

GOVERNMENT OF INDIA

DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY

**CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY**

CALL No. 572.05/Bij
26746

D.G A. 79.

BIJDRAGEN

TOT DE

A432
80

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

VAN

NEDERLANDSCH-INDIË.

(55)

81101

BIJDRAGEN

TOT DE

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

VAN

NEDERLANDSCH-INDIË

UITGEGEVEN DOOR HET

KONINKLIJK INSTITUUT VOOR DE TAAL-, LAND- EN
VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH-INDIË

26746

ZEVENDE VOLGREEKS. — ZEVENDE DEEL.

(DEEL LXI DER GEHEELE REEKS.)

572.05

Bij

MARTINUS NIJHOFF,
1908.

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY, NEW DELHI.

Acc. No. .... 26746 .....

Date. .... 27.5.57 .....

Call No. .... 572.05 .....

Sij

INHOUD.

	Bladzijde.
o Tobèlohòka mànga Totoade. Verhalen en vertellingen in de Tobeloreesche taal. Met vertalingen. Bewerkt en van aantekeningen voorzien door A. HURTING, Zendeling der Utrechtsche Zendingsvereeniging	1
De trom met de hoofden te Pedjeng op Bali. Door W. O. J. NIEUWENKAMP (Met 6 platen, door den schrijver in loco geteekend).	319
Bamboe-snijwerk en weefsels op Timor, door J. A. LOEBÈR Jr.	339
De Batara Gowa op Zuid-Celebes, door J. TIDEMAN, controleur bij het Binnenlandsch Bestuur	350
Linguistic Survey of India, door Prof. Dr. H. KERN	391
I. De eerste zang van den Nāgarakrētagama, door Prof. Dr. H. KERN	395
II. Korte Geschiedenis van Koning Rājasa in den Nāgarakrētāgama, door Prof. Dr. H. KERN	403
Aanteekening bij het opstel van Dr. H. H. JUYNBOLL (Bijdragen, dl. IX, 412 ^e volgg.), door Prof. Dr. J. S. SPEYER.	409
Bijdrage tot de kennis der Balische Letterkunde, door Dr. H. H. JUYNBOLL.	411
De geschiedenis van het ontstaan der Nederlandsch-Indische Lijnwaden-verordening van 1824. Bijdrage naar onuitgegeven stukken tot de kennis van het Bestuur van den Gouverneur-Generaal Van der Capellen, door P. H. VAN DER KEMP.	419
Nufoorsche fabelen en vertellingen, medegedeeld en vertaald door F. J. F. VAN HASSELT, Zendeling der Utrechtsche Zendingsvereeniging	477

	Bladzijde.
Mededeelingen betreffende eenige Atjehsche onderhoorigheden .	589
Mededeelingen betreffende de landschappen Soreang, Batjoe Kiki, Bodjo, Palanro en Nepo (Malloese Tasie)	668
Un vocabulaire Malgache-hollandais, par M. GABRIEL FERRAND.	673

NOTULEN VAN DE ALGEMEENE EN
BESTUURSVERGADERINGEN:

Algemeene Vergadering van 15 Februari 1908.	I
Bestuursvergadering van 15 Februari 1908	III
Bestuursvergadering van 21 Maart 1908.	VI
Bestuursvergadering van 18 April 1908	VII
Bestuursvergadering van 16 Mei 1908	IX

NOTULEN

VAN DE

BESTUURS- EN ALGEMEENE VERGADERINGEN

VAN HET

KONINKLIJK INSTITUUT

VOOR DE

TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH-INDIË.

1907-1908.

hij zegt den Penningmeester dank, en stelt voor, de Rekening en Verantwoording goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

Alsnu wordt overgegaan tot verkiezing van drie bestuursleden ter vervanging van de aftredenden. Met groote meerderheid worden gekozen: mr. G. J. A. van Berckel, Prof. C. Poensen en Prof. C. A. van Ophuysen.

De beiden eerstgenoemden verklaren zich bereid, de benoeming te aanvaarden; aan den laatste zal schriftelijk van de op hem gevallen keuze worden kennis gegeven.

Namens het Bestuur stelt de Voorzitter voor, te bepalen dat de vanwege het Instituut uit te geven werken: Woordenboek der Tobeloreesche taal, door A. Huetling, Handleiding tot de spraakkunst van het Galelareesch, door M. J. van Baarda, en Catalogus der Koloniale Bibliotheek, voor de leden verkrijgbaar zullen worden gesteld tegen de helft van den boekhandelsprijs (art. 13, 2^e al. van het Reglement).

Dienovereenkomstig wordt besloten.

Het corresponderend lid Schmeltz vraagt, of het niet mogelijk zoude zijn, aan de genootschappen en instellingen waarmede het Instituut door ruiling van werken in verbinding staat, niet alleen de *Bijdragen*, maar ook de afzonderlijk uitgegeven werken kosteloos toe te zenden.

De Voorzitter antwoordt dat daardoor, zonder evenredig ont, de kosten zeer belangrijk zouden worden verhoogd. Men zou dan zeker ook aan alle leden alle werken kosteloos moeten toezenden: alzoo veel meer exemplaren doen drukken en verzenden; werken, waarin, in den regel, slechts betrekkelijk weinig personen dadelijk belang kunnen stellen. Overigens, ook bij buitenlandsche genootschappen is het geen regel, speciale uitgaven kosteloos te verspreiden.

De Heer Schmeltz zegt den Voorzitter dank voor zijne toelichtingen.

Niemand verder het woord verlangende, wordt de vergadering gesloten.

BESTUURSVERGADERING

VAN 15 FEBRUARI 1908.

Aanwezig de HH. Kern, Snouck Hurgronje, van Hoëvell, van Deventer, Speyer, Heeres, van Berckel, Poensen, Visser en Kielstra.

De Heer Kern, als oudste in jaren, heet de HH., in 't bijzonder de beide nieuw opgetreden en, welkom.

Tot Voorzitter, Onder-Voorzitter, Secretaris en Penningmeester worden onderscheidenlijk gekozen de HH. Kern, Snouck Hurgronje, Kielstra en Visser.

Van de HH. van Ophuysen en Bosboom is bericht ontvangen, dat zij wegens ongesteldheid verhinderd zijn de heden gehouden algemeene vergadering bij te wonen; de heer Bosboom voegt daarbij een woord van afscheid aan het bestuur, welks vergaderingen bij hem in aangenahme herinnering zullen blijven.

De notulen der vergadering van 16 Januari jl. worden gelezen en goedgekeurd.

Op voorstel van den Secretaris worden benoemd:

a. tot donateur, de heer D. Hudig te Rotterdam;

b. tot gewone leden van het Instituut, de HH.:

J. F. de Beaufort, te Amsterdam; dr. H. van Cappelle, te 's-Gravenhage; W. Cornelis, te Amsterdam; Patrice Cramer, id.; W. F. C. Druyvesteijn, id.; F. J. H. Evers, te Duivendrecht; P. Goedhart, te 's-Gravenhage; Jhr. P. Hartsen, te Amsterdam; D. H. Havelaar, te Rotterdam; dr. J. F. Hoekstra, te Groningen; W. baron van Hogendorp, te Doorn; Jb. Jansen, te Amsterdam; dr. C. Kerbert, id.; M. J. Kolléwijn, te 's-Gravenhage; P. Langenhuisen Lz. te Huizen (Huize Craailoo); Paul May, te Amsterdam; A. de Monchy, te Rotterdam; G. Th. Philippi, te Scheveningen;

S. Bedier de Prairie, *met verlof* te 's-Gravenhage; J. Bosman te Bondowoso (Besoeiki); A. Kruyt, *met verlof* te 's-Gravenhage; H. E. Naathout, te Bandoeng; J. Stecher, *tijdelijk* te Vlissingen en W. K. H. Ypes, *met verlof* te 's-Gravenhage.

De HH. J. Breukink en mr. H. A. Grobbee gaven kennis dat zij met het einde van het jaar 1907, — de HH. J. H. van Beghen, F. A. Hofer en A. C. Jaeggi dat zij met het einde van 1908 hun lidmaatschap wenschen te doen eindigen.

Notificatie.

De leden L. F. Dingemans, E. Moresco en J. C. van der Menlen zouden opgaaf van veranderd adres.

Id.

Ingekomen zijn:

a. een brief van den Commissaris van Ronkel, dd. 3 Jan. jl., met f 300 als voorloopige afrekening over het jaar 1907;

b. een brief van het lid B. J. Visscher dd. 1 Jan. jl. met f 33.50 ter afrekening van de in 1906 en 1907 verkochte woordenboeken en spraakkunsten van het Minangkabausch;

c. een brief van mr. H. Schuyten dd. 14 Januari jl. met f 24 ter voldoening zijner contributie over 1906 en 1907.

In handen van den penningmeester.

Door de HH. Snouck Hurgronje en van Deventer wordt verslag nitgebracht over het, ter plaatsing in de *Bijdragen*, door Dr. J. Groneman ingezonden opstel over het huwelijk van den troonsopvolger te Djokjakarta.

Beide HH. meenen niet tot die plaatsing te mogen adviseeren, hoewel zij de belangrijkheid van het opstel ten volle erkennen. Het stuk toch is in hoofdzaak grootendeels reeds openbaar gemaakt in het Semarangsche dagblad *De Locomotief* van 9 en 10 September jl. Doch zij zouden het wel van belang achten, indien voor de Bibliotheek van het Instituut nog konde verkregen worden een exemplaar van het door Dr. Groneman (bl. 4 van het handschrift) vermelde „uitvoerige boekje“ (programma), dat pangéran Mangkoe Boemi in 100 exemplaren heeft laten drukken, doch dat niet in den handel gebracht is.

Na bespreking wordt dienovereenkomstig besloten, en den

Secretaris opgedragen tot het verkrijgen van dat, in 't Javaansch gesteld werkje moeite te doen.

Door de HH. Snouck Hargronje en van Hoëvell wordt verslag uitgebracht over het, ter plaatsing in de *Bijdragen*, door den heer J. Kreemer aangeboden artikel over de Volksgeneeskunde bij de Maleiers van de Padangsche Bovenlanden; zij komen tot de slotsom dat het stuk alleszins geschikt is, in de *Bijdragen* te worden opgenomen.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

Van dr. H. H. Jajnboll is, tot hetzelfde doel, ontvangen eene „Bijdrage tot de kennis der vereering van Wisnu op Java“.

Op voorstel van de HH. Kern en Speyer wordt tot de plaatsing besloten. Van dr. N. Adriani en Mevrouw M. Adriani—Gunning is voor de *Bijdragen* ontvangen het eerste n^o van eene serie van zes opstellen: „Hoofdstukken uit de Spraakkunst van het Tontemboansch“.

Overeenkomstig het advies van de HH. van Hoëvell en Kern wordt tot de publicatie besloten, maar bezwaar gemaakt tot de opneming in de *Bijdragen*.

Den Secretaris wordt opgedragen, ten deze met den Heer en Mevrouw Adriani in overleg te treden.

Eindelijk is, door tusschenkomst van den adjunct-Secretaris, ontvangen eene door den heer W. O. J. Nieuwenkamp samengestelde beschrijving van „de trom met de hoofden“ te Pedjeng op Bali, met zes platen.

In handen van de HH. van Berckel en van Hoëvell.

Ten behoeve van de Bibliotheek van het Instituut zijn ten geschenke ontvangen:

a. van het lid J. W. IJzerman de drie deelen 4° van de reis der *Challenger* om de wereld (deel I en II reisverhaal, deel III meteorologische en magnetische waarnemingen);

b. van het lid dr. J. W. B. Koch, de folio-uitgave van het Ethnographisch Museum te Dresden over Celebes, door Dr. A. B. Meijer en dr. O. Richter;

c. van de Akademie van Wetenschappen te Lissabon eene serie van 13 deelen harer *Memorias* in 4° (1882—1906), waarin een aantal studiën van koloniale en koloniaal-historische strekking.

Aan de schenkers zal, voor zoover nog niet geschied, de dank van het Instituut worden betuigd.

De vergadering wordt gesloten.

BESTUURSVERGADERING

VAN 21 MAART 1908.

Aanwezig alle Bestuursleden.

De Voorzitter, de vergadering openend, heet den heer van Ophuysen, als nieuw opgetreden bestuurslid, welkom.

De notulen van de op 15 Februari jl. gehouden Algemeene Vergadering en Bestuursvergadering worden gelezen en, wat de eerste betreft voorloopig, goedgekeurd.

Tot leden van het Instituut worden benoemd de HH. H. Backer, mr. A. A. Galetin, mr. M. F. de Monchy, Stephan Piek, E. Polak, C. A. Pijnappel, D. N. J. Coen Rahder, Jhr. mr. D. A. W. van Tets van Gondriaan, H. Thorbecke, H. Ph. Th. Witkamp, A. Hueting, mr. J. C. Kielstra, D. A. Rinkes, dr. C. J. J. van Hall en, in te gaan 1 Juli 1908, J. van der Most.

Van de leden Jhr. O. van der Wijck en mr. A. J. Aeikema is bericht ontvangen dat zij met het einde des jaars hun lidmaatschap wenschen te doen eindigen.

Notificatie.

Naar aanleiding van de opdracht, hem in de vorige Bestuursvergadering gegeven, deelt de Secretaris mede dat, met geheele instemming van den Heer en Mevrouw Adriani, is bepaald dat hunne „Hoofdstukken uit de spraakkunst van het Tontemboansche” door het Instituut zullen worden uitgegeven als afzonderlijk werk.

en dat de oplaag is bepaald op 300 exemplaren, waarvan de schrijvers 30 zullen ontvangen.

Goedgekeurd.

Door den heer van Hoëvell wordt, ook namens Mr. van Berckel, verslag uitgebracht over het in hunne handen gesteld artikel van den heer W. O. J. Nieuwenkamp over „de Trom met de hoofden te Pedjeng op Bali“; zij achten dit stuk alleszins geschikt voor opneming in de *Bijdragen*.

Daartoe wordt besloten.

Van het Departement van Koloniën is ontvangen f 2000.— als subsidie voor de uitgaaf van het tweede deel van het Oudheidkundig onderzoek op Java.

In handen van den penningmeester.

De Penningmeester deelt mede, dat hij uit Indië heeft ontvangen f 1500.— als eerste afrekening op de over 1907 aldaar verschuldigde contributiën.

Notificatie.

Namens het lid Dr. H. H. Jayaboll biedt de heer Speyer, ter plaatsing in de *Bijdragen*, een opstel aan over de Balische letterkunde.

In handen van de HH. Poensen en van Ophuysen.

De vergadering wordt gesloten.

BESTUURSVERGADERING

VAN 18 APRIL 1908.

Aanwezig de HH. Kern (Voorzitter), van Hoëvell, Heeres, van Berckel, Poensen, van Ophuysen en Kielstra (Secretaris); de overige HH. zouden bericht van verhindering.

De notulen der vergadering van 21 Maart jl. werden gelezen en goedgekeurd.

Aan de schenkers zal, voor zoover nog niet geschied, de dank van het Instituut worden betuigd.

De vergadering wordt gesloten.

BESTUURSVERGADERING

VAN 21 MAAKT 1908.

Aanwezig alle Bestuursleden.

De Voorzitter, de vergadering openend, heet den heer van Ophuysen, als nieuw opgetreden bestuurslid, welkom.

De notulen van de op 15 Februari jl. gehouden Algemeene Vergadering en Bestuursvergadering worden gelezen en, wat de eerste betreft voorloopig, goedgekeurd.

Tot leden van het Instituut worden benoemd de HH. H. Backer, mr. A. A. Galestin, mr. M. F. de Monchy, Stephan Piek, E. Polak, C. A. Pijnappel, D. N. J. Coen Rahder, Jhr. mr. D. A. W. van Tets van Goudriaan, H. Thorbecke, H. Ph. Th. Witkamp, A. Hueting, mr. J. C. Kielstra, D. A. Rinkes, dr. C. J. J. van Hall en, in te gaan 1 Juli 1908, J. van der Most.

Van de leden Jhr. O. van der Wijck en mr. A. J. Aeilkema is bericht ontvangen dat zij met het einde des jaars hun lidmaatschap wenschen te doen eindigen.

Notificatie.

Naar aanleiding van de opdracht, hem in de vorige Bestuursvergadering gegeven, deelt de Secretaris mede dat, met geheele instemming van den Heer en Mevrouw Adriani, is bepaald dat hunne »Hoofdstukken uit de spraakkunst van het Pontenboansch» door het Instituut zullen worden uitgegeven als afzonderlijk werk,

en dat de oplag is bepaald op 300 exemplaren, waarvan de schrijvers 30 zullen ontvangen.

Goedgekeurd.

Door den heer van Hoëvell wordt, ook namens Mr. van Berckel, verslag uitgebracht over het in hunne handen gesteld artikel van den heer W. O. J. Nieuwenkamp over „de Trom met de hoofden te Padjeng op Bali“; zij achten dit stuk alleszins geschikt voor opneming in de *Bijdragen*.

Daartoe wordt besloten.

Van het Departement van Koloniën is ontvangen f 2000.— als subsidie voor de uitgaaf van het tweede deel van het Oudheidkundig onderzoek op Java.

In handen van den penningmeester.

De Penningmeester deelt mede, dat hij uit Indië heeft ontvangen f 1500.— als eerste afrekening op de over 1907 aldaar verschuldigde contributiën.

Notificatie.

Names het lid Dr. H. H. Juynboll biedt de heer Speyer, ter plaatsing in de *Bijdragen*, een opstel aan over de Balische letterkunde.

In handen van de HH. Poensen en van Ophuysen.

De vergadering wordt gesloten.

BESTUURSVERGADERING

VAN 18 APRIL 1908.

Aanwezig de HH. Kern (Voorzitter), van Hoëvell, Heeres, van Berckel, Poensen, van Ophuysen en Kielstra (Secretaris); de overige HH. zonden bericht van verhindering.

De notulen der vergadering van 21 Maart jl. worden gelezen en goedgekeurd.

Tot leden van het Instituut worden benoemd de HH. A. H. Hoekwater, J. H. Tromp Meesters, L. Diephuis en J. R. Mees. Op hun verzoek zullen van de ledenlijst worden afgevoerd de HH. Joh. F. Snelleman, N. J. Straick du Moulin, Mej. E. S. C. de Swart en J. Reysenbach.

Van de leden Prof. mr. S. R. Steinmetz, J. J. F. Blijdenstein, mr. H. A. Lorentz en het buitenlandsch lid Comm. Prof. Guida Cora werd opgaaf ontvangen van veranderd adres.

Ingekomen zijn :

a. eene verhandeling van het lid P. H. van der Kemp over Elout's ministerieel beleid in verband met van der Capellen's bestuursdaden.

In handen van de HH. Heeres en Kielstra.

b. eene verhandeling van het lid Th. C. Rappard over „Het eiland Nias en zijne bewoners“.

In handen van de HH. van Hoëvell en van Ophuysen.

c. eene bijdrage van den heer J. A. Loebèr Jr. over het Timor-ornament.

In handen van de HH. van Hoëvell en van Berckel.

De heer Poensen brengt ook namens den heer van Ophuysen verslag uit over het in hunne handen gesteld stuk van het lid dr. H. H. Juynboll over de Balische letterkunde, — de plaatsing daarvan in de *Bijdragen* aanbevelende.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

De heer Heeres deelt mede, dat de machtiging der Regeering is verkregen om een onderzoek in te stellen naar de in Nederland aanwezige gebouwen, welke herinneren aan de oude Nederlandsche Compagnieën (zie notulen van 15 Juni 1907); zoodat dat onderzoek thans geregelden voortgang kan hebben.

De vergadering wordt gesloten.

BESTUURSVERGADERING

VAN 16 MEI 1908.

Aanwezig alle bestuursleden behalve de HH. van Deventer, Heeres en van Berckel, die bericht van verhindering zonden.

De notulen der vergadering van 18 April jl. worden gelezen en goedgekeurd.

Tot leden van het Instituut worden benoemd de HH. K. A. R. Bosscha, A. J. Haakma van Royen, L. J. Lambach, mr. Jan Smit Az., Jhr. F. V. A. Bidder de Stuers en G. J. H. Westenenk.

Als lid van het Instituut bedanken, met het einde des jaars, de HH. H. C. Raven en D. Vooren.

Van dr. J. Groneman is dd. 1 April jl. bericht ontvangen, dat het programma der huwelijksplechtigheden van den troonopvolger te Djokjakarta (zie notulen van 15 Febr. jl.) per eerstvolgende mail zal worden gezonden; de Secretaris merkt op, dat het tot dusver nog niet in het bezit van het Instituut kwam.

Notificatie.

Door den Secretaris is ontrangen: f 12.— contributie van den heer N. J. Struick du Moulin en f 4.87⁵ voor verkochte boeken.

In handen van den penningmeester.

Mede namens den heer Heeres brengt de heer Kielstra verslag uit over het in de vorige vergadering ter tafel gebracht opstel van den heer P. H. van der Kemp; beider advies luidt: opnemning in de *Bijdragen*.

Dienovereenkomstig wordt besloten.

Mede namens den heer van Berckel adviseert de heer van Hoëvell tot opnemning, in de *Bijdragen*, van het in de vorige vergadering in hunne handen gesteld opstel van den heer J. A. Loebèr Jr.

Idem.

De HH. van Hoëvell en van Ophuysen verklaren nog niet gereed te zijn met de lezing van het in hunne handen gesteld stuk van den heer Th. C. Rappard.

Notificatie.

Door den heer Snouck Hurgronje wordt namens het buitenlandsch lid G. Ferrand een artikel aangeboden, bevattende eene kleine woordenlijst Malagassisch-Nederlandsch, bewerkt naar aanleiding van een in de Bibliothèque Nationale te Parijs aangetroffen Handschrift.

De heer Speyer biedt aan eene „Aanteekening bij het opstel van dr. Juynboll“; de heer Kern „de vertaling van den eersten zang van de Nāgarakrētāgama“.

Tot de plaatsing van een en ander in de *Bijdragen* wordt besloten.

De vergadering wordt gesloten.

---

o Tobèlohòka mànga Totoade.

VERHALEN EN VERTELLINGEN IN DE
TOBELOREESCHE TAAL.

MET VERTALINGEN.

Bewerkt en van aantekeningen voorzien

DOOR

A. HUETING,

Zending der Utrechtsche Zendingvereeniging.

INHOUD.

- 1 O mia de o hângkura.
- 1a De aap en de landschildpad (vertaling).
- 2 O mia de o hângkura.
- 2a De aap en de landschildpad (vertaling).
- 3 O mia de o hângkura.
- 3a De aap en de landschildpad (vertaling).
- 4 O Hângkura de o mia ma totoade.
- 4a Vertelling van de landschildpad en de aap (vertaling).
- 5 O mia de o hângkura.
- 5a De aap en de landschildpad (vertaling).
- 6 O kàho ma totoade.
- 6a Het verhaal van den hond (vertaling).
- 7 Totoade de o njawa de o dodiha.
- 7a Vertelling van den mensch en de slangen (vertaling).
- 8 Ma koano ngoi òra de o dodiha.
- 8a De koningsdochter en de slang (vertaling).
- 9 O njawa de o kariànga.
- 9a Van de menschen en de leguaan (vertaling).
- 10 O ngoheka mo ngòhaka o mia.
- 10a Van de vrouw die een aap baarde (vertaling).
- 11 O ngoheka mo ngòhaka o kàbingi.
- 11a Van de vrouw die een geit baarde (vertaling).
- 12 O njawa ja hìndò jo hihànga.
- 12a Van twee menschen die verdwaalden (vertaling).
- 13 O njawa ài ngòhaka i hihàngòka.
- 13a Van den man wiens kind weg was (vertaling).
- 14 O njawa ja hìndò de o papnaka.
- 14a Van de twee menschen en de Papoen (vertaling).
- 15 O ngòhaka ami àma wo mi tòma.
- 15a Van het meisje dat door haar vader gedood werd (vertaling).
- 16 O ngoheka ja hìndò jo hihàngòka.
- 16a Van de twee vrouwen die verdwaalden (vertaling).

- 17 O njawa ja hinôto jo hihànga mǎnga totoade.
 17a Het verhaal van de twee lieden die verdwaalden (vertaling).
 G. 18 O njawa ma hinôto mǎnga totoade, wo ma têngo o nsuru,
 mo ma têngo o ngoheka.
 18a Het verhaal van de twee menschen, waarvan de eene
 een man de andere een vrouw was (vertaling).
 K. L. 19 O mia de o hène.
 19a De aap en de schildpad (vertaling).
 20 O dǎdêke.
 20a Van de dǎdêke-visch (vertaling).
 21 Ma koano ãi ngôhaka.
 21a Van den koningszoon (vertaling).
 22 O ngôhaka ami âma wo mi tôma.
 22a Van het meisje dat door haar vader gedood werd (vertaling).
 23 O meki de o njawa ma ða.
 23a De heks en de goede mensch (vertaling).
 K. L. 24 Ma Koano wa mǎke o ali-ali ma honônga.
 24a Van den koning die een halve ring vond (vertaling).
 W. 25 O kabutu de o kâbingi.
 25a De stekelvisch en de geit.
 26 O hène de o nauêko ma hohônga.
 26a De schildpad en de riviervisch (vertaling).
 27 O Kobowo de o tumara.
 27a De karbouw en de reiger (vertaling).
 28 O gohômǎnga de o mia-mia.
 28a De krokodil en de aap (vertaling).
 29 O Kâho de o Kuru-Kuru.
 29a De hond en de haan (vertaling).
 30 O hihipôuku de o ngôtara.
 30a De tijtjak (huishagedisch) en de kikvorsch (vertaling).
 31 O kahôho de o karâhe.
 31a De sprinkhaan en de muis (vertaling).
 32 O Bâdja-Kâbingi wo ma têngo.
 32a Van de vorst der geiten (vertaling).
 33 Ma Koano de o Kâbingi.
 33a De Koning en de geit (vertaling).
 34 O popadêke.
 34a Van den boomhagedisch (vertaling).
 35 O ngôhaka ja hinôto jo tôhi-tôhiki.
 35a Van de twee kinderen die stalen (vertaling).

- 36 Ma koano ngoi òra.
 36a Van de koningsdochter (vertaling).
 37 Ma koano de ngoi hekata i ma 'òluku.
 37a Van den koning en zijn vrouw die scheidden (vertaling).
 38 O mèki de ngoi hékata.
 38a De toovenaar en zijn vrouw (vertaling).
 39 O njawa ja ruàngé.
 39a Van de drie menschen (vertaling).
 40 Ma koano ngoi òra ami àma wo mi tabuàngòka.
 40a Van de Koningsdochter, die door haar vader verbannen werd (vertaling).
 41 O ngóhaka moi wo kòbu o niara.
 41a Van het kind dat kanariënoten raapte (vertaling).
 W. 42 Ma koano wo mi tòmà ngoi òra.
 42a Van den Koning die zijn dochter doodde (vertaling).
 K.K. 43 O mia-mia de o tumara.
 43a Van den aap en de reiger (vertaling).
 44 O korobo moi de o tumara moi.
 44a Van den karbouw en de reiger (vertaling).
 45 O Karìhe moi de o popadéke moi.
 45a Van den mais en den boomkikvorsch (vertaling).
 46 O njawa moi de o mia-mia.
 46a Van den mensch en den aap (vertaling).
 47 O njawa moi de o kàho.
 47a De mensch en de hond (vertaling).
 48 O njawa moi de ngoi hekata.
 48a Van een man en zijn vrouw (vertaling).
 49 O njawa moi wo ma tèngé wo hihànga.
 49a Van den man die verdwaald was (vertaling).
 50 O Koano moi de o gilaungo moi.
 50a Van den Koning en den slaaf (vertaling).
 K.K. 51 O ngoheka moi mo iłaka de o nauru moi.
 51a Een vrouw die met een man trouwde (vertaling).
 M. 52 O totoade nènàngà de o goduru wo ma tèngé, ài tápìnumu, o Kariànga.
 52a Dit is 't verhaal van den jongeling, wiens mom een leguaan was (vertaling).
 53 De o njawa ia hìndò o gĩa-hekata io dàdì o Koano.
 53a Van twee menschen die een echtpaar waren, en Koning en Koningin werden (vertaling).

- 54 De o njawa mo ma têngo m'ôiki ami dumuleika.
 54a Van een vrouw die naar haar tuin ging (vertaling).
 55 De nâga o njawa mo ma têngo, ami lako i pilokôka.
 55a Er was een vrouw wier oogen blind waren (vertaling).
 56 O totoade nêngâ de o njawa ja hindô ia gin-tôkata.
 56a Dit is het verhaal van de twee echtelieden (vertaling).
 57 O totoade nêngâ de o njawa mo ma têngo ami ngôhaka
 ia hindô.
 57a Dit is het verhaal van de vrouw met haar twee kinderen
 (vertaling).
 58 De o njawa mo ma têngo de ami ngôhaka o ngoheka
 ia hindô.
 58a Van een vrouw en hare twee dochters (vertaling).
 59 De o njawa mo ma têngo m'ôiki mo tungono.
 59a Van een vrouw, die wegging voor goed (vertaling).
 60 De o ngôhaka ia hindô i ôiki io tungono.
 60a Van de twee kinderen die voor goed weglieden (vertaling).
 61 De o njawa ia ruângo o ngôhaka mâng' ajo de mâng'
 âma io hêngôka.
 61a Van de drie menschen, die kinderen waren, wier Vader
 en Moeder gestorven waren (vertaling).
 M. 62 De o njawa mo ma têngo de ami ngôhaka o nauru moi.
 62a Van de vrouw met haar zoon (vertaling).
 P. 63 O totoade o kôboika.
 63a Het verhaal van de zeehoorn (vertaling).
 64 O totoade o kariângika.
 64a Het verhaal van de leguaan (vertaling).
 65 O totoade o rukiti ma hêhokika
 65a Het verhaal van de ruitvruucht (vertaling).
 66 O totoade o mékika.
 66a Het verhaal van den toovenaar (vertaling).
 67 O totoade o Bagindalika.
 67a Vertelling van Bagindali (vertaling).
 P. 68 Ma konro wo mi tôma ngoi ôra.
 68a Van den Koning die zijn dochter doodde (vertaling).
 B. 69 Totoade o Urulapatôlaika.
 69a Een verhaal van Urulapatôla (vertaling).
 70 Totoade o ngâamakino.
 70a Een verhaal uit vroegeren tijd (vertaling).
 71 Totoade o mândjàngika.

- 71a Verhaal van het hert (vertaling).
- 72 Totoade o popudèkika.
- 72a Verhaal van de kikker (vertaling).
- 73 Totoade o ngòhaka ma dòdotika.
- 73a Vertelling van het jongste kind (vertaling)
- 74 Totoade o koanika.
- 74a Vertelling van een Koning (vertaling).
- 75 Totoade o ngòhaka ja hindòto.
- 75a Vertelling van de twee kinderen (vertaling).
- 76 Totoade o Horòdòika.
- 76a Vertelling van Horòdo (vertaling).
- 77 Totoade o tòlomo i hio-hioika.
- 77a Vertelling van de onde hoed (vertaling).
- 78 Totoade ma mèkika.
- 78a Vertelling van de toovenares (vertaling).
- B. 79 Totoade o ngòhaka ja ruàngè.
- 79a Verhaal van drie kinderen (vertaling).
- D. 80 Ngàdje-ngàdje moi Djou Bòki Djou Bòi Piti dini Piti dani.
- 80a Een vertelling van Djou Boki Djou Bai, Piti dini Piti dani (vertaling).
- 81 Ngàdje-ngàdje moi o Bātu-barani.
- 81a Vertelling van Bātu-barani (vertaling).
- 82 Ngàdje-ngàdje moi o Filidoro.
- 82a Eene vertelling van den vogel Filidoro (vertaling).
- 83 Ngàdje-ngàdje moi o òde.
- 83a Eene vertelling van een varken (vertaling).
- 84 Ngàdje-ngàdje moi o òdeoli.
- 84a Nog eene vertelling van het varken (vertaling).
- 85 O ngàdje-ngàdje moi ma ròmånga o "hege".
- 85a Eene vertelling, geheeten "hege" (vertaling).
- 86 Ngàdje-ngàdje moi, o gòta moi ma ròhe bési, ma sofoko o bara-barànga.
- 86a Eene vertelling van een boom, welks stam ijzer was, welks vruchten goederen waren (vertaling).
- 87 O njàwa moi ài tàkihumu o Kabelànga.
- 87a Van den mensch, wiens mom een klapperdop was (vertaling).
- 88 Ngàdje-ngàdje moi ài ròmånga o kabelànga.
- 88a Eene vertelling geheeten "Klapperdop" (vertaling).
- 89 Ngàdje-ngàdje moi o ngofeka moi auni ròmånga o ugo Kinaboro.

- 89a Eene vertelling van eene vrouw wier naam was Kinaboro
(vertaling).
- 90 Ngàdje-ngàdje moi Bada ma honônga.
- 90a Vertelling van den "halve" (vertaling).
- 91 Ngàdje-ngàdje moi i hira mo ma têngo.
- 91a Vertelling van de vrouw die vooruitging (vertaling).
- 92 Ngàdje-ngàdje moi ma Koana o wàngé ma njònjìè ùi
ngòhaka.
- 92a Eene vertelling van het kind van den Koning van het
Oosten (vertaling).
- 93 O ngàdje-ngàdje moi, ma Djou Bòki Pitiri maja.
- 93a Een verhaal van de Prinses Pitiri maja (vertaling).
- 94 Ngàdje-ngàdje moi, ma Koana o wàngé ma hiwardòka
ngoi hekata ja tumidi.
- 94a Een verhaal van den Koning van het Oosten, die zeven
vrouwen had (vertaling).
- Aan- en opmerkingen.
-

INLEIDING.

Heel veel heb ik niet tot inleiding van deze Verhalen en vertellingen te zeggen. Wat ik meende maar aanleiding van den tekst te moeten op- of aanmerken, heb ik gedaan. Het doel waarmede ik deze verhalen verzamelde, was wel in de eerste plaats, te weten te komen hoe het Tobeloreesch geschreven en uitgesproken moest worden. Gedurende de tien jaren, die ik als Zending der Utrechtsche Zendingvereeniging op Halmahera in het district Tobelo doorbracht, heb ik natuurlijk de taal der bevolking geleerd. Echter is er tusschen kennen en kennen van een taal nog een heel groot verschil. Men leert een taal kennen door afnisteren, zelfs zoover dat men die heel goed spreken kan. Maar toch leert men de fijne nuances beter door het geschreven schrift te bestudeeren. Nu was daar natuurlijk bij mijn komst te Tobelo voorloopig geen kans op, aangezien het Tobeloreesch geen geschreven taal was. Daar echter, Gode zij dank, het werk der Zending onder de Tobeloreezen zeer gezegend is, zoodat velen het Christendom aangenomen hebben, heeft dit de oprichting van scholen ten gevolge gehad, en onder het opkomend geslacht zijn er nu reeds velen, die de kunst van lezen en schrijven machtig zijn. Nu kon dus mijn denkbeeld verwezenlijkt worden om n.l. de taal geschreven voor mij te zien. Het spreekt van zelf dat er wel reeds geschreven taal was van mijn eigen hand, maar dit kon of kan natuurlijk niet als kenbron der taal dienen. Ik begon dus deze Verhalen en vertellingen te verzamelen, d. w. z. ik liet in alle dorpen, waar zich personen bevonden, die verhalen kenden, die verhalen door de jongelui opschrijven. Ik was nu zeker zilver taal te krijgen, aangezien de jongelui tot dien tijd op de scholen wel lezen en schrijven geleerd hadden, maar in het Maleisch. Zij kenden dus wel de klanken, en wisten de waarde en beteekenis der letters, maar hadden nog niet geleerd, hun eigen taal er mede te schrijven, d. w. z. dat was hen nog niet onderwezen geworden. Ik leg daar den nadruk op, waar ik beweer dat deze verhalen de Tobeloreesche taal *zuiver* weergeven. Is toch eenmaal de landstaal een onderwijsvak op de school geworden, dan heeft ook de onderwijzer daarvoor reeds een vorm klaargemaakt. In dien vorm

wordt de taal nu gegoten, en het volk schrijft nu zijn eigen taal, naar den vorm dien de onderwijzer er aan gaf. Zoo gaat het natuurlijk in de meeste gevallen, maar het spreekt van zelf dat wat *dan* door de leerlingen opgeschreven mocht worden, op taalgebied al geen hooger autoriteit heeft, dan wat de onderwijzer zelf produceert. Nog heeft dit op deze wijze opschrijven het goede gevolg gehad, dat nu elk dorp zijn spraakkundige eigenaardigheden getoond heeft. Het Tobeloreesch wordt u.l. over een nog al groote oppervlakte gesproken, al is het dan ook niet door zoo heel veel lieden.

Maar de taal van al die Tobeloreezen is niet gelijk. Feitelijk zijn er geen twee dorpen, die geheel dezelfde taal hebben. Men treft steeds nuanceeringen aan. Bij twee, naast elkander gelegen dorpen, hoort men het verschil echter nog niet heel gemakkelijk. Iets anders is het als men eenige dorpen overspringt, en dan aan het vergelijken gaat. Het verschil is dan soms reeds aanmerkelijk. Hoe verder de afstand, hoe grooter het verschil en natuurlijk het grootst, tusschen Gorua en Roekoe de grensdorpen der taal aan den Galilareeschen kant, en Passir-poetih, het grensdorp in het district Dodinga. Wel strekt zich het taalgebied nog verder uit, langs de geheele Oostzijde der Kaubaaï, ja zelfs tot in de Boelibaai, maar de daar wonende, Tobeloreesch sprekende bevolking, bestaat uit Kolonisten, en spreekt dus verschillend, al naar haar dorpen van afkomst. Ik zal niet trachten hier al de verschillen aan te geven. De taalkundige lezer vindt die van zelf, want ik heb niets genivelleerd, maar alles gelaten zooals het opgeschreven is. Mijne correctie heeft zich bepaald tot het verbeteren van wat bepaaldelijk foutief was opgeschreven. Ik veranderde echter niet één vorm. Het grootste verschil is wel in de persoonlijke voornaamwoorden, vooral in de 3e persoon meervoud. Ook heeft natuurlijk elk persoon zijn eigenaardige uitdrukkingswijze, waardoor in het een gedeelte stopwoorden of aanw. voornaamw. voorkomen, die in andere geheel gemist worden. Om nu echter het overzicht gemakkelijk te maken, zijn de verhalen dorpsgewijze geraangschikt, elk dorp afzonderlijk. Bij die schikking komen voorop de „dierversneden“, dan die waarin menschen en dieren optreden, daarna die waarin nymphen enz. voorkomen, en eindelijk die waarin alleen menschen voorkomen. De volgorde der dorpen is die, zooals zij van het Noorden naar het Zuiden op de kaart voorkomen. Eerst Gorua. De bevolking is daar nog al heel sterk met Galilareezen vermengd, en in de voornaamw. is dat heel duidelijk merkbaar. Volgt „Kokarn-

lamo", een groot eiland, ongeveer tegenover de hoofdplaats van het district gelegen. Daarna Wohia, een kustdorpje $+ - \frac{1}{2}$ uur voorbij de hoofdvesting; dan Kupa-Kupa, weer $+ - 2$ uur verder op. Deze drie geven zeker het zuiverste Tobeloreesch, d.w.z. zooals het door de bevolking in het centrum van het district gesproken wordt. Dan Mawea, een der laatste dorpen tegen de grens van het district Kau aan. In de persoonl. voornaamw. en ook in eenige aanwijzende, is dit reeds zeer merkbaar. Daarna Pediwang, het eerste dorp in 't district Kau, en Bobale, een eiland, $+ - 2$ uur Zuidelijker, dicht voor de kust gelegen. De meeste afwijkingen vertoonen de woorden waarin een *h* voorkomt, aangezien die hier neiging krijgt, in een *f* over te gaan. Het laatste die van Pasir-poetih in het district Dodinga. De afwijking is hier het grootst, aangezien naast de *f* hier zelfs de *s* voorkomt, een letter die in het Tobeloreesch, zooals dat in het centrum van het taalgebied gesproken wordt, constant door de *h* wordt vervangen, zelfs in vreemde woorden die daar gebruikt worden. De N° 1—18 zijn van Gorua; 19—24 van Kokam-lamo; 25—42 van Wohia, 43—51 van Kupa-Kupa; 52—62 van Mawea, 63—68 van Pediwang; 69—79 van Bobale en 80—94 van Dodinga.

Omtrent de spelling zij opgemerkt, dat deze is, zooals in het Woordenboek der Galilareesche taal, door den Weleerwaarden Heer M. J. van Baarda. Zijn Hooggeleerde Professor Kern heeft die aldus aan mijn collega aangegeven als de meest doelmatige, en wij volgen dus gaarne den raad van Zijn Hooggel. in dezen. De korte *a*, *e* en *o* klanken worden daarbij aangeduid door een accent, dus *à*, *è*, *ò*. De toonlooze letters door een *˘*, dus *ā*, *ē*, *ō*. Nog de Hollandsche *ie* klank door *i* en de klank der *i* in 't Hollandsch b.v.b. in *kikker*, door *é*. De Holl. *oe* klank door *u* de Holl. *ui* klank door *öi*. Bij de tweeklank *da*, voorkomende b.v.b. in *ròhe*, is de *e* niet anders dan een soort overgang tot de volgende letter, zòò kort, dat ik altijd gemeend heb, alleen maar een *o* te hooren, tot ik door deze verhalen ervan overtuigd werd, dat deze overgangs-*e* er tusschen hoort. Tusschen *ai* en *ae* is heel weinig verschil in uitspraak, evenals tusschen *oi* en *oe*. 't Zijn allen onderscheidingen, die ik pas door deze verhalen leerde kennen. Ook moet het oor heel scherp zijn om het verschil te hooren tusschen *au* en *ao*, b.v.b. in *ho mau* en *ha mau*. Verschil echter *is* er, dat hoort men duidelijk, mits men er eerst opmerkzaam op gemaakt is. Nog komen voor een *γ*, een onzuivere *j*, waarbij iets van een *l* gehoord wordt, een *ty*,

uitgesproken met een sisklank, een *z*, het midden houdende tusschen een *d* en een *l*, en een *q*, het midden houdende tusschen een *d* en een *r*. Natuurlijk zijn die letters overgangen van de *d* naar de *l* en *r* en van de *l* en *r* weer naar de *j*, volgens de gewone overgangen, zooals die, volgens Prof. Kern, op meer taalgebieden voorkomen. Ik hoop een en ander duidelijker te kunnen zeggen in het Woordenboek der Tobeloreesche taal, dat ik D.V. hoop te kunnen uitgeven, of in de grammatica, zoo ik het daartoe brengen kan. Tijdens ik nog werkzaam was toch, was ik gewoonlijk met werkzaamheden overstelpt, zoodat ik toen niets heb kunnen doen dan gegevens verzamelen, die nu, tijdens mijn verlof, allen verwerkt moeten worden, zoo mogelijk.

Wat den inhoud betreft, zal men opmerken, dat sommige verhalen meermalen voorkomen. Dit kon natuurlijk niet anders, waar verschillende personen in verschillende dorpen, gaven wat ze kenden. Natuurlijk, dat, waar ik geheel *dezelfde* verhalen vond, ik slechts één geef. Waar het echter variaties op hetzelfde thema betrof, gaf ik die allen, zooals ik ze ontving. Eerstens dacht mij dit goed, omdat op die wijze meer gegevens verzameld werden tot juiste kennis der taal, tweedens omdat het niet onbelangrijk is, na te gaan, hoe zulke verhalen in den volksmond gewijzigd worden. Ook zijn het dikwerf allen brokstukken van andere grootere verhalen, waarvan in elke variatie eenige trekken bewaard zijn, die misschien kenners der folklore kunnen dienen, om, met behulp van wat andere volkeren op dit gebied hebben, het geheele oorspronkelijke verhaal saam te stellen.

Ik zal niet trachten deze verhalen naar hun inhoud te vergelijken met die van andere volkeren en stammen. Ik ben overtuigd, op dit gebied niets belangrijks te kunnen leveren en laat dit dus gaarne aan bevoegden over. Dat heel veel overeenkomstigs te vinden is in de Galélareesche verhalen door den heer van Baarda, is niet te verwonderen, waar de Tobeloreezen en Galélareezen naast elkaar wonen. Ook met de Lodasche verhalen heeft men veel overeenstemming. Met de Galélareesche 't meest in de dierverhalen uit de kampong Goroea, 't dichtst bij Galéla gelegen, met de Lodasche meer in de andere soorten. Op de verwantschap tusschen de verhalen over „de sterke Bagindali“, „de sterke Horodo“ e.a. met het verhaal van Sesa n' toala, uitgegeven door Dr N. Adriani, wees ik in de aantekeningen. Ik heb ook nog de „Sangirsche teksten“, mede door Dr. N. Adriani gelezen, zonder echter heel veel overeenkomst met deze Tobeloreesche te vinden.

Dat die verhalen, welke ook bij andere volken voorkomen, niet oorspronkelijk Tobeloreesch zijn, behoeft geen betoog. Er zijn echter verscheidene, die naar hun inhoud best Tobeloreesch van oorsprong *kunnen* zijn, ook onder de dierverhalen. *Of* ze het werkelijk zijn, is een vraag waarop ik niet bevoegd ben te antwoorden. Een groote plaats in het leven der Tobeloreezen neemt deze folklore nu juist niet in. Het zijn slechts weinigen die de verhalen kennen, en men kan heel lang onder hen doorbrengen, zonder zelfs te bemerken dat dergelijke verhalen gekend zijn. Men vertelt ook niet bij openbare gelegenheden of feesten, maar meer in den intimen kring. Gewoonlijk geschiedt het, — slechts in weinige gezinnen — des avonds, wanneer men zich reeds tot slapen heeft neergelegd, maar den slaap nog niet kan vatten. Men denke aan de lange tijden, die men soms op de slaappleats doorbrengt. Is het avondeten genuttigd, gewoonlijk omstreeks zeven uur, en men heeft geen bijzondere plannen, b.v.b. om te gaan visschen, of men heeft geen bezoek en geen palmwijn, nu, dan legt men zich eenvoudig neer. Soms begint dan de een of ander te zeggen: ik heb een verhaal. Vertel het maar, klinkt het. De verhalen of verhaalster begint met te zeggen: „Vertelling“, en elk antwoord: „tède“, zooveel als: „wij hooren“. Daarna volgt het verhaal. Na het aanhooren brengt men er kritiek op nit, of wel, een ander voelt zich ook opgewekt, iets te vertellen, en zoo vertelt men door, tot 't gezelschap in slaap gevallen is. Men denke daarbij aan het kleine bestek der huizen. Op de bank onder de voorgaanderij, slapen gewoonlijk al de onge-trouwde mannen naast elkaar. De getrouwden, en de jonge dochters afzonderlijk binnen in het huis, maar de wanden en afscheidingen zijn zóó dun, dat men gewoon pratende, elkaar heel gemakkelijk hoort. De verhalen hebben echter niet in zooverre realiteit voor de lieden, dat men er aan gelooven zou. Men weet van te voren „het is onmogelijk“. Vertelt men iets dat men voor onwaarschijnlijk houdt, of dat al heel ongelooflijk klinkt, dan zegt men: 't is zeker een „totode“ = verhaal. Ook wat men leest omtrent bovennatuurlijke zaken, of omtrent de geestenwereld en het leven hiernamaals, sluit slechts zeer weinig aan bij het gewone geloof omtrent die dingen, en ik heb nooit gemerkt, dat men zich in 't minst stoorde aan wat ten dezen opzichte in de verhalen voorkomt, of er zich op beriep. Ze zijn dus een amusement, meer niet.

I. GORUA.

O mia de o Hångkura.

O mia de o hångkura o bole i dàtomo, to ma mia una o gàhi i òlu-òluku wa dàtomo, to ma hångkura dina o dudnugùku. Gèngòka o mòku-mòku ja ino, ja pòka to ma mia gèna, ho ja rubàka, gèngòka to ma hångkura i òmuku, de gèngòka ma hångkura gèna w' àto, wa tòlàngä w' àkunua, àto! wa doa wo mãugàkunua: gèngòka ma hångkura gèna w' àto; toa mia na ino la na doa, àhi bole i òmukòka. Ho gèngòka ma mia i òiki ja doa ma bole i òmu-òmuku gèna.

De gènàngä ma hångkura gèna i gogögère ma bole ma timòka; gèngòka ma mia gèna dàku ja òlomòka ma bole o uhàngä moi, de ma hångkura gèna j' àto, toa mia, tanu ngohi utu de, de ma mia gèna j' àto: dau kàha tuku-tuku, dau kàha tuku-tuku.

De gèngòka ma hångkura gèna ja tèmo ma miaiže j' àto: toa mia, nàko o kàho no ihène, o kàho i roàngä ngokadina no ma ugumo gèna o bàkoruku. Gèngòka ma mia gèna i haluhu j' àto: nàko ahao to ma ugumo. Ma hutuani ma kàho i roàngä de ma mia gèna i ma ugumo gèna o bàkoruku, de ja tòpòko o wàma ma hihika, de ma mia gèna i hònèngòka, de ma hångkura gèna ja zè, ho ja dèdèngika. Ho de ma hutuani ma mia ma dodiau i boaino, j' àto: toa hångkura, ani dèdènge mi ma idja; gèngòka ma hångkura gèna j' àto: bèheluku mànga dodiau de ka ha òzomo! Gèngòka ma mia motòka gèna j' àto: tupe, tupe, nànga toa nèna ka wo na eluku, nàko nànga dodiauo de! De gèngòka ma mia motòka gèna i liòka ma bèremika, o kuàua de o dadàtoko i ma zè. De ma djumàti moiòka i boaino ja tòma ma hångkura, de ma mia gèna i ulili j' àto: ha utjätja! toa k' ani wànge nènàngä! Gèngòka ma hångkura gèna j' àto: nàko ni hi tòma, kiani àhi dapariònòka ni gogèruku. Gèngòka ma mia gèna motòka i gogèruku ma hångkura ma dapari-ònòka, de ma hångkura gèna wa tuduku ma miaika, de i hònènge i ma màta-màtaka.

Ia. De aap en de landschildpad. (I)

De aap en de landschildpad plantten bananen. De aap plantte waar de zee over het land (gewoon was) te stroomen, de landschildpad landwaarts op het droge. Toen kwamen de golven en sloegen (tegen die bananen) van den aap aan, dus vielen ze om. Toen waren die van den landschildpad rijp, en toen zeide die landschildpad (dat) hij ze niet kon omhakken, helaas! tot het klimmen was hij niet in staat. Toen zeide de landschildpad: vriend aap, kom hier en klim mijn bananen, die zijn rijp. Dus toen ging die aap klimmen naar die rijpe bananen-vruchten. En toen bleef die landschildpad onder de bananenboom. Toen had die aap daarboven al een heele kam bananen opgegeten, en de landschildpad zeide: vriend aap, geef mij ook een beetje, en die aap zeide . . . (deze woorden zijn ouzin, die aap zeide maar wat, zooiets als: papperlepap!) En toen sprak de landschildpad zeggende: (riep naar boven) vriend aap, als je honden hoort huilen hier aan den landkant, dan moet je naar beneden springen naar zee op de koraalrotsen. Toen antwoordde de aap, zeggende: indien (ik het hoor) dan pas zal ik springen. Even daarna blaften de honden, en de aap sprong naar beneden op de koraalrotsen, en de citrusdorens (die de landschildpad daar gestoken had) staken hem, en die aap is gestorven, en de landschildpad haalde hem en maakte van zijn lichaam gedroogd vleesch. Dus, niet lang daarna kwamen die aap zijn makkers daar, zeggende: vriend landschildpad, we (willen) ons je gedroogd vleesch koopen. Toen zeide die landschildpad: bedriegers (zijn jullui toch), zouden wij (landschildpadden) onzen makker opeten! Toen zeiden die vijf apen: toepe, toepe! onze vriend hier beliegt ons, zou dit onze makker zijn? Toen keerden die vijf apen terug naar hun dorp, om lans en schild zich te halen, en na een week kwamen ze om dien landschildpad te dooden, en die apen juichten, zeggende: ha oetjaja! vriend, dit is maar je (laatste) dag! Toen zeide de landschildpad: als ge me dooden (wilt) moet ge in mijn schoot (komen) zitten. Toen gingen die vijf apen in die landschildpad zijn schoot zitten en die landschildpad stak die apen, en ze zijn allen gestorven.

II. GORUA.

O mia de o hängkura.

O mia de o hängkura o bole i ma dätomo, to ma mia o gáhi i ðlu-ðluku, to ma hängkura o dudungòka. Gèngòka o mòku-mòku ja ino ja pòka to ma mia, ho i làhinòka, gèngòka to ma hängkura i ðmuku, de ma hängkura gèna j'ato, toa mia, na ino la no na doa o bole. Gèngòka ma miaõ gèna ja ika ho ja doa. De ma hängkura gèna j'ato: toa mia; tann ngohi utu, gèngòka ma mia gèna j'ato: dau ka ha tuku-tukndhi.

De gèngòka ma hängkura gèna j'ato iti ma kài! de ma mia gèna j'ato: i momèhèmore, tjawali ma kài. Ho de gèngòka de ma hängkura gèna ja pòakaua de o ritya o utu moi jo gogilòliti, de ma mia gèna i leha j'ato: toa hängkura gèna k'ani kia no gogilòliti? Gèngòka ma hängkura gèna j'ato: ma koano awi ràpa-ràpa. Gèngòka ma mia gèna j'ato: tanu utu ha tàili, de gèngòka ma hängkura gèna j'ato: nàko no hi àhoko la to haluhua, ugaroko na ðlomo. De gèngòka ma hängkura gèna o gòta ma timidka ja ika i ma riridi i higihe-gihène; ma hutuani ma mia gèna ja poaka j'ato: toa hängkura u! i haluhua, ho de ma moioli i àhoko. ko i haluhua, de ja ika ho ja ðlomo, de gèngòka ma mia gèna ja hihi, ma ritya ma kiriti de ma hiràngutu i ma hinauhòka. De gèngòka o dodihali jo gogilòliti, de ma mia gèna i leha j'ato: toa hängkura gèna k'ani kia? Ma koano awi bulu. Gèngòka ma mia gèna j'ato: tanu ho ma hibulu, de ma hängkura gèna j'ato: nàko no hi àhoko, la to haluhua, ugaroko no ma hibulu. De gèngòka ma mia gèna i àhoko j'ato: toa hängkura u! i haluhua, Gèngòka ma mia gèna ja zè de i ma hibulu, de ma dodiha gèna ja pàkiti ma miaika, de ma mia gèna j'ato: tupe, tupe, àhi toa nènàngã ka wo hi eluku, na ka o dodiha de! Ika ja bòtokali ma hängkura gèna jo gogilòliti o ðhumu de ma igutòka; gèngòka ma mia i leha j'ato: toa hängkura gèna k'ani kia? Ma koano ài zihàngã, de ma mia gèna j'ato: tanu ha tidingsi! Uha, dōne ma koano wo ihène ma ilingi de wo hi ngamo, de ma mia gèna j'ato: iti ha pòpòto. Gèngòka ma hängkura gèna j'ato: nàko no hi àhoko la to haluhua, ugaroko na tidingsi, Gèngòka ma mia gèna i àhoko: toa hängkura u! i haluhua! Gèngòka de ma mia gèna ja ika ho ja tidingsi: de jo guràpe, jo gòli-gòli, ho ma mia gèna ma kiriti de ma hiràngutu i ma hinauhòka. Gèngòka ma mia gèna i ma ditilaika o luhungòka, de ma hängkura gèna ja ino j' àhoko: toa

mia u! Ko i haluhua! Gèngòka ma hàngkura gèna ja ika i hidàhe, àto: ja ika ma lubungu ma geronàka gèna i orèhe, de ma kiriti i ma hinanòka. Ho de gèngòka de ma hàngkura gèna i leha j' àto: i nì dodòda, ho n'orèhe? De ma mia gèna j' àto: la gènàngá ngòna no hi elu-eluku de! De ma hàngkura gèna j' àto: ní kiòhikòka, utuòhi, ngònaò no hi elu-eluku. Gèngòka ma hàngkura gèna ja iè o dodutuku ma ngòhaka mói, de ja tutuku gadàku ma haekuku, ho i hànèngòka ma mia gèna.

IIa. De aap en de landschildpad.

De aap en de landschildpad plantten zich bananen; die van de aap (werden geplant) waar de zee overstroomde, die van de landschildpad (werden geplant) op het droge. Daar kwamen de golven en sloegen tegen die van de aap aan, dus dreven die weg. Toen werden die van de landschildpad rijp, en die landschildpad zeide: vriend aap, kom hier en klim voor ons de bananen. Toen ging die aap ook daarheen, dus klom hij die bananen-vruchten. En de landschildpad zeide: vriend aap, toe, geef mij een beetje. Toen zeide die aap: je moet beneden nog maar wat trappelen (ik weet niet zeker of dit de beteekenis is), en toen zeide de landschildpad: al is het de schil maar, en de aap zeide: het lekkerste (heel lekker) zijn alleen maar de schillen. Nu, toen kon de landschildpad het niet meer uithouden, en zij maakte een omheining en plantte Spaansche peper, en die aap vroeg, zeggende: vriend landschildpad, wat is dat van je, daar je omheen loopt? Toen zeide die landschildpad: des Konings specerij. Toen zeide die aap: laat me er een beetje van probeeren, en toen zeide die landschildpad: indien je me roept, en ik niet (meer) antwoord, eet er (dan) maar (van). En toen ging die landschildpad heel stil onder een boom zitten luisteren; even daarna riep de aap, zeggende: vriend landschildpad ho! er kwam geen antwoord, dus riep hij nog eens, maar er kwam geen antwoord, en zij ging en ze at. En toen maakte het die aap zoo heet, (want) die Spaansche peper bestreek het slijmvlies van zijn neus en van zijn mond. En toen toen ging hij (die landschildpad) weer om een slang heen loopen, en de aap vroeg, zeggende: vriend landschildpad, wat is dat daar van je? Des Konings lendenband. Toen zeide die aap: toe, laat hem me eens ombinden? En die landschildpad zeide: als ge me roept, en ik niet (meer) antwoord, doe hem dan maar om. En toen riep die aap zeggende: vriend landschildpad ho! Er was

geen antwoord. Toen nam die aap het (die slang) en bond het zich om, en die slang bond die aap, en die aap zeide: toepe-toepe! mijn vriend hier heeft me maar wat belogen, dit is immers een slang! Vooruit, toen dat afgeloopen was, liep die landschildpad weer rondom wespen met hun nest. Toen vroeg de aap zeggende: vriend, wat is dat van je? Des konings bekken! En de aap zeide: laten we er op stompen (maar de landschildpad antwoordde): neen, dat niet de koning dat geluid hoort en hij tegen mij opspeelt. En de aap zeide: laten we er dan maar op kloppen. Toen zeide de landschildpad: als je me roept, en ik antwoord niet, kan je er wel op stompen. Toen riep die aap, vriend landschildpad ho! Het antwoordde niet. Toen ging die aap en hij stompte, en (de wespen) kwamen er uit dringen, zij staken en staken, zoodat ze de neus en mond van die aap van binnen bedekten. Toen sleepte die aap zich in een rijstblok, en die landschildpad kwam (en) riep hem: vriend aap, ho! Maar hij antwoordde niet. Toen kwam die landschildpad al sluipende vooruit, helaas, als zij er kwam, (lag die aap) in het blok te schreeuwen, en hij had zich heelemaal besteed met zijn speeksel. Dus toen vroeg die landschildpad zeggende: wat scheelt je dat je huilt? En die aap zeide: ja, gij hebt mij belogen immers! En die landschildpad zeide: ben je er heelemaal in gebaad (in de ellende of in het speeksel), nog een beetje, jij hebt ook tegen me gelogen. Toen haalde die landschildpad een stamper, en hij stampte van boven op (de aap zijn) hoofd neer, zoodat die aap gestorven is.

III. GORUA.

O Mia de o Hångkura.

O Hångkura de o mia i ma higaro i òiki i goaha, gèngòka ma hångkura gèna j' àto: toa mia, nàko o mumuru na màke de na tyo na kékète. Gèngòka de i ma djobo i goaha, gèngòka ma mia gèna ja màke o mumuru hinòto, de i higàhoko j' àto: toa hångkura toa hångkura ma mumuru daena hinòto. Gèngòka ma hångkura gèna j' àto tütika na tyo, done i oara, gèngòka ma mia gèna ja ika de ja tyo ja kékète, ho ja tòpoko hiadono ja biha! Gèngòka ma mia gèna i ari de j' àto: toa hångkura no hi eluku, ma t'òiki to ma ngoho àhi dimò-dimòno. Gèngòka de ma hångkura gèna j' àto: nàko ni hi tòma kiani nèngòka ni ja ino de ni ma iduòka. Gèngòka ma mia gèna i òiki ma dimòno jo ma ngoho. ho

de ja ino, de ma mia gëna j'ato: toa hängkura, nàko mi ma idodka nha no mi tōma, hēbāhu nàko no mi tōma, done mia dodiano i ni dūhuku, gadina i ma ngiunika ho. De gëngōka ma hängkura gëna j'ato ngaro ko ni ma idodka ko ti ni dodāna. Ho gëngōka ma hängkura gëna i ōiki ja lingiri ma mīn ma dodiano; gëngōka de ja iha ma hängkura gëna ko ja mākēus ma mia ma dodiano. Gëngōka ma hängkura gëna i lio, ato, ja ika, ma mia de ma dodiano gëna ja kidōka. Gëngōka ma hängkura gëna ja zē o gōta ma dobiki moi, de ja ika ja gōhara ma mia gëna ja tēngo-tēngo.

IIIa. De landschildpad en de aap.

De landschildpad en de aap wachtten elkaar op, om op de (bij ebbe) droog geloopen klippen schelpdieren te zoeken. Toen zeide de landschildpad: vriend aap, als je een zeëgel vindt, moet je die stijf vastknijpen. Toen ze liepen op de klippen te zoeken, vond de aap twee zeëgels, en hij riep (om hulp), zeggende: vriend landschildpad, vriend landschildpad, hier zijn twee van die zeëgels. Toen zeide de landschildpad: grijp ze gauw beet, dat ze niet wegllopen. Toen kwam die aap en greep en kneep, dat zij (de stekels) staken hem, totdat hij pijnlijke wonden had) totdat ze hem vergiftigden). Toen huilde die aap en zeide: vriend landschildpad, je hebt me belogen, maar ik ga mijn ouders halen. Toen zeide de landschildpad: als ge me (wilt) dooden, moet ge hierheen komen en (hier) slapen. Toen ging die aap om zich zijn ouders te halen; dus kwamen ze en de aap zeide: vriend landschildpad, indien wij slapen, moet ge ons niet dooden, want als ge ons doodt, dan zullen onze makkers u doodschieten, gindsch aan den landkant hebben ze zich verborgen. En toen zeide de landschildpad: ga jullui maar slapen hoor! ik zal jullui immers niets doen, dus toen ging die landschildpad die apen hun makkers zoeken, en als hij aan den landkant gekomen was, die landschildpad, vond hij de makkers van dien aap niet. Toen keerde die landschildpad terug, en, kijk, als hij kwam, slapen die aap en zijn makkers. Toen haalde die landschildpad een stuk hout, en hij kwam en sloeg al die apen een voor een (dood.)

IV. GORUA.

O Hàngkura de o Mia ma totoade.

O mia de o hàngkura i ma higarò i òiki o ugaka i ma nguru Gèngòka i òiki i tàgi, de ja màkeika o ugaka o utu moi, gèngòka ma mia gèna j'ato: toa hàngkura, ngòna na hira na uru, la, nàko n' àkunna, de àha ngohioli. Gèngòka ma hàngkura gèna ja uru de ko j' àkunna. Gèngòka ma mia gèna ja gogingi ma hàngkuraika gèngòka ma hàngkura gèna, ja tòhata, ho i gògèruku ma ugaka ma timòka. Gèngòka ma mia gèna j'ato: toa hàngkura i ni dodòba, ho na gògèruku o ugaka ma goòka? Gèngòka ma hàngkura gèna j'ato: i howono, ngòna no hi eluku, n'ato o ugaka ho ma nguru, ho, de ha ino no hi huloko ka ngohi to uru ho ko t' àkunna! Gèngòka ma mia gèna j'ato: ngohi ko to ni elukua, ho ta gounga t'ato o ugaka ho ma nguru. Gèngòka ma hàngkura gèna j'ato: toa mia, ngohi ko hi tòhatokakua, ho ngònali no uru ma ugaka. Gèngòka ma mia gèna ja uru o gáhumu moi téro-téro, de ma ugaka gèna ka i màta i rubaika, Gèngòka ma mia gèna j'ato: toa hàngkura, ho ka ngòna bari la o ugaka moi ò de na uru n' àkunna. De gèngòka ma hàngkura gèna j'ato: toa mia uha i ni tòhata, la h'òiki ho ma gouba. Gèngòka ma mia gèna i leha j'ato: toa hàngkura dène ngohi ta màke o mudòko? De ma hàngkura gèna j'ato: o nanòkua. Gèngòka ma mia gèna j'ato: ho kia? Gèngòka ma hàngkura gèna j'ato: o mumura, de nàko hàra moi gèna ha màkeika, de na tjo na kèkèkète. Gèngòka i òiki de ja màkeika o mumura hindò; gèngòka ma mia gèna ja tjo ja kèkèkète, de ja tòpoko na giamika, Gèngòka ma mia gèna i ari de j'ato toa hàngkura ka no hi eluku ho ngohi to gàbe o djumàti mòidka, ngohi de àhi dodiano mi ja ino mi ni paràngi. Gèngòka ma hàngkura gèna j'ato: nàko ni hi paràngi, kiani àhi taratibidka ni gògèruku. Gèngòka ma mia gèna j'ato: ngohi dika t'òluku, hëbàbu ngohi to ihë-ihëndka, ngòna aní taratibidka na tòma i woi i bòto. Gèngòka ma hàngkura gèna j'ato, nàko n' òluku, ngohi ò to ni ributua. Gèngòka ma mia gèna j'ato: gèna bari, ho uha no hi ributu, la o djumàti mòidka, de mi ja ino mi ni paràngi. Gèngòka ma hàngkura gèna j'ato: ngaro ko ni ja ino dika. Gèngòka ma hàngkura gèna j'ato: nàko ni ja ino, kiani o humu moi ni hàiti la to hòndenge de ni hi hibàiti gènguku. Gèngòka ma mia gèna j'ato: ngohi t'òluku to hàiti, hëbàbu nàko to hàiti o humu dène no hi pòhuku de to hòndenge.

IVa. Vertelling van de landschildpad en de aap.

Een aap en een landschildpad haalden elkaar over, om suikerriet af te gaan kappen. Dus gingen ze en ze vondene en stam suikerriet. Toen zeide de aap: vriend landschildpad, gij moet eerst afhakken, en als je niet kunt, dan kom ik nog. Toen (probeerde) de landschildpad af te hakken, en ze kon maar niet. Toen grijsde de aap tegen de landschildpad, dus werd die landschildpad kwaad, dus ging hij onder het suikerriet zitten. Toen zeide de aap: vriend landschildpad, wat scheelt er aan dat je onder het suikerriet gaat zitten. Toen zeide de landschildpad: er scheelt aan, dat jij me bedriegt, je zegt: *wij* gaan suikerriet afhakken, doch als we hier komen, beveel je *mij* dat ik moet afhakken, dus dat kan ik immers niet. Toen zeide de aap: ik heb je immers niet belogen, dus ik meende het werkelijk (was in ernst) (als) ik zeide: laten *wij* suikerriet gaan afhakken. Toen hakte (beet) die aap suikerriet af, juist een stam, en dat suikerriet viel heelemaal om. Toen zeide de aap: vriend landschildpad, iemand zooals jij, en ook maar één suikerrietstam afhakken, kunt ge niet. En toen zeide de landschildpad: vriend aap, wees niet boos, en laten we gaan toespijs zoeken op het droge strand. Toen vroeg de aap, zeggende: vriend landschildpad krijg (vind) ik dan visch? En de landschildpad zeide: visch niet. Toen zeide de aap dus: wat dan? Toen zeide de landschildpad: zeeëgels, en als je er eenmaal een vind, moet je hem stijf vastgrijpen. Toen gingen ze en ze vonden twee zeeëgels. Toen greep die aap ze stijf vast, en (de stekels) staken in zijn hand. Toen weende die aap en zeide: vriend landschildpad, je hebt me maar belogen, dus beloof ik (je) na een week komen ik en mijn kameraden je beoorlogen. Toen zeide de landschildpad indien gij mij bevecht, moet je in mijn schoot komen zitten. Toen zeide de aap: dat wil ik maar niet, want ik heb gehoord, dat gij in je schoot al velen gedood hebt. Toen zeide de landschildpad: indien ge niet wilt, zal ik je er niet lastig om vallen. Toen zeide de aap: dat is het, dus val me niet lastig, en over een week komen we (om) je te berechten. Toen zeide de landschildpad: kom jullui maar. Toen zeide de landschildpad (nog) als jullie komen, moet je een put graven, en (als) ik gestorven (ben) dan begraaft je me daarin. Toen zeide de aap: ik wil niet graven, want als ik een put graaf, dan gooi je me onder het zand, en ik sterf.

V. GORUA.

O mia de o hängkura.

O mia de o hängkura i öiki i parangi, Gëngòka o dodiha moi ja màkeika, de ma dodiha gëna j'ato: toa k'iku nì öiki? Mì parangi! Gëngòka ma dodiha gëna j'ato: tanu ti nì mòtëke, de gëngòka ma mia de ma hängkura gëna j'ato: na ino dika, o ngòhaka o nauru ho. Gëngòka ma dodiha gëna i öiki ja mòtëke; ma hutunnina, ja màkeika o mia hindòto de o karianga moi. Gëngòka ma mia de ma hängkura gëna i leha: uginì gëna k'iku nì öiki? Gëngòka ma mia hindòto, de ma karianga moi gëna i haluhu j'ato: mi nì goöna uginì. Gëngòka ma mia de ma hängkura gëna j'ato nì mi goöna ngomi, gëna mia howono òkia? Gëngòka ma mia hindòto gëna j'ato: òkinaa ma mi nì goöna mi nì tòma. Gëngòka ma mia de ma hängkura gëna j'ato: ngaroko nì ja ino la ho makobòtòka. Gëngòka ma mia hindòto gëna ja ino de i ma tëke-parangi. Gëngòka ma dodiha gëna i kiniki ja tuduku ma mia gëna, hiadono i hònnëge i ma màta-matàka.

Va. De aap en de landschildpad.

De aap en de landschildpad gingen (uit) om te vechten. Toen vonden zij een slang, en die slang zeide: vrienden, waar ga jullui heen? Wij (gaan) vechten. Toen zeide de slang: laat ik maar met jullui meegaan, en toen zeiden de aap en de landschildpad: (2) Kom maar hier, (wij zijn) immers jongelingen! Toen ging die slang en volgde: niet lang daarna troffen ze twee apen en een leguaan. Toen vroegen de aap en de landschildpad: waar ga jullie heen? Toen antwoordden die twee apen en die leguaan, zeggende: we wachten jullui op! Toen zeiden die aap en die landschildpad: wat hebben we misdaan, dat je ons opwacht? Toen zeiden die twee apen: niets, maar we wachten jullui maar op om jullui te doden. Toen zeiden die aap en die landschildpad: kom jullui maar op, dan zullen we het met elkaar uitvechten. Toen kwamen die twee apen en vochten met elkaar. Toen vervolgde die slang die apen, en stak ze, totdat ze allemaal dood waren.

VI. GORUA.

O Kàho ma totoade.

O kàho moi i òiki o hònganika. Gèngòka ma kàho gèna ja màkeika o mia moi de o hòngkura moi. Gèngòka ma kàho gèna i leha j'ato: toa mia ngini gèna ni hinòto ni hi mòtèke ngohi, la h'òiki àhi bërèraika; gèngòka ma mia de ma hòngkura gèna j'ato: nàko mi ni mòtèke kiani ani bërèra ma digi-digino, de mi ni mòtèke. Gèngòka ma kàho gèna j'ato: dura ma digi-digino àhi bërèra, ho ugaroko ni hi mòtèke! Gèngòka ma mia de ma hòngkura gèna j'ato: nàkoho ho ma djobo. Gèngòka ma kàho gèna j'ato, nàko ho ma djobo, de nia lako ni ja ruhutòka. Gèngòka ma mia de ma hòngkura gèna i ma ruhutòka; gèngòka ma Kàho gèna i hidjobo ma mia de ma hòngkura. Gèngòka ho de ma wànge tumidi de ma hutu tumidi ma kàho ma bërèraika j'adonòka. Gèngòka ma mia de ma hòngkura ma lako ja hëlèngaike, o inomo de o ngòère de o ali-ali iti gènàngà dau i rupa-rupa o barèngi. De ma kàho gèna j'ato: ngohi nènàngà to hònènge de to wàngo ngini ti ni tòfo hëbàbu òkia? Ngohi to tigi, de ti ni màkeika o hòngaudka, nia mamàtāo i wènga-wènga hòka, hëbàbu i ni hähini, dàdi ngohi ti ni dōra ho ti ni ao, nēna àhi bërèraino. Gèngòka ma mia gèna j'ato: nàko no mi dōra, kiani o ali-ali, o guràtyi no mi ike. Gèngòka j'ato nàko ni jo mau o ali-ali de nia lako ni ja ruhutuku la de to tēmo t'ato ni ja hëlènga gèna ngaroko ni ja hëlènga. Gèngòka ma hòngkura gèna j'ato toa kàho: nàko no hi dōra ngohi, ngaro uha to ma ruhutu la ngohi to gògère ngònàka la ho piritaja hiadono i na timòuo, hiadono ho hònènge, duga-duga dake-una moi ho wi piritaja.

Gèngòka ma kàho gèna j'ato: i gougng, ngòna dura no piritaja de ma Djou, ho dura no piritaja na gougongu, hopaja nàko no hònènguku, ngòna, na màke o ngòkomo.

Vla. Het verhaal van den hond. (3)

Een hond ging naar het bosch (en) daar trof die hond een aap en een landschildpad. Toen vroeg die hond, zeggende: vriend aap, volg jij tweeën mij; dan gaan we naar mijn dorp toe. Toen zeiden de aap en de landschildpad: als we met je mee (zullen) gaan, (dan) moet je dorp heel dicht bij zijn, (en) dan (zullen) we met je mee-gaan. Toen zeide de hond: mijn dorp is heel dicht bij, dus, ga

maar met me mee. Toen zeiden de aap en de landschildpad: dan zullen we maar gaan vertrekken. Toen zeide de hond, als we vertrekken dan (moet) je je oogen sluiten; toen sloten de aap en de landschildpad hun oogen (en) toen bracht de hond die aap en de landschildpad weg, zoodat ze na zeven dagen en zeven nachten in het dorp van den hond gekomen waren. Toen openden de aap en de landschildpad hun oogen (en zij zagen): eten, en sarongs, en ringen, ja alle soorten van goederen. En de hond zeide: ik zal jullui hier onderhouden, bij mijn dood en bij mijn leven (wat er ook gebeuren moge); waarom? Ik ging, en ik trof jullui aan in het bosch, je buiken zelfs klopten (van den honger), want jullui leed honger, dus had ik medelijden met jullui, dus nam ik jullui mee hier naar mijn dorp. Toen zeide die aap: als je medelijden met me hebt, moet je me een gouden ring geven; toen zeide hij (de hond) indien gij een ring wilt, dan moet je je oogen dicht doen, en (als) ik (dan) spreek zeggende: doe open, doe ze dan maar open. Toen zeide die landschildpad: vriend hond, als je met mij medelijden hebt, laat ik (dan) maar niet mijn oogen sluiten, en ik blijf (dan) bij u, en we gelooven totdat we oud zijn, totdat we sterven, alleen maar gelooven we aan den eene daarboven. Toen zeide de aap: werkelijk, gij gelooft sterk aan den Heer, dus (moet) ge maar werkelijk gelooven opdat ge wanneer ge gestorven zijt, den (rechten) weg vindt.

VII. GORUA.

Totoade de o njawa de o dodiba.

Muna de ami ròkata de munga ngòhaka ja hinòto, mo ma têngo o dòdoto, mo ma têngo o riaka. Gèngòka ma ngòhaka gèna ja hinòto ko jo lamokoàhi, de mung'ama w'òik'òka o béràra moika. De gèngòka mung'ajo ma huloko o gòta jo zè ma ngòhaka gèna ja hinòto ma rin-dòdoto. Gèngòka òna gèna j'òiki jo zè, ja ika ma dòdoto ma màke, ma riaka ma màkeua, hiadono o wàngu butàngaino ka ho kogèuàngà. De j'òiki ma moioli, ma riaka gèna ma màkeika o dodiba moi, de ma dodiba gèna j'ato: ngòhaka, beika, na inohi. Gèngòka muna ma ika, de ma dodiba j'ato: ngohi to ni mozòka ngòna. Gèngòka muna gèna m'ato; nàko àhi àma, la ni lingiri, ni màke, de no hi mozòka. Gèngòka ma dodiba gèna j'ato: ja dodòka ho to wi màkeua, de muna gèna m'ato: nàkoho n'òiki no wi lingiri, de una w'ato: nàkoho, o gòta o nikutu moi nèna, no mi

tòtak'íkàhì ngoni ajo, la ngòna na iuo, h'òiki ho wi lingiri ani àma. Gèngòka muna m'òiki, ho mo liòka gèna ma dodihaino. De gèngòka una gèna ma dodiha wo leha w'ato: na tòtakòka? De gèngòka muna gèna m'ato: ia ta tòtakòka. De una ma dodiha gèna w'ato: na iuo la hi lingiri ani àma; de muna m'ato: ilaha! ngohi ta ikaua ko ha gurutika ho, bòto de ka ho ma dàgi! De gèngòka ma dodiha gèna j'ato na iuo la àhi pòrètòka no m'atami. Gèngòka munàngà m'òiki, ho mo ma tami de ma dodiha ma lòkuòka, de i ma djobo, i wi lingiri, o hutu de o wàngè ho kogèngà i bòto. Gèngòka ma hutu tumidi de ma wàngè tumidi j'adonòka gèna ami àma ài bèrèraika, de ma dodiha j'ato: ngohi nèngòka to gogògèrè, la ngòna n'òiki ani àma ni lega. Gèngòka dòka de muna m'ato: ia nàkoho, t'òiki. De ma ika: m'ama gèna wo leha: he ngòhaka, no dodia na iuo o bèrèra ho kogèna ma gurutika dé? De muna gèna m'ato: àma ngohi ta howonòka, ngaro no hi tòtàka ma ngohi ka ta tarima ma rè-rè. De m'ama gèna w'ato: ka ni dodòhaka? O dodiha j'ato i hi mòdòka, ho ta iuo ngòna. De m'ama gèna w'ato: n'òiki ni hingàhu o dodihaiika n'ato: nàko w'ao àhi ngòtiri de i ui ma mòdòka. Gèngòka munàngà m'òiki mo hingàhu ma dodihaiika, de ma dodiha gèna j'ato: ngaro uha gèna, ngaro utuòhi ka to mòngàku ma rè-rè. De gèngòka ma dodiha gèna j'ato n'òiki, ni hingàhu, n'ato: ngaro uha gèna, la ngaro utuòhi ma ka i ja òaka. Gèngòka munàngà m'òiki mo hingàhu ami àmaika, de m'ama gèna w'ato: n'òiki, ni ugohi o dodiha, la h'òiki. Gèngòka munàngà m'òiki mo hingàhu ma dodihaiika gèna m'ato: àhi àma bari na ika la ho ma djobo. Gèngòka ma dodiha gèna i òiki. De gèngòka ja ika ma dodiha gèna i tèmo j'ato: ani àma ni riwo wo hìbarène awi huhugara, de awi bàhuku de awi gogori. De gèngòka i hìbarène i bòto, de ma dodiha gèna j'ato, beika, ho harène. De gèngòka ònàngà jo harèniže, de ma dodiha i ma totitòdòka, de ma dodiha gèna i ma kùwèruku, de ma ngòtiri gèna i ma tatiže gèna ma dodiha ma lòkuòka. De i ma djobo o hutu de o wàngè gèna ka ho kogèna i bòto, de ma wàngè tumidi de ma hutu tumidi, mòngà bèrèraika j'adono. De gèngòka ja ika, ma dodiha gèna o gākòna moi ja lòino de o tau moi ja tufada, òàna o tònakòka, de ja zè o tua ma gare-garehe moi de i hitamunuku, de ma dodiha gèna j'ato: nàko i gougoungu, la ngohi nènàngà ma Djou ài ngòhaka, de ài danongus: o tua nèna to hitamunuku, de ta helènga, de òkis-kiaua i dàdi, ma nàko i gougoungu ngohi nèna ma Djou ài ngòhaka de ài danongu o tua

ma gare-garehe nêna ta hêlêngaiïe, de o tau moi, hâgâla momanarama ka o gurâtîi ma rê-rê. Ho de wa hêlêngaiïe o tau moi ma amomoko i dâdi. De una gêna wo wêhama wo ma pâkeângi dôka ma tau ma goronâka. De gêngôka ho de wo ma pâkeângi i bôto, de wo hupuino o ngôranôka, de wo gôgêruku o kurahi o gurâtîôka, de gêngôka ngoi hekata awi dâtekôka mo kâoko, de una w'ato: na ino ngôna, ani rôkata ngohi ho! De muua gêna m'ato: ngohi ngôu'ua âhi rôkata, hâbâbu ngôna to ni lega-lega gêna o koano ma ngôhaka moi, hâbâbu ngohi âhi rôkata o dodîha. De una gêna w'ato: ngohi nêna o dodîha. De muua m'ato: koalî ngônsua, ngohi âhi rôkata o dodîha. De una gêna wo poakana, de wo ma hînoa gêna awi tâkîhumu, de wo dâdiôka o dodîha, de muua gêna m'ato: i goungu, ngohi âhi rôkata ngôna. De gêngôka ami âma de muua de ami rôkata, o dodîha gêna, i ma pâkeângi de j'ôiki jo pâhiâra ma dodîha ngoi hekata ngomi ajo ami tau ma dâtekôka. De ma dodîha ngoi hekata ngomi ajo gêna mo mi têmo ami ngôhaka o riak'ika gêna, m'ato: Akudu, no mi legâhi ngomi dâdoto de ani âma danênguku de ngomi dâdoto ami rôkata, de ma ngôhaka gêna j'ato, ajo ngohiô t'ôiki, to lingiri o dodîha la ho dâdi ho ônângoli. De gêngôka, muua ngomi ajo gêna ka mo himôtêke. Bôto ma ngôhaka gêna i ôiki, de ma gumi-lamo mo i ma mâkeika, de muua gêna m'ato: ngôna de ngohi ho ma mozôka, de ma dodîha o gumi-lamo gêna j'ato: n'ôiki na hiraika la âha to ni niki; munângâ m'ôiki ma hiraika de m'adono mângâ tauika, ngomi ajo gêna mo leba: na mâkeôka ma dodîha? De muua gêna m'ato nêngino nagâka ajo! De gêngôka ngomi ajo gêna m'ato: no wêhamôka dôka o tau ma gorônaiika, dône ma dodîha ja ino, de ko i ni mâkena ho! De gêngôka munângâ mo wêhamôka, de ngomi ajo gêna mo mi hidotêbênôka. De gêngôka, ngomi ajo gêna mo ma lega ma gumi-lamo dâkêngino ma âkiri ka i hia-hiara; de ngomi ajo gêna m'ato; âhi ngôhaka, no ma riridi, ma dodîha gêngika i wêhamôka ho. De ma dodîha o gumi-lamo gêna i wêhamika, de ngomi ajo mo higihêne gêngika dôka i popôkôka, i mi pâkîti ho, de ngomi ajo gêna m'ato: âhi ngôhaka to ni dôra ma âmolâ to ni têtôkinokana, hâbâbu o ngôraua i kut; i i hohônêngôka. Ho de ma hutu hângêdka, ngomi ajo gêna o bouuu m'ame, ho de ma hêlênga o ngôraua, ami ngôhaka gêna i hênêngôka, hiadono ami bouuu i hupu.

VIIa. Vertelling van de menschen en de slangen. (4)

Zij had een man, en hun kinderen waren twee, de eene dochter was de jongste, de eene dochter was de oudste. Die twee kinderen waren nog niet groot, (5) toen hun vader weging naar een ander dorp. En eens gebeurde het dat hun moeder die twee gezusters uitzond om hout te halen. Toen gingen ze het halen, aangekomen zijnde vond de jongste (hout) de oudste vond niet, tot zes dagen lang (gebeurde dit) nl zoo maar. En als ze weer eens gingen vond de oudste een (6) slang, en die slang zeide: kind, wel, kom hier nog wat naar toe. Toen ging zij, en die slang zeide: ik (wil) met je trouwen. Toen zeide zij: indien gij mijn vader zoekt en hem vindt, dan (zult) ge me trouwen. Toen zeide die slang: waarom zou ik hem niet vinden? En zij zeide: goed, ga (dan) heen en zoek hem. En hij zeide: goed, breng gij dezen bundel hout eerst naar uwe moeder en kom gij dan hier naar toe, (dan) gaan wij uw vader zoeken. Toen ging zij en dus keerde zij terug naar de slang toe. En toen vroeg hij, de slang, heb je het gebracht? En toen zeide zij: ja, ik heb het gebracht. En hij, die slang, zeide: kom hier dan gaan we uw vader zoeken en zij zeide: ben je mal, ik ga niet (want) het zal heel ver zijn, en dan moeten we het maar loopen. En toen zeide die slang: kom hier en ga op mijn rug zitten. Toen ging zij, dus ging ze boven op die slang zitten, en zij vertrokken (om) hem te zoeken, gaande maar dag en nacht zoo door aan een stuk. (Zoo waren ze gegaan) zeven (7) dagen en zeven nachten, toen ze kwamen aan haars vaders dorp, en de slang zeide, ik blijf hier en gij gaat om Uw vader te zien. Toen zeide zij daar: ja, 't is goed, ik zal gaan. En zij kwam aan en die vader vroeg: wel kind, wat moet je hebben, dat je naar een dorp komt, dat zoo ver weg ligt? En zij zeide: vader, ik heb verkeerd gedaan, ofschoon je me ook vermoorden wilt, het is me alles goed. En die vader zeide: wat is er met je dan gebeurd? (Zij zeide): een slang zeide (dat) hij me trouwen (wilde), dus kom ik hier bij u. En de vader zeide: gaat aan die slang kennis geven, zeggende: als hij mijn prauw brengt (trekt) (dan mag) hij je trouwen. Toen ging zij het te kennen geven aan de slang, en die slang zeide: niet (alleen maar) dat hé, ofschoon nog een beetje meer, maar ik neem het allemaal op me. En toen zeide die slang: ga, geef uw vader te kennen, ofschoon niet dat, ofschoon nog wat meer, maar het is goed. Toen ging zij het haar vader te kennen geven, en die vader zeide: ga, haal die slang, opdat we gaan. Toen ging zij

het die slang te kennen geven, zeggende: gij zoudt naar mijn vader toe gaan, opdat wij vertrekken. Toen ging die slang. En daar gekomen zijnde, sprak die slang, zeggende: help je vader om zijn schaaft, zijn bijl en zijn boer te laden. En als ze het alles geladen hadden, zeide die slang: komaan, we stappen in de prauw. En als zij er in geklommen waren, gooide die slang zich om rechttuit in zee, en die slang draaide zich om, en hij beurde die prauw op boven (op zijn rug). En hij vertrok, dag en nacht al maar door, en na zeven dagen en zeven nachten waren ze tot aan hun dorp gekomen. En als ze daar aangekomen waren, haalde die slang een mes naar zich toe, en teekende daarmee een huis, daar in den grond, (8) en hij haalde een witten hoofddoek, en dekte die (over zich heen), en die slang zeide: indien ik werkelijk geen kind en geen kleinkind van den Heer ben, dan zal ik me met dezen hoofddoek bedekken en hem weder opbeuren, en er is niets gebeurd, maar indien ik werkelijk een kind en een kleinkind van den Heer ben, (dan) zal ik dezen witten hoofddoek opbeuren, (en er zal wezen) een huis waarvan al de materialen van louter goud zijn. Dus nam hij hem op, en een groot huis was er geworden. En hij ging er in, hij kleedde zich gindsch in het huis. En als hij zich gekleed had, kwam hij door de deur naar buiten, en hij zat op een gouden stoel. En toen kwam zijn vrouw langs zijne zijde zeewaarts, en hij zeide: kom jij hier, ik ben immers je man. En zij zeide: jij bent mijn man niet, want ik zie u als een zoon des koning, en mijn man was maar een slang. En hij zeide: ik hier ben (die) slang. En zij zeide: neen, gij niet, mijn man is een slang. En hij kon het niet meer nithouden, en hij trok zijn mom aan, en hij werd een slang; en zij zeide: werkelijk, gij zijt mijn echtgenoot. En toen, haar vader, en zij, en haar man, die slang, kleedden zich, en ze gingen wandelen, (en ze kwamen) aan den kant van het huis van de moeder van de vrouw van die slang. En de slang zijn vrouws moeder sprak tot haar oudste kind, zeggende: Akudu, ga eens kijken naar je zuster en je vader, daar aan de Zuidkant, en (naar) je zuster haar man. En dat kind zeide: moeder ik zal ook gaan een slang zoeken, opdat het mij ook ga zooals heu. En toen bewilligde haar moeder daar maar in. Goed, dat kind ging, en zij vond een grooten gevleekten python, en ze zeide: gij en ik zullen trouwen, en die slang, die gevleekte python zeide: ga gij maar vooruit, dan zal ik u volgen. Zij ging vooruit, en als ze aan hun huis gekomen was, vroeg haar moeder: heb je

de slang gevonden? En zij zeide: hij is hierheen komende, moeder. En haar moeder zeide: ga grindsch in het huis, dat niet die slang komt, en hij je niet viudt. En toen ging zij er in, en haar moeder sloot de deur achter haar dicht. En toen keek haar moeder uit en zag die python aankomen, zijn tong uit zijn bek hangende, en haar moeder zeide: mijn kind, houdt je stil, die slang is daar ingegaan. En die slang, die python ging naar binnen, en haar moeder luisterde daarnaar, het ritselde; hij vond haar dus! En haar moeder zeide: mijn kind, ik heb medelijden met je, maar ach! ik kan niets meer voor je doen, want de deur is op het slot (aan den binnenkant dus). Dus na drie dagen rook haar moeder een stank, dus deed ze de deur open (en) haar kind was gestorven, zoodat de stank naar buiten kwam.

VIII. Gorua.

Ma koano ngoi òra de o dodiha.

Ma koano wo ma tengu òi ngòhaka ja tumidi, ho mánga ngiò o tumidi, de gèngòka ma dodiha moi ja ìno de i ma hitàngono mànga riak'ika! De muna gèna m'ato n'òaròka ga ngòna o dodiha de no ma hitàngond! Ika ènàngè i oaròka, ja ìno i ma hitàngo-nokali, ja gèto-gètòngo, ho de ma dòdotoku i ma hitàngono, muna gèna m'òhoko ho ja ìno i ma gale-galeuku, ami gogèrena ma zòkuòka, de gèngòka ma dodiha gèna i tème j'ato: to ui kawingi ugòna é! De muna gèna m'ato, ia, no hi kawingi dika, de gèngòka ami dimòno de ami ria-riaka gèna i ma oaròka, ho ka ja hidòtokàhi, ma dodiha, de gèna ma koano òi ngòhaka. Ho de ma hutuku de gèna ma koano òi ngòhaka o dòdoto gèna ami ria-riaka ja ìno ja hidàhe-dàhe, ho de ma ginitarino i mi hingàhu j'ato: òi àma ò! ngomi mi j'òriki o hutu o njawa moi o kuruhòka ja gègèruku gèna mia tau ma goronàka, de muna gèna m'ato: koalì e! Ka o dodiha. Koalì no eluku, de gèngòka muna ma ngòhaka gèna m'ato: beika, òkia-nàga moi ni hi hidòtok'ino la to wi hohònéngè. De gèngòka-dan, òna gèna j'ato: nàko ni ma idu o dèpo-dèpo moi na zèino, de na dideuku òi zòkuòka, hopaja nàko de i wi kiòkòka, ngòna ma toaka ma dèpo-dèpo ma ninikuta, ja i wi tadi! Ho de i wi kiòkòka, munàngè ma zè o dèpo-dèpo moi de ma dideuku òi zòkuòka, de ma toaka, ho awi ale-ma-ngunànguku jo tadi, ho de wo hùnéngòka. De gèngòka muna gèna m'òiki, o wàma ma

hòhoko moi ma zè, ho mo ma niàtòka ma Djouize, de ma ika mo deo awi ale-ma-ngunuunguku, de wo wàngòka. Ho de wo wàngo i bòto, òna ma kouuo M ngòhaka gèna i higaro, j'ato: h'òiki o gòta ho ma zè, de gèngòka muuàngà mo mòlèke ho j'òiki jo zè, ma mòtèke, ho de gèngòka ja ika, òna i mi hiduma-dumuuu o gèhi-uku, ho mo hònèngòka. Gèngòka ami ròkata gèna w'ato: i mi do-dòha ngohi hekata, ma diuaha ho ami dèkanòka! Gèngoka una w'òiki wo mi niki, ato! wa iha mo hònèngòka, ho o bolèndòka i mi tamiè. De gèngòka una wo ari, de o gètèhata wo dià, ho de wa botòka, wo mi gòràka o gètèha'tile, de wo mi tamu-tamuuuku de unàng'ò wo doa ho i ma zèhini, o ngàiri i ma himòtèkòko. Ho de gèngòka òna gèna ja tutuku o bèrèra moiiha, de gèngòka wo ut'iha, de o tiliho moi i rukòko, ho o manoko ma hòhoko i òlòmo, de òna gèna i ma likoika ma tiliho ma timiòka, de wo ari ami ròkata. Gèngòka ma manoko ngukòdaku i tèmo j'ato: sobàri, i ni dodòha n'òrèhe? De una gèna w'ato: ngohi hekata i mi timàka, ho to ari. De ma manoko j'ato: muna kiàka ma ika? De una w'ato: nè muna. Gèngòka ma manoko gèna j'ato: no iè-dhi, abeika de unàngò wo doa, ho de wo iè, ma manoko gèna j'ato: beika na zè nèna àhi inomo ma ho, de na uku, no deo ami ur'uku, de ami làkòuku! De gèngòka unàngà wa zè ma manoko ma ho gèna, de wa uku, de wo deo ami làkòuku. de ami uru-uku, de mo wàngòka ho de mo wàngo, muna ami ròkata wo ut'iha o dowàngiòka, munànga danèna o gètèhatòka. Gèngòka una wo ut'iha diuèna o dowàngiòka de w'oriki o hidète moi dòkèngino ho o kètèko o biono moi. Ho de gèngòka una gèna wo ma iduòka, ma ngòtiri gèna ja ino, de i mi aòka, ho de o aere i wi òlu, una gèna wo momiki, de wo ma lega danèna o gètèhatòka muna gèna i m'iwa. De una gèna wa leha ma bèrèra ma dutu w'ato: ngohi hekata ni mi màkeua? Gèngòka òna gèna j'ato, o ngòtiri moi kàngano ja ino de i mi aòka. Gèngòka ònàngà gèna j'ato: nàko no mi niki, uèngika no kaika. Gèngòka unàngà w'òiki wa niki, ho de ma dòto moi w'aduuo o ngòère ma bèlaka utu wa màke, de wa tàilàko, ho de wa tàilàko i bòto, una gèna w'ato: nènàngà dika ngohi hekata ami ngòère! Gèngòka una gèna wa ika dika wo tugi, ho de ma hutu tumidi de ma wànge tumidi, o bèrèra moi wa màkeika, ma njawa jo hèpa-hèpa o wàma o halila. Gèngòka una gèna wa leha w'ato: ni dodòka gèna? De òna gèna j'ato: mi hèpa-hèpa. hèbàbu o kouuo ma hekata moi, daku o higi ma tubòka, dàdi ngomi mi hàpa-hèpa, hopaja nàko mi hèpa la jo

tàdi ami dapariòn'uku, gèna òna mànga hekata. De gèngòka una gèna w'ato: beika ngohioli, de òna gèna j'ato: barikua ngomi o herem ma dutu o de mi àkunun! Gèngòka una gèna w'ato: beika to hitàili, de òna gèna i wi hidoakika. Gèngòka una gèna wa lè ma wàma, de wo hitulihika awi ròmàngä, de wa hàpa, de jo tàdi ami dapariòn'uku. Gèngòka muna gèna ma lè ma wàma de ma bàtja ami ròkata awi ròmàngä. Gèngòka muna gèna m'ato: àhi ròkata wo boainòka wo bi ngoho, de kauku mo uti ho mi tauru ami ròkata gèna, de i ma djòbòka, jo lío mànga béréruika.

VIIIa. De Koningsdochter en de slang.

Een koning had zeven dochters (kinderen), dus die hadden ook zeven (slaap) plaatsen. En het gebeurde dat een slang kwam, en zich tegen de oudste (dochter) haar slaappleats aanleunde, (zooals een jongeling een nachtelijk bezoek brengt met bedoeling tot zijn liefje toegelaten te worden). En zij zeide: maak dat je weg komt, hé! jij, een slang, en je leunt tegen me op! Voorwaarts, dat (dier) ging ook weg, en het kwam zich leunen bij allemaal een voor een, dus toen kwam hij ook bij de jongste zich aanleunen (aan haar slaappleats), (en) zij riep hem, dus kwam hij en legde zich in ringen op haar kussen. En toen sprak die slang, zeggende: ik trouw met u, hé? En zij zeide: ja, trouw me maar! (trouwen wordt hier in den meest plastischen zin bedoeld van beslapen). En toen waren haar ouders en haar zusters allemaal gevluht (uit vrees voor die slang), dus waren ze maar met hun beiden, die slang en die dochter des konings. Dus toen het (weer) nacht was, kwamen die andere dochters des konings haar jongere zuster bespieden (besnipen), dus den volgenden morgen gaven ze haar te kennen, zeggende: Verbazend! wij zagen van nacht in ons huis iemand op een stoel zitten! En zij zeide: neen hoor! (dat was) maar een slang! (De zusters zeiden) neen, je jukt, en toen zeide zij, die dochter (die beschuldigd werd): nu dan, leer mij maar het een of ander (middel om hem te dooden) dan zal ik hem vermoorden. En dan zeiden zijlieden: indien ge gaat slapen, neem dan een dolk en hang die boven hem, opdat, indien hij slaapt, gij (maar) de band van die dolk los te trekken hebt, en hij treft hem. Dus, toen hij sliep hield zij een dolk, en hing die boven hem, en zij trok (de band) af (of sneed die door) dus raakte die hem in zijn borst, dus is hij gestorven. (9) En toen ging zij een citrus-vrucht halen, en zij wenschte

voor zich tot den Heer, en ze ging, ze kneep die uit boven zijn borst, en hij leefde (weer). Dus als hij (weer) leefde, haalden die dochters van den koning elkander over, (wekten mekaar op) zeggende: we gaan hout halen, en toen willigde zij (de vrouw van den slang) ook in, dus als ze gingen om te halen, volgde zij. (10) En dus, als ze gingen, stopten ze haar onder water in zee, dus is ze gestorven. Toen zeide haar echtgenoot: wat is het met mijn vrouw, ze is al zoo lang landwaarts! Toen ging hij haar achterna, ontzettend, hij kwam aan den landkant (en vond) haar gestorven, dus hadden ze haar op een droogte gezet. En toen weende hij, (11) en hij maakte een vlot, dus als dat klaar was, (hij klaar was met het maken), droeg hij haar op het vlot, en hij dekte haar toe, en hij klom er ook op, dus dreven ze weg, de rivier af volgende naar zee. Dus zoo dreven ze toen aan bij een dorp aan land, en daar ging hij aan den wal. En daar hing een tilihoboom over het water, dus al een vleermuis van zijn vruchten, en zij bonden (hun vlot) vast onder den tilihoboom, en hij, haar man, weende. Toen sprak die vleermuis daarboven, zeggende: vriend, wat scheelt er aan dat ge weent? En hij zeide: ze hebben mijn vrouw vermoord, dus ik ween. En die vleermuis zeide: waar is ze heen (gebracht)? En hij zeide: hier is ze. Toen zeide die vleermuis: kom toch naar boven! Nu, hij klom ook naar boven, dus, boven gekomen, zeide die vleermuis: welaan, neem deze rest van mijn spijs, en ga naar beneden, (12) en pers dat uit in haar mond en in haar oogen! En toen nam hij het overschot van (het eten van) die vleermuis, en hij ging naar beneden, en hij perste het uit in haar mond en in haar oogen, en zij leefde (weer). Dus toen zij (weer) leefde, ging haar man aan land op het strand (en) zij (bleef) daar op het vlot. Toen hij daar aan land op het strand gekomen was, zag hij een zeil uit de verte naderen zoo groot als een sagobroodje. (Hij zag het zoo klein door den verren afstand). (13) Dus gebeurde het, terwijl hij liep, dat die prauw kwam en haar (zijn vrouw) meenam, dus, toen de opkomende vloed tegen hem aanspoelde ontwaakte hij, en hij keek naar het vlot, (en) zij was er niet meer. En hij vroeg aan de bewoners van dat dorp, zeggende: hebt ge mijn vrouw niet gezien? Toen zeiden zij: straks is er een prauw gekomen en heeft haar meegenomen. Toen zeiden zij: als ge haar achterna (wilt) moet ge dezen kant uit. Toen ging hij haar achtervolgen, dus als hij tot aan een kaap gekomen was, vond hij een klein stukje van een sarong, en hij bekeek het, en als hij het genoeg bekoken had,

zeide hij: dit daar is mijn vrouws sarong. Toen ging hij maar voornit, hij liep (maar) dus na zeven nachten en zeven dagen vond hij een dorp, welks bewoners vangballetje speelden met wilde citrusvruchten. Toen vroeg hij, zeggende: waarom doe jullui dat? En zij zeiden: we spelen (14) vangballetje, want boven op de moskee zit de vrouw van een koning, dus nu spelen wij vangballetje, opdat, indien een opgooit en hij valt neer in haar schoot, dan is ze diens vrouw. En toen zeide hij: toe, ik ook eens. En zij zeiden: (15) zelfs wij, de inwoners van het dorp kunnen het niet (treffen, en zoudt gij het dan kunnen!) Toen zeide hij: welaan ik probeer het eens! en zij gaven hem (een vrucht). (16) Toen nam hij die citrus-vrucht, en hij schreef daarop zijn naam, en hij gooide hem op, en hij viel neer in haar schoot. Toen nam zij die citrusvrucht en zij las haar mans naam. Toen zeide zij: mijn man is hier gekomen om me te halen, en ze daalde naar beneden, dus trok ze hem, haar man (naar voren), en zij vertrokken, zij keerden naar hun dorp.

IX. GORUA.

O njawa de o Kariàngä.

O njawa ja hindto ja ria-dòdoto j'òiki, o tiba jo lè, jo ngòtiri. Kagèngòka o kariàngä moi i hupudko, de ma kariàngä gèna j'ato ti ni mòtèke tannu. De òna gèna j'ato no gogògèrè, ga! ngòna o kariàngä de no mòtèke. Gèngòka òna gèna ka i ma hidru, de ma kariàngä gèna ka i tiboko, de i òiki ja niki, ho de ja daene de izè i òna gèna ma ngòtiri ma duruku, gèngòka ngomi riaka gèna ma tadi de o harimi. Gèngòka ngomi dòdoto gèna m'ato: uba na ruæ o kariàngä gèna hãbãbu nãko no ruæ o kariàngä gèna dðne no baradoha. Gèngòka ngomi riaka gèna mo mi ngamo gèna ngomi dòdotika. Gèngòka ma dòdoto gèna m'ato: ja dododha no hi ngamo? De ma riaka gèna m'ato, to ni ngamo de ja dodò. Gèngòka ma dòdoto gèna m'ato: ngohi nènàngä ta howoudka, ho nãko àhi àna de àhi ajo la i hi ngamo, ngohi gèna ka to ma ruku, hãbãbu ma Djou w'ato: nãko o njawa o nàgòna ja hãngihara o aewani, dðne ja baradoha, dadi gènàngä, ngohi, ngoni dòdoto, to ni taère, gèngòka ngòna ka no hi ngamo. De gèngòka ma riaka gèna m'ato: h'òiki dika, la ho lè o tiba la aha no tèmo i woc. Gèngòka ma dòdoto ka mo himòtèke, ho j'òiki jo lè o tiba, de ma kariàngä

gèna i doa ho i ma hitàngonika ngomi dōdoto ami ugurōka. Ho de gèngōka i ma hiadonōka ma tiba ma bēṛēraika. Gèngōka òna gèna ja hinōto j'ōiki jo zè, de ma dodiḥa o i ōiki i zè o tiba, o dèngo tumidi, ho de jo zè i bōto, òna gèna ja hinōto ja mòku mānga tiba, de j'ōiki ja tōtaka mānga ngōtirōka; gèngōka ma kariàngō jo gōlika ma tiba gèna o dèngo tumidi de i ōiki i hihupu o dowdugidōko. Ho de i hupudōko gèna ma kariàngā, òna gèna ko j'ōikoāhi, de ma kariàngā gèna j'āto: tann āhi tiba o dèngo tumidi nēna ni noḥi! Gèngōka muna ma riaka gèna m'āto: ho ko ngōna gèna o kariàngā, de t'ao ani tiba gèna, kiani āhi huinga koīwa; gèngōka ma kariàngā gèna ka i ma ruku de ma kōugō i tiha, de ena gèna j'āto: ni ōiki dika. Ho de gèngōka ònàngā ka i ma djobo, hiadono māngā bēṛēraika, gèngōka ma kariàngā gèna i ma djobo i ao ma tiba o dèngo tumidi de i ma hidjodjoika ma timiōka, ena gèna i ma hiōru ma giama hinōto. De gèngōka ma kariàngā gèna i ma djobo, ho de ma hutu moi i ma hiadono māngā bēṛēraika. De òna gèna ami ria-riaka i mi ngamo, de ma kariàngā gèna ja kokaweli, de muna gèna m'āto: ni ja kokaweli dika, ma nāko nēngōka de hikaika, la nāko ni ja mākena o hukumàng, gèna, ngaro āhi rōmàngā ni ja tagāliōka. De gèngōka ma kariàngā gèna i utiḥa, de òna gèna ja tauru, ho diuēna ami ngi ma dātekōka ja kēlengauku. Gèngōka òna gèna i ma oāra, munūngā gèna m'oarua, ho de gèngōka ma dodiḥa gèna i wōhama ami ugī ma gōṛonaiḥa, ho de i wōhamiḥa dina, ma tākehumu o kariàngā gèna j'āikōka, de i ma pākeàngōka o koano ma ngōhakoli. De gèngōka ma kariàngā i ma pūkeàngi i bōto de i ōiki ma oworo jo zè, ho i ma hihākaruku ma gumurukuku, de òna gèna ja ino i wi tūlāko ma kariàngā gèna. Gèngōka una gèna w'āto: ngini i gongugu de duruḥe ni hi hobētōka ja torou. De gèngōka de una gèna ma kariàngā w'āto, beika nia dīa moi ni ja haino la ta tuhēre o tiba o dèngo tumidi nēna, Gèngōka ònàngā i wi hidoakika, de una w'āto: i gongougugu, la ngohi nēnàngā ma Djou āi ngōhaka de āi danongua, o tiba o dèngo tumidi nēnàngā ta tuhēre de kokikiana i dāli, ma nāko ma Djou āi ngōhaka de āi danongo o tiba o dèngo tumidi nēnàngā ta tuhēre la o ali-ali, o tjutyikōde de o wuhī o gurūti i tiha o tiba ma gōṛonauku. Gèngōka ho de wo tēmo i bōto de wa tuhēre, o ali-ali o tjutyikōde de o wuhī o gurūt; i i tiha awi tiba ma gōṛonauku. De gèngōka òna gèna j'āto i gongugu ngōna gèna duru o Djou ma ngōhaka de ma danongo.

IXa. Van de menschen en de leguaan.

Twee menschen die zusters waren gingen om bamboe te halen met een prauw. Toen kwam een leguaan naar zee, en die leguaan zeide: als het mag, volg ik alieden. En zij zeiden: blijf maar, jij, je bent maar een leguaan, en jij volgt (ons)? Toen roeiden zij maar voort met hun prauw, en die leguaan zwom maar, en hij ging hen achterna, en als hij hen achterhaald had, klom hij naar boven op de prauw aan de achterneus. Toen stak haar oudere (zuster) naar hem met de schepper. Toen zeide haar jongere (zuster): laat de leguaan met rust, want als je moeite veroorzaakt aan leguanen, bezondig je jezelf. Toen speelde de oudste zuster op tegen haar jongere zuster. Toen zeide de jongere zuster: waarom speel je tegen me op. En de oudste zeide: ik speel op met reden. Toen zeide de jongste: ik heb verkeerd gedaan, dus als mijn vader en mijn moeder tegen me op spelen, buig ik (het hoofd) maar, (17) want de Heer zegt: indien iemand beesten plaagt, dan doet hij zonde, dus daarom heb ik, je jongere zuster, je vermaand, en daarom speel jij tegen mij op. En toen zeide de oudste: gaan we maar en halen bamboe, en maak maar niet veel praatjes. Toen volgde de jongste maar, dus gingen ze en haalden bamboe, en die leguaan klom op, dus hing hij zich tegen haar jongere zuster haar heup aan. Dus toen kwamen ze aan de plek waar de bamboe was. Daar gingen zij tweeën halen, en die slang (of het hier een vergissing is, weet ik niet, maar leguanen worden wel meer «slang» geheeten) ging ook bamboe halen, zeven geledingen. Dus toen ze genoeg gehaald hadden droegen zij tweeën hun bamboe op hun schouders, en gingen ze naar hun prauw brengen zeewaarts. Toen nam die leguaan ook zijn bamboe, die zeven geledingen in zijn bek, en hij ging, hij bracht ze uit naar het strand. Dus toen die leguaan buiten (aan het strand) gekomen was, waren zij nog niet vertrokken, en de leguaan zeide: toe, neem mijn zeven geledingen bamboe ook mee! Toen zeide zij, de oudste: van een leguaan als jij bent, zal ik bamboe meenemen, (dan) zou ik wel geen verstand moeten hebben. Toen boog die leguaan het hoofd maar en zijn tranen vielen, en hij zeide: ga jullie maar. Dus toen vertrokken zij maar gaande tot hun dorp landwaarts. Toen vertrok die leguaan ook, hij bracht zijn zeven geledingen bamboe mee, en hij hield ze van onderen vast, en hij roeide met zijn twee pooten, en op die manier vertrok die leguaan, dus na een dag kwam hij aan het dorp landwaarts. En haar oudere zusters speelden tegen haar (die

jongere die bamboe gebaald had) op, en zij gooiden naar die leguaan. En zij zeide: gooit hem maar, als jullui in de toekomst geen straf (er voor) krijgt, (18) dan mag jullui mijn naam wel veranderen. En toen kwam die leguaan aan land, en zij trokken hem (mee), dus legden ze haar daar landwaarts naast haar (slaap)-plaats. Toen liepen zijlieden weg, (maar) zij liep niet weg, dus die slang ging haar slaapkamer binnen, dus als hij daar ingegaan was (alles landwaarts, want het huis stond natuurlijk met de gaanderij naar zee gekeerd, dus is naar binnen ook «iha, dina», landwaarts) deed die leguaan zijn mom af, en hij bekleedde zich weer zooals een koningszoon. En als die leguaan zich aangekleed had, ging hij (het kan ook zijn dat de oudere zusters dit doen, het is niet heel duidelijk) een zwaard halen, dus stak hij dat tussehen de ribben (van die leege mom), en zij kwamen en keken naar dien leguaan (de oudere zusters). Toen zeide hij, werkelijk, jullui hebt heele leelijke woorden tegen me gezegd. En toen zeide hij, die leguaan, welan, brengt een hakmes hierbij, opdat ik deze zeven geledingen bamboe kloof. En ze gaven hem een, en hij zeide: werkelijk, als ik hier geen kind en kleinkind van den (19) Heer ben, (zal) ik deze zeven geledingen bamboe kloven, en er zal (niets bijzonders) gebeuren, maar indien ik een kind en kleinkind van den Heer ben (zal) ik deze zeven geledingen bamboe kloven, en er zullen ringen, en haarspelden, en gouden kammen uit het binnenste van die bamboe vallen. En als hij zoo gezegd had, kloofde hij (die bamboe, en) ringen en haarspelden en gouden kammen vielen uit het binnenste van zijn bamboe. En toen zeiden zijlieden: werkelijk, gij zijt zeer zeker een kind en een kleinkind van den Heer.

X. GORUA.

O ngoheka mo ngòhaka o mia.

O njawa mo ma tango mo ngòhaka o higi ma tubudka daku, de ami ngòhaka o nauru gèngòka wo gògèrè. Gèngòka ma ngoheka gèna mo ngòhaka de i ma hiadonino, ka o mia. Gèngòka muna gèna m'ato: hédòke! ho ahí ngòhaka de ka o mia! De muna gèna m'òiki, o tiba mo tobiki, o gètèhata mo dià. Gèngòka ami ngòhaka o nauru wo ma tango gèna, wo leha: mème, k'ika n'òiki? Gèngòka muna gèna m'ato: t'òiki o tiba to zè ho no gogògèrè. Gèngòka una gèna w'ato: nàkoho, to gogògèrè. Ho de gèngòka

muna gêna m'ôikôka de ma ngôhaka o mia gêna i ari. De ami ngôhaka o nauru gêna wa iha wo lega, âto, wa ika, ka o mia! De gêngôka uua gêna w'ato: âi hiikô! ho ngohi mème ami ngôhaka ka o mia. Gêngôka ngoi ajo gêna ma ino, de uua gêna w'ato: mème o mia kângano i ari! Gêngôka muna gêna m'ato, ho hidodôana, malûika, la i ari! De gêngôka muna gêna ka mo gôgêruku, mo diâi ma gêtêhata gêna. Ho de ma botôka, m'ôiki mo doa dâku o higi ma tubuize, ma mia ma lè, ho de ma uku de mo hibarène o gêtêhatuku, de ma lâhini o ngâiri mo himôtêkôko.

Xa. Van de vrouw die van een aap beviel. (20)

Er was een vrouw die beviel op de moskee, en haar kind, dat een zoon was, bleef daar. Toen beviel die vrouw (weer) en als haar kind ter wereld gekomen was, (was) het maar een aap. Toen zeide zij: verbazend: *mijn* kind, en (dan) maar een aap! En zij ging bamboe afhakken om een vlot te maken. Toen vroeg haar kind, dat jongetje: moeder, waar ga je heen? Toen zeide zij: ik ga bamboe halen, dus blijf jij maar (hier). Toen zeide hij, als het dan moet, blijf ik. Dus toen zij weggegaan was, begon dat kind, dat een aap was, te huilen. En haar zoon, dat jongetje, ging kijken, helaas, hij kwam (en zag dat het) maar een aap (was). En toen zeide hij: wel verschrikkelijk, het kind van mijn moeder maar een aap! Toen kwam zijn moeder, en hij zeide: moeder, straks heeft de aap gehuild. Toen zeide zij: dat is niets (gaat ons niets aan) laat maar huilen! En toen ging zij maar haar vlot zitten maken. Dus, toen ze het klaar had, ging ze naar boven op de moskee, en haalde die aap, dus toen ze (weer) beneden kwam, laadde ze die op het vlot, en zij dreef er mee de rivier af naar zee.

(t Kan ook zijn dat bedoeld is, dat ze het vlot alleen weg liet drijven met de aap, en zelf bleef, de constructie is niet duidelijk).

XI. GORUA.

O ngoheka mo ngôhaka o kâbingi.

O njawa mo ma têngo mo hîngôhakuku ka o kâbingi. De gêngôka muna gêna o gêtêhata mo diâi, de ma lâhini ma kâbingi gêna. Gêngôka muna gêna ma lè o hamaka ma mui moi, de mo hibarêndô. Gêngôka ma kâbingi i lâhini hiadono i tutuku o bërêra moiika. Gêngôka ma kâbingi gêna i uti, ja dâtomô ma hamaka

ma mui moi. Gèngòka ma hamàka gèna i fero hindono i huri de i hòhoko. Gèngòka ma kàbingi j'ato: ma dekana àhi hamàka ko i òmukua. De gèngòka ma njawa wo ma tengu wa ino, de w'ato: n'òiki, beika no hingòhama ani hamàka. De gèngòka ma kàbingi gèna j'ato, to hidodòba to hingòhama la i hòuènge. Gèngòka una gèna w'ato n'òiki na lè ani hamàka dòka. Gèngòka ma kàbingi gèna j'ato, mòde i òmukòka. Gèngòka una gèna w'ato: dòka gèna i òmuku i ma màta-màtaka. Gèngòka ma kàbingi gèna i òiki i pàgèle ma hamàka, de ja òlòmo hindono ja màta-màtaka ma hamàka gèna. De gèngòka una gèna wo mi leha w'ato: no mòdèke òko n'òluku. Gèngòka ma kàbingi gèna j'ato: to mòdèke. Gèngòka una gèna w'ato: ngòna de ngohi ho ma moòdka. Gèngòka ma kàbingi gèna jo mòdèke ho i ma moòkòka. Gèngòka ma kàbingi m'ajo gèna mi hioriki i moòkòka ma ngòhaka. Gèngòka ma kàbingi m'ajo gèna j'ato: nàko àhi ngòhaka, la o njawa moi ja moòdka, kiani o paju o guràtyi moi i hi hidoaka.

XIa. Van de vrouw, die een geit baarde.

Er baarde eens een vrouw een geit. En toen maakte zij een vlot en zij deed die geit daarop wegdrijven. Toen haalde ze (nog) een pit van een watermeloen, en laadde die (op het vlot). Zoo dreef die geit totdat hij aan een dorp aandreef. Toen ging die geit aan wal, en plantte zijn eene watermeloenpit. Toen wies die watermeloen op totdat hij bloeide en vruchten droeg. Toen zeide die geit: het duurt lang, (eer dat) mijn watermeloen rijp is. Toen kwam daar een man heen die zeide: wel, ga en breng je watermeloenen binnen; en toen zeide die geit: waarom zou ik ze binnenbrengen om ze dood te laten gaan (door onrijpheid). Toen zeide hij: gaat je watermeloenen gindsch halen; toen zeide de geit: zijn ze dan rijp? Toen zeide hij: ze zijn daar gindsch allemaal rijp. Toen ging die geit, die watermeloenen plukken, en hij at, totdat al de watermeloenen op waren. En toen vroeg hij (die straks gesproken had) haar, zeggende: wilt ge of wilt ge niet (met me trouwen). Toen zeide die geit: ik vind het goed, (en) toen zeide hij: ik en jij (gaan) trouwen. Toen willigde die geit in, dus zijn ze getrouwd. Toen de moeder van de geit het te weten kwam, dat dat kind getrouwd was, toen zeide de moeder van de geit: (21) indien iemand met mijn kind trouwt, moet hij mij een gouden zonnescerm geven.

XII. GORUA.

O njawa ja hinðto jo hihànga.

O njawa ja hinðto j'òiki o hònganika, gèngòka òna gèna jo hihànga, de gèngòka òna gèna j'òiki jo tàgi. De ma wànge tumidi de ma hutu tumidi òna gèna ja màkeika o bërèra moi, ma njawa ma jo iwa. Gèngòka òna gèna, àto i ma lega, ja màke o kariànga moi dðkèngino. Gèngòka òna gèna i ma oàra, de ma kariàngà gèna j'ato: uha ni oàra, ngohi nèna gèna ta ipo ti ni dodðaua. Gèngòka òna gèna i ma oàra i dàdiokaua, ho, gèngòka dau i ma riridðka. Gèngòka ma kariànga gèna j'ato: ngini gèna ni hinðto ti ni leha: ni jo mòdðke òko ni òluku. Gèngòka òna gèna ja hinðto j'ato: ka mi jo mòdðke. Gèngòka ma kariàngà gèna j'ato: beika ho ma tèketotoade. Gèngòka òna gèna j'ato: beika! Gèngòka ma kariàngà gèna j'ato ngohi to hira, la ngini ni hi gihè-gihène, Gèngòka òna gèna j'ato: ika, ngaro ko no totoade. Gèngòka ma kariàngà gèna i totoade: ma hira-hiràka i tèmo j'ato: ngàdje-ngàdje moi. Gèngòka òna gèna jo haluhu j'ato: tède! Gèngòka ma kariàngà gèna j'ato: o karàhe de o mauoko i òiki i lingiri o wale de o nauòko. Gèngòka i òiki i lingiri ma karàhe de ma mauoko, hinðto gèna. Gèngòka ma karàhe de ma mauoko gèna ja màkeika o wale o utu moi i òmuku. Gèngòka ma mauoko i huloko ma karàheika j'ato: ngèna no doa o wale la ngohi t'òiki o nauòko to lingiri. Gèngòka ma karàhe gèna j'ato: ngohi t'òluku. Gèngòka ma mauoko gèna j'ato n'òiki uo lingiri o nauòko, la ngohi ta doa ma wale. Gèngòka ma karàhe gèna i òiki i lingiri ma nauòko, ma mauoko gèna ja doa ma wale. De gèngòka ma karàhe gèna i òiki ma nauòko i lingiri, de ja màkeika o tau moi, ma njawa ma koiwa; gèngòka ma karàhe gèna ja ika ka i doa gila-gila, de mànga nauòko ma hòngu i hioàra. Gèngòka ma mauoko gèna i hiboaku j'ato: nia nauòko, nia nauòko o karàhe i hioàra! de gèngòka ma karàhe gèna ja tòhata, de jo ngika ma mauoko, ho i ma gòli-gòli, hindono ma karàhe i hònèngòka.

XIIa. Van twee menschen, die verdwaalden.

Twee menschen gingen naar het bosch, daar verdwaalden ze, en toen gingen zijlieden al gaande, en na zeven dagen en zeven nachten kwamen ze aan een dorp, maar één mensch was daar ook niet. Toen keken zij rond, en zij zagen dicht bij zich een leguaan. Toen liepen zij weg, en die leguaan zeide: loop jullui niet weg, ik hier

kom, ik doe jullui niets geen kwaad. Toen vlochten zij niet meer weg (hun wegloopen ging niet meer) en bleven daar stilstaan. Toen zeide die leguaan: ik vraag aan jullui beiden: wilt ge of wilt ge niet. Toen zeiden die twee: wij willen wel. Toen zeide die leguaan: komaan, laten we elkaar vertelsels vertellen. Toen zeiden zij: komaan! Toen zeide de leguaan: ik (zal) eerst (vertellen), en jullui (zult) naar me luisteren, en (toen) zeiden zij: vooruit, vertel maar. Toen vertelde die leguaan: hij begon met te spreken, zeggende: een vertelling. Toen antwoordden zij zeggende: wij hooren! Toen zeide die leguaan: een rat en een vleermuis gingen manga-vruchten en visch zoeken. Toen gingen die rat en die vleermuis zoeken, zij tweeën. Toen vonden die rat en die vleermuis een rijpe manga-vrucht. Toen gelastte de vleermuis aan de rat, zeggende: klim gij die manga-vrucht, en dan ga ik om visch te zoeken. Toen zeide die rat: dat wil ik niet. Toen zeide die vleermuis: ga gij dan visch zoeken, en dan zal ik die manga-vrucht klimmen. Toen ging die rat visch zoeken, en de vleermuis klom de manga-vrucht. En toen die rat ging om visch te zoeken, vond hij een huis, waar niemand in was. Toen kwam die rat, en klom rechtuit naar boven (naar de vischbewareplaats, in den regel op een rekje boven de stookplaats), en hij liep weg met de helft van hun visch (van de eigenaars van het huis). Toen begon die vleermuis hard te schreeuwen, zeggende: jullui visch, jullui visch, daar loopt een rat mee weg; en toen werd die rat boos, en viel op den vleermuis aan, dus maakten ze aan het bijten, totdat de rat dood was.

XIII. GORUA.

O njawa ài ngòhaka i hihàngòka.

O njawa wo ma têngo, ài ngòhaka i hihàngòka. Gèngòka una gèna w'òiki wa lingiri gèna ài ngòhaka, de una gèna wo ari ho kogèngà i bòto. De gèngòka una gèna i wi bolèòka ho wo ma hibàtànguku o gòta moi ma goòka. Gèngòka una gèna wo ari de ma totaleo moi nguku-dàku i tème j'ato: hiòko i ni dadà ho no ari? Gèngòka una gèna w'ato: àhi ngòhaka i hihàngòka ho to ari. Gèngòka ma totaleo gèna i leha j'ato: kàika m'òiki? de mo hihànga? De gèngòka una gèna w'ato: kàikaua m'òiki, kagèna o tauòka de i m'iwa, ho to mi lingiri. Gèngòka ma totaleo gèna j'ato: gèngàngà de no huha e! Gèngòka ma totaleo gèna j'ato:

beika na izeèhi. De gèngòka una gèna w'ato : dène ta tòtòkniize, la to doa ngòniize? Gèngòka ma totaleo gèna j'ato : nàko no pertyaja dura, to ni hidòtoko o pàrkara moi nàga. Gèngòka una gèna w'ato : ngaro ko na hi hidòtoko! Gèngòka ma totaleo gèna j'ato : na gongu no pertyaja de ma Djou? Gèngòka una gèna w'ato : ngaro ko ho ni himàtoko àhi ngòhaka la to pertyaja ma Djouika hiadono i hi timòno. Gèngòka ma totaleo gèna j'ato : beika aní lako na ruhutuku de no ma niàta ma Djouika; Gèngòka una gèna wo ma ruhutuku de wo ma niàta. De gèngòka ho de wa hēlēngaiize ài lako, ma ngòhaka gèna ài himangòka i gògèruka, gèngòka una gèna wo ari de una gèna w'ato : ughí nènàngā to pertyaja hiadono to hōnēnge, duga-duga una wo ma tango gèna to ngòne nānga Djou.

XIIIa. Van den man, wiens kind weg was. (22)

Er was een man, wiens kind weg was. Toen ging hij uit om zijn kind te zoeken, en hij weende maar aldoor. En hij werd moede, dus rustte (wachtte hij eerst) onder een boom (op de wortels van een boom). Toen hij zoo weende, sprak van boven een vogel, zeggende: och arme, wat scheelt je dat je zoo weent? Toen zeide hij: mijn kind is weg, dus ween ik. Toen vroeg die vogel, zeggende: waar is ze heengegaan, zoodat ze weggeraakt is? En hij zeide: ze is nergens heengegaan, zoo was ze in huis, en (toen) was ze er niet meer, dus zoek ik haar. Toen zeide die vogel: daarom ben je in moeite, hé! Toen zeide die vogel: komaan, kom eens naar boven! En hij zeide: wat zou ik daar boven dan te doen hebben, dat ik tot u omhoog zou klimmen? Toen zeide de vogel: indien ge sterk gelooft, zal ik je een zaak leeren. Toen zeide hij: leer het me maar; toen zeide de vogel: vertrouwt ge werkelijk op den Heer? Toen zeide hij: als ge me maar mijn kind aanwijst, zal ik aan den Heer gelooven totdat ik oud ben. Toen zeide die vogel: welan, doe je oogen dicht en bidt (wensch voor je tot den Heer). Toen deed hij zijn oogen dicht en hij bad (wenschte voor zich). En toen hij zijn oogeu (weer) opendeed, zat het kind voor zijn aangezicht! Toen weende hij, en hij zeide: ik hier, totdat ik sterf, geloof ik dat alleen *hij* onze Heer is.

XIV. GORUA.

O njawa ja hinòto de o papuàka.

O njawa ja hinòto ma ria-dòdoto, de ma papuàka mo ma tengu. Dadi gèna ma njawa ja hinòto j'ato: h'òiki o hidogordnaika, ho lingiri o balitako ma, hòhoko. Gèngòka ma papuàka gèna mo mòdèke, ho j'òiki jo lingiri. Gèngòka j'òiki jo lingiri de muna, ma 'papuàka gèna ma màke o balitako mòí o guràtyi. De gèngòka onà ma njawa ja hinòto gèna i mi tème gèna mánnga papuàka j'ato: no ma idnòka la ugomi mi ma hiòru; gèngòka munàngä mo ma idnòka, de òna gèna ja zèòka ma balitako ma hòhoko o guràtyi gèna, de òna gèna i mi gòhara ami haekuku, ho ma hòngòka.

XIVa. Van de twee menschen en de papoea. (23)

Er waren twee gezusters en een Papoesche. Het gebeurde dat die twee menschen zeiden: laat ons er midden tusschen in gaan om balitako-vruchten te zoeken (waar tusschen in staat er niet, vermoedelijk tusschen twee rivierkusten, omdat die boomen gewoonlijk over het water hangen). Die papoesche wilde toen, dus gingen ze ze zoeken. Toen ze gingen zoeken vond zij, de papoesche, een gouden balitako (vrucht). En toen spraken die twee menschen tot hun Papoesche, zeggende: ga gij maar liggen slapen, en wij zullen de prauw roeien. Toen zij (echter) sliep, namen zijlieden die gouden balitako-vrucht, en zij sloegen haar op haar hoofd, zoodat ze stierf.

XV. GORUA.

O ngòhaka ami àma wo mi tòma.

O njawa ja hinòto ma gia-hekats; ma ròkata w'òiki wo ma lingiri, ma hekata muna mo gògèrè o tauòka. Gèngòka una gèna w'òiki de wo hìbèhèhòngo w'ato: nàko nànga ngòhaka o ngoheka, na umo, ma nàko nànga ngòhaka o nauru, uha na umo. Dadi ma ròkata wo hìbèhèhòngo w'ato: nàko nànga ngòhaka o ngoheka na umo, ma nàko nànga ngòkaka o nauru uha na umo, hopaja una w'òiki wo ma lingiri, wo liòino la wa màkeino de wa tòma gèna ma ngòhaka o ngoheka. Ho de gèngòka una gèna w'òikòka de ngoi hekata gèna mo ngòhaka, de ka o ngoheka. Gèngòka òna gèna i

mi ngiunu, dina o lèkudòka i mi noa; de òna gèna j'ato: uha ko ni wi hingàhu ni àto ài ngòhaka dina o lèkudòka ho noa. Gèngòka de una gèna wo higihè-gihène o tau ma pòrètòka, ho de jo bit; ara i bòto gèna, de una gèna wa ino w'ato: àhi ngòhaka kàka ma ika? Gèngòka òna gèna j'ato: ko i m'iwa, mo hùèngòka ho. Gèngòka una gèna w'ato: ja dodòda ho mo hònéngè? Gèngòka òna gèna j'ato: ngòna no howono, nèngòka n'òiki, de no hibèhèhàngo n'ato: nàko mia ngòhaka o ngoheka ni mi amòka, ma nàko mia ngòhaka la o nauru uha ni ja umo, dàdi ani uru ja mètèke, ho mo hònéngòka. Ho de gèngòka una gèna w'ato: agini ni hi eluku, ngokadina o lèkudòka ni mi ngiunika! Gèngòka òna gèna j'ato: ugemi dika ho mi ja ihaua ngihadina. Gèngòka una gèna w'ato: nàko ni mi ngohoua, dònè ti ni tòma ka o wàngè nènàngà. De òna gèna j'ato: uha no mi tòma, la mi òiki mi mi ngoho; de una gèna w'ato: ni òiki ni mi ngoho la mo ma taitòko. Ho de gèngòka òna gèna j'òiki i mi ngoho; de ja iha muna gèna mo ma wubi mo ma hi dodidiòka, de òna gèna j'ato: taitika no ma ngòèrè la h'òiki ngòkodai, ani àmadòko. Gèngòka munàngà mo ma ngòèrè, ho de mo ma ngòèrè i bòto i ma djobo ami àmadòko. Ho de àto: ja òko, ami àma gèna dàku o higi ma tubuòka wo doa iè, de òna gèna j'ato kiaiè mi doa? Gèngòka una gèna w'ato: wàhiðhi, la o ngute to diàhiðhi. Gèngòka una gèna ma ngute wa lè de wo hidodinikutu o higi gèna ma ngòra-ngòraniè, de una gèna w'ato: ngaroko ni doa. Gèngòka òna gèna ami dodiano j'ato: n'òiki no doa, no ma tòngo dika, hābābu ngomiua wo mi hibèhèhàngo. Ho de gèngòka muna gèna mo doa, dàku ami amaiè, de mo aguru, ma moi ma gòle gèna i mi òlète ami lou ma tòmarino, ma moieli mo aguru, dākēna ami tòmarino ja òlète ma gòle, ho mo hònéngòka. Gèngòka ami ama gèna wo ma hipàka, ho wo hònéngòka, de ngoi hekata gèna ma lè gèna ma hònéngè, de mo lungunòka hiuòto ma hònéngè gèna, de ma wàngè iata muna o ngòhaka o ngoheka gèna mo momiki, gèngòka de ma dotòrèke de ma lèlètàngo ho kogèna i bòto. De gèngòka muna ma ngoheka gèna ma ika mo lega ami ngòhaka ami lungunu, àto! ma ika muna ma ngòhaka gèna ko i m'iwa, Gèngòka muna gèna mo lio, de ma iha mo mi mākēika o tauòka, de muna m'ajo gèna mo mi kòlo de mo mi ame.

XVø. Van het meisje, dat door haar vader gedood
werd. (24)

Er was een man en een vrouw, de man ging uit om te zoeken, de vrouw bleef in haar huis. Toen hij wegging bestelde hij, zeggende: indien ons kind een meisje is, gooi het weg, maar indien ons kind een jongen is, gooi het dan niet weg. Dus die echtgenoot had besteld, zeggende: indien ons kind een meisje is, gooi het dan weg, maar indien ons kind een jongen is, gooi het dan niet weg; opdat hij uitging om te zoeken, en hij, teruggekeerd, een meisje vond, hij dat zou dooden. Dus, toen hij weggegaan was, beviel zijn vrouw, en het was maar een meisje. Toen verborgen zij haar, landwaarts brachten zij haar in de bergen, en zij zeiden: geef hem maar niet te kennen, zeggende: dat wij zijn kind landwaarts in de bergen gebracht hebben. Toen (terwijl dat gezegd werd) luisterde hij (de vader) achter het huis, dus toen zij uitgepraat hadden, kwam hij er bij, zeggende: waar is mijn dochter heen? Toen zeiden zij: wij hebben ze maar naar den landkant gebracht, want zij is gestorven. Toen zeide hij, hoe komt het dat zij gestorven is? Toen zeiden zij: gij hebt schuld (er aan), ga vertrekt van hier en ge besteldet, zeggende: indien ons kind een meisje is, moet gij het weggoeien, maar indien ons kind (geboren) wordt, en het is een jongen, gooi het dan niet weg, dus hebben we je woorden (mond) gevolgd (is het volgens je zeggen geschied) dus is ze gestorven. Toen zeide hij, gij beliegt me! gij hebt haar gindsch landwaarts in de bergen verborgen. Toen zeiden zijlieden: wij zijn hier maar niet den landkant ingegaan. Toen zeide hij: als gij haar niet haalt, doodt ik U vandaag nog. En zij zeiden: doodt ons niet, dan zullen we haar gaan halen, en hij zeide: gaat haar halen, en laat ze gauw naar zee komen. Dus toen gingen zij haar halen, en als ze landwaarts gekomen waren had zij zich al heelmaal klaar gekapt, en zij zeiden: haast je, trek je sarong aan, en dan gaan we naar den zoekant, naar je vader. Toen trok zij haar sarong aan, en als ze haar sarong aangetrokken had, vertrokken ze naar haar vader zeewards. Dan kwamen ze aan zee, en helaast haar vader was op de moskee geklommen, en zij zeiden (tot hem): waarlangs moet zij opklimmen. (De trap blijkt hier ook uit kapmessen bestaan te hebben, en de vader verplettert zich het hoofd, maar de oorzaak wordt niet genoemd). Toen haalde hij de trap, en hij bond die aan de deur van de moskee, en hij zeide: klim maar op. Toen zeiden die haar vergezelden: ga en klim op,

jij alleen maar, want ons heeft hij niet besteld. Dus toen klom zij naar boven naar haar vader, en ze stapte eens, en dat kapmes drong in haar enkelgewricht, weder stapte ze een keer, en dat kapmes drong in haar hals, dus stierf ze. Toen stootte haar vader zichzelf (ergens tegen aan), dus is hij gestorven, en zijn vrouw hield die lijken, en zij begroef die twee lijken. Dus op den vierden dag (na de begrafenis) stond dat meisje (weer) op, toen (terwijl dat gebeurde) was er donder en bliksem al maar zoo door. En toen de vrouw ging om haar kind haar graf te zien, helaas, aangekomen, was het kind er niet (meer). Toen keerde ze terug, en landwaarts gaande, vond ze haar in huis, en de moeder omhelsde en kuste haar.

XVI. GORUA.

O ngòdheka ja hiuòto jo hihàngoka.

O njawa ja hiuòto j'òiki o gòta jo lè, de jo hihàngà. Gèngòka òna gèna i ma bori leha j'ato: nèna kinika ho kaika? Gèngòka o njawa wo ma tèngò w'ato: gèngika ni kaika. Gèngòka òuàngà gèngika ja kaika, de ja màkeika o humu moi, ma àkèrè ma dòdono, de ja kilòlitino o manuru. De gèngòka ma dòdoto gèna mo hígaro m'ato: riaka tanu koàho ho ma dhikokàhi de àha h'òiki. Gèngòka ma riaka gèna m'ato: nàkobo, ho ma dhiki! Gèngòka de i na dhiki i bòto de i ma ngòèrè, gèngòka o nauru moi wa kaino, de i wi leha j'ato: ngòna ani ngòkomo kinika? Ho de gèngòka una gèna w'ato: nènàngiha ni kaiha. Gèngòka òuàngà j'òiki hiadono ma koano moi i wi màkeika, awi tau ma ka o guràt'i màta-màta. Gèngòka una ma koano gèna wa leha w'ato: gèna ngini kaino ni kaino? De òna gèna jo haluhu j'ato: ngomi nènàngà gèna mi hihàngà. Gèngòka una gèna w'ato, ni jo mòdèke ngohi ti ni tòfo? De òna gèna j'ato: Djou, ngomi ka mi jo mòdèke, de una gèna w'ato: ni ja ino la ni diàngikàhi àtu, de òna gèna j'ato: Djou ngomi ko i mi hàhinua. Gèngòka una gèna w'ato ti ni àhoko ti ni hidodidi de ni òluku! ho ni òiki àhi dumule ni jo djàga, done àhi pine de àhi bole o totaleo ja òlòmo. De gèngòka òna gèna j'ato: Djou: ngomi nèna gèna mi ja howanòkinua, ho nha no mi higoana o dumule. Gèngòka ma koano gèna w'ato: ti ni tèmo de ka utuòahi ni hi legnika ho ni òiki ni oaròka. Gèngòka òna gèna i ma oàra de jo ari-ari mòduku. Gèngòka una gèna w'ato nia kin ni jo gari gèna?

XVIa. Van de twee vrouwen, die verdwaalden.

Eens gingen twee menschen hout halen, en zij verdwaalden (raakten weg — verloren). Toen vroegen ze allebei, zeggende, welken kant moeten we nu opgaan? Toen zeide een man, dien kant moet je nit. Toen gingen ze dien kant uit, en ze vonden een put welks water helder was, en rondom begroeid met melatti. Toen overreedde de jongste, zeggende: zuster 't is beter dat we hier eerst ons er eens baden, en dan zullen we (verder) gaan. Toen zeide de oudste: als het zoo moet, dan baden wij maar. Toen baadden zij, en na afloop trokken ze hun sarongs (weer) aan. Toen kwam daar een man heen en zij vroegen hem zeggende: waar leidt uw weg heen? Dus toen zeide hij: ge moet hier landwaarts gaan. Toen gingen ze, totdat ze een koning vonden; diens huis was maar heelmaal van goud. Toen vroeg die koning, zeggende: vanwaar kom jullui hierheen? En zij antwoordden, zeggende: wij hier dezen zijn verdwaald. Toen zeide hij: willigt ge in (vindt ge het goed) dat ik u onderhoud? En zij zeiden: Heer, wij volgen (willen) maar, en hij zeide: kom hier en blijf hier eerst een beetje, en zij zeiden: Heer, wij hebben nog geen honger. (Vermoedelijk is hier beeldspraak gebruikt, en noodde de koning hen uit tot oneerbare handelingen). Toen zeide hij: ik roep jullui op alleszins passende manier, en jullui wilt niet, dus ga jullui naar mijn tuin, en past op dat niet de vogels mijn bananen en rijst opeten. En toen zeiden zij: Heer, wij hier hebben niets verkeerd gedaan, laat ons dus niet op den tuin passen. Toen zeide de koning: ik spreek tot jullui (doe jullui voorstellen) en je hebt nog niet eens een beetje naar me gekeken, dus, ga, maak dat je weg komt. Toen vluchtten zij, en zij weenden al maar door. Toen zeide hij: wat heb jullui daar te beweenen?

XVII. GORUA.

O njawa ja hindoto jo hihàngŋ mãnga totode.

Gèna ma njawa ja hindoto j'òiki o hònganika, gèngòka muna mo ma têngo gèna ma màke o ali-ali o guràtyi moi. Gèngòka muna gèna mo mi têngo ami dodiauoika, w'ato: koàho ngohi la to ma màke o ali-ali o guràtyi moi. Gèngòka muna ma ngoheka mo ma têngo gèna, m'ato: ngòna no ma màke o ali-ali o guràtyi moi, ma ngohi to ma màke o hamu moi, ma debi-debini m'akère. De ma

njawa wo ma têngo; gêngòka ma njawa wo ma têngo gêna w'ato: nàko ngòna la no hi mòtêke ngohi, j'âkunu ngohi-to ni hidoaka o ali-ali o guràtyi hinòto, de o wuhi o haàka hinòto. Gêngòka muna ma ngoheka mo ma têngo gêna m'ato ja dodò ho no wi molòka-na, hëbàbu ngòne ho hioriki nànga àma de nànga ajo ja iwàka ho ho ma hilingiri. De muna ma ngoheka mo ma têngoli gêna m'ato: nàko to wi molòka kiani i na hinòto h'òiki unàngika. Gêngòka muna gêna m'ato nàko h'òiki i na hinòto, kiani o gua-bebe ma hòhoko o guràtyi moi no hi hidoaka, de muna ma ngoheka gêna m'ato: ngaroko h'òiki dika, hëbàbu nàko no mèugàku n'òiki dòne gêngòka ha ika o gua-bebe ma hòhoko o guràtyi ngimoi de tumidi ha màkeika. De òna gêna i ma djobo de ja màkeika o gua-bebe ma hòhoko o guràtyi ngimoi de tumidi. Gêngòka muna gêna m'ato: gêna ma gua-bebe ma hòhoko, ho ngaroko na zè. De muna gêna ma zè ma gua-bebe ma hòhoko ngimoi de tumidi, de òna gêna j'òiki gêna ma murtika, mi màke-màkeika ma, ma têngo, ho de i ma hiadonika gêngòka, de ma nauru gêna ko i wi màkeokana. Gêngòka òna gêna i ma niàta j'ato: i gougoungu, la ngomi nèna kò ma koano ma njouje ài ngòhaka de ài danòngoua, mia lako mi ja ruhutu ho de mi ja hëlengaiè, ko kia-kiaua i dàdi, ma nàko ngomi nèna la ma koano ài ngòhaka de ài danòngo, mia lako mi ja ruhutuku, ho de mi ja hëlengaiè, o njawa to wi màke-màke gêna, mia himàngòka wo gògèruku. Gènaàngòka òna gêna ja ruhutuku mànga lako ho de ja hëlengaiè una ma nauru gêna wo gògèruku mànga himàngòka. Ho de gêngòka òna gêna i wi leha j'ato, ngòna gêna aní àma de aní ajo o kiaka ja ika? Gêngòka una gêna wo haluhu w'ato: ngohi àhi àma de ngohi ajo nèngòka nàga ma ko ha màkeua, ma nàko ho hidodià, ka ha màke. Gêngòka òna gêna jo leha j'ato: ma kìa ho hidodià? Gêngòka una gêna w'ato: nàko ho hidodià, kiani uha ho ma kokaugamo, hëbàbu nàko ho ma tèke-kokaugamo, dake una ma Djou wo igoua, hëbàbu ngòne o duniàka ma njawa nànga ahil'ò i ma tèke-kokaugamoua. Gêngòka òna gêna j'ato: ngomi nèna gêna mi gògègère ka ngònaòka, hëbàbu ngomi mia àma de mia ajo mi ja màkeokana, de geugoka una gêna w'ato: gènaàngò de ni buha, nia àma de nia ajo ni ja lingiri, ma nàko ngohi, dòne ta màke, hëbàbu ta màkeua tòtòkia, to piritaja de ma Djou ho to màke. Gêngòka òna ma ngòhaka ja hinòto gêna j'ato: n'òiki na lingiri dika, la ngomi mi piritaja de ma Djou. Gêngòka una gêna w'ato: ni hi huloko ni ato t'òiki to lingiri nia àma de nia ajo, ma duga i kurutika, la ni

bi huloko l'ôiki to lingiri; de òna gèna j'ato: mòde o kiaka ja ika ho n'ato n'ôiki na lingiraa. Gèngòka una gèna w'ato: ni ja goungu ni pirityaja de ma Djou? Gèngòka òna gèna j'ato: mi ja goungu mi pirityaja; de una gèna w'ato nia lako ni ja ruhutuku, la de ta pòka nia himànguku, ngaro ka nia lako ni ja hëlenga. Gèngòka òna gèna ja ruhutuku mǎnga lako, ho de ja hëlenga, mǎnga ajo de mǎnga àma gèna mǎnga datékòka jo gògèruku. De òna gèna j'ato i goungu mi wi pirityaja ma Djou, hiadono i mi pèrèki.

XVIIa. Het verhaal van twee lieden, die verdwaalden.

Die twee lieden gingen naar het bosch. Daar vond de eene een gouden ring. Toen sprak zij (die dien ring gevonden had), tot haar makker, zeggende: ik ben beter (dan gij) daarom vind ik een gouden ring. Toen zeide die eene vrouw (die dien ring niet gevonden had) zeggende: jij hebt je gevonden een gouden ring, maar ik heb me gevonden een put, (waarvan) het water heel schoon is. En (er was daar, of kwam daar) een man; toen zeide die man (tot haar die de put gevonden had), ('t is ook mogelijk dat zij de put met den man gevonden had) indien gij met mij medegaat, kan het (dat) ik u geef twee gouden ringen, en twee zilveren kammen. Toen zeide de eene vrouw (die den ring gevonden had), waarom zou je hem niet trouwen, want wij weten dat we geen vader of moeder hebben, dus (moeten) we voor ons zelf zoeken. En die eene vrouw weer zeide: als ik hem trouw, dan moeten wij tweeën tot hem gaan. Toen zeide zij (die andere) als wij met zijn tweeën gaan, moet het (dat) gij mij een gouden balseminebloem geeft. En die vrouw (de andere weer) zeide, laten we maar gaan, want als jij gewillig bent om te gaan, dan zullen we gindsch verder op zeventien gouden balseminenbloemen vinden. Daar (op de aangewezen plaats) zeide zij: daar zijn de balseminenbloemen, dus haal ze maar. En zij haalde die balseminenbloemen, zeventien stuks, en zij gingen naar dien man toe, zij zagen hem eenige malen, af en toe, dus toen ze daar waren gekomen (op de plaats waar zij hem gezien hadden) vonden ze hem niet meer. Toen baden zij, zeggende: werkelijk, (indien het werkelijk is) (dat) wij niet zijn de kinderen en kleinkinderen van den Koning van het Zuiden (dan) zullen wij onze oogen sluiten en weer open doen, en er zal niets gebeurd zijn, maar als wij hier kinderen en kleinkinderen des Konings zijn, (dan zullen) wij onze oogen sluiten en als we ze weer open doen, (dan zal)

den man dien wij gezien hebben, voor ons zitten. Aldus deden ze hun oogen dicht, en als ze die weer open deden, zat die man voor hen. Dus toen vroegen ze hem zeggende: wel gij, waar zijn je vader en je moeder heen? Toen antwoordde hij, zeggende: mijn vader en mijn moeder zijn hier, maar men ziet ze maar niet, maar als men het wel aanstelt, ziet men ze wel. Toen vroegen zij, zeggende: maar wat moet men dan wel aanstellen? Toen zeide hij: als men het wel aanstelt, (25) moet het dat men niet doorlopend opspeelt, want als men doorlopend opspeelt tegen elkander (daar) houdt de Heer daarboven niet van, want van ons, aardsche menschen, is de oorspronkelijke natuur niet van doorlopend tegen elkaar op te spelen. Toen zeiden zij: wij dezen (hier) wij blijven maar bij u, want wij vinden onzen vader en onze moeder niet meer. En toen zeide hij: daarom hebt gij ook moeite om je vader en je moeder te zoeken, maar indien ik (het was) dan vond ik (hen), want (als) ik (hen) niet vond, wat nut zou het zijn, dat ik geloofde aan den Heer, dus (zou) ik (hen) vinden. Toen zeiden die twee kinderen: ga heen en zoek (hen) maar, en (dan zullen) wij gelooven aan den Heer. Toen zeide hij: gij beveelt mij, gij zegt: ik (moet) gaan (om) jullui vader en moeder te zoeken, de maat (van de afstand waar ze zijn) is ver weg, en gij zegt (dat) ik (moet) gaan (om) hen te zoeken. En zij zeiden: verbazend, waar zijn ze heen, (dat) dus je zegt (dat) je ze niet gaat zoeken? Toen zeide hij: geloof ge werkelijk aan den Heer? Toen zeiden zij: werkelijk, wij gelooven. En hij zeide: doe je oogen dicht, en als ik op je gezicht sla, doe dan je oogen maar open. Toen deden zij hun oogen dicht, dus toen zij ze open deden, zaten hun vader en hun moeder naast hen. En zij zeiden: werkelijk, wij gelooven aan den Heer, totdat wij oud (zullen) zijn!

XVIII. GORUA.

O njawa ma hîndôto mângà totoade, wo ma têngo o nauru, mo ma têngo o ngoheka.

Ge una ma nauru wo mî têngo o ngohekâika w'âto: ugohi nêngâgâ to hiukuru t'ôiki o bîrêra moika, to ma lingiri o muhutika, ho nâko to ihêne ngôna nêngôka no howono ngohi to hokana. Gêngôka muna gêna m'âto: ugohi dika ko hi togôhângua, la âhi rôkata w'ôikôka de to howono de o njawa ma homoa.

Gèngòka una gèna w'ato: dadi ngohi gèna ko to ni hitiari, hēbābu nāko na howono o njawa ma homoa, dīne i na maḏēke o njawa i na hohindto. Gèngòka una gèna wo tēmo, ho kogēna i bōto de wo ma djobo, de gèngòka wa ika, de una gèna wo ihēne: mo howono ngoi hekata gēna. Gèngòka una gèna w'ato: nāko ngohi la ŋadonōhi o bērēnika gēna, de ngaro āhi gīama ma rarāga moi ni ja tobikōka. Gèngòka muna gēna mo ihēne: ami rōkata w'ato ko wa inokaua, de muna gēna m'ato nāko āhi rōkata, la ko wa inokaua, de āi barāng-barāng nēna ko wa mākeokaua, hēbābu ngohi nēngōkadau o ngōhaka moi ta māke, ho to hipāliara. Gèngòka una gēna, wo ihēne de w'ato: ngohi dika, ko to mi hidoakua āhi barāng ja l gēna, hēbābu ngohiua āhi ngōhaka ja l gēna. Gèngòka muna gēna mo ihēne de i mi tōhata de ma umo ma ngōhaka gēna. Gèngòka muna gēna ma umo ma ngōhaka, de o njawa wo ma tēngo wa ino w'ato: uha na umo aai ngōhaka la to pāliara. Gèngòka muna gēna m'ato: ngohi dika t'ōluku ni ja pāliara hēbābu o ngōhaka gēna ko āhi rōkatua āi ngōhaka. Gèngòka muna gēna m'ōluku ho ka m'ōiki o borua moi ma lē de mo noauka ma ngōhaka gēna dau ma borua ma gorōauka. Gèngòka una ma nauru w'ato: nāko n'ōiki na umo ani ngōhaka, de to ni niki la iti to lega-lega. Gèngòka muna gēna m'ato: h'ōiki dika, hēbābu ngohi ko to ni ngamoua. Gèngòka muna gēna m'ōiki ma āhini gēna ma ngōhaka, o ngāiri mo himḏēkōka. Gèngòka de o ngobeka ja hindto jo lupudka i ma dhiki. Gèngòka dua ma ngoheka ja hindto gēna jo ihēne ma ngōhaka gēna wo ari. Gèngòka dua gēna i ma tēmo j'ato: nāga moi ho ka o ngōhaka i ari. Gèngòka muna mo ma tēngo gēna m'ato: beika uha no gigōro, la ho higihēne. Gèngòka dua gēna i higihēne de ma ngōhaka gēna i ari. Gèngòka muna mo ma tēngo m'ōiki mo lega, gèngòka āto ma ika, ma ngōhaka gēna ma borua ma gōronāka. Gèngòka muna gēna ma ika mo mi hingāhu ngomi dodiaouika. Gèngòka dua gēna j'ōiki ja lē ma ngōhaka de j'ao, mānga ajo de mānga āmaize, i himātoko. Gèngòka dua gēna ja lio i himātoko, de dua māng' ajo gēna m'ato: ni ja pāliara ni hidodiāi la i lamoko de to ni hidoaka o ali-ali o gurātzi moi. Gèngòka dua gēna ja pāliara hiadono i lamoko.

XVIIIa. Het verhaal van de twee menschen, waarvan de eene een man en de andere een vrouw was. (26)

Hij, die man, sprak tot de vrouw, zeggende: ik ben nu van plan (het komt me nu goed voor) (dat) ik ga naar een andere plaats

(om) me parelen te zoeken, dus, als ik hoor (dat) gij u hier misgaat, keer ik niet terug. Toen zeide zij: nu, ik ben niet gek hoor! (zoodat als) mijn man vertrokken is naar eene andere plaats, ik me misgaan (zou) met een andere man. Toen zeide hij, dus, ik geef het je maar van te voren te kennen, want als jij je misgaat met een ander, dan zijn wij tweeën beschaamd. Toen zeide hij: dus alzo blijft het, en hij vertrok. Dus (gebeurde het) toen hij daar aangekomen was, dat hij hoorde: je vrouw heeft zich misgaan. Toen zeide hij; ik, indien ik weer kom in dat dorp, dan mag je me wel een der vingers van mijn hand breken. Toen zij hoorde: je man zegt, dat hij niet meer hier komt, toen zeide zij: indien mijn man niet meer hier komt, dan krijgt hij ook zijn goed niet weer, want ik hier krijg een kind, dus, dat onderhoud ik er van. Toen hoorde hij (dat) en hij zeide: ik voor mij, ik geef haar mijn goed niet, hoor! want (het) is mijn kind niet, hoor! Toen hoorde zij dat en zij werd boos (27) en ze gooide dat kind weg. Toen gooide ze dat kind weg, en daar kwam een man en zeide: gooi je kind niet weg, dan zal ik het opvoeden. Toen zeide zij: ik voor mij wil niet hebben, dat je het opvoedt, want dat kind is het kind niet van mijn echtgenoot. Toen wilde zij niet, dus ging ze een kist halen, en legde dat kind in die kist neder. Toen zeide die man: als je weggaat (om) je kind weg te gooien, dan ga ik met je mee, alleen maar om er naar te kijken. Toen zeide zij: laten we maar gaan, want ik ben niet boos op je. Toen ging zij, en ze liet dat kind de rivier afdrijven naar zee. Toen kwamen twee vrouwen naar buiten om te baden. Toen hoorden die twee vrouwen dat kind huilen; toen spraken ze tegen elkaar, zeggende: er is iemand (die) huilt zooals een kind. Toen zeide de een: komaan, maakt geen leven, en (laten) we luisteren. Toen luisterden ze, en dat kind huilde; toen ging de eene kijken (en) daar, ach, zij ging (en vond) het kind in de kist. Toen ging zij het aan haar makker te kennen geven, toen gingen zij dat kind halen, en zij bracht het naar hun moeder en hun vader (om) het te toonen. Toen keerden ze terug en toonden het, en hun moeder zeide: je moet het goed verzorgen, en als het groot is, zal ik je een gouden ring geven. Toen verzorgden zij het totdat het groot was.

XIX. KOKARA-LAMO.

O mia-mia de o hène.

O mia-mia de o hène i ma datomo o bole moi, to mia-mia ma

dobiki ma dèkàra, ma hène ma goa. O mia-mia ja dàtomo o dowòngiuku, o hène o tònaka ma òa. De to ma mia-mia i wàngo-ua, de o hène i wàngo hiadono i hòhoko de i òmuku, de ma mia-mia i pàhiàri, de ja màke de j'ato ta doa, de ma hène j'ato: uha, de ma mia i òluku ho ja doa, de ja iže de ja òlòmo de ma hène i gùhoko de j'ato ngohi ò, de hi punuhua, de ma hène j'ato: iti ma dobiki. De ma mia-mia j'ato no ma ruhutòka de no ma mòanòka, de ma mia-mia ja lòko ma uruku, de ma hène i ma oaròka.

XIXa. De aap en de schildpad. (28)

De aap en de schildpad plantten zich pisang, de aap het boven-eind (dat natuurlijk niet groeit) de schildpad het onder-eind. De aap plantte op het strand, de schildpad (op) goeden grond. Die van den aap groeide niet; die van de schildpad groeide totdat ze vrucht droeg en rijp was. En de aap wandelde en hij zag (die pisang) en hij zeide: ik klim ze. En de schildpad zeide: het mag niet. En de aap wilde niet (naar haar hooren) dus klom ze er in. En zij was boven en ze at, en de schildpad vroeg zeggende: (laat) mij ook (eten). (En de aap zeide) ik ben nog niet verzadigd. En de schildpad zeide: al is het maar een stukje! En de aap zeide: doe je oogen dicht en gaap, en de aap poepte in zijn mond en de schildpad liep weg.

XX. KOKARA-IAMO.

O Dòdèke.

Ma koano ngoi hekata ja tumidi. Ja butànga mànga ngòhaka o nauru ja butànga, de o ngoheka mo ma tèngo, ho ja tumidi. De o dòdoto ma kiditoko ma ròhe. De ma koano w'òiki wo badagàngí, ài gàhe o mède hange. De w'òikòka ài mède hindo, munàngá mi ngòhaka, de ami ngòhaka ka o dòdèke. De ma koano wo boaino de w'ato, nàko o njawa gèuàngá, to ngohi àhi ngòhaka, ma nàko o njawaua gèuàngá, to ngobina àhi ngòhaka. De ma koano w'ato: nì j'òiki, nì ja ngòtaka dòka o àkèro ma hondugaika. De j'òiki ja ngòtaka, ja no o kàtu o tòdili hange, de o hamàka tumidi. Ja ika ja taunku o lolòràka, de ònàngá i ma liòka, ma dòdèke de ngoi ajo jo gogògère. Gèuàngòka de ma dòdèke w'ato: ajo nàga aui hamàka moruònohi? De muna m'ato: nàko bàteoli o bimūawa ta òlomòka, done kòiwàka. De ma dòdèke w'ato: nàko kòiwàka, iarèhe no wòhama nèngihadina; nènàngá dina o njawa màngá dumule.

De iaréhino munàngá m'òiki de ma iha, ma màke màngá dumule de màngá hamàka, de ma dntu gèndàngòka. De ma dödèke ngoi ajo mo gáhoko màngá hamàka, de muna m'ato, nàko ka o hamàka, no ma pàgèle dika. De munàngá mo màgèle, de ka hangedòka m'ato: i bòto. De ma dödèke ngoi ajo m'ato, kokarukna to hiao. De munàngá m'ato: nènàngá àhi kiarono no hitàì, ma bòto o bima-awa no tòtaka. De ma dödèke ngoi ajo m'ato: ia, bêteani àha to tòtaka. De ma dödèke ngoi ajo munàngá mo lio ngokodàì de o bimaawauku munàngá mo tòtaka, de ma dödèke w'ato: na iha, bòte no hi gao o kòko moi ma hohumudjuru. De munàngá m'òiki, mo tòtaka, de ma ika mo gáhoko o kòko moi. De ma zèòka mo lio, de ma òko ma dödèke w'ato: ajo, nàko n'òlomo de ma tòòmu ma mui, ma ko i òmàngòka de i bòto. De munàngá m'òlomo de ma tòomu gèndàngá mu kòkouku, de i òmàngòka i bòto. De iaréhino jo bokiso ài riaka de j'ato: ajo mi nì lega òkiauua, ma mèdiringi mi òiki mi ma lingiri. De i bòto òuàngá jo lio de iaréhino òuàngá ja iho i ma idu gèndàngòka. De ma dödèke w'ato: ajo no hi hidèmo àhi riakika, de munàngá mo tèmo, de ài riaka w'ato: ngaroko o dödèke, ma bò itì àhi dödoto. De iaréhino, òuàngá i ma djobo i ma lingiri, de ma dödèke i wi ao, de ài kòko moi, de òuàngá j'òiki, de j'adono o bërèra moi, ma dödèke w'ato: ngohi nèngòka dika nì hi higutiile. De ài riaka w'ato: h'òiki ho ma lingiri, de ka nèngòka ngòua! De ma dödèke w'ato: ngohi nèngòka dika. De òuàngá i wi gati de w'ato: nàko nì hi higuti nènguku, nì hi higinikuku àhi hamàka ma moi, nì ja puraraha. De ja purarahòka, ma dödèke wa òlomo, de wa mâtàka, òuàngá i ma djobo. De ma dödèke w'òiki o dowàngiha, de wa iha w'òikòka ài dödèke, ho unàngá wo gògèruku o dowàngiòka, de wo ma mòkuru. Wo ma mòkuru i bòto, unàngá wo wòhama o hònga-nika, de wa iha, unàngá ma goronàka, de wo ma niàta w'ato: nàko ngohi nènàngá to himànga de to pòrète, nàko o koano de o bòki ma ngòhaka de ma danònguku, àhi làko ta ruhutuku de ta hèlèngaiize o ngùuhumu nènàngá i tebinòka. Unàngá ài làko wa ruhutuku de wa hèlèngaiize, i tebinòka ma ngùuhumu, de wa tuhukòka unàngá wo hiòpura ài hamàka ma mui, de wa mâtàka wa hiòpura, unàngá wo lio o dowàngiòko. De wa òko wo ma niàtoli ài tau moi o hara ha hangedòka, de ma dàngiri o gáhumu iata. De i jo hutuòka unàngá wo ma iduòka de i tebiniiize unàngá w'òiki wo lega ài hamàka. Ma hòka i ma torari iata, de o bima-awa i tàhe, de o hutuinohi i huri. De ma moioli wa iha, i hòhoko,

de i òmuku de wa pàgèlè, de wo noa o dāngiròka, de jo dimoakòka wo noali o timika de jo dimoakòka, wo ma niàtoli, ho ài tau moi o hara ha hangèòka, de ma dāngiri o gahumu motòà, de wo pàgèloli ma hamàka, ho wo noa ài dāngiròka de jo dimoakòka o timiokali. De jo dimoakòka gènāngà i bòto. De to ài riaka wo topòrono o dopòrono butānga de i bòto ai riaka jo boàka. De wo ma higiliokali ài dōdèkeika, de wa huloko t' ònāngà ja lè, o njawa moi o njawa moi i hibarène, de ja mātāka, to unāng'oli i hibarène to ài riaka ài ngòtiruku. De o mède moi àha o hamàka i hibarène. De ja mātāka i hibarène, ònāngà i ma djobo, de o wānge moi i ma hindouòka ma dōdèke ngoi ajoika. De ònānga i hìguti ma dōdèke ài hamàka, de ja mātāka, de i ma djobo. Ma dōdèke wo hibèhèhòngo ài riakika, w'ato ni ja ika, uha ko ni tuhère; nàko ònāngà i tuhère, ahaò ui ja tuhère. De to ài riaka ma hutu hìnto i tuhèrino, de unāngò wa tuhère, ma ngògata moi o tiwì ma rè-rè, ma ngògatoli o ngòèra de o kotāngo. De ma dōdèke wo mī huloko ngoi ajo m'òiki mo ma dhiki dau o ngàiruku. De w'òikòka, wo ma niāta w'ato: uàko i gou-goungu ughì nēnāngà to himānga de to pòrète, nàko o koano de o bòki ma ngòhaka de ma daubōnguku, àhi lāko ta ruhutaku, de ta hēlēngaiže, àhi tau nēngòkadan moi ka i ma hìdolēlētōnguku. De unāngà ài lāko wa ruhutuku, de wa hēlēngaiže, o tau ma i bòtòka, ka i ma hìdolēlētōnguku. De ngoi ajo mo boàka, o loàka ma ino mo kiditokòka. De ma dōdèke unāngà w'òikòka ài dōdèke, de wa lè o àkèrè o tyerèka, de wo mī hìbarihì ma tumidi mo momikòka, de ma ika, de mī himorène, ài haekòka de mo hikauku ài zòuòka, de mo hikaiže. De i bòto unāngà wa tuhère ài hamàka, de wo noa ài barāng o boruauku. De jo dimoakòka ka wo hiparonika ài ngòèrè. De wo ma niàtoli, ho ài hìgì moioli dāku ma tubu-tubuòka unāngà ài dāngiri, de to ngoi ajo ami dāngiri. De i tehinino, ài riaka jo boaino, de jo muno o loaiika, ònāngà jo kiditokòka. De unāngà wo uti ho o àkèrè wa lè o tyerèka ho wa hìbarihì ma tumidi ònāngà ja momikòka, de ja ino ài tauòka, de i bòto, ònāngà jo lio. De ja ika j'ato: ajo, unāngà dèka o dōdèke de ko ho ma ketèroua de ngòne, unāngohi-oli wo holòj. De ngoi ajo o riakali ja ino, ka de jo muno o loaino, ònānga jo hìkidutokòka. De unāngà wa lè o àkèrè, ho wa hìbarihì ma tumidi, ònāngà jo momikòka. De ja ika ònāngà i wì himorène ài haekòka de hikauku ài zòuòka, de hikaiže. De bòto, ònāngà jo lio. De ja ika i wì hìngāhu ma koanoika, de unāngà wa huloko ài ngòhaka, i wì ngoho ma dōdèke.

De unàngá w'ato: ma koano ko áí ngòhakua ngohi, ho ko ta ikaua. De onàngá jo lío ja íha j'ato: áma ko wa inoua. De unàngá wa hulukoli áí kawáha i wí ngoho ma dódèké de unàngá w'ato: ma koano ko áí ngòhakua ngohi. De unàngá wo híbèhèbhòngo w'ato: náko t'òiki gènángíka, kíani o dódèku wo hídiáí, to ngohi áhi tan de i tubuku to unàngá áí táíuku. Ja íka de jo híngáhu, de ma koano w'ato: ngohi ta diáí ko t'ákunu, ho unàngá díka wa íno. De ma dódèké w'ato: gènángá íaréhe áha wa lega-lega to ngohi áhi ngèkomo. De i tebinino, unàngá áí ngèkomo o ngawátéro. Ma dódèké áí tauðka, de i tubuku to ma koano áí tanuka, de unàngá wo ma djobo. De wa íka dðka, ma koano w'ato wí tyo, de ma dódèké w'óluku, de ma koano unàngá ka wo ari. De ma dódèké w'ato: nha no ari ngóna ko ani ngòhakua ngohi. De ma koano w'ato: ngohi t'áto: bôte ka o dódèké. De ma dódèké unàngá wo ma riridi ho ma koano wí himorène áí haekðka, de wo híkanku áí leuðka, de wo híkaiže, de i bôte unànga wo lío dðka áí tauika. De wa íka dðka, ma koano wo boakðka, de wo mumu o leuika, unàngá wo kíditokðka, de ma dódèké ngoi ajo m'ato, uha ko ni diáí, lá wo tobáti utu. De ma dódèké wí lega-lega wa pòakana wí dðra, de unàngá wo uti ho wa lè o ákère, o tperedka, ho unàngá wí híbarihi, ma tumidi ma koano unàngá wo momikðka. De ma dódèké ngoi ajo m'ato: no dódà néngíno? De unànga w'ato to dódèaua. De munàngá m'ato: no lío de unàngá. De muna m'ato: náko ka ngoni hekatáhi de no ma wòèrika, kíani o hutu tumidi. De unàngá wo ma wòèrika, ho de o hutu tumidi wo wòhamðka o tauino. De ma dódèké w'ato: ajo so hí hílingíri. De ma koano w'óluku w'ato: ka de ngoi bíránga. De ma dódèké w'óluku, ma koano w'óluku, de ka ma koano i líku, ho i ma kawingi; de o áháli wo ma doaka moruánga, de ami kawingi ma gðko o ratuhu moi. De i bôte ho rame o hutu tumidi de o wánga tumidi, unàngá wo koano, munàngá mo bòki.

XXa. Van de Dodeke-visch.

Een koning had zeven vrouwen. Zes (van die) hadden zes zonen, en die eene vrouw nog (dat maakte) dus zeven. En de allerjongste (van de vrouwen) was zwanger. (Men zou nit het gebruikte woord zeggen, dat de zeven vrouwen zusters waren.) En de Koning ging nit om te handelen, hij beloofde drie maanden (en dan zou hij terugkomen.) En (toen) hij twee maanden weg was, beviel zij, en

haar kind was een dodeke. (Een soort visch, die geweldig opzwelt als men hem te na komt.) En de Koning kwam en hij zeide: indien dat (kind) een mensch is, (dan) is het mijn kind, maar als het geen mensch is, dan is het ook mijn kind niet. En de Koning zeide: gaat en breng (moeder en kind) gindsch aan de andere zijde van de rivier. En ze gingen ze brengen, ze namen drie bladen dakbedekking mee en zeven watermeloenen. Ze kwamen daar en ze zetten haar huis neer op de «loloro»-planten (dus vlak aan 't strand, gewoonlijk groeien die kruipplanten op stukken zand die met de eene wind aanspoelen, om met de volgende wind weer weggeslagen te worden. Er werd dus niet veel zorg aan haar besteed) en ze keerden naar hun huis terug, en de dodeke en zijn moeder, ze bleven (daar.) Daarna zeide die dodeke: moeder, hoeveel watermeloenen zijn er nog? En zij zeide: indien ik van avond nog een keer eet, zijn ze op. En die dodeke zeide: als ze op zijn (dan) moet ge morgen hier landwaarts ingaan, hier landwaarts zijn menschen hun tuinen. En den volgende morgen ging ze, en landwaarts gekomen zijnde, vond ze hun tuinen en hun watermeloenen, en de eigenares was er ook. En de moeder van die dodeke vroeg hun watermeloenen, en zij (eigenares) zeide: indien het maar de watermeloenen zijn (die ge begoert) plak dan maar voor je. En zij plakte die zich, en ze had pas drie, toen zij (de eigenares) zeide: zoo is 't genoeg. En de moeder van de dodeke zeide: 'k heb niets om ze in te dragen. En zij zeide: hier mijn draagmaad, gebruik die maar om ze te dragen, maar van avond moet je hem (terug) brengen. En de moeder van de dodeke zeide: ja straks zal ik hem (terug) brengen. En de moeder van de dodeke keerde terug naar de zee, en toen de avond daalde, bracht zij hem (terug.) En die dodeke zeide: als ge landwaarts gaat, breng me dan een kleine kalebas vrucht mee. (Bedoeld is een soort langwerpige kalebas, die als bewaarplaats voor droge waren gebruikt wordt.) En zij ging hem brengen, en (toen) ze landwaarts gekomen was, vroeg ze om een kalebas vrucht. En (toen) ze er een genomen had, keerde ze terug, en toen ze weer aan zee kwam, zei de dodeke: moeder, als gij (watermeloen) eet, verzamel dan de pitten (hierin) maar als dat vol is, is het genoeg. En zij at (watermeloenen) en zij verzamelde die (pitten) in die kalebas, en toen die vol was, hield zij er mee op. En den volgende dag kwamen (die dodeke) zijn oudere broeders, en zij zeiden: moeder, wij zijn je niet komen kijken om het een of ander, maar overmorgen gaan we uit om voor ons te zoeken.

En daarna keerden ze terug, en den volgenden dag kwamen ze en bleven daar slapen. (Men brengt gewoonlijk, op een lange reis gaande, de eerste nacht dicht bij huis door, om te zien of alles in orde en niets vergeten is, aangezien men het dan desnoods nog halen kan.) En die dodeke zeide: moeder spreek voor me tot mijn oudere broers. En zij deed dat, en zijn oudste broer zeide: ofschoon het maar een dodeke is, maar het is mijn jongste broer. En den volgenden dag vertrokken ze om voor zich te zoeken, en die dodeke namen ze mee, en zijn kalebas (met die pitten.) En zij giugen, en (toen) ze aan een plaats gekomen waren zeide die dodeke: zet mij hier er maar uit. Er zijn oudste broer zeide: we gaan uit om voor ons te zoeken, en (we zouden) jou hier maar (alleen achterlaten). En die dodeke zeide: ik (blijf) hier maar. En ze zetten hem er uit en hij zeide: als je me hier er uit zet, doe dan ook mijn (kalebas) met watermeloenpitten me volgen, en strooi die uit. En (toen) ze die uitgestrooid hadden, at het dodeke die, (en toen) hij ze allen opgegeten had, vertrokken zijlieden. En het dodeke ging landwaarts naar het strand (ze hadden hem als visch natuurlijk in zee gezet), en (toen) hij op 't land gekomen was, trok hij zijn dodeke uit, en dus ging hij op het strand zitten, en hij pruimde. Toen hij gepruimd had, giug hij landwaarts het bosch in, en toen hij landwaarts gekomen was (tot) in het midden (van het bosch) wenschte hij zich, zeggende: indien ik hier, voorwaarts gaande en achterwaarts gaande, een kind en een kleinkind ben van Koningen en Koninginnen, (dan) zal ik mijn oogen dichtdoen, en als ik ze weer opendoe, zal die alang-alang hier schoon zijn (het land schoon zijn van de alang-alang.) Hij deed zijn oogen dicht, en hij opende ze weer, en (het land) was schoon van de alang-alang, en toen hij het afgebrand had, spoog hij zijn watermeloenpitten er over uit. En toen hij gedaan had met bespuwen, keerde hij terug zeewaarts naar het strand. Aan het strand gekomen wenschte hij zich weer een huis, ter grootte van drie bladen dakbedekking (men rekent de grootte der huizen naar het aantal bladen dakbedekking, dat in de breedte naast elkaar er op gelegd moet worden), met vier slaapbanken er in. En toen het avond was legde hij zich te slapen, en bij het aanlichten van den volgenden dag ging hij naar zijn watermeloenen zien. Ze hadden (reeds) vier blaadjes, en 's avonds kropen (de ranken) al over den grond en den volgenden dag bloeiden ze. En toen hij weer naar den landkant ging, droegen ze vruchten, en die werden rijp en hij plukte ze, en hij legde ze in huis op de

banken en daar er nog meer waren deed hij ze onder de banken en nog meer er zijnde, wenschte hij zich weer (een huis), dus (werd er) zijn huis (groot) drie bladen dakbedekking, met vijf slaapbanken. En hij plukte weer watermeloenen, dus legde hij ze er in op de banken, en die over waren, weer onder de banken. En er waren er nog steeds meer over. En voor zijn broeders stapelde hij nog zes stapels, en toen dat klaar was, kwamen zijn broeders. En hij trok weer zijn dodeke aan, en hij beval hen ze te halen (die watermeloenen) elk (moest zijn eigen) laden. En toen dat klaar was, de zijne nog moesten ze laden, in zijner broeders prauwen. En na een maand pas hadden ze die watermeloenen geladen. En ze allemaal geladen hebbende, vertrokken ze, en na een dag kwamen ze bij het dodeke zijn moeder. En zij losten het dodeke zijn watermeloenen, en toen dat klaar was gingen ze weg. Het dodeke bestelde aan zijn broeders zeggende: (als) gij verder op gaat, moet je ze (die watermeloenen) maar niet kloven, als deze split (daarbij een aanwijzende) dan pas moet jullie ze kloven. En die van zijn broer spleet na twee nachten, en (toen) kloofde hij ze ook, het eene vierde part (was) allemaal geld, een ander sarongs en bandjes. En het dodeke gelastte zijn moeder zich te gaan baden, beneden in de rivier. En (toen ze weg) gegaan was, wenschte hij zich, zeggende: indien ik werkelijk voorwaarts en achterwaarts gaande, eens Konings en eener Koninginne zoon en kleinzoon ben, (dan zal) ik mijn oogen sluiten en (als) ik ze open doe (zal) hier voor mij een schitterend huis zijn. En hij deed zijn oogen dicht, en deed ze weer open, en het huis, wel het was klaar, schitterend en al. En zijn moeder kwam (terug), en (toen) ze het erf op kwam, viel ze flauw (want) dat dodeke had zijn dodeke uitgetrokken, (29) en hij haalde water in de ketel, en hij begoot haar zeven malen (en dan) stond ze op, en ze kwam en ze berook en betastte hem van zijn hoofd tot zijn voeten, en weer tot zijn hoofd. En daarna kloofde hij zijn watermeloenen, en hij deed zijn goederen (die hij uit die meloenen kreeg) in de kist. En toen er meer was dan er in kon, hing hij de sarongs maar over gespannen touwen. En hij wenschte zich weer, dus (hij kreeg) een moskee, en heel boven op een slaapbank voor hem, en een slaapbank voor zijn moeder. En bij het aanlichten van den volgenden dag kwamen zijn broeders, en toen zij den voet op het erf zetten, vielen ze flauw. En hij ging naar beneden (hij was op de moskee) dus haalde hij water in de ketel, en hij begoot hen zeven malen en ze stonden op, en ze kwamen in zijn huis, en daarna keerden

ze terug. En ze kwamen aan en zeiden: moeder, onze stiefbroer, het dodeke is niet aan ons gelijk, hij is veel meer (dan wij). En zijn tantes kwamen ook, en toen ze het erf betraden, vielen ze flauw. En hij haalde water, en als hij dus hen zevenmaal begoten had, stonden ze op. En ze kwamen en beroken en betastten hem van zijn hoofd tot zijn voeten, en weer naar boven, en daarna keerden ze terug. En aangekomen zijnde, gaven ze het den Koning te kennen, en hij stuurde zijn kinderen om het dodeke te halen. Ik ben geen kind van den Koning, dus ik ga niet. En ze keerden om en gingen en zeiden: vader, hij wil echter niet komen. En hij stuurde weer zijn volk uit om het dodeke te halen, en hij zeide: ik ben geen kind van den Koning. En hij bestelde, zeggende: indien ik gindsch heen zal gaan, moet hij (de Koning) een brug maken, van mijn huis, neerkomende bij zijn huis. Zij gingen en gaven het te kennen, en de Koning zeide: ik kan dat wel maken, dus moet hij maar komen. En het dodeke zeide: dan zal hij morgen mijn weg eens zien. En bij het aanlichten van den volgenden dag, was zijn weg de regenboog, van het dodeke zijn huis af kwam hij neer bij des Konings huis, en hij vertrok. En hij kwam aan den overkant aan, en de Koning zeide: dat hij hem wilde aanraken, en het dodeke wilde niet, en de Koning weende maar. En het dodeke zeide: gij moet niet weenen, ik ben immers uw kind niet. En de Koning zeide: ik zeide (bij mij zelf): het zal maar een dodeke zijn. En het dodeke stond stil en zweeg, dus berook en betastte de Koning hem, van zijn hoofd naar beneden tot zijn voeten en weer naar boven, en daarna keerde hij terug naar zijn huis aan den overkant. En (als) hij aan den overkant gekomen was, kwam de Koning, en bij het betreden van het erf viel hij flauw, en het dodeke zijn moeder zeide: je moet (het) hem (nog) niet doen, opdat hij zich een beetje bekeert. (van zijn boosheid). En het dodeke keek naar hem, totdat hij zijn medelijden niet meer kon inhouden met hem en hij kwam naar beneden en hij haalde water in de ketel, dus begoot hij hem zevenmaal, en (toen) stond de Koning op. En het dodeke zijn moeder zeide: wat doe je hier? En hij zeide: ik wil niets. En zij zeide (tot haar zoon) keer maar met hem terug. En zij zeide (nog) indien (ik) weer je vrouw zijn zal, dan moet je zeven dagen en nachten buiten blijven. En als hij zeven dagen buiten gebleven was ging hij in het huis. En het dodeke zeide: moeder, zoek (een vrouw) voor me. Maar de Koning wilde (dat) niet, zeggende: maar met zijn zuster (moet hij trouwen). En het dodeke wilde niet, en

de Koning die won het maar, dus trouwden ze. En voor de (30) bloedverwantschap betaalde hij dertig (realen) en haar bruidschat (was) honderd (realen). En daarna vierden ze feest. Zeven nachten en zeven dagen, en hij werd Koning, zij (werd) Koningin.

XXI. KOKARA-LAMO.

Ma koano ai ngòhaka.

Ma koano de ai ngòhaka j'òiki jo laungu, de ja liara o ngài moi de jo lio, ho jo iha ma koano ngoi hekata ma hakài. De i j'òhakòka ami ngòhaka w'ato: ajo ngohi o luiti moi to ma lèòka. La i bòto de ngoi ajo m'ato, uha-ani, dònè ani àma koiwa, de unàngá wo ma riridòka. De ja gòrakino, unàngá o luiti moi wo ma lè de wa òlomòka, ngoi ajoika i mi hingàhu. De munàngá mi hibòha ài uruino de ài biunòka, de j'au-auènu. De ma koano wo boaino de w'ato: i wi dodòà gènàngá? De ngoi hekata m'ato: wa lèòka o nauòko o luiti moi; de ma koano w'ato; ní hidodòà, ho goahino ho karàna nàngá ngòhaka. De i j'òlomo unàngá w'òlomo, de j'òlomo i bòto unàngá wo mí hulòkò ngoi hiràngá o riaka ài inomo ma hakài. Ngoi hiranga o dòdoto ma hakài ài totaleo ma gòhi tumidi, de ài mòkuru o bèlaka tumidi, de ài bìdohò o debiki tumidi, de ài dòhae o hitabu tumidi, de ài tabàko o dudu tumidi de ài kupa tumidi. De i bòto o gugugiaka wo hihauino, de wo ma djobo. Wo towòngi o aere wo hoboko, o goaha wo towòngi, de wa ika, o pitu ma àimiòka wo gògèruku w'òlomo. De w'òlomo i bòto wo ma mòkuru. De wo lega-lega, moi òkia-nàga dòkèngino o gòhino de i ma hiadono o goahino. De unàngá wo ma doaka o pitu ma djagaize, de ma òde j'ato: i! danàngo, ko to ní dodòana, ho uha no doa, no utiuku dika. De unàngá w'ato, no hí dodòana, ma àhi gurumini ja poròhono. De ma òde w'ato: no utiuku, la to ní tèmo-temòhi. De unàngá wo uti, de wo utiuku, ma òde w'ato, no huha òkia de no kuràngá òkia, n'ado-adonna de n'adono. De unàngá w'ato: to huha òkiana, de to kuràngá òkiana, ma ngohi ajo ami nauòko ma dururu to hilingiri. De ma òde w'ato: nàko kagènàngá, ugar'uha ho gogògèrè nèngòka. De unàngá wo ma riridi, de ma òde w'ato, ka n'òikòhi! De unàngá w'ato, nàko de àhi ngèkomokàhi, taun ka t'òikòhi. De ma òde w'ato, nàko ka n'òikòhi àhi kài àha to n'ike. De unàngá w'ato: ia: de wi ngàiki, ho wo ma hinoa, de wi hulòko wo tobàngo, de ka wi lutuòka. De unàngá

ka wo lio de wa iha, wi diäi, de wi diäi i bôto wi huluko wo
 tobôngo, de wo tobôngo wo hodoa äi bukuino ma bâtingi. De wi
 âhokoli w'âto: no lio, de wa iha, wi diäioli, de wi diäiôka wi
 hulukoli wo tobôngo. Unângä wo tobôngo, de wo hodoa äi lou ma
 kakadunino. De wi âhokoli w'âto: no liôhi, de wa iha wi diäioli,
 de wi diäiôka wo tobôngoli, ko wo hodoakana. De wo ma djobo,
 de wi hibêhêhôngo w'âto: ôkia-nâga na mâke, ka no wa hihirêdi.
 Unângä ôkia-nâga wa mâke ka wo ma hirêdi, de o gadja-mina wa
 mâke, de wa ôto, ho wa tobiki hindôtoile, ma haeke de äi dia ma
 dêkâra wo hikaluêpata, ho o bërêra moiuku âha i tubuku, ma
 bikinoli de äi dia ma dêkâra wo hikaluêpata, o bërêra moiukuoli
 i tubuku. De unângä wo ma djobokali, de wa mâkeika ma koano
 äi kawâha ja laungu, de wa leha, w'âto, dina ja dodôa ho i ma
 dâko-dâköro. De ônângä j'âto: o âewani moi ma haeke; dâku o
 ngawa-ngawauku i tifa, de unângä w'âto: nâko ngohi, ka âhi dia
 ma dêkâra to hikaluêpata, o bërêra moiuku i tubuku. De ônângä
 jo lio, ho île j'âto: djou dau nâga o ôde, j'âto: nâko ka ênângä
 de nê ka ma dia ma dêkâra i hikaluêpata, de o bërêra moiuku i
 tubuku. De ma koano w'âto: n'ôiki ni wi ngoho. De ônângä j'ôiki
 de ja uku j'âto: ma koano w'âto: na îleôhi. De ma ôde w'âto:
 ni ôiki dika ni hira. De ônângä jo hira, de ma ôde w'âikôka äi
 ôde ho wo ma hidiäi. Wo ma hidiäi i bôto de w'ôiki wa île, ma
 koano äi dêturôka wo gôgêruku. De ma koano w'âto: nêngôka no
 doaiïe o kuruhiôka. De ma ôde w'âto, o njawa ko ngohiôka, de to
 himângä o koanoika hâtoli ma patutua. De ma koano w'âto,
 nêngôka no doaiïe. De unângä wo doaiïe, de ma koano w'âto:
 ngôna n'âto ka ani dia ma dêkarôka no hikaluêpata, de o gôgêre
 moi i tubuku? De unângä w'âto: ia! De wa ika ho äi dia ma
 dêkâra wo hikaluêpata, ho o bërêra moiuku i tubuku. De ma
 koano äi ngôhaka o riaka i ma kawugi de ma ôde, ho jo rame
 o hutu tumidi de i pâha unângä wo ma djoboli, de ma koano
 w'âto, ngoni hekata no mi ao? De unângä w'âto: mo gogogêre
 dika. De unângä wo ma djobo, ho de o bërêra moi w'adono de jo
 tuhuhuku. De unângä w'âto; ja dodôa gênângä? De onângä j'âto:
 dâku moi o âewani ma bikini o ngawa-ngawauku i tifa. De ma
 ôde w'âto: nâko ngohi ka âhi dia ma dêkâra to hikaluêpata, o
 gôgêre moiuku i tubuku. De ônângä ja île ja hingâhu j'âto: djou
 äi dau moi o ôde j'âto nâko ka ênângä, ma dia ma dêkâra i
 hikaluêpata, o gôgêre moiuku i tubuku. De ma koano wa huluko
 w'âto: ni'ôiki, ni wi ngoho. Onângä j'ôiki de j'âto: ôde, ma koano

w'ato na ileđhi. De ma òde w'ato: h'òiki dika ni hira. De ònàngǎ j'òiki, de ja iǎe ma òde ò wo ma hiadonǎka, de ma koano w'ato: ngòna n'ato ka ani dia ma dǎkǎra no hikaluèpata, de o bǎrǎra moiuku i tubuku? De ma òde wa ika, ho ài dia ma dǎkǎra wo hikaluèpata, de o bǎrǎra moiuku i tubuku. De ma koano ngoi òra o goròna de ma òde i ma kawingi ho de jo rame o hutu tumidi. De i bǎto, ma òde wo ma djoboli. De ma koano w'ato: ugoni hekata no mi aoua? De w'ato: mo gogùgǎre dika. De unàngǎ wo ma djobǎka, de wa màkeikali jo tuhu-tuhuku. De ma òde w'ato jo dodǎa dǎku. De ònàngǎ j'ato: o aeiwani moi ma haeke, dǎku o ngawa-ngawauku i tubuku, de ma òde w'ato, nǎko ngoi ka àhi dia ma dǎkǎra to hikaluèpata, de o bǎrǎra moiuku i tubuku. De ònàngǎ i hingǎhu ma koanoika j'ato: o òde j'ato nǎko ka ènàngǎ de ka ma dia ma dǎkǎra i hikaluèpata de o bǎrǎra moiuku i tubuku. De ma koano w'ato: ni òiki ni wǎ ngoho. De ja uku j'ato: ma koano w'ato; na ileđhi. De ma òde w'ato h'òiki dika, de i ma hiadono, unàngō wo ma hiadonǎka. De ma koano w'ato: ngòna n'ato ka ani dia ma dǎkǎra no hikaluèpata de bǎrǎra moiuku i tubuku. De ma òde wa ika, ho ài dia ma dǎkǎra wo hikaluèpata, de o bǎrǎra moiuku i tubuku, de ma koano ngoi òra o goròna i ma kawingi de ma òde de jo rame o hutu tumidi, de i bǎto unàngǎ wo ma djobo. De wa màkeikali ma bikini, de wa umǎka. Ma koano ngoi òra o goròna i ma kawingi de ma òde, de jo rame o hutu tumidi, de i bǎto, unàngǎ wo ma djoboli. De wa màkeikali ma haeke, de wa umǎka, ma koano ngoi òra o dǎdoto i ma dǎdu, i ma kawingi de ma òde. De jo rame o hutu tumidi de i bǎto, unàngǎ wo ma djoboli. De wa ika o bǎrǎra moiǎka, ma njawa moi-moiokana. De wo doa o hǎgǎze, ho dǎku ma tubu-tubudǎka wa izǎ. De wa zǎ o rabana moi, ho wa tǎkǎro. De munàngǎ m'ato: uha na tǎkǎro. De ma òde w'ato: beika no hupu-inđhi. De munàngǎ mo hupinino. De w'ato i ni dodǎa nǎnàngǎ? De munàngǎ m'ato: o mǎtjǎn de o garuda i mi màta-mǎtǎka. De i tebinino ma hakǎi de i j'ǎlomǎka. Munàngǎ mǎngǎ pǎtidoi ma hǎlǎnga, de ma baràngǎ m'ǎiki de mo non o pǎtidoi ma amo-amo-kuku. De j'ǎmàngǎka i bǎto, de ònàngǎ i ma djobo, j'ǎo mǎngǎ pǎtidoi, de ja òko o djuàngǎna i ma liara, ho gǎnànguku jo harǎne.

De i ma djobo, de ma òde ngoi hekata ja butàngǎ ja tulu de ja tulu i bǎto ònàngǎ i ma djobǎka, o djuàngǎna tumidi i hidǎte. De o djumǎti moi, ònàngǎ i ma hiadono ma òde ngoi ajo de ài àmaika. De i tebinino ngoi hiràngǎ ja hindto jo hupu o dowǎngǎko.

De ja òko ja màkèdòko o djuàngàna tumidi, i tàpu-tàpuku. De òuàngà ja lio ja iha jo hingàhu màngà amaika j'ato: ài dauèna o djuàngàna tumidi i tàpu-tàpuku, ho ka o gòta i hònéngé. De o wàngé i pòtòka, ma òde wo uti, de wa iha, de wa himorène ngoi ajo de ài àma, de wa himorène i bòto, ngoi hiràngà ja hinòto i mi gòraka ma òde ngoi hekata o riaka, i mi noòka o tanika. De ino i ma dadnoli, ho de ja butànga ja gorakóka. De ma dòdotoli, ho de i mi tyo, i kokiditòkòka. De mo hibaribi o àkèrè ma tumidi, de jo momikòka, de i mi gòraka o taniha, ho ko i mi higila-gila o highi ma tubuize i mi hodoaka. De ma koano ài Kawàha wa tèmo, ho jo rame, o hutu tumidi de o wàngé tumidi, ma damunu, j'ato i pidaha, mànga zihàngà j'ato i pòtèke, màngà hòinàpàna j'ato, dòue i tobiki. De i pàha ma òde wo doa wo koano, ngoi hekata ja tumidi jo Bòki. Ài àma de ngoi ajo jo uti, jo bérèra ma dimono.

XXIa. Van de Koningszoon (31).

De koning en zijn zoon gingen met de lijn visschen en ze haalden één (visch) op, en ze keerden terug. Aan land gekomen, kookte de vrouw van den Koning die visch. Toen hij gaar was zeide haar zoon: moeder, ik neem mij een moot visch mee. Maar daarna zeide zijn moeder: neen toch, dan is je vader er niet, en hij zweeg. En bij het opdragen nam hij zich een moot, en hij at die op. Ze gaven dit zijn moeder te kennen, en die stompte hem voor zijn mond en zijn gezicht, dat het bebloed was. En de koning kwam en vroeg, hoe heeft hij dat gekregen? En zijn vrouw zeide: hij heeft een moot visch genomen. En de Koning zeide: wat heb je hem gedaan, ons kind ziet er uit als een droogliggend stuk koraalzand (erg bulterig). En (als) zij aten, at hij (de jongen) niet, en toen ze gegeten hadden beval hij zijn oudste zuster om zijn eten te koken. Zijn jongste zuster kookte zeven kippeneieren voor hem, en (ze maakte klaar) voor hem zeven halve piranguoten, en zeven stukjes sirihvruchten en zeven porties kalk, en tabak voor zeven sigaretten, en zeven zakjes met gekookte rijst. En als het klaar was, deed hij het in een rooden zakdoek, en hij vertrok. Hij ging langs het strand, (was het) hoog water, (dan) ging hij over het land, (was het weer) laag water, dan ging hij (weer) langs het strand, en hij kwam aan een «pitoe»-boom, waaronder hij ging zitten eten. En als hij gegeten had, pruimde hij. En hij keek en keek, er was iets daar in zee, naar hem toe komende, en het kwam tot aan het drooge rif. En hij klom op een tak van

den pitoe-boom, en het varken (dat iets was dus een varken geweest) zeide: wel kleinzoon, ik zal je niets geen kwaad doen, dus ga niet naar boven, maar kom maar naar beneden. En hij zeide: je doet me niets, maar ik ben doodsbenauwd. En dat varken zeide: kom maar beneden, opdat ik nog tegen je praat. En hij kwam naar beneden. En beneden gekomen zeide dat varken, wat heb je voor moeite en wat heb je voor gebrek (dat) je niet gewoon was hier te komen, en (nu) hier komt. En hij zeide: ik heb niets geen moeite, en ik heb niets gebrek, maar ik zoek visch om aan mijn moeder terug te geven. En het varken zeide: als het zoo is, dan moet je hier niet blijven. En hij hield zich maar stil, en het varken zeide: ga maar verder. En hij zeide, als ik eerst een weg voor me heb, opdat ik verder gaan kan. (Hij was dus vermoedelijk aan een landpunt vanwaar hij moest oversteken, vooral in verband met N°. 74). En het varken zeide: als ge verder op gaat, zal ik u mijn huid geven. En hij zeide: ja, en hij (het varken) deed hem uit, dus trok hij hem aan, en hij (het varken) beval hem in het water te loopen, maar hij zonk maar. En hij keerde terug, en aan wal gekomen maakte hij (het varken) hem in orde. En als hij hem in orde gebracht had, beval hij hem in zee te loopen, en hij liep in zee en hij zakte in het water tot aan zijn knieën. En hij riep hem weer, zeggende: keer terug, en hij kwam aan land, en hij maakte hem weer in orde, en als hij hem in orde gemaakt had, beval hij hem weer in zee te loopen. Hij liep in zee en hij zakte in het water tot aan zijn voetgewrichten. En hij riep hem weer, zeggende: keer nog eens terug. En aan land gekomen maakte hij hem nog eens in orde, en als hij hem in orde gemaakt had liep hij weer in zee, en hij zakte niet meer weg. En hij vertrok, en hij bestelde hem, zeggende: wat je ook tegen komt, ruim het maar uit den weg. Wat hij tegen kwam, ruimde hij uit den weg, en hij kwam een walvisch tegen en hij hakte, zoodat hij hem in tweeën hakte; de kop er van wipte hij met de punt van zijn hakmes, zoodat hij in een dorp neer moest vallen, en de staart ook wipte hij met de punt van zijn hakmes, (zoodat) die in een ander dorp neerviel. En hij vertrok weer, en hij vond het volk van den Koning aan het visschen, en hij vroeg, zeggende: wat is er aan de landkant dat ze zoo op de trommels slaan? En zij zeiden: een kop van een beest is uit de lucht gevallen. En hij zeide: indien ik (daar was) wipte ik hem weg met de punt van mijn hakmes dat hij in een ander dorp weer neerviel. En zij keerden terug, en boven gekomen zeiden ze: Heer,

daaronder is een varken, dat zegt: als dat (hier was) dan wipte hij dit weg met de punt van zijn hakmes, dat het in een ander dorp neerviel. En de Koning zeide: gaat hem halen. En zij gingen naar beneden, zeggende: de Koning zegt: kom toch naar boven. En dat varken zeide: gaan jullui maar vooruit. En zij gingen vooruit en dat varken deed zijn varken uit, dus maakte hij zich in orde. Toen hij klaar was, ging hij naar boven, en hij ging aan des Konings zijde zitten. (Dit is gewoonte: iemand die bij een hoofd komt omdat hij geroepen wordt, gaat nooit vóór dat hoofd, maar een eindweegs op zijde op zijn hurken zitten). En de Koning zeide: ga hier op de stoel zitten. En dat varken zeide: iemand zooals ik, en dat ik tegenover den Koning zitten zou, is allerminst passend. En de Koning zeide: ga hierop zitten. En hij klom erop. (Dat woord staat hier overal) en de Koning zeide: gij zegt, dat ge maar met de punt van uw hakmes te wippen hebt, en het valt in een ander dorp neer? En hij zeide: ja. En hij ging en hij wipte het met de punt van zijn hakmes, dus in een ander dorp (viel het) neer. En de oudste dochter van den Koning trouwde met dat varken, dus vierden ze zeven nachten feest, en na atloop vertrok hij weer. En de Koning zeide: neem je je vrouw meef? En hij zeide: laat ze maar blijven. En hij vertrok en zoo kwam hij aan een dorp, en (daar) schoten ze. En hij zeide: waarom is dat? En zij zeiden: daarboven is een beest zijn staart uit de lucht gevallen. En hij zeide: als ik (daar was dan) wipte ik het maar met de punt van mijn hakmes, (dat) het in een ander dorp neerviel. En zij gingen naar boven, ze gaven den Koning te kennen, zeggende: Heer, wel beneden is een varken (dat) zegt: als het maar (hier was zou) het het met de punt van zijn hakmes opwippen, (dat) het in een ander dorp neerviel. En de Koning beval, gaat hem halen. Zij gingen en zeiden: varken, de Koning zegt: kom toch naar boven. En het varken zeide: ga gijlieden maar vooruit. En zij gingen en als ze boven waren, was het varken er ook al, en de Koning zeide: gij zegt, dat gij maar met de punt van uw hakmes hebt te wippen, en dat het (dan) in een ander dorp neervalt. En het varken ging, en dus wipte hij het maar met de punt van zijn hakmes, dat het in een ander dorp weer neerviel. En de middelste dochter van den Koning huwde met dat varken, dus maakten ze zeven nachten feest. En toen het afgeloopen was, vertrok dat varken weer, en de Koning zeide: neem je je vrouw niet mee? En hij zeide: Ze moet maar blijven. En hij vertrok en hij trof weer aan dat ze schoten. En het

varken zeide: wat is er boven te doen? En zij zeiden: de kop van een beest is uit de lucht gevallen, en het varken zeide: als ik (daar was), dan wipte ik het maar op met de punt van mijn hakmes, dat het in een ander dorp neerviel. En zij gaven den Koning te kennen zeggende: een varken zegt: als dat (hier was) dan wipte hij het op met de punt van zijn hakmes, dat het in een ander dorp weer neerviel. En de Koning zeide: gaat hem halen. En ze kwamen beneden, zeggende: de Koning zegt: kom toch boven. En het varken zeide: laten we gaan, en als zijlieden aangekomen waren, was hij er ook al. En de Koning zeide: gij zegt, dat gij maar met de punt van uw hakmes het hebt op te wippen, zoodat het in een ander dorp neervalt? En dat varken ging, dus wipte hij het op met de punt van zijn hakmes, dat het in een ander dorp weer neerviel, en de middelste dochter van den Koning trouwde met dat varken, en ze maakten zeven nachten feest, en na afloop vertrok hij. En hij trof weer de staart aan, en hij gooide die weg. Des Konings middelste dochter trouwde met dat varken, en ze vierden zeven nachten feest, en na afloop vertrok hij weer. En hij trof weer de kop en hij gooide die weg, en des Konings op een na jongste dochter trouwde met het varken. En zij vierden zeven nachten feest, en na afloop daarvan vertrok hij weer, en hij ging weer naar een dorp, waar geen meer in was. En hij klom op de moskee, ja, hij klom heelemaal boven op de spits. En hij nam een trom en hij trommelde. En zij (zie N°. 67) zeide: klop niet. En het varken zeide: komaan, kom hier naar buiten. En zij kwam naar buiten, naar hem toe. En zij zeide: wat is dat hier met jullui? En zij zeide: de tijger en de vogel »Garuda« hebben ons allen opgegeten. En den volgenden morgen kookte ze, en als ze gegeten hadden opende zij hun kisten (van die opgegeten lui) en ze haalde de goederen eruit, en deed die in een heele groote kist. En hij was heelemaal vol, en zij vertrokken, hun kist meenevende. Aan zee gekomen, sleepten ze een groote prauw in zee, en klommen daarin. En ze vertrokken, en ze gingen aan bij die zes vrouwen van dat varken en haalden ze aan. En als ze aangehaald waren, vertrokken ze in zeven groote prauwen en zeilden weg. En na een week kwamen ze aan bij dat varken zijn vader en moeder. En bij het aanbreken van den dag kwamen zijn twee zusters aan het strand. En aan het strand gekomen, zagen ze die zeven groote prauwen geankerd in zee liggen. En zij keerden terug, en gaven, aan den landkant gekomen hun vader te kennen zeggende: wel, ginds liggen zeven

groote prauwen geankerd, (ze bedekken de zee) zooals doode boomen. En als de zon op was, ging het varken aan wal en ging landwaarts, en berook en betastte zijn moeder en zijn vader. En na afloop daarvan, haalden zijn twee zusters het varken zijn eerste vrouw, en droegen haar landwaarts, in hun huis. En vervolgens de daarop volgende, totdat ze er zes gebracht hadden. En de jongste (zouden ze) ook (halen) maar als ze haar aanpakten vielen ze flauw. En zij begoot ze zeven malen met water, en zij stonden weer op, en ze droegen haar landwaarts naar huis, dus (omdat ze zoo bijzonder heerlijk was) brachten ze haar rechtnit naar de moskee, en brachten haar daarop. En de Koning zeide het aan zijn volk dus maakten ze zeven nachten en zeven dagen feest, hun trommels, kijk, ze werden met gaten, hun bekkens, kijk, ze barstten, hun geweren, kijk ze braken. En na afloop werd het varken Koning, zijn zeven vrouwen werden Koningin. Zijn vader en zijn moeder deden afstand, ze (werden) dorpsoudsten.

XXII. KOKARA-LAMO.

O Totoade o ngoheka ami âma wo mi toma.

Ma koano ngoi hekata mo ma têngo de aini rôdêhe, de gênàngòka ami âma w'ôiki wo hilingiri ma pakeângä, de wo hibêhêhôngo ngoi hekatika, w'âto: nâko o nauru ni ja pâliara, nâko o ngoheka ni ja tôma. De gênàngòka una wo ma djobo, âi gâhe o mède hänge. De w'ôikoka, ma ngôhaka, de ka o ngoheka. De gênàngòka mi pâliara hiadonô mi lamokòka, de m'ôiki mo ule-ule o kâpôngo ma dobikika, de ami diauo j'âto: dône ma koano, ngoi ôra wo mi boaino de wo mi tôma. De gênàngòka-dau, mo higihê-gihêne de mo lio ma ma kokuduku de mo ari-ari moduku, de ma ino mo mi leha ja dodôa ho nô ari de muna m'âto: dône âhi âma wo boaino de ni hi tôma. De ng'omi ajo m'âto: il dône i ni tôma dône âi dungono done wa mâkema ma rômângä o Nâmo-hôpu o gurâtî. De gênàngòka ami âma âi gâhe o hutu tumiddhi de wo boa. De muna m'âto: ajo no hi hakâi o totaleo ma gôhi tumidi de o kupa tumidi: de i bôto jarêhino de mo hupu dâi o dowôngidko de mo ma niâta m'âto: nâko i gougoungu nâko to himânga de to pôrête nâko o koano de o bôki ma ngôhakua, âhi lâko ta ruhutuku de ta hêlênga ize de i dâdina o kâpa moi, nâko o koano de o bôki ma ngôhakuku, de âhi lâko ta ruhutuku de ta hêlêngaize, âhi kâpa moi o lêdûku. De mo ma barêndôka de mo hidête de mo tutuku o bêrêrî moiha. De gênàngòka mo uti de mo leha m'âto: nêngòka o nâmo-

hòpu o guràtyi koiwa? De òua j'ato: nésòkka koiwa nàko o nàmo-hòpu o guràtyi ma bérèra dòkèna. De muna mo hidète gènàngika, de mo ma hiadonika, de mo ma hidèro ami pàkèanga o nauru, de mo uti de mo leha, m'ato: o namo-hòpu o guràtyi koiwa? Una w'ato: àhi tau ma pòuntòka. De bòtino una wo tèmo w'ato: aui pàkèanga o nauru, ani biono o ngoheka. De muna m'ato: ma muruòno o ngoheka j'ado-adono nèngino? De gènàngòka i ma ade-ade de una w'ato: i tebini o igono ho doa, nàko ngòna na hira, gènàngà ngòna o nauru; de muna m'ato: ia. De gènàngòka muna mo harène ami kàpàdò de mo ma iduòka. De j'arèheino mo uti ho i ma djài-djài o igono jo doa. De j'òiki de ja iha de jo doa, de muna ma tifa, una 'hao wa togordnàile, de una wa tifa, muna mo utiòka, de una wo utiuku, de w'ato: i goungu ngòna o nauru. De gènàngòka jo lio de j'òlomo, de una w'ato: ani pàkèanga o nauru, mà aui biono o ngoheka. De muna m'ato: o momaruòno j'adono nèngino? De una w'ato: j'arèhe h'òiki, ho ma dhiki. De muna m'ato: ià. De j'arèhino mo uti ho i ma dhiki o ngàiruku. De gènàngòka una wo hira wo ma dhiki, de wo boaiile-uku, manàngoli de ma uku de mo ma hitàpoko ami dipo-dipo ami lou ma lèkuku, de mo boaiile de m'ato: o ngoheka o momuruòno o dipo-dipo jo ao? De una w'ato: i goungu, ngòna o nauru. De ja òko de j'òlomo de una wo tèmo w'ato: ani pàkèanga o nauru, ani rupa o ngoheka. De muna m'ato: o ngoheka o momuruòno j'adono nèngino? De una w'ato: bòte ho ma idu, de muna m'ato: ia. De jo hutuku i ma idu de muna i mi kiòkua. De una i wi kiòkòka de muna ma doa ma namo-hòpu, de ma àè de ma òko de ami bala-bala ma hìngàhu ni j'òiki ni ja pida-pidahòka mòngu ngòtiri, de òua ja tidi-tidiòka, de mo harènòka muna ami kotàngo m'akòka. De una wo mi niki de una wo poa-poa w'ato: kahurnòno ngohi t'ato o ngoheka ma ngòna m'ato o nauru. De muna mo ma hidètòka, de i ma hiadono mòngà gògèrìe, de mo uti de mo doaiile ami hìgùile, j'ato! ami àna bòte jo boa, de ngomi ajo ma lè moi o kàbingi ma ngòhaka de ma tòma de mo hìbàituku o ngèkomo ma bàtìngòka, de ami àna wo boàka de wo uti, de o bàikòle mo i wi hìngàhu j'ato: tjin-tjin-tjòro: ma bòki mo ngòhaka, ami ngòhaka o ngoheka, ami ròmàngà o ngo Djànga-lupa. De wa iha, wo leha: w'ato: o ngòhaka kiàka ma ika de muna m'ato: danèna o ngèkomo ma dàtèkòka, de wa òko de wa tìpoko de ài tuba, de w'ato: ko évàngu, de muna m'ato: dàku o hìgi ma gorònàka, de una w'ato: i tìtìti no uti. De una ami

âma wo hididikutu o dia. De una âi bala wa huloko i mi agoho; de muna m'ato: wâhi, to ma lèdhi o gòta. De ja uku j'ato: mo ma lèdhi o gòta. De w'ato ni ôiki ni mi agoho, de ja ile j'ato ani âma w'ato: na uku, de muna ma ukua, de j'ato: ma ukua, ka o taru mo dimidhi. De w'ato: ni mi agoho de ja ile j'ato: na ukudhi. De w'ato ni hira, de ma taru gêna ja uku, de muna m'ato: nâko âhi tômara i ôtaka âma, mo djâi-djâi âhi dângirika. De muna mo uti de ma hiâra ami lou ma honônga de i tobikôka, de ma honôngali, de i tobikôka, ami bukuino i tobikôka, de ami buku ma honônga ma hiâra de ami ugura i tobikokali, de ma honôngali i tobikokali ami bélékaino. De uku mo ma hiâra de i tobikokali ami tômarino, de mo hönêngôka. De ami âma wo lega dâku o higi ma tubuile de wa ile de wa mâke ma namo-hôpu o guratyî. De una w'ôrêhe hëbâbu ngoi ôra mo hönêngôka, hiadono âi lûku i puku-puku. De bôtino muna mo uti dâku o higinuku, dâku o litôrakôka mo ma hibeôtékika. De gênaungôka m'ato: âma ngohi nêngôka, de una w'ato: uha ni hi hohiangâga. De muna m'ato: koali âma, ngohi nêngôka. De wo ma lega de ka wo mi koino. De gênaungôka o hutu tumidi i pâha, ma namo-hôpu ma dutu wo bosino de wo mi leha w'ato: Kahuruôno ngôna na lê âhi namo-hôpu o guratyî. De muna m'ato: ngohiua. O ngoheka ma muruôno j'adono gêngika. De una w'ato: ngôna na lê, de jo bityara gênaungôka, de ko i putuhua. De o papuâka wo ma têngo, de wo leha w'ato: ôkia ni bityara? De ôna j'ato: barikua o bobâto i mi moruâta de i mi ruâta, ma ko mi ja putuhua, de ngôna o papuâka ma dorou, ôkia no hioriki? De una w'ato: koali, ni hi hingâhuhûhi! De ôna j'ato: ma Koano ngoi ôra ma tûhiki âi namo-hôpu o guratyî. De w'ato: abeika, ni ma kilîangokali. De una wa lê o hole hindôto ma gômuku de wa kélêngauku mângâ himàngôka, i ma lèkoino, de j'ôikôka de una wa hitagâlîôka, to muna ma nanrika, to una ma ngohekaika. De wa huloko ja lê, de bôtino ma papuâka w'ato: gênaungâ âha i dâdi ni kawingi, hëbâbu to una na lèdôka, de to muna na lèokali. De muna m'ato: Ka to midêke, ma kiani âhi âma âi dungono, ani gôgêre na tururu, la i ma tabîino ma dodôku. De una w'ato ia, nâko o hutu tumidi la i hiwa, gênaungâ ta inoua, hëbâku t'âkouna. De gênaungôka o hutu tumidi i pâha wo boaiudka, de gênaungôka âha ja kawingi, de jo rawe o hutu tumidino i pâha, una wo Koano ngoi hekata mo Bôki ami âma de ngoi ajo jo bërâra ma dimôno hiadono jo hönênge.

XXIIa. Van het meisje, dat door haar vader gedood werd. (32)

De vrouw van den Koning was zwanger, en toen vertrok haar vader (dit is voorbarig, want het meisje was nog niet geboren) om kleederen te zoeken. En hij bestelde aan zijn vrouw, zeggende: indien (het) een zoon (is) moet gij het verzorgen, indien (het) een meisje (is) moet gij het dooden. En toen vertrok hij (zijn terugkeer) stellende over drie maanden. En (toen) hij was vertrokken, beviel zij, en (het was) maar een meisje. En toen verpleegde zij het tot het groot was, en zij (het meisje) ging spelen aan den kant van het dorp, en haar makkers zeiden: dat maar niet de Koning bij zijn dochter komt, en haar doodt. En zij luisterde daarnaar en zij keerde terug met gedekt hoofd (de sarong over 't hoofd geslagen duidt bij de vrouwen op droefheid) en zij weende dat zij suikte. En zij (haar moeder) kwam (en) vroeg haar: waarom huil je? En zij zeide: dat niet mijn vader komt, en hij mij doodt. En haar moeder zeide: ja, dan (zullen) ze je dooden, en dan zijn huwelijksvoorwaarden (zie woordenb. »dugano») dan krijgt ze geen een of ander gouden »namo-hopu» (zie woordenboek) en toen was haar vader zijn belofte (nog) zeven dagen, en (dan) kwam hij. En ze zeide: moeder, kook me zeven kippeneieren en zeven zakjes rijst. En daarna ging ze den volgende morgen uit naar het strand, en zij wenschte zich, zeggende: indien het werkelijk (is), indien ik voorwaarts ga en achterwaarts ga, indien ik eens Konings en eener Koninginne kind niet ben (dan) zal ik mijn oogen sluiten en (als) ik ze weer open doe, dan is er geen schip geworden (maar) indien (ik) eens Konings en eener Koninginne kind (ben) dan sluit ik mijn oogen en ik doe ze open (en) mijn schip is geankerd. En zij klom in het schip en ze zeilde (weg) en zij dreef aan een dorp naar land. En daar ging ze aan wal en ze vroeg, zeggende: is hier niet de gouden namo-hopu. En zij zeiden: hier (is die) niet, indien ge het gouden namo-hopu dorp (zoekt) (dat is) daar. En zij zeilde daarheen en (toen) zij was aangekomen, maakte ze haar kleeding gelijk aan die van een man. En zij ging aan land en ze vroeg, zeggende: (is) hier niet een gouden namo-hopu? Hij (de eigenaar van het huis) zeide: in den nok van mijn huis. En vervolgens sprak hij zeggende: je kleeding (is als die van) een man, (maar) je gezicht (is als dat van) een vrouw. En zij zeide: hoeveel malen zijn hier vrouwen aangekomen? En toen pratten zij met elkaar, en hij zeide: morgen

vroeg (zullen) we klappers klimmen, als gij de eerste zijt dan zijt gij een man, en zij zeide: ja. En toen klom zij weer in haar schip en zij ging liggen slapen. En den volgenden morgen ging ze aan wal dus (opdat) ze heel gauw klappers (zouden) klimmen. En zij gingen, en (toen) ze landwaarts (gekomen waren) klommen ze. En zij gooide ze naar beneden (toen) hij pas halverhoogte was, en (toen) hij naar beneden gooide (was) zij er al weer uit. En hij klom er uit en hij zeide: werkelijk, gij zijt een man. En toen keerden ze terug, en ze aten, en hij zeide: je kleeding (is als) een man, (maar) je gezicht (is als) een vrouw. En zij zeide: hoeveel malen zijn ze hier geweest (vrouwen)? En hij zeide: morgen gaan we baden. En zij zeide: ja. En den volgenden morgen ging ze aan land, opdat ze baadden in de rivier. En toen was hij de eerste om te baden, en toen hij weer boven (op den kant) gekomen was, ging zij ook naar beneden, en zij stak zich met haar kris boven in het been, en ze kwam boven en zeide: hoeveel vrouwen hebben een kris bij zich? En hij zeide: werkelijk gij (zijt) een man. En zij gingen naar zee en zij aten, en hij sprak zeggende: je kleeding (is als) een man, maar je ziet er uit (als) een vrouw. En zij zeide: hoeveel vrouwen zijn reeds hier gekomen? En hij zeide: Kom, we gaan slapen, en zij zeide: ja. En het was nacht (en) zij lagen neder, en zij sliep niet. En hij sliep, en zij klom bij dien «namo-hopu» en ze nam dien, en ze ging naar zee, en ze gaf haar volk te kennen: gaat, en maakt hun prauwen met gaten. En zij stootten ze (kapot). En (toen) ze in het schip geklommen was, deed ze haar baadje uit. En hij achtervolgde haar en hij schreeuwde, zeggende: ik zei laatst (dat je) een man (waart). En zij zeilde naar huis, en (toen) ze aangekomen was, Zuidwaarts aan hun verblijfplaats, ging ze aan wal, en ze klom boven op haar moskee. Kijk, haar vader kwam (met de zijnen) en haar moeder nam een jong geitje, en ze doodde dat, en begroef het aan den kant van den weg. En haar vader kwam aan, en hij ging aan wal, en een kwikstaartje gaf hem te kennen zeggende: tjin-tjing-tjoro, de koningin is bevallen, haar kind is een meisje, haar naam is: Djanga-lupa. En hij ging landwaarts (naar zijn huis) hij vroeg, zeggende: waar is het kind heen? En zij (de moeder) zeide: daar, aan den kant van den weg. En hij ging zee- waarts, en hij stak met zijn laas (op die aangewezen plaats) en hij zeide: dit is het niet. En zij zeide: boven in de moskee! En hij zeide (tot het meisje): Kom gauw naar beneden. En hij, haar vader, bond hakmessen aan elkaar. En hij zond zijn volk (om haar te halen,

en zij zeide: nog niet, ik moet nog hout halen. En zij (de gezondenen) kwamen beneden en zeiden: ze moet nog hout halen. En hij zeide, gaat haar halen. En zij gingen naar boven en zeiden: je vader zegt, kom beneden. En zij kwam niet naar beneden. En zij zeiden: ze komt niet naar beneden, maar ze maakt nog lijn. En hij zeide: gaat haar halen, en zij gingen naar boven en zeiden: kom nog naar beneden. En zij zeide: jullui eerst, en die lijn (pop) ging naar beneden. En zij zeide: als mijn hals valt vader, moet je heel gauw naar mijn slaapbank gaan. En zij ging naar beneden, en ze hing haar eene voet naar beneden, en het was gebroken, en het andere weer en het was gebroken, bij haar knieën brak het af, en haar eene knie hing ze naar beneden, en haar dij brak weer af, en de andere kant brak weer af, bij haar schouder. En ze hing nog verder naar beneden, en haar hals brak weer af, en ze was dood. En haar vader keek boven naar de moskee, en hij ging naar boven en hij vond de gouden «namo-hopu». En hij schreeuwde omdat zijn dochter dood was, totdat zijn oogen dik gezwollen waren. En toen kwam zij boven uit de moskee, daar boven in de daksparren had zij zich verborgen. En toen zeide ze: vader ik ben hier, en hij zeide: steek niet den gek met mij. En zij zeide: neen vader (maar) ik 'ben hier. En hij bekeek haar, en hij omhelsde haar maar. En zeven nachten na dien, kwam de eigenaar van de «namo-hopu» en hij vroeg haar, zeggende: hebt gij onlangs gehaald mijn gouden «namo-hopu»? En zij zeide: ik niet, hoeveel malen zijn er daar gindsch vrouwen geweest? En hij zeide: gij hebt het gehaald. En zij (de hoofden) prattten daar (over die zaak) maar het werd niet uitgemaakt. En (daar was) een papoea, en hij vroeg, zeggende: wat beradslaag jullui? En zij zeiden: hier zijn vierenveertig Hoofden en de zaak wordt niet uitgemaakt misschien, en jij, een vuile Papoea wat (zou) jij weten? En hij zeide neen, maar zeg het me toch! En ze zeiden: de Koning zijn dochter heeft zijn gouden «namo-hopu» gestolen. En hij zeide: welan, gooi het weer onderste boven (het beradslaagde). En hij haalde twee rijpe pisangvruchten, en hij legde die voor hen, voor elk een. En (toen) ze weg gegaan waren, verruilde hij die, die van haar (legde) hij voor den man, die van hem (legde) hij voor de vrouw. En hij beval hen (die) te nemen, en daarna zeide die papoea (33) nu moet gijlieden trouwen, want de zijne hebt gij genomen, en de hare hebt gij weer genomen. En zij zeide: ik wil (dat) wel, maar mijn vader moet de voorwaarde stellen (dat) gij uw verblijfplaats verandert, zoodat de bruggen van

mijns vaders en van uw huis tegen elkaar aankomen. En hij zeide: ja, indien het er na zeven dagen niet is, (het huis,) dan kom ik niet, want dan kan ik (het) niet. En toen na zeven dagen was hij gekomen, en toen trouwden ze. En ze vierden zeven nachten feest, en na afloop daarvan werd hij Koning, en zijn vrouw werd Koningin, (en) haar vader en haar moeder werden dorpsoudsten totdat ze stierven.

XXIII. KOKARA-LAMO.

O mèki de o njawa ma òa.

Ma mèki mo ma têngo, de o njawa ma òa mo ma têngo: ma mèki ami ngòhaka moi, ma njawa ma òa ami ngòhaka hiudò, moi mi lamokòka, moi, o hohumadjuròhi o nauru. De ma mèki j'ato: djawo, h'òiki ho ma lingiri o dòde, de j'òiki de ja iha de ma mèki ma màke, de m'ato: no dumunu, de muna mo dumunu, de ma zè moi o gòta de ma djàgàka de mo mi hāgo de mo hōnēngòka: de mo mi taurile dakēna o gòkòkòka, de ma luiti ami huhu, de mo liu. De ma òko de ma tibiaka, de ma ngòhaka ja leha j'ato: ngoli ajo? de ma mèki j'ato: nāga òko. De ma tibiaka de ma njawa ma òa i ari, de ma huhu i tēmo, o tibaka j'ato: «ngòri djudja ngòri nè, ngòri jaja ngòri nè», de ma mèki j'ato tyukiaja, o ganku òkia nēna, ho i tēmo, de ma njawa ma òa j'ato: uha no ari, nāngā ajo mo mi tōmāka. De ma mèki m'òlomòka de m'ato: ni jo gògère la t'òiki dinaiha. De mo ma djobòka, ma njawa ma òa gēnāngā ja zè ami ngòhaka de ja harōngo. De i ma oaròka de am'irāngā, de ja iha, de o bole moi ma zè, de mi gao de i mi màke ma mèki mo mi tētoro māngā ajo, de mo mi tētoròka de mo liu de ma òko de ma màke ami ngòhaka i hōnēngòka, de ami tuba ma zè de ma niki de ma iha m'ato: ngini ka nia wānge nēna. De mo tòku o ngàiri ma zòkuòka, de ma gòhōmānga i mi òlomòka. De ma njawa ma òa i ma djobo de w'ato, àhi kiriti ma dudnugu, de ma zè moi o gòlion ma hòka, de mo guiti o àkère, de w'òkère de w'òkère i bōto de w'ato, no hi tamunuku gēna, de mi hitamunuku, de i dādòka o tjapeo o gurātyi moi. De i ma djobòka, de ja ika de o njawa moi i mi màkeika, mo tumule, de m'ato, h'òiki dāi uāngā tauòko. De i ma djobo de ja òko de j òlomo. De jo hutuku de i ma idnòka, de muna ma tan ma dutu m'ato: nāko bōte la o awāna de o lēlētōngo, uha ni tēmo-tēmo. De gēnāngòka ja kiòkuku, de o awāna de o lēlētōngo de o dotòrēke; de ma riaka m'ato h'òara, de uua w'ato, uha, ha màke-màkeua o gogao,

ho ko nēnāngōka. De muna m'ato, h'ōiki dika, de unāngā wo mōdōkika, de i ma djobōka. De i tebinōka, de ma tan ma dutu ma lega māngā ūgiika, de ma ika de ko ja iwa, de mo ma niāta de m'ato: nāko i gougoungu to himāngā de to pōrēte la o koano de o bōki na ngōhakua, āhi lāko ta ruhutuku de ta hēlēngaiže, dāue jo liōna ngohino, ma nāko o Koano ma ngōhaka de o bōki ma ngōhaka, de ahi lāko ta hēlēngaiže ka jo lioli ngohino. De kokogēnāngā am'irāngā wo lioli āi pōrētika ho mi mākeoli ma tan ma dutu. Ngoi hirāngā ami himāngika mo tāgi de ma mākeika ma gia-hekata ja kitōkata, ma mēki! De j'ato: dāuōngo dāuōngo na ino nēngōka de wo mi kurungaika. De una w'ato: ni gogōgēre la t'ōiki to dagāngi. De w'ōikōka de nāga o bērēra ma dohi-dobikōka wa ika. De ugoi hekata m'ato: o inomo to ni hakāi. De w'ato: ngohi t'ōlo-ōlomua, kiani ngohi t'ōkēre o gāhi, kiani o karādjauku, no hi hiuiti. De m'ōiki mo hiuiti, de ma ōko mo hiuiti, de ka i nihi. De muna o kurungaōka de mo ma hupuōka, de ma tuhuku māngā tau; de i pōpōko wo ihēpe, de wo poaka ma tēro-tēro o dotōrēke de muna mo ma oarōka. De wa ōko w'ato: Korēna, ja dōdā nānga tau ja ūku? De m'ato ajāho, ngohi to hiōrikua. De muna mo ma oarōka, de ma tōkuōko o hilaōōka, de ja kaino o bubu gurātji de j'ato: ōkia no huhu de ōkia no kurāngi n'ado-adonua de n'adono nēngino. De m'ato ōkiaua to huhu de ōkiaua to kurāngi, ma o hamāka ma bērēra ta lingeri. De j'ato: nēnguku i na hitorou no dāma āhi gōhēmānga. De i ma djobōka ma bubu, de ja ino o gōhēmānga de j'ato: ōkia no huhu de ōkia no kurāngi, ho n'ado-adonua ho n'adono. De m'ato ōkiaua to huhu, de ōkiaua to kurāngi, ma o hamāka ma bērēra ta lingeri. De j'ato no harēne la ho ma djobo. De j'ōiki hiadono o pariāma moi de huo i ma hiadono. De ma ika de i mi higitihā, de i ma djobo, de moi o bāndēra ma ike de i ma djobo. De mo lega ma hāke ka i tobe-tobe, de ma moioli, de ma mākeokua. De ma koano āi ngōhaka wo hupuōko, de wo mi māke, de wo mi ma hekatōka. De i mi hīrame hiadono o hōtu tumidi de o wānge tumidi, de muna mo bōki, una wo koano, āi āma de ngoi ajo jo gōgēre ma dimōno. De gēnāngōkadau muna mo leha u'ato, nēngōkadau kōiwa o hamāka? De ami rōkata w'ato: na pōaua o hamāka nadau hōnāngi de m'ato: moi to ma pūgēli, la t'ōlomo. De una w'ato: ja, dōkēna o dāmuleōka. De muna ma lē moi, de mo ma dūhēre, de ma tuhēriže, de ka o barānga de o pipi. De kokogēnānga hiādonu ōna o gōgēre moi duru jo kaja.

XXIIIa. De heks en de goede mensch. (34)

Er was een vrouw die een heks was, en een gewone (goede) vrouw. Die heks had een kind (en) die goede vrouw had twee kinderen, de een was groot, de ander was nog klein, een jongetje. En die heks zeide: kameraad, gaau we garnalen zoeken. En ze gingen, en (toen) ze landwaarts gekomen waren, vond die heks (garnalen), en zij zeide: duik er naar, en ze dook er naar, en zij (de heks) haalde een gaffelvormig hout en drukte dat op haar neer en zij stierf. (Zij hield haar onder water). En ze trok haar boven, in de rivier, en ze sneed haar borsten af en ze keerde terug. En ze kwam aan zee en deed (die borsten) in een bamboe (om ze te koken) en die kinderen vroegen, zeggende: (waar is) onze moeder? En die heks zeide: zeewaarts, en toen ze het in de bamboe gedaan had, weende die goede mensch (haar dochter), en die borsten die spraken in de bamboe, zeggende: ik (ben) er in gedaan, ik (ben) er in gedaan, ik (ben) hier, ik (ben) je moeder, ik (ben) hier. (Deze woorden zijn Ternataansch). En die heks zeide: . . . . . (gemeen scheldwoord) wat is dit voor groente dat het praat? En die goede mensch (dochter) zeide: huil niet, ze heeft onze moeder vermoord. En (toen) die heks gegeten had, zeide ze: blijf jullui hier, en ik ga landwaarts. En (toen) ze weg gegaan was, nam dat goede mensch haar (van die heks) kind, en brandde het. En ze vluchtte met haar broertje, en ze kwamen landwaarts en ze haalde een pisang en nam die mee. En ze zagen (dat) die heks haar moeder kerfde, en (toen) ze haar gekerfd had, keerde ze terug. En ze kwam eens zien en ze vond haar kind gestorven, en ze nam haar laus en volgde hen, en kwam landwaarts, zeggende: dit is vandaag jullui dag hoor. (35) En ze liep op het water en de krokodil verslond haar. En die goede menschen vertrokken, en hij ('t broertje) zeide: ik heb dorst. En zij (zijn zuster) haalde een golioa-blad (een breed lang blad), en ze schepte water, en hij dronk. En (toen) hij gedronken had zeide hij: zet me dat (blad) op het hoofd, en zij zette dat (blad) op zijn hoofd, en het werd een gouden hoed. En zij vertrokken, en voorwaarts gaande, vonden zij een vrouw die in haar tuin werkte, en die zeide: laten we naar zee naar ons huis gaan. En ze gingen en ze kwamen aan zee en ze aten. En (toen) het donker was, gingen ze liggen slapen, en de eigenaars van het huis zeide (36) indien het zoometeen regent en weerlicht, moet gij niet praten. En toen ze in slaap waren (kwam er) regen en weer-

licht en donder, en de oudste zeide: laten we wegloopen. En hij zeide: neen, we vinden ons onderhoud niet, dus hier (blijven we) maar. En zij zeide: laten we maar gaan, en hij bewilligde en ze vertrokken. En (toen) het licht werd keek de eigenares van het huis naar hun (slaap)plaats, en ze kwam er hij en ze waren er niet. En ze wenschte zich en zeide: indien werkelijk ik voorwaarts en achterwaarts ga, en ik geen dochter van een Koning en van een Koningin ben, (zal ik) mijn oogen sluiten en ze weer open doen, en ze zijn niet tot me teruggekeerd, maar indien (ik) eens Konings kind ben en eener Koninginne kind ben, dan (als) ik mijn oogen open doe zullen ze weer tot mij zijn teruggekeerd. En aldus keerde haar broertje achterwaarts loopende terug, dus de eigenares van het huis kreeg hem weer. Zijn zuster keerde terug voorwaarts gaande, en ze betrapte dat echtpaar op weerwolven, (ze aten haar broertje op, zooals uit het verdere verhaal blijkt) het was een heks. En zij zeide (tot dat meisje): kleinkind, kleinkind, kom hier, en hij deed haar in een hok. En hij zeide: blijf jullui hier en ik ga heen (om te) handelen. En hij ging heen, en hij liep om de kanten van het dorp heen. En zijn vrouw zeide: ik (zal) eten voor je koken. En hij zeide: ik eet niet, ik moet zeewater drinken, je moet dat in een mand gaan scheppen. En zij ging scheppen, en ze kwam aan zee en ze schepte, en het lekte maar. En zij (die) in dat hok zat, kwam er uit, en ze haalde vuur, en ze stak hun huis in brand. En het knetterde en hij (de toovenaar) hoorde het, en hij schreeuwde als een donderslag, en zij vluchtte. En hij kwam zeewaarts en zeide: Koreana, (naam van zijn vrouw) hoe komt het dat ons huis brand! En zij zeide: wat zal ik zeggen: ik weet het niet. En zij ontvluchtte, en liep over de steenen in zee, en de (37) gouden bubu-visschen kwamen en zeiden: wat heb je voor moeite, en wat heb je voor gebrek, dat je niet gewoon was hier te komen en (nu) hier komt. En ze zeide: ik heb niets geen moeite, en ik heb niets gebrek, maar ik zoek het watermeloenen-dorp. En zij zeiden: hier is het slecht voor je (zullen ze je kwaad doen) wacht op mijn vriend krokodil. En de bubu-visschen vertrokken (met haar) en ze kwamen bij de krokodil, en die zeide: wat heb je voor moeite en wat heb je voor gebrek, dat je niet gewoon was hier te komen en (nu) hier komt. En zij zeide: ik heb niets geen moeite, en ik heb niets gebrek, maar ik zoek het watermeloenen-dorp. En hij zeide: stap op, dan zullen we vertrekken. En zij gingen tot een jaar lang, en toen pas kwamen ze (daar) aan. En zij ging voorwaarts en hij zette

haar aan land, en hij vertrok, en (eerst) gaf zij hem een vlag en (toen) vertrok hij. En zij keek (naar hem) en zijn kop was af en toe zichtbaar, en nog eenmaal zag ze hem, en toen ontdekte ze hem niet meer. En de zoon van den Koning kwam naar zee, en hij vond haar, en hij maakte haar tot zijn vrouw. En zij maakten feest over haar tot zeven nachten en zeven dagen, en zij (werd) Koningin, hij (werd) Koning. Zijn vader en zijn moeder bleven als dorpsoudsten. En toen vroeg zij, zeggende: zijn hier geen watermeloenen? En haar man zeide: je kunt de watermeloenen niet op die hier zijn. En zij zeide: ik wil me er een plukken om die op te eten. En hij zeide: ja, daar in den tuin. (38) En zij haalde een en ze kloofde die, en (toen) ze die gekloofd had, (van onderen naar boven staat er) was het allemaal goederen en geld. En aldus (ging het voort) totdat het heele dorp (de bewoners er van) heel rijk was.

XXIV. KOKARA-LAMO.

Ma Koano wa märke o ali-ali ma honònga.

Ma Koano wo ma têngo de wo pâhiâra. De o ngoheka mo ma têngo de ami ali-ali ma honònga mi ditifa âi himànguku. De wa zè de wo ma hiali-alika, de wo lio âi tauika, de wa toômu âi ôra-oràngi de w'ato: nêna moi o ali-ali ma honònga. De j'ôiki hiadono mângâ hutu tumidi, ja märkeua, de âi ora-oràngi jo lio, de una ka wo gila-gila. De wa märke moi-moi o hòhana de wo uti de o ngòtiri wa tauriha, w'ôiki, de wa iha, de wo hiadonoâhi, de o njawa dimako jo hupu, de wo ma ngiunòka. De ja kadko de wo hitèro, ko i maketeroua. De wo madjobòkali, de wa iha, o ngoheka ja hiudto i ma tani, de wo hitèro, de i ma tèro, de wa ika de w'ato: nêna ma honònga. De mo ma lega de ma märke de i ma djobo. De ma zè moi ami âma âi pànga êko o houru, de mo hibêhê-hòngo m'ato: nako âhi âma wo boâ de ni ato o njawa i hi aodka. De ja ôko de jo harêne de âi paju i ma hihidète, de ja togoròna-ika, de m'ato: âhi âma wo boâka. De ma moioli m'ato: âhi âma wo na niki, wo na tòma. De bôtino wa niki de m'ato: âma uha na ino, âhi gurumini ja poròhono. De w'ato: ha i uja-njal ngini ka nia wànge nêna. De ma zè ma pànga de mo himàtoko. De w'ato: uha dône ani âma to hònênge, de m'ato kiani bôtòhi dône to ha-wâna. De w'ato: ngini ka nia wàngè nêna. De m'ato uha na ino, âhi gurumini ma boròhono, de w'ato ka nia wànge nêna! De ma zè ma pànga, de mo hibòha o ngòtiri ma uruino. wi lutuòka. De

i ma djobòka de i ma hiadonòka, de màngā ngòtiri ja tauròka de ma iha o ngàiròka. De w'ato no hi dāma la to hingāhu āhi orāngi la i ni ngoho. De muna mo donize o sàpàkàka, de ma papuàka mo ma tēgo o ākēre mo hiōnoko de mo mi mākē, de mo doaiže de mo mi pòks-pòka, de ami pàkeānga ma žèòka, de mo ma hinoauku. De ja òku i mi ngoho de o kuruhinku i mi hiao, ka i tobiki de o kuruhī o bōhi, de mo barēne de i pēleokòka. Muna kāugano gēna mo ma hibōdēkika, o sàpàka ma hòhokòka. De i òtakuku o ngàiròka, de ma humu ma hākiri mo uti, o ākēre mo ma hiōnoko de i ma uòka ami hioānòka, de mo hidatao. De ma iže mo uoauku ami tāpi-tāpiòka, de m'ōiki ma tumuleòka. De mo hakāi i j'òha-òhakòka de ma ino, ka ma mākēino o inomo ma gòbaka, de ka òkia hihakāiuku. De m'òlomòka de m'ōiki ma žè o mòkuru ma gani-gani. De ma žēino de ami tapauku mo uoauku, de m'ōiki mo tumule. De m'òikòka de mo hakāi, de mo hakāi i bōto de mo ma mòkuru de mi gani de mo ma idnòka. De ma ino de mo ma lega, de mo momikiže. De m'ato: danongo ka i ua hiuòtòka, ho uha no ma himato-màtoko, done o njawa i ni mākē. De m'ato no doaiže ò higi ma tubuize. De m'ato dòka ani dumuleòka de ma enāngā o pine ma ròhe. De m'ato: dòka. Moi no hi žè ma ròhe. De m'ato: ia, de ma žè de ma diāi o bāngiheli, de mo hitāili ma fufu, de o gāhi ma i ridòka. De dāku wo ihēne de w'ato: beika, ni ma riridi. De muna ma fufuoli, de wo ihēne de wa uku w'ato: òkia i tēmo nēngòka nāga. De m'ato: òkiaa. De w'ato: koali, nēngòka nāga moi ma innu. De m'ato: koiwa nēngòka. De wo ma lega o higi ma tubuize, de wo mi mākē de w'ato: dākēna! De wo doaiže de muna m'ato no hio ngoni hekata, dōne mo ngamo. De w'ato: ngohi to hioriki ngohi hekata ngōna. De m'ato: Kiani no mi tōma ngo Papua. De wa iha de w'ato: dāi nia mo òka! De òna j'ōiki i mi ngoho, de ja uku de i mi ao, de ja iha, ma papuàka mo hūnēngòka. De ja iha de jo rame hiadono o hutu tumidi de o wāngo tumidi. I pāma una wo Koano, muna mo Bōki.

XXIVa. Van den Koning die ééne ring vond.

Er was eens een Koning, en die ging wandelen. En er was een vrouw en die liet haar eene ring (armband) vallen voor hem. En hij nam die, en hij deed die aan, en hij keerde terug naar zijn huis. En hij verzamelde zijn lieden en zeide: deze eene ring heb ik gevonden, dus gaan we om de andere te zoeken. En zij gingen tot zeven

dagen lang (en) zij vonden niet, en zijn hieden keerden terug, (maar) hij ging maar recht door. En hij vond een voor een al de aanlegplaatsen, en hij stapte aan wal, en hij trok zijn prauw aan land. En (dan) ging hij landwaarts, en hij was nog niet gekomen tot (aan het dorp of de huizen), en de menschen gingen uit naar zee, en hij verbergde zich. En zij gingen naar zee, en hij vergeleek, maar het was niet gelijk (de andere ring aan den arm van vrouwen). En hij vertrok weer, en hij ging landwaarts (op een volgende aanlegplaats) en (daar) waren twee vrouwen elkaar aan het luizen, en hij vergeleek, en het was gelijk, en hij kwam voorwaarts en zeide: hier is de eene (ring). En ze keek er naar en ze vond (dat het zoo was) en zij vertrokken. En ze haalde haars vaders flesch met toovermedicijn, en zij bestelde, zeggende: indien mijn vader komt, dan (moet) gij zeggen (dat) menschen me meegenomen hebben. En ze gingen naar zee, en ze stapten in zijn prauw, en ze zeilden met zijn parasol. En (toen) ze midden op den weg waren zeide zij: mijn vader komt. En wederom zeide ze: mijn vader komt ons achterna, hij (wil) ons dooden. En daarop kwam hij (de vader) hen achterna, en ze zeide: vader kom niet hier, want mijn geest is doodsbang. En hij zeide: ha i njé-njé! (een soort van uitdagend geroep) jullui laatste dag is dit maar. En ze nam die flesch met toovermedicijn, en ze toonde die. En hij zeide: dat moet je niet doen, opdat niet ik, je vader, sterf. En zij zeide: (dan) moet het ook uit zijn met mijn angst. En hij zeide: jullui dag is dit maar! En zij zeide: kom niet hier, want mijn geest is doodsbenauwd, en hij zeide: jullui dag is deze maar. En zij nam die flesch, en stootte die (kapot) op het achterste van de prauw. En hij verzouk. En zij vertrokken. En (toen) ze waren aangekomen (bij zijn huis) trokken ze hun prauw op het land, en zij ging landwaarts naar de rivier. En hij zeide: wacht me hier, opdat ik kennis geef aan mijn volk, en ze je komen halen. En zij klom in een tjampakaboorn, en er kwam een papoesche vrouw water scheppen, en die zag haar, en klom naar boven en sloeg haar. En zij (die papoesche) nam haar (van die vrouw) kleederen en trok die aan. En ze kwamen om haar te halen, en ze brachten haar op een stoel zittende (n.l. die papoea die de ander haar kleederen aangetrokken had,) en die stoel brak, en (ze brachten) een ijzeren stoel, en zij klom daarop, en die boog krom. Zij (van wien straks sprake was) had zich verborgen in een tjampaka-bloem. En die (bloem) viel in de rivier, en de «putbewaakster» (een labelechtig persoonkje) kwam naar beneden om water te scheppen, en die deed

haar (in die bloem) in haar watervat, en nam haar mee. En zij kwam boven, en zij zeefde (het) door haar zeef, en zij ging om in haar tuin te werken. En zij (die verborgen vrouw) kookte eten heel goed gaar, en zij (die putbewaakster) kwam en ze vond het eten gekookt, en alles wat tot het koken behoort. En (toen) ze gegeten had ging ze bedwelvende pinangnoten halen. (Ze had dus wat gemerkt en deed dit om de onzichtbare gast te vangen). En ze haalde die en deed ze in haar pinangdoos, en ze ging weer in haar tuin werken. En toen ze gegaan was kookte zij (die verborgen vrouw) en toen ze gekookt had, pruimde ze en ze werd bedwelmd, en ze ging slapen. En zij (de putbewaakster) kwam en zag haar, en zij ontwaakte. En zij zeide: kleinkind, wij zijn hier maar met zijn tweeën, dus vertoon je niet, opdat geen mensch je vind (ze was immers naakt). En ze zeide: klim op de moskee. En zij zeide: heb je daar gindsch in je tuin ook rijsthalmen? En zij zeide: gindsch (zijn ze). Haal me dan een halm. En zij zeide: ja: en ze nam (die halm) en ze maakte zich daarvan een fluit, en zij probeerde er op te blazen, en de zee zelfs werd stil (daardoor). En hij hoorde het boven, en hij zeide: wel, wees eens stil. En zij blies weer, en hij hoorde het en hij kwam naar beneden, zeggende: wat is hier voor geluid? En zij (de putbewaakster) zeide: niets. En hij zeide: neen, hier is een vrouw verborgen. En zij zeide: hier niet. En hij keek boven naar de moskee, en hij zag haar, en zeide: daar! En hij klom naar boven en zij zeide: keer terug naar je vrouw, opdat ze niet opspelt. En hij zeide: ik ken alleen jou als mijn vrouw. En zij zeide: dan moet je dat Papoesche wijf doodten. En hij ging naar de landkant en hij zeide (tot zijn familie): aan zee is je schoondochter. En zij gingen om haar te halen. En ze gingen naar beneden en ze brachten haar, en (toen) ze aan de landkant (gekomen waren) was de Papoea dood. En landwaarts maakten ze feest tot zeven nachten en zeven dagen. Daarna werd hij Koning, (en) zij Koningin.

XXV. WOHIA.

O Kabutu de o Kàbingi.

O wànge moiuku o kabutu i pàhiāra o bërèra moiika, ma ròmàngā o Malīha. Ma wākutu o ngèkomo ma gòronāka de o kabutu ja ma kamāke de o kàbingi moi. Gènàngōka de o kabutu j'āto e, diano nènàngā kinika no ma djobo. De o kàbingi i haluhu j'āto

dðkaika o Malàha ma bèrènaika. Gènaugðka de o kàbingi de o kabutu i ma djobo, hiadono ngade i ma hiadono o Malàhaika, de o kabutu i matoko ma pade j'ato: ngohi nènàngã ma koano ài ngòhaka o dðdoto ma kiditoko. Gènaugðka o kàbingi ja tòhatòka j'ato: e j'akunu ho ko ngònaika n'ato ma koano ài ngòhaka? Ngohi ahaò ma koano Djibarara ài ngòhaka o riaka. Gènaugðka de o kabutu j'ato, koalì, ngohi ma koano ài ngòhaka. Ka de j'ato koko-gènaugã de o kàbingi i lio de ja tème j'ato, e, diano, jarèhe ho hutuinòhi na ikàhi àhi tauika. Kokogènaugã de o kabutu i haluhu j'ato i àa ða tuan, jarehe ahaò ta ika ngònaika, ma kiani no hi dàma, nàko koalìna, de dðne to ni tðma. Kokogènaugã de o kabutu i lio ma tauika. De i kinitaròka o tàkoro tumidi, de o kabutu j'ato ma hekatika, e, ajo nènàngã o pàrkara moi to hingàhu ngònaika. Ma tuan kàbingi wo hibèhèhòngo, nènàngã bòte 't oiki unangika, de halingòhu ngòna na leleau hipàkeàng: ma ngohi to mau hipàkeàng ka ma gare-garèhe, màta-màta. De o tàkoro ngimoi o kabutu j'oiki, de i ma hiadono o kàbingi ma tauika, de o kabutu i hidoaka o hòrèmàti o kàbingika. Gènaugðka de o kàbingi ja tarima de o hòromàtioli. De ènaugã i hiadto i gògèraku o kurihiðka, de ènaugã i hiadto i himàtoko o pade, de o kabutu j'ato: nènàngã hegàla màtu-màta o dunia ma gòranàka to ngohi àhi parèta: kokogènaugã, nàko ngòna na mòdeke, no hi hidoaka ani ngòhaka o ngoheka, no h'ike la àha ngohi to hidoaka to ngohi àhi parèta ngònaika. Gènaugðka o kàbingi i hiditila de ma kurihi, ho daengòka o tònaka ka i moà-moàna, de o kàbingi wa huloko ja ino, de ja tòmàka de i hònùgðka.

XXV. De stekelvisch en de geit. (43)

Op zekeren dag ging de stekelvisch wandelen naar een dorp, Malaha geheeten. Onderweg trof de stekelvisch tezamen met een geit. Toen zeide de stekelvisch, wel kameraad, waar ga je nu naar toe? En de geit antwoordde, zeggende: gindsch, naar het dorp Malaha. Toen vertrokken de geit en de stekelvisch (tezamen), totdat zij haast aan het dorp Malaha gekomen waren. En de stekelvisch (wilde) zijn grootheid toonen, zeggende: ik ben de allerjongste zoon van den Koning.

Toen werd de geit boos, zeggende: hé, kan dat, dat zoo iemand als gij zegt: (ik ben) de zoon van den Koning? (44) (Dan ben) ik zoo meteen Koning Djibarara zijn oudste zoon! Toen zeide de stekel-

visch: neen (werkelijk) ik ben de zoon des Konings. En met dat hij aldus zeide, keerde de geit terug, en sprak, zeggende: wel kameraad, morgenvroeg kom dan (eens) naar mijn huis! Aldus antwoordde de stekelvish zeggende: het is goed mijnheer, morgen zal ik naar u toegaan, maar (dan) moet ge me afwachten, indien (ge dat niet (doet) dan dood ik je. Aldus keerde ook de stekelvish naar zijn huis terug. En den volgenden morgen om zeven uur zeide de stekelvish tot zijn vrouw: wel moeder, nu geef ik je een zaak te keunen. Mijnheer de geit heeft (mij bij zich) besteld, en nu zal ik naar hem toe gaan, en gij moet mij helpen met mijn kleeding, maar ik wil dat mijne kleeding heelemaal wit is, (als een prins). En om tien uur ging de stekelvish en hij kwam aan de geit zijn huis, en de stekelvish maakte zijn compliment voor de geit. En alzoo ontving de geit hem, en maakte ook weer de complimenten. (45) En ze zaten allebei op stoelen, en zij tweeën praatten met elkaar, en zij tweeën zaten te zwetsen. En de stekelvish zeide: alles wat hier op de aarde is, regeer ik, aldus, indien gij wilt, geef me dan uw dochter, (als) ge mij ze geeft, geef ik mijn macht aan U. Toen trok de geit hem van de stoel af, zoodat hij daar op den grond lag te gapen, en de geit beval (zijn lieken) te komen, en zij doodden den stekelvish en hij is gestorven.

XXVI. WOHIA.

O hēne de o nauōko ma hohōnga.

Ma moiuku, de o hēne ja tēmo o nauōko ma hohōngaika, j'āto e hobāti, ngōne na hīndō ho ma tauru o dudungika. Nāko ngōna n'ākunū ahao to hidoaka āhi ngōhaka māta-māta ngōnika. Kokogēnāngā de o nauōko mā hohōnga i morēne, hēbabu nāko i māngākunū i ma tauru, dōne o nauōko ma hohōnga ja mak'e o hēne ma ngōhaka māta-māta. Gēnāngōka ēnāngā hīndō i ma tauru ja kaika o dudungika. Gēnāngōka de o nauōko ma hohōnga ja ributu, ma ko j'ākunū, ho o nauōko ma hohōnga gēna, ka i kokilōlituku o gāhi ma lōku-āka, ma o hēne ēnāngā dina o hōngauōka ja ihāka, hiadono o nonāko moi j'ao dāi o gāhiōko, o hēne ma uruōka ja gōllika o gōta ma djāga ma dōbiki. De ja ōko o gāhiōko, o nauōko ma hohōngaōko, de ja tēmo j'āto: e, nauōko ma hohōnga, no legāhi to ngobi āhi nonāko. Gēnāngōka de o hēne j'āiki o malāke j'āto: ngōna i gōungu, de gēnāngā dika, dīnēna o dudung iha ō, de ko n'adonua! Gēnāngōka de o nauōko gēnāngā ja malāōko, de i ma dumunōka o gāhiuku.

XXVIa. De Schildpad en de Riviervisch. (46)

Het gebeurde eens dat de schildpad sprak tot de riviervisch, zeggende: wel vriend, (laten) wij tweeën op het droge met elkander (om het hardst) trekken. Indien gij het van mij winnen (kunt), geef ik al mijn kinderen aan U. Aldus was de riviervisch verblijd, want als hij er toe in staat was om te trekken, dan kreeg die riviervisch al de kinderen van de schildpad. (waarschijnlijk eieren) Aldus gingen zij tweeën naar land op het droge, om te trekken. Toen ging de riviervisch te keer, maar hij kon niet (de schildpad weg trekken) dus die riviervisch die rolde om op het zeewater (viel in zee) maar de schildpad ging landwaarts naar het bosch (of de rivier op) totdat zij een merkteeken naar de zee bracht. De schildpad had met zijn mond een tak afgebeten. En hij ging naar zee, naar die riviervisch, en hij sprak, zeggende: wel riviervisch, kijk nog eens naar (47) mijn merkteeken. Toen, (die visch keek) ontblootte die schildpad zijn schaamte, en zeide: 't is met jou wat moois! En dat (was je bedoeling) maar daar aan land op het droge, kon je er ook niet bij! Toen schaamde die visch zich, en dook onder in de zee.

XXVII. WOHIA.

O Kobowo de o tumara.

O wànge moiuku o kobowo ja òko j'ato o tumarika, e, toa beka, ngòne ho ma bataru. De o tumara j'ato, beika, i gougungu! De o kobowo, beka o gahi ha òkèrè! Kokogénàngá de énánga hínòto i òkèrè. Ma tumara duru i pàde, hēbābu o tumara génàngá de o goaha i hínòtēko, beka o goaha hikaòko de énánga j'òkèrè de o gahiò ka i oaha dika, ma tumara ma uru ma garu-gurutu ho ka ja tònouku dika. Ma kobowo énánga ja ino de ka i gila-gila j'òkèrè, ma aère hikokaiha, de bòte dika o kobowo ma mamàta i òmàngòka, de ka i luluiha. De ma tumara ja ino de jo gogogingi, de bòtino ma kobowo i momiki de j'ato: a, toa, la ngòna no hi budi. De ma tumara j'ato: a toa, koali ma ngòna ma hirète. Kokogénàngá ma kobowo ja maìekòka de j'ato ja gòhara, ma ma tumara i ma hòhòka dàku o gòta ma dèkarize.

XXVIIa. De Karbouw en de Reiger.

Op zekeren dag kwam een karbouw naar zee, zeggende tegen den reiger: wel, vriend, komaan, (laten) wij eens wedden. En de reiger zeide: komaan, (dat) is goed! En de karbouw (zeide weer): komaan, we (zullen) zeewater drinken. Aldus en die twee dronken. De reiger was heel slim, want die reiger volgde de ebbe, ja, de ebbe (vloeiende) zeewaarts en die (reiger) dronk (maar) en de zee ebde maar (en) die reiger hield zijn lange bek slechts onder water. (Toen) kwam die karbouw en hij dronk dadelijk door, de vloed kwam op en zoo werd de karbouw zijn buik vol, en hij rolde om. En de reiger kwam en grijpsde hem uit, en daarop stond de karbouw op en zeide: wel vriend, je hebt me voor den gek gehouden (bedrogen). En de reiger zeide: wel vriend, neen, maar gij zelf (hebt het gewild.) Aldus was de karbouw beschaamd, en zeide (dat) hij slaan (zoude), maar de reiger vloog op boven naar de toppen van de boomen.

XXVIII. Wohia.

O Gohòmànga de o mia-mia.

Ma moiuku de o gohòmànga de o mia-mia i ma tèmò j'átu; he hobàti, ngòne na hìndò h'òikì o bole ho tðhikì. Kokogèàngá de ènàngá ja hìndò jo pàhàka o dumùbika. De ja ika gènàngòka de i ma lega o higilika de o nirakika de kokogèàngá o gohòmànga ja màke o bole ma gòmuku o utu moi. Gènàngòka j'átu ja doa, ma i màngàkunua. De èna ma gohòmànga gènàngá ja hohòke hìndòna ma bole ma ròèhe i wèdèròka. Kokogèàngá de j'átu: oh, ta tyàròkia nènàngá la hopaja t'òlomo o bole gènàngá. Kokogèàngá de ma gohòmànga j'áhoko j'átu: e hobàti o mia-mia, na ino la ngòna na doa o bole nènàngá. Gènàngòka de ma mia-mia kadòka de ja ino, de i ma papàta, de i pèlèke, ho i rubaiha, de ja tòhatòka de i tèmò j'átu: tjé, ngòna i gòngu, na dudakurino kia hènàngá, ho hìndòna hi tyelàka. Gènàngòka de ma mia, i ma donka o boleize, de i òlomo, de o mia-mia gènàngá jo dðtumuku ka ma kù, de o gohòmànga j'átu: o, hobàti, ja dodòna ho nu h'ikeua. De o mia-mia j'átu: to ni hìdodòna ngòna? Kokogèàngá de ma gohòmànga ja tòhatòka, de ma gohòmànga ja tàgoko, ma bole ma ròèhe, de hìndòna i ma ugamo, de ma bole ma ròèhe i rubaiha. Gènàngòka de ma mia i hawanòka, de i ma ngumo, ho i oaròka,

de ma gohòmànga ja niki, de ènàngá i ma ngumo moíika de o gumini ja líko, hindono i poaka. De ma mia o gòta ma dèkara i doníze, de jo gogíngi, de o gohòmànga ja malèkòka. De i lío dàì o gahìòko, de ja òko i hìngàhu ma dodiauoika j'ato: h'òiki ho goàna o mia-mia, hēbābu o mia-mia gènàngá, duru ko ha pàde, ma ja iha de ja goàna hiadono ma hutu hìndòto, ma ja màkena.

XXVIIIa. De Krokodil en de Aap (48)

Eens spraken een krokodil en een aap met elkaar zeggende: wel vriend, laten wij tweeën uitgaan om pisang te stelen. Aldus (spraken ze af) en die twee verdwenen (van de besprekingsplaats) naar den tuin. En daar gekomen zijnde, keken zij rechts en links, en aldus ontdekten de krokodil een tros rijpe pisang. Toen zeide hij (bij zich zelf) (dat) hij die klimmen zoude, maar hij kon het niet. En dan (probeerde) die krokodil om (49) met behulp van een voetring in dien boom te klimmen, totdat de stam (van dien pisang) heelemaal van buiten vernield was. Aldus zeide hij: wel, hoe moet ik het toch aanleggen, opdat ik die pisang (kan) eten. Aldus, en die krokodil riep, zeggende: hé, vriend aap, kom hier en klim gij dan die pisang. Toen was die aap aan den overkant (van den tuin) en hij kwam, en hij huppelde, (liep hard) en hij bleef achter iets hangen met zijn poot, zoodat hij op den grond viel. En hij werd boos en sprak, zeggende: nou, jij bent ook een mooie, je hebt hier het een of ander dwars neergelegd, zoodat ik een ongeluk gekregen heb. Toen klom die aap in dien pisang-boom, en hij at (pisang) en hij gooide alleen de schillen naar beneden. En die krokodil zeide: wel vriend, hoe komt het, dat je (er) mij niet (van) geeft? En de aap zeide: wat heb ik met jou te maken? Aldus werd die krokodil kwaad, en die krokodil omvatte dien pisangstam en schudde er aan, totdat hij woest werd, en die pisangstam op den grond viel. Toen werd die aap bang, en hij nam een sprong zoodat hij wegvluchtte, en die krokodil zette hem na, en die aap ook een sprong voorwaarts, en een liaan omstrikte hem, totdat hij het uitschreeuwde. En die aap klom boven in een boom en hij grijsde, en die krokodil was beschaamd. En hij keerde terug naar de zee, en aan zee gekomen, gaf zij haar kameraden te kennen, zeggende: laten we gaan, en die aap opwachten, want die aap heeft heel veel streken; maar zij gingen laudwaarts en ze wachtten hem op, twee dagen lang, maar ze kregen hem niet. (50)

XXIX. WOHIA.

O Kàho de o Kuru-kuru.

Ma moiuku, de o kuru-kuru i pàhiara o bërèra moiika, ma ròmànga o Bâtjâr. Kokogênàngâ de o kuru-kuruoli ma homoa i horène, de o kuru-kuru i papàhiara gèuàngâ i haluhu j'ato: he dodiauo ôkia mangale ho no poa-poaka. Kokogênàngâ ja ika, de ênàngâ hinôto i hore-horène, de i horène i bôto, de o kuru-kuru gèuàngâ hinôto i lio, moi ja nònu o ngèkòmo o higelika, de moi gèuàngâ ja nònu o ngèkomu o nìrakika, hiadono ênàngâ ja dôtarika o àkère moi, ma ròmànga o Djabel. De gènàngòka o kàho moi ja màke, hiadono o kàho gèuàngâ i tème j'ato: e, diauo okiaino no boa? Kokogênàngâ de o kuru-kuru i haluhu j'ato: dèkaino o Bâtjâr ma bërèrèino. Bòtino de o kàho i leha j'ato: e diano, nàko no mòdèke de ngòne na hinôto ho ma tàgoko. Kokogênàngâ o kuru-kuru j'ato ka i mòdèke de i ma tàgoko, de bòtino o kuru-kuru gèuàngâ i ruba. De kokogênàngâ o kuru-kuru i poaka, de o kàho ja ika jo lega de ma ngòhaka o njawa moi, de bòtino o njawa gèuàngâ i tème j'ato ngohi gèuàngâ, dène to dàdi o koano moi ma amo-amoko. De kokogênàngâ i goungu, i tédèkanun de i dàdi o koano moi duru ko ha amoko.

XXIXa. De Houd en de Haan. (51)

Het gebeurde eens, dat een haan ging wandelen naar een dorp, welks naam was Batjar. Aldus (wandelde hij) toen weer een andere haan kraaide, en de haan die wandelde antwoordde zeggende: wel kameraad, om welke reden schreeuw je zoo? Aldus gingen ze (zamen) voorwaarts, en die twee kraaiden, en als ze klaar waren met kraaien, keerden die hanen terug, de een sloeg den weg in rechts, en de (ander) sloeg den weg in linksch, totdat zij, recht uit gaande kwamen aan een rivier, Djabel geheeten (Het voorn. woord laat ook toe, hier in het enkelv. te spreken, dat de eene haan slechts daar aankwam. Het verhaal is echter wat verward, want verder op wordt weer van een haan gesproken, en is dus waarschijnlijk de eerst opgevoerde bedoeld.) En daar ontmoette hij een hond, zoodat die hond sprak, zeggende: wel kameraad, waar kom je vandaan? (t Was dus niet een tegenkomen, maar een kennismaken.) Aldus antwoordde die haan, zeggende: gindsch van daar, van het dorp

Batjar. Vervolgens vroeg die hond, zeggende: indien gij wilt zullen wij tweeën worstelen. Aldus zeide die haan, dat hij wel wilde, en zij worstelden met elkaar, en, niet lang, of de haan viel. En aldus schreeuwde die haan, en die hond ging en keek (en uit die haan was geworden) een kind van een mensch. En vervolgens sprak die mensch, zeggende: ik voor mij, ik zal een groot Koning worden. En aldus was het waar, het leed niet lang, en hij werd een heel groot Koning.

XXX. WOHIA.

O hihipōuku de o ngōtara.

Ma wākutu moiuku de o hihipōuku de o ngōtara i ma ngamo, ma titi o hihipōuku ja tēmo o ngōtarika j'āto: e dodiano ngōtara, ja dodā ho ngōna o wāngeīle duga-duga ani ngi ka o lepāka, de j'āto: ho gēnāngā dōka ka ni mēla. Kokogēnāngā o ngōtara j'āto: ja, ho ngōnāka bari la ani ngi dōka ka o tiba ma barēndōko. Koko gēnāngā de o hihipōuku j'āto: ja ho ngōnāka bari la o ākērdōka no ma tōnouku, de ma wākutu o bimāawa de no gīgoro, de o ngōtara j'āto: ja, ngohiani iti ho ngōnāka la o tiba ma barendōko no ma gadjudōko, de ma wākutu o njawa kiaika nāga j'ōiki, de ngōna no poa-pōaka u'āto la o njawa i ni ngāku de i ni pudji, ma i tēdēkauua de ngōna no hōnēnge, o njawa i ni tāgoko de i ni harōngo hiadono no tūnōka Kokogēnāngā de o hihipōuku i hawanōka de j'āto: e, diauo, ngōna uha no hi ngamo, ma nāko no mōdōke de no hi āpōngo. Ma ngōtara i dōuku de i āto: Kiaui ngōna no hi gihēne ngohino, de ani ngōhaka mātā-mātā no h'ike, la to parēta hiadu-adonika. Kokogēnāngā de o hihipōuku i hidoaka to enāngā ma ngōhaka mātā-mātā o ngōtarika, ja parēta.

XXXa. De huishagedisch en de Kikker. (52)

Het gebeurde eens dat de huishagedisch en de kikker ruzie hadden. Oorzaak daarvan was, dat de huishagedisch tot de kikker sprak, zeggende: wel kameraad kikker, hoe komt het toch dat jij alle dagen alleen maar je plaats vindt in de modder, en hij zeide (nog) je zult dan daargindsch wel stinken. Aldus zeide de kikker: ja zeker (is het beter) zooals jij daar gindsch maar op de bamboe (van het huis) zit? Aldus zeide de huishagedisch, ja, zeker (is het

beter) zooals jij maar onder het water te kruipen, en dan 's avonds leven te maken! En de kikker zeide: ja, als ik was zooals jij, en wegkroop binnen in de bamboe, (53) en als dan de menschen hier of daar naar toe gaan, dan schreeuw jij en zegt dan, dat de menschen je gelooven en je vereeren, maar het zal niet lang meer duren, en dan ga je dood, de menschen (zullen) je vangen en je boven het vuur roosteren, totdat je heelemaal verteert bent. Toen werd de huishagedisch bang, en zeide: wel kamernad, wees jij niet boos op me (ga niet tegen me te keer) maar als je het goed vindt, vergeef het me dan maar. De kikker wilde dat niet en zeide: jij moet je aan mij onderwerpen, en moet al je kinderen aan mij geven, opdat ik ze voortaan altijd regeer. (54) Aldus (gebeurde het) dat de huishagedisch al zijn kinderen aan de kikker overgaf, en die ze regeerde.

XXXI. WOHIA.

O Kahôho de o Karâhe.

Wakutu moinku o kahôho de o karâhe i ma higaro j'ôiki o taâga moiika ma rômânga Badjila. Kokogênângâ enângâ hindto i pâhaka, ma hilaono o gôhi moi. De o wakutu dua ja hindto i ma hiadono o hângana ma gôronâka, ma hângana gênângâ ma rômânga Djabaria. De ônângâ ja hindto ja hâhindôka, de kokogênângâ ônângâ i ma hibâtôngo de j'ôlomôhi: de ma wakutu ônânga j'ôlomo i bôto, de ônângâ i ma têmo j'âto: i ma djobo dika. Kokogênângâ ônângâ jo pâha ônângâ jo tagi dika, hiadono o lôku moi ja doa. De gênângôka ja îze jo hutuôka, ho ja boleôka de j'âto: nâko i ja ôa de ho ma iduokâhi nêngôkadau. Kokogênângâ de ônânga i ma idu, hiadono i kinitara de ônângâ i ma djoboli, ônângâ jo tagi-tagi hiadono o âkêre moi jo dôtarika, de j'âto: ho ma ôhikôhi nênan-gôka. De ônângâ i ma ôhiki de bôte dika de ma Koano moi wa ino de wa têmo w'âto, he ngini gênângâ, ôkaino ma njawa? De kogênângâ ônângâ j'âto e, ngomi nênanângâ dôka o Bâhi ma bérêra-ino, ma ngomi nênanângâ mi ja mâke o hûha, hiadono nênanângino mi adono. Kokogênângâ de ma Koano gênângâ w'âto e, nâku ngini ni jo môdêke de ngône mâta-mâta h'ôiki dôka âhi tauika. Kokogênângâ de ônângâ ja hindto j'âto: e Djou, ngomi nênanângâ môdekua mi âkuua, mi adono to ngôna ani tauika, hêbâbu ugomi nênanângâ o njawa mi hûha, kokogênângâ ngomi mi ja ikua. Kokogênângâ ma Koano gênângâ duru wa ributu, hiadono wa ngâkuna, de ônângâ

màta-màta j'òiki. Ma Koano ài tau gènàngá duru ko ha gurutika, ma mòngu i ratuhu. De kokogènàngá ònàngá j'ato: e, Djou, mòdukus ani tau ko ha gurutika! De una w'ato koalí, ugade ho ma hiadono. De ònàngá ja tàgí dika, hiadono ugade i ma hiadono, de ma Koano gènàngá w'ato: e, halingòhu ngini ni ma máhauði. De ònàngá i ma máhau hiadono mǎnga bionu i tebini, de ònàngá i ma djobo de jo wòhama ma Koano ài tauika. De o wákutu ònàngá jo wòhama de ònàngá i hidoaka hìromàti moi, ma Koano ngoi hekatika, de ài ngòha-ngòhakika. De ònàngá jo gògère hiadono pariama hinèta, gènàngòka hiadono jo bori kawíngi de ma Koano ài ngòhaka gènàngá. De i tédèkanna de ònàngá jo lío, de j'aòdka mǎngá hekata. mǎngá bérèrika. De ma Koano gènàngá unàngá wa lingiri hiadono huta inta ma dèkana. De ma Koano w'ato: nènàngá moiua, halingòhu o kahòho de o karàhe ja aòdka. De una wa niki, de wa daene o hòngana moi ma ròmǎnga o Batali, de una w'ato: e! kahòho de karàhe, ngini i gougungu de o njawa ma doron, ngini o njawa ni tòhi-tòhiki, nènanga ngini màta-màta halingòhu ni hònénge. De kokogènàngá de o kahòho de o karàhe j'ato: nàko nèngino n'adono dèue no hònénge parahàdja dika. De kokogènàngá ma koano wa mòngòka de w'ato ni òkòhi dika, de una ka wa iuo de ka wa ame de w'orèhe. De o karàhe de o kahòho jo ma tamòuuku o tòrohugu moi ma ròmǎnga Batili. Mǎngale gènàngá uènàngino dika de ma Koano w'àkunukana wo mi mǎke. De kokogènàngá ma koano gènàngá wa lío ài tauika, de unàngá ài hiniuga ka i hubaika.

XXXIa. De Sprinkhaan en de Muis. (55)

Eens overreedden de sprinkhaan en de muis elkaar om te gaan naar een meer, Badjila geheeten. Aldus vertrokken die twee, en hun teerkost (was) een ei. En als zij beiden in het midden van een bosch aangekomen waren, welk bosch heette Djabaria, hadden zij tweeën honger. En aldus wachtten ze eerst (met verder gaan) en ze aten eerst. En als zij klaar waren met eten, spraken zij tot elkander, zeggende: ze zouden (maar weer) vertrekken. Aldus vertrokken ze, en ze liepen maar (door) totdat ze op een berg klommen. En toen ze daar boven (op) waren, was het donker, dus waren ze moede en zeiden (tot elkaar) indien het goed is, zullen we hier eerst nu slapen gaan. Aldus sliepen ze totdat het (weer) licht werd, (toen) vertrokken

ze weer, ze liepen er maar op los, totdat ze uitkwamen bij een rivier, en zij zeiden: laten we ons hier eerst baden. En terwijl zij lieden daar aan het baden waren, kwam daar een Koning, en hij sprak, zeggende: wel jullui, waar ben jullui menschen vandaan? En aldus zeiden zij: wel, wij komen van daar ginsch uit het dorp Bahi; maar wij hebben moeite gekregen, zoodat wij tot hier gekomen zijn. Aldus zeide die Koning: wel, als gijlieden wilt, dan gaan wij allen tezamen ginsch naar mijn huis. Aldus zeiden zij tweeën: wel, Heer, vermoedelijk zullen wij niet kunnen gaan maar uw huis, want wij zijn maar arme menschen, aldus gaan wij (maar) niet. Aldus ging die Koning hevig te keer, zoodat hij hen dwong, en zij allen te zamen vertrokken. Het huis van den Koning was heel ver weg, honderden van vademmen. En aldus zeiden zij: wel Heer, misschien is je huis wel heel ver weg? En hij zeide: neen, haast zijn we er aan toe. En zij liepen maar door, totdat ze er haast aan toe waren, en (toen) zeide die Koning: wel, jullui moet noodzakelijk je gezicht nog wasschen. En zij waschten zich, totdat hun gelaat schoon was, en dan vertrokken ze weer, en ze gingen in des Konings huis. En als ze het huis ingingen, gaven ze de (verschuldigde) eer aan des Konings vrouw en aan des Konings kinderen. En zij bleven (daar) tot zelfs twee jaar lang, ja totdat ze beiden getrouwd waren met des Konings dochters. En niet lang daarna keerden ze terug en ze namen hun vrouwen mee (maar) hun (eigen) dorp. En die Koning zocht hen (zijn dochters) tot vier dagen lang. En die Koning zeide: dit heeft niemand anders gedaan, dan die sprinkhaan en de muis hebben ze meegenomen. En hij achtervolgde hen, en hij achterhaalde ze in een bosch welks naam was Batali, en hij zeide: wel sprinkhaan en muis jullui bent toch werkelijk slechte menschen, jullui bent dieven, nu moet je allemaal sterven. En aldus, dan deden hun vrouwen niet anders dan alleen maar hun stemmen schreeuwende verheffen. Aldus zeiden die sprinkhaan en die muis, als je hierheen komt sterf je heelemaal tevergeefs. En aldus spreidde die Koning zijn armen wijd uit en zeide: kom naar zee maar (de Koning stond dus dicht bij zeewaarts dan de anderen) en hij kwam maar, en hij snoof en hij schreeuwde maar (van woede). En de muis en de sprinkhaan kropen onder een grooten koraalsteen (dekten zich daar mee toe), Batihi geheeten. Om die reden (zeiden ze) tot hier maar, en de Koning kan ons niet meer krijgen. En aldus keerde die Koning naar zijn huis terug en zijn hart bleef maar altijd door bedroefd.

XXXII. WOHLA.

O rādja Kābingi wo ma tēngo.

Wakutu ma moiuku o dimōno mo ma tēngo-tēngōka, de ma kabi-kābingi moi ja ino de mi dāngi-dāngi, de m'ato: hedeke, na moi o aewani i na dāngi-dāngi, de ka ma lēino de i mi tēmo j'ato: h'ōiki ho ma dhiki. De w'ato: no ma ngiunika ngōna, la ngohi to ma dhiki de wo ma dhikōka de ai tākihuma wo ma hino de w'ato: ajo ho ho. De wa iāe de w'ato n'ōiki; ma koapo ai ngōhaka ja tumidi, ho n'ōiki ma riaka no hidēmo. De ma ika, m'ato hedeke ho kābingōka de to ma rōkata, de o kabēlānga o dātekōka ja lēino de i mi hirōtānga, de i mi obi-obiri, ho mo pētye-pētyekōka. De ma ika o bēbēno ma pōrētōka, de w'ato: ajo ja dodōa. De muna m'ato: beka, to wōhamikāhi de 'hao no hi ngōriki. De w'ato: ajo n'ōiki no ma dhiki. De ma ino, w'ato: n'ōikoli. De gēnāngōka ma ika ma dōdotoli de mo mōdekōka, ho o tupauku mo mi hirōtānga. De ma riaka m'ato: hedeke ho kābingōka de to ma rōkata. De to ma hutuku w'ōiki wo rekata ngoi hekatika. De wa ika ai tuba moi de ai dōpo-dōpo moi. De wa ika ami ngōranuku wo hitādi, de ma garānga o alam ja kilōlitino de ami ngōraua ma hēlēnga. Gēnāngōka de wa doa, de wa iāe ai dōpo-dōpo i mi tādī ko mo hōnēngōka.

De i kinitarōka de hiadono o wānge i korōna, tanu kokogēnāngua, tanu ka de ja ino i lāngiōka de tanu ka mo kokarāha. De ka unāngā ami rōkata wo uti, de w'ato: he ugoni dra to mi hōnēngōka, ho o gētēhata ni diāi. De ja ino jo diāi, de mi higuti, de mānga bilaono o ākēre o tyēreuku moi, o mōkuru ma go moi, de o gōhi moi. De ja hidalāhini, de wo humbajāng w'ato: to himānga de to pōrēte, nāko o Djou de o Koanoua ma ngōhaka, dōne o boleu moi nēngōkadau i dādina, ma nāko o djou de o koano ma ngōhaka, de āhi lāko ta hēlēngaiāe, de o boleu moi i dādi ja idju-idju nēngōkadau. De ma ākēre o tyēreōka gēnāngā de wo mi hiāhiki ami mānātaōko, de mo kōlu de hiadono ma tumidi de mo momikōka. De ma boleuika, i ma hiadonōka, de ma ika o mōkuru ma go moi ma dātomo de ami totaleo ma gōhi moi mo hibāiti. De ami rōkata w'ōiki wo lingiri ami huba; de wa ma lāhiruku, de ma totaleo i horēne j'ato: totario, ma rādja Kābingi kiāka? Daiha j'ato: ma rādja Kābingi uua dinēna. Gēnāngōka ma totaleo i horēne de w'uti, de wi hiāduika de ja ika ai ali ma ngusuugōka de wa pōka-pōka, de w'ato tje, f'ato bari ngohi dra mo hōnēngōka, de mo wāngokali. De ka jo ho mānga tauika. Gēnāngōka de ka ma ngōhaka ja doa ja koano, de ma dimōno jo uti jo bērēra ma dimōno.

XXXIIa. Van de vorst der geiten. (56)

Eens was er een oude vrouw heelemaal alleen, en een geit kwam en ging op haar zitten (zoons een vogel) en zij zeide: wel, heb ik van mijn leven, gaat er een beest op me zitten, en ze nam het naar zich toe, en het sprak tot haar, zeggende: laten we gaan baden. En hij (de geit is nu al mannelijk geworden) zeide: verberg gij u, opdat ik me baad. En als hij zich gebaad had, trok hij zijn mom aan (dat hij dus afgelegd had,) en hij zeide: moeder, laten we terugkeeren. Boven aangekomen (de rivier loopt in de laagte) zeide hij: ga, de Koning heeft zeven dochters, dus ga de oudste voor mij bespreken. En zij ging en nadat het voorstel gedaan was) zeide zij (de gevraagde jongedochter): wel, komaan, ik zal me daar een geit tot man nemen! (57) En zij haalde een klapperdop van den kant (van het huis) en gebruikte die als presenteerblad, en ze bespoog haar, zoodat ze heelemaal vuil was. En zij kwam tot buiten den wand (van haar eigen huis) en hij zeide: moeder, hoe staat het? En zij zeide: nu, ik zal er eerst inkomen, en dan kan je me zien! En hij zeide: moeder, ga je baden. En (als) zij (terug) kwam (van het bad) zeide hij: ga nog eens! En toen ging zij (het) weer (probeerden bij) de jongste (dochter) en die nam het aanzoek aan, dus presenteerde haar pinaang in haar pinaangdoos. En haar oudste (zuster) zeide: wel, komaan, een geit zou ik tot mijn man nemen. En toen het duister was geworden, ging hij zijn vrouw bezoeken. En gaande (nam hij mee) zijn lans en zijn kris. En hij kwam aan en hij slootte tegen haar deur, dat het geluid door de heele wereld roudklonk, en zij deed haar deur open. Toen klom hij (op haar slimpbaak) en (58) boven gekomen stak hij haar met zijn kris, zoodat zij stierf. En den volgenden morgen, ja, totdat de zon reeds hoog stond (kwamen ze niet naar buiten). Zoo moet het niet zijn, het is gewoonte (wenschelijk) dat ze bij het aantreken van den dag (er uit) gekomen waren, en men moest haar toch leven hooren maken. En slechts hij, haar man, kwam naar beneden en zeide: wel, ik heb jullui dochter gedood, maak dus een vlot. En ze kwamen en maakten het, en ze brachten haar beneden (op het vlot). En hun teerkost was een ketel water, een jonge pinaang en een ei. En ze deden ze wegdrijven (op het vlot), en hij bad, zeggende: indien ik voorwaarts gaande of achterwaarts gaande, geen kind ben van den Heer en den Koning, dan wordt het hier ook geen droogte, maar indien ik een kind ben van den Heer en den Koning, dan, als ik mijn oogen

open doe, is hier een droogte geworden, hier waar het zoo groen is. En het water was (nog) in die ketel. (59) en hij begoot daarmee haar buik, en zij bewoog, en tot zeven malen (deed hij dat) en zij stond op. En zij kwamen aan die droogte, en zij ging en plantte daar haar pinangnoot en groef een kippenei daarin. (60) En haar man ging om haar bruidschat te zoeken, en als hij dien ingeslikt had, kraaide een haan, zeggende: Totorio, de vorst der geiten, waar is die? Van den landkant antwoordden ze: de vorst der geiten is hier aan den landkant. Toen kraaide de haan en hij (het blijkt de vader der vrouw te zijn) stapte af en hij bleef daar (ging niet verder) en zij kwamen en hij sloeg op zijn borst en zeide: verbazend, ik zeide (bij me zelf) mijn kind zal wel dood zijn en (nu) leeft ze weer! En zij keerden terug naar hun huis. Toen maakten ze zeven dagen en zeven nachten feest, en toen klommen de kinderen op tot koning, en de oudjes werden dorpsoudsten. (Er is vooral in het laatste gedeelte van dit verhaal veel abrupts).

XXXIII. WONTA.

Ma Koano de o Kàbingi.

Ma moiuku ma koano de o kàbingi ènàngä hìndò i ma garo j'òiki jo laungu o gähi ddi. De kokogènàngä ònàngä ja hìndò i ma lingiri o hilaono, de i mätuku jo pàhàka. De o wiktutu ja òko de i ma tème j'ato e diano nènàngä ngòue ho laungu kiika nènàngä? De o kàbingi gènàngä j'ato dinèngòko o dowòngi ma dātē kòko. Gènàngä i mē hìdru ho jo laungu, de o kàbingi gènàngä ja tauru o tataòpe ngāi moi.

Gènàngòka de ma koano w'ato: e ja doddà ho gènàngä, nèn-guku ho laungu de ka o tataòpe ha tauru? Kokogènàngä ma koano w'ato: nàko i la òa de kòlho nànga tàpu na tauru la danèna ma bihiòko ho ma tàpu. De kokogènàngä o kàbingi gènàngä ja tauru de j'òiki, ma bihiòka i ma tàpu. De ma koano gènàngä wo laungu de wa tauru o bobara ngāi moi. De ma Koano w'ato ja, kòlho nènàngä ho laungu! De bōtino o kàbingi gènàngä wa tauru moioli o hidaharòngo, de o kàbingi w'ato e, nènàngä o unuòko kia? De ma koano w'ato, e, gènàngä o hidaharòngo. De o kàbingi gènàngä ja gòrakile de ja gòrakile de ja umòka dau o gāhiòku. Kokogènàngä de ma koano w'ato: kae ho gènàngä no hi doddà ma umo! Kokogènàngä ma kàbingi j'ato ah, la ngòna no hi buloko ho

tà umo. Kokogénàngă ma koano w'ato i taiti no dumunu. Koko génàngă de ma kâbingi i taunnu, de ja uku dan o gâhi ma gôronâka. De o kâbingi génàngă ja mâke o hângu-hângu moi, de ma kâbingi i hawana ho i ma oara, ja kaiže de ko j'adonizena ma ugotirize de i ponka de i hônêngôka. De i puda ma koano wi âhoko w' ato o; hobâti no harêne dika! De wa ika de wa tauru de wo hibarêne de ma koano: ilaha! nénàngă âhi dodiano wo hônêngôka. Kokogénàngă de ma koano wo lio, de âi hininga ma huha duru, de wa iha dina o tauôka, de w'ato: nénàngă wo hônênge de, ma hêbâbu ngohi ti tîma. Kokogénàngă de âi kawâha mâta-mâta wi gôko de wi tîma, hiadono wo hônênge. De o bângke génàngă tanu bari ja lungunu, de jo tâtaka o hôngana moiika ma rômanğa Mariha. Mangâle o tînaka génàngă o tînaka i elu-eluku kokogénàngă ma hutu hindto dika de wi lungunu génàngika, ma hutu motda wo momiki, de wo ma dâdiôka o totaleo moi, o Bahaba, de mâko o hutu o totaleo génàngă ja ino de ja lingiri mângu ngôhaka de i ma ôlomôka. De ja djâga o ugêkomo ma gôronâka, de ja elu-eluku kokonénàngă de kokonénàngă, hiadono o njawa-mâta-mâta jo hawanôka, hiadono o njawa mâta-mâta jo morêna jo tâgi-tâgi o hôngauika.

XXXIIa. De Koning en de Geit.

Eens haalden de koning en de geit met zijn tweeën elkander over om te gaan vissen op zee. En aldus zochten zij tweeën zich teerkost, en toen ze dat alles (in hun prauw) geladen hadden, vertrokken zij. En op zee gekomen (op de vischplaats) spraken zij tot elkander, zeggende: wel kameraad, waar zullen we nu heengaan om te vissen? En de geit zeide: gindsch landwaarts, aan den kant van het strand. Daarheen roeiden ze dus, en ze gooiden de lijn uit en die geit haalde kikkervissh op. (Die vischjes springen op het strand rond, en zijn oneetbaar). Toen zeide de koning, wel, hoe komt dat nu, wij gooien hier de lijn uit, en we halen maar een kikkervissh op? Aldus zeide de koning, indien het goed is, is het beter dat we ons anker op-halen, en daar in het blauwe (dus diepe) water gaan ankeren. En aldus haalde de geit (het anker) op, en zij gingen het anker uit-gooien in het blauwe water. En de koning gooido daar de lijn uit, en hij haalde een bobaravisch op. En de koning zeide: ja, het is beter dat we hier maar vissen. En vervolgens haalde de geit weer (een visch) op, een hidaharongovisch, en de geit zeide: wel, wat is dat voor

een visch? En de koning zeide: wel, dat is een hidaharongo. En die geit nam (die visch) op, en hem opgebeurd hebbende, gooide hij hem naar beneden in zee. Aldus zeide de koning, hé, wat voer je daar nu uit dat je hem weggooit? Aldus zeide die geit: wel, en gij gelastet mij, dus gooide ik hem weg: (De woorden: »weggooien en dien vischnaam hebben wel eenige klankgelijkheid, zoodat de geit verkeerd verstaan kon.) Aldus zeide de koning: haast je, duik er naar. Aldus ging de geit duiken, en ging naar beneden in de zee. En die geit ontmoette daar een walvisch, en die geit werd bevreesd, dus hij ontvluchtte naar boven gaande, en hij was nog niet tot boven aan de prauw gekomen, toen hij schreeuwde (en hij dus zijn mond onder water opendeed) en hij is gestorven. En hij dreef boven en de koning riep hem zeggende: vriend, klim maar in de prauw. En hij ging en hij trok hem op, en deed hem in de prauw, en de koning (zeide): ontzettend, mijn kameraad hier is dood. Aldus keerde de koning terug, en hij was heel bedroefd, en hij ging aan land naar de huizen en hij zeide: hij is nu gestorven, maar (het komt) omdat ik hem gedood heb. (61) Aldus stond al zijn volk tegen hem op, en zij doodden hem, zoodat hij gestorven is. En dat lijk moesten ze wel begraven, en ze brachten het naar een bosch, Mariha geheeten. Maar omdat de grond daar een (62) bedriegelijke grond was, aldus (63) twee dagen (na zijn sterven) hadden ze hem al begraven (dat is heel spoedig), en daarna nog vijf nachten toen stond hij weer op (die grond hield hem dus niet vast) en hij maakte zich tot een vogel »Bahaba» geheeten, en als het nacht was, kwam die vogel en zocht hun kinderen, en at die op. (64) En zij wachtten hem op onderweg, en zij logen tegen elkaar, de een zus, de ander zoo, totdat alle menschen bang waren, totdat niemand er meer schik in had naar het bosch te gaan.

XXXIV Woma.

O popadêke.

Ma humu ma Hakiri m'ôiki mo gôta, de o popadêke moi de ami gôtaika i ma djodjoika. De mo tème m'ato e ãli gogule nêna moi to ma gao. De ma ika ami taôka de ma giginika. De i tédékannu ma Koano wo ma jengo w'ôiki wo ma lingiri, de ma popadêke i ihêne de ma humu ma Hakirika i mi tème j'ato: ajo n'ôiki no hi hidêmo. Ma humu ma Hakiri m'ato: ke! ho ka ngônaka de o nâgôna i ni ao. De ma popadêke j'ato: no hi hitâldhi. De

ngoi ajo mo pahàka, mi hidèmo de m'ato: doka moi àhi popadéke j'ato i ni niki. De ma Kouuo wo tèmo w'ato ho popadèkòka de hi niki dōne òkia ja màke, no liò dika ti aoua. De muna no liòka ma humu ma Hakiri, de ma ika de ma popadéke i mi tèmo j'ato: wo hi no òko konli? M'ato ma koano dōkaino w'ato wo ni aoua. De ma popadéke j'ato n'òiki, no hi hidèmolì, iti ài hāmanòka. De muna m'òikoli, de ma ika mo hingāhuoli de wo mōdèkòka. De j'òiki, ma popadéke i harène, de i ma djobo de o pāhi moi ja màke, de ma popadéke i tèmo j'ato ni hi higutiha nēngòka. De ònāngā wi higutiòka, de ài dodiau jo gila-gilāka, o bērerā moika. De j'òikòka i dàtomo o hamāka de i tēdekāua i wāngo, de i wāngo ma pāhi ja mōde-mōdekika i tāhe. I tēdekāua i hōhoko de i òmuku. Moi wa zèino de wa tuhēriže de ma mui ka o hamāti. De gēnāngòkadau wo ma ruhutuku, ài lāku wa hēlengaiže, de o tau moi i dādi. De ma hamāka māta-māta wa pāgēle ho wo hūngōhamu ma tanika, de i tēdekāua jo dimoakòka. De wo higelioli ma tau wo gāhoko ma Djou Lābstālaika, de i dādioli moi ma tau. Wa pāgēlioli de wo hūngōhamoli. Gēnāngika de hao wa māta. I tēdekāua jo liò ài dodiau, wo lega-legaika mānga hidēte ho tība ma hēlaka, de ino-ino jo tigiòka, de ma hutuani jo tulua, ka jo gila-gila. De ja darato mānga himāugino de ma kano wo tèmo w'ato: eli! ma popadéke hi wōhangika, ho i na darato nēnāngā, h'òiki higiliòhi. Ja ika i riddka ma hidaloko, de ma Kouuo wa màke ài hamāka de wo gāhoko, de wi hidoika moi de ma popadéke wo tèmo w'ato: nāko no tuhēre de no ile kiāni. De ma Kouuo w'ato o hamāka ho tuhēre de ho noaiže? De ma popadéke i tèmo j'ato dōne ani gākana i lōtono. Ngaro ma ka o hamāka ko ja lōtonua. De wo tuhēre de ài gākana ka jo dolōtono. De ma Kouuo w'ato: nēnāngā barikua ngohiō de kokonēnāngua ta màke, ho ko ngōna ka o popadéke de na màke kokonēnāngā?

De i wi uòka, de mānga bērerāka jo utiha, de wo pahàka ma popadéke ngoi ajo wo mi ngoho de wa iha w'ato: ma tōraka dāi o hamāka. De ngoi ajo mo tèmo m'ato: nēnāngā n'òiki ani dēkana, ka o hamāka no lingiri? De m'òiki ma tōraka, de m'aoiha mānga tanika, de ngoi ajo moi mo ma tuhēre, de w'ato na tuhēre kiāni no noaiže de ani gākana no hidodiāika. De muna m'ato: o hamāka ho tuhēre, de kiāni ho hidodiāiženku? Mo tuhēre de ani gākana i lōtonòka. De ma tuhēriže de ka o hamāti! De mo morēndòka, de ka mo tuhēre hiadono ma toomu, ho o humu moi i lōmānga de mānga tanikali ma gōgono.

XXXIVa. Van de boomhagedisch.

De putbewaakster ging brandhout halen, en een boomhagedisch hield zich aan haar hout vast. En zij sprak, zeggende: wel, dat is een speelding voor me, dat neem ik mee. En zij kwam in haar huis, en zij verpleegde hem. En niet lang daarna ging een koning uit om voor zich te zoeken, en de boomhagedisch hoorde dat, en hij sprak tot de putbewaakster, zeggende: moeder, ga voor me bespreken (om mee te gaan). De putbewaakster zeide: wel, iemand als gij, en wie zou je meenemen? En de boomhagedisch zeide: ga het toch voor me probeeren. En zijn moeder ging voor hem bespreken en zeide: gindsch is mijn boomhagedisch, die zegt (dat) hij u volgen (wil). En de koning sprak, zeggende: een boomhagedisch me volgen, wat zal die dan vinden? Ga maar terug, ik neem hem niet mee. En de putbewaakster keerde terug, en als zij aankwam, sprak de boomhagedisch tot haar zeggende: neemt hij me mee of niet? Zij zeide: de koning aan den overkant daar zegt: hij neemt je niet mee! En de boomhagedisch zeide: ga weer voor me bespreken, al is het maar op de uitleggers van zijn prauw (dat hij me meeneemt). En zij ging weer, en gekomen zijnde, gaf zij het weer te kennen, (wat de boomhagedisch gezegd had) en hij willigde in. En vertrokken zijnde, was ook de boomhagedisch in de prauw, en al gaande kwamen zij aan een droogte, en de boomhagedisch sprak, zeggende: zet me hier aan land. En zij zetten hem er uit en zijn kameraads gingen door naar een andere plaats. En als ze vertrokken waren, plantte hij (65) watermeloenen, en niet lang daarna sproten ze uit, en ze groeiden tot ze de heele droogte volwoekerden. Niet lang daarna droegen ze vrucht en die werden rijp. Hij nam een en spleet die van beneden naar boven, en de pitten waren enkel rijksdaalders. En toen deed hij zijn oogen dicht, en ze weer open doende was er een huis geworden. En hij plukte al die watermeloenen, en deed die in het huis, en het leed niet lang of er waren meer (dan er in konden). En hij vroeg nog eens een huis aan den Heere God, en het werd weer een huis. Hij plukte weer, en bracht ze er weer in. Toen voleindigde hij het. Niet lang daarna keerden zijn makkers terug, hij zag in de verte hun zeil (zoo groot) als een stukje bamboe, en ze kwamen al dichterbij, en zoometeen kwamen ze niet aan wal, ze gingen maar recht door. En ze kregen storm op den kop, en de koning sprak, zeggende: «daar heb je het nu, ik heb de boomhagedisch vergeten, (66) dus treft ons nu deze storm, we

gaan terugkeeren. Zij gingen en de wind was stil, en de koning zag zijn watermeloenen, en hij vroeg er om; en hij gaf hem er een, en de boomhagedisch sprak, zeggende: als gij hem splitjt moet ge het van beneden naar boven doen. En de koning zeide: watermeloenen splitjen, en (dan) van beneden naar boven? En de boomhagedisch zeide: anders komt uw mes met scharen. 't Is goed hoor, maar als ik er maar een watermeloen mee kloof, zal het niet scharen. En hij spleet en zijn mes was heelemaal geschaard. En de koning zeide: zelfs ik heb zooiets niet gevonden, en jij bent maar een boomhagedisch en jij vindt zooiets? En zij namen hem mee, en ze gingen in hun dorp aan wal, en de boomhagedisch ging weg, zijn moeder haalde hem af.

Aan den landkant gekomen zijnde, zeide hij: draag van zee (naar hier) de watermeloenen. En zijn moeder sprak, zeggende: je bent nu zoo lang weg geweest, en heb je niets anders gezocht dan watermeloenen? En ze ging ze halen, en ze bracht ze landwaarts in hun huis, en zijn moeder kloofde er zich een, en hij zeide: als ge ze klooft, moet ge het van beneden naar boven doen, en uw mes moet ge goed recht houden. En zij zeide: als men watermeloenen klooft, moet men het recht van boven naar beneden doen. Ze kloofde er een, en haar mes was vol scharen. En ze kloofde er een van beneden naar boven, en het waren eukel rijksdaalders. En ze was in haar schik, en ze kloofde maar, totdat ze (de rijksdaalders) verzamelde, een put vol, en in hun huis bergde ze er ook nog.

XXXV. WOHIA.

O ngòhaka ja hinòto ja tòhi-tohiki.

Wàkutu ma moinku, de o ngòhaka wo ma tengu ài ròmànga Jabila, w'ato ài dodiauoika, e diauo, nàko no mòdèke de ngòne na hinòto ho ma dàgi-dàgi hònganika. Kokogénàngà de unàngà w'ato: h'òiki, de kokogénàngà ònàngà ja hinòto jo pahàkà. De o wàkutu ònàngà j'adono o hòngana moi, ma ròmànga Djaba, gènàngòka de ònàngà ja hinòto jo dòtarika o dumule moi, gènàngòka ma njawa moi-moiua. Kokogénàngà ònàngà ja hinòto ja àho-àhoko ma dumule ma dutu, ma jo haluhua. Gènàngòka de Jabila wi tème w'ato ài dodiauoika e, no mòdèke gènàngà ngòne na hinòto na hàhinòka, ho mànga ugaka ho ma nguru. Kokogénàngà de ònàngà jo uru jo hinòto jo ma higaro ho, jo ho mànga tauika, ma, ònàngà jo hiorikua, ja tohòte ma njawa moiua, ho ònàngà

ja lio de mǎnga hiningǎ ma morēne, Ma gēnāngokali o njawa mo ma tēugo o gumini mo hāiti, de ma mǎke. De ma kinitarino ma dumule ma dutu jo boǎka de munāngǎ mo hingāhu m'āto: nēngōkādau na Jabila o ugaka jo tōhiki. Kokogēnāngǎ de ōnāngǎ jo ma djo-bōka jo kalūki o pārākara ma dimōnika. De ma wākutu ōnāngǎ i hingāhu j'āto: Jabila o ugaka wo tōhiki, de ka ōnāngǎ mǎnga dimōno ja todōkana de gēnāngōka ōnāngǎ mǎta-mǎta jo pariksa o pārākara gēnāngǎ, hiadono ja mǎkeōka. Ma ōnāngǎ ja hiadoto i ma pōhuku, hiadono ōnāngǎ j'ōkēre o hāhi, de hiadono i pāha o huto tuhānge, ōnāngǎ ja hiadoto jo hōuēngōka.

XXXVa. Van de twee kinderen, die stalen. (67)

Het gebeurde eens (dat er) twee kinderen (waren). De eene, wiens naam was Jabila zeide tot zijn kameraad: wel kameraad, als je er lust in hebt, (laten) dan wij tweeën gaan loopen, het bosch in. Zoo gebeurde het dat hij (die ander) zeide: laten we gaan, en aldus gingen zij tweeën weg. En het gebeurde, dat zij tweeën kwamen tot een bosch Djaba geheeten. Daar gekomen, gingen zij tweeën tot aan een tuin, (68) maar daar was niemand van de menschen (aan wie die tuinen behoorden) Aldus riepen zij tweeën herhaaldelijk (aan) de eigenaars van dien tuin, maar zij antwoordden niet. Toen sprak Jabila tot zijn kameraad zeggende: wel (indien) gij meedoet, (69) wij tweeën hebben nu honger, dus hakken wij hun suikerriet af. Aldus (gebeurde het) dat zij tweeën afhakten, elkander daartoe opgestookt hebbende, dus keerden zij naar hun huis terug, maar zij tweeën wisten het (nog) niet, (70) zij zeiden (bij zich zelf) er was toch niemand, dus keerden ze naar hun huis terug zeer in hun schik. Maar daar was nog een mensch toen geweest, (die) aardappelen opgroef, en zij had het gezien. En den volgenden morgen kwamen de eigenaars van dien tuin en zij gaf het te kennen, zeggende: Hier is het gebeurd dat zij, Jabila (en nog iemand) suikerriet hebben gestolen. Aldus vertrokken die menschen toen, en klaagden die zaak aan de ouders (of oudsten). En toen zij te kennen gaven, zeggende: Jabila heeft suikerriet gestolen, schrokken hun ouders daarvan (zij wisten het dus niet). En toen onderzochten zij allen die zaak totdat zij het gevonden hadden (de waarheid). Maar zij tweeën ontkenden het, totdat zij (41) zweewater erop dronken (om hun onschuld te bewijzen) en toen acht dagen voorbij gegaan waren, zijn ze beiden gestorven.

XXXVI. WOHIA.

Ma Koano ngoi òra

Ma koano o wànge ma òmumu ngoi òra mo ma têngo; ma Koano o wànge ma nònjie ngoi òra ja tumidi o todòku ja tobiki, de i mi màkeika, de jo lio, ma tème m'ato ti ni niki, de i mi ao, de ja òko de jo hutu, de i mi higaro jo goaha. De jo goaha ami hile i hòngòka, de ma àhoko de òna ka jo lio, de ja kaiha ja tururuku o hèlewòka, de ma iha mo ma hihòra, de ma hèlewo i mi pilatu, de ma orè-orèhe. De o moleo hindo i boadko de i mi tème j'ato nako no mi niki mi ni ngàiki. De muna m'ato ngaro ka ni li ngàiki. De ma moleo o dèdoto dākēnguku i boā, ma riāka dāngile, de ja kòbāka ma hèlewo, de j'akunòka i mi ao māngu tauika.

XXXVla. Van de Koningsdochter. (72)

De Koning van het Westen had één dochter, de Koning van het Oosten had zeven dochters, die bamboe gingen hakken (om flambouwen te maken). En zij (de dochter van de Koning van het Westen) vond hen (de dochters van den Koning van het Oosten), en als die terugkeerden, sprak zij, zeggende: ik volg ulieden. En zij namen haar mee; en ze kwamen aan zee, en toen het avond was haalde ze haar over om op de (bij ebbe drooggeloopte riften) met flambouwenlicht te gaan visschen. En als ze aan het visschen waren, ging haar flambouw uit, en zij riep hen (die anderen) en zij keerden maar terug. En zij gingen naar het land en zij verlegden de steenen, en zij ging landwaarts (op het licht van de anderen aan) om haar flambouw aan die der anderen aan te steken, en zij raakte bekneld tusschen de steenen (die de anderen als een val gelegd hadden natuurlijk, en toen haar daar in hadden laten loopen, door er met het licht achter te gaan staan) en zij begon te schreeuwen. (73) En er kwamen twee boschkippen, en die spraken tot haar zeggende: als je met ons meegaat, zullen we je losmaken. En zij zeide: alles goed, als je me maar losmaakt. En de jongste boschkip ging onder (die steenen) staan, en de oudste ging er boven, en zij trokken aan die steenen (zooals aan een tak, dien men af wil breken) en zij konden het (het gelukte hen) (zoodat) ze haar meenamen naar hun huis.

XXXVII. WOHIA.

Ma Koano de ngoi hekata i ma ðluku.

Nàga o njawa wo ma têngo, ma njawa gênàngá ài pàngkàti o koano moi, duru m'ame-amoko. Kokogénàngá ma moiuku de wo têngo ngoi hekatika w'ato: e hekata nàko no mòdêke de ngòna no hi lingiri o ngoheka mo ma têngo ðika. Kokogénàngá de ngoi hekata mi nàkòka, m' ato, ah, nénàngá mòdokua ma koano w' ato wo pàke o ngòheka moioli. Kokogénàngé de hutu-hutu wo ridua mànga taùka, duga-duga unàngá ka wo tàgi-tàgi kokogénàngá i bòto, de unàngá ài ngòhakika wa têngo, w' ato: e ngòhaka, nàko ngini nia ajo mo lio de ngini màta-màta ni gògèrè ngohiòka. Koko-génàngá de o hutu moioli, de ngoi hekata mi biðàhe ài ngiika kokogénàngá una ko w'íwa, hàbàbu wo pàhàkali ngoi mamaneika. Kokogénàngá de ngoi hekata mi nàko i tiàìka, de ma têngo ami ngòha-ngòhakika m'ato: e ngòhaka màta-màta nénàngá nàga, ngini nia àma w'ato, wo iðakòhi, kokogénàngá m'ato nàko ngini nia àma wo hi ðluku, de koàho ngini màta-màta ni gògèrè ngohi-òka. Kokogénàngá de hutu moioli muna mi têngo m' ato, e, koàho ngòna kokonénàngòhi, de no hi ðlukòka. De kokogénàngá ma koano w' ato e, kia ma hàbàbu la ngohi to ni ðluku, ngohi to ni nàko ngòna, kia-kiaua na howono; kokogénàngá ngaro ma ngòna no ma gòhoko ma ribuhumoi, ma ngohi to tarimaua. Kokogénàngá de una ma hirète w'ato: nàko no mòdêke de koàho to iðaka la to ma biòtòka, hopaja uha ngòna no kàngéla. Kokogénàngá de muna m' ato, e, n'ato kia, ngohi to ni nàko ngòna. Ngòna n' ato no iðakoli! Kokogénàngá de muna m' ato oh, o perkara nénàngá halingòhu ngohi to ni kalàki o hàkimika. Kokogénàngá de ma ginitarino de muna m'òiki mo kalàki. Kokogénàngá de o bàki-hàkimi ja ino i wi ngoho, j' ato, jo biyara. De o wàkuta onàngá jo biyara i bòto de ja putuhu o pàràkara gèuàngá, halingòhu unàngá wo mi ðluku ngoi hekata, de una halingòhu una wa màkèðksua to una ài ngòha-ngòhaka màta-màta, de halingòhu una wo hikodòku onàngá mànga baràng-baràng ma dogoròna. De kokogénàngá una w'ato w' ðluku, liadono una wa reka una ài bàdju gèuàngá ma rorahà. De kokogénàngá ngoi hekata m' ðluku, kokogénànga muna mo têngo m' ato: nàko ngòna ka no hi ributu, n' ato no hi mòlòka, koki-aui ngòna n'òiki no lingiri o ngoheka mo ma têngo, n'aoino ami hake, la' ngohi to ðiàli o nonàko moi ngònaika. De kokogénàngá upàngá wo màngàku de w'ato: ika j'akuu ðika. De kokogénàngá

unàngä w' öiki de wo gila-gila to una ma hirète äi ngòhaka o riaka ma pea w'oino de w'ato: nëna to ngòna nui hake! De muna mo lega de ma niko muna ami ngòhaka o riaka ma pea wa tobiki. De muna ka m' orèhe, de una w' äto e! ja dodò!

XXXVIIa. Van den Koning en zijn vrouw die
scheidden. (74)

Er was eens een man, en die man zijn ambt was koning, hij was een heel groot koning. (75) Nu gebeurde het eens dat hij sprak tot zijn vrouw zeggende: wel vrouw, als gij wilt, zoek dan een vrouw voor me, maar eentje. Aldus begreep zijn vrouw zijn bedoeling, en zeide: waarschijnlijk zegt de koning (hiermede) dat hij nog een vrouw hebben wil. Aldus bleef hij (de koning) 's nachts niet in zijn huis alleen maar, hij ging er doorlopend op uit (hij maakte sluipertjes naar een andere schoone), en hij sprak tot zijn kinderen, zeggende: wel kinderen, als jullui moeder terugkeert (naar haar familie) dan moet jullui allemaal bij mij blijven. Aldus besloep zijn vrouw hem eens op een nacht op zijn (slaap)plaats. Aldus (merkte zij) dat hij er niet was, want hij was er weer tuschen uit naar zijn liefde. Aldus wist zijn vrouw, dat wat ze omtrent hem vermoedde, zekerheid was, en ze sprak tot haar kinderen, zeggende: wel kinderen zooveel als jullui hier bent, jullui vader zegt (bij zich zelf) dat hij weer (een vrouw boven mij) trouwen wil. Aldus zeide ze: indien jullui vader me niet (meer) wil, (van me scheidt) dan is het beter dat jullui allemaal maar bij mij blijven. Aldus (stonden de zaken) toen op een nacht zij tot hem sprak, zeggende: wel, het is beter, als jij nog eens zoo doet (met naar een ander te gaan) dat ge je maar van mij scheidt. En aldus zeide de koning: wel, om welke reden zou ik van je scheiden willen? Ik ken je heel goed, dat je in niets gefoudeerd hebt, aldus ofschoon ook gij er voor u om verzocht duizend malen, maar ik wijs het van de hand. Aldus stond het, toen hij zelf zeide: indien je het goedvindt dan is het beter dat ik (nog een vrouw) trouw, opdat ik twee vrouwen houdt, opdat gij geen vermoedheid zoudt hebben (in het volbrengen harer huwelijkspligten bij het klimmen harer jaren). Aldus zeide zij: hè, wat je zegt, ik ken jou, hoor! Gij zegt (dat) ge er nog een trouwt! Aldus stond het en zij zeide, o, om deze zaak kan ik niet anders dan je aanklagen bij de rechters.

Aldus ging zij den volgenden morgen hem aanklagen. Aldus kwamen de rechters hem halen, zeggende, (dat het was) om rechtspraak te houden. En toen zij die zaak genoegzaam bepraat hadden, deden ze uitspraak: hij moest zich van zijn vrouw scheiden, en het kon niet anders of hij kreeg zijn kinderen niet meer allen te zien, en hij moest hun goederen midden door deelen (voor elk een deel). En aldus zeide hij, dat hij zoo niet wou (dat gebeurt haast altijd na het uitspreken van een vonnis, uiterst zelden voegt de veroordeelde zich) totdat hij (van woede) zijn mooie baadje kapot scheurde. En aldus wilde zijn vrouw niet (zooals hij wilde) zoodat zij sprak, zeggende: indien gij tegen mij te keer gaat, zeggende dat gij mij beslapen (wilt), dan moet ge eens een vrouw zoeken! Als je haar hoofd hier brengt, (in huis, natuurlijk met het lichaam, maar in een gewoon laag Alfoersch huis steekt men eerst het hoofd binnen,) dan zal ik een teeken aan jou maken! En aldus ging hij, en hij ging terstond naar zijn eigen oudste kind, het hoofd daarvan bracht hij mede en zeide: Hier is je hoofd. En zij keek er naar, en ze ontdekte, dat hij haar oudste kind het hoofd afgeslagen had. En zij weende maar, en hij zeide: wel, wat is het?

XXXVIII. WOHIA.

O mèki de ngoi hekata.

Ma moiuku o mèki de ngoi hekata i ma tème j'ato j'oiki jo lingiri o njawa. Gèràngòka j'oiki hiadono mǎnga hutu tumidi h'ao j'ato jo lio mǎnga tauika. Gèràngòka jo liòka mǎnga tauòka de o njawa moi ài ròmǎnga Gandaruha, wa hioara ài dodisuo. Gèràngòka o mèki wo doa o gòtaije de wo utiuku de ja niki hiadono ja dsene. De o mèki ài ngòmaha ma gagao i pòdtèke ho wo hònengòka.

XXXVIIIa. De toovenaar en zijn vrouw. (76)

Eens sprak een toovenaar met zijn vrouw af, zeggende: dat ze menschen gingen zoeken (om op te eten op heksen manier). Aldus gingen ze tot zeven dagen lang, en toen pas zeiden ze (tot elkaar) dat ze terug zouden keeren naar hun huis. Toen ze in hun huis teruggekeerd waren, was daar een mensch, (van die gevangenen waren en opgesloten) «Gandaroecha» geheeten, die liet zijn kameraden

wegloopen. Toen klom die toovenaar boom op, boom neer, en hij volgde hen tot hij ze kreeg. En die toovenaar zijn levensbehoefte brak, dus is hij (toen) gestorven.

XXXIX. WOHLA.

O njawa ja ruàngé.

Ma ngòhaka ka o Saolenge m'ájo ma ka o Saolenge, ái áma ma ka o Saolenge, ònàngá gèndàngá duru jo mihikini. De ma mojúku w'óiki wo hitubéle o totaleo. Gèndàngòka ma koano ái ngòhaka ái totaleo wa gògondòka, de gèuàngòka de o Saolenge wi huloko wo màihí, de w'áto dái, dòue hònganòka ho hòiki ha là. Gèndàngòka de i jo lío de ái hewa wo ike o rupia iata. Gèndàngòka de ma Saolenge wa ika de i ma hídjá o barànga. De jo matàka de gèndàngòka de w'óikolí, ma koano ngoi hekata ámi ngdère wa làòka, ho wa gògondòka. Gèndàngòka de ma koano ái ngòhaka wi lega o Saolenge, w'áto: Saolenge, ma koano w'áto na iháhi, la na màihòhi. Gèndàngòka de wa màihí. Gèndàngòka de jo boràka de w'áto, éna dòka o ngúu-humòka, de ja ika de ja là, bétino de ja ika de wi hewa o ratu-humoi. Gèndàngòka de wo líòka de i ma hídjá o barànga. Gèndàngòka ma koano w'áto: Saolenge, ngóna duru no pánde. Gèndàngòkadau w'áto: hòikòhi dòkàika, de ja ika de wi huloko ma koano w'áto beka o gòta ma dobiki de o kuru-kuru má gòhi o gèhumu tumidi. Gèndàngòka ma koano w'áto: beka Saolenge, o gòhi nènàngá gèhumu tumidi de kíàka ma nauru de ma bèka. Gèndàngòka de ma Saolenge w'áto na haino la beka ta tàili. Gèndàngòka de ma Saolenge wo uhi o ákère o tjapeoile, de wa tónouku o tjapeòòka. Gèndàngòka de ma Saolenge w'áto: nènàngá i pada-pudáile ma bèka, ja lutu-lutuku ma nauru. De ma koana w'áto i gòungu. Gèndàngòka de ma koano w'áto: beka o gòta ma dobikoli. De gèndàngòka ma koano o gòta o humuku wa tóno, wa tukuruku, de wi tème w'áto: nènàngá beka kíàka ma dèkara de ma goa. Gèndàngòka de ma Saolenge w'áto: nènàngá ábe i timi-timi ma goa, nèngíle i làku ma dèkara. De ma koano w'óiki wo lega-legnòko o kàpa moi, de wo tumuu, de dái wa òko, de wo hí gihé-gihéne i ma tèke-ade-ade, de wo líoiha, de ma koano w'áto: nènàngá áhi tan no ma làòka, de áhi barànga màta-màta. Gèndàngòka ma Saolenge w'áto: unu wo koano, de ma koano w'òluku.

XXXIXa. Van de drie menschen. (77)

Het kind (heette) maar Saolenge, de moeder (heette) maar Saolenge en zijn vader, maar (die heette) Saolenge, en zijlieden waren heel arm. En eens ging hij (het kind) om haan te laten vechten. Toen verborg hij de haan van den zoon des Konings, en toen gelastten zij Saolenge om te waarzeggen (omtrent de verblijfplaats van die haan) en hij zeide: aan zee (zijn we) dan (is hij) in het bosch, gaan we om hem te halen. Toen ze teruggekeerd waren gaf hij (de eigenaar van den haan) hem zijn loon, bedragende vier gulden. Toen ging Saolenge en hij kocht zich goederen. En toen het op was (het geld) ging hij weer, en haalde des Konings vrouw haar sarong, dus verstopte hij die. Toen ging de zoon des Konings naar Saolenge zien, zeggende: Saolenge, de Koning zegt: ge zoudt landwaarts komen om weer te waarzeggen. Toen waarzegde hij. Toen het getroffen was, zeide hij: gindsch in de alang-alang. En zij gingen ze halen, en gegaan zijnde gaf hij: (de Koning) hem zijn loon, honderd gulden. Toen keerde hij terug en kocht zich goederen. Toen zeide de Koning: Saolenge, jij bent heel knap. Dan zeide hij, komaan, laten we gindsch heen gaan. En daar komende, sprak de Koning tot hem, zeggende: komaan, (daar is) een stuk hout en zeven kippeneieren. Toen zeide de Koning: komaan Saolenge, wat zijn van deze zeven kippeneieren de mannelijke en wat de vrouwelijke? Toen zeide Saolenge: geef hier, en wel, ik zal het probeeren. Toen schepte Saolenge water in zijn hoed, en hij deed (de eieren) in dien hoed in het water. Toen zeide Saolenge: deze die boven drijven zijn de vrouwelijke, die zinken de mannelijke. En de Koning zeide: 't is werkelijk zoo! Toen zeide de Koning: komaan, nu nog eens met het stuk hout. En toen wierp de Koning het stuk hout in den put, hij deed het er dwars in, en hij sprak tot hem, zeggende: nu komaan, waar is het kopeind, waar is het worteleind? Toen zeide Saolenge, wel dit dat onder zakt is het worteleind, wat hier boven komt het kopeind. En de Koning ging en hij keek naar een schip in zee, en hij dook, en hij kwam zee-waarts, en hij luisterde naar de gesprekken (op dat schip) en hij keerde naar land terug, en de Koning zeide: neem dit mijn huis, en al mijn goederen. Toen zeide Saolenge (dat) hij Koning was, en de Koning dankte af.

(Het slot van dit verhaal is ook heel abrupt, en niet in orde).
Vergelijk N° 50.

XL. WOHIA.

Ma koano ngoi òra ami àma wo mi tabuàngòka.

Ma koano o wàngé ma njòujie ngoi òra ja tumidi de o wákutu ma moi o wàngé i kòrdna de wo hupu wa hákàì de jo wòhamoli, de ma riaka ami karatàhi i kàkìhi ho de ma dòdoto m'ato: to ngohina àhi karatàhi. Ma dòdoto wo mi gòhara hiado mo màngòkuno-kana, de jo hupuino wo mi ngòtaka o lòkuiha, ami tau ma koiwa, ami ròmanga ngo Hawàka. De wo mi ngòtakiha o djumàti moi de w'òiki wo ma lingiri, de wa huloko i mi ngoho. De ma òko mo wì hibèhèhongo o bàngiheli o guràtyi moi. De ài mède moi wo lio de wa lioino, de i mi ngoho ami bàngiheli ma zà: de mo lio ma wuwu mòduku. Nèngòka de ma iha ma malakàhi: ma wuwokana. O djumàti moi j'adono àho ma wuwu ma i tèmokana, o goduru wo wòhamika, ho i tèmokana. Ma nauru genàngà ài ròmanga ma Radja Lígua. De wo hupuiha de mi tème: ngohi to huiha, àhi ngòère ma koiwa. Ngaro no huiha, ma ngohi to ni lingiri ngòna, to ni kawingi. Ngohi ka de ma dèro, ngohi ajo de àhi àma i hi gòhara, i hi ngòtaka uénànguiha, o nauru to lingiri ngohi, to ni lingirua ngòna. De ma nauru w'ato: ngohi to ni lingiri ngòna ngaro no huiha, una ma nauru w'ato: ngaro no huiha, ngohi ajo de àhi àma i hi huloko to ni lingiri ngòna.

XLa. Van de Koningsdochter, die door haar Vader
verbannen werd. (78)

De Koning van het Oosten had zeven dochters, en eens, op het midden van den dag, ging hij naar buiten om te koken, en toen zij weer naar binnen gaan zouden was de oudste haar papier gescheurd, (vermoedelijk moet men hier denken aan nymphen met gazen vleugels) en de jongste zeide: het is mijn papier niet. (Ze had dus leedvermaak). Hij, (de vader) sloeg de jongste, tot ze zich niet meer kon bewegen, en (als de anderen) naar binnen gingen, bracht hij haar naar de bergen landwaarts, waar ze niet eens een huis had. Ze heette »Watermeloen«. En een week nadat hij ze gebracht had, ging hij uit om voor zich te zoeken, en hij gelastte haar te halen. En zeewaarts gekomen zijnde bestelde zij hem voor haar een gouden fluit. En na een maand keerde hij terug, en als hij teruggekeerd was, haalden ze haar om haar fluit te halen. En ze keerde terug (landwaarts) ze sloot maar aan een stuk door. Aan

den landkant gekomen hield ze voorloopig op, ze floot niet meer. Na een week zou ze weer fluiten (79), maar hij (de fluit) gaf geen geluid meer, een jongeling kwam binnen, dus gaf hij geen geluid meer. Die man heette Vorst Ligua. En hij ging aan den landkant naar buiten, en zij zeide tot hem: ik ben een arm mensch, tot zelfs geen sarong heb ik. (Hij zeide:) ofschoon je arm bent maar ik zoek je om je te trouwen. (Zij zeide:) mijn vader en mijn moeder hebben mij geslagen en hierheen gebracht met alle reden, zoodat ik er door bekeerd ben, ik zoek geen man, ik zoek u niet. En die man zeide: ik zoek u, ofschoon ge arm zijt, (en) die man zeide: ofschoon ge arm zijt, hebben mijn vader en mijn moeder me bevolen u te zoeken.

XLI. WOHIA.

O ngòhaka moi wo kòbu o niara.

Ma moiuku de o ngòhaka wo ma têngo w'òiki wo bohutaku o niara ma timikika; unàngá w'ato o niara wo kòbu. Ma wàkutu unàngá w'adono gènàngàkadau de o njawa ma homoa ja ino de i wi leha j'ato: ngòna de o nàgòna? De una wo haluhu, w'ato: ngohi de àhi àma! De ònàngoli j'ato: baka n'òiki ni àhoko ani àma? De una w'òiki wi àhoko ài àma, de wa ika una wo poaka, w'ato he àma na ino hēbābu daéna o njawa i hi tōma! Ma una wa goungu, hēbābu o njawa gènàngá ja ino, bukān ònàngá ja ino de ònàngá mǎnga mǎksudu i ja òa, ma ònàngá ja ino de mǎngá mǎksudu, j'ato i wi tōma, ma una wo tǎiti wi àhoko una ài àma wa ino. Ma ngòhaka gènàngá wa ika, bukān wi àhoko ài àma, ma wa ika de unàngá wo poa-poaka dika, w'ato la ju hawana, kokogènàngá wa ika, de ma wàkutu una wo àhoko de o kòhe i tēmo de i hǎho, de kokogènàngá ònàngá o njawa ma homoa gènàngá, j'òaròka.

XLII. Van het kind, dat kanariënoten raapte. (80)

Eens ging een jongen uit om te overnachten onder een kanarie-boom. Hij zeide (was vooruemens) om kanariënoten te rapen. Toen hij op die plaats (onder dien boom) aangekomen was, kwamen ook andere lieden daar en vroegen hem, zeggende: Met wie (zijt gij hier)? En hij antwoordende, zeide: ik met mijn vader. En zij zeiden weer: Komaan, ga je vader dan eens roepen! En hij ging

om zijn vader te roepen, en al voortgaande schreeuwde hij, zeggende: hè, vader, kom hier, want daar (dicht bij) zijn menschen (die willen) me dooden! Maar hij had gelijk (met zoo te doen) want die lui die gekomen waren, waren niet gekomen met het een of ander goed voornemen, maar zij waren gekomen met het voornemen zeggende: (bij zich zelf om) hem te dooden. Maar hij riep gauw vader om bij hem te komen. Maar dat kind gaande, riep zijn vader niet, maar gaande schreeuwde hij maar, zeggende (bij zich zelf) opdat ze bang worden. Aldus ging hij, en op het oogenblik dat hij riep, schreeuwde er een jaarvogel en vloog op, en aldus zijn die andere menschen weggelooopen.

XLVII. WOHIA.

Ma koono, wo mi tòma ngoi òra.

Ma koono ngoi hekata ja tumidi, de mǎnga ngòhaka koiwa. De w'òikì wo ma lingiri, de mǎnga inomo wa gauu, de ma riaka ja òluku, ma dòdoto ma òlomo. De w'òiki wo hibèhèhòngo: nàko o nauru na pàliara, nàko o ngòheka nà umo. De w'òikòka mo ngòhaka o ngoheka, de mo ma hiadonino, ma tòma o kàbingi moi de muna mo mi hidoaka o kàilupa ma dèkarile. De wa ino mi himàtoko ma lunguu, de una wa tìpoko, wo lega de w'ato, i goungu no mi tòmakà. De wa huloko jo todmu o kawàha, ja diàl o rameàng. De jo rameàng de ma wògono ja ino de i wi tèmo j'ato: mo nì eluku ngonì hekatal O kawàha nì ma riridòhi, o totaleo moi nàga i tèmo, ho de wo higihène, de w'ato: n'ato òkia. De ena j'ato: ngonì òra dākèna o kàilupàka. De una wo lega, wo hupu de wo mi màke, de una wa lè ài dia de nì tuba, de wo hidinikutu, de wo mi tèmo, w'ato nu uti, la uni ngèrè na lè. Gènàngòka de mo uti de i mi blète ma dia hiadono mo hènènge. Ngomi ajo mo mi pàliara hiadono mo momiki. De gènàngòka mo momikino, de mo tèmo ngomi ajoika, m'ato, àhi àma ài dungono to lingiri o guabebe o guràtyi. De ngomi ajo m'ato dōne o nàgòna na niki. De muna m'ato, ngohi àha to ghòhoko ma Djou ài bārākātì. Gènàngòka mo tèmo: ngohi t'òiki dika, ngaro àhi ngòtiri koiwa ma t'òiki dika, de mo ma djobo. De mo hupòko de ma màke o kàpa moi. De m'ato: tanu Djou no h'ike utu o kawàha la àhi àma ài dungono to lingiri. Gènàngòka de jo tòtomòka o kàpàka; gèna de mo tèmo m'ato: kawàha nì hì hòra, de ònàngù i mi hòra, de mo harène. De mo hārendka de mo tèmo

m'ato: kawaha! nənàngǎ h'ōiki, o bërèra ma ngos gənàngǎ ho dulu,
 àhi àma ài hininga ma houru to lingiri. De i ma djobo de m'ato:
 ma koano ài bërèraiha ho tulu, ta lingiri o guabebe o guràtyi;
 kiani ta màkèdka àha ho lio. De i ma djoboli o bërèra moiika.
 Gənàngòka ja ika de mo leha ma koanoika m'ato: o guabebe o
 guràtyi to lingiri. De una w'ato koiwa de ngohi. Gənàngòka w'ato:
 h'òtomokàhi de àha n'ōiki. De muna m'ato: ngaro wàhihìhi, ngohi
 àhi dodàgi ko ha gurutikàhi, de unàngǎ w'ato, ngaro ka n'ōikoli.
 De gənàngòka ka jo harənoli, de o bërèra moiokali ja ika de ma
 bërèra jo dàgawaika, de ma guabebe i gërènge, ho jo ihène de
 muna m'ato, nèngòka nàga, ma koano ài hōhauika ho uti. De muna
 m'ato nèngòka nàga ma koano ài guabebe, ho o kawahaika mo leha.
 De àna j'ato danèna ma koano ài ngòranuku. De muna mo tèmo
 ami kawahaika m'ato nənàngòka ngohi to ma idu ho kawaha ti ni
 tèmo, hutu nənàngǎ mǎnga ngòtiri ma baro ni àiki de i kinitarino
 de ha tyobo. De i kinitarino de ma guabebe m'ao de mo poaka
 m'ato: ha tyobo. De jo harenòko de ma koano wo momiki, de wo
 momikiže de wo hupu, de ma ngòtiri wa hitomo, ài guabebe wa
 niki. Wa hitimo de i uihì. De wo ari de wa iha de o tyinga-tyinga
 ma ròshe wa fòlànga, ho wo ma hingòtiri, mǎngale gənàngǎ ài
 guabebe wa niki. Ma ngoheka munàngǎ ma iha ami àma ài loauku,
 de muna mo lio de mi tèmo ami àmaika m'ato: ani dungono
 nənàngǎ ta màkèdka. De una wo mi tèmo w'ato: ngohi to ni hulokua
 àhi dunguno no lingiri. De w'ato: ngohi sui àma to ni hajàng, to
 ni hininga ngòhaka. De muna mo paluhù m'ato: nàko no hi hininga,
 tauu kokogènàngua. Gənàngòka de m'ato: ngohi to gògèreokana.
 Gənàngòka ma guabebe ma dutu wo boa, de wa iha de w'ato: àhi
 guabebe ta niki. De ami àma w'ato: o guabebe nənàngǎ to ngònunua.
 De una w'ato to ngohi, ngòni òra ma zà. De w'ato: ngohi, ngohi
 òra moiaua. De una w'ato: beka, to mi lingiri, nàko to mi màke
 de to mi kawingi. De ami àma w'ato: no mi lingiri nàko no mi
 màke de no mi kawingi. De w'ōiki wo mi lingiri, de wa doniže
 mǎnga higi, de wo mi màke mǎnga higi ma tabuòka. De wo tèmo
 w'ato: ngòna gənàngǎ, kiani ngòna no kawingi de ngohi. De agomi
 ajo m'ato: ngohi òra gənàngǎ, kiani ami huba o ratuhu moi. De
 una w'ato o huba gənàngǎ i buhaa.

XLIIa. Van den Koning die zijn dochter doodde. (81)

De koning had zeven vrouwen en die hadden geen kinderen. En
 hij ging uit om voor zich te zoeken, (82) en hij maakte voor haar

(zijn vrouwen) een spijsze gereed (hij mengde wat door de spijsze, een toovermiddel waarschijnlijk), en de oudsten wilden het niet (eten), de jongste at het. En weggaande bestelde hij zeggende: indien het (te komen kind) een jongen is, moet gij het verzorgen, maar is het een meisje, gooi het (dan) weg. En als hij weg was, beviel zij van een meisje, en als dat ter wereld gekomen was, doodde zij een geit, en ze bracht haar (het meisje) boven in een kapokboom. En hij kwam, ze toonde hem het graf, en hij zeide: werkelijk, ge hebt haar gedood. En hij beval het volk te verzamelen en een feest te maken. (Wellicht een doodenfeest voor het doode meisje) en als zij feestvierden, kwam er een kraai, die tot hem sprak, zeggende: je vrouw beliegt je! (Hij zeide) hó volk, wees eens stil, hier is een vogel die spreekt; dus hij luisterde en zeide: wat zegt ge? En die zeide: je dochter is boven in den kapokboom. En hij keek en ontdekte haar, en hij haalde zijn kapmes en zijn lans en bond die aan elkaar (aan den boom). En hij sprak tot haar zeggende: kom naar beneden, om je sarong te hulen. Toen kwam zij naar beneden en dat hakmes sneed haar, zoodat ze stierf. Haar moeder verpleegde haar totdat ze (weer) opstond. En als ze opgestaan was sprak ze tot haar moeder, zeggende: ik ga het door mijn vader beloofde (zie woordenlijst «dungono») zoeken, n.l. een gouden (83) balsemine. En haar moeder zeide: met wie ga je dan mee? En zij zeide: ik zal den Heer om zijn zegen vragen. Toen zeide zij: ik ga maar, ofschoon ik geen prauw heb, maar ik ga maar, en zij vertrok. En aan het strand gekomen, vond zij een schip. En zij zeide: och Heer, geef mij toch een weinig volk, opdat ik het door mijn vader beloofde voorwerp zoek. Toen was het schip volledig bemand. Dan sprak zij, zeggende: volk, breng mij over (naar het schip) en zij brachten haar over, en zij klom (in het schip). En aan boord gekomen, sprak zij, zeggende. Volk, nu gaan wij op vele plaatsen aan, ik zoek balsem voor mijns vaders gemoed. En zij vertrokken, en zij zeide: we gaan bij des Koning's dorp aan wal. ik zoek een gouden balsemine, die moet ik (eerst) vinden en dan pas gaan we terug. En zij gingen weer naar een (ander) dorp toe. Daar gekomen, vroeg ze aan den Koning, zeggende: ik zoek een gouden balsemine. En hij zeide: (die is) bij mij niet. Toen zeide hij: laten we eerst eten, dan kan je weggaan. En zij zeide: nog maar niet, ik heb nog ver te gaan, en hij zeide: ga dan maar. Toen gingen ze weer aan boord, en ze gingen naar een ander dorp, en ze waren nog niet tot aan dat dorp gekomen, toen ze daar

gouden balseminen hoorden rinkelen, en zij zeide: hier is hij, we stappen af aan des Konings aanlegplaats. En zij zeide: de Koning hier heeft een balsemine, dus vroeg ze aan het volk. En zij zeiden: daar gindsch onder des Konings deur (die woonde dus in een paalhuis). En zij sprak tot haar volk, zeggende, ik ga hier slapen, dus, volk, ik spreek tot je, haal dezen nacht het breeuwsel uit hun prauwen (van de dorpsbewoners) en morgen vroeg gaan we weg. En bij het licht worden nam ze die balsemine mede, en ze riep, zeggende: we vertrekken! En als ze aan boord waren, ontwaakte de Koning, en hij stond op en ging naar buiten en schoof zijn prauw in zee, om zijn balsemine te volgen. Hij duwde hem in zee, en hij lekte. En hij weende, en hij ging naar land, en hij hakte een tjinga-tjinga stammetje om, en gebruikte dat als vaartuig, omdat hij zijn balsemine achter na wou. Die vrouw ging het Zuiden in naar het erf van haar vader, en teruggekeerd zijnde sprak ze tot haar vader, zeggende: ik heb het door u beloofde voorwerp gehaald. En hij sprak tot haar zeggende: ik heb u niet bevolen mijn voorwerp te zoeken, en hij zeide: ik, uw vader ben u genegen, ik heb u lief, kind! En zij antwoordde, zeggende: als gij mij liefhadt, zoudt ge zoo niet (gedaan hebben). Toen zeide zij, ik blijf hier niet langer. Toen kwam de eigenaar van die balsemine aan, en hij kwam landwaarts en zeide: ik volg mijn balsemine. En haar vader zeide: deze balsemine is de uwe niet. En hij zeide: 't is de mijne, je dochter heeft hem gehaald. En hij zeide: ik heb geen dochter. En hij zeide: komaan, ik zal haar zoeken, en als ik haar vindt, zal ik haar trouwen. En haar vader zeide, zoek haar maar, en als ge haar vindt zult ge haar trouwen. En hij ging haar zoeken, en hij klom op hun moskee, en hij vond haar boven in de moskee. En hij sprak; zeggende: gij daar, gij moet met mij trouwen. En haar moeder zeide: de bruidschat van die dochter van mij, dat moet honderd (realen) zijn. En hij zeide: de bruidschat, dat is niets!

XLIII. KUPA-KUPA.

O Totoade. O mia-mia de o tumara.

O mia-mia moi o inomo i hula, de i tagi-tagì, hagala o totaleo ja bityara ja ao j'akunua. De j'adonoli o totaleo moi, ma romànga o tumara. De k'ao ma mia-minika i bityara j'ato: nako ngohi to ni ao o nuhu moiika, bābābu o nuhu gēmāngā de ma nauōkōka. De

kokogénàngá ma totaleo i mǎngǎkuòka, de hindto gǎnàngǎ i ma djobo o nuhuika. Ho de gǎnàngòka ma mia-mia i tǎmo j'ǎto: de h'adono o nuhu gǎnàngǎ, no hi higuti ngohi o gòta ma dǎkarika. Ho de i hidàngika ma mia-mia ja tyo ma totaleo gǎnàngǎ, de ma gògo ja rǎhuku mǎta-mǎtǎka, de ja amouku o lǎnakòka.

Gǎnàngǎ ka ma mia-mia i ma djobo i kokǎlǎliti, de i òlomo hǎgǎla o gòta ma hǎhoko ma nuhòka gǎnàngǎ. Ho de ma gòta ma hǎhoko kǎiwaka, ma mia-mia ja lingiroli ma tumara, de ma tumara ma gògo i wǎngòka ho i hǎhòka. De ma mia-mia ma i tǎgi-tǎgi, ma hiniuga i huhu, hǎbǎhu ma gòta ma hǎhoko kǎiwaka gǎnàngǎ ma nuhòka. De i gǎgǎruku o dowòngiòka, ja mǎke o gohòməngǎ o ratuhu moi, de ma mia-mia i leha j'ǎto: diauo, kǎika ui ma djobo? De ma gohòməngǎ i tǎmo j'ǎto: mi òki mi parǎngi. Nǎko j'ǎkunu tanu ngohi ti ni ao o nuhu moiika, hebǎba gǎnàngòka o inomo ka ha ngoe. De gǎnàngòka ma gohòməngǎ i jo mǎdǎkòka de i ma djobo. Ho ugade j'ǎdòndòka ma nuhu gǎnàngǎ ma mia-mia i tǎmo j'ǎto: nǎko ho ma hiadono ma nuhuika, ngohi, ugaro o pǎhi-pǎhi ma ngutukiha ni hi higuti. De ma gohòməngǎ i mǎngǎku, ho ǎnàngǎ i higuti o pǎhi-pǎhi ma ngutukiha. De i higutiha ma mia-mia i tǎmo j'ǎto, ngini, i gouugu de ni bodo, ho o njawa jo huhu de ni ao. De gǎnàngòka ma gohòməngǎ ja tǎhata, ho jo dooara ma mia-mia, de ja gǎli ma lǎuika. De ma mia-mia i tǎmo e, e, ǎnàngǎ to ngohiua ǎhi lǎu, de o pǎhi-pǎhi ma ngutuku ja tyo de j'ǎto ǎnàngǎ ǎhi lǎu; de ma gohòməngǎ ja pǎdili ma mia-mia ma lǎu, de o pǎhi-pǎhi ma ngutukika ja gǎli, de ma mia-mia i ma doùka o gòtǎle. De ma gohòməngǎ ja tǎhata, ho jo djǎga ma mia-mia o ǎkǎròka, de o gǎhiòka, hiadono ma mia-mia gǎnàngǎ, o ǎkǎre ma i ǎkǎre j'ǎkunu, i ma goaha ma j'ǎkunu. Ma, ma mia-mia i pǎde, hiadono ma gohòməngǎ ja gǎli j'ǎkunu. Ho de ma moioli ma mia-mia gǎnàngǎ o gòtǎku i doùle, de o huta-hutu ma gohòməngǎ i ma todmu de ja doa, de ma mia-mia o murumu ja hǎuoino, de ja tǎmo ma gohòməngǎika, ah, ah, diauo no uti, dǎne o uku to ni hipǎka. De ma gohòməngǎ ja tǎhata, ho ku i doa, doa, de i ma ugumo ho ma gohòməngǎ i kokǎbòndǎngòka, de ma mia-miaò i lǎardòka.

XLIIIa. De aap en de reiger.

Een aap had gebrek aan eten, en sprak met alle vogels (maar) zij konden hem niet brengen. En hij kwam weer bij een vogel, die

heette reiger. En die pas sprak tot de aap, zeggende: indien ik je breng naar een eiland, (is het dan goed?) want op dat eiland is visch. En aldus stemde die vogel toe (nam het aan) en zij tweeën vertrokken naar het eiland. Dus toen sprak de aap, zeggende: als wij op dat eiland aankomen, zet me (dan) af boven op een boom. Dus, toen ze waren gaan zitten (op een tak) pakte die aap die vogel, en plakte hem al zijn veeren uit, en gooide ze op den grond. Toen ging die aap maar weg, hij ging rond, en hij at al de boomvruchten op dat eiland. Dus toen er geen boomvruchten meer waren, zocht die aap die reiger weer op, en de reiger zijn veeren waren (weer) gegroeid, dus was hij weggevlogen. En die aap liep rond, bedroefd, want de vruchten waren op, op dat eiland. En hij zat op het strand, en hij zag honderd krokodillen, en die aap vroeg, zeggende: kameraden, waar gaan jullie heen? En die krokodillen spraken, zeggende: wij gaan uit (om) te vechten. Als het kan, laat ik je dan maar naar een (ander) eiland brengen, want daar is heel veel eten. En toen bewilligde die krokodil dat, en zij vertrokken. Dus waren zij haast op dat eiland aangekomen, (toen) die aap sprak, zeggende: als wij op dat eiland zijn aangekomen, ofschoon je me dan afzet op de wortels van de rizophoren (dan is het goed.) En die krokodil nam het aan, dus die zette hem ook af landwaarts op de wortels van de rizophoren. En (als) hij hem afgezet had sprak die aap, zeggende: jullie bent toch werkelijk dom, zoodat je iemand die in nood zit wegbrengt. En toen werd de krokodil boos, dus zat hij de aap achterna, en beet hem in zijn poot. En die aap zeide: wel, wel, dit is mijn poot niet, en zij nam een rizophorenwortel en zeide: dit is mijn poot. En die krokodil liet die aap zijn poot los en beet in die rizophoren wortel, en die aap klom (voor zich) boven in den boom. En die krokodil was boos, dus paste hij op die aap aan de rivier en aan de zee, zoodat die aap geen water kon drinken (hij kon het niet krijgen), en zelfs niet voor zich schelpdiertjes bij laag water op de riffen kon zoeken. Maar de aap was schrander, zoodat de krokodil hem niet bijten kon. Dus gebeurde het weer eens, dat die aap in een boom klom, en toen het donker was, verzamelden zich de krokodillen, en zij klommen, (in dien boom), en die aap hield vuurvliegen (in zijn poot) en hij sprak tot de krokodillen, wel, wel, makkers klim af, opdat ik je niet met vuur gooi. En de krokodillen waren boos dus klommen ze maar (door), en de aap gooide met de vuurvliegen, dus sprongen de krokodillen (naar beneden), dus stierven al die krokodillen en de aap is ook weggegaan.

XLIV. KUPA-KUPA.

O Korobo moi de o tumara moi.

Naga o korobo moi, de o tumara moi i ma dodiauo. De hāra moi ma tumara ja tēmo ma koroboika j'āto: diauo ngōna de ngohi ngōnāhi i nī lamoko, ma nāko o gāhi ha ōkēre dōne ngōna na oahua, ma nāko ngohi, dōne ta oaha. Gēnāngōka ma korobo i tēmo j'āto: barikua ngōna ani hohumudjuru, de no tēmo na mātā, de ngohi āhi l'amo-amoko, de n'āto ta mātāua? De ma tumara i tēmo j'āto: abeka, ma ōkēre. Gēnāngōka de ma aēre i tāgi-tāgiha, ma korobo i ōkēre ma gāhi, hino o aere gēnāngā i ma hiōmānga, de ma korobo gēnāngā ma mamāta i ōmānga, hiadono i tāgi i māngā-kunokaua. Gēnāngōka ma korobo i tēmo ma tumarika, j'āto: abeka ngōnāli, de ma tumara j'āto: ma hutuōhi de hao ngohioli ta ōkēre, ho de ma goaha i hikaōko, de ma tumara i ōkēre, hiadono o goaha i tōna-tōnaka. Ho de ma goaha i tōnaka, de ma tumara i tēmo j'āto: abeka diauo no legāhi, o gāhi ta oahōka. Gēnāngōka ma tumara i hidoaka o mālēke i rupa-rupa ma koroboika, hiadono ja mālēke, de ma korobo gēnāngā i ōiki, o lōku moiika, de gēnāngōka ja ika, de o bātoko i diāi, de ja m'umo ho hiadono i hōnēngōka, hābābu ja mālēke.

XLIVa. Van de karbouw en de reiger.

Er was eens een karbouw, en een reiger was hem tot makker. En eens sprak die reiger tot die karbouw, zeggende: kameraad, van ons beiden zijt gij de grootste, maar als we zeewater drinken, maak jij de zee niet droog, maar als ik (drink) maak ik hem droog. Toen sprak de karbouw zeggende: wel kom aan, jij bent de kleinste, en je zegt (dat) je het op (drinken) zult, en ik ben grooter, en je zegt, (dat) ik het niet op kan? En de reiger sprak, zeggende: komaan, drink. Toen het opkomend water was, dronk die karbouw zeewater, en voort, het water werd heelemaal vol, en die karbouw zijn buik werd vol, zoodat hij niet meer gaan kon. Toen sprak de karbouw tot de reiger, zeggende: Komaan, gij weer, en de reiger zeide: nog een beetje, en dan zal ik ook drinken, dus toen het water begon te vallen, dronk die reiger, totdat het volle ebbe was. Dus toen het volle ebbe was zeide de reiger: komaan kameraad, kijk er eens, ik heb de zee leeg gedronken. Toen maakte die reiger die karbouw op allerlei manieren beschaamd, totdat hij beschaamd

werd, en die karbouw ging naar een berg, en als hij daar aangekomen was, maakte hij een scherpe bamboe, en stak die in den grond, en gooide zich naar beneden totdat hij gestorven is, omdat hij beschaamd was.

XLV. KUPA-KUPA.

O Karàhe moi de o popadéke moi.

Hara moi i dàdi o karàhe nènàngä de o popadéke moi, i ma hobàta, hiadono karika nàgu i òiki ka hiadóto. Gènàngòka, ma moioli ma popadéke i tème j'ato: hobàta, nènànga jarehe ngòne i na hiadóto h'òiki ho maruhu, dòkèna, o àkèrè ma honèngaika. De gènàngòka ma karàhe i tème j'ato, ngohi hobàta, nàko ani ngòtiri koiwa, ngohi 't òiki 't àkunua, hābabu ngòna de ngohi, ho ma howono, ngohi, nàko to tiboko dòkèna o àkèrika dōne to hènènge.

Gènàngòka ma popadéke i tème j'ato: hobàta uha ani hiuंगा i huhu; nàko iarēhe de ahao ngohi to nī ao. Ho de iarēhino ma popadéke i tème j'ato: hobàta, na ino, la to nī liko ani tōmarino, de ngohioli āhi gorōnaino, la to na hidiboko, de na ma honèngaika. Gènàngòka ma karàhe jo modékika, i ma djobo i tiboko, ho de ma àkèrè ma goronāka ja ika de ma popadéke i tumunu, de i tumunu-ku, dau i ma hidjodjoika dan o hēlewòka, hiadono ma karàhe i hènèngòka, dāku o àkèrè ma lèkòka. De gènàngòka o totaleo moi, ma rēmānga o koloba, jo hāhini ho i òiki o inomo i ma lingiri, de ja mākè ma karàhe ma hènènge gènàngä, de ja tauru i hidatoròka hiadóto, ho i hidòlomòka ma totaleo gènàngä. Ho ma karàhe de ma popadéke gènàngä, ka i hènènge mātā-mātā.

XLVa. Vau de muis en de boomkikvorsch.

Eens waren een muis en een kikker bevriend, zoodat, waar ze ook heengingen, alleen maar met zijn tweeën. Toen gebeurde het eens (dat) de kikker sprak, zeggende: vriend, morgen gaan wij tweeën op een feest, ginds aan den overkant van het water. En toen sprak de muis, zeggende: ik vriend, als je geen prauw hebt, kan ik niet gaan, want ik en gij zijn verschillend; ik voor mij, als ik gindsch in het water zwem, dan sterf ik. Toen sprak de kikker, zeggende: vriend heb maar geen zorg, als het morgen is, dan

zal ik je brengen. Dus sprak den volgenden dag de kikker, zeggende: vriend, kom hier, dan zal ik je een strik om den hals maken, en (die) zal ik ook om mijn middel doen, en vervolgens zal ik met ons zwemmen, en we komen aan den overkant. Toen de muis dat inwilligde, vertrokken ze zwemmende, dus toen ze midden in het water kwamen, dook die kikker, en hij dook onder, en hij hield zich vast aan een steen daar beneden, totdat die muis gestorven was, daar boven op het water. En toen was er een vogel, Koloba geheeten, die honger had, dus ging hij om eten te zoeken, en hij vond het lijk van die muis, en als zij daarnaan trok, waren het twee aan een rij, dus werden ze (beiden) door den vogel opgegeten. Dus die muis en die kikvorsch gingen allemaal dood.

XLVI. KUPA-KUPA.

O njawa de o mia-mia.

O njawa wo ma têngo o rêdi wo diâi; bôte de o bole wo dâtomô bôte de i hobôka de i ômuku. Ma mia-mia jo gona de jo tôhiki. Ma dutu wo tôma ma wa daenua. De wo ma hininga: o ângkafi ôkia ta pake, la i âkunu ta tôma ma mia-mia gênângâ. De hao o ângkafi moi wa mûke, de o gôta ma tigonô wa lê de wa haino, de wo diâi o njawa-njawa moi, de âha ma gôta ma tigonô wa biêhe ma njawa-njawa gênângâ. De hao ma njawa-njawa wa malâika o rêdi ma goronâka. Bôte de âha ma mia-mia i boaino, j'âto, oh, hobâti, no dodôa gênângôka, o wânge ma hauku, uha no gôgêre gênângâ kudau. I haluhu i âkunua, hêbâhu o gôta, dâdi ma mia-mia i tôhiki i âkunua, wa tobôte o njawa. De ma moioli ja ino ja bityarali, i haluhu i âkunua. Ma mia-mia j'âto, nâko to ni tûmoli de no haluhua, dône to ni gôhara. Gênângôka ka wa lehali, j'âto: to ni leha ma moioli; de i haluhua. De ma giama ma honônga ja poka, de ja poka ja taulôka. De éna ma mia-mia jo bityara j'âto: âhi giama uha no tpo, nâko no hi malaua dône âhi giama ma honôngali to ni hipôka; jo pôkali, gênângôka j'âto: nâko no hi malaua dône to ni hipitokali; de hao j'âto: nâko no malaua âhi lou ma honônga, dône ma honôngali. Ja malaua, de ma lou ma honôngali ja pitokôka. Gênângôka de ma dutu wo ma hiadonôka, w'âto: ngôna, mia-mia, aui wânge ka nêngogâ, dône to ni tôma. Bôte éna ma mia-mia j'âto, uha no hi tôma nêngôkadau, la no hi ao dika ani tauika,

de la ha ika, de o kodöfu na lè la no hi hano àhi rðche ma amoko, duga-duga àhi lako de àhi giama, de àhi lou, uha na hano. Bòto, uunangü ma njawa genangü wa mòtèke o mia-mia ma bityara, dadi ma lako, de ma lou, de ma giama wa hanoua. De bòto àha wa hihupu, de wa tuhuku. De ma mia-mia j'ato, uha no hi hihupu, la duga-duga o tau ma goronaka de hao no hi tuhuku. De wa tuhuku, de ma uku i tòkara, de i hidoaka o tau ma goronaike, de hiadono ma njawa genangü ai tau ja ukuoka; de o bërera moi mata-mata ja tuhukoka de ma mia-mia i ma onròka.

XLVIa. De mensch en de aap. (84).

Een man maakte een tuin, en toen die klaar was, plantte hij pisang. En toen die vrucht droeg en die (vrucht) rijp was paste een aap daarop en stal ze. De eigenaar (wou) hem dooden, maar hij trof hem niet. En hij overlegde: wat zal ik voor list gebruiken, opdat ik die aap dooden kan. En toen vond hij een list, en hij haalde boomhars, en als hij aangekomen was maakte hij een pop, en toen smeerde hij die boomhars op die pop. En daarna pas liet (verliet) hij die pop midden in den tuin. Vervolgens kwam die aap en zeide: hé vriend, wat doe jij daar? de zon is heet, je moet daar niet blijven staan. Het kon niet antwoorden, want (het was) hout, dus kon die aap niet stelen, hij meende (dat) het een mensch was. En hij kwam weer en hij praatte weer (tegen die pop) (en) die kon niet antwoorden. De aap zeide: als ik weer tegen je spreek, en je antwoordt niet, dan zal ik je slaan. Toen vroeg hij maar weer, zeggende: ik vraag je nog eens, en het antwoordde niet. En hij sloeg hem met de eene poot, en als hij sloeg, was hij vastgekleefd. En hij, die aap sprak, zeggende: houdt mijn hand niet vast, als je mij niet laat begaan, dan zal ik je ook nog met mijn andere hand slaan. Hij sloeg weer; toen zeide hij, als je mij niet laat begaan, dan zal ik je ook nog schoppen, en daarna zeide hij: als ge mijn eene been niet laat begaan, dan zal ik ook nog met het andere (schoppen). Het liet niet los, en hij schopte ook nog met het andere been. Toen kwam de eigenaar daar aan, zeggende: jij, aap, het is nu je dag, dat ik je dooden zal. Vervolgens hij, die aap, zeide: je moet me nu hier niet dooden, maar breng me maar naar je huis, en vervolgens als we daar zijn, moet je arenzels halen, en me daarmee omhullen over mijn heele lichaam, alleen

maar, mijn handen en mijn pooten en mijn oogen, moet je niet inhullen. Vervolgens hij, die mensch, deed volgens de aap zijn raad, dus zijn oogen, zijn handen en zijn pooten hulde hij niet in. En vervolgens zou hij hem naar buiten brengen en aansteken. En die aap zeide: breng me niet naar buiten, alleen maar, laat me binnen in je huis, en daar moet je me pas aansteken. En hij stak hem aan, en het vuur vlamde, en het (vuur) steeg op naar boven in dat huis, totdat het huis van dien man heelemaal verbrandde, en een heel dorp verbrandde, en die aap is weggeloopt.

XLVII. KUPA-KUPA.

O Njawa moi de o kàho.

Nàga o njawa moi wa paliara o kàho moi, de o kàho gèuànga, dura ka ha magawe, hiadono o màidjànga de o òde i òiki i lingiri, ho i wi gao ma njawaika, hiadono o njawa gèuànga wo moréne ho o kàho gèuàngä, ka o inomo i hëmo-hëmore wa ike i òlomo. Gèuàngòka moioli o kàho gèuàngä i penjaki, de ma njawa gèuàngä wa tèmo w'ato: nènàngä ngèna kàho 't òlukòka ngohiòka no gogògère, hābābu ani fāidah kokiakana. De ma kàho i la malēke, ho i ma djobo, i ma hilingiri o ngi. Gèuàngòka ma kàho gèuàngä i wūha-wūhama o hōnganika, de o gūta ma amoko moi ja mākēika de ma timiòka i ma iduòka. De gèuàngòka nàga o totaleo moi, ma ròmànga o koloha, i tòhiki o dèdènge ma bèlaka, i tångi ma kàho ma lokuike i òlomo. Gèuàngòkadan, de ma totaleo i òlomo, de ma dèdènge ma bèleka i tiha ma kàhouku, de ma kàho i ma lega dākuike de ja mākē ma totaleo gèuàngä i òlomo. De ma kàho i tèmo j'ato: e, diauo, ngohi utu. Gèuàngòka ma totaleo ja umo ma dèdènge gèuàngä, ho ma kàho ja òlomòka. Gèuàngòka ma kàho i tèmo j'ato, diauo, ngèna dura na bodò hiadono ngohi to ni hibodò. Kokogèuàngä, de ma totaleo ja tòhata, de ja utuku ma kàho, hiadono ma kàho i hōnèngokali.

XLVIII. De mensch en de hond. (85)

Er was eens een man, die een hond hield, en die hond was heel vlijtig (vurig) zoodat hij herten en varkens zoekt, en die aan dien man bracht, zoodat die man in zijn schik was, dus gaf hij dien hond niet anders als heel lekker eten te eten. Toen gebeurde het

een (dat) die hond ziek werd, en die man sprak, zeggende: gij hond, ik wil nu niet meer dat je bij mij blijft, want je brengt me niets geen nut meer aan. En die hond was beschaamd, dus vertrok hij (om) zich een plaats te zoeken. Toen ging die hond het bosch in, en hij vond eenen grooten boom, en aan den voet daarvan ging hij liggen. En toen was daar een vogel, Koloba geheeten die een stuk gedroogd vleesch gestolen had, die ging zitten boven den hond om te eten. Toen die vogel aan het eten was, viel een stukje van dat gedroogd vleesch naar beneden naar dien hond, en de hond keek naar boven en ontdekte den vogel, die aan het eten was (zag dien vogel eten). En die hond sprak, zeggende: och kameraad (geef) mij een stukje! Toen gooidde die vogel dat vleesch naar beneden, dus die hond at het (op). Toen sprak die hond, zeggende: kameraad, je bent erg dom, zoodat ik je bedotten kan. Aldus werd die vogel boos, en hij plukte dien hond brokken vleesch uit, totdat hij dood was.

XLVIII. KUPA-KUPA.

O njawa moi de ngoi hekata.

Naga o njawa moi de ngoi hekatòka, de o wànge moioli, o nauru gènàngá, ngoi hekata wo mi tème, w'ato: nàko bòte t'òiki, to launga, la to lio de to àhoko, no haluhu. Ho de wo mi tème kokogènànga naga, o nauru moioli wo hìgihě-gihěne o tau ma pòrètòka, ho de w'òikòka, ami ròkata, o nauru gènànga, wa ino wo mi aòòka. De wo mi no, de o gilidànga moi wa maààika, de wo hìbēhēbàngo w'ato: nàko ami ròkata wo boa la wo àhoko, no haluhu. Gènàngòka i ma djobo ho de i òikòka, ho o kàho moi ja niki hiadono i ma hiadonòka mànga tauika, ma kàho gènàngá i lioli mànga tauino. Ho de ma ngòheka ami ròkata wo boa, de wo àhoko, w'ato: e, ngoheka no momiki, de ka o gilidànga moi mànga ngòòka de i haluhu.

Gènàngòka wo wòhama mànga dàngiruku, wo mi lega. De wato wa ika ka o gilidànga moi. Gènàngòka o nauru gènàngá ài hininga i buha, hiadono wo ari. De wo ari ma kàho moi wì tème j'ato: uha ani hininga i buha. Ngoni hekata o nauru moi wo mi aòòka, ma o nauru gènàngá ài tau ta màkèòka, ho nàko u'ato no mi ngoho, ngohi to màngàku to ni hìhira. Ma kianì no bēranì, hābābu mànga tau ma himàngòka o màtjāna moi. De ma ngoheka ami ròkata nènàngá w'ato: h'òiki dika. Gènàngòka i ma djobo, ho de o

ngèkomika ma kàho i tèmò j'ato: nènàngü bôte no gónna, no hidodiái, hãbãbu nãga mànga tau ma himàngòka o gòta moi, de o gòta gènàngü ma timika i pidahòka, de nãko ta ìka o màtyàna gènàngü to tigi, la de ja tòhata, la de i bi niki, done t'oara nènànga ma pidahino to bos. Ho de ènàngoli i wòhama, ngòna na tòma. Gènàngòka ja ìka, ma kàho j'ato no hi damã nèngòkadau, la ngohi ta ìka ta tèmò. Ho de una wo damã, ènàngü i òiki, ma màtyànika ja tèmò, j'ato: diauo, àhi djon ngoi hekata no wi hihupu. Ho de i tèmò ma kàho, de ma màtyàna ja tòhata, de jo dooara, de ma kàho i wòhama ma gòta ma pidahika, de ma màtyàna ma ka gènàngika i wòhama, ho de i wòhama gènàngika, ma ugoheka ami ròkata gènàngü wa tòமாகা. De ma màtyàna i hònèngòka, de ma kàho i wòhama i tèmò ma nauru ma homouika gènàngü, j'ato: djou, nha no hi ugamo ngohi, ma nènàngü ta ino, àhi djou ngoi hekata to mi ngoho. Kokogènàngü de ma nauru gènàngü wo hawana, ho wo mi higiliòka. Ho de mo liòka, ami ròkatòka de wo mi leha, w'ato: ja dodda gènàngü, ho o njawa ma homoa na mòtòke. De munàngü m'ato: àmo, nãko ko ti mòtèkua done wo hi tòma, ho ka ma òa ho ti niki, hu ka no hi ngoholi.

XLVIIIa. Van een man en zijn vrouw.

Er was een man die een vrouw had, en eens op een dag sprak die man tot zijn vrouw, zeggende: als ik zoo meteen weg ga om met de lijn te visschen, en ik dan terugkeer en roep, moet gij antwoorden. Dus, terwijl hij zoo tot haar sprak, luisterde een andere man achter het huis, dus toen hij, haar man, weggegaan was, kwam die man (die andere) en nam haar mee. En als hij haar meenam, liet hij een bromvlieg achter, en bestelde die, zeggende: als haar man komt en hij dan roept, moet gij antwoorden. Toen vertrok hij, dus, toen hij weggegaan was, ging een hond hen achterna, totdat hij tot aan hun huis gekomen was, en toen keerde die hond terug naar hun huis. Toen kwam die vrouw haar man en hij riep, zeggende: hé vrouw, sta op, en er was niets op hun (slaap) plaats dan die bromvlieg, en die antwoordde. Toen ging hij het huis binnen, en keek naar haar op hun slaapbank. En ach, hij kwam en (er was) maar een bromvlieg. Toen werd die man bedroefd, totdat hij weende. En (als) hij weende, sprak die hond zeggende: wees niet bezorgd, een man heeft je vrouw meegenomen, maar ik

heb het huis van dien man gevonden, dus als gij zegt (dat) gij haar halen wilt, ben ik bereid om voor je uit te gaan. Maar ge moet moedig zijn, want voor hun huis is een tijger. En de man van de vrouw zeide: laten we maar gaan. Toen vertrokken ze, dus sprak onderweg die hond, zeggende: pas nu op en wees heel voorzichtig, want voor hun huis is een boom, en die boom heeft van anderen een gat, en als ik vooruit ga, tot dicht bij dien tijger, zal die kwaad worden en zal me naloopen, dan vlucht ik, en ik zal in dat gat komen, dus dan zal die ook er in gaan (en dan) moet gij hem doden. Toen gingen ze voorwaarts en de hond zeide: wacht mij hier, dan ga ik vooruit om te blaffen. Dus wachtte hij daar, en die (hond) ging en sprak tot den tijger, zeggende: makker, doe de vrouw van mijn heer naar buiten komen. Dus, toen hij sprak, die hond, werd die tijger boos, en zat hem achterna, en die hond ging in dat gat van dien boom, en die tijger ging daar ook in, dus toen hij daar ingegaan was, doodde hem die vrouw haar man. En als die tijger dood was ging die hond (het huis) binnen en sprak tegen dien anderen man, zeggende: heer wees niet boos op me, maar ik ben gekomen om de vrouw van mijn heer te halen. Aldus werd die man bang, dus gaf hij haar terug. Dus als ze teruggekeerd was tot haar man, vroeg hij haar, zeggende: hoe komt dit, dat je met een anderen man meegaat. En zij zeide: lieve help, als ik hem niet gevolgd was, dan had hij mij gedood, dus was het maar goed, dat ik met hem meeging, dus kon je me weer terug halen.

XII. KUPA-KUPA.

O njawa moi wo ma têngo wo hihànga.

Hàra moi i dàdi, o njawa moi wo ma têngo wo hihànga ma dèkàna de hao o tònaka moi wa màke, de wo leha o kuàha de ma haekika, w'ato, o tònaka moi ma dôtô, gèràngà o bérèra èko koiwa. De ònàngà j'ato: ngòue ho hiorikua gèràngòka. Bòto de àha una ma njawa wo hihihànga gèràngà wa leha, nènàngòka o dunia ma hira o haeke moi, ma Uku, kiaka wa ika. Ònàngà j'ato: to unàng' ài bérèra daku. W'ato: nàko i àkunu, o njawa ni hindo ni hi mòtèke, la ma haeke gèràngà ti lingiri, la ti màke, la ti leha o bérèra. Wi leha, una w'ato wo hiorikua. Gèràngòka una ma njawa wi hihihànga w'ato: nàko i àkunu iti ni hi mòtèke, la ma dôtô moi gèràngà ha adono. De ònàngà ja màngàku ja mòtèke hindo

ma dōto gēnàngā. I adono de wo leha w'ato: nēngōka o bērēra ēko koiwa, de una ma haeke gēnàngā w'ato: koiwa. Una ma njawa wo hihihānga w'ato: koali, o bērēra nēngōkadau. De ja ika, de ka o lōku moi ja mākē. De ma njawa wo hihihānga w'ato: nāko i ākunu ha doa i adono dāku ma dōkuile. Ōnàngā ja mōtēke, himdono dākuile. Ia ile de ka o hēlewo moi ja mākē de wo lehali w'ato: nēnàngā o kápung, ēko koiwa. De ōna ma njawa j'ato ngomi mi hohiorikua. De w'ato ngohi nēnàngā o kiriti ma dudungu. De ma haeke w'ato, nāko no dōkērua, kiani ka ho lio. De unàngā, wa hihihānga w'ato, nāko i lākunu, beka, ni ja ino la (ho) hēlēnga nēna o hēlewo, done ha mākē, o ākēre ēko koali. De wa bityara w'ato: o gōta ma hōka ni ja hi lē de wī hidodidāi, de wa hiōkēre. Gēnàngōka de wa lehali: nēngōka de ma njawa ēko koali, de ōna j'ato: ma njawa koiwa. De w'ato: nāko kokogēnàngā, beka to āhoko. De wo āhoko (de) wo ihēne o njawa mānga ilini, de una wa tēmo nāga de ma njawa. Bōto de hao wa hidoaka o ngoheka ja ngimoi de ja himdoto i ma himātoko. Ge unàngā ma njawa wa hihihānga, la hupaja mānga hinīnga ja bitāi āi dodiau, de wa bityara: o wānge nēnàngā ni ja hākihiōka de ni ja orikōka. Nāko i ākunu, ka ho lio dika ngini de ngohi, hupaja jarēhe, mēdiringi i ni hohinīnga, de nha ni ja wōhānga. O wānge nēnàngā, ngini de ngohi duga-duga ti hidoaka āhi tabea ngini.

XIIa. Van een man, die verdwaald was. (86)

Het gebeurde eens (dat) een man verdwaalde op zee, (na) langen tijd vond hij een land, en hij vroeg (daar) aan het volk en de hoofden, zeggende: (daar is) een knap van een land, is dat een dorp of niet? En zij zeiden: wij weten niet (wat) daar is. En vervolgens vroeg die man, die verdwaald was: hier is uit de vroegere wereld een hoofd, een hoekoem, waar is die heen? Zij zeiden, zijn dorp is Zuidelijk. Hij zeide: als het kan, dat dan twee van ulieden me volgen, opdat ik dat hoofd kan zoeken, en (als) ik hem vind, zal ik hem vragen (naar) dat dorp. Hij vroeg hem (en) hij (dat hoofd) zeide: (dat) hij het niet wist. Toen sprak die mensch die verdwaald was: als het kan, ga jullie dan maar met me mee, opdat we aan die kaap komen. En zij stonden toe, om hem te volgen tot aan die kaap. Zij kwamen er, en hij vroeg: is hier een dorp of niet, en hij, dat hoofd, zeide: neen. Hij, de mensch die

verdwaald was, zeide: neen, (maar) er is *hier* een dorp. En ze gingen voortwaarts en zij vonden slechts een berg. En de man die verdwaald was, zeide: als het kan (laten) wij hem beklimmen totdat we er boven op zijn. Zij volgden totdat zij boven waren. Boven aangekomen vonden zij slechts een steen, en hij (de verdwaalde) vroeg weer: is hier een dorp of niet. En zij, die menschen zeiden: wij weten het niet. En hij zeide: ik heb dorst. En dat hoofd zeide: als ge niet drinkt, moeten we maar terugkeeren. En de man die verdwaald was, zeide: als het kan, welnu, kom dan hier, opdat we dezen steen opnemen, (opbeuren?) dan zien we (of hier) water is of niet. En hij sprak, zeggende: haal me boombladeren, en ze maakten die voor hem in orde, (als drinknappen) en hij dronk er uit. Toen vroeg hij weer: zijn hier menschen of niet, en zij zeiden: ueen, er zijn geen menschen. En hij zeide: als het zoo is, komaan, (dan zal) ik roepen. En hij riep en hij hoorde stemmen van menschen, en hij sprak: er zijn menschen. Vervolgens deed hij twaalf vrouwen opkomen (die) zich vertoonden. En die man die verdwaald was, opdat de harten van zijn gezellen tot rust zouden komen, sprak: op dezen dag zijt gij getuigen geweest, en gij hebt het gezien. Als het kan keeren wij maar terug, gij en ik, opdat morgen, overmorgen gij er aan denken zoudt, en gij het niet vergeet. Op dezen dag, gij en ik, ik biedt u allen maar mijn verontschuldiging aan. (of: ik groet u allen maar).

L. KUPA-KUPA.

O Koano moi de o gilaongo moi.

Naga o bërèra moi de ma koano, de ma moioli ma koano gënàngä wo ma dhiki, de äi ali-ali wa hiata, de wa këlèngauku äi dätèkdka. Gënàngdka ma gilaongo wa ino, de wa tðhikdka, hiadono ma koano gënàngä wo ma dhiki i bðto, de wa lingiri, ma ko wa màkeokaua. Ho de koiwa, ma koano gënàngä wo liio äi tauino, de wa ino de wo huloko o njawa ja ngoho o njawa jo mài-màihì de o njawa jo gogomàtère. Gënàngdka ja ino màta-màta, jo gogomàtère, de jo mài màihì gënàngä, de ma koano wa leha, w'ato ngohi nènàngä ti ni àhoko màngale àhi ali-ali moi i hihàngä ho ti ni àhoko ni jo màihì. De gënàngdka ma njawa gënàngä, uta jo màihì, uta jo gòmàtère, ho de i bðto, ma koano gënàngä wa leha w'ato: tyaràkia, àhi ali-ali gënàngä, o njawa ja tðhiki, ðko ngohi dika to hihànga. Gënàngdka

jo mài-màihì de jo gogòmàtère jo tèmo j'ato: gènàngǎ ani ali-ali, barikua ngomi ò de ko mi hiòrikua, ho nàko ka o njawa ma homoa, dònè ko hiorikua. De kokogènàngǎ ma gilaongo gènàngǎ wa ino ma koano ài tau ma dàtèkòka, de wa kèlèngauku. de w'òiki wo gila-gila ma koanoika, wo tèmo, w'ato: djou! nàko ngohi, ani ali-ali gènàngǎ ka ta màke. De ma koano gènàngǎ wo tèmo w'ato, iti na màke, nàko na màke, dònè to ni parahèngi o rupia ratuhu hange. Gènàngòka ma gilaongo gènàngǎ wa ika, wa zè, ho de wa ino, w'ato: djou, nènàngǎ to ngòna ani ali-ali. Gènàngòka ma koano gènàngǎ wi hidoaka o pipi ratuhu hange gènàngǎ, de ma gilaongo gènàngǎ wo liò ài tauika. De gènàngòka i tédèkànua, nàga o kàpa moi, i ma hiadono, de ma kàpa ma nàkoda gènàngǎ wo uti, ma koanoiha, de wa iha wa ao o bebe ma ngòhaka ma hiòto, de o gòta ma dobiki moi ma goa de ma dèkàra ho hiorikua. De ma kàpa ma nàkoda gènàngǎ, wo leha ma koanoika w'ato: nènàngǎ o bebe hiòto, kiàka ma bèka, kiàka ma nauru. De ma kàpa ma nàkoda wo tèmoli, w'ato, nàko nènànga na nàko, o kàpa danèna ka to ngòna ani kàpa. Gènàngòka ma koano wo huloko o gilaongo gènàngǎ wi ngoho, de wa ino, de ma koano wi leha, w'ato, ngòna gèna na nàko o bebe ma ngòhaka hiòto, kiàka ma bèka de kiàka ma nauru? Gènàngòka ma koano gènàngǎ wo tèmoli w'ato: nàko no hioriki, dònè àhi pàkàti o koano gèna to hidoaka ngònaika, la ngòna no koano, ma nàko ko no hiorikua, done to ni tòma.

De gènàngòka ma gilaongo gèna duru ài hininga i huhu, hābābu ko wa nàkoua, de gènàngòka ma gilaongo gènàngǎ wo tèmo ma koanoika, w'ato, djou, nàko i àkunu tauu to liòhi àhi tanika. De kokogèna ma koano gèna wi higumaža, ho wo liòhi. Ho de ài tauòka wo ika, de w'òiki wo ma hohònènge, wo ma ngumo o gāhiòko. De wo ma ngumòka, o banhu wi hihāhuru ho wa kàpa ma tímino wi hidutuku. Ho de wo tutukino, de ma kàpa ma njawa i ma tèke-ade-ade, j'ato: nènàngǎ ngòne ho gògère, ma nànga nàkoda dina, de o bérèra ma koano in ma bataru. De utu jo leha j'ato: òkia ja bataru, de wo ma tèngo w'ato: hābābu ngòne nànga nàkoda wo leha ma koanoika, w'ato: o bebe me ngòhaka hiòto, kiàka ma bèka, kiàka ma nauru. De wo ma tèngo w'ato: gènàngǎ ma mura-mura, o bebe gènàngǎ ma ngòhaka, o àkèrè ma dàtèkòka ha kèlèngauku, la nàko i hiraika i tobòngo, o karika gènàngǎ ma nauru, de nàko moi i turnika, gènàngǎ ma bèka. De ma gòta gènàngǎ o àkèruku ha umo la ma dobiki i hirauku ja lutu, gènàngǎ ma goa de kiàka i turuku ja lutu, gènàngǎ ma dèkàra. Gènàngòka ma

gilaongo gënàngá wo ihéne, de wo lío dínaíha, de wa íha de wa díáí, o ákéré wo uheíze o medjáka, de ma bebe ma ngòhaka wa zè de wo hítonuíno, de wa maza, de mói í híraíka, de w'átu: nènàngá ma nauru, de mói í toturu gënàngá ma bèka. De ma gòta ma dobíki gënàngá wa kòlènga o ákérúku, de ma dobíki í hírauku ja lutu gënàngá ma goa, de ma dobíki í turuku, gënàngá ma dekátra. Gënàngòka ma gilaongo gënàngá wo koano, de ma kàpa wa zèòka, de ma koano ma híra-híra, wo dàdi o gilaongo.

1a. Van den koning en den slaaf.

Er was eens een dorp met een koning, en eens ging die koning baden, en hij trok zijn ring van zijn vinger, en legde hem aan zijn zijde neer. Toen kwam die slaaf en stal hem, zoodat die koning, toen hij gebaad bad, en dien ring zocht, hem niet meer vond. Dus als hij er niet was keerde die koning naar zijn huis terug, en (daar) gekomen zijnde gelastte hij lieden, om toovenaars en wichelaars te halen. Toen kwamen al die wichelaars en zij wicheiden, en de koning vroeg, zeggende: ik roep jullui, omtrent mijn ring die verloren is, dus heb ik jullui geroepen om te wichen. En toen, eenigen van hen wicheiden, anderen tooverden, dus toen het klaar was, vroeg de koning zeggende: hoe is het er mee, is mijn ring door menschen gestolen, of heb ik hem maar verloren. Toen spraken de toovenaars en de wichelaars zeggende: omtrent uw ring, zelfs wij weten het niet, dus als gij het (anderen) vraagt, kan men het niet weten. (Misschien weten anderen het). En aldus kwam de slaaf op zij van het huis des konings en hij legde hem (den ring) neer, en hij ging rechteuit naar den koning, hij sprak, zeggende: Heer, als ik (het was dan) zoude ik uw ring wel vinden. En de koning sprak, zeggende: als ge hem maar vindt: als ge hem vindt, geef ik u driehonderd gulden present. Toen ging die slaaf hem halen, dus, toen hij kwam zeide hij: heer, hier is uw ring. Toen gaf de koning hem dat geld, die driehonderd gulden, en die slaaf keerde terug naar zijn huis. En niet lang daarna, kwam daar een schip, en de kapitein van dat schip ging aan wal naar den koning, en laudwaarts gaande nam hij mee twee jonge eenden, en een stuk hout, waarvan men het boven- of onder eind niet kennen kon. En die kapitein van dat schip vroeg aan den Koning zeggende: welke is (van) deze twee eenden het mannetje en welke is het vrouwtje? En de kapitein van

dat schip sprak nog, zeggende: als ge dit weet, is het schip daargindsch uw schip. Toen beval de koning om dien slaaf te halen, en (als) hij kwam, vroeg de koning hem, zeggende: weet gij omtrent de twee eenden, wat het mannetje en wat het vrouwtje is? Toen sprak de koning weer, zeggende: als ge het weet, dan zal ik mijn ambt als koning aan u geven, zoodat gij koning wordt, maar als ge het niet weet, dan zal ik u dooden. En toen kwam de slaaf in een groote moeilijkheid, want hij wist het maar niet, en toen sprak die slaaf tot den koning, zeggende: Heer, als het mag, keer ik eerst naar mijn huis terug. En aldus stond de koning het hem toe, dus keerde hij weer terug. Zoo was hij in zijn huis gekomen, en hij ging zich dooden, hij wierp zich in de zee. En als hij zich (er in) geworpen had, voerde de stroom hem mee, dus dreef hij tegen dat schip aan. En als hij aangedreven was, hoorde hij de lieden van dat schip met elkaar praten, zeggende: wij blijven hier, maar onze kapitein is aan land met den koning aan 't wedden. En sommigen vroegen: wat wedden ze, en een zeide: omdat onze kapitein vroeg aan den koning, zeggende: (van) twee jonge eenden, wat is het mannetje en wat is het vrouwtje? En een zeide: dat is gemakkelijk, (men moet) die eendenknikens aan den kant van het water zetten, en, als dan een het eerste zwemt, dat is het mannetje, en, als er een het laatste is, dat is het vrouwtje! En dat hout (moet) men in het water gooien, en het stuk dat het eerste zinkt (is) het onderstuk, en dat daarna zinkt is het topeind. Toen de slaaf dat hoorde, keerde hij naar land terug, en aan land gekomen deed hij het, hij schepte water (in 't een of ander watervat) op de tafel, en hij haalde die jonge eenden, en zette ze achter elkaar, en hij liet ze los, en een ging vooruit, en hij zeide: dat is het mannetje, en een kwam achteraan, en hij zeide: dit is het vrouwtje. En dat stuk hout legde hij in het water, en het deel dat het eerst zonk was het worteleind, en het deel dat daarna volgde, het kopeind. Toen werd die slaaf koning, en hij nam dat schip, en de vroegere koning werd een slaaf.

Zie Wohia N°. 39.

LI. KUPA-KUPA.

O ngoheka moi mo izaka de o nauru moi.

Hara moi i dadi, o ngoheka moi mo izaka de o nauru moi. Nako de mo izakaka, aui rokata w'iki wo ma lingiri. De wo mi gähe

ngoi hekata, o mède hange ta lio. W'öiköka äi wänge hange, ma nauru moioli wa boa, äi biono ka ge unängä. Bötö ma ngoheka mo leha: ja dodöa no lio. Unängä w'äto to hininga ngohi hekata, dädi ka to lio. Ma ngoheka m'äto, i bötö dika, ti damäha o mède hange. Näko wo lioua, gOUNGU ngöna ähi rökata. Gënängöka o mède hange, de wo liöka, äi biono ka ma tëro, dädi ka o ngoheka ami hininga mo huhu, hiadono mo bityara. Hegäla Tuälu-tuän de ma koauo ja toömönino, de ja putuhu ja äkunua. Gënängöka de o bërëra moiokali ja ika de jo bityarali, ma ja putuhu, j'äkunua. Bötö de hao o öpaha jo hupu o döwängöko de o ngödhaka moi wi mäke. De hao ma ngödhaka gënängä wa leha ma öpah'ika, ökia ja bityara? I hingähu ma öpaha: o ngöheka moi de ami rökata ja hiudöto, de mänga biono ka i ma tëro, ma hidodogumu ma äkunua. Gënängöka ma ngödhaka wo bityara w'äto: ka gënängä dika, ni ja iha, ni ja hingähu, näko ngohi ta putuhöka. Bötöno ma öpaha ja iha, de ja hingähu: o ngödhaka moi däi, näko unängä o bityara gënängä wa putuhöka. Bötö ma haeko wo huloko: beka, ni ja öko, ni hingoho, de wa iha wi huloko wa putuhu. Näko de wa ihäka, wa leha, ma bötö näga, öko koiwa; de önängä j'äto, äna näga, de w'äto: ni ja aoino, la o medja ma löknöka ni ja tamië. Gënängöka unängä wo huloko ami rökata ma dutu, w'äto: ngöna beka no wöhamu. Wa ika de wo wöhamu wa äkunua. De ma tängoli wi huloko; wa ika de wa wöhamöka.

De hao wa himätoko de w'äto: gënängä o ökaka ma karimängöka, de hao o ökaka gënängä, o dünia ja mäkeokana. Bötö wo tëmo o ngohekaika, ani rökata ge unängä.

LII. Een vrouw die met een man trouwde. (87)

Het gebeurde eens, dat een vrouw met een man trouwde. Toen ze getrouwd was ging haar man weg, om voor zich te gaan zoeken. En hij beloofde aan zijn vrouw, over drie maanden keer ik terug. Hij was drie dagen weg, (toen) een andere man kwam, wiens gelaat was als het zijne. Vervolgens vroeg die vrouw: waarom keer je terug. Hij zeide, ik heb mijn vrouw lief, dus keer ik terug. De vrouw sprak: het is genoeg, ik wacht op hem drie maanden (op haar man) als hij niet terugkeert zijt gij werkelijk mijn man. Toen, na drie maanden keerde hij terug, zijn gelaat was precies gelijk (aan dat van die andere man) dus kwam die vrouw in moeielijkheid,

tot ze er een rechtzaak van maakte. Alle Heeren en de Koning verzamelden zich, en zij konden het niet uitmaken. Toen gingen ze naar een ander land, en ze maakten daar weer een rechtspraak, maar ze konden het niet uitmaken. Daarna gingen de oppassers naar het strand, en ze vonden daar een knaap. En de knaap vroeg aan de oppassers: waar zijn ze over aan het praten? De oppassers zeiden: (er is) een vrouw met twee mannen, en hun gelaat is precies gelijk, (zoodat) ze het niet uit kan maken (wat haar man is). Toen sprak de knaap, zeggende: als het dat maar is, ga (dan) landwaarts en geef te kennen, indien ik (rechter) was, ik kon het uitmaken. Vervolgens gingen die oppassers landwaarts en ze gaven te kennen, (daar) is een knaap aan het strand, als die (hier was) zou hij die zaak uitmaken. Toen zeiden die hoofden: welann, gaat naar zee en haalt hem; en hij kwam landwaarts (en) zij bevalen hem het uit te spreken. Toen hij landwaarts gekomen was, vroeg hij: is hier een flesch of niet? En zij zeiden: hier is er een. En hij zeide: breng hem hier, en zet hem op de tafel. Toen beval hij haar werkelijken man, komaan, ga jij er in (in die flesch). Hij deed het maar hij kon er niet ingaan. En de eene (nog) beval hij (er in te gaan) hij ging en ging er in.

En toen wees hij het aan en zeide: dat is een zending van hooze geesten, en toen zagen ze die booze geest niet meer op de wereld. Toen zeide hij tot de vrouw: hij daar is je man.

LII. MAWEA.

O Totonde nēuāngā de o goduru wo ma tēngo, āi
tāpihuma o kariāngā.

Nāga o njawa wo ma tēngo ni tāpihuma o kariāngā. O wānge moiuku de āi tāpihuma gēuāngā wo ma hinoā de w'ōiki o bobērēkika mo ma tēngo, de w'āto: eh, bērēki. De muna mo haluhu m'āto: eh! o nāgōna gēuāngā io āhoko i āto: bērēki? Hābābu ngohi nēuāngā ka moīua mānga ajo de mānga bērēki. De muna gēuāngā ma bērēki mo ōlomo ami iuomo o widara, de ma kài ma bērēki gēuāngā mo ngike ami widara ma kài, ho i ōlomo ma kariāngā gēuāngā. Ma gēuāngā bukan o kariāngā, ma o goduru dika āi tāpihuma. De ma bērēki gēuāngā mo ōlomōka de ma kariāngā i āto: bērēki! tanu h'ōiki ho ma ōhiki, de i āto: nāko bērēki de an' igonōka de mānga haeke ho higōfo utu! De kokogēuāngā ma bērēki gēuāngā ma zē

moi ami igono de ma kori, de ma kori i bôto, to ma bërèki gènàngá
 mo noa o hudeuku, de to ma kariàngá gènàngá, ma kabèlànguku mo
 noa. De gènàngá i bôto i òiki i ma dhiki o ngàiruku, de i ma
 dhiki ma kariàngá gènàngá i tòmo i àto bërèki: ngòna no ma dhiki
 ma ngàiri ma utòka la ngohi nèngòka. De ma bërèki gènàngá mo
 ma dhiki o ngàiri ma utòka, de ma kariàngá gènàngá dàidòko i
 dadu. De ma bërèki gènàngá mo ma dhikua ho ka mo pulo-pulono
 o kariàngá gènàngá, dône i ma dhiki tjaràkia. Mo ma hidulakino
 ma pulo-pulono, de kòmahutiani de ma kariàngá gènàngá i àiki
 ma tàpihuma, de i àikuku ka o kariàngá moi. Ma ma dòla o goduru
 moi dure ko ài hàiloo ài utu màta-màtaka o guràtyi de o halàka,
 de ài kuliti de ài loo de ai gihuma màta-màta ko o itàng de o folori.
 De ma bërèki gènàngá mi dooara, de m'ato, hìoko danòngo,
 danòngo, na ino ngohino, nènàngá ngohi ngoni èle èko ngoni
 bërèkiino. De gènàngá i bôto, de ma goduru gènàngá, ài tàpihuma
 o kariàngá wo ma hino, de io lio o bërèki ami tauika gènàngá.
 De io lioika gènàngòka, de ma bërèki gènàngá mo mi gahoko ma
 koano o wànge ma njonjie ngoi dra, nàko i àkunu de tauu ma
 hikawing de ami ngòhaka o goduru gènàngá. De o hutu moiuku
 de ma goduru gènàngá w'òiki ma koanoio, de wa iye de wo wòhama
 ma koano ngoi dra ami ngiika, ma ài tapihuma o kariànga gènàngá
 ko w' àikua, de ma màke ma koano ngoi dra gènàngá m' àto eh,
 o aewani nènàngá i dodòo i wòhama de nènàngá to ngohi àhi ngiino.
 De kogènàngá ma kariàngá gènàngá i doa, ami kurahinku i gògèruku,
 de i àto: ngohi nènàngá ma koano o wànge ma hohòru wo hi
 huluko to wòhama aní ngiino nènàngá de to gahoko dede ngòna,
 nàko ia da to ni kawing, hàbàbu àhi àma wo hi huluko. De muna
 gènàngá mo haluhu: tje! ngòna gènàngá o kariàngá de o aewani
 ma dorou de to ni hidodòo to ni kawing. Kokogènàngá ma kariànga
 gènàngá i ma liòka ma bërèki ami tauika, de kokogènàngá de ma
 bërèki gènàngá ma hulukoli ma kariàngá, m'ato: abeika, n'òiki ma
 Koano o wànge ma njònjie ài humòka dône no mi màke o gilaongo
 moi, o gilaongo gènàngá to ma koano wànge ma njònjie ngoi dra
 ami gilaongo. Nàko na ika de no mi màke o gilaongo gènàngá, de
 no hibèhèhongo munangika n'ato: bôteani, ma hutuku ma koano
 o wànge ma hohòru ài ngòhaka wo bosinoli ngòsaino. De koko-
 gènàngá ho bôteani io hutuku ma godurn gèna wo boakali ma koano
 ngoi draika. Ma goduru gènàngá ài tàpihuma o kariàngá gènàngá,
 wa huputòka. De wo wòhama ma koano ami ngòraniha, ma
 koano ngoheka gènàngá mo kiditokòka, hàbàbu to anàng' ài

kumàti i mi daeně, de kokogěna o ãkěre ma hohutulu wo mi himahan, de hao mo wàngoli, de mo momikino de mo leha m'ato: ngóna nénàngǎ òkia ma ngòhaka? De wo haluhu w'ato: ngohi nénàngǎ ma koano o wàngu ma hohòru ài ngòhaka, ta ino to ni gáhoko mako i ãkunu de to ni kawing. De kokogénàngǎ munàngǎ génàngǎ mo màngǎku mi kawing unàngǎ. De mo màngǎkuòka de unàngǎ wo liokali ngoi bérékika, de wo mi hingǎhu munàngika, w'ato: ma koano wàngu ma njónjie ngoi ora génàngǎ ka mo mòdėke ngohi to mi kawing. De kokogénàngǎ ngoi béréki génàngǎ mo morėne hiadono ma hidodòhihi. De unàngǎ w'ato: ngohi o hutu to lio, de wo mi hibėhėhòngo w'ato: nėunàngǎ o Djumàti moi ka de ta ino to ma hingòhama. De ma goduru gėunàngǎ de wo ma hingòhama, ài djara moi ma haekė tumidòka, génànguku wo barėne, de ài hurudadu io hira-hira ia moritumidi de ia tumidi, de io tototurn ia moritòda de ia motòda, de ma béréki génàngǎ mo hira-hira mo hòda-hòda moduku. De génàngǎ ma koano ngoi òra génàngǎ ami loaike mo hibòhedka o mòho ma gare-garėhe. De ma Koano wàngu ma hohòru ài ngòhaka génàngǎ, de ài hurudadu mǎta-mǎta ia kilòliti ma tumidino ami tau, de hao nua wo uti de wo wòhama ami ngiika, de ma koano ami ba de ami kuàha, mǎta-mǎta jo diàì o rameàng, hiadono o djumàti moino de àha i pàha.

Génàngǎ dika ma gurutu.

Lila. Dit is 't verhaal van den jongeling, wiens mom een leguaan was.

Er was een mensch, wiens mom een leguaan was. Eens op een dag deed hij zich in zijn mom gaan, en hij ging naar een oudje, en zei: wel, oudje! En zij antwoordde en zeide: wel, wie zijn het die me roepen en zeggen: oudje! Want ik ben van niemand de Moeder en van niemand het «oudje». En zij, dat oudje, zij at haar eten, kaladi vruchten, en de schillen ervan, dat oudje, gaf zij hem (bedoeld is aan de leguaan, 't geen blijkt uit den vorm «mo ngike» van ike) haar kaladischillen, dus at die leguaan. Maar dat was geen leguaan, maar slechts het mom van een jongeling. En dat oudje had gegeten, en die leguaan zeide: oudje, laten we gaan om ons te baden, en het zei: indien oudje, je hebt klapper, dan wasschen we ons hoofd een beetje, ('t woord wil zeggen,

't haar reinigen met behulp van fijngeraspte klapper, die men er al wasschende in wrijft, om het reukloos, of aangenaam riekend (?) te maken). En alzoo dat oudje ze haalde een klapper en raspte die van haar klappers en de rasp (ervan 't kan ook wezen: ze haalde een klapper en raspte die), en toen ze geraspt had, dat van het oudje deed ze op een bord, en dat van de leguaan deed ze in de klapperdop. En toen dat klaar was, vertrokken ze om zich te baden in de rivier, en terwijl ze baadden sprak die leguaan, zeggende: oudje, baadt gij verder de rivier op, en ik hier. En dat oudje, zij baadde zich verder de rivier op, en de leguaan naar den zeekant. En dat oudje baadde zich niet, dus slechts zij keek naar die leguaan, hoe hij zich dan baadde. Zij verborg zich om te kijken, en zoo meteen, en die leguaan deed zijn mom af, en hij deed het af, als maar een leguaan. Maar zijn inhond was een jongeling, verbazend mooi, zijn haar was allemaal goud en zilver, en zijn nagels en beenen en armen, alles slechts juweelen en edelgesteente. En dat oudje overliep hem en zeide: och arme kleinzoon, kleinzoon kom bij me, hier bij je grootmoeder of bij je oudje. En daarna en die jongeling deed zich weer aan zijn leguaan mom, en zij keerden terug naar het huis van dat oudje. En zij waren daar teruggekeerd, en dat oudje vroeg haar, de dochter van den Koning van het Oosten, indien het kon, dat ze trouwde met haar kind, die jongeling. En op een zekeren nacht, die jongeling vertrok naar den Koning (naar boven, omdat het paleis hooger staat waarschijnlijk) en hij ging naar boven, en hij ging in de kamer van des Konings dochter, maar zijn mom, die leguaan, had hij maar niet afgelegd (uitgetrokken), en toen ze het zag, die dochter van den Koning, zeide ze: hé, wat moet dat beest, dat het inkomt hier in mijn kamer. En alzoo die leguaan die klom op, op haar stoel zat het, en het zei: mij heeft de Koning van het Westen bevolen om in te gaan in je kamer hier, en te vragen aan u, indien het goed is, trouw ik je, want mijn vader beveelt mij. En zij antwoordde: jakkes, gij, een leguaan en een leelijk beest, en wat heb ik aan je om je te trouwen? Alzoo die leguaan keerde terug naar dat oudje haar huis, en alzoo dat oudje dat gelastte weer aan die leguaan, zeggende: komaan, ga naar de Koning van het Oosten zijn put, dan vindt je daar een slavin, die slavin is de Koning van het Oosten zijn dochter haar slavin. Als je gaat en haar vindt, die slavin, dan doe je haar aan haar (aan de koningsdochter) bestellen, zeggende: als 't duister is straks, dan komt de zoon van

den Koning van het Westen weer bij je. En aldus dan straks, als het duister was, die jongeling ging weer naar de dochter van den Koning. Die jongeling was uit zijn leguanen mom gekomen (gekropen). En als hij ging in de Koningin haar deur landwaarts, was de Koningin haast gestorven (de prinses wordt hier heel ongemotiveerd: Koningin genoemd) omdat zijn glans op haar viel, en alzoo maar bestreek hij ze met een beetje water het gelaat, en meteen leefde ze weer, en ze stond op, en vroeg, zeggende: gij hier, van wat zijt gij een kind? En hij antwoordde en zeide: ik ben het kind van den Koning van het Westen, ik kom om je te vragen, indien het kan dat ik je trouw. En alzoo zij nam het aan om met hem te trouwen. En toen ze het aangenomen had keerde hij weder terug naar zijn oudje, en zeide: de dochter van den Koning van het Oosten stemt toe om met me te trouwen. En alzoo werd zijn oudje zoo blij, dat ze lachte en weende tegelijk. En hij zeide ik keer vannacht terug, en hij bestelde haar, zeggende: heden over een week slechts houd ik mijn intocht. En die jongeling als hij zijn intocht hield, was er zijn paard met zeven koppen, daarop reed hij, en zijn soldaten die vooruit gingen waren zeven en zeventig, en die volgden waren vijf en vijftig, en dat oudje dat liep vooruit al dansende met de handen in de zijde. En toen had de dochter van den Koning op haar erf uitgespreid wit linnen. En de zoon van den Koning van het Westen en al zijn soldaten gingen rondom haar huis tot zeven malen, en toen pas steeg hij af en ging hij in haar kamer, en de Koningin haar onderdanen en haar volk, maakten allen feest, tot een week lang en toen was het nit.

Dat is de lengte er van.

LIIL. MAWEA. O TOTOADE MOI NÉNÀNGÄ.

„De o njawa ia hindto o gin-hekata io dadi koano.“

Naga o njawa ia hindto o gin-hekata, ami rökata gënàngä wo dadi o koano, de ngoi hekata gënàngä mo dadi Bòki. Ngoi hekata gënàngä i mi tilibu, de o dodiha moi ma amo-amoko ia iuo de i ato: nia ngòhaka gënàngä, nako de i dadi, ka to ngohi ah'inomo. De kokogënàngä ma Bòki gena mo ngòhaka, de i dad'ino ami ngòhaka gënàngä. O njawa ma homoa ia iuo de i taruòka mangu lakoio de o hilo, ho i pilokòka, de ma ngòhaka gënàngä ia 26 de

ia ao ma dodiha ma ngiika de gënàngä de ia këlêngauku. O ngòhaka gënàngä o ngoheka. De kokogënàngä nàga o goduru'ia hinòto, o gòtaka io doaiie ia pulo-pulono o njawa ma dorou gënàngä. De o njawa ma dorou gënàngä io liòka mànga tauika, o goduru gënàngä ia hinòto io uti de o gòta gënàngä, de i mi lè ma koano ngoi òra gënàngä, de i mi higilio, ma mànga tauika. De mànga gogòli de mànga wuhi i ma tèke-tagàliòka dede munànga, de kokogënàngä, muna ami àba de ngomi ajo mànga lako i pilokòka. De i bòto muna ma lauha de o igono, de gënàngòka mànga lako gëna i lio ho i hira-hirali. De ònàngä mànga lako i hëlêngaiye de i àto: hiòko ngòhaka, nènàngä o nàgòna i ni lè de o dodiha ma ngiika gënàngä.

De kokogënàngä dika ma koano w'ato, abeika ni ja àhoko o kawàha i ma m'ata-m'atano, la nàko o nàgòna ngoi òra i mi lè ge ònàngä dòka i ma hekatòka dika ngoi òra nènàngä. De i bòto ma kawàha m'ata-m'ata io boaino de ma koano gënàngä wo leha w'ato: o nàgòna gënàngä i mi le ngoi òra de o huha de o tyèlaka ma goronàka gënàngä: nàko o nàgòna nàga i mi lè, ngoi ti hi-doaka munàngä la i mi hekatòka dika. Kokogënàngä ma goduru ma homoa gënàngä moi o moi o i àto ngoi, ngoi, ma momòngo ka io eluku, ko ònànga i mi lè o tyèlaka ma goronàka gënàngä. De i bòto, muna ma koano ngoi òra dika ma tumutu ònàngä i mi lè-lè munàngä. Muna m'ato o nàgòna nàga àhi wuhi de àhi gogòli ia lè-lè de mi ma tèka-tagàli, ge ònàngä dòka i bòto. Dàdi de kokogënàngä dika ma koano ngoi òra gënàngä, mi kawin ma goduru gënàngä. De ami ròkata unàngä wo dadi o koano ma amoko. De muna mo dadi Bòki Kolano, de ami àma gënàngä wo dadi o bërèra ma haeke, de ngoi hekata muna mo dadi o bërèra ma hae-koli dika.

Gënàngä ma gurutu.

Lilla. Van twee menschen die een echtpaar waren en koning werden.

Er waren twee menschen die een echtpaar waren, haar man die was koning, en zijn vrouw die was koningin. Zijn vrouw was zwanger en een heele groote slang kwam en zeide: dat kind van ulieden, indien het geboren wordt, dat is maar mijn spijs. En alzoo die koningin beviel, en haar kind kwam ter wereld. Andere (vreemde) lieden kwamen daar, en besmeerden hunne (van de ouders)

oogen met hars, dus werden ze blind, en dat kind namen ze en brachten het naar de plaats van die slang, en daar legden ze het neer. En aldus waren (daar) twee jongelingen, zij klommen in de boomen (dit kan evengoed enkelvoud zijn) zij keken naar die slechte menschen. En (toen) die slechte menschen teruggekeerd waren naar hun huis, klommen die twee jongelingen af uit die boomen (of dien boom) en zij namen dat koningskind en brachten haar terug, maar naar hun huis. En hun armbanden, en hun kam die verruilden ze met de hare. En alzoo haar vader en haar moeder hun oogen waren blind. En daarna zij (dat kind) wreef ze met klapperolie, en toen (het licht in) hun oogen het. keerde terug zooals vroeger. En zij (die ouders) openden hun oogen, en zeiden: och kind, wie heeft u nu gehaald van die plaats der slangen — slangenplaats? En alzoo maar die koning zeide: welaan, roep het volk allemaal hierheen en indien wie mijn dochter gehaald heeft, diezelfde moet haar maar tot vrouw nemen, mijn dochter. En vervolgens het volk kwam allemaal daar, en die koning vroeg, zeggende: wie heeft mijn dochter gehaald uit het midden van de moeite en het ongeluk, indien iemand hier haar gehaald heeft, ik geef hem haar over, opdat hij haar maar trouwt. Alzoo, die andere jongelieden (dan die haar gehaald hadden) zeiden de een voor den ander: ik, ik, maar achtereenvolgens logen ze slechts, want zij (waren het) niet die haar gehaald hadden uit het midden van dat ongeluk. En daarna zij, het kind des konings wees naar hen, die haar gehaald hadden. Zij zeide: diegene hier (die) mijn kam en mijn armband genomen hebben en met mij geruild, diegenen zijn het. Dus alzoo maar, die dochter van den koning, trouwde dien jongeling (welke van de twee is niet bekend). En haar man werd een groote koning. En zij werd koningin Kolano, en haar vader, die werd hoofd van het land (of het dorp) en zijn vrouw, die werd ook maar hoofd van het land (of dorp).

(’t Is echt Tobeloreesch dat de ouders voor de kinderen plaats maken, niet uit belangelooze ouderliefde, maar omdat de kinderen eenvoudig de ouders op zij schuiven).

Dat is de lengte er van.

LIV. MAWEA. O ’TOTOADE MOI NĒNĀNGĀ.

De o njawa mo ma tēngo m’ōiki ami dumuleika.

Naga o njawa mo ma tēngo, de ma moiuku de muna m’ōiki ami dumuleika. De komahutuani de i ma mākēika o òde moi. De koko-

gènąngă ma òde i tèmò i àto: he diauo okiaika n'òiki gènąngă, de muna m'ato: uwò! o òde gènąngă moi de i tèmò i dodiauo é! de kokogènąngă dika munàngă ma duhuòka m'ato: de butye òdel Ma ma òde gènąngă i òluku, i loarua. De kokogènąngă muna ma òto de amí dia, de ma òde i àto: ilaha diauo, uha ko no hi òto, hàbàbu nàko no hi òto, dònè to hònéngè. De muna m'ato: ilaha, o òde nènàngă moi de i tèmò ho ka o njawa é. De komahutuani de muna gènąngă i mi tðhata de mo hiðtoino de ami dia, de ma òde gènąngă koiwa, ho ka o njawa moi i higòkoino gèna ma òde ma riòka, de ma njawa gènąngă ài ròmanğa Mankuguru, de una w'ato eh diauo ia dodòà ho no hi òto? Ngohi nènàngă ti ngini nia koano. De muna mo tèmò m'ato: ngohi 't àto bòte o òde dika dàdi ngohi to bèraui ta òto. De unàngă wo tèmò w'ato: gènąngă ngohi dika, ma àhi tàpihuma o òde, de utuoli wo tèmò w'ato: ngòna diauo, no hi oriki, nàko ka o òde de tanu i àkunua hàkali-kali i tèmò-tèmò ho ka 'o njawa! ma hàbàbu de o njawa moi ma ngàngo dàdi i tèmò-tèmò kokogènąngă ma rupa. De kokogènąngă Mankuguru w'ato: diauo ngòna nènàngă okiaino ma njawa? De muna mo haluhu m'ato: ngohi nènàngă o Pàhi-Todoreiha ma njawa, t'òiki àhi dumuleika. De una w'ato ngohi nènàngă o hònganòka ma njawa mànga koano. De una w'ato, he diauo, nàko ia òa de to ni kawin la ngòna dede ngohi ha parèta to ngohi àhi kawàha diua o hònganòka. De muna m'ato: to ngohi ò nàga de àhi ròkatòka, de to ngohi àhi ròkata gènąngă, dure wo kaja. De ngòna ngaro o koano ma to ni dodòà? ngòna gènąngă, o hòngana ma njawa dé. De una w'ato: eh! ma ngohi ò, dure to kaja, de ia dodòà ho n'òluku to ni kawin? De muna m'ato: ngòna, ngaro ani kaja kialì, ni pòaua to ngohi àhi ròkata. De muna m'ato abeika, ngòna n'ato uo kaja ho ani baràng òkia honàngă ani tauòka? De unàngă w'ato: ngohi àhi tau ma gorauàka nàga o guràtyi, ma nàga o hude o guràtyi, ma nàga o itàng, ma nàga. . . De munàngoli m'ato: gèna to ngòna ani baràng ko i wòeua de! De unàngoli w'ato: abeika to ngòna ani ròkata ài baràng na ètòngo, n'ato ko ha ngoc ho. De kokogènąngă dika muna gèna ma ètòngo. De i bòto de muna ma ètòngo m'ato to ngomi mia baràng o guràtyi koiwa duga-duga o itàng de o folori, de o itàng gumilàng o njawò o guràtyi ma ngomi mi pàke o bòki o itàng, ma nàga o kàho o folori, ma nàga o kàpa o guràtyi ma ngomi mia pàke màta-màta ngomi mi kuràngua, dàdi ngohi ngaro ma to ni kwingua ngòna, de moioli ngòna, ngaro no koano, ma o hònganòka no gògèrè, ho to ni igoua. De ngohi o gahi ma

njawa, de ãhi berera ma i hãilon, dãdi ugaro ma 't ðluku to ni kawingu! De i bõto gẽnàngã una wo ma dadiokali o ðde, de wo liõka o hõnganiha. De muua ma ma liõka mũaga bẽrẽraika.

Gẽnàngã dika ma gurutu.

LIVa. Van een vrouw, die naar haar tuin ging.

Er was een vrouw, en eens ging zij naar haar tuin (en eens was het dat zij naar haar tuin ging). En niet lang (nadat ze op weg was) trof ze (zag ze) een varken. En aldus sprak dat varken, zeggende: wel kameraad (vriend) waar ga je nu heen? en zij zeide: hu, daar is een varken, en het spreekt en het zegt: kameraad (het kameraadt staat er) en alzoo maar joeg zij (dat varken) weg, zeggende: koesch varken! Maar dat varken wilde niet (weggaan) het liep niet weg. En alzoo hakte zij met haar hakmes (naar dat varken) en dat varken zeide: ontzettend, kameraad, je moet me maar niet hakken (hak me toch niet) want als je me hakt, dan ga ik dood. En zij zeide: verschrikkelijk: dit (is een varken, en het spreekt zooals een mensch! En zoo meteen werd zij boos, en ze sloeg er op los met haar kapmes (ze hakte schermeud voor zich heen) en dat varken (was er toen) niet meer, alleen stond er een mensch op de plaats van dat varken, en die mensch zijn naam (was) Maoekoegoeroe, en hij zeide: wel kameraad, waarom hak je mij? Ik ben jullui koning. En zij sprak, zeggende: ik zeide (bij me zelf dit is) zeker maar een varken, dies durfde ik te hakken. En hij sprak zeggende: dat (was) ik slechts, maar mijn mom (is) een varken, en oven daarna sprak hij weer zeggende: gij kameraad, ge ziet me, indien (ik) slechts een varken (was) dan (was) het toch heelemaal onmogelijk (moet het toch onmogelijk zijn, de zin staat in de voorw. wijs) dat het sprak zooals een mensch, maar omdat er een levend mensch in zit (in dat mom) is het dat het aldus spreekt.

En alzoo zeide Maoekoegoeroe, kameraad, vanwaar zijt gij? En zij zeide: ik ben een mensch van Pahitodore (naar 't land gekomen) (dit P. is een ondiepte tusschen Halmahera en Morotai, ver in zee; 't schijnt echter dat men zich dat in den voortijd als eiland denkt) ik ga naar mijn tuin. En hij zeide: ik (ben) koning van de boschbewoners. En hij zeide: wel kameraad, indien het goed is (in uw oogen) dan trouw ik je, opdat gij en ik tezamen regeeren (over) mijn volk landwaartsch in het bosch. En zij zeide: ik ben ook met

een echtgenoot, en mijn man die is heel rijk. En gij, ofschoon (gij) een koning (zijt) maar wat heb ik met je uitstaande, een boschmensch! (de strandbewoners voelen een grenzenlooze minachting voor boschbewoners). En hij zeide: wel, maar ik ben óók heel rijk, en waarom dan wil je niet dat ik (met) je trouw. En zij zeide: gij, al waart ge ook nog zoo rijk, (maar) ge kunt niet op tegen mijn man. (Een dergelijke pocherij is ook echt Tobeloreesch). En zij zeide: welaan, gij zegt (dat) gij rijk (zijt), dus wat (heb) je al zoo voor goederen in je huis? En hij zeide: in mijn huis is goud, maar (er zijn) gouden borden, maar (er zijn) edelgesteenten, maar (er zijn) . . . . En zij zeide weer: dat goed van jou is niet veel, hoor! En hij zeide weer: tel (eens) op de goederen van je man, ge zegt immers dat het zoo veel is! En al zoo maar telde zij het op, en vervolgens telde ze en zeide: onze goederen (zijn) niet van goud, slechts van edelgesteente, en de samaar (hebben) andere menschen ook (wel) van goud, maar wij gebruiken (zelfs) een kat van edelgesteente, maar er is (bij ons) een hond van edelgesteente, maar er is (bij ons) een gouden schip, maar (wat we nodig hebben) te gebruiken is alles in overvloed (niet te kort), dus al is 't nog zoo, maar ik trouw je niet, en nog wat, gij, ofschoon (ge) koning (zijt) maar ge woont in 't bosch, dus houd ik niet van je. En ik ben een zee (strand) bewoner (mensch) en mijn dorp is maar heel mooi, dus, al is 't nog zoo maar ik wil niet, ik trouw je niet. En daarna maakte hij zich weer een varken, en hij keerde terug landwaartsch naar het bosch. En zij keerde voor zich terug naar hun dorp.

Zoover slechts de lengte (er van).

LV. MAWA. O TOTOADE MOI NĒNĀŌĀ.

De nāga o njawa mo ma tēngo, ami lāko i pilokōka.

Nāga o njawa mo ma tēngo, ami lāko i pilokōka, de o wangeiye o ngoheka gēnāngā mo gōgēre ka mo ngōha-ngōhaka, ho ami dodiano ia iuo io goa-goana ami ngōhaka. De kokogēnāngā o njawa i mi goa-goana gēna ia mākē o borua moi, de ōnāngā gēnāngā io goana o ngoheka gēnāngā ami ngōhaka, ho ka de moi i huputuku, o njawa gēnāngā io noāka o borua ma gorōnauku. De o ngoheka gēnāngā mo ngōhaka dika, mo ngōhaka dika, hiadono ia ngimoi de o tumidi. Ami dodiano i mi goa-goana gēnāngā ia noāka o ngōhaka gēnāngā mātā-mātā, de kokogēnāngā dika ōnāngā gēnāngā ia

ʼāhinhòka o gāhiòko, dàdi o ngòhaka gènángǎ io lamokòka o ngòoto
 ma goronàka. De kokogènángǎ o ngòhaka gènángǎ ia hitutuku o
 bërèra moiha, o bërèra gènángǎ o mèki de ngoi hekata mǎnga
 bërèra. De kokogènángǎ dika ma mèki ngoi hekata gènángǎ mo
 hupu, de ma màke o ngòhaka gènángǎ de o borua gènángǎ. O
 borua ma goronàka gènángǎ ka io wère-wère. De ma mèki ngoi
 hekata gènángǎ m'ato: ah! òkia gènángǎ dòka o borua ma goronàka!
 De i bòto muna gènángǎ mo lio ami tauha, ma ʼè o bàhuku moi,
 de ma òko de ma bèlaka o borua gènángǎ de ma màke o ngòhaka
 gènángǎ ia ngimoi de ja tumidi, ma tjawali o ugoheka mo ma
 têngo, ami ròmàngǎ o ngoheka gènángǎ, Ma djou bòki, de ia ngi-
 moi, de ia butànga ka o nauru màta-màta. De kokogènángǎ muna
 ma ao ami tauha, de ma mèki gènángǎ wa màke o ngòha-ngòhaka
 gènángǎ de w'ato: eh, moi tanu ho na dumbòle, de ma mèki ngoi
 hekata m'ato: eh! wāhiòhi, hǎbābu mǎnga hohumudjuròhi. Dàdi
 nàko ia òa, de no na lingiròhi o njawa ma homoa la ho ma dum-
 bòle. De kokogènángǎ ma mèki gènángǎ w'òiki wo lingiri o ujawa
 ma homoa, ài gǎhe o djumàti moi de hao wo lio. Dàdi w'òikòka
 ma mèki gènángǎ, de o ngòha-ngòhaka gènángǎ ia ngimoi de o
 tumidi io hupu o dowòngiòko, de io ule-ule, de io totulada o
 ngòtiri o dowòngiòka, de mǎnga biràngǎ Ma Djou Bòki m'ato
 eh, gènángǎ nàko ni diàì de o gòta tanu ka ia òa ho hiòru,
 de kokogènángǎ o ngòhaka o nauru gènángǎ i ma kira-kira de i
 àto: abeika, ha tàili ho diàì de o gòta. De i bòto òuàngǎ i àto,
 abeika ho bau o mèki ngoi hekatika o dia de o bàhuku la ho diàì
 o ngòtiri o djuànga moi. De i bòto òuàngǎ gènángǎ i ma djobo io
 diàì, de o wǎnge gènángǎ dika de ia bòtòka o ngòtiri gènángǎ,
 de kokogènángǎ, Ma Djou Bòki i mi àhoko mo harenòko o ngò-
 tìròko la ho ule-ule ho hide-hidète. De kokogènángǎ dika io ule-ule
 i bòto, de ònàngǎ màta-màta io uti la de io diàì o àkali moi i àto
 kokonèna: eh Bèrèki, nènàngǎ i mi hāhinhòka duru, nako ia òa,
 de aui bòhoko moi ma amo-amoko no mi ike. o hila mi hihakāi
 mi ja hibauru. De kokogènángǎ ma hidoaka o bòhoko moi duru i
 lamoko. De i bòto ma àkère io hauku, ho de i tuha-tuhāra, de i
 mi tǎgoko ma mèki ngoi hekata, de i mi tòno ma bòhoko ma go-
 rònauku ho mo hònrèngòka. De ma mèki ài gǎhe ngade i adono,
 ho de wo boa ma mèki gènánga ma ngòhaka màta-màta gènángǎ
 ko i iwa mǎnga taòka, hǎbābu io hidètòka, de ma mèki ngoi
 hekata ma mo hònrèngòka. De kokogènángǎ dika ma mèki gènángǎ
 i wi tòhata, de hindono una wo doa o gòta moi duru ma guritir. Gre

de wa tutumu o ngootika, de wa make munga hidete duru ma hohutulukahi; de wo uti wa niki wo tiboko, de wa daenë, de w'ato uginu mata-mata o wange nenangä ni hönenge, hëbahu ähi ngömaha ma gagao ni j'aodoka, de ngohi hekata ma ni mi tömaka, dädi o wange nena uginu ni hönenge. De munga birangä ma Djou Böki m'ato: eh, bërëki amo mi ja howondoka ho ha tödökiana de ani ngömaha ma gagao. Gëna Ma Djou Böki ma tyoino de m'ato: eh, bërëki nenangä ani kia? De una w'ato: eh ngöha-ngöha, genangä uha ni ja tigi-tigi. De ma meki genangä una ka wa rapäti dika ho de wa tyo ma ngötiri ma duruka de ma meki genangä äi ngömaha ma gagao, Ma Djou Böki mo hiböha, ho i wedëröka, de ma meki wo hönengöka, de i wi lutudoka o ngootuku, de wo ma dädiöka o pähi moi. De Ma Djou Böki de am'iranga ia ngimoi de ia butanga io hidëtöka, munga bërëraika io lio.

Gënanangä ma gurutu,

LVa. Er was een vrouw wier oogen blind waren.

Er was een vrouw wier oogen blind waren, en dagelijksch was die vrouw en beviel maar, dus kwamen haar gezellen en pasten op haar kinderen. En aldus de lieden die op haar (de vrouw) pasten vonden een kist, en zijlieden, die op de kinderen van die vrouw pasten, zooals er een uit kwam, deden die lui het in die kist. En die vrouw, zij baarde maar, zij baarde maar, tot er zeventien waren. (Ook kan bedoeld wezen: zeventien malen). Haar gezellen die haar bewaakten, deden al die kinderen er in (in de kist) en aldus zij dreven maar naar zee (wellicht bedoeld „zij lieten ze drijven naar zee“, maar dat staat er niet), dus werden die kinderen groot in 't midden des Oceaans. En aldus die kinderen dreven aan aan een dorp op 't land, en dat dorp was het dorp van een (meki) toovenaar en diens vrouw. En aldus maar die toovenaar zijn vrouw kwam naar het strand, en zij vond die kinderen en (of „in“) de kist. In die kist maakten ze maar leven. En de vrouw van den toovenaar zeide: hé, wat is dat daar in die kist? En vervolgens (toen) — na afloop daarvan — van haar zeggen zoo) keerde ze terug naar haar huis aan de landkant, zij haalde een bijl, en ze kwam naar zee en ze spleet die kist en ze vond die kinderen zeventien, maar slechts één meisje; de naam van dat meisje was Princes, en die zestien waren allemaal jongens. En aldus bracht ze ze naar haar huis landwaartsch. En die toovenaar vond die kinderen en zeide: hë laten we een tot

spijs bereiden (het woord geeft aan «zacht maken» zoodat een tandelooze het zuigen kan, zooals heksen doen met jonge kinderen volgens 't volksgeloof), en de vrouw van die toovenaar zeide: hé, nog niet, want ze zijn nog klein. Dus als het goed is, dan zoek ons nog andere lieden om ze tot spijs te bereiden. En aldus die toovenaar vertrok en zocht andere menschen, en beloofde dat hij over een week zou terugkeeren. Dus hij was vertrokken die toovenaar, en die zeventien kinderen kwamen naar buiten naar het strand en zij speelden, en zij teekenden prauwtjes op het strand, en hun zuster Princes zeide, wel, dat, als je 't van hout maakt dan zal het goed zijn om mee te roeien, en aldus die jongens overlegden bij zich, en zeiden, komaan we probeeren om het te maken van hout. En vervolgens zeiden ze: komaan, we leenen van de vrouw van den toovenaar een hakmes en een bijl, vervolgens maken we een prauw djuanga. En vervolgens vertrokken ze en maakten het (een) en op dienzelfden dag maar en ze voleindigden die prauw, en aldus riepen ze Princes dat ze in de prauw zou klimmen, en vervolgens zouden ze spelende zeilen. En aldus maar waren ze klaar met spelen, en allemaal stegen ze uit, vervolgens maakten ze een list, zeggende aldus: wel oudje, nu hebben we ergen honger, als het goed is, geef ons dan een heele groote pan, we willen sago koken en sagopap aanroeren. En alzoo gaf ze hen een heele groote pan. En vervolgens maakten ze het water heet, zoodat het kookte, en ze vingden de vrouw van dien toovenaar en stopten ze onder water in die pan, dus stierf ze. En de termijn van dien toovenaar was haast aangebroken, dus als (toen) hij kwam die toovenaar waren de kinderen allemaal weg uit hun huis, want ze waren weggezeild, en de vrouw van dien toovenaar maar ze was dood. En alzoo maar die toovenaar werd kwaad, zoodat hij in een boom klom die heel hoog was, en staarde (tuurde) naar de zee, en hij vond (zeg, ontdekte) hun zeil maar heel klein nog (een uiterst klein beetje). En hij klom af, hij volgde hen, hij zwom, en hij bereikte hen, en hij zeide; gijlieden allen zult sterven op dezen dag, want mijn toovervoorwerp heb je meegenomen en mijn vrouw maar je hebt ze vermoord, dus vandaag sterf jullui ook.

En hun zuster de Princes zeide: wel oudje, we hebben toch (tegen je) overtreden, dus wat gaat ons je toovervoorwerp aan. Toen pakte de Princes het beet, (en liet het hem zien,) en zeide: wel oudje, wat is dit van je? En hij zeide: wel kinderen komt daar niet dichtbij (aan). En die toovenaar kwam maar dichtbij en hij pakte de achtersteven van de prauw, en de Princes sloeg die toovenaar zijn toover-

voorwerp, zoodat het verbrijzeld werd, en die toovenaar is gestorven, en hij is verzonken in de diepte der zee en hij is tot een zandbank geworden. En Princes met haar zestien broers zijn weggezeild, zij zijn teruggekeerd naar hun kampong.

Zoo is ook de lengte (van het verhaal).

LVI. MAWEA.

O Totoade nènàngä de o njawa ia hinðto o gia-ròkata.

Näga o njawa wo ma têngo, de wo mi kawing ma Bòki wàsiloteo ngoi òra, de unàngä de ngoi hekata j'ato: i òiki ma nauru ài àmàika de ngoi ajoika. De ma bërèki mo ma têngo i mà kamàke; o bërèki gènàngä ami ròmànga o ngo kinaboro. O kinaboro gènàngä ami ràki duru ka ba ngoe, o dowòngika. De ma Bòki loleo ngoi òra de ami ròkata gènàngä io nàhihu ma kinaboro ami ràki ma hòkoko, de i bòto wo doa o wale o utu moi; de wo doa ho de i tūhu, ma ngo Kinaboro gènàngä mo ihène ma wale moi i tiha ho i tūhu, de m' àto: eh, o nàgèma gènàngä ia tòhiki àhi wale. De kòmahutuani de ma ngo kinaboro, na ràki ma dutu gènàngä m'ato: wale, no ma kokurutiye! Muna mo dèmo-dèmo hiadono ma hinðto de ma wale gènàngä i tubo, ho duru ma gurutiye, de unàngä ka wo doa dika, dàku ma waleiye, ho hiadono ngoi hekata gènàngä wo mi mazaika ma wale ma timidka, hiadono ma ngo Kinaboro mo mi tòmàka, de ami pàkeang màta-màta mo ma lèdka ma ngo Kinaboro. De mo ma hipàkeika, de mo tème m'ato: wale no ma poluluku, no ma poluluku, de ma wale o utu moi gènàngä, i dàdi i polulukuokali, de ami ròkata gènàngä wo utidka de ma ngo Kinaboro gènàngä mo hipàkeika to ngoi hekata ami pàkean ho ko wo mi nàkoua. Una wa tobòte ka ngoi hekata i gongu. Ma munàngä mo hòuèngòka hābābu mo mi tòmaka, dàdi gènàngä una de ma ngo Kinaboro i ma djòbòka to unàng' ài tauika, de ia ika o nauru ài dimòndòka, de ami pàkeang màta-màta ia tagàliòka, de io dàdi o rameang moi, ma dèkana hiadono o wānge tutidino; i mi hirame, de mo ma hidokouku o tikāra ma lèkaku. De kokogènàngä muna ngoi hekata ma dutu mo hòné-hònéngé, mo wāgoòkali, de m'òiki ma niki ònàngä, de ma daenè de mo mi tòmàka ma ngo Kinaboro gènàngä, de muna gènàngä mo dàdiokali to ami ròkata.

Gènàngä dika ma gurutu.

LVIa. Dit is het verhaal van de twee echtelieden.

Er was dus een man, en die trouwde met de dochter van Boki-wasiloleo, en hij en zijn vrouw zeiden, zij gingen naar die man zijn vader en zijn moeder. En een oude vrouw ontmoette ze, die oude vrouw heette Kinaboro. Kinaboro had heel veel aanplanten aan het strand. En de dochter van Bokiloleo ('t schijnt de bovenstaande naam verkort) en haar man hadden sterke begeerte naar de vruchten van de aanplant van Kinaboro, en zoo klom hij in een mangaboom. En hij klom, dus plofte het, en die Kinaboro, zij hoorde een mangavruucht vallen, dus plofte het, en zij zeide: hé, wie stelen daar mijn mangavruchten? En meteen, die Kinaboro, de eigenares van die aanplant zeide: mangaboom, ga in de hoogte (wordt heel hoog). Zij zeide het tot tweemalen toe, en die mangaboom schoot de hoogte in, heel hoog, en hij, (die man die vruchten stal) klom maar boven in die mangaboom, dus, totdat hij zijn vrouw achterliet aan de voet van dien boom, totdat die Kinaboro haar doodde, en al haar kleederen nam ze voor zich, die Kinaboro. En zij bekleedde zich (met de kleederen van die gedooide vrouw) en zij sprak, zeggende: mangaboom, wordt laag, wordt lang, en die een mangaboom werd weer laag. En haar man (van die gedooide vrouw) klom er uit, en die Kinaboro die droeg de kleederen van zijn vrouw, zoo kende hij haar niet. Hij meende 't was werkelijk zijn vrouw. Maar zij (zijn werkelijke vrouw) was gestorven omdat zij haar gedood had, aldus hij en die Kinaboro, ze vertrokken naar zijn huis. En zij gingen naar den man zijn ouders, en zij (die ouders) verwisselden al haar kleederen (ze trokken haar de bruidstooi aan) en zij maakten een feest gedurende zeven dagen, zij befeestten haar, en zij stond netjes op de mat. (een gewoonte bij het eerste bezoek der schoondochter aan de schoonouders). En alzoo, zij, zijn werkelijke vrouw, die gestorven was, ze leefde weer, en zij ging, zij volgde hem, en ze trof hem, en doodde die vrouw Kinaboro, en zij, zij werd weder haars mans (vrouw.)

Dat is maar de lengte.

XVII. MAWEA.

O Totonde nènàngǎ de o njawa mo ma têngo
de ami ngðhaka ia hinðto.

O njawa mo ma têngo de ami ngðhaka ia hinðto. De ma moiuku de muna de ami ngðhaka i òiki i ma hðuga, o ngàiri ma utuiha

de ia tōma o dungēri moi, ia tōma de io liino de ia tètoro o dungēri gēnàngā, de i bōto de ia ʔdhoika. De kokogēnàngā dika o ngōhaka gēnàngā mǎng'ajo m'ōiki mǎnga rēdika, de mo hibēhēhongo m'ato nāko an'iràngā wo gari o dungēri gēnàngā, ni ngāiki ma ākēme dika, ma ma gōhi gēnàngā ngaro wo ari ma uha n'āiki, hēbābu gēnàngā to ngohi. De m'ōikōka, o ngōhaka gēnàngā wo ari. De mi ngāiki o dungēri gēnàngā ma ākēme, ma unàngā wa ōluku, hēbābu unàng'āi mau ma gōhi dika, dādi kokogēnàngā ngoi hirānga gēnàngā m'ato: eh, o dungēri ma gōhi gēnàngā to nānga ajo, dādi ngaro no gari, ma ngohi to bāraniua t'āiki. Ma am'iràngā gēnàngā una ka wo ari dika, una wo mau ma dungēri ma gōhi dika, dādi ngoi hirānga gēnàngā ma poakaua mo hi gihē-gihēne, am'irānga wo ari, de i bōto de ka o populāiki moi ma āiki, de ma tōpoko o mui moi ma dungēri ma gōhi gēnàngā, de mi hiā'ēme āi ākirika de ahao wa māʔa wo ari. De kokogēnàngā dika mǎnga ajo gēnàngā mo liino mǎnga tauōka, de ma māke o dungēri ma gōhi gēnàngā i kurāngōka o mui moi, de m'ato: o nāgōna gēnàngā i ma ōlomōka āhi dungēri ma gōhi? De ma ngōhaka gēnàngā ngoi hirānga m'ato eh, āh'irānga dika wo gore-gorēhe, ho ti ngāikōka o mui moi. De m'ato gēnàngā kāngano t'ōiki o rēdika de to hibēhēhōngōka t'ato: ngaro an'irānga wo gore-gorēhe ma uha ni āiki, de ui ributu ho ka n'āiki, ma o wānge nēnāngē, ngohi dede ugiini ho mā kitingaka hēbābu āhi dungēri ma gōhi an'irānga wo ōlomōka, dādi ngohi nēnāngā 't'ōiki to tungono. De gēnāngōka de muna m'ōikōka dure ko ami gurutika, hindono muna de ami ngōhaka ia hindōto gēnàngā, i mā kāmākeokaua, ka hiadoadonika. De kokogēnàngā ōnàngā ia hindōto ma gia-birāngā io gōgēre mǎnga tauōka, de ami irānga, gēnàngā hiadono wo lamoko de hiadono wo goduru. De am'irānga gēnàngā wo goduruōka, de unāngoli wo mi tēmo ngoi hirāngika w'ato: nēnāngā ka nānga ajo ma ko i m'iwa, ho ngohi-oli to ma tingaka dede ngōna de nānga tau nēnāngā. De kokogēnàngā ngoi hirānga o ngoheka gēnàngā mo ari mo ma lululu o loāka. De una w'ato: eh, uha no ari la no hi hākāi dika āhi bilaono. Koko-gēnàngā dika ko mo ariokaua, de mo momiki de mi hākāi āi bilaono o kupa timidi, de āi kuru-kuru ma gōhi tumidi de āi bidoho o dobiki tumidi, de āi mōkuru o bēlaka tumidi de āi dohae o hitabu tumidi. De i bōto wo ma djobōka w'ōiki wo towōngi; nāko o aere wo lingāna, de wo ma hiadonika, mǎnga nuhu ma dobikōka, de wo ma lega o ngoōtika, de wa māke o nuhu moi i pudaiye ho wuhiani ma amoko, de w'ato eh, nēnāngā dōne ta tyarākia la ta

màke de to gògèrè o nuhu gèràngá. Kokogèràngá dika una wo ma kira-kira de i bòto una wo ma niàta ma Djouika w'ato ia Djou nàko i gougoungu ngohi to himànga de to pòrète de ka o Djou de ka o koano ma ngòhaka, de àhi làko ta ruhutòka la de ta hélènga de nènàngòka de o nuhòka gèràngá o boleuòko i litauròko la i àkuru ngohi to boa gèràngòko ta dòku o nuhu gèràngá. De wo ma niata i bòto, de kokogèràngá dika o boleu moi i dàdi hiadono o nuhu gèràngá. De kokogèràngá de unàngá gèràngá wo ma dàgi wa nòna o boleu gèràngá, de wo ma hiadonika o nuhu gèràngá ma boleu gèràngá i dadiokali o ngòto ma amoko. De unàngá wo gògèrè o nuhòka gèràngá, ma o njawa ko moiua, dure ho unàngá dika tèro-tèro wo ma têngo, de ài tau ma koiwa. De gèràngá i bòto; unàngá gèràngá wo ma niàtoli ài Djouika w'ato ia Djou nàko i gougoungu to himànga de to pòrète la ngohi nènàngá ka o Djou de o koano ma ba de ma kuàha de àhi làko ta ruhutòka de ta hélènga de àhi tau moi i diàide nènàngòka, la ngohi ka to wòhama dika. De wo ma niàta i pàha gèràngá i diàidèka ài tau moi de ma baràng i lòma-òrànga. De una gèràngá ka wo wòhama dika ho wo gògèrè gèràngòka. De kokogèràngá una tèro-tèro wo ma têngòka de wo ma kira-kira w'ato: a nàko ngohi tèro-tèro to ma têngòka to gògèrè o nuhu nènàngá, dòne i torou.

De kokogèràngá una wo ma niàtoli, w'ato ia Djou, nàko i gougoungu ngohi nènàngá ka to ngòna ani ba de ani kuàha de àhi niàta nènàngá na tarima, la no hi hidouka o kawàha de munga tau-taundaka nènàngá o nuhòka nènàngá, hopaja òràngá i hi dodiano ngohi. De kokogèràngá unàngá ài kuru-kuru moi, o kuru-kuru gèràngá wa huloko w'ato: kuru-kuru ngohi to ni huloko n'òiki, no mi dètaka o pàkèan nènàngá, o bàdju moi de o ngòrè moi. Kokogèràngá o kuru-kuru gèràngá i òiki i ao o pàkèan gèràngá de i òiki ia lingeri ami bérèra. De ia màkèòka ngoi hiràngá ami bérèra gèràngá, de ami kàmpung ma dobikòka de i horène i àto, totoroio, o Abongoilio ngoi hiràngá ami tau okiàka ia ika. Am'irànga gèràngá ài òrànga o Abongoilio. Ika o kuru-kuru gèràngá i hòhe de i tàngiuku o njawa munga tau ma pòrètòka de i horènoli: Totoroio o Abongoilio ngoi hiràngá ami tau okiàka ia kaika; ika o tau moi ma pòrètòka i tàngiuku de i horène: Totoroio o Abongoilio ngoi hiràngá ami tau okiàka ia ika, de ma tau ma dutu i àto: nàko o Abongoilio de ngoi hirànga ma tau de daèna o kàpongo ma dobikòka o wale ma timiuku, de i hòholi ho de i tàngi kagèràngá o wale ma dèkaròka, de i horènoli i àto totoroio o Abongoilio ngoi hiràngá ami tau

okiäka ia kaika! De munàngä gënàngä mo ihëne o kuru-kuru gënàngä i äto: Abongoilio ngoi hiràngä de muna ami tau okiäka ia kaika, de muna gëna mo marätä ami hininga ma goröna. m'äto: ah, gënàngä naga o Abongoilio äi kuru-kuru, de muna gënàngä mo ari. Ika i higälioli i horëne ma kuru-kuru i äto: Totoroio o Abongoilio ngoi hiràngä ami tau okiäka ia ika, de muna m'äto eh, näko o Abongoilio de ngoi hiràngä de ngoi nëngöka! De ma kuru-kuru gënàngä i nti, de i hidenaka ami päkeän gënàngä de i äto: ngoi uënàngä e to lio, häbäbu ähi bërëra ma gurutika dare. Eh, kuru-kuru wähiähi no lio la ho ma iduokähi! Ma kuru-kuru gënàngä i äto: eh, ngoi to lio dika! Wähi no lio! Kogënàngä ma kuru-kuru gënàngä i himdëke to muna ami dämo, ho ma kuru-kuru gënàngä ka i gögërdhi, de i kinitarinu de ma kuru-kuru gënàngä i lio ma bërëraika de ma Abongoilio ngoi hiràngä gënàngä m'äto: Näko ia äa de to ni mëtëke la äh' iränga o Abongoilio mi ma mäke. De ma kuru-kuru gënàngä i äto eh! ngöna gënàngä i äkunua no hi mëtëke, hëbäbu ngoi nënàngä ka to hëho! Kokogënàngä muna gëna ka mo ributu mo niki, de ma kuru-kuru gënàngä i äto: näko gënàngä, abeika h'äiki! Kokogënàngä dika, önàngä i ma djobo. Ma kuru-kuru gënàngä i hëho, munàngä gënàngä mo ma dägi, hiadono ma nuhu ma dobiköka gënänga ia ika, de ma kuru-kuru gënàngä i äto: abeika, ngöna gënàngä o kiaika no boa? na mäke dika to an'iränga o Abongoilio äi bërëra ma gurutika!

De kokogënàngä muna m'äto näko kokogënàngä kuru-kuru ngöna dika no lio, la na ika, de o Abongoilioika i äto: eh, Abongoilio, bari ngoni hiràngä mo hibëhëhëngö no mi ngoioiha. Kokogënàngä una w'äto: eh, okiaikaua ho boa! De munàngä gënàngä mi dodamä de ko i w'iwa, de mo ari-ari dika, de hiadono ka mo hönënge.

Gënàngä dika ma gurutu.

LVIIa Dit is het verhaal van de vrouw met haar twee kinderen.

Er was een vrouw, en haar kinderen waren twee. En eens zij en haar kinderen, zij gingen visch voor zich zoeken, stroomopwaarts gaande in de rivier, en zij doodden één baars! Zij doodden die en keerden terug en zij kerfden die baars, (of „smeden hem in stukken“) en toen dat klaar was, rookten ze hem. En alzoo maar, de moeder van die kinderen ging maar hun tuin toe, en ze bestelde, zeggende:

indien je broertje huilt om die baars, trek je hem maar het vleesch er af, (89) maar de kuit, ofschoon hij huilt, maar je mag die niet nemen, want die is voor mij. En toen ze weggegaan was, huilde het kind. En zij nam voor hem het vleesch van die baars, maar hij wou het niet, want zijn begeerte was maar de kuit, dus alzoo zijn zuster zeide wel, de kuit van de baars is voor onze moeder, dus, ofschoon je er om huilt, maar ik durf die niet weg te nemen. Maar haar broeder, hij huilde maar, hij wou maar die kuit van de baars hebben, dus kon zijn zuster het niet meer uithouden haar broer te hooren huilen, en dus nam ze vervolgens een naald maar, en ze stak een korreltje uit de kuit van de baars, en ze legde hem dat op zijn tong, en toen pas was hij still (hield hij op met huilen). En alzoo maar, hun moeder keerde terug naar hun huis, en ze bevond dat aan de kuit van die baars een korrel ontbrak, en ze zeide: wie heeft gegeten van mijn baarskuit? En de zuster van dat kind (dat die korrel gegeten had) zeide: wel, mijn broertje, hij schreeuwde er maar voortdurend om, dus heb ik voor hem één korreltje genomen. En zij (de moeder) zeide: juist dat, toen ik straks naar den tuin ging, heb ik je besteld, ik zeide: ofschoon je broer er om schreeuwt, maar je mag het hem niet geven, en jullui bent weerspaunig, dus heb je maar genomen, maar op dezen dag gaan ik en jullui van elkaar af, want je broer heeft gegeten van mijn baarskuit, dus ik ga heen, ik verwijder me voor goed. (Een dergelijke lichtgemaaktheid over nog minder dan niets, is echt Tobeloreesch, en een der lastigste karakters trekken van de lieden.) En zoo gebeurde het, dat zij ging heel ver weg, zoodat zij en haar twee kinderen elkaar niet meer ontmoetten tot in alle eeuwigheid. En alzoo zij tweeën, die broeder en die zuster woonden in hun huis, en haar broer (die bleef bij haar) totdat hij groot was, en totdat hij een jongeling geworden was. En haar broeder was een jongeling geworden, toen sprak hij ook tegen zijn zuster, zeggende: (90) onze Moeder maar ze is er nu niet meer, dus ik ook scheid me af van jou en van dit ons huis. En alzoo zijn zuster, die vrouw, zij huilde, tot ze zich over het erf heen en weer rolde. (Een heele gewone manier, om sterke smart te betuigen). En hij zeide: wel, huil niet, maar kook slechts mijn teerkost. Alzoo maar huilde zij niet meer, en zij stond op en kookte zijn teerkost (deze overgang van de grootste smartuitingen tot de gewone verrichtingen alsof er niets gebeurd ware is ook echt Tobeloreesch.) zeven rijstzakjes met rijst, en zijn zeven kippeneieren, en zijn zeven stukjes betelvrucht, en zijn zeven schijfjes

pinangnoot, en kalk, om zeven maal die betel in te soppen en toen het klaar was, vertrok hij, gaande langs het strand, indien het vloed was, (men kan alleen bij eb langs het strand loopen) ging hij door het bosch, en hij kwam tot aan het einde van hun eiland, en hij bezag zich de zee, en hij ontdekte een eiland, dat boven het water uitstak, zoo groot als een kam (dus heel ver weg) en hij zeide: wel, nu dan, op welke wijze kom ik er toe om op dat gindsche eiland te wonen. Alzoo maar overlegde hij bij zichzelf, en daarna bad (wenschte) hij aan den Heer (het Opperwezen), zeggende: Ja Heer, indien werkelijk, 't zij ik voorwaarts ga, of me achterwaarts keer en slechts gij zijt er, en ik ook ben een Koningskind, dan zal ik mijn oogen dicht doen, en als ik ze weer open doe, dan van hier naar dat eiland zal er een droogte getrokken zijn, opdat ik daar langs kan gaan, als over een brug (het mij tot een brug maak) tot aan dat eiland. En alzoo hij ging voor zich die droogte op (zijn wensch was dus verhoord), en als hij tot aan dat eiland gekomen was, werd die droogte weer een deel van de groote zee. En hij woonde op dat eiland, maar niemand woonde daar (nog) op, alleen maar hij (was daar) werkelijk hij alleen, en zijn huis, maar het was er niet. En daarna bad hij weder voor zich tot het Opperwezen, zeggende: ja, Heer, indien werkelijk, 't zij ik voorwaarts ga en ik ga achterwaarts, en ik hier ben slechts de Heer en de Koning zijn onderdaan en zijn volk, dan als ik mijn oogen gesloten heb en ze weer open doe, en mijn huis is opgericht (gemaakt naar boven) hier, en ik heb slechts er in te gaan. En toen hij gebeden had was zijn huis opgericht, en het was vol met goederen; dus hij ging er maar in, en zoo woonde hij daar. En alzoo hij was werkelijk heelemaal alleen, en hij overlegde bij zich, zeggende: indien ik heelemaal alleen op dit eiland woon, dan is het slecht, (niet goed, onaangenaam.) En alzoo hij bad weder voor zich, zeggende: Ja, Heer, indien het werkelijk is dat ik slechts ben Uw onderdaan en Uw volk, hoor (ontvang) dan mijn bede deze, en geef mij volk met huizen hier op dit eiland, opdat zij mij tot makker zijn. En alzoo was er zijn (91) haan (of de vorige bede verhoord werd of niet wordt niet over gesproken), hij beval dien haan, zeggende: haan, ik gelast je te gaan haar te brengen deze kleederen (het blijkt later dat met «haar» zijn zuster bedoeld wordt.) een baadje en een sarong. Alzoo ging die haan en bracht die kleederen, en hij ging, hij zocht haar dorp. En hij ('t onzijdig voornaamwoord is hier natuurlijk overal voor die haan gebruikt,) vond zijn (van dien eilandbewoners) zuster

haar dorp, en aan het eind van haar dorp daar kraaide hij zeggende: «totoroio, Abongoilio (’t eerste woord schijnt ’t hanougekraai te moeten mbootsen, ’t tweede is de naam van den eilandbewoner) zijn zuster haar huis, welken kant uit? Haar broeders naam was Abongoilio. Verder, die haan, hij vloog en hij ging weer op een tak zitten achter menschen hun huis, en hij kraaide weer: «totoroio» Abongoilio zijn zusters huis, welken kant op! verder, achter een huis ging hij op een tak zitten en hij kraaide: totoroio Abongoilio zijn zuster haar huis, welken kant op? en de eigenaars van het huis zeiden: (’t werkwoord heeft hier den meervoudsvorm) indien Abongoilio en zijn zuster hun (hier staat bepaald foutief het onzijdig bezittelijk *ma*) huis, dan is het ginds aan het eind van het dorp onder den mangaboorn. En hij vloog weer, zoo ging hij zitten boven in den mangaboorn, en hij kraaide weer, zeggende: totoroio, Abongoilio zijn zuster haar huis, welken kant uit? En zij, ze hoorde dien haan kraaien, zeggende: Abongoilio zijn zuster haar huis, welken kant uit (eigenlijk staat er: welken kant gaan ze uit naar het huis), en zij gevoelde in haar binnenste, zeggende: hé, daar is Abongoilio zijn haan, en zij die, ze weende. Verder, het herhaalde zich (of «hij herhaalde het») hij kraaide, die haan, hij zeide: «totoroio, Abongoilio, zijn zuster haar huis welken kant uit? en zij zeide wel indien (’t betreft) de zusster van Abongoilio, dan ben ik het. Die haan daalde af, en hij gaf haar de kleederen en hij zeide: ik deze keer maar terug, want mijn dorp is heel ver weg. Wel haan! (zeide zij) keer nog niet terug, laten wij eerst slapen gaan. Die haan zeide, wel, ik keer maar terug. Keer nog niet terug (zeide zij). Alzoo die haan hij volgde haar zeggen, dus die haan, hij bleef ook nog maar, en den volgenden morgen, en die haan keerde terug naar zijn dorp, en die Abongoilio zijn zuster zeide: indien het goed is dan volg ik je, opdat we ontmoeten mijn broer Abongoilio. En die haan zeide: wel, gij ’t kan niet dat gij mij volgt, want ik vlieg maar. Alzoo zij ging maar te keer, om mee te gaan en die haan zeide: als het zoo is, welaan, we gaan maar! Alzoo maar, zijlieden vertrokken. De haan die vloog, en zij liep, (wandelde, stapte) naar de punt van dat eiland, en de haan zeide: welaan, gij, hoe zult gij er komen (langs wat weg?) Kijk maar je broer, Abongoilio zijn dorp is ver weg. En alzoo zeide zij: indien het alzoo is, haan, keer gij dan maar terug, en, als je er bent, dan komt Abongoilio me halen. En daarna die haan is weggerloren tot naar zijn dorp. En die haan zeide tot Abongoilio:

wel Abongouilio, je zuster heeft me besteld dat gij haar van het land haalt. Aldus hij zeide, wel er is geen enkele weg om hier te komen (het geeft geen middel). En zij die, zij wachtte maar op hem en hij was er niet, en ze weende, weende maar, totdat ze gestorven is.

Tot zoover is het maar!

LVIII. MAWEA. O TOTODE MOI NĒSĀNGĀ.

De o njawa mo ma tēgo de ami ngòhaka o ngoheka
ia hīndto.

Nāga o njawa mo ma tēgo de ami ngòhaka o bori ugoheka. Ma moiuku de mānga ajo gēnāngā ami hīha mo tākōro, de mo bau to ngomi riaka ami bōngōno. De mo bauino, de mo tākōro gēnāngā ma hīha, de mo tākōro i bōto, ma bōngōno gēna māng'ajo mo gōgōnōka, ma ònāngā ia mākēua ma gōgōno. De gēnāngā i bōto māng'ajo gēnāngā mo hōnēngōka. Dādi ka de mo hōnēngōka ngomi riaka gēnāngā ma gāhoko ami bōngōno m'āto: āhī bōngōno ni ja haino, de òna i āto: eh! oa! ngomi nēnāngā mī hiorikua ani bōngōno, hābābu kāharuōno ngohi ajo ma gōgōno ma ngomi mī ja mākēua, ma muna m'āto: ni ja haino dika, i tāiti ni ja lingiri. Ma òna gēna i āto: ho gēnāngē dōne ka o kiaika mī ja lingiri, hābābu mia ajo mo hōnēngōka. De muna m'āto: i tāiti ni ja lingiri! De kokogēnāngā mo hōne-hōnēnge gēna ngomi òra o riaka m'āto: hei, dōdoto, abeika, no gogōgēre, la nāng'ajo to mī niki o horogaika, to leha nānga oa ami bōngōno gēnāngā dōne o kiāka ia ika de o kiāka ma gōgōnika. De kokogēnānga munāngā mo ma djobo, mo mī lingiri ngomi ajo, ho de moi o kāmō-kāmoro i tuboije ami himāngōka, mo hīdōtoino ho i tobikōka, de gēnāngika mo ma boāka. De ika mo ahoko ajo u! o ngo oa ami bōngōno o kiāka na haika. De kogēnāngā ma kāmō-kāmoro i tuboije ami himāngōka, ma òto ho ma hībitōka, gēnāngika mo ma boāka, de mo āhoko: ajo u! o ngo oa ami bōngōno o kiāka na haika, de muna gēnāngā mo haluhua, hābābu muna gēnāngā nāga o horoga ma goronāka. Ika, ma kāmō-kāmoro i tuboije ami himāngōka de mo āhoko: ajo u! o ngo oa ami bōngōno o kiāka na haika? De ngomi ajo gēnāngā mo haluhu ho hīhīri i tōmo, m'āto, nāga-nāga, nāko nia oa ami bōngōno o bole ma goāka ia gōgōnika! Ika, ma ngòhaka gēnāngā mo āhoko: ajo u! o ngo oa ami bōngōno o kiāka, na haika, de kokogēnāngā munāngā mo ma hīadono o horogaika, de ngomi ajo mo mī mākē de m'āto: hīko! ngòhaka, na ino

ðkia no huhu ho hiaðono na iuo nənàngā, o tðkata ma ngiino? De ma ngðhaka gənàngā m'ato eh, ajo, hēbābu ngoni riaka mo mi ngamo, hēbābu ami bəngōno na hihàngòka, dādi nənàngā ta iuo to ni leha o kiāka na haika. De muna m'ato, dðka o bole ma timiðka ta gògònika. De muna gənàngā mo mi noāka o borusuku. De ma tðkata i bosino de i ato: nāga o Toginitaròka mąnga bouuu. De muna m'ato: ko moiua o Toginitarā nəngòka ta pàkeino ngohi. De kokogənàngā ma tðkata gənàngā i liðka, de ngomi ðra gənàngā mo mi ba ho ma hupa de o borua gənàngā. De mo mi huleko mo liu ngomi ðra gənàngā. De ngomi ajo mo mi hidoaka o tataleo moi. O tataleo gənàngā o boriri. De mo liuino de m'ato ani bəngōno əua nēna os! De munàngā ma ləðka. De komahutusni mąng' oa gənàngā, ma tðhiki de ma tðmāka mąnga boriri. De ma ngðhaka gənàngā io ari, hēbābu io hininga de io dðra mąnga boriri gənàngā. De kokogənàngā dika ma boriri ma gðgo moi i tihauku, de ia dātomo ho i wəngo, de ma rðche moi gənàngā, o bēhi duru ma amoko de ma djāga gənàngā, i dādi o kuāma, de ma hðka i dādi o bādja de o ngðere. De ma huri gənàngā i dādi o tiwi, dādi o ria-dðdoto ia hinðto gənàngā io dādi o kaja ma njawa, de i tedėkanuu, o gòta gənàngā i ruba, de ma dəkara gənàngā i tubuku o bėrėra o Tarinateuku, de ma goa gənàngā ka nənàngðkədau. Dādi ma goa gənàngā o Tobəloho. Dādi o Tobəlo nənàngā i kajaua, hēbābu ma gòta ma goa gənàngāō nənàngðkədau. De o bėrėra o Terinate gənàngā i kaja, hēbābu o gòta gənàngā i ruba, ma dəkara gənànguku.

Gənàngā dika ma garutika.

LVIIIa. Van een vrouw en haar twee dochters. (92)

Er was eens een vrouw, en haar kinderen waren beide meisjes. Eens gebeurde het, dat hun moeder klopte haar schaamgordel (deze wordt uitsluitend door mannen gebruikt, dus het «haar» moet niet worden opgevat, alsof het voor eigen gebruik was,) en ze leende haar oudere zuster haar klopper. En ze leende die, en ze klopte die schaamgordel, en toen het kloppen klaar (afgevoerd) was, die klopper bergde hun moeder weg, maar zij (die kinderen) zij vonden niet de bergplaats (de verberging ervan). En na die dingen hun moeder die stierf. Zoo werd het toen ze gestorven was (dat) haar oudere zuster hen vroeg (om) haar klopper, zeggende: geef mijn klopper hier, en zij zeiden: wel tante, wij weten niet je klopper

(waar die is) want onlangs mijn moeder ('t woord staat in 't enkelvoud) ze borg (die) weg, maar wij vonden (zagen) het niet, maar zij zeide: geef jullui slechts hier, heel gauw zoek jullui hem. Maar zij (die) zeiden: tot dat doel dan, waar zullen we zoeken, want onze moeder is dood! En zij zeide: heel gauw zoek jullui hem. En alzoo de gestorvene vrouw haar oudste dochter zeide: wel jongere, komaan, gij blijft, en ik volg onze moeder naar den hemel (onder dit woord moet alleen verstaan worden: gene zijde des grafs) ik vraag (aangaande) onze tante haar klopper, waarheen die toch is, en waar ze die heeft opgeborgen. En alzoo, zij vertrok, zij zocht haar moeder, zoo eens ook een wolk schoot voor haar omhoog, zij hakte daarin met haar hand, zoodat hij brak, en daarlangs (door de gebroken wolk) kwam zij. En verder riep ze: moeder, (vrouw) tante haar klopper waarheen heb je die gebracht? En zoo die wolk hij schoot op voor haar, zij hakte alsof zij trapte, ('t kan ook zijn dat ze met haar voeten hakkende beweging maakte) daarheen kwam ze en ze riep: moeder (vrouw) tante haar klopper waarheen heb je die gebracht? en zij (de moeder) antwoordde niet, want ze was in den hemel. Verder die wolk schoot voor haar op, en zij riep: moeder, (vrouw) tante haar klopper, waarheen hebt ge die gebracht? En haar moeder die antwoordde, alsof een mug sprak, zeggende: hij is er, hij is er, indien het jullui tante haar klopper is, aan de voet van den pisang, heb ik hem verborgen. Verder dat kind riep: moeder, (vrouw) tante haar klopper waarheen heb je die gebracht, en alzoo had zij den hemel bereikt, en haar moeder ontdekte haar en zeide: helaas, kind, je komt hier, wat heb je voor moeite zoo totdat (je zelfs) hier komt in deze plaats van weerwolven? En dat kind zeide: wel moeder, omdat je oudere zuster tegen ons opspeelt want haar klopper hebt gij weggemaakt, dus nu kom ik hier (opdat) ik je vroeg: waarheen hebt gij die gebracht? En zij zeide: gindsch onder de pisang heb ik die geborgen. En zij (de moeder) deed haar (de dochter) in een kist. En die weerwolf kwam daar, en zeide: hier is de lucht van lichtmensen. En zij zeide: niet een lichtmensch heb ik voor me gebruikt hier. En alzoo de weerwolf keerde terug, en zij deed haar kist open, zoodat ze uit die kist kwam. En zij gelastte haar terug te keeren. (aan haar kind). En haar moeder gaf haar een vogel. Die vogel was een (93) loori. En zij keerde terug en zeide: je klopper is alhier, tante! En zij haalde die. En straks hun tante die stal en doodde hun loori. En die kinderen weenden, want ze dachten aan,

en ze hadden medelijden met hun loeri. En alzoo maaar van die loeri zijn veeren, was een gevallen, en zij plantten hem, (94) dus hij groeide, en zijn stam die was een heel groot ijzer, en de takken ervan werden lansen en de bladen dat werden sarongs en baadjes. En de bloemen dat werd geld, dus die gezusters zij beiden werden rijke lieden, en niet lang daarna, viel die boom om, en zijn top viel in het dorp (stad) Ternate, en het worteleind slechts hier naar beneden. Dus dat worteleind zijn hier de Tobeloreezen. Dus het werd dat Tobelo niet rijk was, want de boom zijn worteleind (was) hier beneden. En de stad Ternate is rijk, want die boom viel met het topeind daar ueer.

Aldus maar de lengte.

LIX. MAWEA. O TOTOADE MOI NĒNĀNGĀ.

De o njawa mo ma tēngo m'ōiki mo tungōno.

Nāga o njawa mo ma tēngo m'ōiki mo tungōno, ma hābābu muna ma larāng ami palōla o utu moi. De ami ngōhaka o nauru wo ma tēngo wa pāgēlōka o gāhumu moi. Dādi gēnāngā m'ōiki mo tungōno. De kokogēnāngā dika muna hiadono ka mo hōnēnge ko mo liōkauna. De muna m'ōiki ho hiadono m'adono o bērēra Boi, ma njawa ma ko moiua. De muna: oh! nēnāngā to tyarākia, āhi tau ma koiwa! De muna gēnāngā m'āto abeika to hitāili to ma niāta ma Djouika. De kokogēnāngā muna mo ma niāta, de i pāha, ami tau moi o gitāōanku i dideuku. De kokogēnāngā muna mo gōgēre gēnāngā. Nāko o hidaloko dākuku i mi hihāiluku dau ami bērēra ma dobikōka, nāko o hidaloko dānkīze, dāku ami bērēra ma dobikōka i mi hihāilize. Ma nāko o hidaloko koiwa ami tau gēnāngā i dideuku ami ngōhaka āi tau ma lōkuije. Ma ami ngōhaka gēnāngā wo mi mākeua, munāngā de ami tau. Na muus ka mi māke, dādi nāko ma ngōhaka gēnāngā w'ōiki wo ule-uleōka, de wa mākeino o iuomo de o pākeāng āi tauōka. gēnāngā munāngōka mi ike; nāko de wo ule-ule la wo boaiuo de wa māke, de w'āto: eh! o nāgōna gēnāngā i hi dōtakino o iuomo de o pākeāng nēnāngā. De ma moiuku de wo ma iduōka, de wo nānēre, kokonēnāngā una wa māke o njawa moi io boaiuo de i āto: o pākeāng de o iuomo gēnāngā bukān okiānāga i ni ike, meliūkan gēnāngā ngoni ajo mo ni ike o homoaiuo.

Gēnāngā dika ma gurutu.

LIXa. Van een vrouw, die wegging voor goed.

Er was eens een vrouw (die) vertrok voor goed, maar omdat zij verboden (had) (om van te eten) haar palola bananen een tros (zij wilde die voor zich alleen behouden). En haar eens zoon had (er van) geplukt een vrucht (stuk). Dus daarom vertrok zij voor goed. En alzo maar, totdat zij stierf (dus nooit!) keerde zij niet meer terug. En zij ging zoo, totdat ze kwam (aan) de kampong Boi, de menschen er van (van dat dorp) maar niet een (er was geen mensch in dat dorp, dus was het wellicht alleen maar een plaats die zoo heette.) En zij (zeide) wel, hoe heb ik het nu, mijn huis maar het is er niet! (ik heb zelfs geen huis). En zij zeide, welaan, ik probeer (het) ik bid (wensch) tot den Heer. En alzo zij wenschte (had) en (toen) het was afgeloopen (het bidden) (95) hing een huis voor haar aan het uitspansel. En alzo zij woonde daar (in dat huis). Indien de Zuiderwind woei, hij (de wind) woei haar naar het beneden (Noorder gedeelte) van haar dorp, (en) indien de Noorderwind (woei) woei hij haar naar het boven (Zuidergedeelte) van den kampong. Maar indien er geen wind was, (dan) hing haar huis boven het huis van haar zoon. (Zij had dus maar een zoon.) Maar haar kind zag haar niet, haar en haar huis. Maar zij zag hem slechts, dus, indien dat kind ging spelen, en hij vond (thuis gekomen) eten en kleeren, dan zij gaf het hem (had het hem gegeven.) Indien hij speelde en terugkeerde, en hij zag het (dat eten en die kleeren) en (dan) zeide hij: wel, wie heeft mij gebracht dat eten en die kleeren. En eens, en hij was ingeslapen (hij had zich neergelegd) en hij droomde, en hij zag een wezen komen (bij hem) en het zeide: ('t onzijdige is gebruikt, dus 't was geen mensch, maar een gestorvene) die kleeren en dat eten, dat (wordt) u niet door 't een of ander gegeven, alleen slechts uw moeder geeft u dat van andere (plaatsen) hier naar toe.

LX. MAWEA. O TOTOADE MOI NĒNĀNGĀ.

De o ngòhaka ia hinòto i òiki io tungòno.

Nāga o ngòhaka ia hinòto i òiki io tungòno de mānga bilano o igono i ma bēlaka. De i òiki nāga mānga garutika, de ònāngā io gogògēre o kiākaua, de ònāngā i ma tēmo i āto: eh, nēnāngā ngāne o kiāka ho gogògēre. De kokogēnāngā dika āi riaka w'āto

eh, no ma riridī dika. Hābābu ugōne nēnāngā o tōkata ma ngiōka. De kokogēnāngā āi riaka w'āto ani lāko na ruhutōka la ho niāta ma Djouika. De kokogēnāngā mānga lāko ia bori ruhutōka, de i ma niāta i āto ia Djou, nāko i gougoungu ugomi nēnāngā o Djou de o koano ma ba, de mia lāko mi ja ruhutōka de mi ja hēlēnga de mia tau moi i diāiile ma liāte dē ma momanarama māta-māta ka ò gurātyi de o halāka! De i ma niāta i bēto de i gounga mānga tau moi i diāiile gēnāngā, ho ònāngā gēnāngā, i hioriki ka io wōhama. Ma ma tauōka gēnāngā koiwa ma barāng-barāng, duga-duga o tiwi, o gurātyi de o halāka, de mānga dia i ma lēko ma dōto o gurātyi de ma òtini o halāka. De mānga tuba i ma lēko ka o bori gurātyi māta-māta, de mānga hōināpāna i ma lēko ma bēhi o itāng de ma gōta gēnāngā o folori. De kokogēnāngā o njawa io hindōto gēnāngā io dādi o kaja ma ujawa, hiaduno o njawa mānga ngoe ia iuo io gāhoko o tiwi, de ònāngā gēnāngā ka io hidoaka de io dōraua.

Gēnāngā dika ma gurutu.

LXa. Van de twee kinderen die voor goed weggingen.

Er waren twee kinderen, die voor goed weggingen (wegliepen) en hun teerkost (was) een stukje kēlapa. En zij gingen (tot) hun weg heel ver was, en zijlieden woonden (verbleven) nergens, en zijlieden spraken tot elkander, zeggende: wel, wij waar (zullen) wij wonen? En alzoo maar ziju oudere (broeder) ('t waren dus twee broeders) zeide wel, houd je slechts stil, want wij (zijn) hier op een booze geestenplaats. En alzoo zijn oudere (broeder) zeide (tot hem) doe je oogen dicht, opdat wij bidden tot den Heer. En alzoo sloten ze beiden hun oogen, en zij baden, zeggende: ja, Heer, indien het werkelijk (is) (dat) wij hier (zijn) de Heer en de Koning hun onderdanen, dan onze oogen (zullen) wij sluiten, en (als we ze weer) opendoen, dan (moet er zijn) een huis voor ons opgebouwd, de palen en de benoedigdheden ervan, allemaal slechts van goud en zilver! En (toen) ze gebeden hadden, (was) er werkelijk een huis voor hen daar opgebouwd, dus zijlieden zij wisten slechts (er) er in te gaan. Maar in huis was geen huismad, alleen maar geld en goud en zilver, en voor elk een kapmes, de snede ervan (was) goud en het heft er van (was) zilver. En voor elk een lans, beide alles goud, en voor elk (was) er een geweer, het ijzer er van (was) edelgesteenten

(men weet niet wat onder de woorden «itang of «folori» te verstaan is, alleen wat heel kostbaars, nog duurder dan goud) en het hout (de kolf) was edelgesteente. En alzoo die twee menschen werden rijke menschen, zoodat veel menschen kwamen (tot hen) zij vroegen (hen) om geld, en zijlieden gaven het maar, en zij spaarden (ontzagen) het niet. (Echt Tobeloreesch, van eene rijke mag elk vragen, vooral ook van een Hollander, die, volgens meening, vreeselijk rijk is).

LXI. MAWEA. O TOTOADE MOI NĒNĒNGĀ.

De o njawa ia ruānge o ngōhaka, māng' ajo de mānga
āma io hōuēngōka.

Ma moinku de o ngōhaka o ngoheka gēnāngā, am' irānga wo
mī buloko m'ōiki mo hiōnoko o ākēre. Ma ākēre ma ūgi gēnāngā
mo gao o karādja moi. De muna gēnāngā m'ōiki mo hiōnoko ma
ākēre o hutu-hutu. De muna gēnāngā mo hiōnoko ami ūgi o karādja,
ho ka mo lio ma poua, hābābu ka i uihōka, de i bōto ma karādja
gēnāngā ka ma māāika, ma tōnouku ma ākērōka. De muna gēnāngā
mo ma liōka mānga tauika. De ma ika de mānga barāng o gurātī
de o itāng de o folori ka ma hahawo o ilāng-gumilāng o dāngi-
rōka ia kēlēngauku, ōna bari ko ia iwa, ma tobōte o njawa ma
homoa ia tōhikōka. De gēnāngā i bōto mānga rio ma lingiri,
de ma māke gēnāngika io bōka. De muna gēnāngā ma nōou
mānga rio gēnāngā. O ngāiri moi ho ma utuiha i ōikōka. De ma
iha ma ngāiri ma utōka gēnāngā, gēnāngōka dika de ma mākeō-
kau mānga rio, daga-duga gēnāngōka de ma ūgoe duru o njawa
mānga rio. De mo āhoko m' āto: Djangāilupa ul' no hi dōrana,
ho no hi dogu māāika, ka to ma tēngōka! Muna gēnāngā de mo
ari de mo āhoko, de ika ka de i bōto mo āhokoli: Djangāilupa
ul' no hi damaāhi! De i bōto muna mo ma lega, de ma māke ka
mānga gurumini. De kokogēnāngā muna ma milu. De ma māke
mānga tau o gitaōauku i dideuku, de ma njawa o papuāka ia hiōto.
De ka ōuāngā ma gin-birānga. De utuli ka o boriri. De muna gēnāngā
ka ami hininga i buha, de gēnāngā hāngoli ka mo ari hiadono ami
kōngo i dādi o aūēu. De mo ihēne o arubābu de o bāngiheli
gēnāngā, ma mākeu ma njawa de o bāngiheli gēnāngā. De mo
arioli m' āto: hio-hio! Kokonēnāngōka, de ngohi ajo de āhi āma
de ngohi riaka de āh'irānga ko ta mākeokau, de ka to ma tēngu-

okâli de koâho ka to hõnëngòka. De gënàngòka de mo ma hininga, de o gugugia moi mo ma hitamunòka ami bionòka, de mo ma niàta ma Djou Lâhatâlaika m'ato: Ja Djou nâko ho i gougoungu to himànga de to pòrète, o alam ma libuku iata, o wânge i boa de i tumunu to ihène ma ngâdje ngâdje, ka ngèua Djou Lâhatâla no diâi màta-màta, de to ma ruhutòka de ta hêlengaije, de ta mâke o kâpa moi i tâpa o gâhidka, de ma njawa ka o njawa ia òa-òa dika, la to harène gënàngòka. De mo harèndòka de ma kâpa gënàngâ i wi hihidètòka.

Gënàngâ dika ma guratu.

LXIa. Van drie menschen, (die) kinderen (waren) wier
Vader en wier Moeder gestorven waren.

't Gebeurde eens (dat) dat meisje (96) haar broeder haar gelastte (dat) ze (moest) gaan water scheppen. Het watervat nam ze mee, (dat was) een mand. En zij gieng, ze schepte water in het donker. En zij schepte haar vat, (die) mand, dus keerde ze maar terug, (omdat) ze er niet toe in staat was, want het (water) liep er maar uit (lekte maar) en vervolgens liet ze die mand maar achter, zij stopte die onder het water. En zij keerde terug naar hun huis. En komende, was toen hun goed, goud en edelgesteenten en juweelen, slechts het omhulsel (bekleedsel) (n.l.) een lange mantel hadden zij op de slaapbank gelegd (de bedoeling schijnt te wezen, dat die kostbaarheden in dat kleedingstuk verborgen, bewaard bleven en dat nu de kostbaarheden verdwenen waren, en alleen 't kleedingstuk daar maar neer gegooid was) zijlieden (de broeders) waren er niet, (dus) zij zeide: zekerlijk hebben andere lieden het gestolen. En vervolgens zocht ze naar hun voetsporen, en zij vond (dat) ze daarlangs gegaan waren. En zij volgde (in) hun voetsporen. Een riviertje (was daar) dus naar de landkant naar de bron waren ze gegaan. En zij gieng landwaarts tot de bron van dat riviertje; aldaar slechts vond ze hun voetsporen niet meer, (kon ze die niet meer onderscheiden) slechts (vond ze) aldaar heel veel voetstappen van menschen. En zij riep, zeggende: Djangailupa, heb je geen medelijden met mij dus (dat) je me achterlaat heel alleen? Zij weende en zij riep en verder maar weer zij riep weer: Djangailupa, wacht nog me! En vervolgens keek ze om zich heen, en ze zag (vond) hun schaduwen. En aldus staarde ze naar boven (door haar hand als door

een kijker). En ze ontdekte hun huis, opgehaugen aan het nitspansel, en zijn bewoners (dat waren) twee Papoea's. En dat (waren) de gebroeders. En nog een beetje (en zij ontdekte) een loeri. (die zin is niet duidelijk. 't Schijnt dat ze met haar broeders nog een loeri in het huis zag). En zij was maar bedroefd, en toen (zij dat zag) begon ze nog zooveel te meer te weenen, totdat (zoodat) haar tranen bloed werden. En zij hoorde een viool en een fluit daar, (maar) zij zag geen mensch (die bespeelde) die fluit. En zij weende weer en zeide: och! och! nu (ben ik) alhier, en mijn moeder en mijn vader en mijn oudere (zuster) en mijn broeders vind (zie) ik maar niet meer, en ik ben maar alleen nog, en 't is beter, dat ik maar sterf. En toen dacht ze na, en ze legde (bedekte) een rood zakdoekje over haar gezicht, en ze bad tot God, zeggende: Ja, Heer, indien het werkelijk zoo is, (of) ik voorwaarts ga (of dat) ik achterwaarts ga, (aan) de vier hoeken der wereld, (waar) de zol opgaat en (waar) zij ondergaat, ik hoorde het verhaal er van (dat) slechts gij Heer, het alles gemaakt hebt, (dan indien) ik mijn oogen sluit en ik ze weer open doe, en ik (zal dan) uitgaan naar het strand, en ik (zal daar) vinden een schip genakerd in zee, en de menschen er van (zullen zijn) alleen maar goede menschen, opdat ik daar aan boord ga. En zij is aan boord gegaan, en dat schip is met haar weggezeild. (Het was dus alles gebeurd, zooals zij het zich gewenscht of gebeden had.)

Dit slechts is de lengte er van.

LXII. MAWEA. O TOTOADE MOI NĒNĀNGĀ.

De o njawa mo ma téngo de ami ngðhaka o nauru moi.

O wānge moinku de o ngðheka de ami ngðhaka gēnānga i ōiki i ma lingiri o inomo, de ia mākē o tiwi o gurātyi moi, ho o mēde ma noboani ma amoko; ma dumuleðka de ia mākēino o tiwi gēnāngā, de ami ngðhaka gēnāngā w'āto: ajo na haino la to ma higogule. De muna m'āto: eh, uha dōne i hihānga, ho de unāngā ma ngðhaka gēnāngā wo ari, ma hābābu o tiwi gēnāngā w'āto: wo ma higogule, de ngoi ajo m'òlaku.

De i bōto ngoi ajo gēnāngā mi hīlaru o kuru-kuru o gurātyi, ma ūbu ma ka o gurātyi, ma gōgo ma ka o gurātyi, ma pea ma ka o gurātyi, ma hohorēne ma ka o gurātyi. De hao o ngðhaka gēnāngā wo ariokaua. De komahutiani ngoi ajo gēnāngā mo hōnēn-

gòka, de ami tiwi o guràtyi gèngàngá, ami ngòhaka wa pàke, ka hiado-adonika

De i tēdèkanua unàngoli wo hònénge; de wo hònénge, ài kuru-kuru o guràtyi gèngàngá wa tòmaká, de ài tiwi o guràtyi gèngàngá wa aòòka o horogaika. Ài kuru-kuru gèngàngá wa tòma, ma gèngàngó o horogaika i hikaika, hopaja una de ài kuru-kuru gèngàngá i ma màkeoli o horoga ma goròna.

Gèngàngá dika ma garutu.

LXII. Van de vrouw met haar zoon.

Eens op een dag (gebeurde het) dat de vrouw en haar kind gingen om eten te zoeken, en zij vonden een gouden munt, zoo groot als de volle-maan. 't Was in de tuin dat zij die munt vonden, en haar kind zeide: Moeder, geef het hier, opdat ik het voor mij (als) speelgoed gebruik. En zij zeide, wel neen, dan (raakt) het weg, dus toen huilde dat kind, maar (het was) omdat hij zeide (omtrent) die munt hij (wou) die gebruiken als speelgoed, en zijn Moeder weigerde dat. En vervolgens troostte hem zijn Moeder (daarover door hem te geven) een gouden haan, zijn pooten maar (ze waren) van goud, zijn vederen maar (ze waren) van goud, zijn staart maar (die was) van goud, zijn kam, maar (die was) van goud. En toen pas huilde dat kind niet meer. En niet lang (daarna) stierf zijn Moeder, en die gouden munt van haar gebruikte haar zoon tot in eeuwigheid. En niet lang daarna stierf hij ook, en (toen) hij (zou) sterven doodde hij die gouden haan van hem, en die gouden munt van hem bracht hij naar den hemel (doodenplaats). (97) Zijn haan doodde hij, maar dat (was) ook, (opdat) hij naar den hemel zou gaan, opdat hij en zijn kip elkaar weer zouden vinden in den hemel.

LXIII. PEDIWANG.

O Totoade o Kòboika.

Ja ruàngèòka, màng' ajo de màng' àma io hònéngòka; ma ngòhaka in ruàngèòka, ma dòdoto w'òiki wo tudu-tuduku, w' àmonua, kokogèngàngá ka wo ma liòino: o inomo ko ni hi gògonua, ngohi o nanòko tu na lingiri de ko 't àmonua, de i àto: iti ngòna na hákàì o píne, mi gògonua o bòhòkika; wo tulumutu mànga uru

ma wale; kokonénàngá de koáho to ma djobòka, mǎnga gagsò i torou, wo ma hohinínga de koáho ài njino w'áiki, de wo hupudòko o bobaréndòko de wo totàngo, de wa liára o kòbo moi, wa liáriha de w'áto wa òto, i áto toa uha no hi tòma, la òkia ma ròumànga no huha, ngaro ka no hi áhoko ti ni wáho; énnàngá ni hi ao ia torou; to ma djobo, i áto a éke n'òiki dika, mi ní hidòdòbaa, n' òiki de n'òiki dika! Ái ngòère ka wo ma hinikutu de wo ma djobòka, wo hupudòko o dowèngidòko de w' áhoko w'áto: toa kòbol de i boaino, de gènnàngòka de i wí tòmo i áto: no harène, i áto to ni ngòtaka ma humu ma djadjàga ami ngòranòko. De i wí higuti de mi màke, de m'áto: ài alélé! àhi danèngo: n'ado-adonua de n'adono nènàngino, no huha òkia de no kurànga òkia? De unàngá w'áto: to huha de to kuràng' òkiaua ngohi hiràngá ia hinòto hi ao ia torou. Gènnàngòka de mi hákai o pine o nauòko o hinànga. Wo wòhamika dika o tau ma gòranàka, de i tebini i lèiki io diàì o dowòra. Wo ma àhiki de i bùto de wo lio de wí tòmo o gábi ma bòro i áto: ngohi to ni mòtèke ngòna; gènnàngòka de ma gábi ma bòro ma ma duniaíno de mo ma wuhí-wuhí; de i mi màke o dowòra io popahàngi, i wí huloko o tòma ma kokakàhaiha, i wí huloko o bira o àkème wa lè, de wo ma hìtáì, de wí tòmo o manuru ma bòro moi, ngohi to ni mòtèke ngòna; de gènnàngòka, de wo ma liàka, ma manuru ma bòro wa hauino ài tuòka, de w'òiki dika. O ngèkomo ma gòronàka w'aoòka de io tũhu de ma kòana wo ibène de i áto wo hònnèngòka, w'áto: mi ní ngohoiha, la to ma hekata ngohi. Ma djogugu w'áto, wáhiðhi, o njawa mǎnga dosaoàhi, ko wa hònnèngua, de kàngano w'òì-òiki gèna dina wo boadòka, de ka wo gila-gila dàì ma kòandòko w'ao ma bira. De wo lioiha de wo ma àhiki, de wo lioíno mǎnga tauòka; ia hididinkuòka, w'áto: o hidòku moi na tingakika, ma tuòka w'áikuku ma mauuru, de ma gábi i ma duniaíno, de ka ngoi hekata i ma rihimànga de muna; bòtino i l'òlomòka, wí hulokoli ma kòana o igono wo doa, de o ngawa-ngawaiìe i tikiìe de ma hòhoko o ratuhu moi, de ka wo higuti, de ma igono ma dekaròka o àili, o òhungu o oànga, hégila biha màta-màta, w'áto la i wí gòli i wí lètaka la wo hònnènge, la ngoi hekata wa hekata. Ái ali-ali o àili wo ma honònga wo ike, o òhungu wa màke, ài ali-ali wo ike ma honòngali, iti mara ma ròumànga o aewani biha-biha màta-màta wa ike ài pàke-pàke màta-màta; gènnàngòka de o igono ma hobiino i tòmo: i l'áto: ngohi to ní mòtèke ngòna, de o dotòrèke moioli, de ma kòana w'áto: ni mi ngohoiha ngoi hekata la ngohi to ma

hekata. Ma djogngu w'ato: wahiùhi, o njawa màng' ádjáluàhi, ka
 zo hùñgungàhi, kòàhiùhi, de wo utiuku, de wo tòtaka ma igono
 ma kòanika; wo liioino, de wo ma òhiki, de wa ino, i za hidià-
 ukùòka ka wo gila-gila w'òlomo, de ngoi àleika wo mi tèmo
 w'ato o hiddòku moi no ma tingaka, de ài tuàize wa hàngàini, de
 ka ngoi hekata dika; ngoi hekata màta-màta ja ruàngé; I bòto
 gèna de ma jarèh'inoli ma kòana w'ato ti huloko dèkn dàì o gàhi
 ma wòtitiòko, okisua wo bi hilawana, uàko ngohi ti huloko de,
 dònè ngoi hekata ta biuàha, to ma hekata; de gènàngòka ma kòana
 wi huloko; de gènàngòkadau, ma kòbo w'aboko, ia ino, de wo
 harène, w'òiki, o àkèrè wo hìduòko, i ugàdji-ngàdji gènàngà, de
 m'akere i djàga hìndòtòko, o hèlehuku moi o nirakuku, o hèlehuku
 moi o gubadiuku; o nirakuku, o gàbi ma bòro, o gubadiuku o
 mauuru ma bòro, o gòràngoto de o dodòma o wàle i hìgumàlana
 ka i ma òlomo. Kogènàngà ho wi huloko la w'ato wo hùñgé
 unàngà, la ngoi hekata wo ma là; w'ato djou aní àkèrè uèna ta
 kèlèngauku, de ka ile ugàdji-ngàdji o hèlehukuòka; wa kèlènga-
 uku de wo lio, de wo ma hiadono ài tauika, de w'òiki wo ma
 òhiki, de wo liioino, i l'òlomo, de w'ato o hiddòku hìndòto no ma
 tingaka, de ài tuàize wa hàngàini, de o gàbi ma bòro moi, de
 o mauuru ma bòro moi, de wa kèlèngauku de ka ngoi hekata, de
 i ma tèke rihimàngino, i l'òlomo i ma màta-màta. De ngoi hekata
 ia mòtòna màta-màta, de ma kòana w'ato: botesani de o gòta nì là
 de i za tòdmuino ma gòta, de gèna abehoka o dònè o ngohekn
 ilo harèngo ilo tòpòroniize ko ha guratiize ngaro o hohoba ma
 òtini ho hidoakiize; de i wi hidoak ile una gèna l'ato i wi hohòuñgé,
 i wi dòfo; daukika ka ài kuruokàhi de wo hìbèhèhòngu w'ato:
 àhi kuru nì ja tòdmu; de ngoi hekata, de ngoi gilaongo ma tèngo,
 de o àkèrè utu, o tiba ho pangàik'ani ma gurutu ma oadka inòngu,
 de o habàtana o dodupukòro moi, de o gogèrèna moi i za oadka
 inòngu; o kokoa ma kèlèngauku ài kuru de ma tuàgi de ma àkèrè,
 mo hikaiba ma iata mo hikaòko ma iata, de wo dàdiòka, de wo
 momikòka, de i ma liòka mànga tauika: de o dowòra i zo pàko-pàkòro
 i zo bobonihakàhi de ko i zo gila-gilàka, ka io lio ma kòanaòko, de
 i nì hìngàhu i àto: una dīna djou w'ato nì djàga-djàga tʼyariàkia!
 I làto ngomìòka i za òa djou, mi jo djàga, de ma kòana wa tèmo
 ài kawàhaika w'ato, botesani o gòta nì là, la ngohioli, to ma hìdu-
 tuhuku, de ngohi hekata. Gènàngòka de ma kòana wo hùñgùòka,
 de ma djagugu wo huloko, ho i wi hìnoa kòana gèna, wi hìdodu-
 tuhuku wo lio-liioino wo kòanòka hiado-adono.

LXIIIa. Het verhaal van den zeekoe. (98)

(Ik weet niet of die naam juist is voor den „dujung“)

Zij (waren met hun) drieën, hun moeder en hun vader waren gestorven. De jongste van die drie kinderen ging (visch) steken; hij ving niets (het woord „amono“ wordt in 't Kausche gebruikt om „raken“, „treffen“ aan te duiden, in het Tobelosche beteekent het alleen „heel veel vangen“ heel gelukkig zijn op jacht of vischvangst) dus keerde hij maar terug. (Hij zeide tot zijn zusters) gijlieden hebt geen eten voor me bewaard? Ik heb voor ons visch gezocht, maar ik ben niet gelukkig geweest! En zij (de zusters) zeiden: er zit niet anders op dan dat gijzelf rijst kookt, wij hebben niets in de pan bewaard. Hij schraapte en verzamelde het afval van hun mond. Aldus dan en (hij zeide bij zich zelf) het is beter dat ik maar wegga, zij verzorgen me niet goed. Hij overlegde dat het beter was dat hij zijn vischlijn nam (van den spijker) en hij ging naar zee, naar de aanlegplaats, en hij gooide de lijn uit, en hij trok een zeekoe op. Hij trok hem op 't land, en zeide dat hij hem hakken zou. (Toen sprak die zeekoe) zeggende: vriend, vermoordt me niet, en wat je dan ook voor moeite hebt, roep me maar, ik ken je! Jelui verzorgt me hier niet goed (zei hij tegen zijn zusters) ik ga weg. Zij zeiden: nu, ga maar weg, wij hebben niets met je uit te staan, ga je, dan ga je maar! Hij bond alleen zijn sarong op, en hij ging weg, hij ging uit naar het strand, en hij riep, zeggende: vriend zeekoe! En hij (de zeekoe) kwam, en alzoo sprak hij tot hem, zeggende: klim op: (daarna) zeide hij, ik zal je brengen voor de deur van de bewaakster van de put. En hij (die zeekoe) zette hem aan land, en zij (de bewaakster van de put) zag hem, en zeide, verbazend, mijn kleinzoon! Je kwam hier niet en nu kom je hier naar toe, wat heb je voor moeite en wat ontbreekt je? En hij zeide: ik heb geen moeite en ik heb niets gebrek (maar) mijn twee zusters zorgen niet goed voor me. Toen kookte ze rijst en visch (en maakte) gebrad. Hij ging het huis maar binnen en 's morgens gingen ze (wie?) ijzerhout maken (hakken). Hij baadde zich en daarna keerde hij terug, en de melattiknop sprak tot hem, zeggende: ik ga met je mee (volg je). Toen heeft zij (de oppaester van de put) met de melattiknop de huwelijksvoorwaarden geregeld. En zij kapte zich, en zij vonden de behakkers van het ijzerhout. Zij stuurden hem naar den drogen grond landwaarts, zij bevelen hem om gestampte rijst te halen. En

hij droeg dat (die rijst) op zijn rug, en een melattiknop zeide: ik volg u. En toen keerde hij terug, en wikkelde die melattiknop in zijn hoofddoek. En hij ging maar, en hij had het al midden op den weg gedragen, toen het onweerde. En de Koning hoorde het en ze zeiden: hij is dood. (Toen) zeide hij (de Koning) breng haar (de vrouw van de held van het verhaal) landwaarts, opdat ik ze me tot vrouw make. De rijksbestuurder zeide: nog niet, een mensch die nog niet gezondigd heeft, sterft nog niet, en straks liep hij daar aan den landkant. Hij (de held des verhaals) kwam tot aan de zee, en hij ging recht door de rijst brengen naar den Koning zeewaarts. En hij keerde terug landwaarts, en hij baadde zich, en keerde terug in hun huis. (Toen) zij (het eten) opdeden zeide hij: zondert een deel af. En uit die hoofddoek haalde hij de melatti, en de enkele melatti regelde met haar de huwelijksvoorwaarden, en (zij werd) zijn vrouw, zij zat tegenover haar (ziju andere vrouw). En toen zij gegeten hadden, beval de Koning hem weer om kokosnoten te klimmen, en zij, (die kokospalmen) staken omhoog tot in het uitspansel, en (de Koning beval hem) om honderd vruchten naar beneden te brengen. En in de toppen van die kokospalmen waren duizendpooten en wespen en vergiftige spinnen, en allerlei soort giftigs, en (de Koning) hij zeide, opdat zij hem bijten en hem naar beneden gooien opdat hij sterft, en dan trouwde hij zijn vrouwen. Een deel van zijn armbanden gaf hij aan de duizendpooten; de wespen zagen zijn armbanden, en hij gaf weer een deel, ja, aan alles wat maar giftig diër was, gaf hij alles wat hij aan had. Toen sprak de jong uitschietende klapperbloem, zeggende: ik volg u. En weder onweerde het. En de Koning zeide: haal zijn vrouw landwaarts, opdat ik ze me tot vrouw maak. De rijksbestuurder zeide: nog niet (indien) de menschen hun einde er nog niet is, dan sterven ze nog niet, nog niet. En hij (de held) klom af, en bracht de kokosnoten aan den Koning. Hij keerde terug naar zijn huis en hij baadde zich. En hij kwam (toen) zij toegericht hadden, en dadelijk at hij en tot zijn grootmoeder sprak hij, zeggende: zet een deel apart. En hij tastte en haalde iets uit zijn hoofddoek, en het was zijn vrouw. Zijn vrouwen (waren nu) allen te zamen drie. En daarna op den volgenden dag zeide de Koning: ik beveel hem (zend hem) gindsch naar den maalstroom, hij staat mij in niets tegen, maar ik zend hem, opdat ik niet zijn vrouwen verderf, maar ik ze trouw. En toen zond de Koning hem. En toen riep hij die seekoe, die kwam, en hij ging er op zitten, hij ging

om water te scheppen. Er werd Koran gelezen daar, en er waren twee stroomen, een vierkante flesch rechts, een vierkante flesch links, de rechtsche (bracht) een jasmijnknop, de linksche (bracht) een melattiknop, en een haai en een dodomavisch lieten het vuil niet toe er in te komen, maar aten het op. En alzoo, hij (de Koning) zond hem, en zeide vervolgens, dat hij dood was, en dat hij zich wou halen zijn vrouwen. (Toen) zeide hij (de held) Heer, hier zet ik nu water neer, en het Koran lezen steeg op uit de flesschen. Hij zette ze neer en keerde terug. En hij kwam aan zijn huis en ging zich baden. En hij keerde naar zijn huis terug (en) zij aten, en hij zeide, leg twee portie's apart. En hij trok uit zijn hoofddoek een jasmijnknop en een melattiknop. En hij legde ze neer en (het werden) zijn vrouwen en zij zaten tegen elkander over en zij aten tot het alles op was. En al zijn vrouwen (waren) vijf, en de Koning zeide: haal zoo meteen hout. En zij verzamelden. En zij verzamelden het hout, en toen wêl (de Koning zeide) zooals de vrouwen wanneer ze kalkbranden, moeten zij (het hout) opstapelen, tot de hoogte van de stok uit een vischsteker moet het oprijzen. En hij (de Koning) deed hem (de held des verhaals) daar boven op gaan, ja, hij doodde hem, hij rookte hem. Naar beneden kwam alleen maar zijn verkoold overblijfsel (toen dus het hout reeds verbrand was) en hij (de verbrande) zeide: verzamelt mijn verkoold overblijfselen. En (daar waren) zijn vrouwen en een slavin, en zij (die slavin) bracht water in een kort stukje bamboe, en een breede biezen mat, en een kussen bracht ze. Zijn overblijfsel legde ze op die mat en ze begoot het met water, ze ging viermaal landwaarts en viermaal zeewaarts (om water te halen) en hij was weer beter, en hij stond op en ze keerden terug naar hun huis. En die ijzerhouthakkers gingen weer landwaarts, maar ze gingen niet recht door, maar ze gingen zeewaarts naar den Koning. En men zeide tot hen: de Koning landwaarts zegt: pas goed op hoe-danig (het gebeuren zal). Zij zeiden: bij ons passen we goed op heer. En de Koning sprak tot zijn volk zeggende: haalt zoovoort hout, opdat ik me ook verbrand met mijn vrouw. Toen is de Koning gestorven, en de rijksbestuurder gelastte, en zij verhieven hem tot Koning die verbrand was en weer (in het leven) terug-gekeerd (en) hij was heel lang Koning.

LXIV. PEDIWANG.

O Totonde o Kariàngika.

Ma dodihirika, o ngo Hakiri mibikiui, ma kòana ài humu ma djadjaga, o ngòhaka moi mo ma goriki, de ka o kariànga, de ma kòana ngoi òra ia tumidòka, de ngoi ajo wo mi huloko w'ato: ma kòana ngoi òra o riaka! Ngoi ajo mo mi tèmo m'ato: de o Kariànga de mi òluku, mi òluku ho ka mo lio m'ato: ho kariàngòka de ti òluku, àhi mòkuru ta uleua. De gèràngà ma òko ma kariànga w'ato: ajo: mo mòdekòka, de m'ato: m'òluku, de w'ato: n'òikoli ma riaka i ma dadadu no mi tèmoli. De m'òikoli ma iha de mo tèmo m'ato: nàko i àkunu de o kariànga nia mòkuru ti gàhoko, de m'ato, ho kariàngòka de àhi mòkuru ta uleua, de ka mo lio, ma kòana ngoi òra ia tumidòka ma gèto-gètongo ma tèmo, ma ria-riakika i òluku, ia butànga ma gètòngòka i wi òluku; de ma dòdoto ma kiditiko mo gàhoko ami mòkuru de mo mi lè o mòkuru hinòto, ma bidoho hinòto ma bidoho o hulo, ma mòkuru o dipòngo, de àha mo mi èka; gèràngòka de mo lio ma ao o mòkuru de ma bidoho, de ngomi riaka i mi hohèdu i àto: èli dàha, o kariànga de àhi mòkuru ta uleua. Ma òko de i hùhomuku, de wo ma djo-bòka wa ika de ma kariànga wo hilàketika ami ngòràndka; de i àto: dàha o kariànga de o hilo hiduhukika! I àto nàko nèngòka o hilo la uha no hingàngoika, de i tebinòka wo lio de i wi titibàko de o gòta ma dobiki, i wi hohelewo, i wi obi-obiri, de o wàngé i wi dae-daene! De ma kòana w'òiki w'ato wo hidète, de ma kariànga w'ato: ajo ma kòana w'ato wo hidète, n'òiki no tèmo ma kòananika, de w'ato: èla! o ngòtiri i homoa. De ma kariànga w'ato: ajo o bilaono no hi diàì utu; de ngoi ajo m'ato: eh! ho dène o bilaono òkia? ma kariànga w'ato: ngoi dène ah' inomo òkia, o rukiti ma hòka no hi lè! Ma o wàngé hinòtoino mo diàì ài inomo o tagàhà hinòto ka mo hidinikutuku. Gèràngòka ma kòana wo hidète o mède moi de aha i ma hiadouo. De i ma hiadouika de io utiha; de i òikoli de ma kariànga w'ato: ngoi ka nèràngòka to mòtekeokaua. De ma kòana w'ato: ma bèrèràka o de h'òiki de ngoi to ni ao, ho to ni maàaua, done ngoni ajo mo hi ngamo ko to ni maàaua; de w'ato ngoi t'òikokaua, de ka wi maàa, w'òiki, de wi gàhe w'ato: ngoi nèràngà o mède hinòto de ma honànga de ka no hi lega-legàhi; gèràngòka de wo boa de wi tuluiuo. De io lio de ma kariànga ài dodiauo mànga barànga ko ha ngoe, de una ma kariànga ài bùki moi de ài kàho moi de

i ma hiadonika, de ai dodiano mǎnga barǎnga i ma higuti, de una
 ka ai kǎho de ai bǒki wi higuti. De i ǎto eh, o kariǎngǒ nǐ wi
 higilio! De ma moioli ma kǎana w'ǒiki wo hidēte, de i wi ngǒtaka,
 de o nuhu moǒdoka i wi hituluiha, de i wi gǎhe i'ǎto: nǎnǎngǎ o
 mǎde moi de ǎha mi nǐ legali. De ma mǎde moi i pǎha de ia ǒko
 i wi lega, de ma kariǎnga ǎi tau moi ma hǎiloa, ho lega ō de
 h'ǎkunua ma dararano gǎnǎngǎ ǎi tau. Hǎbǎbu o rato, de o dodiha
 moi i hǎilino, de ma kariǎnga w'ǎto wa pǎha, de ka ia horēne,
 de ka wa mǎǎika; wa giginika ma hutu hǎnge; de ma dodiha i
 ǎto: no hi ngǒtaka, de i wi tǎmo i ǎto: nǎko o tau na mǎke la
 ika i tǒkara, gǎnǎngǎ to ngohiua, ia kurǎti, ia bihi, to ngohiua,
 hǎlingǒhu ma bǎha-babǎka na mǎke ma garē-garēhe la, hǎtoli
 i ǒlu-ǒlu ka inǎngo to ugohi ǎhi tau. De gǎnǎngǎika ia kaiha
 de ia uti, de ai hiuina wa mǎngorǒka, de ǎha o ǎkǎre i
 wi hidpuru, de ahao wo momikiǎe, de ǎha i ǒiki ǎi tauiha. Ka
 de ia ika, ma kuruhi moi i wi dǎhǎlorika, gǎnǎngǒka wo ma
 tamiǎe. De ai hewa i w'ike o tiwi o borna moi ka wi dǎhǎlorika,
 de ma kariǎnga wa tarimauna ma tiwi; w'ǎto no mau ǒkia-moi
 o tiwi la to nǐ gǎnǎpuǒhi! De ma kariǎnga w'ǎto; uha kǎgǎnǎngǎ
 ani hǎnge, la ngaru utǎdhi, ma hi totarimauna. De ma kǎana
 w'ǎto: ngǒna no mau ǒkia ho tiwi ma hǎngihara gǎnǎngǎ to n'ike
 de n'ǒluku. De ma kariǎnga w'ǎto: ngohi to mau ka ani ǎkiri ma
 dǎkarǒka! Ma kǎana ka wo pǎnuku de ai kǒngo i tiha de w'ǎto:
 eh ha ho tǒtǒkia, iti ǎhi ngǒhaka barikua wa hihǎngǒka, de no
 higilio. De gǎnǎngǒkadau de wi hidoaka ma ali-ali, de io rame o
 hutu tumidi, de o wǎnge tumidino, io tuhu-tuhuku de ma hupǎra,
 de gǎnǎngǒkadau de ma kariǎnga w'ǎto: t'ǒikǒhi, ka h'ǒlomo de
 h'ǒkǎre i bǒto. De wo lio de wi hihǎhǎhǎngǒ w'ǎto: nǎko o tau
 no ma diǎi de ani ali-ali ka ani ǎkiri ma dǎkarǒka dika no noa,
 de o ugoru-ugoramino, de o ǎkǎre na wowonǒko, de ani tau, o
 wǎnge ma hiwariha i boǎka no hidpuru. Gǎnǎngǒka de w'ǒiki ho
 de wa ika de wo diǎi, ǎi tau, wa bǒtiǎe. De ǎi tau i dǎdiǒka, de
 i wi lega, ia ǒko, io hiorikokana, de io lio ia iha, de ma kǎanika
 i hingǎhu i ǎto: dǎi, barikua ngǒna ō de ho kogǎnǎngua ani tau,
 ma dǎi to una ǎi tau haramoioli. Ma kǎana w'ǎto: nǐ ǒiki nǐ wi
 ngoho, ǎi rupa ho ko okiǎka to mau ti mǎkǎdhi. De i ǒikoli i wi
 ngoho de ahao wo mǎtǎke. Ka de ia iha, de ma wǎnge gǎnǎngǎ,
 de ma kǎana wi ǎhokǒka de i wi leha; w'ǎto: kariǎnga tǎrakia:
 kǎharuono ngohi ǎra o dǎmo moi i mi dutuku o dǎmo gǎnǎngǎ ka
 o awǎna de o hidaloko, ǒko i goungu? De ma kariǎnga wo ma

pònkuk ài dèkàna, de 'hao wo ma boa. Wa iàe de aha wo haluhu w'ato: Djon-Djon ani gilaongo ke ngohòkka, ka no hi màke dika, t' ato: to ni baluhua, àmo ngohino no hi tème, t' ato to haluhu ka no hi màke àhi rupa dika, ma ta tòtòkia, ngohi no hi hidumu-tiòkka, ma i òa de in torou, aha de àhi Djoungu dika ma dibànga: ma hira ò de to màngàku, is òa de ma duru to màngàkua, dòne tyaròkia. Gènàngòka de wa hikawingi, o hutu tumidi de o wànge tumidino io rame kokogèngà i bòto. O hutu tumidi de o wànge tumidi gènàngà de i pàha, ma kariànga wo kàana, ma kàana wo ati, wo dàdi o bèrèra ma dimòuo.

LXIVa. 1. Het verhaal van de leguaan.

Om te beginnen, vrouw Hakiri mihikini, de bewaakster van 's konings put, gewon een onecht kind, en (dat was) maar een leguaan. En de koning (had) zeven dochters. En hij (die leguaan) beval zijn moeder: De oudste dochter des konings (moet gij voor mij ten huwelijk vragen). Zijn moeder sprak tot haar ('s konings oudste dochter) zeggende: (gij) en de leguaan? En zij weigerde hem. Zij weigerde hem en ze keerde terug, zeggende: (ik ben aangezocht) voor de leguaan, en ik wil hem niet, ik speel niet met mijn pinang! (waar een huwelijksaanzoek gedaan wordt, wordt soms als bewijs van goede ontvangst, de makelaar pinang aangeboden. Het niet geven door de gevraagde van die pinang, staat gelijk met een weigering). En toen zij weer naar zee ging (het koningshuis stond dus verder landwaarts dan haar woning), zeide die leguaan: Moeder wil ze? En zij zeide: zij weigert. En hij zeide, ga weder en spreek met de op een na oudste. En zij ging weder landwaarts en sprak, zeggende: indien het kan, vraag ik uw pinang voor den leguaan. En zij zeide: voor den leguaan, dan speel ik niet met mijn pinang. En zij keerde maar terug, zij sprak tot de zeven dochters des konings, een voor een. Zij weigerden van de oudste af, tot zes toe weigerden hem een voor een. En aan de allerjongste vroeg ze haar pinang, en ze haalde haar twee pinangs, (en) twee sirih-vruchten, welriekende pinang, welriekende sirih, en vervolgens stopte ze het in haar mond. Als oude luidjes, die geen stamper bij zich hebben, pinang aangeboden wordt, wordt dit door een jongere eerst fijn gekauwd en dan de oudere in den mond gestopt. Dit is van den jongere een eerbiedige handeling). Toen keerde ze terug en ze nam

(de rest) van die pinang en sirih mee (als overtuigingsteeken voor haar zoon). En haar oudere zusters bespotten haar, zeggende: nu maar (als het voor) een leguaan (is, dan) speel ik niet met mijn pinang. Zij ging zeewaarts (om die spot te ontgaan) en (toen) het donker was, vertrok hij (de leguaan) en hing zich vast aan haar deur. En zij (de oudere zusters) zeiden, nou, een leguaan en licht opsteken! (Als een schoone 's nachts haar officieel verloofde ontvangt, brandt een flambouw in haar kamertje). Zij zeiden: indien hier een flambouw is, steek hem dan maar niet aan! En toen het begon te dagen, keerde hij terug, en zij gooiden hem met stukken hout en met steenen, en zij spogen hem, en de zon trof hem. (Zij hielden hem zo lang op, dat hij niet voor 't licht was, kon terugkeeren en dus beschaamd was). En de koning ging, zeggende: hij zeilde (weg), en de leguaan zeide: moeder, de koning zegt (dat) hij (gaat) zeilen, ga heen en zeg tot den koning (dat ik meega). En hij (de koning) zeide: nu, een andere prauw (moet hij maar mee gaan). En de leguaan zeide: Moeder, maak me wat teerkost! En zij moeder zeide: wel, wat dan voor teerkost? Die leguaan zeide: wat zou ik dan voor eten hebben, haal mij roekiti-vruchten. Maar in twee dagen maakte zij zijn eten, gebonden in twee sluitmanden. Toen zeilde de koning weg, en (pas) na een maand kwam hij aan (waar hij wezen wou). En (toen) ze aangekomen waren, stapten ze aan land. En (toen) ze weer weggingen zeide de leguaan, ik (blijf) maar hier, ik volg niet meer. En de koning zeide: toen wij vertrokken van ons dorp nam ik je mee, dus sta ik het je niet toe, opdat niet je moeder op mij bromt, dus ik sta het je niet toe. En hij zeide: ik ga niet (verder) meer, en ze stonden het hem maar toe. Hij (de koning) vertrok, en hij (de leguaan) stelde een tijd, zeggende: na twee en een halve maand kom dan weer naar me kijken. Toen (die termijn verstreken was, kwam hij (de koning) en haalde hem (de leguaan) aan. En ze keerden terug en de makkers van dien leguaan hadden heel veel goed (bijeengeverzameld) en hij, die leguaan (alleen maar) zijn kat en zijn hond. En zij kwamen aan (aan hun dorp) en zijn makkers brachten voor zich hun goederen aan land, en hij bracht slechts aan land zijn hond en zijn kat. En zij (de menschen) zeiden: wel! heb jullui de leguaan teruggebracht! En wederom ging de koning uit zeilen, en hij nam hem (den leguaan) mede en hij zette hem op een eiland aan land, en zij stelden hem een tijd, zeggende: heden over een maand zullen we weer naar je kijken. En na afloop van die maand toen kwamen zij

zeewaarts om hem te zien, en (zij vonden) de leguaan zijn huis heel prachtig, er naar kijken zelfs kon men niet, omdat het zoo schitterde. Want (het was gebeurd dat er was) een storm, en een slang waaid daarheen, en de leguaan zeide (bij zichzelf) dat hij die slang slaan zou (hij sloeg hem) en hij (de slang) kraaide maar, en toen hield hij maar op met slaan. Hij (de leguaan) verpleegde hem (de slang) drie dagen. Toen zeide de slang, breng mij weg. En hij sprak tot hem zeggende: indien gij een huis ziet, en het is maar rood, dat is het mijne niet, is het geel, (of) blauw (dan is het) het mijne niet, alleen slechts ten laatste (zult) gij zien een wit (huis) en, ofschoon daar (de zee) overstroomt, dat is mijn huis. En daar (op die aangeduide plaats) gingen ze naar land, en hij steeg af, en hij werd bedwelmd (door den glans) en toen bespogen ze hem met water, en daarna stond hij op, en toen gingen ze naar zijn (van de slang) huis landwaarts. En toen ze daar kwamen zette hij (de slang) een stoel voor hem (den leguaan) neer, daar zat hij op. Hij gaf hem zijn loon, maar een heele kist geld zette hij voor hem neer, en die leguaan (wilde) dat niet ontvangen. En hij zeide: hoeveel geld wil je, dan zal ik het er je nog bij doen. En de leguaan zeide: uw geld wil ik niet, zelfs al deed gij er nog wat bij, maar ik wil het niet ontvangen. En de koning zeide (de vader van de slang): wat wilt ge dan, ik geef heel veel geld en ge wilt het niet hebben. En de leguaan zeide: ik wil slechts het puntje van uwe tong. De koning boog het hoofd maar, en zijne tranen vielen en hij zeide, welan hoe is het dan, alleen maar mijn kind was waarschijnlijk verloren en gij hebt het teruggebracht. En toen gaf hij hem dien ring. (t Schijnt dus dat aan de punt van 's Konings tong een ring zat, die begeerd werd) en ze maakten feest zeven nachten en zeven dagen, en zij schoten met de kanonnen, en toen zeide de leguaan: ik vertrek weer, het eten en het drinken is nu gedaan. En hij keerde terug, en (de koning) bestelde hem, zeggende: indien ge u een huis maakt, dan moet ge uw ring maar aan de punt van uw tong steken, en in de schemering moet ge uw mond vol water nemen, en bij 't opgaan der zon moet ge uw huis bespuwen. Toen vertrok hij en hij ging en hij maakte zijn huis, hij voltooide het tot boven aan toe. En (toen) zijn huis klaar was, en zij zeewaarts kwamen om hem te zien, kenden ze het niet meer, (begrepen ze er niets meer van), en ze keerden terug naar den vasten wal, en zij gaven den koning kennis, zeggende: zeewaarts (over zee) wellicht zelfs gij hebt niet zulk een huis, maar zijn huis zeewaarts

is heelemaal anders. De koning zeide: gaat en brengt hem hier, hoe of hij er ook uitziet, (maar) ik wil hem weder zien. En zij gingen weer om hem te brengen, en toen pas volgde hij. Maar toen hij landwaarts kwam, dienzelfden dag nog riep de koning hem en vroeg hem, zeggende: leguaan, hoe staat het er mee? onlangs ging er een woord (praatje) rond van mijn dochter, was dat woord maar regen en wind of was het werkelijkheid? (waarheid). En de leguaan boog zich een langen tijd voordat hij kwam. Hij richtte zich op en toen pas antwoordde hij zeggende: Heer, ik (ben) slechts uw slaaf, zie mij slechts, (indien) ik zeg, ik antwoord u niet, hoe kan dat (want) gij hebt tot mij gesproken, (indien) ik zeg, ik antwoord, zoo zie slechts mijn voorkomen aan (dat is al antwoord genoeg) maar wat zal ik doen? Gij hebt mij aangewezen (door Uw woorden) maar (of het voor iets) goeds is, of dat het voor iets kwaads is, dat moet mijn Heer maar overwegen. Vroeger stemde ik van harte toe, en zou ik dan later niet toestemmen, hoe zou dat mogelijk zijn? Toen trouwde hij, zeven nachten en zeven dagen hielden ze feest, al maar door. En toen die zeven dagen en die zeven nachten voorbij waren, werd de leguaan koning, en de koning deed afstand, hij werd dorpsoudste.

LXV. PEDIRWANG.

O Totoade o rukiti ma hõhokika.

Màng' ajo de mâng'ama io hõnẽngõka, ma gia-biranga is hinõtõka. Mi higaro m'ato o rukiti ma hõhoko ho ma zè, de una wa ngauruku, de muna ma òto am'iranga ài giana ma kakadunino, de i lo lio de o wèka ka wa hauino ài giana; de mangu tauõka is ika de i ma hidõku mangu barang-baranga, munang õ ma amoko genangã, unangũ ma amoko genangã. De wo ma djobo, de ngoi hirangã mo ari m'ato: ka mi niki; ngaro ka no gogõgõre dika, ahi giamõ de na tobikõka, de wo ma djobõka, de ka w'õiki dika; o tau moi wa makeika de i l'ato na kurang òkia n'adonna de n'adono. Ka ngohi dika to ma d'agi-d'agi, de una w'ato: nia totaleo to ma gòko o henge moi; ngaro uha na gòko mi ni hidoaka dika moi, de lo ikeino de wa hohõka, de wo ma djobõka. De ina i hõho ðaku ài l'dkuino i wi momõtõke, iti ko o dunia ma goronaka. O bẽrera ma dobikika wa ika, de wo leha o ngèkomo, w'ato kinaika ma ngèkomo? De ðaa i l'ato nengiha dina na kaiha, de wo mi

màkeiha ma humu ma djodjaga, de m'ato: u'ado-adonua, de n'adono no huha òkia; w'ato òkiana to huha, ma ngohi hirànga àhi giama ma òto; de muna ma humu ma djodjaga m'ato, ani giama gèna i tobi-tobiki no hi tabiòko, de o hamuku n'òiki, de no tumunu; de wo tumunu wo pudaiže de i m'ahumòka. De wo ma liòka ma humu ma djodjaga ami tauòko. De ma hakài o bira de o mauòko de o hinànga de i l'òlomo de i bòto, de mi huloko m'ato: no ma òhiki, de wo ma òhiki ma kòana o ngawa-ngawa ngoi òra mànga gagò-hikuku, wo ma òhiki; mi hibèhèhòngo m'ato: nàko o luri i tèmò-tèmò de no ma ugiunika: gènàngá mo kòana ngoi òra, de wo ma ngiunòka, de wa lega-lega, de o gabiòka i 2a kèlèngauku to ma dòdoto ami tàkihuma; wo hibòotèkòka o litòrakile de i 2o lio, utu muna koiwa, de m'ato to ngohi àhi luri koiwa; de m'ato to ngohi àhi luri koiwa ho ka to gogògèrè, de m'ato, ngara ka no ua hákài! Àmo ani luri koiwa! O inomo gèna ho no ua hákài; de i l'òhakòka de i 2ò l'òlomo i hidòku o hidòku hàuge, de m'ato eh, nènàngá òkia ma hidòku? De m'ato: koàli o ngèkomòka ho gògèrè ho ka ngohi dika to hidòkuika, de i l'òlomo de ka wo ma hupu-ino, de ka mo naga. De ma diusòuo m'ato: koàho ti ní hi moòòka-ika de i ma moòòkòka, de bòtino de mànga ngòhaka moi, de ma pàika, de mo ma kahinaika, de am' ingiri mo ma gèhe, de ma màke ami luri o litòrakile, de m'ato: èle ngóni haudungo to mi pàika. De ami ròkata ko w'iwa, ho ko wo hiorikua, de mo ma djobòka muna ugomi ajo de ami àmaika. Ami hutu ugimoi m'òikòka de wa mi niki, o bérèra ma dobikòka wa ika de wo leha w'ato: ma kòana ài tau, kiàka i 2a kaika? I àto: nèngiže na kaiže, de o bàkoròko no tòkuòko, de wo ma mìa, de o gòràngoto hinòtòka i 2a ino iti gènàke wo gàho-gàhoko. Gènàngádau i ma toòmu de wo tubuku ka o gòràngoto ma pòrètuku wo tubuku, de ka mànga bobarèniha wi higuti, to ma kòana ài hobarèniha; de wo uti de ma kòana ài gilaongo o gàhi i hiòuko, de i wi makeòko, de wi leha no kuràng' òkia u'ado-adonua de n'adono? De w'ato: to huha òkiana ma ngohi hekata to mi niki. De i ma liòka ma gilaongo de w'ato: dàl moi o njawa ní 2'òiki ní wi lega! Ní àto wa ihàhi, ma kòana w'ato; de w'ato ngohi hekata to mí niki ngohi ò gèngika; de io liòko, ma kòana w'ato: kiani nana o igono ma gòhaka ní ja kàpon o gabiòko la wo higilio ho i kira-hirali. De ài dadaboa de ài bido-bidohi i 2a òkèrè, de i hibòiri ma rubenku, de i lio ho i kira-hirali; de diuaiha i giliòka: de w'ato i goungu modukua ngoi hekata. De wo ma djobo diuaiha, de wi mòtèke o gilidànga moi,

de ma gilidānga i tēmo i l'āto: nāko to mi dāngi, genāngā ngoi hekata. De ami datēkōku wo gōgēruku, de io rame-rame o hulu iatino, de i lo rame-rame de i pāha de i mi hidiai hāgāla o inōmo i rupa-rupa, ka o bira, la o nauōko. O malige hōro-hōro moi i lo diai ma libuku iatōka, de i la tikama ma libuku iata, de i tāgi dāku o gōta ma dēkarika i āa kaika, de i lo tubuku ma kōana āi humu ma djodjāga ami loanku, de o tau ma amo-amoko i dādōka de ma ngōhaka m'nika de ahao i ma mao. De ngoi hekata ka hiado-adono.

LXVa. 2. Het verhaal van de roekiti-vrucht.

Hun vader en hun moeder waren gestorven (ze waren overgebleven) met zijn tweeën, broeder en zuster. Zij haalde hem over en zeide: laten we roekitivruchten voor ons halen. En hij trok ze naar beneden en zij hakte haar broeder in zijn handgewricht. En zij keerden terug, en hij wikkelde zijn hand in een waaierpalm blad. En zij gingen naar hun huis en verdeelden hun goederen, beiden evenveel. En hij vertrok, en zijn zuster weende, zeggende: zij (wilde) hem maar volgen. (Maar hij zeide) blijf maar, je hebt mijn hand ook kapot gehakt. En hij vertrok en hij ging maar (zonder vasten weg te volgen). Hij kwam aan een huis, en zij (de bewoners van dat huis) zeiden: wat ontbreekt je zoodat je hier niet (vroeger) kwam, en (nu) hier komt. Ik maar ('t is mijn zin maar) om te loopen (er op uit te gaan). En hij zeide: ik wil voor een oent een kip van u koopen. (Zij zeiden) koop maar niet, we geven je maar een: En ze gaven hem een en die vloog. En hij vertrok en die (kip) vloog boven hem, hem volgende, alleen maar (hij) bleef op de aarde. Aan het eind van het dorp ging hij en hij vroeg naar den weg, zeggende: waarheen is de weg, en zij zeiden: hier van den landkant moet je landwaarts gaan. En hij vond de putbewaakster, en zij zeide: je kwam hier (vroeger) niet en je komt (nu) hier (wat heb je) voor moeite? Hij zeide: ik heb geen moeite maar mijn zuster heeft in mijn hand gehakt. En de bewaakster van de put zeide: (de stukken van) je gebroken hand moet je tegen mekaar aanhouden en naar de put gaan en duiken. En hij dook (en) hij kwam weer boven en hij (de hand) was (weer) heel en hij keerde terug naar het huis van de putbewaakster. En zij kookte rijst en visch en gebrand, en ze aten. En na afloop gelastte zij hem, zeggende: baadt je en hij baadde zich. In het badwater van

de dochter van den koning van het uitspansel bandde hij zich. Zij (de putbewaakster) bestelde hem, zeggende: indien een loeri schreeuwt, moet je je verbergen (want) dat is de dochter van den koning. En hij verborg zich en hij keek uit, en op de jasmijnstruik legde ze (vrouwen die aan 't baden waren volgens den loop van 't verhaal) de jongste (dochter) haar mom, (99) hij verstopte het in de daksparran en zij (de baadsters) keerden terug, alleen zij (de jongste) niet, en zij zeide: mijn loeri is er niet, dus blijf ik maar, en zij zeide (tot de putbewaakster) je moet maar voor ons koken. (De putbewaakster zeide) helaas, je loeri is er niet. (De koningsdochter zeide) kook dus maar het eten voor ons. En (toen) het gaar was, aten ze. (Het eten) was verdeeld in drie porties, en zij (de koningsdochter) zeide: hé wat is dit voor een portie? En zij (de putbewaakster) zeide: och neen, we wonen aan den weg, dus het is maar mijn zin om het zoo te verdeelen (met het oog dus wellicht op een hungerigen voorbijganger). En (terwijl) zij aten kwam hij te voorschijn; en de prinses schrok. En het oudje zeide: het is beter dat ik jullie maar met mekaar doe trouwen. En zij trouwden en ze kregen later een kind, en zij (de moeder) legde het te slapen, en ze gebruikte de spiegel en schuurde haar tanden, en ze zag haar tanden, en ze zag haar loeri boven in de daksparran en zeide: grootmoeder, ik heb je kleindochter te slapen gelegd. En haar man was er niet dus hij wist het niet dat zij vertrok naar haar Vader en haar Moeder. Tien nachten was zij reeds vertrokken (toen) hij haar volgde. Hij ging langs het dorp heen en hij vroeg zeggende: waar moet men heen naar het huis des konings? Zij zeiden: hier boven moet je bovenwaarts (zuidwaarts) gaan, en langs de koraalriffen moet je stappen. (Het woord beteekent koraalriffen vlak langs een rotsige kust, die gewoonlijk diep onder water zijn.) En hij bad en toen, haaien kwamen daar, alleen omdat hij er om gevraagd had. Daar beneden kwamen ze bij elkaar, en hij stapte naar beneden, maar op de ruggen van de haaien stapte hij, en die zetten hem af aan hun aanlegplaats, aan de aanlegplaats des konings. En hij kwam aan wal en slaven des konings schepten water, en ze zagen hem aan zee. En ze vroegen hem: wat ontbreekt je (dat) je (hier) nooit kwam en (nu) hier komt? En hij zeide: mij ontbreekt niets, maar ik volg mijn vrouw. En de slaven keerden naar huis terug en zeide: aan zee is een mensch. Gaat hem zien en zeg dat hij landwaarts komt, zeide de koning. En hij zeide: ik volg mijn vrouw, ik (wil) ook gindsch landwaarts. En zij

keerden terug naar zee. Die koning zeide: gijlieden moet deze kokosolie uitstorten op het water, en vervolgens moet hij ze terugbrengen zooals ze tevoren was. En zijn (van de held des verhaals) kleine vischjes: dadaboa vischjes en bido-bidoho vischjes dronken (die olie) op en spogen het weder uit in de kruik, en (het) keerde terug zooals het geweest was. En landwaarts keerden ze terug (of brachten ze het terug) en hij (de Koning) zeide: werkelijk, misschien is (ze) wel zijn vrouw. En hij ging landwaarts en een vlieg volgde hem, en die vlieg sprak, zeggende: indien ik op een ga zitten, dat is zijn vrouw. En hij zat naast haar (zooals de Mohammedanen een huwelijk voltrekken) en zij vierden vier dagen feest. En (toen) het feest was afgelopen, maakten ze voor haar (de getrouwde vrouw) allerlei soort van eten en rijst en vervolgens visch (als bruidsuitzet). Zij maakten een zweefpaleis vierhoekig, en ze stampten de vier hoekpalen aan met hun voeten, en het ging naar boven, boven de toppen der boomen. Zij gingen voorwaarts (de jonggetrouwden, die dus in het huis waren) en zij daalden neer op het erf van de bewaakster van des konings put, en het werd een heel groot huis. En dat kind sliep (tot dien tijd) en toen pas ontwaakte het. En (zij was) zijne echtgenoot tot in lengte van dagen.

LXVI. PEDIWANG.

O Totoade o mēkika.

O njawa i ʔa hin̄to mānga nḡhaka koiwa, de gēna ma mēki, i ʔa ino, de i ʔʔato: ngini ti ni wāho ma nḡhaka koiwa, de wo leha wʔato: nia hohoba koiwa? De nna ma njawa ma ʔa wʔato: ena nēna, de wʔato na ikʔino. De wʔiki wo tudu-tuduku wo hikaile ʔ ma tumidi, wo hikauku ʔ ma tumidi. De wa tuduku wo hikaile ʔ ma tumidi, wo hikauku ʔ ma tumidi. De wa tuduku o nauoko, o bobara moi wa tōma, de wʔato wa hidd̄ku o njawa i ʔa hin̄toika, de wʔato nēnāngā ni ja ʔlomo hiaʔono ka ni ja māta, de unāngō uha wo nʔike, de munāngō uha mo nʔike. De wo pah̄ka ai hutu tumidi, de mānga nḡhaka i ʔa hin̄to, o nḡheka mo ma tēngo, de o nauru wo ma tēngo, ho i ʔa hin̄tōka, ma nauru de ai ara ma galēla ai pea i ʔo honōnga, de ma mēki wo boainokali. De wo leha wʔato: ma nḡhaka i ʔa muruōno. De i ʔʔato ka mo ma tēngōka dika o ngoheka; de ma mēki wʔato: ni eluku, naga ni wi hihipukuku o boruauku, de ma mēki wa ika wa hēlēnga ma

borna de wi gòraka, de wi aòdka, de ngoi ajo de awi àma ka i
 lo ari, de ma mèki w'ato: uha uí ari, ngohi to ma dòfo dika, ko
 ti dodbana, de wi noika de wi hitòfo ka o bole ma gòmuku, de i
 wi Jamoko ho hiadono wo ma dàgi, de hiadono wo tème ho mán-
 garatùka. De gènàngòka de hiadono wo goduruòka, de ma mèki
 wi hibèhèhèngò w'ato: o kurunga nènàngá de ma njawàka, ho ño
 djaga-djaga, de w'ato: nènàngá ngohi tumiddòka de to boa, de
 w'ato: uha na hihupu-hupu. Ka de wa pahàka, de wa hihupu-
 hupuino, ho i ma gogule: de wo liòino de mǎnga rio wa màke,
 de w'ato: òkia nènga ma rio? de una w'ato: ète, ngohi dika ta
 hihupuino: de w'ato: nèngòkadan de t'òiki, de to hibèhèhèngò,
 t'ato: uha na hihupu-hupu. Kokogènàngika w'òikòhi, wo gǎhe o
 hutu tumi-tumidi. De ma moioli w'òikòka, de wo tòraka o tiba ma
 puku, de o todòku ma puku, o iwi ma puku, de wo tòraka wo
 liòino, wo wòhama ma mèki ài tau ma gorònsaika. De wa màke o
 djara moi de o pàngaa moi, o pàngaa ma dòla o guràtyi: wo
 guheuku, de wa bàugàini, ho de wa liarile ài raràga moi o guràtyi.
 De ài giamà wa hanòka de ma ngòère ma bèlaka; de ma mèki wo
 boàka de wa màke ma njawa o momòku moi, de gèna wo himomòku
 o dòkoto ma ròchèuka. De i bòtino wo gògèruku, de wo leha w'ato:
 danongo i za dodòba gènàngá aní giamà? De w'ato: ète ta òto; de
 ma mèki w'ato: bèhali tò lega, de una w'ato, ète ko ha hiri; w'ato
 la ta houru, de w'ato e danòngo, uha nènàngá na tigi-tigi! De i
 arèhino w'ato ngohi t'òikòli, ho i bòtòhi no hihupu-hupu! De una
 gèna w'ato: koalòka; w'ato nènàngá ngohi tumiddòka de to boali.
 De gènàngòka w'òikòka ài hutu moi; de òna i za toàka ma kurunga
 ma hahàkoro de i ma djobo. De wo niki de w'ato: danòngo ngòna
 o wàngè nènàngá na màke ma bàha! De una w'ato eh ète, la ha
 tòtòkia? De wa uno o tiba ma puku moi de i wàngo o gǎhioko
 ha dàhàngò i tobàngòko, de wo ma djòbòka. De una ma mèki wo
 ma hihèrèdi hiadono wa màta ma tiba ma puku gèna i wàngo-
 wàngo, de wi daenokali w'ato: danòngo ngòna aní wàngè nènàngá!
 W'ato: ète, la ha tòtòkia, w'ato in ète! eh danongo tanu uha
 gènàngá! De wo hibòba ma djara ma peòko, ma pea ma honònga
 o guràtyi, ma honònga o halàka, gènàngòka de ma mèki wo hòuèngòka;
 de ònàngá io woe-woe wa hidulu mǎng'ajo de mǎng'àmaika, unàngá
 ma bàha-bàhàka d'ahno unàngá ngoi ajo de ài àmaika wo gila-gila.

LXVIa. 3. Het verhaal van den toovenaar.

Twee menschen (echteliëden) hadden geen kind. Toen kwam een toovenaar en zeide, ik ken julli als geen kinderen hebbende. En hij vroeg zeggende: heb je geen vischsteker. En die goede mensch zeide hier is (er een). En hij zeide geef hier. En hij ging vischstecken, hij ging zeven maal zuidwaarts, en zeven maal Noordwaartsch. En hij stak visch en hij doodde een bobarn-visch en hij zeide (dat) hij (die) deelde aan die twee menschen en hij zeide: dit (moet) jullie eten totdat het op is, en hij mag niet aan haar geven, en zij mag niet aan hem geven. En hij (de toovenaar) was zeven dagen weg, en (zij kregen) twee kinderen, een meisje en een jongetje. Dus zij met hun beiden maakten op het hoofd van dat jongetje een *«ara ma galéla»* versiersel, en toen ze daar half mee klaar waren, kwam die toovenaar weer. En hij vroeg, zeggende: hoeveel kinderen heb julli? En zij zeiden: alleen zij maar, het meisje. En die toovenaar zeide: je liegt er is er een die julli in de kist gesloten hebt. En die toovenaar ging en opende die kist en nam hem op en nam hem mee. En zijn Moeder en zijn Vader weenden maar, maar die toovenaar zeide: ween niet ik verpleeg hem maar voor me, ik doe hem niets kwaads. En hij bracht hem, en (101) hij voedde hem alleen met rijpe pisang. En voortgaande werd hij groot tot hij kon loopen en totdat hij verstaanbaar kon spreken, En van toen (groeide hij op) totdat hij een jongeling was, en die toovenaar gelastte hem, zeggende: in dit hok zijn menschen, dus (moet) je goed er op passen. En hij zeide: over zeven dagen kom ik (terug) en hij zeide (nòg) laat hen er niet uit. Maar toen hij weg was liet hij ze er uit, zoodat ze speelden. En hij (de toovenaar) keerde weer en zag hun voetsporen, en hij zeide: wat zijn dit voor voetsporen? En hij zeide: grootvader, ik (had er) maar (lust in) om ze er uit te laten. En hij zeide, (toen) ik van hier vertrok bestelde ik zeggende: laat ze er niet uit. Vervolgens ging hij weer uit, hij beloofde steeds (tot zijn terugkeer) zeven dagen. En eens was hij weer weggegaan, en hij (de jongen) haalde een waterbamboe geleding en een bindbamboe geleding en een rattan geleding. En hij droeg dat en keerde terug, en ging binnen in het huis van dien toovenaar. En hij zag een paardenkop, en een omhulsel voor een toovennedictiën, en daarin was goud. Hij schonk dat er nit en stak er zijn vingers in, dus toen hij ze weer naar boven trok zaten zijn vingers met goud. En hij wikkeld zijn hand in een stukje doek. En die toovenaar keerde

terug en hij (had) gevonden een schoudervracht menschen, en die droeg hij aan den stam van een dokoto-palm. En vervolgens (nadat hij die lui bezorgd had) zat hij neder, en hij vroeg zeggende: kleinzoon wat is het met je hand? En hij zeide: grootvader, ik hakte (erin). En die toovenaar zeide: laat het me toch zien! En hij zeide: grootvader het zal zeer doen. Hij zeide: (het is maar) opdat ik het medicineer, en hij zeide (nog) wel kleinzoon, ge moet hier niet dichtbij komen. (Vermoedelijk wees hij daarbij op de bovengenoemde toovermiddelen). En den volgenden dag zeide hij: ik vertrek weer, dus (moet het nu) gedaan zijn met het uitlaten (van die opgesloten menschen). En hij zeide: (ik zal het) niet meer doen. Hij zeide: over zeven dagen zal ik (terug) komen. En aldus was hij heengegaan een dag, en (die opgesloten) verbraken de handen van hun kooi en ze gingen weg. En hij (de toovenaar) vervolgde hen en zeide: kleinzoon gij vindt op dezen dag uw einde. En hij zeide: wel grootvader wat zal men daaraan doen? En hij wierp weg die geleding waterbamboe, en die leefde en groeide in de zee. (Hij wierp het vluchtend langs het strand achter zich, en maakte dus een haag als scheiding tusschen zich en den toovenaar.) En hij vertrok, en die toovenaar die hakte het zich om totdat hij al die bamboegeledingen had omgehakt, die daar opschoten. En hij achterhaalde hem weer, zeggende: kleinzoon, nu is het je dag! Hij zeide: grootvader wat zal men er aan doen! En hij zeide: wel grootvader! Neen kleinzoon, dat niet! En hij sloeg tegen die paardenkop, de helft van die kop was goud, de helft van zilver; toen stierf die toovenaar. En die velen (slachtoffers van dien toovenaar) zette hij aan land bij hun ouders, en ten laatste is hij ook naar zijn moeder en vader gegaan.

LXVII. PEDIWANG.

O Totoade o Bàngindalika.

Ma njawa ia hindòka mànga ngòhaka moi, de ma him-hiraka i òlomo o bole o utu moi. Ma hindò w'òlomo o bole o utu hindò; wo gògère de w'òlomo o bole o utu hange, wo oa-oara ka iùngo o gozoa moi, wo ma òlomòka hāgàla o djòru. Genàngòkadan de i wi òhovokaa. Ngoi ajo de ài àma i wi budi i òiki io dja. Wa òko de o gohòtmānga moi wa dja, w'ato, Bàngindali, dan ia kèkètize, no dumunu. Unàngā wo dumunu, i wi gòlì, de wa

kòbàka ma òkoko. De ài àma wo ma liòka, wa iha de w'ato òli
 abe nànga! ngaro h'òlomo m'amo-amokuka, ma nàko o gòhòmànga
 de, dène h'òlomo i togumakàhi. Kagenàngà wo tème wa pàhaòhi,
 de w'ato: àma nànga nauòko dāi to tàngonika, de w'ato eh.
 Genàngòkadau de wi tème w'ato: Bāgindali o ngòtiri mòi ho ma
 diāi, de w'òiki ma Bāgindali ài àma, wo lingiri o gòta ma àgo-
 àgomo, de o huburu mòi wa màke, duru ko ha amoko de wo
 hirèdiòka, de wo ma liòka. Wa òko de wi tème ài ngòhakika
 w'ato: iarèhe, de nànga ngòtiri ho tōlàngukudhi, de ma Bāgindali
 w'ato: ika! De ma ginitarino de i ma djobo, io tōlànga ma
 ngòtiri. Ja iha de ma àma wa tōlànga de ài ngòhakika w'ato: uàko
 i ruba de na legono, dène i ma hipàka de ia toronòka. Genàngòka
 de unàngà de i ruba de wo goanòka, wa legono, ho i wi higudjuòka
 o tōnukuku. Genàngòka de ài àma w'ato: òli, ma genànga, de o
 gòhòmànga ma òkoko ka ha pàgèlòka, ma nàko o gòtali de dène
 i na hibàitòka. Wo tème-tème i bòto, de ài bàhuku ka wo ma
 hilàkète, de wo ma liòka; wa òko mangu tanòka de ngoi hekata
 m'ato: nànga ngòhaka, de wo ma riridòka, de m'ato: eh, ho
 genàngà ka ni budi o gòta m'ago-àgomo ní dotōlànga, de ka mo
 ari ngoi ajo. De i tédèkanua, de ma gòta ngokodikaon i tūhu de
 i tūka ma huburu ma dèkara ia òko wa mòku wo hibobāata; wa
 òko wa kēlèngauku mangu loàka, de ài àmaika w'ato: àma nànga
 ngòtiri nēnàngà ta mòkuòkòka. De genàngòka de w'ato: ajo o
 bilaono utu, de ngoi ajo m'ato: karika n'òiki, de w'ato o ngòhaka
 o nauru to ma dàgi-dàgi. De mo diāi ài bilaono, o kupa tumidi,
 o totaleo ma gohi tumidi i òhakòka. De o tuaòka wa hauoino de
 w'òiki wo towòngi, ka wo ma djobo-djobo. Genàngòka de wi màke-
 ika wo ma tēgo wo goaha, o torohugu ài dadamunu. Ka de i wi
 màkeika, de w'ato: toa, karika n'òiki? De ma Bāgindali w'ato: o
 ngòhaka o nauru, ho to ma dàgi-dàgi. De ma hēlewo wo ma
 bitamu-tamunu w'ato: toa: ho ma tàgoko; nàko ngòna na ruba,
 de ngohi no hi mòtēke, ma nàko ngohi to ruba, de ngòna to ni
 mòtēke. De i ma tàgòkòka, ma Bāgindali i tàgi, de i òlomòka de
 i ma djobòka, ia hinòto i ma mòte-mòtēke. Genàngà de ka i ma
 djobo-djobo, de i wi màkeika o ngamēne wo ma himomarataua,
 de w'ato: toa, karika n'òiki? De òna i àto: karikaua, o ngòhaka
 o nauru, ho ma dàgi-dàgi. De w'ato: ho ma tàgoko, de ma
 ngamēne wo ma himomarataua w'ato. nàko ngohi to ruba, de ngòna
 to ni mòtēkòka, ma nàko ngòna no ruba de ngohi no hi mòtēke.
 De i ma tàgòkòka, ma Bāgindali i tàgi, wa ngamēne wo ma

himomaratana wo ruha; gënàngòka de w'ato: tyaràkia kàngano ho tème-tème, de w'ato ka to ni mòtèke. Mànga kupa wo ngàiki, ho i ólomòka, de i ma djobòka ia ruànga ka i ma djobo-djobo ho ma bërèra hiadono ia pàha, de ma bàha-bàhàka ia ika, de gënàngòkadau, de karikaua ia ika, o bërèra moi io lega-legaika, de ma Bàngindali wa leha ma helewo wo ma hitamu-tamunu w'ato: ngohi dène o hutu hiadò, de ma ngamène wo ma himomaratana w'ato: ngohi dène o hutu hànge. De Bàngindalioli wi leha i'ato: ho ngòna toa? de w'ato: ngohi done ka kanènnàngòhi! Dène gënàngòka de io tóbongo ma tònaka io lega-legaika, de ka i ma dobo-dobòngo gënàngika, de ia togorònaika, de o nauòko ia ino mànga himàngino duru ma amoko, o hòre. De wa òto wa totogorònauku wa tobikòka, ma haeke ia ma'áika ma bikiwi i ma gao, de i ma hiadonika, de mànga nauòko ia tàngoniha, o uku i ma zè. Ma hira-hiràka o hēlewo wo ma hitamu-tamunuku wo gāhoko, de ai dēka-dēkana ko wa òkoua, de ma ngamène wo ma himomaratanaoli w'òiki wi niki ai dodiano: kokogënàngoli ai dēkana, de ma Bàngindalioli wa niki wa iha, de w'ato: ajo: àhi dodiano no màkeua? M'ato eh, ani dodiano ngohi ia hieriki, ngohi nenàngòkadan, o njawa, i bi adononna, ka o guhura. De wa ika w'ato: ani uku moi, de m'ato no ma zè: de w'ato: ani tutuknu i hi tapayu, de wo ni kapèta, de mo tubukuku ami dāka i horòpuòka. De ai dodiano wa lingiri, o dadaiòko wa hēlenga de w'ato: eh, o bobèrèki mo hòuenge, ho kogèndka ami dadayokika mi ni hitamunuku, ni ma kèlu ni mangākunukaua, ni momiki la ho lio, mànga nauòko ho ma hakai: wo ma tēgo wo momikòka, wo ma tēngòhi wo lega-lega ma kakātama, unàngò w'ato: no momiki ho ma kakātama i kèlu-kèlu, de wo baktika, ma kakātama wa hēlenga, ahno wo momiki, de aha io lio. I ma hiadonòka, de i ma hakai mànga nauòko; i dhakòka de i òzomp i bòto, de i ma djobokali, io totowòngi; gënàngika ka i ma djobo-djobo de j'atol ia ika mànga nauòko ma haeke i tutukiba, de io pàdi ia ratuhu moi, ma kàana o wànga ma hiwaròka ai kawàha wa huloko de ko i akunua. Gënàngino ai bobarèniño ia kaino, de wa lega-legaòka, de wa huloko ia ngohi: nàko o nauòko gënàngò hi ia pàliòka, de ngohi òra ia tumidòka, ka òna mànga hiniंगा ma huka. De ma Bàngindali mànga hēhēhara moi wa hiata, wa òko, de wo hitubalēnge gënàngò o omumuru, de i hāliòka, o wànga ma dumunuku de i tubuku. De gënàngòkadau de mànga dodiano wo ma tēgo i wi ma'a wo izakòka, ka ia hiadòhi dika; o ubo-ubo ma bòro moi wi gunala, de wi hībēhē-

hôngo w'ato: nako i doro, gênangá to hóněngòka. De i ma djobòka ka i ma dodowóngi, Gênangá de ma kòana o wange ma dumunòka i wi. màkeika, mąnga nauòko ma haeke i tutukihakali, j'ato ia ika ma njawa mąnga ngoe ia ratumoi, ma nauòko ia pàdi, ma ko i àkunna ho ka i higigigoro, de ma kòana wa huloko ài kawaha: o njawa gèna ia hinòto, nako ia pàdòka o nauòko, de ngohi òru ia tumidòka ho ka òua dika mąnga hiniuga ma huka. De ma Bągindali mąnga hěhěhara moi wa hiata wo hikulápete ho o gáhi ma wótutuku de i tubuku; de ài dediano wo ma tęgoli wo gogógėròka, o ngamėne wo ma himomaratana, de wi gumala o ubo-ubo ma bėro moi; wi hiběhěbđugo w'ato: nako i doro, gênangá to hóněngòka de wo ma djobo gėnangika ka wo ma dodowóngi, de o àkėre moi wa màkeika, de wa hōnga, ka wo ma djobo-djobo, gėnangiha dınasòko i àhini o gugūnu de o wama ma ngowono, ma wama ma ngowonika o tadeauru, gėnangòka de ka w'òiki dika gėnangika, de wa ika, o ngoheka mo ma tęgwo wo mi màkeika, mo ma hiđhiki, de ma Bągindali w'ato: ani tau o kiaka? m'ato: dākėna, ma ngohi to ma tęgokāhi. Gėnangòka w'ato: h'òiki nia tauize, de i ma djobo ho de ia ize, de w'ato: o inomo utu no na hakāi, de munangá mo hakāi; i đhakòka de mo ma hiđiđiuku ho i đłomo ia hinòtòka ho i bòto, de w'ato: de ani diaka de m'ato ngòkauraga o dia; w'ato: abeika, no hi hupino la to lega: munanga m'òiki mo /è, mo hibosino ma dia o ukutu hinòto: wo gėto-gėtongo ma dia wa ka, utu i tobiki, uta ma đtini i pòata, tjawali moi, ma hėpi tumiduku, gėnangá w'ato: ka ia òa: de mo ma noòka o boruuku, de ma damana wa tākoro, i boainòka ho ma wange iato ko i hòbongo iato ko i hiwara, ma matyāna de ma garuda i ino de i ato wi utuku; ma haeke hinòto i hiraino, de wa òto ka wo tęgwo ma haeke i tihaka hinòto: gėnangòka o moioli, ma haeke iatòka, wa òtoli ka wo tęgwo, de ma haeke iata i tihakali. Gėnangòka de moioli ma haeke butangakali ia inoli, ma tōmarino wa òto, ka wo tęgwo dika, de ma haeke i purarahòka, de ka moiokali i boaino ma haeke tumidòka; ma tōmarino dika wa òto, ka wo tęgoli; gėnangòka de moioli ma haeke tufungeokali i boaino, de wa òto ka wo tęgoli dika ma tōmarino; gėnangòka de moioli ma haeke hiwokali i boaino, ka wa òtokali ma tōmarino ho ka wo tęgoli dika; gėnangòka de moioli i boaino ma haeke ngimoi de hinòtòka; wa òto ho ka wo tęgoli dika, ma tōmarino dika; gėnangòka de i wi bąnga ho wo hóněngòka. De ài dediano wi hiduluino: mąnga ubo-ubo ma bėro

i doro, de i wi niki ia ika, de o akere moi, genangihia ia honga, de diaa ma utuoka i ma hiadoniha, de o ngoheka no ma tango i mi makeiha, de io leha i ato: mia dodiano ni makena? M'ato, eh, nako nia dodiano, de o matyana de o garuda i wi oyomoka. De i ato: Karoka wa ika: m'ato danena. De ai kdbango i hitabi, o wama ai dango-dongo io getongo io den, de ka o bangiheli io wuwu, ai hackoka ma hiuto, ai zouoka ma hindto; de wo momioka de w'ato: io ma idu ahi mogidko; de m'ato: i ni kiokua, no hönenge. Ho genangoka de w'ato: abeika ngoni ajo de anjamaika, manga kdbongo ho lega. Jato ia ika de o arukoka ka i toporoniye, de w'ato: amo! Wo hidodiaino de o akere wo dihi o tibauka, manga kdbonguku wo hituagidka; de i ma lidka, i ma hiadonino, de o mudja mo tutaku, manga tau mo geto-getongo mo hibatibi, de i bötoka de ma hakai: i dhakoka de mo hidiainku i olomo i bötoka de i ma idu. De wo mi temo w'ato: boteani nako o hihiri no ihene, de uha no hi dodaere; ho ka o ngute i dökete, manga bobili i gërengde de no ma riddka. Munangä de o ngidu moi ma maoino, de i ma dikiti, o ngutu i dökete, ka mo ma mngorika ho de i kinitarino i tiäi, de ka i ma gaganuino de io hön-hönenge genangä io wangoka, de i ato: i mi kioko mia dekana, de m'ato: i ni kiokua, o matyana de o garuda i ni matäka, ka o garägo ho o Bagindali. De io rame-rame o butu tumidi de o wänge tumidi de i päha ma Bagindali wo këana, ngoi hekata mo Böki.

Ma totoade nenangä ma baha.

LXVIIa. Vertelling van Bagindali.

Twee menschen hadden een kind, en in 't eerste begin at het een tros pisang. De tweede maal at het twee trossen pisaangs. Toen het zitten kon, at hij drie trossen pisaangs. Toen hij loopen kon, at hij alle vruchten uit een tuin. Toen konden ze hem niet meer aan (zijn ouders). Zijn moeder en zijn vader bedrogen hem (wilden hem bedriegen) dus gingen ze uit om met het werpnet te visschen. Hij (de vader) ging naar zee, en hij gooide het werpnet over een krokodil en zeide: Bagindali (de naam van den vraat) beneden is het vast gaan zitten (is het onder iets vastgehecht) je moet duiken. Hij dook, hij (de krokodil) beet hem, en hij brak hem een kank af. En zijn vader keerde naar huis terug, hij ging landwaarts en zeide: nu maar hoor! ofschoon men ontzettend veel eet, maar indien (men) zelfs een krokodil (ontmoet) dan houdt het eten vooreerst op. Zoo

sprak hij, (maar) hij was nog niet uitgesproken toen hij (Bagindali) zeide: vader, onze visch heb ik schuin tegen den wal opgezet. En hij (de vader) zeide: goed. Toen was het (dat) hij tot hem sprak, zeggende: Bagindali, we maken ons een prauw, en die vader van Bagindali ging (om) een heelen dikken boom te zoeken, en hij vond een huburu-boom (een klein soort kanarie) die heel dik was, en hij maakte het er rondom schoon, en hij keerde naar huis terug. Hij kwam zeewaarts en hij sprak tot zijn kind zeggende: morgen zullen we onze prauw omhakken, en die Bagindali zeide: goed zoo! En den volgende morgen vertrokken zij om die prauw om te hakken. Ze kwamen landwaarts, en de vader hakte hem om, en hij zeide tot zijn kind: indien hij valt, dan (moet) je hem oprangen, opdat niet hij naar beneden slaat en kapot is. Toen paste hij op, en toen hij viel ving hij hem op, dus hij drukte hem heelemaal onder den grond. Toen zeide zijn vader, nu hoor, al breekt men ook een kaak van een krokodil, maar indien het ook een boom is, dat die ons niet begrave! Toen hij uitgepraat had, hing hij zijn bijl op zijn rug, en keerde naar huis. Hij kwam aan zee in zijn huis, en zijn vrouw zeide: (waar is) ons kind? En hij zweeg maar. En zij zeide: o, als het zoo is, heb jij hem bedrogen, jij hebt de groote boom op hem omgehakt, en zijn moeder weende maar. En het duurde niet lang, toen de boom gindsch aan den landkant knalde en kraakte. Hij droeg die huburuboom op zijn schouders, met den top zeewaarts, hij happelde er mee. Hij kwam aan zee (en) hij legde hem op hun erf neer, en hij zeide tot zijn vader: onze prauw heb ik hier zeewaarts gedragen. En toen zeide hij: Moeder (maak me) wat teerkost? En zijn Moeder zeide: waar ga je heen? En hij zeide: (ik ben) een jongen, (dus) ga ik er op uit. En zij maakte zijn teerkost, zeven zakjes met gekookte rijst, en zeven gekookte kippenvieren. En hij bond dat in zijn hoofddoek, en hij ging langs het strand, al maar doorgaande. Toen vond hij een man op de drooge riffen visschen zoeken, wiens hoed een heele groote koraalsteen was (die soort koraalsteen heeft een uitholling met opstaanden rand). En toen die hem zag, zeide hij: vriend, waar ga je heen? En Bagindali zeide: (ik ben) een jongen, dus ga ik er voor me op uit. En die zich dekte met den steen zeide: vriend, (laten) we worstelen, als jij valt, volg je mij, maar als ik val, volg ik jou. En ze worstelden, en Bagindali overwon (liep, vernoodelijk zoo gezegd omdat na een worsteling hij die zijn tegenstander neergooit, van den schok zelf een eind vooruitspringt.) En (toen) ze gegeten hadden

vertrokken ze met hun tweeën, elkander volgende (achter elkaar loopende). Toen al voortgaande vonden ze een, die een ngameneboom in zijn haar gestoken had (als versiering — dit is een reusachtige boom) en hij zeide: vriendjes, waar gaat gij heen? En zij zeiden: nergens heen (wij zijn) jongens, (dus) gaan we er voor ons op uit. En hij zeide (laten) we worstelen, en die de ngameneboom in zijn haar gestoken had, zeide: indien ik val, dan volg ik u, maar indien gij valt, volgt gij mij. En toen ze geworsteld hadden, ging Bagindali; die de ngameneboom in zijn haar had, viel. Toen zeide hij (Bagindali) hoe staat het met wat ge straks zoidet? En hij zeide: ik volg je maar. Hij bracht hun rijstzakjes te voorschijn, dus toen ze gegeten hadden, zij drieën, gingen ze al maar voort, totdat ze alle dorpen voorbij waren. En ze gingen heel tot het eind (van dat land) en toen konden ze nergens meer heen, en ze zagen een dorp voor zich (over zee) en Bagindali vroeg hem met de steenen hoed, (hoe lang hij den afstand schatte) en hij zeide: ik voor mij, twee dagen, en, die de ngameneboom in zijn haar gestoken had, zeide: ik voor mij, drie dagen. En ze vroegen aan Bagindali, zeggende: en gij, vriend? En hij zeide: ik voor mij, zoo aanstands nog (dezen dag nog). Toen waadden ze op dat land aan dat ze zagen, en ze waadden maar in die richting. En toen ze in het midden waren kwam hun een groote visch tegemoet, heel groot, een horevisch (een soort potvisch). En hij hakte hem, hij trof hem precies in het midden en sloeg hem door, de kop lieten ze achter, het achtereind namen ze mee. En (toen) ze aangekomen waren, legden ze hun visch tegen het land op, (en) ze haalden zich vuur. Eerst ging die met de steenen hoed (om) te vragen, en (toen) in lang hij niet terugkeerde, ging, die de ngameneboom in zijn haar gestoken had, ook, hij volgde zijn makker. Aldus weer heel lang, en toen ging Bagindali ook volgen landwaarts en hij zeide: moeder, heb je mijn makkers niet gezien? Zij zeide, wel je kame-raads weet ik daarvan? (Bij) mij hier komen geen menschen, slechts vliegen (muggen). En hij ging voort en zeide: je voor een stukje (verzoek ik) en zij zeide: krijg het je maar. En hij kreeg het en hij zeide: je kruktok valt op me en hij schopte haar, dat zij neerviel en haar sap uit haar liep. En hij zocht zijn makkers, hij deed een waaijer (vuuraanwaaijer) open en zeide: wel, 't oudje is dood; dus alzoo heeft ze je in haar waaijer gedekt (dat) je je ook niet meer bewegen kunt, sta op, opdat we terugkeeren, (en) onze visch koken; een stond er op; nog een (ontbrak). Hij bekeek de

tang, en zeide ook daar tegen: sta op, dus bewoog die tang, en hij sprong er op los (en) opende die tang, en toen pas stond hij op, 'en keerden ze terug. (Toen) ze aan zee gekomen waren, kookten ze zich hun visch; en toen die gaar was, en ze gegeten hadden vertrokken ze weer, gaande langs het strand. In die richting gingen ze al voort, en ziet, voor hen, was hun vischkop aangedreven, en honderd lui waren aan het wrikken, (dat was) het volk van den koning van het Oosten, hij had ze gelast (om die vischkop te bewegen) maar ze konden niet. Toen kwamen zij (die drie) aan zijn aanlegplaats, en hij (de koning) keek naar zee, en hij gelastte hem te halen; (hij zeide) indien ze die vischkop daar op zij wrikken, dan, ik heb zeven dochters, welke slechts hun zin is (mogen ze uitzoeken.) En Bagindali trok een van hun bezemrijsjes uit, hij ging naar zee, en peuterde met die palbladnerf, en het (stuk visch) vloog in de hoogte, (zoover dat) het in 't Westen weer neerviel. En aldaar toen stonden ze hun eene kameraad toe (om) te trouwen, slechts met zijn tweeën (bleven ze over) Hij (Bagindali) liet een knop van den boenga raja achter, en hij bestelde zeggende: indien deze afvalt, dan ben ik gestorven. En zij vertrokken maar al langs het strand gaande. Toen ze bij den koning van het Westen gekomen waren, (hem aantreffen) was hun vischkop weer aan het strand gedreven, ziet (toen) ze daar aankwamen, veel lieden, wel honderd verwrikten die visch, maar ze konden maar niet, dus schreeuwden ze maar. En de koning gelastte zijn volk: die twee lui daar, indien ze verwrikken die visch, dan, ik heb zeven dochters, wie hen slechts bevalt (mogen ze uitzoeken). En Bagindali trok een van hun bezemrijsjes uit, hij boog dat krom en liet het opspringen, zoodat (het stuk visch) in een maalstroom in zee neerviel. En zijn eene kameraad bleef daar, die de ngameneboom in het haar gestoken had en hij liet hem een boengaraja-bloemknop achter, hij bestelde zeggende: indien deze afvalt, ben ik gestorven. En hij vertrok, in die richting ging hij maar langs het strand, en hij ontmoette een klein riviértje en hij volgde dat stroomopwaarts, al maar voortgaande. Daar landwaarts dreef naar zee een stuk bambae dat gebruikt was om te koken, en een schijfje citroen waar het hoofd mee gewassen was, en aan dat schijfje citroen zaten haren, en hij ging daar maar landwaarts. En landwaarts gaande vond hij een vrouw, zich badende, en Bagindali zeide: waar is je huis? Zij zeide: gindsch, maar ik ben maar alleen meer (overgebleven). Toen zeide hij: laten we naar je huis gaan en ze gingen, en toen ze boven aankomen waren ('t huis

stond natuurlijk hooger dan de rivierbedding) zeide hij: kook wat eten voor ons, en zij kookte ook, en toen het gaar was, richtte zij het toe, dus aten zij met huu beiden. Dus toen het klaar was, zeide hij: hebt ge hakmessen? En zij zeide: hier zijn hakmessen. Hij zeide: komaan, breng ze me eens uit, opdat ik ze bekijk. Zij ging ze halen, ze bracht daar twee bossen hakmessen. Een voor een schudde hij al die hakmessen in zijn uitgestrekte hand, eenigen braken, van eenige sprong het heft, slechts een, met boven aan de achterzijde zeven keepen (dus verbazend groot) zeide hij, was goed. En zij kroop in de kist en hij sloog de trom. Zij (de monsters) kwamen, dus kijk de zon werd verduisterd, kijk hij scheen, (de monsters waren zoo groot, dat ze de zon verduisterden) die tijger en die garoeda, zij kwamen en zij zeiden ze oogstten hem (of plukten hem). (Een) met twee koppen kwam het eerst, en hij hakte maar eens (of hij alleen en) die twee hoofden vielen: toen kwam weer een met vier hoofden, hij hakte weer één maal, en die vier hoofden vielen weer. Toen kwam weer een met zes hoofden: hij hakte in zijn hals, maar eens, en die hoofden vielen uit elkaar, en weer een kwam met zeven hoofden, hij hakte maar eens in den hals; toen kwam er weer een met acht hoofden, en hij hakte maar eens in zijn hals; toen kwam er weer een met negen hoofden, en hij hakte maar weer in den hals, maar weer één keer. Toen kwam er weer een met twaalf hoofden, hij hakte weer, maar eens weer in den hals, toen viel (dat beest) boven op hem, zoodat hij stierf. En zijn kameraden haalden hem op. Hun hoengaraja-bloemknoppen waren afgevallen, en (toen) volgden zij hem, en zij gingen (voort tot aan) een rivier, daar gingen ze stroomopwaarts; en landwaarts kwamen ze tot aan de bron (der rivier), en ze vonden een vrouw, en ze vroegen, zeggende: heb je onze makker niet gezien? En zij zeide: wel, indien (dat) jullui kameraad is, dan hebben de tijgers en de garoeda's hem opgegeten. En zij zeiden: waar is hij heen? Zij zeide: daar. En ze legden zijn beenderen tegen elkaar aan. Op elk van zijn gewrichten wrongen ze citroensap, en ze bliezen maar een fluit, tweemaal aan zijn hoofd, tweemaal aan zijn voeten, en hij stond op en zeide: (102) ik heb vast geslapen! En zei zeide: je sliep niet je was gestorven. Toen zeide hij: komaan, we gaan naar je vader en moeder (om) huu beenderen te bekijken. Ziet ze gingen daar, en in een grot waren ze opgestapeld, en hij zeide: hoe is 't mogelijk! Hij legde ze voorzichtig goed, (hij schikte ze in orde), en hij maakte water in een

bamboe (en) begoot daarmee hun beenderen. En zij keerden naar huis terug, en toen ze daar gekomen waren, stampte zij (gedroogd) welriekend gras, en strooide dat in elk der verlaten huizen (die toebehoord hadden aan degenen die al door de monsters gedood waren). Toen het klaar was, kookte ze; toen het gaar was richtte ze het toe, en toen ze gegeten hadden gingen ze slapen. En hij sprak tot haar zeggende: als je muggen hoort dan mag je niet brommen, zooals de trap kraakt, en hun armbanden rinkelen, dan wees je maar stil. Zij ontwaakte uit haar eersten slaap, en het hoestte, de ladder kraakte, (zoodat) ze flauw werd. Dus toen het volkomen licht was, hadden ze zich met elkaar vermengd (?) en de dooden leefden weer, en zij zeiden: wij hebben lang geslapen. En zij zeide: jullie hebt niet geslapen, maar de tijgers en de garoeda hadden jullie allemaal opgegeten, dus hoe gelukkig (dat) Bagindali gekomen is. En zij vierden feest zeven nachten en zeven dagen, en toen het afgehoopen was (werd) Bagindali Koning, (en zijn) vrouw (werd) Koningin.

LXVIII. PEBIWANG.

O Totonde ma kòana wo mi toma ngoi òra.

Ma kòana Hinaralika wo iàka de o mède hange i ma pàkeino, ngoi hekata o njawa i mi wàho. De wo hidètòka ma kòana de w'òiki de o kawa wa tauru, wo hibèhòhòdago: nàko nànga ngòhaka i halamata, nàko o nauru de ma kawa àha ma tauru, la wo lio, nàko o ngoheka de ma tòmàka. Ma ka o ngoheka, ma munàngà mo dòra, ka mo mi tòmàna; ugomi èle mo mi pàliarn, de i mi lamoko de o kàbingi moi ma tòmà de mo hibàituku, mànga loauku mo hibàituku, de àha ma tauru ma kawa, de wo lio, de ài hidète ma màke, de mo mi huloko mo ma ngiunu mànga dàngiri ma timika, de ka i mi màkeòka, de mo tagàliokali mànga gozoaika. De wo utiha de wo leha w'ato: nànga ngòhaka òkia? De m'ato ka o ngoheka ho to mi tòmàka: w'ato, o karòkaika? M'ato dòkèna, de wa ika de wo lega, w'ato na eluku de wa tòpoko la de wa hàiti de ka o kàbingi, de wa huloko ài gilaongo ia ruàngè i mi lingiri, de i mi màkeika de i ato: Kàka, na òkòhi, aui àma w'ato; de m'ato: to ma fòkàhi. De i ma tòmàka ma gilaongo ia ruàngè in òko. Una w'ato: m'ato òkia? De òna i wi hingàhu: m'ato to ma fòkàhi. Ni òiki ni mi ngoholi, ni ja iha ni ato: mo ma taitòko. De m'ato to ma wuhòhi, h'òiki ni him. De to pàhakai ia òko,

de w'ato: muna m'ato i dodda? Muna m'ato ma tadauròhi. Gèndàngo-kadau de ka ia iha ia òko i mi ugoho-ngoho, mo ma ugòèròhi, m'ato to ma bàdjùdhi, de mo ma gogòlìdhi. Mo ma gogòlìdka de m'ato: to ma boriwòtìdhi, de àha m'òiki amì àmaòku. De w'ato: ugòna nènàngà, to ni tòma. De wo mi ugute, amì ugute ma liàte o tuba, d'ahao ma dadukuru o gòle dika màta-màta. Wo mi huloko w'ato: no doa, de muna m'ato: àma to mòdòngo! W'ato ilè dika, de wo tobiki amì pupiugino, de w'ato ilè dika no doa, de amì bukuinoli wa tobikòka; gèndàngòka de w'ato kaiè dika, de amì gorònaìno wa tobikokali, amì ngòère moi i tiha, de w'ato: kàngano nàko to bioriki to mi tòmaua; de ka wo mi hulokali w'ato: kaiè dika, de wa tobikoli amì gugutino, de amì tòmarinoli wa tobiki, gèndàngòka àha mo hònénge. Ngomì èye mo hitàbi amì badànga, ma haunino o habàtauòka, de mo tòtòka o bònganika; amì hutu moi de ma ika, mo mi lega, de màto ma ika, mo ma kumuru-kudka amì nìrakuku, de ka mo liò. Ma hutu moi i pàha de ma ika mo lega, màto ma ika de amì gubadinkuoli mo ma kumuru, de ma ikali de ko i m'ìwa, mo momikòka, o igovìze mo doàka. De àha ngomì ajo mo mi màke o igòndka ma doàize, de mo mi àho-àhoko m'ato: Kàka, no ntiuku! M'ato: to utiua, àhi àma wo hi tòma ho! O dotòrèke de o awàna de o lètètòngo, de i pàha i mi mi màkeokana, i mi hidabuòka, de ngomì ajo mo lega-lega ma luri hìndu i mi hòhoka dakuiè o horoga.

LXVIIIa. Eene vertelling van den Koning die zijn dochter doodde.

Koning Hinaralika trouwde en (na) drie maanden echtelijk verkeer wist zijn vrouw dat ze zwanger was. En de Koning zeilde weg, en (toen) hij vertrok, trok hij (achter zich aan) een koperdraad, (en) hij bestelde: indien hun kind levend geboren werd (en) indien het een jongen (was) dan zou zij (zijn vrouw) (aan) dat koperdraad trekken, en hij vervolgens terug keeren, (en) indien (het) een meisje (was) dan moest zij het dooden. Maar het was maar een meisje, maar zij (de moeder) had medelijden met haar; zij doodde haar maar niet; haar grootmoeder voedde haar op. En toen zij groot was, toen doodde zij (de moeder) een geit en begroef die, zij begroef die op hun erf, en daarna trok ze (aan) het draad en hij keerde terug. En zij zag zijn zeil, en zij gelastte haar (het

meisje) zich te verbergen onder hun slaapbank, maar daar zag men haar maar, en zij verhuisde weer naar hun tuin. En hij stapte aan land, en hij vroeg, zeggende: wat is ons kind? En zij zeide: maar een meisje, dus heb ik haar gedood. Hij zeide: waarheen (hebt ge ze gebracht?) Zij zeide: daar. En hij ging en hij keek (en) hij zeide: ge liegt, en hij stak (in den grond) en hij groef en het was maar een geit. En hij gelastte drie van zijn lieden haar te zoeken, en zij vonden haar en zeiden: Kaka, je vader zegt: kom naar zee. En zij zeide: ik moet me eerst wasschen (mijn kleederen). En die drie slaven keerden om en gingen naar zee. Hij zeide: wat zegt ze? En ze gaven hem te kennen: ze zegt: ik moet me eerst (mijn kleederen) wasschen. Gaat haar weer halen, (indien) ge laudwaarts (bij haar gekomen zijt moet) ge zeggen dat ze gauw naar zee moet komen. En ze zeide: ik kam me eerst, gaan jallui vooruit. En ze kwamen weer aan zee; en hij zeide: wat zegt ze? Zij zeide ze deed haar haar eerst. Toen gingen ze naar laudwaarts en weer terug om haar te halen; zij moest haar sarong nog aantrekken, zij zeide: ik moet nog mijn kabaja aantrekken, en ze moest eerst haar ringen nog aandoen. Zij had haar ringen aangedaan en ze zeide: ik moet nog wat tusschen mijn sarong instoppen, en daarna ging ze zee- waarts naar haar vader. En hij zeide: ik zal je nu dooden. En hij maakte voor haar een ladder, de staken van haar ladder waren lausen, en vervolgens de dwarslatten (sporten) dat waren allemaal zwaarden. Hij beval haar, zeggende: klim op. En zij zeide: vader, ik ben bang! En hij zeide: naar boven maar, en hij hakte haar enkels af, en hij zeide: naar boven maar, en hij hakte weer, haar knieën af. Toen zeide hij: naar boven maar, en hij hakte haar midden door (toen) viel haar sarong af, (103) en hij zeide: als ik straks (dat) geweten had (had) ik haar niet gedood. En hij gelastte haar weer, zeggende: naar boven maar, en hij hakte haar weer door onder de oksels, en haar hals sloeg hij door (en) daarna pas stierf ze. Haar grootmoeder legde haar lichaam weer tegen elkaar aan, en wikkelde dat in een groote mat en bracht het naar het bosch. Den volgende dag ging ze en keek haar en kijk, (toen) ze bij haar kwam, zij had zich omgelegd op haar rechterzijde, en zij keerde maar terug. Een dag daarna, en ze ging weer kijken, en kijk (toen) ze bij haar kwam, had ze zich weer omgelegd naar linksch. En zij ging weer (kijken) en zij was er niet, zij was opgestaan, zij was in den klapperboom geklommen. En toen haar moeder haar ontdekte daar ze in den klapperboom geklommen was

(toen) riep ze haar maar: Kaka, kom beneden. Zij zeide: ik kom niet beneden, mijn vader vermoordt me! (Toen was er) donder en regen en bliksem, en (toen) dat over was zagen ze haar niet meer, zij hadden haar naar boven gebracht. En haar moeder weende maar, en haar moeder keek (en ze zag) twee loeries (die) met haar naar boven vlogen naar den hemel.

LXIX. BORALE.

Totoade o Uralapatōlaika.

Ngādje-ngādje moi na tēde.

Bari o ajo moi de o āma moi, mānga ngōhaka moi. Gēnāngōkadau de ma awāna, ho tībāka ha fōkumu, de ma ngōhaka gēna, mo ma ōhi-ōhiki. Gēnāngōkadau, de ma dodihā moi ka i tifauku de ami buja-bujauku i ma noauku. Gēnāngōkadau de ma poauku, de ho ko gēngōkadau mo ma tingakika de ja ika, de i ma noaukuoli, de m'āto: nēnāngā bōtino de ta pōhalihā! De ma dodihā j'āto; e ufa no hi tigi-tigi! De ma ngōhaka m'āto: ajo moi nēna ma dodihā, t'āto ta pōhalihā, de j'āto e ufa no hi tigi-tigi. De ugomi ajo m'āto: nāko de na gōrakiye o dāngirōka. De munāngā ma yē, ho ma gōrakiye o dāngirōka. De āi tāpihuma wo ma ngāikōka, de i ma tēro-tēroika, munāngā ho ngo Harani, nuāngā ho Māthius. Gēnāngōkadau de unāngā wo ngale-ngale, munāngā mo mohōlēhe, de māng'ajo de māng'āma ja kokihōnēngōka. De muna mo iyakōka de ma kdāna o dōngono ma dumunōka. Gēnāngōkadau de am'irānga w'āto: e uāng'ajo de nāng'āma ta legāhi. De ngoi firāngā ka mo ari: ajo ina no hi ma gao mōde. Wo mi hibēhēhōngo w'āto: nāko ni hūha ja āa-āa de ja totorou de no hi fētongo n'āto: e nāga ah'irāngā o Uralapatōla, to hūha ma dorou ko wo hi leginōhi, gēnāngā to boāno. Ka gēnāngōkadau, de ma dotōrēke moi i pōtōka, de i lēlētōngo jo tēngo, de bē hohi? nāga wa pahāka. Gēnāngōkadau de ngoi firāngā mo ma hidādi o tōnakōka. Gēnāngōkadau de j'ōiki de ngoi gilaongo, i ma ōhi-ōhiki. De ja iha de gēna ma kdāna mo gōgēre o wānge ma dumunōka, ho ami gurumini i ruba ja kaōko, ma ugomi gilaongo mo gōgēre o wānge ma binōka ho ami gurumini i ruba ja kaōko. De ugomi gilaongo m'āto: tjon ma djoong de ja ōtili daēna ugohi āhi gurumini, āhi daura ma hōndōnga o gurūtyi ma hōndōnga o halāka, āhi kia-kisua, ma

hononga o guràtyi ma hononga o halàka. Gènàngòkadau de ma
 djoung mo iète. De mo mi dōoariba, de mo mi tila, ho mo ma
 kopoanku, de ami ngdère, de ami bādju ma hēko-hēkouōka, de
 ami guràtyi i mi doharàbàkiye, ho munàngā ho ka munàngokali.
 Gènàngòkadau de mo ma pàkèàngika, de to ma Djoungu ami
 pàkèànga de mo ho. Gènàngòkadau de ma ngo Fakiri misikini
 m'ōiki, o inomo mo ma lingiri, de mo mi mākèino, de m'ato:
 ē! no doddā? Gènàngòkadau de m'ato ē kàngano mi ma dhī-dhiki
 de ma Djoungu ngoi gilaouga, mo hi tilauku, de āhi lāko ma
 hupu-huputōka, de āhi ngdère, de āhi bādju ma hēko-hēkouōka.
 De m'ato: ē to ni liāra, la na iye. De m'ato: ē ho ko daenūka
 to diāi, dōne to himàngā o njawaika. De gēna ma ngo Fakiri
 misikini m'ato ē, āhi ngdère ma bēlaka nēna, to ni dumouku,
 la no ma hitatōkino, la o gumini nēna moi to ni liāra, la na
 tyoika la to ni tauru. Gènàngòkadau, de ma gumini ma hiaruku
 de ma tyoika, de mo mi tauru, mo mi tauriye, de mo mi no ami
 tauika. Gènàngòkadau i ma gogōgēre, de mo ma hininga, de
 m'ato, no hi bēno-bēnoino, de o ākēre na uheize, o udo-udomo
 ma gare-garehōka, de no tōtakino. Gènàngòkadau de mo mi bēno-
 bēnoino, de ma ākēre ma ufeize ma udo-udomo ma gare-garēhōka
 de mo mi dōtakino. Gènàngòkadau de mo ma morōroko, de m'obiri
 de ma tiwi o likitōngo, de o humāti i ma kataulōka, ma gēnangā
 h'ōyomo ja torou, ho gēnangā m'obiri. Gènàngòkadau de m'ato:
 i diauo abeika, no hi bēlenga. Gènàngòkadau, de mo mi bēlengiye,
 de ma mākè ma tiwi gēnangā, de m'ato ja, nēna ma tiwi na zē
 la no na higōko ngdère de o bādju de o djarōngo de o lawe.
 Gènàngòkadau de m'ōiki mo ma djobo, de ka de mo mi mākè de
 m'ato ē gēnangā ma ngo Fakiri misikini ma ino mo tulumutu o
 pine ma āfa, de o bofe ma kīi-kīi. De m'ato ē koalī, ma ngdère
 de ma bādju, de ma djarōngo de uia lawe! De m'ato ē nāga ani
 tiwi? ni jo legaika, bōte mi ni dōhiki! De ma ngo Fakiri misikini
 m'ato: ia ma tiwi abe nēna. De m'ato, ē tjukiajo ma ugōfaka, o
 tiwi o kiarino no tōhiki. Gènàngòkadau de ma Djou w'ato ē, ma
 ngo Fakiri misikini mo ma gōko o baràngā, ho ni mi hidoakika.
 De i mi hidoakā o ngdère de o bādju de o djarōngo de o lawe.
 Ka ma kouku, de mo ma djobo, mo ika, de gēna ami lāko i pilo-
 piloko m'ato: ē diauo, ngōna de aui lākōka, ko no na dingi. Gē-
 nàngòkadau de ma dingi, ho i ma ngdère. I ma ngdērōka de
 m'ato: ia, nē no na higōkōli o uauōko de o kētōko, de o dia de
 o gākana de o gofoànga. Gènàngòkadau m'ōiki mo ma djobo, ka

de mo mi màke, de m'ato: kae, koali, muna gënginokali, mo na gilioli ma piue ma àfa-àfa de ma bole ma kài-kài mo tulumutoli. Ka de ma ika, de m'ato: nia këtoko de nia nauoko de nia dia, de nia gākana de nia gofoànga. De gëna ma Djou ngoi fekata m'ato: ē tëlèpòkoro, o tiwi, òkiaino no tòhiki ho aui tiwi ma ngoe, de m'ato: ē ma tiwi nàga. Ni jo legaika, bôte ma dòhiki ma ngo Fakiri misikini. De ma Djou w'ato: ē, ni mi hidoakika ma ngo Fakiri misikini o inomo mo ma gòko. Gënaugòkadau de i mi hidoaka o nauoko ma go de ma gòhaka, o këtoko ma go de ma gòhaka, de o dia, de o gākana de o gofoànga. Gënaugòkadau de i mi doaka ho ma mòku. Ka ma kouku, de ma ika, de ma hùkài ho j'òyomo. I j'òyomo i bòdòka, de gëna ami lako i pilo-piloko mo ma hininga m'ato, e, àh'iràngā ti wòhàngòka, de mi fètongo m'ato ē àh' iràngā o Uralapatòla, to huhu ma dodoron ho no hi legainòhi. Gënaugòkadau de ma dotòreke moi i pòdòka, de i lèlètongo ja tèngo, de ami bionòka wi gòko-gòkòka, de w'ato: tjoa, ho aui hàiloa, àhi dèka-dèkàna no hi fètongo ē! Ho wa gao o ngòère ma gare-garèhe o kaju moi. Gënaugòkadau de w'ato: e ngoni dodiano ami lako no lingiri. Gënaugòkadau de ma roraànga m'ao. Ka de mo mi màke, de gëna ma Djou ngoi fekata m'ato: èke! o roraànga to ma gòkoli. De ma ngo Fakiri misikini m'ato: ē ngohi to òluku o tiwi ngohi ka o lako ma gòmomo. De m'ato: ma lako ma gòmomo no ma òyomo? De m'ato ngaro ko ta ma òyomna, ma ngohi ta òluku o tiwi, ngohi ka o lako ma gòmomo. Gënaugòka ja roributu-roributu, de m'ato ia, àmo gënaugā no ma òyomo? Gënaugòkadau de mo lio ma ika, de m'ato nëna. De w'ato: o àkère no hauku o bòhokuku, la de i tufara, de na gòrakòka, la n'aoino. Gënaugòkadau de mo dòfo-dòfo, ho de i tufara, de m'òiki, ho ma tòtakika. Gënaugòkadau, de w'ato no uku ho i lio de wa ika, ho wa obiròko ami lako ma gorònaòko. de wo mi tamu-tamunuku de ma ngòère ma gare-garèhe, de ho ngòmaha moi, de wo mi bëlèngu, de w'ato: e diano nàga, de m'ato ē àha i hohakàmuru. De wo higalioli wa matàràka ami lako ho de wo mi tamu-tamunuku, ho ngòmaha moi de wo mi bëlèngu de w'ato: e diano nàga? De m'ato: e, ngòna o njawa o duniàka, dione kokonèàngā? Gënaugòkadau, de ma moho-mohoino, de i ma popàkèàngika, de j'òiki jo pàhiàra. Ka de ja màke gëna ma djoungu ài faamu, de j'ato: e djou, o njawa gëugi e nàga utu, abeika wàhi la jo tobei;èdhi, ma, ngòfeka mo ma tèngo, ami you, de ami giama de ami biono ho ka to ngònaokali. De ma Djou w'ato, e ni ja àhoko, la jo tuluinòhi, de ngoi fekata m'ato, o njawa ma homon,

de i dodòda ho ni mi hifekata, ma ngohi nè ko ngoi feka-
 tua, ho ka ngoi kia? De una w'ato: ē koali, ni ja ahoko, la
 ja tuluindhi. Gènàngòkadau de ja ahoko ho jo tuluino. De i ma
 mòkuru, ma Uralapatòla de ngoi firanga j'obirna, dika gèna ma
 ngo Fakiri misikini mo ma tèngo m' obiri. De j'ato: i dodòda ho
 gèna mo ma tèngo ko m' obirna. De dàkuku m'ato, e ho ngini ni
 ma mòkuru kinni ni jo obiri, de muna m'ato: ngohi, t' obirna,
 hābābu de māngale. De gèna, kaharnōno ami lāko i pilo-pilōko
 m'ato: ubeika o ākēre ja uheize, de o habātana ja hōhēdōko, la
 t'obiri la nāko i gongu ngōna ngoi fekata ma dutu, dōne no hi-
 obirōko ka o tiwī, ma nāko ka ngoi gilaongo, dōne no hiobirōko
 ka o ākēre. De muna dāku m'ato: e ngohi t'uluku. De gèna ma
 Uralapatòla w'ato: koali, ho tūlōhi. Gènàngòkadau i roributu-
 roributu, de ka nēngiba i tāgi ho ma ākēre ja uheize, de ma
 habātana i hihēdōko. De i ma rihimāngino; de m'ato: ngōna na
 hira. De dāiiba m'ato: koali, ngōna ani rōkata ma dutu, ho ngōna
 no hira. Gènàngòkadau i roributu-roributu de ka dīnaōko i tāgi,
 ho nēnāngiba mo hibobēto m'ato: gongoungu, nāko ngōna ani
 rōkata ma dutu, dōne no hiobirōko ka o tiwī, ma nāko ngōna ko
 ani rōkatua ge nūngā, dōne no hi obiruku, ka o ākēre. Gènàngòka-
 dau de m' obiri dinēnguku mo hiobirōka, ka o ākēre, de m'ato:
 u, gèna ka to eluku! De m'ato: nāko ngohi ngoi fekata ma dutu,
 dōne to hiobirika ka o tiwī, de m'obiri, ē mo hiobirōko ka o tiwī
 ma gare-garēhe. De m'ato nāko ngohi ngoi fekata ma dutu, dōne
 de to ma hidogōrōkōka de ngōna no diāi ho ka o nku ma dino.
 Gènàngòkadau de i ma liōka de muna mo diāi ho ka o nku ma
 dino, de ma djonngu wo ni kokapēta, ho ani dilibu i horōpuōka.
 De ma Uralapatòla w'ato: e nfa no mi ule, hēbābu ngoni
 gilaongo, de no ma fekatōka. Ho gènàngòkadau de gèna ma Ura-
 lapatòla i wī hiōyomo de i wī hiōkēre, o futu hiwo, de o
 dōngono hiwo de w'ato: ja dāka ho to lio, de j'ato ē wāhi no lio.
 De w'ato: ē mānga dimōno ta māya ko mānga dēkanōka, ho to
 liōhi. De gēnā ma ngo Fakiri misikini, de gēna kahuruōno ami
 lāko i pilo-pilōko, i ma higoino āi yonino, de ka jo ari, de ma
 dōtōrēke moi i pōtōka, de i lēlētōngo jo tèngo, de bēhōhi nāga,
 wo pāhāka. De gēna ngoi firangā mo ma hiōlōi o tōnākōka, de
 gēna ma ngo Fakiri misikini.

LXIXa. Een verhaal van Uralapatola.

Er was eens een Moeder en een Vader, en die hadden een kind. Toen op een keer regende het alsof de bamboewatervaten overliepen, en dat meisje baadde zich (in den regen). Toen viel er een slang naar beneden, en kroop in haar waterbakje. Toen gooide zij het weg, en ze ging naar een andere plaats, en zij ging, en hij kwam er weer in (in haar bakje). En zij zeide: nu zal ik je zoometeen slaan. En die slang zeide: wel, kom niet dicht bij mij. En dat meisje zeide: Moeder, hier is een slang, ik zeide dat ik hem slaan zoude, en hij zegt, wel, kom niet dicht bij me. En haar moeder zeide: als het zoo is, beur hem dan maar op de (slaap) bank. En zij nam hem, dus beurde ze hem op de slaapbank. En hij deed zijn mom af, en zij (hij en het meisje) waren precies even groot, zij heette: Harani, hij heette Matthews. Toen hij een jongeling was en zij een maagd, stierven hun beide ouders. En zij trouwde met den koning van het Westen. Toen zeide haar broer: wel ik ge onze Moeder en onze Vader zien. En zijn zuster weende maar: kom Moeder, neem me toch mee! Hij beval haar, zeggende: indien ge in moeite komt, 't zij goede, 't zij booze moeite, dan moet gij mij noemen: zeggende: wel (waar) is mijn broer, o Uralapatola, ik heb groote moeite, dus kom mij hier zien, dan kom ik. En toen was er een donderslag, en een enkele bliksemstraal en waar was (hij) nog? Hij was verdwenen! Toen kwam zijn zuster in een heel groot verdriet. Toen (n.l.) ging zij met haar slavin baden. En landwaarts gekomen zat de koningin aan de Westkant, dus viel haar schaduw naar zee, maar haar slavin zat Oostelijk dus viel ook haar schaduw naar zee. (Bedoeld schijnt te zijn, dat ze zoo zaten, dat hun schaduwen over elkander heen vielen, maar de koningin 't dichtst bij de zon, zoodat het was, of haar schaduw op die der slavin viel.) En haar slavin zeide: (de koningin is dus een bovenaardsch wezen, half van goud, half van zilver. Haar schaduw valt op die van haar slavin, zoodat dier schaduw is als een prauw, waarin die der koningin vaart. Nu wordt dus ook de schaduw der slavin verguld en verzilverd, en door de schaduw gaat het wezen der koningin op de slavin over, zoodat die macht over haar krijgt) verbaasd, de koningin gebruikt mijn schaduw als een prauw: mijn achter deel is half van goud, half van zilver (maar) ik heb niets half van goud, half van zilver. Toen lachte de koningin. (104) En zij (de slavin) jaagde haar (de

koningin) weg en ze duwde haar zoodat ze voorover sloeg (in 't water) en ze (de slavin) trok alles uit, haar sarong en haar bandje, tot ze heelemaal naakt was, en met (de koningin) haar goud overspatte ze zich, dus werd ze (de slavin) zooals zij (de koningin) was. (Bedoeld schijnt te wezen dat de vorsten zich met goudwater verguldden, en dat nu de slavin zich daarvan meester maakte). Toen trok zij haar heer haar kleeren aan, en zij keerde terug. Toen ging vrouw Fakiri Mihikini uit om eten te zoeken, en zij vond haar (de vorstin) en zij zeide: wel wat doe je daar beneden? En zij zeide: straks gingen we wasschen, en de slavin van de koningin heeft me naar beneden geduwd, en heeft mijn oogen uitgehaald, en ze heeft al mijn sarongs en bandjes aangetrokken. En zij zeide: wel ik zal je trekken, opdat je boven komt. En zij zeide: wel, hoe zou ik dat kunnen doen, opdat ik niet tegenover iemand kom te staan. En toen zeide Fakiri Mihikini: wel, ik zal je dit stuk van mijn sarong naar beneden gooien, opdat je je daarmee bedekt. Vervolgens zal ik je dit touw af laten, opdat je het vasthoudt, opdat ik je optrek. Toen liet ze het touw zakken (hinau) en ze hield het vast, en ze trok haar, (en) als ze haar opgetrokken had, bracht ze haar naar (F. M.) haar huis. Toen ze daar woonde, dacht ze na, en ze zeide: sluit mij in (huis), en giet water in een witte kom, en breng het hier. Toen sloot ze haar in, en ze schonk dat water in een witte kom, en ze bracht het haar. Toen gorgelde zij (daarmee) en zij spuwde (het uit) en (het was) geld, dukaten en rijkdaalders achter elkaar, maar dat is slecht om te eten, dus spuwde zij het uit. Toen zeide ze: kameraad, kuuasan, doe me open. Toen deed zij haar open (op-- zij tolde de deur op) en zij (de vorstin) zag dat geld ('t was donker in de kamer, dus wist ze nog niet wat ze uitgespuwd had), en zij zeide: ja neem dat geld, en koop voor ons sarongs en bandjes, en naalden en garen. Toen ging zij en zij vertrok (naar het huis van den koning, die ook handelaar schijnt te zijn, en wiens vrouw nu de booze slavin was, die de vorstin beroofd had) en toen ze (de vrouw des konings) haar zag, zeide ze: wel daar is F. M., ze komt om het rijstkaf op te zamelen, en de pisangschillen. En zij zeide: neen, maar uw sarongs en uw bandjes en uw naalden en uw garen (kom ik koopen). En zij zeide: hé, heb je geld? (tot haar huisgevoeten) kijk er naar, zoo meteen heeft ze ons bestolen. En Fakiri Mihikini zeide: kijk maar, het geld is hier! En zij zeide: wel ongelukskind, waar heb je dat geld vandaan gestolen?

Toen zeide de Heer: wel, F. M. koopt goederen, dus geef die haar. En zij gaven haar sarongs en haadjes en naalden en gareu. Zij nam het maar onder haar arm, en zij vertrok: zij kwam aan, en toen zeide zij wier oogen blind waren: wel kameraad, jij hebt oogen, naai dus voor ons. Toen naaide zij het en ze trokken sarongs aan. Toen ze sarongs aanhadden, zeide zij: ja, koop nu nog voor ons visch en sago, en kapmessen en messen en sagovormen. Toen ging zij en vertrok, maar toen ze haar zag, zeide ze (de vrouw van den koning:) wel neen, (maar) daar is ze weer, ze brengt het rijstkaf terug, en ze verzamelt weer pisangschillen. Maar zij kwam aan en zeide: je sago, en je visch, en je kapmessen, en je messen en je sagovormen (koop ik). En toen zeide de vrouw van den Heer: wel (scheldwoord) waar steel je het geld vandaan, dat je zooveel geld hebt. En zij zeide (tot haar huisgenooten) wel, kijk juist geld na, of het er nog is, zoometeen heeft F. M. het gestolen. En de Heer zeide: wel, geef aan F. M. het eten (dat) ze koopt. Toen gaven ze haar versche visch, en gerookte, versche sago en sagobroodjes, en hakmessen en messen en sagovormen. Toen legden ze het op (haar schouders) opdat ze het op haar schouders dragen zou (maar) zij nam het maar onder haar armen, en zij kwam aan en zij kookte, dus aten ze. Nadat ze gegeten hadden, herinnerde zij wier oogen blind waren zich, zeggende: wel ik heb mijn broeder vergeten. En ze noemde hem, zeggende: wel Uralapatola, ik heb booze moeite, dus kom naar me kijken. Toen geschiedde er een donderslag, en er was een bliksemstraal, en hij stond voor haar gezicht en zeide: Verbazeud, je hebt het (zeker) goed gehad, dat ge pas na zoolang me roept, hé! (105) Dus had hij meegebracht een stuk wit goed. Toen zeide hij (tot F. M.) wel, ga de oogen van je kameraad zoeken. Toen bracht zij (F. M.) haar driemaandsche rijst (naar den Heer om te verkoopen) maar toen zij (des konings vrouw) haar zag, zeide zij: oudje, ik koop je driemaandsche rijst. En F. M. zeide: wel ik wil er geen geld (voor) ik wil alleen maar oogappels. En ze zeide: kan je die oogappels eten? (Deze vrouw had de oogappels, die ze haar meesteres uitgekrabt had.) En zij zeide: ofschoon ik ze niet eten kan, maar ik wil geen geld hebben, ik wil alleen maar oogappels (hebben). Toen twistten ze, twistten ze, en zij (de koningsvrouw) zeide: ja (ik geef ze) och arme, eet je dat? Toen keerde ze terug, ze kwam aan en zeide: hier (zijn ze). En hij (Uralapatola) zeide: maak water heet in de pan, en als het kookt, neem het af en breng het hier. Toen stookte ze, stookte ze,

dus, toen het kookte, nam ze het af, dus bracht ze het weg. Toen zeide hij: kom naar beneden (zijn zuster zat op de bank) dus keeren ze (je oogen) terug. En hij ging (naar haar toe) dus spoog hij in haar oog(holten) en hij plakte (de appels) er in vast, en hij dekte haar dicht toe met dat witte goed, en na een ademhaling (lang) ontdekte hij haar, en hij zeide: wel makker is het (gezicht) er? En zij zeide: wel het is nevelachtig. En hij herhaalde het, en hij besprak haar oogen, dus dekte hij haar toe, en (na) een ademhaling ontdekte hij haar, en hij zeide: wel makker, is (het gezicht) er? En zij zeide: wel, wij aardse menschen, (en) dan aldus? (is zoo iets mogelijk?) Toen, den volgenden morgen, kleedden ze zich, en ze gingen wandelen. En als de dienstmaagden van den Heer haar maar zagen zeiden ze: wel Heer, daar komen eenige menschen naar boven! (Hij zeide) komaan (ik zie ze) nog niet, laat ze nog wat naar boven komen en zichtbaar worden, een vrouw (is er) bij, haar voeten en haar handen en haar gezicht dat is zooals het joue (zeide hij tot zijn vrouw). En de Heer zeide: wel, roep ze, opdat ze wat hier inkomen. En zijn vrouw zeide: een andere (vrouw) hoe kan je die tot je vrouw maken, maar ik hier ben zijn vrouw niet, dus wat ben ik dan van hem? En hij zeide: wel neen, roep ze, opdat ze hier aankomen. Toen riepen ze hen, dus kwamen ze er in. En ze pruimden, maar Uralapatola en zijn zuster spuwden niet, alleen F. M. spuwde. En zij zeiden: hoe is dat, dat gij niet spuwt? En zij die bovenaan zat, zeide: wel jullui, als je pruimt moet je spuwen. En zij zeide: ik spuw niet, want daar zijn redenen voor. En zij wier oogen vroeger blind waren, zeide: komaan, laten ze water inschenken, en een mat uitspreiden, opdat wij spuwen, en indien gij werkelijk zijn vrouw zijt, dan zal je alleen maar geld spuwen, maar als je maar zijn slavin zijt, dan zal je maar water spuwen. En zij die boven zat, zeide: wel, dat wil ik niet. En toen zeide Uralapatola: neen, maar laten we het probeeren. Toen twistten ze, twistten ze, en die landwaarts zaten, wonnen het dus schonken ze het water in en ze spreidden de mat uit. En ze gingen tegenover elkaar zitten en de koningsvrouw zeide: gij eerst, en die aan den landkant zat, zeide: gij eerst. En die aan den zeekant zat, zeide: neen, het is (immers) werkelijk jou echtgenoot, dus gij eerst. Toen twistten zij, twistten zij, en die aan den landkant zat, won het, dus zij aan den landkant bezwoer, zeggende: werkelijk als het jou werkelijke echtgenoot is, dan zal je alleen maar geld spuwen, maar als hij je echtgenoot niet is, dan zal je alleen maar water spuwen.

Toen spuwde zij, zij spuwde landwaarts alleen maar water, en zij zeide: hé, nu heb ik maar gekheid gemaakt. En zij zeide: als ik werkelijk zijn vrouw ben, dan zal ik alleen maar geld spuwen, en ze spuwde, wel, zij spuwde zeewaarts alleen maar zilvergeld. En zij zeide: indien ik zijn werkelijke vrouw ben, dan wordt ik (tot koningin) verheven, maar jij wordt gebruikt zooals brandhout. Toen keerden zij naar (hun zetels) terug, en zij werd gebruikt als brandhout, en de Heer schopte haar, zoodat haar de vrucht afgang. En Uralapatola zeide: wel, ge moet niet met haar spelen, want het is nu slavin en gij hebt haar tot vrouw gehad. Dus toen gaven ze Uralapatola te eten en te drinken negen nachten en negen dagen, en hij zeide: nu is het goed, dus ik keer terug. En zij zeide, hé keer nog niet terug. En hij zeide: wel ik heb onze ouders lang (alleen) gelaten, dus ik keer nu terug. En toen, P. M. en zij wier oogen blind geweest waren, omarmden zijn voeten, en zij weenden maar en er geschiedde een donderslag en er was een bliksemstraal, en waar was hij nog? hij was weg. En toen hadden zijn zuster en P. M. heel groot verdriet.

LXX. BOBALE.

Totoade o ngüamakino.

Ma njawa ja hohindòka. Ma dödoto mo ma gðriki ma dodiha ami kiaròndòka i ma noauku, de ma posuku, de kokogèngòkadau mo ma têngakika, de ja ika i ma noauku de m'ato: nènàngä bötino de ta pðhaliha. De j'ato, ē, ufa no hi tigi-tigi! De ma garàgo ho mànga dàngiròka ma kèlèngauku, de i ma ngðhamòka, dðkaika, de ma tàpihuma i ma ngàikòka, ho ãi kalituku o de ja tugayàka. Na daena ugomi riaka ka mo ugamo. Gènàngòkadau m'òiki mo ma djobo, o hàkaru de o kilitiui mo lulu, de ma moi ma døkoto ma ròðhe ma lulòka, de ma gumilamo moi ho manarama. De ma pàliòka, de mo gulàpètòka ami kiaròndòka, de m'ao. Gèna ma dödoto, m'ato, mo mi lega de ami bèlèkaiha i ma tângonika, de ma ino, de ami habàtanòka ma pàli-pàlinku. De ma bo-bima-awa, de ma igono mo guhe, ho ma yauhu, de ma yauhòka, de ma wuhti, ho de jo hutu, de i ma idu, de gèna ma dödoto ami ròkata w'ato: ē ka no mi higihè-gibèueòka, nànga rinka gènàngä, àmo o dodiha ma daana. Ho de ko hutu gordauua, de ma bikini i hipàli la i mi toduku, de m'ato: ē diauo uba no na

pànga-pànga. Gènángòkadau de gènángä hâto, i mi nitòmo ami pàngaika, de ma poa-poaka. De w'ato: è, gènángä kànganòhi t'ato, de w'ato o hilo na tufuku. De ma tufukiye de wa tòma, ho de wa tòma de w'ato: nàko kokogènánga ma ka ngòna ani hiniंगा ma huka de mánaga tàpihumàka ma ka ugòna ani hiniंगा, nánga tàpihuma koiwa, ma ka ugòna ani hiniंगा ma huka. De m'ato: de ngohi 't ònkòka, bòte i hi tudukoli. Ho gènángòkadau, de ma moho-mohoino, de w'òiki wo yaangu. De mo hupùkò, de ma lega-legaika, ja hindòtoku, de m'ato diauo, i dodò ho kàngano w'òiki ka wa ma hidèngouku, de jo ho de ja hiudòika. Gènángòka dau de ja utiha de i ma moyòkòka. De w'ato: gèna to mi gòrikòka, ma ngòna kahuruòmo o dodiha i uj hitudukòhioli.

LXXa. Een verhaal uit vroegeren tijd.

(Er waren) twee menschen (zusters). De jongste zag een slang in haar draagmand gaau, en zij keerde de draagmand om (zoodat hij er uitviel) en aldus verwijderde ze zich vandaar, en als zij gegaan was ging hij er (weer) in, en zij zeide: nu zal ik hem zoo meteen slaan. En hij zeide: wel kom niet dicht bij me. En zij werd blijde, dus legde ze hem op haar bank, en hij ging naar binnen (in haar slaapkamer), en hij deed zijn mom af, en zelfs zijn nagels waren met huidbloemen. (Hij was dus heel mooi). Nu, toen was haar oudere zuster boos. Toen ging ze en vertrok, zij rolde steenen en boomstammen om, en eens rolde zij een palmstam om, en er was een gevlekte pijthon (zoo groot) als een pandaanblad. En zij rolde hem op, en deed hem met een stok in haar draagmand, en zij bracht hem. Toen, kijk, haar jongere zuster zag haar, dat hij over haar schouder hing, en zij rolde hem uit op haar slaapmat. En des avonds schonk ze klapperolie in, en wreef zich in, en als ze zich ingewreven had, kamde ze zich, dus toen het duister was en zij sliepen, zeide haar zusters man: wel, luister maar goed naar haar, naar onze oudere zuster, och arme (wellicht) is dat geen goede slang. (bedoeld wordt een echte slang). Dus 't was nog geen middernacht, en hij rolde zijn staart op (zooals een slang doet om te bijten) en hij stak haar en zij zeide: wel kameraad, stoot me niet met je ellebogen. Toen en zie, hij stak haar in haar ellehoog, en zij schreeuwde. En hij (de zusters man) zeide (tot zijn vrouw): dat heb ik straks al gezegd, en hij zeide (tot zijn schoonzuster) steek de toorts aan. En zij stak

hem op, en hij (de slang) doofde die uit dus toen hij hem gedooft had, zeide hij: als aldus gij het wenscht met hun mom, maar zooals gij het wenscht, zonder mom, maar zooals gij het wenscht. En zij zeide: ik voor mij wil niet meer, zoo meteen steekt hij mij weer. Dus toen de morgen aanbrak ging hij uit visschen. En zij ging naar 't strand ('t is niet duidelijk of dit de oudste of jongste zuster is) en zij keek, en er waren twee lui (aan het visschen), en zij zeide: kameraad, hoe is het, dat hij straks alleen weg ging, en er nu twee terugkoeren. Toen stapten ze aan land en ze trouwden. En hij zeide: ik heb je gezien, (maar zij zeide): maar gij, straks, toen ge nog een slang waart, hebt ge mij gestoken.

LXXI. BOBALE.

Totoade o mändjàngaika, Ngädje- ngädje moi na tédel

O ajo moi de o ùma moi mǎnga ugòhaka ja ruàngé, ma dödoto i wi gèrèhi, ho ma riaka ja hìndto j'òiki mǎnga pine jo djàga, ma bobima- awa j'òiki i ma djobo ja ìha, de ma pine ma gogornàka i ma hodoanku de ma mǎndjànga ja ino ma ja daenua, de ma mohoino de jo lio de ja òko, de gèna i wi gogèrèhi w'ato è, ka ni futu moi, de ko ni ja tågokua. De j'ato è, ngòna gèna i ni gèrèhi, ho ufa no tème-tème. Abeika, ngòna o bobima- awa de n'òiki no djàga ko ngònali, nàko no tågoko gènàngǎ i goungu, barukua ngomi nèna ko i ni gèrèhina, de ko mi ja daenua, ho nàko ka ngòna, de ngaro ufa no ma totogòhànga. Gènàngòkadau de ma bobima- awa, de w'òiki wo ma djobo, ka de wa ìha, de ma pine ma gogoranàka wo ma hodoanku. Gènàngòkadau de ma mǎndjànga o gǎhumu tumidi i bonino, o gǎhumu butànga ka i tuga ja ino, o gǎhumu moi gèna, ma amo-amoko i dadu unàngino. Gènàngòkadau de wo ma tǎhe wo ma bole- bole de ka wo dàfongo ma tatàdukika. De i wi djobo ma yòku tumidi, de ma wǎi tumidi, de ma yòkuiye jo dōaiye ho de jo utiukuoli ma wǎituka de ma mǎndjànga i j'ato: toa no hi pidili. De una w'ato: toa to ni pidilaa. De w'ato: koali toa, no hi pidili. De una w'ato: nako to ni pidili, kiani min pine no fangu. De w'ato nàko kokogènàngǎ de no hi pidili, de ani ngòère na hauino, la daèna o ngàiròka ha uku. De unàngǎ ùi ngòère wo hidoakika, ho gèna ma ngàiròka wo bihòbeika ùi ngòère.] Gènàngòkadau, de ma mǎndjànga ka i

wunënge, i wunënge ho o ngdëre moi ho dëngo i poa. Gënnàngòka
 dau de w'ato: to lio, de ma mändjànga j'ato: to ni niki. De w'ato
 nàko de ika. De i ma djobo, ho de mànga tau jo lega-legaika, de
 ma mändjànga j'ato, ē ho gògèrukuòhi. De jo gògèruku de ma
 mändjànga j'ato: ē nàko no huhu ja òa-òà de ja toteron, de no
 hi fètòngo n'ato: ē àhi-toa o mändjànga, de gënnàngà to boainòka.
 De w'ato ia. Gënnàngòkadau de j'ato: ngaro ka no lio, de unàngà
 wo libka, de wa ika de wo hipàka mànga himàngòka gëna ma
 tiwi. De gëna ja hinòto ài riaka ma gòta i ma dobiki, ho i wi
 gòha-gòha, ho dnëna ka wo ma lia-liara. De j'ato: ē ajo o pine
 no mi hàkài, o kupa mi ma tumi-tumidi, de o mòkuru o bèlaka
 mi ma tumi-tumidi de o bidoho o dobiki mi ma tumi-tumidi de o
 dofæ o hitabu mi ma tumi-tumidi. De gënnàngòkadau de munàngà
 mò hàkài, kokogënnàngà ho kàngano jo tèmo-tèmoòka. Gënnàngòka
 dau ma hàkàiòka, de i ma djobo, mànga futu tumidi. De gëna
 ma dödoto w'ato: no hihàkài o pine, o kupa o gàhumu tumidi,
 de o mòkuru o bèlaka tumidi, de o bidoho o dobiki tumidi, de o
 dofæ o hitabu tumidi. Gënnàngòkadau de ngoi ajo ka mo ari,
 m'ato ē, ufa n'òiki, dñe i ni gòha-gòha, de i ni hònnèngòka, de
 ko to ni màkeokann. De w'ato: ē koalì! Gënnàngòkadau de mi hàkài,
 de ka mo ari, de i bhakòka, de w'òiki, wo ma djobo ma yòku
 tumidi, de ma wài tumidi wa pàha, ho ma yòkuiye wo doaiye ho
 wa utiukuoli ma wàiku, de wo lega-legauku i j'òyomo. De wa
 uku de unàngò ka w'òyomo. De ma gòta ma dobiki, ho i wi
 gòha-gòha ho ka, wo ma lia-liara, de ài dodiano i ma djobòka,
 de wa nikiokali, ho ma yòku tumidi de ma wài tumidi, de wa
 lega-legauku, j'òyomo, de ka de wa uku, de unàngò ka w'òyomo.
 De ma gòta i ma dobiki, ho i wi gòha-gòha, ho mànga ngòmaha
 ja toaka, de i ma djobòka ho de ài hininga wo hioriki, de wa
 nikokali, ho ma yòku tumidi, de ma wài tumidi wa pàha, de wa
 lega-legauku j'òyomo, de i wi gòha-gòha, ko i wi hònnèngòka, de
 i ma djobòka. De ma mändjànga i boaino, de j'ato: tjoa, ho ani
 hàiloàhi, i ni hònnèngòka! Ho gënnàngòkadau, de o àkère wi dià
 òhi, ho wo wàngoiye de j'ato: uënnàngòkadau de i bòto na niki,
 dñe i ni gòha-gòha, de i ni hònnèngòka, de i ni hipòtòka, ho i
 bòto na niki. Ka de ma mändjànga i pàha, de ài ngdëre wo ma
 hinikutu, de wa nikokali, ho ma yòku tumidi de ma wài tumidi
 wa pàha, de wa lega-legauku: j'òyomo, de unàngò wa uku, de
 ka w'òyomo. De i wi gòha-gòha, ho i wi hònnèngòka, de ài làko
 ma gòmomo ja luputu, ho i hipòtòka, de i ma djobòka. De ma

māndjānga i bonino, de j'ato: tjoa! de i ni hāiloāhi gēna i ni hōnēngōka, de ani lāko ja huputōka, ho ni dodōa kahuruōno to ni tēmo t'ato, i bāto na niki, de ngōna na niki, ho i ni hōnēngōka.

Gēnāngōkadau de ma māndjānga j'ato: nēnāngōkadau, de i bāto na niki, de w'ato, ta uikokaua. De w'ato nēna ngaro ma i bāto na niki, de w'ato ta nikiokana. Nēnāngōkadau de to lio. Ka de ma māndjānga i pāha de wa nikokali, wa ika, de ma njawa mo ma lēngo wo mi mākeika, i mi pērēkiōka, de w'ato: ēye! De m'ato: fo, ngohi nēngōkadau āhi dāndūgō moina. De w'ato: ē ēye ka ngohi. De m'ato: ē; gēnānginodau, de ma gōta ma dobiki mo dētumuika, de w'ato: ē ngohi ē nēnānga ta himāngā de to pōrēte, ka o kōkua de o hāngādji ma ngōfaka de ma dāndūgō, de ni hi dētumaino ho konēnāngōka! De m'ato ē dāndūgō to hiorikua, ta tobōte ka o njawa barāngika. De ma gurātyi ma dobiki mi dētumuika, ho gēnāngino wo tōku, de wa ino de mi rōtāngā o dadayokuku. De wo tēmo w'ato ē, ngohi ē nēnāngā to himāngā de to pōrēte ka o kōkua de hāngādji ma ngōfaka de ma dāndūgō, de ni hi hirōtāngino o dadayokuku? De m'ato ē dāndūgō to hiorikua ta tobōte ka o njawa barāngika. De ma hude moi o gurātyi ma jē, ho mi hirōtānga gēnāngōka. Gēnāngōkadau de wo ma gogōgēre āi dēkūna, de w'ato: ēye: āhi kiriti i pāka, ho ani ugaka moi no hi nguru. Gēnāngōkadau mo ma djobōka, mo lingirna, gēnāngādau ami tau ma dēturino gēna, ka o dēngo ja momoi, de mo hibōino ma dēngo ma rururutu, de ma pākōrōka, de mi rōrōrotuku, o dadayokuku. De mi hidoakika de w'ato: ē nēnāngā ngohi ē to himāngā de to pōrēte ka o kōkua de o hāngādji ma ngōfaka de ma dāndūgō, de o ugaka ho konēnāngōka de ni hi nguru, de o dadayokuku, de ni hi rōrōrotuku! De m'ato: ē dāndūgō to hiorikua, ta tobōte ka o njawa barāngika. De mo ma pātika de mo hidōtōino, de ma hipāka dāi o gāhiuku. Gēnāngā ka o dēngo moi, de mi jē ma hude o gurātyi, de gēnāngukadau, mi rōrōrotuku, d'āha wo gēwili. Gēnāngōkadau, de wo higihē-gihēne daiye jo wēre-wēre, de w'ato ē āle, ho gēnāngā dākuiye jo dodōa? De m'ato ē, ma kōkua ngoi ora j'ato i mi moyōka, ha jo hēpa-hēpa nāko o njawa moi mānga hēpa-hēpa i mi doa, gēnāngā i mi moyōkōka. De w'ato: ē āle, abeika tauu ta lega. De m'ato: abeika de m'ato: gēnāngā o nguteiye no doa. De wa ika, de wo doa ka wa pāha dāuku. De w'ato: ēye, ko to māngākūnna! De m'ato: abeika, ani giama na hāino, la ta diāika. Gēnāngōkadau de wo hidoakika, ho ma diāi, d'āha wa doa wa māngākūnna. De wa iye,

de ma bole ma d'olëngòka wo ma bihano-hanoïno. De gëna jo
 hèpa-hèpa-hèpa-hèpa, de i wi dahàbàkino, de wo hidahèpaiye, ho
 òna j'ato i mi moyòka, ami haekòka i lululu d'aha ami dapariònnuku
 i uti. Gënàngòkadau de moi jo doaiye, j'ato ngohi a, ka ma
 parihuku, moi jo doaiye, ka ma parihuku, a kokogënàngä ugaro
 ja ratuhu moi ho ka ma parihuku de jo utiuku de j'ato: Djou ka
 m'òluku. De w'ato: i dodòda ho n'òluku. De m'ato: a la ngohi ge
 önàngua, ngohi nàga o njawa wo ma têngo, kàngano ti lega-lega,
 o bole ma hòka ma d'òlënge ka wo ma hano-hanoïno de i wi da-
 hàbàkika de wo hidahèpaiye, de àhi haekòka i lululu, d'aha àhi
 dapariònnuku i uti. Gënàngòkadau jo hutu wa iye, wa tàhe, d'aha
 mi malëke, de ài dòpo-dòpo wo bihàkariye, de ma futu-futu, de i
 mi tàli ami gàteuku, ho mo hönëngòka. Ho de ma totaleo i horëne
 de ma samu ja ino, ami timiòka ja hëhàra, de ja màke ami auënu,
 de i ma popàata dòka ma djuongika de j'ato: djou, dòka ma djou
 Bòki ami timiuku o auënu i òluika. De i ma popàata dòkaika,
 de ja ika de ja pirikisa j'ato, a i goungu, de jo doa daku iyè
 de ja iye de i mi bèlëngaiye de i mi bèlëngaiye, na ami auënu
 i òluika. De o riaka j'ato: hi tomàka, de ma kòkua w'ato: a uha,
 la o gëtëfata ni ja ràko la ho hi danàhini la, ugaro o gähìòka
 àha i wi damèla. Gënàngòka de manuka òna o gëtëfata jo ràko,
 manuka mànga inomo jo hàkàì. Gënàngòkadau de ma gëtëfata ja
 bötòka, de mànga inomo i hibarëne, ma gòhaka de ma gou, ja
 hibarëne, ja bobötòka de jo danàhini. De ja hidëte ho mède hänge
 tèro-tèro ma gahumu o ngöötòka ja yàhi-yàhini. Nàko gënàngä
 mànga pine ka i jòfo-jòfo, unàngä ko w'òyomua. Gënàngòkadau
 de ma tjintëra moi i bonòko, ma wàma o gahumu moi ja hèpa-
 hèpa mòngu, de j'ato: a Kiritji-bàikòte, no huhu òkia de no huka-
 rànga òkia ho no mi ado-adonua, ma i dadi no mi adono, ho ma
 kokamàkena, ma i dadi ho ma kamàke. De w'ato: a, to huhu òkiana,
 to hukarànga òkiana, ma ma kòkua ugoi òra to mi moyòkaino,
 de o futu-futu mi ma iduòka, de àhi dòpo-dòpo to bihàkariye ami yòku
 iye, de i mi tàdiuku, ho i mi hönëngòka. Ho nènàngä i mi
 hidanàhini o mède hänge tèro-tèro. De j'ato: ija, nëna moi o wàma
 to ni hidoaka, la ami dëngo-dëngo no gëtöngo no deo, de ami
 nabouku, de no mi tamu-tamunuku. De unàngä wo luiti, ho wo
 deo ami dëngo-dëngo wo gëtöngo, de ami nabouku, de wo mi
 tamu-tamunuku, de ho pare-gòhaka moi, de mo ma hëlòro ami
 gubadiuku, ho de mo ma hëlòro ami sirakuku de m'ato: a, ho to
 ma idu àhi dèkàua. De w'ato no ma idua, kahurnono, àhi dòpo-dòpo

to hihākariye, de i ni tādiku, ho no hōnēngōka, ho gēnāngā āha no momikiye, de w'ato: abeika, nānga guba na hēlēnga, na lega uānga hērera, de m'ato, ma bēlēngaiye: na, ha igono ho hiliiko, de m'ato ejo, hio, ho uānga bērera ha tio, ma gurutino. Gēnāngōkadau de w'ato h'ōyomo, nēnāngā ngōna n'ōyomua o mēde hānge, ngohi ē ma kokogēnāngā. Gēnāngōkadau de j'ōyomo, ho de jo ōyomōka, de w'ato: nēnāngā ngohieli to ma idu. Nāko o mēde hānge, la o ngōtiri moi na m'ake, ma hidēte ho gōle ma tibani ma amoko, de no hi āhoko, nāko no hi āhoko to ma maoua, de āhi kuliti na hauku, nāko āhi kuliti na hauku to ma maoua, de o gāhiuku no hi hodoa, nāko to ma maoua, de āhi hōināpāna na tufuku. Gēnāngōkadau de i wi kiōkōka ho mēde hānge, de ma hidēte moi ma m'ake ho gōle ma tibani. Gēnāngōkadau de mi āhoko, mi tjoboika, ko wo momikua, de āi kuliti na hauku, ho de āi kuliti na hauku, m'ato dōne ka āi kuliti i fēlēnga, ko wo ma maoua, de o gāhiuku mi hodoa, m'ato dōne ka i wi lutu. Gēnāngōkadau de āi hōināpana mo tufuku, m'ato: dōne ka āi ngauku ma gara-gara i toaka. Gēnāngōkadau de ma hidēte i ma hiadōndōka de j'ato: na ino la no farēne. De m'ato: ē, to farēnuu, āmo, dōne āb'irāngā ti doguma āika? De j'ato bōte ani rōkata, de hi tomāka. De m'ato koali āh' irāngā, De j'ato na ino la na farēne! ē ika ōna i tūgi ho i mi hibarēndōka. Gēnāngōkadau de o pōhi-pōhi ma dēkarika āi liaro ma dēkara i hibōha-bōha, d'ahao wo ma mao. Gēnāngōkadau, de ma kowēhe wa tōraka, wa ōko de wa kōri, w'ato o wōgo-wōgōno wo hurutu, daēna ma pōhi-pōhi ma gululika. De j'ato a ufa no mi hurutu, de w'ato: ē ngohi t'ato hari o uauōko, ho ta hurutu. Gēnāngōkadau, de ma tjutjapaūnga j'ato: ē ngoni hekata o njawa i mi hilaorōka, ho ho mi dodōa? De w'ato ha niki. Gēnāngōkadau de ma wōgo-wōgōno ka i farēne i farēne, ho ngōtiri moi ja ōma-ōmāngiye. Gēnāngōkadau de ja niki, i ma hīdru, ho de ja boleōka, de ja hībōho ma tjutjapaūnga, de ja boleōka de ma wōgo-wōgōno ja hidumunu. Ka kokogēnāngā ho de i mi hila-loāra de ja uti, de ōnāngō i ma hitāngōndōka, de jo uti de w'ato: ngohi fekata! De j'ato: a kāngono muna m'ato k'am'irāngā. De w'ato: koulī, ngohi fekata, ui mi haino, de wo mi li-liāra, ho mānga ngōtiruku wo mi hibarēndōka. Gēnāngōkadau i ma hitila ho i ma liōka, de ja niki. Gēnāngōkadau i ma hīdru, de ja hībōho ma tjutēra, ho de ja daēndōka, de jo utiuku, ho i ma hīdru, ho de ja daēne de ja (hier is vertaald dat de vischjes onder het vaartuig doken. Er staat echter, dat zo er

mede doken, dus, dat ze er mede onder water doorgingen. Om der waarschijnlijkheidswille is echter de eerste vertaling gekozen) hidumunu ma wògo-wògono, ho da ja tomunuku, de ja daenokaua de ja hipuda, ho i ma hièru. Gènàngòkadau de ja daenokaua, de ka jo lio gèna ja niniki, d'aha i ma hièru i ma hiboie-bole. Ho i ma hiadonika, de ma wògo-wògono i ma ditifa, ho i ma ditifòka, de ma tjintjèra j'ato: nènàngá ka ni lio. De j'ato: ka mi lio, ma dène òkia ika mi boa. De w'ato: to ma rēfeika la àhi gugutiye ni ma noniye, la ti ni ngòtaka. De j'ato: nàko de ika. Gènàngòkadau de wo ma rēfeika, ho mǎnga barǎnga de ma njawa i ma non gènàngá, ài gaáfufuiye, de ja hihòho ho mǎnga pònatuku de ja hitàngi, ja hitàngiuku, de òua ja uti de j'ato: nènàngòkadau no ma gogògèròhi, la i kinitarino d'aha no lio, de j'ato: ha ika.

Gènàngòkadau, de ma totaleo i borène, de ma faomu ja hēhāra ma Djou Bòki ami timiòka, de ja hīgihe-gihēne o hulèpe de o bǎngēheli i ma wali-walimi, de j'ato: a Djou, ma Djou Bòki mo boàka. De ma kǎna w'ato, de ngoi fekata, munàngá m'ato: ē, àhi lāko ni ja yauhu. Gènàngòkadau de ja yauhu, ho i fèlèngai ye, de ka i ma popàata, dōka ma Djou Bòki-ika, de j'ato ē, ho nènàngá, ka òkia i ni ngòtaka. De j'ato: abe gèngòka uāga o totaleo moi i mi ngòtaka ho abeika wāhi, la i kinitariyeòhi, de h'au ni ja mǎke ma totaleo gènàngá. Gènàngòkadau, de i kinitariye, ài tǎkihuma wo mo ngàikòka, ho o ngòrahuku wo hi lǎkètuku. Gènàngòkadau i mi himorène ài hnekòka, de ja uku ài yonuku, ma ngale-ngale moi ka ài kufituku o de ja tugayaka. Gènàngòkadau de i wi hiyò, omò o futu hiwo de o wānge hiwo ka j'òyomo, de j'òke-òkèrè, de jo tufu-tufuku, jo wuni o ugawa-ngawàka, de ja uku o igobulàka, de ja uku o wānge hionòka, de ja iha, o wānge ma dumunòka, de ja òko j'ato: ē, gènàngá o kabēharàngá òkia, ho jo tufu-tufuku? De j'ato: ē, ma kǎna ngoi dra mo hōnèngòku de ja hidanàhini, ho jo bonino, ho jo tufu-tufuku. Gènàngòkadau de una ài toroa wo uti, wo dādi o bérèra ma dimòuo, una gèna, ma Djou Bòki ami ròkata wò doa wo kǎna.

LXXIa. Verhaal van het hert.

Let op het verhaal.

(Er waren) een Vader en een Moeder, hun kinderen (waren drie (106), de jongste had bobento (107), dus zijn twee oudere broers

gingen om op de rijst te passen. Des avonds gingen ze en vertrokken, aan den landkant gekomen waadden zij tot midden in de rijst, en de herten kwamen, maar ze kregen ze niet. En bij het licht worden keerden ze terug, en als ze aan zee kwamen, zeide hij die de bobento had: wel jullui gaat maar de eene nacht na de andere, en je vangt ze maar niet. En zij zeiden: wel jij hebt bobento, dus maak geen praatjes. Komaan, vanavond moet jij eens oppassen, jij ook maar eens, werkelijk, als jij ze vangt! Immers wij hier, wij hebben geen bobento, en wij krijgen ze niet, dus als jij het maar bent, maak je toch maar niet gek! Toen het avond was, ging hij vertrekken, en toen hij maar aan den landkant kwam, waadde hij midden in de rijst. Toen kwamen er zeven herten, zes stuks kwamen maar met maat nader, een heele groote kwam naast hem. Toen sloop hij heel zachtjes, en hij greep het bij de horens. En het liep met hem weg over zeven bergen, en door zeven dalen, en ze stegen weer op een berg, dus daalden ze weer in het dal, en het hert zeide: vriend, laat me los! En hij zeide: vriend, ik laat je niet los (of) het moet, dat ge onze rijst betaalt (die 't hert opgegeten had). En hij zeide: als het aldus is, laat me dan los, en doe het in uw sarong, en we gaan daar naar beneden in de rivier. En hij gaf zijn sarong, dus ginda in de rivier spreidde hij (het hert) zijn sarong uit. Toen braakte het hert, het braakte, dat het haast meer dan een sarong vol was. Toen zeide hij, ik keer terug, en het hert zeide: ik volg je. En hij zeide: als het zoo is, vooruit dan. En zij vertrokken dus: toen ze hun huis konden zien zeide het hert: wel, laten we nog wat gaan zitten. En als ze zaten, zeide het hert, wel, als ge moeite krijgt, zoowel goede (minder slechte) als slechte, noem me dan maar en zeg: «wel mijn vriend hert»: en dan ben ik al bij je gekomen (dan kom ik bij je). En hij zeide: ja. Toen zeide het: keer maar terug, en hij keerde terug, en als hij aankwam, gooide hij dat geld (zijn broeders) in hun gezicht. En toen hakten zijn twee oudere broers (een) hout af, dus sloegen ze hem, zoodat hij daar heen en weer kroop. En zij zeiden: wel moeder, kook ons rijst, elk zeven zakjes, en elk zeven schijfjes pinang, en elk zeven stukjes sirih, en elk voor zevenmaal pruimen kalk. En toen kookte zij, zooals ze het straks gezegd hadden. Toen zij het gekookt had, en zij vertrokken waren, na zeven nachten, toen zeide de jongste: kook zeven zakjes rijst voor me, en zeven schijfjes pinang en zeven stukjes sirih, en voor zevenmaal pruimen kalk. Toen weende zijn moeder maar, zeggende: wel, je moet niet

gaan, dan slaan ze je, en dan dooden ze je, en ik zie je maar niet meer. En hij zeide: wel neen! Toen kookte ze voor hem, en ze weende maar, en toen het gaar was ging hij, hij vertrok. Hij was over zeven bergen en door zeven dalen, dus hij klom op een berg, dus hij daalde weer af in het dal, en hij keek naar beneden; zij (de broeders) aten. En beneden gekomen, at hij ook, en zij braken een hout af, dus sloegen ze hem, dat hij heen en weer kroop, en zijn kameraden (?) vertrokken. En hij volgde hen maar, dus over zeven bergen en door zeven dalen, en hij keek naar beneden en zij aten. En hij ging maar naar beneden en hij at ook. En zij braken het hout af, dus sloegen zij hem, zoo (dat) ze ademloos waren, en zij vertrokken, dus toen hij weer tot zichzelf kwam, volgde hij hen weer. Dus toen hij over zeven bergen en door zeven dalen was, keek hij naar beneden; zij aten aan het water (gezetten). Dus ging hij maar naar beneden, en hij at maar, dus sloegen ze hem tot hij dood was, en zij vertrokken. En het hert kwam en zeide: helaas dus, (terwijl) je lichaam nog mooi was hebben ze je gedood. Dus toen maakte hij nog water voor hem, dus leefde hij weer op. En het zeide: nu voortaan moet ge hen niet meer volgen, opdat ze je niet slaan, en je dooden en je wegwerpen, dus je moet hen niet meer volgen. Maar toen het hert weg was, bond hij zijn sarong om, en hij volgde hen weer, dus toen hij over zeven bergen en door zeven dalen was, keek hij naar beneden (en) ze aten. En hij ging ook naar beneden en hij at maar. En ze sloegen hem, zoodat ze hem doodden, en zijn oogappels haalden ze uit (de kassen) dus wierpen ze die weg, en zij vertrokken. En het hert kwam en zeide: helaas, terwijl je lichaam nog mooi was, hebben ze je gedood, en ze hebben je oogen uitgehaald, dus hoe is het met je? Onlangs sprak ik tegen je en zeide: ge moet hen niet meer volgen, en gij volgtet hen, dus hebben ze je gedood. Toen zeide het hert: van nu aan moet je hen niet meer volgen, en hij zeide: ik volg hen niet meer (hij was dus weder door het hert opgeknapt.) En hij zeide: het moet nu niet zijn, dat je hen volgt, wat er ook gebeurt, en hij zeide: ik volg hen nu niet meer, nu keer ik terug. Maar toen het hert weg was, volgde hij hen weer, hij ging en hij trof een vrouw alleen, die oud was, en hij zeide: grootmoeder! En zij zeide: foei, ik heb hier niet één kleinzoon. En hij zeide: wel grootmoeder, ik ben het maar. (108) En zij zeide: wel, en toen gooide zij een stuk hout voor hem neer, en hij zeide: ik hier ben ook, voorwaartsch gaande en achter-

waarts gaande, alleen maar het kind en kleinkind van Koningen en districtshoofden, en je gooit dus dit voor me neer? En zij zeide: wel kleinzoon ik wist het niet, ik dacht dat je maar een gewoon mensch was. En ze gooide een stuk goud voor hem neer, dus daarop stapte hij en kwam in (het huis). (Van zulk een gewoonte, om voor een gast iets neer te werpen, waarop hij stapt om in het huis te komen, is hier niets bekend.) En zij bood hem pinaang aan op een wanier. En hij sprak, zeggende: ik hier ben ook, voorwaarts gaande en achterwaarts gaande een kind en een kleinkind van Koningen en districtshoofden, en je biedt me pinaang aan op een wanier? En zij zeide: wel kleinzoon, ik wist het niet, ik dacht dat je maar een gewoon mensch was. En ze haalde een gouden bord, dus bood zij hem daarop pinaang aan. Toen was hij daar lang, en hij zeide: grootmoeder, ik heb dorst, dus hak me een stengel suikerriet af. Toen ging ze (maar) ze zocht niet, daar bij haar huis lagen enkele geledingen (die weggeworpen waren), en zij bracht die, en legde ze naast elkaar, en ze schildte ze af, en ze legde de stukjes op een wanier. En zij gaf het hem, en hij zeide: wel, ik hier ben ook, voorwaarts gaande en achterwaarts gaande, maar een kind en kleinkind van koningen en districtshoofden, en zulk suikerriet hakt ge me af, en ge legt het voor me op een wanier? En zij zeide: wel kleinzoon, ik wist het niet, ik meende dat ge maar een gewoon mensch waart. En zij liep hard weg en zij bracht (beter suikerriet) mee, en ze gooide het slechte weg in zee. Toen maar één gelading (had ze meegebracht) en ze haalde hem een gouden bord, en daar legde ze het voor hem op in kleine stukjes, en toen pas kauwde hij het. Toen hoorde hij, ginds daarboven maakten ze leven. En hij zeide: wel grootmoeder, dus wilt doen ze gindsch daarboven. En zij zeide: wel, ze zeggen dat ze des Konings dochter uit zullen huwen, dus spelen ze vangballetje. Als iemands bal boven bij haar komt, die zal haar trouwen. En hij zeide: wel grootmoeder, komaan, laat ik het gaan zien! En ze zeide: komaan, en ze zeide: klim gindsch op die ladder. En hij ging en hij klom, maar hij viel maar maar beneden, en hij zeide: grootmoeder, ik kan het maar niet. En zij zeide: welsau, geef je handen hier, dan zal ik ze (sterk) maken. Toen stak hij ze uit, dus maakte zij ze (sterk) en toen pas kon hij op klimmen. En hij kwam boven, en hij wikkeldde zich in dorre pisaug (bladeren). En toen gooiden ze, gooiden, gooiden, gooiden, en een raakte hem, en hij gooide hem op, (de bal die hem gemaakt had) dus zij (de

spelers) zeiden dat ze haar trouwen (mochten); hij rolde op haar hoofd en verder naar beneden in haar schoot. Toen klom een naar boven, en zeide: ik, hè? maar zij veegde hem naar beneden. ('t Schijnt dat elk candidaat zijn eigen bal had, die hij neerlegde, opdat de bruid hem herkennen zou); een klom op, maar zij veegde hem naar beneden, wel, aldus, (zeiden ze) al waren het, er honderd, maar ze veegt hen naar beneden. En ze daalden af en zeiden (tot haar vader): Heer, ze wil niet. En hij zeide: wat scheelt er aan, dat je niet wilt. En zij zeide: wel, ik (weet) dat zij het niet zijn, ik (weet) dat er (nog) een man is, straks heb ik hem gezien, die was maar gehuld in drooge pisangbladeren, en een maakte hem, en hij gooide hem op, en hij rolde op mijn hoofd, en toen pas daalde hij in mijn schoot. Toen het nacht was, ging hij naar boven, hij sloop (naar haar toe) en toen pas werd ze beschaamd. En hij stak zijn kris boven (in het dak), en het was donker, en hij (de kris) trof haar in haar hart, dus stierf ze. ('t Kan zijn dat de kris viel, omdat hij niet goed vast stak, of ook dat zij in haar beschaamdheid zich boven verborgen had, zoodat hij haar niet zag). Dus, bij het hanengekraai kwamen de slavinnen om onder haar (huis) te vegen, en zij vonden haar bloed, en zij holden gindsch naar den Heer toe, en zij zeiden: Heer, Heer, er is bloed gevloeid onder de kamer van de Princes. En zij holden ginds heen, en als zij kwamen en onderzochten, zie ach, het was waar, en zij klommen naar boven, en boven gekomen, beurden zij haar gordijn op, en als ze haar gordijn opgebeurd hadden, nu, haar bloed vloeiide daar. En de oudste (znster) zeide: we dooden (den moordenaar) en de koning zeide: wel, dat niet, maakt een vlot, opdat we het (lijk) daarop binden, opdat, ofschoon ze op zee zijn het hem bestinke. Toen maakten eenigen een vlot, eenigen kookten hun eten. Toen ze met het vlot klaar waren, en ze hun eten opgeladen hadden, gekookt eten en rauw eten, toen ze alles opgeladen hadden, lieten ze hen wegdrijven. En zij zeiden, (weg) dus rond drie maanden dreeven ze op zee. Indien toen ook hun rijst gedampt hadde, hij at ze toch niet. (Hij kon niet eten van droefheid) Toen kwam een «tjintern» (onbekende vogel), die speelde met een citrusvrucht al maar door, en zeide: wel heb ik van mijn leven, (de gebezigde nitroep is heel ongewoon) wat heb je voor moeite, en wat heb je voor verdriet, dat je niet gewoon was tot ons te komen, maar nu tot ons komt, dat we elkaar niet gewoon waren te ontmoeten, maar (nu) elkaar ontmoeten. En hij zeide: wel, ik heb geen moeite, en

ik heb geen verdriet, maar ik ben met des konings dochter getrouwd, en in den nacht sliep zij, en ik stak mijn kris boven (in 't dak) boven haar, dus is ze gestorven. Dus nu drijven we rond drie maanden. En hij (de vogel) zeide: ja deze citrusvrucht geef ik je, opdat je hem uitwringt op haar geledingen, en op haar wond, en haar dan dicht dekt. En hij kloofde (die citroen) dus wroog hij hem uit op al haar geledingen, en op haar wond, en hij dekte haar toe, en zoo lang als eenmaal pinaang kauwen (duurde het) en ze draaide zich om naar rechts, dus draaide ze zich om naar links en zij zeide: wel, ik heb heel lang geslapen. En hij zeide: je heb niet geslapen, onlangs stak ik mijn kris boven (in 't dak) en hij heeft je getroffen, dus ben je gestorven, dus straks pas ben je opgewaakt. En hij zeide: komaan, doe onze gordijn open, en zie onze plaats (waar we zijn), en ziet, ze rolden het op, nu er hiengen maar klappers, en zij zeide: verbazeind, dus zijn we ons dorp al heel ver voorbij; (in hun dorp en in den omtrek groeiden dus zeker geen klappers). Toen zeide hij: eten wij, gij hebt nu in drie maanden niet gegeten, en ik ook 't zelfde. Toen aten ze, dus toen ze gegeten hadden, zeide hij: nu ga ik weer slapen. Indien drie maanden (verloopen zijn) en ge ziet een prauw welks zeil zoo groot is als de punt van een hakmes, dan moet je me roepen. Als je me roept, en ik niet wakker wordt, dan moet je mijn huid heet maken (schroeien), indien ge mijn huid heet maakt en ik niet wakker wordt, dan moet je mij in zee stoppen, indien ik niet ontwaakt, dan moet je mijn geweer afschieten. Toen viel hij in slaap, dus (na) drie maanden zag ze een zeil (zoo groot) als de punt van een hakmes. Toen riep zij hem, zoodat ze tegen hem opspeelde, maar hij ontwaakte niet; zij maakte zijn huid heet, dus als ze zijn huid heet maakte, zeide ze (bij zich zelf) dan zal zijn huid er afgaan (ze deed het dus zachtjes) en hij ontwaakte maar niet, en zij dompelde hem in zee, ze zeide (bij zich zelf) dan zal hij zinken (ze deed het niet erg). Toen schoot ze zijn geweer af, zeggende (bij zich zelf) dan zullen zijn oorvliezen springen (ze deed het dus niet dicht bij zijn oor). Toen was het zeil aangekomen en ze (de opvarenden van het vaartuig) zeiden: kom hier en stap in. En zij zeide: wel, ik stap niet in, helaas, zou ik dan mijn broer achterlaten. En ze zeiden: 't is zeker je man, dan (zullen) wij hem dooden. En zij zeide: neen, mijn broeder. En ze zeiden: kom hier en stap in. Wel, zij overmochten, dus hadden ze haar in. Toen stootte de top van zijn mast in de takken van de rizophoren, en toen pas ontwaakte hij. Toen haalde hij kowêhe-hout, (een houtsoort gebruikt om visch te

bedwelmen. Hij kwam aan zee en hij raspte het, hij wilde wogowogono vischjes bedwelmen (kleine, hoogst sierlijke blauwe vischjes) daar onder de rizophoren. En zij zeiden: wel, bedwelm ons niet. En hij zeide: wel, ik zeide (hij moe zelf) ('t is) zeker (maar) visch, dus ik bedwelm ze. Toen zeide de tjontjapānga (weer een onbekende vogel) wel, hieden zijn met je vrouw gerucht, dus wat zullen we haar doen? En hij zeide: wij volgen haar. Toen kwamen die wogowogono vischjes al maar in de prauw, dus ze maakten een heele prauw vol. Toen volgden zij hen, zij roeiden (dit blijkt de man en de eerste vogel te zijn) dus als zij moe waren dan vloog de tjontjapānga er mee (met de prauw) en als zij moe waren dan doken de wogowogono vischjes er onder (en zwommen hem voort). Aldus maar, dus die met haar weggeloopt waren, stapten af (als) zij ook kwamen met hun prauw op het strand, en zij stapten uit en hij zeide: mijn vrouw! En zij zeiden: hé, straks zeide zij (het was) slechts haar broeder. En hij zeide: neen, mijn vrouw, geef haar hier, en hij sleepte, sleepte haar, dus laadde hij haar in zijn prauw. Toen schoven zij (hun prauw in zee) dus keerden zij naar huis terug, en zij (de roovers) volgden hen. Toen roeiden ze (hun prauw) voort, en de tjintera vlogen er mee voort, dus, als (de roovers) hen niet meer kregen, daalden zij naar beneden, dus, roeiden zij hun prauw, dus als zij (de roovers) hen naderden, doken de wogowogono vischjes er onder en zwommen de prauw voort, dus zij doken, en als zij (de roovers) hen niet meer kregen, kwamen ze boven, dus roeiden zij hen voort. Toen (zij zagen dat ze) hen niet kregen, keerden de vervolgers terug, en toen roeiden ze maar langzaam voort. Dus waren ze aangekomen, de wogowogono vischjes wierpen zich in zee, dus toen ze zich in zee geworpen hadden, zeide de tjintera: nu keer jullie maar terug. En zij zeiden: wij keeren maar terug, maar waarmee zullen wij gaan. En hij zeide: met (mijn) vleugels, en ga hangen in mijn oksels, opdat ik jullie breng. En zij zeiden: indien het zoo moet, vooruit dan. Toen spreidde hij zijn vleugels uit, dus hun goed, en die menschen haalde hij op zijn vleugels en hij vloog met hen voort, dus op hun nok van het dak ging hij zitten. Zij gingen zitten en zij (de menschen) daalden af en zeiden: blijf nog hier, opdat ge, wanneer het licht wordt, pas terugkeert, en hij (de vogel) zeide: vooruit maar. Toen de haan kraaide (bij het morgenkrieken) veegden de slavinne onder de Princess (haar huis) en zij hoorden viool en fluit door elkander en zij zeiden: wel Heer, de Princess is gekomen. En

de koning zeide, en zijn vrouw zeide: wel, bestrijk mijn oogen (met olie). Toen bestreken ze ze, dus gingen ze open (ze zaten dus vastgekleefd met oogsmeer) en ze holden gindsch naar de Princes (haar huis) toe, en zij zeiden: wel dus nu, wat heeft je gebracht? En zij zeide: wel, daar gindsch is een vogel, die heeft ons gebracht, dus komaan, nog niet (kan je hem zien) als het nog lichter wordt, dan pas zal je dien vogel zien. Toen het goed licht was, deed hij zijn mom uit en hing het tegen de deur, ('t is niet duidelijk of dit de man der Princes, dan wel de vogel was). Toen beroken ze hem van zijn hoofd af tot zijn voeten toe, (hij was) een jongeling, zelfs zijn nagels hadden ook huidbloemen. Toen aten zij voor hem (ter zijner eer) negen nachten en negen dagen, zij aten maar, en zij dronken maar, en zij schoten, zoodat zij kwamen kijken uit het uitspansel naar beneden, van Igoboela (vermoedelijk is een afgelegen kampong bedoeld,) kwamen ze Noordwaarts, van het Oosten kwamen ze landwaarts, van het Westen kwamen ze zeewaarts, zeggende: wel wat is dat voor grootheid (deftigheid) dat ze zoo schieten? En zij zeiden: wel, de dochter des Konings was gestorven, en ze hebben haar weg laten drijven, dus zijn ze (terug) gekomen, dus schieten ze. Toen deed hij, zijn schoonvader, afstand, hij werd dorpsoudste, en hij, de man der Princes, hij steeg op tot koning.

LXXII. BOBALE.

Totuade O popadëëkika.

Ma popadëëke moi ma damauku i ma hiëru ma àkëriha, ka i ma lolëlëhe, de ja iha ma njawa o hàru moi wa màkeiha, de wa dula; ka de wa uti, de w'ato: ho nia ajo? De j'ato: e dina-ihà ma tanuma mo rìròka. De w'ato: tjëbëlèkète! nàko to mi daeniha tanu to mi hã to mi hòne-hònënguku. De wo ma hitila, ho wo ma liëka. Ho de mo liëka de i mi hingàhu j'ato: kàngano o acwani nënàngòkadau j'ato: bari nàko i ni daeniha, de i ni hã i ni hòne-hònënguku. De m'ato: kae w'ahidhi, la j'arëhe d'ahao. Gëuàngòkadau de ami dia mo ma gihoro, ho o gufuru jo dàngi, de ka ja òlète. De ma mòkuru ma kakanuku ma gani-gani, de i gani-ganina de ma bidoho, de ma gau, de ma tabàko ma biha-biha de ma hëmo-hëmore ma duduku, de m'iki, mo ma djòbòka ami rëdika. Gëuàngòkadau de ka i ma boika, de j'ato: ho nia ajo? De j'ato:

e dinnihàka mia tanuma mo ròròdka. De j'ato: tjèbélèkète, ka ma hutuòka tanu to mi daenòka! Nàko to mi daeniha, tanu to mi hā to mi hòne-hònénguku. Gènàngòkadau de ma mòkuru ja màke, de j'ato: ka o garàgo, ho ma mòkuru nēna utu to ma màke. Gènàngòkadau de i ma mòku-mòkuru de ma tabàko i huju ho jo gani ho ka i luluiye, de mànga tōpi i ma hilulu-lulukino, de ja kiòkòka. Gènàngòkadau de mo boadko de m'ato: nàga? De j'ato: ija gēna o tōpiòka i ma hilulukino. Gènàngòkadau, de mo hiddoto-uku, ho ma tobiki hinòtoiye, ho ma wunu ma gòhi o tiba tumidi, de ma àkēme utu ma jòfo, utu ma tiba. Gènàngòkadau de ma hākāi ho i dhakòka de m'ato: nànga popadēēke ni jo djāga-djāga la dinaiha nànga tanuma to ròròdhi, ho ufa àhi popadēēke ma gòhi ni ma òyomòka, ngaro ma àkēme ni ja mātā-mātāka ni ma òyomo, ma ho hiddòbana. Gènàngòkadau mo ma djobo, ka de m'òikòka de ma dōdoto wo ma lululu wo ari, gēna ma dōdoto wo gari ma popadēēke ma gòhi. Gènàngòkadau de ma populāki ma yè, ho mō wi tōpoko o mui moi de mi hidoakika, d'ahao wo togomu. Gènàngòkadau de màng'ajo mo boadko de m'ato: nàga bōte ni ma òyomòka àhi popadēēke ma gòhi? De m'ato: e kàngano àhi dōdoto wo gari, ho o populāki ma dākāra to hitōpoko, ho o mui moi ja taulika, ho wo ma òyomòka. De m'ato è ngini gènàngā ni ma òyomòka àhi popadēēke ma gòhi, ma wāhiòhi, bōtino d'ahao. Gènàngòkadau de mo ma djobo, ka de mo pāha, de m'ato: e to ni tūi la nāng'ajo ho mi niki. Gènàngòkadau de mī tūi ho i ma djobo. Jāto, jo hupuòko, na dākēna ma dōtoika ho wōgono i towōngi. Gènàngòkadau de i mī niki ho āna ma dōto moi muna ma djiko moi. I mī āho-āhoko mōnga, j'ato: ajo ul wo ari ho mī hūhūdhi, de m'ato: àhi popadēēke ma gòhi ni ma òyomòka, ho to mī òlukòka!

LXXIIa Verhaal van de Kikker.

Een kikker voer op een stuk drijvende doode bamboe, op de rivier, en hij zat maar te zingen. En hij kwam bij het land, en hij zag eenmaal menschen, en hij ging er aan, en hij stupte af, en hij zeide (de onzijdige vorm is hier vervaagen door mannel. enkelv.) waar is jullui moeder? En zij zeiden: wel, landwaarts plukt ze onze boonen. En hij zeide: ha, als ik haar landwaarts tref, zal ik haar schenden ('t woord duidt een vuile handeling aan) tot ze dood neerligt. En hij trok zich (in het water) dus keerde hij terug

Dus keerde zij (de moeder) terug, en zij gaven haar te kennen, zeggende: straks was hier een beest, dat zeide: als hij u aantrof landwaarts, dan zou hij u schenden totdat ge dood neerlaagt. En zij zeide: nou, (ik zal me nu) nog niet (wreken) maar morgen, dan! Toen sleep ze haar kapmes, zoo, dat wanneer een vlieg er op ging zitten, het in hem dringen moest (hij zich moest verwonden) En ze maakte gered bedwelmende pinaug en niet bedwelmende, en de sirih, en sigarettenpapier, en de tabak, giftige, en goede (lekkere) legde ze neer, en ze ging, ze vertrok naar haar tuin. Toen, (nadat zij vertrokken was) kwam hij (de kikker) er maar aan, en zeide: waar is jullui moeder? Wel gindsch aan den landkant plukt ze onze boonen. En hij zeide: ha, als ik haar maar eens in den nacht aantrof. Indien ik haar aantrof landwaarts, dan zou ik haar scheiden dat ze dood neerlag. Toen zag hij die pinaug, en zeide: wel ik ben blij, dat ik heden wat pinang vind voor me. Toen pruimde hij maar (meer dan eenmaal) en hij rookte die tabak, dus werd hij bedwemd (en) zoo viel hij om en hij rolde, rolde in hun hoed en hij sliep. Toen kwam zij (de Moeder) zeewaarts, en zeide: is hij er? En zij zeiden: ja, daar is hij in de hoed gerold. Toen hakte zij hem, zoodat zij hem door midden sloeg, dus deed zij de eieren (nogal merkwaardig dat hier eieren gedacht worden bij een kikkervorsch die toch vermoedelijk mannelijk was) in zeven bamboegeledingen ('t was dus een reuzenkikker), en van het vleesch rookte ze wat en deed ook wat in bamboe. Toen kookte ze het, dus toen het gaar was, zeide ze: pas op onze kikker, opdat ik nog landwaarts onze boontjes ga plukken, dus mag jullui niet eten van mijn kikkereieren, maar ofschoon je al het vleesch opat, dat is niets. Toen vertrok zij, maar toen ze weg was, rolde het jongste kind zich om en om van het huilen, dat kwam omdat het jongste kind hilde om de kikkereieren. Toen haalde zij (de oudere zuster) een naald, dus stak ze voor hem één eitje uit, en ze reikte het hem, en toen pas hield hij op (met huilen). Toen kwam hun moeder zeewaarts, en zij zeide: jullui hebt zeker van mijn kikkereieren gegeten? En zij zeide: wel straks hilde mijn jongere broer er om, dus heb ik met de punt van een naald gestoken (in de eieren), dus bleef er één eitje aanhangen, dus heeft hij dat opgegeten. En zij zeide: wel, jullui hebt mijn kikkereieren opgegeten, maar (je zult de gevolgen ervan) nog niet (ondervinden) maar straks, dan! Toen vertrok zij, maar toen ze weg was, zeide zij (het oudste kind) wel, ik zal je op mijn rug dragen, dus gaan we onze moeder

achterna. Toen droeg ze hem op haar rug, dus vertrokken ze. Ziet, ze kwamen aan zee, en het was of er gindsch aan de kaap, een kraai langs het strand liep (de moeder was zoo ver weg, dat ze zoo groot als een kraai leek). Toen volgden ze haar, dus als zij beiden aan een kaap waren, was zij in een bocht. (Men denke aan een bochtig strand, en dat de moeder hen een halve bocht vooruit was). Ze riep haar voortdurend: Moeder! hij huilt, dus geef hem eerst de borst, en zij zeide: jullui hebt mijn kikkereieren opgegeten, dus wil ik jullui niet meer (als kinderen erkennen).

LXXIII. BORALE.

Totoade o ngòhaka ma dòdòtika.

O ngòhaka ja ruànge màng'ajo de màng'ama jo hònèngòka, i ma hikagaro j'ato: òlo, ho ma diàl o tòm-tòmimi la ho ma dòm-dòmimi o dòde. De j'ato: ika. De ma dòdoto w'ato: òlo, ngohi o ni hi diàl moi ma tòmimi. Gèràngòka i wi diàl moi. Gèràngòka i ma djobo, j'ato ja ika, de ja màkeika moi ma àkèrè. Gèràngòka de ja hònga. Gèràngòka ma àkèrè ho higadono ja togorònaika, de àha i wi dama mànga dòdoto. Gèràngòka de ma dòdoto gèna, ko wa màkeekana, de wo ari de wato, wo ma lega, de ma totaleo moi ja ino de i tèmò j'ato: ton àhi guluiye na tòmimi. Gèràngòka wa tòmimi de jo tadi ma guluiye ho ka i tifaiku. Gèràngòka de wa gùraka, ho w'aino, de wo ma djobo wato wa ika, de wa màkeika moi ma tau, de wa kèlènganku ma totaleo, de wo ma goguleòka. De wo hoino, de ma totaleo i tèmò j'ato ton: no hi tètòro, de wa tètòro ho wa hakhì, ho i dhakòka. De wa òlomo de i tèmò j'ato: ton nako no ma lòoko de halìngòhu no ma djobo la na ika na màkeika moi ma lòoku de no doàile, la na màkeika ma debi-debini. Gèràngòka d'aha no ma lòoko, la nako ma hutu tumidi d'aha no lega. Gèràngòka wo ma djobo wa ma lòoko, wa ika de wa màkeika ma debi-debini. Gèràngòka d'aha wo ma lòoko. Gèràngòka wo ma lòoka, ho ma hutu tumidi d'aha wo lega, wato, wa ika de i ma òkoile ma ròhe o bèhi de ma hòhoko o tiwi de o liffanga, gèràngòka wo ma gògèrè. Gèràngòka de wato wo ma lega, de ma njawa ja tumidi ka i ma boaino, de j'ato ja tòyanga. De w'ato kae, uha ní ja tòyanga. Gèràngòka jo lio, de ja òko de j'ato: djou, dina o njawa wo ma tèngo; durn wo kaja. De w'ato ní wi àhoko, la wa òkòhi. Gèràngòka de i ma djobo ja

iha de j'ato na òkòhi, ma djoungu w'ato. De w'ato kae o njawa ho ugohòka de o djoungòka to hebànga ja òa e! Gèuàngòka ja lio ja òku de j'ato: djou wa òkou. De w'ato ni wi ngoho. De i ma djoboli, ja iha de j'ato: ma djoungu w'ato na òkòhi. Gèuàngòka de wo ma djobo, wa òko, de ma kòàna w'ato: no lio, la na zè ani barànga. Gèuàngòka de wo lio wa zè ài barànga de wa òko de wa kèlèngauku o tònakòka i ma òkoino. Gèuàngòka wo mi mò'òka ma kòàna ugoi òra, ko jo rame-rame o hutu tumidi, de o wàngé tumidi. Gèuàngòka de ài barànga ja tò'ànga ho ma dèkàra dàù-òko, ho dàì jo kaja, nèngiha ma goa, ho nèngiha ho kàsiàngà.

LXXIIIa. Vertelling van het jongste kind.

Er waren eens drie kinderen, hun moeder en hun vader waren gestorven. Toen wekten ze mekaar op, zeggende: komt laten we bogen maken, opdat we garnalen gaan schieten. En zij zeiden: «vooruit». En de jongste zeide: maak voor mij ook een boog. Toen maakten ze hem een. Toen vertrokken ze, ziet, gaande kwamen ze aan een rivier. Toen gingen ze die op, en liepen die rivier op tot halverwege, (zijn loop) en toen wachtten ze hun jongeren broer af. Toen kon die jongste hen maar niet meer vinden, en hij huilde, en kijk, hij keek rond, en er kwam een vogel, en die sprak, zeggende: vriend, schiet me in mijn achterste. Toen schoot hij, en (de pijl) maakte in zijn (des vogels) achterste, dus viel hij (de vogel) naar beneden. Toen raapte hij hem op, dus nam hij hem mee, en hij vertrok, kijk, gaande kwam hij aan een huis, en hij legde de vogel neer, en hij ging spelen. En hij keerde daar terug, en de vogel sprak, zeggende: vriend, maak me schoon. En hij maakte hem schoon, dus kookte hij hem, dus toen hij gaar was, at hij hem. En het sprak zeggende: vriend, indien ge uw behoefte doet, dan moet ge vertrekken, en, gaande, komt ge aan een berg, en beklimt die, en dan vindt ge een vlakte. Daar pas moet ge uw behoefte doen, en, na zeven nachten moet ge er naar kijken. Toen vertrok hij om zijn behoefte te doen, hij ging en hij vond die vlakte. Toen pas deed hij (daar) zijn behoefte. Toen keerde hij terug, dus na zeven nachten ging hij er pas naar kijken, ziet, hij kwam aan en het stond overeind; de stam van ijzer en de vruchten geld en metalen bekkens. Toen bleef hij (daar). Toen kijk, hij keek rond, en er kwamen zeven lieden aan en, kijk, die hakten den

boom om. En hij zeide: zeg, hak hem niet om! Toen keerden ze terug en ze kwamen aan zee en zeiden: heer, ginds aan den landkant is iemand die vreeslijk rijk is. En hij zeide: gaat hem roepen, opdat hij nog naar zee come. Toen vertrokken ze (en) landwaarts gekomen zeiden ze: je zoudt naar zee komen, zegt de heer. En hij zeide: zeg, iemand zoo als ik, en die dicht bij den heer komen, zou dat goed zijn? Toen keerden ze terug, aan zee gekomen zeiden ze: heer, hij komt niet naar zee. En hij zeide: gaat hem halen. En zij vertrokken weer; landwaarts gekomen, zeiden ze: de heer zegt, dat je naar zee moet komen. Toen vertrok hij. Aan zee gekomen, zeide de Koning: keer terug, en ga je goederen halen. Toen keerde hij terug, en haalde zijn goederen, en hij kwam aan zee, en hij zette (den boom) neer, zoodat hij in den grond stond. Toen huwde hij des Konings dochter, en ze maakten maar feest, zeven nachten en zeven dagen. Toen hakten ze zijn goederen (den boom) om, dus de top (viel) over zee, dus over zee zijn ze rijk. hier aan de landkant het onder eind, dus zijn we hier arm.

LXXIV. BORALE.

Totoade o kōānika.

Ma kōāna wo ma tēngo, āi ngōhaka ja tumidōka, ma ria-ria kika j'ōikōka, ma dōdōto wo ma tēngo i wi gērēhi. De i wi lamokize de wo leha w'āto ajo mōde ka to ma tēngōka? De m'āto: koadi āma, i ni tumidōka, ma ani riaka ja butānga j'ōikōka. De w'āto: nāko kokogēnāngā de o inomo no hi hākāi, la ta hiduru. De m'āto: kae, āma, dōne na māke? De w'āto: to hitāilōhi. De mi hākāi āi inomo, o kupa tumidi mi hākāi, de o bidōho o dobiki tumidi, de o mōkuru o bēlaka tumidi, de o dofae o hitabu tumidi, de āi beta-betaika wo uoika de wo ma djobo, de w'āhoko āi kāho o gāhumu hīndō, moi ma rōmānga o Farāngi, moi ma rōmāngā o Djara. De gēnāngōka de wo ma djobo, de wa ika moi ma lōku de wo doa, ho higadono dāku ma tubōka wa iye de w'ōlomo; w'ōlomo de wa mātāka āi inomo de wo ma lōka, wa ino ma lauōka, de ngoi ajo m'āto: āma, ja dōdō ho ka no lio? De w'āto: āhi inomo kōiwāka, de gēnāngōka de mi hākāioli, o kupa tumidi de o mōkuru o bēlaka tumidi, de o bidōho o dobiki tumidi, de o dofae o hitabu tumidi. De wo ma djoboli, de ka wo ma djobo-djobo, wo don, wo uti, higadono ma wāi tumidi de ma yōku

tumidi wa pâha, de ko kinikakana wo boa. Gënàngòka. Àno ka o gûhi i ugo-ngûðitika, de gënàngòka, de ka wo ma gogògèrè higadono ài futo tumidi. De wàto wo ma lega, de o halamata moi wa màke, ma amoko ho luleaui. Gënàngòka de wo lega-lega-lega de wo ma hiniporòka wa kaiha de wàto wo ma lega de ma njawa wo ma tèugo wo ma higòkoino. Gënàngòka, de wi tèmo w'ato: no huha òkia, de no hukaràngá òkia, nénàngòkadau de no ma gògèrè. De w'ato o ngòhaka o nauru to tàgi-tagì, ma àhi ngèkomo i huha, ho nénàngòka to ma gogògèrè. De w'ato: nàko j'akunu de no doa àhi haekiye. Gënàngòka de wo doa ài buluiye de ài kàho wo hidoa. Gënàngòka de wi hidobòngo gënàngika. Gënàngá ka i ma dobòngo-dobòngo, higadono o futo tumidi, d'áha jo tutuku; jo tutukiha de wi higuti. Gënàngòka wi gutiuku, de wo ma djobo, de wa màkeika ma bérèra moi. De i wi hibèhèhèngò j'ato: no ma hidodià gënàngika ka no boa, hùbàbu o tòkata i woe. W'ato: ta tòtòkiana, o ngòhaka o nauru to tàgi-tàgi. De gënàngòka de wo ma djobòka, ka wo ma djobo-djobo, higadono ma wà tumidi de yòku tumidi wa pâha, de ma uku ka i jòfoiye, de wa tèmo ài kàhoika w'ato: h'òlomokàhi. Gënàngòka de i l'òlomòka de i ma djobo, jàto ja ika màuga rèdiòka ma bobèrèki mo ma tèugo ka mo ma dodumule, de wo mi àhoko w'ato: òle! Foo, ngohi àhi danòngò koiwa, to ma tèngo-tèngo àhi rèdiòka. Eh èye ka ngohi ani danòngò o dàugirino. De mi màke de m'ato: Kae danòngò, tanu uha na toaka àhi himànga o wàuge ma hau-haukòka, àhi kiriti ma ko ja pèhakua. De w'ato i èle to ka nàkoua kin-kia o ngòhaka o nauru to tàgi-tàgi. De gënàngòka mi ròtàngá, ho wa mòkuru, wa òhakòka, de ami tupa wo higilio, de mi ipiti, ho wo mi pèlakòka, de mo ma òlomòka, de gënàngòka de wo ma djoboli. De wo mi màkeika ma kòàna ài humu ma djadjaga, de wo mi àhoko w'ato: òle! De m'ato: foo, ngohi àhi danòngò koiwa, to ma tèngo dika, ma kòàna ài humu ma djadjaga. De w'ato èle ani ugaka moi to ma gèwèhi, àhi ngòmhaha ma duduugu. De gënàngòka de mo ma djobo mo uru ma ugaka, de ma ika mo liugiri ma ugaka ma dodoru moi. De m'aoino, de ma pàkoruku o dàugiròka ma kèlèngauku. De wa òluku. De mo leha m'ato, danòngò ja dodòna ho ka na òluku. De w'ato: èle, ngohi o nénàngá dòka, to himàngá de to pòrète ka o kòàna de o hàngàdji ma ngòhaka. De m'ato kae danòngò. to ni hiorikua. De gënàngòka de mo ma djoboli mo uru ma ugaka m'aoino, de ma pàkoruku, de ma kèlèngauku o hudeòka, d'áha wo gèwèhi, wo gèwèhi bòtino de

w'ato: òle, ja òdòà ho gèràngàdàn. De m'ato: danòugò dan o njawa ja butàngà jo hìbàngino, ho jo ule-ule, de ma kòàna w'ato: nàko o nàgòna jo hèpa la i wì adono dākèràngilo, gèràngà ge òràngà ami ròkàta. Gèràngòka de wo ma djobo, wa ika de o hòlòka wo ma gògonika. De jo hèpa de moi i wì dahàbaka. Gèràngòka de wa hèpa de i mi adono, de ja butànga j'ato: ngomi mi mi adono. De muna m'ato: kòali, nginua, nàga wo ma tòngò, wo hèpa, de wo hi adono. De ma kòàna w'ato: ni wì ngoho, la i kawingi. Gèràngòka de ka jo kawingi, hìgàdono o hutu tumidi jo rame-rame, d'àha i pàha, i pàha, de una wo kòàna, de muna mo bòki, de ami àna wo gutyòka, ngomi ajo ma mo gutyòka, ho jo diàli o bèrèra ma dimòno.

LXXIVa. Vertelling van een koning.

De koning had zeven kinderen, de oudsten waren (weg) gegaan, de jongste zoon had bobento. En toen hij groot was, vroeg hij: Moeder ben ik maar (kind) alleen? En zij zeide: wel neen vader, jullui zijn met zijn zevenen, maar je zes oudere broers zijn weg-gegaan! En hij zeide: indien het aldus is, kook me dan eten opdat ik hen achterna ga. En zij zeide: kom vader, zal je ze dan vinden? En hij zeide: ik probeer het toch. En ze kookte hem zijn eten, zeven zakjes rijst kookte zij hem, en sirih, zeven stukjes, en zeven schijfjes pinang, en voor zevenmaal pruimen kalk, en hij deed het in zijn rugzak en hij vertrok. En hij riep zijn twee honden, de naam van den een was Farangi, de naam van de andere was Djara. En toen vertrok hij en hij kwam aan een berg, en hij beklom die, dus klom hij tot den top en hij at (daar). Hij at en hij maakte zijn eten op, en hij keerde naar huis terug. Hij kwam in huis, en zijn Moeder zeide: Vader, wat is het, dat je maar terugkeert. En hij zeide: mijn eten is op. En toen kookte zij hem weer zeven zakjes rijst, en zeven schijfjes pinang, en zeven stukjes sirih, en voor zevenmaal pruimen, kalk. En hij vertrok weer, en hij ging maar, hij klom op, hij daalde af, totdat hij zeven dalen en zeven bergen voorbij was, en toen was er geen weg meer om te gaan. Daar, helaas, was alleen maar de uitgestrekte zee, en toen bleef hij daar maar tot zeven dagen lang. En zie, hij keek, en hij zag een bovenaardsch wezen, zoo groot als een vlinder. Toen keek hij, keek hij, keek hij, en hij keerde zich naar den landkant, en zie.

hij keek, en er stond een man voor hem. Toen sprak die tot hem, zeggende: wat is je wensch en wat is je verdriet, dat je hier bent. En hij zeide: ik ben een jongen, dus ga ik er op uit, maar mijn weg is moeilijk, dus blijf ik hier. En hij zeide: als het kan klim dan op mijn hoofd. Toen klom hij op zijn gordel, en hij trok zijn honden er op. Toen waadde hij met hem daarheen. Toen wuulden zij al meer dan tot zeven dagen (lang), en toen pas kwamen ze aan. Aan wal gekomen, zette hij hem af. Toen hij hem afgezet had, vertrok hij (de jongen) en hij vond een stad. En zij (de menschen) gelastten hem, zeggende: ga daar voorzichtig langs want er zijn veel booze geesten. Hij zeide: daar kan ik niets aan doen, ik ben een jongeling, dus ga ik er op uit. En toen vertrok hij, hij ging al maar door, totdat hij zeven dalen en zeven bergen voorbij was. En er rookte vuur, en hij sprak tot zijn honden, zeggende: wij eten eerst. (Hij was dus in de buurt van menschen). Toen ze gegeten hadden, vertrok hij, zie, hij kwam in hun tuin (van die menschen wier vuur hij had zien rooken) maar een oude vrouw was aan het wieden, en hij riep haar, zeggende: Grootmoeder. Foei, ik heb geen kleinzoon, ik ben geheel alleen in mijn tuin. Wel Grootmoeder, ik ben het maar, je kleinzoon, ik zit hier op je bank. En zij zag hem en zeide: wel kleinzoon (hij dreigde dus haar water maar weg te nemen) neem het (water) niet voor me weg, de zon is heel warm, zelfs mijn speeksel is droog. En hij zeide: wel grootmoeder, ik weet van dat alles niets af, (ik houd me met geen vormen op) ik ben een jongeling, dus ga ik er op uit. En toen presenteerde zij hem pinang, dus pruimde hij. Toen hij gepruimd had, gaf hij haar haar pruindoos terug, en zij kistelde hem, dus besliep hij haar, en als zij den bijslaap ondergaan had, toen vertrok hij weer. En hij trof de bewaakster van des konings putten aan, en hij riep haar, zeggende: Grootmoeder. En zij zeide: foei, ik heb geen kleinzoon, ik ben maar alleen de bewaakster van 's konings putten. En hij zeide: grootmoeder, (mag) ik een stengel suikerriet van je kauwen, mijn strot is droog. En toen vertrok zij om het suikerriet af te hakken, en gekomen (bij 't suikerriet) zocht zij een slechten stengel uit. En zij bracht het en zij schildte het af (en) zij legde het op de bank. En hij weigerde het. En ze vroeg, zeggende: kleinzoon, waarom weiger je het? En hij zeide: grootmoeder, ik ben ook voorwaarts of achterwaarts gaande een kind van koningen en districtshoofden. En zij zeide: wel kleinzoon, ik kende je niet. En toen vertrok zij weer om suikerriet af te hakken, zij

bracht het en ze schildte het af, en ze legde het op een bord, en toen pas kauwde hij het. Hij kauwde en zeide vervolgens: grootmoeder, wat is dat daar beneden? (voor een leven). En zij zeide: kleinzoon, daar beneden zijn zes menschen aangekomen die verdwaald waren, dus spelen ze, en de koning (heeft) gezegd: indien iemand met den bal gooit, en haar daarboven raakt, die wordt haar man. (Zeker om een koningsdochter weer). Toen vertrok hij, hij kwam en verberg zich heel stil. En zij gooiden en een (bal) raakte hem. Toen gooide hij, en hij (de bal) kwam bij haar, en die zes zeiden: wij hebben haar geraakt. En zij zeide: Neen, gijlieden niet, er is iemand die gooide en die heeft me gemaakt. En de koning zeide: haalt hem, opdat ze trouwen. Toen trouwden ze en ze vierden zeven dagen feest, en toen pas was het gedaan. Toen het gedaan was, werd hij koning en zij koningin, en haar vader deed afstand, haar moeder deed ook afstand, dus ze werden dorpsoudsten.

LXXV. BOBALE.

Totoade o ngòhaka ja hìndòto.

Màng'ájo de mòng'ama jo hònéngòka, de ja hàhìni, de i ma djobo, mòngu guawe jo lega, de jàto, ja iha ka i hìngauruku o tònakòka, de ma birànga mo ma djobo o ugaka mo uru, de mi hìbèhèhòngu m'ato: nòngu guawe ufa no ma òlomo. Gèuàngòka de mo ma boòko de mo leha m'ato: nòngu guawe no ma òlomòka è. De w'ato moi iy tìfauku ko ta lèino, ho to ma òlomòka ma bèlaka, ho ma bèlaka to ni gumalaika. Gèuàngòka de ma ugaka o nikutu moi mi hìgòha-gòha, ho i wi dodotobikòka. Gèuàngòka de jo lio ddi mòngu tanòko de ja òko, mòngu barànga i ma hìddku. Gèuàngòka de ma totaleo moi wa gòrakiye, de ka i tìfaka, de moioliye, i tìfakana. Gèuàngòka de wo ma djobo ma bèrèra ma dobikòka wa ika, de ài totaleo i wi tème j'ato: àhi tòmarà no ma hìhàngauku, de anì lako na rafutòka. De ài lako wa sèlèngaiye, ài tau o hìgi moi, de ài rikana o mòng'ajji o bèlaka hàngedòka. Ài mède hànge, de ma totaleo wa huloko w'ato: àhi tupa no lè dinnaha. De gèuàngòka ma totaleo i ma djobo, de ma bèrèra ma dobikuku i tàngi. Gèuàngà de i horène j'ato: Abongoilio ngoi firàngà, o kiàka ma ika, de j'ato dinn o hìgi ma dobikino. Gèuàngà de ma totaleo i ma djobo, de ja ika ka to muna ami pònatuku i tàngi. Gèuàngòka de i horène j'ato: totoroio, o Abongoilio

ngoi firàngà o kiàka ma ika, de m'ato: ngohi nàna, ho no utiuku. De i utiuku de i tème j'ato o Abongoilio ài tupa to là. De mo tème m'ato h'òlomdhi. De ma totaleo i tème j'ato: karo uha h'ò'omo, de ka to ma djobo. De m'ato to ni niki, ho ni damaahi, gèlàngika t'òikdhi. Gèlàngòka de ma totaleo i hòho, de i tàngika o pònatòka, de j'ato: o Abongoilio w'ato: uha to ni so, de mo ma hipàka-pàka, ho mo hònèngòka, de ma totaleo i lio, de ja ika, de ma tupa wa tètòròka, de i pahàka.

LXXVa. Vertelling van de twee kinderen.

Hun vader en hun moeder waren gestorven, en ze hadden honger, en ze vertrokken om naar hun manga's te gaan zien, en zie, toen ze aan den landkant kwamen, hingen de takken naar beneden op den grond (van zwaarte). En de zuster vertrok om suikerriet af te hakken, en ze beval, zeggende: eet onze manga's niet op. Toen kwam ze (terug) naar zee, en ze vroeg, zeggende: je hebt onze manga's gegeten, hé? En hij zeide: èen is gevallen, dus die heb ik me genomen, dus heb ik de helft opgegeten, dus de helft heb ik voor je overgelaten. Toen sloeg ze hem met een bos suikerrietstengels, tot ze ze allen op hem kapot sloeg. Toen keerden ze terug naar hun huis zeewaarts, en aan zee gekomen, deelden ze hun goederen. Toen beurde hij een haan op, en die viel weer neer, en nog een keer in de hoogte (wierp hij hem) en hij viel niet meer. Toen vertrok hij, hij ging naar het eind van het dorp, en zijn haan die sprak tot hem, zeggende: ga schrijling op mijn hals zitten, en doe je oogen dicht. En hij opende zijn oogen (en er was) zijn huis als een moskee (zoo mooi) en zijn haardsteen, drie stuks van wierook. Toen na drie maanden gelastte hij den haan, zeggende: ga landwaarts mijn pruindoos halen. En toen vertrok de haan, en hij ging zitten aan het benedeneind van het dorp. Toen kraaide hij, zeggende: Waar is de zuster van Abongoilio? En zij zeiden: landwaarts, bij de moskee. Toen vertrok de haan, en hij ging op de nok van haar huis zitten. Toen kraaide hij, zeggende: Totoroio, Abongoilio zijn zuster, waar is die? En zij zeide: dat ben ik, kom dus naar beneden. En hij kwam naar beneden, en zeide: Abongoilio heeft gezegd: dat ik zijn pruindoos moest halen. En zij sprak, zeggende: laten we eerst eten. En de haan sprak, zeggende: laten we niet eten, en (laat) ik maar weer

vertrekken. En zij zeide: ik volg je, dus wacht nog op me, (dan) ga ik ook daarheen. Toen vloog die haan op, en zette zich op den nok van het huis, en zeide: Abongoilio zegt: ik mag je niet brengen. En ze gooide zich, gooide zich, dus is ze gestorven. En de haan keerde terug, en, aangekomen, hakte hij die pruimdoos fijn, en (de doos) was weg.

LXXVI. BOBALE.

Totoade o Horòduika.

O njawa wo ma têngo de ngoi fekata. Mànga ngòhaka moi de gèràngòka ma ngòhaka ma gogianinòhi i òlomo o bole o utu moi, ho de i lamoko de i òlomo o bole o utu iata. De gèràngòka de ài àma w'ato: hi umòka. De ngoi ajo m'ato: uha, nànga ngòhaka ho, ma ài àma ka wo ributu, w'ato: nàko hi umona, de ngòne ha màke i hùba, hābābu òkiana hi hitòfo. De m'ato nàko de ika. De gèràngòka de ài àma w'ato: Horòdo, na ino la ho ma djā. De w'ato: ika. Gèràngòka de i ma djobo, de ja òko, ma gāhìdka ja òko, de ma garàngoto ja màke o tika moi, de wa djāuku, de w'ato: Horòdo no òmunu. Gèràngòka de wo òmunu, de wa uku dan, de ma garàngoto j'ato i wi gòli, de wa tàgokino, de wa pugo-pugo, de m'anènu òaukile i pada, de ài àma w'ato iti o Horòdo o garàngoto i wi gòlìdka. Gèràngòka de ma djā wa tauru ho wò ma liòka, ho ma tauòka wa iha, de ngoi fekata mo leha, m'ato, ho nànga ngòhaka, de w'ato: o garàngoto i wi gòlìdka. De jato i ma lega, de ka wo ma boaiha, ma garàngoto ka wo ma gao-gao, de w'ato: ija ajo, nànga garàngoto na tètòruku, la to na bēlētāhi. Wa ika, de ma peda o utu moi wa tòlànguku de wa fēlētā, ka wa rāgo-rāgobo, de gèràngòka o utu moi wa fēlētòka o wānge moi. De gèràngòka de ngoi ajo m'ato mo ma lega, de ka wo ma boaiuo, ka wo ma dāi-dāi ma peda u udi moi o daba hiwòka; wa kēlēnga uku, de w'ato: ajo no na kētòko. Ma kētòkuku de w'òlomo ka wo têngo. Gèràngòka de ài àma w'ato: Horòdo o ngòtiri ho wānga. W'ato: ika, de i ma djobo, ja iha de, de wa tòlānga o huburu ma zēha moi, de w'ato: Horòdo no djāga, la na mòku. Gèràngòka de i ruba, de wa mòku, ho i wi higudjùdka, de ài àma w'ato èli, wo hòuēngòka. Gèràngòka de wo ma liòka, ho ma tauòka wa òko, de ngoi fekata m'ato: ho nànga ngòhaka! De w'ato: dina o gòta i wi tapaluku. Gèràngòka de jato, i ma lega,

ka wo ma mòku-mòku ma gòta, ma dèkùra ja òko, de ài àma, de ngoi ajo j'ouròka, ja tobòte o rato. De wa òko, mànga loàka wa kélengauku, de w'ato: àma nànga ngòtiri na pàkoro. De ko wa pàkorua. De w'ato: ho bàba, de o ngo ajo ka ni hi budi, de w'ato, nàko kogènaugà, de o inomo ni hi bàkàì, la djòdhi t'òikòka. Gènaugòka de ngoi ajo mi bàkàì o kupa tumidi, de o dofue o hitabu tumidi, de ài tuaika wo nonika de wo ma djobo. Gènaugòka ka wo ma djobo-djobo, ho ma wàì tumidi de ma lòku tumidi wa pàha, de w'ato wa ika wo ma têngo ài tanòka wo ma gogògèrè, ài bòhokò wo djàga-djàga. De w'ato: toa aù! kia gènaugà uo djàga-djàga? De w'ato: àhi bòhoko. De w'ato: toa, no hupaino la ho ma tàgoko. De w'ato: ka, i ni togòhànga mòde, ko no hi màkena, àhi tólumu de o bakaru. De w'ato ho ma tàilòhi toa! Gènaugòka de Horòdo w'ato: nàko no hi ruba, nènangòka to ma gogògèrè, ma nàko to ni ribàngòhi no hi mòtèke. Gènaugòka de i ma tàgoko, ho i hibàki-bàkiti higadono ài bòhoko i wèdèròka de ma bòhoko ma dutu wo ruba. Gènaugòka de wo nomikiye de wi mòtèkòka. Gènaugòka de i ma djobo, jàto, ja ika ja màkeika ja ruànge, de ma Horòdo w'ato: toa, abeika, ho mà katàgoko. De j'ato: i ni togòhànga no mi màkeua, daèna mia mèmèkana ma hali o huburu ma ròhe! De w'ato ho ma katàilòhi, nàko uginì ni ruba, ni hi mòtèke ngohi, ma nàko ngohi to ruba tì ni mòtèke ngini. Gènaugòka de i ma tàgoko, de wo ma têngo i ma tàgokòka, wo ma òkoiye, de wo rubàka, moí wo ma òko, ka wo rubàka, wo ma têngoli ka wo rubakali, de ka i wi niki unàngà. Gènaugòka i ma djobo, ho jàto ja ika ja ruànge, i ma gogule, de ma Horòdo w'ato: toa, abeika, ho ma katàgoko. Ké! mòde ko no mi màkena, daèna mia gogule o bakaru. De w'ato: ho ma tàilòhi. Gènaugòka de wo ma têngo i ma tàgoko, de ka wi rubàka, wo ma têngoli ka wo rubàka, wo ma têngoli, ka wo rubakali, de ka i wi mòtèke unàngà. Gènaugòka de i ma djobo, ka i ma djobo-djobo, de ka jo hupu o gàhiòko. Ma gàhiòko jo hupuòko, de ma Horòdo w'ato: ho tobòngo. De òna j'ato: ngomi mi adouua. De w'ato nàko de ni doa àhi buluiye. De gènaugòka de jo doa ài buluiye de wo tobòngo ka wo ma dobo-dobòngo higadono mànga mòde hange, d'aha jo tutuku. O bèròra moika jo tutukika, de wo màngàkunkaua, hàbàbu o hihilumu i wi gòòka. De uku i jòfo-jòfo, de w'ato ni òiki, o uku ni na yè. Gènaugòka de wo ma têngo w'òiki. W'ato wa ika, ma bobèrèki mo ma têngo ami bòhoko mo djàga-djàga, de w'ato: è e! Po, ngohi nènàngà nàga àhi

danòngò moíua. De w'ato òle, Hòròdo wo hi huloko ani uku ta yè. De m'ato: gèna no ma yè. De wa ika wa yè de m'ato: uku ni tapayn. Gènàngòka de wo hòuèngòka. Gènàngòka de ma Hòròdo w'ato: abeika, ni wi lega. Gènàngà i ni butànga, ka wo tédékana wo líoua. Ja iha de i mi àhoko j'ato: òle! De m'ato: fo, ngohi àhí danòngò moíua. Ka ngomí ē, o Hòròdo wo mi huloko ani uku mi gáhoko. M'ato ni ma zè n'èna. Ja ika de m'ato: kakàtama na tapayn, de jo hòuèngòka. Gènàngòka de ma Hòròdo w'ato: kae, ka jo dodòà ho mànga dèkàna, ngohi ko ta legàhi. Wa iha de w'ato: òle! Fo! ngohi àhí danongo koiwa. De w'ato: òle, ka ngohi ani uku to ma zè. De m'ato: gèna no ma zè. De wa ika wa zè, de m'ato, mi tila ma bòhokuku. De wo mi kapèta, ho o tònaka ma dobikuku mo tubuku, de m'ato mi tàgoko, de wo mi òto, wo mi hihitòka. Gènàngòka wo ma gògère, de w'ato wo ma lega, de ami ròkata ka wo ma boaino, de ma Hòròdo w'ato: ète, o kiàka ika n'òiki? De w'ato: kae, ho inomo n'ènàngà moi. De w'ato: ète ngohi o Hòròdo. Gènàngòka de ka wi tuduku, de wo ma pàata, ka wi ngòhn, ka gòtaika jo tàdi. De ma Hòròdo w'ato: ète, ngohioli to ni tuduku, de w'ato: ngaro ka iha. Gènàngòka de wi tudukiha, de w'ato, wo ma pàata, de ài gnouika jo tàdi, ho wo rubaiha, de wo ma pàatika, de ka wi tòma. Gènàngòka de wo ma djoboli, w'ato wa ika, de wa màkeika ma bérèra moi, ma njawa koiwa, duga-duga, o damunu moi i kèlèngauku. De w'ato wo tàkoro de ma njawa mo ma tengu m'ato: ké, ni togòhànga mòde, ko na màkeua ma njawa koiwa, o garuda i mi màtaka. De w'ato: nàko de hupuika. Gènàngòka de mo hupu de wa leha w'ato: kinino i boa-boa, de m'ato: o wàngè ma hiwarika. Gènàngòka ài diu wo ma gihoro, de ma damunu wo tàkòro. Gènàngòka w'ato wo ma lega, ka i ma boa ma nauru, ma haeke ngimoi de iatòka. Gènàngòka de wa òto ka wo tengu, de i hòuèngòka. Gènàngòka wo tàkòroli de w'ato wo ma lega, de ma bèka ka i ma boino ma haeke ngimoi de hinòtòka. De gènàngòka de wa òto ho ka wo tengu de i hòuèngòka. Gènàngòka de wo leha w'ato: Bidjiwerenama, ani àma o kiàka unàng'ái kòbòngo. De m'ato: dèkéua o huburu ma goòka. Gènàngòka wo ma djobo wa zè, wa ino de wa diàl ho jo wàngokali. Gènàngòka de wo mi mòzòka, ma ngo Bidjiwerenama. Gènàngòka de jo naneànga o futu tumidi de o wàngè tumidi.

LXXVIa. Vertelling van Horodo.

Er was eens een man met zijn vrouw. Zij hadden een kind, en toen dat kind pasgeboren was, at het een tros pisangs op, dus toen het groot was, at het vier trossen. Toen zeide zijn vader: laten we hem weggooien. En zijne moeder zeide: neen, 't is immers ons kind! Maar zijn vader hield maar vol, zeggende: indien we hem niet weggooien, dan krijgen we moeite, want we hebben niets om hem te voeden. En zij zeide: als het moet vooruit dan! Toen zeide zijn vader: Horodo, kom, opdat we met het werpnet visschen. En hij zeide: vooruit. Toen vertrokken ze en aan zee gekomen, gingen ze de zee op, en ze vonden een school haaien, en hij gooide het net uit en hij zeide: Horodo duik (om te zorgen dat de onder het net gevangen visschen niet ontkwamen)! Toen dook hij, en beneden gekomen zeiden de haaien: dat ze hem bijten zouden en hij greep ze en hij wrong, wrong ze en het bloed kwam naar boven en zijn vader zeide (bij zichzelf) de haaien hebben hem maar alleen opgegeten. Toen trok hij het werpnet (naar zich toe), dus keerde hij naar huis terug. Zoo kwam hij in zijn huis, en zijn vrouw vroeg, zeggende: ons kind? En hij zeide: de haaien hebben hem opgegeten. En zie, ze keken, en hij kwam je maar landwaarts, de haaien bracht hij maar mee, en hij zeide: ja moeder, maak onze haaien maar schoon, en ik zal nog eerst voor ons sago kloppen. Hij ging en hij hakte een sagoboom om, en hij klopte hem, hij deed het maar heel haastig, en zoo klopte hij een boom op een dag. En toen zeide zijn moeder, dat ze (naar hem) zou kijken, en hij kwam er maar aan, hij droeg weer op zijn rug een mand sago, groot negen ribben (vreeselijk groot, een vracht voor 50 man). Hij zette het neer en zeide: Moeder bak ze voor ons. Ze bakte het en hij at het alleen op. Toen zeide zijn Vader: Horodo we hakken (een boom voor) een prauw om. Hij zeide: vooruit. En zij vertrokken, en aan den landkant gekomen, hakte hij (de Vader) een boom om voor de kiel van de prauw, en hij zeide: Horodo, pas op, dat je hem op je schouders neemt. Toen viel hij, en hij ving hem op zijn schouders op, dus drukte hij (de boom) hem (Horodo) in den grond, en zijn Vader zeide: neen maar! hij is dood. Toen keerde hij naar zijn huis terug, dus, thuis gekomen, aan zee, zeide zijn vrouw: dus ons kind? En hij zeide: aan den landkant is een boom op hem gevallen. Toen, zie, ze keken, hij droeg maar dien boom op zijn schouders, met den top (vooruit) en zijn Vader en zijn

Moeder vluchtten, zeggende (bij zich zelf) dat het een storm was. ('t Gaf natuurlijk een vreeslijk gekraak op die manier een boom door het bosch te dragen). En aan zee gekomen, legde hij hem op hun erf neer, en hij zeide: Vader, hak onze prauw. En hij hakte hem maar niet. En hij (Horodo) zeide: dus vader en moeder, gij bedriegt mij maar, en hij zeide: als het aldus (staat) kook dan maar eten voor me. Toen kookte zijn moeder hem zeven zakjes rijst, en zeven stukjes sirih, en zeven schijfjes pinang en kalk om zeven maal te pruimen, en hij deed het in zijn hoofddoek en hij vertrok. Toen liep hij maar door, dus toen hij zeven dalen en zeven bergen gepasseerd was, ziet, hij kwam bij een man (die) in zijn huis zat, op zijn pan te passen. En hij zeide: vriend, waar pas je daar op? En hij zeide: op mijn pan. En hij zeide: vriend, kom buiten, opdat wij met elkaar worstelen. En hij zeide: nou, je bent zeker gek. Zie je me niet, mijn hoed is een (grooten) steen! En hij zeide: laten we 't eerst probeeren vriend. Toen zeide Horodo: als gij mij omgooit, blijf ik hier, maar indien ik boven op jou kom te liggen, volgt gij mij. Toen worstelden ze, dus draaiden ze zich al om en om totdat zijn pan aan gruis was, en de eigenaar van de pan viel. Toen stond hij op en hij volgde hem. Toen vertrokken ze, zie, ze kwamen en vonden drie lui, en Horodo zeide: vrienden, komaan, laten we met elkaar worstelen. En zij zeiden: ben je gek, zie je ons niet, dat onze hengelstokken daar huburn-stammen zijn (grootte boomen). En hij zeide: laten we het toch probeeren, als gijlieden valt, volgt gij mij, en als ik val, volg ik ulieden. Toen worstelden zij, en de eene worstelde met hem, hij stond op en hij viel, een ander stond op (de lui zaten dus,) en hij viel maar, en de eene nog viel ook en zij volgden hem maar. Toen vertrokken zij, dus zie, zij kwamen waar drie lui aan 't spelen waren, en Horodo zeide: vrienden, komaan, laten we zamen worstelen. Nou, je ziet ons zeker niet, dat ons speelgoed daar een (grootte) steen is? En hij zeide: laten we het eerst probeeren. Toen worstelde de een met hem en hij viel maar, nog een, en hij viel ook, en zij volgden hem maar. Toen vertrokken zij, ze gingen al maar voort, en ze kwamen maar aan het strand. Aan het strand gekomen, zeide Horodo: waden we! En zij zeiden: wij reiken niet (tot den bodem). En hij zeide: klim dan maar op mijn gordel. En toen klommen zij op zijn gordel, en hij waadde, hij waadde al maar door, tot drie maanden toe, en toen pas kwamen ze aan. Aan een land gekomen, kon hij niet meer, want hij was begroeid met schelpen. En er

rookte vuur, en hij zeide: gaat vuur halen. Toen ging een. Zie, hij kwam aan den landkant en een oude vrouw paste op haar pan. En hij zeide: grootmoeder! Foei, ik heb hier niet één kleinzoon. En hij zeide: grootmoeder, Horodo heeft me gelast (van) je vuur te halen. En zij zeide: neem dat maar. En hij ging om het te halen, en zij zeide: vuur val op hem. Toen stierf hij. Toen zeide Horodo: komaan ga naar hem kijken met zijn zessen, zoo lang keert hij maar niet terug. Zij gingen en zij riepen haar: Grootmoeder. En zij zeide: Foei, ik heb niet één kleinzoon. Wij zijn het maar hoor, Horodo stuurt ons om je vuur te vragen. Zij zeide: neem dit maar. Zij kwamen en zij zeide: tang, val op hen, en zij zijn gestorven. Toen zeide Horodo: wel, wat is het toch met hen, dat ze zoo lang (uitblijven) ik zal zelf nog gaan zien. Hij kwam landwaarts en zeide: Grootmoeder! Foei, ik heb geen kleinzoon. En hij zeide: Grootmoeder, ik ben het maar, ik haal je vuur. En zij zeide: neem je dat maar. En hij ging het nemen, en ziet, zij duwde hem in de pan. En hij schopte haar, dat ze een eind verder op den grond viel. En zie, ze greep hem, en hij hakte haar doormidden. Toen bleef hij daar, en zie, hij keek (en) haar man kwam er aan, en Horodo zeide: Grootvader, waar ga je heen? En hij zeide: wel dit is maar een (stuk) eten voor me. En hij zeide: grootvader, ik ben Horodo. Toen stak hij (naar) hem en hij sprong op, dus miste hij hem maar, hij raakte maar in een boom. En Horodo zeide: Grootvader, ik zal ook naar je steken. En hij zeide: gooi maar landwaarts. Toen gooide hij landwaarts naar hem, en kijk, hij sprong op, en hij raakte hem in zijn billen, dus viel hij op den grond, en hij sprong toe, en hij doodde hem. Toen vertrok hij weer, ziet, gaande vond hij een dorp zonder bewoners, alleen maar lag er een trom. En ziet, hij sloeg er op en een vrouw sprak: wel, je bent zeker gek, zie je niet dat er geen menschen zijn, dat de garuda ons allemaal opgegeten heeft. En hij zeide: kom er toch maar uit. Toen kwam ze buiten, en hij vroeg, zeggende: vanwaar komen ze gewoonlijk? En zij zeide: van het Westen. Toen sleep hij zijn knipmes en hij sloeg de trom. Toen kijk, hij keek, en het kwam er aan, het mannetje met veertien koppen. Toen hakte hij eenmaal, en het (dier) is gestorven. Toen sloeg hij weer (op de trom) en zie, hij keek, het wijfje kwam er maar aan met twaalf koppen. En toen hakte hij maar eenmaal, en het is gestorven. Toen vroeg hij zeggende: Bidjiweremama, waar is het gebeente uws vaders? En zij zeide: gindsch aan den voet van

den hoeboeroeboom. Toen ging hij ze halen, hij kwam en hij maakte ze (met toovermedicijn 't een of ander) en ze leefden weer. Toen trouwde hij Bidjiwerenama. Toen vierden ze feest, zeven nachten en zeven dagen.

LXXVII. BOBALE.

Totoade o tölumu i hio-hioika.

O ajo moi de o äma moi, mänga ngöbäka ja hiuäto, o ngoheka mo ma tängo, o nauru wo ma tängo. Ho ma gia-birängä mäng'ajo de mäng'äma jo kokihönängöka, ho ka önängä ja hiuätoäka, unängä o ngale-ngale munängä o mohölöhe. Ho mi hiliugiri wo iyäka, de mo mi tängo ma köäma ngoi öra mo dadu mo ukü, ho mo möde-köka, ma ka wo mi öluku. Mo hioika, de w'äto no ma häkäi, la n'öyomo. Gönängökadau de mo ma häkäi, ho i öhaköka de m'öyomo, ho m'öyomöka, de m'öiki, mo ma djobo. Mo mi tängo ma köäma ngoi öra daku mo dadu ma iye, ho mo mödeköka, ma de mo hioika mänga taäka, am'iränga ka wo mi öluku, de w'äto no ma häkäi la n'öyomo. Gönängökadau de mo ma häkäi, ho i öhaköka de m'öyomo, ho m'öyomo, i bätö de w'äto, e nenängädau mäta-mäta ta öluku. Gönängökadau de m'öiki, mo ma djobo, mo mi tängo ma köäma daukuku, o hära tumiduku, daku iye o hära tumidiye, de ma köäma wo totogorönauku äi tau ma kabaturula tumiduku, de gönängä wo mi mödeke, ho wo gögërika. Gönängökadau de äi toroa w'äto: w'öiki wo hidete. De w'äto: ä ähi toroa w'öiki wo hidete, ho ti niköhi. De m'äto: ä äni tölumu ta bätöähi ho uha n'öiki de daäna nänga guba ma ko i toakoähi! De m'äto näka n'öiki de no hioino, de uha no ma toduba. Ä äna ko wo ributu ho ka w'öiki jo djädji o möde hänge. Gönängöka j'öiki, ho mänga djädji o möde moiökähi, muna mo hönönge. Gönängöka de mänga djädji j'adondäka, ho jo liäka, de jo uti, de gëna ämi lungunu wa mäke, de ka äi äle ma ögununga wa tidingi, de w'äto: ä ä, nenängä de ho ögohidhi näga. De daäna ngoi hirängä mo ma dädi o töuaköka. Gönängökadau de w'äto, o ngöbäka o nauru, ho to ma dägi-dägiöhi: ä daäna ngoi hiränga ka mo äri. Gönängökadau de wo ma djobo, ho o äkäre tumidi wa päha, ho de ma moiöli de gönängihadau wa hänga ka wo ma djobo-djobo, ho ma jöku daku ma äkäre i hähura ho mänji ho uri-uriti, de gönängiyedau wo don, ka wo ma djobo-djobo, ho o jöku tumidi de ma wäi tumidi wa päha, de däkëna

ma yòkùdka o gàbí de o manuru ma rubu-rubuiye, de ma uku ka i jòfoiye, de w'ato: èle De m'ato: ngohi àhí danòngò mófua. Nénàngòkadau, ngohi to ma têngo-têngòka, ma kòàna ài humu ma djadjàga. De w'ato: e èle ka ngohi! E danòngò gèràngino ngona? Gèràngòkadau de wo ma tamiye, nae o bímáawàka ho dàkuku jo wère, ma kòàna ngoi òru i ma òhiki. Gèràngòkadau de mi huloko o mòkuru wo òru, wa pàgèle, o dbugono ma hiwariha, ma gani-gani, o dbugono ma damouha ma hèmò-hèmòro. Gèràngòkadau wo utiuku. De m'ato: e danòngò, o boruauka, to ni hihipukòka. De w'ato: ha ika. De mi hihipukòka, de ma mòkuru ma kakanuku de ma bidoho mo dohi-dohikuku ka de ja uku de j'ato: ufu èle i dodòna ho ani bouu ka o toginitaròka. De m'ato e, ngòne nèna o horogòka, de o toginitaròka, o kinino ha màke. È, ma mòkuru gèna, ka j'òna o tapauka i ma mòkuru. J'ato: e nèna dau nànga èle o mòkuru ma kakanuku, ho ngohi to ma mòkuròhi. Maauka j'ato: e ngomí utu. Gèràngòkadau i ma mòku-mòkuru, ho ja kokigani, ho e gèna mo hòne-hònéngika, ma duru gèna wo mi ní-niki, ka ma luluiha, i mi gani, ho gèràngòkadau ami dodiano i ma òhi-òhiki, ma muna ko mo ma òhikua, ho de ja iye de j'ato: nènàngà ho mi dodòna? De mànga ajo m'ato: e ka ni mi maynka dika, ho o totaleo i horène, de ka to mi hi moho-mohoiye! De j'ato: e hòte ma àna wo mi ngamo, de m'ato: e ka ngohòka, ho wo ngamona. Gèràngòkadau de i ma liòka ho gèna jo hutòka, ho j'òyomo, ma hidiàí, munàngà gèna mo ma bobèrèki, ho mo ma têngoíno, ho gèna mo ma iduiye, de m'ato: èle gèna moi o tòlumu okisino na màke. De m'ato: e kàngano gèngòka o àgèròka i hilàkètuku, de ta gòrakino. De m'ato: e ufa nènàngòka la ho ka o duniàka, de tanu o tòlumu gèna, ho ka to ngohi àhi gíama. De m'ato ejo-hio de ho ka to ngohi àhi gíuoli. Ho gèna ma mohòlèhe de ami rihimàngòka de m'ato: e èle, ho ma ngoe. De m'ato, e daéna o bèrèròka ho gògère, ho hòte o njawa jo àgi-tàgi, de i na hidamàkeino, de ha àhoko. De m'ato: e j'òyomo o gàbí de o manuru ma bòro. Gèràngòkadau de m'ato, e àhi gogulàpète to ma yèdhi, de mo wòhamika, de dàkaika ka ma teòke ma borua ma kutí, de ka mi hihupnino, de i ma rihimàngino, e, muna gèna ma mohòlèhe ka mo ruku, ko m'òyomòka de hiadono j'òyomo i hòto. Gèràngòkadau de j'òyomo i hòtòka de i ma idu, ho i ma iduiye, de w'ato: ani tabàko ho ma dubuku. Gèràngòkadau de mi hidoaka, de wato wo mi hidotyò, ka o homaíno, de w'ato: íja nènàngà, de ngohòhi. De m'ato: kahuròno to ní tème t'ato:

tyaràkia, t'ato ani tòlomu ta bòtoahi ho uha n'òiki, de nànga guba ma i toukoahi, ho abeika, nènàngá ho dododhi nèngòkadau ha indòka. Gènàngòkadau de ja kiòkòka, ho ma totaleo i horène de i ma mao ho dàkuiye j'òiki, ka de ja iye ma muno ma ngòhamòka dàkuika, una wo ma dududòka, wo ma gògèraku ho de ma djoungu wi màke de wi leha w'ato: no huha òkia, no hukaràngá òkia, ho no mi ado-adonua, ma i dàdi no mi ndono, ho ma kokumàkeua, i dàdi ka ho ma kamàke. De w'ato: Djou to huha òkiaua, ta hukaràngá òkiaua ma àhi totaleo nènàngino nàga moi i himàngòka ho ta niki. De w'ato: ho ko dàkènàngòka de ngòna no mau no mi higelio. De w'ato: Djou ngohi àhi hininga to mau to mi higelio. Gènàngòkadau de wo mi tamu-tamunuku ho o ngòmaha moi, de ma mdkuru wo mi hidoakika de w'ato: abeika ni hidoaka. Gènàngòkadau de mi hidoaka de wo mi hidotyò: ho nènàngá ho ka o njawa duniàka. De w'ato: abeika o bidoholi ni hidoaka. Gènàngòkadau de ma bidoholi, mi hidoaka, de wo mi hidotyooli, e ho ka o njawa duniàka. Gènàngòkadau de ma dofaeoli w'ato: abeika, nèua o dofaeoli ni hidoaka, e kokogèuàngá hiadono ma tabàko mi hidoaka. Gènàngòkadau de ma hòtoku wo mi wuuu, ho i bòtòka, de wi hidoaka, de w'ato: nènàngá na tyo na bitu-bitumika, nènàngá, ngaro to ni tila la dau no tubukuku, la ngaro no rubaiye, ma nha na pidili, de w'ato ani hininga na bitu-bitumu, nènàngá to ni tila. Gènàngòkadau de ài hininga wa bitumòka de w'ato: nàga, ngaro no hi tila. De wi hibèhèhòngo w'ato: nènàngá ma àkèrè u'aouku, de no hibarihi ami youòka ma iata, ami haekika ma iata. Gènàngòkadau de wi tila, ho dau wo tubukuku. Kokogèuàngá wo ma gòkoino. Kokogèuàngá ma bòto ka wa djo-djòdòka, ka de wo tubukuku, de wo hibarihi ma àkèrè gèna ma bòtòka ami youuku ma iata, ami haekika o ma iata. De m'ato ni hi bèlènga, dène àhi ngòmaha i toaka. Gènàngòkadau de i mi bèlènga, ho i mi bèlèngaiye, j'ato: i mi guri. De ngomi ajo m'ato e ngonì hàfuru, ani kòngo ufa i mi ditifa, ami bòhono. Gènàngòkadau de màngu guba i toaka ho jo rame de j'òyomo de j'òke-òkèrè, o futu hiwo de o wàngè hiwo ja tufu-tufuku, jo wuniugi o wàngè ma bionòka de ja ika o wàngè ma dumundòka, de ja òko o ngawa-ngawàka, de ja uku o igo-bulàka, de ja uku j'ato e ho gènàngá o kabaharàngá òkia, ho jo tufu-tufuku. De j'ato a, ma kòàna ugoi òra mo hòuènge, mo lio, ho jo tufu-tufuku. Gènàngòkadau, de gèna wo mi ma moyòka, wo doa wo kòàna, ài toroa wo uti wo hèrèra ma diuòno.

LXXVIIa. Vertelling van de oude hoed.

(Er waren) een vader en een moeder, die hadden twee kinderen, een meisje en een jongen. En die broeder en zuster hun ouders waren beide gestorven, zoodat zij slechts (met hun) tweeën (nog over waren) hij, een jongeling, zij, een jongedochter. Dus zocht ze (voor) hem (opdat) hij zou trouwen, en zij sprak met de dochter van den Koning die Noordwaarts van hen woonde, dus zij wilde; maar hij wilde haar maar niet. Toen zij terugkeerde sprak hij: kook voor je en eet. Toen kookte ze en dus toen het (eten) gaar was at ze. Dus toen ze gegeten had ging ze en vertrok (weer). Zij sprak met de Koning zijn dochter die Zuidwaarts boven hen woonde, dus die wilde, maar als ze terugkeerde in hun huis wilde haar broeder haar niet (hebben). En hij zeide: Kook voor je en eet. Toen kookte ze dus toen het (eten) gaar was, at ze. Dus toen ze klaar was met eten, zeide hij: wel, (die) hier (zijn) wil ik allemaal niet (hebben). Toen ging ze en vertrok, zij sprak met (de dochter des) Konings Zuidwaarts, zevenmaal, (met de dochter van den Koning) die boven woonde, zevenmaal, en (met de dochter) van den Koning die in het midden (tusschen aarde en uitspansel) woonde, wiens huis.... (het woord hier gebruikt, weet ik niet te verklaren) zevenmaal; en toen (bij de zevende maal) stemde hij toe haar (te trouwen) dus hij bleef daar (aan huis). 109 Toen zeide zijn schoonvader dat hij ging (zeilen) varen. En hij (de schoonzoon) zeide: wel, mijn schoonvader gaat uit varen, dus ik volg hem nog. En zij zeide: wel, je hoed heb ik nog niet klaar (die ze als jonggetrouwde vrouw voor haar man moest maken,) dus ga niet, en ons gordijn daar (voor de slaappleats) is nog niet eens geseheurd. (Ze hadden nog niet in geslachtsgemeenschap geleefd). En zij zeide, als je gaat en je keert terug, dan moet je niet verwonderd wezen (over wat je vindt). Wel, hij weerstond haar maar, dus ging hij maar. Zij beloofden (over) drie maanden (terug te komen). Toen zij vertrokken waren, en er nog een maand aan hun gestelde tijd ontbrak stierf zij. Toen de door hen beloofde tijd gekomen was, keerden zij dus terug en zij kwamen aan land, en toen zag hij haar graf, en hij sloeg maar op zijn borst, en zeide: ja, en ik ben er nu nog! En dat (hoorende) werd zijn zuster vreeselijk bedroefd! Toen zeide hij: ik ben (weer) een jongeling, dus ik ga er nog op uit. Wel, dat (hoorende) huilde zijn zuster maar. Toen vertrok hij, dus was hij over zeven rivieren gegaan, dus (kwam hij aan) nog een, en

toen ging hij dien op, hij ging al' maar door, dus boven op den berg stroomde het water als aangeregen kralen (was het dus bevroren?) en daar klom hij naar boven, hij ging al maar door, dus was hij over zeven bergen en door zeven dalen (gegaan) en daar boven op den berg stonden de jasmijnen en dubbele jasmijnen tegen elkaar gedrongen, en er ging rook van vuur op. En hij zeide: Grootmoeder! En zij zeide: Ik heb hier niet één kleinzoon, ik ben hier heel alleen (als) bewaarster van de putten des Konings. En hij zeide: wel grootmoeder ik ben het maar! Wel kleinzoon, komt gij daar vandaan? Toen ging hij zitten. (Zij zeide): nu, als ze vanavond daar boven leven maken, zijn de dochters des Konings aan het baden. Toen beval ze hem om pinang te klimmen (en) hij plukte aan den kant van het Oosten bedwelmende (pinang) aan den kant van het Westen lekkere (goede pinang). Toen klom hij naar beneden. En zij zeide: wel kleinzoon, ik zal je in de kist sluiten. En hij zeide: vooruit maar. En zij sloot hem er in, en zij maakte die pinang klaar om te pruimen, en ze brak de sirihvruchten en legde die klaar.

Maar als ze (de koningsdochters) naar beneden kwamen, zeiden ze: bah, grootmoeder, hoe komt het dat je riekt naar aardlingen! En zij zeide: wel, wij zijn hier in den hemel, en waar zou men (hier) een aardling vinden? Wel, (zeide de grootmoeder) daar is pinang, 't is goed om uit de pruimdoos te pruimen! Zij zeiden: wel, nu heeft onze grootmoeder pinang klaar gemaakt, dus pruim ik ook. Eenigen zeiden: wel, wij een beetje! Toen pruimden ze allen, dus werden ze allen duizelig, dus, wel, die gestorven was, (die) hij later gevolgd was, zij rolde om (zoo duizelig was ze.) Dus toen haadden haar makers, maar zij alleen baadde niet, dus kwamen ze (uit het water) naar boven, en zeiden: hoe (moet) het nu met haar? En hun grootmoeder zeide: wel, laat haar maar achter, dan, bij het hanengekraai zal ik haar naar boven in de licht (gewesten) brengen. En zij zeiden: zeker zal de Vader op ons knorren, en zij zeide: wel, (zij is) maar bij mij, dus hij bromt niet. Toen ze naar huis teruggekeerd waren, en het duister was dus, maakte zij het eten klaar.

Zij, het oudje, was daar maar alleen, dus zij kwam overeind en zeide toen: grootmoeder! daar is een hoed, waar heb je die gevonden? En zij zeide: wel straks hing hij daar aan een boomstomp en ik raapte hem (den hoed) op. En zij zeide: wel het is hier toch niet zooals op de aarde, en toch (zou ik zeggen) dat die hoed zooals mijn hand (van hoedenmaken) is. En zij zeide: verbazend, en het is zooals mijn goed ook. Dus toen (kreeg) die maagd haar portie eten

vóór haar en zeide: wel grootmoeder, er is veel (eten)! En (de grootmoeder) zeide: wel, wij wonen hier in het (dooden) dorp, dus (als) de lui heen en weer loopen en ze ons hier aantreffen, dan roepen wij hen. En zij (de maagd) zeide: wel, 110 zij eten enkele en dubbele jasmijnknoppen. Toen zeide zij (de grootmoeder) wel, ik zal nog mijn peuterstokjes (?) halen. En zij ging naar binnen, en daar binnen draaide ze de sleutel van de kist om, en ze deed hem er uit komen en als zij tegenover elkaar zaten wel, zij, de maagd, boog zich maar, ze at maar, totdat ze klaar was met het eten. Toen ze klaar was met eten gingen ze slapen, dus toen ze gingen slapen, zeide hij: 111 laten we je tabak opsteken. Toen gaf zij het hem, en hij zeide (bij zich zelf) dat hij haar (bij het aannemen van de tabak) tevens beetpakken zou, maar hij tastte op een andere plaats (hij miste haar). En hij zeide: ja ik ben hier toch ook! En zij zeide, onlangs sprak ik tot je zeggende: hoe is het, ik zeide: ik heb je hoed nog niet klaar, dus ga niet heen, en ons gordijn is nog zelfs niet gescheurd, dus, komaan, wat is er nu nog aan te doen (nu) we hierheen gekomen zijn? Toen sliepen ze in, dus bij het hanengekraai ontwaakten ze, dus gingen ze naar boven. Dus als ze boven kwamen, ging zij naar binnen daarboven. Hij rookte, en ging zitten, dus zag de Heer hem en vroeg hem zeggende: wat heb je voor verdriet dat je niet gewoon was hier te komen en nu hier komt, dat we elkaar niet gewoon waren te ontmoeten en nu elkaar ontmoeten. En hij zeide: Heer ik heb geen moeite, ik heb geen verdriet, maar mijn vogel is hier tegenover me, dus ben ik die gevolgd. En hij zeide: dus is ze maar daarboven in en gij wilt ze terugbrengen. En hij zeide: Heer, het is mijn begeerte om ze terug te brengen. Toen dekte hij, de Heer, haar toe, dus na (een) ademhaling gaf hij haar pinang, en hij zeide: komaan, geef het hem. Toen gaf zij het hem, en hij greep haar tevens beet, (en zeide) 112 dus deze is als een aardmensch. En hij (de Heer) zeide: Komaan, geef hem ook sirih! Toen gaf ze weer de sirih, en hij pakte haar weer tevens beet (en zeide) wel (ze is) als een aardmensch. Toen (beval Hij haar) weer kalk (te geven) zeggende: Komaan, geef hem nu weer kalk! Wel, (het ging) aldus totdat ze hem tabak gaf. Toen deed hij (de Heer) haar in een flesch, dus toen dat klaar was, gaf hij die aan hem en zeide: houd die stijf vast, ofschoon ik je nu een duw geef, zoodat je naar beneden valt, en ofschoon je omvalt, maar laat het niet los. En hij zeide: maak je wel krachtig, nu duw ik je (naar beneden). Toen versterkte hij zijn wil, en zeide:

klaar, duw nu maar. En hij bestelde hem zeggende: breng dit water naar beneden, en sproei het viermaal over haar voeten, en viermaal over haar hoofd. Toen duwde hij hem, dat hij viel naar beneden. Aldus stond hij overeind (als hij viel aldus hield hij maar de flesch vast, en als hij naar beneden gevallen was, sproeide hij het water uit die flesch op haar voeten, viermalen, en over haar hoofd ook viermalen. En zij zeide: doe me open, opdat ik niet den adem verlies. Toen deden ze haar open, als ze haar opengedaan hadden, kijk, zij weenden over haar. En haar Moeder zeide: wel, (113) pas op, dat jullui tranen niet op jullui schoonzuster vallen (dat is voor) haar verboden. Toen verscheurden ze hun gordijn, dus maakten ze feest, en ze aten en ze drouken negen nachten en negen dagen, zij schoten, (zoodat de menschen), zij kwamen kijken, van het Oosten kwamen ze landwaarts, van het Westen kwamen ze zeewaarts, van het uitspansel kwamen ze naar beneden, van Igoboela (vermoedelijk het dorp, waar de geschiedenis speelt) kwamen ze naar beneden, zeggende: wel wat is dit dus voor een grootheid (dat) ze zoo schieten? En zij zeiden: he, des Koningsdochter die gestorven was, is teruggekeerd, dus schieten ze. Toen hij die haar, (s Koningsdochter) trouwde, werd verheven tot Koning, zijn schoonvader deed afstand en werd dorpsoudste.

LXXVIII. BOBALE.

O Totoade ma mèki-ika.

O njawa mo ma têngo ami ròkata wo hònéngòka. Gènéngòka de ngomi hunungu mo mi budi m'ato ajo, ho ma hònga, de m'ato: ika! Gènéngòka de i ma djobo, ja ika de ma dunungu ma bèrèki ma hàngàinika o guhuika, de m'ato: ajo ngòkadòka moi o uauòka. Gènéngòka de ma dunungu ma go mo ma djobo, ma ika de ma hàngàini. De ma dunungu ma bèrèki mo ma djobo ma ika ma gòta moi ma tòlànga de m'aoino, de ma tàdi ami totonku ho mo hònéngòka. De ami huhu ma luiti de ma wunuku o tibnuku. Gènéngòka de mo ma djobo, ma òko ami tauòka, de ma tèmo ami danòngò m'ato: danòngò, nànga uge ni ja hàkài. Gènéngòka de ja hàkài ho higadono i tuhàra. Gènéngòka de i higihe-gihène i tufàra j'ato: nia ajo ngohi nènna de nia huhu ngohi nènna. Gènéngòka de ma danòngò j'ato òle, o nge òkin nènàngà ho i tuhàra ho j'ato nia ajo ngohi nènna nia huhu ngohi nènna. De m'ato mi ddhoika, o uge de ddne òkia. Gènéngòka de i dhakòka de m'ato: danòngò o

hàka ni na yè la h'òlomo. Gènáàngòka de jo yè ma hàka ho i
 ʔ'òlomo. Gènáàngòka de ma èle ma gòmaka ma hahu, ma gòmakiye
 de ma hibulaika, de ko i ʔ'òlomua, ka i ma kapulono, de j'ato:
 nènàngá mòdukua ka nàug'ajo ami hahu, ho uba ha òlomo.
 Gènáàngòka ma mohino de ma tèmo m'ato: dandàngò ni ma gogò-
 gère nènàngòka, nia dòdoto ni mi hidanu. Gènáàngòka de ma tyòbòka
 de ma àkèrè jo hauku, jo haukòka, de ma ngòhaka i mi pànguino
 de ma gogèrèna, gènáàngòka de i mi houru de ma àkèrè ma hau-
 hauku. Gènáàngòka de ma ngute j'áikòka, de o guhuru hinòto ja
 àgokino, de ja tèmo, j'ato: guhuru náko mia èle ma ino mo àhoko,
 de no halahu. Gènáàngòka de jo utinku, de ma liàteuku de o igono
 i hitnàgìdka de i ma djobo j'ato, ja ika ma àkèrè moi ja màkeika
 ma gòta moi i rubaino ho ja tòku dòka. De ma gotonka de ma
 hiba ja tèmo j'ato: ih! O hiba de o gotonka tauu o gòta gèna ja
 tètoro i ma hikòde la i podòko de ja maàa. Gènáàngòka de ja tètoro
 ho i ma hikòde de i podòko, de i ma liò-liòka. Gènáàngòka ma èle
 mo boa, de mo àhoko m'ato: dandàngò, o ngute ni hi hiaruku.
 De ma guhuru i haluhu j'ato: uh! Gènáàngòka de ma moioli mo
 àhoko m'ato: dandàngò! de ma guharu i haluhu j'ato: uh! De m'ato
 kae o dandàngò dèkènàngá utu i hi hiagaga, ho ni ja maàa. Gè-
 náàngòka de mo doa ma liàteuye, de ka mo paàkèruku. Gènáàngòka
 de ma tuàgi ma liàteuku de ma àkèrè, d'aha mo doa mo màngi-
 kunu. M'ato ma iye, ami ngòhaka ma kài i hákàka. Gènáàngòka de
 ma fiifi de ka mo mòtumòka. O ngòmaha moi de ka i ariye ma
 ngòhaka gèna. Gènáàngòka de ma tði ami ngòhaka, ho ma niki.
 Ho m'ato ma ika, òna i ma gogògère ma gòko ku ma honòngàka.
 Gènáàngòka de m'ato: e dandàngò, o wàngè nènàngá ngini ni hònéuge.
 Gènáàngòka de mo tòku ma gòtaika, de ma dandàngò j'ato: èle,
 no ma hidodià kàngaao ngomi ò de ka i popòko, de ma èle
 m'ato, e, o wàngè nènàngá ngini ni hònéuge. Gènáàngòka mo tòku,
 ho ma togorònaika de i tobiki, de i mi òtaka, ka ma gobòmàngá
 i mi gòliòka. Gènáàngòka de ma ngòhaka gènáàngá i ma djoboli,
 j'ato ja ika de ja màkeika ma njawa ja hinòto. Ja màke de j'ato
 ni ja ino. Gènáàngòka de ja ika de j'ato ngomia fekata ngini.
 Gènáàngòka mànga dòdoto wo ari, de ma mawu jo leha j'ato: òkin
 wo gari de ma ngofeka j'ato: e o faene wo gari. Gènáàngòka de wo
 ma tèngo wo fàiti ma gòhi, ho wo pahàka, de i ma oara ho ja
 màkeika moi ma gòta i wàngoize. o àkèrè ma gorònaize, de
 gènáàngiye i ma doàka. Gènáàngòka de wa niki, w'ato wa ika de wa
 màkeika mànga gurumini ma àkèrè ma goronàka. Gènáàngòka wo

dumunu- dumunu ko wa màkeua, de wo pudaiye de wo. ma leha-
leha w'ato: buku ngòna? ngohiua, ma honònga, ngohiua, ngòna
giama? ngohiua: ma honònga? ngohiua; ngòna uguunugu? ngohi-
ua; ngòna liko, ngohiua, a ngòna uguaku? ngohiua; ma honònga:
ngohiua, ngòna haeko? ngohiua, ngòna gouru? j'ato: ngòtji
ngòtji, w'ato ē! Gènàngòka de wa tutuku de ma hàkaru, ho wo
hònèngòka. Gènàngòka de ma ngòhaka i ma djoboli ja hònga ma
àkèrè, j'ato ja ika de ma rèdi moi ja màkeika, de gènàngòka i ma
gogògèrè. Gènàngòka de mànga iràngà w'òikòka, de j'ato jo ma
lega, ma uauru wo ma tèugo ka wo ma boaiuo de w'ato: e ni ja
ino de j'ato ngomi mi j'òikua, de w'ato: koalì ni ja ino. Gènàngòka
de i ma djobo.

LXXVIIIa. Vertelling van de toevenares.

Een vrouw haar echtgenoot was gestorven. Toen bedroeg haar
schoonmoeder haar, zeggende: Moeder, we gaan in de rivier visch
zoeken, en zij zeide, vooruit. Toen vertrokken ze, en landwaarts
gekomen, tastte de schoonmoeder in een gat, en ze zeide: Moeder,
daar is visch in. Toen giug de schoondochter en aangekomen (op die
plaats) tastte ze (in dat gat). En de schoonmoeder vertrok en kwam,
en hakte een boom om, en bracht die mee, en stootte haar
(schoondochter) op het hoofd, zoodat ze dood was, (die vrouw lag
voorover in dat gat te tasten). En ze sneed haar borsten af, en
deed die in bamboe (kokers). Toen vertrok ze. Aan zee in haar huis
gekomen sprak ze tot haar kleinkinderen, zeggende: Kleinkinderen
kook onze groente. Toen kookten ze die dus totdat het borrelde. Toen
hoorden ze dat het borrelde zeggende: ik hier ben jullui Moeder,
ik hier ben jullui borst. Toen zeiden de kleinkinderen: groot-
moeder, wat is dit voor groente die borrelt en zegt: ik hier
ben jullui moeder, ik hier ben jullui borst. En zij zeide, terwijl
zij hen den rug toekeerde: wat zou dat met die groente! Toen het
gaar was, zeide ze: kleinkinderen, haalt bladeren, opdat we eten.
Toen haalden ze de bladeren, dus aten ze. Toen nam de grootmoeder
de borsten uit de bamboe; ze er nitnemende verdeelde ze ze, en zij
(de kleinkinderen) aten het niet, maar ze keken elkaar maar aan,
en zeiden: dit zijn misschien de borsten van onze Moeder, dus
moeten we het niet eten. Den volgenden morgen sprak ze, zeggende:
kleinkinderen, blijf jullui hier op jullui jongste zusje passen. Toen
ze vertrokken was, maakten ze water heet. Toen ze het heet gemaakt

hadden, legden ze dat kind vast tusschen kussens, en toen begoten ze het met dat heete water. Toen trokken ze de trap op, en ze vingen twee vliegen, en zij spraken, zeggende: vliegen, als onze grootmoeder komt, (en) roept dan (moet) jullui antwoorden. Toen daalden ze af, en ze goten klapperolie langs de palen ('t was dus een paalwoning) en zij vertrokken. Ziet, zij gingen en vonden een rivier, waarover een boom gevallen was, dus liepen ze daarover naar den overkant. En de witte kakatoea en de hiba (een kleine groene papagani) schreeuwden, zeggende: ih! (En zij wenschten zich, zeggende): Dat de kakatoea en de hiba dien boom pikken, (en) hem zwiepen totdat hij kraakt, en dan hem zoo laten. Toen pikten ze hem, dus zwiepten ze hem tot hij kraakte en toen keerden zij beiden terug. Toen kwam de grootmoeder (thuis) en ze riep, zeggende: kleinkinderen, laat me de trap af. En de vliegen antwoordden, zeggende: oeh! Toen riep ze weer zeggende: kleinkinderen! en de vliegen antwoordden, zeggende: oeh! En zij zeide: wel, de kleinkinderen daarboven houden me een beetje voor den gek, laat dat nu maar. Toen klom ze tegen de palen op, maar ze gleed maar naar beneden. Toen begoot ze de palen met water, en toen pas was ze in staat maar boven te klimmen. Kijk, boven gekomen, was haar kind ontveld. Toen bezoog ze het (bezabberde) en zij ('t kind) draaide zich maar om, nog een ademhaling (lang) en het hilde, dat kind. Toen nam ze haar kind op den rug, en ze volgde hen (haar kleinkinderen). Dus kijk, als zij aankwam, waren zij maar aan den anderen kant der rivier. Toen zeide zij: hé kleinkinderen, vandaag sterf jullui. Toen stapte ze op dien boom, en die kleinkinderen zeiden: grootmoeder, doe het voorzichtig, toen wij straks (er over liepen) heeft hij ook maar gekraakt. En de grootmoeder zeide: hé, vandaag sterf jullui! Toen liep ze er over, dus, als ze in het midden was brak (de boom) en ze viel naar beneden, (waar) de krokodillen haar maar opaten. Toen vertrokken die kinderen weer, kijk, gaande vonden ze twee menschen. Zij (die menschen) zagen hen en zeiden: Kom jullui hier. Toen zij gingen zeiden ze: jullui zijn onze vrouwen. Toen weeden de jongste en de mannen vroegen zeggende: waar huilt hij om, en de vrouw zeide: wel hij huilt om schildpad. ('t Verhaal is hier verward, want dan lijken beide kinderen meisjes, dan het jongste een jongetje). Toen giug de eene de eieren (van de schildpad) graven, dus toen hij weg was vluchtten ze. Dus vonden ze een boom die groeide midden in het water, en daar klommen ze in. Toen volgde hij (een der mannen, misschien de

achtergeblevene) hen, kijk, hij kwam en hij zag hun afschaduwing in het water. Toen dook hij, dook hij, en hij vond hen niet, dus kwam hij boven, en hij vroeg al maar, zeggende: (114) ellehoog gij? (het antwoord was op de een of andere manier:) ik niet. De andere ellehoog? ik niet. Gij hand? ik niet. De andere hand? ik niet. Gij neus? ik niet. Gij oogen? ik niet. Gij oor? ik niet. Het andere oor? ik niet. Gij hoofd? ik niet. Gij balzak? (die zeide): ik! ik! (De hier gebruikte vorm wordt alleen bij gekheid maken gebruikt.) Hij zeide: wel! en hij stampte met een steen (op zijn balzak) zoodat hij stierf. Toen vertrokken die kinderen weer, zij gingen de rivier op, kijk, landwaarts komende, vonden ze een tuin, en daar bleven ze. Toen was hun broer vertrokken, (van een broer is nog nergens sprake geweest), en kijk, ze keken, en een man kwam er aan en zeide: wel kom jullui (met mij mee), en zij zeiden: wij gaan niet. En hij zeide: neen, kom mee. Toen vertrokken ze.

LXXIX. BOBALE.

Totoade o ugðhaka ja ruàngé.

Màng' ajo mo hònéngðka. Gènéngðka de i ma djobo, jàto ja ika de i wi màkeika ma Tuñá de j'ato: Tuñá de w'ato: fo, ngohi àhi bà koiwa. De j'ato e Tuñá ka ngomi dé. E néngino. Gènéngðka ja ika de wa leha w'ato, e ngðhaka, o kiàka de ni ja ino? De j'ato: gènéngðka de mi ja ino. Gènéngðka de wa ike o inomo de o pàkéngá. Gènéngðka de i ma djoholi jàtò, ja ika de i wi màkeika moi ma njawa, de wa leha w'ato: ngini nènàngá òkiaino ma njawa? De j'ato: ngomi nènàngá mia ajo mo hònéngðka, ho moiua i mi pàliara. Gènéngðka de w'ato ho gèna ma pàkéngá o nàgèuàka? De j'ato: ma Tuàngðka. Gènéngðka de w'ato ni ja ha ino, de j'ato: mi òluku. Gènéngðka wo ugamo de wa gðha-gðha, gènéngðka wa lèðka mànga baràngá. Gènéngðka jo lio, de ja ika ma Tuàngðka, de j'ato Tuñá mia baràngá o njawa wo ma têngo wa lèðka. De ho ma toðmu la bi tòuàka. Gènéngðka i ma toðmu i ma parugi. Gènéngðka de i ma djobo jàto ja ika, i ma toðmu-inðka ja damà. Gènéngðka de i ma kotòma, ho i ma kokudufuku, de i ma kokutuduku, de i ma kokaòto. Gènéngðka de ma bérèra ma njawa j'òaròka. Gènéngðka i la lè la màta-matàka mànga barànga, de mànga tau ma ja tufukðka. De i ma liðka. Gènéngðka de ja liòika mànga futu hìndto, de ja ino mànga barànga ja lè. Gènéngðka de jo ugamo. I ma kotòma, ho i ma kokudufuku ho ma

bërèra ma njawa jo oaròka. Gèràngòka ja jèòka mànga barànga. Gèràngòka jo liò híado i ma híado mànga tauika. Jàto, jo ma lega, ka i ma bosino ma njawa ja hìndòto, de j'ato e mànga barànga ní hígilio, de j'ato: ngomi mí òluku, de j'ato, náko ní òluku bàtino ho paràngi. De j'ato, ke, i ní togèhànga, ho ngomi o bërèra ma njawa mia ngoe, de ngini o njawa i ní hìndòto, ní mau ní malawànga de ngomi. Gèràngòka ma njawa ja hìndòto jo ngamo de i ma tèke paràngi. Gèràngòka ma bërèra ma njawa ja oaròka. Gèràngòka ma njawa ja hìndòto jo wòhama tau mói tau mói ho ja zè mànga barànga. Gèràngòka jo liò, ho i ma híado ma tauòka, de ma bërèra ma njawa ka j'oaròka, ma o njawa ja hìndòto jo utumòka. I gòungu o njawa nènàngá jo pànde de jo waru i gòungu!

LXXIXa. Verhaal van drie kinderen. (115)

Hun moeder was gestorven. Toen vertrokken zij, zij gingen en vonden Mijnheer, en zij zeiden: Mijnheer! En hij zeide: Poei, ik heb geen onderdanen. En zij zeiden: wel Mijnheer, wij zijn het immers? O, kom hier (sprak Mijnheer). Toen gingen zij en hij vroeg, zeggende: wel kinderen, waar kom jullui vandaan? En zij zeiden: wij komen daar vandaan. Toen gaf hij hun eten en kleeren. Toen vertrokken zij weer, zij gingen en zij vonden een man en hij vroeg, zeggende: jullui hier, waar kom jullui vandaan? En zij zeiden: onze moeder is dood, dus niemand zorgt voor ons. Toen zeide hij, dus (als het zoo is) jullui (hebt) je kleeren (van) wien? En zij zeiden: van Mijnheer. Toen zeide hij: kom jullui hierheen, en zij zeiden: wij willen niet. Toen werd hij boos, en hij sloeg hen; toen nam hij al hun goederen. Toen keerden zij terug, en zij gingen naar Mijnheer en zeiden: Mijnheer, een man heeft onze goederen genomen. En (hij zeide:) wel, wij zullen verzamelen en hen doden. Toen verzamelden ze zich om te vechten. Toen vertrokken ze, (en) zie, als zij aankwamen waren ze (de tegenpartij) verzameld, zij wachtten hen af. Toen doodden zij elkaar, en zij schoten elkaar, en zij gooiden over en weer met lausen, en zij hakten elkaar. Toen vluchtten de lui van het dorp. Toen namen ze al hun goederen, en hun huizen, maar ze staken ze in brand. En zij keerden terug. Toen ze twee dagen teruggekeerd waren kwamen zij (de hernoeden) hun goederen halen. Toen werden ze (van weerskant) boos. Zij doodden elkaar, en zij schoten over en

weer, dus vluchten de lui van het dorp (die eerst gewonnen hadden). Toen namen zij hun goederen. Toen keerden ze terug tot hun huizen. Ziet, zij keken, daar kwamen maar twee lui aan en zeiden hen: geef hun goederen terug. En zij zeiden: wij willen niet. En zij zeiden, als gij niet wilt gaan we zoometeen vechten. En zij zeiden: wel, ben jullui gek, wij zijn hier in het dorp met zijn velen, en jullui maar met zijn tweeën, je woudt het tegen ons opnemen? Toen werden die twee lui boos en zij vochten met elkaar. Toen vluchten de lui van het dorp. Toen gingen die twee lui 't eene huis voor, 't andere na binnen, dus namen ze hun goederen. Toen keerden zij terug, dus kwamen ze aan hun huis, en de lui van het dorp, ziet de lui van het dorp vluchten maar, maar die twee lui overwonnen, werkelijk dat waren knappe lui en zij wisten het werkelijk.

(’t Verhaal is nog al verward en heel onduidelijk, ’t schijnt haast dat als de „mijnheer“ een koopman aangeduid wordt).

LXXX. DOBINGA.

Ngàdje-ngàdje moi ma naru tède! Djou Bòki,
Djou Bâi, Piti dini, Piti dani.

Ma Piti dini Piti dani wo tãhe Djou Bòki Djou Bâika: wo tãhe wa ika, wo doa òkinaizeua; ami ugute ma tauròka, ami liste ma òanbu, ma matàka wo doa òkinaizeua. Ma dodiha moi i ʔa ino, bôto wi leha: Piti dini piti dani no susah òkia no sukaràng'òkia, Djou Bòki Djou Bâi no mi ado-adonua; no mi adono. Koali! to mi ado-adonua, to mi adono, munàngino t'òiki. Ma dodiha i tème: gèuàngá na susah eh! Àhi haekòka na farénuku; de wi totuboiže dàku ami pònatuku wo tubuku. De ma karàhe i ʔa inoli, i wi lehali: ah Piti dini piti dani, ho dodòna no gògère ami tau ma pònatàka? Ja dodòana, hêhàbu Djou Bòki Djou Bâinku t'òiki, de o dodiha moi i ʔa ino, i hi hidoduba, nènàngòka to tubuku. Gèuàngá na huba eh! De i wi hidètoro ami kátuku! De wo uli ài dèpo-dèpo ma harumu i mi tãdi ami gátuku, de mo hènèngòka. De wo útiuku, o ngòère ma bèlèka wi hiáikutino ami haekino, de wo mi tãgonino ài taratibiino, de wo bàngaheli de wo hulèpe de wo arabàbu, wo hohàiwàtikuku, i wi kòkua. I kinitarize, ngomi ajo mo momiki, mo mi àhoko: Djou Bòki Djou Bâi, no momiki ani wale no hènàra, ni hènàrka la no ma wahi, no ma wuhòka la o àkère no ma hiònoko! O ngo Djou Bòki Djou Bâi

ami gòdò, la daëna ngomi ajo mo bēhāra; ami timika m'adono, de ami avenu m'oriki de mo ari; mo doa, ami ngute o dōko tumidiile, ami guba lāpi tumidi dika; ma bēlenga lāpi lata, dōkaino ami avenu i dluōka ami tikara lāpi tumidiuku. Wo liōka Piti dini piti dani. De ngomi ajo mo diāi o bue-bue, de mo mi gōraka. mo mi oauku de mo mi liguti, mo mi ao o tau-tauika, ngomi ajo mo ari: Djou Bōki Djou Bāi, nāge āna jo māngāku jo mōte Djou Bōki Djou Bāi, jo ruru tōma kāpal ma doja, āi rāte djāngu-djāngu, dādi ei wodoi? Kokogēnānga hiadono o tau utu tumidi. Eh, ma Piti dini piti dani wo faluhu! ngōri fangare to māngāku to mi ruru tōma kāpal ma doja, to mōte Djou Bōki Djou Bāi. Wo diāi o gētēfata. Ngomi ajo ma hākāi āi bilaunu, o kupa tumidi, o totaleo ma gōhi tumidi, la wa tyobo, wo ma lāhini, wo ao āi arabābu āi bāngēheli de āi hulēpe. Wo mi tāngonino āi taratibino, o huta tumidi de o wānge tumidi, de wo arabābu, wo hulēpe de wo bāngēheli, huta tumidi de wānge tumidi i wi kiōkua. O nuhu moi, o wāle i zo dutukuua, o kiōtini ma i zo dutukuua, de unāngā wo dutuku gēnāngika. De o ōde moi i la ino, de i wi leha: nāga toa no huha ōkia, no hukarāngā ōkia i zo dutukuua o wāle, de ngōna no guti nēnāngino. No mi ngoriki dika. N'ōiki no hiōnoko o ākēre, no mi hituāgi, ami haekōka de na ōko ma tumidi, ami lōndka de na iha ma tumidi! Mo wāngōka: i hi kiōko āhi dēkana! Kāi ni kiōko! no hōnēnge! Ho mo momikize ma kupa ma bēlakōhi o totaleo ma gōhi ma bēlakōhi de i l'ōlomo; i l'ōlomo i bōto mi tani, la wi kiōkōhi. Nāko o hidēte n'oriki no hi āhoko! De m'oriki ma huhutulu de mi āhoko, ko wi momikina, mi ipiti, mi tidi-tidingi mi dududunu, mi totoāgi. Ma kāpa i utiha i mi ao; i mi leha: ami rōkata ōko ami irāngā? Muna m'ato āhi rōkata, ma ōko no farēne! T'ōikan, ti damaāhi wo momikōhi! ōko no farēne dika! I mi hībarēndka, i l'ōikōka; de wo momiki, ma hidēte ma huhutulokāhi! Ma ōde i la ōko i wi leha! ah kiāka nūi fekata? Ma gēnāngā ami hidēte i la lutuōka. Ah, gēnāngā no huha eh, o wāma n'ōiki no kōbu tumidi, no farēnuu āhi pōrētōka. De i la tyobo i liboko, de wo boleōka, ma wāma moi na umu! De o beleuru i pudsiže, i ma hibātōngo, gēnāngōka i timionhi i la tyoboli, de wo boleōka, wo umu-umu o wāma, i hiadono ma tumidi. De i ma hiadonika i lio ma ōde. Ma ōde i tēmo: ngohi to lio! N'ōiki dika! De wa tyobo w'orikika o ngōbaka moi wi gogērēhi, o nauru, de wi leha: ah, kiāka n'ōiki? O Djou Bōki Djou Bāi to mi niki! Ah kiākaka no mi niki? Āi tādauru ngāi

moi wa lè, ài gèrèhi i l'àikòka. Ngoi è'èòka wa iha, mi nàkokaua. Una w'ato: ngohi è'e! Muna m'ato: to ngohina eh! to ngohi nàga i wi gogèrèhi! Koali è'e! Mi ma kougòrikika moi kàngano. De w'òikòka muna m'ato eh wo hi eluku, munaoli m'ato: ka homoa. De wa t'obo una ma Piti dini Piti dani, de wo t'obòka gènàngà ko ha gurutika, de i wi bolèka, de wo ma togumuku, de wo niàta w'ato: nàko to himàngà de to pòrète, ka o kòàna ma ngòfaka, àhi lako ta rufutuku, ho ta fèlèngailè, o malige moi àhi lèkòka, i hòho kàinòngò. Wo barène gènànguku de wa t'obo, de tau utu tumidi w'orikika, wa ihèuòka dake una moi i l'ato: ijatòka ani ròkata! Wa tiòka ma tau utu tumidi gèna, wa t'obo, wa ika, wa ngorikika, i mi hrame ma ngo Djou Bòki Djou Bai. I lo hèpa-hèpa o kàpa ma njawa, muna mo hèpaua, muna m'ato: àhi ròkata dake una! Eh no eluku, to ngòna ani ròkatua, abeika, no hèpa, nàko ni adono gènàngà, gougou ani ròkata. Mo hidèhèpailè de ài taritibinku i tubuku. M'ato eh, gèna! De wo ma niàta: nàko i gougou to himàngà de to pòrète ka o kòàna ma ngòfaka, àhi lako to rufutòka, i lo hònènge i ma matàka la ngohi fekata to lè. lo hònènge ma màta-màtaka. Wo mi hibarène ài malige hòro-hòrouku amì tadasuru wa tigi: eh, no momiki, i ni dodòakaua, la ha t'obo; jàto, jo legono jo daeneokaua. Màng'ajo de màng'amaika jo lio. I ma hiadonika de ja àhoko: ajo mi boàka! Eh, to ngomi mia ngòfaka mi ja l'ahinòka! Mi boàka, ngomi nèna! Eh ni eluku ngomi nèna mia ngòfaka koiwa. Ka dua i tigi i lo morène. Gènàngòka de i lo rame o wàngè tumidi de hutu tumidi, de àha i pàha.

LXXXa. EEN VERTELLING.

Djou Boki Djou Bai, Piti dini Piti dani. (116).

Piti dini Piti dani sloop naar Djou Boki Djou Bai. Hij sloop, en aangekomen was er niets om naar boven te klimmen. (Het was dus een hoog paalhuis), haar trap had ze opgehaald, al haar palen had ze ingesmeerd, hij had niets om naar boven te klimmen. Een slang kwam en vroeg hem: Piti dini Piti dani wat is je moeite, wat is je verdriet (dat) je niet bij Djou Boki Djou Bai kwam en nu bij haar komt. „Nee, ik was niet gewoon bij haar te komen, (maar nu) kom ik bij haar, ik ga naar haar toe. De slang zeide: „dat is je moeite hè? Klim (maar) op mijn hoofd, en hij stak hem omhoog (zoodat) hij op den nok van haar dak neerviel. En de muizen

kwamen weer, en vroegen hem weer: wel Piti dini Piti dani waarom verblijf je op den nok van haar huis? Om niets, omdat ik naar Djou Boki Djou Bai ga, en een slang kwam, en hij stak mij omhoog (zoodat) ik hier neerviel. Dat is je moeite, hé? en zij knaagden (voor) hem aan haar dakbedekking. En (als) hij afdaalde trof de scheede van zijn kris haar in haar hart, en ze is gestorven. En afgedaald, bond hij een stuk goed om haar hoofd, en hij deed haar rusten op zijn schoot en hij speelde fluit, en hij tokkelde de harp, en hij speelde viool, hij doorwaakte den nacht, hij sliep niet. Bij het opgaan van het licht stond haar moeder op (en) riep haar: Djou Boki Djou Bai, sta op, veeg je vuilnis, (als) ge geveegd hebt, vervolgens moet ge U kappen (als) gij U gekapt hebt, moet gij water gaan scheppen! Djou Boki Djou Bai sliep vast en daarom veegde haar moeder, ze kwam tot onder haar (huis) en zij zag haar bloed en zij weende; zij klom (op) haar trap van zeven treden, haar gordijn was maar zevendubbel; zij opende vier lagen (en toen reeds) stroomde haar bloed daar naar toe, van haar zeven matten af. Piti dini Piti dani keerde terug, en haar moeder maakte een wieg (schommel) en beurde haar op, en legde haar er in, en bracht ze langs alle huizen (en) haar moeder weende: Djou Boki Djou Bai, wie neemt aan om Djou Boki Djou Bai te volgen, om te roeien in het schip, welks kettingen prachtig zijn. Aldus tot zeven huizen (riep ze zoo). Wel, Piti dini Piti dani antwoordde: ik neem aan om haar te brengen tot in het schip; ik volg Djou Boki Djou Bai. (Dit antwoord, even als de oproeping der moeder is in slecht Ternataansch gesteld). Hij maakte een vlot. Zijn moeder kookte zijn teerkost, zeven rijstzakjes en zeven kippenieren. Vervolgens vertrok hij, hij dreef maar, hij nam mee zijn viool, zijn fluit en zijn harp. Hij hield haar in zijn schoot zeven nachten en zeven dagen, en hij speelde viool, hij speelde harp, en hij speelde fluit; zeven nachten en zeven dagen sliep hij niet. (Er was) een eiland, vuil dreef er niet aan, drijfhout dreef er niet aan, en daar dreef hij aan. En een varken kwam daar, en het vroeg hem: wel vriend, ben jij daar? wat heb je voor moeite, en wat heb je voor verdriet, het vuil drijft hier niet aan, en gij zijt hier afgestapt. (of, afgedreven afgezakt). „Kijk haar maar”, zeide hij. „Gaat water scheppen en begiet haar (zeide het varken) op haar hoofd, en je moet zeven maal naar zee loopen (je moet zeven maal water halen) op haar voeten, en je moet zeven maal landwaarts gaan. (A.g.z. de put landwaarts was moest men natuurlijk om water te halen, éénmaal landwaarts

éénmaal zeewaarts loopen. Er is dus een zekere poëzie in dit zeggen). Zij (her) leefde! (zij zeide) ik heb lang geslapen! Hemel, je sliep? Je was dood! Dus stond ze op, er was (nog) een stukje van een rijstzakje (en nog) een stukje ei, en zij aten; als zij gegeten hadden, luisde zij hem, vervolgens ging hij slapen. Indien gij een zeil ziet, moet gij mij roepen. En zij zag een heel klein beetje (van een zeil) ('t was dus ver weg), en zij riep hem, maar hij stond niet op, zij kneep hem, zij stompte hem, zij begoot hem. Het schip kwam aan land, (de lieden van het schip) zij brachten haar, zij vroegen haar: je man of je broer? Zij zeide: mijn man. «Kom naar zee, en klim in het schip». «Ik ga niet, ik wacht nog op hem», hij zal nog opstaan! «Kom naar zee, en kom aan boord». Ze hadden haar aan boord gehaald, zij waren weg, en (als) hij opstond, zag hij nog iets van het zeil. Het varken kwam naar zee, en het vroeg hem: wel, waar is je vrouw? Wel, haar zeil zinkt ginds weg! A, daar heb je moeite over, hé! Ga zeven citrus-vruchten halen (en) klim op mijn rug. En zij vertrokken (het) varken zwom en (toen) hij moede was (vermoedelijk Pidi dini Piti dani) (zeide het varken), gooi een citrus-vrucht weg. En een zandbank kwam naar boven en zij wachtten (daar). Toen ze adem geschept hadden, vertrokken ze weer, en (als) hij moede was, gooide hij citrus-vruchten weg, tot zeven toe. En als ze aankwamen (aan den vasten wal) keerde het varken terug. Dat varken zeide: ik ga terug! Ga maar! En hij vertrok en hij zag daar een kind met bobento, een jongetje, en hij vroeg hem: a, waar ga je heen? Ik volg Djou Boki Djou Bai. A, waarheen volg je haar? Hij, Piti dini Piti dani nam een haar van hem (van den jongen) (en) zijn bobento was genezen. Hij ging landwaarts naar zijn grootmoeder, zij kende hem niet meer. Hij zeide: ik ben het, grootmoeder. Zij zeide: de mijne niet, hoor! De mijne heeft bobento. Neen grootmoeder, wij hebben elkaar straks gezien. En als hij gegaan was, zeide zij: wel, hij beliegt me; zij zeide ook nog: het is maar een ander! En hij Piti dini Piti dani, vertrok, en als hij gegaan was heel ver, werd hij moede, en hij hield stil, en hij wenschte, zeggende: indien ik voorwaarts gaande (of) achterwaarts gaande maar een kind van den koning ben (dan zal) ik mijn oogen sluiten; dus als ik ze open doe (zal) er een paleis boven mij zijn (en nadat hij gewenscht had) zweefde het daar (naar hem toe). Hij ging er in en hij vertrok, en hij zag zeven huizen, hij hoorde een daarboven zeggen: haar mannen (zijn) vier. Hij ging die vier huizen voorbij, hij ging (en)

komende, zag hij dat ze feest maakten over Djou Boki Djou Bai. De lieden van het schip waren aan het balspelen, zij speelde niet, zij zeide: mijn man is daarboven. Wel, gij liegt, dat is je man niet, komaan, gooi maar op, als je hem bereikt, is dat werkelijk je man. Ze gooide naar boven en hij viel in zijn schoot neer. Ze zeide, hé daar heb je het! En hij wenschte zich: indien ik, werkelijk voorwaarts gaande en achterwaarts gaande een koningskind ben (zal) ik mijn oogen sluiten (en dan) zijn ze allemaal gestorven, opdat ik mijn vrouw kan halen. Zij stierven allemaal. Hij laadde haar in zijn luchtpaleis, en kwam dicht bij haar (zeggende) hé, sta op, er scheelt je niets meer, (zij was dus ook getroffen door de verwenschingen ter dood) opdat wij vertrekken. Zij keerden terug naar hun moeder en hun vader. Aangekomen, riepen ze: moeder wij zijn gekomen! Hé, onze kinderen hebben wij weg laten drijven! Wij zijn gekomen, wij hier! Wel, jullui liegt, wij hebben geen kinderen. Maar zij behielden de overhand. Toen hadden ze schik en maakten feest zeven dagen en zeven nachten, en toen pas was het afgelopen.

LXXXI. DODINGA.

Ngàdje-ngàdje moi, o Bātu-barani.

O Bātu-barani de ngoi firàngǎ, de ngoi ajo, o bërèra moiòka, dugu-duga òna ja ruàngedka. Ngoi firàngǎ m'òiki o go'òaiika. Ma ika m'òrikika o kariànga moi. I mi leha "Ngoni jajo tàgi kàsa? Mo tàgi tòma gura! Tje belèkète, nàko to mi daene, to mi segu, hiadono mo sònènguku. Ma ika mo hingàhu: ajo, o kariànga moi dòka i ni doa-loana! To ngàkuua! Koali! abeika, t'òikoli. Ma ika, i mi lehali: ni jajo mo tàgi kasa? Mo tàgi tòma gura! Tje belèkète nàko to mi daene to mi segu-segu, hiadono mo sònèngel! Ma moioli m'òiki, mo mi niki, ma ika mo ma hidutulukino o àhuhòka. De i mi ugòriki ma ngòfaka gènàngǎ, i mi lehaoli, de ka i mi donna, de i mi donnaoli, de mo hidètouku, ho ma tobiki hindtòize. Mo ho o tauika, ma tètoro, de ma tobiki o bòroho tumidi de ma lèfoika, de ma lèfoika de m'òiki o Bātu-barani wi kiòkòka. Mo hibèhèhòngo: nàko wo momiki ma àkème ni àiki, iti ufa ma gòhi. M'òikòka, wo momiki, ma àkème mi ngàiki, w'òyomòka i wi kiòkokali, wo momikoli ma gòhioli mi ngàiki. De mo boa ngoi ajo, de mo leha: àhi kariànga ma gòhi? Wo ari ho ti ngàikòka! Kàngano t'òto: ngaro wo ari, ma ma

gòhi ufa n'iki. Mo ngamòka de mo huloko m'ato: h'òiki la ho ma òhi-òhiki. O àkèròka òna i ma òhiki ja hira! Ma tèmo: ni ma iduòka. Munàngá mo ma òhiki. Mo ma òhikòka de ami huhu ma teonku o bole ma káuku, de ma tyobo, òna iza kiòkòka. M'òikòka i zo momiki, ni hiòkèròka ma huhu, de ja tyobo i mi niki de i mi àho-àhoko mòduku, de muna, m'ato: ni ja ino dika! Òna: ajo no mi damàikahi, Bātu-barani ni huhu. Ni ja ino dika. O àkère m'adono moi, ma damàahi o héléwòka mo ma tèrnile! I mi àhoko: ajo no mi damàikahi! Ni ja uku dika! De i mi adono, mo ma ngumo o àkèruku! I iza uku, ami tadauru o ngà moidhi i tobe-tobe, i iza tauru, ka i toaka. I toakòka de ka jo lio, mànga totaleo moi i zo tòtiri. Jo lio mànga tauika. I iza ika mànga tauòka, ài totaleo wo hitubèle! M'ato: to ni niki! No ma gogògère dika. I kinitaròka wo lio, ài totaleo i horène. Bātu-barani wo boòka, ma ugute ma hira ma tòtòkiaua. O papuòka wo mi totapaòduka. M'ato: u! hutu t'ato to ni niki, ka n'òluku ho o totaleo i horèboli i wi lutuòka ài kòngo dika. Géna i dàdi o tiàngàka, de o gàbi ma bòro, de o manuru ma bòro moi i àhi-àhini géna taagàka. Ma uku ma ize de o guguis mo tagokino, mo ma niàta i goungu, nako i goungu to pòrète de to himàngá, o wi-dadari ma ngòfaka, àhi làko ta rufutòka, de ta fèlèngaize, ngohi ajo de àhi àma, de àh'iràngá jo liòndòka. De ma fèlèngaize òna gènàngòka.

LXXXIa. Vertelling van Batu-barani.

Batu-barani, en zijn zuster en zijn moeder woonden in een dorp, alleen maar zij drieën. Zijn zuster ging naar de velden, (daar) gekomen zag zij een leguaan. Die vroeg haar: Waar gaat (is) je moeder heen? Zij is naar den tuin. (Vraag en antwoord is Ternataansch). Voor den weerga, als ik haar aantref (zal) ik haar beslapen ('t gebruikt woord duidt een allergemeenste handeling aan) totdat ze dood valt. Zij ging, zij gaf te kennen: moeder, daar gindsch (is) een leguaan, die u beleedigt. Ik geloof het niet. Neeu? Komaan, ik ga weer. (Aan) gekomen, vroeg hij haar weer: waar is je moeder heen? Zij is naar den tuin. (Vraag en antwoord Ternataansch). Voor den weerga, als ik haar tref, zal ik haar beslapen tot ze dood is. (Toen) ze weerging, zij. (de moeder) volgde haar; aangekomen, verstopte ze zich in de boomstronken. En hij (de leguaan) zag dat kind (en) hij vroeg haar weer, en hij beschimpte haar (de moeder) maar, en

hij beschimpte haar weer en zij hakte hem, zoodat ze hem in tweeën sloeg. Teruggekeerd naar haar huis, kerfde ze hem (of: maakte ze hem, de leguaan, schoon), en zij hakte hem in zeven mooten, en zij rookte die. En (die) gerookt hebbende, ging ze heen. Batu-barani sliep, en ze bestelde (aan haar dochter), als hij wakker wordt, geef hem (dan maar) van het vleesch, alleen niet van de eieren. Toen zij heengegaan was, werd hij wakker, zij nam voor hem van het vleesch, (en als) hij gegeten had, ging hij maar slapen. Hij werd weer wakker, en zij nam weer voor hem van de eieren. En zijn moeder kwam, en zij vroeg: (waar zijn) mijn leguaan eieren? Hij huilde, dus heb ik er hem van genomen. Straks nog zeide ik: ofschoon hij huilt, maar je mag hem niet van de eieren nemen. Zij speelde op, en zij beval, zeggende: wij gaan, opdat wij baden. In het water baadde zij (de kinderen) eerst. Zij (de moeder) zeide: leg hem te slapen. Zij bandde. (Toen) zij zich gebaad had, drukte ze haar melk uit in een stuk pisangbast, en zij vertrok (terwijl) zij sliepen. (Toen) zij weggegaan was, ontwaakten zij; zij gaf hem (haar broertje) die melk te drinken, en zij vertrokken, zij volgden haar en zij riepen haar voortdurend, en zij (de moeder) antwoordde: Kom maar. Zij (antwoordden): Moeder, wacht daar eerst op ons, (en) geef de borst aan Batu-barani. »Kom maar hier!» Zij kwam aan een rivier, zij wachtte nog, zij zat op een steen. Zij riepen haar: Moeder, wacht daar eerst op ons! Kom jullui maar Noordwaarts, (naar beneden). En als zij hij haar gekomen waren, sprong ze in de rivier. Zij gingen naar beneden, een haar van haar was nog zichtbaar, zij trokken er aan, maar het brak. (Als) het gebroken was, keerden zij maar terug, zij droegen hun haan op de armen. Zij keerden terug naar hun huis. In hun huis gekomen, liet hij zijn haan vechten. Zij zeide: ik ga met je mede. Blijf jij maar! Bij het licht worden keerde hij terug, zijn haan kraaide. (Toen) Batu-barani kwam, kon zij de trap niet af laten, een papoea lag boven op haar (drukte haar neer). Zij zeide: (gisteren) avond zeide ik: ik ga met je mede, maar jij wilde niet. Dus kraaide de haan zeven malen, (haar roepende), en als hij weder kraaide was hij (Batu-barani) verzonken alleen in zijn tranen. Die werden tot een meer, en een jasmijnknop en een melatieknop dreven op dat meer. Zij (de zuster) ging naar beneden (om) ze te halen, en ving ze op in een rood doekje; zij wenschte zich, (zeggende): werkelijk, indien ik werkelijk, achterwaarts gaande en voorwaarts gaande, een kind der nimfen (ben dan) sluit ik mijn oogen, en (als) ik ze opendoe, zijn mijne

moeder en mijn vader, en mijn broeder hier weergekeerd. En zij opende ze, zij (de gewenschten) waren daar.

LXXXII. DODINGA.

Ngädje-ngädje moi o Filidoro.

Ma köäna o wänge ma hoböru äi ngöhaka ja ruänge, o mauru mätä-mätä, de jo lägo-ägomo mänge ajo de mängeäma jo koki-höngöka. De jo ngale-ngale i ma hilingiri o ngofeka, böto de w'öluku ma dödototo wo ma gögöre. I wi gumaäa o pana-pana moi, de o töi-töimi moi. I böto de ja tyobo äi riaka, de wa niki mänge pörëtika, de wo ari-ari mönga. Gönängöka de ko wa daenokaua, de wo ma tamile o kilötinöka, de ka wo ma gari-gari. De o filidoro moi i boaino de i tēmo. ufa no ari la no hi pana u! De wo hidapanailē ho ka i tifanku, de wa tēru, de ka wo ariöhi. De i tēmoli ufa no ari la no hi läta u! Wa tēruilē de i wi tēmoli ufa no ari la no hi tētoto, wo tētöröka de i tēmoli: ufa no ari la o tibi no tobiki la no hi wunu. Gönängöka de wo ma niäta w'äto: i gongoungu, näko ähi himängä de ähi pörēte, o djini de o widadari de o köäna ma ngöfaka, ta rufutöka de ta fälängailē, o uku i töka-tökara! I gongu i töka-tökara, de wa häkäi. Ika, t'öhaköka ho no hi äiki la no hi ölömo, la no hi hi'öko! De wo niäta ho kängauoli wa rufutöka äi läko, de wa fälängailē, o bira hude moi, no hi hi'ököka de no hi danu-danu, hindono o futu tumidi. De wa ika wa lega ma täge hindoto, ho futu tumidi wa ika ma böka o täge intöka. Djumäti ma tumidi äha djäga hindoto, de gönängöka, hiadono o djäga ngimoi, de i höfoko, ma höfoko o barängä i rupa-rupa o dunia ma goronäka. De ma dekaröka o lifängä o gurätyi moi. De w'öikokaua. De däiöko i lö hepa-hepa, wa öko de i lulu ma moi, de wo hidöhöpaile ho äi riaköka i lä tēruilē, de wo ma liöka, de lö tēmo: gönängä moi lä hepa, o njawa ma homoaua. Ma gilaongö moi o iwi wo toaka, de w'oriki gönängä ma götä, ma homoäika i ngauru, wo ma päta gönängika. De ko wa äua, de wo ma liöka. De wa öko de wa hingähu o kawähaika, böto de i lä iha jo lega, ma ko j'orikua, higadono ma hänge i lä iha, de äha j'oriki, de äha i wi ugoriki ma dutu, de lö gähoko. Näko ni jo gähoko ähi götä gēna, döue kian! ma köäna ngoi dra o dödototo to mi kawingi. De muuängö mo mödöke, äi gina ja töräka o wänge hängeino ho de ma baha, de äi götä gēna wa ao.

De wa òko wo hibòlohuku ma kòàna ài ngòranuku. De jo rame o futu tumidi, ma gènàngà ko jo kawingoàhi. Ho jo kawingi ma futu tumidi i pàha, de ʼàiki i ma òhi-òhiki, muna o djiko moi, una o djiko moi. De ài gèrèhi wa fàkauku, ho de w'ato wo ma hinoa, o dòde mo hitòfoka, de una w'ato ngòna, nènàngà anì ria-riaka i ni hènèngòka. De jo lio de wo mi hidoaka o ali-ali o hàbi moi. De ja iè de i wi mòkuru, ma ko wo mòkurua. Botino de ami ria-riaka i mi bigaro o wèka i zo utuku, de i ʼa ika de i mi tila o dodiha ma ngiuku. De ma uku de mo himàtoko ma ali-ali gènàngà, de ma bikini i mi hièpara, ho dàku o tònakòka i mi təruiè. De jo liòko de jo kawingi de i pàha, de ài toroa de ài riaka jo dadi o bərèra ma baluhu, ho una wo kòàna, muna mo Bòki.

LXXXIIa. Een vertelling van den vogel Filidoro.

De koning van het Westen had drie kinderen, allemaal jongens, en (toen) zij groot (geworden waren) waren hun moeder en hun vader allen gestorven. Jongelingen zijnde, zochten ze zich vrouwen, en toen wilde de jongste (dat) niet (hebben) dus schreeuwde hij maar. Zij lieten hem achter een pijl en een boog. Toen zijn oudere broeders vertrokken waren, ging hij hen achterna, en hij huilde maar voortdurend. Toen trof hij hen (achterhaalde) niet meer, en hij zette zich neer op een stuk hout, en hij huilde maar door. En een Filidoro-vogel kwam en zeide: ween niet, en schiet mij maar. En hij schoot naar boven, dus viel hij, (de vogel) naar beneden, en hij legde hem neer en hij weende nog. En hij (de vogel) zeide weer: ween niet, en rooster (schroei) me. Hij legde hem neer (nadat hij hem geschroeid had) en hij zeide weer: ween niet, maar maak me schoon; (toen) hij hem schoongemaakt had, sprak hij (de vogel): ween niet, maar hak bamboe, en vervolgens moet je mij er in doen. Toen (dat klaar was) wenschte hij zich, zeggende: werkelijk, indien ik van voren en van achteren een kind van Djins en nymfen en koningen (ben dan) sluit ik mijn oogen, en als ik ze open doe (zal er) vuur vlammen (een vlamvend vuur zijn). Werkelijk, het brandde, en hij kookte het. Verder (sprak de vogel weer) ik ben gaar, dus neem me er uit (uit de bamboe) en eet me vervolgens, vervolgens moet je me uitpoepen. En hij wenschte zich weer als straks, hij deed zijn oogen dicht, en als hij ze weer opendeed (was er) een bord met rijst. (De vogel sprak weer): als

ge me uitgepoept hebt, moet ge op me passen tot zeven dagen lang. En hij ging om te kijken (na zeven dagen) er waren twee bladen, dus (na) zeven dagen kwam hij (en er waren vier span bladeren). (Na) zeven weken (waren het) twee takken, en toen (ging het door) totdat er tien takken (waren) en hij droeg vrucht, zijn vruchten waren allerlei goederen die in deze wereld (gevonden worden). En de top was een gouden bekken. En hij vertrok niet meer. En aan den zeekant speelden ze vangballetje. Hij ging naar zee (zeewaarts), en een (bal) rolde (naar hem) heen, en hij gooide hem op, zoodat hij op zijn oudere broeders (die waren daar dus) neer-viel, en hij keerde naar huis terug, en zij (de broeders) zeiden: èen gooide en (dat) was geen ander (dan onze jongste broeder). Een slaaf haalde rotan, en hij zag dien boom, hij hing op een andere plaats naar beneden (dan hij stoud) hij sprong daar heen, en hij nam het niet (kon het niet nemen), (de bedoeling is waarschijlijk dat de boom steeds naar beneden hing, waar hij niet was, zoodat hij er niet aan kon komen) en hij keerde naar huis terug. En aan zee gekomen, gaf hij het het volk te kennen. Vooruit dan, en zij gingen landwaarts (om) het te zien, maar ze zagen het niet; tot drie keeren toe kwamen zij landwaarts, en toen pas zagen zij het, en toen pas zagen zij den eigenaar, en zij vroegen er om (om de vruchten van dien boom). Indien gij mij om mijn boom vraagt, moet ik de jongste dochter van den koning trouwen. En zij stemde er ook in toe, zijn goederen droegen ze tot drie dagen toe, dus als het klaar was, bracht hij zijn boom. En zeewaarts gekomen stak hij hem in den grond voor de deur van den koning. En zij maakten feest, zeven nachten en zeven dagen, maar toen waren ze nog niet getrouwd. Dus trouwden ze na die zeven nachten (trouwen beteekent hier «bijslapen») en zij gingen om te baden, zij in een bocht, hij in een bocht (afzonderlijk). En zijn bobento stroopte hij af, dus, kijk, hij wou het aantrekken, (toen) zij het aan een garnaal gegeven had. En hij zeide: gij, je oudere zusters dooden je (uit jaloeschheid natuurlijk, omdat haar man zonder hobentu zoo mooi was). En zij keerden terug, en hij gaf haar een stel ringen. En zij kwamen boven en zij (de zusters) gaven hem te pruimen, maar hij pruimde niet (zij wilden hem zeker vergeven). Daarna haalden haar oudere zusters haar over om waaierpalmladeren te gaan plukken, en aangekomen (in het bosch) duwden ze haar naar beneden in een slangenhol. En beneden gekomen toonde ze die ringen, en hij (de slang) stak haar met zijn

staart omhoog, zoodat hij haar boven op den grond neerzette. En zij keerden terug ('t is niet uit te maken wie die «zij» zijn, of het moet zijn, dat haar man haar gehaald heeft) en zij trouwden, en na sloop werden zijn schoonouders, en zijn oudere broers, dorps-
 onderdanen, dus hij werd koning, zij werd koningin.

LXXXIII. DODINGA.

Ngàdje-ngàdje moi, o Òde.

Hira-hiraino wo ma têngo o daluku wo tutuku, de wo ma òbhikuku de ma òde i ma òkêre, gènàngòka de wo liò. Wa ika wo tutukoli de wo ma òbhikukuli, de i ma òkêre, hiadono wo tutuku gènàngà ho i uihì. Ho wa iha wo feoto, ma ngofeka moi i ɔa ino i gàhoko: bàba, ngo mème mo hi huloko, o daluku to gàhoko. Gènàngòka de wo mi guheika ma daluku, gènàngòka de mo liò dèka ngomi ajoika. Gènàngòka unàngà wo liò dèi ài tauòko. Ma ginitarino wa ihali, wo feoto, ma ngòfaka i ɔa inoli i gàhoko: Baba, o ngo mème mo hi huloko o daluku to gàhoko, de na iha la n'òlomo o ngo mème m'ato. Gènàngòka de wa tyobo, wa ika o madjaka ma inomo i rupa-rupàka o hude moi nru moi wa gòraka, hígadono wo gètongo, i wi punuhòka. Na ma òde ka i totimiòso ma medja ma timino. Gènàngòka de ma ngòfaka i leha: bàba, mornòndòka ni jo hákàì? Nenàngà hinòndòka mi jo hákàì. Nàko hinòndòka ni jo hákàì de o gètèfata no ràko, la no mi ngohoiha. Gènàngòka de wa òko wo ràko ma gètèfata. Ma ginitarino w'òiki wa ngoho, wa iha, de w'ato: ha tyobo. Gènàngòka de mànga bara-barànga wo hifarène wa matàka. Gènàngòka de wa òko wo ràko ma gètèfata. Ma ginitarino w'òiki wa ngoho wa iha, de w'ato: ha tyobo. Gènàngòka de mànga bara-barànga wo hifarène wa matàka. Gènàngòka de wo mi tòmo w'ato: ha tyobo! I ɔa farène, de ma ngofeka m'ato, bàba ho ngohi ajo! De una w'ato: kiàka ma ika? M'ato ho ge muna de! Gènàngòka de w'ato: ngòna o òde ngoni ajo eh! Una w'ato: ha tyobo. Gènàngòka ma ngòfaka m'ato: bàba bàto! ngohi ajo de! Gènàngòka de wa iha wo mi gòraka, de wo mi nitomo ma gètèfatòka. Gènàngòka de ja tyobo, doka i ɔa ika, mànga bobarèndòka jo utiha de wa tòmo ma ngòfakika w'ato: no ma gògèrè, la ngohi dina iha t'òikòhi, la àha ta òko ti ni ngoholi. Gènàngòka wa òkokaua, ài dèka-dèkàna. Ma ngofeka i mi huloko dimaiha, mi ngoho, mo ma pàke mo hìdodihòka. Gènàngà ma ngòfaka ma honànga o

guràtyi, ami tadauru ma kogèàngũ, ma honònga o halàka, ma
 honònga o guràtyi. Gèàngòka ma tyobo. Ma ika de i mi ngoriki
 o kawàha, de i l'ato bah! o ngòfaka moi gèngino ma hàlloa!
 Gèàngòka de i wi leha: ènàngã to ngòna ami ngòfaka? Eh, to
 ngohi àhi ngòfaka. Gèàngòka de una wo mi leha i dodò? Eh, o
 ngo mème m'ato na òkòhi. N'òiki dika no hira na òko ngoni
 ajoika, no hìngàhu, n'ato: bòtino àha ta òko. Gèàngòka de mo
 mi ngoriki o ngèkomino m'ato: nàga? Ètino bari àha wa òko!
 Gèàngòka de i ma gogògère mànga dèkàna ko i w'wa òko. Ngomi
 ajo mo mi tèmo: no ma pàkeoli! De gèàngã, na ngomi ajo ami
 tàkihuma m'òkòka. Ma ngòfaka mo ma djoboli ma ika, de o
 ngèkomino i mi ngoriki: eh, o ngòfaka gèngino moi ka hohàlloa!
 Ma ika gèna k'ami àmaika mi duma-dumutika. Wo mi leha: no
 dodò? O ngo mème m'ato: na òkòhi, de w'ato n'òiki no hira,
 bòtino àha ngohi ta òko. Higadono ma tumidi mi ngoho, ko wa
 òkòna. Gèàngòka de mo mi tèmo ngomi òraika, no ma pàke, la
 ha tyobo. Gèàngòka de ngomi ajo m'ato: nàko i gongoungu o
 djini de o widadari ma ngòfaka, to ma rufutòka, de o malige
 hòro-hòro i boainòka: jo tutuhu de jo lolèlètòngò. De o malige
 hòro-hòro moi i boaino de ja hihòho dina ènàngiha jo rame-rame
 iha. Jàto i ma legana, o dèturino, jàto i fufutu, jàto i kinitara,
 de i ma legana ma malige hòro-hòro ka i boaino ja hìbàiri ka
 inòngo, m'ajo de ma ngòfaka gèna èna, i ma hia-hiaruku ma luri
 iatòka. Ma nauru gèna de i bāairi ja uku, una wa dodòbo, ko
 w'adonizèna, uku i bāairioli, wo dodòboli, ko w'adonizènali de wo
 ari, wo ma lulu. De muna m'ato: eh, kafuruòno, dāi, ami
 bobarèndòka de no mi dogumazàika, ho nènàngã, ngòna àha n'òiki.
 De ma moioli i bāairi, de ko wa mākèokana. Gèàngòka de jo
 rame i pāsaika de w'òiki, wo tutukoli o daluku, ma w'òrikokana,
 de wa ika gèna wo l'òlomòka, ma o hìnàngã ma bouu ma ko
 w'ameokana, o uku ma bouu ma ko w'ameokana.

LXXXIIIa. Een vertelling van een varken. (117)

Om te beginnen ging hij palmwijn kloppen (de stengel kloppen,
 waaruit men later de palmwijn tappen wil), en hij waterde, en dat
 varken dronk het. Toen keerde hij terug. Hij ging weer kloppen,
 en hij waterde weer, en het (varken) dronk het. Hij had genoeg
 geklopt, dus vloaide het, dus (als) hij landwaarts ging om te

tappen, kwam daar een kind en vroeg: Vader, Moeder zend me om palmwijn te vragen. Toen schonk hij haar palmwijn (in) toen keerde zij terug gindsch naar haar moeder. Toen keerde hij terug naar zijn huis zeewaarts. Den volgenden morgen ging hij weer landwaarts (om) te tappen, het kind kwam weer (en) vroeg: Vader, Moeder zendt me om palmwijn te vragen, en gij (zoudt) meekomen om te eten, zegt Moeder. Toen vertrok hij, aangekomen (was) het eten op tafel allerlei, hij nam van elk bord een hap, totdat hij ze allemaal gehad had, (toen) was hij verzadigd. En dat varken wroette maar onder de tafel. Toen vroeg het kind: vader, (118) wanneer kook jullui (voor de geesten). Nu na twee dagen koken we. Indien gij na twee dagen kookt maak dan een vlot en haal ons landwaarts (ze woonden dus aan een rivier, en het offerfeest werd landwaarts gehouden). Toen ging hij zeewaarts, en hij maakte een vlot. Den volgenden morgen ging hij hen halen, hij kwam landwaarts en zeide: wij vertrekken. Toen hadde hij al hun goederen. Toen sprak hij tot haar zeggende: wij vertrekken. Zij gingen op het vlot, en het kind zeide: Vader, hoe moet het met mijn moeder? En hij zeide: waar is ze dan? Zij zeide: wel, *sij* immers! Toen zeide hij: gij, hebt gij een varken tot moeder, hé? Hij zeide: wij gaan. Toen zeide dat kind: Vader, kijk, (t is toch) mijn moeder! Toen ging hij aan land (en) hij nam haar op, en hij kwakte haar op het vlot. Toen vertrokken zij; gindsch gekomen gingen ze aan land aan hun aanlegplaats, en hij sprak tot het kind, zeggende: blijf hier, en ik ga nog landwaarts, en dan zal ik zeewaarts komen (om) je te halen. Toen kwam hij in een heelen tijd niet meer zeewaarts. Het (varken) stuurde het kind landwaarts (om) hem te halen, ze was volstandig gekleed. Toen was dat kind half zilver, half goud, haar haar, maar (het was) alzo half zilver, half goud. Toen vertrok zij. Zij kwam aan en het volk zag haar, en zeide: Verbazend, dat is een prachtig kind! Toen vroegen ze hem (den vader) is dat jou kind? Ja, mijn kind! Toen vroeg hij haar: wat is het? Wel, moeder zegt (dat) gij nog naar zee zoudt komen. Ga maar vooruit naar zee, naar je moeder, geef te kennen, zeggende: straks zal ik zeewaarts komen. Toen zag zij (de moeder, zij wordt nu door 't voornaamwoord als mensch aangeduid) haar aankomen op den weg, (en) zeide: is (hij er). Straks zou hij zeewaarts komen. Toen bleven zij heel lang, maar hij was niet aan zee. Haar moeder sprak tot haar, kleedt je weer aan. En toen had zij, haar moeder, haar mom afgelegd. Het kind vertrok weer; aankomende

zagen zij haar op den weg komen (en zeiden): wel daar is een heel mooi kind. Komende, wees zij al maar naar haar vader. Hij vroeg haar: wat wilt ge? Moeder zegt: kom nog zeewaarts. En hij zeide: ga maar vooruit, straks zal ik ook zeewaarts komen. Tot zeven malen ging ze hem halen, maar hij kwam maar niet zeewaarts. Toen zeide zij tot haar dochter: kleedt je aan opdat we vertrekken. Toen zeide haar moeder: indien werkelijk (ik) een kind (ben) van de Djins en de nimfen, (dan) sluit ik mijn oogen, en er komt een zwevend paleis. Het donderde en het lichtte, en een zwevend paleis kwam aan, en het zweefde hen (of zij zweefden er mee) landwaarts, naar hen die landwaarts feestvierden. Kijk, zij. (de feestvierenden) zagen aan den kant van het huis, kijk, het werd donker, kijk, het werd licht, ('t werd donker en licht bij afwisseling), en zij keken uit, het zwevend paleis kwam er aan, zij zweefden daarheen, de moeder en het kind, er hingen vier loeries onderaan. (Dergelijke paleizen worden altijd door vier loeries gedragen). Die man, als het naar beneden zwaaide, sprong op, maar hij kwam niet hoog genoeg, en hij weende, hij rolde zich (over den grond). En zij (de vrouw) zeide: wel, onlangs hebt ge ons zeewaarts aan je aanlegplaats gelaten, dus nu zal je het zien. En het zwaaide nog èèn keer, en hij zag het maar niet meer. Toen ze gedaan hadden met feestvieren, klopte hij weer palmwijn, maar hij zag niets meer, en hij ging waar hij gegeten had, maar den reuk van gebrad rook hij niet meer, zelfs de lucht van het vuur rook hij niet meer. (De plaats was dus voorgoed verlaten).

LXXXIV. DODINGA.

Ngàdje-ngàdje moi, o Ôdeoli.

Hira-hiraino wo ma têngo o daluku wo tutuku, i bôto de wo feoto, i bôto de j'ôkêre o kilôtindka, ho j'ôkêre, de i pâha wo gopoa o kilôtinika. Bôto de ài riaka wo têngo, w'ato: o kilôtinika ufa no gogopoa. Gènàngôka ma moioli wo feoto, ma ngôfaka moi ja ino i hidàkunu o daluku: bàba, o ngo mème m'ato: ani daluku utu! De ài riaka w'ato: kafuruôno 't ato: ufa na ule o daluku, gènàngã àha na màke. Bôto de wo mi guhe ma ka ma gawa. Mo ma liôka, bôto de una wa iha, de m'ato: Bàba, o tau moi no diâi! Bôto de wo diâi, ma dângiri wo pângini'e. Gènàngôka ma moioli wa iha, de ma ngôhaka m'ato: bàba, ka to ma têngôka,

ho i hi mîdôngo, ho na iha, la ho ma hîdu, de tumîdôka i zo hukâra, de t'ôiki dede ngini gènàngôka. Mo dîai o kakâtama, o tiba mo tobiki bôto de ma gêtêfata, ho i ma lâhini dâidoko. Ma ôde wa gôraka, wo hipaka dâi ma gêtêfatôka. Ho tauôka i la iha, de wa likoika o timiôka. Gènàngôka i l'ôlomo de j'ôkêre, ho ko wo hîdkana dina o mannoiha. I bôto, de ma gîgima am'inomo dâku o ngawa-ngawauku i ôtake. De mo leha ami ngôfakika: nâga o wânge i koronâka? De m'ato eh, wânge i koronâka. Gènàngôka de mo hupu o loaika, de ma wânge ma i fôfôngôka, de i fôfôngôka de ma malige hêro-hêro moi ka i bonino. Bôte de mo têmo-têmo, m'ato: âmo ani âma ka wo hiule, ho to ni sona; o nauôko wo hi hîdoaka ka ma kôbongo, o bîra ka ma wale, ho ngôna to ni sona. I kinîtarôka ma ngôfaka de ami âma jo ari i ma lulu o tduakika. O bêrêra ma dabikôka i ma dôma moi o ôde, mo ma gâhoko, nâko ma âkêmi i ni hîdoakua iti ma wariki, ngonî ajo m'ôikôka o djumâti moi, i ma dôma. Ma tyobo mo gâhoko, ma ika, de ma wariki i mi hîdoaka, bôto de ka ma wariki, de ma ôsu; nâko na ino de uha na ôlomo, la o pigauku no noauku, la no hidotêbênoino. I bôto de i arêhe o wânge i korôna, de mo ihêne i garânga, ho de i pâha, ma ika, mo lega, ma ôde ma wariki koiwa, de ma ôsu ma i koiwa, tâpi ami pûke i rupa-rupa kagènàngôka.

LXXXIVa. Nog een vertelling van het Varken.

Om te beginnen klopte iemand palmwijn, en daarna tapte hij die, en daarna dronken ze (de tapper met zijn oudere broer) gezeten op een boomstam, dus dronken ze, en daarna goot hij het (de rest van de palmwijn) op den boomstam. Daarna zeide zijn oudere broeder: giet het niet (doorlopend) uit op den boomstam. Toen tapte hij weer (en) een kind kwam en hield haar kom op om palmwijn te krijgen, (zeggende:) Vader, Moeder zegt: een beetje van je palmwijn (vraagt ze). (119) En zijn oudere broeder zeide: onlangs zeide ik: speel niet met palmwijn, dan zal je het (ouder) vinden. Hij schonk haar in, maar slechts het bezinksel. Zij keerde terug. Daarna ging hij (weer) landwaarts en zij zeide: Vader, maak een huis. Daarna maakte hij het, hij legde de slaapbank maar op liggende stukjes bamboe. (Hij besteedde er dus niet veel zorg aan.) Toen kwam hij weer landwaarts, en het meisje zeide: Vader, ik ben maar alleen, dus ben ik bang, dus kom landwaarts, opdat wij

samen slapen, (in één huis), en over zeven dagen vieren ze het groote doodenfeest, dan ga ik met ulieden daar heen. Zij maakte vuurtangetjes (als haar aandeel tot de toebereidselen voor het feest, waarbij men die tangetjes gebruikt om de kleederen van de lijken af te trekken), zij hakte bamboe, daarna maakte ze die tot een vlot, dus dreven ze zeewaarts. Het varken nam hij op en smiet het zeewaarts op het vlot (zie 't vorige verhaal). Dus kwamen ze aan hun huis landwaarts, en hij bond het vast onder (het huis). Toen aten ze en dronken, dus keerde hij niet terug landwaarts naar de feesttafel, ('t is niet duidelijk, of hier de feesttafel van het doodenfeest bedoeld is, of wel de tafel waaraan hij bij zijn dochter gegeten had; zie 't vorig verhaal). Daarna op den tweeden dag van het feest viel hier eten (voor het varken) uit den hemel. En zij vroeg aan haar kind: is het middag (staat de zon in 't midden des hemels)? En zij zeide: wel, de zon staat in 't midden. Toen ging ze naar buiten op het erf, en de zon werd verduisterd, en als zij verduisterd was, kwam er een zwevend paleis. Vervolgens sprak zij, zeggende: helaas, je vader heeft maar met me gespeeld, dus neem ik je niet mee, (van) de visch gaf hij mij slechts de graten, (van) de rijst slechts het kaf, dus neem ik jou niet mee. (Tot) den volgenden morgen weenden het kind en de vader, zoodat ze over den grond rolden. Aan het eind van het dorp doodde men een varken. (Zij ging) er om vragen. (Haar vader zeide): als ze je niet van het vleesch geven, al is het dan maar de ingewanden; je moeder is vertrokken (voor) een week (dus) hebben ze haar gedood. Zij vertrok om te vragen, aangekomen gaven ze haar de ingewanden en de maag, (en dat zeide tot haar) als je aankomt, eet het dan niet, maar zet het op een bord, en sluit het vervolgens weg. Daarna op den volgenden dag, toen de zon hoog aan den hemel was, hoorde ze (het) rinkelen, en toen het afgeloopen was, ging ze kijken, de varkensingewanden waren er niet, de maag maar hij was er niet, maar allerlei soort kleeding voor haar was daar.

(Dit stuk is heel verward, en zonder eenige invoegingen niet te begripen).

LXXXV. DOPINGA.

O Ngàdje-ngàdje moi ma ròmàngä o hege!

O njawa mo ma têngo mo-ma tabule. M'ôiki ma moi ka mo un liôika, m'ôikeli ma moioli ka mo ma liôihali. De ma moioli m'ôiki,

ka o hege hiudto ma mækeino. Eh iti nânàngä ta iha to ma harôngino, de ma uku mo tðfo de i wàngoipe, ma hege ma zè, ho m'ato ma harôngo, ka de ma harôngo, i mi harène ho ko ma harongua, de ka ma kélêngauku, de mo ma djòbòka ami goyonika, de m'ato ma ino, o àkère i mi hiðnokindka, de o gòta i mi yèindka i mi hêhâròka, de ami inomo i mi hàkàiukuòka de i ma mòku-mòkuru i bòto, de i ma ngòhamokali ma hegeika. Ika ma moi ma ino kokogênàngoli, de ma moioli: nânàngä ta tyaròkia, la ta mæke nânàngä o njawa. De m'òiki mo yè o mòkuru i gau-gani, de gênàngòka de mo uoanku ami tupauku, de m'òikòka, de jo hupuino, de jo hêhâra, de o gòta i mi yè, de i mi hàkài, de gênàngòka ma riaka m'ato: diauo, nànga èye ami tupa de no na yè, la ho ma mòku-mòkuru. De i ma mòkuru i bôtino, de ma riaka i mi gani, de ma dððtika m'ato: àhi hiininga i hihàngä, ho to ma iduokàhi. Gênàngòka de ma dððto mo tème m'ato: ufa no ma idu, dðue nànga èye mo na daenino. De m'ato: ka djâi-djâi dika, ko i hi kiðkua. De gênàngòka de ka ma dððtoli i mi gau, de i ma bori iduòka. Gênàngòka ma èye ma daene. Gênàngòka de ma nùòka ma hege ma kâi, de jo momikiye de jo leha èye, mia gogule? Aihò bôte o kâho i hiloaròka. Gênàngòka mänge èye, ami goyonika m'òiki. Èyè, tanu mi ni niki de m'ato, ni ja ino. Gênàngòka de i mi niki. Gênàngòka ja ika, de ja ika ja toðmu. I ja toðmuòka de ja liòka. Gênàngòka ja ihali, de ma riaka m'ato: èye, ngini ni jo lio, la ngohi ni hi hilulukino. Bôtino de i bonino ma moleu. Gênàngòka de ma tàgokòka ho, de gêngino de ma dððto m'ato to ngohi ani nirakòka. Gênàngä de ma èye m'ato, ha tòmàka. Gênàngòka de òna j'ato: ufa, mia gogule ho. Gênàngòka de j'ao munga tauika, de i hingðhamòka munga ngiika. De i ma iduòka, de i ma moino, de ho ka o hilo ha tufukika, hêhâbu ma moleu i ma ngàikòka ma tàkihuma, de ka o njawa o ngale-ngale ja hiudto, de gênàngòka de i ma tèke moyòkòka.

LXXXV. Een vertelling geheeten „hege“.

(Een torenvormige schelp).

Een vrouw ging schelpdieren zoeken. Zij ging eens, zij keerde terug naar haar huis landwaarts (zonder iets). Zij ging weder maar ze keerde weder terug landwaarts (zonder iets). En ze ging weer een keer, en ze vond maar twee „heges“. Wel, alleen deze maar

breng ik landwaarts en ik rooster* ze mij. En ze blies het vuur aan, en als het opvlamde, haalde ze de «heges», dus zeide zij (hij zich zelf) dat ze ze zou roosteren, maar als ze ze roosterde, (120) niesde ze, dus roosterde ze ze niet, en ze legde ze maar neer, en ze vertrok naar haar tuingronden, en kijk, toen ze (terug) kwam, hadden ze water voor haar gehaald, en hout voor haar gehaald en voor haar geveegd, en haar eten gekookt, en als ze gepruimd hadden, waren ze weer in de heggeschelpen gegaan. (Er zaten dus nimfen in die schelpen). Verder kwam ze weer (terug), weer aldus, en een volgenden keer (zeide zij) wat kan ik nu doen, opdat ik deze menschen (die dat alles deden) vind. En ze ging bedwelmende pinang halen, en toen deed ze die in haar pruimdoos; en als ze gegaan was, kwamen ze er uit, en ze veegden, en ze haalden hout voor haar, en ze kookten voor haar. En toen zeide de oudste: kamernad haal de pruimdoos van onze grootmoeder, opdat we pruimen. En als ze gepruimd hadden, vervolgens werd de oudste bedwelmd, en zij zeide tot de jongste: ik wordt duizelig, dus ga ik eerst wat liggen. Toen sprak de jongste, zeggende: ga niet liggen, opdat niet onze grootmoeder ons betrapt. En zij zeide: eventjes maar, ik zal niet slapen. En toen werd de jongste ook nog bedwelmd, en ze gingen beiden liggen. Toen betrapte hun grootmoeder hen. Toen gooide ze de «hege»schelpen weg, en zij ontwaakten en zij vroegen: grootmoeder (waar is) ons speelgoed? Wie weet het, zoometeen zijn de honden er mee weggelopen. Toen ging hun grootmoeder naar haar tuingronden. (Zij zeiden) grootmoeder, laat ons met je mee gaan, en zij zeide: komen jullui. Toen gingen zij met haar mede. Toen gingen ze, en aangekomen, verzamelden ze (boschkipeieren, zooals verderop blijkt). Toen zij (ze) verzameld hadden, keerden zij terug. Toen zij weer gingen, zeide de oudste: grootmoeder, keer jullui terug, en rol mij in (in bladeren waarschijnlijk). Vervolgens kwamen de boschkippen. Toen greep ze ze dus (twee stuks, zooals blijkt) en toen (zij er mee bij de anderen kwam) zeide de jongste: die in je rechterhand is de mijne. Toen zeide de grootmoeder: laten we ze slachten. Toen zeiden zij: welneen, 't is ons speelgoed immers. Toen brachten ze ze naar huis, en ze deden ze in hun slaappleats (kamer). En zij gingen slapen, en zij werden wakker, en het was alsof er fakkels brandden, want de boschkippen hadden hun mom afgedaan, en (het waren) maar twee jongelingen, en toen zijn ze met elkaar getrouwd.

LXXXVI. DODINGA.

Ngädje-ngädje moi. O göta moi, ma rðche o bësi
ma sðfoko o bara-baràngä.

Ma kdäna o wänge ma hohðru, una wo iläka, bëto de wo tëmo w'ato: näko iärðhe, mëdiringi, la t' ðriki o ugðfaka moi, la ka o ngofeka, gënàngä ta tõfona, de ka ta tomäka. Håbäbu näko ka o ngofeka, ja märkeu o göta moi, ma rðche o bësi, ma sðfoko de ma hðka o bara-barànga. Bëto ho o taongo moi, muna i mi tilibu. Gënàngðkadau, muna mo buhuhu, de mo hibuhuhuka, ka o ngofeka, de ma kdäna gëna wo mi tomäka. De ma bobërëki mo ma tëngo, ami rðmàngä ma ngo Fakiri mihikini, muna ma zè gëna ma hðnenge, de m' aoika mo noauka, moi o toldmoro, ma dorouunku, ami ngðere moi ho, ma hðuenge ma bëlaka, muna ma bëleka Bëto de ma malaika, ho o wänge tumidino, muna ma ika mo legä, ma fëlàngaize, ami kðbðngo i ma kähumðka. Gënàngðka ho ma wänge tumidoli ma ika, mo legali, na, mo däuðika; gënàngðka i mi lamekiye, muna mo tniäna, nënànga dðne ðkia to ma hingðere? Bëto de mo ma niäta, m'ato: näko ngohi o djini ma ugðfaka ähi läko ta rufutðka, de ta fëlàngaize t' oriki o bara baràngä ko ha ngoe ähi datëkðka, Bëto de ma rufutðka, ami läko ho ma fëlàngaize, m'oriki o bara-baràngä ka ha ngoe ami datëkðka. Bëto de mo ma hipäke ami päke gënàngä, täpi mo ma päke ma tyara o nauru, mo ma halnära, mo ma bädju, de mo ma toä, de mo mi tëmo ma ngo Fakiri mihikinika: ngohi ta tyobo, ähi äma äi baràngä to lingiri! M'òiki ma djiko moiðka ma ika, ma zè o manuru ma bëro tumidini, ma dadi o njawa ja tumidi o ngofeka, de ma hidoaka o päke, de i ma hipäke ho muuàngokali, de ja tyobo, ho hiwara hänge, de äha ja mäke ma göta gëna kangano. De ma göta ma dutu gëna äi rðmànga ma kdäna Hororogao. Gënàngðka mo leha ma göta nëna ma dutu o nägöna? De una w'ato: ma dutu ngohi nëna. De ðna j'ato: näko ma dutu ngðna, o djäga moi no mi hidoaka, mi ja gðko. Gënàngðka una wo mi leha mo ma tëngo: ngðna gëna o ngofeka èko o nauru? De muna m'ato: ngohi nënàngä de ähi dðdäuo ja tumidi, ngomi o nauru. De una w'ato: näko o nauru no hi mètëke, o bötëma ho hurudäka, näka na ðmàngä o bajðngö tumidi, gënàngä ngðna o nauru. Bëto mo ma tëngo mi mètëke, ho mo hurudäka o bajðngö tumidi ma ðmàngä. Bëto de w'ato: h'òikoli o bira ho hurudäka, de ma ðmàngöhi o bajðngö tumidi. Gënàngðka de w'ato: ähi igono moi dinëna, o

buhànga moikàhi, de j'adonòka o ngawa-ngawaiè. Bòto de mo don hiadono wo mi ngòrikokaua, de m'ahoko moi o totaleo, ma ròmàngá madama, bòto de i mi ao dàku ma igonize, ho ma zè moi, de i mi higuti, ho wo mi ngorikoàhi, de i mi hidàngi gèàngika. Bòto de mo uti, ho ma uku, m'ato: nèna ma igono. Bòto de ma futuku de j'oara, de ma gòta gèna, o djaga moi ja tobiki, ho i hioara, jo lio ami àmaika. Ho de wo ma garàgo gèna ami àma, ho wo tufu-tufuku, de ma ginitarino, ma gòta ma dutu gèna wo boainòka, de wa ao ma gòta gèna ma ròche o bési, de ma sòfoko de ma hòka o bara-baràngá. Gèàngòka ho de wa ika ma ngofeka ami àma gèna, wa himoyòka, ho muna mo bòki, una wo kòàna.

LXXXVIa. Een vertelling van een boom, welks stam ijzer, welks vruchten goederen waren.

De koning van het Westen trouwde, en hij sprak zeggende: indien (het) morgen, overmorgen (is) en ik zie een kind, en het is maar een meisje, dat voed ik niet op, en ik dood het maar. Want als (het) maar een meisje is (die) verkrijgen niet een boom met ijzeren stam, welks vruchten en bladeren goederen (zijn). Vervolgens na een jaar werd zij (zijn vrouw) zwanger. Toen beviel zij, en zij baarde maar een meisje, en die koning doodde haar. En (er was) een oude vrouw, haar naam (was) vrouw Fakiri mihikini. Zij nam dat lijk, en zij bracht het, zij deed het in een oude mat (een versletene) zij had èèn sarong, dus, het lijk (kreeg) een stuk, zij een stuk. Daarna liet zij het achter, dus na zeven dagen ging ze om het te zien, zij opende (het omhulsel) haar beenderen waren (weer) een geheel. (Het schijnt dus dat ze in stukken gehakt was, zie andere verhalen over dit onderwerp). Toen na dus weer zeven dagen ging zij (om) haar weer te zien, wel, zij was geworden (hersteld). Toen zij groot was geworden, (of ook: toen was zij groot) overlegde ze: wat zal ik nu als sarong gebruiken? Daarna wenschte zij zich, zeggende indien ik een kind van een djin ben (dan zal) ik mijn oogen sluiten, en (als) ik ze weer open doe, (zal) ik zien heel veel goederen hier naast me. Daarna deed ze haar oogen dicht (en) ze deed haar oogen dus weer open (en) ze zag heel veel goederen naast haar. Daarna kleedde ze zich met die, haar kleederen, maar ze kleedde zich op de wijze der mannen, ze trok een broek aan en een baadje, en ze zette een

hoofddoek op, en ze sprak tot vrouw Fakiri mihikini: ik vertrek, ik zoek de goederen van mijn vader. Zij ging, en in een bocht gekomen zijnde, nam zij zeven jasmijnknoppen, en ze maakte (die) tot zeven vrouwen, en zij gaf ze kleederen, en zij kleedden zich weer zooals zij. En zij vertrokken, dus (na) drie maanden, en toen pas vonden ze dien boom (waar straks over gesproken is). En de naam van de eigenaar van dien boom was: koning Hororogao. Toen vroeg zij: wie is de eigenaar van deze boom? En hij zeide: ik hier ben de eigenaar. En zij zeiden: indien gij de eigenaar (zijt), geef ons dan een tak, wij (willen) die koopen. Toen vroeg hij aan die eene: gij daar (zijt gij) een vrouw of een man? En zij zeide: ik hier en mijn zeven kameraden, wij (zijn) mannen. En hij zeide: indien gij een man (zijt), volg mij om gerst te plukken, indien gij zeven zakken vol maakt (plukkende) dan (zijt) gij een man. Daarna volgde hem die eene, dus plukte ze, ze maakte zeven zakken vol. Daarna zeide hij: wij gaan weer om rijst te plukken en zij maakte weer zeven zakken vol. Toen zeide hij: aan den landkant is een klapperboom van me, die is op één span na tot boven aan het uitspansel. Daarna klom zij totdat hij haar niet meer zag, en zij riep een vogel, welks naam (was) Madama (een soort reiger met heele lange vlucht). Daarna bracht die haar boven naar de klappers, dus haalde ze een, dus bracht hij haar weer naar beneden, dus, (waar) hij haar nog niet kon zien, en daar zette hij haar neer. Daarna klom ze naar beneden, dus beneden gekomen, zeide zij: hier is de klapper. Daarna in den nacht vluchtten zij, en van dien boom braken ze een tak (af) dus daar liepen ze mee weg, ze keerden terug naar haar vader. Dus toen was haar vader zeer verblijd, dus hij schoot, en den volgende dag kwam de eigenaar van dien boom aan, en hij bracht dien boom, welks stam ijzer was, en welks vruchten en bladeren goederen (waren). Toen hij gekomen was, deed de vader van die vrouw hen trouwen, dus zij (werd) prinses, hij (werd) koning.

LXXXVII. DODINGA.

O njawa ai tãkihunu o kabèlàngã.

O njawa wo ma tengu mo hibuhuhuku o kabèlàngã. Gènàngdka una i wi lamokide, de una wo mi huloko ngoi ajo m'òiki, ma kòina o wàngè ma hohòrudka ai ngòfaka o ngofeka ja tumidi,

n'òiki no mi bityara o riaka. De gènàngòka ma ika, de i mi leha: aní susa de aní sukaràngá òkia, dàdi no mi ado-adonua, dàdi no mi adono. Àhi susa de àhi sukaràngá òkiaua tàpi o kabèlàngá wo hi huloko to ni bityara. Nàko ka o kabèlàngá ti òluku. Gènàngòka ma lioino, de wo leha i ma mòdèke èko koali? Bòtino ngoi ajo m'ato ma òluku. Gènàngòka una wo mi hulokokali, moi mo mi bityara o riaka i ma daduika. Bòtino ngoi ajo m'òiki, ma ika mo mi bityara. Gènàngòka muna m'ato: nàko ka o kabèlàngá, de ti òluku. Bòto mo lioino, de wo leha: mo mòdèke èko koali? Gènàngòka ngoi ajo m'ato: ma òluku. Gènàngòka hiadono ja butànga wa gètòngo; ka i wi òluku. Gènàngòka ma dèdètòli mo mi bityara de àha mo mòdèke. Gènàngòka una w'òiki wo tàhe, wa kaino, wa kaika. Bòtino wo mi tèmo munàngika: jarèhe ma futuku de àha ta ino de ngohi ajo, gènàngá to liokaua. Gènàngòka wo liio. Gènàngòka jarèhe ma futuku una de ngoi ajo la ino; una wa farène o djara o kasubauku, ngoi ajo muna mo hira-hira, ma tyo ka ma djara ma kàdàlika. Gènàngòka la ika aminguteòka, de wo uti, ho wo doa dàku munaize wa ize. De i wi màke de ya sòne. Futuòka gènàngòka wo mi tèmo: aní tadauru na pèhaka la na himahau. Gènàngòka m'ato, ta hidodò, barikua i hi giète ngohi. Gènàngòka ngoi ajo ma ino ho ma pèhaka ami tadauru, de ma himahau, de àha lo momiki. Gènàngòka ngoi fekata ami àma dàl mànga ngiòka, de wa iha, w'ato: i wi tabea. Bòto w'ato: i wi doaka, de wo ma hidrikokaua, de wo rubaize. Bòto ma kabèlàngá ài sapàto w'òiki, de wa tòno ài iou ma dèkara. Bòto i wi himahau ài biòauku, de wo momikòka. Bòto òna lo diàl o rameànà o wàngè tumidi de o futu tumidi. Gènàngòka ma kabèlàngá ài àma wo gògère o wàngè ma hiwaròka. Wa ino i wi ngoho, i wi tèmo ma kòàna o wàngè ma hohòruika w'ato: nànga ngòhaka ta ngòfo, ho no hi niki. Bòto una w'ato: ngohi to ni niki ta tyaròkiaua Bòto ma kòàna o wàngè ma hiwaròka w'ato: nàko ni hi niki, de ha tyobo. Bòtino ma kòàna o wàngè ma hohòruòka w'ato: to ni mòtèke t'akungàhi. Nàko kogènàngá, bòto o wàngè tumidi ta ino, to ni ngoho. Gènàngòkadan o wàngè tumidi i pàha ma kòàna o wàngè ma hiwaròka wa huloko o luri iata lo ino i wi ngoho ma kòàna o wàngè ma hohòruòka. Gènàngòka lo farène o tua gugugiauuku. Ma luri ma libuku iata la dèko, la tyobo ma kòàna o wàngè ma hiwarize la ize. Dàku bòto ma kòàna ma hohòru i wi tèmo ma kòàna o wàngè ma hiwarika, w'ato: nàko no mòdèke, de ho ma diàl moi o tau, là ngona de ngòhi ho gògère o bèrèra moi dika. Gènàngòka

ma kðāna ma hiwarðka w'ato: i bōto, ngohi o tau moi to ma diāi, la hopeja ngōna de ngohi o tau moi dika. Bōto ma kðāna o wānge ma hohðruðka w'ato: nāko dika! Bōto ma kðāna o wānge ma hiwarðka wu diāi moi o tau, wa dideuku o ngawa-ngawaaku; nāko o kore-sara zo hāili la kaku, nāko o kore-mie, zo hāili la kaiže.

LXXXVIIa. Van den mensch wien's mom een klapperdop was. (124)

Een vrouw baarde een klapperdop. Toen hij groot was, beval hij zijn moeder te gaan; de koning van het Westen heeft zeven dochters, ga spreken met de jongste (haar ten huwelijk vragen). En toen ging ze, en zij (de koningsdochter) vroeg haar: wat is je moeite, en wat is je verdriet, zoodat je hier niet gewoon was te te komen, (en) nu hier komt. Ik heb geen moeite en geen verdriet, maar Klapperdop heeft me gezonden om met je te praten. Indien het maar (voor) Klapperdop is, hem wil ik niet. Toen keerde zij terug en hij vroeg: stemt ze toe of niet. Vervolgens zeide zijn moeder: zij wil niet. Toen beval hij haar weer, (dat) zij moest praten (met) een die op de oudste volgde (in ouderdom). Vervolgens ging zijn moeder, en aangekomen praatte zij met haar. Toen zeide zij: als het maar (is voor) Klapperdop, dan wil ik hem niet. Daarna keerde zij terug en hij vroeg: Stemt ze toe, of niet? Toen zeide zijn moeder: ze wil niet. Toen, tot zes ging hij op het rijtje langs, maar ze wilden hem niet. Toen praatte ze nog met de jongste, en pas zij stemde toe. Toen ging hij stilletjes naar haar toe, al heen en terug gaande. Vervolgens zeide hij tot haar (tot zijn bruid) morgennacht dan zal ik komen met mijn moeder, (en) dan keer ik niet meer terug. Toen keerde hij terug. Toen in den volgenden nacht kwamen hij en zijn Moeder. Hij zat op een rood paard (kan ook zijn een paard van kasoemba, maar bedoeld zal wel wezen een kasoemba-kleurig paard; kasoemba is hel rood), zijn Moeder liep voornit, die hield maar den teugel van het paard vast. Toen zij bij haar trap gekomen waren, steeg hij op, dus hij klom op, naar haar maar boven, ('t was dus een paalwoning). En zij zagen hem en zij stierven (vielen flauw, door zijn glans natuurlijk). In dien nacht zeide hij tot haar (zijn vrouw) maak je haar nat, opdat je hen over het gelaat strijkt (daarmee). Toen zeide zij: hoe zou ik dat doen, (vermoedelijk) zouden ze me uitlachen. Toen kwam

zijn moeder, dus maakte zij (de moeder) haar haar (dat van de dochter) nat, en (122) zij bestreek hun aangezicht (van die blauw gevallen) en toen pas ontwaakten zij. Toen (was) de vader van zijn vrouw zeewaarts in huu plaats (kamer) (de dochter was dus in een afzonderlijk huis) en hij ging landwaarts, zeggende (bij zichzelf) (dat) hij hen begroeten (wou). Daarna, kijk, hij klom naar hen op, en hij wist niet meer van zich (hij geraakte van zichzelf) en hij viel. Daarna trok Klapperdop zijn schoen uit, en hij stak dat uiteinde van zijn voet in 't water. Daarna streek hij hem over zijn gezicht, en hij stond op. Daarna maakten zij feest, zeven dagen en zeven nachten. Toen woonde Klapperdop zijn Vader in het Oosten. Hij kwam, zij haalden hem. Hij sprak tot den koning van het Westen, zeggende: Ik haal onze kinderen, dus volg mij. Daarna zeide hij: ik kan u niet volgen. Daarna zeide de koning van het Oosten: ('t kan wel), 't is goed. Daarna zeide de koning van het Oosten: indien gij mij volgt, dan vertrekken wij. Daarna zeide de koning van het Westen: ik kan u nog niet volgen. Indien (het) zoo is, dan kom ik na zeven dagen om u te halen. Toen waren er zeven dagen verlopen (en) de koning van het Oosten beval vier loeri's om te komen om den koning van het Westen te halen. Toen stegen ze op een hoofddoek van een roode zakdoek. De loeri's hielden de vier hoeken vast, en zij vertrokken naar boven naar het Oosten. Boven (gekomen) sprak de koning van het Westen tot den koning van het Oosten, zeggende: indien gij er in toestemt, dan maken wij (beiden) één huis, en gij en ik wonen maar in één dorp. Toen sprak de koning van het Oosten, zeggende: nit, ik maak een huis, opdat gij en ik maar (in) één huis (wonen). Daarna zeide de koning van het Westen: indien (het moet, dan moet het) maar. Daarna maakte de koning van het Oosten een huis, hij hing het aan het uitspansel, indien de Zuidenwind waait, slingeren zij naar het Zuiden, indien de Noordenwind waait, slingeren zij naar het Noorden. (Men zou zoo zeggen, dat het net andersom moest zijn.

LXXXVIII. DOMINGA.

Ngàdje-Ngàdje moi ài ròmàngã o Kabèlàngã.

O ngofeka mo ma tango, o àkèrè m'dkèrè o igoni ma lewànguku; i bòtino i mi tilibu; gèràugòka mo buhuhu ma ugòfaka ma ròmàngã

o Kabelàngã. Gèràngòka i wi lumokile, gèràngòka wo mi huloko ngoi ajo, ma kòàna o wàngè ma hiwaròka wo ma tàngu ài ngòfaka i ʔa tumidi o ngofeka. M'òiki ma bityara, mo mi tihira o riaka, mo ao o dia ma lèto-lètono moi. Gèràngòka ma kòàna ngoi òra o riaka m'òto: eh ajo aní susa òkia, aní sukaràngã òkia, no mi ado-adonua, dàdi no mi adono. Eh, àhi susa òkiaua, àhi sukaràngã òkiaua, tātāpi o Kabelàngã wo hi huloko, nia mòkuru to gàhoko. Eh ho Kabelàngòka ti hidodò, ài miaò de ho kètòko o biono amo moi, ho ti òluku. Gèràngòka mo lio, mo ma hiadonika, una ma o Kabelàngã wo leha: tyaròkia ajo: eh àma ka i mi òluku. Gèràngòka ma o Kabelàngã w'òto: i ma dadadukuoli. Gèràngòka ma tyoboli, ka de i mi màke mo leha: eh, ajo aní susa òkia no mi ado-adonua dàdi no mi adono. Eh, àhi susa òkiaua, o Kabelàngã wo hi huloko aní mòkuru to gàhoko. Eh, ho Kabelàngòka ti hidodò, ài miaò de ho kètòko o biono amo moi, ho ti òluku. Gèràngòka ka mo ma lio mo ma hiadonika wo leha ma o Kabelàngã, eh, ajo tyaròkia? Eh àma ka i na òluku. Ka i ma dadadukuoli. Gèràngòka ma tyoboli; ika, ka de i mi màke i mi leha: eh ajo aní susa òkia, aní sukaràngã òkia, no mi ado-adonua dàdi no mi adono. Eh, àhi susa òkiaua, àhi sukaràngã òkiaua, tātāpi o Kabelàngã wo hi huloko aní mòkuru to gàhoko. Eh, ho Kabelàngòka ti hidodò, ài miaò de ho kètòko o biono amo moi, ti òluku. Gèràngòka ka mo ma lio, mo ma hiadonika, ma o Kabelàngã wo leha, naga ajo tyaròkia? Eh àma ka i na òluku; hiadono i ʔa butàngã ma riarikika ka j'òluku, mātã-mātã! Ka ma dōdōtoli ajo n'òiki no mi bityara; ka de mo mi màke mo mi leha, eh, ajo, aní susa òkia, aní sukaràngã òkia, no mi ado-adonua, dàdi no mi adono. Eh, àhi susa òkiaua, àhi sukaràngã òkiaua tātāpi o Kabelàngã wo hi huloko aní mòkuru to gàhoko. Eh ajo nēna ma gaoto ní gao o Kabelàngã. Gèràngòka ngomi ria-riaka i mi hohèdu: hē ho Kabelàngòka de ti ike àhi mòkuru! Gèràngòka mo lio mo ma hiadonika, wo leha: eh ajo uaga? Eh nēna! Gèràngòka una wo tãhe-tãhe futu moifutu moi. Gèràngòka i tēdēkanua, una w'òiki ma ngofeka ami tanika. Gèràngòka i tēdēkanua o lukama i ʔo don. Gèràngòka òna ma kawàha i ʔo hiràka ma rùkika, òna i ma doduru i ʔa hindò, o kabelàngã de ngo Djou Bòki. Gèràngòka òna ma kawàha i bigihe-gihēne daiha i ʔo tàgi ho o kàho i roàng-roàngòka. Gèràngã o Kabelàngã wo aguru, ngo Djou Bòki mo aguru, ho o totaleo i hore-horèndòka. Gèràngòka ma kawàha j'òto: eh, o nagòna gèràngã màngã nonàko ma hāiloa. Gèràngòka i ma boaiha. Gèrànga ka ma

kawàha i la màke: eh, tjukiajo o Kabèlàngä de o ngo Djou Bèki dika. Gènàngòka ma kawàha àha i wi màke, de ngomi ria-riaka àha i wi màke, ma o Kabèlàngä ài badànga ma honònga o wàngè, ma honònga o hiwara. Una o Kabèlàngä ài tàkihuma o kàbingi. Gènàngòka ma lukama i lo doa i bòto, i jo lio màta-màta. I ma hiadonika mànga tauòka, i mi tèmo ngomi ria-riaka: eh Djou Bèki h'òiki, ho ma òhi-òhiki; ika h'òiki. Gènàngòka ja tyobo m'akèròka, ja ika, i ma òhi-òhiki, i hòtino de i mi tila m'akèruku, ho gohòmàngä i mi y'ahiròka. Gènàngòka i jo lio ngòmi ria-riaka, i ma hiado-adonika, ma o Kabèlàngä wo leha: ho ma Djou Bèki? Eh, o ngo Djou Bèki o gohòmàngä i mi gèliòka. Gènàngòka una wa tyobo, ài tàkihuma o kàbingi gènàngä, wa mòtèke. Gènàngòka wa ika ma kàbingi i tamunu. Gènàngòkadau i ma hiadonuku ma kàbingi i leha: toa, àhi gogule moi na màkeua? Gèngòka ma gohòmàngä j'ato: ugokanàga! Gènàngòka ma kàbingi j'ato: toa no hi gilioino àhi gogule. Gènàngòka i jo lio i la hindòto. Ka de i ma hiadono mànga tauika, gènàngòka ka de i mi màke ngomi ria-riaka j'ato: kae, de ho mo hònéngua è! Gèuàngòka ma ginitarino i mi higaroli. Djou Bèki h'òiki o wèka ho ma gutuku! h'òiki. Gènàngòka ja tyobo o fènganiha, ma fèngandka la iha ja màke moi o dodiha ma aruku. Gèuàngòka i mi budi i mi tèmo: gèngikadau na ikàhi è. Gèuàngòka de i mi tila dau ma pudjouku. Gèuàngòka o dodiha i mi y'ahiròka; gèuàngòka ngomi ria-riaka i jo lio, i ma hiadonòko mànga tauòka, ma o Kabèlàngä wo leha: ho nia dòdòto? Kàngano o wèka mi utuku, de o dodiha ma pudjoika, mi àto: ufa na ika, gèuàngika de muna ka mo ributu ho mi òtakòka. Gèuàngòka una wo ma djobo ài tàkihuma wo ma hino o kàbingi. Gèuàngòka wa ika, wa màke ma pudjo gèuàngä nàga. Gèuàngòka ài paton wa huloko i uti ja uku i ja màkeuku ma dodiha moi. Gèuàngòka i leha: ton: àhi gogule moi na màkeua? Eh, ugokanàga! na ikino ton! Gèuàngòka wo mi higiliòka, ma ngo Djou Bèki. Gèuàngòka ka de i mi màke ngomi ria-riaka, kae, de ko mo hònéngua ma ngo Djou Bèki è! Gèuàngòka ma o Kabèlàngä w'ato: nènàngä ta tyobo to hidète, ho nènàngä o totaleo ma gòhi moi de o mòkuru o dipòngò moi, nènàngä ta diàidka, ufa na ma'a-ma'a ani ngèrè ma ugaukòka no noaika. Gèuàngòka una wa tyobo wo hidète, wa djàdji o tanngo moi d'ahs wo lio. Gèuàngòka wa tyobòka i mi higarò: Djou Bèki ho na gogule! Ika gèuàngòka ja tyobo i jo uti o dowèngiòko. Gèuàngòka ja òko jo toaka o gumini moi ma guru-gurutu, i ja dideuku o gòta ma dèkaruku. Gèuàngòka

i mi tēmo: no mi tila ngomi i lura. Gēnāngōka ngomi ria-riaka ma tila ma mātāka, i mi tēmo: munāngoli. Gēnāngōka m'āto: ika, ngohioli. Gēnāngōka ma doaiile de i mi tila, ho mi mākeokana dāi de ʼa toaka dina. Dāiuku i mi lutuōka. Gēnāngōka ngomi ria-riaka j'āto: mo hōnēngōka. Gēnāngōka dāi i mi ʼdētakuku, ma mōkuru i wāngo, ma totaleo i tutuku, ma mōkuru i sōfoko, ma totaleo i ʼamoko, hiadono i horēne, ma ngo Djou Bōki, ma majāngōko mo ma noaika. Ma totaleo o bērdra dāku ma dubōka i tāngiuku. Gēnāngōka ma o Kābēlāngā wo lio, āi taango moi i ʼadonōka. Gēnāngōka dāi-iba wo boā i wi mōtēke o ngōtiri butānga, de una ho ngōtiri tumidi. Gēnāngika i ʼo tuo-tuono una wo toturu. Gēnāngōka o ngōtiri butānga ʼa tio, ma totaleo i horēnoāhi, ho una wo toturu de w'adono i horēne kokonēna: totoryooooo! Ngo Djou Bōki muna nē munaaaaaa! Gēnāngōka w'āto bē, ho o totaleo i tēmo nāga moi ma hāiloa. Gēnāngōka i horēne ma moioli kokogēnāngā. Gēnāngōka w'āto: ko nēngika gēnāngā moiua, malaikāu o ngo Djou Bōki. Gēnāngōka wo mi tulu, ho pētiuku wo mi noāka. Gēnāngōka gēnāngiha i ma hiōru, kā de i wi māke, gēna ngomi ria-riaka na manuka o tupa i ʼo ʼē ʼāto i wi mōkuru, manuka o igono i ʼo uhe, ʼāto i wi ʼauhu. Gēnāngōka wa tēmo w'āto: ni ma todmuino, la nia gōgono to hidoaka. Gēnāngōka una wa tyoino o populāki, kā de ʼa ino, moi wo dētumu mānga lākōka, i pilokōka, ika, kā de ʼa ino moi wo dētumu, mānga lākōka i pilokōka hiadono ʼa butānga i kokipilokōka mānga lāko āha wo mi hihupu ma pēti ma goronāka. Gēnāngōka de i hikaika, āha ʼo gōgēre ʼo tiāi o dunia ma goronāka.

LXXXVIIIa. Een vertelling, (van iemand) geheeten
„Klapperdop“.

Een vrouw dronk water uit een uitgeholde klapper, daarua werd ze zwanger (misschien „daardoor“ werd ze zwanger). Toen baarde ze een kind, geheeten Klapperdop. Toen hij groot was, beval hij zijn moeder — de Koning van het Oosten zijn kinderen waren zeven dochters — om te gaan praten, 't eerst met de oudste. Zij nam een kapmes mee met scharen (zeker uit armoede). Toen zeide de oudste dochter van den Koning van het Oosten: wel moeder, wat is je moeite, wat is je verdriet, (dat) je niet gewoon was bij ons te komen, (en) nu bij ons komt. Wel, ik heb geen moeite, ik heb geen verdriet, maar Klapperdop heeft me gezonden om je

pinang te vragen. Wel, wat heb ik met Klapperdop te maken? De bobentowonden op zijn achterste zijn zoo groot als een sagobroodje elk, dus wil ik hem niet. Toen keerde zij terug; aangekomen, vroeg Klapperdop: hoe is het moeder? Wel vader, ze willen je maar niet. Toen zeide Klapperdop: de op een na oudste ook. Toen vertrok zij weer, en toen zij haar vond, vroeg zij: wel moeder, wat is je moeite, (dat) je niet gewoon was tot ons te komen (en) nu tot ons komt? Wel, ik heb niets geen moeite; Klapperdop heeft me bevolen om je pinang te vragen. Wel, wat heb ik met Klapperdop te maken, de bobentowonden op zijn achterste zijn elk zoo groot als een sagobroodje, dus wil ik hem niet. Toen keerde zij maar terug; aangekomen, vroeg Klapperdop: wel moeder, hoe is het? Wel vader, ze willen ons niet. Dan de volgende weer. Toen ging zij weer heen, en als ze haar zagen, vroegen zij haar: (*te meervoud is hier denkelijk een vergissing) wel, moeder, wat is je moeite, wat is je verdriet, dat je niet gewoon was tot ons te komen (en) nu tot ons komt? Wel, ik heb geen moeite, ik heb geen verdriet, maar Klapperdop heeft me bevolen om je pinang te vragen. Wel, wat heb ik met Klapperdop te maken, zijn bobentowonden op zijn achterste zijn elk zoo groot als een sagobroodje, dus wil ik hem niet. Toen keerde zij maar terug; aangekomen vroeg Klapperdop: ben je daar moeder, hoe staat het er mee? Wel, vader, ze willen ons niet. Tot alle zes van de oudste af, maar ze wilden allemaal niet. Alleen de jongste was nog overig. Moeder, ga met haar spreken. En als zij (de jongste) haar zag, vroeg zij haar: wel moeder, wat is je moeite, wat is je verdriet (dat) je niet gewoon was tot ons te komen (en) nu tot ons komt. Wel, ik heb geen moeite, ik heb geen verdriet, maar Klapperdop zendt me om je pinang te vragen. Wel moeder, hier zijn afgechapte stukjes (een groot bewijs van genegenheid) breng (die) aan Klapperdop. Toen bespotten haar haar oudere zusters, (zeggende) hé, (iemand) als Klapperdop zou ik mijn pinang geven! Toen keerde zij terug; aangekomen, vroeg hij: wel moeder, hebt gij pinang? Wel, hier (is het)! Toen sloop hij elken nacht (naar haar toe). Toen duurde het niet lang meer (of) hij ging naar het huis der vrouw. (Bij de Tobaloreezen gaat de vrouw naar het huis van den man, en niet omgekeerd). Niet lang daarna gingen ze laugsaps klimmen. Toen ging het volk voornit naar den aanplant, zij tweeën kwamen achteraan, Klapperdop en de Princes. Toen hoorde het volk hen van de zee landwaarts gaan, dus de honden blaften. Toen liep Klapperdop met groote

stappen (hij had dus de bewuste wonden niet meer) en de Princes liep met groote stappen, dus de hanen kraaiden. (Honden en hanen waren verwonderd over wat ze zagen). Toen zeide het volk: wel, wiens mooie (voor)teekens zijn dat? (Vermoedelijk is bedoeld het hanengekraai bij iemands nadering). Toen kwamen zij landwaarts aan. Toen het volk hen zag (zeiden zij): wel (vuil woord) Klapperdop en de Princes maar! Toen zag het volk hen pas, en haar oudere zusters zagen hen pas, Klapperdop zijn halve lichaam was zon, en zijn halve lichaam was maan. (Kan ook zijn: het halve lichaam goud, het halve lichaam zilver.) Hij, Klapperdop zijn mom was een geit. (Ik vermoed haast, dat hier een tweede verhaal onder dit doorgloeit, want van dat geitenmom is tot heden niets gehoord). Toen ze klaar waren met langsaps klimmen, keerden zij allen terug. Aan hun huis gekomen, zeiden haar oudere zusters tot haar: wel Princes, gaan we baden? (Zij zeide:) Vooruit, gaan we. Toen gingen zij naar de rivier, aangekomen baadden zij, en na afloop duwden ze haar in de rivier, dus slikte een krokodil haar in. Toen keerden haar oudere zusters terug; aangekomen vroeg Klapperdop: en Princes? Wel, een krokodil heeft Princes opgegeten. Toen vertrok hij, zijn geitenmom volgde hij (hij gedroeg zich als geit). Toen hij daar aankwam, dook die geit. Daar beneden aangekomen, vroeg hij, ('t voornaamwoord is onzijdig) vriend, heb je mijn speelding niet gezien? Toen zeide de krokodil: daar is het. Toen zeide de geit: vriend, geef mij mijn speelgoed terug! Toen keerden zij met hun beiden terug. En als ze aan hun huis gekomen waren, en toen haar oudere zusters haar zagen, zeiden ze: Verbazend, en ze is niet dood! Toen den volgende morgen haalden ze haar weer over, (zeggende:) Princes, laten we gaan waaierpalmbladeren plukken. (Zij zeide): gaan we. Toen gingen ze naar het bosch landwaarts; landwaarts in het bosch gekomen, vonden zij het hol van een slang. Toen bedrogen ze haar, zij zeiden tot haar: ga daar gindsch beneden nog wat landwaarts. Toen duwden ze haar naar beneden, in het gat. Toen slikte de slang haar in. Toen keerden haar oudere zusters terug; aan hun huis gekomen zijnde, vroeg Klapperdop: en je jongste zuster? Straks plukten we waaierpalmbladeren, en (daar was) een slangen-gat, wij zeiden: ga daar niet heen, en toen was ze eigenzinnig, dus is ze (er in) gevallen. Toen vertrok hij, hij deed zijn geitenmom aan. Toen daar gekomen, vond hij daar dat gat. Toen beval hij zijn „paton“ (een onbekend woord, zooiets als: zijn tweede ik) naar beneden te gaan. Beneden gekomen, vond het daar een slang.

Toen vroeg het: vriend, heb je niet een speelgoed van me gezien? Wel, daar is het. Geef het hier, vriend! Toen hij haar teruggebracht had, Princes, toen zagen haar haar oudere zusters (en zeiden) verbazend, en Princes is niet dood! Toen zeide Klapperdop: nu ga ik uit zeilen, dus dit eene kippenei en dit stukje pinaang, dat ik gemaakt heb, mag je niet van je laten, doe het in de punt van je sarong. Toen vertrok hij om te varen, hij stelde een jaar, en daarna (zou) hij terugkomen. Toen hij vertrokken was, haalden ze haar over, (zeggende) Princes we (gaan) spelen! (Zij zeide) vooruit. Toen vertrokken zij, zij daalden af naar het strand. Aan het strand gekomen, trokken ze een heele lange liaan af, en hingen die aan den top van een boom. Toen zeiden ze tot haar: duw ons, wij eerst (ze schommelden dus). Toen zij al haar oudere zusters geschommeld had, zeiden ze tot haar: (dat) zij nog moest (schommelen). Toen zeide zij: vooruit, ik nog. Toen klom ze naar boven, en zij duwden haar, dus zagen ze haar niet meer over de zee (zoo hoog vloog ze) en ze sneden het af aan den landkant. (De schommel was dus aan den kant der zee). Beneden in zee verzonk ze. Toen zeiden haar oudere zusters: ze is dood. Toen zij naar beneden in zee gevallen was, sproot de pinaang uit, de kip kwam uit het ei, de pinaang droeg vruchten, de haan werd groot totdat hij kraaide; Princes kroop in de bladkolf. De haan ging op het dorp boven op den top (van den berg) zitten. Toen keerde Klapperdop terug, zijn jaar was vervuld. Toen kwam hij aan zee landwaarts, hem volgden zes prauwen, en hij was op de zevende prauw. Toen voeren ze achter elkaar, hij was de achterste. Toen waren zes prauwen voorbijgegaan (en) de haan kraaide nog niet: dus hij kwam het laatste, en als hij er was, kraaide de haan aldus: »totorijoooooooo. Princes is hieroooooooo. Toen zeide hij (Klapperdop) waar schreeuwt een haan zoo mooi? Toen kraaide hij weer aldus! Toen zeide hij: daargindsch is niemand anders dan Princes. Toen haalde hij haar af, dus deed hij haar in een kist. Toen roeide hij gindsch (naar huis) heen, en als ze hem zagen, die oudere zusters, nu, eenigen haalden hun pruindoos, zeggende (dat) zij hem wilden laten pruimen, eenigen schonken klapperolie in, zeggende (dat) zij hem wilden wrijven. Toen sprak hij, zeggende: kom bij elkaar, opdat ik geef wat ik (voor jullui) bewaard heb. Toen nam hij een naald in de hand, en als zij kwamen, stak hij die eene die naald in de oogen (zoodat) zij blind waren, vooruit, en zij kwamen, hij stak ze met een naald in de oogen, (zoodat) ze blind werden, totdat alle zes hun oogen

verblind waren, en toen pas deed hij haar (Princes) uit de kist. Toen en voortaan woonden zij rustig (volkomen) in de wereld.

LXXXIX. DOBINGA.

Ngädje-ngädje moi, o ngofeka moi ami römängä o ugo Kinaboro.

O ngofeka mo ma têngo ami ngöfaka o naura ja hinöto, de ma bobëréki mo ma têngo, ami römängä o ugo Kinaboro. O wänge moiuku, de mo mi têngo h'öiki ho ma hônga. Ja ika ma äkërdöka ma këtöko ma gouiika ma häkara de ami hahäkara, de m'äto, ei, moi ngökadöka o gölöko. De ma ugo Kinaboro ma ino, de ami läläkëte o wädja, de ma läkëte ma ngofeka mo ma têngo gëna ami gorönaino, ho i tobiki hinötoiže. Gënängöka ma ngo Kinaboro muna mo lio, de ma luiti ami huhu, ho m'ao gënànga, ma wunuhu o tiba dêngo moiuku. Ma öko, ma ngöfaka ja hinöto gëna jo leha: ëje gënängä ökia? De ma ugo Kinaboro m'äto: o räi ma bërëki. Gënängöka jo lehali: ho o ugo mème? De ma ugo Kinaboro m'äto: dina o räidöka ma hiditoköhi. Gënängöka ma häkäi gënängä ma wunuku, de i tufura de i têngo: ngoni jajo ngori nè, ngoni djudju ngori në! Gënängöka higadono i lödhaka. Ko i m'iwa, ma ngöfaka gëna öna jo têngo: nënängä nänga ajo mo mi tömäka. Gënängöka mo hidiäi, ho j'öyomo, de ma hidökuika, to önängä i la umo. Gënängöka ma käho i lö kogöra de i ma körutu. Mo têngo: dauöngo, ökia ni ja umo? Eh, ökiaua! O räi ma bërëki ufa ni ja amo. Ma moiukuoli ma têngo: ni jo gögögöre de ma döddöto. M'äiköka, ma äkëre i lö hauku, böto de i wi hituägi, ho äi käi i fakäka. Gënängöka öna lö hinöto gëna i ma oaröka, i ma dökoika o göta moi, i rukuika o äkëre ma lökuiže. Gënängöka ma hiba moi i têngo, de öna j'äto: hiba! na ino na têtöröhi o göta moi nënängä, la no ma hiköde, la i poäko de äha na maäa. Ma ngo Kinaboro ma ino de m'oriki ami ngöfaka gëna, de ma alëme, ho i wängöka. De m'äto: eh, danongo, nia wänge nënängä. De öna j'äto: äže, näko no töku gëngino, de no ma hiköde-köde. De mo töku de mo ma hiköde-köde, i mi hitobiki, de i mi ötaka, ho i mi kabötöka. Gënängöka öna ja tjobo, la ika ma bobëréki mo ma têngo i mi mäkeika, ami dilägo mo datomo, ami gugunu mo hidätomo. I mi ähoko: äže äže eif! Ngohi ähi danöngo koiwa: ka i mi higögöto, de m'äto: h'öiki ähi tauika! Ja ika ami tauöka, ami lukama ko hä ngoe. I mi têngo: äže ani lukama mi ma doa. Eh danöngo wähi

ni ja doa-doa, i òmuknàhí! Gènángòka m'òiki, o tiba mo tobiki! Jo ihène mo podòko, òna i ʒa doa, i ma hiadono dàku ma dèkariʒe, muna mo boá. De dàkuku mànga uru ma wàle i tifa, ma tòlo ma lukama ma goaino, bure! De òna dàku: tjing-tjing! Ei tju-kiajo ma hiba! De wo ma têngo wo iète de m'ato: eh, ngini gènángá, àhi aewani t'àhokòhi! De m'áhoko m'ato: gognulol no ma taitino, ani lukama i ʒa doàka. I ʒa ino de i ʒa pàdi-pàdi ma lukama, ho òna i ʒa hidoduruba, ho i woeokaua ma lukama. Ma utu, t'ònángoli i ʒ'áhoko. Hita-hita, rubene, rubane! I ʒa ino, de to muna ami aewani i ʒa gòli ho i hònéngòka, de muna i ni gòli ho mo hònéngòka. Ami ròkata wo boaino, de w'ato: ngini nénángá ní jo hònéngé! De wo ma têngo w'ato: ei ète, ani gani to lega. Wo ma têngo w'òiki o kane-kane wo lingiri, de o dowòngi w'òkutu. Gènángòka gèna wo tani-tani gèna, w'ato: ète, no ma matàgaile ʒa to hiduku-duku, ani ʒàko na rufutòka. De wa ino gèna ma kane-kane wo lingi-lingiri, de o dowòngi w'òku-òkutu, wo hipòka hi ʒàkòko, ho i ràbutòka de i ma oaròka!

LXXXIXa. Een vertelling van een vrouw, wier naam was: Kinaboro.

Er was een vrouw, haar zonen waren twee, en er was een oude vrouw, haar naam was Kinaboro. Eens op een dag zeide zij (de oude vrouw) tot haar: laten we gaan visch zoeken in de rivier. In de rivier gekomen, stak zij onder de sagoboomen, en zij stak en zeide: wel, daar is een paling in. En vrouw Kinaboro kwam met haar strik van staal, en zij strikte die vrouw om haar middel, dus is dat in tweeën gebroken. Toen keerde vrouw Kinaboro terug, en zij had haar borsten afgesneden, dus die nam ze mee; ze deed die in een geleding van een bamboe. Aan zee gekomen, vroegen die twee kinderen: grootje, wat is dat? En die Kinaboro zeide: oude »rai» (een soort championachtige groente, die dus iets op vleesch gelijkt). Toen vroegen ze weer: en onze moeder? En Kinaboro zeide: landwaarts bij de »rai» ligt ze nog flauw. Toen maakte ze die bamboe aan de kook, en het kookte en sprak: ik hier ben jullui moeder, ik hier ben jullui borst. (Deze woorden zijn Ternataansch). Dat ging zoo totdat het gaar was. Zij (hun moeder) was er maar niet, (dus) de kinderen zeiden: nu heeft ze onze moeder vermoord. Toen maakte ze (Kinaboro) gereed, dus aten ze,

en ze verdeelde het (maar) het hunne wierpen ze (de kinderen) weg. Toen begonnen de honden te keer te gaan en te vechten. Zij zeide: kleinkinderen, wat gooi jullui weg? Wel, niets. Je moet de oude rei niet weggooien! Het gebeurde weer dat ze zeide: Blijf jullui hier met je jongere (broertje). (Dat broertje was 't eigen kind van Kinaboro). Toen ze gegaan was, maakten ze het water heet, en daarna begoten ze hem (daarmee) dus ontvelde hij. Toen liepen zij tweeën weg, zij liepen over een boom, die over de rivier hing. Toen schreeuwde een hiba (een klein groen soort papagaai) en zij zeiden: hiba, kom hier, en pik dezen boom nog, en vervolgens moet je hem zwiepen, totdat hij kraakt, en dan pas moet je ophouden. Die Kinaboro kwam, en ze zag haar kind, en (123) zij belikte het, dus leefde het weer. En zij zeide: wel kleinkinderen, dit is jullui (sterf) dag. En zij zeiden: grootje, als je daar gindsch over loopt, moet je zwiepen. En zij liep er over en ze zwiepte, het brak (onder) haar, ze viel, dus is ze verpletterd. Toen vertrokken zijlieden, zij kwamen en vonden een oude vrouw, die haar kaladi plantte, ze plantte ze met haar stuitbeen. Zij riepen haar: grootje, grootje! Wel, ik heb geen kleinkinderen! Maar ze maakten het haar lastig, en zij zeide: gaan we naar mijn huis. Aan haar huis gekomen, had zij heel veel langsaps-vruchten. Zij zeiden tot haar: grootje, zullen we je langsaps klimmen? Wel kleinkinderen, je moet ze nog niet klimmen, ze zijn nog niet rijp. Toen ging zij om bamboe af te hakken. Ze hoorden haar (de bamboe) kraken, toen klommen zij er in, en toen zij boven in den top waren, kwam zij (terug). En hun uitkauwsel viel naar beneden. Zij schulde de stam van de langsaps, (roepende) bure! En zij daarboven (zeiden) tjing-tjing (ze bootsten de roep van den hiba na). Hé, smerige hiba's! En de eene lachte! En zij zeide: wel jullui, ik zal mijn beesten nog roepen. En ze riep, zeggende: «gogochoelo» (een onbekend woord, dus een tooverbeest zeker) kom gauw hier, ze klimmen je langsaps. Ze kwamen, en ze stieten tegen de langsaps, dus vielen zij er ook uit, dus waren er niet veel langsaps meer. Maar een weinig tijds (nog en zij zeiden) wij roepen ook onze (dieren) Hite-bite! rubene! rubene! (weder onbekende woorden, dus tooverdieren, men zou haast zeggen dat deze dieren hun den dienst doen van beschermende godinnen). Zij kwamen, en zij beten haar beesten zoodat zij dood gingen, en zij beten haar ook, zoodat zij ook is gestorven. Haar man kwam en riep: jullui zult nu sterven. En de eene zeide: wel grootvader, ik zal naar je luizen kijken.

De eene (andere) ging groote roode mieren zoeken, en hij schepte zand op. Toen zeide degeen die luizen zocht: grootvader, buig je hoofd, (en) opdat ik ze kan knippen, doe je oogen dicht. En hij die de roode mieren gezocht had en het zand geschept had, kwam, (en) hij sloeg hem daarmee in zijn oogen, zoodat ze verblind waren, en zij liepen weg.

XC. DODINGA.

Ngàdje-ngàdje moi. Bada ma honònga.

Ngo Fakiri-mihikiini, ma kòàna o ngawa-ngawa ài tan ma dàtè-kòka mo gògèrè, de bòto i mi tilibu, mo buhukuku ma Bada ma honònga. Mi pàliàra hiadono wo ngale-ngale. Bòto de ma kòàna ngawa-ngawa ngoi òra o dòdoto, ngoi ajo m'òiki mo mi tèmò, de mo mòdèke, de wo tàhe wa ino. De i wi hohèdu: ani gòuru ma ka ma honòngàka. Ma ngòrumino wo huloko: Mème, àhi bilaono no diàì. Mo diàìdka, de wo ma djobo, o wàngè ma hiwaròka. Wa òko de i wi hidààrè: Eh o Bada ma honònga, danengino, eh, Bada ma honònga no tuluihàhi. Wa iha de wi leha: Bada ma honònga, no huha òkia, no hukaràngà òkia? Eh, to huha òkiana, to hukaràngà òkiaua, abeika no hi ngoriki dika! Eh, gèràngòka de na huha eh? Abeika na ino, la ho wòhama dòkaika. De ja ika, w'oriki to una ài bada ma honònga, o medja ma lèkòdka i ma tètùlè. Wa tèmò, ani lèko na rufutòka, de wa fèlèngaiè, i ma kàhumòka. Bòto de wi hihupniuo, ài honònga o guràtyi, ài honònga o foldri, de ka i wi hirame-rame o futu tumidi de o wàngè tumidi, de àha i pàha. De i wi ngòtaka ài bèrèraika, i wi hibarène o ngòtiruku moi, ma ròràngà o Kaguugana i idjo-idjo de o futu tumidi de o wàngè tumidi, de àha i ma hiadono ài bèrèraika. I ma hiadonika, de i wi hirame-rame o wàngè hange. Bòto de ma kòàna wa huloko jo lega ja òko, o ngòtiri òkia gèràngà dèi ma kàbaharàngà ma hàngihara gèràngà. Ja òko j'ato o ngòtiri òkia? Eh, o ngòtiri òkiana, o Bada ma honònga mi wi ngòtaka. I tàiti o ngòtiri nènàngà ni ja liara, la ha higòrikòka. De ja òko jo bàilèle ma tumidi, de àha jo farène ma ulinino, de jo utiha o tauòka, de j'òkèrè o futu tumidi de o wàngè tumidi, de i pàha jo kawingi, una wo kòàna, ài toroa wo dèli o bèrèra ma dimono.

XCa. Vertelling van den Halve.

De vrouw Fakiri mihikini woonde naast het huis van den koning van het uitspansel, en toen ze zwanger geworden was, baarde zij den Halve. Zij verzorgde hem, totdat hij een jongeling was. Toen sprak zijn moeder met de koning van het uitspansel zijn jongste dochter, en zij stemde toe (om hem ter vrouw te zijn), en hij sloop heen en weer. (Hij ging af en toe stilletjes naar haar toe). En men bespotte hem (zeggende): je schaamdeelen zijn ook maar half. Den volgenden morgen gelastte hij: Moeder, maak mijn teerkost gereed. Zij maakte het gereed, en hij vertrok naar het Oosten toe. Hij ging zeewaarts en zij merkten op tegen hem (als berisping) wel, daar komt de Halve aan, wel „Halve“, kom een beetje naar den landkant. Hij kwam landwaarts, en zij vroegen hem: Halve, wat heb je voor moeite, en wat heb je voor verdriet? Wel, ik heb geen moeite, ik heb geen verdriet, komaan, kijk me maar! Ha, dat is je moeite, hé! Komaan, kom hier, opdat we gindsch binnengaan ('t schijnt in een huis), en zij gingen, en hij zag zijn halve lichaam, het lag op de tafel. Hij zeide: doe je oogen dicht, en (toen) hij ze opendeed, was het (lichaam) in zijn geheel. Daarna bracht hij hem naar buiten, zijn halve (lichaam) was van goud, zijn halve (lichaam) was van edelsteen, en zij maakten een feest voor hem, zeven nachten en zeven dagen lang, en toen was het pas uit. En zij brachten hem naar zijn land, zij deden hem in een groene staatsieprauw gaan, (de prauwsoort hier genoemd is de grootst hier bekende soort), en na zeven nachten en zeven dagen kwamen ze pas aan zijn dorp. Aangekomen maakten zij drie dagen feest voor hem (zijn scheepsvolk op de prauw, zonder aan land te gaan, om de aandacht te trekken). Daarna zond de koning naar zee om te kijken, welk vaartuig dat toch was met zoo'n macht van goederen, zij kwamen zeewaarts, zeggende: wat is dat voor een vaartuig? Wel, dat is niets geen bijzonder vaartuig, wij brengen den Halve. (De koning zeide): sleep heel gauw deze prauw in zee, opdat we het gaan bezien. En zij kwamen zeewaarts, ze voeren eerst zeven maal om het vaartuig heen (een eerbewijs voor vorstelijke personen) en toen pas klommen ze van achteren op dat vaartuig (van den Halve). En zij gingen aan land, naar het huis (van den koning), zij dronken zeven nachten en zeven dagen, en na alloop daarvan trouwden ze, hij (de Halve) werd koning, zijn schoonvader werd dorpsoudste.

XCI. DOBINGA.

Ngàdje-ngàdje moi i hira mo ma têngo.

Mo ma tabule, ma òko o tãnga o goruo moi i hidotoahuku, de ma tòmà, ho ma iha de ma harôngika. I òhakòka de ma tẽruika o dadamika de mo hibèhèhàngo, nàko o Bia-Molòku wo momiki, la wo ari de ma bikini ni dobiki, la ka wo arioli, ni dobiki ma goròna. Ma ma gòhi, ngaro wo ari, ma ufa ni ngàiki ngaro ma àkème wa màtaka. De m'òikòka de ma Bia-Molòku wo momiki de wo ari, de mi ngàiki ma bikini. Gèràngòka ka wo ariòhi, de ma gorònali mi ngàiki, wa màtaka de ka wo ariòhi, de ma pea-ali mi dobiki. Wa màtaka de ka wo ariòhi de ma gòhi mi ngàiki. Gèràngòka wa màtaka, ngoi ajo mo boaino, mo leha: Biakara oh! àhi goruo ma gòhi? Ajo! o Bia-Moluku wo ma òlomòka! Kàngano l'ato ngaro wa màta-màtaka ma bikini de ma goròna de ma haèke, ma gòhi ufa, nànga bole gèna ma ka ho ma ngari-ngari. O goaha to legàhi; ma òko, àha o kàho i towòngi, mo ma liòòka. Ma iha de mi òhiki ma Bia-Molòku, mi òhiki de mi huhu, de mi hidu, ho i wi kiòòka. De ma tyobo de mo hibèhèhàngo, nàko wo momiki la wo ari de ni tãl. Gèràngòka de wo momiki de i la tyobo, i la òko o dowòngòko i l'òiki, de i la òko i la lingiri ami rio, i l'oriki de i mi niki de ma ika o dòto moi, de ami huhu ma teuku de o gogòli ma honònga. I bòto de mi hiòkère, de mi hiòkèròka de i la tyobo hiadono ài totaleo i tutuku; i tutuku na nauru i bòto, de ka w'no. I la tyobo i la ika de ma hàkaru moi dàku o ngawa-ngawaike i tubukiike. De ma honòngàka de ami huhu ma teuku de ma gogòli ma honònga. I bòto de ka mo ari, de ma luri moi i tèmo: Arufe, Arufe, buka lamo-lamoiike! I bòto de ma hàkaru ma ngòrana i hèlènga ha màtaka. I bòto de mo ma ngòhamòka ma ika de i la tyoboli, de la ikali de i hàfiri de la towòngi, ma djiko moiòka i la ika, de o pihàngà o utu moi ma gòmuku. I bòto de i la tòlànga. I bòto de ma gòha i pàha de mo ma niàta, m'ato, nàko i gou-goungu, nàko to pèrète de to himàngà o kòsua de o djini de o widadari ma ngòhaka, gèràngà àhi àko to ruhutòka de to fèlèngaike, de o uku i tòka-tòkara nèngòka. Gèràngòka de mi haròngo ma bole, mi haròngòka de i la tyoboli de i la ika ma ngàiri moi de ma gorònaike de i ma òkoike o hàkaru o ngawa-ngawaike i tutukiike, de l'ato i lo doa, de ma totaleo i horène i bòto, de o ngute moi i lo doa o ngawa-ngawàka, de i la uku, i bòto de i lo doa, i la ike de ma tau

moi, ma njawa koiwa. I bôto de ka i ma gogôgêre gênângôka. Ma ngôru-ngôrumino de w'ôiki wo hitotubêle, de nako i ma lûko de âi tua wo hino, de ma moioli de wi kiêko, de wo ma idu o ngêkomôkâ, de âi totaleo âi fisa ma bikini ka wo hilikoika. De ma kietjili wa ino de wo hitagâlîbka âi totaleo, ho nêângâ âhi totaleo ôkinikâka? I bôto de ma totaleo wo umoika, de i hôrêne, i bôto de ma ngute ma hiaru, de wo doa wa île, de mi mâke de mâtô ma fidili i bôto de wo ma hitogôraka, ho ma ngôranâka wo hitêruîle. I bôto de to 'ami ngirângoli wa ino, wo umoîle de i hôrêne, de ku i l'adonîleua dâkuîle, ho ka ma hiarua ma ngute. Ma nguihi âi bukuôka i la îzêka. Gênângôka de hisdono âi tômarôka i la île, de wo têmo w'âto: mo hi hiarua ah'irânga i hi lutu. I bôto de i lutaôka. I bôto de i hohôruuku, de mo nâûere m'âto: nâko o ngoru-ngorumino de no utiuku, dau o ngute ma dêkarôka, de no lega-lega, nâko no oriki o gâbi ma bôro i hâhuru de na lèino, de na lèino de o hudeuku no noa de no hitêbênoika. O idu gorônaika de i zo tutuhu de i zo lèlêtôngô, de o arabâhu de o hulôpe de o bângêheli. Gênângôka ma wânge i hiwara wo hupuino de wo têmo: eh Biakara, o igono no kôri, la ni hihôka ani rôkata; bôto de wi hipôtôka, ho bôte ani rôkata ti umo, ani hinînga i huha? nâko ani hinînga i huha de ma hutuani o gitaâmoko, de i tuhu de o lèlêtôngo gênângâ uha no têmoika «âi hêdêke», ho ti bidôdô, âi lûko ma îdô de ho rikama hêângâ. I daduika i kinitara, de o lèlêtôngo, de i zo totuhu, de i kinitara i tiâi de ma bêrêra i dâdi gênângôka. O Bia-Molôku wo îlaka de ma kôâna Ngawa-ngawa ngoi ôra o dôdoto. I bôto i l'ôyomo de i l'ôkêre o hutu tumidi, de o wânge tumidi. I bôto am'îdja i zo gâhoko o wânge hângeino i bôto de wo doa, dâkuîle wo île, de ma kutyi w'âiki, de i puraraha, i adono i zo kogôraino i zo kôbu o ngofeka de o nauru. I bôto de wo lioika. O wânge hânge de ngoi firângâ i mi gâhoko molôka de ma kôâna Ngawa-ngawa âi ngôhaka. I bôto de i zo kawingi, bôto de i mi no mângâ tauika, de i l'âto i hidoaka ani îdja, de o Bia-Molôku w'ôluku: ka i mi hinôtôka, ho ko to mi hukunu? De i la iha i zo rame o hutu siwo de wânge siwo, i bôto de o Bia-Molôku wo kôâna, âi tôrona o bêrêra ma dimôno, ôna ma ngôfaka i zo dâdi bôki.

XCIIa. Vertelling van de vrouw, die vooruitging.

Zij ging schelpdieren zoeken op het droge strand; aan zee gekomen, was in een achtergebleven plas een schol op het droge gemaakt, en zij doodde die, dus ging ze landwaarts om hem te bakken. (Toen) hij gaar was, legde ze hem neer op de rookplaats, en zij bestelde: indien Bia-Moloku wakker wordt, en hij huilt, breek hem dan de staart (er) af, en als hij weder huilt, breek hem het midden er af. Maar de kuit, ofschoon hij huilt, mag je hem niet geven, al eet hij ook al het vleesch op (dat is niets). En zij was vertrokken, en Bia-Moloku werd wakker en hij huilde, en zij brak hem de staart (van die visch) af. Toen huilde hij nog, en zij brak hem ook nog de kóp er af. (Toen) hij die opgegeten had, huilde hij nog, en zij gaf hem de kuit. Toen hij die op had, kwam zijn moeder, en als ze er aankwam, vroeg ze: Biakara (de naam van 't meisje), hé, (hoe staat het met) mijn schol-kuit? Moeder, Bia-Moloku heeft het opgegeten. Straks zeide ik: al eet hij ook de staart en het middenste en den kop, maar den kuit niet. Wij moeten onze pisang nu zelfs zonder eenige toespijs eten, ik ga nog eens kijken naar den stand van het water (of zij wellicht andere toespijs kon vinden maar met het geheime doel om te weten of zij al langs het strand kon loopen). Zij kwam aan zee, maar er kon pas een hond langs het strand loopen ('t was dus nog bijna hoog water). Zij keerde naar huis terug. Landwaarts gekomen haadde zij Bia-Moloku (als) ze hem gebaad had, legde ze hem aan de borst, en ze legde hem te slapen, dus sliep hij, en ze vertrok. En ze bestelde: als hij wakker wordt en hij huilt, moet gij hem dragen (op den rug). Toen werd hij wakker en zij vertrokken, zij gingen zeewaarts naar het strand. En aan zee gekomen, zochten ze haar voetsporen, ze zagen ze en ze volgden haar. En zij kwam aan een kaap, en ze drukte haar melk uit in een halve schelp. (Bedoeld is een groote schelpsoort, natuurlijk zouden wij het een heele schelp noemen, maar de inlander rekent de dubbele schelp als één). Daarna gaf zij (de zuster) hem te drinken, en als ze hem te drinken gegeven had, vertrokken zij (weer) totdat zijn kip uit het ei kwam (dat ei schijnt dus, in broedwarnte meegenomen te zijn), hij kwam er uit, en het was een haan, en hij nam hem mee. Zij vertrokken, en voortgaande, viel er een steen uit het uitspanzel naar beneden. En aan den anderen kant (van dien steen) had zij (de moeder) haar melk uitgedrukt in een halve schelp. (Die steen versperde dus

plotseling den weg, zoodat ze die melk niet bereiken konden). Daarna weende zij (de zuster) en de loeri zeide: aroefe, aroefe, ga heel wijd open! Daarna opende zich de deur van den steen heelsmaal. Daarna gingen zij er in, en aankomende (aan den anderen kant) vertrokken ze weer, en gaande hadden ze honger. En zij liepen langs het strand, zij gingen een bocht voort, en (daar was) een tros kleine pisangvruchten rijp, en die hakten ze om; toen ze door den onderstam heen gehakt had (en dus de boom gevallen was) wenschte zij zich, zeggende: indien het werkelijk is, indien ik achterwaarts gaande en voorwaarts gaande, een kind ben van koningen en Djins en nimfen, dan (zal) ik mijn oogen sluiten, en als ik ze open doe (zal) er een vuur opvlammen hier. Toen roosterde zij die pisang; toen zij ze geroosterd had, vertrokken ze weer, en ze kwamen aan een rivier, en in het midden stond een steen opgericht die aan het uitspansel stootte, en kijk, zij klommen op, en toen de haan gekraaid had, was er een ladder die tot het uitspansel opklom en die daalde neer; daarna klommen zij op, en boven gekomen was er een huis zonder menschen er in. Vervolgens bleven ze daar maar. Des morgens ging hij om zijn haan te laten vechten (Bia-Moloku, hij is dus al groot) en indien hij (de haan) poepte, wond hij dat in zijn hoofddoek. En eens weer sliep hij, en hij lag langs den weg, en hij had zijn haan met diens staart aan zijn schaamgordel gebonden. En een prins (Kaitjil is het oude Ternataansch voor Vorst) kwam, en hij verwisselde zijn haan (en sprak toen) dus, waar zal mijn haan nu heengaan? Daarna wierp hij den haan weg (zooals om die te laten vechten), en die kraaide, en daarna liet zij (de zuster) de trap afzakken, en hij klom er op. Boven gekomen zag zij hem, en, kijk, zij liet de trap los (van schrik natuurlijk, dat het haar broer niet was). Daarna trok hij zich naar boven, dus kwam hij in de deuropening te zitten. Daarna kwam haar broer, ook hij gooide (zijn haan) naar boven en die kraaide, maar (het geluid) reikte niet tot boven aan toe, dus liet zij de trap niet af. Het water stroomde en reikte hem tot aan de knieën (de steen lag midden in de rivier), toen kwam het tot aan zijn hals, en hij sprak, zeggende: gij laat mij (de trap) niet af, mijn zuster, ik zink, daarna is hij gezonken. Daarna, toen het nacht was, droomde zij, zeggende: indien het morgen is, en gij naar beneden daalt, beneden aan het ondereind van de trap, kijk dan rond, indien gij ziet dat er een jasmijnknop drijft, neem die naar je toe, en als ge die genomen hebt, doe hem dan op een

bord en sluit het weg. (Men moet nu gelooven dat zij alles wat haar in den droom bevolen is, al gedaan heeft). In het midden van den nacht onweerde het en het lichtte, en er was (het geluid van) de viool en de fluit en de harp. Toen de zon scheen (toen het dag was) kwam hij er uit (de verzonken broeder) en zeide: Wel Binkara, rasp klapper, en zet dat (op een blad) klaar voor uw man, en als hij de rest weggooit, dan gooi ik je man weg. Zijt ge bedroefd? indien ge bedroefd zijt, dan straks, tegen den morgen, als het onweert en weerlicht, schreeuw dan niet van angst. (Zijn zuster zeide): wat gaat hij mij aan, de etterbrokken in zijn oogen zijn zoo groot als haardsteen! ('t Was dus geen smakelijke man!) Toen het den volgenden dag licht werd, was daar een dorp geworden. Bia-Moloku huwde met de jongste dochter van den koning van het uitspansel. Daarna aten en dronken ze zeven nachten en zeven dagen. Daarna vroegen ze binnen drie dagen haar bruidschat. Daarna klom hij naar boven, en hij sloot (de deur) open, en het (de hemelsche schatten) viel naar beneden, zoodat ze er om vochten bij het oprapen, vrouwen en mannen. Daarna keerde hij terug. Na drie dagen vroegen ze zijn zuster ten huwelijk voor de zoon van den koning van het uitspansel. Daarna trouwden ze (en) daarna brachten ze haar naar hun huis. En zij zeiden: ze wilden haar bruidschat geven, en Bia-Moloku wilde niet, zeggende: wij zijn maar met zijn tweeën, dus zou ik haar verkoopen? (Door het ontvangen der bruidschat verliest de familie alle recht op de vrouw). En landwaarts gekomen, vierden ze feest, zeven nachten en zeven dagen, en daarna werd Bia-Moloku koning, zijn schoonvader werd dorpsoudste, de kinderen werden prinsessen.

XCII. Ngàdje ngàdje moi ma kòkna o wàngé ma njònjie ài ngòhaka.

Ma kòkna o wàngé ma njònjie ài ngòhaka o nauru wo ma tòngó, ài àma wi tòmó: eh ngòhaka uha no ule-ule gònàngika, dène i ni òtaka. Ma ngòhaka una wo hìghènuu, de wi òtakuku. nènàngā o duniauku. De gònàngòka wo tàgi-tàgi kainòngo, de wa màkeika o njawa o tau moi, de wo ma gàhoko o inomo ma ko i w'ikeua. De o piue i ma dutuku, de wo ma òkutu ma àfa, de wo ma hàkàì, de wo ma òyomo. De wa òhonokaua, de wo ma djoboli. wo ma bilaono ma piue ma àfa utu wa hauoino. Gònàngòka w'òiki

dika o hutu de o wànge, de wa màke o tau moi, ma dutu o bobèrèki mo ma têngo, ami humu hinòto mo goa-goa, moi ma dadamunu koiwa, moi de ma dadamunòka. Wa ika, de wo àhoko: èye! Eh ngohi àhi danòngò moiua. De wo higàloli èye! ngohi dika e! De mi màke de m'ato eh danòngò na ino! barikua de ka to ma têngo-têngòka. De gènàngòka mi tèmo: eh danòngò, bòte i ni hàhini? Eh èye, la ho ngohiòka de ugaro i hi hàhini, ma dònè ta tyaròkia? Eh danòngò, no ma idu-iduòhi, la to ni hàkàidhi. De mo hàkai o inomo i rupa-rupa o dunia mo goronàka de i dhakòka de mi àhoko: danòngò, no momiki la n'òyomo. De wo momikiye, de wa màke ma inomo o medjàka, de w'ato: eh o njawa ho ngohiòka ma patutua to himàngà o medjaika. De m'ato: danòngò! ngaro ka n'òyomo dika, nènàngà to ngohi dika àhi hàka. De gènàngòka ahao w'òyomo o inomo o rupa moi wa òyomo o uru moi, ika, o rupa moi wa òyomo o uru moi, hiadono wo gètòngo. De w'òyomo i bòto, mi tèmo: danòngò! i bòtiuo de no ma dhiki, nàko no ma dhiki o humu nêngino i dadadu no ma dhiki, de o humu dòka i dadadu, gènàngòka no tumuu. De gènàngòka unàngà wo ma dhikòka, de wa ika moiokali, àha wo tumuu. De wo pudaiye, ài tadauru o ngàl moi o guràtyi o ngàl moi hadàka, hiadono m'ata-m'ataika kokogènàngà de ài you ma ka kogèuàngà, ài giama ma ka kogèuàngoli. De gènàngòkadan wo lio, ka de mi màke de mo kiditòkòka. Gènàngòkadan de ài ali-ali wo mi bièhe, de ahao mo momikoli. De wo mi tèmo èye: nàko no ma wuhi, no h'ike ani tadauru ma ria. Eh danòngò, no hidodòka mède gèuàngà? Eh èye, àhi gogule. De gèuàngòkadan ma tadauru gèuàngà wo hidòfa-dòfàngà, de i bòto, wo mi huloko: èye, o wàma ma hihika no h'ike. Eh danòngò ho no hidodòka? Eh èye, àhi gumà. Gèuàngòka w'ato: èye ngohi to hupòdhi. Eh danòngo, uha no tàgi-tàgi dònè o njawa i ni tòmakà. Eh koali è. De gèuàngòka wo ma djobo, wa òko dàl ma gèhiòko, de wo totàngo ài njimo o tadauru, de ài gumà o wàma ma hihika. Gèuàngòka wa umòko ma gèhiòka de wa tyoika ma dobikika. De gèuàngòka wo ma gogògère i tédèkanua i ja òyomòka o hubu guràtyi moi. Nàko ma nauòko i ma kuàtá i wi hidobòngòko, nàko una wo ma kuàtá ma nauòko ma haeke kadàhòngo de i tàngoniha. De gèuàngòka de ka unàngà i tàgi, ho, wa yèòka, de gèuàngòka w'ato: w'ao ma w'àkunua, de gèuàngòkadanoli wa tètoro ho wa yèfo; ài dadanu o tyinga-tyinga, ài uku ma dino ma ka o tyinga-tyingàka de wa yèfoika de wo ma iduòka, wo ma hitàngonika ma uku ma diuòika,

de wo nanëre w'ato bari o njawa moi i wi tème j'ato : o nanöko
 nenängä ma röche ni ja öyomo, ma ma haeke na datomo. Gè-
 nängöka wo ma maiuu de wa hawana ho wo lio. De mi mæke
 ngoi èye, de mi leha : eh danöngö, ho ka ani kia genängä? O
 nanöko èye! Eh ko o garägo ho o nauöko no na lingiri. Genängöka
 i tédékauua, wo mi tème : èye! o bilaono no hi hækai, o kupa
 tumidi, o tabäko o dudu tumidi, o mökuru o bëlaka tumidi, o
 bidoho o dobiki tumidi, de o dofæ o himökuru tumidi. De gè-
 nängöka wo ma djobo wo datomo ma nauöko ma haeke, w'öiki ma
 wai tumidi, de ma yöku tumidi, de genängöka wa datomo. Äi hutu
 tumidi wo lio de wa öko ngoi èye mi leha : eh danöngö, ho
 ka okiäka na ika ho ani dékaua? Eh diuängöka dika èye, ähi gogule
 to diäi. De wo löka äi hutu tumidi, wo mi tème èye, no
 hihækaioli ähi bilaono la t'öiki to legähi ähi gogule. Genängöka
 mo hækaioli, de wo ma djoboli, wato wa iha ma nauöko ma
 haeke daengiye i wängo, ho ka o uku ma ngaboho. De wo ma
 liokali, wa öko däi äi hutu tumidi, wo boaihaokali. Wa iha na i
 ngodumöka mäta-mäta, ma höka de ma djäga. Genängöka ka wo
 liöbhi, wa öko däi äi hutu tumidoli, wa ihali de wato, wa iha na
 ma djäga, ma höka, ma höhöko mäta-mäta, ka o gurätyi de o
 haläka. De genängöka w'ato : näko : gou-goungu la to himängä de
 to pörète, la ngoi uenängä ko o djini de o widadariua ma
 ngöbaka, döne to ma ruhutöka de ta hëlängaiye, ko kia-kiaua ta
 mæke, ma näko koali döne ta hëlängaiye, ähi tau moi i bobotöka
 nenängöka, ka de wa hëlängaiye, äi tau moi i bobotöka genängöka.
 De bötino wo lio, wa öko, wo mi tème ngoi èyeika, w'ato èye
 abeika h'öiki dede ngöna ho lega ähi gogule. De m'ato eh danöngo!
 ho döne to mängäkunu ngoi e! Eh koali, i kurutikaana èye! De
 genängöka i ma djobo, ja iha dina ho ka de ma mæke ma tau
 genängä, de mo kikitököka de wo mi hiëhe äi ali-ali, de abao mo
 momikoli, De i bötino de m'ato, eh danöngö, ho döne ähi tau de
 ähi bara-baränga tyarökia? Eh, genängä i huhaana, abeika no ma
 ruhutöka, ka de ma hëlängaiye ami tau de ami bara-baränga mäta-
 mäta genängöka. De i jo gögère genängöka i tédékauua wo ihène
 o damunu, de w'ato eh, èye ökia genängä? Eh danöngo, ma hohöru
 ngoi öra jo kawingi. Eh, tauu to marahu. Eh danöngo uha no
 tägi-tägi, döne o njawa i ni töma. Koali èye. De genängöka de wo
 ma djobo, wa ika de j'ato : näko o nägöna jo hëpa, de i tubuku
 ami dapariönuku, ge öuängä ami rökata. De genängöka wo hëpa
 de i tubuku ami dapariönuku, de genängöka wo doa. De mi mæke

de m'ato ngòna òkiaino ma njawa? Eh, ngohi dika o ba ma ngòhaka! Eh, no eluku, nàko o ba ma ngòhaka de no bārauiua no hi himàngä! De w'ato i goungu ngohi o kòāna ma ngòhaka. De genàngòka de i jo kawingòka.

XCIIa. Een vertelling van het kind van den Koning van het Oosten.

De Koning van het Oosten had een zoon. Zijn vader zeide tot hem: wel kind, speel daargindsch niet, opdat ge niet valt (naar beneden. Men heeft dus te denken aan in hooger sfeeren levende wezens). Het kind was niet gehoorzaam, en hij viel naar beneden, hier op de wereld. En toen liep hij daar heen, en hij vond een huis met menschen, en hij vroeg om eten, maar ze gaven het hem niet. En zij stampten rijst en hij schepte het kaf op, en hij kookte het, en hij at het. En hij kon het (daar) niet meer uithouden, en hij vertrok weer, hij nam zich als teerkost een beetje rijstkaf (dat) hij inwikkelde. Toen ging hij maar nacht en dag, en hij vond een huis, welks eigenaar was een oude vrouw (die) op haar twee putten paste, de eene met een deksel, de ander zonder deksel. Hij kwam aan en hij riep: Grootmoeder! Wel, ik heb niet een kleinzoon. En hij herhaalde het: grootmoeder! ik ben het maar! En ze zag hem en zeide: wel kleinzoon, kom hier, ik ben hier immers zoo alleen! En toen zeide zij tot hem: wel kleinzoon, je zult wel honger hebben? Wel grootmoeder, iemand als ik, en ofschoon ik honger heb, maar wat kan ik er aan doen? Wel kleinzoon, ga een beetje nog liggen, dan zal ik voor je koken. En zij kookte van allerlei soort eten, dat op de wereld is, en toen het gaar was, riep zij: hé, kleinzoon! sta op, opdat je eet. En hij stond op, en hij zag het eten op tafel, en hij zeide: wel, iemand als ik is niet waardig aan de tafel te zitten. (Dit onwaardigheidsgevoel moet toegeschreven worden aan berouw over de ongehoorzaamheid jegens zijn vader. Zie N° 40) En zij zeide: kleinzoon, ofschoon (dat zoo is) maar, eet maar, dit zijn mijn bladeren maar (waarop n.l. de spijs gelegd was, en niet op borden, dus niet heel voornaam). En toen pas at hij, van èèn soort eten at hij èèn hap, weer èèn soort eten at hij èèn hap, totdat hij ze allen langs geweest was. En als hij gegeten had, zeide ze tot hem: kleinzoon, zoo meteen gaat ge baden, indien ge baadt, moet ge u baden (afwasschen) in de put aan dezen kant,

en in de put aan gindschen kant moet ge duiken (afspoelen). En toen hij gebaad had, ging hij weer naar een andere (put) en daar pas dook hij. En als hij boven kwam, was zijn haar het eene goud, het andere zilver, het was allemaal zoo, en zijn beenen maar aldus, zijn armen maar ook aldus nog (om 't andere een goud, een zilver). En daarna keerde hij terug, maar als ze hem zag, viel ze flauw. Toen bestreek hij haar met een van zijn ringen, en toen pas stond ze weer op. En hij zeide tot haar: grootmoeder, als ge u kamt, geef mij dan uw oude haren (die in de kam blijven zitten). Wel kleinzoon, wat zou je daar toch mee doen? Wel grootmoeder dat is mijn speelgoed! En toen hechtte hij dat haar al aan elkaar, en toen het klaar was beval hij haar, grootmoeder, geef mij een doorn van een citrusboom. Wel, kleinzoon, wat moet je daarmee? Wel grootmoeder, dat is mijn vischhaak. Toen zeide hij: grootmoeder, ik ga wat naar zee! Wel kleinzoon, je moet niet heen en weer loopen, opdat niet de menschen je dooden. Wel heen toch! En toen vertrok hij, hij ging uit naar zee, en hij gooide de lijn uit, zijn vischlijn was haar, en zijn vischhaak was een citrusdoorn. Toen wierp hij (de lijn) uit in zee, en hij hield het (eene) eind vast. En toen was hij daar niet lang geweest, toen hij beet kreeg, een gouden boeboe-visch. Indien de visch sterk was ('t sterkste) deed hij hem (den knaap) in zee waden, als hij het sterkst was, greep hij de vischkop en hij lag tegen het strand op. En toen won hij het, dus nam hij hem (den visch). En toen zeide hij (bij zichzelf) dat hij hem niet eens kon dragen. En toen weer maakte hij hem schoon, dus rookte hij hem, zijn rooktafel was van tjinga-tjinga (een dun plantje), zijn brandhout, maar het was tjinga-tjinga. En als hij rookte, ging hij liggen slapen, hij ging tegen het brandende hout aanliggen en hij droomde: kijk, er was een man die tot hem sprak, zeggende: van deze visch moet je het lichaam opeten, den kop moet je planten. Toen ontwaakte hij, en hij was bevreesd, dus keerde hij terug. En zijn grootmoeder zag hem, en zij vroeg hem: kleinzoon, wat is dat van je? Visch, grootmoeder! Wel, daar ben ik blij om dat je ons visch gezocht hebt. Toen niet lang daarna zeide hij tot haar: grootmoeder, kook teerkost voor me, zeven rijstzakjes, zeven strootjes, zeven schijfjes pinang, zeven stukjes sirih, en kalk om zeven maal te pruimen. En toen vertrok hij om den kop van den visch te planten, hij ging (door) zeven dalen, en (over) zeven bergen, en daar plantte hij (den vischkop). Na zeven nachten keerde hij terug, en als hij aan

zee kwam, vroeg zijn grootmoeder hem: wel kleinzoon, waar ben je zoo lang heen geweest? Wel, gindsch landwaarts maar grootmoeder, ik maak mijn speelgoed. En zeven nachten nadat hij teruggekeerd was, zeide hij tot haar: grootmoeder, kook weer mijn teerkost, opdat ik naar mijn speelgoed ga kijken. Toen kookte ze weer, en hij vertrok weer, kijk, landwaarts gekomen, was die vischkop opgeschoten (het was) als vuur. (De plant was als een kool vuur). En hij keerde weer naar huis terug, en na zeven dagen aan zee geweest te zijn, kwam hij weer landwaarts. Landwaarts gekomen, was alles voltallig, al de bladeren en de takken (van dien wonderboom). Toen keerde hij weer terug; aan zee gekomen, ging hij na zeven nachten weer landwaarts, en kijk, toen hij landwaarts kwam, nu, de takken, de bloemen, de vruchten, enkel goud en zilver. En toen zeide hij: indien werkelijk ik, voorwaarts gaande en achterwaarts gaande, niet ben een kind van Djius en Nimfen, dan zal ik mijn oogen dicht doen, en als ik ze weer open doe, zal ik niets zien, maar indien het niet zoo is (dat ik het niet ben) dan (zal) ik (mijn oogen) opendoen (en) mijn huis (zal) daar gereed staan. En daarna keerde hij terug; aan zee gekomen sprak hij tot zijn grootmoeder, zeggende: grootmoeder, komaan, laten we gaan, gij ook, om mijn speelgoed te zien. En zij zeide: wel kleinzoon, zou ik daar dan toe in staat zijn! Wel neen, het is niet ver landwaarts, grootmoeder! En toen vertrokken zij, zij kwamen landwaarts, dus toen ze dat huis zag viel ze flauw, en hij bestreek haar met zijn ring, en toen pas stond ze weer op. Vervolgens zeide zij, wel kleinzoon, hoe moet het dan gaan met mijn huis en mijn goederen? Wel, dat is niet moeilijk, komaan, doe je oogen dicht, en toen ze ze weer opendeed, was haar huis en haar goed allemaal daar! En zij waren nog niet lang daar (toen) hij een trom hoorde en hij zeide: hé grootmoeder, wat is dat? Wel kleinzoon, de dochter van den Koning van het Westen trouwt. Wel, laat ik op het feest gaan! Wel kleinzoon, ga niet heen en weer, opdat de menschen je niet dooden. Neen grootmoeder. (Ze dooden me niet). En toen vertrok hij, hij kwam aan en zij (de feestvierders) zeiden: indien iemand met den bal gooit, en hij valt in haar schoot dat (wordt) haar echtgenoot. En toen wierp hij, en (de bal) viel in haar schoot, en toen klom hij op. En ze zag hem en ze zeide: wat zijt gij voor een mensch? Wel, ik ben maar een kind van een onderdaan. Wel, gij liegt, indien gij maar het kind van een onderdaan waart, dan dorst ge me niet

aan te zien. En hij zeide: 't is zoo, ik ben een Koningskind. En toen trouwden ze.

XCIII. O ngädje moi! Ma Djou Bäki Pitiri Maja.

O njawa ja hindö jo bori dädi ka i ma mäkeino o dunaiino, de ma ngo Papua mondoru mo ma tängo, ho ja ruängedä. De ma bole o utu moi mänga ngöranije. Ma ngöhaaka o riaka o ngoheka ami römängä Djou Bäki Pitiri maja, de ami irängä äi römängä Pitiri daja. I böto de ma bole i hohoko de i ömuku de mänga ajo de mänga äma i hibëhëhongo, ngaro i ömaku, ma uha ni ja yë, näko ni ja yë, gëuängä nia ajo de nia äma ni mi mäkeokaua. I bötino de mänga ajo de mänga äma i öiki o inomo jo lingiröka. I bötino de am' irängä ka wo gari. Bötino de ma Papua mondoru, ma öhonokaua, de ma ika de ma yë ma bole de wo ma öyö-öyomöka. Bötino de mänga ajo de mänga äma jo boä, bötino de öna jo leha: ma bole gëuängä okiaikäka? De ma Papua mondoru m'äto: ähi Djou wo gari ho ti yëdä. Näko kokogënängä de nia ajo de nia äma ni mi mäke ma baha. I bötino jo huloko i ma goguledä. I böto de ma bole ma raro jo yë ho ja tödmuino, de ja tuhuku, de o mano, ko ja iye de ja niköka o ngawa-ngawaië. De ma ngöhaaka jo liö-ino, de ja iwäka mänga ajo de mänga äma, de ka jo ari. De ma Papua mondoru m'äto gëva t'äto i na hibëhëhongo, ma ngini ka ni jo gari, ho ha yëdä, ho nänga ajo de mänga äma jo hibängedä. Böto de ma tömo ma Papua mondoru, uha ni jo ari, la ha tyobo; de jo towöngi, ho ma tönaka gënängä ja päha, de ma ngötiri moi ma bälaka i tutukiha. I bötino de ja nikutu, ho ja bötdä de ma Papua mondoru ma higaro, ho ma öhi-öhi, de ma Papua mondoru mo ma öhi mo hira, de mo ma öhiköka, de ma Djounguoli mo ma öhi, ami päkeanga ma hëlängauku, ami ngöere, ami bädju ami pilawo, ami tjiköde, de ami ngätji de ami wuhe, de ami ali-ali. Gënängedä ma Papua mondoru ma yëdä ho mo ma hipäkedä, ho muna mo mi diäi ami ali-ali ka o kudöho, ami ngäti-ngäti ka o kudöho, de o gumini ma gale-galeino. De una ma Pitiri daja wo tängi o wänge ma hiwarika. De öna ma Djou Bäki Pitiri maja ka o hibängädä öna i ma yähini, de o tönaka moi jo tutukiha; de jo hëro-hëro ja mäkeika, de ma boakiha: »tjoha no goleu hëko päke djängu töma juli bölo töma öma.« De önänguoli dinädä j'äto »tjoha no goleu hëko päke djängu töma öma, djängu dika töma juli.« De ma Papua mondoruoli mo

ulini, ma Djou Bòki Pitiri Maja mo èmàngá, de i ma hídrnoli de ja mákeika jo djá-djá de ma boakihali m'ato: «tjoba, no golem hòko, pàke djàngu tòma èma, hòlo tòma juli.» de ònàngoli dinaòko jo paluhu «tjoba no golemhòko, pàke djànga tòma juli dika djàngu tòma hòma.» De ma tònaka ma bàhali, ho ka i ma yàhini o hidaugàòko, de o hidète moi ja máke. Ma hidète gènàngá ma kòàna o wànge ma hiwaròka o ngoheka wo lingi-lingiri. De ja ngoriki, gèna dika wa mètaika ònaika. I bòtino de ma Papua mondornoli, mo èmàngá. Gènàngòka de ma tatàngu ma Ìòkuòka wo doaize, de wo leha w'ato: ma kòàna o wànge ma dumunòka okiàka ma ika? De ma Papua monderu mo higòko de m'ato: ugohi nèna. De wa tèmo w'ato ni ja ino la ni jo farène; de w'ato ani huha òkia, ani hukaràngá òkia, de o kòàna ma ngòhaka moi ni jo yàhi-yàhini o gàhi ma Ìòkuòka? De j'ato mi huha òkiaua, mi hihukaràngá òkiaua mia ajo de mia àma jo hihàngòka ho ni ja lingiri. De una ma kòàna o wànge ma hiwaròka w'ato: nàko de uha ni jo huha ni ja ino ni hi mòtèke ngohi. Gènàngòka de jo ho ài bèrèraika, de ja ika ài bèrèràka, de i mi guti de i mi hòhe o tikara i hiadono mànga tauika. De o hude ja tàtoriba, de mo dòku ma hudeiba. De ma dòku moi i wèdère, hiadono ma hude ka i màta: De ma Djou bòki Pitiri Majaoli mo uti de mo dòku moi ma hude i àhumu, hiadono ka i màta i àhumu. De ma Papua monderu mo doaize de i mi pàke o hutu hiwo de o wànge hiwo to una ma kòàna o wànge ma hiwaròka ài tauòka. De mo ma òyomo o gana hiòto de o dòpo-dòpo hiòto, de ma huloko ma Papua monderu, ma ugo Pitiri Maja mo tumule. De muna ka mo ari, de m'ato: dòne to hioriki ta ika to tumule? Gènàngòka ma ika o fòngàngòka de ka mo ari. De ma màidjàngá moi ja ino i mi leha, ani huha òkia, ani hukaràngá òkia, o kòàna ma ngòhaka moi, o fòngàngòka ka no ari-ari? De ma màidjàngá j'ato: uha no huha, jarèhe àha na ihali! Ma màidjànga i tèmo gènàngá ma kòàna o wànge ma hiwaròka wo ma ngiunika, wo higehe-gihèno. I bòto, de ma ginitarino ma ihali, de màto ma ihali, ma màidjàngá ja tumuleòka, ma Ìòku moi de ma wai moi. Na una gèna ka wo mi niniki! Àmo wo mi wàhòka ho muna o Djou Bòki: ngoni fekata dàì, ho ufa no hi niniki! W'ato ngohi to ni wàho ngohi fekata ngòna, una wàto: Kadàì o ugo Papua monderu. De ma òde ja ino ja humèke, i bòto de i toàlèngòka ma gòta de ma hòka, de i kinitarino, de ma iha i tuhukòka i bòto, de ma bira mo dàtomo, o mui moi ma tònaka ma gare ma tologorònauku, de i

wàngo gènángǎ i ma màta-màtaika. De i hòhoko de mo gošna, de ma totaleo ja ino de muna mo ma diàì o malige hòro-hòro, ma luri ma libuku iata mo noa. Ka wo mi niki ma òhonokaua ho náko de ma ila mo ma doàka ami malige hòro-hòroile. De ma hidayoko i mi hihàili ma dobikòka ma ika, ma dobikòka ma ino. De totaleo ma fira bure, de éna i tème: to òyomua ho ka ma àkère t'òkère. De ma ihali ma ginitarino de ma totaleo j'ato uha no hi duhu, na inò uo hi mòtèke ngohi, ngoni ajo dàku ongawangawàka. De muna ma ngo Djon Bòki Pitiri Maja m'ato: náko de to ni niki. Gènángòka de m'òiki, de unangò ka wo niki, ho i ma hiadoniye de ja hikawingòka, ho una wo kòànòka.

XCIIIa. Een verhaal van de Princes Pitiri maja. (124)

Twee kinderen werden gelijk geboren, en als ze in de wereld kwamen, was het met «Papoea monduru» (vermoedelijk een slavin), dus waren ze met hun drieën. Het oudste kind was een meisje, haar naam was Princes Pitiri maja, en haar broeder zijn naam was «Pitiri daja». (Pitiri vermoedelijk Mal. «poetri»). En er groeide een banaan Zuidwaarts van hun deur, en die banaan droeg vruchten, en (die) vruchten werden rijp, en hun Moeder en hun Vader bestelden: indien ze rijp zijn, dan moogt ge ze niet nemen; en zij bestelden aan hun slavin, ofschoon ze rijp zijn, maar je mag ze niet nemen, indien gij ze neemt, ziet ge uw Vader en uw Moeder niet meer. Vervolgens gingen hun Vader en hun Moeder uit om eten te zoeken. Vervolgens dreinde haar broertje maar. Vervolgens kon Papoea Monduru het niet meer uithouden, en ze ging en haalde die banaan en hij ('t broertje) at die op. Vervolgens kwamen hun Moeder en hun Vader (en) vervolgens vroegen ze: waar is die banaan heen? En die Papoea Monduru zeide: mijn Heer huilde er om, dus heb ik ze hem gehaald. Als het zoo is, zie jullui je Moeder en je Vader voor 't laatst. Vervolgens gelastten ze hen te spelen. Daarna haalden ze de schillen van die bananestam en verzamelden die, en ze staken die in brand; (nogal onbegrijpelijk hoe die dikke sappige schillen branden willen) en er vlogen vleermuizen op en zij (de ouders) volgden naar het nitspansel. En de kinderen keerden naar huis terug, en hun Moeder en Vader waren er niet meer, dus weenden ze maar. En Papoea Monduru zeide: dat zeide ik dat ze ons besteld hadden, maar jullui huilde er maar om, dus namen we ze, dus zijn onze Moeder en onze Vader weg. Daarna zeide Papoea Monduru: huil

jullui niet, opdat we vertrekken. En ze liepen langs 't strand, dus kwamen ze aan het eind van dat land, en er dreef een stukje (wrak) van een prauw aan land. Vervolgens bonden ze dat (maakten het in orde) dus toen het klaar was, stelde Papoea Monduru voor: laten we baden. En Papoea Monduru baadde het eerst, en toen ze gebaad had, ging de (princes) ook baden, ze legde haar kleeren neer, haar sarong, haar baadje, haar enkelbanden, haar haarspelden en haar oerringen, en haar kam en haar vingerringen. Toen heeft Papoea Monduru dat genomen en aangedaan, dus maakte ze voor haar (Princes) haar ringen maar van palmvezels, haar oerringen maar van palmvezels en ze wond maar touw (om armen en beenen tot vervanging der ringen). En Pitiri daja ging (was gegaan) naar het Oosten. En zijlieden, Princes Pitiri maja, zij dreven naar zee in de straat, en zij kwam aan een land, en ze zagen lieden die fniken zetten, en zij (Papoea Monduru) schreeuwde naar land: Kijk eens naar zee, wie is 't mooist gekleed, de voorste of de achterste. En zij (de visschers) riepen zeewaarts: Kijk eens naar zee, de voorste is 't mooist gekleed, maar de achterste is de mooiste. (Men moet aannemen, dat toen dus Papoea Monduru voor in de prauw zat. Vraag en antwoord is een soort gebrekkig Ternataansch, even als volgende vragen en antwoorden). En Papoea Monduru ging achterin zitten, Princes Pitiri maja voorin, en ze roeiden weer, en ze zagen lieden die met het werpuet vischten, en zij schreeuwde weer landwaarts: Kijk eens naar zee, is de voorste mooi gekleed of de achterste, en zij (de visschers) antwoordden zeewaarts: Kijk eens naar zee, de achterste is mooi gekleed, maar de voorste is de mooiste. En het land was weer op, dus dreven ze weer in de straat ('t was dus tusschen eilanden) en zij zagen een zeil. Dat zeil was van den Koning van het Oosten, die een vrouw zoekt. En zij zagen, dat hij op hen aanzette. Vervolgens ging Papoea Monduru weer voorin zitten. Toen klom hij (de Koning) op de tent (van zijn prauw), en hij vroeg, zeggende: Waar is de Koningin van het Westen heen? En Papoea Monduru stond op en zeide: dat ben ik. En hij zeide: kom hier, opdat gij (in mijn) prauw klimt. En hij zeide: wat hebt ge voor moeite, wat hebt ge voor verdriet, dat gij als een Koningskind hier op zee drijft. En zij zeiden: wij hebben geen moeite, wij hebben geen verdriet, onze Vader en Moeder zijn weg, dus zoeken wij ze. En de Koning van het Oosten zeide: opdat gij geen moeite zoudt krijgen, (is het beter) dat gijlieden komt en mij volgt. Toen keerden zij terug naar zijn stad, en als ze aan zijn dorp gekomen waren, brachten ze haar (Papoea Monduru) aan land,

en zij rolden matten uit tot aan hun huis landwaarts, en zij zetten rijen van borden, en ze stapte op die borden, en zij stapte op èèn en het was kapot, totdat al de borden kapot waren. En Princes Pitiri-maja kwam ook aan wal, en zij stapte op èèn bord en het bleef heel, totdat ze allemaal heel bleven. En Papoes Monduru klom naar boven ('t was dus een paalwoning) en ze kleedden haar negen nachten en negen dagen in het huis van den Koning van het Oosten (ze zat mooi aangekleed als bruid natuurlijk). En ze at twee inoepsels, en twee scheppen sagopap. (Die wordt met houtjes gedraaid; bedoeld is twee kluitjes) en Papoes Monduru gelastte Pitiri-maja een tuin te maken. En zij weende maar en zeide: zou ik weten, hoe een tuin gemaakt moet worden? Toen ging ze naar het bosch, en ze weende maar. En er kwam een hert, dat vroeg haar: wat heb je voor moeite, wat heb je voor verdriet, dat (gij) een Koningskind zijde, in het bosch weent? En het hert zeide: wees niet bezorgd. Kom morgen weder landwaarts. Toen het hert dat zeide, was de Koning van het Oosten daar verborgen om te luisteren. Vervolgens ging ze den volgenden morgen weer landwaarts, en zie, aan den landkant gekomen, had het hert al een berg en een dal schoongemaakt. Nu, hij (de Koning) ging haar maar achterna. Helaas, hij kende haar, dat zij de Princes was. (Hij vertoonde zich nu, en zij zeide:) je vrouw is aan zee, dus volg mij niet. Hij zeide: ik ken je, gij zijt mijn vrouw; hij zeide (nog) aan zee, dat is Papoes Monduru. En de varkens kwamen (de wortels) uitwroeten, vervolgens waren het hout en de bladeren droog. En toen ze den volgenden morgen landwaarts kwam, was het afgebrand. En zij plantte de rijst, èèn korrel midden in het land, en die groeide het heele land vol. En toen ze vrucht droeg, paste ze op, en de vogels kwamen (rijst stelen), en ze maakte zich een zweefpaleis, ze deed loeri's in de vier hoeken. Hij ging haar maar achterna, dat ze het niet meer kon uithouden, dus indien ze landwaarts kwam, klom ze in haar zweefpaleis. En de wind dreef haar heen en weer, dan naar den eenen kant, dan naar den anderen kant. En zij joeg de vogels weg, en die zeiden: ik eet niet, ik drink maar het water. En den volgenden morgen kwam ze weer landwaarts en die vogel zeide: jaag me niet weg, kom en volg me naar je moeder in het nitspansel. En Princes Pitiri-maja zeide: ik volg je dan maar. Toen ging ze en hij volgde ook, dus toen hij boven aangekomen was zijn ze getrouwd, dus hij werd Koning.

(Het slot van dit verhaal is nogal abrupt).

XCIV. DODINGA.

Ngädje moi, ma kääna o wänge ma hiwaròka ngoi hekata ja tumidi.

Ma kääna gèuànga ài ngòhaka koiwa, de w'ato: nènàngä to diäi òkia la ta màke o ngòhaka? Gèuàngòka wa yè o arara ma gòhi o ratuhu moi, de wo noauku ngoi hekata o dödoto ami dofæ ma ngiuka de mo ma hidomòkuru. De i bötino de i mi tilibu, de gèuàngòka uua wo ma djobo, de wo hibèhèhèngò w'ato: nia dödoto nènàngä de ami njawäka, ho ni mi lega-lega. De wo pahäka, de mo buhuku. Ka de moi i ma hiadonino ja gòrakòka, ja noäka o boruauku de i hitagàlika o uku ma dino. Ika, moi i ma hiadonino ja gòrakòka i hitagàlika o dadayoko, la o kakâtama, la hiadono o ratuhu moi. De ja noäka màta-màta ma ngòhaka gèuàngä, ma boruauku, de ja yähiuòka o gähidòko. Ka de ami hininga ma wähoiso, de i mi himàtokò: ija no legähi aui ngòhaka, ka o uku ma dino-dino, de o dadayoko de o kakâtama. Gèuàngòka i tédèkanna, mànga ròkata wo boäka, de i wi himàtokò ma uku ma dino-dino, de ma dadayoko, de ma kakâtama, de j'ato: nènàngä abe mia dödoto mo hibuhukuku. De gèuàngòka wo huloko i mi ngòtakika o tètèngòka ho ami dodiano moi ja ino i mi yòoko, moi ja ino i mi yòoko. Òna ma ngòhaka jo tutuku ma mèki wo ma têngo ài hðhaniba. Ma mèki gèuàngä wo hupu wo ma yòoko, de wa òko dâi, ma borua ma yòkuòka de wo ma yòoko. Gèuàngòkadau de wo ma yòoko i bötino, de wo ihène ma ngòhaka gèuàngä jo ari, de wa lingiri wa kaika wa kainòngò, ko wa màkena, de wa ika wo leguli ma boruauku, de wa màke. Gèuàngòka wo hidomòkuòka dinaiba, de wä iha de ngoi hekatika wo mi tème: Koroäna nànga inòmo nena utu. De ngoi hekata m'ato: eh, ino la to ma pòla, de gèuàngòka ma mèki w'ato: ha mayaika la ha tòfo la i 2'ägo-ägomòhi de hao ho ma dèma. De gèuàngòka i ja mayaika hiadono jo ägo-ägomò, de gèuàngòka ngoi hekata m'ato: moi ho ma dèma, mànga giginì, de gèuàngòka ma mèki w'ato: wähiðhi la t'üikòhi to ma lingiròhi o inomo la, nàku koiwa, ahaò ho ma dèma moi nànga giginì. De gèuàngòka ka de wo pahäka, de ma tème am'iràngika: nènàngä dðne tyaròkia la ho ma oara? Ma mèki w'ato: nàko wo hoiso la ko wo hibonua o inòmo, dðne ugðne moi i na tème, de gèuàngòka mo hupu dâi o gähidòko, de dâi ma òko de mo diäi o kàpa ma dulada o dowàngika. De i bötino, de mo ma niäta: i gou-goungu la to himàngä de to pèrète la ka o kääna ma

ngòhaka dène de ta òkoli, o kàpa moi i leo-leoto danéngòko. Gènàngòka de mo ma liòka diuaiha, de ma òkoli, ma kàpa moi i leo-leotukuòka. De ma iha ma hìngàhu am'ìràngika m'ùto nàga o ngòtìri dái, ho ho ma djòbòka. De ònàngá i hìbarène mánaga barabarànga, de ma mèki mánaga ngòmaha ma gagao de i ma djòbo. Gènàngòka i tédékauua, ma mèki wo boàka, de wo leha: nànga gígini o kìaikàka! Èua nàga ma kurungàka. De gènàngòka w'ùto: ko ja iwa. De wo hupu dái o dowòngiòko, de wa màke mánaga hidète ho o dadayokòhi ma smoko. De wa nikoli, wa dobòngo ho tanu de wa tyo mánaga ngòtirika de i hìbòha mánaga ngòmaha ma gagao gèna, o bòtòka gènàngá ma ka ha ma uruku, de wo hùnnèngòka de ngoi hekata ka ma moi. De gènàngòkadau, de ahao ja gila-gila j'òiki mánaga mède hànge, ahao ja tutuku mánaga bérèraika. O totaleo i horène, i ma tàpu, de i kinitara ma ngòhaka wo ma tèngo wo uti w'òiki wo leha mánaga àma w'ùto: mia ajo kiàka ma ika? Eh, muua diua, ma o hohowòndòka ma ika. De gènàngòka i ma djòbo i mi ngoho. Ja iha de i mi ao o gàhiòko, de i mi òhiki de i mi òhiki i bòto de i mi hìbarèndòka ma kàpaòko. Ja òko dái de i mi pàke. Gènàngòka de i ma dou-douye, ma tatàugòka, ma ngòhaka ho ka m'ajo, m'ajo ho ka ma ngòhaka. De i bòtino de mánaga àma wo boadòko de w'ùto eh, nàko j'ákunu de ni utiòhi. De j'ùto: nàko mi uti, kiani ngonì hekata ja butàngàhi gènàngá ka mia ngòtìri ma làngì. Nàko koali, mi utiua. De gènàngòka uonàngá wo mánagaku ka de i ma tàngòno de ònàngá ngoi hekata ja butànga gènàngá, i ma tuku-tukurino ma dowòngiòka. De gènàngòka de iha ja dodiliara ma kàpa, ho jo kokihònnèngòka. De gènàngòka ònànga ja rameànga j'òyomo de j'òkèrè mánaga hutu tumidi, ahao ja maya.

XCIVa. Een verhaal van den Koning van het Oosten,
die zeven vrouwen had.

Die koning had geen kinderen en hij zeide (bij zich zelf) wat zal ik doen, opdat ik kinderen krijg. Toen nam hij honderd spinnen-eieren en hij deed die in de kalkdoos van zijn jongste vrouw, en zij pruimde daar mee. (De sirih-vruchten worden in de kalk gedoopt voordat men ze afhapt). En vervolgens werd ze zwanger. En toen vertrok hij, en hij gelastte, zeggende: (tegen zijn andere vrouwen) jullie jongste zuster is bevrucht, dus kijk naar haar. En

toen hij weg was, beviel zij. En als er een geboren was, namen ze het weg en legden het in een kist, en ze legden er een stuk brandhout voor in de plaats. Vooruit, (weer) een werd geboren, ze namen het, ze legden een vuur aanwaaiertje in de plaats, vervolgens een tang, vervolgens tot honderd toe (legden ze er wat anders voor in de plaats). En zij deden al die kinderen in een kist, en lieten ze wegdrijven op zee. En als zij weer tot haar zinnen kwam, toonden zij het haar, (zeggende:) ja, kijk eens, je kinderen zijn maar stukken brandhout en tangen. Niet lang daarna kwam hun man thuis, en ze toonden hem de stukken brandhout, en de waaiers en de vuurtangen, en ze zeiden: dit heeft onze zuster gebaard. (125) En toen beval hij haar op N°. 100 te brengen, dus kwam de eene van haar makkers en bekakte haar, (weer) een andere bekakte haar. (Ze bekakten haar geregeld). Zij, die kinderen, dreven aan aan de aanlegplaats van een toovenaar. Die toovenaar ging naar 't strand om een groote boodschap te doen, en hij kwam aan 't strand op de kist, (die dus onder 't zand zat) en hij deed zijn behoefte. Toen hij zijn behoefte gedaan had, hoorde hij vervolgens die kinderen huilen. En hij zocht, hij liep heen en weer, maar hij vond ze niet, en hij ging weer, en hij keek weer naar beneden naar de kist, en hij vond hen. Toen droeg hij hen op zijn schouder landwaarts, en landwaarts gekomen, zeide hij tot zijn vrouw: Koreana hier is wat eten voor ons. En zijn vrouw zeide: wel, kom hier, opdat ik er een voor me afneem, en toen zeide de toovenaar: wij laten ze nog blijven, opdat we ze grootbrengen, opdat we, als ze groot zijn, ze pas voor ons slachten. En toen lieten ze hen totdat ze groot waren. En toen (ze groot waren) zeide zijn vrouw: laten we een slachten van onze pleegkinderen, en toen zeide de toovenaar: nog niet, ik zal eerst nog gaan eten zoeken voor ons, en, indien het er niet is, zullen we een slachten van onze pleegkinderen. En toen hij vertrokken was, zeide zij (de zuster, er blijkt er een te wezen, zie ook Mawen N°. 46) tot haar broers: wat kunnen we nu doen, opdat we weg loopen. De toovenaar zeide: indien hij terugkeerde, en hij bracht geen eten mee, dan zouden ze een van ons slachten. En toen ging ze uit naar zee, en aan zee maakte ze het beeld van een schip op het strand. En daarna wenschte ze zich: werkelijk, als ik voor- en achterwaarts gaande een koningskind ben, dan, als ik weer aan zee kom, zal er een schip op de ree liggen, daar gindsch zeewaarts. Toen keerde ze naar huis terug landwaarts, en toen ze weer aan zee kwam, lag daar een schip geankerd. En

ze ging landwaarts, ze gaf haar broers te kennen, zeggende: aan zee is een prauw, dus vertrekken wij. En zij laadden hun goederen, en die toovenaar zijn levensbehoefte. (Zie over 't woord Mawea 46), en zij vertrokken. Niet lang daarna kwam de toovenaar en hij vroeg, waar zijn onze pleegkinderen heen. Zij zijn daar in het hok. En toen zeide hij: zij zijn er niet. En hij ging nit naar het strand, en hij zag hun zeil nog zoo groot als een waaiertje. En hij ging ze weer achterna, hij waadde, en hij zou hun prauw grijpen, en zij stootten zijn levensbehoefte, die in een flesch was, alleen nog maar de hals van die flesch, en hij is met zijn vrouw op eenmaal gestorven. En toen pas gingen ze rechttuit; na drie maanden pas dreeven ze aan hun dorp aan. Bij het haengekraai gooiden ze het anker nit, en toen het licht was, ging een der kinderen aan wal; hij ging en vroeg aan hun vader, zeggende: waar is onze moeder heen? Wel, zij is aan den landkant, maar ze is in het blok. En toen vertrokken zij om haar te halen. Zij kwamen landwaarts, en ze brachten haar naar zee, en ze baadden haar (dat was niet overbodig!) en toen ze haar gebaad hadden, deden ze haar in het schip gaau. Zij gingen (met het schip) naar zee, en ze kleedden haar. Toen klommen zij op de tent van het schip, zoo de kinderen als de moeder, zoo de moeder als de kinderen. En daarna kwam de vader aan zee, en zeide: wel, als het kan, kom dan aan land. En zij zeiden: indien wij aan land komen, dan moet het dat uw zes andere vrouwen ons als onderleggers voor de prauw dienen. Als dat niet gebeurt, komen we niet aan wal. En hij stemde toe, dus toen (hun prauw) tegen het strand kwam, werden die zes vrouwen dwars over het strand gelegd. En toen sleepten zij die prauw landwaarts over hen heen, dus zijn ze allen gestorven. En toen vierden ze feest, ze aten en ze dronken zeven nachten, en toen pas hielden ze op.

AANTEKENINGEN OP „DE VERHALEN”.

---

1. Zie varianten hierop in de N°s 2, 3, 4, 5 en 19. Apen komen in de Molukken alleen voor op het eiland Ratjan, waar ze waarschijnlijk ingevoerd zijn. De landschildpad komt op Halmahera voor, hoewel niet veelvuldig. Echter is toch zeker een ander bedoeld dan dit, juist niet groote dier, want hoe dat in zijn schoot apen dooden zou, is mij niet recht duidelijk. Zou het ook mogelijk zijn, dat men al vertellende, zich vergist had in de diersoort? Ik vind n.l. bij Klinkert Mal. Ned. Woordenb. opgegeven: „Sangkura” een Kawi-woord voor „everzwijn”. Heel onmogelijk is het nu niet, m. i. dat men, dat woord niet begrijpende, er Sang-kura-kura van gemaakt heeft, en dus op den landschildpad, Mal.: Kura-Kura, Galelareesch: Saug-kura, Tobeloreesch: Hangkura, kwam. Me dunkt, de rol dien het beest in de verhalen speelt, n.l. van een lomp, zelfs dom dier, dat niet in een boom kan klimmen, te dom is om pisang te planten, geen suikerriet af kan hakken, den vluggen aap niet dan door list in zijn macht kan krijgen, het niet versmaadt om op het strand weekdieren te zoeken, maar een gevreesde lichamelijke vijand is, den sterkere van den aap, zoodra hij hem slechts in zijn macht heeft, die rol is eerder aan het everzwijn, dan aan den landschildpad toe te dichten.

2. Men treft heel veel aan, dat jongelingen op avonturen nittgaan, een soort van „op hun ambacht reizen”. Men zie de verhalen over Horodo, Bagindali enz. Op Halmahera bestaat echter die gewoonte niet.

3. De aap is hier de echte vertegenwoordiger van den Halmaherabewoner. Bij dien is het medelijden, zooals het hier door den hond betoond wordt, absoluut onbekend. Maar, bewijst men hem barmhartigheid, dan staat men heusch in den begijne verbaasd, niet alleen van het volkomen niet aanwezig zijn van dankbaarheid, maar van de brutale eischen die nog heel kalm gedaan worden. Men neemt een armen gewonde op, verpleegt en reinigt hem, geeft hem

een goede ligplaats etc. Hoewel nu de familie heel gemakkelijk voor eten kan zorgen, vraagt de zieke gewoonweg om eten. Men geeft het, en straks staat een familielid voor ons, en eischt wat geld om visch te koopen, even daarna komt de vrouw: „geeft u me maar een sarong, want ziet u, u houdt nu mijn man hier, die kan er nu geen voor me zoeken, enz.

4. Ik weet niet of deze vertelling ook elders voorkomt, maar ze zou naar inhoud en strekking wel oorspronkelijk Tobeloreesch kunnen zijn.

5. Dat een man vrouw en kinderen in den steek laat om te gaan „zoeken“ is niets ongewoons. Men zoekt dan geld, tot het betalen van boeten, het aanschaffen van klederen etc. De zaak is echter slechts, dat de mannen op die manier aan hun zwerfzucht voldoen, en zich onttrekken aan de zorg voor vrouw en kinderen. De vrouw mag er niets van zeggen. Haar zou dan het beschamende verwijt treffen, dat ze uit zinnelijke begeerte haar man niet kon missen.

6. Van dergelijke slangen, die eigenlijke verkleede of vermomde bovennatuurlijke wezen zijn, komen nog heel veel voorbeelden. Hier zijn ze een soort vergelders. De oudste dochter vind geluk als belooning voor haar vaderliefde de jongste sterft als gevolg van haar nijd.

7. Van het regelmatig voorkomende getal „zeven“ weet ik natuurlijk ook geen andere verklaring te geven, dan dat het het heilige of volmaakte getal is, ten minste steeds als zoodanig voorkomt.

8. Dat iemand om op deze wijze voor zich iets te wenschen zich toedekt, vind ik nergens anders. Het zal wel zijn, omdat de Sjamanen priesters (gomateres) zich steeds toedekken, om zich in slaap te brengen.

Koningszonen en koningen, onderscheiden zich steeds door hun glans van de gewone menschen, tenminste zij kunnen dat doen. Het zijn dan ook bovenaardsche wezens, zooals uit al de volgende verhalen blijkt.

9. Omtrent het overbrengen van levenskracht uit vruchten of planten op menschen, zijn zeer vele voorbeelden. In deze verhalen is het dikwerf een citroen, die uitgeknepen wordt. Ook de toovenaars werken daarmede, en hij is bij heel veel ziekten als medicijn in gebruik. Misschien om zijn opwekkende geur, misschien ook om het levenskrachtige voorkomen van den boom met zijn donkergroene bladeren. Men zie ook: Kruijt's Animisme, bladz. 136 en v.v.

10. Dergelijke zusterlijke nijd vindt men ook steeds in de volgende verhalen. De vroegere slang is natuurlijk een heel mooi

jongeling geworden, en men zoekt nu die voor zichzelf te winnen door de jongere zuster te dooden.

11. Men vindt zooveel verhalen, allen meldende van het plaatsen van den doode op een vlot, dat ik haast zou vragen: is ook een volk of stam of land bekend, waar men de dooden de rivier af heeft laten drijven naar zee, om ze aldus naar het zielenland te voeren? Op de manier zooals de oude Vikingen dat deden? Daar zouden dan deze verhalen kunnen thuis behooren.

In 10 en 11 laten de vrouwen haar misgeboorten ook wegdrijven en men zou dat dus kunnen beschouwen als een zacht middel om ze van kant te maken. In n°. 80 vraagt de Moeder van de gedooide Princes, wie met haar mee wil gaan naar het gouden schip met de gouden kettingen, enz., een soort zielschip dus. Wel wordt in geen der verhalen het zielenland bereikt, maar dit kan zijn, òf omdat de personen in kwestie nog geen zielen waren, òf omdat zij door levenden vergezeld waren. Misschien weet wel iemand mij in dezen licht te ontsteken?

12. De hier genoemde boom, heeft vruchten ongeveer als een manga. Zij groeit over het water, en de bladeren hebben iets van het harde, levenskrachtige van die van den citroenboom. Van een verder gebruik van dezen boom of zijn vruchten en bladeren als levenswekker, is mij niets bekend.

13. Deze vrouwenroof komt ook in al de variante verhalen voor.

14. Dit spel: hëpa-hepa genaamd, komt ook dikwerf voor. Ik vertaalde het met „yangballetje“, omdat men mij op mijn vragen hoe dat spel gespeeld wordt het aldus aanduidde: vruchten opgooiende en weer opvangende. Ik heb het echter nooit zien spelen, en het is zeker niet Tobalorcesch. Echter moet toch wel iets dergelijks bedoeld zijn, zooals ook uit de volgende verhalen blijkt. 't Woord is kennelijk 't Maleische *sepak* = schoppen, volgens Klinker: *sepak-raga*, een balspel waarbij de bal met rechtervoet omhoog geschopt wordt. Misschien wordt aan dit spel gedacht. Van Baarda in zijn werk over het Lodasch, bladz. 10, vestigt de aandacht op het Sangirsche *mësèpa* = balspelen. Dat zal echter ook wel het Maleische *sepak* zijn. Ware eenvoudig een gooien met een bal bedoeld, dan zou het geen groote kunst zijn, dien bal in den schoot van een in de deur van het hooger gelegen vrouwenvertrek gezeten prinses te doen vallen, zooals toch als een kunst wordt voorgesteld, want, die dit kunststuk volbrengt ontvangt de hand der prinses tot belooning. Er is dus aan schoppen gedacht, maar men heeft, bij het oververtellen, dit niet goed meer begrepen en er „gooien“ van gemaakt.

15. De minachting voor voor vreemdelingen, die hieruit spreekt, en die ook bij volgende verhalen telkens aan den dag treedt, is ook nu nog bij de Halmahera-bewoners te vinden, voor zoover het menschen van verschillende stammen betreft.

16. Uit het „schrijven“ blijkt ook wel, dat oorspronkelijk hier geen citroen bedoeld is. Daarop schrijft men nogal moeilijk. Verder verdient het opmerking, dat de kunst van schrijven hier als bekend verondersteld wordt.

Van de volken in de Molukken heeft toch geen een een letterschrift en dus zou het ons brengen, ná de invoering van den Islam, waarop ook de moskee in latere verhalen duidt, hoewel die ook wel later ingevoegd kan zijn, of bij Makassaren, Boegineezen, Javanen of een ander volk, in het bezit van een letterschrift.

17. Uitdrukkingen als deze wijzen eenvoudig op Mohamedaanschen invloed. Die toch hebben de gewoonte, op Halmahera, aldus te spreken. Het geloof, dat men geen leguaan mag dooden is zuiver Heidensch natuurlijk, en geldt alleen voor volken of stammen, wier afkomst met den leguaan samenhangt. Dat men geen dieren in het algemeen zou mogen plagen, komt moeilijk overeen met de dikwerf verrijnde wreedheid, waarmede inlanders (vooral Alfoeren) zich tegenover dieren gedragen.

18. Waarom dit als een bedreiging genit wordt, begrijp ik mensch niet. De Halmahera-bewoner verandert zijn naam al heel gemakkelijk, en is er volstrekt niet aan gehecht.

19. Het is niet noodig, bij het woord „Djon“, vertaald door „Heer“ aan „God“ te denken. Op andere plaatsen noemt zoo iemand zich „Zoon des Konings“, of „Zoon van een districtshoofd“. Daar nu dezen ook als „Heer“ aangesproken worden, en ook met boven-natuurlijke macht begaafd zijn, is er niets tegen, zelfs veel voor, aan te nemen, dat die bedoeld zijn, en niet „God“. Het laatste: „een kind en een kleinkind“, maakt dit al heel waarschijnlijk.

20. Dat een mensch een dier baart, komt in de Verhalen meer voor. Men zie N°. 11 en 20; zoo ook het tegenovergestelde, dat een dier een mensch baart. Bij de aministische gedachten der Indonesiërs is dat nu juist niet te verwonderen. Er is niet zoo'n heel groot verschil tusschen mensch en dier, zeker geen specifiek, wel een quantitatief. De mensch heeft meer, sterker levenskracht dan het dier, maar dat is het ook al. Men zie hierover: Kruyt: Aminisme, bladz. 120 „Verwantschap tusschen mensch en dier.“

21. Dat is nogal Tobeloreesch gedacht. Men is hebzuchtig, en

vindt het heel geoorloofd, om van zijn dochter voordeel te trekken.

Ook, al heeft men er zich haast nooit aan gelegen laten liggen, komt men toch dadelijk een bruidschat halen, zoo spoedig ze maar door een man benaderd worden.

22. Men zou haast denken, dat een dergelijk verhaaltje en anderen van Mohamedaanschen oorsprong zijn, en gediend hebben, of dienen, als propagandamiddel van den Islam.

23. Dit verhaaltje is zeker wel oorspronkelijk. Het komt toch zoo geheel met den ouden aard der Tobeloreezen overeen, dat ik het «geschiedenis» zou noemen, als er geen sprake was van dien gouden balitako-vrucht. De balitako heet in het Mol. Maleisch bintangur (*carophyllum inophyllum* L.) en heeft ronde vruchten, zoo groot als kleine stuiters, door de jeugd gebruikt als speelgoed.

24. Men zie variaties hiervan N° 22, 42, 68 en 86. De loop van het verhaal, zooals al die verhalen dat gemeen hebben, is: een zekere koning heeft op zich genomen als bruidschat wellicht 't een of ander kostbaar zeldzaam voorwerp te geven, maar die belofte gedaan op zijn oudste kind. Dat kind moet nu een zoon zijn zal het de hoedanigheden hebben, benoodigd tot het vinden of verkrijgen van het bewuste voorwerp. Een dochter is van geen waarde voor dat doel. De Koning vertrekt en laat aan zijn zwangere vrouw het bevel achter, het kind te dooden, zoo dit een meisje is. Het kind wordt geboren, is een meisje, maar de moeder heeft er medelijden mee, en behoudt het, maar verstopt het bij terugkeer van den Vader en tracht dezen te misleiden, onder voorgeven het kind gedood te hebben. Het bedrog wordt ontdekt, en de Vader wrekt zich door op wrede wijze het kind te dooden. Het wordt echter weer levend en wrekt zich door 't bewuste voorwerp te gaan zoeken en te veroveren met vrouwelijke list, gevoegd aan meer dan mannelijke kloekmoedigheid. Is het verhaal dus een soort pleidooi voor de waarde der vrouw? Het komt mij zoo voor.

25. Het doorlopend opselen is werkelijk een der grootste ondeugden veler Afgoersche vrouwen. Men vindt er wel eens een zachtmoedige onder, maar het meerendeel is het niet. Vechten en kijven zijn aan de orde van den dag.

26. Dit verhaal kan heel goed oorspronkelijk Tobeloreesch zijn. Het is volkomen uit 't leven gegrepen. De man gaat er op uit, en laat zijn, dikwerf jonge vrouw eenvoudig achter. Nu komt het naar omstandigheden niet zoo heel veel voor, dat dergelijke vrouwen zich misgaan, bewaakt als ze worden door hun schoonfamilien. Echter

het komt voor, en de man weigert dan terug te keeren, of, hij komt terug om zich te wreken, vroeger om den aanrader van zijn echtgenootelijke eer te dooden, nu om zich de noodige boeten te doen betalen.

27. Het wegwerpen van een kind is ook niet zoo zeldzaam. Lichter niet in den vorm waarin het hier verteld wordt. Men zegt dan, dat men het kind niet hebben of niet grootbrengen wil, en, o.g.z. elk gaarne kinderen heeft, doet zich altijd spoedig iemand of een echtpaar op, dat het kind gaarne als het hunne aanneemt. Het wordt dan voor de pleegouders een eigen kind, met al de rechten daarvan, terwijl de eigenlijke moeder van alle rechten afstand gedaan heeft.

28. De landschildpad is hier al een schildpad geworden, hoewel toch kennelijk 't zelfde dier bedoeld is als in de N° 2, 3, 4, 5 en 19.

29. De Mohamedaansche invloed is nog al sterk merkbaar. De hier genoemde ketel is natuurlijk de ketel waarmee men altijd de „modin“ loopen ziet, om wat water te halen, ten einde zich de voeten te wasschen, alvorens de moskee in te gaan. Bij ander dergelijke opwekkingen wordt het hoofdhaar of de voet of wel den ring gebruikt, 't geen zeker heel wat animistisch gedacht is.

30. Wanneer lieden willen huwen in verboden graden van bloedverwantschap, of liever in geoorloofde, moeten zij een zekere som betalen, om de op dat punt beledigde adat te versoenen, dusgenaamd om de bloedverwantschap af te anjden.

31. Men zie in verband met dit verhaal de N° 87 en 76, van Bagindali en Horodo. Wel is waar is hier de aanvang wat andere, en ook den afloop, maar kennelijk is het toch hetzelfde thema. Men zie ook de Galelarensche verhalen van Van Baarda en de Lodasche N°. 28, en vooral Dr. H. Adriani: 't Verhaal van Sese n' Tuola. Het groote verschil tusschen dit en de anderen is wel, dat het jonge mensch, hier opgevoerd, uit zich zelf een gewoon bevroemd menschje is, alleen behebt met Alfoersche lichtgeraaktheid, die hem weg doet loopen, om wat te doen, daar hij toch eigenlijk geen kans voor ziet. Hij ontvangt onderweg op geheimzinnige wijze kracht en macht van een hem toegeneegen dier. In de andere verhalen wordt echter de held, held geboren.

32. Dit verhaal wijkt in zoverre af, dat de jonge dochter eerst uitgaat om 't voorwerp te zoeken, en daarna door haar list aan den dood ontkomt.

33. Van een dergelijke wijze van huwelijk sluiten is mij niets

bekend. Misschien is de rijpe pisang hier wel een figuurlijke uitdrukking voor: geslachtsgemeenschap.

34. Varianten hiervan vindt men in de N° 78 en 79. Het woord hier door *„heks“*, elders, waar het een man geldt door *„toovenaar“* vertaald, komt veel voor. Men denkt zich als zoodanig een fabelachtig wezen, dat zich met menschevleesch voedt, zeewater drinkt, enz. Het heeft daarenboven bovannatuurlijke macht. Gewoonlijk wonen ze alleen op een afgezonderde plaats, een eiland of zoo, vanwaar ze hun stroomtochten, tot het zoeken van menschen, ondernemen; maar weer ook wonen zij tusschen de andere menschen, zooals het, in deze verhalen voorkomende type. Eigenlijk komt het mij voor, dat men hier in de war is, want de vrouw aan wie deze handeling wordt toegeschreven, maakt een heel anderen indruk dan de gewone *„mekis“* = tovenaars, die er op uitgaan en menschen bij troepen voor zich aanhalen. Hier is meer een boosaardig wijf in het spel. Ze wordt in N°. 89 *„Kinaboro“* genoemd. Die Kinaboro komt ook voor in N°. 56 ook als een boosaardig wijf, met een beetje meer dan gewone menscheijike macht. Zij laat daar een boom hoog en laag worden, verandert zich het gelaat enz., allemaal dingen die aan een heks behooren, maar toch niet des *„mekis“* zijn. Ik denk dus, dat men voor deze soort wezens geen naam had, en ze dus ook maar *„Meki“* genoemd heeft. Temeer blijkt hier verwarring in het spel te zijn, daar Kinaboro ook voorkomt in de Lodasche verhalen van Van Baarda, maar daar als naam voor mannelijke wezens.

35. Dit *„op het water loopen“* duidt wel op wat men anders aan *„mekis“* toeschrijft maar in de varianten loopt ze over een boomstam, die dan breekt, waardoor ze in het water valt.

36. De lieden, waarmee ze hier in aanraking komen, zijn echte *„mekis“*, tovenaars, en vertoonen een heel ander type, dan de eerst optredende *„heks.“*

37. Hier, en nog heel dikwerf treden dieren op als helpers van menschen, die ze in den nood bijstaan, vissen, krokodillen, herten, zelfs insecten, vliegen etc. Men denke hierbij aan het nauwe verband, dat zich de Indonesiër denkt tusschen mensch- en dierwereld.

38. Ook elders komen de watermeloenen voor als *„toovervruchten“*, in N°. 11 geeft de vrouw haar misgeboorte, de geit, een pit mede, die, geplant, de bron wordt van het latere geluk van het dier; in N°. 23 spelen ze dezelfde rol, zoo ook in N°. 34, en vervolgens. Merkwaaardig is, dat ze dan van onder naar boven gekloofd moeten

worden, terwijl men het gewoonlijk van boven naar onder doet. Wat den watermeloen in dien heiligen reuk brengt, weet ik heusch niet. Misschien dat de verbazend vele zaadpitten, die men er in vindt, op de gedachte van rijkdom gebracht hebben.

39. De vader was dus een „mèki“, toovenaar. Het voorwerp dat als „toovervoorwerp“ of „toovermedicijn“ aangeduid wordt, zou men ook „levensbehoefte“ kunnen noemen. Het woord: „ngòmaha ma gagao“ beteekent „strottenhoofd“ (zie woordenboek), en vandaar de figuurlijke beteekenis: levensbehoefte, iets waar men niet zonder kan leven. Nu denkt men zich het leven der „mèkis“ verbonden aan een of andere geheimzinnige substantie, die in een flesch bewaard wordt, of ook wel in iets anders, in een bamboe kokertje, of, zooals in N°. 66, in een paardenschedel. Breekt dat voorwerp, waardoor de substantie uitgestort wordt, dan is het met het leven van den toovenaar gedaan. Die het voorwerp heeft, heeft ook de macht. We zien aldus in N°. 66 den jongen, die het voorwerp bij zich heeft, allerlei wonderen doen, die kennelijk aan het in het bezit hebben van het voorwerp moeten toegeschreven worden. Ook in dit verhaal zeilt het jonge paar met een zonnescherm, kennelijk alleen, omdat de vrouw haars vaders toovervoorwerp bij zich heeft. Ook wordt ze nog steeds om dezelfde redenen onderricht omtrent de handelingen van haar afwezigen vader.

40. Princessen onderscheiden zich door hun gewicht van gewone menschen, natuurlijk omdat ze bovenaardsche wezens zijn. De stoel, voor haar bestemd, breekt onder het gewicht van de Papoesche. Zoo ook in N°. 93, waar het onderscheid tusschen de Princes en haar Papoesche slavin daarin bestaat, dat de slavin de borden, waarop zij haar voeten zet, stuk trapt, terwijl ze bij de Princes heel blijven.

41. De hier genoemde „putbewaakster“ komt nog heel veel voor. Zij speelt een eigenaardige rol. Zij is geen gewone aardling, wordt soms zelfs, zooals in N°. 77, bepaald in hooger sferen geplaatst, en bewaakt de putten, waarin de dochters des konings, nymfen, zich komen baden. Zij is heel behulpzaam voor menschen, en treedt op als beschermster der verdrukte onschuld; heel dikwerf kiest ze partij voor de menschen tegenover de hemelingen, zooals in N°. 65, waar ze haar beschermeling zoowat oogluikend toelaat, een nymf te bemachtigen, en in N°. 77, waar ze haar beschermeling behulpzaam is, om zijne, reeds in den hemel zijnde vrouw, te bedwelmen, opdat hij haar weder terug krijgje. Een soort halfgodin dus, met

heel sterke aardse sympathieën. Wie kan zij zijn? Zekerlijk een persoon uit de een of andere mythologie. Ze wordt genaamd: „Fakiri mihikini“, „arme Fakir“ dus. Een Fakir is, volgens Klinker, bij de Maleijers een persoon die zich met godsdienstige overpeinzingen bezig houdt. Dat is niets voor ons persoonadje. En haar put- of putten dan! Het water daarvan heeft, volgens N°. 77, genezende kracht, zelfs wonderkracht volgens N°. 92, waar een ongehoorzame godenzoon zijn godengestalte weer herkrijgt door een bad in dien put. Zou het soms mogelijk zijn, hier te denken aan de, in de Mohamedaasche vertellingen gemythologiseerde „Hagar“ en de put „Zemzem?“

42. Het hier aangewende kunstje, om de bedrivers van geheimzinnige daden in handen te krijgen, wordt meer toegepast, zoo in N°. 85 b.v.b., ook in N°. 77, nog in N°. 81, waar de vrouw den haar beschimpenden kikvorsch, ook op deze wijze machtig wordt. De hier genoemde, bedwelmende pinang is, volgens het volksgeloof, voor gewone menschen, niet van de goede te onderscheiden, alleen de ingewijden kunnen dit. Ik vooronderstel echter, dat het een geheel ander soort vrucht is. Het gevolg van het gebruik is, het uitbreken van zweet, bleek worden van 't aangezicht en duizeligheid. De roes gaat echter gauw voorbij.

43. Het zou kunnen zijn dat dit verhaal oorspronkelijk Tobeloreesch is; hoewel men geen geiten gehouden heeft, kan men ze toch wel gekend hebben. De stekelvish dient hier waarschuwend als het beeld van kluchtige grootsprekerij, omdat het dier er zoo dwaas opgeblazen uitziet en daarbij uiterst log is.

44. Aldus tegen elkander oppochen is een gewone karaktertrek.

45. Het zitten op stoelen is natuurlijk een vorstelijk prerogatief.

46. Ook dit zou wel Tobeloreesch kunnen zijn. De strekking is mij niet duidelijk. Misschien stelt men zich tusschen schildpadden en de kleine riviervisschen oorlog voor, aangezien de eerste de kleine riviervisch natuurlijk gaarne eet, terwijl misschien de rivier-visch verondersteld wordt zich te vergasten aan de eieren der schildpad, die deze legt in het zand der banken, die zich voor den mond der rivieren vormen. Of dit werkelijk zoo is, kan ik niet zeggen.

47. Het woord „merkteeken“ heeft een dubbelzinnige beteekenis, daar het ook „schaamdeel“ kan beduiden. Het verhaal is wel niet zeer duidelijk, maar kennelijk deed de schildpad den visch er in loopen, door hem te roepen om zijn merkteeken te zien, en toen

zijn schaamdeel te toonen, en het te doen voorkomen alsof het den visch daar van den aanvang af bij de worsteling om te doen geweest was. De visch verdween nu, zoodat de schildpad het veld behield — en er ongestoord eieren kon leggen?

Om iemand beschaamd te maken door zich te ontblooten is niet ongewoon. Ik hoorde eenmaal een zich badende vrouw, die bang was dat een paar politiesoldaten ook in de badplaats zouden komen, zeggen: «als jullui naar beneden durft komen, zal ik jullui beschaamd maken, door mijn sarong te laten vallen.» De mannen gingen toen spoedig heen. Ook tracht men wel zich de booze geesten van 't lijf te houden, door zich te ontkleeden.

(Zie ook: Kruijt, Aminisme, blz. 251).

48. Evenals de aap verhalen natuurlijk niet oorspronkelijk.

49. Men klimt in gladde boomen, door de voeten te steken in een slappe ring van touw, biezen etc. die men tegen den boom aandrukt, waardoor men steun heeft bij het klimmen.

50. De krokodil speelt hier de rol van den bedrogen domme, die in andere dergelijke verhalen de laudschildpad speelt, zie N° 1, 2, 3, 4, 5.

51. De strekking van dit verhaaltje is niet duidelijk. De hanen schijnen een soort betooverde priusen te zijn, waarbij de hond de rol van «wekker» vervult.

52. Dit kan wel Tobeloreesch zijn.

53. De huishagedisch wordt beschouwd als een boodschapper der geesten. Wil men de deur uitgaan en zulk een beestje, waarvan er altijd heel veel in de huizen zijn, schreeuwt, dan wacht men nog even, opdat men geen ongeluk op den weg krijgje.

54. 't Is me niet bekend waaraan hier gedacht is. Misschien dat men de jonge kikkortjes voor kleine hagedischjes aanzag, waarmee ze trouwens heel veel overeenkomst hebben.

55. Dit kan wel oorspronkelijk Tobeloreesch zijn. Dat men aldus wegens «mooite» heel eenvoudig zijn dorp verlaat en een ander zoekt, waar men genoeglijker kan leven, is niets vreemds, evenmin dat een heerschzuchtig vorst zulke zwervende luidjes oppikt, en door huwelijk aan zijn stam tracht te verbinden. Eenige jaren geleden werkten Atjehsche dwangarbeiders aan de landengte te Dodinga (Halmahera). Een aantal vluchtten, en begaven zich naar een dorp, een eindwegs van daar. Het Gouvernement zocht natuurlijk die luidjes, maar het Hoofd ging heel kalm naar een naburig dorp, en zeide tot het Hoofd van dat dorp: laten we die luidjes

deelen. Ik laat de helft in mijn dorp trouwen, gij de helft in het uwe, en we varen er beiden goed bij. Dat fraaie plan ging niet door, dewijl het aangezochte Hoofd 't beter vond, niet met het Gouvernement in vijandschap te komen, en dus de lui uitleverde.

56. Van dit verhaal komen heel veel variaties voor, zie de N°s. 87 en 88. Dit is nogal abrupt. Het voorkomen van boven-natuurlijke wezens onder dierlijke vormommingen is heel veelvuldig.

57. Op deze wijze een huwelijksmakelaar ontvangen, is natuurlijk al heel grof, en men doet dit alleen bij een heel onaannemelijk huwelijksvoorstel.

58. In de andere verhalen wordt de bruid altijd bij ongeluk gedood, hier echter met opzet, en de man gedraagt zich heel cynisch, als handelende naar een plan.

59. Door het water wordt hier dus levenskracht overgebracht. Men treft dit in deze verhalen dikwijls aan. Wel is het vreemd, dat de buik hier als de woonplaats van het leven aangenomen wordt.

60. Het inslikken van die bruidschat is nogal onwaarschijnlijk. Misschien moet het woord zijn: afdrijven (lâhiri en l'âhini) maar het geeft dan ook nog geen goeden zin.

61. De Koning is natuurlijk de handhaver van den «adat». Waar hij daartegen overtreedt, houdt zijn recht ook op, en het volk komt zelf op voor de gekrenkte adat. Dat de Koning werkelijk onschuldig was, doet hier minder ter zake. In het oog van het volk was hij schuldig.

62. Wat met bedriegelijke of liegende grond bedoeld wordt, is niet heel duidelijk. Misschien moeras of door geesten bewoonde grond.

63. Dat de Koning *begraven* werd, en als een soort misdadiger weggestopt, geeft duidelijk aan, dat dit verhaal niet oorspronkelijk Tobeloreesch is. Dan toch zou zijn dood alles gozend hebben, en het doodenfeest gehouden zijn, en de verslagene zou, als een door gewelddadigheid gestorvene, zelfs bijzondere eer genoten hebben. Dat de man, voor wien geen doodenfeest gemaakt was, na zeven dagen ging spoken, was natuurlijk geen wonder, evenmin als dat hij de kinderen doodde. Dier zwakke «levenskracht» is toch gemakkelijker weg te nemen dan die van een volwassene.

64. Vermoedelijk waren het toovenaars die trachten zouden het onheil af te weren, maar die hun mislukte pogingen verantwoordden met de goe-gemeente leugentjes op de mouw te spelden. 't Gnat nu nog juist zoo.

65. Omtrent de watermeloenen zie ook N°. 20.

66. Dat storm het gevolg zou zijn van eene of andere verkeerde daad, is een heel gewoon idee, dat men algemeen bij de inlanders aantreft.

67. Dit verhaal zou wel oorspronkelijk Tobeloreesch kunnen zijn.

68. Aangezien dikwerf de tuinen op heel verre afstand van de dorpen gemaakt worden, en men ze alleen bewaakt in den rijsttijd, is dit niet onwaarschijnlijk.

69. Het kauwen van suikerriet is een gewoon middel om den ergsten honger wat te stillen.

70. Het nemen aldus van suikerriet bij voorkomende gelegenheid, van vrienden of dorpsgenooten is heel gewoon, alleen men plaatst dan een teeken, zooveel als: „het is door vrienden genomen, we willen het vergoeden“. Doet men dit niet, dan steelt men, ofschoon de waarde natuurlijk uiterst gering is.

71. Het verhaaltje schijnt daar als waarschuwing tegen lichtzinnig zweren. Dit „zweerwater“ of „eedswater“ is zeewater, in een schelp gedaan, waarover men gekruist houdt twee zwaarden, daarvan schraapt men wat roest af, en laat er vervolgens citroensap langs druipen, zoodat dit, vermengd met het ijzerroest, in het water loopt. Onderwijl de beklagde dit drinkt, houdt een oud hoofd de zwaarden over zijn hoofd gekruist, en spreekt de navolgende formule uit: Nàko i gongu, no tòhikua, dðue o gòle ma gihoro de o hàhi ka ani rorano de ani panawa, ma nàko i gongu na tòhiki, o gàhðko na kaðko, ani hidðku o gobðmànga, o goràngoto, o aewani i l'ago-àgomo; hònganika na kaiha, o gòta de o dodìha ani hidðku; nàko i gou-gongu de no tòhikua, ka ngðua ani ða de ani làha.

Vertaald ongeveer: indien gij niet steelt (gestolen hebt) dan (zij) het afschrapsel van het zwaard en de eed, u (maar) tot medicijn en tot zalving, maar indien gij werkelijk steelt (gestolen hebt) (dan, indien) gij zeewaarts gaat (zij) uw deel de krokodil, de haai, groote dieren (indien) gij landwaarts het bosch in gaat (zij) het (vallende) hout en de slang uw deel; indien gij werkelijk niet steelt (gestolen hebt) (zij) over u slechts het goede en het beste.

72. Het visschen met flambouwen, waar hier sprake van is, is een heel gewone bezigheid. Men gebruikt doode bamboe. Die wordt heel fijn gespleten, en dagen lang nog in de zon gedroogd. Men bindt dan bossen van $\pm$ 3 d.M. omtrek, en 3 M. lengte. Die steekt men aan, en wandelt nu langzaam door het ondiepe water, in de eene hand de flambouw, in de andere een soort drietaand, om visch te bemachtigen.

73. Ik heb 'ergens nog een uitbreiding van dit verhaal gelezen, n.l. over het verblijf van de jonge dochter bij de boschkippen, hoewel ik mij niet kan herinneren, waar dat geweest is.

74. Dit kan heel goed Tobeloreesch zijn.

75. Het Tobeloreesche huwlijksrecht staat den man niet toe meer dan één vrouw te hebben, zonder toestemming van de eerste vrouw. Vroeger, toen men nog slaven hield, kwam het wel voor, dat één man drie of meer vrouwen had, zelfs nu zijn er nog dergelijke huisgezinnen. Van die vrouwen is echter slechts de eerste de wettige vrouw, en de anderen zijn haar ondergeschikt. Over het geheel heerscht monogamie. Maar toch komt het enkel voor, dat iemand, wiens vrouw wat vroeg verbloed, of ziekelijk is, zich een tweede neemt, maar dan met toestemming der eerste, wier bloed dan gewoonlijk al te traag vloeit, om nog minnenijd te koesteren. Toch moet de man in zulk een geval, nog evenveel nachten aan de eerste wijden als aan de tweede. Betrapt echter een vrouw haar man op verkeer met een andere vrouw, dan heeft zij dadelijk recht tot klacht. Gewoonlijk wacht de man, die slechte voornemens op dat punt heeft, dan ook geene ontdekking af, maar hij stuurt zijn vrouw gewoonweg naar haar familie terug. In den regel gaat dan de vrouw, want van zijn woorden: »ik wil je niet meer«, is zij te veel beschaamd, om nog bij hem te blijven. Voor den man is dit echter eene kostbare zaak, want aangezien hij de onwettige verbreker van het huwelijk is, moet hij eene nog al hooge boete betalen, krijgt niets terug van de betaalde bruidschat, heeft geen recht meer op zijn kinderen, en moet het, gedurende het huwelijk verkregene, met de beleedigde vrouw deelen. Hij is dus, zoo hij niet buitengewoon gefortuneerd is, zoowat geruïneerd. Een en ander wordt door dit verhaaltje geïllustreerd.

76. Dit verhaal is zeer abrupt. Andere verhalen over hetzelfde onderwerp zijn veel uitvoeriger, ook die, voorkomende in de Lidsasche verhalen.

77. Dit verhaal schijnt een soort satire te zijn op de waarzeggers, wier kunst natuurlijk meer in behendigheid, dan in geheime wetenschap bestaat. Het slot van 't verhaaltje is natuurlijk niet in orde. Vergelijk N° II.

Het waarzeggen geschiedt op velerlei manieren: met de span, waarbij de middenvinger der rechterhand, over de binnenvlakte van die der linkerhand langzaam gestrekt wordt. Men let dan op het beven der vingers. Met de bamboe. Men meet die eenmaal op een

vadem lengte af, en meet nu weer. Wordt de vadem korter, doordien de bevende of wel gekromde vingers niet meer zoo ver kunnen komen als de eerste maal, dan is dit een openbaring. Vooral ook met een pinaagnoot, die men doorsnijdt, en bij kleine plakjes verder klooft. Men leidt dan 't gevraagde af uit de figuren in den noot. Men stelt den waarzegger vragen, en deze beantwoordt, of liever, het orakel beantwoordt die met: ja of neen.

78. Hier is sprake van bovenaardsche wezens, of liever, zooals overal de voorstelling zoowat is: vorsten zijn bovenaardsche wezens, wier eigenlijke verblijfplaats in hooger sferen is, maar die zich incarneren in menschen, en dan ook gewoon als menschen handelen en doen.

79. De hemelsche fluit is niet onaardig gedacht. Zoodra ze zou kunnen dienen om aardsehe doeleinden te bevorderen, geeft ze geen geluid meer. Natuurlijk echter, dat de hier verschijnende Koningszoon van dezelfde afkomst is als de Koningsdochter.

Dat „leedvermaak“ hier als een overtreding aangemerkt wordt, is wel 't grootste bewijs, dat deze vertelling niet Tobeloreesch is.

80. Dit verhaaltje kan natuurlijk heel goed Tobeloreesch zijn.

81. Variaties hierop zie N° 15, 22. 68, 86.

82. Omtrent het bevallen na het eten van een of ander middel, zie ook N° 56, waar een vrouw bevalt omdat ze een visch eet, haar door een toovenaar gegeven, en N° 94, waar een vrouw bevalt van 100 kinderen, nadat haar man haar spinnencieren heeft doen eten.

83. Deze „gouden balsemine“ is elders een gouden haarversiersel of een wonderboom.

84. De trek, die den sap met den lijmpop gespeeld wordt, vind ik ook in de Javaansche verhalen door Bezemer, hoewel ik meen dat het daar het dwerghert is, dat op deze wijze beetgenomen wordt.

85. Dit verhaaltje is typisch Tobeloreesch. Zoowel de ondankbaarheid van den man tegenover zijn hond, als de brutaliteit van den hond tegen den vogel, zijn juiste trekken van het Tobeloreesche karakter. Ik weet niet, of het ook elders voorkomt. Mogelijk is dit natuurlijk wel, want waar ik beweer dat deze karaktertrekken den Tobelorees bijzonder eigen zijn, zou ik daarmee niet gaarne zeggen, dat ze andere Indische volken in de Archipel *niet* eigen zijn.

86. Hier schijnt gedoeld te worden op het geloof aan aardmannetjes. Men schijnt te gelooven dat er, door een of andere catastrophie, een vroeger geslacht verdwenen is, dat onder den grond huist. De hier verdwaald geheeten man zou dan van vóór die catastrophie

tot na dien tijd gedwaald hebben. Onmogelijk is het nu juist niet, dat dat geloof een historischen grond heeft. Er hebben zeker op Halmahera groote catastrophes plaats gevonden. Heel nauw weet men daar nog iets van. Merkwaardig in verband hiernede is, dat ik eenmaal te Tobelo, op mijn erf pl. m. 200 M. van zee af, een put latende graven, op een aanmerkelijke diepte, wellicht 4 à 5 Meter diep, in den koraallaag, stukken van gebakken potten en sago-vormen vond. Mijns inziens een bewijs, dat er reeds menschen gewoond hebben vóór de catastrophes, die de gedaante van het eiland veranderde, plaats vond. *Wanneer* dit echter geweest is, is moeilijk nit te maken. Of het saamgefallen is met de uitbarsting van den vulkaan «Dukono», in 1550 ongeveer? 't Is niet onmogelijk.

87. Het is opmerkelijk, hoe weinig in deze verhalen over booze geesten «tokatas» gesproken wordt, in tegenstelling van de Galélareesche van van Baarda, waar de «tokas» schering en inslag zijn. Voor een deel is dit zeker wel aan de geaardheid van de beide stammen, Tobeloreezen en Galélareezen te danken. Ik zou zeggen: de Galélarees is godsdienstiger dan de Tobelorees. Niet dat de Tobelorees niet hetzelfde soort geloof heeft als de Galélarees, maar de zaken zijn niet bijzonder roeël voor hem, hij leeft er niet in, hij houdt er zich in het dagelijksch leven niet veel mee bezig. Met den Galélarees is dit heel anders, voor hem is het werkelijkheid, hij ziet in alles het werk van booze geesten. Er is dusschen deze twee stammen wel zoo eenigermate hetzelfde verschil, als de heer A. C. Kruijt dat aangeeft tusschen de To-Lage en de To-Pebato onder de To-Radja stammen op Centraal Celebes. Ook de Tobelorees is evenals de To-Pebato gaaw geneigd om met de dingen te spotten, evenals in dit verhaaltje, waar 't heele «tokatas» geloof nog al van zijn kluchtigen kant gezien wordt. Dat overigens booze geesten zich met vrouwen trachten in te laten is een algemeen heerschend geloof. De vrucht van een dergelijke gemeenschap is dan weer een jeugdige «tokata», of liever, een kind, waarin zich een booze geest incarneert. Gelukt het den toovenaars dien geest uit te werpen, dan is het leven van het kind verzekerd, in het tegenovergestelde geval moet het bepaald sterven.

88. Dat men die kinderen weg liet drijven, was nu juist geen wonder. Het was niet gewoon, dat een vrouw zoveel baarde, en het bovennatuurlijke ontstond door inwerking van booze geesten. De vrouw had natuurlijk echtelijke gemeenschap gehad met booze geesten en vandaar haar menigvuldige zwangerschap. Men kon dus

niets beters doen, dan zich zoo spoedig mogelijk ontdoen van deze kinderen, van wie niet heel veel goeds te wachten was. Een vrouw vertelde mij eens in allen ernst, dat iemand van, ik meen negen, kinderen, bevallen was. Haar moeder had er nog een van als pleegkind aangenomen. Natuurlijk was het ook met al die kinderen treurig afgeloopen. Oorzaak was ook toen geweest, dat de moeder zich met een booze geest ingelaten had, die als een schoone jongeling tot haar gekomen was.

89. 't Is eigenaardig dat die voorliefde voor de kuit van een dier ook voorkomt in N° 77, waar de moeder zich de kuit van den kikker bedingt, in N° 81, waar het de eieren van een leguaan geldt, en in N° 91 waar het weer vischkuit betreft. Van eenig bijgeloof op dat punt is mij onder de Tobeloreezen nooit iets gebleken. Wel is de lichtgeraaktheid, waarvan de bewuste moeders blijk gaven, niet zoo heel ongewoon, en in één verhaal — N° 59 — ontstaat die door het wegnemen van een banaan. Maar dat verklaart toch 't voorkomen van de kuit niet. 't Zou *kunnen* zijn, dat men getracht heeft het kleinste mogelijke nit te denken, om de lichtgeraaktheid zoo sterk mogelijk nit te doen komen, en dat men daarom één eitje nit een vischkuit nam. Maar ook komt het me niet onmogelijk voor, dat de voorkeur der vrouwen berust op de aministische gedachte, die men hecht aan die eieren als bevruchtingsmiddel.

90. Het cynisme van het jonge mensch hier, is niet ongewoon. De zuster heeft hem natuurlijk groot gebracht, en geheel voor hem geleefd, zich geheel aan hem gegeven. Hij is steeds de „Heer“ geweest, en zij heeft hem geheel verzorgd, als een slaaf. Hij neemt dit echter als iets heel gewoons, en denkt er niet aan, het ook zijnerzijds met een weinig toewijding te vergelden. Het gaat gewoonlijk zoo. De Zusters hebben een sterke vereering voor haar Broeders, en doen alles voor hen. De Broeders denken er echter heel zelden aan, dit eenigermate te beloonen.

91. Deze haan, een soort wondervogel, komt ook in andere verhalen voor, b.v. in N° 65 en 75. Hij speelt steeds zoowat dezelfde rol, van beschermer en vriend.

Niet onmogelijk komt dit door de gewoonte van de jongelui, om steeds een vechthaan te hebben, en dien overal met zich om te dragen, als een makker. Op Halmahera wedt men niet op de hauen, maar in landen waar men dat wel doet, Z. Celebes, Bali enz. kan een goede haan natuurlijk een heel fortuintje zijn, en de rol van beschermer en voordeelaanbrenger in deze verhalen is dus heel verklaarbaar.

92. Dit verhaal is wel merkwaardig door de voorstelling die er in gegeven wordt van het „jenseits“. Men komt er door een wolkenweg. Ook een Shamanepriester vertelde me eenmaal, dat de doodenwereld van de menschenwereld slechts door een „wolkengordijn“ gescheiden was. In dien hemel is het overigens geen „hemel“. Het is de plaats der booze geesten. De moeder roept met een stem als een mug. Dit sluit zich aan bij wat de Tobelorees gelooft omtrent de toestand na den dood.

Dit is maar een soort schijnleven, een leven dat zich niet openbaren kan, omdat de „levenskracht“ (bij Kruijt — Animisme „onpersoonlijke zielestof“) ontbreekt. De dochter roept, en de moeder hoort het van verre, de moeder antwoordt, maar haar stem is zoo zwak, dat haar dochter haar niet hoort, alvorens zij bij haar aangekomen is. Ook dat aardlingen, „lichtmenschen“, stikken, is een gewone, animistische gedachte. Het is de lucht van vleesch, die daar boven tot de verboden zaken behoort.

93. De loeri wordt algemeen voorgesteld als een nauw met de geestenwereld verbonden vogel. De zweefpalen (waarover later) worden ook door hen gedragen. Waarschijnlijk heeft het prachtige uiterlijk dier beestjes, gevoegd bij de gemakkelijheid waarmee ze praten leeren, hier toe bijgedragen.

94. Deze hemelsche wonderboom komt ook meer voor; misschien als een zwakke herinnering aan een vroeger tijdperk van geluk en overvloed.

95. Er komt hier weer een eigenaardige gedachte tot uitdrukking. 't Is natuurlijk, dat de vrouw sterft of gestorven is, zooals later blijkt. 't Zou kunnen zijn, dat dit een soort straf is voor haar lichtgemaaktheid, zoodat ze dan later de tantaluskwelling ondergaat, van haar kind lief te hebben, het te willen verzorgen, maar zich niet aan hem te kunnen openbaren. De gedachte aan een vergelding in het hiernamaals van de daden, in dit leven gepleegd, is den Halmahera-bewoner geheel vreemd. Maar de eigenaardige voorstelling is, dat de gestorvene opgenomen wordt in een huis, dat aan het uitspansel zweeft. Zij kan wel haar zoon zien, maar die kan haar niet zien. Nu vertellen de toevenaars in zekere gevallen van ziekte, dat voor hun patient reeds een huis klaar is in het doodenrijk. De toestand van den zieke is dan heel bedenkelijk, hij is op het uiterste. De tovenaars moet dan aan het werk om het huis weer te vernielen. Hij gaat daartoe zich in een Shamanistischen slaap maken, met een mes naast zich, en brengt dan, in extatischen toestand gemaakt, met

dat mes allerlei houwen en steken toe, om dat huis af te snijden.

Ik hoorde eenmaal zulk een kerel zeggen: „ik zie een huis“, en vergeet nooit de doodsangst, waarmede de arme zieke uitriep: „is mijn huis er reeds?“

96. Het komt mij voor, dat de broeders van het meisje toovenaars waren. Het wordt wel niet gezegd, maar zij sturen hun zuster uit, om water te scheppen met een *mand*.

Dit is nu een toovenaars liefhebberij, want het komt ook voor in N° 23 als zoodanig. Ook zijn de opgenoemde schatten wel een beetje veel voor gewone menschenkinderen. Als de zuster hen in de hoogte ziet, ziet ze in het geestenhuis, twee Papoeas. Nu moet dat natuurlijk beteekenen, dat ze twee *zwarten* zag. De Papoea is hier overal het slechte element, en, vergeleken bij de andere Molukkenbewoners zijn ze ook bepaald zwart. Zwart nu is de kleur van booze geesten, zelfs over het geheel van gestorvenen, maar toch vooral van booze geesten. De zuster sterft nu ook, maar niet op de zelfde manier. Ze wenscht zich een gouden schip met alleen goede menschen, en verdwijnt daarmede. Kan het dus zijn dat hier de gedachte uitgedrukt wordt, dat de goede menschen, na hun dood met het zielschip naar de gelukzalige gewesten gaan, terwijl de boozen een schijuleven voeren in het uitspansel?

97. De hier uitgedrukte gedachte, dat men een dier of ook voorwerpen mee kan nemen naar het hiernamaals, is volkomen animistisch. Men vernielt daarom ook alles wat aan een doode behoort heeft, om het hem mee te geven.

98. Het verhaal is wat abrupt. Niet alles wordt goed verklaard. De held moet allerlei onmogelijks doen en daartoe hoort zeker ook het halen van rijst op het droge land, waar zeker in gewone omstandigheden geen rijst groeit, hoewel dat niet sterk uitkomt. De gedachte dat planten menschen worden of zijn is voor den Indonesiër nu juist niet zoo geheel vreemd. Het komt heelemaal te pas in zijn animistische gedachtegang. Men zie: *Kruyt-Animisme* bladz. 136 e. v. v. Het zijn hier de jasmijn en de kelappa die zich aldus personificeren, twee heele bekende nut aanbrengende planten dus. Het vreemdste vind ik dat verbranden, zoowel van den held, als later van den Koning. Ik zou haast geneigd zijn aan Hindoe oorsprong van het verhaal te denken, maar wellicht dat mij wel eens een onzer geleerden op dit gebied beter kan inlichten.

99. Ik meen dat men ook volgens de Javaansche verhalen op deze wijze nymphen vangt en zich tot vrouw maakt. Hier is in

elk geval ook spraak van een bovenaardsch wezen, dat zich echter nogal heel gemakkelijk in de aardsche rol schikt. Zoo spoedig ze de kans schoon ziet, keert ze echter terug naar haar eigenlijke plaats. 't Is wel naïef, dat men zich de woning dier hemellingen toch altijd op aarde, zij het dan ook op een moeilijk te bereiken plaats, voorstelt.

100. Het hier genoemde zweefpaleis, komt nog dikwerf voor in de verdere verhalen. Het heet een maligai horo-horo, volgens van Baarda, Lodasche verhalen: maligai soro-soro. Die noemt het een snelvliegend paleis. Ik weet niet of de Lodasche taal daar aanleiding toe geeft, of dat van Baarda de beteekenis, evenals ik, uit den zin opgemaakt heeft. Ik vermoed het laatste.

Ik veronderstel dat soro-soro, wel even als maligai, (volgens Klinkert een Tamil. woord) Maleisch zijn zal. Nu is er een Mal. woord sorok-sorok, door Klinkert aangegeven als een vliegend insect. Dat zou het dus *kunnen* zijn. Ik geloof echter eerder, dat het moet zijn: soeroeh-soeroeh, een maligai soeroeh-soeroeh, dus een paleis of huis, dat men bevelen kan, gaat waar men 't beveelt, en komt als men 't beveelt. Ik geloof dat deze beteekenis wel zoowat overeenkomt met de rol, dien het in de verschillende verhalen speelt.

101. Hij voerde hem alleen met „rijpe pisang“. Dit is het gewone voedsel voor jonge kinderen, die men niet de moedermelk geven kan, en, te rekenen naar de resultaten die men er mede krijgt, is het nog zoo'n slecht voedsel niet.

102. 't Is wel eigenaardig dat Bagindali, evenals later de opgestane dorpelingen, beweert lang geslapen te hebben. Men vindt dat later ook in N° 80. Men schijnt zich dus, daarnaar te rekenen, den dood voor te stellen als een tijd van bewusteloosheid. Dit is wel in tegenspraak met andere verhalen, maar het is natuurlijk volstrekt niet bewezen, dat deze verhalen allen van hetzelfde volk afkomstig zijn.

103. 't Verhaal is hier weer abrupt. Zooals uit de andere verhalen blijkt, had zij reeds het bewuste voorwerp, dat door haar Vader verlaagd werd, gevonden, en dit boven in haar sarong gestopt. Vandaar de spijt, die de vader heeft over de wreede daad.

104. Men heeft hier een voorbeeld, dat door de schaduw die op iemand valt, ook het wezen van degene, wiens schaduw op een persoon valt, overgaat op degene op wien de schaduw valt. Zoo is toch alleen te verklaren, dat de slavin dadelijk macht over haar Koningin krijgt, nadat dier schaduw op haar gevallen was. Men

moet natuurlijk bedenken, dat de Koningin weer een soort bovenaardsch wezen was. Later blijkt dan, dat toch alleen maar de uitwendige gestalte overgegaan is, en niet het eigoulijke wezen.

105. Het is opmerkenswaardig, dat Urulapatola nit de verblijven der gezaligden een stuk *wit* katoen meebrengt als geschenk, aangezien men zich ook de goede geesten als wit voorstelt. Men gelooft bij de Tobeloreezen dat, waar men een geest ziet, dit een *goed* teeken is, zoo de geest *wit* is, daarentegen een slecht zoo de geest *zwart* is.

106. De jongste had „*bobento*“. Dit is een soort huiduitslag, ook „*frambosia*“ of „Amboineesche pokken“ geheeten. *Allen* krijgen die, de meesten heel jong; die het jong nog niet gehad heeft, wordt dikwijls op lateren leeftijd door zijn kinderen besmet, zoodat men het dan, volwassen zijnde, krijgt. Het is dan heel lastig, ook wel gevaarlijk. Men tracht wel, kleine kinderen, die het nog niet gehad hebben, aan te doen steken, door ze met andere kinderen, die reeds ziek zijn, in aanraking te doen komen, omdat men het niet gehad hebben der ziekte als nadeelig voor de lichamelijke ontwikkeling beschouwt. In deze Verhalen komt het ziek zijn daaraan, steeds voor als een soort minderwaardigheid. Dat zal wel komen omdat het lichaam, ook dikwerf het gelaat er heel leelijk door ontsierd wordt. Het wordt zelfs voorgesteld als een soort mom, waarvan men zich outdoet.

107. De herten zijn natuurlijk heel nadeelig voor den landbouw. Vooral de jonge rijst is van hun gading, aangezien dit een heel malsch voedsel is, oneindig malscher dan het alang-alang gras. Men moet dus, gedurende den tijd dat de rijst opschiet, er steeds op passen, vooral 's nachts omdat de herten alsdan grazen. Men hoort dien tijd doorlopend 's nachts geschreeuw, slaan op blikken, enz. De last, door de herten en varkens veroorzaakt, is reden waarom velen de voorkeur geven aan het wonen op de kleine eilandjes, waar herten noch varkens voorkomen.

108. Van een dergelijke gewoonte, om voor iemand een voorwerp neer te gooien, waarop hij stappen moet om in huis te komen, is op Halmahera niets bekend.

109. Men zie hier ook weer de naïve voorstellingswijze. Het voorgaande omtrent de woonplaats der Koningen, doet heel duidelijk zien, dat men aan bovenaardsche wezens te denken heeft. Het bracht me zelfs bij de vertaling zoo zeer in de war, dat ik de hulp van een inlander inriep, die heel kalm vroeg: „mijnheer, het is immers

een totoade?“ „Ja“. „Nu, natuurlijk wonen ze dan in de lucht en zijn het geen gewone menschen“. En toch laat men diezelfde lucht-bewoners weer heel kalm doen en handelen, of het gewone aardlingen zijn.

110. De voorstelling is hier nog al eigenaardig, dat n.l. de dooden zich voeden met de bloemen der Indische Jasmijn. Reeds eerder is als kenmerk van het geestenland aangegeven, dat de enkele en dubbele jasmijnen er tegen elkaar aangroeiden, 't stond er dus vol mee. Er wordt hier ook bepaald nog onderscheid gemaakt tusschen deze geestenwereld en de lichtwereld, waar zich het opperwezen bevindt, en waar ook de gestorven vrouw is. Men denke echter dat die vrouw een nymf, in elk geval een dochter van een luchtkoning is. Misschien dus is de gedachte dat deze nymphen na hun dood in de woonplaats van het opperwezen worden opgenomen, terwijl gewone menschen het slechts tot een lagere sfeer brengen.

111. „laten we je tabak opsteken“. 't Is niet heel duidelijk, waarom dit gevraagd wordt. Tabak toch is een ingrediënt, dat niet de man aan de vrouw vraagt, maar juist omgekeerd. De vrouw zorgt voor sirih en pinang, de man voor tabak. Het komt mij echter voor, dat hij van haar hemelsche tabak begeert, om door het rooken daarvan of de aardsche stank kwijt te worden, of wel zich geschikt te maken om zich naar hooger sfeer te begeven, waartoe hij het plan had. Wij zien hem ook rooken in den hemel, zoo gauw hij zich daar neerzet. Nu is dit natuurlijk volstrekt geen gewoonte, om, bij een hooggeplaatste komende, maar zonder diens toestemming te rooken. Ik zou dus geneigd zijn te gelooven, dat de lucht van die hemelsche tabak een soort middel was, om de aardsche stank weg te nemen.

112. Toen zij hem, beneden, de tabak gaf, tastte hij ook naar haar, maar greep mis, dus, toen was ze *geest*, maar nu tast hij weer, en houdt haar vast, dus ze ontvangt weer een aardsch lichaam.

113. „Pas op dat jullui tranen“, enz. De voorstelling is hier dus, dat voor de eens gestorvene, tranen noodlottig zouden worden. Ik weet niet, of nog elders voorbeelden zijn van dergelijke schadelijke werking der tranen.

114. De geschiedenis is nogal duister. Iemand vertelde mij tot opheldering het volgende: „Toen de man voor de eerste maal dook, bracht hij een stuk van een aardvrucht (gehuku) naar boven. Alvorens nu weer te dniken, maakte hij vuur, en sneed die vrucht in drie stukken, één voor zich, één voor zijn vrouw, en één voor zijn vrouws zuster. De twee laatsten zag hij in het water. Hij legde de stukken

in het vuur, om ze gaar te doen worden, en dook weer. Onderwijl hij nu dook, bonden de vrouwen, boven in den boom, haren aan elkander tot een touw en lieten daarmee een luis naar beneden, die één stuk vrucht pakte, waarna hij weer opgetrokken werd. De mau, boven komende, vindt dan één stuk minder, en vangt daarop het verhoor zijner ledematen aan. Alles verhiel zich roerloos, totdat hij aan zijn balzak kwam, die, vermoedelijk door het bukken, in slingerende beweging kwam, wat hij voor een bevestigend antwoord hield. Het verhaal is kennelijk niet af. Ook herinnerde men zich het wel eens „heel lang“ gehoord te hebben. Ik kon echter geen verteller vinden, die het geheel kende.

115. Dit is al een heel vreemdsoortig verhaal. Het lijkt eigenlijk heelemaal niet op een „totade“. Men zou eerder zeggen, dat het een of andere historische achtergrond heeft.

116. Wat dit opschrift betreft: Djou = heer, Boki = Princes, dus: Heer Princes, 't zelfde als 't Mal. „Toean poeteri“. Bai is een Ternataansche adellijke vrouwentitel, niet heelemaal zoo hoog als Bòki. Piti zal wel eene verbastering zijn van „poeteri“ maar het zou dan in dit geval „poetera“ moeten zijn, aangezien de betrokkene een mannelijk persoon is. Ik vermoed dus, dat oorspronkelijk de titel geweest is: „Poeteri dan Poetera, de Princes en de Prius“, dat men dat eerst geradbraakt heeft, en dan heeft getracht het te vertalen in 't Ternataansch. Het zou dan kunnen zijn dat „Bai“ het Maleisch „baik, goed“ is, zoodat men dus vertaalde: de Princes en de goede heer. Later heeft men dit echter niet meer geweten, en de Princes bemoemd met den Ternataanschen, den Prius met den haast onkenbaar geworden Maleischen titel van het verhaal.

117. Men heeft hier een voorbeeld van bevruchting door urine. Alweder animistisch gedacht. De urine is drager van „levenskracht“ van den mau, en kan dus zwangerschap te weeg brengen.

118. „Wanneer kook jelni?“ Het groote doodenfeest, waarop ook in het volgende verhaal gedoeld wordt, wordt door een geheel dorp gezamenlijk gevierd, en is dus een heele gebeurtenis. Daar echter voor zoo'n feest, evenals voor elk feest, heel veel eten noodig is, en dat eten dagen van te voren gekookt moet worden, noemt men het maken van een feest ook wel eenvoudig „koken“.

119. 't Idee schijnt dus te zijn, dat hier zwangerschap ontstaat door het drinken van overgeschoten palmwijn, die wellicht in een gat of holte van den boomstam bleef staan. Onbegrijpelijk van animistisch standpunt is ook dat niet.

120. Het «niezen wordt in den regel beschouwd als een slecht voorteeken. Wil men de deur uitgaan en iemand niest, dan zegt men: «wacht nog even, opdat niet een onzer niet weer terugkeere.»

121. In dit, en het volgend verhaal wordt een klapperdop als menschelijk wezen opgevoerd, of liever, een mensch met het mom van een klapperdop. Hoe men dat nu eigenlijk zich voorstelt, is mij een raadsel. Volgens N° 88 zou de zwangerschap ontstaan zijn door het drinken uit een nitgeholde klapper. De bedoeling zal dan wel zijn, dat het nog levenskrachtige klapperwater gedronken is. De gedachte dat hierdoor zwangerschap zou kunnen ontstaan, is zuiver animistisch. De «levenskracht» van den klapperboom is niet «soortelijk onderscheiden van die van den mensch.

122. Door het bestrijken met het haar, gaat de levenskracht der vrouw over op de flauw gevallenen, zoodat ze weer opleven; hetzelfde heeft plaats als Klapperdop met zijn teen zijn schoonvader aanmaakt.

123. Door het belikken dus gaat van vrouw Kinaboro levenskracht over op haar kind, zoodat dit weer levend wordt.

124. In dit verhaal heeft men de voorstelling van menschen wier leven verbonden is aan een plant, hier een pisang. Als de pisang vernield is, moeten deze ook de aarde verlaten, en zetten hun leven in hooger sfeeren voort, zooals uit 't verdere van 't verhaal blijkt. Evenals in N° 80, is men ook hier in de war gemaakt met de, onbegrepen en daardoor verbasterde namen.

125. Hij beval, haar in N° 100 te brengen. Zij had, door allerlei zonderlinge dingen te baren, betoond omgang te hebben met booze geesten. Booze geesten worden nu het beste verdreven door stank, en vandaar het zonderlinge bevel, aan 't welk de jaloersche vrouwen natuurlijk gaarne voldeden.

ERRATA.

Hier en daar, hoewel niet heel veelvuldig, komt een verkeerd geplaatst accent. Ook is soms een accent vergeten. Het kwam mij echter beter voor dit niet hier te melden, aangezien het nergens storend is. Jammer dat, buiten de schuld van den corrector, de Grieksche letters soms niet altijd even scherp zijn afgedrukt.

Men gelieve de volgende verbeteringen aan te brengen :

Bladz. 12	regel 37	staat	Sesa n' toala	lees Sesa n' Taola
N° IIIa	" 1	"	wachtten	" wekten
" VII	" 3	"	w'oik'òka	" w'òikòka
Bladz. 25	" 1	"	dòtak'ikàhi	" dòtakikàhi
" 38	" 15	"	j'ato	" m'ato
N° XV	" 6	"	ngòkaka	" ngòhaka
Bladz. 48	" 17	"	hi dodiàìòka	" hìdodiàìòka
N° XVII	" 3	"	w'ato	" m'ato
" XXI	" 17	"	ìimiòka	" timiòka
Bladz. 68	" 16	"	momaruāno	" momuruūno
" 68	" 30	"	m'ato	" n'ato
" 69	" 6	"	w'ato	" m'ato
" 74	" 20	"	hilaōòka	" helewòka
" 81	" 20	"	j'ato	" j'ato
N° XXVIII	" 12	"	dudukurino	" dudukurino
" "	" 18	"	hiadone	" hiadono
" XXIX	" 7	"	ngèkomu	" ngèkomo
Bladz. 96	" 3	"	muna no	" muna mo
" "	" 21	"	kano	" koano
" 99	" 3 v.o.	"	(41)	" (71)
N° 39	" 5	"	hōiki	" h'ōiki
" "	" 15	"	hōikòhi	" h'ōikòhi
Bladz. 138	" 1 v.o.	"	gurutir. Gre	" gurutiye
" 139	" 3	"	hēbāhu	" hēbābu
N° LVI	" 12	"	gurutye	" gurutiye

Bladz. 143	regel 12	staat hi gihě-gihěne lees	higihě-gihěne
" 160	" 24	" abehoka	" abe hoka
" "	" 36	" l'ato	" l'ato
" 180	" 2	" no	" mo
" 200	" 29	" tobòto	" tobòte
" "	" 34	" ha	" ho
N° 72	" 8	" w'ahidhi	" w'ahidhi
Bladz. 214	" 9	" dàia—	" d'ài—
N° LXXV	" 6	" iy	" i
Bladz. 229	" 4	" muno	" muna
" 240	" 6 v.o.	" timionhi	" timiondhi
N° LXXXVI	" 1	" wo	" mo
" XCIII	" 16	" mano, ko	" manoko
Bladz. 297	" 1	" voor voor	" voor

DE TROM MET DE HOOFDEN TE PEDJENG OP BALI

DOOR

W. O. J. NIEUWENKAMP.

(Met 6 Platen, door den schrijver in leen geteekend.)

20 October 1906, in den vroegen morgen, verliet ik te voet de hoofdplaats Gianjar in westelijke richting en stapte vlug voort door de wonderschoone landouwen. De weg voerde tusschen sawahs en nu en dan langs diepe rotsige ravijnen, waarin bruisende bergstroompjes. Ik passeerde de dorpen Bëbitra, Tëgallinggah, Patëmon, Kloesoe en Panglohan en bereikte in een kleine twee uur het dorp Pedjeng¹, het doel van mijn wandeling. In dit dorp toch ligt in een beroemden tempel een groote bronzen trom, waarvan het bestaan al ruim twee eeuwen bekend was, doch waarover nog steeds niet anders dan vage berichten bestonden. Ik had mij tot doel gesteld wat meer gegevens aangaande deze trom te verzamelen en zoo mogelijk haar af te beelden.

De tempel was spoedig gevonden. Binnen gaande werd ik gevolgd door een menigte inlanders, die, als kwamen ze uit den grond gerezen, zich plotseling om mij hadden verzameld.

Ook het tentje of tempeltje waarin de trom — zie Plaat I —, had ik weldra ontdekt; hoog op een steenen voetstuk was de vlakke ronde kant van de trom door een hekwerk te onderscheiden, maar een trapje om het ongeveer drie meter hooge voetstuk te beklimmen, ontbrak.

Nog overwegende hoe nu te handelen, zag ik bij den ingang van het plein het volk eerbiedig uiteenwijken voor een groep die

¹ Op de „Schetskaart van Midden-Bali. Schaal 1:100,000" (Batavia, Topogr. Inrichting, 1906) ten onrechte „Pëdjeng" geschreven. Het is Pëdjäng, naar de uitspraak. Trouwens, diezelfde kaart geeft bijna recht Noord daarvan, aan een deel be-W. van Tegal-lalang den naam „Pedjengadji" — „de Konings Pedjeng" dus — met juistere spelling.

vol waardigheid kwam binnenstappen. Ik begreep dat dit of de Tjokorda van Pedjeng met gevolg of priesters of andere hooggeplaatste Baliërs moesten zijn; ik besloot ze niet af te wachten, maar stapte vlug op het tempeltje toe en klom er tegen op, waarbij de nitstekende ornamenten van het steenen onderstuk goed te pas kwamen.

Na de beide deurtjes te hebben geopend, wrong ik mij door het kleine poortje en sloot de deurtjes weer achter mij dicht. Wat een geluk toch mager te zijn! Een dikke ontdekkingsreiziger zou zich nooit door den uiterst smallen doorgang hebben kunnen wringen, afgezien nog van de potsierlijke mogelijkheid, dat hij er halverwege in zou zijn blijven steken.

Na een paar uur besteed te hebben met opmeten, teekenen, op dun papier afwrijven van de ornamenten en aantekeningen maken, gedurende welken tijd al het volk en ook de voorname Baliërs in een grooten halven kring voor het tempeltje hadden zitten wachten, kroop ik weer te voorschijn en liet, op den beganen grond weder aangeland, mijn teekeningen zien aan dengene dien ik voor den Tjokorda hield. Deze hleek echter een bloedverwant van den Tjokorda te zijn; hij was een en al verbazing en beweerde herhaaldelijk: „Een Baliër zou er dat niet levend hebben afgebracht“. De trom namelijk staat in een bijzonderen reuk van heiligheid; haar ook maar even aanraken veroorzaakt minstens zware ziekte, zoo niet den dood. De ambtenaar VALCK, die in 1875 een bezoek aan Pedjeng bracht, had er even tegen geslagen om zich van het geluid te overtuigen, aan welke heiligschennis hij het (volgens de Baliërs) te danken had dat hij zich den volgende dag onwel gevoelde en tot de medicijnkist de toevlucht nemen moest.¹

Het daarop volgende jaar werd de controleur LIEFRINCK bij het bezichtigen der „klok“ omstuw'd door een groote en oogenschijnlijk onvriendelijk gezinde volksmenigte, die zijn doen en laten nauwkeurig gadesloeg, maar, volgens eigen zeggen², kreeg hij door kalm enkel toe te kijken, toch geen overlast. Op verzoek van den bloedverwant van den Tjokorda, bracht ik dezen laatste, den TJOKORDA GEDÉ PORTOK, een bezoek in diens woning; ook deze was vol belangstelling voor de teekeningen.

¹ R. VAN ECK, „Schetsen van het eiland Bali“, Tijdschr. v. Ned.-Indië 1880, I, p. 130—131.

² ROUFFAER, „Een paar aanvullingen over bronzen keteltrommen in Ned.-Indië“, Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië, 6^e Volgr., deel VII (1900), p. 288, noot.

Voldaan over de eerste resultaten van mijn onderzoek, keerde ik op het heetst van den dag, gedeeltelijk langs een anderen weg, door het antieke plaatsje Bêdoeloe ¹, naar Gianjar terug.

Den volgenden dag kuierde ik weer naar Pedjeug, om den tempel verder te onderzoeken, en om het tentje, waarin de trom, uitwendig af te beelden.

Dadelijk na mijn komst bij den tempel herhaalde zich dezelfde vertooning van den vorigen dag, en werd ik weder door een groote menigte omstuwd. Op het tempelplein vond ik in een drielal steenen huisjes, die, evenals het tentje voor de trom, op een hoog voetstuk stonden, een groot aantal fragmenten van oude Hindoe-beelden. Tegen elk huisje moest ik weder opklimmen, daar ook bij deze een trapje ontbrak.

In het bericht van LIEFRINCK over de Pedjeug'sche keteltrom staat: „Men klimt er met een steenen trapje heen“. Waarschijnlijk zijn dus na diens bezoek zoowel het steenen trapje naar de trom, als de opgangen naar de andere gebouwtjes *gesloopt*; waar ze aan de voetstukken aansloten zijn de moeten nog duidelijk te onderkennen. ² Dat men *mij* stil liet begaan, moet daaruit verklaard worden dat ik de dorpelingen voor een voldoende feit stelde met mijne eerste beklimming, en dat dan de Inlandsche aard zoodanig is dat deze denkt: „moet hij gestraft daarvoor, dan zullen de Goden hem wel straffen“. Door mijn teekeningen had ik daarna de sympathie der Baliërs mij blijkbaar verzekerd.

Onder de talrijke fragmenten in de drie tempeltjes bevonden zich vele lingga's en eukle jonis; 1½ meter hooge figuren, zittend op ineengekronkelde slangen, zeer streng en sober van lijn; eenige Ganega's, staand en zittend, en een brokstuk van een olifant met een man op den rug; overblijfsels van de pooten van een reusachtigen Nandi, verschillende groepen (Ciwa met Dewi Cri) en eenige mannelijke beelden met zeer eigenaardige koppen (vermoedelijk wel *portretbeelden* ³); een aantal staande vrouwenfiguren, en een ontelbare menigte door den tijd geheel onherkenbaar geworden steenbrokken

¹ Dat deze plaats heel vroeg zeer belangrijk al was, blijkt uit de *Nāgarkertāgama* (van 1865 A. D.), waarin als één der twee plaatsen op Bali voorkomende dit Bêdoeloe of Bêdaboeloe („Badahulu“) in Gianjar genoemd wordt naast een tweede plaats, „Lwā-gadjah“, waarvan de ligging nog niet bleek. Zie *Encyclop. v. Ned-Indië* IV [1905], i. v. „Tochten“, p. 385, 1e kol.

² Zie Plaat I.

³ Verg. het merkwaardige opstel van den heer GROENEVELDT in *Tijdschr. Bat. Gen. L* (1907), p. 140—146, met 3 platen.

en op een altaartje eenige stukken koraal. Ten laatste nog een brokstuk waarop sporen van ingebeitelde schriftteekens, doch zóó verweerd en vergaan, dat zij bij het afwrijven op dun papier, jammer genoeg, geheel onherkenbare moeten achter lieten.

Het type van al deze beelden, voor zoover herkenbaar, wijkt volkomen af van het tegenwoordig op Bali vervaardigde beeldhouwwerk, maar komt geheel overeen met dat van de op Java gevonden Hindoe-beelden uit de laatste, de Modjopahit-periode.

Waarschijnlijk zijn ze dus óf uit den laatsten tijd der overheersching van Bali door de Hindoe-Javanen (stel dus uit de 15de eeuw), óf, wat ook mogelijk is, ze zijn bij het geleidelijk ineenstorten van Modjopahit (omstreeks 1500) door Javanen uit het land hunner vaderen naar Bali medegevoerd; óf wel — wat minstens even waarschijnlijk kan zijn — ze zijn jonger van maaksel (zeg b.v. uit omstreeks 1600), maar in een ouderwetschen stijl, die op Java-zelf toen reeds geheel tot het verledene behoorde.

In 1897 verscheen er een prachtwerk, „Bronzepauken aus Südost-Asien“ van Dr. A. B. MEYER en Dr. W. Foy waarin zij alle, hun bekende, trommen opsommen en uiterst nauwkeurig beschrijven.

Hun lijst van 51 stuks geeft een 10-tal in onze Oost voorkomende exemplaren, doch maakt in 't geheel geen melding van de trom van Bali, hoewel daar toch reeds meer dan één bericht van bestond.

De heer ROUFFAER gaf daarop in zijn artikel „Een paar aanvullingen over bronzen keteltrommen in Ned.-Indië“¹, als aanvulling op bovengenoemd werk een overzicht van wat vroegere schrijvers omtrent de Pedjeng'sche trom hadden medegedeeld, en was de eerste die de aandacht weer vestigde op een merkwaardige mededeeling van RUMPHIUS in diens „Amboinsche Rariteitkamer“, als „waarschijnlijk de oudste“ mededeeling op dit gebied in het Nederlandsch, misschien wel tevens in „eenige Europeesche taal“.²

ROUFFAER acht dit bericht afkomstig van HENRIK LEYDEKKER, die meermalen op Bali was geweest en dien ook VALENTIJN bij zijn beschrijving van Bali tot zeggman was. Bij VALENTIJN wordt de trom echter niet vermeld. Dan haalt ROUFFAER aan het bericht dat, bijkans twee eeuwen later, VAN ECK gaf in zijn bekende „Schetsen

¹ In deze „Bijdragen“, 6^e Volgr., deel VII (1900).

² D'Amboinsche Rariteitkamer, Amsterdam 1705, fol. 207.

van het eiland Bali» op gezag van de twee reeds even genoemde waarnemers uit 1875 en 1876.

Het bericht van 1875 is van den ambtenaar VALUK, die spreekt van een enorm groote gong. De tweede berichtgever, LIEFRINCK, is wat uitvoeriger: «Zij heeft veel van eene torenklok, die op haar kant ligt en is ongeveer 1 meter lang. De voorzijde bestaat uit eene platte schijf van ongeveer $1\frac{1}{2}$ el diameter». In een noot (l. c. p. 288, noot 1) zegt ROUFFAER: «Rumphius gaf den diameter van 't bovenvlak als ± 4 (Amst.) voet, dus ± 1.15 M.; Liefrinck zegt ± 1.50 M.; een bewijs te meer, dat de zegsman van Rumphius het stuk zelf gezien heeft. ¹ Doch RUMPHIUS geeft «de as» op «als ruim zoo lang», d. i. dus grooter hoogte dan diameter, wat een fout is en blijkens LIEFRINCK en uit den aard van zoo'n keteltrom».

Evenwel, — *de trom van Pedjeng wijkt wat verhouding van hoogte tot diameter betreft, af van alle tot nu toe bekende trommen*, en het bericht van LIEFRINCK is onjuist; niet te verwonderen dus dat ROUFFAER een verkeerde gevolgtrekking maakt. Want, hoewel LIEFRINCK met zijn opmaat van den diameter dicht bij de waarheid was ² (deze is in werkelijkheid — zie Plaat II — 1.60 M.), geeft hij de lengte verkeerd op; deze toch is 1.86 $\frac{1}{2}$ M., méér dan manshoog, en dus niet «ongeveer 1 meter». RUMPHIUS echter — of liever zijn zegsman, LEYDEKKER (?) — met zijn «ruim zoo lang» had dus hierin volkomen gelijk; maar slaat in een ander opzicht, waar hij iets verder van dit prachtig bewerkte stuk spreekt, als van «een onvormelijke klomp» de plank toch ook weer glad mis.

«In het midden (van de voorzijde)» zoo luidt verder het bericht van LIEFRINCK, «is een achthoekige ster aangebracht, waaromheen 24 andere sterren staan, allen door stralen omgeven. De cylinder is versierd met vier menschenhoofden ³ en ander snijwerk». Ook dit heeft LIEFRINCK niet juist gezien.

In het midden van de door de Balliërs dusgenaamde «maan» — zie de teekening van één kwart-deel op Plaat III — bevindt zich een achtstralige ster, omgeven van een breeden band die gevuld is met sierlijke, onberispelijk getrokken golflijnen en cirkels, die zich

¹ Nog een ander bewijs daarvoor is: dat de trom in het bericht van LEYDEKKER wordt vermeld als te zijn «blauwachtig of zwart uitgeslagen», wat volkomen met de werkelijkheid overeen komt.

² Aangenomen altijd, dat hij met « $1\frac{1}{2}$ el diameter» eigenlijk 1 $\frac{1}{2}$ meter bedoelt, zooals ROUFFAER aanneemt; en geen oude «el».

³ Waarnaar ik deze trom heb genoemd: «De trom met de hoofden».

slingeren om 20 middelpunten; van 24 sterren met stralen is geen sprake, terwijl de cylinder met acht menschenhoofden prijkt, geenszins met vier.

Naar aanleiding van een passage in de Oesana Bali, een aantekening van FRIEDERICH, en een afbeelding bij IJZERMAN, komt ROUFFAER (l. c. p. 291—292) tot de volgende gissing: „Doch is het dan gewaagd als gissing ook dit daaraan vast te knoopen: zou de keteltrom van Pedjeng niet, als wreed variant op haar oorspronkelijke goedmoedige bedoeling, inderdaad ook als ketel hebben dienst gedaan waarin menschen levend gekookt zijn geworden; zouden de vier menschenhoofden daarop aangebracht, niet de herinnering moeten vasthouden aan een dergelijke wreede lijfstraf?

Zeker, de huidige overlevering, en die welke RUMPHIUS kende, wijkt er van. Reden te meer, dat deze Pedjeug'sche keteltrom antiek moet zijn, evengoed als de tempel. Maar de coincidentie in de Oesana Bali is toch te wonderlijk, om ten minste de vraag niet te durven stellen. Blijkt, bij later nauwkeurig onderzoek, een „Ja!“ te mogen volgen, dan dwingt de logica aan te nemen, dat aan deze keteltrom later op Java of op Bali-zelf die bronzen menschenhoofden zijn toegevoegd geworden; iets, wat bij de ervarenheid in metaal-bewerking der Hindoe-Javanen en Baliërs, geen bezwaar hoegenaamd kan zijn.”

Had ROUFFAER het voorwerp zelf kunnen zien of hadden hem nauwkeurige afbeeldingen ten dienste gestaan, hij zou ongetwijfeld dadelijk deze conclusie weder verworpen hebben.

Was de trom werkelijk als ketel tot het koken van boosdoeners gebezigd, en waren de hoofden later aangebracht, dan zouden deze niet staan zooals ze nu staan. Kon men de trom als ketel ophangen, dan zouden in dat geval de hoofden naar omlaag staan — verg. Plaat II —, ondersiboven dus zijn aangebracht met de lange, door zware oorringen uitgerekte oorellen naar omhoog! Doch deze beschouwing kan gerust buiten rekening worden gelaten, daar, zooals bij 't onderzoek mij onmiddellijk bleek, *de hoofden één geheel vormen met de trom*, tegelijk dus zijn mede-gegoten, niet later zijn toegevoegd.

Dit hoofden-ornament — zie Plaat IV — is, evenals het meeste andere ornament op de trom, slechts gevormd uit dunne, ongeveer 2 mm. hooge opstaande randjes (alleen de neuzen steken verder naar voren, terwijl de oogen knoppen, halve bolletjes, zijn) welke

randjes onmiddellijk staan op het oppervlak van de trom zelf. Het zijn dus geheel vlakke koppen, niet met sterk relief uitstekende halve hoofden, zooals we zoo vaak hier in Europa op voorwerpen of op huizen zien aangebracht.

Ik wil hierbij ten overvloede opmerken, dat het lang niet zoo gemakkelijk is, integendeel bijna ondoenlijk, aan een eenmaal gereed zijnd gegoten werkstuk iets toe te voegen, zóó dat dit niet spoedig te zien valt. Dat de vervaardigers — en dit waren werkelijk bewonderenswaardig handige gieters — dit ook maar niet zoo konden, blijkt ten duidelijkste aan de negen ingelaschte stukjes in de drie reeksen van drie gaatjes ¹ in het klokvormig benedengedeelte, welke invoegingen duidelijk in 't oog springen. ²

In 1902 verscheen weer een groot prachtwerk over Oostersche keteltrommen: „Alte Metalltrommeln aus Südost-Asien“ van FRANZ HEGER, Directeur van het Naturhistorisches Hofmuseum te Weenen, waaraan deze, volgens zijn voorrede, meer dan 18 jaren had gearbeid.

Vermelden MEYER & FOY ruim een vijftigtal trommen, HEGER geeft een beschrijving van nog een honderdtal meer exemplaren en vermeldt nu ook de trom van Bali met verwijzing naar het reeds besproken artikel van ROUFFAER.

Verdeelden MEYER & FOY hun materiaal in 6 groepen, HEGER rangschikt zijn trommen-drommen in vier „Haupttypen“, welke hij (naar zich zelven) noemt: „Heger I—Heger IV“, waarnevens nog een 3-tal overgangsvormen. ³

¹ Zie over deze gaatjes en hun noodzakelijkheid blz. 335 hierachter, en vergelijk Plaat II, op welke twee maal drie van deze gaatjes te zien zijn.

² In verband hiernede nog een aanhaling uit het dadelijk te noemen werk van HEGER (p. 51, kol. 2), waar deze bij de bespreking van eenige gaatjes in een zekere trom het volgende schrijft: „Es ist wahrscheinlich, dass diese Löcher schon beim Gusse entstanden sind und nicht etwa in Folge von Rostbildung durchgefressen wurden. Daraufhin deutet schon die ziemlich regelmäßige Umgrenzung derselben sowohl auf der Äusseren, wie auf der inneren Fläche des Mantels. Sie stammen daher wohl von den herausgefallenen Nachgüssen der durch die Stützen beim Gusse entstandenen Löcher her.“

³ De indeeling van HEGER is als volgt:

I. Typus I („Heger I“), „der Grundtypus“. Daarvan 35 stuks, waaronder Saleier, Roti, Bali, Leti, Loeang, 4 te Batavia en 2 te Leiden.

a. Uebergangsform I iv; Gruppe A, 5 stuks, waarvan 1 te Leiden; Gruppe B, 1 stuk; Gruppe C, 4 stuks waarvan wederom 1 te Leiden.

Tot Type I rekent hij ook de trom van Bali. Zooals echter uit de volgende bladzijden duidelijk zal blijken, wijkt de trom met de hoofden in zóóveel opzichten af niet alleen van de trommen van dit eerste type, maar van alle tot nu toe bekende exemplaren, dat ik vermeen haar gerust te mogen bevelen uit het gelid „Heger I” te treden, om voorloopig maar alléén te blijven staan, desverkiezend bij het andere in de noot vermelde „Fragezeichen”, en heelemaal vóórlop.

* * * * *

De trom te Pedjeng heeft een hoogte van $186\frac{1}{2}$ cM., terwijl de doorsnede van het plat 180 cM. bedraagt. Om duidelijk aan te toonen, welk een geweldige afmetingen dit voor een trom zijn, heb ik naar de opgaven bij HEGER, de gemiddelde maat berekend van de trommen van het eerste type, dat de grootste bekende exemplaren bevat; de uitkomst was pl. m. 50 centimeter voor de hoogte, pl. m. 70 voor de doorsnede.¹

De trom van Pedjeng is dus $3\frac{1}{4}$ maal zoo hoog als de gemiddelde trom van Type I en de doorsnede van het bovenvlak is $2\frac{1}{10}$ maal de doorsnede daarvan.

Een andere trom in onze Oost, die op Saleier, kon, vóór ik de maten van Pedjeng had vastgesteld, als het grootste stuk worden beschouwd, zooals HEGER dan ook schrijft: „jedenfalls das grösste bis heute bekannte Stück dieser Art”. De Pedjeng'sche is echter meer dan nog eens zoo hoog, de doorsnede van het bovenvlak

b. Uebergangsform H I u, 3 stuks.

II. Typus II (H II), 13 stuks.

c. Uebergangsform II iv, 1 exemplaar.

III. Typus III (H III), 20 stuks.

IV. Typus IV (H IV), 62 stuks, waarvan 2 te Leiden.

Dan volgt er nog één enkele trom (uit Tonkin) die HEGER geen kans ziet in zijn zoo naartig georganiseerde trommenreeksen in te voegen, want daaraan ontbreken kenteekenen die bij alle andere trommen regelmatig wederkeren. „Diese Trommel”, zoo schrijft hij op p. 17 „steht in der langen Reihe der angeführten Stücke wie ein grosses Fragezeichen da”. We zullen zien dat de Pedjeng-trom nog een véél grooter vraagteeken is.

¹ Bij de berekening heb ik een bijzonder klein exemplaar (bij HEGER met N° 20 gemerkt) buiten beschouwing gelaten, daar dit zoo'n miniatuurtje is (hoogte 3,8, doorsnede 6,4 cM.) dat we vermoedelijk met een model op kleine schaal (op $\frac{1}{10}$?) of met speelgoed te doen hebben.

² P. 28, kol. 1.

meer dan één derde grooter. (De Saleier'sche is hoog 92 cM. met een doorsnede van boven van 126 cM.)¹

Nog duidelijker komt de alles overtreffende hoogte van onze Pedjeng'sche reuzin uit op Plaat VI, waar haar profiel in 't midden is afgebeeld, omringd door de in eenzelfde verhouding geteekende profielen van de typen van MEYER en FOY,² vermeerderd met het profiel van Saleier.³

Behalve het verschil in grootte is er nog een uiterst merkwaardig onderscheid tusschen Pedjeng en de trommen van Type I. Bij deze laatste staat volgens de zoeven gegeven getallen, de gemiddelde hoogte tot de gemiddelde doorsnede van het bovenvlak als 5:7, Pedjeng als 18,8:16; de verhouding is hier dus *juist omgekeerd*. Zijn al de tot nu toe bekende trommen (niet alleen die van Type I, maar ook alle andere exemplaren) meer breed dan hoog, die van Pedjeng is meer hoog dan breed.

Een derde merkwaardige afwijking is het buitengewoon ver nitsteken van het bovenvlak buiten het lichaam, n.l. 25 cM. Immers, bij de beschrijving van de stukken van Type I, heet het bij HEGGER meest: „Die Platte ragt nur wenig über den Mantel hervor“; van enkele stukken geeft hij daarvan maten, en is de grootste maat van dat overstek 2,8—4 cM. Op p. 133 lezen we bij HEGGER: „Bei den Uebergangsformen IV ist immer ein, wenn auch meist nicht bedeutendes Vorspringen der Platte zu constatiren... Bei der Uebergangsform II ist diese Ausladung der Platte immer sehr beträchtlich und erinnert dadurch schon an den Typus II. Bei Hsi V (verg. I) biegt sich wahrscheinlich sogar der Rand senkrecht nach unten um, was sonst nur bei dem genannten Typus vorkommt.

¹ MEYER, Alterthümer, pag. 15 b; MEYER & FOY, Bronzepunten pag. 1 b.

Zie vooral over de trom op Saleier de in 1903 verschenen belangrijke mededeeling van G. W. W. G. Baron van HOËVELL (waarbij zeer goede afbeeldingen), waaraan Dr. J. D. E. SCHREIER eenige beschouwingen vastknoopt: „Mitteilungen über die Kesseltrommel zu Bonto-Bangun, (Insel Salayer)“, Intern. Archiv für Ethnographie, Bd. XVI, 1903, p. 155—157, met plaat XX—XXI.

² Overgetrokken van de afbeeldingen op Plaat XIII van hun werk.

³ Gemaakt naar de afbeelding bij HEGGER (Tafel VI) welke echter niet geheel juist is. De afbeelding bij Baron van HOËVELL (Int. Arch. f. Ethnogr., Bd. XVI, Taf. XXI), die mij echter pas in handen kwam, nadat het etiebè voor mijn Plaat VI reeds gereed was, vertoont namelijk een meer duidelijken overgang van het boven-mantelgedeelte naar het midden-gedeelte; voor ons doel, om de hoogte met die van de Pedjeng'sche trom te vergelijken, maakt dit echter geen verschil.

Die Trommel Wien XIX (= V) hat einen Plattenvorsprung von durchschnittlich 2.8 cM.

Bei allen Trommeln vom Typus II findet ein nicht unbeträchtliches Vorspringen der Platte über den Mantel statt. Bei manchen dieser Stücke biegt sich der Rand nach unten senkrecht um und lässt daher denselben breiter erscheinen, als die Metalldicke der Platte beträgt. Am besten is dies bei der Trommel Wien, Handelsmuseum sichtbar. Am bedeutendsten ist dieses Vorspringen der Platte bei der Trommel Hongkong 39¹, doch beträgt die Ausladung hier auch nur 4.25 cM., ohne dass sich der Rand nach unten umbiegen würde.

Das eine Uebergangsstück II iv hat nur einen sehr kleinen Vorsprung der Platte über den Mantel aufzuweisen.

Ziemlich beträchtlich ist das Vorspringen der Platte bei allen Vertretern des Typus III, wo dasselbe immerhin bis 3.5 cM. beträgt....

Bei den Trommeln vom Typus IV findet in dieser Beziehung ein ähnliches Verhältniss statt, wie bei jenen vom Typus I, nur dass ein stärkeres Vorspringen der Platte verhältnissmässig noch seltener vorkommt. Sehr häufig findet ein fast unmittelbarer Anschluss zwischen Platte und Mantel.... statt.

Uit het bovenstaande valt aanstonds op, hoe luttel het vooruitsteken van het bovenvlak buiten het lichaam van de meeste trommels is, en tevens zien we dat $4\frac{1}{4}$ centimeter mag worden aangenomen als het tot nu toe bekende grootste overstek. Ook in dit opzicht is dus de trom van Pedjeng met 25 cM. overstek weder een unicum.

Om het bovenvlak van de trom met de hoofden vindt men verder een, in de richting van het lichaam van de trom, haaks omgebogen rand van 2.7 cM.; een dergelijke neergaande rand komt maar bij weinig trommels voor, en hij geen enkele der door HEGER onder Type I gerangschikte. Wel is deze rand bij de trommen van HEGER's tweede type, o. a. bij de trom uit het Handelsmuseum te Weenen, te vinden, welke trom door MEYER en FOX echter tot hun eerste type gerekend wordt, m. i. zeer terecht. ²

Bij beschouwing van Plaat VI valt al aanstonds nog een merkwaardigheid op van de trom van Pedjeng, n.l. de bijzonder scherp gemarkeerde afscheiding tusschen de drie

¹ Bedoeld wordt zeker „Canton 39“, No 7 van Type II.

² Zie voor het profiel van deze trom mijne Plaat VI, links onderaan, profiel I, welke overigens in beloop van lijn ook het meest overeenkomst toont met de Pedjeng-trom.

gedeelten, waaruit het lijf van de trom zooals gewoonlijk is saamgesteld; bij al de bij Heger vermelde exemplaren toch wordt die afscheiding hoogstens gevormd door een rand, of is deze zelfs nauwelijks meer merkbaar. Ook het lijnrechte profiel van het middengedeelte heb ik bij geen ander stuk kunnen ontdekken. Er zit, zoo te zeggen, een krachtige architectonische stijl in de Pedjeng-trom.

Ook de hengsels of ooren zijn zéér merkwaardig. Ten eerste zijn deze opvallend groot en breed, wat duidelijk nitkomt op Plaat V (rechts), waar een van de ooren vlak uitgespreid is afgebeeld in eenzelfde verhouding als het breedste oor dat Heger geeft en dat door mij, ter vergelijking, in den rechter bovenhoek van de teekening geplaatst is. Ten tweede zijn deze ooren niet zooals meestal het geval is, bandvormig — dat is dus: overal even breed — of, zooals een enkele maal voorkomt, in het midden smaller dan aan de inplanting¹; maar juist omgekeerd, in het midden breeder dan bij de plaats van aanhechting.

Zooals gewoonlijk zijn de hengsels zoo geplantst dat ze den overgang van het bovengedeelte naar het middengedeelte overbruggen. Doch zijn bij alle andere exemplaren de hengsels twee aan twee, bij de eene weliswaar wat verder uiteen staande dan bij de andere, maar toch steeds tot twee paren gerangschikt, — bij de Pedjeng'sche staan de hengsels gelijkelijk over den omtrek verdeeld, met even groote tusschenruimte dus, en *niet* in paren.

Wijkt het uiterlijk van de Pedjeng'sche trom dus in alle opzichten af van de „Metalltrommeln“ van Heger, daarentegen stemt dit weer merkwaardig overeen met de *moko's* van Alor, waarop de heer van HOFVELL mij attent maakte.

Ook bij deze *moko's*² bedraagt de hoogte veel meer dan de middellijn van het bovenvlak, en steekt dit laatste naar verhouding

¹ Zie toch de 12 hengsels bij Heger afgebeeld op zijn Tafel XXIX.

² Zie de afbeelding van een exemplaar uit Leiden in het „Intern Archiv für Ethnogr.“ Band XV, pag. 33, behoorende bij „Messingtrommeln von Alor“ door Dr. J. D. E. SCHMELTZ.

Behalve deze afbeelding kwamen mij nog onder de oogen twee foto's die door den posthouder op Alor, den heer J. W. MEULEMANA (die ook de *moko* aan het Museum te Leiden ten geschenke gaf), aan de bibl. van het Kon. Inst. voor de T., L- en Volkenkunde van N.-L. te Den Haag in 1900 gegeven waren. Op de eene foto (Familie van den radja van Blaujar (Alor) met zijn lievelings-*moko*) zijn 3 *moko's* te zien, op de andere een groep van 14 stuks.

ver buiten den mantel uit (zonder omgebogen rand echter); ook de scherpe afscheiding der drie mantelgedeelten bij de moko's heeft veel meer van die van de Pedjeng'sche trom dan eenige „Metall-trommel“. Het profiel van de drie mantelgedeelten afzonderlijk vertoont ook een buitengewone gelijkenis met dat van de drie gedeelten bij de Pedjeng'sche trom, vooral bij het klokvormig beneden-stuk. Nog een belangrijke overeenkomst bestaat daarin dat bij de moko's de 4 ooren (slechts enkele van deze voorwerpen schijnen geen ooren te hebben) evenver van elkaar staan, dus niet in twee paren; juist dus zooals bij de trom met de hoofden, hetgeen bij deze trom zoo'n belangrijk verschilpunt vormt met de andere trommen. Ik zou dus haast geneigd zijn onze trom een reusachtige moko te noemen; in grootte blijft onze Pedjeng'sche renzin toch boven alles uitsteken, daar volgens de voor mij liggende foto's de Alor'sche moko's slechts een 50 tot 75 cM. hoog kunnen zijn.¹

Op enkele van die moko's komen als versiering ook menschen-hoofden voor, op het Leidsche exemplaar zelfs wajang-achtige menschen-figuren; toch lijken mij deze hoofden voornamelijk moeilijk in verband te kunnen worden gebracht met de hoofden van de Pedjeng'sche trom.

En nu de versiering van de trom.

We beginnen bij de ornameeteering van het ronde bovenvlak, dat in 5 gedeelten valt te onderscheiden: in 't centrum 1° de ster; daaromheen 2° een smalle band die de ster omsluit en afscheidt van 3° de breede versierde hoofdstrook; waaromheen 4° een dergelijke band als sub 2; en ten laatste als 5° de geheel vlak gehonden buitenste strook. Zie Plaat III.

De ster is geheel vlak en $\frac{1}{2}$ cM. hoog; ze heeft acht stralen, die uit het middelpunt gerekend 12 cM. lang zijn. Om de ster zijn op het bovenvlak van de trom opstaande randjes, die in 't verlengde van de stralen doorloopen tot op een op 24 cM. uit het midden getrokken cirkel. In het verlengde van 4 der stralen loopt nog een randje door, door band 2 en 3, deze beide in 4 gelijke parten verdeelend.

De versiering van de 8 vakken tusschen de sterpunten is op Plaat III te zien. Twee hoeken zijn elk gevuld met elf steeds kleiner wordende booggedeelten; voor het overige vertoont elk vak

¹ Het Leidsche exemplaar is hoog 37 cM., met een dooranede van het bovenvlak (dat 22 cM. vooruitsteekt) van 23 cM.

een knop, een halven bol (slagheuveltjes?), waaromheen een paar cirkels zijn getrokken.

HEGER geeft in zijn werk op Tafel XXXI 51 afbeeldingen van verschillende ornamenteringen der ruimten tusschen de sterpunten, en in zijn tekst op p. 242 en 244 er nog twee; maar *geen enkele* dezer 53 teekeningen komt overeen met wat Plaat III te zien geeft; knoppen als bij onze trom heb ik bij geen enkele kunnen ontdekken.

Band 2, die $6\frac{1}{2}$ cM. breed is, wordt gevormd door 3×3 cirkelomtrekken (opstaande randjes, zooals al het lijnornament op 't plat en ook op 't lichaam van de trom), waartusschen twee maal 4 reeksen streepjes van ongeveer 4 mM. lengte.

Dan volgt 3°: de 21 cM. breede band met de voornaamste versiering, welke met een wonderbaarlijk meesterschap is aangebracht en moeilijk te beschrijven valt. Plaat III geeft echter een nauwkeurige afbeelding van één vierde gedeelte, ingesloten tusschen twee door dezen band doorlopende verlengstukken van stralen uit de middenster; de drie andere vierde-deelen stemmen volkomen met dit door mij afgebeelde gedeelte overeen: men denke zich alles op gelijke wijze slechts in de rondte voltooid.

Op Plaat III dan ziet men in band 3, 5 knoppen, waarvan de twee buitenste ook tot twee aansluitende vierde-parten van den geheelen band behooren, zoodat er in 't rond in 't geheel 16 knoppen staan. Op den geheelen hoofdband komen 20 middenpunten voor (de „24 sterren“ van LIEFRINCK), waaromheen zich de prachtige goltlijnen cirkelen, n.l. de zooeven genoemde 16 knoppen *plus* 4 plekken waar zich géén knop bevindt, maar waar men het uiteinde van een soort lus gewaar wordt, welke lus loopt tot aan de knoppen die zich op de 4 doorlopende stralen van de middenster verheffen; deze laatste knoppen zijn zelf weer met de daarop volgende knoppen door een band of lus verbonden.¹ Ook dit ornament heb ik op géén andere trom kunnen ontdekken.

¹ Zooals boven reeds werd vermeld, vertoont geen andere trom knoppen of ronde heuveltjes als de Pedjeng'sche tusschen de sterpunten, en in de geornamenteerde hoofdstrook op het bovenvlak. In het belangwekkende opstel van Prof. dr. Gnaor (Versl. en Meded. der Kon. Akad. van Wetensch. Vierde reeks, II (1898), 347) komt echter een aanhaling voor uit een Chineesch boekje uit de dertiende eeuw, naar welke aanhaling ik meen te mogen besluiten dat daar toch sprake is van een trom met dergelijke knoppen: „In Ma-yang bezit men een bronzen trom.... Zij gelijkt op een groote klok... en

Wat stelt deze met wiskunstige zuiverheid getrokken versiering nu voor? Zijn de golflijnen golven of wolken? Dit laatste zou nog wel aanneembaar zijn; maar wat zijn dan die randselachtige lussen? Zijn al die knoppen weer slagheuveltjes? Altemaal nieuwe raadsels, waarop ik geen antwoord vermag te geven, en die vermoedelijk ook wel niet zoo spoedig opgehelderd zullen worden.

Band 4 is voorts gelijk band 2, alleen met dit onderscheid, dat band 4 breeder is ($8\frac{1}{2}$ cM.), en niet met 2×4 maar met 2×5 stippelreeksen-versierd is.

Nu volgt 5° de geheel vlakke 20 cM. breede band, waaraan de haaks naar beneden omgebogen 2,7 cM. breede band.

Van sub 5 is het noodzakelijk te vermelden wat er *niet* op te zien valt; er zitten namelijk *geen kikkers of andere figuren* op, zooals op de meeste tot nu toe ontdekte trommen wel. En er zijn ook absoluut geen sporen, die er op zouden kunnen wijzen dat deze er vroeger op gezeten hebben.

Nu de versiering van het lichaam of den mantel.

Aan het bovenste, 67 cM. hooge gedeelte van den driediegen mantel, zien we als eerste ornament op $6\frac{1}{2}$ cM. afstand van het bovenvlak, elf scherpe, opstaande, iets meer dan 1 cM. van elkaar verwijderde en bijna 1 cM. hooge ribben, gevolgd door een even hoog en $3\frac{1}{2}$ cM. breeden band; zie de profielteekening op Plaat V, links.

Op een effen strook, volgt dan (zie Plaat IV) een 14 cM. breede band, die geheel gevuld is met randen, 4 reeksen op- en nederwaarts wijzende spitsen of *toempals*, en één reeks *f*-vormige figuurtjes. ¹

Elk zoo'n *f*-vormig figuurtje is een tot een eenvoudig ornamentje gestileerd vogeltje. ²

Doch nu volgt het allermerkwaardigste ornament van de trom. Onder aan den zooeven beschreven breeden band met

heeft zesendertig tapals (hulten).³ De Pedjeng'sche trom heeft er op het bovenvlak 24, n.l. de 16 genoemde van band 3, plus de 8 groote slagheuveltjes(?) van den binnensten kring.

¹ Op Plaat IV is een gedeelte van dezen band op $\frac{1}{4}$ nat. grootte afgebeeld.

² Voor den overgang van vogeltje tot ornamentje zie men bij Meru en en For plaat XII, fig. 7, 8, 9, 10 en ook 47, en bij Hoxa plaat XXXV, fig. 37, 37 a en 37 b.

toempal's en vogeltjes sluiten zich op vier plaatsen, tusschen de vier hengsels, een tweetal ovale menschenhoofden aan (in 't geheel dus acht), die rusten op een smal bandje met één reeks *toempal's*, welk bandje het eerste mantelgedeelte van anderen begrenst. Zie Plaat IV.

Van alle koppen is de ver vooruitstekende neus beschadigd. De oogen zijn gevormd door halve bolletjes, evenals de slagheenveltjes (f) op het bovenvlak; de fraai gevormde lippen steken iets verder vooruit dan de omringende randjes, welke baard, bakkebaarden en snor moeten voorstellen. Merkwaardig vooral ook zijn de verbazend lang uitgerekte ooren met de muntvormige oorhangers.

Wat die koppen met hun zonderling starende oogen verbeelden? Zoo aanstonds zal ik trachten die vraag te beantwoorden, doch eerst wil ik het verdere ornament op de trom afhandelen.

De overgang van het eerste tot het tweede mantel-gedeelte wordt gevormd door een 3 cM. breede inspringende strook; deze overgang is goed zichtbaar aan het profiel midden op Plaat VI. Het tweede- of middengedeelte (zie Plaat II) dat 39½ cM. lang is, heeft tot eenig ornament een zelfden 14 cM. breeden band met *toempal's* en vogeltjes als op het boven-mantelgedeelte voorkomt, *plus* nog op 8 plaatsen, n.l. onder de 4 paar hoofden en onder de 4 hengsels, telkens een kort stuk (16 cM. lang) van een zelfden band, die daar echter loodrecht er op staat. Deze nagenoeg vierkante stukjes eindigen boven in twee cirkelomtrekken.

De gedaante en versiering van de hengsels behoeft geen verdere beschrijving, daar Plaat V deze duidelijk genoeg doet zien.

Evenals alle hengsels van alle tot nu toe bekende trommen, geen enkele uitgezonderd, zijn ook deze met een vlecht-motief versierd. Naar mijn meening wijst dit steeds herhaalde vlecht-motief op een bepaalde afkomst, en denk ik mij de hengsels der nu ontdekte trommen als een nabootsing in metaal van werkelijk (b.v. van rotan) gevlochten ooren bij een nog ouder type van (misschien wel honten) trommen; die dan aan lussen werden opgehangen, zooals nu nog de *gomp's* op Java.

De overgang tot het derde of onderste mantel-gedeelte wordt weder door een 3 cM. breeden, vlakken, nu uitspringenden band gevormd. Het klokvormig onderstuk, dat 80 cM. hoog is, heeft op 4 cM. afstand van den onderkant alleen één zoo'n zelfden band als op het midden- en bovengedeelte voorkomt, tot ornament; voor het overige is het geheele onderstuk vlak gehouden. Zie Plaat II.

Al het bovenstaande samenvattend, zien we dat de keteltrom van Pedjeng in talrijke opzichten afwijkt van alle andere tot nu toe bekende bronzen keteltrommen, en dat ze vele zeer bijzondere merkwaardigheden vertoont, als met name:

- 1° de buitengewone grootte;
- 2° de verhouding van hoogte tot breedte;
- 3° het enorme overstek van het bovenvlak;
- 4° de bijzonder sterk sprekende afscheiding der drie mantelgedeelten;
- 5° het rechte profiel van het middenstuk;
- 6° de groote hengsels of ooren, die in het midden breder zijn dan bij de plaats van aanhechting;
- 7° het op gelijken afstand van elkaar verwijderd zijn der hengsels of ooren;
- 8° het ornament tusschen de stralen van de ster;
- 9° het ornament op het bovenvlak met de goldlijnen, de knoppen en de raadselachtige lussen; en
- 10° de hoofden, *acht in getal*.

* * * * *

De trom ligt nu op haar kant, op eenige steenbrokken, zoodanig dat het groote ronde bovenvlak loodrecht omhoog staat. Op het plein vóór het tempeltje staande, ziet men alleen een gedeelte van dit ronde bovenvlak door het houten hekwerk heen. ¹ De zijkanten van het tentje bestaan voor een klein gedeelte uit hekwerk, voor het overige uit steenen muurtjes, die aansluiten aan den geheel steenen achterwand.

Vermoedelijk heeft de trom reeds eeuwen lang in een gebouwtje, althans onder dak gelegen, want betrekkelijk is ze nog zeer gaaf; en de versiering, zoowel op mantel als op bovenvlak, is nog zoo zuiver en scherp, alsof het stuk eerst kort geleden den kleivorm had verlaten. Alleen is de kleur van het metaal door oxydatie blauwachtig zwart, geheel zooals reeds de berichtgever van RUMPHIUS vermeldde; aan het ondergedeelte ontbreekt voorts een groot brok ²; één van de hengsels is voor de helft verdwenen; en, zooals reeds vermeld is, zijn alle nenzen der koppen min of meer beschadigd.

¹ Zie Plaat I.

² Zie Plaat II.

Aan den 3½ cM. breeden, platten band die het bovengedeelte van den mantel tot versiering strekt, ontbreekt ook een stuk, terwijl dicht daaromheen zich een vijftal gaatjes in den mantel bevinden. In de vlakke buitenste strook van het bovenvlak is een kleine barst.

De trom vertoont geen gietnaden — zooals de trommen van Type I —, en is dus «à cire perdue» gegoten; dat wil zeggen: op een kleivorm, die met een draaibaren mal is afgewerkt, is de trom eerst nauwkeurig in was aangebracht, daarna het wasmodel geheel met klei bedekt, toen de was uitgesmolten en de daardoor ontstane ruimte met klokspijs volgeguten. De 3 × 3 gaatjes in het klok-vormig benedengedeelte — die zoo goed mogelijk gedicht zijn, maar toch nog duidelijk blijven te onderscheiden, zooals reeds hiervoor (p. 325) werd opgemerkt —, zijn ontstaan doordat op die plaatsen een stukje klei of iets anders moest worden aangebracht, om te maken dat de buitenste kleivorm niet tegen den binnen-vorm aan zou zakken, na het uitsmelten der was; ook de gaten in de hengsels danken hun ontstaan aan een zelfde oorzaak. Zie Plaat II.

Dit lijkt allemaal erg eenvoudig; is in werkelijkheid echter, vooral bij een stuk met de reusachtige afmetingen als de trom te Pedjeng, zoo moeilijk en ingewikkeld, dat het haast onbegrijpelijk lijkt, hoe er reeds zóó tal van eeuwen geleden in deze streken zulke eminente vaklui en kunstenaars aanwezig waren, die het verstonden een dergelijk gietwerk, zoo onberispelijk en zoo dun (de mantel toch is slechts enkele millimeter dik) te vervaardigen.

Waar komt echter de trom van daan? Hoe heeft ze eertijds gehangen? En waartoe heeft ze gediend?

Dit zijn drie vragen die bij beschouwing van zoo'n geheimzinnig voorwerp onwillekeurig oprijzen. Ook alle vorige schrijvers over keteltrommen hebben zich natuurlijk dusdanige vragen gesteld en getracht er een oplossing voor te vinden; geheel beantwoord zijn ze echter nog geenszins.

„Die van Baly geloven vastelyk,“ aldus het bericht bij Rumphius, afgedrukt in 1705, „dat het een wiel van den Maas's wagen zy, eertyds zoo helder schynende, dat het de nacht verlichte, doch als zeker Pielt op een tyd daar teegen aanpiste, op dit licht gestoort zynde, omdat het hem in zyn nachtelijke dieveryen belette, zoo is het van die tyd af verroest en donker geworden: Evenwel heeft nooit de Koning van Baly het hert gehad dat stuk van zyn plaats te brengen, of iets daar van af te kappen; maar heeft 't zelve

aldus ter gedagtenis laten leggen». Dit is de oplossing die de Baliërs dus hadden gevonden op de eerste der vragen. Een afdoend antwoord, dat niet zooals dit «niet de lucht is gegrepen,» vermag ik echter op die eerste vraag niet te geven.

Voor het tweede vraagstuk heeft HEGER de volgende oplossing gegeven. «Das Vorhandensein von mindestens vier solchen Henkeln bei allen Trommeln, sowie die heute noch in Hinterindien übliche Art des Befestigens derselben in einem Holzgestelle (s. Taf. XVIII) zeigt uns deutlich, dass diese Trommeln immer aufgehängt gebraucht worden sein müssen» (op. cit. p. 139, 1^e kol.) Met dat «aufgehängt» bedoelt hij in dit verband natuurlijk: zooals plaat XVIII in zijn werk dat te zien geeft; namelijk tusschen 4 houten pilaartjes, die op een houten voet zijn aangebracht. «Dies war auch nothwendig, um die durch das Schlagen auf den Stern der Platte hervorgebrachten Schwingungen des ganzen Trommelkörpers möglichst wenig zu stören» voegt hij er nog aan toe.

Voor deze meening pleit ook een van de oude Chineesche berichten, door Prof. DE GUOOR medegedeeld.¹ «In de Yuen-foeng periode (1078—86) vond een landbouwer van Tsjwang, in Yoeng-king gelegen, die aan het ploegen was, een bronzen trom met ronde open zijde en vierkante hengsels. Er onder stond een vierkant voetstuk, evenals de trom zelf alom versierd met de teekens «wolken en donder» in (antiek) *tsuan*-schrift.» «Hier is dus sprake van een vierkant voetstuk dat buiten twijfel bij de trom behoorde; vierkant, daar deze vorm, door de vier hoeken, de beste gelegenheid aanbod voor het plaatsnemen van 4 pilaartjes, waartusschen de trom dan kon worden opgehangen, zoodanig, dat het bovenvlak horizontaal kwam te liggen.

Bij alle tot nu toe bekende exemplaren zoude men inderdaad, wanneer ze aldus waren opgehangen, er naast staande, gemakkelijk op de middenster kunnen slaan; bij de Pedjeng'sche echter, wegens haar meer dan manshoogte, zou dit niet mogelijk zijn. Deze moet dus eertijds in een voort toren gehangen hebben, met om de 4 palen, die haar ondersteunden, een platform (of met tenminste aan één zijde een platform) en met een trap er heen, om het mogelijk te maken de ster, de aangewezen plaats toch om op te slaan, te bereiken. Dat de trom wel degelijk gehangen heeft met het bovenvlak horizontaal, dus in den stand waarin ze op Plaat II is afgebeeld,

¹ In diens reeds genoemd opstel, blz. 344.

daarvoor zijn de hoofden, die alsdan in de natuurlijke houding staan, een sterk bewijs.

En nu de derde vraag: „Waar toe heeft de trom van Pedjeng eertijds gediend?“

Drs. MEYER & FOY en Prof. DE GROOT hebben het vermoeden geuit — naar 't mij lijkt een zeer aannemelijk vermoeden — dat de trommen waarop zich kikkers bevinden, gediend zouden hebben tot het afsmeeken aan den hemel van regen; tot regentreepers of regenwekkers dus. Maar er zijn ook trommen, als de Pedjeng'sche, waarop die water-kwakers niet aanwezig zijn; die trommen dus zijn voor zeker geen regentreepers.

In de oude Chineesche berichten nu, reeds in die uit de zevende eeuw, zijn verschillende bewijzen te vinden, dat er ook trommen tot andere doeleinden werden gebruikt, o. a. tot het bijeenroepen van de strijdbare mannen in tijden van oorlog; deze trommen, *krijgstrommen* dus, zullen ander ornament hebben vertoond dan de regentreepers en zeker geen kikkers.

In de elfde en twaalfde eeuw moeten er zelfs zeer vele van die krijgstrommen zijn geweest, zooals uit het volgende blijkt.

„Het „Boek der Muziek“,“ (aldus schrijft Prof. DE GROOT, blz. 346) „een lijvig werk van de hand van Tsjen Yang, een hoog ambtenaar in de elfde en de twaalfde eeuw, deelt namelijk mede: „In de Mân'sche landen komen bronzen trommen veelvuldig voor. „Het grootst in aantal zijn die, welke in de met figuren versierde „kriegen geharnaste krijgers vertoonen. Zij zijn inwendig hol en „zonder bodem. Hun naam luidt: bronzen trommen.“ Bronzen oorlogstrommen dus!

Nu wil ik geenszins beweren dat alle trommen zonder kikkers, oorlogstrommen waren; de Chineesche berichten toch spreken duidelijk nog van andere, godsdienstige, doeleinden waartoe trommen gebruikt werden. Bv. „In het eerste jaar der periode Yoeng-hi (984),“ dus melden ons de Historiën der Soeng-dynastie, „werd uit Zuidelijk Khiën (het zuiden der provincie Kwei-tsjoe) gerapporteerd, dat de barbaarsche Lao's in Khi-thoeng (het hedendaagsche Tsjen-yuen, een departement in diezelfde provincie) bij ziektegevallen op bronzen trommen en zandkleurige gongs plachten te slaan, en op die wijze offerdienst ter eere van zielen en geesten verrichtten.“ (DE GROOT, p. 342).

Ook bij dansen werden zij gebruikt: „Sobald die Nephritmuschel geblasen wird, erheben sich die Haarschöptigen; sobald die Bronze-

trommel angeschlagen wird, fangen die Tätowierten an zu hüpfen.“¹

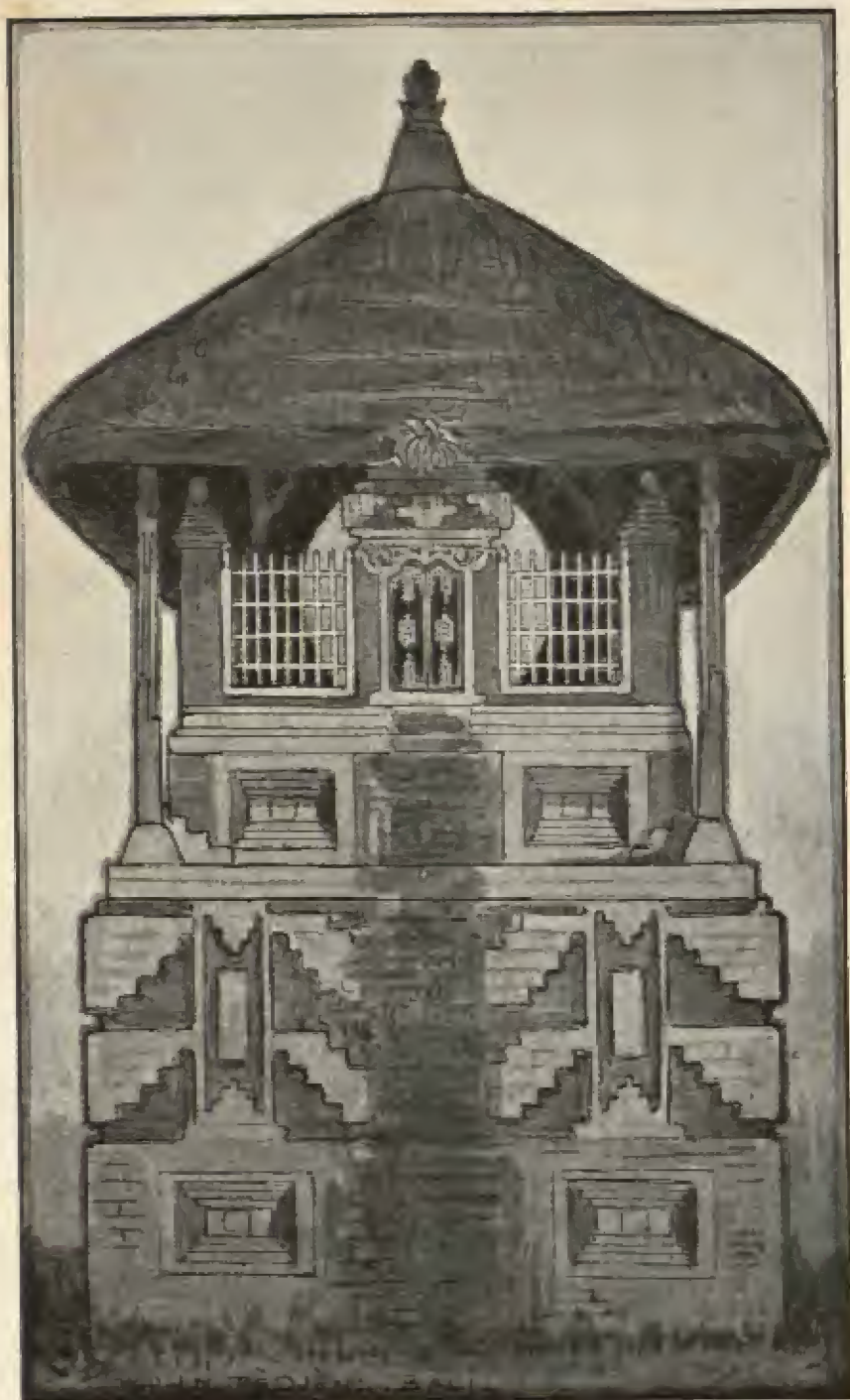
Maar de trom van Pedjeng meen ik wel degelijk een oorlogstrom te mogen noemen. Het eenige ornament toch, dat, wanneer de trom is opgehangen, de aandacht zal trekken, blijft het hoofden-ornament: die vier paar koppen, die met hun groote oogen uitzien naar de vier hemelstreken, als om uit heel den omtrek de strijdbare mannen op te sporen en met het machtige geluid van de trom op te roepen tot den krijg.

Twee zeer merkwaardige keteltrommen, zoo niet *de merkwaardigste* trommen die bekend zijn, blijken dus zich in onze Oost te bevinden: de zeer belangrijke, en tot voor kort de grootste trom op Saleier, waarvan de heer VAN HOVELL de uitvoerigste mededeelingen en afbeeldingen gaf in het Internationale Archiv; en de trom te Pedjeng die ik in deze bladzijden getracht heb, zoo nauwkeurig mogelijk te beschrijven en af te beelden.

Aan boord van „De Zwerver“, Jan. 1908.

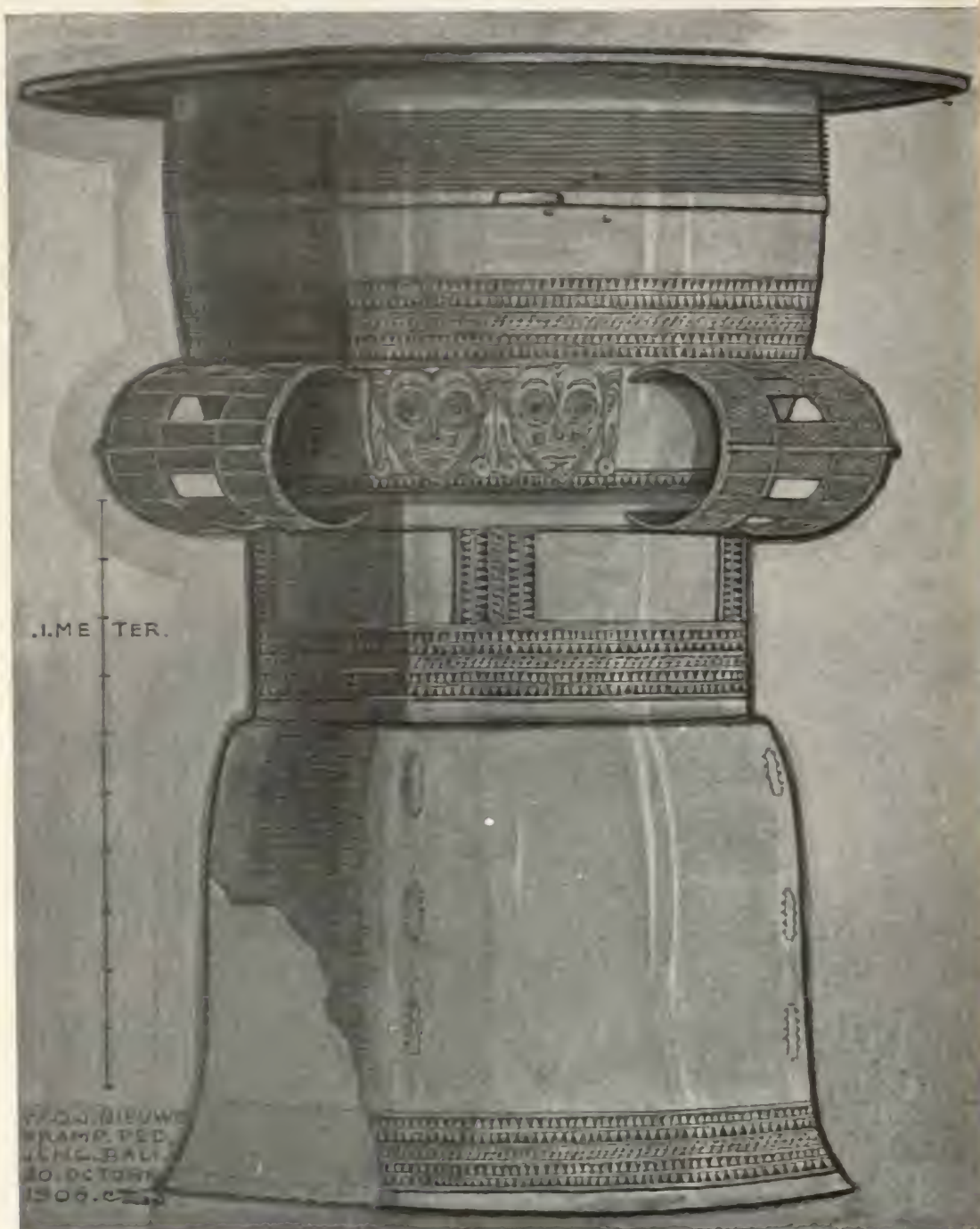
¹ FR. HIRTH. Chinesische Ansichten über Bronzetrommeln. Mitteilungen des Seminars für orientalische Sprachen. Jahrgang VII (1904), Erste Abteilung, p. 210.

Het tempeltje met de „maan van Bali”; Pedsjeng, Gianjar.

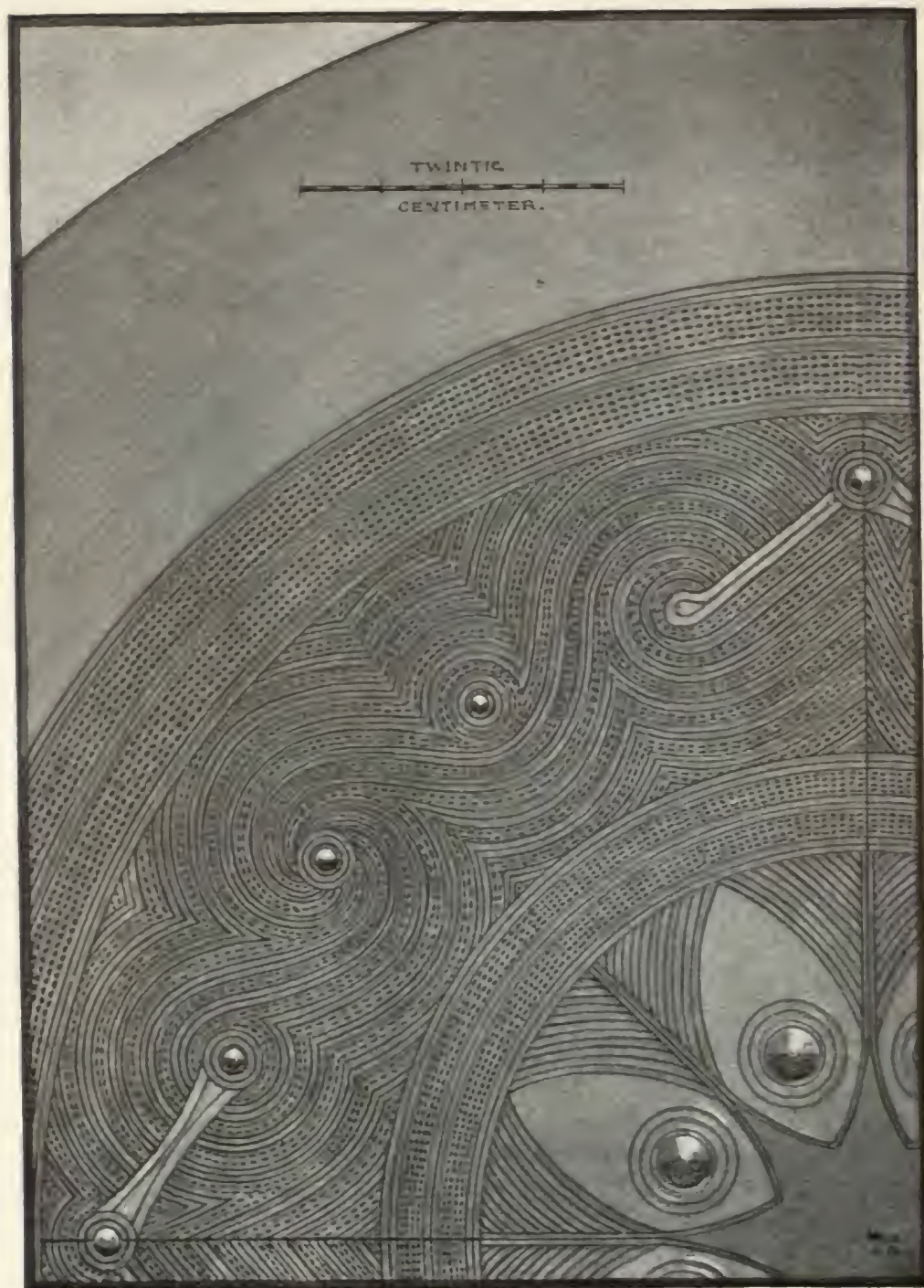

De „trom met de hoosden”; Pedjeng. Bali.

Ornament op het bovenvlak van de trom te Pedjeng.

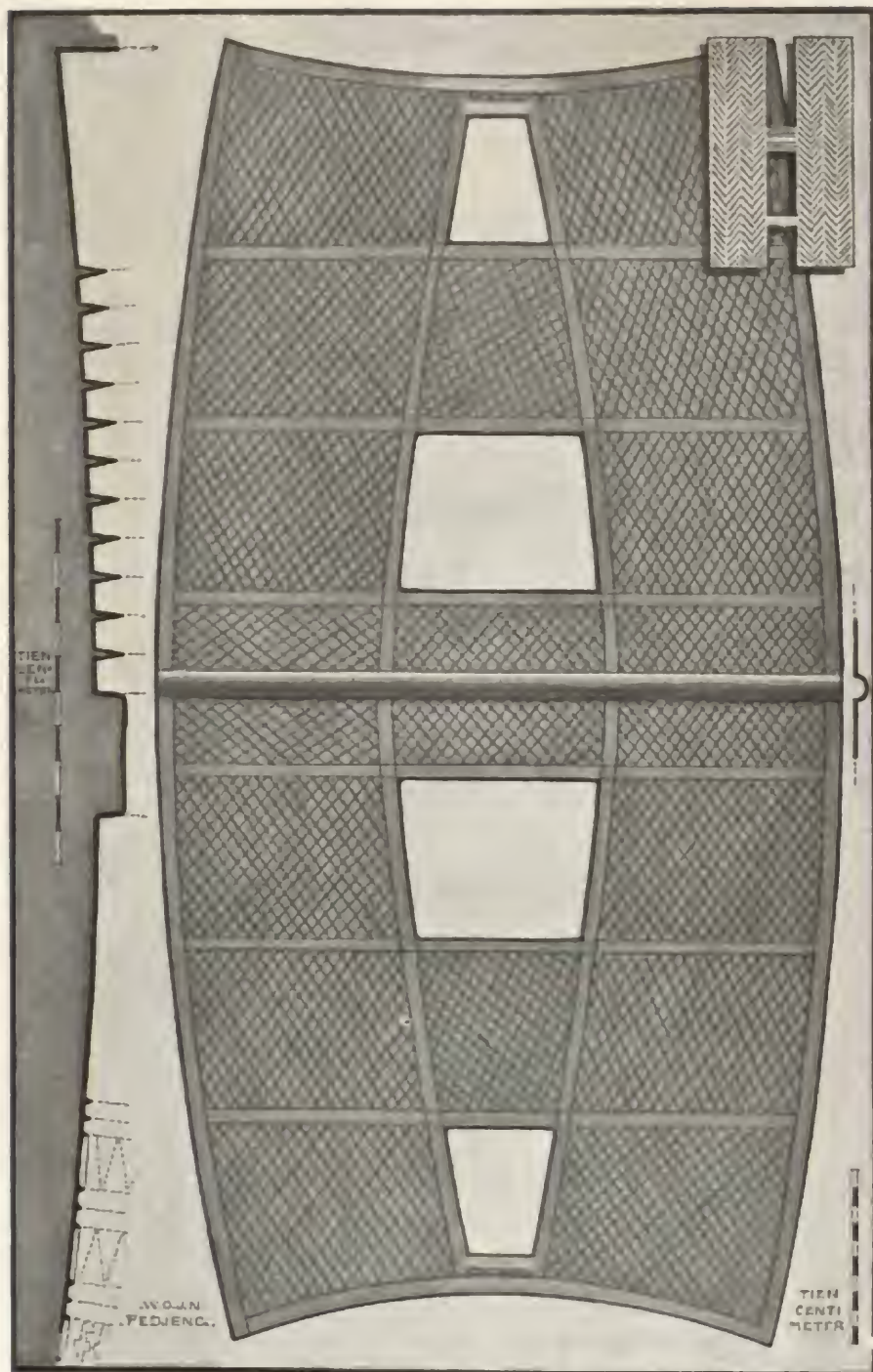

Eén van de hoofden.

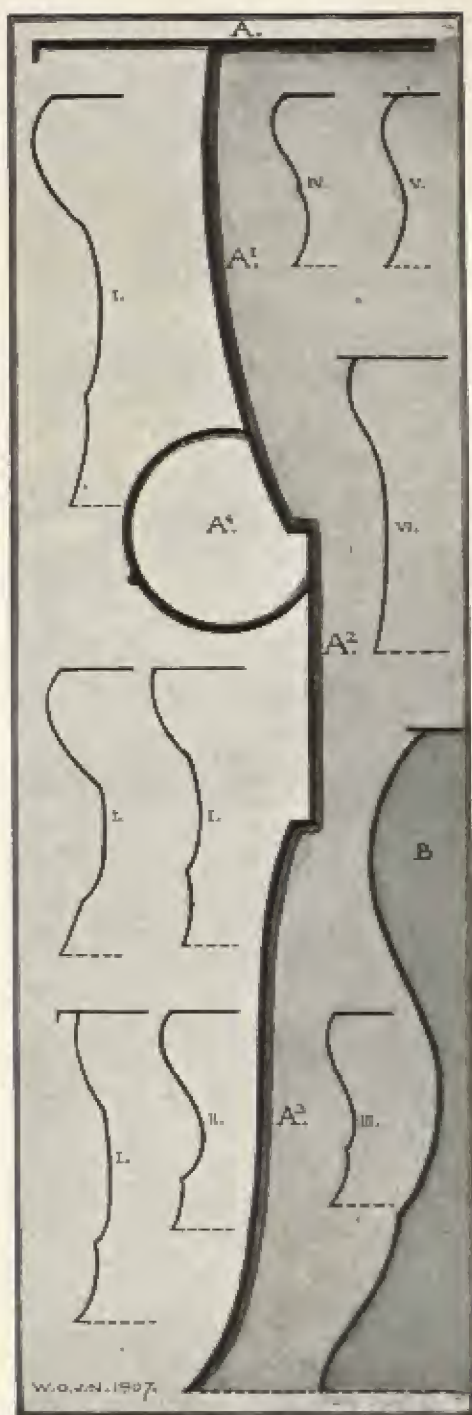

(Links): profiel van een stuk van het bovengedeelte der trom.
 (In 't midden): een oor of hengel (plat uitgeslagen); en in
 den rechter-bovenhoek het grootste bij Seger afgebeelde oor.

(In 't midden): het profiel der trom van Fedjeng. A bovenvlak, A¹ 't bovengedeelte van den mantel, A² 't middenstuk, A³ het klokvormig ondergedeelte, A⁴ een der ooren.

B: profiel der trom van Salsier.

I tot VI: profielen der verschillende typen van Meyer & Jap.

Alles op éénzijdige schaal.

BAMBOE-SNIJWERK EN WEEFSELS OP TIMOR

0000

J. A. LOEBER JR.

Een bijzondere verrassing gewerd mij dezer dagen, toen ik uit Timor-Koepang een schrijven van den heer A. C. MEULEMANS, Civiel-Gezaghebber te Babae, ontving, vergezeld van mijn „Timoreesch Snijwerk en Ornament“, voorzien van aantekeningen en aanvullingen.

Kort na het verschijnen van deze studie had ik eenige exemplaren naar Timor gezonden met de hoop, dat ginds een der ambtenaren last en tijd zou hebben, het gepubliceerde nader te onderzoeken. Immers, daar dit werk hoofdzakelijk berustte op voorwerpen-studie, waarover zoo goed als niets in de koloniale literatuur te vinden is, zou dat een buitengewoon belangrijke voortzetting zijn, die in vele vragen klaarheid zou kunnen brengen.

Maar sinds de Hollandsche dagbladen bij voortduring militaire actie op Timor meldden, had ik al lang deze mogelijkheid opgegeven. De groote vermeerdering van werkzaamheden, die de onrust van een gewest voor de burgerlijke ambtenaren doet ontstaan, is weinig geschikt om rustig aan studie te denken.

En des te meer moet ik het op prijs stellen, dat de heer MEULEMANS, trots de onrustige tijden, mijn Timor-boek niet vergeten en waardevolle aanvullingen gevonden heeft.

Het is niet zonder belang van dezen goeden Timor-kenner een oordeel over den Timorees over te nemen, dat mijne Inleiding aanvult. Hij schrijft daarover: „De Timorees is, waar hij nog niet door hebzucht en bedrog van den Chinees en helaas ook van den Christen-inslander, bedorven is, sympathiek. Deze bedriegers beginnen meestal met de hebzucht der hoofden te wekken; zijn zij genoeg bewerkt, dan worden zij grootere kwelgeesten voor hunne onderhebbenden, al wat deze bezitten, wordt hun afgeperst. Is het wonder, dat een Timorees liever *niets meer* bezit, dan hij noodig heeft om te leven? Zoo gaat het toe, waar Chineezzen eenigen invloed hebben in Timor, Roti, Savoe, een gedeelte van Soemba en Flores.

Op Flores, Solor en Alor, daar waar alleen Mohammedaansche hoofden worden aangetroffen, valt nog altijd eenige eerbied voor het eigendomsrecht van den kleinen man waar te nemen.

De bewoners van het eiland Timor hebben weinig levensbehoeften en leven sober. Alleen aan alkohol gaat de Timorees zich te buiten, doch ook maar alleen in dezen zin, dat hij de flesch arak, die hij koopen kan, net zoo lang aanspreekt, tot deze leeg is.

Is de plant- of zaaitijd daar, dan gaat hij met zijn gezin aan een tuin of veld werken, groot genoeg, dat de oogst hem voor een jaar voorraad verstrekt en nog wat om schulden te maken, slimoets en wat vee te koopen. Is de aanplant zoover, dat hij geen andere zorg dan bewaking noodig heeft, dan houdt men zich bezig met de vervaardiging van touw en kleine gebruiksvoorwerpen. Is de oogst afgelopen, dan worden bisbilles uitgevochten, terwijl de vrouw aan het spinnen en weven gaat. En zoo leeft men voort! Men vervaardigt geen gebruiksartikelen voor den verkoop, want wie koopt die? En is er al een koper, naar verhouding is de betaling slecht. Waaraan de door verkoop gewonnen gelden te besteden? De natuur is zoo mild en voldoet in zijn behoeften. Wie veel bezit, krijgt ook veel perkara's, want de machthebbenden gunnen den kleinen man de weelde niet. Is dit dom? —

Nieuw is deze klacht voor Timor, niet nieuw op koloniaal gebied. Van hoeveel gewesten is niet datzelfde getuigd, machtsoverschrijding van hoofden, verdrukking van het volk, dat het veiligste is . . . . als het niets bezit! Een toestand, die alleen door het dieper ingrijpen van het Nederlandsch gezag verbeteren kan! Want, waar vroeger de bevolking, tot het uiterste gebracht, den enveldader uit den weg ruimde, staat nu de boeman, de Compénie, als schrikbeeld achter het hoofd; en hij weet in den regel handig te manoeuvreren, eenerzijds met de beschermde erkenning van zijn ambt, anderzijds met mogelijke klagers in tijds te intimideeren, waardoor misstanden wel vermoed, doch niet bewezen kunnen worden.

En terecht schrijft de heer MEULEMANS: «De toestand van de bevolking zal als gevolg van de meerdere kennis, die wij door de militaire actie verkregen hebben en door de wering van den kwaden invloed daar uitgeoefend door andere eilanders en Chineezén spoedig geheel verbeterd zijn. De thans reeds verkregen meerdere veiligheid van personen en goederen, de erkenning der eigendomsrechten van den kleinen man door de zelfbesturende hoofden, hebben het goedgezinde gedeelte der bevolking (dat niet gering is) doen inzien, dat

en hoe men zich het leven kan veraangenamen, ook zonder sterken drank en ruwheid.»

Als ik dus in de Inleiding (zie blz. 7) mij verbaas over het feit, dat de sierkunst hoofdzakelijk op «kleingoed» tot uiting komt, zich niet aan grootere opgaven waagt, dan is dit stellig niet toe te schrijven aan bekrompenheid van den inlander, die tot grootere dingen niet in staat is, zooals reeds meermalen wordt beweerd, maar aan den ongeregeldeu, economischen toestand!

Wanneer reeds eenig bezit vrees voor perkara's doet opwekken, zal niemand den overmoed bezitten, aan grooteren arbeid te denken, zal men zich moeten vergenoegen met zoogen. knutselen, met het maken van kleinigheden, die handelswaarde missen. Alleen in meer geordende streken of waar, zooals op Java, het inlandsche hof het alles beheerschend centrum wordt, zal een uitoefening der inlandsche sierkunst in breederen zin mogelijk blijken.

Met dit economisch gegeven wordt de ook buiten Timor geconstateerde beperking der sierkunst tot «Kleinkunst» volkomen begrijpelijk en aannemelijk-duidelijk.

Ook de veronachtzaamde huizenbouw, waarop ik wees, wordt in dit verband zeer begrijpelijk. Voor Timor komt daarbij een tweede, belangrijke reden, die tot nog toe onbekend was. De heer MEULEMANS schrijft op deze blz. 7: «de Timorees bouwt niet gaarne een kostbaar huis. Komt de huisheer of de oudste zoon in huis te sterven, dan verlaat men, na de doodenfeesten, het huis en de plek en bouwt zich ergens anders een nieuw. Alleen stamgenooten, die in voortdurenden oorlog met anderen leven, wonen in bij elkaar staande hutten. Grootte kampongs zijn zelden.»

Ook dit is zeer «inleuchtend»! Ware dit niet het geval, dan zou toch de woning van het hoofd (zie Midden-Timor en Centraal-Borneo) met snijwerk verzorgd kunnen zijn. De vrees of achting voor de ziel van den overledene, die het huis blijft bewonen of er tijdelijk verblijf houdt, is oorzaak, dat de huisbouw in West-Timor tot het allernoodigste beperkt blijft. Een gewichtig gebied, dat tot het oplossen van groote, kunstige opgaven zou kunnen uitlokken, blijft door dit geloof voor de inlandsche kunst streng afgesloten.

Mijn vraag op blz. 8 «waarom zijn dus de kokers versierd?», wordt door het voorgaande voldoende beantwoord. Men is gedwongen, zich tot de kleinigheden te beperken, en als nit deze bezigheid iets gegroeid is dat waarlijk sierkunst genoemd mag worden, komt dit voort uit de concentratie van alle beschikbare krachten, die zich sinds

jaren aan dit eene bamboe-snijwerk hebben gewijd; een verschijnsel, analoog aan de hoogstaande vlecht- en weefkunst der vrouwen. Dat er bij die versiering dier kokers meer ideële redenen meespreken, vermeldt een aantekening van den heer MEULMANS: «omdat de Timorees door middel dier kokers van zijne achting en liefde spreekt, omdat daarin bewaard worden zijne meest geliefde genotsartikelen, omdat knutselen nu eenmaal zijn geliefkoosde uitspanning is.»

Mijn waarneming, dat er tusschen het bamboesnijwerk van West- en Oost-Timor (vermoedelijk ook Midden-Timor) een groot verschil valt op te merken en dat het eerstgenoemde veel en veel belangrijker is, wordt door den brieveschrijver bevestigd, en, wat meer waarde nog heeft, verklaard. Aldus toch:

«De plaatsen van herkomst der in plaat II afgebeelde voorwerpen zijn gelegen ongeveer in het midden van het eiland Timor, wanneer men dit eiland van het N. naar het Z. doorsnijdt. In dit gedeelte van het eiland wordt de versieringskunst juist het meest beoefend. Van daar komen de fijest bewerkte slimoets, gevlochten doosjes, etc.

Wel moet toegegeven worden, dat «de krachtige lijnen vermagerd en verzwakt zijn» maar daar is de tibat ook niet algemeen in gebruik, ook is de tibat ginds niet gepaard. De in dit deel van Timor gebruikte tibat is voornamelijk de beenen koker van kalk = *kalat noef*; en de (ook met tin) versierde tibat met deksel van Europeeschen vorm voor drinknap, tevens presenteerkoker. De laatste soort tibat treft men langs de geheele noordkust van Nool-Timor aan; en heet *tibat matnopat* (*tnopat* = tin).

In het Zuidelijk gedeelte van Midden-Timor worden de kalk- en tabakskokertjes versierd met daaromheen gevlochten dicht netwerk van kleine, gekleurde, glazen kralen. Hoe verschillend de kralen ook gekleurd zijn, meestal zijn de kleurecombinaties met smaak gekozen. De met kralen versierde tibat's zijn steeds gepaard, waar deze in gebruik zijn. In het groote landschap Mollo bezigt men voor de berging van sirih een versierden, gevlochten koker van den vorm, zooals hij ons de in elkaar schuivende cigarenkoker. Een dergelijke koker heet *senipi bena*; *senipi* = gevlochten, *bena* = plat.

In de niet minder groote landschappen Amanoebang en Amanatoeng aan de Zuidkust van Midden-Timor bezigt men voor berging van kalk, tabak en sirih kunstig en fijn gevlochten kokers (*senipi*). Draad-fijne vezels van de pandanbladeren, waarvan tikars gevlochten worden, worden met de hand tot kokers gevlochten en met borduurwerk en kralen versierd.»

Verschillende nieuwe bijzonderheden brengt deze aanvulling! Eerstens, dat de sierkunst in Midden-Timor, vergeleken bij West-Timor eveneens sterk ontwikkeld is, en dat door deze hoog-ontwikkelde vlechtkunst de bamboe-koker òf niet in gebruik is geweest òf later in onbruik geraakt is. De Beloneesche bamboe-kokers kunnen dus zeer goed een navolging van de West-Timoreesche zijn en verwonderlijk is het niet, dat ze door de concurrentie der gevlochten kokers nimmer het hoogtepunt der *tibaq's* van West-Timor bereiken.

Ook het bekleeden met tinlood, dat ik op blz. 17 vermeldde en dat een enkele maal bij *tibaq's* van West-Timor aangetroffen wordt, is speciaal-Beloneesch.

Presenteerkokers (*tibaq loë*), waarvan de heer MEULEMANS spreekt, zijn op plaat XVII fig. 111 en 112 van mijn boek te vinden. Volgens bijschrift komen deze kokers (in het Leidsche Museum) in Midden-Timor voor en in den tekst vind ik nog een aantekening, dat in dezen koker sirih, pinang en tabak om één keer te pruimen wordt gestopt. Deze benoodigdheden, die elders in verschillende mandjes of kokers gescheiden worden, zijn in dezen grooten koker vereenigd.

De beenen kokers, waarvan ik op plaat XVIII en XIX eenige in West-Timor verzamelde exemplaren afbeeldde, zijn, volgens het bovenstaande, waarschijnlijk in West-Timor gemaakt, doch eigenlijk meer van Beloneeschen aard. In plaats van deze beenen kokers voor kalkbewaring gebruikt men in West-Timor, volgens den heer MEULEMANS „*liefst de versierde kalebas*“.

Geheel nieuw is ook de mededeeling, dat de gevlochten kokers, zoo bekend van Dilly, ook in de binnenlanden voorkomen en hier voor sirih-berging gebruikt worden. Wie deze mooi-gevlochten kokers wel eens gezien heeft, zal onmiddellijk gedacht hebben aan de navolging van onzen sigarenkoker, iets, dat door het gebruik in de binnenlanden wel wat van zijn waarschijnlijkheid verliest.

Interessant is het, dat het West-Timoreesche gebruik van tweelingkokers van bamboe ook in het Zuidelijk gedeelte van Midden-Timor bij gevlochten kokers met kralenwerk voorkomt. Over dit tweelingschap der Timor-kokers meldt de heer MEULEMANS een zeer interessante bijzonderheid:

„Het tweelingschap stelt voor: *de man en de vrouw*. De ongehuwde man draagt steeds van elke grootte 2 gelijkvormig versierde *tibaqs* om daarmee te kunnen te geven, dat hij van niemand (van geen vrouw de man) is, zoodat de vrouw, die hij het hof maakt, zich voor niemand behoeft te schamen, zijne liefdebewijzen te beant-

woorden. Gehuwde vrouwen dragen nimmer tibiaqs bij zich, doch ongehuwde hebben in hare sirihdoozen steeds een paar gelijk versierde tibiaqs van dezelfde grootte om te kennen te geven, dat ook zij nog vrij zijn.»

Blijkt niet uit deze bijzonderheid, hoezeer deze schijnbaar onbelangrijke tibiaq's toch allerbelangrijkst zijn en hun eigen rol in het Timoreesch volksleven spelen? En het is stellig geen toeval, als juist deze kokers een zoo buitengewone verzorging in versiering toonen!

Ook over de vervaardiging meldt de heer MEULEMANS nieuwe bijzonderheden. «De bamboe voor tibiaqs wordt alleen bij donkere maan gekapt; de worm, die de *boesboek* veroorzaakt, komt er dan niet in. De bamboe wordt, naar gelang van de tibiaqsoort, waarvoor zij bestemd is, in stukken gesneden, lang genoeg voor 4 sirih- of 2 tabak-tibiaqs. De staven worden dan boven een zacht vuur gehouden en met droge bladeren van de djagongvrucht gedurig gepolijst, tot de huid mooi licht geel en glanzend is.»

De dubbele versiering op een en denzelfden koker (zie blz. 13) komt dus voort uit het niet-doorsneden zijn van den koker. In een tekstaanteekening zegt de heer MEULEMANS nog eens: «de bamboe wordt niet eerst in stukken voor de lengte van één tibiaq gesneden, doch in stukken van 2 tot 4 tibiaqs; een dergelijk stuk is handiger te hanteeren.»

Verder schrijft hij het volgende: «Tibiaqs worden in 3 grootten gebezigd, ofschoon de afmetingen van ieder dier groepen niet gelijk zijn. De grootste moeten groot genoeg zijn om daarin heele sirihvruchten te bewaren. De middelsoort dient voor berging van tabak, de kleinste soort voor sirihkalk. Benamingen: tibiaq voor sirih = *tiba poea manoes*, tibiaq voor tabak = *tiba shot*, tibiaq voor kalk = *tiba as*, ook *aob*. De beenen tibiaq is altijd voor kalk: *tiba noef* of zooals men in de spreektaal zegt *tib*.» Hiernit volgt dus weer, dat toch ook in West-Timor tibiaq's van bamboe voor kalkberging gebruikt worden, naast kalebassen (*boko aob*).

Ook de afgebeelde tibiaq-versieringen heeft de heer MEULEMANS niet vergeten en zich loffelijk bemoeid, de inlandsche namen te noteeren, daarmee eveneens vele nieuwe gegevens verschaffend.

In mijn boek had ik, getuigschikt naar het overheerschend ornamentmotief, twee groote groepen, het drieblad en het spinneweb aangegeven. En deze indeeling komt vrijwel met de inlandsche naamgeving overeen. Het driebladornament blijkt wel degelijk een plantaardig ornament te zijn en heet *hae soefa* — bloesem. Hieronder behooren fig. 42—49, 51—55, 56 en 57, 62, 63 en 66.

Maar nu komen we aan de bewuste uitzonderingen, die of aan inlandsche slordigheid of aan iets anders toe te schrijven zijn. Fig. 84 bijv. zonder een spoor van driehlad, heet ook *have soefa*. Naar het uit volgende figuren blijkt, zijn waarschijnlijk de zes kleinere blaadjes in het stervormig motief oorzaak van deze naamgeving. Fig. 91 is weer duidelijk als een *have soefa* te herkennen door het driehlad, terwijl fig. 93 en 94 zonder driehlad toch denzelfden naam dragen. Fig. 92, dat door de spiralen veel verwantschap met fig. 93 toont, heet echter weer *loelat akaij* (haken-patroon). Fig. 107 toont hier en daar een spaarzaam driehlad en heet zoo ook. Fig. 103, 104, 106 en 118 zonder driehlad worden toch zoo genoemd, zoodat men haast zou gaan denken, dat de in deze patronen sterk optredende spiraal ook een criterium is voor dit bloesem-patroon.

Welke bloesem bedoeld is, wordt niet opgehelderd; wellicht, dat „*haoe*“, niet door den heer MEULEMANS vertaald, de bloesem-soort aangeeft. Bij een heel ander patroon, dat men waarlijk niet als plantaardig zou determinceeren, bij fig. 95, staat *boeni soefa* (bloesem van den *boebuani*-boom) vermeld. Dit patroon is hoekig, sterk sprekend van geometrisch samenstel; en het schijnt wel, dat het Timoreesche gevoel voor ornament geheel tegenovergesteld aan het onze is, want om bij dit patroon aan bloesems te denken, dat is toch te veel geveegd!

Het geval wordt nog nadselachtiger bij fig. 100. In mijn tekst op bl. 44 noem ik dit een sprekende herinnering aan de flora en wijs op den plantaardigen bouw. Timor komt deze illusie verstoren met het bijchrift: *hao kolo* — vogelzwemvliezen! Nu doen iederlaad die hoekige vormen daaraan denken, maar de toepassing er van, de opbouw van dit ornament is met vogelzwemvliezen geheel niet te verklaren.

Met de tweede, groote groep, die ik het spinneweb noemde, krijgen Drs. RACHYER en FOY in hun Timor-studie gelijk. Zij noemen het een „*Sternornament*“ en de Timoreesche naam is *loelat faji nome* = morgenster-patroon. Hieronder resorteeren fig. 58—60, 68—76, 79; fig. 78, 85 en 90 geven het gewone ster-patroon, *loelat akfoen*, te zien. Aan welk verschil deze andere naamgeving te danken is, blijft weder onduidelijk; de morgenster van fig. 71 is bijv. niet veel anders dan de gewone ster van fig. 78.

Fig. 77, 80 en 81 brengen ons nog verder van de wijs. Deze behooren kennelijk bij de voorgaande, zijn van hetzelfde ornament-type en toch zijn het heeltemal geen sterpatronen. Alle drie zijn *aoe nobil* — hondenvoet-indruksels! Bij de plaat staat nog extra

genoteerd, dat de driestralige uitloopers van het ster-motief deze indrukseels voorstellen, en bij de afgesneden punten van de ster van fig. 77, dat dit de hondenteen is. In fig. 81 missen we de uitloopers en de hondenteen en toch is het ook een *asse nobit*.

Fig. 86 heet *loelat abnaok* = scheepjes-patroon, fig. 83 *loelat loki* = spinnewiel-patroon.

Het bovengedeelte van het tweeling-patroon, fig. 87, is een *loelat kolo* — vogel-patroon, het ondergedeelte een *loelat ika* — visch-patroon. Ook fig. 98 is een zelfde patroon, wat door de versiering bevestigd wordt.

Nu zou men, afgezien van het ster-motief met hondeteenen, fig. 82 door de zeer duidelijke reigers in beide randen onder de vogel-patronen rangschikken, maar weder laat de inlandsche naam ons in den steek. Dit is een *tipoe keta* — gebroken snaaf!

Hoe uiteenlopend zoo'n inlandschen naam zijn kan, laat dit patroon duidelijk zien. Ook fig. 16, 59 en 60 behooren hiertoe. Bij fig. 16 vindt men den naam tamelijk wel passend; de vele, horizontale lijnen snijden (breken) de verticale kokerlijn. Daarentegen wijken fig. 59 en 60 geheel af; men zou ze veel meer tot het bloesem-patroon kunnen rekenen.

Nu moet men wel degelijk in acht nemen, dat de patronen verschillende namen kunnen hebben. Fig. 58 is een haken-patroon — *akaif*, en deze figuur, gevoegd bij de drie volgende, 59—61, heet ook *loelat akfoen* — ster-patroon, hoewel ze toch door de drie-bladen kennelijk tot de bloesem-patronen behooren.

De naam van fig. 17 *pohi mata* — buikband-gesp is weder zeer duidelijk. Ook die van fig. 18 *opa* — akkervak komt met het patroon overeen. Fig. 25, eveneens met vierkante vakken, draagt denzelfden naam.

Fig. 64, 102 en 130a met vierkante vakken met punten of cirkeltjes versierd, heeten *opa manata* — akkervakken met oogjes versierd.

Deze oog-groep is weder grooter. Fig. 39 is het *loelat mata* = oog-patroon, fig. 27 het *ika mata* = vischoog, fig. 22—24, 26, 28—30 het *bidjaet mata* = karbonwenoog.

Andere cirkel-patronen, fig. 19—21, worden *loelat oesaf* = navel-patroon genoemd.

Fig. 41 is een *loelat salpepa*, veelpootige zeeworm-patroon, wat aan de vele streepjes der gekruiste lijnen goed te zien is. In fig. 37 zijn deze streepjes weggelaten, en toch heet het eveneens *loelat salpepa*.

De andere figuren, op deze plaat evenzeer met diagonaallijnen versierd, zijn zonder bijschriften, met uitzondering van het reeds genoemde oog-patroon van fig. 39.

Fig. 65—67 dragen twee namen. *loelat klloe* en *loelat oeme* = kreeft- en huis-patroon. De vierkante vakjes stellen de middelste paal voor, de twee opgaande schuine lijnen de schoor. De handvormige toevoegsels naast deze schuine lijnen zijn de scharen van den kreeft. Bij den rand van fig. 66 staat bovendien geschreven *kaip* = haak.

Fig. 109 is een *bisloep* = veelpootig land- en zeedier, ook duizendpoot, terwijl de volgende fig. 110 een *loelat nai besi*, kaaiman-patroon is. Ook fig. 117 en 123a is een kaaiman, volgens bij-schrift kenbaar aan den zaagtandvormigen staart.

Fig. 123b is een *tokok*, fig. 123c een kameleon (zonder opgave van den inlandschen naam), fig. 123d een groote soort leguaan = *tim baka*, fig. 123e een kleine soort leguaan = *tim koeka*.

Fig. 124 is weer een kaaiman, fig. 125 *teke* = *tokok*; ook hierbij is aangeteekend, dat de kaaiman een getanden staart heeft, terwijl de *tokok* dezen mist.

Van de volgende figuren zijn weinig patroonnamen opgegeven. Slechts bij Fig. 128 en 134 is opgegeven, dat zij tot de *haoe soefa*-bloesems behoreen.

De lepel van klapperdop, fig. 136 heet *soko panoe* (*panoe* = klapperdop), de hoornen van fig. 139 *soko soenaf* (*soenaf* = hoorn), terwijl de vogelkopvormige steel *nakaf kolo* (= vogelkop) genoemd wordt.

In ieder geval, ook al blijft met deze naamgeving der patronen menig punt onduidelijk, heeft de heer MEULEMANS een zeer belangrijk werk verricht met dezen moeilijken arbeid. Niet altijd — het is reeds bij menig volk gebleken — is de inlander geneigd, zich daarover uit te laten en maakt zich op de gemakkelijkste wijze ervan af. En vooral waar het oude patronen geldt, is het meerendeel niet in staat de juiste namen te noemen. De verwarring met enkele bloesem- en morgenster-patronen is waarschijnlijk daaraan toe te schrijven.

Juist de oudste — men denke aan het typische geval met de Javaansche *parang* en *semen* — zijn, wat hun beteekenis betreft, voor den inlander verloren gegaan.

Ook de kwestie van het morgenster-patroon is m. i. nog niet opgehelderd. In ieder geval geeft deze naam te kennen, dat het een symbolisch patroon is en het is zeer wel mogelijk, dat de oude beteekenis van het offerschermpje (zie Bijdragen Kon. Instituut,

7* Reeks, VI (1908), p. 93—96) geheel onder de Timoreezen verloren gegaan is. Want, dat mijn opvatting van opgespannen draden bij dit ster-motief niet geheel te verwerpen is, bewijst de patroon-naam van fig. 83 *leolat laki* = spinnewiel-patroon. De draden bij het spinnewiel zijn toch tot een streng te zamen gevoegd, terwijl ze bij het officerschermpje en bij dit fig. 83 regelmatig uitgebreid zijn.

Ik had den heer MEULEMANS in het bijzonder gevraagd, zijn aandacht te willen wijden aan het voorkomen dezer officerschermpjes. In zijn brief, gedateerd 4 Maart 1908—Timor-Koepang, meldt hij, dat hij «niet anders heeft kunnen vermoeden, dan dat die alleen bij de Soloreezen en op de Noordoostelijke kust van het eiland Flores in gebruik zijn.»

Ook over den oorsprong dezer bamboe-ornamentiek heeft de heer MEULEMANS nagevraagd, en bericht: «van ouderen van dagen, Timoreezen zowel als Chineezen, vernam ik, dat de motieven ontleend zijn aan de *tjinde*.»

Een opmerking, die zekere waarde niet mist en zoo moet opgevat worden, dat eenige patronen aan de *tjinde* ontleend zijn. Het ornamentalsamenstel van fig. 54 en 60 herinnert inderdaad aan de *tjinde*, waarvan in de monografie over de Batikkunst op Java op plaat 49 een typisch exemplaar is afgebeeld. Maar verder kan men niet gaan.

Het versieren van een groot vlak als de *tjinde* en dat van een kleinen cylinder levert te groote verschillen in opgave, dan dat daartusschen veel verwantschap gezocht mag worden. Men zou hoogstens kunnen zeggen, dat bij de groep der bloempatronen het overwegend vegetabilisch ornament der *tjinde* geïnspireerd heeft, en dat dit bloemornament naar de eischen der vlakdeeling omgewerkt is en zoo weder een eigen ornamentrichting heeft doen ontstaan.

Over dit weefsel van Britsch-Indischen oorsprong, dat, naar de heer G. P. ROUFFAER het eerste heeft opgemerkt, een zoo groote rol in de inlandsche weefkunst, vooral op Roti, heeft gespeeld, deelt de heer MEULEMANS nog eenige belangrijke gegevens mede:

«De *tjinde* speelt bij Mohammedaansche plechtigheden een groote rol. De *chatib* en de *modin* behooren in de misgit op een uitgespreide *tjinde* hun gebed te doen. De roef boven een lijk behoort door een *tjinde* gedekt te zijn.

Deze *tjinde*'s vonden ook naar den Timor-Archipel hunnen weg. Op Flores en Solor zet men zijne rijkdommen naast den olifantstand in *tjinde*'s om. De Rottineesche slimpot is, wat kleur en patroon betreft, het best geslaagde namaaksel van een *tjinde*.

Ook in de godsdienstige plechtigheden der Soloreezen en Rottineezen heeft de tjinde zich een rol verworven. Een rechtgeaard Rottinees trekt met een gernst hart den vijand tegemoet, wanneer hij een echte tjinde om zijn middel gebonden heeft. De geesten zijner voorouders zijn met hem; de tjinde compenseert alle achterwege gebleven formaliteiten bij zijne begrafenis op het slagveld.

Ook in den tekst vind ik een aantekening over het dragen der eigen weefsels. »Is zijn eigen weefsel niet beter (d.w.z. duurzamer in het gebruik), hij (de Timorees) draagt het, omdat hij denkt tegenover zijn gast of gastheer onbeleefd te zijn, wanneer hij niet in een of meer kleedingstukken van eigen weefsel of vorm verschijnt.»

Hiermede zijn de aantekeningen van den heer MEULEMANS ten einde, waardevolle aanvullingen van mijn aangevangen Timor-studie. En ik behoef er wel niet op te wijzen, dat met meerdere dergelijke hulp het haast braakliggend inlandsch sierkunst-gebied op betere, degelijker wijze zou zijn te ontginnen.

Ten onrechte wordt nog steeds een werk in deze richting beschouwd als iets, dat uitsluitend voor de kunstnijverheid belang heeft. Deze aanvullingen bewijzen het weer ten sterkste, hoe diep deze kunstuiting in het volk wortelt, hoe elke volksbeschrijving in de hoogste mate incompleet is, als dit onderdeel — zooals helaas veelal het geval is — vergeten wordt. De Amerikaansche ethnografen, die men bezwaarlijk onder de artiesten rangschikken kan, leveren met menig Museum-Bulletin het bewijs, hoezeer en hoe grondig het kunstig handenwerk der Indianenstammen doorgesocht wordt en hoe op deze wijze schitterende gegevens voor de kennis van het volksleven verkregen kunnen worden. Dit voorbeeld van Amerikaansche wetenschap kan ten opzichte onzer ongetwijfeld interessanter Indische volksstammen in meerdere mate gevolgd worden. Als men de koloniale literatuur der laatste jaren nagaan, constateert men een bijna volkomen stilstand.

En zeer hoop ik dan ook, dat de heer MEULEMANS en andere ambtenaren op het eiland Timor ook verder zullen willen meewerken om in deze groote leemte te voorzien. Dit hoog interessante eiland met zijn kunstig weefsel, vlechtwerk en kralenwerk, dat nog alles zoo goed als onbeschreven is, en hetgeen nog meer ginds te vinden is — altemaal dingen, die door den invoer van Europeesch fabrikaat spoedig onherstelbaar zullen verdwijnen — zou dan een loffelijke uitzondering kunnen worden!

Elberfeld, April 1908.

DE BATARA GOWA OP ZUID-CELEBES. ¹

DOOR

J. TIDEMAN,

Controleur bij het Binnenlandsch Bestuur.

Het is een in Indië algemeen bekend verschijnsel, dat er zich nu en dan personen opwerpen, die beweren met bovennatuurlijke macht bekleed te zijn en bij de zoo weinig ontwikkelde Inlanders al spoedig meer of minder aanhang weten te verwerven, waardoor zij veelal voor rust en orde zeer gevaarlijk worden en hun optreden soms wijd strekkende gevolgen heeft.

Dikwijls maken dergelijke avonturiers van plaats gehad hebbende gebeurtenissen een voor hen nuttig gebruik om hun invloed te verzekeren; en het is merkwaardig en grenst aan het ongelooflijke, hoe de domme menigte zich laat misleiden. Zooals we later zullen zien, hechten de naaste familieleden van personen, waarvoor die bedriegers zich uitgaven aan hun woorden veelal geloof en worden dezen door hen met open armen ontvangen en met onderscheiding behandeld.

Gewoonlijk geven die gelukzoekers op Z.-Celebes zich uit voor Batara Gowa, den in 1787 naar Ceylon verbannen vorst van Gowa of voor Karaeng Data, den zoon van den eersten en voornaamsten pseudo Batara Gowa, Sangkilang, over wien een afzonderlijk hoofdstuk hierachter handelt. Hierdoor verkrijgt hun optreden meermalen politieke beteekenis, daar zij alleen door zich op die afstamming te beroepen, zich reeds als pretendenten voor den Gowaschen troon opwerpen.

¹ Voor de samenstelling van dit opstel is gebruik gemaakt van enkele Makasaarsche geschriften betreffende de oudste geschiedenis van Gowa, door Dr. B. F. Matthes uitgegeven, verder van het artikel „Geschiedenis van het rijk Gowa” door B. Erkelenz in deel L 3^e stuk van de Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap voor kunsten en wetenschappen en laatst niet leest van eene belangrijke Nota over dit onderwerp d.d. 20 Maart 1872, opgemaakt op last van den Gouverneur van Celebes en onderhoorigheden en in het archief te Makassar aanwezig; terwijl ik ten slotte uit mijn eigen ervaringen gedurende mijn diensttijd onder de Makassaren enkele gegevens heb geput.

Welk een omvang zulk eene beweging kan aannemen zal hieronder blijken, wanneer we over Sangkilang zullen handelen.

In den regel verzekeren dergelijke lieden hun invloed door zich voor een Sanro (dokter, Mal. doekoen) uit te geven en djimats te verkoopen. Zij verschijnen gaarne in tijden van misoogst of ziekte en doen dan den volke kond, dat zij duisternis en cholera zullen brengen, maar tevens in staat zijn hunne aanhangers daarvoor te behoeden. Zij beweren veelal uit den Hemel te zijn neergedaald en sommigen bewijzen door eenvoudige goocheltoeren hun bovennatuurlijke macht en de domme menigte ziet dan in het halen van een geldstuk uit een oor of neus een volledig bewijs van bovennatuurlijke vermogens. Papa Bamberg zou met een weinig kennis van de landstaal een man van enormen invloed onder de Makassaren kunnen worden.

Zelden is er in Nederlandsch-Indië in het belang van rust en orde een maatregel genomen, die zoo averechtsche gevolgen heeft gehad als de verbanning naar Ceylon van den genoemden Batara Gowa. Hij was de tweede vorst van Gowa van dien naam en alvorens over hem te handelen, zullen we teruggaan tot de oudste geschiedenis van Gowa om met den eersten Batara Gowa kennis te maken.

Batara Gowa I.

Bij de meeste Indonesische volkeren wordt de oorsprong der vorstengeslachten op bovennatuurlijke wijze verklaard.

Zoo ook bij de Makassaren.

De oudste kronieken toch vertellen, dat de eerste sterfelijke vorst van Gowa Toenatangkalôpi was; zijne drie voorgangers regeerden geruimen tijd over dat rijk — hoe lang weet men niet — en zijn niet op de gewone wijze geboren, en evenmin gestorven, maar verdwenen.

De eerste hunner heette Toemasalângga Barâja en was de zoon van Toemanôeroenga (de uit den Hemel neergedaalde) ¹.

Sommige kronieken spreken nog van vier vorsten, die voor het verschijnen van Tocmanôeroenga regeerden en wel, Batara Goeroe, na hem zijn broeder, niet bij naam bekend, doch alleen als die,

¹ Toe is een samenstelling van tâoe = mensch en manôeroeng = neerdalen. De a-aanhechting heeft de beteekenis van ons bepalend lidwoord.

welke door Talali vermoord is, daarna Ratoe Sapoe of Marantjai en ten slotte Karaeng Katangka. Anderen meenen weer, dat vóór Toemanôeroenga de regeering van het Makassaarsche Rijk bij de Bate Salâpang (lett. de negen teekens, de latere negen kiesheeren) berustte en dat dus het eenhoofdige bestuur met Toemanôeroenga een aanvang nam.

Hoe dit zij, op zekeren dag daalde er een beeldschoone vrouw — de meergenoemde Toemanôeroenga — uit den Hemel neer, omhangen met een gouden keten. De Gowareezen namen haar als hunne vorstin aan. Zij huwde met een prins van Bantaëng (Bonthain), die ofschoon hij gehuwd was, zich op het hooren van dat wonder naar Gowa had begeven en haar echtgenoot werd. Na zijn huwelijk werd hij Karaeng Bajo genoemd naar eene plaats in Gowa. Zijn broeder Lakipadâda, dien hij mede had genomen, heeft aan de Gowareezen het rijks zijdgeweel „Soedang“, dat later Gowa's voor-naamste rijksieraad werd, nagelaten. De Soedang zal later nog ter sprake komen.

Uit het huwelijk van Karaeng Bajo en Toemanôeroenga nu ontsproot een zoon, Toemasalângga Barâja (de man met schouders zoo scheef als een buikband) ¹. Zijne moeder was drie jaren zwanger van hem en hij mocht met recht een wonderkind genoemd worden, want hij kon onmiddellijk na zijne geboorte loopen en spreken. Zijn vader en het volk waren daarover eerst bekommerd, daar zij hem een misbaksel noemden, maar weldra vereerde men hem in hooge mate, want „alwie hem hulde bracht zou goud bekomen en in voorspoed leven“. Zijn uiterlijk was niet als dat van een gewoon mensch, want zooals de kroniek zegt, was een zijner ooren plat en het andere knobbelvormig, zijn voetzool was zoo lang als zijn hiel en stond naar achteren. Zijn navel was zoo groot als een rijstmandje. Zijne moeder klaagde dan ook „Waarom is mijn kind zoo mismakt? Zijne schouders zijn scheef, hij heeft ooren als een vooroverhellende berg; als er een haar op Java knapt, dan hoort hij het hier, als er een kreng van een wit beest op Saleier ligt te rotten, zoo ruikt hij het hier, en een witte duif (kanari?) te Bantaëng kan hij hier zien. Zijne beenen zijn zoo gelijk als de schalen van een balans, zijn navel is als een bron, waaruit water opwelt en zijn hand is vaardig.“ Uit deze ontboezeming kan men zich een voorstelling van Toemasalângga Barâja maken!

¹ De bara (bep. barâja) is een soort om het middel gedragen slendang, waarvan de eene kant in een scheeve punt van een der heupen neerhangt.

We lezen verder, dat, toen zijne kinderen groot werden zijn halsketen brak, waarop hij de eene helft aan zijne kinderen gaf en met de andere verdween. Die halve keten wordt *I tanisamānga* genoemd.

Volgens de overlevering is *Toemasalānga Barāja* naar het noorden in de bergen gegaan en terwijl er een zachte regen viel, verdwenen. Van de vorsten, die tusschen hem en den bovengenoemden *Toenatangkalōpi* regeerden, weet men niet „of zij gehuwd waren, of zij kinderen hadden en hoe zij verdwenen“. Men weet alleen, dat de regeering van *Toemasalānga Barāja* op *Poewalowelimbang*, van dezen op *Toeniatta Banri* en van dezen op *Karampang ri Gowa* overging, terwijl deze wederom door *Toenatangkalōpi*, den eersten sterfelijken vorst van Gowa werd opgevolgd.

Deze liet twee zoons na, die ingevolge zijn verlangen het rijk in tweeën verdeelden n.l. Gowa en Tallo. Zijn eene zoon *Bataro Gowa* volgde hem in Gowa, de andere, *Karaēnglowe ri Sero*, in Tallo op.

Batara Gowa was dus de eerste der op Celebes zoo machtige heerschers van het Makassaarsche Rijk. Naar hem werd de 21^e vorst van Gowa genoemd, waarover in het volgend hoofdstuk wordt gehandeld.

Batara Gowa II.

I.

Hoe belangwekkend de geschiedenis van Gowa overigens ook is, wij moeten thans, om bij ons onderwerp te blijven, een heelen sprong verder doen en ons verplaatsen naar het midden der 18^e eeuw.

Den 22^e December 1753 — volgens de *Gowasche lōntarabilang* 1755 — trad *Batara Gowa*, de tweede dus, als vorst van Gowa op. Hij was in 1747 uit het huwelijk van *Mappa Bābassa Abdoel Koedoes* en een *Bimaneesche prinses Karaēng Ballasāri*, dochter van den in 1748 overleden vorst van *Bima Alnoeddin Moehammad Sjach* geboren, een huwelijk dat door den vader van *Mappa Bābassa* met name *Karaēng Lempangang*, vorst van Tallo en Rijksbestuurder van Gowa, tot stand was gebracht.

Het is een bekende waarheid, dat de politiek niet immer recht door zee gaat en de middelen, die haar ten dienste staan niet altijd even open en eerlijk zijn. In landen, waar de Westersche beschaving als het ware een vernis over alles legt en dus al 't minder fraaie niet zoozeer in 't oog valt, zal men echter tegenwoordig zeker terugdeinzen voor het middel, dat deze sluwe Rijksbestierder toepaste om zijne eierzuchtige plannen te verwezenlijken. Het verdroot dezen

dat hij in de uitoefening van zijn macht te veel rekening had te houden met zijn zoon en heer, den vorst van Gowa, die hem in zijne plannen belemmerde. Wat was dus eenvoudiger dan dien hinderpaal uit den weg te ruimen en den vorst door vergif om het leven te brengen! Want daardoor zou diens jeugdige zoon — toen nog Âmasa Madîna geheeten — op den Gowaschen troon komen, dien onze Rijksbestierder geheel naar zijn hand zou kunnen zetten. Zoo stierf in 1753 een zoon door vergif, hem door zijn vader toegediend. Na den dood van Mappa Bâbassa kwam den 21^{en} December 1753 de toen zesjarige Âmasa Madîna in Gowa op het kussen.

Zooals het in de Makassaarsche landen gebruikelijk is, moest de jonge vorst na die gewichtige gebeurtenis een anderen naam aannemen. Doch het moest een naam zijn met zin, een naam, waarin een verlangen zou worden uitgedrukt! Een verlangen . . . waarnaar? wel, waarnaar zou de fiere Makassar anders verlangen, dan naar het terugkeeren van dien zegenrijken tijd, toen de gehate Hollanders hun de wet nog niet stelden en hun land nog vrij was van het vreemde juk. Was het dus vreemd, dat men den raad volgde van den vorst van Bone, om den jongen vorst Batara Gowa te noemen? O, als nog eens die gelukkige tijd voor Gowa zou kunnen aanbreeken, toen die andere Batara Gowa het Makassaarsche Rijk bestuurde!

Zoo werd dan in Juni 1758 uitgemaakt, dat Âmasa Madîna voortaan Batara Gowa zou heeten.

Karaëng Lempangang — hoewel hij het eerst als vorst van Tallo vormelijk het met dat rijkje gesloten contract had onderteekend — eene aartsvijand der „Edele Compagnie“, zou echter niet in de gelegenheid zijn de vruchten van zijn snood bedrijf te plukken. In 1760 toch overleed hij reeds, waardoor een nieuwe Rijksbestierder in Gowa benoemd moest worden. Als zoodanig werd Karaëng Katangka, broeder van den overledene, aangewezen, terwijl Toetinôka als vorst van Tallo optrad. De voorgij van Karaëng Katangka duurde vijf jaren, want den 29^{en} October 1765 werd Batara Gowa plechtig „als Koning van Gowa gezalfd“, zooals het toen heette.

De beslommingen van een regeerend Hoofd van Staat waren Batara Gowa echter te machtig, want den 2^{en} Augustus 1766 verliet hij eenvoudig zijn Rijk zonder zich verder te storen aan de vele uitnoodigingen om terug te keeren en den scepter weer ter hand te nemen. Misschien had hem de door Karaëng Lempangang ingeprinte

haat tegen de Hollanders daartoe gebracht. Hij zou later nog meer voedsel voor dien haat vinden.

Men schreef hem toe naar de Engelschen te willen overloopen en werkelijk werd hij ook eens in gezelschap van zekeren Tjalla Bangkahoeloe — zooals de naam reeds aanduidt afkomstig van Bengkoelen, dat toen Engelsch was — in de wateren van Selaparang (Lombok) aangetroffen, zeeroof plegende en de zee onveilig makende. Zoo kwam hij in 1767 in een gewone prauw padewatang ter reede van Bima aan om zijne moeder, Karaëng Ballasari — zooals we weten een Bimaneesche prinses — die toen aldaar woonde, op te lichten en met zich te voeren.

Het kwam hem echter duur te staan zich zoo dicht in de omgeving van een Ambtenaar van de Compagnie te wagen, want de Resident van Bima Jacob Bikker Bakker noodzaakte hem aan wal te komen en verhinderde hem in zijne plannen. Deze liet hem het huis zijner moeder betrekken en zorgde ervoor, dat ontsnapping onmogelijk was. Onmiddellijk werd bericht naar Makassar gezonden en hier maakte men korte metten met hem.

Batara Gowa had mogelijk liever gezien, dat men Karaëng Lempangang's voorbeeld hadde gevolgd, dan dat men hem behandelde als thans geschiedde. Het was toen nog in den tijd, dat men weerspannige vorstjes volkomen onschadelijk kon maken, door hen naar elders te verbannen. En dit was dan ook het doel van het bevel van den Gouverneur te Makassar, om Batara Gowa onmiddellijk met de speciaal daarvoor uit Makassar gezonden sloep „de Goede Trouw“ onder geleide van een sergeant en 20 manschappen naar Batavia te zenden. Ten einde onlusten te voorkomen, vergunde men hem niet eens zijn' geboortegrond nog eenmaal te betreden, wat daarna ook nimmer meer geschieden zou.

Met behulp van de vorsten van Bima en Dempo werd de Koning — zeeschuimer — in April 1767 gearresteerd en in genoemde sloep gedeponeerd om direct naar Batavia vervoerd te worden. Kort daarop volgde zijne verbanning naar Ceylon.

II

Op Ceylon kon de gevangen vorst zijn woede uitrazen. Vele brieven aan zijne bloedverwanten op Celebes, geschreven om hen te bewegen toch voor zijn terugkeer te zorgen, hadden niet het door hem gewenscht gevolg.

Vier van die brieven, welke met een Portugeesch schip te Batavia werden aangebracht, werden in beslag genomen, door de Regeering geopend en in afschrift aan den Gouverneur van Celebes gezonden, maar nimmer aan de geadresseerden uitgereikt.

Het is voor wat later volgen zal van belang te weten, hoeveel kinderen Batara Gowa op Ceylon kreeg en wanneer deze ongeveer geboren werden. Vandaar dat we uit den aan zijn broeder Aroe Mampoe gerichtten brief aanstippen, dat hij onderwijl in het huwelijk was getreden met Sitti Apîpa, zooals de naam in het afschrift van den brief luidt, gesproten uit het geslacht van Radja Malaïoe en die hem vijf kinderen had geschonken n.l. vier zonen:

Baginda Oesoe, ongeveer in 1775 geboren.

Baginda Noereddin, " " 1777 "

I aynal Abidin, " " 1780 "

I Oenoesoe, " " 1782 "

en een dochter, Sitta Chawa, " 1779 "

In de lijst van de in 1792 op Ceylon aanwezige bannelingen van staat, die «aan de Ministers en bedienden van Ternate en Timor benevens alle zoodanige kantoren, wien zulks aangaat» en waartoe dus ook Makassar behoorde, gezonden werd om «te dienen van consideration of de daarbij gemelde bannelingen met gerustheid onthouden konden worden» wordt de vrouw van Batara Gowa Habieba genoemd. Daar nu beide namen, Hapipa zoowel als Habieba bestaanbaar zijn, bestaat de mogelijkheid, dat er van twee vrouwen sprake is, die achtereenvolgens met Batara Gowa kunnen zijn gehuwd geweest. Het waarschijnlijkst echter is, dat de vrouw Habiba heette, en dat beide bovengenoemde namen slechts ééne vrouw gelden, daar in een stuk van 1808 die naam ook weer voorkomt en vermoedelijk de vrouw van Batara Gowa geldt. Uit de resolutie van den Gouverneur te Makassar van Dinsdag den 22^{en} November 1808 toch blijkt, «dat de voorheen als Staatsbannelinge naar Ceylon verzonden Koningin van Gowa Sitti Habiba naar herwaarts stond over te komen» en dat daarom door den Gouverneur en Directeur te Makassar bepaald was, dat zij na aankomst aan haren jongsten broeder (eigenlijk zwager) Aroe Mampoe zou gezonden worden, opdat deze voor haar onderhoud zou kunnen zorgen.

In 1813 heeft Sitti Habiba zich nogmaals te Makassar vertoond, voorzien van een geleidebrief van den Sultan van Bandjarmasin, gericht aan den Engelschen Resident te Makassar, waarin die Sultan verzoekt haar bij hare wenschen — inkoop van vrouwen en paarden —

van de meest mogelijke hulp te voorzien en haar naar hare verkiezing toe te staan naar Bandjarmasin terug te keeren of te Makassar te blijven. Hulp heeft Sitti Habiba echter van den Resident al heel weinig ontvangen, want deze zond haar naar Bandjarmasin terug met het verzoek aan den Resident aldaar, om haar nimmer meer toe te staan naar Makassar te gaan, «zijnde zij nauw verwant aan een opstandeling, die hier hevige onlusten veroorzaakt heeft en door de Nederlanders voor zijn heele leven verbannen was.»

Om thans tot de kinderen van Batara Gowa terug te keeren; in de reeds genoemde lijst van bannelingen van 1792 worden er zeven vermeld en wel vier zonen en drie dochters. De zonen heetten volgens die lijst:

Oesoep	pl. m.	20 jaren oud.
Nardien	" 18	" "
Segerin	" 12	" "
Sapanan	" 10	" "

De beide eerste namen komen vrijwel overeen met die, welke in den brief van Batara Gowa aan Aroe Mampoe voorkomen n.l. Baginda Oesoe en Baginda Noereddin.

De namen der beide jongsten echter klinken geheel anders, hoewel de leeftijden overeenkomen, zoodat waarschijnlijk Segerin en I aynal Abidin denzelfden persoon bedoelen en Sapanan en I Oenoesoe eveneens. Makassaarsche en Boegineesche vorsten geven echter zelden geheel nieuwe namen aan hunne kinderen, zoodat het vermoeden voor de hand ligt, dat Segerin eene verbastering is van de veel in vorstelijke families voorkomende naam Karaëng Segêri en Sapanan van Karaëng Sapanâng.

Aldus komen we tot de conclusie, dat met I aynal Abidin — ten rechte Zeinoel abidin — en I Oenoesoe — uit Joenoes — geen andere kinderen worden bedoeld dan met Segerin en Sapanan, doch dat zij geheel op Makassaarsche wijze de titels van Karaëng Segêri en Karaëng Sapanâng hebben verkregen.

De in de lijst van bannelingen genoemde dochters zijn:

Siddi Hawan	oud pl. m.	16 jaar.
Ranna Willis	" "	5 "
Ranna Wangsa	" "	3 "

Met Sitti Hawan wordt blijkbaar dezelfde bedoeld als met Sitti Hawa, de in den brief van Batara Gowa voorkomende naam. Zij is met een Javaanschen prins Pangeran Adipati Mangkoerat, eveneens naar Ceylon verbannen, gehuwd. De beide jongste dochters waren.

toen Batara Gowa zijnen brief schreef, nog niet geboren. Hunne namen wijken geheel van de gebruikelijke Makassaarsche namen af. Er bestaat in het Makassaarsch wel een woord Rana, overeenkomende met het Maleische Retua, doch het is geen gewoonte met dat woord vrouwenamen samen te stellen. De in het Makassaarsche verhaal Djajalangkara voorkomende vrouwen naam Rana Kassiang wijst er dan ook op, dat dit verhaal niet zuiver Makassaarsch, maar van vreenden oorsprong is. Bij de naamgeving der jongste dochters van Batara Gowa heeft dus blijkbaar de omgang met de Javaansche bannelingen invloed uitgeoefend.

Volledigheidshalve maken we melding van een aangenomen zoon van Batara Gowa, Tambi genaamd.

Batara Gowa overleed in 1795 op Ceylon en wordt daarom na zijn dood Toeménanga ri Sélóng (de op Ceylon ontslapene) genoemd.

Politieke toestand in Gowa, gedurende de eerste jaren na de verbanning van Batara Gowa.

Hoewel Batara Gowa reeds den 2^{en} Augustus 1766 zijn rijk verlaten had, gingen de Gowa'sche grooten niet dadelijk tot de verkiezing van een nieuwen vorst over. Hoopte men wellicht nog op zijn terugkeer? Hoe dit zij, den 23^{en} April 1767 werd zijn jongere broeder Mallisoedjawa daeng Ribóko, na zijn aftreden Aroe Mampoe geheeten — hierboven werd zijn naam reeds genoemd — tot vorst uitgeroepen en deze renoveerde onder den naam van Sultan I Madoe'd din den 21^{en} Maart 1768 binnen het kasteel Rotterdam te Makassar de door zijn voorgangers met de Compagnie gesloten contracten.

Vermoedelijk uit hartzeer over het zijnen broeder aangedane leed — want inmiddels vernam hij diens verbanning naar Ceylon — wiens terugroeping hij herhaalde malen trachtte te bewerkstelligen, zonder daarin te slagen, of ook wel, zooals anderen meenen, omdat zijne grootmoeder Aroe Palakka hem voortdurend zijn onverschilligheid verweet en hem een overweldigder noemde, verliet hij den 3^{en} Januari 1769 zijne residentie en ging te Barombong, een bezuiden Makassar gelegen kustplaats, wonen, door welke handeling hij afstand deed van de Begeering en waarna hij — zooals reeds boven werd aangestipt — Aroe Mampoe werd genoemd.

Hij werd vervangen door den Rijksbestierder Makkarang Zainoeddin, die den 30^{en} Augustus 1770 de contracten met de Compagnie bezwoer.

Tijdens diens bewind, dat zich tot 1776 door geen belangrijke gebeurtenissen kenmerkte, had de verschijning van Sangkilang plaats, van wien's persoon het volgende hoofdstuk gewijd zal worden.

Om echter te kunnen begrijpen, hoe de door Sangkilang, een gewone slaaf, in Gowa op touw gezette beweging van zulk een overwegenden invloed op den gang van zaken is geweest, is het wenschelijk na te gaan, hoe en waarom het Bonesche vorstengeslacht aanspraken op den Gowa'schen troon kon doen gelden.

In Bone hadden de Rijksgrooten den 5ten October 1772 een nog jeugdigen kleinzoon van den reeds ouden vorst La Pamarongang (na zijn dood Matinrôwe ri Mallimôngang = de te Mallimôngang outslapene geheeten; matinrôwe is het Boegineesche woord voor het Makassaarsche toemôanga) als diens opvolger aangewezen, zoo het heette om na 's vorsten dood onlusten te voorkomen, die anders wellicht na zijn overlijden zouden ontstaan. Waarom men dezen kleinzoon met name La Tauritoepoe, toen nog een kind, verkoos, in plaats van een der tien zonen van den ouden vorst, zal duidelijk zijn, indien men de afstamming van La Tauritoepoe van moederszijde kent en men tevens weet, dat het Bonesche vorstengeslacht reeds van de tijden van Cornelis Speelman getracht had Gowa en Bone onder één scepter te vereenigen of althans in Gowa een Boneschen vorstentelg aan het bewind te zien. Daar de macht ontbrak om dit met kracht van wapenen te bereiken, nam men zijn toevlucht tot het aangaan van huwelijksverbintenissen, een geschikt middel op Zuid-Celebes, daar bij het overlijden van den vorst de keuze van een opvolger wel bepaald blijft tot de eigenlijke vorstelijke familie, maar in geen deele tot de kinderen van den overledene en men dus nog veel minder een eerstgeboorterecht kent.

Reeds de beroemde Aroe Palakka, de Boegineesche held, die in Speelman's tijd aan de zijde der Compagnie niet alleen op Celebes, doch ook op Java en Sumatra had gestreden, had getracht op die wijze zijne eerezuchtige plannen te verwezenlijken. Want had niet hij zijnen neef La Pataoe vrijwel gedwongen een huwelijk aan te gaan met de eenige dochter van den toenmaals in Gowa regeerenden vorst Karaëng Abdoel Djahil? En was dat huwelijk niet in het leven geroepen om de heerschappij van geheel Celebes eenmaal in handen van het geslacht van Aroe Palakka te brengen? La Pataoe toch was de aangewezen opvolger van Aroe Palakka in Bone, terwijl bij

¹ Zie „Een huwelijk uit eerezucht" van J. O. Tamson in het Jaarboekje van Celebes 1865.

diens huwelijk met de dochter van Abdoel Djalil met name Karaeng Patoekangang bepaald werd, dat de oudste zoon daaruit zijnen grootvader in Gowa zou opvolgen. Toen nu in 1709 Abdoel Djalil — na zijnen dood Toemenanga ri Lakijoeng genoemd — overleed, ontstond er wel eenig geschil onder de Rijksgrootten, die met voorbijgang van Sapoewáli, den eersten zoon van Lapataoe en dus aangewezen opvolger, den uitgeweken prins Lapadang Sadjati tot vorst verlangden, maar voornamelijk op aandringen van den Rijksbestierder Karaeng Bontosoenggoe, werd Sapoewáli toch tot vorst verheven, waarmede dus de wensch van Aroe Palakka vervuld was.

Van dezen Sapoewáli (of Tosapewáli), na zijnen dood in 1742 Mantiurowe ri Sombôpoe geheeten, die beurtelings vorst van Gowa en van Bone is geweest, was de hierboven genoemde La Tauritoepoe een achterkleinzoon en zou deze dus alleen uit dien hoofde reeds recht hebben om zoowel in Gowa als in Bone als vorst op te treden. Er was te minder bezwaar hem in Bone op den troon te brengen, nu zijne moeder Daeng Matânnang eens dochter van den regeerenden vorst was.

Aldus besteede den 4^e Juni 1775 bij 't overlijden van Bone's ouden vorst de toenmaals omstreeks 12 jarige La Tauritoepoe den Boneschen troon; als zoodanig werd hij Achmaddoesaleh Samsoeddin geheeten. Voorloopig werd zijn oom Aroe Poure, met wiens dochter La Tauritoepoe in 't huwelijk zou treden, regent in Bone onder den titel van Madanrang. Deze was blijkbaar geen krachtige persoonlijkheid; althans de andere zonen en kleinzonen van den overleden ouden vorst deden voortaan wat zij verkozen, zonder zich aan den Madanrang of de Compagnie ook maar in het minst te storen.

Zoowel in Bone als in Gowa werd dus een krachtig en invloedrijk bestuur gemist. En daarin ligt voor een gedeelte de verklaring van het succes, dat een ondernemend avonturier als Sangkilang zich wist te verschaffen. Over dezen thans nader.

Sangkilang.

I

Reeds tijdens het leven van Batara Gowa zijn er twee personen — wellicht meer — geweest, die zich voor hem hebben uitgegeven. De eerste tevens meest beruchte daarvan is Sangkilang.

In 1776 verscheen op zekeren dag aan de monding van de rivier

van Sanrabone een prauw. Op een dwarsbalk aan de achterzijde van het vaartuig, n. l. dien waarop het roer rust, zat een persoon, die als men hem naar zijn naam vroeg, voorgaf stom te zijn. Daarom noemde men hem naar dien balk Sangkilang, want zoo is de Makassaarsche benaming daarvan. De prauw voer de rivier van Sanrabone tot hij Sompoe op, eene boomrijke kampong, waar juist een feest gegeven werd. Hier landden de schepelingen en met hen Sangkilang, die — zeker zijn spraak herkegen hebbende — verklaarde de naar Ceylon verbannen Batara Gowa te zijn. Naar de overlevering zegt was hij eigenlijk een slaaf van een Boneschen prins Aroe Patampe, in wiens plaats hij gezonden zou zijn geweest om dat feest bij te wonen en daarom diens *songko*¹ (Makassaarsch hoofddeksel) met gouden band droeg en verder met diens kleederen en wapens was uitgerust. Op het feest gekomen, nam hij onmiddellijk de eerste plaats in en vroeg of er niemand was, die hem herkende. Toen hij zich als Batara Gowa bekend maakte, ontstond er een tumult. Sommigen toch sloegen onmiddellijk geloof aan zijne woorden, anderen weer niet. Ten slotte wist hij zich echter door een ieder te doen gelooven, door naar verschillende sieraden en familieleiden van Batara Gowa te vragen op zulk een wijze, dat de domme menigte zich liet verschalken. Door beloften en bedreigingen wist hij zich een grooten aanhang te verwerven. Sommigen maken het verhaal nog mooier, door te vertellen, dat Sangkilang zonder een woord te spreken, geheel alleen op den roerbalk van een prauw gezeten de rivier was komen opdrijven, daaraan dan de verzekering toevoegende, dat de prauw, die hem naar Batavia had moeten brengen om naar Ceylon verbannen te worden, was omgeslagen, doch hij, Batara Gowa zich had weten te redden door zich aan de sangkilang dier prauw vast te houden, waarna het hem gelukte de prauw weer zee te doen houden en op die sangkilang zittende landwaarts te doen varen. Thans zijn er nog velen, die werkelijk meenen dat Sangkilang de echte Batara Gowa was. Hierover zal nader meer uitgebreid worden.

Ondertusschen bleef zijne verschijning geen geheim en de Gouverneur van der Voort ontving er in November 1776 bericht van. De oppertolk Brugman, die enkele dagen tevoren naar Polombangkeng gegaan was om er eenige geschillen tusschen Compagniesonderdanen onderling te beslechten, rapporteerde n. l. dat een weg-

¹ De *songko* van Bone en van Makassar is zeer verschillend, de een van boven licht gebogen, de andere spits.

gehoopen slaaf van Aroe Patempe, dien deze een jaar tevoren op Pasir gekocht had, Sangkilang geheeten, zich voor den verbannen Batara Gowa uitgaf en zich reeds een grooten invloed had weten te verschaffen.

De Gouverneur gaf Brugman onmiddellijk last, krachtdadig tegen den rebel op te treden en hem levend of dood in handen te krijgen, doch alvorens die last Brugman bereikte, werd hij door Sangkilang zelf met 300 volgelingen aangetast. Niettegenstaande Brugman slechts over een 50 man beschikken kon, werd Sangkilang met een verlies van 17 dooden teruggeslagen en verdreven, waarna hij naar kampong Barana in het toenmalige vorstendom, thans regentschap Bangkala de wijk nam. In het rapport van den Gouverneur van der Voort aan de Hooge Regeering over deze aangelegenheid handelende, wordt Barana een Bonesche kampong genoemd, daar de Toerateilanden (Bangkala, Binamoe en Laikang) toenmaals gerekend werden de onderdanige bondgenooten (Boeg. lilipaseiadjingaeng) van Bone te zijn.

De Gouverneur achtte het verder niet raadzaam meer werk van de zaak te maken, maar besloot de beweging met schijnbare onverschilligheid gade te slaan. Wel werd nog een poging gedaan den vorst van Gowa te bewegen den rebel te doen opvatten, doch deze scheen zich van de geheele zaak niets aan te trekken, waardoor Sangkilang's aanhang zich gestadig kon uitbreiden. Hoe vreemd het ook moge schijnen, het blijft niettemin een feit, dat zelfs de broeder van Batara Gowa, Aroe Mampoe, Karaeng Kandjilo, Karaeng Sapanang en andere Gowa'sche grooten, ja zelfs de moeder en de grootmoeder van den banneling, Karaeng Ballasari en Aroe Palakka, zich bij Sangkilang aansloten. De naaste familieleden dus van den waren Batara Gowa zagen Sangkilang voor hem aan of gaven voor dit te doen.

Lang echter kon deze te Barana niet blijven, want van der Voort verzamelde een groot aantal Bonieren en Makassarers, die in vereeniging met zijn eigen macht Sangkilang zouden aantasten. Toen men echter begon te ageeren werd van de zijde der hulptroepen eer tegen- dan medewerking ondervonden, zoodat Sangkilang de vlucht kon nemen naar Borisallo in Gowa. Van hieruit — Borisallo is op de grens der Noorderdistricten gelegen — viel hij in Mei 1777 in het landschap Maros, waar hij zich van drie districten meester maakte en voordat de van Makassar op hem afgezonden troepen hem hadden bereikt, had hij zich — ofschoon met groot verlies — van

den Nederlandschen post te Maros meester gemaakt, waarna de geheele bevolking der provincie Maros hem bijviel.

Slechts enkele dagen bleef hij echter in 't bezit van Maros, want den 21^{en} Mei werd hij vandaar door een Bonesche macht onder Poenggawa Datoe Baringang verjaagd, waarom deze eenigen tijd beweerde, ingevolge veroveringsrecht de rechtmatige bezitter van Maros te zijn.

Sangkilang richtte zich thaus naar Tallo, welks vorstin Sitti Kalêcha Karaeng Karoëwisi kort te voren zijne partij gekozen en haar rijk aan Gowa afgestaan had. Hier werd hij verslagen door de hulptroepen van Aroe Pantjana, een prins van Tanette, wien vergund was zich metterwoon in Segeri te vestigen en die nu aan het hoofd der hulptroepen uit het noorden stond. Sangkilang en Aroe Palakka — de grootmoeder van Batara Gowa — namen de vlucht door Maros, waarbij zij het alleen aan Datoe Baringang en diens mannen te danken hadden, dat zij niet in handen der Compagnie vielen, want zij toch wierpen zich tusschen het volk van Aroe Pantjana en de vluchtelingen in.

Deze nederlaag schrikte Sangkilang echter niet af, want in Juni 1777 rukte hij de stad Gowa binnen, daarbij nergens tegenstand van de bevolking ondervindende. 's Compagnie's troepen, waarbij 200 Europeanen en 4 veldstukken, tastten hem aldaar aan, doch bij den eersten aanval werden zij met verlies teruggeslagen, hetgeen wederom geweten werd aan de houding der Bonieren, die zich onder den Madanrang zelven bij onze macht hadden aangesloten, doch het gevecht lijdelijk bleven aanschouwen. Den avond na dit gevecht liet de vorst van Gowa den Gouverneur weten, dat hij door de bevolking was afgezet en Sangkilang in zijn plaats tot vorst was uitgeroepen.

II.

Sangkilang had dus een succes verworven van buitengewone betekenis, vooral daar het voornaamste der rijksornamenten, de Soedang, in zijne handen was gevallen, waarvan het bezit hem in de oogen der bevolking tot rechtmatigen vorst van Gowa stempelde. Den dag nadat de bevolking hem als zoodanig had uitgeroepen, kwam de afgezette vorst met diens familie, een klein gedeelte der rijksornamenten medenemende, naar Makassar, alwaar hem te Matowaung, even bezuiden het kasteel, een woonplaats werd aangewezen. Daar

stierf hij den 15^{en} September 1778, waarom men hem na zijn dood Toemenanga ri Matowanging noemde.

Hoewel herhaalde malen getracht werd Sangkilang te verdrijven, slaagde men daarin niet, wat men al wederom weet aan de Bone-sche, Sidenrengsche en Soppengsche hulpbeuden, die met den vijand heulden en hem zelfs van levensmiddelen voorzagen. Pas toen er versterking van Java gekomen was, slaagde men er den 27^{en} Juni 1778 in Gowa te verneesteren. Daarna werden de wallen der versterkingen — voor 't eerst volkomen — geslecht. Wel was dit bij iederen vrede met Gowa bedongen, maar het was nimmer ten uitvoer gebracht.

Vooreerst werd er nu in Gowa geen nieuwe vorst uitgeroepen. Hoewel dit in 1781 wel geschiedde, bleef men Gowa toch min of meer als een wingewest beschouwen, hetgeen tot 1814 voortduurde.

Sangkilang en Aroe Palakka waren al wederom met de hulp der Bonieren ontkomen en hadden zich naar het gebergte begeven, alwaar Aroe Palakka in Jannari 1779 te Lanna overleed, waarom zij na haren dood Matinrowe ri Lanna wordt genoemd. Daar de oude vrouw een zeer grooten invloed bij Makassaren en Boegineezen had, was haar dood voor Sangkilang een groot verlies. Evenwel wist deze zich nog staande te houden en deed zelfs in Maart 1779 een inval in Malewang (Polombangkeng), die afgeslagen werd.

Toen loofde de Gouverneur een premie van 2000 Spaansche matten uit voor dengeen die hem levend, en van 1000 voor dengeen die hem dood aan de Compagnie zou overleveren. Zoo min deze premies als eene der door de Compagnie naar 't binnenland ondernomen tochten, aan twee waarvan de Gouverneur zelf deelnam en waarbij men zelfs tot Lanna en Bilibili en later zelfs tot Tasese doordrong, hadden het gewenschte resultaat. Wel deed men den opstandelingen hier en daar afbreuk en werden alle vijandig gezinde kampongs in de asch gelegd, maar het eenig resultaat, dat men bereikte was, dat de Makassaren uit angst voor de met voortvarendheid optredende troepen, hunne bentengs — waaronder zeer sterke — verlieten en het bergland invluchtten. Parigi en Tasese werden hun voornaamste schuilplaatsen.

Na den dood van den Gouverneur van der Voort op 16 Juni 1780 werden er geen pogingen meer aangewend om de opstandelingen met geweld te onderdrukken, ook al daar het raadzaam was zich niet te veel in moeilijkheden te steken, daar Nederland zijne krachten moest sparen om mogelijke aanvallen der Engelschen te kunnen

weerstaan, die, nu Nederland in de verwickelingen tusschen Engeland en de opgestane Amerikaansche koloniën betrokken raakte, niet zoo onwaarschijnlijk geleken.

De Gouverneur Reyke trachtte dus slechts de aanhangers van Sangkilang afvallig van hem te maken, 'tgeen met velen gelukte.

Echter was de invloed van dezen nog niet geheel gebroken, hetgeen de in 1781 nieuw verkozen vorst van Gowa ondervond. Deze, Mannawârri, ook wel Abdoe'l Hadi Karaeng Boutolangkasa geheeten, was de zoon van den te Matowanging overleden vorst Zainoeddin. In stede van zich in de vroegere residentie der Gowa'sche vorsten te vestigen, ging hij te Mangâsa wonen, waarom hij na de aanvaarding der regeering Karaeng Mangâsa werd genoemd. Eenige Makassaarsche hoofden in de berglanden erkenden hem niet, daar hij de Soedang — zooals wij zagen in het bezit van Sangkilang — niet in handen had. Van dien tijd dateert de scheuring tusschen de z.g. Strand-Makassaren, die hunne wettige vorsten getrouw bleven en de Berg-Makassaren, die Sangkilang en na hem den vorst van Bone aanhingen, daar deze na Sangkilangs dood in het bezit van de Soedang kwam. Die scheuring bleef wel 30 jaren bestaan en nog heden ten dage zijn er overblijfselen van waar te nemen, zooals we in een volgend hooftstuk zullen zien.

Sangkilang overleed in 1785, waarschijnlijk door vergif. De bij hem gebleven rijkssieraden, waaronder dus de Soedang, werden den toenmaals in Bone wonenden Aroe Mampoe aangeboden, die ze echter ter beschikking stelde van La Tanritoepoe, vorst van Bone, daar deze, mede achterkleinzoon van Matinrowe ri Sombôpoe (zie hierboven) even bevoegd was als hijzelf om ze te aanvaarden. Zoo geschiedde, doch de vorst gaf ze in bewaring aan Aroe Mampoe. Thans scheen dus het oogenblik gekomen, waarnaar het vorstengeslacht in Bone zoo lang verlangd had, want de Berg-Makassaren erkenden den vorst van dat rijk reeds als hun wettigen Heer. Hoeveel pogingen La Tanritoepoe echter ook deed om de Compagnie ook te bewegen hem als vorst van Gowa te erkennen, het gelukte hem evenmin als zij erin slaagde hem van zijn vermeende aanspraken te doen afzien.

Sangkilang — om wederom tot dezen terug te keeren — liet een zoon na, Aboe Bakkara Karaeng Data. Het is moeilijk na te gaan wie diens moeder was, daar Sangkilang verscheidene vrouwen heeft gehad. De voornaamste van dezen was Daeng Padoeni, dochter van den ontslagen Regent van Bonto Bangoeng (Saleier), want door

haar was hij een zwager van Aroe Pantjana, denzelfde, die hem in 1777 uit Tallo verjaagd had.

De vrouwen waren het dus wel, die hem trouw terzijde stonden.

Karaeng Data, of zooals men hem ook veelal noemt Karnaenta Data, heeft evenals zijn vader een gewichtige rol gespeeld; doch alvorens tot de behandeling daarvan over te gaan worden hier nog drie gevallen vermeld van personen, die zich nog in de 18^e eeuw voor Batara Gowa hebben uitgegeven.

De eerste was een bij name onbekend persoon, die in 1787 op Soembawa verklaarde Batara Gowa te zijn en een medestander vond in een der Rijksgrouten Mete Abdoellah. De opstandelingen, waarbij de zich toenmaals op Soembawa zeer talrijke Wadjoreezen aansloten, verbrandden zelfs des sultans hoofdplaats, waarop de vorst Haroenarrassid hen in kampong Wadjo belegerde. De Compagnie zond hulp met oorlogschepen en hulptroepen, hopen de Wadjoreezen, die in het groot sluikhandel met de Engelschen dreven, voorgoed van Soembawa te kunnen verdrijven. Omtrent deze expeditie wordt meer medegedeeld bij G. Lants „De vestiging, uitbreiding, bloei en het verval van de macht der Nederlanders in Indië (1602—1858)“. Het zij hier voldoende te vermelden, dat van den gewaanden Batara Gowa nimmer meer iets vernomen werd.

In 1797 gaf zekere Njanre Karaeng Panrita zich in het Boeloe-kombasche uit voor Batara Gowa. Hij werd door den Regent van Gantarang gearresteerd en door den Resident van Boeloekomba naar Makassar opgezonden. Wat hier met hem gebeurde, is onbekend.

De derde was Datoe Batoe Goeloeng, die zich eveneens in 1797 te Topedjawa (Takalar) voor Batara Gowa uitgaf. Hij vertelde, dat zijn nog op Ceylon aanwezige familieleden door de Engelschen herwaarts zouden worden gezonden. Den Vorst van Gowa werd hiervan uit Makassar bericht gezonden met vier dozijn patronen! Dit was voldoende om Datoe Batoe Goelang de vlucht naar het gebergte te doen nemen en daar zich — zooals we reeds uiteenzetten — 's vorsten macht niet tot daar uitstreckte, achtervolgde men hem niet. Later werd nimmer meer iets van hem vernomen.

Karaeng Data.

Bij het overlijden van Saugkilang in 1785 moet zijn zoon, Aboe Bakkara (Aboe bakr) Karaeng Data, ongeveer acht jaren oud zijn

geweest. Hij stond in zijne jongelingsjaren te boek als een echte Makassaarsche roofridder, die het zelfs zoo hant maakte, dat Aroe Mampoe hem vogelvrij verklaarde, hetgeen echter practisch weinig beteekende, daar Karaeng Data reeds spoedig een vrij grooten aanhang had en zelfs met nauw aan den vorst van Bone geparenteerde grooten op zeer vriendschappelijken voet stond. Ofschoon hij ook te Makassar als een gevaarlijk sujet stond aangeschreven, werden vandaar nimmer pogingen gedaan om hem, toen hij zich in 1798 en later op Compagnie's gebied — geenszins bedekt doch openlijk en met een groot aantal volgelingen — vertoonde, op te vatten. Later verliet hij Celebes en vertoefde een tijd op Ambon, waar hij zich blijkbaar in den gunst van den Resident mocht verheugen, zooals volgt uit een brief van den Engelschen Resident te Makassar Phillips aan den Luitenant-Gouverneur-Generaal dd. 2 September 1812, meldende, dat Karaeng Data voor hem was verschenen en hem zijn stempel (tjap) en een rotting met gouden knop had laten zien, dien hij van den Resident van Ambon gekregen had.

Waarschijnlijk heeft Phillips Karaeng Data toen toegestaan zich te Beba (Galesong) te gaan vestigen, althans ging hij in die kampong wonen en matigde zich daar al spoedig zulk een gezag aan, dat de Resident te Makassar in October 1813 den Regent van Galesong opdroeg Karaeng Data aan te zeggen om Beba te verlaten, 'tgeen deze waarschijnlijk goedschiks gedaan heeft, daar de zaak tot geen verdere briefwisseling aanleiding heeft gegeven. Karaeng Data schijnt echter zijn bewogen leven niet te hebben kunnen verwisselen met een rustig, want in de memorie, welke de commissaris Chassé den na het Engelsch tusschenbestuur het eerst optredenden Gouverneur Tielenius Kruythoff ter hand stelde, wordt van hem gezegd «dat hij niets deed dan rooven, branden en plunderen, vluchtende voor dengene, die hem achterna zette, zijnde hij sedert vele jaren vogelvrij verklaard».

Zijn aanhang was nog voldoende om het grootste deel van Gowa's bergland van den in 1816 opgetreden vorst Karaeng Lembangparang afvallig te maken, van welke landen alleen met name genoemd wordt Boeloetana, gebied van Karaeng Bontonmopo. Zelfs in Augustus 1819 waagde hij het met een aanzienlijke macht, in Beba zijn vroegere verblijfplaats, meer te strijken, wel verklarende zich naar Makassar te willen begeven om daar zijn onderwerping aan te bieden, maar hieraan geen gevolg gevende. Zoo werd dan ook besloten hem

daar aan te tasten, waarom de kolonel, militaire commandant La Fontaine met twee kapiteins, 9 Europeesche en een Inlandsche officier met 240 manschappen, waaronder 137 Europeanen, aan boord van eenige prauwen van Makassar zuidwaarts koers zette en even benoorden Beba landde. Onderwijl ging een detachement huzaren overland derwaarts, terwijl de bevolking van het toenmalig zelfstandige, later onder Galesong gebrachte regentschap Bontolebaug en die van Polombangkeng als hulptroepen mede aan de onderneming deelnamen.

Dienzelfden morgen (20 Augustus 1819) had zich een zich Frans Kombatari of ook wel Radja Bagoesoe noemende avonturier, benevens zekere Karaeng Manggarâi; bij Karaeng Data aangesloten.

Nadat de troepen geland waren, begaf de kolonel zelf zich met een gering gevolg naar Beba om Karaeng Data te gelasten met hem mede te gaan, waarbij deze den kolonel zelven, zonder dat die officier wist met wien hij te doen had, te woord stond! Hoewel schoorvoetend, voldeed Karaeng Data aan dien last. Hij verscheen, gevolgd door circa 200 man, voor het front der troepen. Onmiddellijk werd een peloton van den linkervleugel van de hoofdmacht afgescheiden om zich tusschen de troepen — die front naar zee hadden gemaakt — en de zee te plaatsen om den opstandelingen den terugtocht naar Beba onmogelijk te maken.

Toen nu kolonel La Fontaine de ontwapening van Karaeng Data en zijne volgelingen gelastte, maakten dezen plotseling amok en ontstond er een verwoed gevecht, waarbij meer dan 100 Makassarers sneuvelden, en ook aan 's Gouvernements zijde verscheidene dooden en gekwetsten vielen te betreuren.

Karaeng Data zelf wist, hoewel gewond, te ontkomen, doch stuitte in zijn vlucht op het volk van Gowa en werd afgemaakt, althans zoo luiden de officieele berichten. Volgens anderen zou Karaeng Data ontkomen zijn en zou een zijner getrouwen zich voor hem hebben opgeofferd, door zich met zijn kleederen en wapens te toeven om aldus den eigenaar zelf daarvan de gelegenheid te geven om te ontvluchten. Dergelijke staaltjes van heldenmoed zijn in de geschiedenis der Makassarers en Boegineezen meer bekend, dus het zou niet geheel onmogelijk zijn. Booze tongen zeggen, dat er onder de Gowaasche aanvoerders waren, die wisten hoe de vork in de steel zat, maar die zich opzettelijk van den domme hielden om van verdere moeilijkheden en opdrachten ontslagen te worden! Hoe dit zij, het is zeker, dat na dien tijd van Karaeng Data zelven nimmer

meer vernomen werd. Evenwel meenen thans nog vele Makassaren dat hij nimmer gestorven is, doch slechts van het wereldtooneel is verdwenen, en hierin hebben later avonturiers en bedriegers gereede aanleiding gevonden om zich voor hem uit te geven en der goed-geloovige bevolking ontzag in te boezemen en op te lichten.

De oudste zoon van Karaeng Data, ofschoon ook zwaar gewond, wist te ontsnappen. Twee andere zoontjes, de ongeveer negenjarige Galesa daeng Malaba en een vijf- à zesjarig knaapje, wiens naam in de officieele bescheiden niet genoemd wordt, vielen respectievelijk den vorsten van Sidenreng en Gowa in handen, die ze binnen weinige dagen den Gouverneur overleverden. Zij werden naar Java gezonden. Volgens opgaven van inlanders zou het laatste bedoelde kind Pelo heeten, en zou het slechts een neefje en geen zoon van Aboe bakt Karaeng Data zijn, welk laatste in verband met de in het archief te Makassar voorhanden zijnde gegevens onwaarschijnlijk is.

Behalve de genoemde liet Karaeng Data nog verscheiden andere kinderen na, van wie enkele nog een belangrijke rol in de Makassarsche geschiedenis hebben gespeeld.

De oudste zoon — vermoedelijk de bij Beba zwaar gewonde en gevluchte — was Tjalla Karaeng Borong, over wien in een volgend hoofdstuk nader zal worden gehandeld.

Een andere zoon was Tjadi daeng Maturang, die van 1856 tot 1860 Regent van Sodiang was, terwijl een zijner dochters Rante patola daeng Matene Karaeng Bontosoeanggoe in 1859 door den Grooten Landraad te Makassar wegens oplichting en aanranding der openbare rust voor 10 jaren verbannen werd, welke straf zij te Krawang onderging. Haar zuster Sitti daeng Mataunang, eveneens door die Rechtbank wegens hetzelfde misdrijf veroordeeld, werd door den Raad van Justitie vrijgesproken.

Wat den zich te Beba bij Karaeng Data aangesloten hebbenden Frans Kombatari, Radja Bagoeroe, betreft, deze trachtte in 1822 wederom onrust in Boeloekomba en Bonthain te stoken, doch werd door den Regent van Bonthain, Bagala daeng Malloe verslagen, waarna nimmer meer iets van hem vernomen werd. Zijn metgezel Karaeng Mangarki, die later bleek ten rechte Siding daeng Laos te heeten, viel het Gouvernement in handen en werd tot 10 jaren dwangarbeid en bannissement veroordeeld, waarop hem Bauda als strafplaats werd aangewezen.

Karaeng Borong.

Tjalla Karaeng Borong was, zooals we zagen, de oudste zoon van Karaeng Data. Hij gedroeg zich na het gebeurde te Beba goed en bewees zelfs in 1824 en 1825 belangrijke diensten aan het Gouvernement, toen de Boniereu in de Noorderdistricten waren gevallen, waarom hij in 1827 door den Gouverneur Bishoff tot Regent van Tanralili werd verheven. Hij was gehuwd met Karaeng Kaloekoe-wang, dochter van den reeds meermalen vermelden Aroe Mampoe, na zijnen dood Toemânanga ri Tompobálang genoemd. Deze omstandigheid heeft er zeker niet weinig toe bijgedragen, dat Karaeng Borong zich, nadat hij als Regent van Tanralili was afgetreden, wederom mengde in de binnenlandsche aangelegenheden van Gowa.

De verheffing van dezen kleinzoon van Sangkilang tot Regent van Tanralili — hetgeen voornamelijk op voorspraak van den toenmaligen Assistent-Resident van Maros, Mayor, was geschied — was zeker niet bevorderlijk voor het verdwijnen van de meening, dat Sangkilang werkelijk Batara Gowa was. De Makassar kan zich eenvoudig niet voorstellen, dat iemand, die daarop door geboorte geen recht heeft, tot zulk een hooge post geroepen kan worden; want ook van moederszijde gaf Karaeng Borong's afstamming hem geen recht op den Tanralilischen Regentszetel. Zijne moeder toch was een dochter van zekeren Antonggoeroe Djondjo, een gering hoofd in het Noordoostelijk bergland van Gowa.

De Regenten van Tanralili hebben het bestuur immer veel zorgen gebaard. Zij bleven evenwel gehandhaafd, daar men hun invloed te aanzienlijk achtte om hen, zonder groote en kostbare voorzorgen om de rust te handhaven, van hun voetstuk te werpen. Den Regent van Tanralili en zijne trawanten werden nog in 1900 dingen ten laste gelegd, die als ze bewezen waren, hem niet alleen als Regent onmiddellijk hadden moeten doen ontslaan, maar hem tot een misdadiger stempelden.

Het geslacht van Tjalla Karaeng Borong wist zich echter tot op den huidigen dag als regenten van Tanralili staande te houden. Hoe gevaarlijk deze nazaten van den onruststoker Sangkilang ook thans nog zouden kunnen worden voor de rust en orde in het pas onderworpen Gowa, blijkt uit het feit, dat de zoon van den tegenwoordigen Regent van Tanralili, daeng Pagadjang geheeten, zich kort na de expeditie tegen genoemd landschap met een vrij aanzienlijk gevolg naar Gowa begaf en daar door de bevolking van

Songkolo en de Toe Badjeng met vorstelijke eerbewijzen werd ontvangen. Overal werden voor hem karbouwen geslacht en werd de bevolking saamgeroepen om hem eer te bewijzen! Het was een poging van Daeng Pagadjang om bij de meest westwaarts wonende Berg-Makassaren den invloed en het gezag van het geslacht van Sangkilang, den pseudo Batara Gowa te herstellen en wederom levendig te maken. Ware hem niet onmiddellijk en in het na de laatste expeditie als afzonderlijk bestuursressort gecreëerde West-Gowa en in het tegenwoordige eveneens als zelfstandig zelfbesturend landschap Zuid-Gowa door het Europeesch Bestuur alle verdere toegang tot die streken ontzegd, en het mogelijke gedaan om hem te beletten zijn invloed daar te doen gelden, mogelijk zouden nieuwe rustverstoringen in het Gowasche hebben plaats gehad.

Werden dus hier mogelijke ongeregeldeheden in den beginne gesmoord, een ernstiger poging in 1868 van Tjalla Karaeng Borong zelve, den grootvader van den zooeven genoemden Daeng Pagadjang, had grootere gevolgen.

In April van dat jaar, toen de vorst van Gowa zich met zijne gansche familie naar Bonthain begeven had om te Tjalendoelendoe in die afdeeling een gelofte te gaan vervullen, ontving de Assistent-Resident van Maros, J. N. Vosmaer, een briefje van Karaeng Borong, die in 1865 reeds door zijnen zoon Patahoela als Regent van Tauralili was opgevolgd en sinds te Mangempang in dat regentschap was blijven wonen, meldende, dat Manjereang daeng Paserang, Glarrang van Mangasa, een der »Bate Salapang» van Gowa, hem uitgenoodigd had zich naar Gowa te begeven, hetgeen hij zonder voorkennis van den Gouverneur en den Assistent-Resident niet durfde doen. Hij zoude daarom Glarrang Mangasa met den Regent van Tauralili nog dienzelfden avond naar Makassar laten gaan. Den volgenden morgen echter kwam de Regent van Tauralili, naar het schijnt gezonden door zijnen vader Karaeng Borong, zich bij den Assistent-Resident te Maros melden, waarop deze hem toen verbood naar Makassar te gaan en hem opdroeg een gelijk verbod aan Karaeng Borong over te brengen. Glarrang Mangasa mochten zij niet volgen en wenschte deze niet alleen te gaan, dan moesten ze hem maar huiswaarts zenden. Van een en ander werd Karaeng Borong schriftelijk in kennis gesteld.

Den dag daarna (12 April 1868) kwam de Sjahbandar van Gowa den Gouverneur, die van alles nog geheel onkundig was, mededeelen, dat Glarrang Mangasa met zekeren Goeroedaeng Malabang

naar Tauralili was gegaan om den Regent en het volk aldaar over te halen hen te volgen, ten einde zich van het gezag in Gowa meester te maken en de rijksornamenten in bezit te nemen, voorgevende, dat zulks op last van den Gouverneur geschiedde. Zooals het onmiddellijk daarop ingestelde onderzoek aantoonde, waren behalve Glarrang Mangâsa, ook zekere Garantjing Poewa Pento van Parangbanoewa en Daeng Mangitoeng van Mapâla hoofdaanleggers van het plan, terwijl een groot gedeelte van het volk van Songkolo, de Patambirangers en de Toe Badjeng zich bij hen hadden aangesloten. Zelfs waren vermoedelijk ook de Glarrangs van Samâta, Patjellâkang, Sodiang en Patalâssang, evenals Glarrang Mangâsa zelf kiesheeren (Bate Salâpang) van Gowa, in de zaak betrokken.

Ondertusschen was Karaeng Borong in weerswil van het verbod van den Assistent-Resident van Maros met Glarrang Mangâsa en zijne metgezellen langs den grooten postweg naar Makassar getogen. De Regent van Tauralili was niet medegegaan, maar diens broeder, tweede zoon van Karaeng Borong, Njimpoeang daeng Palallo, toen regent van Simbang — thaus regent van Tauralili! — was met 200 man den stoet gevolgd.

Deze allen arriveerden den 14^{en} April te Makassar, alwaar Karaeng Borong en Glarrang Mangâsa een onderhoud aan den Gouverneur verzochten. Deze gelastte een onderzoek op het z.g. Inlandsch Bureau, waaruit bleek, dat Glarrang Mangâsa zich met de Glarrangs van Borongloe en Pao naar Karaeng Borong had begeven om dezen in overeenstemming met het volk van Borongloe (Songkolo) en de Toe Badjeng het rijk van Gowa aan te bieden, in de hoop, dat het Gouvernement zulks zou goedkeuren, doch dat Karaeng Borong, daarvoor bevreesd geworden, hen daarop zelf naar Makassar had gebracht.

Op last van den Gouverneur werden Glarrang Mangâsa en de reeds vroeger genoemde Daeng Malâhang in de gevangenis opgesloten en werd Karaeng Borong naar huis gezonden, met opdracht zich nimmer meer met de zaken van Gowa in te laten. Het volk, dat zich te Patjinôngang ten huize van Glarrang Mangâsa verzameld had, ging uiteen, zoodra het diens gevangeneming vernam.

De vorst van Gowa, op het hooren dezer tijdingen ongerust geworden, keerde onmiddellijk naar zijne hoofdplaats terug. Uit het namens hem ingesteld onderzoek bleek, dat de beweging zeer ernstig had kunnen worden, indien Karaeng Borong, in stede van naar Makassar te gaan, met Glarrang Mangâsa was medegegaan.

De eerste, die het volk in Gowa had trachten op te ruïen, was een zekere Siradjoeng daeng Mangágo van Tanralili geweest, zoodat de veronderstelling, dat het geheele plan van Karaeng Borong zelf was uit gegaan, niet te gewaagd is. De vorst berichtte den Gouverneur tevens, dat, tijdens Karaeng Borong en Glarrang Mangása naar Makassar trokken, zich de Regent van Simbang en diens schoonbroeder Hamandjâ daeng Magassing met ongeveer 50 man van Maros naar Patjinôngang hadden begeven, waarna de Regent van Simbang zich bij zijnen vader Karaeng Borong had gevoegd en Hamandjâ daeng Magassing naar Paoe Paoe was gegaan.

De Regent van Simbang werd eerst met een maand aanhouding te Makassar en daarna met ontslag uit den dienst (besluit d.d. 2 Juni 1867 N° 2270/4) gestraft. Met zulk een geringe straf meende men een in functie zijnd Regent, die zich op de beschreven wijze met de zaken van Gowa inliet, te kunnen corrigeeren! Zelfs was een en ander geen reden om hem voor het regentschap van Tanralili ongeschikt te verklaren. De tegenwoordige Regent van Tanralili, versierd met de zilveren ster van Trouw en Verdienste, is dezelfde Njimpoeang daeng Palallo!

Met Garantjing Poewa Pento en eenige zijner zonen en kleinzonen liep het minder gunstig af. Zij werden in Mei 1868 te Lassang (Polombangkeng) gearresteerd en den 12^{en} dier maand aan den vorst van Gowa uitgeleverd, 't geen met Glarrang Mangása en Daeng Malâbang eerst na een langdurige correspondentie geschiedde. Welke behandeling die arrestanten in Gowa ondervonden, zoo lezen we in een der in 't archief te Makassar aanwezige stukken, «is onbekend». De eenvoudige waarheid is echter, dat Poewa Pento c. s. met de zeer wreede straf «nirappâi» werden gestraft. Daarbij worden de veroordeelden, met de armen uitgestrekt aan een bamboe gebonden, in de gevangenis opgesloten, doch telkens gedurende eenige uren op het heetst van den dag in de zon geplaatst (niallôwi). Het nagenoeg naakte lichaam hield in dien toestand den strijd tegen de scherpe zonnewarnte en de schrale winden niet lang uit en doorgaans — als ook hier — eindigde die straoefening reeds na enkele dagen met den dood. Daeng Malâbang werd ongeveer gelijk gestraft en overleed ook na eenige dagen in de Gowsche gevangenis. Glarrang Mangása werd wegens zijn hooge geboorte niet op die wijze behandeld, maar toch ook op een alles behalve zachtvaardige wijze gecorrigeerd. Hij werd iederen Zaterdag, wanneer de Gowsche soldaten zich oefenden, met een ketting aan een paaltje in den grond

gebonden (niploekang), opdat dan velen aan hem een afschrikwekkend voorbeeld zouden nemen; een straf dus als een soort schandpaal. De vorstin van Gowa, eene bloedverwante van Glarrang Mangâsa, liet, als de felle zon dezen te zeer pijnigde, den ongelukkige veelal binnen de gevangenis brengen, door welk gunstbetoon het lijden langer duurde; althans overleed Glarrang Mangâsa pas na enkele jaren.

Rante Patola daeng Patene.

Reeds in een vorig hoofdstuk werd medegedeeld, dat de dochter van Karaeng Data, Rante Patola daeng Patene wegens oplichting en aanranding der openbare rust met 10 jaren dwangarbeid en bannissement werd veroordeeld.

Ziehier hoe deze zaak zich heeft toegedragen.

Op zekeren dag in Maart 1858 kwam de Inlander Tjambang van Soreang den Magistraat te Makassar mededeelen, dat hij enkele dagen tevoren te Kaloungkong (Galesong) door daeng Patene was uitgenoodigd tot het bijwonen van een feest. Daar had hij van achter een klamboe een stem vernomen, die zijn naam noemde en hem verzocht een Chineesch boekje, dat een onzichtbare hand hem uit die klamboe toereikte, aan den Gouverneur ter hand te stellen en dezen op een eventueele vraag mede te deelen, dat dit boekje van een Radja kwam, die wel gehoord, maar niet gezien kon worden. Den Gouverneur moest hij verzoeken de wapens gereed te houden en den Radja de helft te zenden, daar er een oorlog ophanden was en dat de persoon wien de stem behoorde voor zich zelf nog een paar jachtgeweren verzocht, om daarmede op de vogeljacht te kunnen gaan!

Het Chineesche boekje bleek een in China uitgegeven schoolboekje van zeer onschuldigen aard te zijn.

Ondertusschen werden daeng Patene en enkelen harer helpers in arrest genomen. Bij het daarop gehouden onderzoek bleek, dat Tjambangs verklaring in alle opzichten juist was. De onzichtbare vorst was zekere I Madjoe, wiens vader eertijds Auronggoeroe (hoofd) van Bontonmpo was geweest, in welke kampong Daeng Patene, alvorens dit te Kaloungkong te doen, hare praktijken op dezelfde wijze had ten uitvoer gebracht, doch vanwaar zij op last van den vorst van Gowa verjaagd was. Hier had de onzichtbare vorst, waarvoor ook I Madjoe gefungeerd had, voorspeld, dat de bedoelde oorlog aan vele menschen het leven zou kosten en dat er bij het

uitbreken van den krijg een aantal schepen ter kust van Celebes zouden ankeren, waarmede o. a. Karaeng Data en zijn zoon Galesa zouden aankomen.

I Madjoe bleek een speelpop in handen van daeng Patene te zijn, welke laatste een hoogst onzedelijk leven leidde en onder meer met verscheidene vrouwen in het huwelijk vereenigd was, voor een vrouw zeker een eigenaardige liefhebberij!

Onderging zij de haar toegediende straf van 10 jaren dwangarbeid te Krawang, haar voornaamste medeschuldige, zekere Soeboe, zou naar Banda worden verbannen, doch overleed vóór zijne opzending in de gevangenis te Makassar. Andere medeplichtigen werden tot tepronkstelling en dergelijke straffen veroordeeld.

Verschijsningen van Batara Gowa.

I.

Wist Sangkilang aan zijne bedriegerijen zulk een beteekenis te geven, dat zijne nazaten daarvan tot op heden de voordeelen onder vinden, niet allen, die zich voor Batara Gowa hebben uitgegeven wisten zich met zooveel energie en driestheid staande te houden. Reeds noemden we drie personen, die zich behalve Sangkilang nog tijdens het leven van Batara Gowa voor dezen uitgaven. In 1841 trachtte zich zekere Adang Poewa Mase, dodja bij de massigit in kampong Malajoe te Makassar, voor Batara Gowa uit te geven. Het gelukte hem een 70tal lieden te bewegen hem aan te hangen, waarmede hij op het Gouvernementsgebied rondzwierf en de rust bedreigde.

Den 31^{en} Augustus van dat jaar vertoonde zich die bende in kampong Samboeng djawa, die in 1838 aan den vorst van Tallo ontnomen was, daar zij altijd een schuilplaats voor onruststokers en kwaad volk was geweest. Daarop rukte de bende voort tot Karebosi, het veld beoosten kampong baroe te Makassar (het tegenwoordige koningsplein), alwaar het door een list van den Glarraug van Samboeng djawa gelukte zich van Adang Poewa Mase mees'er te maken, waarna een kort en hevig gevecht ontstond. Toen versterking van de politie opdaagde, namen de opstandelingen de vlucht naar de bosschen beoosten het fort Valkenburg, alwaar later nog 7 volgelingen van Poewa Mase werden gearresteerd. De hoofdaanlegger werd ter dood en de anderen tot zware lijf- en vrijheidstraffen veroordeeld.

II.

Deze strenge straffen schrikten zekeren Daeng Toelo niet af om reeds in 1843 een anderen aanslag tegen de rust te smeden. Hoewel zijne inhechtenisneming reeds bevolen was, wist hij een der hoofden te Makassar, den Kapitein Kodja Abdoe'l Baki door het voorwenden van droomen en bovennatuurlijke verschijningen zóó voor zich in te nemen, dat deze hem ten spijt van bovenbedoeld bevel in zijn huis opnam en de gelegenheid bood zijne leeringen aldaar te verkondigen, zich zelven als een zijner eerste discipelen verklarende. Zelfs gaf hij den reeds ongeveer 60-jarigen bedrieger zijn 20-jarige dochter ten huwelijk, welke echtvereeniging in stijl met de gebruiken buiten bemoeienis van den Kalie te Makassar werd voltrokken. Dit was in die dagen nog in een ander opzicht een vergrijp, daar huwelijken met onderhoorigen der zelfbesturende landschappen niet zonder vergunning van den Gouverneur mochten worden gesloten; Daeng Toelo toch was een bloedverwant van den Anronggoeroe (hoofd) van Oedjoentana en behoorde in Gowa thuis.

Hij verkondigde onder meer, dat hij uit den Hemel was gedaald en met het Opperwezen en den profeet in rechtstreeksche gemeenschap stond, terwijl hij met bovennatuurlijke krachten begaafd was. Hij voorspelde de aanstaande verrijzing van Sangkilang, hetgeen een geheele ommekeer van zaken in deze gewesten tengevolge zou hebben, zijne hoorders aanmanende zich op die gewichtige gebeurtenis voor te bereiden.

Daeng Toelo werd eindelijk in 1844 gevangen genomen. Daar de Anronggoeroe van Oedjoentana, wiens bloedverwant hij was, een gunsteling van den Bitjaraboetta van Gowa was, trachtte deze den Gouverneur de Perez harhaaldelijk te bewegen hem op vrije voeten te stellen, maar te vergeefs. Zoowel Daeng Toelo als de Kapitein Kodja werden voor den tijd van 10 jaren van Celebes verbannen en naar Soerabaia als strafplaats aangewezen. De eerste overleed aldaar, maar de gewezen Kapitein Kodja keerde na expiratie van zijnen straftijd naar zijn geboorteland terug, alwaar hij zich te Sawakoeng town (Galesong) vestigde.

III.

In 1852 had een aanslag van gelijken aard plaats door Oemar Bapa Penai, zich ook noemende Daeng Taipa, afkomstig van Soem-

bawa. Hij woonde toen in Kampong Daia (Tallo), doch begaf zich van tijd tot tijd naar Makassar, alwaar hij zich dan ten huize van de vrouw I Sariana ophield. Die vrouw verzamelde, als hij daar was, een aantal lieden, voor wie Daeng Taipa zich bekend maakte als Batara Gowa, verklarende eens de hoofdplaats Makassar en het fort Rotterdam te zullen innemen. Hij was na 40 nachten in het rijk der dooden te zijn geweest weer levend geworden. Verder be- weerde hij reeds vele aanhangers, waaronder eenige hoofden, te Makassar te hebben. Na een onderhoud met den profeet zelve, was hij eens bij Allah ta'alla in diens woning toegelaten, waarna de Heer zelf de vervulling van zijn wensch om Makassar te ver- meesteren had toegezegd, zoodra hij veertig kinderen en kinds- kinderen had, hetgeen nu het geval was. De reis naar Allah ta'alla was blijkbaar niet zoo heel moeilijk geweest, want de Heer aller werelden woonde in kampong Kâpasa (Tallo)! Men behoefde niet na te gaan of hij werkelijk veertig kinderen en kleinkinderen had, want dezen waren over de geheele wereld verspreid. Er waren er die in Nederland, in Manilla, in Engeland en in Roem (Turkije) woonden!

Nu zou er een groote duisternis met een alles overweldigende watervloed komen ten teeken, dat al zijn kinderen en kleinkinderen naar Celebes zouden komen, terwijl alle blanken en zij, die zijne leer verwierpen, zouden omkomen. Zijne aanhangers zouden dan gespaard blijven en daarvoor schonk hij hen allen een djimat, die hen in staat zou stellen wonderen te verrichten. Alvorens echter iemand als leerling aan te nemen — hier komt de *clou* — vorderde Daeng Taipa 150 duiten en wat opium! Hiervoor ontving men dan de kostbare djimat in den vorm van een stukje papier, be- schreven met Arabische letters. Ook te Daia had Daeng Taipa een vrouw, die later verklaarde van zijne leerstellingen niets te weten, doch iederen vrijdag aan een vlag, die hij in zijn huis aldaar be- waarde, op zijn last geofferd te hebben.

De grappenmaker heeft echter weinig genoeg van zijn werk beleefd, want in Maart 1853 werd hij tot 10 jaren dwangarbeid wegens aanslag tegen de openbare rust en poging tot versterking van den maatschappelijken en staatkundigen staat van zaken ver- oordeeld en hem het eiland Onrust als strafplaats aangewezen. Hij is evenwel nimmer derwaarts overgebracht, daar hij in Augustus van dat jaar in 's Lands gevangenis te Makassar overleed.

IV.

Een nog ongunstiger, hoewel voor de betrokkenen minder onaangenaam verloop, had de poging in 1858 van Daeng Manoedjoe te Soredjirang (Maros), tevoren in Topedjawa (Takalar) gewoond hebbende onder den naam van Dorra. Hij beweerde de rechtmatige vorst van Gowa — vermoedelijk dus ook Batara Gowa — te zijn, ten bewijze waarvan hij twee der voornaamste rijksieraden in zijn bezit beweerde te hebben n.l. het rijkszijdgeweer Soedang en een vaandel, volgens sommigen Tjindana, volgens anderen Tjanning bareia geheeten.

Daeng Manoedjoe begon zijn operatiën van de kampong Maritjaia te Makassar uit. Hier noodigde hij zekeren Bangkeke, met hem en zijne vrouw naar Kômara (Malôlo, in de tegenwoordige afdeeling Takalar gelegen) te gaan. Dit geschied zijnde werd hier een karbouw geslacht en met het bloed in het bijzijn van honderden personen eerst de graven zijner voorouders en daarna de z.g. Soedang en het vaandel besmeerd, waarna hij, vergezeld van een klein gevolg met Soedang en vaandel, naar Maritjaia terugkeerde, doch bij weigering van den mandoer van het dusgenaande landgoed om daar toegelaten te worden, rechtstreeks naar Patiro in Maros doorging. Zij namen alhier hun intrek bij Sauro Mangking, die hen echter ook op het vernemen, dat er een bevel van gevangenneming tegen hen was uitgevaardigd verzocht ten spoedigste zijne woning te verlaten. Dit gebeurde, doch tot overmaat van ramp — hetgeen later hun geluk zou zijn — vergat men de Soedang mede te nemen, zoodat dit wapen der politie bij de arrestatie van Sauro Mangking in handen viel.

Daeng Manoedjoe zwierf nu met eenige volgelingen tusschen Maros en Malolo, Barana en Bangkala rond, doch daarna is nimmer meer iets van hem vernomen.

Behalve Sauro Mangking waren nog drie volgelingen van Daeng Manoedjoe gearresteerd. Daar echter de z.g. Soedang in handen der justitie was en dit hen zeker zou afschrikken van verdere deelneming aan de plannen van Daeng Manoedjoe, werden allen in vrijheid gesteld.

V.

Een volgend geval had in 1861 in het regentschap Oud Boeloekomba plaats, alwaar vier personen zich uitgaven voor Batara

Gowa, Aroe Mampoe, Karaeng Data en Saweri gading. Zijn de eerste drie namen ons reeds bekend, Saweri gading is de in het Boegineesche heldendicht *La Galigo* bezongen oude vorst van Loewoe, die door de Boegineesche vorsten als hun stamvader wordt beschouwd.

Zij trachten de regenten van Bantaeng (Bonthain) en Kadjang te bewegen, met hen gemeene zaak te maken en het Gouvernement afvallig te worden. Ziende, dat zij geen succes hadden en de bevolking geen geloof aan hunne beweringen hechte, trokken zij naar Kindang in Gowa, alwaar de bevolking, bemerkende dat zij bedriegers waren, den z.g. Batara Gowa doodde, waarna zijne aanhangers en volgelingen de vlucht namen.

De zucht naar avonturen was bij zijne drie metgezellen echter nog niet gedoofd, want in 1864 wisten zij zich in Bonthain eenigen aanhang te verwerven. Toen kwamen n.l. in de kampong Rappowa aldaar een persoon aan, zich noemende Galesa — zooons we zagen was dit de naam van Karaeng Data's naar Java gebrachten zoon — vergezeld van een groote stoet ruiters, der bevolking geneesmiddelen en djimats uitreikende. Het huis, waar deze Galesa zich ophield, werd dagelijks door een groot aantal personen bezocht, die hem dan versnaperingen en geschenken kwamen brengen.

De onruststokers werden in November 1864 opgevat, waarbij toen bleek, dat de drie bovenbedoelde personen zich uitgevende voor Aroe Mampoe, Karaeng Data en Sawerigading, met onzen Galesa de zaak op touw hadden gezet. Daar er geen voldoende termen aanwezig waren om hen te veroordeelen, werden zij echter op vrije voeten gesteld.

VI.

In April 1865 werd te Takalar zekere Andi Soemanga Roekka in hechtenis genomen, daar hij zich uitgaf voor een afstammeling van een vroeger vorst, zich Karaeng Lolo noemde en gewapend langs den weg liep. Hij werd voor de politierol met 20 rottanslagen en 8 dagen gevangenisstraf gestraft. Het bleek kort daarna, dat ook deze zich reeds een vrij grooten aanhang had weten te verwerven. In September toch van dat jaar kwam een inlander, in de wandeling Karaeng genoemd bij den controleur van Takalar om vergunning te vragen zich in Montjong Kombu te mogen vestigen, 't geen hem niet toegestaan werd, daar hij den controleur verdacht voorkwam. Eerst daarna bleek, dat genoemde Karaeng zich voor

een afstammeling van Karaeng Data uitgaf en zich te Kāmara beoosten Montjong Komba gelegen met een 300 tal volgelingen ophield, waaronder allerlei beruchte roovers en dieven. Die streek is altijd een vruchtbaar terrein voor dergelijke praktijken geweest. Dun bevolkt en buiten de sfeer liggende van de dagelijkse bemoeiingen der ambtenaren, hielden zich daar altijd min of meer georganiseerde rooverbenden op, welke de kleinhandelaren, die goederen van Gowa's bergland naar de vlakte brachten om daarvoor landbouwproducten terug te brengen en die handel met pikolpaarden dreven, molesteerden, beroofden en soms zelfs vermoordden. Pas in den laatsten tijd, na het meer krachtig optreden van het Gouvernement in dit gewest is daarin wijziging ten goede gekomen. Vooral de plaatsing in 1905 van een posthonder in die streken met een voldoende politiemacht heeft tot die verbetering veel bijgedragen.

Keeren we thans tot onzen Karaeng terug. Pogingen om hem in handen te krijgen faalden, daar hij de vlucht nam en zijn verblijfplaats onbekend bleef. In Mei 1866 echter bleek, dat een zekere zich te Aeng batoebatos (Galesong) gevestigd hebbende Baso daeng Matadjang niemand anders was dan de bovenbedoelde onruststoker. Een arrestatie was het gevolg. Daeng Matadjang bekende wel djimats te hebben nitgereikt, doch daarvoor geen geld of andere zaken te hebben ontvangen, en dat hij zulks op last had gedaan van Galesa Karaeng Lolo, denzelfde, die in 1865 tot een dracht rottanslagen en gevangenisstraf te Takalar was veroordeeld.

Het onderzoek, dat nu volgde, leverde voldoende termen voor een strafrechterlijke vervolging op en bij vonnis van den Landraad te Takalar dd. 17 Juni 1867 werd Baso daeng Matadjang tot 10 jaren dwangarbeid buiten den ketting veroordeeld wegens vagabondage, welke straf de Raad van Justitie tot 3 jaren terugbracht bij zijn arrest van den 3^{en} Juli d. a. v.

VII.

In Tompoboeloe, het aan Bonthain grenzende gedeelte van Gowa, vertoonde zich in 1867 een fraai uitgedoscht man, die beweerde I Pelō te zijn, de tweede zoon van Karaeng Data. Hij gaf voor uit den Hemel te zijn neergedaald om het indertijd aan zijnen grootvader Batara Gowa gepleegd onrecht te wreken en te herstellen. Hij verwierf zich zulk een aanhang, dat de vorst van Gowa het

noodig vond zelf met een gewapende macht derwaarts te gaan, en de rebelleerende kampongs in den asch legde. Hiertegen niet opgewassen, nam I Pelo de wijk naar Lokka in het Bonthainsche, waarheen hem een gedeelte van zijnen aanhang volgde, welhaast vermeerderd met een aantal Bonthainsche bergbewoners. Door het Bestuur werden nu maatregelen genomen den avonturier onschadelijk te maken. Hij werd te Lokka in een huis door het volk van den Soellewatang van Bonthain omsingeld en gedood.

Zijn hoofd werd naar Bonthain gebracht en daar herkenden sommigen het als toe te behooren aan . . . Asang, een in Februari t. v. vandaar gedrosten Javaanschen dwangarbeider in den ketting.

VIII.

Volledigheidshalve wordt nog melding gemaakt van een in 1868 te Balasoeka (Gowa) opgetreden bedrieger, die zich uitgaf voor Karaeng Panrita (Panrita is het Makassaarsche woord voor Pandita), hiermede te kennen gevende, dat hij iemand met bovennatuurlijke macht was. Hij was uit Tauralili afkomstig en had daar, zoowel als te Simbang, zeer veel familie, zoodat wellicht Karaeng Borong aan de zaak niet vreemd was. Sommige kampongs in N. O. Gowa sloten zich in hun geheel bij hem aan, waarom deze werden getuchtigd door den vorst van Gowa. Karaeng Panrita vluchtte noordwaarts en sloot zich aan bij den beruchten ex-matowa van Tjambatjamba, die het gebied der Bergregentschappen van de Noorderdistricten voortdurend onveilig maakte en zelfs een aanval waagde tegen het Bestuursstablisement te Tjamba. Van Karaeng Panrita zelf is nu dien weinig meer vernomen.

IX.

In het begin van 1871 werd nogmaals een ernstige poging gewaagd om het gezag omver te werpen. Reeds was Vrijdag de 3^e Februari van dat jaar als de dag bepaald, waarop Makassar zou worden afgehoopen en Gowa worden aangetast.

Een der hoofdaanleggers woonde te Makassar zelf en gaf zich uit voor Batara Gowa, terwijl deze in verbinding stond met iemand in de onderafdeeling Tallo, die Karaeng Data beweerde te zijn. Deze laatste had zich reeds eenige maanden als een groot geneeskundige voorgedaan, en dagelijks verzamelde zich een groote menigte menschen

bij hem, die hem slechts kruipende naderden en hem allerlei geschenken in den vorm van levensmiddelen en andere zaken aanboden. Telkens bracht hij zijne aanhangers naar den z.g. Batara Gowa te Makassar, die hen dan een briefje gaf voorzien van een tjap, die geheel met een vorstelijk tjap overeenkwam. De meeste aanhangers waren lieden van Tallo, doch ook waren er vele uit Makassar, de Noorderdistricten en Gowa in het complot opgenomen. Zelfs een Gowasch hoofd, de taetowa van Rappo tijdoo, hing hem aan en bleef bestendig bij hem wonen, terwijl des nachts de woning beoorloofd bewaakt werd.

Toen al deze berichten den Magistraat te Makassar ter oore kwamen, viel de verdenking onmiddellijk op den ons reeds bekenden Baso daeng Matadjang, hierboven sub VI genoemd, die zijne drie strafjaren in de Lampongsche districten had doorgebracht en daarna naar Makassar was teruggekeerd. Hij toch woonde juist op de plaats, waar zich volgens de verkregen inlichtingen de zich noemende Batara Gowa zou ophouden. Hij werd daarom wederom gearresteerd en hoewel hij alles ontkende, werden er bij hem papieren gevonden, die voldoende bewezen, dat de ingekomen berichten niet geheel onjuist waren.

Onderwijl was ook meer bekend geworden omtrent den pseudo Karaeng Data. Deze bleek een zekere Daeng Pasolong van kampoung Boeng te zijn. Hij werd eveneens in hechtenis genomen. Bovendien werd op het in den Straat van Makassar gelegen eiland Klein Balang een derde medeverdachte, Daeng Matoetoe, gearresteerd, te wiens huize op een aantal papieren, 10 geweren, verscheiden lansen, een vaandel en eenige bissoegereedschappen (voorwerpen door de bissoe's gebruikt) beslag gelegd werd.

Behalve deze drie hoofdpersonen werden nog eenige aanhangers mede achter slot en grendel gezet, doch, daar er geen termien waren hen verder te vervolgen, spoedig wederom op vrije voeten gesteld.

Daeng Pasolong verklaarde nu, dat hij als sauro (doekoeng) te Boeng woonde en vernomen had, dat zich te Makassar een vorstelijk persoon ophield, die aldaar van Java was aangekomen, hetgeen hij geloofd had op grond van familieoverleveringen. Daarop was hij o. a. met zekeren Boela daeng Matola — die zich ook in preventieve hechtenis bevond — naar dien vorst gegaan, die zich Audi Njampa noemde en dezelfde was als Daeng Matadjang. Deze had hem op de wijze als een vorst zijne onderdanen bij zich toeliet, ontvangen en hem medegedeeld, dat hij de rechtmatige pretendent voor den

Gowaschen troon was en nu het voornemen koesterde dien spoedig in bezit te nemen. Daartoe had Andi Njampa hem verzocht al zijn gewezen patiënten over te halen gemeene zaak met hem te maken, hetgeen hij gedaan had.

Merkwaardig is wederom, dat Karaeng Borong ook in deze zaak gemengd werd. Althans had Daeng Pasolong eenige dagen voor zijne arrestatie een brief aan hem gezonden, die van Daeng Matadjang afkomstig was, grootendeels wartaal inhield, maar waaruit toch zooveel bleek, dat de schrijver zich Daeng Njampa noemde en zich, evenals Karaeng Borong, tot de rechthebbenden op den Gowaschen troon rekende.

Karaeng Borong en diens zoon, de Regent van Tanralili, brachten — wel toevallig — dien brief pas eenige dagen na Daeng Pasolong's arrestatie bij den Assistent-Resident van Maros, verklarende, dat een onbekend persoon hem tijdens de afwezigheid van den Regent gebracht had en dat beiden in het geheel niets met de zaak te maken hadden. Niettegenstaande de bezorger van den brief — Daeng Matola — pertinent beweerde den brief aan Karaeng Borong zelven overhandigd te hebben in het bijzijn van den Regent van Tanralili, en dat deze beiden daarop een paar lieden naar Daeng Njampa gezonden hadden, die hem evenwel niet aantroffen en onverrichter zake terugkeerden, is naar de waarheid van die bewering nimmer een onderzoek ingesteld. Wel teeknend voor onze verhouding tot het Tanralilische regentengeslacht!

De op het eiland Klein Balang gearresteerde Daeng Matoetoe bleek ook geen onbekende te zijn, daar hij dezelfde was als de hierboven sub VI genoemde Andi Soemanga Roekka, die het in 1865 te Takalar, onder den naam Karaeng of Karaeng Lolo, de politie had lastig gemaakt en zich toen door de vlucht uit hare handen had weten te houden. Daarom werd hij naar Takalar opgezonden om voor de in die afdeeling gepleegde feiten vervolgd te worden. Hier veroordeelde de Landraad hem wegens vagabondage en oplichting tot 3 jaren dwangarbeid in den ketting, voorafgegaan door tentoonstelling gedurende $\frac{1}{2}$ uur, welke straf de Raad van Justitie te Makassar bij arrest van den 27^{en} November 1871 tot 2 jaren dwangarbeid buiten den ketting terugbracht.

Daeng Matadjang, Daeng Pasolong en Daeng Matola werden naar de Rechtbank van omgang verwezen, welk college den laatste vrijspak, maar de beide eerstgenoemden schuldig verklaarde aan samenspanning, ten doel hebbende burgeroorlog te verwekken tusschen

ingezetenen van Nederlandsch-Indië, en wel de eerste na reeds ter zake van misdrijf te zijn veroordeeld geweest; het veroordeelde hen respectievelijk tot 18 en 15 jaren dwangarbeid in den ketting, voorafgegaan door een half uur tentoonstelling onder de galg,

Het Hooggerechtshof echter achtte alle feiten van «samenspanning om den Koning van Gowa te verdrijven en zich van zijn troon meester te maken en daartoe des noodig met een gewapende bande in het rijk Gowa eenen inval te doen» als voldoende rechtens bewezen, maar ontsloeg de beklaagden van alle rechtsvervolgving ter zake en gelastte hun onmiddellijke invrijheidsstelling, aangezien het rijk Gowa geen deel van het Nederlandsch-Indisch grondgebied was en «er geen contracten of overeenkomsten bekend waren, waardoor aan de onafhankelijkheid van het rijk Gowa een einde zou zijn gemaakt, op grond waarvan deszelfs grondgebied als Nederlandsch-Indisch grondgebied te beschouwen zou zijn», en dat bijgevolg de aan beklaagden ten laste gelegde feiten noch misdrijf noch overtreding daarstelden.

Hoewel de plaatselijke autoriteiten dus een zware straf noodzakelijk achtten, vooral in het belang der openbare rust en orde, werden de beschuldigten op vrije voeten gesteld wegens juridische overwegingen, die geen rekening hielden met de toestanden in de inlandsche Maatschappij, een euvel, dat zich in latere jaren nog veel erger zou doen gevoelen, daar het bij Staatsblad 1882 N° 22 afgekondigde Reglement op het rechtswezen voor dit gewest al zeer weinig bij die toestanden past.

X.

Een hoogst merkwaardig geval deed zich in 1898 in de onderafdeeling Bangkala voor.

Tot recht begrip der zaak dient men evenwel een 7-tal jaren terug te gaan, toen het gerucht zich verspreidde, dat er in het gehucht Bangkala een vrouw met name Sitti Amma was, echtgenoot van zekeren Pasirai, die 4 jaren lang in gezegende omstandigheden verkeerde, terwijl de bevalling nochtans op zich liet wachten. Het vrij bemiddelde echtpaar, uiterst verlangend naar de geboorte van het kind, voor hetwelk zij in verband met zijn lang in ongeboren staat blijven reeds met ontzag vervuld waren, zegde het reeds een groot gedeelte zijner bezittingen, als goud en zilverwerken, kostbare wapens en karbouwen toe. De bevalling bleef echter uit, terwijl

het voor de omstanders merkbare teeken van den zwangeren staat langzamerhand verdween. De toenmalige controleur van Takalar meende hierin een geval van vleeschboom te zien.

Geen wonder, dat een listig avonturier daarin een in hooge mate geschikt middel vond om er voor zich munt uit te slaan. Een te Bangkala wonende Boegineesche rondventer, Daeng Pasaoe, verliet plotseling die onderafdeeling na zich vermoedelijk geheel van alle omstandigheden, die hem later dienstig konden zijn voor het welslagen van zijn slim overlegd plan, op de hoogte te hebben gesteld en verscheen na 3 jaren, vergezeld van een 12-tal landgenooten voor Sitti Amma. Een hunner stelde Daeng Pasaoe voor als Karaeng Data, het kind, waarvan zij 3 jaren geleden zoo lang zwanger was geweest! Tevens betoonde hij dezen slaafschen eerbied o. a. door zijne voeten te wasschen. Toen ook Karaeng Data de woorden van Daeng Pasaoe bevestigde, was Sitti Amma in volle verrukking en met diepen eerbied vervuld voor dezen haren goddelijken zoon. Zij waagde het in nederigen hoogmoed het in hare oogen bovennatuurlijke wezen „kind“ te noemen, terwijl het kind zich nederboog en haar wederkeerig „moeder“ heette. Nog verder ging de z. g. zoon, om het geloof der moeder te sterken en zich zodoende te verzekeren van zijn vuilen toeleg. Immers hij beweerde nimmer de moederborst te hebben genoten, welke behoefte van den zuigeling zich thans aan hem opdrong, waarom hij de moeder verzocht dezen lust nu nog te willen bevredigen. Trotsch op het verzoek van haren met een mysterieus waas overtoogen zoon, aarzelde de moeder geen oogenblik het kind aan haren boezem te koesteren en met een gemoed vol list en bedrog zoog, met in-valsche naïviteit, dit „kind“ aan de moederborst.

Overtuigd, dat de zaak nu gewonnen was, begon Karaeng Data — door Daeng Pasaoe volkomen ingelicht — dadelijk een aanslag op de bezittingen van Sitti Amma te doen, die hem als ongeboren vrucht reeds waren toegezegd. Van de karbouwen werden er aanstonds twee geslacht tot het bereiden van een feestmaal.

Het gehucht Bangkala, doordrongen van de heiligheid van Karaeng Data, vereerde hem afgodisch, terwijl gaven van verschillende aard hem ruim toevloeden.

Karaeng Data verklaarde nooit geboren te zijn, maar uit den Hemel te zijn neergedaald en als zoon van Batara Gowa de eenige en ware vorst van Laikang, Binamoe en Bangkala te zijn, welke streken reeds in zijn bezit waren, zullende hij binnenkort ook Gowa

aan zich onderwerpen. Hij eischte, dat een ieder hem, evenals zijne metgezellen dat deden, niet alleen eer zou bewijzen, maar vooral offers in goud en zilver zou brengen. Bovendien werden aan de goedgelovige bevolking djimats verkocht, stukjes papier met figuren en Arabische karakters, waarvoor men f 0.25 per exemplaar betaalde. De djimats konden de bezitters tot boven het aardse opvoeren en als het ware één doen worden met de Godheid.

Hoewel er velen waren, die een volkomen vertrouwen in de bedriegers stelden, sloeg geen der hoofden in de onderafdeeling Bangkala geloof aan hunne woorden. Een poging om Karaeng Data in hechtenis te nemen, uit Bangkala ondernomen, mislukte door het dрист optreden van Daeng Pasaoe en zijne makkers, waarom kort daarop de thans overleden controleur Pieters van Takalar derwaarts ging om de arrestatie te bewerkstelligen. Door diens tactvol optreden slaagde men erin de woning waarin de bende zich ophield te omsingelen, toen allen daarin nog aanwezig waren, maar toen Daeng Pasaoe zich met getrokken kris in de deur vertoonde was de menigte, wie thans de schellen van de oogen waren gevallen, niet meer te houden. Twee schoten knalden en Daeng Pasaoe had opgehouden te bestaan. In het tumult, dat daarop ontstond, wist Karaeng Data, wiens ware naam bleek Malondong te zijn, te ontsnappen, doch later werd hij te Boeloekomba, toen hij zich gewapend tegen zijne arrestatie wilde verzetten, neergelegd.

Batara Gowa in deze eeuw.

I.

Zooals uit het opschrift van dit hoofdstuk blijkt en bovendien reeds vroeger werd vermeld, behoort de verschijning van Batara Gowa geenszins tot het verleden. Zeer onlangs nog hebben zich in het gebied van Takalar — mogelijk ook elders — personen opgeworpen als Batara Gowa of Karaeng Data. Niet altijd was daaraan politieke beteekenis te hechten, terwijl bovendien de bedriegers telkenmale spoedig ontmaskerd werden.

In April 1902 vertoonde zich zekere Paëte in het gebied van den Glarrang van Aëng batoe batoe (Galesong) ten huize van de vrouw Alang Amma Borra. Met behulp van haar verkondigde hij Karaeng Data te zijn. Een honderdtal lieden bezochten de woning geregeld en offerden geld, waarvoor zij djimats kregen, stukjes papier met Arabische karakters beschreven, en wat gewijde water.

De handelende personen werden, alvorens hun optreden voor rust en orde gevaarlijk kon worden, door het voortvarend optreden van den controleur Logemau in hechtenis genomen en voor het Magistraats-gerecht wegens het verkoopen van djimats gestraft.

II.

Toen ik in Juli 1902 tijdelijk met het bestuur van de afdeeling belast werd, welke thans definitief aan mijne zorgen is toevertrouwd, kreeg ik uit Makassar de nitdrukkelijke opdracht mede een nauwkeurig onderzoek in te stellen naar een zich te Sawakoeng ophoudend persoon, die zich voor Batara Gowa uitgaf. Dat onderzoek bracht aan het licht, dat het hier wederom de gewone bedriegerijen gold, die de domme menigte van een geslepen avonturier te slikken kreeg.

Zooals dat met dergelijke sujetten gewoonlijk het geval is, was ook de hier optredende oplichter onder verschillende namen bekend. Op dien tijd noemde men hem gewoonlijk Massa of Massagoeni daeng Mangemba, doch vroeger noemde hij zich ook Mamboewa, Mallawakang daeng Mangemba, of Baddolahi daeng Matoetoe. Hij gaf zich uit voor Batara Gowa of Karaenna Garring Poewnia (de vorst van de cholera), voorspellende, dat er cholera zou komen, waartegen hij echter de voorbehoedmiddelen had in den vorm van stukjes hout, die men aan een touwtje om de heupen moest dragen. Ook hier was gewijd water wederom een goed medicijn. Bovendien verkregen de patiënten een papieren djimat en dat alles voor f 0.25 en 3 duiten. De patiënten moesten dan in een kom met water kijken en als ze dan slechts half hun lichaam zagen, betaalden ze nogmaals 25 cent. Niet alleen dat hij voorbehoedmiddelen en medicijnen tegen de cholera kon geven, zijn macht strekte zich heel wat verder uit, want hij kon zelfs menschen, die aan de vreeselijke ziekte overleden — mits zij niet langer dan drie dagen dood waren — het leven hergeven!

Batara Gowa was immer vergezeld van een 10tal gewapende volgelingen, terwijl de lansen met gouden beslag die voor hem nitging en de gouden sirihdoos, die achter hem aangedragen werd, hem in de oogen der bevolking tot een waarachtig vorst stempelden. Hij was bovendien in het bezit van eenige vuurwapenen, waarmede telkens, wanneer hij met zijne geneeskundige praktijken begon, schoten werden gelost. Hij verklaarde vroeger een broeder te zijn geweest van den te Sawakoeng wonende Mappasangang daeng Matta-

jaug, te wiens huize hij daarom zijn intrek nam, welke broeder meer dan 30 jaren geleden naar Java was verbannen (Massa was zelf nauwelijks 30 jaren oud!) Op Java was hij aan de cholera overleden, waarom men hem ergens aan de kust had begraven. Het graf omsloot echter niet lang zijne beenderen, want in den nacht steeg hij daaruit op en keerde in het leven weer. Aan het strand staande passeerde daar juist een prauw van Bira (Zuid-Celebes), die hem opnam en waarmede hij te Bira in Kadjang arriveerde. Vandaar ging hij over Boeloekomba, Bonthain en Djenepono naar het eiland Laya (ressorteerende onder Tallo), alwaar hij zich in den echt vereenigde met Indara, om zich daarna naar Sawakoeng te begeven. Bij wijze van ornamenten of rijkssieraden werden eenige vlaggetjes en een groote pajoeng meegevoerd en op den zolder bij Daeng Mattajang opgeborgen. Ook te Sawakoeng viel een jonge vrouw, Tidja, de eer te beurt zijne levensgezellin te worden.

Toen ik te Sawakoeng een poging deed hem in handen te krijgen, was hij reeds naar Limboeng in Gowa vertrokken, alwaar het Gowasch Bestuur hem ook in hechtenis trachtte te nemen, echter zonder resultaat. Hij vluchtte eerst zuidwaarts naar Polombangkeng en vandaar wederom noordelijk naar Maros en Pangkadjene. Het bleek toen, dat een zekere zich noemende Karaeng Towa in het Pangkadjenesche een medeplichtige van hem, zoo niet de hoofdanlegger van de onderneming was.

Voortdurend door de politie achtervolgd, werd Massa daeng Mangemba eindelijk in de volgende maand te Makassar opgevat. Er bleken echter geen termen aanwezig te zijn voor een strafrechterlijke vervolging, noch voor het nemen van den politieken maatregel, bedoeld in artikel 47 van het Regeeringsreglement, zoodat hij na eenigen tijd wederom op vrije voeten werd gesteld.

III

Het laatste geval, waarvan ik melding moet maken, handelt in 1904 in de onderafdeeling Bangkala, toen nog ressorteerende onder Takalar. Een Boeginees, met name Labadoe, had zich aldaar gevestigd om op kosten der goedgelooovige bevolking te leven door haar djimats te verschaffen en haar wijs te maken met bovennatuurlijke macht begiftigd te zijn. Hij beweerde een kleinzoon te zijn van Karaeng Data en dit alleen gaf hem bij de menigte de gewenschte reputatie. Daar juist gedurende zijn optreden een

groot gedeelte van het te velde staande gewas door muizen vernield werd, verweet een gedeelte der bevolking hem die plaag, waardoor er als het ware twee partijen ontstonden, waarvan de een Labadoe aanhing, de andere hem een bedrieger schold. Zij stonden zoo vijandig tegenover elkaar, dat er soms kleine twisten ontstonden.

Labadoe had zijn intrek bij niemand minder dan den imam te Tjamba kalolo genomen, alwaar hij zich binnen een klamboe verdekt opstelde en alzoo zijn leerstellingen verkondigde en — hierop kwam het natuurlijk neer — de offers en giften in ontvangst nam. Ten einde uitbreiding van zijne praktijken te voorkomen, werden hij en de genoemde imam in arrest genomen, doch later wederom op vrije voeten gesteld, daar ook hier geen termen voor een strafrechtelijke vervolging aanwezig waren. Onnoodig te zeggen dat de imam van Tjamba kalolo onmiddellijk als zoodanig door een ander vervangen werd.

Besluit.

Bij al de verschijningen van Batawa Gowa of Karaeng Data valt het op, hoe zich telkens zeer velen laten misleiden en in vol vertrouwen geloof hechten aan de beweringen van bovennatuurlijke macht van avonturiers en gelukzoekers. Hoe weinig er voor dergelijke lieden noodig is zich de door hen gewenschte positie te verschaffen moge hiervan blijken, dat omstandigheden geheel buiten den wil van den persoon zelf hem in de oogen der inlandsche bevolking met een mysterieus waas kunnen omkleeden. Een hoogst koddig voorbeeld moge dit nader toelichten.

Toen n.l. de Gouverneur Kroesen op het einde van 1905, dus kort na de eigenlijke expeditie tegen Gowa, zijne eerste tournee in het na dien als zelfstandig zelfbesturend landschap gecreëerde landschap Zuid-Gowa maakte en een bezoek bracht aan den toen juist in aanleg zijnden weg Palleko-Tetebatoe, verspreidde zich het gerucht, dat de Gouverneur nu pas de echte Batawa Gowa was, want dat hij om zoo te zeggen zonder slag of stoot Gowa had vermeesterd!

Ik heb later hoofden uit dat landschap in ernst hooren verklaren, dat zij daaraan waarnchtig geloofd hadden en dat het gerucht reeds de ronde had gedaan in het gebied bezuiden de Djena berang of Rivier van Gowa, voor dat de expeditie een aanvang nam, om welke reden de bevolking van die streken zich van allen tegenstand tegen het Gouvernement — of Batawa Gowa dan! — onthouden had.

Toen ik gekscherende de waarheid van dit wondere verhaal beaamde en hen vroeg of zij in mij dan niet zijnen zoon Karaeng Data hadden herkend, had ik zelfs eenige moeite hen te overtuigen, dat ik niet in ernst had gesproken.

Uit al het bovenstaande volgt voldoende, dat de Batara Gowa-quanestie zeker nog niet tot het verleden behoort, doch ook tevens, dat een snel ontmaskeren der bedriegers om ongewenschte uitbreiding van dergelijke bewegingen te voorkomen niet alleen mogelijk, maar ook noodzakelijk is in het belang van rust en orde.

Takalar, September 1907.

LINGUISTIC SURVEY OF INDIA.

DOOR

H. KERN.

Van deze zoo belangrijke uitgave eener reeks van monografieën over de talen en tongvallen van geheel Britsch Indië, een uitgave die wij aan 't krachtig initiatief van Dr. G. A. Grierson te danken hebben, verschijnen de deelen met bekwamen spoed. Vóór ons ligt nu Vol. IX, Part. III, waarin behandeld worden talen behoorende tot de centrale groep der Indo-Arische familie, n.l. de Bhil-dialekten, omvattende Khāndē'si, Baṇjārī of Labhānī, Bahrūpiā, enz.

Het gebied waar deze talen inheemsch zijn kan beschreven worden als een onregelmatige driehoek, met den top in de Arawalibergen, terwijl de basis ongeveer overeenkomt met de zuid-oostelijke grens van het district Khandesh. Dit grensgebied tusschen Rajputana, Central India, de Central Provinces en de Presidency Bombay, wordt bewoond door verschillende stammen, bekend onder de namen van Bhils, Ahirs, enz. De geheele bevolking, die binnen dit gebied de genoemde talen spreken, bedraagt ongeveer 4 millioen zielen, doch ook in andere streken van Indië treft men Bhils aan; zoo in verschillende districten van Berar; de zwervende stammen van Bhils in den Panjāb, de United Provinces, tot zelfs in 't Midnapur-district van Bengalen. Ahirs worden overal in Noordelijk India aangetroffen, maar alleen de Ahirs in Kach spreken een tongval welke op die der Bhils en bewoners van Khandesh gelijkt.

Het merkwaardige van de in 't vermelde Deel der Survey behandelde talen is dat ze gesproken worden door een bevolking welke niet van Arische afkomst is en dus oorspronkelijk een geheel andere taal, hetzij Drawidisch of Mupḍa, moet gehad hebben. Van de Bhillas en Abhiras — zou luiden de namen in ouderen vorm — wordt bij oude Indische schrijvers gewag gemaakt; zij worden onveranderlijk beschreven als Wilden, roofziek, en wreed behagen scheppende in bloedige menschenoffers. Zij zijn buiten kijf niet van Arisch ras, maar of zij tot de Drawidische, dan wel de Mupḍasche familie behooren, is, zooals boven reeds in 't midden werd gelaten, nog niet uitgemaakt.

Het voorkomen van enkele Drawidische woorden beteekent natuurlijk weinig, daar die licht ontleend kunnen zijn. Intusschen zou ik voorloopig en onder alle voorbehoud geneigd zijn de Bhilla's en Abhira's voor Drawida's van afkomst te houden, en wel om twee redenen. Vooreerst omdat bij de oude Indische schrijvers de geluchten der onbeschaafde Bhilla's palli heeten, een woord dat door 't Sanskrit kennelijk aan een Drawidische taal ontleend is: Tamil palli, hedendaagsch Kanareesch halli, ouder palli, enz. Ten andere weten wij, dat reeds in overouden tijd Abhira's in 't Indusgebied, Oostelijk van Beluchistan woonden, gelijk trouwens thans nog niet ver daar van daan in Kach. Nu is het bekend dat de Brahui's in Beluchistan van Drawidische afkomst zijn. De Abhira's vormen dus een schakel tusschen de Brahui's en de Drawidische volken in Dekkhan, hoewel de schakel doorgebroken is door Ariërs, nl. de Mahratten.

Voor de degelijke wijze waarop de hoofd-redacteur en zijn medewerker, Dr. Sten Konou te Kristiania, de verzamelde bouwstof verwerkt hebben past een woord van hoogen lof; hetgeen bedenkingen tegen enkele meeningen niet uitsluit. Ten bewijze van belangstelling veroorloof ik mij hier slechts één punt ter sprake te brengen. Het betreft de opmerking welke voorkomt blz. 10 en aldus luidt:

„Finally, we may note the suffix *u* of the past tense. It is, of course, quite possible that this suffix is identical with the Aryan *l* in Marāthi and other languages. On the other hand, it can also be compared with the Dravidian suffix *n*. Compare Tamil *ōḍunēn*, I ran. The Dravidian *n*-suffix has, in other dialects, a very wide use, and this fact can perhaps be adduced in order to explain the occurrence of the *n*-suffix in Bhili in other tenses than the past.”

Hierteen is op te merken dat bedoeld suffix niet *n* is, maar *in*, zoodat de *i* een wezenlijk bestanddeel, ja 't voornaamste is, al wordt in het Telugu onder bepaalde omstandigheden de *i* soms verdoft tot *a*. Om het hier beweerde te staven is het noodig een blik te slaan op de vorming van 't Praeteritum in 't Drawidisch.

Deze Tijd dan wordt gevormd door aanbechting der persoonlijke voornaamwoorden bij een werkwoordelijk bestanddeel, dat Engelsche schrijvers hestempelen als Verbal Participle, Grail als Adverbial Participle, Beschi als Gerundium. Deze laatste benaming is voor een gelijkwaardigen vorm van 't werkwoord zeer gewoon in andere talen; in 't Russisch noemt men dien *Djejepric'astije*; in de inheemsche spraakkunst *Viueiyeccam*, d. i. onvolledig werkwoord.

Het Gerundium gaat in het Tamil uit op *tu* (na zachte letters

uitgesproken du) of op i, naar gelang van de klasse waartoe het werkwoord behoort. Deze suffixen worden gehecht aan den wortel of verbreedten wortel des werkwoords. Bijv. *s'eydu* (gespeld *ceytu*), gedaan hebbende, *ποιήσας* van w. *s'ey*; *vandu* (voor *vardu*), gekomen zijnde, *παρελθών* van w. *var*; *ottu* (voor *oktu*), geleken hebbende, van w. *ok*. Daarentegen *āki*, verzacht *āyi*, geworden zijnde, van w. *āk*; *ākki*, voortgebracht hebbende, van w. *ākki*; *pōgi*, verzacht, *pōyi*, gegaan zijnde, van w. *pōg*¹.

In 't Kamreesch vindt men dezelfde verdeeling tusschen de twee suffixen als in het Tamil. Dus *kanḍu*, gezien hebbende, = Tamil *kanḍu*, van w. *kāṇ*; *koṭṭu*, gegeven hebbende, van w. *koḍ* of *koḍu*, eenigszins afwijkend van Tam. *koḍuttu* van den verbreedten stam *koḍuk*; *āgi*, verzacht *āyi*, = Tam. *āgi*, *āyi*; *hōgi*, verzacht *hōyi*, = Tam. *pōgi*, *pōyi*.

Het Telugu wijkt in zooverre af, dat het eene suffix, *tu*, geheel verdrongen is door 't andere, *i*. Dus heeft het *cēsi*, (voor *cēyi*), gedaan hebbende, tegenover Tam. *šeydu*; *kani*, gezien hebbende, maar Tam. en Kan. *kanḍu*; *koni*, genomen hebbende, tegenover Tam. en Kan. *koṇḍu*. In overeenstemming met Tam. en Kan. *agi*, *āyi* echter is *āya*, waarin de *a* een verdoubling van *i* is. Zoo ook *pōya* = Tam. Kan. *pōyi*. In de litterarische, een ouder standpunt vertegenwoordigende taal zijn sporen van *tu*. Zoo luidt bijv. de 1ste enk. van 't Praeterium van *āḍu*, spelen, *āḍitini*, waarmede Caldwell² vergelijkt Kan. *āḍidenū*, ik speelde. Of nu dit *ti* ontstaan is uit *tu*, dan wel uit samensmelting van *tu* met *i*, is een vraag die wij hier knunen laten rusten.³

Het zgu. Relative Participle wordt gevormd door achter 't Gerundium *a* te voegen. Dus *šeyda*, — volgens een vaste klaukwet valt *u vōr a* uit — „die gedaan heeft“; *agina*, *āyina* of *āgiya*, die was; Telugu *cēsina*, die deed. Men vindt hier dus een *u* aan tusschen de *i* en *a*. Hetzelfde geval doet zich voor bij 't Praeteritum Indicatief. Dus *šeydēn*, ik deed; Tel. *cēsānān*; *āginēn*, *āyinēn*, ik ben geworden, ik was. De 3de pers. als het onderwerp een woord van 't onzijdig geslacht is, luidt *šeydadu*, Tel. *cēsinaṇḍi*.

De vraag is hoe 'die *u* te verklaren? Is het eenvoudig een ingeschoven klank ter vermijding van hiaat? Caldwell is geneigd

¹ De *g* heeft de uitspraak van de Hollandsche *g*.

² Comparative Grammar of the Dravidian languages (2de druk), p. 359 vgg.

³ Het waarschijnlijkste is dat *ti* uit *tu* ontstaan is, want Tel. *adi*, antwoordt aan Tam. en Kan. *adu*, dat. Zoo ook *idi*, dit, = Tam. en Kan. *idu*.

het daarvoor te houden¹, hoewel hij niet verzuimt op te merken dat de inheemsche grammatici niet *i*, maar *in* als teeken van 't Praeteritum beschouwen. Ook erkent hij dat de Kanareesche vormen als *mādi*-(d)-a, die deed, en *mādi*-(d)-anu, ik deed, moeit baren. Niettemin komt hij tot de slotsom welke hij aldus formuleert: „Now though this *d* of the Canarese is certainly euphonic in its present use, it has been shown that there is reason for suspecting it to be derived from *d*, the old sign of the preterite; and if the supposition be correct, it would follow that the Tamilian *n*, which corresponds so perfectly to the Canarese, may be derived from the same source as *d*, and euphonically altered from it.”

Als ik het wel begriip, is er eenige tegenstrijdigheid in de redeneering van Caldwell. Het is zeker denkbaar dat een *n* uit een oudere *d* voortgekomen is, want niets is zoo gewoon in de Drawidische talen als de overgang van *d* (*d*, *dr*) in de nasaal van hetzelfde orgaan. Maar dan kan *d* zich even goed uit *n* ontwikkeld hebben als omgekeerd. Ik zou denken dat de inheemsche grammatici te recht in voor den oorspronkelijken vorm houden, en wel om de volgende reden.

De 3ps. enk. onzijdig van 't Praeteritum van *āga*, worden, luidt *āyit't'n*, Kanareesch *āyittu*; naast *āyit't'n* heet het gewestelijk *āyicu*, waarin de *cu* ontstaan is door palataliseering onder invloed van de *i* in de voorafgaande lettergreep. De dubbele *tt* kan hier alleen ontstaan zijn door assimilatie van *nt*; *āyit't'n* staat dus voor *āyintu*, en dit voor *āyin-adu*. Doch ik erken dat dit niet streng te bewijzen is, want men kan zeggen dat in 't oudere *āyinadu* de *n* was ingeschoven.

Hoe het zij, in geen geval mag men zeggen, zooals in de aangehaalde plaats uit de Linguistic Survey geschiedt, dat *n* het kenmerk is van 't Praeteritum in het Drawidisch, en wat t. a. p. als Praeteritum wordt aangevoerd, nl. *ōdunēn*, ik liep, is een vergissing; het woord luidt *ōdīnēn*. De *i*, zooals vroeger reeds werd opgemerkt, is een onmisbaar bestanddeel van het suffix in oorspronkelijken vorm, onverschillig of men de meening van Caldwell deelt of niet.

Men beschouwe de uitvoerigheid waarmede ik een enkel mijns inziens niet gelukkige gissing bestreden heb, als een bewijs van belangstelling in 't onderzoek der hedendaagsche talen en tongvallen in 't wijduitgestrekte Britsch-Indisch gebied, een onderzoek even kloek ondernomen als krachtig voortgezet.

¹ Op c. p. 393, vg.

I. DE EERSTE ZANG VAN DEN NĀGARAKRĒTĀGAMA.

DOOR
H. KERN.

Reeds meermalen is de aandacht gevestigd geworden op de neiging tot godsdienstig-wijsgeerig syncretisme waarvan Oudjavaansche geschriften, meer inzonderheid van Mahāyānistische dichters, blijk geven. In den Sutasoma, een romantische bewerking van een bekend Buddhistisch Jātaka, dat op zijne beurt niets anders is dan een voor didaktische doeleinden pasklaar gemaakte vervorming van den Kalmāṣapāda-mythe, wordt de stelling verkondigd dat Buddha en Īiwa in wezen één zijn. Dit kunnen wij volkomen beamen, wanneer wij ons op nihilistisch standpunt plaatsen. Immers volgens een zekere Mahāyānistische theorie, zooals die o. a. in een inscriptie van Battambang voorkomt, is Buddha in wezen kha, d. i. de ledige ruimte. Een ander woord voor kha is ākāṣa, en tevens wordt het als synoniem beschouwd met cūnya, leeg, nul. Maar als verpersoonlijking van ākāṣa wordt ook Īiwa beschouwd. Men verkrijgt dus deze vergelijkingen:

Buddha = kha = ākāṣa = cūnya

en

Īiwa = ākāṣa = kha = cūnya.

Derhalve:

Buddha = Īiwa = O.

Men kan nog meer hieraan toevoegen. In Chāndogyopaniṣad 7, 12, 2 leest men: sa ya ākāṣam brahmety upāste, d. i. hij die den ākāṣa (den onbegrensden ijlen nether) als het brahman vereert. Hieruit volgt dat er waren die het brahman (het hoogste beginsel) met ākāṣa vereenzelvigden. Doch het brahman is naar mystieke opvatting ook = ātman (algeest, 't hoogste levensbeginsel). In 't Bhāgavata-Purāṇa¹ wordt de stelling uitgesproken, dat kha het

¹ Bh. P. 3, 5, 31.

kenmerk van den ātman is. Hieruit volgt nu deze reeks van gelijkstellingen :

Buddha = Īwa = brahman = ātman = kha = cūṇya = O. Zoo komen wij tot de lijfspreuk der Mādhyamika's, de fine fleur der Mahāyānisten : sarvaṃ cūṇyam, Al = Nul. Nihilistischer kan de verst vooruitstrevende filosoof het niet verlangen.

Het merkwaardige in den zang waarmede de Nāgarakrētāgama opent is niet alleen dit, dat de dichter, Prapañca, Īwa-Buddha als een twee-eenheid beschouwt, maar dat met dit denkbeeldig wezen verder vereenzelvigd wordt datgene wat in elke sekte, godsdienstige of wijsgeerige, als hoogste voorwerp van vereering beschouwd wordt. Als vertegenwoordiger van dat hoogste hier op aarde en in den tijd, geldt voor den hofdichter Zijne Majesteit de Koning Hayam Wuruk, anders genaamd Rājasanagara. Bij zulk een gezindheid vergeleken, is zelfs het verst gedreven Byzantinisme maar kinderspel. Of nu het volk in het algemeen die gezindheid deelde, mag betwijfeld worden. Ook buiten Java vindt men, gelijk bekend is, voorbeelden genoeg dat het hoofd van den Staat goddelijke vereering genoot; hetgeen niet wegnam dat menigmaal zoo'n soort god door lieden uit zijn volk of door zijn eigene liefhebbende verwanten als een hond uit den weg werd geruimd. Wat nu Java betreft, is er op grond van historische berichten reden om te twijfelen of de hofdichter in den vorm, waarin hij zijn slaafsche gevoelens kleedt, eene volksovertuiging uitspreekt, maar wel mag men aannemen dat de niterlijke vormen van buitengewone onderdanigheid, waardoor de hedendaagsche Javanen zich nog van hun rasgenooten onderscheiden, overblijfselen zijn van hetgeen hun in de Middeleeuwen is ingeprent.

Na deze inleidende opmerkingen laat ik het woord aan den hofpoët :

1. Om nāthāya namostu te stuti niṁ atpada ri pada bhaṭāra nityaṇa |
saṁ sūkyame tēlēn iṁ samādhi Īwa-Buddha sira sakalaniskalatmaka |
saṁ Āri-Parwatanātha nātha niṁ anātha sira ta pati niṁ jagatpati |
saṁ hyaṁ niṁ hyaṁ inisṭy acintya niṁ acintya hana waya tēmah nireṁ jagat ||
2. hyāpi byāpaka sarwwatatwagata nirguṇa¹ sira riṁ apakṣa Waiṣṇawa |
riṇ Yogiṣwara poruṣēn Kapila Jambhala sakala sirān hyaṁ iṁ dhana |
āri-Wāgindra sirān hyaṁ sakalaṣāstra Manasija siren smarāgama |
riṁ wighnotsāranaprayoga Yamarāja sira makawala-ṁ jagaddhita ||

¹ H.S. nirguṇa tegen de maat.

Deze twee strofen kan men aldus vertalen :

„Om ! Hulde zij den Beschermcr, U ! lof van den steeds deemoedig zich buigende vóór de voeten van den Heer ! Die uiterst fijn onzichtbaar (aanwezig) is in 't diepst van 't (ekstatisch) gepeins, hij, (Ġiva-Buddha, (zoowel) met het stoffelijke verbonden, (als) onstoffelijk van aard ; Ġriparwatanātha, de beschermcr der hulpeloozen, hij, de heerscher over de wereldheerschers ; de god der goden, die beschouwd wordt als de (of : het) ondenkbare der ondenkbaren (of : van 't ondenkbare, 't allerondenkbaarste), (doch tevens) niterlijk (d. i. waarneembaar) bestaande door zijne incarnatie in de wereld ; aldoor-dringend, zich overal verbreidende, in al het zijde aanwezig, eigenschapsloos' is hij voor de Wijsnieten ; Ġgvara (God de Heer) voor de (theïstische) Yogins ; Puruṣa (individueele ziel) voor Kapila (d. i. voor de aanhangers van de Sāṅkhyafilosofie) ; Jambhala in concreten vorm is hij als de god des rijkdoms ; Wāgindra (de Heer des Woords, Brahma) is hij als de god van alle wetenschappen ; de Minnegod is hij in de leer der Minnekunst ; in de middelen om hindernissen uit den weg te ruimen is hij Koning Yama, die het heil der wereld ten waarborg strekt.“

De dichter heeft zijne metaphysische theorieën in zulk een waas van diepzinnige wijsheid gehuld, dat ze eenige toelichting behoeven, die ik zal trachten te verstrekken, voor zooverre ik 's mans bedoeling begriip.

Het woordje om, waarmee 't gedicht opent, klinkt bedenkelijk onbuddhistisch. Maar we weten nu eenmaal dat kras syncretisme een kenmerk is van 't Mahāyānisme, zooals dat op Java beleden werd. Eigenlijk is in 't algemeen 't Mahāyānisme besmet met onbuddhistische, vooral Ġwaïetische bestanddeelen, zoodat de Voorindische Hīnayānisten in de 7de eeuw tegenover Hīnen Thaug haweerden, dat het fel door hen bestreden Mahāyānisme een vermomd Ġwaïsme was. Aan die bewering, al is die te sterk uitgedrukt, ligt waarheid ten grondslag. Wat het wijsgeerig stelsel van den linkersleugel der Mahāyānisten, de Mādhyamika's betreft, dat is niets anders dan de tot de niterste consequentie gedreven Wedānta, een volslagen Nihilisme. Of nu onze dichter ook de theorie :

1 Kan ook naar de formule van 't Sāṅkhyastelsel opgevat worden als : „zoodanig dat de 3 guṇa's, boedanigheden : saṭtwa, volkomen zuiverheid, rajas, hartstocht, tamas, duisternis, nog niet als zoodanig tot verscheijning zijn gekomen“, derhalve nog niet ontwikkeld uit den toestand van chaos of 't niet.

't Al = 't Niet" huldigt, blijkt niet. Hij maakt onderscheid tusschen *sakala* en *nīṣkala* — twee echt Qiwaïetische termen — en spreekt van de incarnatie van den of het ondenkbare; schijnt dus het bestaan van *sakala*, van de phaenomenale wereld, te erkennen. Maar dit bewijst niets, want voor dengene die 't Niet als 't eenig wezenlijke beschouwt, is dat wat zich aan ons als wereld en wat zich daarin vertoont, louter schijn, *māyā*; de wereld is niet, schijnt slechts te zijn. Dat klinkt zeer logisch en — zeer onzinnig. Doch onzinnig is het alleen voor hem die 't gezag der Rede erkent, en 'voor de verst gevorderde Mahāyānisten is de Rede *saṃwṛti*, verduistering, uit den booze, in tegenstelling tot de hoogere, ware wijsheid, *paramārtha*. Een dergelijke strooming kan men waarnemen in de gedachtenwereld van onzen tijd.

Met „de of het onzichtbaar aanwezige in 't diepst van gepeins" zal bedoeld zijn 't als monade, atoomachtig gedachte-beginself van 't bewustzijn. Het geheele begrip is ontleend, al of niet rechtstreeks, aan een gewone voorstelling in de Upaniṣada, bijv. *Chāndogyaopaniṣad* 3, 14, 3: *esa ma ātmāntarhṛdaye apīyān wrīthor wā yawād wā*, deze ziel van mij, binnen in 't hart die kleiner is dan een rijstkorrel of een gerstekorrel.

In *Qriparwwatanātha* kan *qri* het gewone hoogheid aanduidende woord zijn, maar men zou de samenstelling ook kunnen oplossen in *Qriparwwata* + *nātha*, d. i. de Beheerscher van *Qriparwwata*. Noch de eene, noch de andere uitdrukking in haar geheel heb ik ooit in een Indisch geschrift ontmoet. *Qriparwwata* als bergnaam komt dikwijls genoeg voor. Woorden synoniem met *Parwwatanātha*, heer der bergen, zijn ook niet zeldzaam, maar geen van alle past, behalve *Giriṣa* als benaming van Qiwa. Nu is deze reeds genoemd in de twee-eenheid Qiwa-Buddha. Nochtans is het mogelijk dat hier op Qiwa gedoeld wordt in een bijzondere functie, want het is niets zeldzaams dat een mythisch wezen gesplitst wordt en dan verschillende namen ontvangt naar gelang van de functie die hem toegeschreven wordt. Zou soms onder de door den dichter gekozen uitdrukking de persoon van *Bhaṭāra Guru* schuilen, dien men noode mist bij een opsomming van hoogere wezens, waarvan de meeste alles behalve buddhistisch zijn? In de *Pararaton* wordt verhaald dat *Bhaṭāra Guru* aan de goden *Ken Arok* of *Angrok*, den stichter der dynastie waaruit de heerschers van *Majapahit* sprongen, voorstelt als zijn zoon, en dat gezegde *Ken Arok*, volgens 't besluit der goden als koning den

naam van Bhaṭāra Guru voeren zou. Niettemin heet Ken Arok een incarnatie van Bhaṭāra Wiṣṇu en ook een zoon van Brahma. Het is alsof Ken Arok, die in zijn jeugd een groote deugniet was, na koning geworden te zijn, de goddelijkheid van Brahma, Wiṣṇu en Bhaṭāra Guru, al. Āiwa, in zijn heiligen persoon vereenigde.¹ Hiermede vergelijkte men Zang 40 van den Nāgarakrēṭāgama, waar men leest:

ñūnī Cāksūdhīdeçendu haṇa sira mahānātha yuddhaikawira, |
sākṣāt dewātmakāyonija tanaya tēkap Āri-Girindra prakāṣa |

D. i. Weleer in 't Ākajaar ocean, hemelstreken, maan (d. i. 1104) was er een groot vorst, zeer heldhaftig in den oorlog, blijkbaar van goddelijke natuur, bekend als een niet uit een moederlijk geboren² zoon van den Doorluchtigen Girindra (Heer der bergen). Onbetwistbaar is hier met „Heer der bergen” Bhaṭāra Guru aangeduid. Ook verderop wordt Raṅga Rājasa, al. Ken Arok, genoemd Āri-Girindrātmaja en Āri-Girindrātmāsūnu. Op grond van deze bewijspplaatsen, acht ik het boven geuite vermoeden dat de dichter met Āri-Parwatanātha Bhaṭāra Guru bedoelt, volkomen bevestigd. Terloops zij vermeld dat de goddelijkheid van den stichter der dynastie ook daarnit blijkt, dat hij na zijn dood „terugkeerde naar 't hemelrijk”, wantuk in swarggaloka.³

Jambhala heet volgens een Indisch Buddhistisch Woordenboek ook Pūrwayakṣa, voorts Yakṣa, en Mañibhadra. In 't „Kurzgefasstes Sanskrit-Wörterbuch” wordt Mañibhadra genoemd een Yakṣa-vorst en broeder van Kubera. In ons Javaansch gedicht is met Jambhala klaarblijkelijk Kubera zelf bedoeld, de welbekende god des rijkdoms. Deze, ook Waṅrawaṇa geheeten, is een godheid die van ouds aan Buddhisten en Brahmanisten beide gemeen is. Dat Kubera ook bij de oude, rechtzinnige Buddhisten hooge vereering genoot, blijkt o. a. uit zijn beeld aan den Stūpa van Bharhut, waar zijn naam Kupira luidt.

Het zal nauwelijks noodig wezen op te merken, dat puruṣa als synoniem van ātman in 't Sāṅkhya-stelsel minder juist is voor puruṣa of pūruṣa. Puruṣa uit Skr. pauruṣa is „persoonlijkheid”.

De Minnegod wordt beschouwd als de hoofdgodheid in de overgeleverde leer (āgama) der Minnekunst. Daaruit mag men opmaken

¹ Pararaton, blz. 44, vg. Vgl. de Aanteekening van Brandes, blz. 58.

² De afkomst van Ken Arok, die hier Raṅga Rājasa heet, als ayonija, wijkt af van de voorstelling in Pararaton.

³ Nāgarak. Z. 40, st. 5.

dat er secten of genootschappen waren die om zoo te zeggen de religie der Min beleden. De dienst van Amor zal bij de Javanen niet minder in zwang geweest zijn dan die van Aphrodite-Venus en Astarte elders, en evenzeer een godsdienstig tintje gehad hebben. Maar men kan moeielijk een soort van vereering denken zóó in strijd met alle beginselen van 't oude, echte Buddhisme als de dienst van Kāma. Aan 't hoofd van den Kāmaloka, de wereld der zinnelijke begeerten, staat volgens een gangbare voorstelling Māra, de Verleider, de Booze. Vandaar dat zelfs in het door den Buddhist Amara-Siṅha vervaardigde Woordenboek, Māra als naam van den Minnegod voorkomt. In brahmanistische geschriften is Māra als benaming van Smara, Kāma, zeer gewoon.

Het is mij niet recht duidelijk in welken zin Koning Yama werkzaam is bij 't uit den weg ruimen van hindernissen. Dit is anders de specialiteit van Gaṇeṣa of Gaṇapati, die in 't geheel niet genoemd wordt, misschien omdat geen enkele sekte hem als hoofdgod of soevereinen geest beschouwt. Gemakkelijker te verklaren is het dat Koning Yama in zijn hoedanigheid als Dharmarāja, Koning der Wet, het heil der wereld bevordert. Zonder de upperheerschappij der Wet kan de menschelijke maatschappij niet gedijen.

Nu volgen in den Eersten Zang nog drie strofen, welke aldus luiden:

3. nāhan dou in umastutī pada nirāhyon umikēta katoṇ nareṇwara |
saṇ Ḷri-nātha ri Wilwatikta haji Rājasanagara wiṇeṣa bhūpati |
sākṣāt janma Bhaṭāra Nātha sira n-añhilañakēn i kalañka niñ prajā |
hēnty aṇ bhūmi Jawatibhakti manukūla tumuluy i tēkeñ digantara ||
4. riñ Čakartuṇarena rakwa ri wijil nṛpati tēlas inastwakēn prabhu |
an garbbheṇwarañātha riñ Kahuripan wiñaga nira n-añāuṣāḍbhuta |
līpḍuñ bhūmi kētnṅ hudan hawu gērēh kilal awilētan in nabhastala |
guntur ttañ Hīmawān ri Kāmpud aṇaṇ ṇ-kujana kuhaka māti tanpagap ||
5. nāhan hīnan irān Bhaṭāra Gīrinātha sakala matēmah prabhūttama |
na lwir sādēg irekanan sa-Yawabhūmi — — talu tumukul¹ ādara |
wipra kṣatriya waiṇya gūdra caturāṇama sama nṛpugeñ samāhita |
hēnty aṇ durjjana malyy abuddhi kala kewala matakut i wīrya sañ prabhu ||

D. i. „Zoo tracht ik Zijne voeten² te loven, degene die de geschiedenis wil dichten van den Vorst, den doorluchtigen heerscher

¹ De lezing van den tekst: eawatlakumuñkul, is bedorven. Met əwa weet ik geen weg, tenzij bedoeld is waṇ in den zin van „onderworpen“.

² Wij zouden zeggen: „allernederigst“. Uit deze uitdrukking of synoniemen ervan heeft zich 't Javaansche sampeyan ontwikkeld.

te Wilwatikta (Majapahit), Koning Rājasanagara, den uitstekenden beheerscher des lands. Als een herboorte van Bhaṭāra Nātha maakt hij een einde aan de schandvlekken der onderdanen. Geheel en al is het land Java (hem) zeer onderdanig, genegen, en verder tot in andere streken.

„In 't CAkajaar jaargetijden, pijlen, zon (d. i. 1256) werd de Vorst geboren, voorbestemd ¹ zijnde tot heerscher. Toen onze koning en heer nog in den moederschoot was te Kahuripan, duidden miraculeuse voortekens aan, dat hij een bovenmenscheijk wezen was: de aarde beefde, damp steeg op (van de vulkanen), er viel een aschregen, de donder rommelde, bliksemlitsen doorklieften slingerend het luchtuum; een donderend geraas maakte de hoofdberg ² Kāmpud; verdeeldg werden de slechtaards en schelmen, machteloos omgekomen.

Dat was 't voldingend bewijs dat Bhaṭāra Girinātha (d. i. Bhaṭāra-Guru) zich in concreten vorm incarneerde in den soeverein.

Dus bleek het dat zoolang hij heerscht, geheel Java — onderworpen, zich eerbiedig voor hem buigt; de Brahmanen, Kṣatriya's, Waiçya's, Cūdra's, de vier Āçrama's zijn alle evenzeer stipt in 't hun opgelegde ³; de boosdoeners hebben opgehouden slecht gezind te wezen, daar zij alle bevreesd zijn voor de mannelijke kracht des heerschers.“

In deze verzen heeft de verheerlijking van Zijne Koninklijke Majesteit het toppunt bereikt. In onduubbelzinnige bewoordingen bestempelt de dichter zijn patroon, Rājasanagara, al. Hayam Wuruk, als den god Bhaṭāra Nātha op aarde herboren. Dat Bhaṭāra Nātha identisch is met Bhaṭāra Girinātha blijkt uit vergelijking met de laatste strofe van den Eersten Zang, en na hetgeen hierboven werd aangehaald uit Zang 40, kan er geen twijfel overblijven dat met Girinātha, synoniem van Girīça, bedoeld is Bhaṭāra Guru.

Onder de uitdrukking digantara, andere streken, heeft de dichter vermoedelijk verstaan de wingewesten van 't rijk van Majapahit buiten Java; dus wat wij noemen: de buitenbezittingen. In allen geval is het zeker dat het gezag van den Oppervorst van Java zich in de 14de eeuw nagenoeg over dezelfde deelen van den

¹ Eigentlijk: goedgekeurd: Vgl. wat in Pararaton blz. 8, 28 gezegd wordt omtrent Ken Arok: yata innatwakēn aira bhiçeka Bhaṭāra Guru, en vgl. de vertaling van Brandes, blz. 44.

² Dit is, denk ik, bedoeld met Himawān, daar van den Himalaya op Java geen sprake kan wezen.

³ De woorden nipuṇeṇ samāhita zouden ook kunnen beteekenen: „ervaren in vroom gepeins“, doch dit schijnt hier minder passend.

Indischen Archipel nitstreckte als in den nieuweren tijd het Nederlandsch gezag. Men zou geneigd wezen het er voor te houden dat die overeenkomst in de verbreiding van 't rijk van Majapahit en van Nederlandsch-Indië bij de Javanen niet onopgemerkt is gebleven en aanleiding heeft gegeven tot het geloof, in een Javaansche Babad uitgesproken, dat de Hollanders de rechtmatige erfgenen zijn van de heidensche vorsten van Majapahit.

Uit de Pararaton, aangevuld met gegevens uit den Nāgarakrētāgama, weet men dat Hayam Wuruk de zoon was van Prius Krtawardhana en Hare Koninklijke Hoogheid van Kahuripan, die na den dood van haar broeder, Koning Jayanagara, gedurende de minderjarigheid van haren zoon met zoo krachtige hand de teugels van 't bewind voerde onder den naam van Tribhuwanottunggadewi Jayawisnuwardhani, of zooals in Zang 2 van den Nāgarakrētāgama opgegeven wordt: Tribhuwana-wijayottunggadewi. Haar residentie was Kahuripan, waar zij zich met haar gemaal bevond, toen zij zwanger werd van hem die later als Hayam Wuruk, opperheerscher van Java zou worden. Uit Zang 2 weten wij ook dat de Sanskrit-benaming van Kahuripan was: Jiwana, klaarblijkelijk een vertaling van den oorspronkelijken, Javaanschen naam.

Wihaga beteekent eigenlijk «vogel», maar het heeft evenals het Latijnsche *augurium* een ruimere beteekenis gekregen, en wel om dezelfde redenen. Ook in 't Sanskrit is *śakuna*, vogel, gebruikelijk in den zin van «voorteeken», inzonderheid «goed voorteeken». Hetzelfde geldt van 't Grieksche *olurōs*.

Uit de bewoordingen van 't laatste vers in strofe 4 schijnt men te mogen opmaken dat kort vóór de geboorte van Hayam Wuruk, een hevige uitbarsting van een vuurspuwend berg plaats had, waarbij tal van menschen jammerlijk omkwamen. Dat de slachtoffers toevallig alle slechtaards en schelmen waren, zal wel alleen door den dichter uitgedacht zijn om 't geval treffender, profetischer te maken. Immers hij, wiens geboorte op zoo indrukwekkende wijze aangekondigd werd, zou blijken als heerscher de macht te hebben om booswichten een heilzamen schrik in te boezemen.

Wat wij in de laatste strofe omtrent de op Java heerschende maatschappelijke orde vernemen, leert ons niets nieuws. Staat en maatschappij waren op Java in 't Hindoe-tijdperk door en door brahmanistisch. Let men alleen op de menigte van Buddhistische heiligdommen, welke sedert het laatst der 8ten eeuw tot in de 14de op Java zijn verreesen, dan zou men een oogenblik geneigd zijn

den invloed van 't Buddhisme zeer hoog aan te slaan. Doch de Oudjavaansche letterkunde is zóó overwegend Brahmanistisch; de nog bij de hedendaagsche Javanen levendige belangstelling in de figuren van 't Mahābhārata en Rāmāyaṇa, waarvan de Lakons getuigenis afleggen, bewijst een zóó groote vertrouwdheid met de Indische helden-sage bij 't Javaansche volk in vroeger tijd, dat men moeilijk aan 't Buddhisme een grooten invloed op de maatschappij en volksdenkwijzen van voorheen kan toeschrijven. Nog heden ten dage zien wij dat die op Bali weinig te beteekenen heeft. Het is evenwel niet te ontkennen dat in de vorstelijke families het Buddhisme veel begunstigers en aanhangers vond, en hierdoor is te verklaren dat zoo oneurendig veel heilighdommen van Buddhistischen oorsprong 't eiland sierden. Zulke prachtgebouwen konden alleen door de grooten der aarde gesticht zijn; 't volk in 't algemeen had daartoe de middelen niet.

II. KORTE GESCHIEDENIS VAN KONING RĀJASA, IN DEN NĀGARAKRĒTĀGAMA.

Hiervoor op blz. 400, werden twee regels uit Zang 40 van Prapañca's lofdicht op Hayam Wuruk aangehaald, waar gesproken wordt van den stichter der dynastie waaruit na verloop van tijd de vorsten van Majapahit voortkwamen. Zoo uitvoerig als in de Pararaton de geschiedenis van den beruchten Ken Arok verhaald wordt, zoo beknopt is die in den Nāgarakrētāgama; een lange uitweiding over 's mans lotgevallen zou in 't gedicht dan ook geheel misplaatst zijn, daar de dichter niet anders beoogt dan in hoofdtrekken de geschiedenis der voorzaten van zijn patroon in herinnering te brengen. Het behoeft ons dus niet te verwonderen, dat zelfs de naam Ken Arok niet bij Prapañca voorkomt. Wel vermeldt hij 't merkwaardige feit dat Rañgah Rājasa — de Pararaton heeft eenvoudig Rājasa — de zoon is van Bhañma Guru, zooals wij reeds gezien hebben.

Bij alle overeenstemming aangaande hoofdzaken, is er toch eenig verschil in de voorstelling tusschen het gedicht en 't geschiedwerk. Met verwijzing naar 't geheele 1ste Hoofdstuk van de Pararaton en de belangrijke Aanteekeningen van Brandes daarop, wil ik beproeven een vertaling te leveren van Zang 40 in den Nāgarakrētāgama, met weglating der eerste twee regels van strofe 1, waarvan de

vertolking boven op blz. 400 te vinden is.¹ De laatste twee pāda's van st. 1 luiden aldus:

kapwārēs bhakti sakweh parajana sumiwi jōu nirātwañ tumuhkul |
 C̣ri-Rāngah Rājasa kyāti naran ira jaye n-catru c̣rūtīdakṣa ||

D. i. «Met gelijk ontzag en onderdanigheid dienden alle klassen² van lieden zijne voeten, verbiedig zich buigende. Als Z. Maj. Rāngah Rājasa was zijn naam vermaard, die zijne vijanden overwon, een held en zeer bekwaam».

Daarop volgt de 2de strofe van dezen inhoud:

deçāgōu wetan iñ parbbata Kawi pēnuh iñ sarwwabhogātīrāmya |
 kuww aṅgēhnyān kamantryau mānaran i Kuṭarājenadēh wwañ nikābāp |
 yekī űgwau C̣ri-Girīndrātmaja n-umuhakēñ dharmma maṅgōu kaçūran |
 tuṣṭā niñ sādhu naṣṭā niñ abita ya ginōñ sthitya niñ rāt subhakti ||

D. i. «In een groot landschap ten Oosten van den Kawi, vol van allerlei zeer schoone voortbrengselen³ was een kuwu (hoofdkwartier, legerkamp, hoofdplaats), dienende tot Mantrie-verblijf, Kuṭarāja geheeten, door een talrijke bevolking gedrukt. Hier was het, dat de zoon van Girindra⁴ zijn (bestuurs)plichten uitoefende en zich op krigsdeugd toeleigde. Opdat de goeden tevreden zouden wezen en de slechtgezinden verdelgd, streefde hij den ordelijken toestand van de zeer onderdanige bevolking des lands te verzekeren».

In deze strofe komt het een en ander voor, waarover 't verhaal in de Pararaton geen licht verspreidt. Van de stormachtige jeugd van den godenzoon wordt geheel gezwezen. Een toespeling op het verblijf van den held in de strek ten Oosten van den Kawi, vindt men ook in 't geschiedboek, p. 13, waar o. a. gezegd wordt: «Allen beoosten den Kawi hadden ontzag voor Ken Augrok, die er toen pas aan dacht koning (ratu) te willen worden, wat de lieden van Tumapēl (ook) verlangden».⁵ Bevreemdend is het dat de kuwu Kuṭarāja in de Pararaton in 't geheel niet genoemd wordt. Wel is er sprake van een akuwu, d. i. bezitter van een kuwu,

¹ Geringe onjuistheden in den gedrukten tekst, voornamelijk fouten tegen de kwantiteit, verbeter ik stilzwijgend.

² Ik meen para hier te moeten opvatten als 't Javanische woord, niet als het Skr. para, want Skr. para)ana beteekent „vreemden”.

³ De beteekenis van bhoga laat zoóveel speelruimte toe, dat moeilijk te zeggen valt wat de dichter eigenlijk bedoelt.

⁴ Als synonieme uitdrukking komt ook nog voor: Giripatīçwarasuta in Zang 38, slotvera.

⁵ Gemakshalve geef ik de vertaling van Brandes.

met name Tunggal Amētung, die door Ken Angrok vermoord en wiens weduwe, Ken Dēdēs, door hem tot vrouw genomen werd. Uit de bewoordingen van 't gedicht is niets van dien aard op te maken. Wel blijkt er uit dat de held als regent te Kuṭarāja oorlog-zuchtige plannen had. Hieraan gevolg gevende, trok hij ten strijde tegen den vorst van Kaḍiri, hetgeen vermeld wordt in strofe 3:

ri Cakabdhikṛtācāṅkara sira tumēke Cṛi-narendren Kaḍintēn |
 saṅ wirānindita Cṛi-Kṛtajaya nipunēn cāstra tatwopadeṣa |
 cighrālāh gōṅ bhayāmrih malajēn anusup pājaran pārēwa cūnya |
 sakweh niṅ bhr̥tya mukyaṅ parapajurit asih kārī riṅ rājya cīrṇa |

D. i. „In 't Cakajaar ocean, dobbelsteen met vier oogen, Cāṅkara's (1144) trok hij op tegen den vorst van Kaḍiri, den onberispelijken held, den doorluchtigen Kṛtajaya, ervaren in de heilige boeken en de ware leer. Weldra overwonnen, in groot gevaar, trachtte deze te vluchten, en sloop in een afgelegen, verlaten kluisenarij. Al zijn voornaamste dienaren, de krijgslieden van alle rangen en al wie in 't rijk achtergebleven waren, vonden den dood“.

De oorlog tegen Kaḍiri wordt in de Pararaton uitvoerig beschreven op blz. 13 vg., waar van den vorst, aldaar Dangdang Gēḍis genoemd, een gansch andere, minder gunstige voorstelling gegeven wordt dan in 't gedicht, waar ook de naam verschilt, doch dit is van geen beteekenis, aangezien Kṛtajaya de bhīṣeka, de koningsnaam is. Ten opzichte van de nederlaag en vlucht des vorsten van Kaḍiri (Daha) stemmen onze beide bronnen in hoofdzaak overeen; dat de een de plaats waar de verslagene een goed heenkomen zocht een dewālaya, tempel; de ander een pājaran, kluisenarij noemt, maakt geen verschil van eenig belang. Ten aanzien van 't jaartal heerscht tusschen 't geschiedwerk en 't gedicht volkomen overeenstemming.

De gevolgen der overwinning van den „zoon van Bhaṭāra Guru“ worden beschreven in strofe 4:

ryy alah saṅ Cṛi-narendren Kaḍiri girigirin taṅ sabhūmī Jawārēs |
 prāptānēmbah paḍa wwat sahanabana wijil niṅ sadeḡāpasewa |
 tuṅgal taṅ Jahgala mwaṅ Kaḍiri samasamūḡekanūthaticakta |
 ōkān tēmbē niṅ ḍapur mwaṅ kuwu juru tumameṅ sāmya maṅde sukeṅ rāt |

D. i. „Na de nederlaag van den Doorluchtigen vorst van Kaḍiri werd het geheele land Java vervuld van grooten schrik en angst: zij kwamen hun hulde betoonen en bidden, terwijl zij hun eerbiedige

opwachtingen maakten, allerlei opbrengsten van 't land aan. Janggala en Kadiri werden vereenigd onder één machtig heerscher. Toen vond de *dapur* en de *wuku juru* voor 't eerst bij 't algemeen ingang tot geluk der bevolking.

Janggala is nog heden ten dage de naam van een distrikt in de residentie Soerabaja. In de *Pararaton* komt de naam niet voor, wel *Tumapël*. Blijkbaar zijn Janggala en *Tumapël* twee namen van een en hetzelfde gebied van niet zeer grooten omvang. Zelfs na de inlijving van Kadiri was het rijk waarover Rājasa heerschte niet zeer groot, zoodat de voorstelling van den dichter, alsof 't geheele land Java voor den overwinnaar van Kadiri sidderde en hem huldigde, schromelijk overdreven is.

Dapur en *kuwu juru* heb ik voorzichtigheidshalve onvertaald gelaten. Een der beteekenissen van *dapur* is «keuken»; *kuwu juru* laat zich verklaren als «tijdelijk verblijf voor kraamvrouwen». ¹ Zou eerst in de 13de eeuw het maken van kookplaatsen en kraamvertrekken buiten's huis meer algemeen geworden zijn? Het is volstrekt niet onmogelijk, maar voornamelijk bezitten wij daaromtrent elders geen berichten.

In de slotstrofe van *Zang* 40 lezen we 't volgende:

mankin wrddhy amēweh tañ prabhawa wibhawa riñ Çri-Giriadrātmasūnu |
 enok tādāl nikañ Yāwadharapī sumiwi jōñ nīrāñ chatra niñ rāt |
 ri Çākṣayābhirudra kraña kalahān irāñ mantak iñ swarggaloka |
 kyātīñ rāt sañ dhinarma ² dwaya ri Kagēñēñau Caiwa-Boddheñ usāna ||

D. i. «Steeds nam de macht en heerlijkheid van ³ den eigen zoon van Giriadra toe. Verzekerd was de rust van 't Javaansche land, dat de voeten vereerde van hem die de beschermer der wereld was. In 't Çākajaar negen, ⁴ oceanen, Rudra's (1149) had zijn overlijden plaats en keerde hij terug naar den hemel. Hij, de zoo vermaarde in de wereld, werd te Kajēñēngau plechtig ter aarde besteld in twee tjapdi's als gewezen Çiwniet en Buddhist.»

De dichter zegt niets omtrent de wijze waarop Koning Rājasa aan zijn einde is gekomen. Uit de *Pararaton* weten wij dat hij vermoord is op aanstoken van zijn stiefzoon, die hem in de regeering opvolgde en den koningstitel *Nūṣapati* of *Anūṣapati* voerde.

¹ Vgl. *Sundaneesch juru*, *ngajuru*, enz.

² De tekst heeft *dinārma*.

³ Er zal niñ voor riñ moeten gelezen worden.

⁴ *Sya* is slechts een andere spelling voor *siya*; voor den voorslag *a* vgl. men de opmerking in KBWbk. onder *siya*.

Het stilzwijgen van den hofpoët over die onstichtelijke geschiedenis laat zich gemakkelijk verklaren, zoodat er niet de minste reden bestaat om de betrouwbaarheid van 't geschiedboek in twijfel te trekken. In Zang 41 wordt Anūṣapati eenvoudig „zoon“ van zijn voorganger op den troon genoemd, vermoedelijk opzettelijk. Als hoveling zal de dichter begrepen hebben, dat hij de chronique scandaleuse van den stichter der dynastie moest laten rusten en het doen voorkomen alsof de vorst van Janggala en Kadiri, de voorzaat van Hayam Wuruk op den troon, ook de stichter van 't stamhuis was.

Moeilijker te verklaren is het gebrek aan overeenstemming tusschen den Nāgarakrētāgama en de Pararaton ten opzichte van 't sterfjaar des konings. Volgens Prapañca overleed hij in 1149 Çaka (1227 A. D.), terwijl het geschiedboek die gebeurtenis stelt in Çaka 1169 (1247 A. D.), dus twintig jaren later. Als begin der regeering van Nūṣapati geeft dezelfde bron Çaka 1170 en als datum van zijn dood 1171. Hij zou dus maar één jaar geregeerd hebben. Volgens het gedicht kwam hij aan de regeering in 1149 Çaka en stierf hij in 1170. Het verschil van 1 jaar is niet noemenswaard, zoodat het niet de moeite waard is er bij stil te staan. Van meer belang is de tegenstrijdigheid in de opgaven van 't sterfjaar. Wat moeten wij daarvan denken?

Oppervlakkig beschouwd, schijnt de datum 1169 Çaka als sterfjaar van Koning Rājasa geloofwaardiger dan 1149, en wel om de volgende reden. Van de regeering van Anūṣapati weet de dichter niets anders te vermelden dan dat hij zijn vader opvolgde, over geheel Java heerschte, stierf en dat zijn beeld, als Çiwa voorgesteld, prijkt in den graftempel te Kidā. Zijn geheele geschiedenis, zonder vermelding van een enkel feit, wordt afgehandeld in één strofe, Zang 41. Dat is toch al te weinig voor een koning die twintig jaar aan 't bewind zou geweest zijn. Volgens 't eene bericht zou Rājasa vijf jaren over Tumapāl (Janggala) en Kadiri (Daha) geregeerd hebben; volgens 't andere vijf-en-twintig. Het eene is evengoed mogelijk als 't andere. Hoe oud nu was Rājasa, toen hij Kadiri veroverde? In de Pararaton wordt zijn geboortejaar niet opgegeven; in 't gedicht wordt niet bepaald gezegd dat hij in 1104 Çaka ter wereld kwam; de uitdrukking is, dat er in dat jaar een heldhaftig groot vorst, zoon van den god Girīndra, al. Bhaṭāra Gura, was. Nemen wij eens aan, dat zijn geboortejaar bedoeld is, dan was hij veertig jaar toen hij Kadiri onderwierp;

waarin niets onwaarschijns ligt. Volgt men de lezing van de Pararaton, dan bereikte hij den ouderdom van 65 jaar; volstrekt niet onmogelijk.

Zoolang wij geen andere gegevens te onzen dienste hebben, zullen wij ons wel wachten op al te beslissenden toon het geschil te beslechten. Bij voortgezet onderzoek of bij toeval kunnen nog geschriften en inscripties ontdekt worden, waarin nuttige gegevens voor de geschiedenis van Java in het tijdperk der vorsten van Tumapël en Majapahit voorkomen. Voorloopig hebben wij nog genoeg te doen met de reeds nu toegankelijke bronnen niet ongebruikt te laten.

AANTEEKENING BIJ HET OPSTEL VAN D^r. H. H. JUYNBOLL.

(Bijdragen, dl. IX, 412 vlgg.)

DOOR

J. S. SPEYER.

Op bladzijde 417 van het genoemde opstel, dat over de vereering van Wiṣṇu op Java handelt, wordt een voorslag tot tekstverbetering in den Gāruḍeya mantra van mij medegedeeld; zoo, niet Garuḍeya, is de correcte vorm van dit adjectief, dat overigens een addendum lexicis is, ten minste in het Petersb. Wdb. ontbreekt het. Door misstelling daar ter plaatse is mijne bedoeling niet duidelijk. Het zij mij daarom vergund, er hier nog eens op terug te komen. Het eenvoudigste is, dat ik den mantra hier laat volgen, ontdaan, voor zoover mij dit mogelijk is, van afschrijversfouten; fouten, die op rekening moeten gesteld worden van den vervaardiger, zooals die tegen het geslacht van het woord warṇa, zijn natuurlijk ongerept gelaten.

mahābhairawarūpaḥ ca sudāṅstra-raktalocaṇaḥ
mahānāso mahāgrīvo bāyuvegasamācṛitaḥ. (1)

jneyaḥ (2) ¹ kāñcanawarṇaḥ ca nābhiḥ caivācalākṛtiḥ
kaṭhaḥ caivārkaśaṇṇibhaḥ mūrdhā bhinnāṅjanākṛtiḥ. (2)

mahāpītaḥ bhawed warṇaḥ jānwantaḥ pādāmūlakam
mahācwetam bhawed warṇaḥ ābhyaṇtaḥ ūrumūlakam. (3)

mahāraktaḥ bhawed warṇaḥ hrīdmūlaḥ śalukāntakam
mahākṛṣṇaḥ bhawed warṇaḥ wadanādi cīrontakam. (4)

Van de verzen 3 en 4, die ook in Oudjavaansche overzetting bewaard zijn, geeft d^r. Juynboll de Nederlandsche vertaling t. a. p. Vers 1 en 2 luiden in vertaling als volgt:

„Zijne gestalte is zeer vreeswekkend. Vervaarlijk zijn zijne tanden, rood zijne oogen, groot zijn neus en groot zijn nek. Hij heeft de onstuimigheid van den wind.

¹ Deze gissing is onzeker. Vooreerst zou er ook jānāḥ kunnen staan. Dan bestaat de mogelijkheid dat in dit woord de naam van een lichaamsdeel steekt, in parallellisme met nābhi, kaṭha en mūrdha.

„Hij is aldus te onderkennen. Hij heeft de kleur van goud, en zijn navel heeft den vorm van een berg en zijn hals schittert als een zon; zijn kop ziet uit als tot gebruik bereid oogblanketsel.” *Bhinnāñjana* (zie *Pet. Wdb.* dl. VI s. v.) is met olie gemengd *añjana*, het welbekende toiletmiddel om de wimpers en oogranden zwart te kleuren. Zwart als *añjana* zegt men, zooals wij van git-zwart spreken. Dat de kop van *Garuḍa* zwart is wordt in vs. 4 geleerd.

De vier kleuren, die over het lijf van de *Garuḍa*-figuur, volgens de nauwkeurige opgaven van vs. 3 en 4, verdeeld zijn, stemmen overeen met de kleuren van de vier kasten, zie *Weber's opstel* in *Indische Studien* X, bldz. 10, die ook o.a. voorkomen bij de in visschen betooverde bewoners van de stad in de *Geschiedenis van den Visser en den Geest* in de *Duizend-en-één nacht*.

Behalve dezen *Garuḍa* mantra bevat het artikel van dr. Juynboll nog verscheidene andere belangrijke formulieren en gebeden, op *Wiṣṇu* betrekking hebbende. Daaronder treft mij, dat onder de epitheta waarmee de machtige Opperheer wordt aangeroeven er ook één wordt aangetroffen, dat de vierarmigheid van *Wiṣṇu* symbolisch verklaart. Ik bedoel den mantra op bldz. 415, *Mahābalāya ca jāgraswapnasuptatūryacaturbhujāya* enz. Ik vat het laatste op als een *bahuvrīhi*, waarvan *caturbhujā* het subject en wat daaraan voorafgaat het predicat is. De vier toestanden waarin de *jīvātman* kan verkeerē, en de daarmee evenwijdig loopende vier trappen van *dhyāna* worden hier de vier armen van *Wiṣṇu* genoemd: de staat van wakker zijn (*jāgra* [sic]), de staat van droomen (*swapna*), de vaste slaap, waarin geen droomen meer voorkomen (die in de technische taal *suṣupti* heet) en die geheimzinnige vierde staat (*turya*) waarin men met den *pāramātman* vereenigd en toch niet zonder bewustzijn is. Het is wel merkwaardig den neerslag van die allegorische en zeker ook esoterische uitlegging van een vast attriboot in de *Wiṣṇu*-figuur, zooals die pleegt afgebeeld te worden, in dezen op Java bewaarden *Wiṣṇuṣṭawa* nu de treffen.

Laat ik hier ten slotte bijvoegen, dat *Wiṣṇu's* *awatāra* als *Narasimha* (*Narasingha*), de vierde van het canonieke tiental, goed beschreven is in het gedicht van *Kṣemendra*, getiteld *Daṣāwatāracaritam*, in 1891 als dl. 26 van de *Kāvyamālā* serie uitgegeven. Het is misschien niet zonder nut even de aandacht van onze Indologen te vestigen op dit om zijn inhoud zoowel als zijn vorm belangrijke dichtwerk.

Leiden.

BIJDRAGE TOT DE KENNIS DER BALISCHE LETTERKUNDE

DOOR

DR. H. H. JUYNBOLL.

Hetgeen men thans van Bali weet, hebben wij voornamelijk aan een drietal verdienstelijke mannen te danken. ¹

Friederich was de eerste, die door zijn Voorloopig verslag van het eiland Bali (Verh. Bat. Gen. XXII en XXIII) de aandacht vestigde op den godsdienst, de letterkunde enz. der Balineezen. Wat hij echter over de letterkunde mededeelt, is voornamelijk een kort verslag over de Oudjavaansche literatuur. Zijn taak werd voortgezet door Neubronner van der Tuuk, wiens hoofdwerk op dit gebied, het groote Kawi-Bal. woordenboek, nog steeds niet voltooid is. In dat lexicon vindt men vele korte opgaven omtrent zuiver Balische literatuur-producten.

Zeer groote verdiensten heeft ook de zendeling van Eck zich verworven door zijne linguïstische en ethnographische werken over Bali. Aan hem danken wij het eerste woordenboek, de eerste spraakkunst en in zijne Schetsen van het eiland Bali (Tijdschr. v. Ned.-Indië, 1878 en 1879) allerlei mededeelingen over het intieme leven der Baliërs. Bovendien gaf hij eenige der meest bekende Balische gedichten uit, terwijl tevens van zijne hand een kort overzicht der hem bekende Balische letterkunde verscheen in het Feestnummer der Bijdr. T. L. Vk. 1883, afdeling letterkunde.

Bij het catalogiseeren der Kawi en Balische handschriften der Leidsche Universiteitsbibliotheek, waartoe vooral de groote collectie van der Tuuk en de Lombok-verzameling behooren, zijn wij langzamerhand met de geheele letterkunde der Baliërs bekend geworden. Het is ons voornemen, hierover het een en ander mede te deelen,

¹ Wij bedoelen hier meer de taal- en letterkunde dan de ethnographie van Bali. Over het laatste onderwerp schreven o. a. ook van Bloemen Waanders, Van Limburg Stirum, Zollinger, Liefcrick, Schwartz, Lauts, Jacobs, Pleyte en Nieuwenkamp.

waarbij wij naast de gedrukte bronnen (de reeds uitgegeven werken) vooral ook de ongedrukte (de handschriften), die de eerste verre in aantal overtreffen, geraadpleegd hebben.

Wat den vorm betreft, kan men de Balische literatuur-producten verdeelen in gedichten en proza-werken. De eerste zou men weer in twee onderdeelen kunnen splitsen: de gedichten in de oude-wetsche *tengah-an-metra* en die in de moderne *macapat-metra*.

Als wij met de gedichten beginnen, wordt onze aandacht het eerst getrokken door de echt oorspronkelijke *Uilespiegel*-gedichten, die ook in de letterkunde der verwante volken (men denke slechts aan de Sunda'sche, Madura'sche, Rotine'sche, Tontemboan'sche enz. literatuur) aangetroffen worden. Een dezer gedichten, de *Pan Bongkling*, is reeds bekend door de verhandeling van J. C. van Eerde, „De vertelling van i Bongkling op Lombok” in *Tijdschr. Ind. T. L. en Vk.* XLV (1902), pag. 168—192. Van de populariteit van dit gedicht op Bali kan men zich een denkbeeld maken, als men weet, dat de Leidsche Universiteitsbibliotheek er niet minder dan 18 hss. van bezit, waarvan 13 de redactie in sinom- en slechts 5 die in *ginada*-versmaat vertegenwoordigen: Van Eerde heeft trouwens reeds opgemerkt (l. c. pag. 188), dat de eerste hooger in aanzien staat dan de laatste. De eerste wordt toegeschreven aan *Ida Wayan Daugin*, een Brahmaan van *Siděmān* (in *Karang Asēm*), die in het midden der 19^e eeuw te *Karang Asēm* wegens hoogverraad ter dood gebracht is.

Men ziet dus, dat dit gedicht niet oud is. Over het algemeen bezitten wij geene opgaven omtrent den ouderdom der Balische geschriften, maar er bestaat geen reden, om aan te nemen, dat zij zeer oud zouden zijn. Terwijl wij wat den inhoud van dit gedicht betreft, verwijzen naar Van Eerde's verhandeling, wenden wij ons thans tot andere, minder bekende gedichten van denzelfden aard.

Hiertoe behoort o. a. de *Dadang Dadang*, een gedicht, waarin men vele Oud-Balische woorden vindt en dat dus betrekkelijk oud is. Het is geschreven in *dēmang-metrum* (*tengah-an*). De held, naar wien het gedicht genoemd is, voert allerlei stroken uit. Bij een *paṇḍita* leert hij b. v. allerlei spreken, waardoor hij in staat is, misdrijven te verrichten. Evenwel komt hij niet in de hel, doch in den hemel van *Wairocana*. Uit de laatste mededeeling blijkt, dat de schrijver een Buddhist is. Eigenaardig is hier weder de rol, dien *Wairocana* vervult, en die eenigszins herinnert aan zijn optreden in het Oudjavane'sche prozawerk *Kuṇḍarakarṇa* (uit-

gegeven door Prof. Kern). Van dit gedicht bezit de Leidsche Universiteitsbibliotheek slechts één handschrift (cod. 4169).

Tot dezelfde rubriek behoort de *Endar*. De taal van dit gedicht bevat zoovele Javaansche, speciaal Banjuwangische woorden, dat men het bijna even goed onder de Javaansche als onder de Balische letterkunde kan brengen. Volgens Van der Tuuk zouden er exemplaren met zangnoten zijn. Deze kennen wij niet. Van der Tuuk bezat er slechts drie fragmenten van, die alleen het begin vertegenwoordigen. Toevallig bevindt zich onder de Lombok-collectie een lontarhandschrift (cod. 5345), waaraan alleen de eerste 3 palmbladen ontbreken, zoodat dit de drie andere hss. uitstekend aanvult. De inhoud is van denzelfden aard als die der beide vorige gedichten, doch hier en daar zeer obscene, hetgeen trouwens een kenmerk der *Uilespiegel*-verhalen is. De schrijvers dezer verhalen zeggen dan ook, dat hun doel is, den lachlust der lezers op te wekken (*magawe kèdek guyu*, zooals cod. 3476, *amangun guguyon*, zooals cod. 3971 of *mandadiyang tangis guyu*, zooals cod. 3963 dit uitdrukt).

Terwijl de beide vorige gedichten in *tengahan-metrum* geschreven zijn, zijn de volgende in *macapat*-versmaat opgesteld, evenals de *Pan Bonkling*. Vooreerst de *Pan Brayut*, die sterk aan den *Pan Bonkling* doet denken en ook populair schijnt te zijn, te oordeelen naar het aantal handschriften (11), dat de Leidsche Universiteitsbibliotheek ervan bezit. De schrijver blijkt goed op de hoogte te zijn van de Oud- en Middeljavaansche gedichten. Aan het slot (pag. 22 en 23 van cod. 4380) vindt men telkens toespelingen op personen en feiten uit den *Malat*, *SumanasAntaka*, *Bhâratayuddha*, *Manuk Abha* enz.

Van denzelfden aard is de *Cupak*, zoo genoemd naar den held. Deze is een blufferig en lafhartig personage. In het begin b.v. wordt verhaald, hoe hij eten snoept en daarna de schuld hiervan op een hond werpt. Hij treedt in *Bangli* als *bañol* (potsenmaker) in de *wayang* op. De taal van dit gedicht is zuiver Balisch.

Wij hebben thans genoeg over de *Uilespiegel*-gedichten gezegd. Niet minder populair zijn de dierenfabels. Deze heeten in het Balisch *Satwa* en zijn in proza opgesteld. Hiertoe behooren o.a. een fabel van den Aap (*i bojog*) en het Boschhoen (*i kèker*), waarin behalve deze dieren ook de schildpad en de tijger optreden. Dat de geschiedenis van den Aap en de Schildpad bij de Baliërs

voorkomt, was à priori te verwachten, als men bedenkt, hoe deze fabel zoowel op Sumatra, als op Java, Borneo, Celebes, de Sangir-eilanden, de Molukken enz. bekend is. Bij de Baliërs heeten deze dieren i kakwa en sang lutung. Men vindt deze beide fabels in cod. 4474, pag. 21—38 (uit het legaat van der Tunk).

Ook het Middel-Javaansche fabelboek Tantri is op Bali in twee redacties bekend. De eene, in sūnom-metrum, bevat ook Sasaksche woorden. De andere, in durma-versmaat, heet Gu-pakāya naar een tijger, die in het begin optreedt. De inhoud wijkt niet af van dien van het Middelfjavaansche origineel: ook hier is Tantri de dochter van den patih Baudheqwarya, heet de leeuw Candapinggala, de stier Andaka, de jakhals Sambaddha enz.

Wij gaan thans over tot eene andere klasse van geschriften: n.l. de leerdichten. Hiertoe behoort o.a. de De Gunati, die in tēngahan-metrum geschreven is. Hierin worden handelingen in eene vroegere incarnatie als oorzaken van kwalen en lichaamsgebreken in dit leven genoemd. Het handelt over de straffen der slechte menschen in de hel en de belooningen der goede menschen in den hemel, over de plichten van een vorst enz. Van een ander dergelijk leerdicht, dat naar den hoofdpersoon Cowak heet, bezit de Leidsche Bibliotheek een zevental handschriften.

Dergelijke onderwerpen worden ook in de proza-geschriften behandeld, die tutur heeten, b.v. in de Kandampat, een soort van cosmogonie, die Friederich reeds noemt in zijn Voorloopig verslag van het eiland Bali (pag. 22). Hiertoe behoort ook, zooals reeds uit den titel blijkt, de Tēgēs ing buwana.

De erotische literatuur is, zooals van den aard der Baliërs te verwachten was, vrij uitgebreid. In het gedicht Tanjung biru b.v., waarin naast deze dadari (verbastering van Widyādharī) ook Suprabhā en Tilottamā optreden, worden hare liefdes-avonturen geschetst. Ook de Njalik, zoo genoemd naar den held, is van erotischen inhoud.

De Baliërs kennen de Oudjavaansche letterkunde niet alleen door de interlineaire vertalingen van enkele gedichten, als de Arjuna-wiwāha, het Bhomakāwya, Rāmāyana enz., doch zij hebben bovendien eenige bekende werken in hunne taal overgebracht. Zoo bestaat er een Balisch Ādiparwa kidung, d. i. in (nieuwere) versmaten, waarvan Van Eck enkele coupletten (zang 1, vers 6—9) mededeelde in het Feestnummer der Bijdr. T., L. en Vk. 1883,

letterkunde, pag. 158—159. Hierin wordt de geschiedenis der Pāṇḍawa's en Kaurawa's vóór den grooten strijd behandeld. In eene andere redactie, die Van Eck ook vermeldt (l. c. pag. 152—153) komt Parikṣit's dood, het boek Pauṣya en het slangenoffer ter sprake.

Ook een Arjunawiwāha kidung en een Bhāratayuddha kidung zijn in Balische poëzie overgebracht. De Balische Rāma kidung komt overeen met den Javaanschen Rāma Klīng, de Maleische hikāyat Sērī Rāma en den Madureeschen Rāma: ook hier is Hanumān de zoon van Rāma en Añjani.

Van het Uttarakāṇḍa bestaat een Balische prozabewerking. Ook van enige Middeljawaansche gedichten bezitten de Baliërs omwerkingen in hunne taal, in kleine versmaten, n.l. van den Bhīmaswarga en de Aji dharma, die als prototype van den Javaanschen Angling Darma kan beschouwd worden.

Betrekkelijk rijk is de Balische letterkunde aan volksgedichten, waarin de avonturen van bekende Balische helden, al hebben die ook nooit bestaan, bezongen worden. Een dezer gedichten, de Bagus Umbara, is door Van Eck met vertaling en aantekeningen uitgegeven in Bijdr. T., L. en Vk. 3^e volgr. XI (1876), pag. 1—137 en 177—368. Van dezelfde aard is de Bagus Diyarsa. De held van dit gedicht bewijst Bhaṭāra Guru, die hem in de gedaante van een bedelaar bezoekt, gastvrijheid. Ter belooning voert deze god hem mede naar den hemel, of liever de verschillende hemelen, o. a. die der Acwin's, die als de verblijfplaats der wayang- en topeng-spelers voorgesteld wordt. Ook ziet hij de folteringen der helbewoners. Bij zijne afdaling ontmoet hij den daemon Kāla Rāhu, die de eclipsen veroorzaakt. Verder geeft Bhaṭāra Guru hem een voortreffelijken baan, die den baan van den vorst overwint enz. Ten slotte wordt hij zelf vorst.

Meer waarde uit een aesthetisch oogpunt heeft het gedicht Drēman, dat in 1873 met inleiding, vertaling en aantekeningen uitgegeven is door de Vroom (Tijdschr. Ind. T. L. Vk. XXI, p. 323 sq.), terwijl Prof. Kern er later eene metrische vrije vertaling van publiceerde in het Tijdschr. v. Ned. Indië (Juli 1898) onder den titel »De miskende trouwe gade». Het bevat een echt-Indisch voorbeeld van huwelijksrouw.

Een ander volksgedicht, de Lingga pēta, is ook door de Vroom uitgegeven (Tijdschr. Ind. T. L. Vk. XXI, p. 402 sq. en 534 sq.).

Van meer belang is de gaguritan Megantaka, een zeer groot gedicht, dat door Van Eck uitgegeven is in de Ver-

handelingen van het Batav. Gen. XXXVIII (1875). Men zou dit, evenals de Bagus Umbara, tot de Pañji-gedichten kunnen brengen. Tot dezelfde rubriek behooren de Limbur en de Mantri Jawa, beide ongeveer van denzelfden inhoud. De Mantri Jawa is in Karang Asëm zeer bekend. De held van dat gedicht verlaat met Punta en Jurudeh Java. Op Bali komende, wordt hij verliefd op de prinses Pacar Cinambarat, die hem geneest van eene bloedspuwing. Als hij zonder haar vertrekt, volgt zij hem en zij huwen in het geheim. Dit huwelijk is tegen den zin zijner moeder, die de leelijke Galuh Limbur voor hem bestemd had. Deze weet door tooverkunsten zijne liefde te winnen, zoodat hij de Balische prinses vergeet. Uit verdriet doorsteekt zij zich. Later verliest echter Limbur haren invloed op Mantri Jawa. Zij valt in ongenade en wordt gedood. Pacar Cinambarat wordt weder levend gemaakt en huwt Mantri Jawa, wiens ouders nu in zijn huwelijk toestemmen.

Een ander onuitgegeven Pañji-gedicht is de Pakang Raras.

Het begin hiervan is aan den Malat ontleend: de held, de prins van Jënggala, heet hier, evenals daar, Nusapati. Een storm voert hem weg naar den tuin van Daba.¹ Daar neemt hij den naam Pakang Raras aan. Hij knoopt eene amourette aan met de prinses. Als de vorst dit bemerkt, laat hij hem dooden. Qiwa gelast echter Nārada, Pakang Raras weer levend te maken met de tirta kamandalu. Daarop gaat hij met de prinses naar den Kawi. Hier eindigt het gedicht in de drie handschriften, die de Leidsche Bibliotheek bezit, abrupt.

Behalve gedichten, wier inhoud geheel gefingeerd is, bevat de Balische letterkunde ook historische gedichten. Hiertoe behoort o. a. de Ung Bañjar, een gedichtje, dat de verovering van Bañjar in 1858 door den Kapitein-luitenant ter zee van Hasselt tot onderwerp heeft. De Hollandsche titels worden er zeer in verbasterd, b. v. commissaris tot kumaskaris (vers 4, 9 enz.), controleur tot kotir (vers 12) enz. De expeditie der Hollanders tegen Buleleng in 1846 wordt bezongen in de Ung Buleleng. Verder bestaat er nog een Ung Gyañar, een Ung Kadiri en een Ung Mangwi, waarin de geschiedenis dezer drie rijkjes ter sprake komt. Met Kadiri is de plaats van dien naam op Lombok bedoeld. De inhoud dezer gedichtjes is van te zuiver lokaal en van te weinig algemeen belang, om er hier nader op in te gaan.

¹ Volgens eene andere lezing (in cod. 4480) verdwaalt hij bij het oplaten van een vlieger, doordat het touw breekt.

Onder de handschriften der Lombok-collectie vond ik een gedichtje zonder titel (cod. 5230), waarin de Balische expeditie van 1849 beschreven wordt. De dood van Michiels, die hier Mahilës genoemd wordt, is volgens een lokaal-Maleisch gedicht vertaald door Klinkert in het Tijdschr. v. Nederl.-Indië, 1870, II, p. 187—215 onder den titel «De laatste strijd en heldendood van den generaal Michiels». Misschien is het hierbedoeld handschrift de Balische bron er van. Ook van zijn opvolger Van Swieten (hier Pan Switta) wordt hier gesproken.

Ook de proza-literatuur heeft eenige geschiedwerken aan te wijzen, waarvan sommige de oude geschiedenis of mythologie van Bali tot onderwerp hebben. Hiertoe behoort de Pamañcangah Manik Kangkëran, die in Çaka 1221 zou geschreven zijn. De taal van het handschrift, dat de Leidsche Bibliotheek hiervan bezit (cod. 3890) is echter modern Balisch. Deze Manik Kangkëran loopt weg van zijn guru. Deze gaat hem zoeken en krijgt van den nāga Basuki, wien hij melk geeft, in ruil daarvoor goud. Als Manik Kangkëran dit later verneemt, gaat hij ook naar Basuki, doch deze verbrandt hem tot asch wegens zijn hebzucht. Op voorbede van zijn guru maakt Basuki hem later weer levend door de mantra Garuḍeya.¹ Later vestigt Manik Kangkëran eene nederzetting in Balatung. Tot zijne nakomelingen behooren Gusti Ngurah Sidēmën. Van Bloemen Waanders gaf een vrij uitvoerig overzicht van dit werk onder den titel: «Beknopte en zakelijke inhoud van het Kawihandschrift Pamentjangah Ngoerah Sidemen» (T. I. T. L. V. VIII, p. 61—71).

Een andere pamañcangah, de Pamañcangah Maospahit draagt een meer mythologisch dan historisch karakter. In het begin wordt verhaald, hoe Yang Mëlëng en Yang Ratih de rijst op aarde doen nederdalen. Zij krijgen drie kinderen: Çiwa, Sadāçiwa en Paramaçiwa, die naar Maospahit gaan. Van hen stammen resp. de Brahmanen, Buddhisten en Bhujangga's en verder de verschillende kasten af. Het geschriftje eindigt met de opsomming van de plichten der kasten.

Een derde pamañcangah bevat de geschiedenis van Njaliyan, dat ten Oosten van Gyañar ligt. Ten slotte kan nog gewezen worden op een pamañcangah zonder titel (cod. 5126 uit de Lombok-collectie), waarin de verdiensten van Dane Poleng en

¹ Zie over deze tooverspreuk mijne verhandeling: „Over de vereering van Wiṣṇu op Java” (Bijdr. T. L. V. LX, pag. 417—418).

zijn geslacht jegens Gusti Kätut Karang Asēm en zijne opvolgers uiteengezet worden. Hij volbracht o. a. met succes eene zending naar Lombok.

Ook bestaat er een korte kroniek (Pangriñeik ing babad), waarbij de jaartallen in het begin op de Indische wijze door woorden (candra sēngkala) en later hier en daar door cijfers uitgedrukt worden. Uit een geslachtslijst van de Balische en Lomboksche vorstenfamilies (cod. 5243 uit de Lombok-verzameling) blijkt, dat deze vorsten zich houden voor afstammelingen van Wikramottunuggadewa en Bhra Hyang Wēkas ing sūka.

Hiermede zijn wij aan het einde gekomen van wat men de eigenlijke Balische letterkunde zou kunnen noemen. Wel bestaan er nog vele andere geschriften, als b.v. Pangelingeling's (brieven), waarvan de Vroom eenige uitgegeven heeft in het Tijdschr. voor Ind. T. L. en Volkenkunde, deel XVIII en XXI, Parikanda's¹ (processtukken), Paswara's (vorstelijke edicten), Awig-awig's (regelingen voor hanengevechten, sawah's enz.), Sima kēklēcan (bepalingen op het hanenkloppen), receptenboeken, o. a. de Usadasari, tooverspreuken, b.v. de Pangujannan, formulieren, om regen op te wekken, versierd met afbeeldingen van menschen en nāga's, verhandelingen over offers, lijkverbranding (b.v. cod. 5169 en 5240 uit de Lombok-collectie) enz., doch al deze prozastukken zijn meer van ethnographischen, dan van literarischen inhoud.

Ook zou nog op de Balische spreekwoorden gewezen kunnen worden, waarvan verscheidene door van Eck uitgegeven zijn in het Tijdschr. v. Ind. T., L. en Volkenkunde, deel XVIII en XXI en die van belang zijn voor de kennis van het volk.

Wij hebben natuurlijk niet de titels of den inhoud van alle ons bekende Balische geschriften opgegeven. Deze zullen gevonden worden in den Catalogus der Balische en Sasaksche handschriften der Leidsche Universiteitsbibliotheek, die binnen niet al te langen tijd, naar wij hopen, het licht zal zien. Ons doel was, een kort overzicht te geven van de belangrijkste producten eener grootendeels nog onuitgegeven letterkunde, die evenals de Sundasche en Madureesche als eene dochter of jongere zuster der zooveel rijkere Javaansche literatuur te beschouwen is. De Balische letterkunde onderscheidt zich door het gemis aan Moslimschen invloed van die der naburige eilanden, Java, Madura, Zuid-Celebes en Lombok.

¹ Van Dissel heeft sommige hiervan uitgegeven (Enige Balin. brieven, processtukken, enz. Delft).

De geschiedenis van het ontstaan der
Nederlandsch-Indische Lijnwaden-
verordening van 1824.

Bijdrage naar onuitgegeven stukken tot de kennis van het bestuur
van den Gouverneur-Generaal Van der Capellen

DOOR

P. H. VAN DER KEMP.

DE GESCHIEDENIS VAN HET ONTSTAAN DER
NEDERLANDSCH-INDISCHE LIJNWADEN-
VERORDENING VAN 1824.

Bijdrage naar onuitgegeven stukken tot de kennis van het bestuur
van den Gouverneur-Generaal Van der Capellen

DOOR

P. H. VAN DER KEMP.

I. Wat de Lijnwadenverordening van 1824 inhoudt . . .	421
II. Het Douane-reglement voor Java van 1818.	430
III. De Britsche lijnwaadhandel onder het Reglement van 1818.	438
IV. De uitzending van F. Wappers Melis naar Java in 1821.	445
V. De Nederlandsche lijnwaadhandel onder speciale bescher- ming gesteld	454
VI. De indruk, dien de Lijnwadenverordening van 1824 maakte	460
VII. Minister Elout's opvatting ten aanzien der Lijnwaden- verordening	467

Wat de Lijnwadenverordening van 1824 inhoudt.

De lezer, die eenigszins bekend is met het veelbewogen tijdvak der landvoogdij van den heer Van der Capellen, weet, dat vooral drie maatregelen op het einde van zijn bestuur genomen, twijfel hebben doen rijzen aan de wijsheid van zijn inzicht, immers:

de intrekking van de Vorstenlandsche landverhuur;

de Calcuttasche leeningen;

de beschermende Lijnwadenverordening van 14 Februari 1824, Ind. Stbl. N°. 9.

Wat den Landvoogd tot dezen laatsten maatregel heeft gebracht, leest men voldoende in de overwegingen van de Publicatie. Daar ook overigens het gansche besluit het middenpunt dezer beschouwingen moet uitmaken, zal ik aanvangen de Publicatie te doen volgen:

Wij enz.

Aan allen, die deze zullen zien of hooren lezen, Salut!
doen te weten:

Wij gaven, bij eene advertentie, op Onzen last in de Bataviasche Courant van den 28sten October 1820 geplaatst¹, aan de Ingezetenen van Nederlandsch-Indië kennis van de maatregelen door Zijne Majesteit den Koning, bij besluit van den 1sten Junij 1820, N° 14, tot opbeuring der Inlandsche fabrieken van lakens en andere wollen manufacturen, genomen, met bijvoeging dat de Hooge Regering dezer Landen verwachtte, dat ieder ingezeten, zoo veel van hem athing, blijdelijk zoude medewerken tot bevordering van 's Konings heilzame bedoelingen in deze.

Reeds vroeger hadden Wij, bij eene gelijke advertentie, op den 15^{den} Januarij van het zelfde jaar², aan het algemeen medegedeeld de bepaling bij Zijner Majesteits besluit van den 25ten April 1819, N° 75, gemaakt, waarbij de voortbrengselen van den Nederlandschen grond en nijverheid, met Nederlandsche bodems aangebragt, geheel vrij zijn gesteld van de betaling van Inkomende regten, bij derzelver aanvoer in deze bezittingen, mits derzelver oorsprong door deugdelijke certificaten worde bewezen; van welke

¹ Ook opgenomen in Ind. Stbl. 1820 N°. 42. — Zie nader bl. 446.

² Opgenomen in Ind. Stbl. 1820 N°. 2. — Zie nader bl. 445.

vrijstelling alleen de mondbehoeften zijn uitgezonderd geworden.

Aan de vaderlijke bezorgdheid van Zijne Majesteit den Koning voor den bloei der Nationale nijverheid, hebben de Nederlandsche fabrikanten op de treffendste wijze beantwoord, door aan hunne fabrikaten een' trap van volkomenheid te bezorgen, welke dezelve niet alleen gelijk met de buitenlandsche doen staan, maar zelfs deze in vele opzichten doen overtreffen; en de onderscheiden ladingen van wollen en katoenen stoffen uit Nederlandsche fabrieken alhier aangebragt, hebben bewezen dat door dezelve zoo wel in de behoefte der Inlandsche als in die der Europeesche bevolking ruim kan worden voorzien niet alleen, maar dat zij zelfs de voorkeur boven andere waardig zijn bevonden.

Daar echter aan dezen tak van nijverheid in andere landen aanzienlijke voorregten zijn verbonden, welke, in de mededinging met de Nederlandsche fabrikaten, ten nadeele van het ruime vertier dezer laatsten strekken, en aan deze mededinging misdien hinderlijk moeten worden; en Wij het alzoo noodzakelijk hebben geoordeeld, ten einde aan 's Konings heilzame bedoelingen de gewenschte gevolgen te geven, om van Onze zijde de ondernemingen onzer Vaderlandsche fabrikanten, zoo veel mogelijk aan te moedigen en te ondersteunen;

Zoo is het, dat enz.

Eerstelijk. Dat alle goederen van wol of katoen in vreemde landen, bewesten de Kaap de Goede Hoop vervaardigd, en met vreemde, dan wel met Nederlandsche schepen aangebragt wordende, na dato dezer Publicatie, aan Inkomende regten zullen betalen, wanneer dezelve regtstreeks van plaatsen bewesten de Kaap de Goede Hoop zullen worden aangevoerd, vijf en twintig ten honderd op de *getaxeerde* waarde, tijdens den invoer; en wanneer dezelve van eenige vreemde bezittingen, beoosten de Kaap de Goede Hoop worden aangebragt, tien ten honderd daarboven, dan wel vijf en dertig ten honderd; zullende onder deze bepaling mede worden begrepen al zoodanige goederen van bovengemelden aard, welke thans in entrepôt liggen, en waarvan de invoer door de eigenaren zoude kunnen worden verlangd.

Ten tweede. Dat door den Hoofd-Directeur van Financiën en den Directeur der Inkomende en Uitgaande regten, met assistentie van gezworen makelaars, dan wel geaccrediteerde kooplieden te Batavia, zal worden opgemaakt een prijscourant der wollen en katoenen goederen, en daarmede het publiek bekend worden gemaakt; zullende deze prijscourant om de drie maanden worden vernieuwd, en de Inkomende regten naar de daarbij bekend gestelde prijzen geheven worden, enz.

Het beschermend karakter spreekt uit deze overwegingen en bepalingen inderdaad duidelijk genoeg; maar zoo het den lezer als mij is gegaan, krijgt men uit de schriften over dezen mantregel onwillekeurig den indruk, dat de Indische regeering, in het algemeen toenemend naar het onvrijzinnige neigende, plotseling tot een besluit kwam, dat overigens niet wortelde in een verleden. Ook zou men uit een voortreffelijk artikel over de Indische *Rechten van In- en Uitvoer*, van de hand van M^r. N. P. van den Berg, in de Indische Encyclopedie, opmaken dat niet enkel in Indië zelf, maar ook door het Opperbestuur naar dergelijke bepalingen was gedrongen; een bestuur toch, dat reeds in 1819 vrijdom van invoerrecht aan alle Nederlandsche voortbrengselen had toegekend, „dat evenwel door het Opperbestuur bij nader inzien niet voldoende werd geacht”. Het is inderdaad een van de vele hinderlijke zijden in deze geschiedenis, dat de Landvoogd, buiten 's Konings weten, diens „vaderlijke bezorgdheid” middellijk inriep tot zedelijken steun van eene verordening, die ook voor het Opperbestuur als uit de lucht kwam vallen.

Het hinderlijke er van werd daar vooral gevoeld met het oog op het ongeveer gelijktijdig d. w. z. d.d. 17 Maart 1824 gesloten koloniaal tractaat met Engeland, waarvan art. 2 de volgende beperkende bepalingen tegen het opvoeren der beschermende rechten inhield, en wel op aandrang van Engelsche zijde:

De onderdanen en schepen van de eene natie zullen, bij den in- en uitvoer in en van de havens der andere in de Oostersche zeeën, geene regten betalen hooger dan ten bedrage van het dubbelde van die, waarmede de onderdanen en schepen der natie, aan welke de haven toebehoort, belast zijn.

De regten voor den in- of uitvoer met Nederlandsche bodems, in eene Britsche haven, op het vaste land van Indië, of op Ceylon, betaald wordende, zullen in dezer voege worden gewijzigd, dat deswege, in geen geval, meer berekend worde dan het dubbelde der regten door Britsche onderdanen, en voor Britsche bodems, te betalen.

Met betrekking tot die artikelen op welke geen regt gesteld is, wanneer zij worden in- of uitgevoerd door de onderdanen of in de schepen der natie, aan welke de haven toebehoort, zullen de regten aan de onderdanen der andere op te leggen, in geen geval, meer bedragen dan zes ten honderd.

De heer Elout, die d.d. 1 April 1825 de portefeuille van Financiën

met die van Koloniën had verwisseld, de Publicatie uit Indië ontvangende, kon wel verwachten, dat Engeland daarin niet zou berusten. Onwillekeurig moest hem ook persoonlijk hinderen dit ruw ingrijpen in eene oneindig vrijzinniger Indische regeling van 1818, waarvan hij in zekeren zin vooral de man was geweest. Voor hem lagen de zot gestelde overwegingen der Publicatie; wel mocht hij ze bedenkelijk vinden, te meer wijl daarin nu zoo uitdrukkelijk herinnerd werd, *dat reeds sinds 1819 alle Nederlandsche voortbrengselen vrij van invoerrecht waren*, eene bepaling, waaraan weliswaar indertijd geboeg openbaarheid was gegeven, maar die toch bij den vreemdeling onvoldoende bekend scheen. Zoo echter wellicht ook de overwegingen der Publicatie hem over de aanleiding ervan niet voldoende licht gaven, dan in ieder geval meer het besluit, waarbij de openbaarmaking werd gelast, en dat hem in zijn geheel toegezonden werd. Blijkens het archiefstuk luidt het als volgt:

Gelezen eene missive van den Hoofd-Directeur van Financiën en den Directeur der Inkomende en Uitgaande regten van den 12^e dezer N° 1^b, daarbij in het brede betoogende, het nadeel dat door de aanzienlijke toevoer van vreemde, vooral Engelsche lijnwaden binnen deze bezittingen, zoo wel aan de Nederlandsche fabrikanten, als aan den handel in het algemeen wordt toegebracht, aangezien dezelve voor zoodanige lage prijzen van de hand worden gezet, dat zij de voorwerpen van Nat. Nijvd. geheel verdringen en de Nederlandsche fabrikanten buiten staat stellen om, zonder aanmerkelijke verliezen, eenige ondernemingen te doen, waarvan het gevolg is, dat de voor den handel beschikbare kapitalen zich voor het grootste gedeelte in handen van vreemde speculanten of huizen van commissie bevinden, en zij door de groote winsten, welke op den verkoop hunner lijnwaden worden behaald, en waarin zij door de premie, welke door vreemde Gouvernemen ten aan de uitvoerders wordt betaald, ondersteund worden, in staat zijn om de voor de Europische markten meest geschikte producten van dit eiland tot zoo veel hoogere prijzen dan andere speculanten in te koopen, alzoo de verliezen welke hierop geleden worden, rijkelijk door de overwinsten op de manufacturen worden gedekt, terwijl de Nederlandsche koopman, die de zelfde beschikking niet heeft over deze kapitalen, noch de zelfde winsten geniet, omdat zijne waren niet even gemakkelijk bij de verbruikers kunnen worden geplaatst, en de Amerikanen welke meestal zilveren specie aanbren gen — op de prijzen der producten in Europa moeten speculeren, en deze aldaar veel te laag zijn, in eventedigheid der marktprijzen alhier, om hunne retouren in Europa daarmee goed te maken. —

Wordende voorts door den Hoofd-Directeur en den Directeur voornoemd aangetoond, dat, het dubbeld der Inkomende regten, waaraan de vreemde goederen alhier zijn onderworpen, ongenoegzaam is, om deze onevenredigheid te herstellen, aangezien de premie, welke bij den uitvoer onder anderen aan de Engelsche fabrickanten wordt betaald, verre te boven gaat al de regten en andere onkosten, welke alhier op den invoer vallen, en dat derhalve eene verhooging van regten op de vreemde wolle en katoene goederen van waar, en door welke schepen ook aangebragt, alleen in staat is om aan deze nadeelen perk te stellen, en zoo wel in het algemeen den handel en andere voor deze markt gewilde artikelen te bevorderen, als wel speciaal de Nederlandsche fabrickanten aan te moedigen en eene behoorlijke mededinging geboren te doen worden. — Op welke gronden door hen eenige voorstellen ter bereiking van deze oogmerken, worden aangeboden.

Waarop gedelibereerd en in aanmerking genomen zijnde:

a. dat de Regering het steeds als een der voornaamste en belangrijkste voorwerpen van hare zorgen heeft beschouwd om door alle gepaste en doelmatige middelen de producten van den vaderlandschen grond of de voortbrengselen van Nat. Nijverheid, boven die van alle anderen, te begunstigen, en derzelver aanvoer aan te moedigen;

b. dat zij had mogen verwachten, dat de geheele vrijdom van Inkomende regten bij den invoer op Java en Madura, door het Koninklijk Besluit van 25 April 1819 N° 75 aan alle Nederlandsche manufacturen toegekend, en de belasting daarentegen der vreemden, met een inkomend regt van 12 pCt. boven den marktprijs hier te lande, een genoegzaam evenwigt zouden zijn geweest tegen de pogingen van vreemde fabrickanten, om door het drukken der prijzen hunner waren, het vertier der eerstgemelde te belemmeren en derzelve uitzenders van verdere ondernemingen af te schrikken, of tegen de voordeelen, welke vreemde manufacturen reeds aan den oorsprong genoten; —

c. dat het echter bij de ondervinding blijkt, dat deze bepaling nog ontoereikende is, om dit evenwigt te herstellen, en dat ondanks de erkende voortreffelijkheid der Nederlandsche fabrikaten, deze door den overvloed van de vreemde en derzelver minder prijzen steeds verdrongen blijven;

d. dat daarenboven de bovenmatige aanvoer van een enkel handelsartikel, en de overgang van het aanzienlijkst gedeelte van het beschikbaar handels-kapitaal in handen van eenige weinige vreemde speculanten, geene andere dan nadeelige gevolgen voor den handel in het algemeen hebben kan; en dat, ofschoon de Regering de nuttigheid erkent van den meest mogelijken vrijen

loop aan den handel te laten, zij het echter pligtmag beschouwt om denzelven, in verband met de betrekkingen dezer bezittingen op het moederland, doelmatige wijzigingen te geven;

e. dat eindelijk om het een en ander doel te bereiken het noodzakelijk is om eene verhooging van regten op den aanvoer van zoodanige vreemde manufacturen, welke de mededinging der Nat. Nijv. belemmeren daar te stellen, behoudens het grondbeginsel bij de Publicatie van den 1° Julij 1823 aangenomen om den regstreekschen handel immers boven den omweegschen handel in deze waren, te begunstigen.

Is goedgevonden enz. [volgen de artikelen van Stbl. 1824 N° 9].

Dit stuk was bij dépêche van denzelfden datum 14 Februari 1824 N° 43 gezonden aan den Minister. Ook in dien brief wordt als aanleiding tot het uitvaardigen der Publicatie vermeld „de buitengewone aanvoer van Engelsche lijnwaden, welke sedert eenigen tijd, doch vooral in den loop van verleden jaar heeft plaats gehad”, de Gouv. Gen. er tevens bijvoegende, „dat men mag verwachten, dat eene zoo aanzienlijke verzwaring van belasting, als daarbij op den invoer van vreemde en vooral Engelsche manufacturen wordt gelegd, wellicht eenige sensatie zal veroorzaken”, waarna de dépêche aldus vervolgt:

„Dan dit is het eenigst middel voorgekomen, om aan de billijke klagten der Nederlandsche fabrickanten over het gemis aan mededinging voor hunne goederen, door de lage prijzen der Engelschen te zeer gedrukt, regt te doen.

„Echter behoef ik Uwe Excellentie niet te doen opmerken, dat, zal deze maatregel een gewenscht effect hebben, en niet ten nadeele van de bevolking en vooral van die klasse, waaronder zich de grootste consumtie bevindt, uitkeeren, door eene spoedige en ruime aanvoer van Nederlandsche fabrickaten in de behoefte zal moeten worden voorzien; en ik moet dus Uwe Excellentie ten dringendste verzoeken, om van Hare zijde al het mogelijke te bewerkstelligen, om de fabrickanten daartoe aantemoedigen, verwachtende ik, dat zij steeds indachtig zullen zijn, om zoo wel aan hunne goederen de meest mogelijke volkomenheid te geven, en zich ten aanzien der hoedanigheid naar den hier bestaenden smaak te regelen, als om de prijzen zoo laag mogelijk te stellen; zijnde de vereeniging van beide deze vereischten noodzakelijk, maar ook in staat, om met de middelen, die van de zijde van het Gouvernement bij voortduring genomen worden, ondersteund, hun eene duurzame voorkeur te doen behouden.

„Ik mag echter niet afzijn, ook onder de aandacht van Uwe Excellentie te brengen, dat hetgeen de Engelsche fabrikanten zoo veel vooruit geeft, vooral bestaat in de aanzienlijke premien, welke zij van hun Gouvernement voor den uitvoer hunner manufacturen ontvangen en dat het gewis voor onze Nederlandsche fabrieken een gewigtige steun zoude zijn, indien hun gelijke voorregten werden toegekend, waardoor de noodzakelijkheid zoude verminderen, om een zoo aanmerkelijk onderscheid in de belasting tusschen deze en de andere daar te stellen, en waardoor de Nederlandsche fabrikanten met minder moeite met die van vreemde landen zouden kunnen wedijveren.”

En toch, ofschoon het dus den Minister in deze aangelegenheid niet aan licht ontbrak, waarover hij immers over het algemeen zoozeer een grief aan de Indische regeering zou maken, waarlijk niet ten onrechte, toch kon hij zich geen voldoende helder denkbeeld vormen ten aanzien van het gewicht der redenen, dat tot zulk eene barre regeling tegenover den vreemdeling geleid had. Omtrent dat gewicht moest hij ten minste zekerheid hebben, wilde hij er niet toe komen, om den Koning voorstellen te doen ten aanzien der intrekking van de eigenmachtig vastgestelde Publicatie, waartoe te meer aanleiding scheen, doordien inderdaad de Engelsche regeering zich zeer ernstig over den maatregel had beklagd.

Het trof, dat de man, die vooral tot de geboorte der verordening had medegewerkt, in Europa was, namelijk de heer F. Wappers Melis, Directeur der Inkomende en Uitgaande rechten in Nederlandsch-Indië.¹ Zoozeer moet deze er als de peetvader van beschouwd worden, dat men het ontstaan der Lijnwadenverordening van 1824 niet kan behandelen, zonder diens naam mede in herinnering te brengen. Aan hem werd bij missive d.d. 12 April 1826 lett. H. N° 32¹ *Geheim* inlichting verzocht. De Directeur voldeed hieraan bij een voor de ontwikkelingsgeschiedenis der verordening belangrijk rapport, gedagteekend 's-Gravenhage 27 April 1826 N° 31, hetwelk vergezeld ging van vijf bijlagen.

In dat stuk zien wij hoe men, zich eenmaal op het standpunt van bescherming vastgenageld hebbende, en telkens toch door de geestkracht van nijveren op zijde gedrongen wordende, uitvindt dan dit dan dat om den baas te blijven, te vergeefs den stroom volgaande

¹ Over het verleden van Wappers Melis en zijn optreden in Indië zullen belangrijke mededeelingen door mij gedaan worden in *De Indische Gids*.

die den handel van Java eenmaal genomen had, en die rigting denkende te zullen meester worden door eene gedeeltelijke tegenwerking", om Van Alphen's woorden in zijne bekende redevoering van 1826 te gebruiken. Het lag voor de hand, dat de schrijver tevens bij zijne uiteenzetting de aandacht vestigde op het onvrijzinnig stroven der Engelschen zeiven, een feit, waarop ook ik in vroegere verhandelingen heb gewezen. Wappers behandelde o.a. daartoe het tarief te Calcutta, waarna hij dit liet volgen, hetgeen ons aanstonds met zijne zienswijze doet bekend maken:

Ter nadere elucidatie van het wederkeerige gedrag der Engelschen, en als een bewijs voor de noodzakelijkheid, om met naauwkeurigheid onze eigene belangen na te gaan, zal ik de twee volgende omstandigheden aanhalen:

1°. Bij art. 3 van het te Londen op den 17^{den} Maart 1824 gesloten traktaat, hebben de Engelschen ten hunnen voordeele weten te stipuleren, dat in geene traktaten, die in het vervolg met eenigen staat in de Oostersche zeeën te maken, eenig artikel behelzen zal, strekkende hetzij regtstreeks, hetzij door *oplegging van ongelijke regten* enz. enz. Ik zeg ten hunnen voordeele, omdat in die zeeën, na den afstand aan ons van Sumatra, geene Staten bestaan, die zich met Europeesche natien verbinden, dan die gene, welke onder onze bescherming mogen beschouwd worden, en als het ware een gedeelte van ons domein aldaar uitmaken.

Ziet nu het wederkeerige gedrag van Engeland: in Portugal, in Braziliën, en in ieder der nieuwe Zuid-Amerikaansche Staten, heeft zij meer voordeelige conditiën en mindere regten, dan andere natien trachten te bedingen zoo dat wij, in ons eigen domein, als het ware, niet eens mogen doen, datgene welke zij zich overal veroorlooft!

2°. In Engeland heeft het Gouvernement een impost gelegd van 4 stuivers op ieder yard gedrukt katoen, voor de Inlandsche consumtie bestemd, en die laten zich de fabrikanten, naar gewoonte, zeer wel gevallen!

Wij leggen een regt van 25 percent *ad valorem*, op de zelfde goederen, voor den invoer en consumtie op Java; zij verkoopen aldaar een stuk van dat gedrukte katoen, lang 28 yards, voor 4 spaansche matten courant, zoo dat de regten bedragen 1 spaansche mat courant, of nog geen 2 guldens nederlandsch per stuk; het welk nog geen anderhalve stuiver per yard, aan impost uitmaakt.

De Engelschen vinden het zeer billijk, dat hun eigen Gouvernement, hen met 4 stuivers op een yard gedrukte sits belast,

maar houden het voor onregtvaardig en *schreentwen als de magere varkens*¹, dat een vreemd Gouvernement in deszelfs eigene bezittingen, hen maar met 1½ stuiver op de zelfde hoeveelheid durft te belasten!!

Noen, regt en billijkheid, Uwe Excellentie, is aan onze zijde; wij hebben ons te lang gelegen laten liggen aan al dat gekijf en geschrijf der Engelsche pamphletten en couranten schrijvers; het is dit, en niet de hooggroothed der regten van Batavia, die sommige personen, hier te lande, voor één oogenblik heeft kunnen ontstellen: volgen wij echter het voorbeeld van Engeland, gaan wij voort met moed en beleid in het daarstellen van een behoevend en beschermend stelsel voor eigen nijverheid, handel en scheepvaart, zonder ons aan al dat gekijf en geschrijf te storen; de bloei van die nijverheid, van dien handel en scheepvaart en de algemeene welvaart van het vaderland, zal eindelijk den prijs dier pogingen zijn!

Het moet welhaast, dat de Minister eenigszins onder den indruk van Wappers' goed ingezet rapport is gekomen; zeker is het, dat hij aan de zaak niets deed. Er was echter in Indië nog een andere maatregel genomen en wel met betrekking tot *entrepôts*: Publicatie van 12 Juli 1825, Stbl. N°. 28. Ook deze had in Nederland tot ernstige bedenkingen aanleiding gegeven; men meende o. a., dat die maatregel ophief al het nut, dat met de vaststelling van de hooge rechten was beoogd². De stukken hierover waren gedrukt gezonden aan de Kamers van Koophandel en de Handelmaatschappij, en toen nu de Minister het oogenblik gekomen achtte om die over de Lijnwadenverordening mede den Koning aan te bieden, stelde hij tevens bij missive d.d. 8 Juni 1826 L^a H N°. 84^k *Geheim* voor, dat het bijgevoegde Wappers-rapport nevens hijlagen eene gelijke behandeling zou ondervinden.

Bij den Koning sloeg het stuk knap in. Wie zou zich daarover verwonderen? Het was zoo geheel in den geest van hetgeen men destijds werkelijk wilde.

Het antwoord d.d. 10 Juni 1826 L^b T¹⁴ *Geheim* van den Staatssecretaris nam ten dien aanzien allen twijfel weg. „Met de meeste belangstelling” was door Z.M. van het rapport kennis genomen, beschouwende „over het algemeen, de daarbij voorkomende redeneringen als gegronnd”. Ook juichte de Koning zóó toe de aangegeven ver-

¹ Door mij gespatieerd.

² Zie over deze *Entrepôt*-quaestie o. a. het academisch proefschrift van Van der Wyck over Du Bus (1866), bl. 296.

spreiding der stukken, dat hij die wenschte „zelfs op uitgebreide schaal", als „doelmatig", vermeenende tevens, „dat die mededeeling, hetzij in steendruk, niet bij uittreksel, maar volledig behoort te geschieden, met uitzondering alleen van enkele in het berigt voorkomende minder geschikte bewoordingen (b.v. die welke op Pag. 1 van het vijfde vel, met potlood zijn onderschrapt)".

Dientengevolge zijn 350 exemplaren van Wappers' rapport met bijlagen gedrukt en rondgezonden geworden. De door mij op de vorige bladzijde met loopend schrift aangegeven woorden zijn daaruit weggelaten, ten gevolge van het vermelde koninklijk verlangen. Sporen van eigenlijk gezegde publicatie van het rapport heb ik echter nergens aangetroffen.

Bij de waardeering, die het stuk alzoo schijnt ondervonden te hebben, schijnt men het niet zoo nauw met de logica te hebben genomen. Ware het anders, menige vraag, menige bedenking zou zijn gerezen tegen eene schomelijk eenzijdige voorstelling, waaronder men waarlijk zou gaan vergeten, dat het verschil van recht reeds sinds 1819 was: 12, en niet, overeenkomstig het reglement van 1818: 6. Hoe de 12 % allengs werd 15, 16, 25, ja 26 en bij de 37 percent, *altijd tegenover nationale lijnwaden nul*, moeten wij hier lezen. „Deze geheele wetgeving in het stuk van koophandel is blijkbaar zeer welwillend en liberaal", luidde het o. a. in Van Alphen's beroemde redevoering op het eind van Februari 1826 ¹. Hm!

Zal Wappers' memorie ons bekend maken met de geschiedenis van het ontstaan der Lijnwadenverordening van 1824, die van hare vervanging in 1837 was reeds sinds lang niet meer een gesloten boek. Dit heeft men vooral te danken aan een te Londen gedrukt z.g. Blauwboek, houdende *Papers relative to the execution of the treaty of 1824 by the Netherlands authorities in the East Indies*, dat het Lager Huis, ingevolge een adres d.d. 28 Mei 1840, werd aangeboden; dit met een ander, dat in 1842 aan het Heerenhuis werd gezonden, is o. a. in 66n band voorhanden in de bibliotheek van het Indisch Genootschap. Onder de publicisten, die er van gebruik maakten, noem ik E. de Waal in *Onze Indische financiën*, dl. I (1876) bl. 28—37.

II.

Het douane-reglement voor Java van 1818.

In de laatste helft der 18^e eeuw en in den aanvang der volgende

¹ *Nederlandsch Indië in de Staten Generaal* door E. de Waal dl. I (1860), bl. 233.

was in Engeland, dank schoone uitvindingen, aan de katoennijverheid eene toenemende uitbreiding verzekerd geworden; de uitvoeren van katoenen goederen, die in 1750 nog geheel onbeduidend waren, stegen in 1815 reeds tot 216 millioen gulden ¹. Ook het Engelsch geworden Java gold die uitvoeren. Proeven ermede vonden plaats voor rekening van de Engelsch Oost-Indische Compagnie; doch daar men geene rekening had gehouden met den smaak der koopende bevolking, liep deze poging op schade uit. De gezagvoerders en verdere officieren der Compagnie's schepen, door deze ondervinding wijs geworden, voerden nu voor hunne rekening in en behaalden inderdaad goede voordeelen. Dit zagen de op Java gevestigde kooplieden niet rustig aan; zij ook gingen ertoe over belangrijke partijen Britsche manufacturen te oorbieden en de voordeelen vermeerderden niet weinig, nadat in 1818 de vrije vaart van Engeland op Oost-Indië geopend was ².

Men had op Java onder het Engelsch tusschenbestuur een beschermend tarief, waarvan de rechten echter werden verminderd, toen de herstelling van het Nederlandsch gezag in Oost-Indië in uitzicht verkeerde: „de reden hiervan is te bevroeden, niet te bewijzen”, schreven Commissarissen-Generaal in hun nader te noemen rapport.

Eene Nederlandsche verordening op den in- en uitvoer moest met de herstelling van ons gezag dadelijk in studie worden genomen. Tot zoo lang zou ingevolge art. 86 van het aan Commissarissen-Generaal medegegeven Regeerings-Reglement van 1815 het Britsche tarief in stand blijven en wel krachtens de publicatie bij de aanvaarding van het bestuur d.d. 19 Augustus 1816, Stbl. N°. 5 gedaan, waarin de algemeene gebruikelijke verklaring voorkwam, dat tot nadere voorziening „de bestaande wetten en verordeningen”, w. o. „de beheering en invordering van 's lands middelen en geregtigheden”, „hare volle kracht en werking behouden”.

Onze tolambtenaren namen echter dit zóó letterlijk op, dat de bescherming, die het Britsche tarief aan Engelsen gaf, niet alleen bleef bestaan, — waartoe althans eenige aanleiding kon gezocht worden in de gelijkstelling van de Nederlandsche met de Britsche vlag bij eene verordening der Britsche regeering op Java d.d. 9 October

¹ *De Nederlandsche Katoen-nijverheid en het ateluel van bescherming in Nederlandch-Indië* door Hendrik Muller Szoou, wel reeds in 1857 verschenen, maar o.a. met het oog op de statistieken, nog altijd een zeer nuttig boek.

² Uit Wappers' rapport.

1815 — maar die bescherming werd zelfs uitgestrekt tot de Amerikanen! Omdat deze ook Engelsch spraken?? Het had er nog maar aan ontbroken, dat de Nederlanders als vreemden waren beschouwd. „De zonderlinge uitlegging”, schreven Commissarissen in hun rapport, „welke vele ambtenaren, daaronder ook die van de tollers, geven aan de verklaring bij de aanvaarding van ons bestier gedaan, dat namelijk alle de wetten bleven stand houden tot nadere bevelen, heeft aanleiding gegeven, dat nog zeer lang, na de terugname van Java, de Britsche schepen maar betaalden van de waarde met 30 pCt. verhoogd; ja, (en daarvan hebben wij de reden nooit kunnen nagaan) ook de Amerikaansche schepen.”

De nieuwe verordening moest ontworpen worden door den Raad van Financiën, een college, dat Commissarissen hadden ingesteld. Maar de in die eerste tijden uit Nederland gezonden ambteuaren werden plotseling geplaatst voor vraagstukken, waarvan zij door hun verleden dikwerf niet behoorlijk op de hoogte waren, terwijl zij bovendien nog rekening hadden te houden met Indische toestanden, die zij evenmin goed kenden. Vandaar geen werk op douane-gebied, hetgeen Commissarissen terecht ongeduldig maakte. Wij krijgen een kijk op dit getob door een particulier schrijven d.d. 3 Augustus 1817 van het raadslid Mr. A. P. Smissaert aan Mr. H. J. van de Graaff, die met Commissarissen op reis over Java was:

„Wat onze werkzaamheden bij den Raad betreffen, zoo zult gij gemerkt hebben, mogelijk wel door de onvergenoegdheid van Commissarissen-Generaal, dat het stuk der *In- en Uitgaande regten* nog niet is afgedaan. Zie hier de oorzaak. Wij hebben een zeer redelijken brief van een aantal kooplieden ontvangen en intusschen ook uit Holland bekomen het jongst aldaar gearresteerde Reglement op dat middel. Beide stukken hebben ons omtrent de wet en het tarief andere denkbeelden gegeven en het sustenu van onderscheid tusschen de aan te brengen goederen en dezelve te bezwaren, naarmate dat dezelve onder *behoefden* of *weelde* konden gerangschikt worden, is daardoor geheel vervallen. In eene kolonie is inderdaad alles *handel*, en het sustenu in het Moederland is er alleen op gebaseerd om de *Nederlandsche* scheepvaart, de *Nederlandsche* fabrieken, de *Nederlandsche* voortbrengselen van handel, nijverheid of grond, zoo veel mogelijk te begunstigen en van dat principe alleen uit te gaan. Wij hebben hierop eene personeele commissie uit de kooplieden benoemd, bekend voor de meeste en algemeene kennis van handel te bezitten, en met deze commissie, bestaande uit *Siberg*,

Skelton en *Jessen*, is eene commissie uit den Raad, bestaande uit *Muntinghe*, *Bousquet* en mij, tweemaal in conferentie geweest, in welke beide, — die, uit meer dan één oogpunt beschouwd, interessant waren, — alle objectiën met de meeste cordaetheit en vertrouwen zijn behandeld geworden. *Muntinghe* en ik zullen ons nu onledig houden met het Reglement of de wet en de *conductoire missive*..."¹.

Het Reglement op het heffen der inkomende en uitgaande rechten kwam dan ook eerst tot stand d.d. 28 Augustus 1818, Stbl. N° 58; het gold bovendien enkel voor *Java en Madoera*. Dien zelfden dag werd aan het Ministerie gezonden een belangrijk rapport, dat in den brief van zoo even de *conductoire missive* genoemd werd en met al de nauwgezetheit aan Elout's arbeid eigen, eene breede toelichting van de Publicatie is. Men vindt het afgedrukt als bijlage I in Elout's *Bijdragen* van 1863. Had men maar in de eerste jaren zoolang men bescherming wilde, van de grondgedachte, nedergelegd in het daarin toegelicht Reglement, niet afgeweken! Het was in vele opzichten billijk, de tijdsomstandigheden altijd in aanmerking genomen, het was in ieder geval goed overdacht en begrepen. „Wij hebben steeds”, konden Commissarissen den Minister met zooveel recht schrijven, „dit onderwerp als een der gewigtigste beschouwd, die wij te behandelen en te regelen hadden. — Wij hebben daarom in deze vooral niet willen beslissen, dan na den loop der zaken te hebben nagegaan, alle de omstandigheden, die te dezen te passe kwamen, zoo veel mogelijk te hebben gewikt en gewogen, en het is aan de zucht om de belangen van den handel en der handelaren vooral, zoo in het Moederland als in deze Indische gewesten zelve, te doorgronden en te behartigen, dezelve wijders in verband te brengen met de wederkeerige betrekkingen van Nederland tot Indiën, en ook met de behoeften van Indiën zelve, dat wij wenschen te zien toegeschreven den langzamen gang, dien wij hielden met betrekking tot dit onderwerp, hetwelk wij weten, dat meer dan eenig ander de aandacht van onze vaderlandsche handelaren van alle klassen en standen zal naar zich trekken.”

Volgens art. 16 werd tot grondslag der berekening van invoerrecht genomen „de geldswaarde der goederen, zoo als dezelve bekend staat op de *facturen* der lading”. Wanneer echter die goederen eene reis naar Java hadden gemaakt, was, werd geoordeeld, evenals het

¹ Zie dl. II bl. 23—24 van de door mij bezorgde *Brieven van en aan Mr. H. J. van de Graaff 1816—1826*.

geld dat eene reis derwaarts maakte, hunne waarde verhoogd: hoeveel natuurlijk nooit precies, vooral niet van alle goederen zonder onderscheid, te zeggen, maar het Engelsch tusschenbestuur had gesteld 30 %. Commissarissen aanvaardden dit cijfer. Voor vreemde bodems had echter het Britsche tarief, om een beschermend recht te wettigen, dit percent gesteld op het dubbele, dus op 60. De nieuwe bestuurders oordeelden terecht, dat de waarde der goederen over het geheel genomen niet afhing van de nationaliteit van den bodem, waarop zij werden aangevoerd, zoodat art. 16 slechts ééne verhooging der factuurswaarde wettigde, namelijk van 30 %. »Wij hebben dus gemeend», schreven zij, »het daarvoor te moeten houden, dat de oorspronkelijke inkoop- of factuurswaarde verhoogd met 30 pCt. over het algemeen de waarde hier uitmaakte. Wij zullen deze berekening welligt niet tegen alle bedenkingen kunnen staande houden, dan wij beroepen ons al weder op den onzekeren stand des handels hier, en meenen wel gedaan te hebben, met, zoo min mogelijk te dezen aanzien af te wijken van hetgeen wij bepaald vonden.»

Doch nu de bescherming? Art 87 van het aan Commissarissen medegegeven Regeerings-Reglement van 3 Januari 1815 schreef uitdrukkelijk voor »dat de nederlandsche schepen en goederen» »minder aan in- en uitgaande regten betalen dan de uitheemschen»¹. Het Engelsche tarief had het verschil gezocht in de medegedeelde verdubbeling van het verhoogingspercent der factuurswaarde. Commissarissen die verdubbeling latende vervallen, kon de bescherming wel niet anders gezocht worden dan in een percentenverschil voor de heffing over de verhoogde waarde. Hoe groot zou dit dan moeten zijn? Energiek Amsterdam wist er dadelijk weg mede. Zijne Kamer van Koophandel en Fabrieken adviseerde in een schrijven aan den departementschef van Koloniën d.d. 23 Januari 1817 om het verschil te stellen op 25 %. De Kamer van Rotterdam vond dit echter, blijkens haar advies van 21 Juni 1817 wat har; aldus dreigde men de vaart van vreemden zóó te belemmeren, dat onze bezittingen er last van konden krijgen, de Nederlandsche scheepvaart toch wellicht niet voldoende ontwikkeld zijnde om in de behoeften te kunnen voorzien. Ook Commis-

¹ De *Staats-Courant* van 28 Februari 1815 hield hierover en over andere belangrijke Indische onderwerpen eene notitie in van den Departementschef van Koloniën; zij werd nader afgedrukt onder N° XVIII der *Overpronkelyke Stukken* in M. L. van Deventer's *Nederlandsch gezag over Java e. o. sedert 1811* (1891).

sarissen oordeelden, dat Amsterdam „te ver” ging. Maar is het bloot toeval geweest of is die 25 % in de gedachte van den heer Van der Capellen gebleven, toen de Lijuwadenverordening van 1824 deze bescherming inderdaad proclameerde? — Het nieuwe bestuur ging alweder uit van hetgeen zij van het Engelsche tusschenbestuur aantroffen. Bij een reglement van 1 Februari 1815 was het inkomend recht gesteld op 10 %, den 9ⁿ Maart 1816 d.w.z. twee maanden vóór de komst van onze Commissarissen-Generaal, verlaagd tot 6 %. Commissarissen achtten 10 % geenszins te hoog op zichzelf, maar voor onzen pas ontluikenden handel en scheepvaart achtten zij toch voorzigtiger 6 %; dan echter ook kon het bij de verlaging van het verhoogingspercent voor vreemden invoer van 60 op 30 % vrijzinnig heeten, dat Commissarissen de bescherming slechts zochten in eene verdubbeling van het heffingspercent, dus in de vaststelling voor vreemden van 12 %, en voeren die vreemde schepen uit Nederland, dan werd het slechts 9 %. „Al aanstonds”, schreven zij over deze cijfers van 6, 9, 12, „is de bepaling der regten zelve zeer matig. Wij hebben straks aangetoond, dat tot het tijdperk onzer komst een inkomend regt van 10 percent op de verhoogde factuurswaarde geheven werd op de toen Nationale, dat is Britsche schepen, — en waarlijk dit regt was niet te hoog — maar wij hebben ook reeds gezegd, dat daar wij de bepaling van 6 percent in werking vonden, wij onze schepen en onzen handel niet hebben willen bezwaren. En hierbij kwam nog een ander doel; nu konden wij een aanzienlijk voordeel aan onze landgenooten bezorgen, zonder dat vreemden werden afgeschrikt, om naar herwaarts met hunne goederen en schepen te vareu, welke ons niet alleenlijk nu nog hoog noodig zijn, maar ook voor de aangroeijende welvaart van dit eiland zeer bevorderlijk op den duur kunnen wezen. Nu konden wij die vreemden een dubbeld regt laten betalen, en alzoo een verschil van het dubbelde daarstellen, en nog veel verder gaan, dan de Kamer van Amsterdam, in haar eerste voorstel. Wij hebben daarom de in- en uitgaande regten op vreemde schepen van en naar havens bestemd, bepaald op 12 percent. De Britsche schepen dus bijvoorbeeld, betalen nu maar 2 percent meer aan in- en uitgaande regten, dan zij betaalden toen Java onder de Britsche magt was, en zij dus als nationale beschouwd werden.” — Het betoog omtrent de billijkheid hunner regeling versterkten Commissarissen nog met de aandacht te vestigen op de enorm hooge differentieele rechten, die de Engelschen in hunne eigen bezittingen vorderden; de Bataviasche

arak bijvoorbeeld betaalde 55 sicca-ropijen per legger, wanneer zij werd aangevoerd met een Britsch schip, terwijl men er 110 ropijen vorderde bij overvoer op vreemde bodems.

In een zeer gewichtig punt moest overigens het reglement van 1818 afwijken van normale tariefregelingen.

Schattingen zijn natuurlijk altijd min of meer willekeurig, maar eene bepaling, dat eenig goed, welk ook! door transport in waarde met 30 % vermeerdert, al te zeer. Wat men in het land van aankomst voor een artikel meer of minder dan in het land van herkomst wil geven, maakt de grondslag van heffing uit: dat is op een gegeven oogenblik niet voor alle artikelen hetzelfde en de toestand laat zich zelfs denken, dat de aanbrengrer zich met eene mindere waarde moet te vreden stellen. Vandaar dat er noodig was, gelijk art. 15 erkende, de bepaling van de hoegrootheid der rechten „bij eene, daartoe opzettelijk te vervaardigen, lijst van al de bijzondere goederen, waren en koopmanschappen, aan die regten onderhevig”. Dergelijke periodiek te herziene prijslijsten waren echter destijds nog niet te maken. De ambtenaar Bousquet had er zich aan uitgesloofd bij het ontwerpen van het Reglement, maar men zag ten slotte in, dat er de tijd nog niet voor gekomen was. „Alles wat Bousquet gedaan had, is nu niets nut, zooals hij zelf voelt”, berichtte Mr. Smisaert aan Van de Graaff in zijn op bl. 432 vermelden brief van 3 Augustus 1817. Zoo verschoof art. 15 de zaak tot „zoodra zulks met nauwkeurigheid kan gedaan worden”, terwijl dan art. 16 volgde met het voorschrift, dat zoo lang die lijst niet werd vastgesteld, de factuurswaarden van de goederen tot grondslag van heffing (verhoogd met 30 %) zou worden genomen. „Wij hebben”, schreven Commissarissen, „in het 15de artikel aangewezen, dat eenmaal meer vastigheid en zekerheid zoude gegeven worden; nu was het onmogelijk. Immers wij vermeenden geene ophelderingen genoeg te hebben, gelijk dan ook zulks onder het Britsche bestuur niet heeft kunnen worden volgehouden. Ja, in Bengalen zelfs zijn daaromtrent in de uitvoering telkens groote zwarigheden, en alzoo meenden wij beter te doen het stelsel, bij het laatste Britsche Reglement aangenomen, te behouden, dat is de factuurswaarde tot grond te nemen....”

Nochtans sloot dit niet volstrekt uit, dat voor enkele bepaalde goederen een bijzonder beschermend recht zou vastgesteld worden, want nu toch maakte uitsluitend de nationaliteit der schepen het criterium voor de bescherming uit. Gesteld, dat een Nederlandsch artikel eerst naar Engeland werd vervoerd en van daar op een vreemd

schip naar Java, zoo genoot het geene bescherming en gesteld, dat een vreemd artikel door een Nederlandsch schip naar Java werd gebracht, zoo genoot het die wel. De bescherming was, uit dit oogpunt beschouwd, veel meer gelegen in die der scheepvaart dan in die der nijverheid. Commissarissen hadden voor deze leemte zeer zeker een geopend oog, te eerder omdat de Engelschen met den oorsprong der goederen wel rekening hielden. Hun rapport beschouwde dit punt speciaal in verband met den invoer van lijnwaden. Het waren vooral toen Britsche lijnwaden, die zoowel uit Engeland als uit Britsch-Indië op Java werden ingevoerd. Ofschoon Commissarissen gaarne de Nederlandsche industrie ten deze wilden bevorderen, durfden zij dit niet uitdrukkelijk met een recht op vreemde lijnwaden doen. De uit Nederland aangebrachte goederen bleken toch niet altijd van de uitgezochtste hoedanigheid. Onze fabrikanten waren nog onvoldoende bekend met de sorteeringen, die op Java gewild waren. Commissarissen hadden uit dien hoofde monsters overgezonden en prezen verder aan, dat de Nederlandsche fabrikanten zelven pogingen in het werk stelden om de voortbrengselen, die in Engeland werden gemaakt, hunne stoffage, vorm, patronen en wat dies meer zij, te leeren kennen: „want het is ons uit eenige berigten voorgekomen”, schreven zij, „dat Engeland zelve thans een goed deel der lijnwaden, bij voorbeeld, fabriceert, die in vroegere dagen alleenlijk in Indiën, bepaaldelijk op de Kust van Coromandel, gemaakt wierden, zoodat het Britsche bestier van Indiën reeds eenige factorijen, die alleenlijk voor de weverijen wierden aangehouden, heeft opgebroken.” Waren onze fabrikanten met dat alles bekend, dan kon men met meer gerustheid eens in overweging nemen een speciaal zwaarder recht op vreemde lijnwaden te leggen; doch dit nu te doen bij de onzekerheid of de Nederlandsche nijverheid wel in de behoeften der Inlandsche bevolking zou kunnen voorzien, ware te gewaagd.

„Het is zeer mogelijk”, besloot het zoo verstandig gesteld rapport, „dat wij in de beschouwing en handeling hiervan, zoo wel als van meer andere onderwerpen misgetast hebben; de zaak is in waarheid nog nieuw.

„Opvolgende omstandigheden, een meer geregelde en meer gekende loop der zaken kunnen met den tijd andere gezigtspunten opleveren, en dan kan aan de bepalingen zoodanige wijziging gegeven worden, als nuttig voorkomt.

„Wij zullen inmiddels eene proeve kunnen nemen, die wij hopen

dat niet geheel kwalijk zal uitvallen. Zoo veel is zeker, dat wij getracht hebben het belang van het Moederland met dat dezer Indische Bezittingen en met de wederkeerige belangen van de handelaren, met de bevordering van den handel in het gemeen in verband te brengen, en vleijen ons, dat Z. M. ons deszelfs goedkeuring niet geheel weigeren zal, en dat dezelve aan de Nederlandsche handelaren en scheepsreederijen aannemelijk zal voorkomen; terwijl de fabrikanten, door Uwe Excellentie ingelicht, zien zullen, dat wij niet dan met weersin teruggehouden zijn, nu ook nog meer bijzonderlijk voor hen op dit oogenblik iets meer te doen dan voor te bereiden."

III.

De Britsche lijnwaadhandel onder het Reglement van 1818.

Wat hebben destijds de Britsche belanghebbenden van „de edelmoedigheid onzer bepalingen", waarop Commissarissen in hun rapport boogden, gedacht? De heeren gingen er zeker mede achteruit: van nationalen werden zij vreemdelingen, en toen zij, naar wij lazen, nog lang na Java's overgave aan Nederland, als nationalen werden behandeld, en dit eene pure vergissing bleek, zal wel teleurstelling ontstaan zijn. Eene vage herinnering aan dien goeden tijd is wellicht terug te vinden in een Londensch Memorandum d.d. 16 December 1830 van de *Lords of the Committee of Privy Council for Trade*, gericht aan minister Palmerston ¹. Dit stuk begint aldus: „Java was restored to the Dutch in 1816, the Netherlands Commissioners held out encouragement to foreigners in general to continue on the island, and the protection promised was, no doubt, intended more towards British subjects, on account of their having a large capital vested in various ways, and at that time much required, for the Dutch apparently possessed neither capital or enterprise to engage in commercial or agricultural pursuits. . . . In 1818 a material alteration took place in the scale of duties." Hierop volgt eene min juiste mededeeling, waarin die verandering bestond ².

De uit Londen aangevoerde lijnwaden bestonden, volgens Wappers' rapport, uit drie soorten, die ongeveer geprijsd waren 12, 15, 18 stuivers per yard, 35 el oude Amsterdamsche maat, of 24, 30, 36

¹ *Blancbock* N°. 21, bl. 52.

² Het Memorandum zegt nl. dat van 1816—'18 aan invoerrecht geheven werd 6 % van Nederlandsche, 10 % van vreemde schepen, hetgeen het Reglement van 1818 zou veranderd hebben in 8 en 16 %.

shillings voor het stuk van 24 yards lang, 1 yard breed of 28 yards lang en $\frac{1}{2}$ yards breed. De rechten bedroegen dan voor deze goederen: 1.8720, 2.3400, 2.8080 stuiver per yard; immers, om bij de goedkoopste soort te blijven, de 12 stuivers verhoogd met 30 % wordt 15.60 en hiervan 12 % wordt 1.8720. Eens aannemende, dat de factuurswaarden der Nederlandsche lijnwaden gelijk waren, dan lag de bescherming in de helft der vermelde bedragen. Maar, ook al weer verondersteld, dat de Nederlandsche factuurswaarden onveranderd bleven, er ontstond weldra een verschil ten nadeele van dezen. Engeland betaalde als premie of drawback bij uitvoer 4 stuivers per yard. De Britsche fabrikanten leverden de goederen aan de makelaars te Londen, die ze weer, overeenkomstig den marktprijs aldaar, overleden. De makelaars bezorgden de goederen vrij aan boord voor hunne lastgevers, zijnde de gezagvoerders en officieren der schepen in Engeland of de kooplieden op Java, zoodat de drawback in den regel werd opgestoken door de tusschenpersonen. Dit geschiedde steeds, wanneer de lastgevers onkundig waren van de premie; het geschiedde ook wel uitdrukkelijk als eene vergoeding voor den termijn van crediet. Deden zich deze gevallen niet voor, hadden de lastgevers geen grooter crediettermijn noodig dan den gewonen, en bezorgden zij de formaliteiten van den uitvoer in eigen naam, dan genoten zij zelve de premie. Hoe de uitkeering echter ook plaats vond, op de facturen der inkoopten kon van die terugbetaling niets blijken; immers eerst bij den uitvoer kreeg men recht op de premie. De Londensche marktprijzen verschenen alzoo op de facturen en daarna werd op Java het recht geheven. Tot zoover bleef de zaak dus in orde.

De oogen der makelaars gingen echter open voor de groote voordeelen, die in den Java-lijnwaadhandel moesten zijn gelegen, waar zulke aanzienlijke hoeveelheden voor het eiland door hen werden geleverd. Zij wilden zich niet meer tevreden stellen met het verschil tusschen de fabrieksprijzen, waarvoor zij de goederen insloegen, en de marktprijzen, waartegen zij die leverden aan de lastgevers, met de eventueele premie en met hetgeen er verder afviel; maar zij meenden, dat rechtstreeksche nitzending door en voor rekening van henzelve aan door hen op Java gestelde agenten, vrij wat meer beloofde. En wat de makelaars in Engeland nu gingen doen, kon, meenden de kooplieden op Java, ook wel buiten die tusschenpersonen verricht worden, dus dezen deden evenzeer rechtstreeks de lijnwaden uit de fabrieken komen.

Van de op de facturen gestelde *Londensche marktprijzen* daalde men alzoo tot de *fabrieksprijzen*. De fabrikanten werkten bovendien deze daling in de hand, daar zij, in hun ijver het debiet te vergrooten, de lijnwaden steeds goedkooper leverden, zoodat in 1819 de prijzen met 2 stuivers gedaald waren, derhalve over de drie soorten tot 10, 13, 16 stuivers.

Maar in ieder geval de factuurswaarde werd nog niet verminderd met het bedrag van de drawback, altijd omdat deze eerst na den verkoop bij den uitvoer werd uitgekeerd. In 1819 evenwel requesteerde het bekende Engelsche handelshuis te Batavia, Skelton en Co, over deze belastingheffing en wel naar aanleiding van de uit Europa ontrangen rekening-courant. Daarop waren zij gecrediteerd voor de uitvoerpremie en voor discount bij de betaling der facturen. De lijnwaden hadden het huis dus zooveel minder gekost, waarom de heeren verzochten:

1° voor het vervolg slechts te betalen een recht, berekend naar de factuursprijzen *minus the drawback, the discount and all other charges*;

2° terug te mogen erlangen, hetgeen zij reeds in dit opzicht te veel betaald hadden.

En waarlijk de Indische regering beschikte goedgunstig op dit adres. De inkomsten van de reeds lijdende schatkist verminderden er door; de beschermende prikkel werd slechts zwakker. Om zich dit laatste goed voor te stellen, geve men zich rekenschap van de cijfers. De factuursprijzen 10, 13, 16 stuivers werden voor alle soorten gelijkelijk verminderd met de premie ad 4 stuivers, wordende alzoo de waarden 6, 9, 12 stuivers. De inkomende rechten hiervan bedroegen dus: . . . . . 0.9360; 1.4040; 1.8720; terwijl men vroeger had moeten betalen: 1.8720; 2.3400; 2.8080.

Met andere woorden, voor de goedkoopste soort, voor wie zulk eene gelijkmatige aftrekking het voordeeligst moest zijn, de helft; voor de middensoort $\frac{2}{3}$; voor de beste $\frac{1}{3}$ minder aan rechten! Daar bovendien de mindere soorten verreweg de grootste hoeveelheid uitmaakten, zoo mocht men het er voor houden, dat in het algemeen, het beschermende recht voor de Nederlandsche nijverheid reeds met de helft was verminderd.

En wat zag men nu verder gebeuren? Waarlijk, Wappers' rapport geeft een aardigen kijk op den gang der zaken.

De fabrikanten in Engeland stelden zich ten slotte ook niet tevreden met den rol van leverancier aan lijnwadenkooptieden. Op hunne beurt door de toenemende afneming geprikkeld, aangespoord

door eene brochure over den handel op China en den Indischen archipel van Charles Assey, Raffles' en Fendall's voormaligen secretaris tijdens het Britsch bestuur op Java ¹, warm gemaakt door Raffles zelf en zijne stichting van Singapore, wilden zij zelven tevens de verkoopers worden. Hiertoe zonden zij agenten naar Singapore en Java. Tevreden op Java met de prijzen, waartegen zij vroeger de manufacturen in Engeland verkocht hadden, viel er voor de speculanten in Engeland, *the free traders*, zooals zij genoemd werden, zoo min als voor de te Batavia zetelende kooplieden iets meer te verdienen. De fabrikanten in Engeland kregen op Java het monopolie; zij alleen beschikten voor eigen rekening over al den handel van den Indischen archipel in Europeesche wollen en katoenen goederen.

Zeker, de landsinkomsten behoefden daaronder niet te lijden. Zoolang immers de fabrieksprijzen niet verder werden verminderd, bleven de vroegere factuurswaarden bestaan; het goedkoopere van het debiet in Indië kwam in zoover uitsluitend den verbruiker ten goede. Het is echter duidelijk, dat reeds onder zulke omstandigheden het der Nederlandsche nijverheid al moeilijker moest vallen in dien wedstrijd mede te doen, hetgeen te ernstiger werd, toen het ook die factuurswaarden zouden ontgelden.

Dat het er toe komen zou, lag bijna voor de hand; immers, slechts van de belanghebbende fabrikanten hing het, sinds zij alleen de invoerders werden, af, *wat op de stukken zou gesteld worden*. De sitsen werden ten slotte enkel vermeld tegen het kostende der grondstoffen en van den arbeid, terwijl er niet alleen afgetrokken werden *drawback* en *discount*, maar zelfs de waarde van het pappen en glanzen der stoffen, zoodat in 1821 en 1822 sommige sitsen gemerkt stonden tegen 8 en 10 shillings per stuk van 28 yard, in plaats van 24 en 36, zooals vroeger. De aldus berekende nieuwe waarden werden genoemd de *short prices*!

Het feit, dat de schepen, die de Britsche lijnwaden naar Java brachten, menigmaal de Nederlandsche vlag voerden, scheen slechts oppervlakkig beschouwd een lichtpunt. Hiervoren wees ik er reeds op (bl. 437), dat het reglement van 1818 eigenlijk meer prikkelde tot de ontwikkeling der nationale scheepvaart dan tot die der nationale nijverheid; maar de ontwikkeling kon slechts van beteekenis zijn, indien werkelijk de schepen van de nationale werven

¹ Zie meer over dit in 1819 verschenen vlugschrift, mijne *Stichting van Singapore* bl. 339—348 der *Bijdragen tot de Taal-, Land-, en Volkskunde van Ned-Indië*, dl. LIV (1902); bl. 27—28 van den overdruk.

herkomstig waren. Wat deden nu echter de Britsche handelaren op Java? Zij kochten daar de producten op en lieten die met hunne schepen vervoeren naar Nederland, nadat zij eerst de vaartnigen op Java van Nederlandsche scheepspapieren hadden doen voorzien, m.a.w. hadden doen nationaliseeren; eene manipulatio, die niet veel omslag vorderde. Zoo voeren zij weg op dezelfde voorwaarden als Nederlanders, verkochten de ladingen in Nederland, stevenden dan naar Engeland om met de opbrengst manufacturen aldaar in te slaan, en keerden vervolgens naar Java terug. Hier had dus de douane te doen met een Nederlandsch schip, weliswaar beladen met Britsche goederen, maar dat deed er immers niet toe, daar de rechten enkel geheven werden naar de nationaliteit van het schip, niet van de goederen, en alzoo werd slechts geheven 8 %, in plaats van het dubbele, op 8 en 10 shillings factuursprijs van een stuk sits, groot 28 yard. Dat was zeker wel een summum van mislukte bescherming.

En door deze gansche geschiedenis van Britsche fabrieks-, markt-, factuursprijzen, met en zonder aftrek van premie enz., onder al of niet fantastisch spelen met Nederlandsche vlaggen, liep bovendien de roode draad, dat de factuursprijzen der uit Engeland en Vóór-Indië aangebrachte goederen stonden uitgedrukt in Britsche en Britsch-Indische munt, waarvoor het herleidingscijfer tot Nederlandsch-Indische munt veel te klein was. Gedurende het Engelsch tusschenbestuur op Java hadden er namelijk alle transactiën plaats in *Spaansche matten*, terwijl op de facturen de waarden werden aangegeven in *ponden sterling*, in *sicca-ropijen* en *star-pagoda's*. Het pond sterling werd geschat op vier Spaansche matten, gelijk staande met $8\frac{3}{4}$ Java-ropijen. De mat deed slechts $\frac{1}{4}$ shilling, zoodat een pond sterling begroot werd op 18 shillings, ofschoon 20 waard. Eene dergelijke te lage schatting deed zich ook voor ten aanzien van de sicca-ropij en de star-pagoda, en dat niettegenstaande de *Calcutta custom house table change* eene hoogere tarifieering aanwees. De Britsche invoerders op Java genoten alzoo, buiten het vastgesteld beschermend tarief, middellijk eene bescherming ten koste van de Javasche kas. De regeering van den heer Raffles liet dit echter gaan, wilde het wel, omdat men alzoo de in de tarieven-verordening uitgedrukte bescherming minder sprekend behoefde te maken. Met het herstel van ons gezag had dit natuurlijk veranderd moeten worden. Men deed dit echter uit onbekendheid met de toestanden niet; aldus onderging ook daardoor het invoerrecht voor Britsche goederen vermindering en kwam de daarbij beoogde bescherming van Nederlandsche invoeren niet tot haar recht.

Van één kwaal, die trouwens allicht aan ieder douane-stelsel knaagt, was bovendien allerm minst in die eerste tijden van het hersteld Nederlandsch gezag, onze heffingen der in- en uitvoerrechten verschoond, namelijk het niet-behoorlijk handhaven der bepalingen ten gevolge van het gemis aan eerlijkheid bij de hoogst onvoldoend bezoldigde ambtenaren. G. F. Meijlan, resident van Tegal, schrijft d.d. 14 October 1818 over het in Augustus vastgesteld Reglement aan den heer Van de Graaff: „Zoo men geene zorg draagt om de uitvoering er van te verzekeren door middel van eerlijke en vooral wél bezoldigde ambtenaren, dan is het van geen nut. Hier te Tagal heeft een wenk, welken ik gegeven heb, dat ik op de in- en uitgaande regten letten zou, ten gevolge gehad, dat voor dit middel in de maand September is geëcolleeteerd over de f 9000, iets buiten voorbeeld. 't Is waar, dat de afscheep van koffij hiertoe veel kan hebben bijgedragen; dan zonderling is het, dat van het oogenblik de klerk, met de invordering belast, heeft bemerkt, dat hij met zijn tractement van f 40 in de maand niet kan toekomen en aandringt op eene verhooging er van, dan wel op zijn ontslag.”¹ — Mr. L. Bonsquet, adjunct-hoofddirecteur van Financiën, belast met het ontwerpen eener instructie voor het douane-personeel — eene instructie, die eerst tot stand kwam onder Wappers Melis d.d. 7 September 1821, Stbl. N° 32 — vond zelfs eene behoorlijke contrôle zóó hopeloos, dat hij verpachting beter oordeelde. „Ik ben thans met de Inkomende en Uitgaande Regten bezig”, schreef hij d.d. 22 November 1820, aan zijn vriend Van de Graaff². „Dit stuk geeft mij veel moeite. Voor het daarstellen van eene behoorlijke controle zie ik geen kans, wel om den Ontvanger een bril op zijn neus te zetten, maar niet om het den Waterfiscaal te doen.”³ Ik zoude moeten uitgaan van het principe, dat alle waterfiscaals eerlijke lieden zijn, en daarop zult gij dadelijk zeggen *Nego majorem*.⁴ Zoo gij mij daarvoor een goed huismiddeltje aan de hand kunt geven, *Eris mihi magnus Apollo*.⁵ De verantwoording zit reeds in mijn kop. Om dit werk van alle omslagtigheid te verschoonen, is niet

¹ *Brieven Van de Graaff*, dl. II, bl. 40.

² *Brieven* II t. a. p. bl. 184.

³ In Stbl. 1818 N°. 74 d.d. 30 October werd de instructie voor de waterfiscaals vastgesteld. Bij Stbl. 1825 N°. 27 werd dit ambt ingetrokken en de vervolging opgedragen aan de fiscaals bij de raden van Justitie.

⁴ „Ik ontken de premisse.”

⁵ D.w.z. Gij zult voor mij de groote Apollo zijn.

mogelijk: de aard der zaak laat hier de goddelijke eenvoudigheid niet toe. Maar *Reijns* ¹ houdt thans 34 à 35 differente registers, en wij zullen dan toch, geloof ik, welkom zijn, indien wij er ruim $\frac{2}{3}$ van wegrekenen." En den 23 December 1820 ²: "Sedert Samarang, alwaar ik begonnen was eenige regels op het papier te stellen, betrekkelijk de Ink. en Uitg. regten, heb ik hieraan niet meer gedaan. Ik ben hoe langer hoe meer overtuigd, dat dit middel verpagt *moet* worden, en dat het Gouvernement volstrekt het geld in 't water gooit met de zoogenaamde surveillance te willen vermeerderen. Waarom het niet eens geprobeerd? Hoe zal men het kunnen verantwoorden, dat men iets, waarvan men het voorbeeld had onder het bestuur van den G. G. Daendels, waarvan men zoo dikwijls heeft gesproken, hetgeen in eens eenen zoo importanten post van uitgaven zoude doen menageeren, en hetwelk eene bijna zekere en aanmerkelijke vermeerdering van inkomsten zoude bezorgen, niet eens heeft beproefd! Ik kan niet anders dan met een zekeren tegenzin gaan werken aan een zoo omslagtig en moeilijk vak als dat van de comptabiliteit van dit middel, wanneer ik bij mijzelf overtuigd ben, dat al dit werk wezenlijk noodeloos is. . . ." — Het werk kwam dan ook niet uit zijne handen, en als de Gouv. Gen. daarbij zijn geduld verloor, schrijft hij op nieuw zijn vriend d.d. 30 Juli 1821 ³: "Zijne Ex. moet begrijpen, dat zoodanig werk dubbel moeilijk valt voor iemand, die niet alleen in een geheel opposieten geest is met het werk, waarmede men hem belast, maar daarenboven bij iedereen regel, dien hij ter neder zet, bij iedere overweging van eene te maken bepaling, zich overtuigd houdt van mede te werken tot iets, dat, in zijne wijze van denken, niet deugt, en hoe volmaakt het ook zoude kunnen uitvallen of door anderen daargesteld worden, altijd in die zelfde opinie, ten hoogste strijdig is met de ware belangen van het Gouvernement."

Om meer dan ééne reden was dus hier werk voor een organiseerend deskundige op het gebied van het douane-wezen. De man, die als zoodanig zich zou doen gelden, was de op bl. 427 vermelde schrijver van het rapport d.d. 27 April 1820.

¹ P. H. Reijns, ontvanger der ink. en uitg. rechten te Batavia.

² *Brieven* II t. a. p. bl. 136.

³ *Brieven* II t. a. p. bl. 168.

IV.

De uitzending van F. Wappers Melis naar Java in 1821.

Den 18^{en} Maart 1818 trad A. R. Falck van chef van 's Konings kabinet, op als minister voor het Publieke Onderwijs, de Nationale Nijverheid en de Koloniën.

Het schijnt, dat het geringe der bescherming, door Commissarissen-Generaal bij hun reglement van 28 Augustus van dat zelfde jaar aan de nationale nijverheid toegedacht, al dadelijk niet in goede aarde bij het Opperbestuur is gevallen. Ten minste een besluit des Konings d.d. 25 April 1819 N° 75 was er alles behalve een gunstig antwoord op. Immers, „in afwachting van Hoogstderzelver finale beslissing op het *Reglement op het heffen der inkomende en uitgaande regten op Java en Madura*“, werden „de voortbrengselen van den Nederlandschen grond en nijverheid, wanneer dezelve op voornoemde eilanden met Nederlandsche bodems worden aangebragt“, *geheel van invoerrecht vrijgesteld*, met uitzondering van mondbehoeften.¹

Dit was alzoo een streep door het bepaalde van art. 16 in het Reglement van 1818, ingevolge waarvan Nederlandsche goederen, op Nederlandsche schepen aangebracht, 6 % hadden te betalen. Er werd daardoor geboren een differentieel recht, ten koste van vreemde goederen, dus ook van vreemde lijnwaden, waarom het speciaal te doen was, ad 9 en 12 % naar gelang de vreemde schepen al of niet in Nederland uitklaarden. En opdat ieder, die het aanging den mantregel zou kennen, adverteerde het Ministerie dezen vrijdom in de *Staatscourant*, zoomede in het *Journal Général des Pays-Bas*, van waar de particuliere bladen het overnamen²; verder gaf de Minister er kennis van aan de gouverneurs der provinciën en aan de kamers van Koophandel en Fabrieken bij circulaire d.d. 30 Mei 1819. Vreemd intusschen, dat eerst bij missive d.d. 24 Juni 1819 N° 17/84 de Minister de koninklijke beslissing berichtte aan hem, die het toch

¹ Schepen, zoowel Nederlandsche als vreemde, uit onze Koloniën in Nederland komende, waren reeds in 1815 vrijgesteld van invoerrecht aldaar, indien zij uitvoerrecht in de Koloniën betaald hadden. Art. 87 Reg. Ragl. en de op bl. 434 vermelde Notificatie.

² Op bl. 114 noot 2 van H. W. Tydeman's proefschrift *De Nederlandsche Handelmaatschappij* staat, dat het Kon. besl. van 25 April 1819 ook te vinden is in het Nederlandsch Staatsblad, t. w. 1819 N° 75. Dit is eene vergissing. Het besluit draagt dat nummer; in het vermelde Staatsblad werd het niet afgekondigd.

wel in de eerste plaats had mogen ontvangen, namelijk den Gouv.-Gen. van Ned.-Indië. Deze bracht het ter openbare kennis bij besluit d.d. 7 Januari 1820 N° 7 in de *Bataviasche Courant* van 15 Januari d.a.v. en in het Ind. Staatsblad van 1820 N° 2. — Nog vreemder, dat de Britsche regering de Nederlandsche later verweet, dat men dit besluit geheim had gehouden! Wel schijnt het, dat de Britsche belanghebbenden zóó zeer hun ziel in lijdzaamheid over deze bescherming der Nederlandsche nijverheid hebben bezeten, dat zij er het zwijgen toe deden en de vrijdom bij de vreemde autoriteiten in vergetelheid gemaakte, totdat de naïeve overwegingen der Lijnwadenverordening van 1824, die in het Engelsch vertaald werden, er nu dan toch ieders aandacht op vestigden.

Het Koninklijk besluit van 1819 gold de Nederlandsche goederen in het algemeen, maar tot welk eene *frénésie*, kan men wel zeggen, de bescherming onzer lijnwadenfabrieken leidde, leert het Koninklijk besluit van 1 Juni 1820 N° 14. Van deze uit 33 artikelen bestaande verordening herinnert art. 2 aan den vrijdom van invoerrecht op Java voor Nederlandsche „lakens, karsanijen, baaijen, saaijen, duffels, dekens en verdere manufacturen” en art. 4 dat niet anders dan deze voortbrengselen zullen worden *gedragen* door . . . „Onzen Persoon, Huis en allen, die tot Ons Hof in dienst behooren”! Verder worden „ten ernstigste” uitgenoodigd hetzelfde te doen „zoo voor zich zelve, als voor hunne vrouwen en inwonende kinderen, mitsgaders voor hunne liverei-bedienden en andere onderhoorigen”, „alle hooge ambtenaren, magistratspersonen, beambten en officianten, zoo binnen Ons Koninkrijk, als in Onze koloniën en bezittingen, in andere wereldeelen fungeerende”. De Gouverneur-Generaal kondigde dit prachtige stuk af in het Staatsblad van 1820 N° 42 en in de *Bataviasche Courant* van 28 October 1820 „onder te kennen gave, dat de Regering van de vaderlandsliefde der ingezetenen verwacht, dat zij zoo veel mogelijk zullen medewerken tot bevordering van 's Konings heilzame bedoelingen”. En men meene niet, dat dit zoo maar bij ijle woorden bleef. Wel waarlijk niet. Echt Indisch werden de residenten er voor geëpannen, dat de inlanders hunne „vaderlandsliefde” ook met de daad zouden toonen; zelfs de Gouverneur-Generaal bemoeide er zich persoonlijk mede!

Zóóver strekte ten slotte zich uit, wat minister Palek in een rapport aan den Vorst d.d. 1 October 1819 als 's Konings bedoelingen vermeldde, om namelijk „verschillende takken der vaderlandsche industrie met het vertier, dat de Oost-Indische markten

aanbieden, in verband te brengen". Hierin nu werd hij op velerlei wijzen bijgestaan door den heer Wappers Melis. Deze had bij de Engelsche Oost-Indische Compagnie gediend en alzoo eenige ervaring en wellicht nog meer ontevredenheid opgedaan; als Zuid-Nederlander moest hij inzonderheid warm loopen op de bevordering der nationale lijnwadenfabricage, betekenende weliswaar in het later geworden België betrekkelijk nog weinig, maar in het oude Nederland nog zoo goed als niets, gelijk men dit o. a. kan lezen in de *Bijdragen* van Van Hogendorp, die op zijne reizen aan de lijnwadenuijverheid eene goede heurt gaf. Geheel verscheiden van dezen staatsman, toonde Wappers Melis zich echter van zijn eerste optreden in Nederlandschen dienst, een man die voor het Vrijhandelsstelsel al zeer weinig gevoelde. Dit blijkt duidelijk uit eene den minister Falck in 1817 aangeboden *Essai sur le commerce des Indes Orientales en général et sur celui de nos Colonies en particulier* van het jaar 1817 ¹, waarin hij o. a. schrijft over zijne afwijkende meening: «Il n'y aurait rien d'étonnant dans cette différence, car c'est une longue expérience dans les administrations coloniales de la première Nation commerçante du Monde, qui me les a fait connaître." En als hij later van den minister Falck de nitnoodiging ontvangt om op schrift te stellen al datgene wat hij «in deze laatste jaren over deze materie gezegd en gedacht" heeft, dan wordt dit beantwoord o. a. met de herinnering, dat de Engelschen wel talrijke groote namen huldigen, die het Vrijhandelsstelsel hoog houden, maar dat zijzelven dit nergens in practijk brengen: «Ce que j'eus l'occasion de dire sur cette matière en 1817 dans l'introduction de mon essai sur le commerce oriental, que j'eus l'honneur de présenter dans le tems à Votre Excellence, me paraît encore tellement applicable aujourd'hui que je ne puis m'empêcher de le reproduire ici ad verbum." ²

Minister Falck zond dezen anti-vrijhandelsman als ambtenaar 1e klasse naar Indië. In Februari 1821 kwam Wappers Melis te Batavia aan, waar hij bij besluit d.d. 6 Maart 1821 benoemd werd tot *geadjungeerd lid van de hoofddirectie van Financiën* op f 1000 's maands, echter uitsluitend belast «met den handel en hetgeen daartoe betrekking heeft en de inkomende en uitgaande regten". Een paar maanden later werd de titel gewijzigd — zie de *Bataviasche Courant*

¹ In handschrift voorkomende in de bibliotheek van het ministerie van Koloniën.

² Deze brief van Wappers aan Falck vormt Bjl. N°. 5 (ongedagteekend) van het Wappers-rapport van 1826.

van 15 September 1821 — in lid van den raad van Financiën en directeur der inkomende en uitgaande rechten, doch zonder dat dit in den oorspronkelijk aangewezen werkring verandering bracht.

Hij had zich nu eerst op de hoogte te stellen, en vooral zijne aandacht te wijden aan de wijze, waarop de rechten geïnd werden. „Het is”, schreef Mr. Van de Graaff uit Batavia d.d. 7 Juli 1821 aan den heer Elout in Holland ¹, „Het is bij de uitkomst, zoo wel in Nederland, als hier, na de aankomst van den heer *Wappers Melis* (die de eer heeft bij Uwe Excellentie bekend te zijn) gebleken, dat dit middel op eene allerschandelijkste wijze is geadministreerd en gecontroleerd geworden. Overgelaten aan onkundige ontvangers, die van de willekeurige beslissingen van nog onkundiger residenten afhangen, en quasi gecontroleerd door zoo genaamde waterfiscals, die alleen den procureur-generaal (fiscaal-generaal) als hunnen eenigen wettigen chef erkenden, en de autoriteit van de Hoofd-directie en financiële inspectie stellig recuscerden, was het noch mij, noch mijne inspecteurs mogelijk, om daarin iets met vrucht te ondernemen. Daarenboven zijn de werkzaamheden van de Inspectie zoodanig uitgebreid, dat het met mogelijkheid van de ambtenaren der Inspectie niet te vergen is, om zich ten aanzien van een middel als het onderwerpelijke, in alle die details in te laten, welke nit den aard der zaken tot het ressort van de Algemeene Rekenkamer behooren, aan welke het dus voornamelijk te wijten is, dat de groote misslagen, welke thans ontdekt worden, niet vroeger zijn tegengegaan, daar zij tot nog toe, alleen in het bezit zijnde van alle de aangiften, facturen en andere stukken, ook alleen in staat is, om de verantwoording der ontvangers na te gaan. De heer *Wappers Melis*, geadjugeerd lid van de Hoofd-directie van Financiën, en als zoodanig belast met de inkomende en uitgaande regten, en met de belangen van den handel, is thans met een onderzoek bezig, waarvan ik zeer belangrijke resultaten verwacht. Ondertusschen zal het niet onaangenaam zijn voor Uwe Excellentie, de verzekering nu reeds te ontvangen, dat ik mij overtuigd houde, dat de verkeerdheden, welke thans te voorschijn komen, meer aan de onkunde dan aan eenige kwade trouwe van 's Lands ambtenaren kunnen worden toegeschreven, die slechts de dupes zijn geweest der kooplieden, vooral van de zoodanige, welke geene geboren, maar genaturaliseerde Nederlanders zijn.”

Hoe pakte nu de nieuwe titularis de heeren kooplieden aan?

¹ Brieven-Van de Graaff, dl. II bl. 181—182.

Wij hebben gezien, dat de factuursprijzen der vreemde lijnwaden zeer gedaald waren en nog verminderd werden door drawback, discount, enz. Directeur Wappers oordeelde te recht, dat de douane zich, zoo noodig, niet door die opgaven gebonden behoefde te achten. Art. 16 van het Reglement gaf immers wel tot grondslag van heffing: „de geldswaarde der goederen, zoo als dezelve bekend staat op de *facturen* der lading”, maar de artt. 17 en 18 bepaalden tevens: „Wanneer de prijzen der goederen, zoo als zij op de facturen zijn aangeeteekend, uit vergelijking met die van andere ingekomen ladingen of van bekomen prijs-couranten, of van elders bekende omstandigheden, te laag berekend zijn”, „moeten de inkomende en uitgaande regten berekend en betaald worden naar den marktprijs van den dag, op welchen de aangifte volgens de wet moet gedaan worden.” — De Directeur deed dus, naar omstandigheden, nemen den te Batavia bestaanden *marktprijs van den dag* en toen men daartegen scheen op te komen met de bewering, dat hij dan een marktprijs van elders had te volgen, verklaarde art. 2 lett. *b* der Publicatie van 13 October 1821, Stbl. N° 40: „dat door de woorden *berekende waarde*, niet zal worden verstaan, de prijzen der goederen in vreemde landen, maar de prijzen, zoo als die hier werkelijk zijn, dan wel de factuursprijzen, verhoogd met 30 ten honderd, zoo als bij art. 16 bepaald is, voor de betaling der Inkomende regten.”

Op zichzelf genomen had dit inderdaad geen bezwaar, maar den marktprijs te bepalen op eene plaats, waar bijna geen markt is, leidt tot allerlei twisten en beschuldigingen. Eerlang ging het toenemend hard tegen hard en luidden de klachten der vreemden, dat de Britsche lijnwaden onbillijk hoog werden geschat.

Hiervoren bracht ik in herinnering, dat de vreemden zich meester maakten van het voorrecht, aan nationale schepen verzekerd, door vreemde vaartuigen in Indië even van nationale scheepspapieren te laten voorzien. De vermelde Publicatie verklaarde, dat ook dit loopje niet meer zou helpen, bij art. 3 lett. *a* eenvoudig bepalende: „Dat schepen, onder Nederlandsche vlag varende, in Indië te huis behoorende, van vreemde Europeesche of Amerikaansche havens inklarende, dezelfde regten zullen betalen als vreemde schepen, van vreemde havens komende.”

Nog een derde aan de rechten knagend monster had de ijverige Directeur den kop af te slaan. In zijn rapport d.d. 6 October 1821 schetste hij den Gouverneur-Generaal de op bl. 442 beschreven te lage tarifiëering der muntspeciën, als een misbruik, dat de Engelschen

gewettigd hadden om den invoer hunner goederen te bevoordeelen. „Waarom”, vroeg hij, „is dit misbruik blijven bestaan na dat de aanleidende oorzaak opgehouden heeft? Moeten wij ook den Engelschen handel boven onzen eigen handel en dien van andere natiën blijven bevoorregten? Dit echter is hier het geval. In hunne eigene bezitting in Calcutta wordt het pond sterling op 10 sicca ropijen geschat, tot het betalen der inkomende regten, terwijl het pond sterling door ons te Batavia tot dat zelfde einde, maar op 4 Spaansche matten of $8\frac{1}{4}$ Java ropijen, gewaardeerd wordt. En daar een pond sterling, zoowel in Engeland als in Nederland op f 12 : 10 hollandsch courant genoteerd staat, en dat volgens den koers, tusschen Hollandsch en Indisch courant f 12 : 10 Hollandsch *tien ropijen Javaasch* uitmaken, zoo volgt daaruit, dat vermits aan eenen Nederlander voor f 12 : 10 Hollandsch 10 ropijen Indisch aangerekend wordt en aan eenen Engelschman voor de zelfde som maar $8\frac{1}{4}$, zoo wordt hierdoor gegeven aan den vreemdeling een voordeel boven den Nederlander van meer dan 10 ten honderd, op de waarde hunner vreemde ladingen bij het betalen der inkomende regten.

„Het zelfde bestaat met betrekking tot de star pagoda. In Calcutta wordt deze op $3\frac{1}{4}$ sicca ropij geschat en op Batavia tegen $3\frac{1}{4}$ Javasche ropij.

„Tijdens het bestuur der Engelschen, wanneer men te Batavia gedurig wissels op Calcutta te trekken had, moest de wisselkoers op die plaats zeer laag zijn en 5 percent kon dan eene redelijke premie geweest zijn. Indien echter deze premie te laag was, hunne eigen schepen alleen bragten fakturen, berekend in sicca ropijen aan.

„Maar nu dat die overvloed van papier op Calcutta niet meer bestaat, zoo zijn de wederzijdsche muntspeciën aan hunne respectieve innerlijke waarde overgelaten; en op het nauwste berekend, moeten 100 sicca ropijen kosten 116 Javasche of Indische guldens.

„Om dit misbruik zoo spoedig mogelijk te doen ophouden, gebruik ik de vrijheid Uwe Excellentie eerbiedig voor te stellen om het volgende tarief of wisselkoers van vreemde gelden, tot het betalen der inkomende regten dadelijk te willen daarstellen en doen in werking brengen”.¹

De Regeering ging op dit voorstel tot verhoogde tarifiëering mede in, blijkens art. 3 lett. b der vermelde Publicatie van October 1821.

Ik heb Wappers' woorden in hun geheel weergegeven, niet slechts

¹ Het stuk vormt bijlage N°. 1 van het Wappers-rapport van 1826.

om te verklaren, hoe men er toe kwam nog te laag te tarifeeren, zou b.v. de pond sterling tegen f 10, maar ook om te herinneren aan deze zinsneden op bl. 65 der z.g. *Geschiedenis van het Munt- en Bankwezen van Nederlandsch-Indië* door D. C. Steijn Parvé (1852):

„Al meer en meer deed zich dan ook de behoefte aan specie gevoelen, en voelde het bestuur zich verplicht, om zelfs de circulatie van vreemde muntsoorten te bevorderen. Dit blijkt uit de publicatie van den 13 October 1821, waarbij nadere regelingen werden gemaakt omtrent de heffing der inkomende en uitgaande regten.

„Daarbij werd onder anderen ook een tarief gearresteerd, naar hetwelk de geldswaarden, op de facturen van goederen voorkomende, voor de betaling dier regten zouden worden berekend. Dit tarief was: (volgt het tarief).”

Dat is nu eene manier, waarop ik wel meer heb gewezen, om de historie aan elkander te lijmen! Ik laat daar, dat de ons nu bekend geworden geschiedenis der verordening doet zien, dat het tarief met het ontwikkelen der circulatie van vreemde muntspeciën volstrekt niets te maken had, maar ik vraag mij af: hoe kon de schrijver in de verordening, op zichzelf genomen, lezen, wat hij zegt, dat er uit *blijkt*? Het is alsof de heer Parvé zich heeft voorgesteld, dat de betaling der rechten kon geschieden in vreemd geld en dat men dit wilde bevorderen door — *tarifisering* toch niet? Dan moest het in ieder geval zijn door eene tarifisering minstens gelijk aan de werkelijke waarde van het vreemde geldstuk. De strekking van het bepaalde liep echter eenvoudig hierover. Gesteld, dat op de factuur stond £ 1; neemt men eenvoudigheds halve de verhoogingen niet in aanmerking, dan viel van dat pond sterling te betalen 12 %, maar 12 % niet meer te nemen, zooals tot dusver van 8 $\frac{1}{4}$ ropijen, doch van 10. Ziedaar alles.

De Engelsche invoerders mochten nog tevreden zijn, dat zij er in zeker opzicht zoo goed afkwamen met dien toen aangenomen „wisselkoers”, vastgesteld in een tarief, evenals men ons Indisch muntwezen had geketend, blijkens art. 2 van Staatsblad 1817 N° 4 aan een voor goed aangenomen „gemiddelden wisselkoers”. Maar zoo ondank 's werelds loon is, op fiscaal gebied is men waarlijk nooit tevreden, als van het publiek offers geëischt worden. De Publicatie van 1821 lokte dus ook klachten en protesten uit, die echter nu niets meer baatten.

In één opzicht was de verordening stellig onbillijk onder bepaalde omstandigheden, namelijk dat zij maar zoo aanstonds in werking

trad. Men stelle zich voor, dat een in Indië t'huis behoorend schip met Nederlandsche vlag te Londen manufacturen inlaadt onder berekening, dat het die te Batavia vrij ingevoerd zal krijgen; en nu komt het dáár aan en verneemt er, dat het 12 % moet betalen!

Die Publicatie verdient ook uit een staatsrechtelijk oogpunt even beschouwing. Het Reglement van 1818 had drie jaar bestaan, waarna, zooals de overweging van 1821 luidt, de Regeering bevond: „dat reeds nu, eenige der daarin voorkomende bepalingen vatbaar zijn voor wijzigingen, door welke het belang van den handel in het algemeen, en dat van den Nederlandschen in het bijzonder, bevorderd, en tevens de regten van den Lande kunnen worden verzekerd". Maar hoe was het dan met 's Konings beslissing in het op bl. 445 vermelde besluit van 1819, waarbij het Opperbestuur zich uitdrukkelijk een oordeel over het Reglement had voorbehouden? Het Ministerie deed nooit zich hierover nader hooren; men liet de Indische regeering in volgende jaren nog allerlei wijzigingen aanbrengen, zonder dat uit Nederland er aanmerkingen over kwamen. Men kan zich dus wel voorstellen, dat de heer Van der Capellen dan ook geen oogenblik getwijfeld heeft aan zijne bevoegdheid om het gansche tarief ten onderste boven te werpen; de wijze van zeggen in zijne op bl. 426 vermelde missive, die de fameuse Lijnwaadverordening van 1824 vergezelde, toont dan ook voldoende aan, dat aan de bevoegdheidsquaestie zelfs geen oogenblik is gedacht. Toch had dit moeten geschieden en was minister Flout geenszins in zijn onrecht, toen hij den maatregel van 1824 als eene machtsvertreding veroordeelde. Immers art. 16 van het Regeerings-Reglement van 1818, door Commissarissen-Generaal zelven vastgesteld, bepaalde, dat „tot dat door den Koning nadere bevelen mogten gegeven worden", in de algemeene regeeringsbeginselen geene verandering mocht worden gebracht, en buiten kijf gold het een algemeen beginsel of men een matig differentieel recht, door een prohibitief recht zou vervangen, gelijk de Landvoogd zelf zijne rechtenregeling van 1824 noemde ¹.

Nog eene gewichtige aanvulling der Tariefwetgeving volgde bij Publicatie van 9 Juli 1822, Stbl. N° 30a. Gelijk ik herinnerde, gold het Reglement van 1818 enkel Java en Madoera. „Wij hebben tot nu niet verder durven gaan", hadden Commissarissen in hunne het Reglement begeleidend missive geschreven, „uit gebrek aan genoegzame waarnemingen met betrekking tot de overige Indische

¹ Zie bl. 474: „schijnbaar aan prohibitie grenzende".

Bezittingen, welke ook nog niet allen onder de Nederlandsche Regeering zijn teruggekeerd, en uit aanmerking, dat mogelijk ten aanzien van sommige nog wel eenige verandering mogelijk zou zijn." Vier jaren later kon dit bezwaar niet meer gelden. Onze Directeur had zich beijverd om bepalingen te ontwerpen, die ten oogmerk hadden de handelsbetrekkingen en het onderling verkeer tusschen de onderscheidene Nederlandsche bezittingen in Indië te verlevendigen; de Buitenbezittingen waren dus daarbij ook in studie genomen. De vermelde Publicatie was er o. a. de vrucht van.

Niet onaardig is het te lezen, hoe nu weer van Britsche zijde getracht werd, Wappers' bepalingen van 1821 tegen de lage prijzen en de nationalisatie der schepen in Indië te ontdruken.

Terwijl de Engelsche invoerders aankwamen met factuursprijzen zóó laag, dat de waarde weinig meer dan het drukloon der katoenen kon zijn, werd tegen de mogelijke weigering dier prijzen de voorzorg genomen, dat de facturen werden beëdigd voor den Lord-Mayor te Londen en dit gelegaliseerd door den Nederlandschen consul aldaar.¹

En dan, *o comble!* Er kwam eens, het was in 1823, een Engelsch schip te Batavia aan, met Nederlandsche vlag in top en wiens doopnaam, *Barossa*, was herdoopt in... *Baroness van der Capellen!* Of ze ook politiek waren; maar niet voor niets was de Directeur in de leerschool geweest van de Engelsche Oost-Indische Compagnie. Een verkoopbrief, verleden voor een *Judge of the Peace*; „*Esquire*”, stond er achter en wel te Surrey. Zoo betiteld werden echter niet Engelsche vrederechters, meende de Directeur, en Surrey was geene plaats, wel een graafschap. De verkoop heette geschied te zijn d.d. 28 Januari 1823 door Richard Thornton te Londen aan zijn zwager Oglevert te Antwerpen, maar noch ten overstaan van den kooper zelven, noch van gemachtigden, en in dorso stond onder eede d.d. 17 Februari d. a. v. dat het verkocht was voor rekening van Oglevert. Dit en nog veel meer moest de overtniging geven, dat alles puur bedrog was, alleen maar om vrijdom van recht te genieten. De Directeur deed dadelijk de factuurswaarde met 50 % verhoogen, daar het door Thornton geteekend factuur de lijnwnad-

¹ Ik moet er aan herinneren, dat in Wappers' rapport van 1826 eigenlijk dit staat: „Opdat de lage facturen niet zouden kunnen geweigerd worden, hadden zij facturen doen maken, in welke gedrukt katoenen aangerekend waren tegen 6 pCt. het stuk van 28 yards (dat weinig meer dan het drukloon kan bedragen). Deze facturen hadden zij... doen beëdigden en... doen legaliseeren.” Dat 6 pCt. zal wel eene schrijffout zijn; bedoeld werd, denk ik, 6 pence.

prijzen wel 50 % lager opgaf dan andere kooplieden plachten te vermelden; en in zijn rapport d.d. 27 Juni 1823 N° 310 stelde Wappers den Landvoogd voor, hiervan te heffen 12 % als van een vreemd schip en verder de zaak in handen te stellen van den Procureur-Generaal, gelijk geschiedde.¹

Al dergelijke gebeurtenissen namen de vol vaderlijke gedachten vervulde Regeering toenemend in tegen den Britschen lijnwaadhandel. Op zichzelf staande gevallen, die overigens weinig bewezen, kregen groote beteekenis. Zij bereidden als het ware mede den weg tot radicaler maatregelen ter bescherming van de Nederlandsche nijverheid tegenover eene vreemde industrie, voor wier geestkracht en vindingrijkheid men niet nalaten kan, een geopend oog te hebben.

V.

De Nederlandsche lijnwaadhandel onder speciale bescherming gesteld.

Hoe hielden zich onder de beschreven Engelsche mededinging de Nederlandsche lijnwaden, bevoorrecht met een differentieel van 12 pCt.? De eerste pogingen van het jaar 1819—'20 om de Nederlandsche katoenen in Nederlandsch-Indië eene plaats te doen verwerven, waren bijna mislukt. De mededingende Engelsche en Armenische kooplieden te Batavia en de eigen geringe kennis aldaar, heeten er de oorzaak van te zijn. Zelfs de Indische regeering, die zich ook met dezen handel rechtstreeks inliet, twijfelde, of het wel raadzaam en voordelig, ja of het mogelijk wezen zou, de Nederlandsche lijnwaden met vrucht in onze Oostersche bezittingen aan te voeren. „De verkeerde begrippen, die men aldaar, even als in de noordelijke provinciën van het Rijk, wegens de nijverheid der zuidelijke provinciën opgevat had”, werkten, volgens Wappers' rapport, daartoe mede.

Maar nu komt Wappers te Batavia; de Nederlandsche lijnwaden lagen er nog, naar het schijnt, onverkocht. De Gouverneur-Generaal brengt hem dadelijk op de hoogte, en als door een tooverslag schijnt alles te verkeeren. „Door” — verhaalt de Directeur aan den Minister — „aanhoudende pogingen, om de verkeerde begrippen te herstellen, en om de pogingen der geïnteresseerden aan den dag te leggen en te keer te gaan, heeft het mij mogen gelukken aan de Hooge Indische regeering de duidelijkste bewijzen te geven, dat, niet alleen

¹ Wappers' voorstel d.d. 27 Juni 1823 vormt bijl. N°. 2 van het rapport van 1823.

de Nederlandsche lijnwaden in Indië, voor goed gehouden en onder den inlander gewild waren, maar ook, dat dezelve met veel voordeel voor den Nederlandschen handel en nijverheid, in de consumtie aldaar konden geïntroduceerd worden, daar de onderhavige partij, onder al de onvoordeelige omstandigheden eener eerste proefneming en na aftrek van alle onkosten van verzending en administratie, nog eene winst van nagenoeg 26 pCt. aan het Gouvernement gegeven heeft."

Alzoo was die eerste invoer geschied van Gouvernementswege. Het is de triomf daarvan; verhaalt Wappers, die het uitgangspunt werd van al zijne volgende voorstellen, culmineerende ten slotte in de Lijnwadenverordening van 1824.

Onderscheidene partijen Nederlandsche wollen en katoenen goederen volgden in 1822 en '23. Zij werden weder met voordeel van de hand gezet; maar wat beteekenden zij tegen de invoeren der vreemden? Het artikel der wollen en katoenen lijnwaden, opgenomen in de lijsten van 1822 bedroeg, herinnerde Van Alphen in zijne bekende redevoering, f 4,912,253, w. o. uit de Nederlanden voor f 193,457, Engeland f 1,948,753, Bengalen f 1,402,346, Coromandel f 171,433, Ceylon f 9,304; in 1823 met Nederlandsche schepen f 1,232,002, Engelsche f 3,132,636, Bengalen en Coromandel f 1,186,285; en 1824 uit de Nederlanden slechts f 696,985, uit Engeland f 1,731,942, uit Bengalen en Coromandel f 489,013. De Landvoogd, ter eene zijde gedreven door de Nederlandsche regeering zelve, ter andere aangevuurd door den volijverigen Directeur, kon zulk een loop der zaken niet rustig aanzien.

In het jaar 1822 waren in den boezem der Staten-Generaal wenschen geuit voor eenige meerdere begunstiging der Nederlandsche reederijen ter ontwikkeling van vaart en handel op 's Rijks Oost-Indische bezittingen. Naar aanleiding daarvan had minister Falck bij missive d.d. 20 November 1822 N° 12/21, den Landvoogd geschreven. Ook was reeds dadelijk in Nederland bij eene met den aanvang van 1823 in werking getreden Tariefwet iets hemoedigends vastgesteld voor de reederijen en handelaren, zoo der zuidelijke als noordelijke provinciën, wier speculatiën op Oost-Indië, werd herinnerd, nog weinig voordeel hadden getrokken uit de bestaande bescherming¹. Bepaald was daarom, dat alle goederen, zonder uitzondering, welke in Nederlandsche schepen uit de Oost-Indische bezittingen van den Staat rechtstreeks en met ongebroken ladingen

¹ Verg. o.a. bl. 123—124 van H. W. Tydeman's proefschrift over *De Nederlandsche Handelmaatschappij* (1867).

in een haven van het Moederland aangebracht, vrij zouden zijn van inkomend recht, terwijl de goederen op die wijze met vreemde schepen aangevoerd, die tot dusver vrijdom genoten, krachtens de wet van 12 Mei 1819, slechts nog zulk een vrijdom zouden genieten tot het einde van 1824. En bovendien werd van dezen vrijdom uitgezonderd de koffie, voor wier invoer met vreemde schepen dadelijk het bij het tarief bepaalde recht moest worden voldaan, namelijk f 2 van de honderd ponden Nederlandsch.

Ik zonde van het onderwerp dezer verhandeling te zeer afwijken, wanneer verder werd aangegeven het verband van de Nederlandsche bepalingen met de uitsluitend de koffie betreffende wijziging van art. 22 van het Indisch reglement van 1818 bij Publicatie van 15 Juli 1823, Stbl. N° 27 en met het kenschetsend beschermend voorstel van directeur Wappers d.d. 11 Juni 1823 N° 276¹; doch men kan zich wel voorstellen, dat zoowel op den voor de Zuid- en Noord-Nederlandsche fabrieken ijverenden adviseur, als op den toch al evenmin met het vrijhandelsstelsel dwependen Landvoogd, deze strooming uit Nederland, waarin toch het Opperbestuur zoo sterk medeging, van niet geringen invloed is geweest.

Wat moesten de menschen aan Rijn, Maas en Schelde wel denken van het doorzicht en het gezag der machthebbenden te Batavia, wanneer de gegronde overtuiging kon blijven bestaan, dat de bescherming voor de Nederlandsche nijverheid in Indië alleen op het papier viel aan te wijzen? Wat kon het al baten, dat men in Nederland zijn best deed om het vervoer uit de kolonie onder nationale vlag te brengen en naar het vaderland te leiden, wanneer er niet voor lading derwaarts ter invoer afdoende werd gezorgd? En kon men van zulk een streven iets vruchtdragends ontwaren, wanneer het dreigde, dat zonder de hulp van een aanzienlijk zwaarder recht op de vreemde katoenen en wollen goederen van de waarde ter plaatse van invoer geheven, de Nederlandsche nijverheid uit de markten van onze eigen bezittingen werd verdreven!

Voor directeur Wappers was er inderdaad *periculum in mora*, al zou een ander het ook als een voorbijgaand kwaad beschouwen, waartegen nu maar niet dadelijk weer eene verordening behoorde gericht te worden.

Hiervoren maakte ik reeds melding van het optreden der Britsche fabrikanten als invoerders. In hun streven nu om de particuliere

¹ Het vorint bijl. N° 4 van het Wappers-rapport 1826.

speculanten in Engelsche lijnwaden alom en dus ook in de eigen koloniën uit de mededinging te verdrijven, hadden zij gedurende 1821 en '22 Britsch-Indië met hunne producten als overstromend. Vandaar talrijke faillieten. De goederen, tot deze failliete boedels behoorende, zouden voor spotprijzen verkocht en dan naar andere streken gespuid worden. Hiertoe behoorde natuurlijk Java. De markt te Batavia geraakte er over in onrust en niet alleen Nederlandsche, maar ook de in rechtstreekschen aanvoer uit Engeland belanghebbenden wezen er den Directeur op. Dezen was het bekend genoeg, dat de Landvoogd, reeds ontstemd over den strijd, die tegen de vaderlijke bedoelingen van het Nederlandsch tarief gevoerd werd, den handel in Nederlandsche lijnwaden door alle mogelijke middelen wilde aanmoedigen; nu was dan het oogenblik gekomen, meende de Directeur, om den Gouverneur-Generaal onder de aandacht te brengen hoezeer de bestaande rechten op vreemde wollen en katoenen goederen ontoereikend moesten geacht worden uit een beschermend oogpunt en er alzoo een meer beschermend karakter aan gegeven behoorde te worden.

Het was medio 1823, toen alzoo in Indië de maatregelen van het moederland bekend waren geworden. De Directeur had eenige gesprekken met den Landvoogd. Deze erkende ten volle de ontoereikendheid der bestaande bescherming, maar verkoos voor radicaal ingrijpen te wachten op eene toch in het vooruitzicht zijnde gelegenheid tot betere overweging. Wij behooren dit in herinnering te houden ter juiste waardeering van de bedachtzaamheid, waarmede de heer Van der Capellen te werk ging, en wel in verband met het nader te vermelden verwijt van minister Elout — zie bl. 472 — ten aanzien van overhaast beslissen. De gelegenheid, waarop men in dat onderhoud het oog had, was de indiening door den Directeur van een ontwerp voor een algemeen tarief. Hiervoren op bl. 436 werd medegedeeld, dat Commissarissen-Generaal nog niet den tijd gekomen achtten voor zulk een in bijzonderheden afdelend werk. Sinds echter was directeur Wappers opgetreden en hij had allengs ervaring opgedaan. De op bl. 452 vermelde Publicatie in Staatsblad 1822 N° 30a was er o. a. eene der vele vruchten van geweest, ook op het gebied van specificatie der goederen, want deze kwam in art. 4 voor, echter slechts — „in afwachting der voltooiing van het algemeen 'Tarief voor de heffing der Inkomende en Uitgaande regten in Nederlandsch-Indië'” — van enkele goederen als kamfer, koper, foelie enz., en bepaaldelijk voor uitvoer, hetgeen vanzelf de opneming van Europeesche lijnwaden buitensloot. Het was nu op het ontwerp van dat Algemeen

tarief, hetwelk Wappers nog in bewerking moest nemen, dat de Gouverneur-Generaal liever wilde wachten; daarin zouden dan ook de lijnwaden voorkomen. Eene geheel rationeele opvatting, zou men zeggen, te meer daar zulke speciale verordeningen als gericht tegen een bepaald land, tegen een bepaald product van dat land, iets militants hadden, een sterk onwil opwekkend karakter droegen. En toch?? Hier zien wij weder de onrust, waarmede elk verschijnsel, dat de Nederlandsch-Bataviasche markt bedreigde, werd tegemoet gezien; het ontwaardde waarlijk in een wedloop tusschen den vreemden handelsgeest en den terugdringenden Indischen wetgever. Was het nu niet, dat speciaal Britsch-Indië ons met een overval van lijnwaden dreigde en moest niet in ieder geval dat gevaar zonder een oogenblik te verliezen, worden bezworen? Dat gaf de Landvoogd zijn adviseur toe. Dientengevolge bood de Directeur d.d. 26 Juni 1823 een ontwerp aan, ter verhooging van de rechten op den *omweegschen* invoer van lijnwaden en alweder beriep hij zich daarbij op het voorbeeld van Engeland zelf. „De commerciële legislatie van sommige landen, en vooral die van Engeland”, luidde het o. a. in zijn breed opgezet rapport ¹, „heeft de belangen van den *reglstreekschen* handel, in het bijzonder gefavoriseerd; zoo ver zelfs, als den *omweegschen* met schepen, onder haar eigene vlag varende, te verbieden. Zoo dat niet alleen de vreemde schepen verboden waren, andere goederen in Engeland in te voeren, dan die, welke de voortbrengselen waren van den grond, of van de nijverheid der plaatsen, alwaar die schepen te huis hoorden, maar zelfs, mochten de Engelsche schepen, de producten van het eene land, uit het andere in Engeland niet invoeren.

„Ik zal in geene particulariteiten der discussie treden, welke het beste der twee stelsels is. — Het Engelsche, aangeprezen door de ondervinding van meer dan anderhalve eeuw, onder hetwelk de nijverheid, de handel en scheepvaart dier natie, haar tot den hoogsten trap van voorspoed heeft verheven, waardoor zij eenen stand onder de natiën der wereld verkregen heeft, tot dewelke hare vroegere beperkte bevolking, en geringe natuurlijke resources, zonder dat middel, haar nimmer had kunnen verheffen, of het zogenoemde liberale stelsel, door de hedendaagsche economisten aangeprezen als het eenige, waarin heil of welvaart te vinden is.

„Ik heb eene bijzondere achting, voor al wat van de voorouderen

¹ Het vormt bijl. N°. 3 van Wappers' rapport dd. 27 April 1826.

herkomstig is, wanneer zulks aangetrezen wordt, door resultaten zoo brillant als die, welke de Engelsche commerciële legislatie gegeven heeft, zonder daarom de hedendaagsche staathuishoudkundige grondbeginselen over deze materie te willen misprijzen."

Het resultaat was de Publicatie van 1 Juli 1823, Stbl. N° 25: „Alzoo bij de Hooge Regeering in overweging is genomen, dat het met de duurzame belangen van de Nederlandsch-Indische bezittingen overeenstemt, om den regtstreekschen handel tusschen *Europa* en *Amerika*, met deze gewesten, zooveel mogelijk te begunstigen en aan te moedigen, bijzonder met betrekking tot zoodanige goederen, van welken regtstreekschen aanvoer, in genoegzame hoeveelheid, men reeds nu en op den duur, verzekerd kan zijn."

Deze nu eerst met 1 September 1823 ingaande verordening handelde uitsluitend over de „Wollen en Katoenen goederen, in *Amerika* of *Europa* gefabriceerd, komende van eenige vreemde bezittingen beïasten de *Kaap de Goede Hoop* gelegen, — alias *Britsch-Indië*, *Singapore* enz. 1 — en binnen eene der havens van de *Nederlandsche* bezittingen in *Indië* ingevoerd wordende." Art. 1 stelde het invoerrecht op 15 % bij „invoer met *Nederlandsche* schepen, of met *Inlandsche* vaartuigen aan deze geassimileerd"; 24 % bij invoer „met vreemde schepen".

Men zou vermeenen, dat er inderdaad nu onder de werking van het Reglement van 1818 met de aangebrachte wijzigingen, naar omstandigheden was, een differentieel van 8, 9, 12, 15, 24 %. Men staat inderdaad verbaasd over het gescharrel. In dit zelfde jaar 1823 toch was notabene langs een *omweggschen* weg het in- en uitvoerrecht verhoogd! Een bank — niet een geld-, maar een zandbank — had zich gevormd vóór den mond van de rivier van Batavia, waardoor de scheepvaart werd belemmerd. Het werk ter wegneming kon nog niet eens volkomen geslaagd heeten, toen er eene Publicatie over verscheen d.d. 11 Maart 1823, Stbl. N° 10. Ik zal den lezer nu besparen den andermaal soeperigen inhoud van hare breede overwegingen, waarin betoogd werd, dat de majestatis plurimis *Wij* het niet dan billijk „en met de regelen eener gezonde staathuishoudkunde overeenkomstig" — de Staathuishoudkunde steeds voorop in die dagen! — achtten, dat de kosten er van mede gedragen werden door hen „die bij de uitvoering het grootste belang hadden, en de grootste voordeelen daarvan moesten genieten, het

¹ Over het aanhoudend beroep op de *Staathuishoudkunde* in die dagen, zie § 12 dl I van mijne *Van de Graaff-Brieven*.

handeldrijvend gedeelte van *Batavia's* ingezetenen" en diens tegevolge werd gelegd, niet slechts een uitgaand recht, maar ook een invoerrecht, bestaande in «eene additionele verhooging» van 5 % over het te betalen bedrag. De belasting, die «op denzelfden voet, als de gewone regten zal worden geheven» zou echter eindigen den 30^{en} April 1829.... Dit additioneel recht, uitsluitend immers bestemd voor Batavia, werd in 1827 van toepassing verklaard voor alle havens op Java, in 1829 voor de Buitenbezittingen tevens, en jaar in, jaar uit bestendigd!¹

De aan betaling van opcenten gewoon zijnde lezer zal het niet herinnerd behoeven te worden, hoe venijnig bij opvoering van het grondcijfer zulk eene belasting werkt. Zou kreeg men nu voor de vermelde cijfers:

6.- ; 9.— ; 12.- ; 15.— ; 24.- ; —
6.3 ; 9.45 ; 12.6 ; 15.75 ; 25.2.

En kwam dit nu maar ten laste van den handel in het algemeen; maar wat vrij was, wat nul gesteld werd, bleef natuurlijk ook vrij van het additioneel m.a.w. alle Nederlandsche voortbrengselen op Nederlandsche schepen, ingevolge het besluit van 1819 bij aanbreng in onze bezittingen!

VI.

De indruk, dien de Lijnwadenverordening van 1824 maakte.

Den dag vóór de afkondiging der tegen den invoer van lijnwaden uit Britsch-Indië gerichte Publicatie, namelijk den 30^{en} Juni 1823 scheepte zich directeur Wappers in op eene commissie-reis naar Malakka en Rionw. Zes maanden later, op het einde van dat jaar, kwam hij eerst te Batavia terug. Hij, omtrent wiens verleden geschreven werd, dat «velen» meenden, dat hij wellicht gebrandmerkt zou zijn², zal geglunderd hebben bij het Nieuwjaarsgeschenk, dat hem de *Bataviasche Courant* van 3 Januari 1824 bracht: het ridderchap van den Nederlandschen Leeuw, dat vooral destijds hoog in aanzien stond. Zoo trad, geniepig lachend, het voor hem en den Landvoogd fatale jaar 1824 in.

De Directeur moest erkennen, dat de halfjaarsche ervaring met

¹ Zie onder de Ind. Stbl. 1827 N°. 2 en 68, 1829 N°. 12, 34 en 39, 1837 N°. 57, 1839 N°. 1.

² Zie den brief N°. 4 dl. III van mijne *Van de Graaff-Brieven*.

de Publicatie van 1 Juli 1823 niets anders dan teleurstelling had opgeleverd. In de laatste zes maanden van 1823 bleek toch de invoer van Engelsche manufacturen alle vroegere jaren te hebben overtroffen. De markt was zóó overvoerd, dat de prijs van een stuk gedrukt katoen van 28 yards tot 4 Spaansche matten of, volgens den koers van den dag, tot nog geen f 8, gedaald was. Meest al de gegoede Chineezen, speculanten van de tweede hand, werden geruïneerd, verzekerde Wappers. Dat zon op zichzelf nog zoo erg niet zijn geoordeeld. Maar om te slijten tegen elken prijs, gingen de voor een appel en een ei verdaane lijnwaden over gansch Java de desa's in, waar er depôts van verrezen. Daar werden de lijnwaden, rechtstreeks of middellijk ingernild door agenten, ja, maar door Engelsche agenten, tegen inlandsche producten voor de Europeesche markt, „waardoor”, verhaalde de Directeur aan den Minister in zijn rapport van 1826, „de Engelsche agenten de beschikking verkregen over de meeste inlandsche producten voor de Europeesche markt geschikt, tot merkelijke schade en nadeel van den handel in het algemeen, en van de Nederlandsche handelaren in het bijzonder, welke geene dusdanige middelen bezittende, bijna uit de concurrentie voor de producten van Java, niet aan het Gouvernement behorende, verdreven waren.” — Hoe waar het was, dat de Indische markten stokten in de calicot's, bewees niet slechts, herinnerde Wappers, de staat der markt op Java, maar ook die van Singapore, waar o. a. de prijscourant van 1 Januari 1824 aangaf:

<i>Chints</i> single plates, prints and furniture 7/8 ^{ths} et	} Unsaleable
6/d d — No demand.	

De Landvoogd kwam nu geheel onder den indruk van dezen door hem diep betreunden toestand. Opgegeven werd het plan om met het nemen van radicale maatregelen te wachten op de vaststelling van het Algemeen Tarief. Dat ging toch zoo spoedig niet; nog den 30 Juli 1824 schreef Wappers hierover aan Van de Graaff¹: „Wanneer ik naga, dat 18 maanden verlopen zijn, met het tot stand brengen van de publicatie van 9 Juli 1822 (bl. 452), dan mag ik hopen, maar durf mij niet vleijen, dat in 3 maanden een nieuw algemeen stelsel voor geheel Nederlands-Indië in het departement der Ink. en Uitg. regten vervaardigd en tot stand gebragt kan worden. Met vlijt, met ijver en met opregtheid, zal ik medewerken tot het daarstellen der groote grondbeginselen, waarop

¹ *Brieven-Van de Graaff*, dl. II bl. 218.

dit algemeen stelsel rusten moet, maar ik zou verzoeken om te worden geëxcuseerd om een dusdanig stelsel te produceren in 3 maanden, aangezien de menigvuldige bezigheden aan mijn post verknocht, door de uitbreiding mijner correspondentie met alle de buitenposten dagelijks vermeederen." — Ter nauwernood was de Directeur van zijne commissie-reis teruggekeerd, of hij ontving dan ook eenvoudig de opdracht om, zoodra andere bezigheden, en voornamelijk het opmaken van zijn rapport over Malakka en Riouw, het toelieten, gezamenlijk met den hoofddirecteur van Financiën een gemotiveerd voorstel ter bestrijding van het kwaad te doen.

Den 12ⁿ Februari 1824 werd aan deze opdracht gevolg gegeven, en reeds twee dagen later had het voorstel wettelijke kracht, blijkens de op bladz. 421 vermelde Publicatie. Daaruit zien wij, dat het inkomende recht voor lijnwaden, vervaardigd in vreemde landen bewesten de Kaap, hetzij al dan niet aangevoerd met vreemde schepen, werd 25 en beoosten de Kaap 35 % van de *getaxeerde* waarde, dus in geen geval meer factuurswaarden. Wappers vestigde er de aandacht op, dat hij het hooge percent eenvoudig ontleend had aan het Tarief der inkomende rechten te Calcutta geheven wordende van vreemde goederen in het algemeen, dus ook van de voortbrengselen van ons vaderland en van zijne koloniën. Wel waren de rechten van vele dier goederen slechts 20 % (Japansche kamfer, koper, nagelen, foellie, notenmuskaat, peper, tin, wijn, jenever uit Europa — jenever en rum uit Batavia 60 %!); maar de waarden werden te Calcutta zeer hoog geschat, zoodat, naar Wappers' oordeel, de 25 pCt. van vreemde lijnwaden niet als overdreven kon worden beschouwd, daar het nog beneden de grens der Engelsche rechten op vreemde goederen in Calcutta bleef.

Hier ontsnapt me een oogenblik de logica: 25 te Batavia was zoo goed als 20 te Calcutta, omdat in Bengalen hoog geschat werd; welke waarborgen waren er, dat het te Batavia niet zou geschieden? De meest ernstige klachten zouden er inderdaad rijzen — klachten, die bij de Engelsche regeering ingang vonden — dat men op Java schromelijk onrechtvaardig ten koste der Britsche belanghebbenden te werk ging. De redactie der verordening verplichtte niet eens, dat op vooraf vastgestelde prijscouranten de schattingen zouden plaats vinden; dit geschiedde eerst bij Publicatie van 31 Maart 1829, Stbl. N° 33.

Alzoo waren nu de invoerrechten op vreemde lijnwaden met het additioneel geworden tegen nul voor Nederlandsche: 26.25 en 36.75!

De indruk, dien de verordening op belanghebbenden maakte, was dan ook verpletterend. Een adres aan den Landvoogd d.d. 29 Februari 1824 van de Bataviasche huizen *Macqueen, Davidson en Co.* en *Thompson, Whiteman en Co.* wees er o. a. op — 't is een zeer waardig gesteld stuk! — dat 25 pCt. der getaxeerde waarde te Batavia neerkwam op 34½ pCt. van den kostprijs in Engeland; eene memorie voor de Britsche bestuurders gewaagde van 40 en 50 pCt. ². Het spreekt vanzelf, dat Singapore, belast met 35 pCt., ook niet zweeg. Crawfurd, resident destijds, wendde zich tot het Britsch-Indisch bestuur, dat dientengevolge d.d. 18 Juni 1824 eene missive naar Londen zond ³. Volgens Crawfurd moest echter het tarief zóó nadeelig blijken voor de inkomsten te Batavia, dat men weldra de noodzakelijkheid zou inzien om het in te trekken, eene verwachting, die echter niet is verwezenlijkt. En wat vooral deze verordening bijzonder hatelijk maakte, was niet slechts, dat zij dadelijk in werking trad, maar men daarnaan zelfs in zoover terugwerkende kracht verleende, dat ook de reeds ingevoerde lijnwaden, wel te verstaan de in entrepôt liggende, door de nieuwe belasting werden getroffen!! De Landvoogd heeft, naar wij lezen zullen, de dadelijke inwerking-treding verdedigd met als reden er voor aan te geven, dat anders Java dreigde overstroomd te worden met calicot's, teneinde nog tijdig de verzwaring van het recht eenigermate te ontgaan, doch hoe dan met die goederen in entrepot!? Nochtans had dit schandaal plaats in naam van 's Konings vaderlijke bezorgdheid, gelijk het in de overwegingen der Publicatie luidde.

Nahuijs was in dien tijd op eene reis door de Britsche koloniën, bezoekende Singapore en Poeloe Pinang, toen daar de verordening bekend werd. In zijne rechtmatige bewondering voor de geestkracht en den ondernemingsgeest der Britsche kolonisten, geeft hij in een brief uit Calcutta van 2 Augustus 1824 eene belangwekkende beschrijving van den indruk, dien de verordening er had gemaakt. Zekere heer *Whiteman*, lid van het evengenoemde handelshuis, een voorzichtig en vlijtig man, was juist met eene lading lijnwaden te Batavia gekomen, toen de verordening van kracht werd, hetgeen hem zoo diep trof, dat hij de hand aan zichzelf sloeg ⁴. — De in

¹ In *Blauwboek*, bl. 15; als jaartal staat abusievelijk gedrukt 1823.

² In *Blauwboek*, bl. 17.

³ In *Brieven-Van de Graaff*, dl. I § 54.

⁴ Zie bl. 274 vv. van Nahuijs' *Brieven over Bencoolen* enz. 2^e druk (1827). De naam van het alchtoffer en van het handelshuis zijn er echter verkeerd geschreven.

Augustus en October 1824 onder Nederlandsche vlag aankomende *Hope* en *Hero* konden de 25 % niet dragen en wendden alzoo onverrichter zake den steven, de vriendelijke boodschap medenemende, dat zij zouden zijn belast geworden met 50 %, indien ze onder Engelsche vlag te Batavia waren gekomen ¹! In diezelfde maand October 1824 bereikte twee andere Engelsche schepen met Britsche vlag Batavia, voerende eene gemengde lading, waartoe behoorde, behalve lijnwaden, volgens de scheepspapieren ook buskruit. Krachtens art. 4 der Publicatie van 28 Mei 1822 (Stbl. N° 24) mocht van 1 Januari 1824 geen schip de havens enz. van Ned.-Indië aandoen zoo beladen „met eenig schietgeweer of buskruit, dan tot de uitrusting” behoorende. De gezagvoerders, met deze bepaling onbekend, verzochten echter alleen de andere goederen te lossen; het werd geweigerd, ze werden naar Singapore teruggejaagd ². Minister Elout kon met deze gebeurtenis nog niet bekend zijn, toen hij bij dépêche d.d. 11 December 1824 N° 44 *Geheim* er den Landvoogd op wees, tot welke noodelooze kwelling de bepaling aanleiding kon geven, zoodat hij op 's Konings last den Landvoogd „erstiglijk” (*nietdrukkelijk* werd geschrapt) aanbeval, aan het bezwaar te ontmoet te komen; bij Publicatie d.d. 26 Juli 1825 Stbl. N° 30 werd diensgevolge art. 4 alleen van toepassing verklaard op de schepen, die aankwamen „met oogmerk, om in gemelde artikelen handel te drijven” — eene wijziging, die gezegd werd ontstaan te zijn, op grond, er was gebleken dat aan art. 4 „tot dusverre eene verkeerde uitlegging is gegeven, welke met den geest en de bedoeling van gemelde Publicatie strijdig is” ³! — Zelfs Nederlandsch-Indische hoofdambtenaren, die overigens den heer Van der Capellen geenszins ongenegen waren, schudden bedenkelijk over den Februari-maatregel het hoofd. Zoo G. P. Meijlan, directeur der landelijke inkomsten en directe belastingen. Hij toch onder den indruk der eerste lezing schreef d.d. 6 Maart 1824 het volgende aan het lid in den raad van Indië Van de Graaff, destijds op reis met den Landvoogd, die drie dagen na de afkondiging zijne groote en kostbare reis naar de Molukken ondernam ⁴:

„De Publicatie omtrent de lijnwaden veroorzaakt te Batavia onder de kooplieden eene groote sensatie, en is inderdaad bezwarend voor diegenen, welke tijdens het uitvaardigen van dezelve, lijnwaden in

¹ Zie het stuk d.d. 10 Februari 1825 in *Blanschack*, bl. 20.

² Zie het stuk d.d. 22 Februari 1825 in *Blanschack*, bl. 21.

³ In *Brieven van de Graaff*, dl. II N°. 120.

het entrepot hadden. Ik ken de voordracht niet op welke die Publicatie is gearresteerd, en ben dus buiten staat met genoegzame gronden over den genomen maatregel te oordeelen, maar een dood-vijand zijnde van alle prohibitieve bepalingen met betrekking tot den handel, zoo mag ik niet ontkennen, dat ik eenigzins met ongerustheid de werking van dezelve te gemoet zie. Ik behoef UEd.G. niet te zeggen, hoezeer ik zou wenschen mede te werken tot voordeel van onze Nederlandsche fabrieken, en hoe gaarne ik zelfs zou toestemmen in prohibitieve maatregelen, indien door dit middel het voorgesteld doel kon bereikt worden. In het beginsel derhalve ben ik het eens met de strekking der Publicatie, maar het is mij in lang nog niet klaar, dat het tijdstip reeds geboren is, op hetwelk dit beginsel kan of behoort te worden in werking gebracht. Ik heb voor mij het bewijs nog niet, dat onze Nederlandsche fabrieken voldoen kunnen aan de behoefte van lijnwaden in onze Nederlandsche O. I. bezittingen. Twee of drie kooplieden, die nu in het bezit van kleine facturen zijn, zullen er wel bij varen, maar bij de eerste stagnatie zullen de Engelsche lijnwaden wederom de overhand nemen, en het gevolg zal dus zijn, dat de ingezetenen de verhoogde regten zullen moeten betalen, welke nu op de Engelsche lijnwaden gelegen zijn. Ik hoop van gauscher harte, dat ik mij in deze beschonwing bedriegen mag".

Inderdaad zag de heer Meijlan de gevolgen wel wat te donker in. In het afgetrokkenene de zaak beschouwd, had men zeer zeker eene aanzienlijke stijging van de lijnwaadprijzen mogen verwachten. Niets daarvan! Terecht of te onrecht werd dit door Wappers Melis aan andere oorzaken toegeschreven.

Juist op het tijdstip, dat de maatregel in werking trad, waren de prijzen der producten van Java, voor de Europeesche markt geschikt, aanzienlijk gedaald, die van het voornaamste product, de koffie, tot op nagenoeg de helft. Hierdoor verminderde de koopkracht van den inlander, alzoo ook het debiet en bij den reeds bestaanden overvoer viel er diensengevolge aan eene prijsverhooging niet te denken.

Maar nog een ander vreemd verschijnsel deed zich voor, namelijk dat de uitvoer van katoen uit Engeland naar Java onder al deze onvoordeelige omstandigheden van lage prijzen en hooge rechten, niet verminderde in de mate als men wellicht had verwacht! Zij, die de maatregelen afkeurden, wezen er natuurlijk op, dat hoe hooger de rechten, hoe loonender de smokkelhandel was, waarvoor

onze bezittingen, met Engelsch Singapore en Pinang in de nabijheid, een voortreffelijk terrein aanboden. Maar dit argument kon uit den aard der zaak niet wegen bij den Directeur, die de verordening had ontworpen en op die zwakke zijde toch het ong moest hebben gehad. Volgens hem was gedeeltelijk de voortdurende invoer een noodzakelijk gevolg van de bestaande betrekkingen. Zes maanden waren noodig om de tijding der hooge rechten, ter kennis van de belanghebbenden in Europa te brengen. Niet alleen moest al datgene, wat nu eenmaal ingekocht en klaar gemaakt was, verzonden worden, maar ook al datgene, welke bepaaldelijk voor die markt vervaardigd was, moest naar Java, daar de sorteeringsen voor de eene, niet voor de andere markten geschikt konden geacht worden. Wappers wilde daarbij nog gevoegd hebben, dat de agenten op Java, zoowel als de fabrikanten in Engeland, een groot belang in het staande houden van dien handel hadden, zoodat de agenten aan hunne lastgevers wel de verzekering gegeven zullen hebben, dat zij niets onbeproefd zouden laten om eene verandering ten hunnen voordeele te bewerken en daar een ieder gaarne gelooft, hetgeen hij hartelijk wenscht, zoo behoefde men zich niet te verwonderen, meende Wappers, dat de Engelsche fabrikanten, die eenige jaren lang al de voordeelen uit een groot debiet vloeiende, hadden genoten, zich niet dadelijk door de eerste moeilijkheden lieten afschrikken; maar integendeel, zich opofferingen zouden getroosten, om het genot dier voordeelen te behouden. Dit waren, meende de Directeur, zoo vele natuurlijke redenen voor den voortduur van den invoer van Engelsche wollen en katoenen goederen op Java, onder al de onvoordeelige omstandigheden van lage prijzen en hooge rechten, „zonder die te zoeken in magtspreuken, over eenen smokkelhandel, die op Java, onder het bestaan hebbende stelsel, in geen aanzienlijken graad bestaan kon”.

Trouwens het eigenlijk doel van de rechtenverhooging was ook geenszins geweest, herinnerde Wappers, om den invoer van vreemde lijnwaden te beletten: „Maar ten einde aan de nederlandsche fabrikanten de gelegenheid te verschaffen, om onder voordeelige voorwaarden in de concurrentie te treden, voor het debiet hunner lijnwaden op Java, met de engelsche fabrikanten en daardoor, aan deze laatste, een stellig bewijs te geven, dat de wil van de Nederlandsche Regering even stellig was, dat voortaan de Nederlandsche nijverheid, handel en scheepvaart, hun wettig aandeel in den handel van hunne eigene Oostindische bezittingen hebben zouden, welke

middelen zij ook in het werk zouden brengen, om hare onderdanen te frusteren; dat is geweest het ware doel van dien maatregel en dat doeleinde is onmisbaar, wanneer men in dien maatregel blijft volharden; en dat, tegelijkertijd, doelmatige maatregelen genomen worden om de markten van Java, met de vereischte stoffen te voorzien; ik zeg doelmatige maatregelen, omdat onberedeneerde uitzendingen, van allerlei stoffen niet voor de markten aldaar geschikt, eenen verkeerden indruk zouden kunnen veroorzaken, en aan de nederlandsche lijnwaden kunnen doen verliezen dien rang, dien zij reeds onder de inlandsche bevolking, door de vroegere wel beredeneerde uitzendingen verworven had."

De kwade wereld nam haar *revenge* op Wappers, door te vertellen, dat hij in het vooruitzicht van de in wording verkeerende beschermende verordeningen, de lijnwaden stil deed opkopen, die hij na hare inwerkingtreding aan de Indische regeering ten eigen bate overdeed, natuurlijk nu bezwaard met de hoogere rechten, die voor deze goederen niet waren betaald! Dit althans rapporteerde Du Bus in 1826 aan het Ministerie.

VII.

Minister Elout's opvatting ten aanzien der Lijnwaden-verordening.

In den aanvang van Augustus 1820 waren de onderhandelingen tusschen Nederland en Engeland over een te sluiten verdrag, ter wijziging van het Londensch koloniaal tractaat van 1814, waarbij wij onze voormalige koloniën hadden teruggekregen, plotseling afgebroken op initiatief der Britsche onderhandelaars. Men zou die in October 1820 hervatten en daarbij als basis van bespreking nemen de punten, die vermeld werden als beslist en onbeslist. Tot de onbesliste punten werden gebracht de rechten van in- en uitvoer. Gedurende de onderhandelingen van Juli—Augustus 1820 was dit onderwerp breedelijk behandeld geworden. Art. 16 van de Britsche memorie, die d.d. 22 Juli onzen onderhandelaars werd aangeboden om tot grondslag van bespreking te dienen, hield in, dat de rechten op in- en uitvoeren in de Nederlandsche havens van den Oost-Indischen archipel in Britsche schepen in geen geval meer dan het dubbele zouden zijn, dan op dergelijke in- en uitvoeren in Nederlandsche schepen. Hier dus reeds eene redactie, die blijkbaar

niet voldoende teruggaf, hetgeen men van Britsche zijde feitelijk wilde: begrenzing van ons streven om de beschermende tarieven op te voeren. „Similar” in- en uitvoeren konden opgenomen worden, niet in den zin van b. v. lijnwaden in het algemeen, maar van *Engelsche* lijnwaden, ter onderscheiding van *Nederlandsche*. De fout mocht niet enkel verschoond worden met de opmerking, dat ons Indisch tarief van 1818 inderdaad niets anders kende, dan eene onderscheiding naar de schepen, want het besluit van 1819 had uitdrukkelijk alle Nederlandsche voortbrengselen van invoerrecht vrijgesteld. Het was zeker een krachtig argument in den later uit te breken strijd over de Lijnwadenverordening, dat alzoo hare bepalingen, zelfs niet met de bedoelingen van het tractaat van 1824 in strijd waren. — Onze memorie van 23 Juli 1820 vereenigde zich bij art. 6 met het voorgesteld art. 16. — De Engelsche regeering wilde echter na het afbreken der onderhandelingen voorloopig niet meer dezen hervatten, zoodat zij eerst in December 1823 opnieuw geopend werden, met de bekende uitkomst ten aanzien van het tractaat van 17 Maart 1824, waarvan het op bl. 423 vermeld art. 2 over de rechten handelde ¹. Ongaarne had men van Nederlandsche zijde aan de daarbij gestelde grenzen toegegeven, doch voor Canning's aandrang was men geweken.

Het is mij niet gebleken, in hoever het Opperbestuur de Indische regeering behoorlijk op de hoogte heeft gehouden van de Londensche onderhandelingen; zeker is het, dat aan die regeering niet is verweten, waartoe anders, naar wij zien zullen, aanleiding genoeg was, het ingrijpen in eene aangelegenheid, die reeds daarom buiten de bevoegdheid van den Bataviaschen wetgever moest geacht worden, wijl ze een onderwerp uitmaakte van onderhandeling met eene vreemde mogendheid. En zoo er geen genoegzaam tijd was geweest om met het oog op de heropende onderhandelingen te waarschuwen tegen het nemen van maatregelen in Indië in Februari 1823, het schijnt toch ook niet dat de op bl. 459 vermelde Publicatie van 1 Juli 1823 — immers evenzeer een maatregel van belang! — eenige opmerking van het Opperbestuur heeft uitgelokt. Vóór het optreden van Elout als minister van Koloniën in 1824 leefden op koloniaal gebied Opperbestuur en Indische regeering vrijwel een eigen leven zóó zeer dat, zelfs niet denkende aan iets van hangende onderhandelingen met Engeland, een Indische maatregel als die van

¹ Over een en ander zie mijn *Tractaat van 1824*.

14 Februari 1824 op hinderlijke wijze verstoorde de normale verhoudingen met eene mogendheid, die in Europa, tot op den datum af precies slechts een maand later, een verdrag had aangegaan, juist om die verhouding in het effen te brengen ¹.

Niet te verwonderen was het, dat minister Elout zich hierover ontstemd gevoelde. Hij begon alvast aan de eigenwijze raadgevingen, gelijk ze voorkwamen in des Landvoogds dépêche van 14 Februari 1824, op bl. 426 vermeld, geen gevolg te geven. De Minister vond speciale aansporing tot het uitzenden van Nederlandsche katoenen, overbodig, nutteloos, bedenkelijk ². Overbodig: bijna al de nieuwsbladen hadden de Publicatie overgenomen en daarin stond reeds duidelijk genoeg de bevordering van het nationaal fabrieksbelang; dan hadden immers reeds te voren onderscheidene kooplieden katoen naar Java gezonden; de Indische regeering had ook monsters en stalen aan het departement doen toekomen, dat ze weer aan de fabrikanten had gezonden, ten einde tot richtsnoer te dienen bij het vervaardigen der fabrikaten; evenzeer waren bijzondere personen daarin werkzaam geweest. Nutteloos: de Minister had de Indische stukken ontvangen in een tijd, toen de ongunstige uitslag van een aantal ondernemingen voor Java en de daling der koffieprijsen in Nederland, een algemeenen stilstand in den Indischen handel had te weeg gebracht, waartoe ook medewerkte de oprichting der Nederlandsche Handelsmaatschappij, die op het oogenblik een aantal van de voornaamste Indische kooplieden had doen bijeenkomen, als afgevaardigden tot het ontwerpen der *Artikelen van Overeenkomst*, en wier vaststelling een ieder scheen te willen afwachten, alvorens de gewone speculatiën op Indië te hervatten. Bedenkelijk: de Minister meende geen langen duur te kunnen voorspellen aan deze daad van het Indisch bestuur, en uit hoofde der zwarigheden aan de uitvoering verboden, immers de smokkelhandel zou de beoogde vruchten toch wegnemen, en omdat zich vertoogen van de Engelsche regeering lieten voorzien, waaraan men wellicht geen weerstand zou kunnen bieden; redenen genoeg om zich van eenige opzettelijke aanmoediging van wege de Nederlandsche regeering te onthouden.

¹ In het op bl. 423 vermeldde Encyclopedie-artikel wordt het gevonden opmerkelijk, dat tot een dergelijken ingrijpenden maatregel werd overgegaan, op het oogenblik, toen de onderhandelingen tusschen de Nederlandsche en Engelsche regeering . . . nog hangende waren.

² Ik ontleen dit aan eene verantwoording dlt. 26 April 1825 *Geheim* van minister Elout aan den Koning.

In plaats derhalve van lof over de toewijding van den Indischen landvoogd aan de Nederlandsche nijverheidsbelangen, meende de Minister in een schrijven d.d. 13 October 1824 N° 24 *Geheim* aan den Gouverneur-Generaal, bezwaren tegen den genomen maatregel te moeten te berde brengen. Hij ging echter niet zóó ver, om de intrekking tevens te gelasten, althans daartoe 's Konings machtiging te vragen. De Minister liet de zaak op haar beloop, hield er voorloopig den Koning ook buiten. De reden hiervan was deze. Reeds als het ware bij de eerste lezing van de Publicatie kreeg de Minister den indruk, dat zij niet in strijd was met de letter van het op bl. 423 vermeld art. 2 van het pas gesloten tractaat. Dat handelde toch geenszins over verschil in herkomst der goederen. Het zou in strijd met het tractaat geweest zijn, wanneer b.v. bepaald was, dat Hollandsche lijnwaden op Hollandsche schepen vrij van invoerrecht, daarentegen op Engelsche schepen met 25 % belast werden, dat zou dan veranderd moeten zijn in 6 %, maar het artikel stelde geene enkele beperkende grens ten aanzien van goederen; ook al liet men Hollandsche lijnwaden op Hollandsche of Engelsche schepen vrij aanvoeren, dan kon men van Britsche lijnwaden zooveel heffen als men maar wilde. . . . „*Maitre passé en avocasserie, ce qui l'avait rendu la bête noire des Anglais dans l'Inde, ils l'avaient baptisé du sobriquet de lawyer*“, „repulsive and controversial spirit“, — zoo had de Engelschman Elout leeren kennen als commissaris-generaal¹, zoo toonde hij zich advocaat in deze uitlegging. Maar men wilde destijds in Nederland wel zoo en men zoekt te vergeefs naar eene, van Nederlandsche zijde uitgaande veroordeeling dezer opvatting, die, men kan zeggen, bij ons Nederlanders het burgerrecht verkreeg. Ik spreek niet van de staatslieden, die door hun ambt geroepen werden het eenmaal ingenomen standpunt te verdedigen, maar van de Rochussen's, de Lants', de Melvill's, om meest bekenden te noemen²; van Rochussen, die zich op den „schraudere(n) en behoedzame(n)“ Gijsbert Karel beriep, van Rochussen, die de gemoederen tegen de *embargo* gelegd hebbende mogendheid opwarmde, met de gansch valsche mededeeling: „Men betwist aan de Nederlandsche regeering het regt, om in hare eigene overzeesche bezittingen, de producten van het moederland te begunstigen, boven de producten van nijverige

¹ Zie mijn stuk over Mr. C. T. Elout in *De Tijdspiegel* Juli 1899.

² *Verdediging der regten van Nederland*, enz. door J. J. Rochussen 2e druk 1836; *Onderzoek naar goet en strekking van het tractaat* enz. door Lants 1837; *Le Moniteur des Indes* van P. Melvill van Carabée 1848 bl. 271 vv.

mededingers". Heilzame invloed van de werking des tijds! Nu, onder de Nederlandsche publicisten van hetgeen men den tegenwoordigen tijd mag noemen, zoek ik te vergeefs naar schrijvers van beteekenis, die over Elout's opvatting een goed woord hebben. De Van den Berg's, de De Louter's, de De Waal's zullen met het eene of ander veelzeggend woord, de advocaterij ten deze den deur wijzen ¹; trouwens D. C. Steyn Parvé deed het reeds in 1859 ². De onderscheiding was inderdaad zoo fijn bedacht, dat men een en ander maal moet lezen, om de bedoeling te vatten en die onwillekeurig telkens weer ontsnapt. Hogendorp is uit dien hoofde hier ook zoo gemakkelijk niet te volgen — *Bijdragen*, V. dl. V. 2e druk, bl. 259—260; maar evenzeer achtende het recht tot handhaving van het tarief „buiten alle tegenspraak en alle twijfeling" doet hij mede de vraag of „zulke hooge regten ook nuttig zijn in ons eigen belang" zulke „zwarte rechten", die zijns inziens gelijk stonden „met een verbod van vreemde manufacturen, en met een uitsluitend regt van onze fabrieken".

De Engelsche onderhandelaars hadden grenzen willen stellen aan onze toenemend zich openbarende neiging tot opvoering van bescherming; wij aanvaardden het stellen van grenzen en ten slotte komen wij 'n half jaar later aan met de verklaring, dat, dank eene min gelukkige redactie, er in zeker opzicht volstrekt geene grenzen gesteld waren. Het moet gezegd worden, dat Elout zeer wel de zwakte der zaak doorzag. Maar waarom lokte hij dan niet de in-trekking uit? Waarom heette het in het instructief schrijven d.d. 31 Augustus 1824 aan den Landvoogd over het gesloten tractaat, dat er niets behoefde te worden veranderd, zoodat de Landvoogd zich slechts bepaalde tot de Publicatie van 8 Februari 1825, Stbl. N° 8, waarbij eene ondergeschikte wijziging werd aangebracht, ten aanzien van het uitvoerrecht van koffie, en ten aanzien van het invoerrecht op Java en Madoera van Nederlandsch-Indische voortbrengselen onzer Buitenbezittingen ³; waarom dat geschreven,

¹ Van den Berg's Encyclopedie-artikel voer *Rechten*; De Louter's *Hand-leiding*; De Waal's *Indische Financien*.

² Zie bl. 101 vv. in het werk over Sir James Brooke op Borneo. Op den titel afgaande, zou men er de beschouwingen niet verwachten.

³ In mijn *Tractaat van 1824*, bl. 199, laatste alinea is eene onduidelijkheid door het wegvallen der woorden „ten aanzien van het invoerrecht op Java en Madoera van Nederlandsch-Indische voortbrengselen onzer Buitenbezittingen." Men zou daar den indruk krijgen, dat de Lijwaden-quaestie, opgeworpen door Stbl. 1824 N°. 9 reeds toen in orde kwam!

bij zijne vaste overtuiging, dat de zaak wel niet zoo kon blijven? De Minister wilde uit de nu gebleken onvoldoende redactie van art. 2 van het tractaat, zoo mogelijk een voordeeltje kloppen. Echt. Er zat een handelsverdrag met Engeland in de lucht, maar deze mogelijkheid toonde er niet warm op te loopen, terwijl wij het wel gaarne schenen te zien. Het verdrag is niet, althans destijds niet, tot stand gekomen; maar de Minister had er hoop op en nu vond hij het zoo kwaad niet, dat die Lijuwadenverordening als een troef zon uitgespeeld worden, om de wederpartij tot wat meegnandheid te prikkelen . . . of, zooals de Minister later den Koning in het geheim rapport van 26 April 1825 uiteenzette: »dat men, bij het herzien der algemeene handelsbetrekkingen tusschen dit Rijk en Engeland, en de wederzijdsche Koloniën, zich in staat gevoele, om, desnoods, eenen maatregel te laten voortduren, in welke afschaffing of leeniging Engeland een bijzonder belang stelt, en die dus het middel kon worden om aan die herziening een voordeelige wending te geven, van sommige punten, waaraan men dezerzijds veel gewigt heeft". Het is aardig, dat deze berekeningen van Elout, die ook bij vroegere onderhandelingen waren opgezet, nooit een practisch resultaat hebben opgeleverd, hoe slim ze ook bedacht waren. Engeland ging er nooit op in.

De afkeuring van den genomen maatregel ontving de Gouverneur-Generaal bij zijne terugkomst uit de Molukken. Hoe diep de Landvoogd er door getroffen werd, blijkt uit zijn antwoord, gedagteekend Batavia 12 Juli 1825 *Secret*. Het diende eerst in antwoord op eene berisping over het intrekken van de Landverhuur in de Vorstenlanden, waarna men het volgende leest:

Ik ga thans over tot het tweede punt, de hooge regten betreffende, welke door het Indische Gouvernement, in het begin van 1824, op den invoer van vreemde lijnwaden gelegd zijn, en waaromtrent Uwe Excellentie vermeend heeft te mogen opmerken, dat de dagteekening van het voorstel, hetwelk tot die verhooging waarschijnlijk aanleiding heeft gegeven, vergeleken met die van de Resolutie, welke op die voordragt gevallen is, aan dezen maatregel den schijn van overhaasting geeft, welke het Gouvernement buiten staat heeft gesteld, om genoegzaam bedacht te zijn, op al die gevolgen, die dezelve zouden kunnen hebben.

Wenschelijk ware het, ook in het belang van de Nederlandsche nijverheid geweest, dat Uwe Excellentie alvorens tot zoodanige voor de Indische regering vernederende conclusie te komen, zich zelven den pligt had opgelegd, ook de daden dier Regering

met minder vooringenomenheid en meerder onzijdigheid na te sporen; vermits zij als dan zoowel uit mijne brieven, als uit de onderscheiden dispositiën door mij in en buiten Rade genomen, overtuigend zoude hebben ontwaard, dat de door Uwe Excellentie zoo zeer berispte *measure*, ver van met eenige overhaasting te zijn daargesteld, sedert langer dan *vier achtereën volgende jaren* voorbereid, in Nederland zelfs, na hetgeen aldaar reeds daarover bekend was, had kunnen worden voorzien, en niet dan na de rijpste overwegingen en met volkomen kennis van zaken, voor zoover dezelve hier kon bestaan, is genomen geworden.

Na in 1819, door de zorg der plaatselijke autoriteiten, voorgelicht door vertrouwde Inlandsche personen, een naauwkeurig onderzoek te hebben ingesteld, omtrent alle de bijzonderheden, welke vooraf gekend moesten worden, om de vraag te beslissen, of de Nederlandsche met de Oostersche alhier gewild zijnde lijnwaden, in mededinging konden worden gebragt, en na de resultaten van dit onderzoek, vergezeld van eene verzameling van monsters en patronen naar Nederland te hebben overgezonden; na op het, uit Nederland ontvangen antwoord, de zaak nader aan de overwegingen eener personele commissie, uit de voornaamste ambtenaren en kooplieden gekozen, en vervolgens van gecommitteerde leden uit de Hooge Regering te hebben onderworpen; na de rensègnementen van den, in 1821, alhier uitgekomen ambtenaar *Wappers Melis*, die met de zaak der Nederlandsche lijnwaden, door Z. M. zelve, als 't ware belast was geworden, te hebben erlangd; na mij ten vollen verzekerd te hebben, van de bestaande mogelijkheid om in Nederland lijnwaden voor deze bezittingen te fabriceren, deugdzamer in vele opzigten dan de Engelsche, welke aldaar een *debauché* hadden gevonden, volkomen beantwoordende aan, en zelfs beter in stofsortering, teekening en kleuren, dan de Indische lijnwaden, bij de Inlandsche bevolking het meest gewild, en met prijzen, welke het debiet daarvan in mededinging met laatstgemelde lijnwaden volkomen voor alle teleurstellingen konden waarborgen; eindelijk, na alle deze uitkomsten, met die belangstelling, welke bij de Regering alhier bestond, aan Uwer Excellenties ministerie in Nederland te hebben medegedeeld; — was ik, met alle de leden der Hooge Regering, overtuigd, dat nu het tijdstip daar was, op het welk deze zijner Majesteits overzeesche bezittingen, die heilige pligten omtrent het moederland konden en moesten vervullen, om, met zelfopoffering, en voor zoover zulks met de zorg voor eigen behoud kon worden overeengebragt, aan de belangen van hetzelfde dienstbaar te zijn.

De publikatie van 14 Februari 1824, was van deze overtuiging niet het eerste, maar wel het eerste openlijk gevolg, en de reeds

hierboven aangehaalde voordragt van den Hoofd-Directeur van financiën en den Directeur der inkomende en uitgaande regten een dag vroeger dan de Resolutie geteekend, betrof dus slechts den officiëlen form, en geenszins het wezen van de zaak.

Bij het nemen van dezen gewichtigen maatregel boden zich nogtans twee wegen aan, namelijk, om of dezelve dadelijk na de proclamatie daarvan effect te doen sorteren, dan wel de werking van dien maatregel, tot een zeker in het voordeel van eenige bij den handel in Engelsche lijnwaden bijzonder geïnteresseerde kooplieden, te bepalen tijdstip, te surcheren; en, in de keuze dezer twee wegen, bestond bij de leden der Regering zelve geen onverdeeld gevoelen.

Er is ook geen twijfel of het tweede alternatief, zoo zeer voor het belang van eene zoo gewichtige klasse van in- en opgezctenen pleitende, zoude de voorkeur erlangd hebben, bijaldien niet tegen hetzelfde de gewichtige en maar al te gegronde bedenking had bestaan, dat deze bezittingen, gedurende het tijdvak van den schorsing, zoodanig met Engelsche lijnwaden tegen spotprijzen zouden worden overvoerd, dat daardoor in de eerste drie jaren, en misschien langer, de invoer van Nederlandsche fabrikaten, welke met mogelijkheid tegen die prijzen niet in mededinging konden komen, altermoeijelijkst en gevaarvol, en dus het wezenlijk belang van het Nederlandsche fabriekswezen, in de waagschaal zoude gesteld worden, terwijl daarentegen voor de alhier gevestigde Engelsche negotie-huizen, altijd nog wanneer zij door het onmiddelijk in werking brengen van den onderwerpelijken maatregel, met betrekking tot deze bezittingen in hunne speculatiën te leur mogten worden gesteld, in de nabij gelegen Engelsche etablissementen van Poeloe Penang, Singapoer en Benkoelen (hoezeer met minder groote voordeelen) genoegzaam hunne débouchés vinden, en dus slechts eene gedeeltelijke winsderving zouden behoeven te ondergaan.

Ik wil voor Uwe Excellentie niet verbergen, dat het noch aan mij, noch aan de overige leden van de Regering heeft kunnen ontgaan, dat, door eene zoo groote verhooging van regten, schijnbaar aan prohibitie grenzende, en door den beletten of zeer verminderden aanvoer van Engelsche lijnwaden, in deze bezittingen, welke daarvan het gevolg moet zijn, onseilbaar een gevoelige slag aan de inkomsten van mijn Gouvernement, en vooral op *Java* zouden worden toegebracht, in een oogenblik waarin reeds de financiën geëmbarrasseerd waren; eensdeels, door het gemis van de regten van in- en uitvoer, welke anderszins op de Engelsche lijnwaden zouden zijn geheven geworden; en ten andere, door de groote te voorziene daling van den marktprijs der koffij, welk

produkt, tot dusver, bij de overmatige winsten op de gemelde lijnwaden alhier behaald, als een middel gebezigd was geworden, om remisen naar Europa te doen, vooruitzigten, die ten volle, door de uitkomst zijn bevestigd geworden.

Ik heb evenwel niet gesarzeld, om met de Regering een maatregel te amplexeren, welke, hoezeer onmiddellijk strijdig met het bijzonder en eenzijdig geldelijk belang dezer bezittingen, nogtans, naar mijne beste overtuiging, eene zoo regtstréekschc strekking had, om aan 's Konings onvermoeide en vaderlijke bezorgdheid en pogingen, tot opbeuring, bevordering en uitbreiding der Nederlandsche vlijt en nijverheid, krachtdadig tegemoet te komen, door aan den handel en het fabriekwezen in het moederland, in zulk eenen grooten indruk verwekkenden maatregel als den onderwerpelijken, eenen waarborg te doen zien, en een ondubbelzinnig bewijs te geven, van de bescherming en medewerking, waarop dezelve in deze bezittingen met zekerheid konden rekenen.

Ik heb eindelijk geoordeeld, dat die maatregel, behalve dat elk uitstel daarvan ten nadeele van de Nederlandsche belangen moest werken, het best en doelmatigst hier en op de plaats zelve, kon worden genomen, zoo als ik ook de geheele verantwoordelijkheid daarvan op mij heb geladen, om aan Zijner Majesteits Gouvernement in Europa, het onaangename, in soortgelijke mesures altijd gelegen, en den schijn van illiberaliteit, welke daaraan steeds, hoewel dikwerf ten onregte, kleeft, zoo veel van mij afhing, te besparen: zonder evenwel eenige bezorgdheid te voeden, dat hierdoor de minste reden tot billijke en gegronde klagten zoude kunnen worden gegeven aan vreemdelingen, en bijzonder aan eene bevriende, doch naijverige natie, welke, om geene meerdere voorbeelden aan te halen, de Javasche koffij, zoo lang van hare Europese markten geweerd, en de Javasche arak in hare Indische bezittingen met een inkomend regt van 60 percent op de waarde belast heeft.

Ik ontveins daarom dan ook geenszins aan Uwe Excellentie, dat ik, na dit alles, niets minder dacht te kunnen verwachten, dan, aan den eenen kant, bij de Nederlandsche handelaren en fabrikanten, zoo weinig of geene medewerking te zullen onder vinden, en, aan den anderen kant, bij Uwer Excellentie's ministerie eene censuur te ontmoeten, daar ik niets dan de hoogste goedkeuring en de bereidwilligste ondersteuning meende te kunnen vinden, en ik maak geene zwaarigheid Uwer Excellentie te verklaren, dat ik aan deze tweeledige teleurstelling alleen, met volle overtuiging durf wijten, dat de onderwerpelijke, naar alle menschelijke berekening onmisbare maatregel, in het belang van het moederland, zijn doel tot dus ver gemist heeft, ten prejudicie

dezer bezittingen, welker bijzondere belangen daarvoor zijn ter zijde gesteld geworden.

Ondertusschen heb ik niet opgehouden het debiet der Nederlandsche fabrikaten, in alle gedeelten van het Indisch Gouvernement, en vooral in de binnenlanden van Java, met den gelukkigsten nitslag te bevorderen en uit te breiden, waardoor bij mij de overtuiging vermeerderd is, van derzelver gewildheid bij de inlandsche bevolking, en ik voor mij zelven de zekerheid heb erlangd, dat indien de aanvoer der Nederlandsche lijnwaden in deze bezittingen grooter ware geweest, of slechts eenigermate aan mijne billijke verwachting had mogen beantwoorden, dezelve spoedig, zonder zelfs zulke hooge beschermende regten, als thans, te behoeven, de Engelsche fabrikaten zouden hebben verdrongen, en daardoor alleen een krachtdadig tegenmiddel zijn geworden, van sluikerijen, die zeer zeker door hooge regten worden aange-moedigd, doch in een land van die gesteldheid als Java, voor den sluikhandelaar met zoo vele gevaren, kosten en verliezen gepaard gaan, dat de ongeoorloofde voordeelen, daardoor te behalen, als gering en hoogst wisselvallig moeten worden beschouwd.

Hoe ten slotte de verordening van 1824 eerst in 1837 werd gewijzigd op aandrang van de Engelsche regeering verdient, naar het mij voorkomt, nog wel eens beschreven te worden, doch dit gaat buiten eene verhandeling, die zegt bewerkt te zijn «naar onuitgegeven stukken».

's-Gravenhage, October 1907.

VERBETERING.

Op bl. 423 laatste regel staat 1825, moet zijn 1824.

NUFOORSCH FABELN EN VERTELLINGEN

MEDGEGEVEN EN VERTAALD DOOR

F. J. P. VAN HASSELT

Zending der Utrechtsche Zending Vereniging.

Enkele jaren geleden, vroeg Dr. Adriani van Posso mij, of er van de Papoen's uit mijne omgeving dierenverhalen en andere bekend waren. Ik antwoordde ontkennend. Een volgende brief van Dr. A. zei me: »Ze moeten er zijn, blijf maar zoeken.« Maar men begreep mij niet, of men wilde me niet begrijpen, in elk geval, ik vernam er niet één, tot ik eens in mijn school voor de hoogste leerlingen dikteerde de fabel van La Fontaine over »De duif en de mier.« Den volgenden dag luisterde ik een gesprek van twee schoolmeisjes af: »Gisteren hadt je op school moeten zijn, toen heeft mijnheer een **kaköfein** verteld.« »Je meent zeker **sarber**?« was het antwoord. Dat waren twee woorden, die ik niet kende. Bij navraag hoorde ik, dat het verhaal van duif en mier een **kaköfein** was en dat raadsels, waaronder ze ook uit het hoofd rekenen telden, »**sarber**« was. Nu was ik een heel eind verder. Maar toch weigerde men mij nog **kaköfein** te vertellen, tot ik 't eens vroeg op 'n avond. En toen kwamen ze los. Later vernam ik, dat men vóór zonsondergang geen fabelen vertelde, want als men dat deed, vloog de negorij in brand. 's Avonds was men immer gewillig mij op dit gebied te woord te staan. De tabak, die de verhalen als zijn honorarium bekam, werkte daartoe mede.

Ik beproefde dikwijls de verhalen ook door anderen dan den oorspronkelijken verteller, me te laten mededeelen. Meermalen echter vernam ik dan, dat dit of dat verhaal het bijzonder eigendom was van deze of gene en ik me om inlichting tot hem of haar moest wenden. Soms gebeurde het ook wel, dat iemand, die het monopolie voor een of ander verhaal meende te bezitten, er niets over gesticht was, te vernemen, dat een ander hem 't gras al voor de voeten had weggemaaid.

Er bleef mij bij mijne andere werkzaamheden niet veel tijd over voor dit werk. De verzameling is dan ook niet volledig. Van sommige

verhalen heb ik aantekeningen gemaakt. Daar ik de verhalen zelf echter niet had, liet ik de mededeeling er van achterwege.

Mij zelven brachten deze werkzaamheden de kennis van verscheidene woorden aan, en de wijze te weten, waarop een Papoea verhaalt, was mij ook van nut, wanneer ik hun vertelde, wat ik te zeggen had.

Kort nadat ik begonnen was mijne eerste Nuforsche fabelen op papier te zetten, zond mijn collega Van der Roest, toen wld. Zending op Windessie, mij een afdruk van hetgeen hij in het Tijdschr. voor Ind. Taal-, Land- en Volkenk. Deel XL had medegedeeld uit het leven der bevolking van Windessi (N.G.) Hier vond ik vier verhalen van de soort, die ik ook van de Nuforen beproefde te vernemen.

Zij, die Indonesische vertellingen kennen, vinden in de volgende blz. meer dan één oude bekende weder.

Ik ga me niet wagen aan vergelijking dezer Nuforsche vertellingen met de verhalen van elders bekend. Bevoegdere hand wil dit wellicht van mij overnemen.

Een enkele maal verwijs ik naar de Spraakkunst der Nuf. Taal. Ik bedoel dan mijne Spraakk., onlangs uitgegeven door het Kon. Inst. voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederl.-Indië.

Ik volgde in de volgende blz. de spelling, die ik in bedoelde Spraakk. mij tot regel stelde, n.l.

a. klinkende als in het Holl. lam, Sam enz., b.v. in sam (warm) kam (alle) enz. wordt geschreven ā.

a. naderende de Holl. aa, als in *kamari (vader), s'aser (zij volgen) enz. wordt geschreven a.

e. klinkende als in het Holl. nek, bek, enz., in nek (geit), nek (koffertje van bladeren), wordt geschreven ē.

e. naderende de Holl. ee, in wendi, jedi, wordt geschreven e.

e. als in het Holl. voorv. be, als de tweede e van regen, b.v. in manggēnēm, bejēn, wordt geschreven ē.

i. als in het Holl. missen, b.v. in sisēn (sluiten), wordt geschreven i.

i. als in het Holl. mier, riem, b.v. in rīm (vijf), nīn (schaduw) wordt geschreven ī.

i. in uitspraak het midden houdende tusschen o en ī b. v. in mēsēr, dat soms ook mīsēr klinkt, wordt geschreven ē.

o. als in het Holl. bok, ton, in rōk (geluid), bōn (berg), wordt geschreven ō.

o. naderende de Holl. oo, b. v. in fōr (vangen), kōr (tellen), wordt geschreven o.

u. klinkt als de Holl. oe.

NUFOORSCHÉ FABLEN EN ANDERE VERTELLINGEN.

1. Māmbinō, diōn⁽¹⁾ mā wōngor.

Dion, i mām aibōn nā bor ro meōs ōso-i d'or māmbinō : «Naik,⁽²⁾ w'un aja be meos, ta j'akan aibōn». Māmbinō i pōk diōn, ma i d'un i be meōs. Ānsōna māmbino, i mārisein, i bur wer, bape diōn, i meōfba; i pas māmbinō kum. Bape kum na sur wer, māmbinō i bur wer. Dion i d'or : «W'un aja wer!» Bape māmbinō d'ōbo⁽³⁾ : «Wa srer aja bāpōn kwar, ānsōna jun au ba. Dion i d'āwaw⁴ ro meōs.

Rās ōso, i mām wōngor, i d'ēnēf ro kajēn. I frur weūr⁽⁵⁾ nā bor ro kajēn, rēsēri i d'or wōngor, ma i kōfein : «Wa mārisein, nēri k'ēmbrob,⁽⁶⁾ wa mām kāwāsa jedi, si bor kaku.

Ma wōngor, i mām weūr na bor ro kajein, i kōfein : «Kaku, kāwāsa bedi, si bor kaku. Su fes rōb⁽⁷⁾ fa s'ēmbrob. Wōngor, si bor, s'rāma fu s'ēmbrob diōnsi.

Diōn i kōfein : «Ja kor ingo rēsēri, bāpe ingo rir ingo be sup bēba». Ma wōngor, si rir si. Diōn i d'ōpēr ro bo wōngor si krusna, i kor : «Ōser, suru, kiūr, isōf wōngor bepur. I prer i, ma i d'ōpēr be sup bēba.

1. Reiger, aap en krokodil.

Een aap, die vele vruchten op 'n eiland ziet, roept tot een reiger : «Broeder, breng mij naar 't eiland, opdat ik meê vruchten eet». De reiger draagt den aap, en brengt hem naar 't eiland : Nu wenscht de reiger weer te vertrekken, maar de aap wil niet; hij trekt hem de vederen uit. Maar als de veeren weer gegroeid zijn, vertrekt de reiger weer. De aap roept : «Neem mij weer mee.» Maar de reiger zegt : «Gij hebt mij eerst belogen, nu neem ik je niet mee.» De aap zit nu gevangen op 't eiland.

Op 'n dag ziet hij een krokodil slapen op het zand. Hij maakt vele voetstappen in het zand, en toen roept hij de krokodil en hij zegt : «zoo ge wilt, zullen we oorlog voeren; zie mijn volk, zij zijn groot in aantal».

En de krokodil, die vele voetstappen in het zand ziet, zegt : «Werkelijk, uw volk, is groot in aantal.» Zij kwamen overeen na hoevelen nachten ze samen oorlogen zouden. Vele krokodillen, komen om de apen te beoorlogen.

De aap zegt: «Ik tel alieden eerst, maar gij moet u eerst op eene rij leggen in de richting van het vaste land.» En de krokodillen leggen zich op een rij. De aap springt op de ruggen der krokodillen, hij telt: «Eén, twee, drie», tot de laatste krokodil. Hij slaat hem, en springt op 't vaste land.

1. Dion, aap. Vanwaar die naam voor aap gekomen is, is niet zeker. Men vertelt, dat een schoenerkapitein John voor jaren een aap meebracht en een verbastering van den naam John zou de oorzaak zijn. Naar een der oudere Nuforeen me vertelde, zou vroeger de naam «ruti» gangbaar zijn geweest. Het eiland Batjan, 't eerste eiland van af N. Guinea, waar apen in grooten getale zich ophouden, zou daarvoor Meos Ruti, apeneiland, heeten.

2. Naik, broeder, in 't algemeen een familielid van dezelfde kunne als spreker of spreekster.

3. Ōbo. Hier gebruikt in den zin van zeggen, 't Wordt doorgaans vragend gebezigd: «Wat zegt hij» of hij herzeft. Ook als zeggen gebruikt men het, wanneer men iemands woorden aanhaalt.

4. Awaw. Hier door mij vertaald als gevangen zitten. In 't algemeen voor: in den val loopen, in de klem zitten, in nood zijn.

5. Weūr. Samengesteld uit we (voet) en ur. Ur komt in samenstellingen voor als achter, na. Hier dus, wat de voet achterlaat, voetstap.

6. Ēmbrāb. Oorlog voeren. Ook als z.n.w. oorlog.

7. Pes rob. Lett. «nachten binden». Wanneer Papua's een afspraak maken omtrent eenigen tijd, dan nemen de partijen ieder een touw en leggen daarin zoovele knoopen, als het aantal nachten is, dat hen van een weder ontmoeten scheidt.

2. Dīon kukēr māngōmbrāb.

Dīon i kōfein faro māngōmbrāb: «Nāpīmo, na ker diāf». Māngōmbrāb i kōfein: «Bje». Ma dīon i ker diāf ro der, (1) māngōmbrāb ro sup kuku.

Ro isna diāf dīon bjeda i ro kwar, bape māngōmbrāb diāf bjeda i bje-Rōkaker i kaki, dīon i d'ek ro bjefknām, ma i d'an bjef kraf, ma pis i san faro māngōmbrāb. Māngōmbrāb i d'or: «Nāpīmo, wa buk maro nja kakō», bape dīon i kōfein: «K'an rosei, is ornē munda». Wārpur wer māngōmbrāb i fukēn faro dīon, i d'ek āmīun, ma dīon i d'ek āmīun, bape i san faro māngōmbrāb pis munda. Māngōmbrāb i d'or wer: «Nāpīmo, wa buk amīun maro

nja kako». Bape diön i karēm wer: «Je buk faro nu, aja, j'an rosei?»

Māngōmbrāb, i masor, i bur, i d'of fanām nakaknām, ma i knom be nakabōn. Diön i serf māngōmbrāb, d'ōbo: «Napirmō, wa kein ro mōho?» Diön i mām māngōmbrāb, i kuom nakabōn, i d'ek naka, ma i d'ay bōn. Māngōmbrāb i d'or wer, bape diön i karēm rariria munda.

Māngōmbrāb i mbrein asōua be mārīsān i bēbōn nabor kaku. Dion i serf i, i mām māngōmbrāb i knom be mārīsān, i fukēn: «K'an bōn ōrnē?» Māngōmbrāb i karēm: «K'an baboi!» Dion i pānuk mārīsān, rwasi i fo, i d'an na, i kāpasasūr i, i d'ar naba: «Rās inī ja mar, rās inī ja mar!»

Warpur wer diön i mām māngōmbrāb, i d'of ro knām afuri. Diön i mām mniwērnas ro knām, i fukēn faro māngōmbrāb: «Rosei is ōrnē?» Māngōmbrāb i kōfein: «Mānsērēn mawōn bjeda.» Diön i kōfein: «Nērī ja kuk mawōn?» Māngōmbrāb d'ōbo: «Wa kuk i baboi!» ma i d'of fasan. Diön i prer mniwērnas, ma mniwer, si kaimnepēn i diön i d'arōn ro war.

Māngōmbrāb i d'of ro āsri dōrī. Diön i serf i, d'or i: «Napirmō, wa kein ro?» «Aja is ōrnē!» māngōmbrāb i karēm. Diön i kein ro be āsri, māngōmbrāb ro wabui. Dion i swarepēn, kāparsi si karēm, i suērī sām, i kin ādaf, ma i prer kaparsi, i mar.

2. De aap en de landschildpad.

Een aap zegt tot een landschildpad: «Neef, laten we een tuin planten». De landschildpad zegt: «Goed.» En de aap plant een tuin op de der ¹, de landschildpad op het echte land.

Toen het licht werd, was de tuin van den aap vernietigd, maar de tuin van de landschildpad was goed. Toen het plantsoen hoog was, klom de aap in een pisangboom, en hij at het vleesch van de pisang, en de schil wierp hij de landschildpad toe. De landschildpad riep: «Neef, geef aan mij ook wat!» maar de aap zeide: «Wat praat ge van eten, dat is alles!» Later weer vroeg de landschildpad den aap in een djamboeboom te klimmen, en de aap klom in den djamboeboom, maar hij wierp de landschildpad de schillen slechts toe. De landschildpad riep weer: «Neef, geef aan mij ook een djamboe!» Maar de aap antwoordde weer: «Wat eet ik anders dan hetgeen ik u geef». De landschildpad werd boos, en ging heen. Zij verborg zich bij een mangkaboom, en ze keek naar de mangkavriucht. De aap zocht de landschildpad en zij zeide: «Neef, waar

zit ge?" De aap ziende, dat de landschildpad naar de nangkavruucht kijkt, klimt in de nangka, en hij eet de vrucht. De landschildpad vraagt weer, maar de aap antwoordt slechts met dezelfde woorden.

De landschildpad gaat nu naar een Spaanschepeperstruik, die vele vruchten droeg. De aap zoekt haar; hij ziet de landschildpad turen naar de Spaansche peper, en hij vraagt: "Knnnen we die vrucht eten?" De landschildpad antwoordt: "Zeker, kunnen we die eten!" De aap plukt Spaansche peper, een hand vol, hij eet die en bepoept zich en hij schreeuwt hard: "Heden ga ik dood, heden ga ik dood!"

Later weer ziet de aap de schildpad, die zich verstopt onder een boom. De aap een wespennest aan den boom ziende, vraagt aan de landschildpad: "Wat is dit?" De landschildpad zegt: "De gong van den heer" (den gebieder) De aap zegt: "Zal ik op de gong slaan?" De landschildpad: "Waarom zoudt ge er niet op slaan?" En ze verstopt zich spoedig. De aap slaat op het wespennest, waarop de wespen hem bedekken; en de aap duikt in het water.

De landschildpad verstopt zich in een rijstblok. De aap zoekt haar, hij roept haar: "Waar zit ge?" "Ik ben hier", antwoordt de landschildpad. De aap zit boven op het rijstblok, de landschildpad er onder. De aap denkt, dat zijne testes antwoorden, hij wordt hoos, hij neemt een rijststamper en hij slaat zijne testes, en hij sterft.

1. Der. Dit woord beteekent ebbe. Maar 't wordt ook gebruikt voor het gedeelte der kust, dat bij eb droog is en bij vloed, overstroomd wordt.

2. Baboi. Is te vertalen door welzeker, zeker, waarom niet.

3. Wōnge, māmbruk ma kārau. (¹)

Wōnge, māmbruk ma kārau, si borēs. Wōnge i fara, māmbruk i kein ro wāraundi, kārau i kein ro fandu, i nārēm war.

Wōnge, i fara, i main māmbruk sāmōn bjeda, i mārärer, i swārepēn sāmōm i mārärer snaro māmbruk i kein ro wai raundi, i d'or: "Napiro, au, wa fara, ja kein ro mob beda. Irirya māmbruk i fara, bape ānsōma wōnge, i mōm sāmōn aui i mārärer wer - i mārisein māmbruk ma i, su fāmfarōwe wer.

Su fāmfarōwe raririsa bēkior, bēfiak, wōnge, i d'arēf wer ro wai, wa i mef, war i d'ek ro wa. Ānsōna māmbruk, wōnge, su kiu kārau, su pampum kārau sābir (²) ro pāugir, kārau mgasi i kein fiōro ro paugir, mgasi bjeda i kapirare isof ānsōna.

Wōnge, māmbрук, su mān wau, i piar ro māšēn, s'or i: „Nāpirō, wa kobeda i mef, kuiko ko msar, ko kon ro krumbri kāda, w'un ko be sup“. Wau i rama; wōnge, māmbрук ma karau, si kein ro kruri bjeda, ma wau i d'as be sup. Der ⁽²⁾ isof wepursi, wau i kofein: „ānsōna ingo sabu, ja mkah der“. Bape wōnge, si kofein: „Ko bīsa māšēnba, w'un ko be sup kaker“. Der isof wekutbsi, wōnge si sabu, bape māmbрук i kin wau ro rowar ōso, wōnge ro rowar wēšē, ma kārau, i pāuipum i ro krōri-iririja si sjob i be sup. Si sma ānsōna sisipu ⁽³⁾ ma rōbēbre. ⁽⁴⁾ Si pambar wau ma si kōfein faro sisipu, rōbēbre, su djaga ⁽⁵⁾ wau, i bur awer.

Wōnge, si serf āmiaiis fa si kuu wau. Ro sup, ⁽⁶⁾ si sma wāndo: s'or i kakō fa i d'akserf āmiaiis ma i d'akau wau.

Si sībēr wer, si frur rōkēf ⁽⁷⁾. Bapa si seerf wau, si man-i sjaba. Si serf sisipu, rōbēbre su, si mam su ba. Rōbēbre i d'ōf ro nikuām āfuri. Wōnge i msor, i d'ārsepēn i. I marba, bape isof ānsōna rōbēbre i kākiba, i sjarbām. Sisipu i kein ro snau ro bo; wōnge, si kofein faro i: „Ānsōna wa baba kwar, ⁽⁸⁾ suaro wa djaga wau ba. Rjani ko mān, sisipu ānsōna i kāpirare. Bape wau maugundi i pambar wer, i bur be māšēn.

3. Kasuaris, kroonduif en veldmuis.

De kasuaris, de kroonduif en de veldmuis roeiden. De kasuaris stuurde, de kroonduif zat vóór in de prauw, de veldmuis zat in 't midden, ze schepte water.

De kasuaris, die stuurt, ziet de kam van de kroonduif bewegen. Denkende, dat de kam beweegt, omdat de kroonduif voor in de prauw zit, roept hij: „Neef, stuur gij, dan zal ik op uwe plaats zitten.“ En nu stuurt de kroonduif, maar toch ziet de kasuaris die kam weer bewegen. Hij wil dat kroonduif en hij weer van plaats verwisselen.

Drie malen, vier malen hebben zij zóó ongewisseld, dan als de kasuaris weer in de prauw stapt, scheurt de prauw, en het water stijgt in de prauw. Nu grijpen kroonduif en kasuaris de veldmuis, en duwen de kop van de veldmuis in het gat. Het gezicht van de veldmuis zit lang in het gat, daarom is haar gezicht zóó klein, tot nu toe.

De kasuaris en kroonduif, een schildpad ziende drijven op zee, roepen haar toe: „Neef! onze prauw is gescheurd, zoo dadelijk zinken we, mogen we op uwe rug zitten? Breng ons naar land.“ De schildpad komt; de kasuaris en de kroonduif, zitten op haar rug en de schildpad zwemt naar land.

Als 't water tot de knieën komt, zegt de schildpad: „Nu moet ge afstijgen, ik ben bang voor de der. Maar de kasuaris met de anderen zeggen: „Wij zijn niet gewend aan zeewater, breng ons nog meer landwaarts“. Als het water tot de enkels komt, dan stijgen de kasuaris en de andere af, maar de kroonduif grijpt de schildpad aan de ééne zijde, de kasuaris aan de andere zij en de veldmuis duwt haar aan 't achterste; zóó trekken zij haar naar land. Zij vinden nu een sisipu en een kikvorsch. Zij keeren de schildpad om en zij bevelen de sisipu en de kikvorsch, op de schildpad te passen dat zij niet weggaat.

De kasuaris en de anderen zoeken brandhout, om de schildpad te roosteren. In het bosch vinden zij den jaarvogel; zij vragen hem ook brandhout te zoeken en mee de schildpad op te eten.

Als zij weer teruggekeerd zijn, maken zij een stellage. Maar als zij de schildpad zoeken, zien ze haar niet. Nu zoeken ze de sisipu en kikvorsch. Zij zien die twee niet. De kikvorsch heeft zich onder een boom verstopt. De kasuaris, die boos is, vertrapt haar. Ze was niet dood, maar tot heden is de kikvorsch niet hoog, ze is echter breed. De Sisipu zat op een tak boven in den boom; de kasuaris en de anderen zeggen tot haar: „Omdat ge niet gepast hebt op de schildpad, zult ge niet groot meer zijn.“ Alzoo zien wij, dat de sisipu nu klein is.

Maar de schildpad had zich zelve weer omgeworpen, en was naar zee gegaan.

1. Karau. Vertaald door veldmuis. Heeft de grootte van een rat; de karau is een geliefkoosd eten voor de Faksi, de binnenlanders.

2. Der. Hier in de beteekenis van het water, dat bij vloed het land overstroomt, dat door de ebbe wordt drooggelaten.

3. Sisipu. Een vogel van de grootte eener sprenuw. Haar staart is voortdurend in beweging (gelijk bij de kwikstaarten). Volgens de legende zou de sisipu vroeger groot geweest zijn.

4. Rôbëbre. Kikvorsch. De meer algemeene naam voor kikvorsch is krôkrô. Albrewën, grondwoord bre, is het in de breedte groeien van boomen, Rôbëbre dus: ding, dat breed (plat) is.

5. Djaga. Dit Mal. woord heeft van oppassen in het Nuf. de beteekenis gekregen van beletten, tegenhouden.

6. Sup. is zoowel land als bosch.

7. Rôkëf, stellage om visch, vleesch enz. te rooken of te roosteren.

8. K war is het hulp w.w. v. d. verl. tijd. In dezen zin, volgende op

eenen ontk. vorm, laat het zeggen: 't is niet meer, wat het grondw. uitdrukt. Vroeger was de sisipu groot (ba), nu is het nit met hare grootheid.

5. Nāf s'ob rumun, wōnge, wan.

Rās ōso, rumun, nāf, wōnge ma wan, si disen ro Bintēfaria⁽¹⁾ ro Arfu. Nāf mānsar i d'ak disēn ma d'akmas maroba; i barek ro pāfēn⁽²⁾ munda.

Rumun, si sbar do se da kwar: «Sindo kōfnawa,⁽³⁾ sindo kōfnawa!» Ānsōna nāf, si sbar do sēda: «Ēkwari, sājemo, ēkwari, sājemo!»

Rumun ma wōnge, si mām nāf mānsar i d'akdisenba, si korajēr i be «mansar bēljeba, kēpārsi kwuim, i pokba rape.» Nāf mānsar,⁽⁴⁾ i kōfein: «Rōmawa jesi, ngo mnāl ōrnē? Ma nāf kam, si msor. Nāf mānsar, i for bēpōn rumun beba ma i d'ark i-i war, ma romawa bjesi kam, ōso ōso i for rumun, wōnge, wan ōso, — rumun ōso i bur maroba. S'ark si kam, s'un si be swan, insa si kuu si ro for. Nāf mānsar i jer, i pōkba i d'un rumun bēba be swan. Koiko, i san rumun ma i mna, koiko i san i wer, i mna. Rumun i mērbak māngēnēm, i swārepēn — nēri i d'an bēpejēk rumun sōēwarsi. I d'an i bro, i mbruin be swan, kāwāsā bjeda, si fukēn: «W'an rumun hani ba?» Nāf mānsar i kōfein: «J'an bēpejēk i, i mafēn wer — ngo kuu rumun awer.

Ānsōna nāf kaim s'an rumun, wan, wōnge bēpejēk munda. Bēpōn kādā, si for si ma s'un be suunsi, si kun si; nāf mānsar ani i fārkor si, s'an bēpejēk munda.

5. De honden blaffen tegen varkens, kasuarisen, kangaroos.

Op 'n dag hadden de varkens, de honden, de kasuarisen en kangaroos een zangpartij op de Bontefaria te Arfoe. Een oude hond zong en danste niet mede; hij lag maar in de asch.

De varkens hadden hun lied gezongen: «Sindo kōfnawa, sindo kōfnawa!» Nu zongen de honden hun lied: Ēkwari, sājemo, ēkwari, sājemo!»

De varkens en de kasuarisen, ziende, dat de oude hond niet meezong, scholden hem een «leelijke grijsaard, wiens scrotum lang was, die niet meer kon.» De oude hond zeide: «Mijne jongens, hoort gij dit?» En alle honden werden bous. De oude hond ving 't eerst het groote varken en beet hem, dat hij stierf, en al zijne

jongens (volgelingen), één voor één vingen een varken, kasuaris of kangaroo, — niet één ontkwam. Zij beten hen allen, en brachten hen naar het strand, opdat zij ze op het vuur zouden roosteren. De oude hond alleen kon het groote varken niet naar het strand brengen. Als hij een eind geloopt heeft, werpt hij het varken neer en hij rust een weinig; dan werpt hij het weer neer, en rust weer. Het varken was te zwaar; daarom dacht hij: hij zal de varkensingewanden maar rauw eten. Hij eet het op, en dan loopt hij naar het strand. Zijn volk vraagt hem: „Brenkt gij dat varken van u niet mee?” De oude hond zegt: „Ik heb hem rauw opgegeten, dat is lekkerder — roostert de varkens niet!”

Nu eten alle houden de varkens, kangaroos, kasuarisen maar rauw. Vroeger, toen vingen zij ze en brachten ze bij de menschen, die ze roosterden; die bewuste oude hond hij onderwees ze, dat zij ze maar rauw moesten eten.

1. Bontōfaria. Een berg op Arfu, noordkust van N.G. Daar moet naar de verhalen der Papoea's een natuurlijke steenen wal zich bevinden, waarbinnen de bovenstaande fabel speelt. In dien wal is eene opening, waaruit twee kasuarisen toen zouden ontsnapt zijn, die vandaar hunnen weg namen naar de kust van Doreh, waar ze vriendschap sloten met de toen dáár wonende voorouders der Nuofooren.

2. Pāfēu, asch, echter ook aschplaats, plaats, waar gekookt wordt, dus, waar 't warm is. Gewoonlijk de plaats, waar de ouderen van dagen zich koesteren.

3. Onvertaald gebleven, daar dit honden- en varkenslied, waarschijnlijk althans, geen Nuofoorsch is.

4. Mānsar. In het Nuf. oud, grijs. Oorspronkelijk schijnt de beteekenis geweest te zijn groot, aanzienlijk. Mantar is nog in het Nuf. groot van gestalte. In het Biaksch heeft mānsar de beteekenis van groote, aanzienlijke behouden. Het Nuf. mānsērēu (vrije, heer), schijnt ook met dit māntar (mānsar) samen te hangen. De oudsten uit de familie zijn ook gewoonlijk de hoofden, z. a. ook deze oude hond voorgesteld wordt als het hoofd der andere honden.

6. Ko sma manbēsak rō sup kaim.⁽¹⁾

Bēpōn manbēsak ma mānaweri,⁽²⁾ si kein rō Warōpēn⁽³⁾ munda.
Ma wam barēk i sja ma, si bur be Korare,⁽⁴⁾ fa si sjom radja.⁽⁵⁾

Ras óso, manaweri, si fes wai seda kuker abra kaku, (*) bape si fuap abra kukër rudia, (7) rjani abra i rik. Manbësak, si fukën : „Mgo fes wai kukër rosei?“ Manaweri, si karëm : „Kukër roiram.“ (*) Manbësak, si serf roiram, si kërük na be kăpirare jinnis abra, ma si fes wai seda. Si borës knik-wam i pök. (8) Manaweri wai seda, i păkrik, s'awaw maroba, bape maubësak si fes wa seda kukër roiram-roiram i muk, ma wai i msar.

Manbësak, si rob ma si faspār-ōno, si bur be Ānsus, wēsē be Wāndāmēu, wēsē be Sjēri, ma rariria ko sma maubësak ro sup kaim.

6. We vinden de paradijsvogel in alle landen.

Vroeger vertoefden de paradijsvogel en de manaweri alleen op Warōpēu. En met de west-moeson, gingen zij naar Tidore, om den radja schatting te brengen.

Op een dag bonden de manaweri hunne prauw op met echt touw, maar zij kookten het touw met rudia; daardoor wordt het touw rood. De Paradijsvogels vragen: „Waarneē bindt ge uwe prauw op?“ De manaweri antwoorden: „Met pandanusbladeren!“ De paradijsvogels zochten nu pandanusbladeren, en sneden ze tot kleine stukken, gelijk touw, en bonden er hunne prauw meē. Als ze een eind geroeid hadden, werd de wind hevig. De prauw der manaweri was stevig, zij maakten niet in nood, maar de paradijsvogels hadden hunne prauw met pandanusbladeren gebonden — de pandanusbladeren braken en de prauw zonk. De paradijsvogels vlogen op en verspreidden zich — enkele trokken naar Ansoes, andere naar Wandamen, andere naar Sjēri en dat is de oorzaak, waarom wij de paradijsvogel in alle landen vinden.

1. Sup kaim, alle landen. Bedoeld wordt de landstroken op en bij N. G.

2. Manaweri. Een trekvogel, die met de komst van den west-moeson N. G. verlaat en met den o. moeson terugkeert.

3. Warōpēu, kuststreek aan de z. zijde van de Wandamen baai.

4. Kōrāre, Tidore; eigenlijke naam van Tidore is Todor.

Het Nuf. verandert de *T.* doorgaans in *k.* en meermalen de *d.* in *r.*

5. De Noefooren gaven in vroeger jaren schatting aan den sultan van Tidore, dien ze als hun heer erkennen.

6. Abra is de algemeene naam voor touw. Met abra kaku (echt touw) wordt bedoeld rotan.

7. Rudia, naam van een plant, welker sap rood is.

8. Roiram, bladeren van een pandanussoort, waarvan mandjes gevlochten worden. 't Is echter veel te zwak om er prauwen mee op te binden, d. w. z. de uitleggers er aan te bevestigen.

9. Pök, w.w. kunneu, b.v.n.w. sterk. Wam i pāk, de gewone uitdrukking voor sterke wind, hevige wind.

7. Ko sma kubur⁽¹⁾ ro mäsēn.

Wōngor ma rōbērōk, ⁽²⁾ su fāmfabēr kukēr kubur. Wōngor i kin i, ma roberok i kākō. Wōngor i pok wer, rjani i d'un kubur be mäsēn.

Tanda ⁽³⁾ ro rōbērōk ma ro wōngor, su rwasna, ko mām kaker ro kubur.

7. We vinden de Triton-schelp in zee.

De krokodil en de leguaan twistten beiden om de triton-schelp. De krokodil hield haar vast en de leguaan ook. De krokodil was sterker, daarom nam hij de triton-schelp mee naar zee.

We zien nog aan de triton-schelp de teekenen van de voorpooten van leguaan en krokodil.

1. Kubur, Triton-schelp. De triton-schelp wordt, omdat er een gat in gemaakt is, door de Papoen's gebruikt als trompet, waarop men blaast na wélgeslaagde sueltocht, of om schuldenaars te manen, hunne schulden te betalen.

2. Rōbērōk, lett. ding, dat klinkt. 't Is de Pap. naam voor tifa. De tifa wordt bespannen met leguaanhuid. Vandaar dat de naam rōbērōk ook overgegaan is op de leguaan zelve.

3. Als men de triton-schelp in de hand houdt, met de punt van zich af en de opening naar boven, dan ziet men aan de eene zijde smalle, bruine streepjes, aan den anderen kant breede, bruine streepen. De eerste zijn naar deze fabel de teekenen van de voorpooten der leguaan, de andere van de krokodil.

8. Wōnge riōb ha.

Bépon wōnge, man kaku, ⁽¹⁾ i rob mnis man wēsē. Ras ōso, i kukēr wando, su serf arbon. Bape wōnge i d'ores ro snau, aibon na sapi heri, — iririja wando i d'awaw. I bēāngār ⁽²⁾ wōnge, d'obo: «ku serf aibon ro sop. ⁽³⁾ Su mbrain ro sop, wando i kofein faro wōnge: «koe pās kum kubena. Aja pas kum bena nabro, wa pās jena.» Wōnge kōfein: «i bje.» Bape wando, i pas wōnge kum, riōb be bo, ma wōnge i d'awaw isōf ānsonā.

8. De kasuaris vliegt niet.

Vroeger was de kasuaris een echte vogel, hij vloog gelijk andere. Op een dag zochten hij en de jaarvogel boomvruchten. Maar als de kasuaris op 'n tak staat, dan vallen de vruchten onmiddellijk. Op deze wijze leed de jaarvogel gebrek. Hij bedroog den kasuaris, zeggende: „Laten we vruchten zoeken beneden“. Als ze beneden loopen, zegt de jaarvogel tot den kasuaris: „Laten we onze veëren uittrekken. Ik zal de uwe eerst uittrekken, trek gij de mijne dan uit.“ De kasuaris vindt het goed. Maar als de jaarvogel de veëren van den kasuaris uitgetrokken heeft, vliegt hij naar boven, en de kasuaris lijdt er tot nu onder.

1. Man kaku — een echte vogel. De Nuforeen tellen den kasuaris niet tot de vogels, „want hij vliegt niet“.

2. Bëangar van 't Mal. akal. Angar is niet altijd bedriegen, 't is ook dikwerf synoniem met slimheid, handigheid.

3. Söp. In het Nuf. beneden. Op Roon en Meos War, aarde. 't Wisselt af met sup (Nuf. land, bosch. R. plek, plaats).

9. Diön ma ëmbëröf. (1)

Diön i serf in ma royam. Ras öso i kin ëmbëröf, ma ëmbëröf forepën diön, i pökba i bur. Rub i sja ma, diön d'öbo: „Napirmö, wa pir ajal“ Bape ëmbëröf d'öbo: „Roba ja kin au sof wa mar. Rub i sar, ma diön i pökba räpe; war i d'ek, i d'ek, isöf diön i mar.

9. Aap en ëmbëröf.

Een aap zoekt visch en schelpdieren. Op een dag grijpt hij een ëmbëröf en de ëmbëröf omvangt den aap, hij kon nu niet weg. Als de vloed komt, zegt de aap: „Neef, laat me los“. Maar de ëmbëröf zegt: „Nee ik houd je vast tot ge sterft“. De vloed wordt hoog, en de aap kan niet meer; het water stijgt, stijgt, tot de aap sterft.

1. Ëmbëröf of ämbëröf, een zee-polyp, die veel haar verblijft houdt tusschen de koralbanken aan de kust en waarop veel jacht gemaakt wordt, daar haar vleesch een gezochte toespijs is.

10. Mangëras ma äro.

Bëpön mangëras i paisëm ma äro i piupër. Ras öso, mangëras

ma āro, su kur bareām, āro d'ōbo: »Ko frur pāngir ro kuām kāda, nēri bariām i daf ro māngundi».

Ma āro i disēn: »Mangakiri daf ro ransun.»⁽¹⁾

Mangēras i mēwēr, d'ōbo: su kar-i bje, su kar, āsēs bjeda i mā-rarēr, i disēn: »Metaraja w'or i surupai merawi».⁽²⁾

Su fāmfabēr — āro i kin mangērās, d'āfēn i ro bariām — mān-gēras i piupēr; ma mangērās i kin āro, piāmpun i ro sausew, aro i paisēm.

10. Witte kakatoe en kraai.

Vroeger was de witte kakatoe zwart en de kraai wit. Op een dag velden de kakatoe en de kraai sagoboomen. De kraai zeide: »Indien wij een gat in den boom maken, zal de sago er van zelve uitvloeien».

En de kraai zong: Mangakiri daf ro ransun.⁽¹⁾

De kakatoe wilde het niet, zij zeide: »'t Is beter, dat wij beiden blijven hakken», want dan bewoog haar kam, en ze zingt: »Metaraj w'or i surupai merawi».⁽²⁾

In de daarna volgende twist grijpt de kraai de kakatoe en stopt haar in de sago, waardoor de kakatoe wit wordt en de kakatoe grijpt de kraai en duwt haar in de modder, waardoor de kraai zwart wordt.

1. Dit kraaiengezaag liet ik onvertaald, daar 't mij niet geheel duidelijk is. Wellicht staat mangakiri in verband met pangir (opening); daf is uitvloeien; het ran van ransun zal wel het Windessische en Roonsche ran zijn voor sago.

2. Ook het lied van de kakatoe is me niet volkomen helder. In metaraj zal tar wel kar (omhakken) zijn en in merawi zal »mer» wel het grondwoord zijn van mararēr bewegen. In één van de Nuf. liederen komt dit »mer» nog voor, voor bewegen.

11. Ingeinus⁽¹⁾ ma Wam.

Ingeinus, i kein ro āsār snau, i mbri wam barék, d'ōbo: »Wam, i pokba i san i ro snau».

Wam barék i pōk kaku, ma snau, i mararēr be bo, be sop, bape ingeinus i kinepēn a, pākrík kaku. Wam barék, i pōkba i san ingeinus ro mob bjeda.

Ingeinus i mbri wam murim, d'ōbo: »Wam murim i pokba i san i ro snau bjeda.

Wam murim i wan mēkēm i muu⁽²⁾ rob bēsepēr. Arwo, ingeinus i sjuf ma ori d'ek — ēnef i mūn⁽³⁾ ingeinus ma wam murim i

ajow āwāwen kaku. Ma ingeinus i d'enēf, i d'enēf kaku, wam murim i pakbe ōser munda ma ingeinus i sapi.

11. De ingeinoes en de wind.

De ingeinoes zit op een waringia-tak, hij daagde den westenwind uit, zeggende: «De wind kan hem niet van den tak werpen!»

De westewind verhief zich met kracht, en de tak beweegt naar boven, naar beneden, maar de ingeinoes houdt zeer stevig den tak vast.

De westewind kan de ingeinoes niet van zijne plaats afwerpen.

De ingeinoes daagt den oostewind uit, zeggende: «De oostewind kan hem niet van zijn tak afwerpen».

De oostewind beveelt den regen den ganschen nacht neer te dalen. 's Morgens is de ingeinoes koud en als de zon stijgt, krijgt de ingeinoes slaap en de oostewind blaast zeer zachtjes. En de ingeinoes slaapt, slaapt, slaapt vast.

De oostewind behoeft maar één maal zich met kracht te verheffen en de ingeinoes valt.

1. Ingeinoes. Naam van een buideldier. Men heeft gevlekte en witte.

2 en 3. Mun en min. Woorden van gelijke beteekenis. De omwisseling van u en i in de verschillende Papoese dialecten komt meer voor. Mun en min beteekenen treffen, slaan, raken, dooden.

12. As, (¹) si sma arimian (²) rariso?

Bepun As, si fau arimiauba, si pake amin (³) munda. Ras ūso, nāf i barēk fanām aso (⁴) ma i rir rwasi ūso bo rwasi wēsē. I mārārer rwasi, As, i kamkam, i swarepēn, ko frur rariria ro mangarmōm, nēri djadi.

Ma iririja, si frur arimian bepon.

12. Hoe de As de arimian vonden?

Vroeger kenden de As de arimian niet, zij gebruikten slechts bamboe. Op een dag, ligt een hond bij de saso. Hij legt de eene voorpoot (kruiselings) op de andere voorpoot. Als hij de voorpooten beweegt, denkt de As, die aan 't smeden was, als we dit zoo van ijzer maken, zal 't gelukken.

En zoo werd de eerste arimian gemaakt.

1. As. Volgens mijn zegsman naam van de onderdanen van den radja van Salawati.

2. Arimian, IJzeren tang, die bij het smeden gebruikt wordt van bijzonder model.

3. Amin. Bamboe. Doch ook voor dingen, die men er van maakt. Hier wordt bedoeld een omgebogen stuk bamboe in den vorm eener tang.

4. Saso. Naam van de eigenaardige, dikwijls elders reeds beschreven, inlandsche blaasbalg. Ook wordt de geheele smidse met dien naam genoemd.

13. Ro binsi ma nāfsi.

Bepun bin, i nai sus na bor; naf, suru munda. Ma bin i sma rumgun fiāk, nāf öser munda. Bin i kein kukër naf, i köfein fāro oāf: „Aja, ja mbrein be bo, ma sus na bor jena, si dwark aja-ku fāmfārowe“, ma bin i buk sus na bor fāro nāf, ma nāf i buk sus suru fāro bin. Rjani bin si sma rumgun öser öser munda ānsōna; nāf, si sma na bor.

13. Van vrouwen en honden.

Vroeger had de vrouw vele borsten: de hond slechts twee. En de vrouw kreeg vier kinderen, de hond maar één. De vrouw zittende bij de hond, zegt tot de hond: „Ik loop omhoog en mijne vele borsten belemmeren mij — laten we omwisselen“, en de vrouw geeft de vele borsten aan de hond, en de hond geeft de twee borsten aan de vrouw. Alzóó krijgt de vrouw slechts kinderen één voor één; en de hond krijgt er vele.

14. Tārūkēn⁽¹⁾ ma Pasimo.⁽²⁾

Snun öso bin bjedi i mar, i d'erak i kwar.

Ras öso i d'orēs ro kubir, i kanēs snar bin bjedi, i swar i.⁽³⁾ I kanēs, bin rwubēkor i d'öpër be bo. Snun i kändor, d'öbo: „Rosei?“ Rwubēkor i köfein: Wa swar aja, ja jom au, ma snun i mbrein, rwubēkor i titi i jom snunia. I d'ek rum bieda, rwubēkor i jom i. Rob, bin i bēsunkāku, isua i sjower⁽⁴⁾ ro rwubēkor. Bape snun i mēwēr i, i san rwubēkor ro warrwuri.⁽⁵⁾ War i d'un rwubēkor be masēn. Rwubēkor i sur, bēdjadi sra.

Snun bjedi manjowi i kein ro sraia, d'öbo: Kāmāmo, kāmāmo, s'ekor, si wandōfēn au.⁽⁶⁾

Rwubēkor d'öbo: Wewe waio, wewewe.⁽⁷⁾

Tārūkēn ma pāsīmō, su borēs, su mam sra, i sur ro bōsen.⁽⁵⁾
Sra aai, sunnakakubeker i sur kwar, djadi srahām. Beponsi s'aua,
suaro si fūr⁽³⁾ sra. Ko mam sra, ko mam mga suru kukēr suōri,
kukēr sbari kuker.

Tārūkēn kukēr pasimo, su rama ro sra afuri, su mnaf sra, i
kōfein faro su: „Wa kek ja, — pir ja bo. — Pis ja pis —
Kowuk ba, w'inēm i msu, w'anik mu.“⁽¹⁰⁾

Tārūkēn ma pasimo, su kōfein i d'awēs kuker ku. Tārūkēn i
pōkba i d'ek, bape pāsīmō i d'ek nabje. Pasimo i san sra nakam, i
kōfein faro tārūkēn: „Wa fandur na“. Bape tārūkēn i d'ōrēn nakām,
suōri i fo. Pasimo i sabu, i serf sra, bape tārūkēn i d'ōrēn nakam.

„I bje kwar!“ tārūkēn i kōfein, rariria kwar, ku bur.

Su borēs, pasimo i wan⁽¹¹⁾ tārūkēn, d'ōbo: „W'ōpēr, wa for
wau orja!“

Bape wau d'irijaba, aimāndo⁽¹²⁾ d'irija. Tārūken i d'ōpēr,
aimāndo i min suōri, suōri i mgir, ma sra na kam sapi ro wōndi.
Pāsimo i mbrif uāba, āndendi kabās (pasimo āndendi piōpēr) ma i
kerjair tārūkēn.⁽¹³⁾

Ansōmpe su bēfandur sra na kaim ro wai, ma su borēs be sup,
s'au sra faro kāwāsa. Si mārisein bōn ōrnē, si ker i rāmuma, ma
iriria ansōna k'an sra.

14. De zeeëgel en de zeekrab.

Een man, wiens vrouw gestorven was, had haar begraven.

Op een dag staat hij bij 't graf te weenen om zijne vrouw, die
hij lief had. Terwijl hij weent, springt het doodshoofd van zijne
vrouw naar boven. De man schrikt, hij zegt: „Wat is dit?“ Het
doodshoofd spreekt: „Gij hebt mij lief, ik volg u!“ en waar de
man loopt, rolt het doodshoofd hem na, het volgt den man.

De man beklimt zijne woning, het doodshoofd volgt hem. 's Nachts
werd het doodshoofd mensch, overdag veranderde het zich in een
doofdshoofd. Maar de man wilde het niet en wierp het doodshoofd
in de rivier. Het water bracht het doodshoofd naar zee. Het doods-
hoofd sproot uit, het werd een klapper.

De papegaai van haren man zat in de klapper en zei: „Kamamo,
kamamo, s'ek kor, si wandōfēu au.“

Het doodshoofd zei: „Wewe, waiu, wewewe.“

De zeeëgel en de zeekrab waren beiden aan het roeien. Zij
zagen den klapper, groeiende op de steenen. Die klapper was een
doodshoofd, dat uitgesproten was. De voorouders aten geen kokos-

noten, want zij durfden ze niet eten. Als wij een kokosnoot bekijken, zien wij twee oogen en een neus en ook een mond.

Als de zeeëgel en de zeekrab onder den klapperboom komen, hooren zij den klapper tot hen beiden zeggen: „Beklimt mij, werpt mij af, schilt mij, splijt mij, drinkt de melk, eet mij!”

De zeeëgel en de zeekrab zeggen: „hij spreekt met ons.” De zeeëgel kon niet klimmen, maar de krab klom zeer goed. De krab werpt alle klappers af, en zegt tot den zeeëgel: „Verzamel ze!” Maar de zeeëgel slikt ze alle in, de buik vol. De krab daalde af, zij zocht de klappers, maar de zeeëgel had ze alle ingeslikt.

„’t Is goed!” zegt de zeeëgel „nu ’t toch zoo is, laten we heengaan!”

Als zij roeien, beveelt de krab den zeeëgel, zeggende: „Spring, vang die schildpad.”

Maar ’t was geen schildpad, het was drijfhout. Als de zeeëgel springt, dringt het drijfhout in zijn buik, de buik berst en al de klappers vallen naar buiten. De krab lachte hard, haar borst splijt (de borst van de zeekrab is wit) en hij jout den zeeëgel uit.

Nu vergaderen ze de klappers in de prauw, en zij roeien naar land, zij brengen de klappers tot de menschen. Deze waren blij met deze vrucht, zij plantten ze rondom, en alzoo eten we nu klappers.

Aant. 1. Tarukēn. Een visch met stekels gelijk de egel en een onevenredig dikke buik.

2. Pasimō. Een oneetbare zeekrab.

Dit verhaal hoorde ik gelijk de meeste der in deze blz. opgenomen vertellingen meermalen. Het eerste deel hoorde ik zonder meer vertellen, tot waar tarukēn en pasimō in het verhaal optreden. Klaarblijkelijk is het eerste en tweede gedeelte echter één verhaal, waarom ik ’t bijeengevoegd heb.

Dit verhaal werd ook zoo verteld, dat het met den dood der beide dieren eindigt. De kokosnoten spoelden van zelf aan ’t strand en werden door de menschen gevonden.

3. Swar. Lief hebben in ’t algemeen. Wordt gebruikt voor medelijden, barmhartig enz. ’t Behoort tot de goede gewoonten, dat de gestorvenen, (naar het aanzien, waarin ze stonden) korter of langer, met luide klaagzangen worden betreurd.

4. Sjowēr. Hier vertaald door veranderen. ’t Is eigenlijk omhullen. ’t Woord is ook sor of sator. Schoenen b. v. heeten robesator wesi (dingen, die de voeten omhullen). Ook als fig. in de taal komt het voor in: ap sator, d. w. z. iemand niet direct

noemen, maar met 'n bijnaam of vermomd. We zullen dit sjoewër meer in de fabelen aantreffen.

5. Warrwuri. Eenvoudig vert. met water. Eigenlijk is warrwuri lett. vert. hoofd des waters, de bron, oorsprong.

6. en 7. Liet ik onvertaald, daar ik de vert. wel eenigszins vermoeden kan, maar 't is niet het Nuf. wat nu gesproken wordt en enkele woorden weet ik ook niet. Misschien is het ook z.g. dieren-taal, die volgens de fabelen afwijkt van de menschelijke taal.

8. Bösën. De koraalriffen, die met het land samenhangen en bij laag water bloot komen.

9. Fōr, vertaalde ik als niet durven. Men gebruikt dit fōr eenigszins in de bet. van taboe. Wanneer iemands familielid ergens gedood is, dan eet hij van die plaats geen enkele vrucht, geen groeten enz. en hij drinkt er geen water. De Nuf. drukt dit uit met fōr roboën Men vreest, als men 't toch eet en drinkt, een ontzettend dikke buik te zullen krijgen en dan te sterven.

Ook is de Nufor fōr van een weg, een plaats, waar het bloed van een der zijnen heeft gevloeid.

Echter zijn er ook dieren, waar de Nuf. zich fōr voor gevoelt. Er zijn er, die b.v. de kroonduif rekenen tot hun voorouders. Deze zullen geen kroonduif eten. Van de Wariabsi wordt verhaald, dat ze geen rijst eten, omdat toen hunne stammoeder werd geboren, in de placenta een rijste-aar gevonden werd.

En omdat nu de kokosnoot ontsproten was aan het doodshoofd van een der voorouders, zou het nageslacht zich ook fōr gevoelen tegenover de kokosnoot. Latere geslachten zouden zich echter van die vrees gëemancipeerd hebben.

10. Ook de vorm, waarin de kokosnoot spreekt, is niet de gewone. De woorden zijn echter duidelijk genoeg, waarom ik 't vertaalde.

11. Wan — zenden. In vele gevallen is dit wan echter ook bevelen. Iets zenden is afnaken.

12. Aimando. Drijf hout. Algemeene naam voor dood hout, de omgevallen boomstammen b. v. in het bosch. Mar is sterven, marjo ' verwelken, verdorren, ai mando waarschijnlijk 't gemasaleerde marjo. Brandhout, 't kleine dood hout heet a miais.

13. Gelijk in de andere dierverhalen, waar de vertelling partij trekt van eigenaardigheden van sommige dieren, zoo ook hier van de witte borst der zeekrab.

15. Dewbōki.

Suungubor ōso i d'arēm⁽¹⁾ Dewbōki, bape i d'enēf so i baīm Māndira ōso, suungubor anī i d'ek Dewbōki simia, ma i d'enēf kukēr i. Ārwo i bur. Bape iuo bjeda i sapi ma i min Dewbōki snēri ma Dewbōki i mar.

Iana, Dewbōki snari, kamari s'orēs, su waf Dewbōki, su swarepēn i d'enēf fiōro. Snari, kamari, su wan Dewbōki bēknik bjedi i d'or i Bēknik i kōfein: «J'or Dewbōki, i karēmba; ja mām rik na bor kaku».

Snari, kamari, su mām Dewbōki, su mām i mar; ma su sina ina ro snēri bjedi.

Su wan womēn sedi, snōriso Mamintaraja, i serf bēnai ro ino. Mamintaraja i ra be singādji, bape singādji rungūn bjesi, si fau ino ba; i fukēn suruān rungūn bjesi dape si kākū si fau ino ba; i fukēn korabo rungūn bjesi, si kako si fau no ba. I fukēn kaptein-laut⁽²⁾ rungūn⁽³⁾ bjedi, i kōfein: «Iuo jeda is ōrūē».

Dewbōki snari, kamari, s'or kapitein-laut rungūn bjedi, s'ōbo: Nu nei nei nubedi maroba kwar, ko meōf snun i bēmun i, i fuōk⁽⁴⁾ nei nubedi ro mar.

Rjani: su rir nei bēmar ro wa, ma suungubor anī i fuōk nei bēmar ro wa. Su sisēn wa kukēr bori, ma su san wa ro sorēn⁽⁵⁾ bēba.

Ki i d'un wa kukēr nei bēmar ma suungubor be meōs. Wa i d'er ōrwa ro krisāfuri.⁽⁶⁾

Sjāngi⁽⁷⁾ i kein ro krisruri i d'an krisbōn, i san be ro wa kukēr suungubor ma nei bēmar.

Rumun ōso, snōriso Bōkibowi,⁽⁸⁾ i mām ōrūē, i d'or be sjāngi: «Wa`san krishe ro snunkaku rumbori seda awer!»

Sjāngi i mnāf ōrūē, i bur.

Rumun i sjuw kajēn ro wawabui, suungubor i pisak, ma rumun i fukēn i: «Mu serf rosei mob iné?»

Suungubor i faja ro nei i mar, rēsēri, si rir i kukēr bin ro wa ma si san wa ro sorēn bēba.

Bōkibowi i kōfēn: «Neri ja frur⁽⁹⁾ bin, i kenēm wer, ma Bōkibowi i faudur prim ma i ser prim ro kōmpis⁽¹⁰⁾; wārpur wer i refis sbari ro bin ma i buk d'inēm prim faro i.

Dewbōki i d'ōren primia, i sfo jar mgasi, d'ōbo: «J'enēf bēkwaim kaku». Bāpe suungubor i kōfēn: «W'enēf, bape wa mar; w'akmām ku kein ro meōs».

Ma snun i rib wa ro kajēn kukēr rōbērōk ma suun si borēs, ma wa kākū i sja, kukēr borēs (1¹) ma rōbērōkna, ma su bur be sup sedn.

Mānsar ōso, i keiu ro rumbrawer ro Dewbōki rumia, ma i kōfēn: «Ja muāf rōbērōk, wa i sja ma», l kōfēn wer: «Dewbōki i rāma». Ma rumguusī ro rum, si mbrais. Bape snari i ūjow si, d'ōbo: I mān Dewbōki i mar kākū. Aba i kauēs māngēnēm, si snāk awer.

Bape wa fanām kwar, Dewbōki snari i mān nei bjedī, i marisein nāba, ma Dewbōki swari, (1²) su kein kuker snari, kamari wer.

15. Dewbōki.

Een jongeling had zich verloofd met Dewbōki, maar hij had nog niet bij haar geslapen. Op een avond klom die bewuste jongeling in de kamer van Dewbōki en hij sliep bij haar. Des morgen vertrok hij. Maar zijn mes valt en treft de buik van Dewbōki en Dewbōki sterft.

Toen het licht werd, stonden de moeder en vader van Dewbōki op, zij wachten Dewbōki, zij denken, dat zij zoo lang slaapt. Moeder en vader sturen de jongere zuster van Dewbōki, om haar te roepen. De jongere zuster, zegt: «Ik heb Dewbōki geroepen, maar ze antwoordt niet; ik zie zeer veel bloed.»

De moeder en vader gaan naar Dewbōki zien; zij zien, dat ze dood is, en ze vinden het mes in haren buik.

Zo zenden hunnen slaaf, wiens naam is Mamintaraja, om den bezitter van het mes te zoeken. Mamintaraja gaat naar den singhadji, maar de volgelingen van den singhadji kennen het mes niet; hij vraagt aan den volgelingen van den soeroehān, maar zij ook, zij kennen het mes niet; hij vraagt aan de volgelingen van den korāno, zij ook, zij kennen het mes niet. Hij vraagt aan den zoon van den kapitein-laut deze zegt: «Dat is mijn mes».

De moeder en vader van Dewbōki roepen den zoon van kapitein-laut. Zij zeggen tot hem: «Wij hebben onze dochter niet meer, wij willen, dat de man, die haar gedood heeft, met onze dochter sterft.

Alzoo leggen zij het doode meisje in de prauw, en die jongeling werd gevoegd bij het doode meisje in de prauw. Zij sluiten de prauw met een deksel en zij werpen de prauw in den grooten oeeaan.

De stroom brengt de prauw met het doode meisje en den jongeling naar een eiland.

De prauw strandt daar onder een krisboom.

Een zwarte kakatoe zit in den top van den krisboom; ze eet

krisvruchten en werpt de schalen op de prauw met den jongeling en het doode meisje.

Een varken, genaamd Bokibowi, ziet dit. Het roept tot de zwarte kakatoc: „Gooi geen kris-schalen op de daken der menschenwoningen“.

Als de zwarte kakatoc dit verneemt, vertrekt ze.

Als het varken het zand onder de prauw omwroet, ontwaakt de jongeling en het varken vraagt hem: „Wat zoekt gijlieden hier?“

De jongeling verhaalt van het meisje, hoe het gestorven is en hoe ze hem met de vrouw in de prauw hebben gelegd en de prauw in den grooten oceaan hebben geworpen.

Bokibowi zegt: Ik zal maken, dat de vrouw weer leeft, en Bokibowi, vergadert dauw en giet de dauw in een kopje; later weer brak ze den mond van de vrouw open en gaf aan haar de dauw te drinken.

Dewböki slikte de dauw in, daarna strijkt ze om hare oogen, zeggende: „Ik heb zeer lang geslapen“. Maar de jongeling zegt: „Gij hebt niet geslapen, maar ge zijt dood geweest; zie! wij zitten op een eiland“.

En de man teekent een prauw in het zand met tifa's en roeiers, en... een echte prauw is er, met roeiers en tifa's en ze gaan naar hun land.

Een grijsaard zit in de voorgalerij van Dewböki's huis, en hij zegt: „Ik hoor tifa's, een prauw komt“. Hij zegt weer: „Dewböki komt“. En de jongens uit het huis, ze juichen. Maar de moeder verbiedt hen, ze zegt, dat ze heeft gezien, dat Dewböki echt dood was. En ze weent zeer, opdat ze niet spelen.

Maar als de prauw dichtbij is gekomen, ziet de moeder van Dewböki hare dochter, en zij is zeer blijde, en Dewböki en haar man, zij wonen weer met moeder en vader.

Aant. 1. Arëm. Verloven. De verloofden worden, hoewel nog ongetrouwd, toch als man en vrouw beschouwd. 't Is hun echter niet vergund, elkander te zien, tot aan weerszijden de verplichtingen van den bruidschat zijn nagekomen.

2. Singhadji, Soerochan, Korano, Kapitein-lant, titels, die de verschillende hoofden voeren. Iedere familie heeft haar eigen hoofd. Een algemeen dorpshefde kennen de Nuforeen niet. En daardoor zijn in één dorp dikwijls verscheidene diguitarissen met weidschen titel bij zeer beperkten invloed.

3. Rumgum. Beteekent zoon, jongen, ook volgelingen. De

leden der familie, die het gezag van een Singhadji, Soeroehan, of anderen titularis beweren te erkennen, heeten diens rumgun of ook roma wa.

4. *Fuōk*. Helpen. Ook *fuōwāk* en *fuōbāk*. 't Beteekent echter z.a. in dezen zin ook toevoegē, bijdoen. Water bij iets gieten is b.v. ook war i *fuōk* enz.

5. *Sorēn*. Oceaan, de zee. Bedoelt men het zeewater, dan zegt men *māsēn* Inhammen, baaien noemt men *sau*.

6. *Kris*. Bekend op Java als *kētapang*, op Ternate als *noesoe*. De vruchten hebben een harde schaal, de kern wordt als amandelen gegeten.

Krisafuri Onder den krisboom. *Afuri* beteekent onder den boom.

7. *Sjangi*. Groote, zwarte kakatoe.

8. *Bōkibowi*. Dr. Adrian merkte me op, dat *bow* in het To-radja varken is. *Bōki* is de bekende titel voor prinsessen. Dus prinses varken is de lett. vert.

9. *Frur*. Maken. Dit *frur* wordt echter ook gebruikt voor 't behandelen van zieken en gewonden.

10. *Kōmpis*. 't Verbasterd holl. woord *kopje*.

11. *Borēs*. Roeispaan. Wordt echter ook gebruikt ten opzichte van de roeiers zelve.

12. De jonge man is verplicht na de huwelijksvoltrekking een jaar ongeveer verblijf te houden in 't huis zijner schoonouders.

16. Nuri.

Ro Rumbērpān⁽¹⁾ ikāk ōso, suōri Nuri. I buk bin suru, māmbēnaik.⁽²⁾ Su suōsua: Kaidusērai ma Iusirisinēj. Rās ōso si pōs in. Nuri i mēwēr in, i mārisein roiam.⁽³⁾ Bape bin, su mkak i māngēnēm, suar ikak. Bin, su borēs, Nuri i d'as⁽⁴⁾ i ro wa raundi,⁽⁵⁾ rwuri frāk⁽⁶⁾ ro wa andindi.⁽⁷⁾ I mam in, roiam, i d'arōu fasau, i d'un be bo.

I mam kapiarō, bin, su mēwēr; su mām āb⁽⁸⁾ bēba, bin, su kōfēu: „W'un i, i ba“. Rēsēri rwuri i sabu ro māsēn dōri, i mārisein i d'un āb krafa, ab i piāmuk⁽⁹⁾ Nuri rwuri. I mar, krāf i ra be sup, i d'ek ro Ainei.⁽¹⁰⁾

Si disen⁽¹¹⁾: Nuri dōndawū,⁽¹²⁾ mōswuarō,⁽¹³⁾ Ansi bonbes-ajaioudi,⁽¹⁴⁾ i piar⁽¹⁵⁾ i d'awaw, naimawasi⁽¹⁶⁾ muswaro.⁽¹⁷⁾

16. Nuri.

Op Rumberpon bezat een slang, wiens naam was Nuri, twee

vrouwen, zusters. Hun beider namen waren: Kaidoserni en Insirisinej. Op een dag gaan ze visschen. Nuri houdt niet van visch, hij wil schelpen. Maar de vrouwen vreezen hem zeer, omdat hij een slang is. Terwijl de vrouwen roeien, ligt Nuri opgerold op de voorplecht. 't Hoofd legt hij op den kant der prauw, en als hij een visch of een schelp ziet, duikt hij spoedig en brengt het naar boven.

Als hij een kleine schelp ziet, weigeren de vrouwen; maar toen zij groote ab zagen, zeggen de vrouwen: „Haal die, die is grootst. En toen daalde het hoofd in zee; hij wilde het vleesch van de ab halen, maar de ab knelde het hoofd van Nuri af. Terwijl hij sterft, gaat het lichaam naar land, en bestijgt de Ainei.

Ze zingen: Nuri roept den vloed, zij hebben 't eiland lief, de Anei is een berg met ver uitzicht, het land onder water, hij in nood, meisjes bemint hem!

Aant. 1. Rumberpon. Eiland, op de kaarten genoemd Amberpon. De overleveringen beweren, dat door een watervloed dit eiland zou gescheiden zijn van de vaste kust. Aan deze catastrophe sluit de legende van Nuri zich aan.

2. Manbenaik. Naik is in 't algemeen broeder, familielid, stamverwant. Mambenaik is broeder in den beperkten zin, dien het woord bij ons heeft. Hier ook zuster.

3. Roiām. Schelpdieren. Wordt bepaald de schelp, de schaal bedoeld, dan wordt gezegd: roiāmbe.

4. As. Oprollen van touw of koperdraad. Hier 't opgerold liggen van een slang.

5. Wa raundi. Door letterverspringing van wa aundi, aur of ur, kin. Waraundi dus het voorste gedeelte van de prauw.

6. Fiak. 't Hoofd neerleggen. Afiak is naam van de bekende hoofdstenuels, de houten bankjes, waarop de Papoea het hoofd te rusten legt.

7. Āndindi. Kant, greus (van andir).

8. Āb. Groot schelpdier, kan de grootte van meer dan 50 cm. bereiken, sluit zich als de oester.

9. Piamuk, pam uk. Uk is scheiden. Kar of ker uk, door suijden van elkander scheiden, pam uk, door drukken van elkander scheiden. Hier afknellen.

10. Ainei. Berg op Rumberpon.

11. Op de Nufoorsche zangpartijen wordt deze historie met de volgende woorden bezongen.

De meeste liederen, die gezongen worden met woorden in niet alledaagsche vormen, hebben verklaring noodig.

12. Dōnduwe, door nasaleering en samenstelling ontstaan uit d'or rub. Or rub wordt ondub. B. en W. wisselen z. a. bekend veelmaals. Or is roepen, rub is vloed.

Dōnduwe = d'or rub = hij roept den vloed (de overstroming).

13. Mōswaro. Het eiland, dat gelieft wordt.

14. Bōnbēsajōndi. Bōn is berg. Sajor, dat op Windesi de beteekenis van zien in 't algemeen heeft, beteekent in het Nuf. vēr zien, uitzicht hebben. Bōn bēsajor wordt door nasaleering bōnbēsajōndi — een berg met ver uitzicht, een-hooge berg.

15. Piar. Drijven. Het eiland drijft weg.

16. Maimawasi — Mai = meisje, mawa is klein. Naimawasi in het Nuf.: jonge meisjes in tegenstelling van romawasi — jongens.

17. Muswaro. Heb lief. Hier staat naimasi in het gew. meerv. terwijl mu swaro, in den dualisvorm staat.

17. Ingu. (1)

Nufor, si bores be Rain. (2) Ōso ro si, i mar ro Rain, ma s'erak i. Snun bēmar snōri bjedi Morimpi.

S'erak i ro swan, ingu ōso i rama, ma i d'un snun bēmar rwubēkor, (3) i d'ōrēn i.

I d'ōrēn i kwar, in i jar (4) ro Rain be Musowēr, (5) ro Musowēr be Sārāwāti, ro Sārāwāti, be Doreri, ro Doreri be Nufori.

Ingu i jar fanām rum, i d'or: «Mēsēr wa waf aja ro der.

Ro rum, si kāndor, si kōfēn; Mundiri i d'awēs orja.

Bape mēsēr kawāsa, si waf ro der, ingu i rama, i d'au Morimpi rwubēkor ma Morimpi snari i d'un i fa i d'erak i ro Nufori.

Inga kajōb (6) bjeda: Nōt ani irja werwainapi wariwa si sari, nōt āmbē sasēr i, si wer i, s'un be rusora, s'un i be rum ani irja wer.

Mani akako do manjofai.

Manjofai sawauko ranuri i sar, i ra d'un susa nairo si sar, i mun ambendira, Nōt ani irja wer wainapi wariwa si sari, nōt ambē saser i, si wer i, s'un be rusora, si weriwe wer i wa be rum ani irja wer.

17. Ingu.

Nufooren roeien naar Ceram. Eén van hen sterft op Ceram en zij begraven hem. De naam van den doode was Morimpi.

Zij hadden hem aan 't strand begraven. Een ingu komt en neemt het doodshoofd van den gestorven man, en slikt het in.

Toen ze 't ingeslikt had, zwemt ze van Ceram naar Misol, van Misol naar Salawati, van Salawati naar Doré, van Doré naar Nufoor.

De ingu zwemt dichtbij het huis en roept: „Wacht me morgen, als 't ebbe is.“

In het huis, waren ze verwonderd, en ze zeggen: „Wie spreekt daar?“

Maar den volgenden dag wacht het volk, toen 't ebbe was, de ingu komt, ze braakt 't doodshoofd van Morimpi uit; de moeder van Morimpi neemt het en begraaft het op Nufoor.

Het lied van de ingu: De rijstzak, die ze medenamen naar het vreemde land, de zak, die de vreemdelingen gevuld hebben, die ze over de schouders gehangen hebben, ze brengen die naar het kerkhof, ze brengen die naar het huis weer.

Het lied Manjofai der voorouders: Sawankorannari is gegaan naar het vreemde land, hij gaat en hij brengt droefheid mee, ze zijn gegaan in de richting van het vreemde land.

De rijstzak, die ze medenamen naar het vreemde land, de zak, die de vreemdelingen gevuld hebben, die ze over de schouders gehangen hebben, ze brengen die naar het kerkhof, ze brengen, die naar het huis weer.

Aant. 1. Ingu. De naam van een groote visch. Men vertelt er zelfs van, dat deze visch prauwen aanvalt.

2. Raïn. Ceram. Van ouds bestaan er handelsbetrekkingen tusschen de Papoen's en de Cerammers. De geregelde bootdienst verminderde de prauwvaart. Een enkele maal hebben echter nog tochten naar het vreemde land (de amber) plaats, doch tegenwoordig doorgaans niet verder dan naar Salawati.

Terwijl iemand voor 't eerst op reis is naar de „amber“, worden door de achterblijvende familieleden zangpartijen georganiseerd, om hem te beschermen tegen de booze invloeden van geesten. Die zangpartijen hebben onder den naam van „disên wärk“ ook plaats, wanneer iemand voor 't eerst naar een plaats op Nieuw-Guinea

zelve gaat, maar de feesten voor hen, die naar de «amber» gaan, hebben meerdere nachten plaats en de liederen, die dan gezongen worden, zijn herinneringen aan voorvaderen, die dezelfde tochten deden.

3. *Rwubëkor*. Doodshoofd. *Kor* is been. *Rwubë kor*, het beenig gedeelte van het hoofd.

4. *Jar*, *Zwemmen*, n.l. 't zwemmen van visschen. 't *Zwemmen* van menschen, schildpadden, krokodillen, viervoetige dieren is *ns*.

5. *Mnsowër*. Nuf. naam van *Misol*.

6. *Kajöb*. *Zang*, n.l. de zangen ter eere van de dooden. Vooral worden deze gezongen bij 't maken der *korwars* (beeldjes, voorstellende de voorouders).

Gelijk de meeste liederen, is ook dit in niet alledaagsche, waar-schijnlijk wel oudere vormen. De vert. in het Holl. is ook niet letterlijk. In de liederen komen dikwijls vergelijkingen voor, vermonde woorden.

Nöt is hetzelfde als *nöken* (zak, gevlochten van bladeren); *wainapi*, naam van de soort *nökën*; *wariwa*, die kant, ginds; *si sari*, *sar* is scherp — overdmachtelijk is *sar* ook snel varen gelijk het scherpe mes snel doordringt, in 't Holl. — ze snijden er van door; *wer* over de schouders hangen; *saser*, vullen; *rus*, kerkhof, plaats waar de graven (*kubir*) zijn.

Het lied is eene herinnering aan de reis en het doel er van. 't Wordt de *ingu* in de mond gelegd.

Op zoo'n zangpartij zingt het eene deel de *ingu*-partij, terwijl het andere deel het lied der voorouders zingt. *Akako*, voorouders, wordt nu vervangen door *bëpönsi*; *mun* is het gedeelte; *ambendira*, het genasaleerde *amber*.

18. *Asiök saräk*.⁽¹⁾

Räs öso kápāl *Ingrīs i d'ajujën fanām rirbor*.⁽²⁾ *Kapitein jongons*⁽³⁾ *bjadi i ban asiök fanām awawejëk*.⁽⁴⁾ *Asiök saräk i sapi*. *Kapitein i msor naba*. *Jongons i mikak ma mësër i päke sãnsun bëbje ma i d'orës ro awawejëk*. *I mām sãroj*⁽⁵⁾ *fanām kápāl, i fukën*: «*w'un aja be rirbor*». *Bape sãroj d'öbo*: «*Ja jar ro bo munda, ja pökha, ja jar be söp*». *I mām ingömbararë*,⁽⁶⁾ *i fukën ingömbararë, i d'un i be söp, bape ingömbararë i mēwër kakō, d'öbo i jar ro bo munda*. *Jongons i i mām ingu, i d'or ingu, i d'un i be riror; ingu d'öbo*: «*i bje!*» *Ma jōngōns i kein ro ingu kruri ma ingu i d'un i be rirbor*.

Jōngōns i mām kēru romāntar, (?) — ōrnē faknik (?) rum bjeda, ma ingu i d'or faknik, i sibēr āsiōk faru jōngōns. Faknik d'ōbo: „Mundiri kōfēn, aja nei āsiōk“. Ingu d'ōbo: „Au, wa nei i baboi, ja mām i kwar, ma wa sibēr āsiōk ba, ja serf rum wēsē“.

Ro kēru romāntar anī, sim suru; ōso faknik bjeda, sumindi (?) ingu bjeda. Ingu i d'awēs rarirā, faknik i sibēr āsiōk, bape āsiōk brawēn ma i buk sansun bēhje kaku, ma jōngōns i d'ek kapal wer kakēr āsiōk brawēn ma sāusun bēhje. Kāptein i kāndor, d'ōbo, i kāptein ba kwar; jōngōns i bēdjādi kāptein.

18. De zilveren lepel.

Op een dag voer een Engelsch schip bij een koraalbank. De bediende van den kapitein wiesch de lepels bij de trap. De zilveren lepel viel. De kapitein was zeer boos. De bediende vrees en morgen kleedt hij zich met mooie kleederen en hij staat op de trap. Als hij een walvisch bij 't schip ziet, vraagt hij: „Breng mij naar de koraalbank!“ Maar de walvisch zegt: „Ik zwem slechts boven, ik kan niet naar beneden zwemmen!“ Hij ziet een bruinvisch, hij vraagt aan de bruinvisch, hem naar beneden te brengen. Maar de bruinvisch weigert ook, ze zegt, ze zwemt slechts boven. De bediende ziet een ingu, hij vraagt de ingu, hem naar de koraalbank te brengen; de ingu zegt: „'t is goed!“ En de bediende zit op den rug van de ingu en de ingu brengt hem naar de koraalbank.

De bediende ziet een grooten steen, — dat was het huis van een zeegeest, en de ingu vraagt aan de faknik den zilveren lepel aan den bediende terug te geven. De faknik zegt: „Wie zegt, dat ik den lepel heb“. De ingu zegt: „Welzeker, hebt gij die, ik heb het gezien, en als ge den lepel niet teruggeeft, dan zoek ik een ander huis“.

In dien grooten steen waren twee kamers; een van de zeegeest, de andere van de ingu. Toen de ingu zoo sprak, gaf de faknik den lepel terug, maar een gouden lepel en ze gaf zeer mooie kleederen, en de bediende besteeg het schip weer met den gouden lepel en de mooie kleeren. De kapitein was verbaasd, hij zei: nu was hij geen kapitein meer en de bediende werd kapitein.

Aant. 1. Sārāk. Zilver, ook zilveren armring. In het Roonsch is sārākān, zonnescijp.

Prof. Kern.: Over de verh. v/h Maf. tot de Mal. Pol. talen

(blz. 261), zegt: Sarak. Natuurlijk het Amb., Bulusche, Daj. Jav. salaka, Sang. sadaka, zilver.

2. Rirbor, ook rirwor. Koraalrif, in zee. Koraalrotsen en riffen, die met de kust samenhangen, heeten bōsān.

3. Jōngōns. 't In Indië welbekende, verbasterd Holl. jongen, algemeene naam voor bediende.

4. Āwāwejek. Ook awēk, trap. De eerste vorm verduidelijkt de afleiding. A wa w'ejek, hont, gij beklimt; a w'ek, a w'ek, ook: hout: gij beklimt.

5. Saroj. Potvisch, kleine soort walvisch. Op sommige tijden van het jaar komen deze dieren veel voor in de Nieuw-Guineesche wateren.

6. Ingōmbararē. Bruinvisch.

7. Romanter. Groot, reusachtig.

8. Faknik. Zeeggeest. Van de faknik gelooft de Nufoor, dat deze de stormen veroorzaakt. Ze leven naar de Nuf. beweert in de rotsen en holen.

9. Sumindi. De andere, de er op gelijkende; waarschijnlijk: su muis.

19. Korano (¹) Rōbēfrar. (²)

Korano Rōbēfrar, i bēprēnta faro karan munda. I māma snunkaku ro awan, si sma in si bor, i snarēm, si kun in, i kōfein: „I bje, kāwāsa, si sma in, rōb, ko ra ko karan in”.

Ōrja (¹) i wan kāwāsa rōbēfrar, si sabu. Oso i d'ejek (⁴) rum. Rēsēri (⁵) si rafa, (⁶) snunkaku si warēn kaker, s' enēfba. Si bur fa si kōfein faro Korano Rōbēfrar si kōfein: Tāndirima, (⁷) tāndirjama, ārēte takārēte, tarara ta wapi, si ōni oni (Kawāsa s'enēfbaīm, si warēn-binatang woos seda).

Ānsōna, si keiu. Mānānur sani (⁸) i wan fa s'ek rumia, si mān wer. Si rafa, snunkaku aui s'enēf kwar. Si rama, si kōfein faro Korano Rōbēfrar ro wos seda. (⁹) Tāndirima, tāndirjama, ārēte, takārēte, tarārēta wapi, s'enēpa, nēpa”.

Mānānur i wan, s'un in si kām.

Ārwo kāwāsa s'ibēr si, si sma in ōsoba, s'un in kām.

Ōrja rōb wer, snunkaku, si kōfein: „I bje kwar, (¹⁰) rōb ko mān, snun mūndiri i karan in. Si sin roi bēkaran ōrja. Rōbēfrar s'ek, si kin in, kāwāsa, si kōfein: „Korano Rōbēfrar kāwāsa bjesi, si karan in. Si min ōno, ōno si bur.

S'awēs (¹¹) Korano Rōbēfrar, s'ōho: „i prānte nabjeba”.

19. Koning Muis.

Koning Muis gaf bevelen (had te gebieden) aan dieven siechts. Eens ziet hij, dat de menschen van het strand vele visschen hadden; als hij ruikt, dat ze de visch rooken, zegt hij: „Goed, de menschen hebben visch, van nacht gaan we visch stelen.”

Daarop zendt hij het muizenvolk, zij dalen af en één beklimt het huis. En toen gingen ze weg, want de menschen waakten nog, zij sliepen niet. Ze gaan heen om 't aan Koning Muis te zeggen. Ze zeggen: „Tāndirima, tāndirjama, arēte, tākārēte, tārārēta wapi, si ōni ōnil” (In beestentaal: „De menschen slapen nog niet, ze waken”).

Zij wachten, tot hun aanvoerder hun 't bevel geeft, het huis te bestijgen om weer te zien. Als ze nu gaan, slapen de menschen. Zij komen en ze zeggen aan Koning Muis in hunne taal: „Tāndirima, tāndirjama, arēte, tākārēte, tarareta wapi, s'enēpa, nēpa.” (In muizentaal: ze slapen al).

Als des morgens de menschen ontwaken, zien zij geen enkele visch, alle visschen zijn weggehaald.

Daarop, 't wordt weer nacht, zeggen de menschen: „heden nacht zullen we zien, wie er visch steelt.”

Ze loeren, wie er zal komen stelen. De muizen klimmen op, ze grijpen de visch. Nu zeggen de menschen: „Het volk van Koning Muis, zij zijn de vischdieven”. Eenigen worden gedood, eenigen ontkomen.

Ze verwijten Koning Muis, dat hij geen goede bevelen geeft.

Aant. 1. Korano. De bekende Moluksche titel Kolano. Gelijik al vroeger is opgemerkt, beteekent onder de Nufooren de ééne titel niet veel meer dan de andere.

2. Rōbēfrar. Muis. (lett. ding, dat hard loopt).

3. Ōrja. Als nanw. v.n.w. beteekent het die, gindsche, in tegenstelling van deze, dit. Bij het verhalen gebruikt men het in de bet. van: daarop; toen dit was geschied; dit alzoo zijnde enz.

4. Gēh of ek, klimmen.

5. Rēsēri. Wordt ook bij het verhalen telkens gebruikt voor: en toen, daarna enz.

6. Rafa. Gaan in de richting van den spreker af, rama gaan in de richting tot den spreker.

7. Tāndirima enz. Het hier volgende liet ik onvertaald, daar deze muizentaal geen begrijpbaar Nuf. is. Mijn verhaler voegde er

tot uitlegging bij: „Dat is beestentaal en beteekent: „De menschen slapen nog niet, ze waken nog.” Wapi is misschien waf — wachten.

8. Sani. Samentrekking van sedi (bez. v.n.w. hun) en ani (aanw. v.n.w., bedoelde, de bewuste enz.). De bet. is dan „hun aanvoerder, over wien we reeds spraken” of „dien we reeds kennen” enz.

9. Uit het nu volgende muizentaaltje is alleen te begrijpen: enēpa, enēf (slapen).

10. Ibje kwar. Uitdrukking voor: „Er is niets meer aan te doen”, „’t is gebeurd” enz. Lett. is het: ’t is goed.”

11. Awēs. Spreken. Wordt echter z. a. in dezen zin ook gebezigd voor: tegen iemand uitvaren, iemand berispen.

Wordt alleen bedoeld: spreken met iemand, dan voegt men achter awēs nog kukēr met. Volgt onmiddellijk achter awēs het voorw., dan heeft awēs de bet. van berispen enz.

20. Mānsasērworindi.

Ikak ro Nufori, snōriso Mānsasērworindi.

Bēpōn ikak i min snunkaku ba, i d'enēf⁽¹⁾ kukēr snōn bēnei i.

Māmbēnaik di suru. Bēba, snōri Bawe, bēkanik Māmbōki.

Bawe i buk bin sāmfur sisēr suru. Bawe i borēs, Māmbōki i mēwēr, i kein ro rum.

Ōrja Bawe, i kōfein faro ikak Mānsasērworindi: „Māmbōki i mēwēr, wa mām wārē⁽²⁾ i; i frur pērkarā⁽³⁾ kukēr bin ōso, i d'awēs kukēr i — wa fes su kājim”.

Ōrja Māmbōki i frur pērkarā, i d'awēs kukēr Bawe swari ōser.

Bawe i bur be rum, bin sāmfur sisēr ōser, si kakes⁽⁴⁾ i, s'un berēn faro i. Bawe i mām kānsa⁽⁵⁾ samfur sisēr ōser, kakes ōser i sia ba. Ōso i mar ke, i frur pērkarā ke? I wan romgun bjedi, i d'un sumber ro wai kukēr kērn. I jas sumber, fa i sar kaku. I pef swābōr, kun ro krāf bjedi, ro wesi. I mam, i sar kaku kwar.

I sjun ro sim, bin i frur pērkarā, i mam Māmbōki kukēr bin, ma ikāk piarēk su. I mam, pierēm⁽⁶⁾ si, pierēm ikak, i muk. Snōn, i mar, bin, i mar; ikak rwwri i kenēm wer. I bur, i sāpi ro masēu, i d'as ro rumēraundi, i bur, i kubur.⁽⁷⁾ „Mgo mun aja rē,⁽⁸⁾ ja sin, ja mun mgo munda”. Ansōna i bēmbrob snunkaku.

Bēpōn raririaba.

20. Mānsasērworindi.

Op Nufori was een slang, genaamd Mānsaserworindi.

Vroeger doodde de slang den mensch niet, hij sliep met den man, die zijn eigenaar was.

Er waren twee broeders. De oudste heet Bawé, de jongere Mamboki.

Bawé had twaalf vrouwen. Bawé ging roeien, Mamboki wilde niet, hij bleef thuis.

Daarop zei Bawé tot den slang Mansaserworindi: „Mamboki weigert mee te gaan, let goed op hem; als hij een perkara maakt met eene vrouw, als hij met haar praat — bind hen beiden!“

Daarop maakte Bawé eene perkara, hij praatte met ééné van Bawés vrouwen.

Toen Bawé naar huis vertrok, onthaalden elf vrouwen hem, ze brachten hem pinang. Bawé ziet elf koperen borden, één onthaal was er niet. Wellicht was er een dood, wellicht had die eene eene perkara gemaakt? Hij beval zijnen zoon, het hakmes uit de prauw te halen en den steen. Hij sleep het mes, opdat het zeer scherp was. Hij schoor er den baard mee, en het haar van het lichaam en van de beenen. Hij ziet, dat het zeer scherp is.

Toen hij het vertrek binnen ging van de vrouw, die de perkara gemaakt had, ziet hij Mamboki met de vrouw, en de slang omstrengelde hen beiden. Als hij dat ziet, hakt hij er op los, en hij hakt de slang in stukken. De man sterft, de vrouw sterft; de kop van de slang leeft weer. Deze gaat heen, en valt in zee. Hij zwemt langs de voorzijde van het huis; en heengaanste blaast hij op de tritonschelp en zegt: „Gij hebt mij het eerst geslagen, ik zal nu aldoor maar u doden.“ Nu beoorlooft hij den mensch.

Vroeger was het aldus niet.

Aant. 1. Enéf. Slapen. Ook de beteekenis van verblijf houden.

2. Mam wark. Opletten. Samengest. uit mam, zien, en wark, beletten. 't Heeft de bet. van: nauwkeurig iemand nagaan.

3. Pêrkara. 't Bekende Mal. woord voor rechtzaak, quaestie enz. Frur pêrkara, een perkara maken, iets doen, wat tot een perkara aanleiding geeft.

4 Kakes. Onthalen. Voornamelijk wordt bedoeld het onthalen op tabak en pinang. 't Behoort tot de gewoonten, die eene rechtgêaarde vrouw in acht moet nemen, dat ze den echtgenoot, die van eene reis wederkeert, met tabak en pinang tegentreedt, als hij uit zijne prauw het huis van de zeezijde inklimt. Wanneer eene

vrouw in dezen te kort schiet, is dit voor den man een reden te denken, dat er iets aan hapert.

5. Kansa. Koper. Ook alle artikelen, die van koper zijn gemaakt, als schalen, pinangdoosjes enz. Hier worden bedoeld de koperen borden of doozen, waaruit de vrouwen hunne tractatie den wedergekeerden echtgenoot aanboden.

6. Pierēm of i perēm. Hij sluit met het hakmes. V.b. van de invoeging van het v.n.w. v./d. 3^e pers. in het w.w.

Naar oud-Nufoorsche adat moeten man en vrouw, die betrapt worden op overspel, door den beleedigden man worden gedood en vooral in eene zaak als deze, waar de man nog wel een broer is van den echtgenoot. Dit geldt als bloedschande.

7. Kubur. Tritonschelp, de schelp, waarop het sein voor den strijd enz. gegeven wordt. Ook het blazen op de kubur, wordt kubur genoemd.

8. Rē. Waarschijnlijk rēsēri, eerst.

21. Abrabōn. (1)

Suun Makasar i frur rum afēr, (2) bape i fanba i frur ba pāngir abrabōn. Abrabōn i ba kaku — suunkaku i kapidare.

Ma s'ēnēf ro rum, māndira kam, abrabōn ani i sasiar, ma i d'ārē ōso ro kawāsa rum, ma suun i mar. Iriria i d'ārē siwke, samfurke. Kawāsa si bor bur rumia, ma rum i bro.

Suun Bugi i rama kukēr kāpal bjeda, i serf rum, Kawāsa kām, si meofba suun. Bugi i kein ro rum sena. Bape suun, i benei rum ibro ani, i kōfēin faro suun Bugi: »Wa marisein, wa kein ro rum jeda, wa kein wauerik, bape ja kein paik siw, suun siw, si mar, rjani ja bor bur rum orja«. Suun Bugi i kōfēin: »I bje, ja bēscwa rum bani wauerik.

Rōb bēpōn, suun Bugi i wārēn. I mām binatang i ani i rama, i frur kukēr kawāsa bjeda be kapal, ma i d'ēnēf ōrwa.

Kob bēsura i d'un tuwale (3) ōso, ma i waf ro kērwa. Binatang i rama, i san rōbēan faro i, iriria binatang i sia fa faro i. Si mām binatang ani, mgasu (4) sak imuās padamara.

Binatang fanam kaku, suun Bugi i san tuwala ro rwuri binatangia ma i d'un bur mga bjesu.

Binatang i msor, i jom. Bape i jom ōso, wēsē i mbrein nejān wēsē; i jom i wer, ōso i mbrein nejān wēsē wer. Iriria i mbrein papiar māngēnēm. Ma suun i d'un mgasu, i d'ek kapal kukēr kawāsa bjedi ma i bur beri.

Arwo suun benei rum ani, i pisah, i mam abrabōu bēmar, i kōfein: „Binatang ro rum jani is ōrāē, Bugi i d'un bur⁽⁵⁾ mgasu. Si jom smun Bugi, bape si sma i ba kwar.

Suun Bugi, i sma untung bēba kukēr mga brawēn su, bape benei ro rum, i sma rum munda.

21. Duizendpoot.

Een Makassar maakte een steenen huis, maar hij wist niet, dat hij het maakte boven 't bol van een duizendpoot. 't Was een zeer groote duizendpoot — een mensch was er klein bij.

En als zij in het huis sliepen, kwam die duizendpoot naar buiten, en hij beet een van het volk uit het huis, en de man stierf. Zoo had hij er misschien negen, misschien tien gebeten. Het volk verliet het huis en het huis was leeg.

Een Boeginees kwam met zijn schip, hij zoekt een huis. Niet een van het volk wilde, dat de Boeginees in zijn woning verblijf hield. Maar de man, die het ledige huis bezat, hij zegt tot den Boeginees: „Wilt ge in mijn huis wonen, woon er dan maar, maar ik heb er negen maanden gewoond en negen mannen zijn gestorven, daarom heb ik dat huis verlaten.“ De Boeginees zegt: „'t Is goed, ik huur dat huis van u maar.“

Den eersten nacht waakt de Boeginees. Als hij dat beest ziet komen, vlucht hij met zijn volk naar het schip en hij sliep daar.

Den tweeden nacht neemt hij een hoofddoek mee, en hij wacht aan de deur. Toen het beest kwam, werpt hij het voedsel toe, alzoo ging het beest tot hem. Zij zagen, dat de beide oogen van dat beest vlamden als een lamp.

Toen het beest zeer dicht bij was, wierp de Boeginees den hoofddoek op het hoofd van het beest en haalde de beide oogen weg.

Het beest werd boos, en achtervolgde hen. Maar als hij er een achtervolgde, liep een ander een anderen weg; liep hij dezen na, dan liep er weer een een anderen weg. Daardoor liep hij te verward. En de man, die de beide oogen had weggehaald, besteeg het schip met zijn volk en hij vertrok onmiddellijk.

Des morgens ontwaakt de bezitter van het huis en hij ziet den dooden duizendpoot. Dan zegt hij: Dit is het beest uit mijn huis. De Boeginees heeft de beide oogen weggehaald. Zij achtervolgden den Boeginees, maar zij vonden hem niet meer.

De Boeginees had groote winst met de beide gouden oogen, maar de eigenaar van het huis had alleen het huis.

Aant. 1. Abrabōn. Duizendpoot. Abra is touw, maar tevens de algemeene benaming van alles, wat tot binden dient, ook rotan en de lianen. Deze slingerplanten dragen peulvruchten. Bon is vrucht, abrahon lett. lianenvrucht of wel peulvrucht. En nu heeft de duizendpoot door zijne geledingen werkelijk wel eenige overeenkomst met een peulvrucht.

2. Afer. Kalk. Rum afer, lett. kalken huis, de benaming voor steenen woningen.

3. Tuwala. Gewoonlijk zegt de Nuf. twara voor hoofddoek. Tuwala is het algemeen in de Molukken verbreide woord. Port.: toalha, Eng. towel.

4. Algasu. Zelden hoort men dualisvorm voor oogen. Hier valt er echter den nadruk op, dat beide oogen vlamden, van goud waren, melegenomen worden enz.

In het volgende verhaal speelt een slang een rol, die goud in de keel had. Slangen, die schitterende steenen en paarden bij zich hebben, zijn, naar sommigen beweren, meermalen gezien(?)

5. Un bur. Samengest. uit un (halen) en bur (weggaan); un bur, weghalen.

22. Snun miskin.(1)

Ro mēnu ōso, snun miskin, i kein kukēr swari.

Su miskin kaku, su kein ro rum kaku maroba, ma robēan, su bēfandur i muis mangkokō.(2) Rosei kawāsa s'au, su j'an.

Swari bjedi i pas abris ro radja diaf bjeda; i sma pipi(3) sāmfur di suru. Snun i bēmāngābo(4) nabjeba kaku, i pōkba fārarur.

Rās ōso rādja, i wan kawāsa, si frur(5) wa senna, insaro si serf aimgan(6), kesi(7) ma sangawa(8) fa si bēdakām.

Kāwasa kām, si bur, snun bēmiskin aui kukēr swari, su j'awaw. Ma snun, i kōfein fāro bin: «Wa mbrein be buta(9), wa kobis bjōf ma amioñ(10) fāro pipi samfur di suru. Ku jom kawāsa.

Bin, i frur wa. I rir āmbaſſen, insaro snun i barek, snar i bēmāngābo. Ma su bur, su jom kāwāsa. Su sma kāwāsa ro swapōr.(11) Kāwāsa, si mān snun bēmiskin, swari, su roma, si jau su.

Snun bēmiskin, i bur, i kōfein fāro bin: «Kāwāsa, si jau ku, ku bur». Su bur, su barēk ro swan. Su snap robēan ker kaku ro urēn kapidare kaku. Ma su serf sāngawa ma aimgan, karing sāmfur, snar mob ōrwa i bow(12) kaku.

Māndira fourēp kaku, ikak ōso, romāntār kaku i d'annawēr be swan. Ikak ōrnē i nei brawēn ro sasuri, ma snun ma bin, su mam,

i fnāk kuker brawēn ani. I mawāb sbari, brawēn i sasiar, ma i sua mob i kwaim, ma ikak i sjob be dōri wer.

Biu i mkak, i kin suun, d'ōbo: „Ku ro ke? Ku ro ke?” Suun, i kōfein: „Wa mkak awer, ku ro maroba.”

Suun i swar brawēn ōrnē, i swarepēu ro snōri: „Ja nei kada, j'awaw ōsoba kwar!”

Ikak, i bur wer be mob bjeda.

Bape rās wēsē, suun, i bur, i kōfein faro biu: „Wa kein ro wa, ja mbrein knik!”

I mām ikak nejāu bjeda, i jom i, isōf i mām ikak dōrē bjeda; i kein waf ikak.

Māndira wer, ikak i sasiar. Suun, i mam i, i kein fasis kaku: Ikak i fnāk brawēn bjeda wer. Suun, i mām ōrnē, i sjob tuwala ma i rir tuwala ro sāprōp. Brawēn, i sasiar ikak sbari, i sapi ro suun miskin tuwala bjeda. Suun, i pāngum fasau, ma i frar. Ikak, i jom i. Bope suun, i frar fasau, ikak i sua i ba.

Ikak, i snōri sām, i mararer sup bēsipēr, tatewai ma wamdōfer i min sup.

Kāwāsā ro swāpōr, si kandor, s'ōbo: „Suun, bin miskin, su j'an roī sāsar ke?” (13)

Suun i d'āfēn brawēn ani ro mēk bjeda, ma i borēs be kāwāsā wēsē.

Māndira, kāwāsā, si pām padamara, s'an robēan seda. Si kērjar suun bēmiskin, s'ōbo: i d'an robēan bjeda ro fnurēp. „I bje”, suun, i kōfein, „aja miskin, rjani j'an robēan jedā ro fnurēp; mgo, mg'an ro isna.” Bape s'an kam, suun, i bas mēb bjeda, ma kāwāsā, si kāndor, snaro isna bēba.

Māndira wer, rariria wer. Si kōfein: „Suun bēmiskin i d'un rosei?”

Māndira ōso, rungum kapidare i d'ōf fanām suun bēmiskin; i mam, suun, i bas mēk bjeda; isna bēba. I kōfein faro kāwāsā: „Isna bēba i sia ro suun miskin wa dōri.”

Radja ro mēnu ōrja, i māl, i d'or suun bēmiskin; i marisein, i kobis brawēn ōrnē. Suun miskin, i mēofba.

Kāwāsā, si serf aimgau ma sāmgawa ma keei imnis, si bur be mēnu seda wer.

Suun ma bin miskin, su kein ro wa seda, ma māndira wer, i bas mēk bjeda ma isna i ba wer. Radja ro mēnu bjeda, i fukēn: „Rosei is ōrnē, isna bēba so?” Si kōfein: „Suun bēmiskin i d'un brawēn!”

Radja i d'or i, suun i mēwēr, d'ōbo: i miskin, i māngabo bjeda

kaku, i mkak i ra faro radja. Radja, i d'or bésuru, bēkiōr, Ānsōna suun bēmiskin i ra faro radja. Radja i marisein is kobis brawēn ōrnē. Suun miskin, i meōfba. Bape radia, i kōfein: „Ja buk rum sāmfur faro un ifo kuker āta. Ānsōna suun i marisein.

Iiria suun bēmiskin i sma āta na bor kaku. Warpur wer, i bēdjadi radja ro sup ōrnē, ma rās ōso, i kōfein faro swari: „Bēpōn ku miskin, ānsōna ko sma āta na bor. Mundiri i buk ōrnē kām maro ku? Wa mām be bo!”

22. De arme man.

In een dorp woonde een arme man met zijne vrouw. Ze waren zeer arm, ze woonden niet in een echt huis, en hun voedsel verzamelden ze als de kippen. Wat de menschen aten, dat aten zij ook.

Zijne vrouw wiede gras in den tuin van den radja; zij ontving daarvoor twintig centen. Die man had in hevige mate mengabo, hij kon niet werken.

Op een dag, beval de radja aan zijn volk, dat ze hanne prauwen zouden in orde brengen, opdat ze kanarinoten, dammer en notemuskaat zouden zoeken om te handelen.

Toen alle menschen vertrokken waren, zaten die arme man en zijne vrouw in nood. En de man zeide tot de vrouw: „Ga naar de markt, koop pisang en djamboes voor de twintig centen. We volgen de menschen.”

De vrouw maakte de prauw in orde. Zij legde een plank, opdat de man zou kunnen liggen, omdat hij mengabo had. En ze vertrokken, ze volgden het volk na. Zij vonden het volk aan de kaap. Het volk ziet den armen man en zijne vrouw ziende, joegen hen beiden weg.

De arme man, hij gaat weg en hij zegt tot zijne vrouw: „Als ze ons weggagen, dan gaan we weg”. Als ze zijn vertrokken, liggen ze aan het strand. Ze koken zeer weinig eten in een zeer kleine aarden pot. En ze zochten notemuskaat en kanarinoten, tien zakken, omdat op die plaats zeer veel was.

Den avond, 't was zeer donker, kroop een reusachtige slang naar het strand. Die slang had goud in de keel, en die man en vrouw, ze zagen hem spelen met dat goud. Als hij den mond opendeed, ging het goud naar buiten en het gaf zeer ver licht, en de slang trok het weer naar binnen.

De vrouw vreesde, ze greep den man vast, ze zeide: „Gaan wij verloren? Gaan we verloren?” De man zeide: „Wees niet bang, we gaan niet verloren”.

De man beminde dit goud, hij dacht in zijn hart: „Als ik het had, verkeerde ik in geen enkelen nood meer“.

De slang ging weer naar zijne plaats.

Maar den anderen dag ging de man heen, hij zeide tot de vrouw: „Blijf in de prauw, ik wandel een weinig“.

Hij ziet den weg van den slang en hij volgt dien, tot hij het hol van den slang ziet; dan gaat hij op den slang zitten wachten.

Toen het weer avond werd, kwam de slang er uit. Als de man hem ziet, zit hij zeer stil. De slang speelde weer met zijn goud. De man, dit ziende, trekt zijn hoofddoek en legt den hoofddoek op den grond. Toen het goud uit den mond van den slang kwam, viel het op den hoofddoek van den armen man. De man pakte het gauw in en hij vluchtte. De slang achtervolgt hem. Maar de man liep hard, de slang kreeg hem niet.

De slang, die zeer boos werd, bewoog het geheele land, het land werd getroffen door aardbeving en storm.

Het volk aan de kaap schrikte, zij zeiden: „Zouden de arme man en vrouw iets verkeers hebben gegeten“.

De man stopte dat goud in zijn bladeren koffertje, en hij roeide naar het andere volk.

Des avonds, staken de menschen hunne lampen op, toen ze hun voedsel gingen opeten. Ze jouwden den armen man uit, zeggende: „hij eet zijn voedsel in duisternis“. „’t Is goed“, zeide de arme man, „ik ben arm, daarom eet ik mijn voedsel in het donker; gijlieden, ge eet bij licht“. Maar, terwijl ze allen aan ’t eten waren, maakte de man zijn koffertje open, en al het volk was verbaasd, wegens het groote licht.

En den volgende avond weer. Ze zeiden: „Wat heeft de arme man meegebracht?“

Op een avond verborg zich een kleine jongen in de nabijheid van den armen man; hij ziet den man zijn koffertje openen; het werd zeer licht. Hij zeide tot het volk: „’t Groote licht is in de prauw van den armen man“.

De koning van dat dorp het hoorende, roept den armen man; hij wil dat goud koopen. De arme man wil niet.

Als het volk genoeg kanarinen en notemuskaat en dammer hadden vergaderd, vertrokken ze weer naar hun dorp.

De arme man en vrouw, bleven beiden in hun vaarttuig, en des avonds opende hij weer het koffertje en het werd weer zeer licht. De koning van zijn dorp vroeg:

„Wat is dat, dat groote licht?“ Men zeide: „De arme man heeft goud meegebracht!“

De koning roept hem, de man weigert, hij zegt: hij is arm, hij heeft in hooge mate mēngābo, hij vreest tot den koning te gaan. De koning roept de tweede maal, de derde maal. Nu gaat de arme man tot den koning. De koning wil dit goud koopen. De arme man wil niet. Maar de koning zegt: „Ik geef u tien huizen gevuld met schatten“. Nu wilde de man wel.

Aldus ontving de arme man zeer vele schatten. Later werd hij koning van dat land, en op een dag zeide hij tot zijne vrouw: „Vroeger waren we arm, nu hebben we vele schatten. Wie heeft dit alles aan ons gegeven? Zie naar boven!“

Aant. 1. Miskin. Arm. Uit het Maleisch overgenomen.

2. Imnis Mangkōkō. Zooals de kippen, d.w.z. ze zochten evenals de kippen her en der hun voedsel, en aten hetgeen de anderen hadden weggeworpen of wat van hun maaltijd was overgebleven.

3. Pipi. Cent. Op Halmaheira in 't algemeen de naam voor geld. (V. Baarda: Galélaresch-Holl. Woordenb. blz. 323).

4. Mēngābo. Nuf. naam voor de ziekte, die in de Mol. bobento heet. Framboesia tropica. De inlanders zien graag, dat kinderen deze ziekte hebben, want dit vrijwaart hen later voor lepra, z. a. ze beweren. Maar ouderen van dagen zijn er bang voor, daar het dan ongeneeslijk schijnt en de ledematen verstijven doet.

5. Frur is maken, maar ook z. a. hier in orde brengen, repareren, herstellen. Zoo ook voor behandeling van zieken en gewonden.

6. Aingan. Kanariuoot. Komt op N. G. niet veel voor.

7. Kesi. Dammer. gom. copal. Voornaam handelsart. van N. G.

8. Sāmgawa. Notemuskaat. Een inferieur soort komt hier en daar tamelijk veel voor op N. G.

9. Buta. Het Tid. woord voor markt.

10. Amiōn kan beteekenen djamboe, maar ook de op Java bekende ketoepa's (rijst gekookt in gevlochten bladeren).

11. Swapōr. Kaap. Eene kleine bocht in het land raris.

12. Bow. 'k Vond dit woord in mijn manuscript. 'k Heb verzuimd bij 't neerschrijven de bet. te vragen. Wellicht is 't ook een schrijffout en moet het bor zijn, veel. Ik heb 't als bor vertraald.

Su j'an roi sāsar ke? Zie aant. 9 van N° 14. Het eten van iets, dat fōr is, heeft immer treurige gevolgen voor den schuldige.

Maar aan nog iets kan gedacht worden. An nabje, goed eten, is fig. gebruikt, zich fatsoenlijk gedragen. 't Is mogelijk, dat men vermoedt, dat die arme menschen iets gedaan hebben, wat niet in den haak is, en dat de natuur zich daarover vertoornd toont. Het plegen van bloedschande b.v. wordt naar de meening der Nuf. gevolgd door verwoestingen door aardbeving enz. Meermalen werd mij door Nuf. nadat ze gehoord hadden van de aard- en zeebeving op Ceram, als hunne meening gezegd, dat iemand zich daar aan bloedschande zou hebben schuldig gemaakt.

23. Nei ro bejēn nijew.

Ras ūso, snun i mbrein ro sup, i serf robēan. I rama fanām bejēn nijew. Snari i bur, i frar. Bape i mūāf, ūso kianēs; i swarepēn bejēn mgun, bape i serf, i mām nei kapirare, i d'un i be swan. Snun ani, swari so, su nai rumgun ba. Ānsōna su fan nei ro bejēn nijew. Kepursi (¹) ro nei ōrnē si sia kaker.

23. 't Meisje nit het varkenshol.

Op een dag ging een man naar het bosch om eten te zoeken. Hij komt dicht bij een varkenshol. Het moeder-varken loopt hard weg. Maar hij hoort huilen; hij denkt dat het 't jong van 't varken is; maar zoekende, vindt hij een klein meisje, dat hij meeneemt naar het strand. Die man en zijne vrouw hadden geen kind. Nu voedden zij het meisje nit het varkenshol op. De nakomelingen van dit meisje zijn er nog.

Aant. 1. De bewering af te stammen van een krokodil, kroon-duif enz. is in 't geheel niet vreemd onder de Papoea's.

24. Nei ro ikak.

Ikak ūso i bēmga snunkaku, nei d'irā. Ma i d'un i be diāf, nei ōrnē i d'an biēf. Benai ro diāf, i for nei ōrnē, ma i d'un i be rum. Warpur i buk i, ma i sma nei wer.

Nei ōrnē, i so kamari be diāf. Ikak aui, kepuri bjedi, i mām i, i reb (¹) i. Kamari i mām ōrnē, i perēm ikak, i mar. I rama ro rum, i kōfein faro swari: »Rās inē kuiko ikak i d'ōrēn nei bedi, bape ja perēm i, i mar. Ānsōna bin, i mbrein be diāf, i mām ikak,

swari bjedi i perēm kwar, ma i d'āfēn snari bjedi ro nōkēng, i d'un i be rum.

24. De dochter der slang.

Een slang had een mensch ter wereld gebracht, een meisje. En zij bracht haar naar een tuin, waar dit meisje pisang at. De bezitter van den tuin ving dit meisje en nam het meê naar huis. Later huwde hij haar, en hij kreeg weer een meisje.

Dit meisje volgde haren vader naar den tuin. Die bewuste slang, hare grootmoeder, zag haar, ze likte haar. De vader, dit ziende, slaat de slang dood. Tehuis komende, zegt hij tot zijne vrouw: »Vandaag had een slang bijna uwe dochter ingeslikt, maar ik heb ze doodgeslagen.» Nu ging de vrouw naar den tuin, ze ziet de slang, die haar man heeft gedood, en ze doet hare moeder in een zak, ze brengt ze naar huis.

Aant. 1. Rēb, likken. De slang maakt door zijne prooi eerst te belikken, deze glad en daardoor meer geschikt om in te slikken. Hier was echter dat likken waarschijnlijk vriendschappelijk bedoeld.

25. Soēk⁽¹⁾ kukēr Kōrwēn.⁽²⁾

Soēk, si barek ro Meōsuomi.⁽³⁾ Rēb s'euēf, ikak kōrwēn, i snarēm for, i d'anawer be swan, ma i reb Soēk ōso ma i d'ōrēn i. Soēk anī, i nei sarabī⁽⁴⁾ ōso. Ikak i d'ōrēn snan kwar, i d'anawer wer be sup. Aimando i barek, ikak i d'anawer ro bo, Soēk i d'un sarabī bjeda ma i kna ikak snēri. Soēk, i sāpi ro rwa ōrōē: ikak, i mar, i sāpi ro rwa ōrwa.

Arwo Soēk, si pisak, si serf bati sedī. Si dor i fanām aimāndo, ma si kin i kukēr undaim,⁽⁵⁾ isōf i pōk⁽⁶⁾ wer.

25. De Soēkker en de reuzenslang.

De Soēkkers lagen op Meosnومي. Toen zij 's nachts sliepen, kroop een reuzenslang, die het vuur geroken had, naar het strand, en hij likte een Soēkker en slikte hem in. Die Soēkker had een mes. Toen de slang den man had ingeslikt kroop hij weer naar het bosch. Een omgevelde boom lag er; de slang kroop er over heen, en de Soēkker neemt zijn mes en snijdt de buik van de slang open. De Soēkker valt aan dezen kant, de doode slang valt aan de andere zijde.

Des morgens ontwaken de Soēkkers, zij zoeken hunnen vriend.

Ze vinden hem bij den omgevallen boom, en ze betasten hem met bladeren, tot hij weer krachtig was.

Aant. 1. Soŭk. Eiland, dicht bij Biak. De bewoners der verschillende eilanden en landstreken, worden met den naam hunner woonplaatsen genoemd.

2. Kōrwēn. Tot welk geslacht of welke familie deze slang behoort, is mij onbekend. Ik vertaalde het als reuzenslang, daar ze volgens de beschrijvingen van respectabele grootte zijn.

3. Meōsnōmi of Meos Num. Eiland dicht bij Jowbi. Dit Meōsnomi is niet bewoond. Naar de Papoea's beweren herbergt het vele slangen.

4. Sarabi. Mes van eigenaardigen vorm.

5. Undarm. Bladeren. Bladeren dienen den Papoea's veel bij het behandelen van hunne zieken.

26. Tobēlo⁽¹⁾ ma ikak.

Tobelo ōso i mbrein ro Meōsnōmi, i sapi ro dōrē. Ikak mgun, si swarepēn sna sedi, s'ek ro i. Snari i d'anawer, i serf robēau. Āmber ōrja, i marisein i bur, bape i pōkba i d'ek, snaro dorē imnis ārsēn āmbafēn.⁽²⁾ Ikak snari, i siber wer. Āmber ani, i mam ikak, i kin tuwala bjeda, ma i waf ikak i sabu. Ikak i sabu, purari bēpōn.

Ānsōna āmber i kin purari kukēr tuwala bjeda. Ikak i suēri sām, i mararer purari be bo ma i san iriria āmber kako be bo. Amber i frar, bape ikak i jom i. Amber, i bēāngār⁽³⁾ i, i san kēru be nejān wēsē. Ikak i jom sasar kern, bape kuiko i jom suuu wer; i san wer kēru, isof i rama ro swan, i mbrein ro māsēn. Ikak i mkak war, i kaudor, i bur.

26. De Tobelorees en de slang.

Een Tobelorees liep op Meōsnōmi, hij viel in een kuil. De jonge slangen dachten, dat het hunne moeder was, en zij klommen tegen hem op. De moeder was weggekropen om eten te zoeken. Die vreemdeling wilde weg gaan maar hij kon niet klimmen, omdat de kuil was als een muur van planken. De moederslang keerde weer. Als die vreemdeling de slang ziet, houdt hij zijn hoofddoek in de hand en hij wacht tot de slang neerdaalt. De slang daalt neer, de staart vooruit.

Nu houdt de vreemdeling den staart vast met zijn hoofddoek.

De slang wordt boos, ze beweegt den staart naar boven en werpt aldus den vreemdeling ook naar boven. De vreemdeling draaft weg, maar de slang achtervolgde hem. De vreemdeling bedriegt haar, hij werpt een steen naar een andereu weg. De slang achtervolgt verkeerdelijk den steen, maar dadelijk achtervolgt hij weer den man; hij werpt weer een steen, tot hij aan 't strand komt, toen liep hij in zee.

De slang was bang voor het water, ze schrok en ze ging heen.

Aant. 1. Tobelo. Plaats op de Oostkust van Halmabeira.

2. Arsen ambafen. Planken wand. De wanden van den kuil waren glad, gelijk een planken wand.

3. Bēāngar. Bedriegen van het Mal. akal.

27. Bin, snēri bēba, ikak, i d'ōrēn i.

Snuu ma bin, su farbuk kwar. Bin, i snēri bēba. Rās ōso s'om diaf. Ma māndira, s'enēf. ikak korwēn, i rama; i reb bin, ma i d'ōrēn i kukēr rumgun bjedi; rēsēri ikak i bur.

Arwo, snun, i serf bin; i mam ikak, i d'un i. I d'or kāwasa ma si jom ikak. Si sma i, si kna snēri bjedi. Si sma bin, bape i mar kwar. Ānsōna si kna bin snēri kakō, ma rumgun, i kenēm kaker. S'un i, si fan i, isōf i ba.

27. De zwangere vrouw, die door een slang werd ingeslikt.

Een man en vrouw waren gehuwd. De vrouw werd zwanger. Op een dag ontginden ze een tuin. Des avonds, terwijl ze sliepen, kwam een reuzenslang; hij likte de vrouw, en hij slikt haar in met haar kind; en toen ging de slang heen.

Des morgens zoekt de man de vrouw; hij zag, dat een slang haar heeft weggehaald. Hij riep het volk bijeen en zij achtervolgden den slang. Als ze hem vinden, snijden ze hem den buik open. Zij vinden de vrouw, maar ze was dood. Nu snijden ze de vrouw den buik ook open en het kind leeft nog. Zij nemen het mee, ze voedden het, tot het groot was.

28. Kinōf⁽¹⁾ bēba.

Mankarikadi, i sjowēr⁽²⁾ i ro kinōf bēba. I ra faro Koruuo, i nai nei sāmfur. I d'or ōso, fa i buk i. Bēba,⁽³⁾ si mēwer kam, si buk⁽⁴⁾ in. Bēkūik, i marisein. Isna Mānkarikadi i sjowēr ro kinōf, rūb, i bēsūunkuku.

Rōb ōso, i kau bur⁽⁵⁾ kinōf pijsa, d'ōbo: i marisein, ista, swari, su mbrein, su borēs.

Mānkarikadi, i borēs paik di fiāk. Bēba, si msor bēknik, s'ōbo: si buk Mānkarikadi kaim. Bēba, si san bēknik ro faknik,⁽⁶⁾ bape i mar ba.

Mānkarikadi, i bur⁽⁷⁾ wer, bin wēsē kām, si buk robēan, berēn⁽⁸⁾ furo i, bape i mēwer. I mām swari bjedi ba, i fukēn: «Bin jedi rorisō?» S'ōbo, si fau i ba, i bur be sup, si serf i fiōro kwar.

Mānkarikadi, i kōfein: «Mgo srer, mgo mun i kwar!»

Bin, si kōfein, i buk si kam kada! I kōfein: «Roba, ja marisein ōso ro mgo ba, ja marisein bēknik mgobedi i jer».

I ra, serf i, i sma i, i d'un i wer, i kein so i munda.

28. De groote Kinof.

Mankarikadi veranderde zich in een groote kinof. Hij gaat naar den korano, die tien dochters had. Hij vroeg er één, om haar te trouwen. De ouderen weigeren allen, een visch te trouwen. De jongste wil wel.

Overdag veranderde Mankarikadi zich in een kinof, des nachts was hij mensch.

Op een nacht verbrandde de vrouw den kinofhuid, ze zegt: ze wil overdag met haren man wandelen, roeien.

Mankarikadi ging vier maanden roeien. De ouderen waren boos op de jongste, ze zeggen, dat ze allen Mankarikadi tronen willen. De ouderen wierpen de jongste op een faknik, maar ze stierf niet.

Toen Mankarikadi weer kwam, gaven de andere vrouwen hem voedsel en pinangnoten, maar hij weigerde. Hij ziet zijne vrouw niet, en hij vraagt: «Waar is mijne vrouw?» Zij zeggen dat ze haar niet weten, ze is naar het bosch gegaan, ze hebben haar al lang gezocht.

Mankarikadi, zegt: «Gij liegt, ge hebt haar gedood!»

De vrouwen zeggen, dat hij haar allen huwen mag! Hij zegt: «Neen, ik wil niet één van u, ik wil uwe jongste zuster, haar alleen».

Hij gaat haar zoeken. Als hij haar vindt, brengt hij haar weer mee en hij blijft slechts bij haar.

Aant. 1 Kinōf. Een visch.

2. Sjo wër. Veranderen, vermommen, zie aant. 4 van N° 14.

3. Běba. Groot. Onder broers en zusters worden de ouderen bēba genoemd, de jongeren worden door hunne ouderen bēknik genoemd. De vrouw van Mankarikadi was ten opzichte van al hare zusters de bēknik.

4. Buk. Huwen. Eigenlijk beteekent buk, geven. In den zin van huwen, ook zich geven. Elkander huwen is farbuk. Far geeft aan een w.w. een meerv. beteekenis.

5. Kun bur. Samengesteld uit kun, branden, en bur, weggaan, dus door branden 't weg maken.

6. Paknik zie aant. 8 van N° 18. Hier wordt de woonplaats bedoeld van de zeegeest. Die woonplaatsen worden ontzien, men uurt die niet en vaart er stilzwijgend voorbij.

7. Bur. Vertrekken, weggaan, een plaats verlaten. Gewoonlijk onderscheidt men bur fa en bur ma. 't Eerste van de woonplaats naar elders vertrekken. Bur ma, vertrekken naar de woonplaats.

8. Zie over dit gebruik aant. 4 van N° 20. Dat aanbieden van tabak enz. (kakes) geschiedt door de echtgenooten. Het aanbieden van tabak en pinang door vrouwen aan mannen en omgekeerd, wanneer ze niet gehuwd zijn, is een stilzwijgende uitnoodiging tot geslachtsgemeenschap.

29. (1) Bin ro berēn ruri. (2)

Binia kor rās di suru kwar; i wan faro snōn bēkāmānia, (3) i wan mangarpis (4) faro snōnia, ma kniko, snōn i kam waf i. (5) Mangarpis, i kōfein faro i: Īnsērēn (6) jedi, i wan aja, d'ōbo: „Mēsēr, wa rafa ro war, wa masi ani. Ma snōn, i ra, bin ani, i sabu ro berēnia ruri faro i, su j'enēf. Ma bin bēpōn, i serf i. Ma arwo, i d'or (7) fa si kāmām wēr.

Ma i kāmām kwar, i d'asēr (8) bin ba, d'ōbo: i masi.

Ma i mgirba, (9) i d'enēf rōb di suru; ānsōna i bur faro bin bēpōn. Ānsōna, i kōfein faro bin bēpōn, d'ōbo: „Bin jedi i sia ro asaria furī. Ma bin bēpōnia, i ra fa i serf i, bape i sma i ba. Ma i kōfein: „Ja sma i ba! Bape snon, i kōfein: „Isia“. Ma ānsōna snōn, i kōfein faro bin bēkon ro berēnia ruri: Wa fāsna maugundau faro i. Ānsōna, i fāsna i faro bin bēpōn. Ānsōna, bin bēpōn, i d'uu i, fa i kein so i ro rum bjeda.

Ma snōn ani, i bores, bin bēkein ro berēnia ruri ani, i sma rungūn. Ma bin bēpōn, i d'āfēn i ro nōkēn, ma i san i. Mboi i d'āfēn kāmām, ārimian, roibējowēr (10) ro nōkēn, insaro i fāsna faro snōnia. Ma i mau kakō rungunia snari, bape maugirio i d'un

rumgunia kaker snari, su, fa i frur su. Ma su bur faro rum subeda, is örnē berēnia ruri. Ma suōnia, i rama, bin bēpōu, i lasna munara suōnia bjaua faro i. Ma suōnia, i kōfein: »I bje kwar, mūdīra ko fnāk sārma⁽¹¹⁾.

Ma rumgun ani, i ra fa i d'akfnak. Ma i fnāk nabje kaku. Ma kāvāsa s'or i fa i d'akan berēu, bape i mēwēr. Ma si kōfein örnē faro kamari. Ma kamari kōfein: »Mandira iné, ja rafa j'akmām mānsērēu⁽¹²⁾ mūdīri is örja. Ma i ra, i d'aktōām.

Si fnāk wer, rumgun ani, i rama. Ma i fnāk nabje kaku. Ma kamari i kein ro karapēsa⁽¹³⁾ bjeda.

Ānsōna i d'or i, fa i d'akan kakes, bape i sibēr krurī fa i kjar kamari. Ma ānsōna kamari i māmbadīr⁽¹⁴⁾ i. Ma i kōfein: Rumgun jedi irja. Ma rumgun ani, i bur wer faro snari. Ma arwo, kamari, i wan kawāsa faro i, bape i kōfein: »Roba, ja rafaba, snar bin bēpōnia i san aja kwar ma i jabēk sna jedi ro rumbri babia,⁽¹⁵⁾ rjani ja rafaba. Mboi ja rafa, kamari i wan bin bēpōnia fa i bur. Iriria suon ani, i jau bin bēpōnia, fa i bur.

29. De vrouw in den top van den pinangboom.

De vrouw had twee dagen geteld, toen ze een honigzuigertje tot den smid zond. Bijna had de man dit met zijn hamer dood geslagen. Het honigzuigertje zeide tot hem: »Mijne meesteres heeft mij gezonden, ze zeide: »Ga morgen naar die rivier, waar ge u gebaad hebt.« En de man ging, en die vrouw daalde uit den top van den pinangboom tot hem, en ze sliepen beiden. En de eerste vrouw, ze zocht hem. En 's morgens riep hij weer zijne helpers om te smeden.

En toen hij gesmeed had, ging hij niet met zijne vrouw mede, hij zei, dat hij ging baden.

En hij kwam het bosch niet uit, twee nachten sliep hij er; daarop ging hij naar zijne eerste vrouw. Nu zeide hij tot zijne eerste vrouw: »Mijn vrouw is onder den waringiboom«. En de eerste vrouw, ze ging om haar te zoeken, maar ze vond haar niet. En ze zeide: »Ik vind haar niet«. Maar de man zegt: »Ze is er!« En nu zegt de man tot de vrouw, die in den top van den pinangboom zat: »Toon u zelve aan haar«. Nu toonde ze zich aan de eerste vrouw. Nu neemt de eerste vrouw haar mede, opdat ze met haar in haar huis zou wonen.

En terwijl die man roeiende was, kreeg de vrouw uit den top van den pinangboom een zoon. En de eerste vrouw stopte hem in

een zak en wierp hem weg. Ja, ze deed den hamer, den nijptang, den kauwbijtel in een zak, om aan den man te toonen. En ze doodde ook de moeder van den jongen, maar een boschkip haalde den jongen en zijne moeder beiden, en ze behandelde hen beiden. En zij gingen naar hun beider huis, dat is de top van den pinaangboom. En toen de man kwam, toonde de eerste vrouw zijne gereedschappen aan hem. En de man zeide: 't is goed, van avond spelen we 't sarma-spel.

En die jongen kwam ook om mée te spelen. En hij speelde zeer goed. En 't volk riep hem om mee pinang te eten, maar hij wilde niet. En ze zeiden dit tot den vader. En de vader zei: «Van avond zal ik gaan om te zien welke heer dit is.» En hij gaat, om mee te kijken naar het spel.

Als ze weer aan 't spelen zijn, komt die jongen. En hij speelde zeer goed. En de vader zit op zijn stoel.

Nu roept hij hem, om mee te eten van het onthaal, en hij draaide om, om zijnen vader den rug toe te keeren. En nu ziet de vader hem nauwkeurig aan. En hij zegt: «Dat is mijn zoon!» En die jongen ging weer naar zijne moeder. En des morgens zendt de vader volk tot hem, maar hij zeide: «Nee, ik ga niet, omdat de eerste vrouw mij heeft weggeworpen en zij heeft mijne moeder onder het huis gebonden, daarom ga ik niet. Ja, ik ga, als mijn vader de eerste vrouw wegzendt.» En alzo, joeg de man de eerste vrouw weg.

Aant. 1. Dit verhaal ontving ik in manuscript van een mijner Papoesche kweekelingen. Ik gaf het weer z.a. ik het ontving. Volledig is het echter niet, n.l. 't begin niet. 't Vangt aan met de mededeeling, dat er eene vrouw was, die voortgekomen was uit den top van een pinaangboom, waar ze na hare wording verblijf hield. Van daar uit bespiedde ze een smid, die gewend was in een riviértje te baden.

2. Ruri. Top van een boom. Ook widom is top, maar dan de uiterste punt. Men spreekt b. v. van sra-widom, d. i. het weeke uiteinde. Ruri is echter het geheele bovenste gedeelte.

3. Bëkām kāmia. Kām kā is smeden. Kām is overg., eischt een voorw., b. snwber (hakmes). Kām kā is smeden in 't algemeen. Snōn bëkām kā is smid. Men heeft onder de Papoen's geen verdeling van ambachten. Ieder werkt voor zich zelve. Maar er zijn er dan toch, die in 't een of ander werk boven de anderen uitmunten.

Ja duidt op een bepaalden smid.

4. Mangarpis. Honigzuigertje. Klein, algemeen voorkomend vogeltje.

5. Kām wef. Wef is stuk slaan. Mef is uit zich zelve breken. Kām wef. Door 't slaan met den hamer, verpletteren.

6. Insērēu. Vrije vrouw. Titel van alle vrouwen, die van vrije geboorte zijn.

7. Or. Roepen. Een smid heeft voor zijn werk verschillende helpers noodig. Den eenen dag helpt deze hem, den anderen dag een andere. Zoodat hij eerst zijne helpers bij elkaar moet roepen voor hij aan 't werk kan gaan.

8. Asēr. Volgen. Bedoeld wordt, dat hij zijne vrouw niet na afloop van 't werk terstond naar huis volgde. De gewoonte van hen, die smidswerk verricht hebben, is na afloop van den arbeid te gaan baden in een beekje, liever dan in de zee.

9. Mgir. Te voorschijn komen uit het bosch.

10. De hier genoemde gereedschappen werden door de vrouw in een zak gestopt. Dit zou dan als bewijs moeten dienen, dat die tweede vrouw den man had bedrogen, en die zak met gereedschappen op de buik gebonden had.

11. Puāk sārma. Sārma spelen. Een soort voetbal. De bal is van rotan gevlochten.

12. Mānsērōn. Titel van mannen, in vrijheid geboren.

13. Karapēsa. Stoel. Al wat tot zitplaats dient, heet men karapēsa.

14. Māmbadīr. Mam, zien. Māmbadīr, nauwkeurig zien. Overigens wordt badīr in de beteekenis gebruikt van zich verraden, of ook z. a. in kofeinbadīr, aanzeggen, oververtellen.

15. Rumbri bāb. De Papoesche woningen zijn op palen gebouwd. Het gedeelte onder het huis, dus tusschen de palen is de rum bāb of rum wabni.

30. Indawāwōrki ma Binkakuri.

Bin suru, su snōsna Indawāwōrki ma Binkakuri, su serf roiam. Indawāwōrki i d'un ingumbu ⁽¹⁾ be rum, Binkakuri i d'un roiam, ⁽²⁾ krāf bēba.

Indawāwōrki, i msor, i bur, ma i barēk ro nejan bori. Kapō ⁽³⁾ s'ōpēr ⁽⁴⁾ ro krāf bjeda.

Binkakuri i mbrein nejān ōrnē, i mām kāpo, i pas na. I pas kapo ro Indawāwōrki andendi bjeda, bin ōrnē, i kāndor, ma i d'orēs, i saukakirare Binkakuri, isōf i mar. Indawāwōrki i kēruk

Binkakuri sus bjena, i d'un be rum, i buk sunsna, faro Binkakuri nei bjedi, snöriso Imawai ma Indawawörki, i bur Imawai i kon sunna, sunsna, su kanës, innis sunnakaku. Imawai i kändor, i san sunna.

Imawai, i d'or Imbëbai, Indawawörki nei bjedi, i köfein: «Wairus⁽⁵⁾ jeda i sapi, wa serf i». Ma Bimbëbai i sabu⁽⁶⁾ fa i serf Imawai wairus bjeda. Ausöna Imawai, i rir kēru öso ro for, ma i d'or Imbëbai: «Wa mawab⁽⁷⁾ sbambri». Imbëbai i know be bo, i mawab sbari ma Imawai i san kēru bēsām ro Imbëbai sbari. Kēru, i sapi ro Imbëbai snēri, i mar.

Imawai, i d'un Imbëbai uk di suru, ma i rir öso ro rumurudi, wēsē ro rum raundi, ma i famāngor Imbëbai kuker sre babo ma sāmfarua ro rwasi ma Imawai i be fa d'orēs Imbëbai ro kērwa,

Indawawörki i bur wer be rum, i mām nei bjedi, i d'orēs wärk⁽⁸⁾ kērwa, i famāngor i kwar, i disēn. Bape i mām kaku, i mām nei bjedi, i mar kwar. Ma i d'or Imawai. Uk ro rum urudi i karēm. Indawawörki, i serf ro rum urudi, i d'or wer Imawai. uk ro rum raundi i karēm. I serf ro rum raundi uk ro rum urudi, i karēm wer. Ausöna Indawawörki i mām uk, su karēm, i köfein: «Imawai i mun nei jedi kwar, rāsēri i bur». Ma Indawawörki i jom Imawai.

Rōb, Imawai i d'ēnēf ro mun öso ro aimando, ma Indawawörki i d'ēnēf ro mun wēsē. Arwo Imawai i bur wer, ma Indawawörki i jom weur bjena.

Imawai i rama ro warbēki, i d'asuk⁽¹⁰⁾ waria. I mām wōngor, ⁽⁹⁾ i fukēn, i d'un i. I köfein faro wōngor: «Bin öso, i jom aja, i mum sna jedi; ansöna i serf, i mum aja kakō. Bin i rama, wa mun i. Wōngor d'öbo: «Wa kein ro kruri jedi munda». Ma Imawai i sabu kwar, Indawawörki i rama, ma i d'or wōngor, i d'un i. Wōngor köfein: «I bje, wa kein ro purari jedi wauerik». Ma wōngor i d'as kuker Indawawörki, bape war i d'ejäk ro binia fandu, bin, i köfein: «Napirmō, ja ro». Wōngor köfein: «Wa mkak awer, nei, j'un knikirine ani, rariria». War i d'ek sōf sbari, bin, i köfein wer: «Nipirmō, kuiko ja ro. Wōngor d'öbo: «Wa mkak awer, nei j'un knikirine ani, rariria kwar». Ma wōngor i d'as wer, war i d'ek bo binia rwuri, i msar. Ma Imawai i mām örnē, i disēn, ma i kējair⁽¹²⁾ Indawawörki.

30. Indawawörki en Binkakuri.

Twēe vrouwen, wier namen waren Indawawörki en Binkakuri, zochten schelpen.

Indawawörki bracht ingumbu thuis, Binkäkuri bracht een schelp, met veel vleesch.

Indawawörki werd boos; ze ging weg en lag op het voetpad. Paddestoelen botten uit op haar lichaam.

Binkäkuri, die op dat pad liep, ziet de paddestoelen, ze trekt ze uit. Als ze de paddestoelen uittrekt van de borst van Indawawörki, schrikt deze vrouw, ze kitelt Binkäkuri, tot ze sterft. Indawawörki snijdt de borsten van Binkäkuri af, en neemt ze mee naar huis. Ze geeft de borsten aan de dochter van Binkäkuri, genaamd Imawai en Indawawörki gaat heen. Imawai roostert de borsten, deze huilen, als een mensch. Imawai werpt van schrik de borsten weg.

Imawai roept Imbëbai, het meisje van Indawawörki, en zegt: „Mijn naald is gevallen, zoek die“. En Imbëbai daalt neer om de naald van Imawai te zoeken. Nu legt Imawai een steen in het vuur, en ze roept tot Imbëbai: „Doe je mond open“. Imbëbai kijkt naar boven, ze doet den mond open en Imawai werpt den heeten steen in den mond van Imbëbai. De steen valt in de buik van Imbëbai, ze sterft.

Imawai neemt twee luizen van Imbëbai, en ze legt een in het achterhuis, de andere in het voorhuis, en ze versierde Imbëbai met een nieuwe sarong en armbanden aan de armen en Imawai liet Imbëbai aan de deur staan.

Indawawörki, weer naar huis gaande, ziet hare dochter, in de deur staande, (ze ziet) dat ze zich versiert heeft, (en nu) gaat ze zingen. Maar nauwkeurig ziende, ziet ze dat hare dochter dood is. En ze roept Imawai. De luis uit het achterhuis antwoordt; Indawawörki zoekt in het achterhuis. Ze roept weer Imawai, de luis uit het voorhuis antwoordt. Als ze in het voorhuis zoekt, antwoordt de luis uit het achterhuis. Nu merkt Indawawörki, dat de twee luizen antwoord geven en ze zegt: „Imawai heeft mijne dochter gedood, en toen is ze vertrokken“. En Indawawörki achtervolgde Imawai.

Des nachts slaapt Imawai op 't-ééne gedeelte van een omgevallen boomstam, en Indawawörki slaapt op het andere gedeelte. Des morgens gaat Imawai weer weg, en Indawawörki achtervolgt haar weer.

Imawai komt aan eene rivier, ze zwemt de rivier over. Ze vraagt aan een krokodil, dien ze ziet, haar mee te nemen. Ze zegt tot den krokodil: „Ik word door eene vrouw achtervolgd die mijne moeder gedood heeft, nu zoekt ze mij ook te dooden. Dood die vrouw als ze komt.“ De krokodil zegt: „Ga maar op mijn rug zitten!“ En toen Imawai afgestegen was, komt Indawawörki en vraagt den krokodil,

haar mee te nemen. De krokodil zegt: „'t Is goed, zit maar op mijn staart“. En de krokodil zwemt met Indawawörki, maar toen het water tot het midden der vrouw gekomen was, zegt de vrouw: „Neef, ik ga verloren!“ De krokodil zegt: „Vrees niet, 't meisje, dat ik zooeven meednam, ging 't evenzoo!“ Als het weer tot den mond is, zegt de vrouw weer: „Neef, zoo dadelijk ben ik verloren!“ De krokodil zegt: „Wees niet bang, het meisje, dat ik zooeven bracht, ging 't ook zoo!“ En de krokodil zwemt weer verder, het water stijgt boven 't hoofd der vrouw, en ze verdrinkt. En Imawai dit ziende, zingt en joutwt Indawawörki uit.

Aant. 1. Ingumbu. Krabbe, die in verlaten schelpen huist. Wordt de schelp te eng, dan verhuist de ingumbu naar een grootere. Men kan die diertjes met elkander zien vechten, om een leege schelp, tot het eindelijk één gelukt haar te veroveren. Men zoekt deze krabben wel voor aas om te visschen, maar ze dienen niet tot voedsel voor visschen.

2. Roiam, krāf bēba. Roiam zijn echte schelpdieren, die wel tot voedsel dienen.

3. Kapō. Paddestoelen. Eetbare soort.

4. Ōpēr. Hier vertaald door uitbotten. 't Woord beteekent eigenlijk springen.

5. Walrus. Naald. De gewone naainaald heet ret. Hier wordt bedoeld een naald van de groote eener stop- of paknaald, waarmee de pandanusbladeren tot matten aanééngehecht worden.

6. Sabu. Afdalen. Door de groote reten, die de Papoen's laten in de vloeren hunner wonigen, valt nog al eens het een en ander onder het huis. Binbēbai moest dus om die naald te zoeken, zich onder de woning begeven.

7. Mawāb sari. Den mond openen. Mawāb alleen is voldoende voor openen van den mond. Bas is openen in 't algemeen.

8. Ōrēs wārĳ. Samengesteld uit ōrēs en wārĳ. Ōrēs, staan en wārĳ, beletten. Door haar staan, belemmerde, belette ze 't ingaan in de deur.

9. Wōngor. Krokodil. Niet overal is er eene vijandige verhouding tusschen krokodil en mensch. Op Meos War b.v. wilde men niet, dat een mijner roeiers schoot op een krokodil, want zoo ver men zich herinneren kon, was er nooit iemand van Meos War door een krokodil gebeten. Begon men nu die goede verstandhouding te verbreken, dan zou daarvan 't gevolg zijn eene altyddurende vete tusschen krokodillen en menschen.

Aan de Humboldts-Baai werd me gezegd, dat wanneer aan de Karwari de figuren opgehangen werden, die kasuarissen en krokodillen voorstellen, men dan die houten kasuarissen en krokodillen vraagt hunnen makkers in bosch en water te gebieden, menschen, die iets verkeerde gedaan hadden te trappen en te bijten.

10. Kérjair. Uitjouwen. Ook kórjar.

31. Bumambraundi.

Imbéképu suru, su na⁽¹⁾ rumgun képuri, soóriso Bumambraundi. S'ap i Bumambraundi,⁽²⁾ suar i fnák bumam māngēnēm. Isna⁽³⁾ sōf mandira i fnák bumām munda. Képuri bjedi, i msor, i kōfein: «Rumgun wēsē, si serf in, bape au w'ēnēf, wa fnák bumam, w'an, w'ēnēf, wa fnák bumām wer».

Képuri, i fnap pōkēm,⁽⁴⁾ i kapu ro sajēr Bumambraundi pōkēm bjeda. Bumambraundi, i d'ek fa i d'an, i kōfein: «Bumi, pōkēm i snarēm be kapu. Képuri, i kōfein: «Alboi, suar au, wa fnák bumam māngēnēm.

Ānsōna Bumambraundi, i msor, i d'or roomen bjedi, d'ōbo: «Ku serf in!» Su serf in, su mām sarōj. Bumambraundi i so sarōj kuker jāfen bjeda, bape sarōj i sjob wa kuker Bumambraundi ma women bjedi, ma i d'ōrēn su kuker wa seda.

Su kein ro sarōj snēri, su hiser. Su sma for ba, su frōbēknu⁽⁵⁾ kuker ādi.⁽⁶⁾ Su sma for, su kēruk sarōj kēnia, ma si fnap ken. Sarōj i mar.

I mar, risēn, i san sarōj bēmar ro bo be sōp, ma Bumambraundi i kōfein: «Sarōj, i marke, ku j'ek ma ko sabu munda. Su fnēwēr⁽⁷⁾ su knasua, su muāf risēn, ma su kōfein: «I mar baboi ma su kna sarōj snēri, ma su sasiar.

Su borē, su mām warbēki. Bumambraun i masi. I masi, i mām āngra bākes, i da; i kin, i mām, si kēruk i bābo, d'ōbo: «Suukaku i masi ro warrwuri, piapēr rwuri kuker āngra!»

I mām āngra bēkes sumundi,⁽⁸⁾ i kin i, i mām snumburaim i piarképēn āngra. I d'an snumburaim, snumburaim i kwaim, d'ōbo: «Bin i masi, ja ra, ja mām i!» I kōfein faro womēn: «Wa kein ro wa, ja mām suukaku i masi ro warrwuri.

I mbrein- i mām diāf. Ro diāf, i mām rum kapidare. I d'ek rumia, bape rum i brō. I waf, i mām ingubor ōso, i masi bābo, i d'āpēn jāf.⁽⁹⁾ Bin i rama. Bin, i mām Bumambraundi, i fukēn i: «Wa serf rosei?» Bumambraundi i kōfein: «Wa jeda i sia ro warwuri kuker womēn jedi. Na biser, riani ja serf rōbēan, bjēfke!»

Bin, i kōfein: «I bje, w'un bjēf wanērīk, bape wa bur fasau, snaro kēpuri jedi i rama kuiko, ma insar i nai mānoin, ⁽¹⁰⁾ ja mkah, nēri i muu au.

Bumambraundi, i bur. I bur kwar, kuiko insar kukēr nāf bjedi (nāf, i kākō hēmanoin), su rama. Su j'un snunkaku ⁽¹¹⁾ kukēr rumun. Insar, i buk rumun faro nei, ma mānguudi i kun snunkaku.

Nāf, i snarēm Bumambraundi māmās ⁽¹²⁾ bjeda, i d'ob ma i d'ark awēk. Insar i kōfein: «Mundiri i d'ek rum, nāf i d'ark awēk?» Bape bin i kōfein: «Ja masi ma ja rinimēn ⁽¹³⁾ rwuri, nāf, i snarēm manī, rjani i d'ark awēk.

Mandira, ⁽¹⁴⁾ insar kukēr nāf, su bur wer, Bumambraundi i rama kukēr wa. Si biaun bjēf ma robēau nabor, kuiko wa i insar, ma bin i so.

Arwo, insar kukēr nāf, su rama wer, nāf i d'ark awēk wer. Insar i d'or nei kēpuri: «Mundiri i rama mobinē, nāf, i d'ark awēk». Bape ōso i karemba. Insar i d'ek rum, i mam rum i bro. Anōna, i mām weur ro kajēn, i kōfein: «Sunn ōso i d'un i!»

I d'ek wa bjeda, ma i wan nāf bjedi, i barēk ro wa raundi.

I jom Bumambraundi sko, ⁽¹⁵⁾ Bumambraundi, si pōkba. Insar wa bjeda fauam rape, ma si mnaf, i dišēu:

«Insarodi wa sasiki ⁽¹⁶⁾ wa jar jar ⁽¹⁷⁾ pon,

Bumambraundi wa jar jar pur!»

Bumambraundi, i kōfein: Nēri ko frur rosei, bin ōrnē i pākrik — mēnōf, iko, na kiur i ba». Bin i kōfein: «Ko so i kukēr manposswabōr, ⁽¹⁸⁾ i mar. Insar wai bjeda, i fauām kaku, kēpuri bjedi i d'orēs ro wa, ma i so kuki ⁽¹⁹⁾ insar kukēr māmposswabōr; insar i sāpi, i mar. Ma wa, i da kukēr nāf munda.

Bumambraundi kēpuri, i waf rumgun kēpuri muuda. Rās rās, i d'asarin ro rumbraver, i mām Bumambraundi, i ramake.

Rās ōso, si kōfein: «Ko mām wa ōso, ōrnē Bumambraundi wa bjeda. Wa fauām knik, si kōfein: «Roba, snunkaku di kiōr, rjani Bumambraundi d'iriaba. Bape si mām kaku, si kōfein: «Roba, Bumambraund'iria, i d'un bin».

Ma kēpuri, i marisein nāba, Bumambraundi kukēr swari, su j'ek rum bjeda.

31. Bumambraundi.

Twee grootonders hadden een kleinzoon, wiens naam was Bumambraundi. Ze noemden hem Bumambraundi, omdat hij zoo veel met den tol (bumām) speelde. Van den morgen tot den avond, speelde

hij maar met den tol. Zijne grootmoeder werd boos, en zeide: „Andere jongens zoeken visch, maar gij slaapt, gij speelt met den tol, ge eet, ge slaapt, ge speelt weer met den tol.”

Zijne grootmoeder kookte gierst en toen deed ze hare behoefte in den houten bak, waarin de gierst van Bumambraundi was. Als Bumambraundi (in huis) geklommen was om te eten, zeide hij: „Grootmoeder, de gierst stinkt naar st. . . .” Zijne grootmoeder zeide: „Dat is, omdat ge te veel met den tol speelt.”

Nu werd Bumambraundi boos hij roept zijn slaaf, en zegt: „We gaan visschen!” Als ze aan 't visschen zijn, zien ze een walvisch. Bumambraundi werpt den walvisch met zijn harpoen, maar de walvisch trok de prauw met Bumambraundi en zijn slaaf naar zich toe, en hij slikte hen beiden in met hunne prauw.

Terwijl beiden in de buik van den walvisch zaten, kregen ze honger. Ze hadden geen vuur. Ze mankten echter vuur, door de nitleggers der prauw tegen elkaar te wrijven. Toen ze vuur gekregen hadden, sneden ze den lever uit van den walvisch, en ze kookten den lever. De walvisch stierf.

De branding wierp den dooden walvisch op en neer, en Bumambraundi zeide: „Zou de walvisch dood zijn wij stijgen en we dalen maar.” Ze legden hunne ooren te luisteren en hooren de branding. Nu zeggen ze: „Welzeker is hij dood!” en ze sneden den buik van den walvisch open, en ze gingen er uit.

Ze roeien verder en worden een rivier gewaar. Bumambraundi gaat baden. Als hij baadt, ziet hij een doorgesneden citroen drijven. Hij grijpt die en ziet, dat de citroen pas doorgesneden is. Hij zegt: „Iemand baadt aan den bovenloop van de rivier, die zich het hoofd met citroen gereinigt heeft!”

Als hij het andere gedeelte van den doorgesneden citroen ziet, grijpt hij dit ook en ziet een haar om den citroen heen gedraaid. Hij neemt dat haar en als hij ziet, dat 't een lang haar is, zegt hij: „Er is eene vrouw aan 't baden, ik ga haar zien!” Hij zegt tot den slaaf: „Blijf in de prauw, ik ga zien, wie er baadt hooger op aan de rivier.”

Hij loopt, en ziet een tuin. In den tuin ziet hij een klein huis. Hij bestijgt dat huis, maar het huis is leeg. Hij wacht. En nu ziet hij eene mand, die pas gebaad heeft, zich warmen in de zonneschijn. De vrouw komt. Als die vrouw Bumambraundi ziet, vraagt ze hem: „wat zoekt gij?” Bumambraundi zegt: „Mijne prauw is aan den mond der rivier met mijn slaaf. We hebben honger, daarom zoek ik eten, is er pisang?”

De vrouw zegt: „Goed, neem maar pisang, maar ga spoedig heen, want mijne Grootmoeder komt zoo dadelijk, en de oude vrouw heeft een weerwolf, ik ben bang, dat ze u dooden zal.”

Bumambraundi ging heen. Toen hij vertrokken was, komt spoedig daarop de oude vrouw met haren hond (de hond was ook een weerwolf). Ze brachten een mensch mee met een varken. De oude vrouw geeft het varken aan het meisje en zelf roostert ze den mensch.

De hond ruikt de reuk van Bumambraundi, hij blaft en hij bijt den ladder. De oude vrouw zegt: „Wie is er in huis geklommen, de hond bijt den ladder?” Maar de vrouw zegt: „Ik heb mij gebaad en mijn hoofd met olie gesmeerd, de hond heeft de olie ge-roken, daarom bijt hij in den ladder.”

's Avonds gaan de oude vrouw en haar hond weer weg, Bumambraundi komt met de prauw. Ze laden pisang en zeer veel eten, bijna zonk de prauw, en de vrouw volgde.

's Morgens komen de oude vrouw en de hond weer, de hond bijt weer in den ladder. De oude vrouw roept hare kleindochter toe: „Wie is hier gekomen, de hond bijt in den ladder?” Maar niet één geeft antwoord. De oude vrouw klimt in huis, ze ziet het huis leeg. Nu, ziet zij de voetsporen in het zand en ze ze zegt: „Een man heeft haar weggehaald!”

Zij klimt in hare prauw, en ze beveelt haren hond te gaan liggen in het voorste gedeelte der prauw.

Zij achtervolgde Bumambraundi, en de zijnen. Bumambraundi en de zijnen kouden niet langer. De prauw van de oude vrouw is reeds dichtbij, en ze hooren haar zingen:

„De prauw van de oude vrouw zweemt 't eerst,

De prauw van Bumambraundi zweemt achter!”

Bumambraundi zegt: „Wat zullen we doen, de vrouw is onkwetsbaar, speren, pijlen treffen haar niet.” De vrouw zegt: „Als we haar werpen met de baard van de mämpös, sterft ze.” De prauw der oude vrouw, was zeer dichtbij, hare kleindochter gaat in de prauw staan, en werpt de oude vrouw met de baard van de mämpös; de oude vrouw valt dood neer. En de prauw drijft alleen met den hond.

De grootmoeder van Bumambraundi wacht steeds haren kleinzoon. Elken dag zit ze gehurkt in het aan zee gelegen deel van het huis, ze kijkt of Bumambraundi komt.

Op zekeren dag wordt geroepen: „We zien eene prauw; dat is de prauw van Bumambraundi.” Toen de prauw een weinig dichtbij

was, zeggen ze: „Nee, drie menschen, dat kan de prauw van Bumambraundi niet zijn.“ Maar als ze goed zien, zeggen ze: „Nee, 't is Bumambraundi wel, hij brengt eene vrouw mēe.“

En de grootmoeder was zeer blij, toen Bumambraundi met zijne vrouw te zamen haar huis binnenklommen.

Aant. 1. Na. Hebben. Dit na hoort men afwisselend met nai in dezelfde beteekenis.

2. Bumambraundi. Gouden tol. Bumam, tol, braun of brawēn, goud. De bumam is een soort priktol, die de Papoesche knapen zelve snijden en met touw opzetten.

3. Isna. Het is licht. Wordt gebruikt voor morgenstond.

4. Pōkēm. Gierst. Deze gierst wordt ook op N.-G. gewonnen op de bergen. 't Is een geliefd voedsel.

5. Frōbēkun. Vuur krijgen door 't wrijven van twee houten. Bekende methode bij wilde volkstammen.

6. Adi. Uitlegger aan de prauw. Wordt gemaakt van zeer licht hout.

7. Fnēwēr. Neigen, schuin houden. Ook van de zon bij 't ondergaan. Fnēwēr knasi, het oor neigen om te luisteren.

8. Sumindi. Waarschijnlijk van imnis, gelijk, eveneens. Sumindi, die er bij behoort, de gelijke er van.

9. Āpēn jās. Zich warmen in de zonneschijn; āpēn for, zich warmen bij 't vuur.

10. Mānoin. Weerwolf. De mānoin speelt bij de Papoea's denzelfden rol, dien de weerwolf vervulde in 't bijgeloof onzer voorvaderen. 't Geloof aan zoo'n weerwolf is over den ganschen Archipel verspreid. Na zonsondergang verwijderd geen Papoe zich alleen op eenigen afstand van het strand. Men zegt, dat enkele personen behept zijn met de macht anderen te dooden door bovennatuurlijke middelen. Wordt door 't wickelen iemand aangewezen als bezittende een mānoin, dan moet hij volgens oude zeden worden gedood.

Later geeft een ander sprookje ons meer gelegenheid den aard van dit bijgeloof te leeren kennen.

11. Snunkaku. Snun is mau, kaku, echt. 't Woord beteekent echter niet uitsluitend mannen. 't Is veel meer: iemand, mensch in 't algemeen.

't Wordt ook gebruikt om aan te duiden dat 't kieken reeds in 't ei gevormd is.

12. Māmās. Vuil. De hond rook B's vuil. Algemeen is deze

wijze van spreken in betrekking tot het ruiken van iemands bijzondere uitwaseming. De Papoea's zelve hebben soms een zoo fijn reukorgaan, dat ze iemands bijzondere geur kunnen onderkennen.

13. Emimēn. 't Hoofd smeren of zelveu met olie.

14. Mandira. Avond. De tijd, dat de mānoius hunne prooi zoeken te bemachtigen.

15. Sko. Zij met hun drieën. Su, zij met hun tweeën.

16. Sasiki. Dit woord ken ik niet.

17. Jar. Hier overdr. gebruikt. 't Is het zwemmen van vissen.

18. Māmpōs. Is een visch, die een soort snor (swabor) vertoont. 't Is met deze snor, dat de oude heks alleen te dooden is.

19. So kaki of so kakir. Werpen. Wat dit kaki of kakir beteekent weet ik niet. So is op zich zelve reeds werpen, gooien.

32. ⁽¹⁾ Radja Kōrare, ⁽²⁾ radja Djilolo, ⁽³⁾ radja Batjan, radja Karnaki. ⁽⁴⁾.

Kapal, i d'ajujēn ro sorēn bēba. Sof ⁽⁵⁾ bēba i d'ōrēn kapal kukēr kawāsa kaim. Mangangan wer, i kin sof kukēr kapal, i d'un be sup. Sof, i mērhāk, mangangan, i pōkba, ma sof kukēr kapal i sapi ro sup. Sof i pōkēm, kawāsa ro kapal, si sasiar. Si mbreiu be radja ro sup orwa, sup Rōmi. ⁽⁶⁾

Ma radja, i ker samarāka, ⁽⁷⁾ i ba kaku, ma kawāsa, si frur kērwa ro samarāka ma s'an ro dōri. Snun ōso, i bur i d'as be Korore, i serf war.

I d'inēm war, bin war ro nanngi, si masi, si rir sānsun sena kukēr waprerna ro sup. Snun anī, i d'un bin bēba sānsun kukēr waprerna. Bin, si masi ibro, s'ek be nanngi wer, bape ōso i d'awaw.

Ausōna snun anī i badir ⁽⁸⁾ i, d'ōbo i d'un sānsun, ma waprer bjena; d'ōbo, i buk i.

Snun ma bin, sa ra be insar, i kein ro sup ōrōē. Su kein knik, insar i kōfein: „Mu kein mob ini munda, ma ma serf in mara aja ba.“

Bin, i pas snumburaim ma i frur sarfer, i buk faro snun, i kōfein: „Sārfer is ōrōē, wa serf in“. Warpur wer i pas snumburaim ōso wer, ma i frur djarn. ⁽⁹⁾

Snun, i berēs, i pōs in, i sma in si bor, imbēroōs, insum, in kam, wa i insar. I mbrein be rum, i kōfein faro bin: „In i sia, wa i insar“.

Iriria ras kiōr. Ras bēkiōr, bin, i kein ro rum, i mām be bo;

i mām waprer posom, snun i jōkēf ro os. I swarepēn. neri i bur wer, bape i bur fasauba.

Ras ōso, i frur robēan faro rumgun fiāk bjesi ma faro swari, i kōfein faro rumgunsi: «Robēan faro mgokmasri i sin — ja bur!» Ma bin i d'an waprerna i bur be bo. Rumgun, si waf sikmasri ba, s'an robēan ibro.

Bēpōn, i d'an ben bjeda i bro, i bur, i kein ro kēru bēba ro wōndi; bēsura i d'an ben bjeda ibro, i bur be wōndi, i kein ro aikuam; rumgun bēkior i d'an bjeda ibro, i mbrein be wōndi, i kein ro kēru ani pembri; ma bēfiāk, i mbrein fauirbaim, i kein ro medja bori.

Bēba, i radja Kōrare⁽¹⁰⁾, bēsura radja Djilolo, bēkior radja Batjan, bēfiāk radja Karnaki.

32. De koningen van Tidore, Djilolo, Batjan, en Ternate.

Een schip zeilde in den grooten oceaan. Een groote soof slikte het schip in met al het volk. Een arend greep weer de soof met het schip, en bracht het naar het land. De soof was zwaar, de arend kon ze niet langer houden, en de soof viel met het schip op den grond. De soof rotte, het volk uit het schip ging er uit. Ze gingen naar den koning van het land, het land Rumi.

De koning had een watermeloen geplaut, die zeer groot was, en het volk maakte een deur in die watermeloen en zij aten er zich in. Een der mannen zwom naar Tidore, om water te zoeken.

Terwijl hij water drinkt, leggen acht hemelvrouwen, die daar baadden, hare kleederen en vleugels ter narde. Die man neemt de kleederen en vleugels weg van de oudste (grootste) vrouw. Toen de hemelvrouwen klaar waren met baden, stegen ze weer ten hemel, maar één kon niet (was gefopt).

Nu maakt de man zich bekend, zeggende, dat hij hare kleederen en hare vleugels weggenomen heeft; hij zegt, met haar te willen trouwen.

De man en vrouw gaan beiden naar de oude vrouw, die in dat land woonde. Toen zij daar een poos waren, zeide de oude vrouw: «Gij zit hier maar, en gij gaat niet voor mij visschen.»

De vrouw trekt een haar uit en maakt een vischlijn, zij geeft die aan den man, zeggende: «Dat is een vischlijn, ga visschen!» Later weer trok zij weer een hoofdhaar uit en maakte een net.

De man gaat roeien en visschen, en hij vangt zeer veel visch,

imbernōs, insum, allerlei soort visch, zoodat de prauw tot zinkenstoe vol was. Hij gaat naar huis, en zegt tot de vrouw: „De prauw is tot zinkens toe vol met visch.”

Zoo ging het drie dagen. Den derden dag kijkt de vrouw, die thuis zit, naar boven en ziet den top van den vleugel, die de man had verstoken tusschen de atap. Ze dacht er over weg te gaan maar ze ging nog zoo gauw niet.

Op zekeren dag zegt ze tot de jongens, nadat zij het eten voor hare vier kinderen en voor haren man heeft gereed gemaakt: „Het eten voor uw vader is daar — ik ga heen!” En de vrouw neemt de vleugels en stijgt naar boven. De jongens wachten niet op hunnen vader, zij eten het eten op.

Als de eerste zijn bord heeft leeg gegeten, staat hij op en gaat zitten op een grooten steen buiten, de tweede gaat naar buiten als zijn bord is leeg gegeten en gaat zitten in een boom; de derde eet zijn bord leeg en gaat zitten op het kantje van dien bewusten steen; de vierde, die nog niet goed loopen kan, gaat boven op de tafel zitten.

De oudste, dat is de sultan van Tidore, de tweede sultan van Djilolo, de derde sultan van Batjan, de vierde sultan van Ternate.

Aant. 1. Dit verhaal bevat de bovennatuurlijke geboorte der Moluksche Vorsten.

Reeds Valentijn vermeldt, deel 1 blz. 279, eene legende omtrent de wording der vorsten van Ternate, Tidore en Batjan:

„De koningen van Ternate, Tidore en Batjan zeggen, dat zij van denzelfden draak, doch ieder uit een bijzonder ei, gesproten zijn, om welke redenen de koning van Batjan een draak boven op zijn paleis heeft nitgesneden staan. Anderen, dit wat verder ophalende, zeggen, dat de moluksche eilanden van ouds door een vorst, Bigara of Bikoe Gigara genaamd, bestuurd zijn en geven verder dit navolgende verdictsel als eene zuivere waarheid op, dat deze vorst op zekeren tijd uit varen gegaan en met zijn gilala (een zeker snelzeilend en tegelijk licht roeivaartuig) omtrent Batjan gekomen zijnde, eenige bamboezen of indiaansch riet tusschen de klippen gewaar werd, 'twelk hij gelastte af te kappen, maar dit was zoo ras niet begonnen, of men vernam bij den eersten kap, dien men daar in deed, dat er eenig bloed uit kwam. Dit ontstelde dezen bijgeloovigen zeer sterk, maar nog veel meer, dat hij aan den wortel van dien bamboes-stoel (want zoo groeien zij bijeen) vier eieren vond, die zeer veel naar slangen-eieren geleken. Terwijl hij nu bezig was met deze eieren te beschouwen, hoorde hij een stem, als uit het riet voortkomende, tot hem zeggen:

„Gij moet deze vier eieren wel gadeslaan en wel bewaren, alzoo uit dezelve vier vorstelijke personen staan geboren te worden." De vorst, hierdoor opgetogen, nam die eieren mede naar zijn paleis en vernam niet lang daarna, dat daaruit drie mannen en eene vrouw te voorschijn kwamen, van welke één de stamvorst der koningen van Batjan, één de voorvader der boetonsche koningen en één de stamhouder van een der vorsten in de papoesche eilanden was, gelijk dan die vrouw ook een zeer machtig vorst van Loloda, op 't groot land van Halmahera, getrouwd geweest is. Ter gedachtenis van dit voornoemd voorval eeren veel van deze volken niet alleen dezen Bakoa Cigara, maar zelfs ook nog die rotsen, tusschen welke de eieren gevonden zijn. Waarbij men nog voegt, dat uit het ei des eersten konings van Batjan dertien heidensche vorsten van Ternate, na elkander gesproten zijn, tot dat een sultan van Tidore, Bonga genaamd, opdaagde, die den alcoran, of 't moorsch geloof aannam; doch wie deze koning geweest zij, blijkt mij nergens, zoodat het maar een opgeven van 't moedig Batjansch koningje is, dat zich uit dezen hoofde ook beroemt de oudste van de moluksche koningen te zijn, ten bewijze van dien nog de klippen en de plaats omtrent zijn land, waar dit voorviel, vertoonende.

Dit is dan een verhaal, waaruit men klaar ziet, dat het opgeven van den voornoemden oorsprong van deze drie koningen van denzelfden draak, maar uit drie bijzondere eieren, met zeer weinig verandering, uit een dergelijk verhaal der ouden getrokken is."

2. Kōrare. Het Nufoorsch verandert regelmatig de t uit andere talen en dialecten in k. En dikwijls de d in r. Kōrare is ontstaan uit den ouden naam van Tidore, Todor. Ook de verandering van o in a is niet vreemd.¹

3. Djilolo. Vroeger rijk van dien naam op Halmahera.

4. Karnaki. De onder 2 genoemde verandering van t in k geeft ook hier de wijze aan, waarop dit woord van Ternate is afgeleid.

5. Sof. Een visch.

6. Sup Rumi. Het land Rumi. Dr. Adriani, die in een To-Radjasch verhaal het land Rumi vermeld vond, schreef mij, als zijne meening, dat met dit Rumi bedoeld zou zijn het onbekende land, en waarschijnlijk terug te brengen zou zijn tot het Byzantijnsche rijk, dat als deel van het keizerrijk Rome (Rumi), door de Arabieren als het werkelijke rijk van Rome beschouwd werd.

7. Sāmarāka, Watermeloen. De bekende sēmangka of samangka van Java en elders.

8. Badir.² Een hoogst enkele maal komt dit woord op zichzelf staande voor, doorgaans in samenstelling met andere werkwoorden. 't

¹ Zie Nuf. Sprakk. Hoofdst. XIV.

² Zie Nuf. Sprakk. Hlz. 10.

Heeft dan ook, z. s. in dezen zin, de bet. van vertoonen, bekend maken.

9. Djara (djala Mal.) Net.

10. De gebieders van Ternate en Tidore hebben immer in strijd om den voorrang verkeerd. Valentijn 1^e deel vermeldt telkens deze oorlogen, waarin de Compagnie zich ook niet vreemd hield. Geen wonder, dat onder de Papoea's, als goede onderdanen van Tidore, een verhaal ontstond, waaruit bleek, dat Tidore machtiger was dan Ternate.

33. Radja Djilolo, Batjau, Kärnaki, Kōrare.

Bin nanggi samfur, si masi ro Kōrare. Bepon Kōrare, rirwor munda. Ma insar ōser munda bēdjadi ro rirwor.

Kapal Wolanda, i ro. Tuwan ōser, i bur.

Bin nanggi, si masi, si rir sūsusu senu ro insar rum bjeda, ma si pas waprerna, na faak⁽¹⁾ sūsusu.

Tuwan ani i mbrein ōrwa, i mam bin nanggi, si masi, i rmomēn si, ma i d'awēs kukēr insar, i d'ardu waprerna. Insar i kōfein: «Wa marisein mundiri?» Sungubur, i kōfein: «Bēknik!» Ma insar, i jōkēf bēknik waprerna.

Bin nanggi, si masi pōsa, si marisein s'ek be bo. Siw, si fes waprer senu; ōso, i serf, i sma ba. Siw s'ek be bo, ōso i d'awaw. Snungubor ani, i kin bin nanggi ro rwasi, i d'un be rum bjeda ma i buk i.

Bin i sma rumgun. Rumgun ōrnē, i ba knik, bin i sma rumgun wer.

Ras ōso, snun i mbrein, i pōs in.

Bin, i kein, i kēpur⁽²⁾ rumgun, i mām be bo, i mām waprerna, snun, i jōkēf ro ōs. Bin, i d'orēs bēri, i fes waprerna, ma i d'ek be nanggi.

Rumgun, i kanēs naba. Kamari, i d'ek rum, i mām bin mob bjeda, i mām bin maroba. Snun i mām ro ōs, waprer su sia ba. Snun, i swarepēu bin, i d'ek be nanggi, ma i marisein, i serf i ōrwa; bape rariso?

I kein ma i kanēs, mangangan, i rama, i fukē i: «Wa kanēs kukēr rosei?» Ma snun i faja ro bin, i bor bur i.

Mangangan i farkor i d'ōbo: i d'or man, si kam; uāri ōso, i pōk i d'un i be nanggi.

Snun i fau man, ma man kangramu — mangangan, mausirijew, mangaras, mausowi, sjaran — si rataa. Mangarpis kakō. Man bēba, si mām mangarpis, si jau i, s'ōbo; i d'an awer, i pok i d'un snun ani be bo ba. Snun i kōfein: «Man kapirare, i d'an wauerik».

Mangangan i köfein: „Wa kein ro sasuri jedi, nēri j'un au be bo!“ Bape mangangan i pōkba, mausirijew, i pōkba, ōso, i pōkba.

Mangarpis i d'au kwar, i köfein faro snun: i kein ro kruri bjedi wauērik! Snun, i mkak, snar man i kapirare mangēnēm, bape mangarpis, i köfein: „Wa mkak awer!“ ma i fārkor snun aui, i kein rariso.“

Ma snun, i kein ro mangarpis kruri — djadi⁽¹⁾! Ma mangarpis riōb be sōp ma i d'ek awawēn be bo. Man bēba s'ek be bo bēri, rjanī si mor fasau, ma mangarpis i d'un snun be nanggi.

Mangarpis i d'un snun aui be bo, i rama ro sämpāk be mēnu nanggi. Rum i sia ro sämpāk faudu. Bēnai ro rum, suōriso Sada. Sada, i fukēn faro i, i serf rosei. Ma snun aui, i faja ro bin, i bor bur i. Sada, i fārkor snun, i köfein: „W'āp bin wēsē awer, w'āp sāsar, nēri wa sma sāsar⁽⁴⁾, ma bin kām, si muīs. Rjanī, ja wan rangamak suru. Wa mām bin, rangamāk, su po' radasu bjedi, bin ōruē, bin bedi.

Su rama ro nejan be mēnu nanggi, snun, i mām snun ōso, bēdjadi amiais kwar, mgasi, suōri jer. Snun, bēdjadi amiais, i d'or snun aui, d'ōbo, i bētalung i. Bape snun, i köfein: „Manguadan!“ Wēsē wer, i mām snun bēdjadi kēru kwar, mgasi, suōri jeer. Wēsē wer bēdjadi amin kwar, wēsē wer pauda. S'or i kaim, bape i köfein: „Mangunngo-perkaru mgobeda! Mgo bēsasi⁽⁵⁾ sāsar ro amin, pāndake“.

Snun, i rama ro mēnu nanggi, mānsērēn ro mēnu, i fukēn i: „Wa serf rosei?“ Ma i köfein: „Ja serf bin jedi!“ Mānsērēn, i d'or bin kaim, si kein ro āmbafēn, i köfein: „Bin muudiri, bin bani?“ Bape snun aui i fasua fasau, snaro i waf rangamāk, Sada, i köfeinbadir kwar.

Mānsērēn, i fukēn wer: „Wa fasua bin fasau?“ Ma snun, i muāf, rangamāk suru, su rōb ro kuasi bjeda, ma i mām, su pōf ro radasi ro bin, i kein ro posom, ma snun, i köfein: „Bin ōrwa-bin jed' iria. Mānsērēn, i köfein: „I bje, w'un i, bape wa frur rosei ja köfein, j'ew amin ōrnē kukēr papus⁽⁶⁾ ma kukēr pōkēm. W'un pōkēm kam be wōndi, wa bur kukēr bin, bape w'un sāsar papus wēsē awer“. Ma mānsērēn ro mēnu nanggi i d'ew amin kukēr papus ma pōkēm.

Rangamāk, su köfein faro snun ōrnē: „Nēri nu fuōk au — wa mam!“ Ma rangamāk, su ra ro amin dōri, ma su serf pōkēm mor uakām. Pōkēm mor na kraf ro rangamāk wesi, s'un be wōndi. Iriria snun i d'un pōkēm kam be wōndi.

Ma suun, i nai rum ro nanogi kukër bin bjedi. Bin, i sma rungun wer, bape i bëungu i baim, suun i swarepën rungun suru ro söp, i swar su. I köfein faro mänsërën ro menu nanngi, i marisein, i siber be rungun biesu wer. Mänsërën köfein: „I bje!“ Ma i rir awëk saräk, ma suun kukër bin, snëri bëba, su sabu be söp.

Si sabu wer ro Körare, snari i sma rungun bëfiäk. Räsö i fan si kukër robëan; rungun bëba i kein ro aimändo posom, rungun bësuru ro aimändo faudu, rungun bëkiör i kein ro sapröp fanäm snari, rungun bëfiäk i kein so snari.

Iiria rungun rauer, snëri Hasän, i djadi radja Djilolo, snar i ro aimändo posom, i kwalm ro snari; bësuru djadi radja Batjan, fanäm kuik; rungun bëkiör radja Kärnaki fanäm wer; ma bëfiäk i hor bur snari maroba, i djadi mänsërën Körare.

33. De koningen van Djilolo, Batjan, Ternate en Tidore.

Tien hemelvrouwen baadden op Tidore. Vroeger was Tidore slechts een koraalrif. Eene oude vrouw slechts had op het koraalrif het aanzijn gekregen.

Een Hollandsch schip was vergaan. Een heer was ontkomen.

Als de hemelvrouwen baadden, legden ze hare kleederen in het huis van de oude vrouw en dan trokken ze de vleugels uit, die dan bij de kleederen gelegd werden,

Terwijl die heer daar loopt, ziet hij de hemelvrouwen zich baden en hij kreeg lust tot haar en daarom sprak hij met de oude vrouw, die de vleugels bewaarde. De oude vrouw zegt: „Wie wilt gij?“ De jongeling zegt: „De jongste!“ En de oude vrouw verborg de vleugels der jongste.

Toen de hemelvrouwen klaar waren met baden, wilden ze weer naar boven. Negen binden hare vleugels aan; maar één zoekt ze maar vindt ze niet. Negen stijgen naar boven, één kan niet. Die bewuste jongeling greep de hemelvrouw bij de hand, hij bracht haar naar huis en hij huwde haar.

De vrouw kreeg een zoon. Toen die jongen een beetje groot was, kreeg de vrouw weer een zoon.

Op zekeren dag ging de man visschen.

Terwijl de vrouw neêrzit, haren zoon in de armen houdend, kijkt ze naar boven, en ziet de vleugels, die de man in de atap verborgen had. De vrouw staat dadelijk op, ze bindt de vleugels vast, en ze stijgt naar den hemel.

De jongen huilde zeer. De vader klimt in huis, hij ziet de plaats van zijne vrouw, doch hij ziet zijne vrouw niet. De man kijkt naar de stap, de vlaugels zijn er niet. De man denkt, de vrouw is ten hemel gestegen en hij wilde haar daar zoeken; maar hoe?

Terwijl hij weenend neer zit, komt een arend, die hem vraagt: „Waarom huilt ge?“ En de man vertelt van de vrouw, die hem verlaten heeft.

De arend onderricht hem, zeggende, dat hij alle vogels roepen moet; een zal hem wel hemelwaarts kunnen brengen.

De man voederde de vogels en een groote menigte vogels, arenden, stormvogels, kakatoes, reigers, duizenden komen. Een honigzuigertje ook. Als de groote vogels het honigzuigertje zien, jagen ze het weg, zeggende, dat het niet mee mag eten, want het kan dien bewusten man toch niet naar boven brengen. De man zegt: „Laat dat kleine vogeltje maar mee eten.“

De arend zegt: „Zit maar op mijn hals, dan zal ik u naar boven brengen!“ Maar de arend kan niet, de stormvogel kan niet, niet één kan het.

Toen het honigzuigertje had gegeten, zei het tot den man, dat hij op zijn rug moest gaan zitten. De man is bang, omdat de vogel te klein is, maar het honigzuigertje zegt: „Vrees niet- en hij onderwees den man, hoe hij zitten moest.

En de man ging op den rug van het honigzuigertje zitten — 't lukt! En het honigzuigertje vliegt naar beneden en het stijgt langzaam naar boven. De groote vogels waren onmiddellijk naar boven gestegen, daarom waren ze zoo gauw moe en het honigzuigertje bracht den man naar den hemel.

Toen het honigzuigertje den man naar boven had gebracht, komt deze op den weg naar het hemeldorp. Een huis is er op 't midden van den weg. De eigenaar van het huis heet Sada. Sada vroeg hem, wat hij zoekt. En de man vertelt hem van de vrouw, die hem verlaten heeft. Sada onderwees den man, zeggende: „Neem niet een andere vrouw, indien gij verkeerd noemt, dan krijgt ge straf en alle vrouwen gelijken op elkander. Daarom zal ik twee vliegen zenden. Ziet gij, dat de vliegen zich op de schouders van eene vrouw neerzetten, die vrouw, dat is uwe vrouw.“

Toen zij gekomen waren op den weg naar het hemeldorp, ziet de man iemand, die veranderd was in een dor hout, alleen met oogen en neus. De man, die in een dor hout veranderd was, riep tot den bewusten man, zeggende dat hij hem moet helpen. Maar

de man zegt: „Ge moet 't zelf weten!“ Vervolgens zag hij, dat er iemand een steen geworden was, met oogen en neus. Een ander weer was een bamboe geworden, een ander weer een geweer. Zij riepen hem allen, maar hij zeide: „Ge moet 't zelve weten — 't is uw eigen zaak! Ge hebt zeker een valschen eed gedaan bij bamboe of geweer!“

Toen de man gekomen was in het hemeldorp, vraagt de heer van het hemeldorp: „Wat zoekt ge?“ En hij zeide: „Ik zoek mijne vrouw!“ En de heer roept alle vrouwen, zij gaan op een plank zitten. Hij zegt: „Welke vrouw is de uwe? En die man toonde niet spoedig, want hij wacht op de vliegen, die Sada hem toegezegd heeft.

De heer vraagt weer: „Zoekt ge uwe vrouw niet spoedig?“ Toen hoort de man, dat twee vliegen langs zijn oor vliegen, en hij ziet ze zich neerzetten op de schouders der vrouw, die aan het einde zat; en de man zegt: „De vrouw ginds — dat is mijne vrouw.“ De heer zegt: „'t Is goed, neem haar mee, maar doe wat ik zeg, ik vul deze bamboe met allerlei dingen en met gierst. Haalt ge al de gierst er uit, dan vertrekt ge met de vrouw, maar haal niet verkeerdelijk andere dingen er uit.“ En de heer van het hemeldorp vulde een bamboe met allerlei dingen en met gierst.

De vliegen zeiden tot den man: „Wij zullen u helpen, zie!“ En de beide vliegen gingen in de bamboe en zij zochten alle gierstkorrels. De gierstkorrels, die aan de pooten der vliegen kleefden, brachten naar buiten. Zoo haalde de man al de gierst er uit.

En de man kreeg een huis in den hemel met zijne vrouw. De vrouw werd weer zwanger, de man echter denkt aan zijne beide zonen beneden, die hij lief had. Hij zegt tot den heer van het hemeldorp, dat hij naar zijne beide jongens terugkeeren wil. De heer zegt: „'t Is goed!“ En hij zette een zilveren ladder en de man met de zwangere vrouw, zij daalden naar beneden.

Toen zij weer op Tidore waren afgedaald, kreeg de moeder den vierden zoon. Op zekeren dag voedt zij hen met voedsel; de oudste zit op de punt van een omgevallen boomstam, de tweede op het midden van den omgevallen boomstam, de derde zit op den grond bij de moeder, de vierde zit bij de moeder.

Alzoo werd de oudste zoon, wiens naam was Hasan, radja van Djilolo, omdat hij op het uiteinde van den boomstam zat, ver van de moeder; de tweede werd radja van Batjan, een weinig dichter; de derde werd Radja van Ternate, weer een weinig dichter; en de

vierde, die zijne moeder niet verlaten had, werd heer van Tidore.

Aant. 1. Fuōk. Dit woord beteekent helpen, elkander bijstaan. Ook, z. a. in dezen zin, iets toevoegen.

2. Kēpur. In de armen dragen van kinderen.

3. Djadi. Uit het Mal. overgenomen. Wordt meest gebruikt in den zin: 't Guat, 't gelukt, 't kan wel.

4. Sāsar is verkeerd doen, dwalen. De straf, die men ontvangt wordt ook genoemd: sma sasar (lett. 't verkeerde, de dwaling ontvangen).

5. Sasi. Zweren. Een heel gewone vorm van eedzwering. Op zulke eedzwering, wordt hier gedoeld.

6. Papus. Goederen. Maar ook allerlei dingen, bv. stof, kaboeboeq enz. noemt men papus.

34. Mērāksamana ma Siraimān.

Māmbēuuk di suru: Mērāksamana ma Siraimān. Mērāksamana i mafu, i mām bin nangi samfu, si masi. I pisak, i mbreiu be sup fa i serf si. Insar ōso, i fasma ben bēkaki, bin ani s'ardu sānsun sena. Mērāksamana i d'un sānsun ōso, ma insar ani i jōkēf Mērāksamana ro brawa. Bin siw s'ek be nangi kwar, Mērāksamana, i kin hēsāmfur. Bin, i mariseiu i bur; snar ori i d'ek rape, ma i inkak, i mar. Bape Mērāksamana i d'uu i be rum.

Mērāksamana ma Siraimān, su bur, su pōs in, Koranobini⁽¹⁾ i d'uu bin ani.

Mērāksamana ma Siraimān, su serf, su serf⁽²⁾, bape su sma ba.

Su kein ro awafuri. Su kein, su swarepēn mēkēm minn⁽³⁾ su, bape su mam be bo, su mam snunkaku, i kanes, Mandinuma⁽⁴⁾, ōso ro Koranobini kawāsa bjedi.

Snuu ōrnē i d'inēm, i d'inēm, pipa i bro; i d'au, i d'an nabor kaku.

Koranobini i mēwār⁽⁵⁾ i, i japk i, i pai i ro a widom. Mandinuma, i fukēn faro Mērāksamana su: «Mu serf rosei?» Su j'ōbo: «Ōso i d'un bin!» Mandinuma kōfoinubadir Koranobini i d'un i. Ma su per i, nari i fuōk su.

Mandinuma i d'inēm masēn i bro, si sma nejan, si ra be Koranobini meos bjeda. Mērāksamana su j'ōf⁽⁶⁾, Mandinuma i d'ek Koranobini rumia, i mam bin ani, d'ōbo: Swambri i sia, i serf an». Bin i d'ores, i so Mērāksamana.

Si bur wer ro nejan ani. Koranobini i pisak, i mām bin ani ba,

i jom Mëraksamana sko ro nejān ani. Bape s'ek swan sup seda kwar; Mandinuma i d'au war kām, snēri i bro, Koranobini, i msar.

Mëraksamana i d'un bin be rum bjeda wer. Bape bin i d'ek be nanggi wer, snar aumgunsi, si korājer rungūn bjedi, s'ōbo: si fau snari kawāsa bjedi (?) ba.

Mëraksamana i d'akbur be nanggi, fa i serf bin.

Faja wēsē, imuis N° 33.

34. Mëraksamana en Siraimān.

Er waren twee broeders: Mëraksamana en Siraimān. Mëraksamana droomt, dat hij tien hemelvrouwen zich baden ziet. Hij wordt wakker en gaat naar het bosch om hen te zoeken. Eene oude vrouw toont hem een hoog bord, waarin die vrouwen hare kleedoren bewaren. Mëraksamana haalt een kleed weg en die oude vrouw verbergt Mëraksamana in een kist. Negen vrouwen zijn ten hemel gestegen, Mëraksamana grijpt de tiende vast. De vrouw wil vertrekken omdat de zon al opgegaan is, en ze vreesd te sterven. Maar Mëraksamana neemt haar mee naar huis.

Als Mëraksamana en Siraimān aan 't visschen zijn komt Koranobini en haalt die vrouw weg.

Mëraksamana en Siraimān, ze zoeken, ze zoeken, maar ze vinden haar niet.

Zij gaan onder een boom zitten. Terwijl zij dāār zitten, denken ze, dat de regen op hen valt, maar als ze naar boven kijken, zien ze iemand weenen, n.l. Mandinuma, een van Koranobini's volk.

Die man kan wel een vat leegdrinken en hij eet schrikkelijk veel. Daarom wilde Koranobini hem niet langer hebben en hij bond hem en spijkerde hem in den top van een boom.

Mandinuma vraagt aan Mëraksamana en zijn metgezel: „Wat zoekt gij?“ Ze zeggen: „Iemand heeft eene vrouw weggehaald!“ Mandinuma verraaft, dat Koranobini haar heeft weggehaald. En nu maken ze hem los, want hij zal hen helpen.

Mandinuma drinkt de zee leeg en nu ontstaat een weg om naar het eiland van Koranobini te gaan. Mëraksamana en zijn metgezel verbergen zich, terwijl Mandinuma in het huis van Koranobini klimt; als hij die vrouw ziet, zegt hij: „Uw man is er, hij zoekt u.“ De vrouw staat op, zij volgt Mëraksamana.

Zij vertrekken weer langs dien weg. Als Koranobini wakker wordt en die vrouw niet ziet, achtervolgt hij Mëraksamana en de zijnen op dien weg. Maar als zij het strand van huu land bestijgen,

braakt Maudinuma al het water weer uit, zijn buik leeg en Koranobini verdrinkt.

Mērāksamana brengt de vrouw weer naar zijn huis. Maar de vrouw stijgt weer ten hemel, omdat de jongens haren zoon uitjouden, zeggende: ze kennen de verwanten van zijne moeder niet.

Mērāksamana gaat ook naar den hemel, om de vrouw te zoeken.
 't Overige verhaal, gelijk in N° 33.

Aant. I. Koranobini. De naam beteekent de vrouwen korano. Korano van Kolano.

2. Op blz. 8 van de Spraakk. der Nuf. taal behandelde ik de bet. der w.w., die door herhaling worden gevormd. Ze duiden als: aanu (eten) van an, banban (reinigen) van ban, een voortdurend reinigen aan. Beperkt zich het eten tot sago en het reinigen tot een bord, dan wordt alleen an en ban gebruikt. Zoo duidt in den zin een bij herhaling genoemd w.w., ook een herhaalde, een voortdurende werking aan.

3. Minu. Is mun (treffen) met het ingevoerde pers. vnw. v./d. 3^e pers. i. Zie: Spraakk. der Nuf. taal, blz. 16.

4. Maudinuma (lett. de drinkende man). Het Nuf. woord voor drinken is inēm. Prof. Kern in de »Verhouding van het Mal. tot de Mal. Pol. talen merkt» echter op: inum M.P.

5. Mērvēr. Is weigeren, doch ook, z.a. in dezen zin, iets niet langer willen, iets wegwerpen, wegdoen.

6. Of. Zich zelven verbergen, òkēf iets of iemand anders verbergen.

7. Geen verwanten te hebben is zooveel als slaaf te zijn.

35. Snungubur i sjowēr ikāk.

Naikri suru, su pōs in, su hiser, su mām sra. Bēba i d'ek sra, bape ikāk kōrwēn i ngu⁽¹⁾ wārk sra ro fandu. Rumgun bēba i d'ek sra, i kōfein faro ikāk: »Wa bur, wa dwark awer, j'ek sra rēsēri». Bape ikāk i meōfba. Rumgun i kōfein: »Nēri ja bak mawōn piuper faro au». Bape ikāk i meōfba, i keiu munda. Rumgun, i kōfein wer: Nēri ja bak pānda, i fnoēk mawōn! Bape ikāk i meōfba. Ansōna wer, rumgun i kōfein: »Nēri ja bak sraar jedi faro au!» Ansōna ikāk, i marisein.

Rumgun, i d'ek sra kwar, i sabu.

Ma i kukēr bēkuik, su j'ek wa, ma su wan ikāk, i barek ro wa raundi. Su rama ro rum, sraar si waf rumgun su. Si mām ikāk,

si mkak, si kōfein: «Ikāk, nēri i min kō!» Bape nei bēknik, i marisein, i buk ikāk.

Riani ikāk i d'ek be nei sim bjeda.

Ro isna, ikāk i barēk ro sōp, bape mandira i sasiar rib bjeda, ma i bēsunkaku. Isna i sjowēr wer ro rib.

Māndira ōso, bēba i kuenēf ro pangir ro sim, i kandor saunkaku, suungobor bēbje. I d'or bēknik bjedi, ma su ra ro sim, ma su kōfein faro bēknik, si buk i kaim. Bape nei i meōfba, ma snungobor ani kakō, i kōfein: «Mu meōf aja ba, mu j'amnēf aja, ansōna ja meōf mu ba.

35. De jongeling die zich als slang vermomde.

Twee broeders, die aan het visschen waren, kregen honger en zien een kokosboom.

De groote klimt in den kokosboom, maar een reuzenslang belemmerde hem in zijn klimmen. De oudste jongen, die in den kokosboom klom, zeide tot den slang: «Ga weg, verhinder mij niet, laat mij eerst in den kokosboom klimmen.» Maar de slang wilde niet. De jongen zegt: «Ik zal een witten gong aan u geven.» Maar de slang wilde niet, hij bleef maar. De jongen zegt weer: «Ik zal een geweer, bij den gong geven!» Maar de slang wil niet. Nu zegt de jongen weer: ik zal mijne zuster aan u betalen!» Nu was de slag tevreden.

Als de jongen de kokosnoten geplukt heeft, daalt hij weer af.

En hij met zijn jongere broer, zij stijgen in de prauw en ze bevelen den slang, te gaan liggen in het vóór-gedeelte der prauw. De jongens worden door hunne zusters bij hunne tehuiskomst gewacht. Als ze den slang zien, vreezen ze, zeggende: «De slang zal ons dooden!» Maar het jongste meisje wil wel den slang huwen.

Daarom klimt hij in 't kamertje van het meisje.

Overdag ligt de slang op den grond, maar 's avonds komt hij uit zijn huid en hij is mensch. Als het licht wordt, omhult hij zich weer met het vel.

Op een avond tuurt de oudste door een gaatje in de kamer, — ze is verbaasd een mensch te zien, een schoonen jongeling. Zij roept hare jongere zusters en ze gaan naar de kamer en zij zeggen, dat zij hem allen huwen willen.

Maar het meisje wil niet en die jongeling wil ook niet, hij zegt, «Gij beiden wildet me niet, gij hebt me gespogen, nu wil ik u beiden niet.»

Aant. 1. Mgu. In dit verband is dit woord me niet duidelijk, daar het woord beteekent jong en jongen (baren). Of het nog een andere bet. heeft, weet ik niet. Wark is beletten, belemmeren.

36. Snungobor i sjowër ingömbärarē.

Kēhom ōso, i nei rumgun kükēr nei. Bin, i sma aipa, i buk i faro nai, i kōfein: «Wa fnap i, ma srar hedi kianēs, wa buk rwapim kapidare faro i, bape i d'an rwapim bēba awer. Ma snari, i bur.

Rumgun kapidare i kanēs māngēnem, srar bjedi, i buk rwapim bēba kakō faro i fa i d'an.

Bin, i sibēr wer, i mām aipa krāf munda, i fukē: «Rwapim bēba i sia ro?» Nei i kōfein: «Rumgun kapidare kianēs māngēnem, ja buk rwapim kām faro i.»

Snari i msor, i bur. I bur kwar, rumgun kapidare i pisak, i kanēs kuker snari. Srar bjedi, i kōfein: «Sasār mangunbeda! I msor, au w'an rwapim nakaim ro aipa. Bape, nūri ku serf i.»

Su mam snari weur bjena, su jom i, sōf su mām, snari i rir ro nejan bori sūs⁽¹⁾, mangkōko pēnōr kuker amion.⁽²⁾ Su j'an i bro, su jom snari wer. Snari, i mbrein pōn, sōf i mām suon bēba, suōriso Rēgērēgē, i bas sbari; ma snari, i mbrein ro dōri. Rēgērēgē, i d'orēn i sipēr. Bape snumburaim, na kein ro nasi bjeda kaker.

Rumgun ma nei, su jom bin, su mām Rēgērēgē kakō. Bape nei i kōfein: «W'akmām snun ōrnē, i d'orēn nani kwar, snumburaim bjena na sia ro nasi bjedi kaker. Su bur be rum seda wer.

Nei i fau srar bjedi, sōf i ba. I besnungobor, i mbrein i rama ro mēnu ōso. Snungobor ro mēnu ōrja, si fuāk sātma. Snungobor ani, i d'akfnāk ma ōso, i pōk i ba.⁽³⁾

Warpur wer, i mbrein be mēnu ōrja, si wan mangkōko snun, si muniai si.⁽⁴⁾ Snungobor ani, i kakō, i d'un mangkōko bjedi, mangkōko kapidare kaku. Si mām i, si kējair mangkōko, si kōfein: «nēri i pōkba beri». Bape snungobor ani mangkōko bjedi, i muu mangkōko snun kām ro mēnu ōrja, rjani i sma untang bēba. I pōkba, i bar kumpāng nakam, i bēsewa Tjina i d'un kumpāngua be rum.

Rāso wer, i kōfein faro srandi: «Wa ra be mānsērēn ro mēnu ōrja, w'or ōso ro nei bjedi, ja buk i. Srandi, i mkak, bape snungobor i kōfein: «Wa ra wauērik, ma srandi i ra, bape i ma⁽⁵⁾, i d'orēs bēkwaim. Mānsērēn i mām i, i wan ōso ro kawāsa bjedi, i d'or nei. Ma nei i d'or ōso ro radja nei bjedi be swa⁽⁶⁾ ro srandi

bjedi. Mānsērēn i kōfein : «I bje, bape i frur rum sarāk maro aja rēsēri». Nei i kōfein : «I bje».

Ma snungobor i kōfein wos ōser ma rum sarāk i sia. Ānsōna i mbrein be mānsērēn ro mēnu ōrja, bape i sjowēr mangundi ro ingōmbararē ribja. Ma iriria i d'ōpēr ro nejān be mānsērēn.

Ingōmbararē i barēk ro mānsērēn ani awēk, mānsērēn i d'or nei bēba; i fukēn i : «Wa marisein, wa buk?» Nei bēba i d'aninef i, d'ōbo : «Ja buk iuke?» Nei fando, i kakō i mēwēr. Radja i d'or nei bēknik, i kōfein : «Au, wa buk ingōmbararē?» Ma i kōfein : «Ja marisein!»

Iriria ingōmbararē i d'ēnef ro nei bēknik sim bjeda. Isna i sjowēr i ro ingōmbararē ribja, ma i barēk ro sōp, bape māndira i sasiar ma i kein kukēr bin.

Bēba, su pangaken (?) ārsen ro bēknik seda sim bjeda fa si mām wārē ingōmbararē kukēr naik sedi. Su mau snungobor bēhji, su kāndor ma su marisein su buk i, ma su msor bēknik, snar i buk robēau ro obēk munda, bape bēknik, i kōfein : «Wa mau, i rariria kwar».

Su marisein, su buk snungobor ani, bape i mēwēr. Ānsōna bēba, su msor i, su marisein, su mun i. Rjani su frur robēau faro i, ma su papiar rēt posom. Bin i d'an robēan rēsēri — kōfein faro swari : «W'an robēan ōrnē awer, su papiar rēt posom». Rāso wer, bēba, su frur robēan, su pāpiar rātjōng. (a) Bin i d'an rēsēri, i kōfein faro snun : «W'an awer, su pāpiar rātjōng».

Ānsōna, suun i kōfein : «Ku bur, rās ōso su mun ajake, an ke!»

Ma kapāl, i rama, i d'nu su be snun rum bjeda. Srandi, i waf su, ma snun, i kōfein : «Wa farbukbe?» I kōfein : «Roba, ja meōfba, ja kein so au munda!»

36. De Jongeling, die zich als bruijvisch vermomde.

Eene weduwe had een zoon en eene dochter. De vrouw vond een krab, die zij aan het meisje gaf, zeggende : «Kook die en als uw broer huilt, geef hem dan den kleinen vinger, maar hij mag den grooten vinger niet eten. En de moeder vertrok.

De kleine jongen huilt zoo, dat zijne zuster den grooten vinger ook aan hem te eten geeft.

Toen de vrouw weer terugkeerde, zag ze het lichaam van de krab slechts en ze vraagt : «Waar is de groote vinger?» Het meisje zegt : «De kleine jongen huilde zoo, dat ik hem al de vingers gaf».

De moeder werd boos. Toen ze weg was, werd de kleine jongen

wakker en weent om zijne moeder. Haar broeder zegt: „Je eigen schuld! Ze werd boos, omdat je al de vingers van de krab hebt opgegeten, maar we zullen haar zoeken“.

Als ze de voetsporen van hunne moeder zien, achtervolgden zij haar, tot zij zien, dat de moeder op den weg gelegd had melk, kippe-eieren en mandjes rijst. Na gegeten te hebben, achtervolgen zij de moeder weer. De moeder loopt vooruit, tot ze eenen grooten man ziet, wiens naam was Rëgërëgë, die zijnen mond opendeed; en de moeder liep er in. Rëgërëgë slikte haar geheel in; En de haren blijven nog tusschen zijne tanden.

De jongen en het meisje, die de vrouw achtervolgden, zien Rëgërëgë ook. Maar het meisje zegt: „Zie dien man, hij heeft moeder ingeslikt, hare haren zijn nog tusschen zijne tanden.“ Zij keeren weer naar hun huis.

Het meisje voedt haren broeder, tot hij groot is. Jongeling geworden, gaat hij eens wandelen en komt in een dorp. De jongelingen uit dat dorp spelen bal. Die jongeling speelt mee en niet één, die tegen hem opkon.

Later weer gaat hij naar dat dorp. Nu houden ze hanengevechten. Die jongeling had ook zijn haan meegebracht, een zeer kleinen haan. Als ze dien zien, schimpen ze op den haan, zeggende: „hij zal zeker niet overwinnen“. Maar de haan van dien jongeling doodt al de hanen van dat dorp, dat gaf hem groote winst. Hij kon al het geld niet dragen en huurde daarom een Chinees, die het geld naar huis bracht.

Op zekeren dag zegt hij tot zijne zuster: „Ga naar den heer van dat dorp, vraag ééne zijner meisjes, dat ik haar huw“. De zuster is bang, maar de jongeling zegt: „Ga maar!“ En de zuster gaat, maar zij is verlegen, ze staat van verre. Als de heer haar opmerkt, zendt hij een van zijn volk, om het meisje te roepen. En het meisje vraagt een van de meisjes van den koning tot vrouw voor haren broeder. De heer zegt: „'t Is goed, maar hij moet eerst een zilveren huis voor mij maken“. Het meisje zegt: 't Is goed!“

En de jongeling spreekt één woord en het zilveren huis is er. Nu gaat hij naar den heer van dat dorp, maar hij vermomt zich zelve in het vel van een bruinvisch. En zoo vermomd springt hij op den weg naar den heer.

De bruinvisch ligt aan den trap van dien heer. Die heer roept zijne oudste dochter; en vraagt haar: „Wilt gij hem huwen?“ Het oudste meisje spuwt hem, zeggende: „Zou ik een visch huwen?“

Het middelste meisje wil hem ook niet hebben. De koning roept zijne jongste dochter, zeggende: „Hawt gij den bruinvisch?“ En zij zegt: „Ik wil!“

Alzoo slaapt de bruinvisch in het kamertje van de jongste dochter. Overdag vermoont hij zich in het bruinvissche-vel en hij ligt op den grond, maar 's avonds komt hij er uit en blijft bij de vrouw.

De twee ouderen maken een opening in den wand van het kamertje hunner jongere zuster om te letten op de bruinvisch met hunne zuster. Als ze een schoonen jongeling zien, zijn ze verbaasd en ze willen allen hem huwen en ze zijn boos op de jongere, omdat ze eten geeft in een klapperdop, maar de jongste zegt: „Zie maar, hij is zóó“ (dat is zóó zijne gewoonte).

Zij willen dien jongeling huwen, maar hij wil niet. Nu zijn de ouderen boos op hem en willen hem dooden. Daarom maken ze eten voor hem en ze vermengen het met naaldepunten. De vrouw eet het eten eerst en zegt dan tot haren man: „Eet dit eten niet, ze hebben er naaldepunten doorgemeugd.“ Op een anderen dag hebben de ouderen eten gemaakt en hebben er vergift in gemengd. De vrouw eet eerst en zegt dan tot den man: „Eet niet, zij hebben er vergift doorgemeugd.“

Nu zei de man: „Wij gaan heen, op een dag zullen ze mij of u dooden!“

En een schip komt, dat hen beiden naar hun huis brengt. De zuster wacht op hen en de man zegt: „Zijt ge niet getrouwd?“ Zij zei: „Nee, ik wil niet, ik blijf slechts bij u!“

Aant. 1. Sus. Melk, n.l. van haar zelve.

2. Amiin. Reeds vroeger is opmerkt, dat dit zoowel kan beteekenen djamboe-vrucht als kētoepata.

3. Ōso i pōk i ba. Pok is kunnen en ook krachtig zijn. Ōso i pōk i ba. Niet één is zoo krachtig als hij. Niemand kan hem aan.

4. Hanegevechten kennen de Papoen's niet. Uit het vermelden van hanegevechten en uit nog meer in dit verhaal, blijkt, dat het overgenomen is.

5. Ala. Verlegen, beschroomd.

6. Swa. Echtgenoot. Doorgaans hoort men swa-ri. Waarschijnlijk is ri echter een soort bep. lidw. en beduidt swari de man of de vrouw.

7. Pāngakēn. Eene opening maken om door te kijken. Pangir

is opening, gaatje. Hoe de wijze van afleiding is, weet ik niet.

S. Ratjōng. De Nufooren hebben een eigen woord voor vergif, n.l. marmur. Onder ratjōng wordt 't meest verstaan 't rattenkruid, dat noodig is bij 't opzetten der vogels, 't voornaamste handels-artikel der Nufooren.

37. Inkonkuburi. (1)

Māmbēnaik, bēba, bēkanik, su snōsna: Sēramanirai,

Su nai srar ōser.

Ōrja (2), Sēramanirai i wan standi, d'ōbo: „Wa kēruk jar (3), fa ja kur saurir“. Rēsēri standi kōfein: „Aja kēruk jar fa wa kur saurir, w'ajujēn Inkonkuburi ro Sorēndiwēri, wa buk i fa ja bēnai refōbini“. „Wa kēruk wauērik, j'un ke, roba ke!“, Sēramanirai i kōfein.

Saurir, i d'ajujēn fa i d'un bin, standi i kōfein ani ro Sorēndiwēri.

I d'ajujēn, snou ro Sorēndiwēri s'ōbo: „Wa roriso?“ I kōfein: „J'un Inkonkuburi.“ (I sma kubur, bin, i d'enēf ro dōri). I d'un i bur, bin wēsē d'ōbo: „Aja Inkonkuburi, ōrnē roiam wauērik!“ Sēramanirai i san kubur ro wa dōri ma i d'un bin bēsrer ani ma i buk i.

Bin ōrnē, snōriso Indowawērik.

Ōrja i buk Indowawērik, i d'un be rum, kukēr kubur, Inkonkuburi i sia ro dōri.

Rēsēri Sēramanirai kawāsa bjedi s'om diaf. Si bor-bur rumān, Inkonkuburi i sasiar fa i d'an robēan, i masi, snumburaim bjena brawēn, bape i kwaim kaku imnis njonja.

Rēsēri, wam i sjo. I swar wamia, d'ōbo: „Wam i sjo ro nani, mami sup subeda, su fauba, su j'ōbo: „Ja ramaja, buk snon. Bape roba, ja kon wauērik, ja buk snōnoba“.

Mānsar ōso, i mbrēin napōkba, i so kawāsa ba, s'om diaf, i kein ro rum. I mānāf ōso i d'awēs, i d'orēs, i mām Inkonkuburi. I mam bin, mānsar i kōfein: „Bin insērēn kaku (2) is ōrnē. Sēramanirai i d'un Indowawērik, bape Inkonkuburi is ōrnē.“

Mānsar i d'ōf wer, Inkonkuburi i sjan ro kuburia dōri.

Māndira Sēramanirai kawāsa bjedi, si mgir, mānsar ani i d'or Sēramanirai: „W'un sambako ma j'akan.“ Sēramanirai i kōfein: „Ras inē mānsar i d'or aja, i sma rosei?“ Indowawērik i swarepēn rape: „Mansar i kōfein ro Inkonkuburi!“

Inkonkuburi, i masi i ris snumburaim, ōso i sapi. Inkonkuburi i sjan kubur bjeda, mānsar i d'un fasau. Mānsar i fasua fero

Sëramanirai, d'öbo: «Snumburaim Inkonkuburi is örnë. Inkonkuburi kaku i sis ro kubur dëri — wa buk Indowawërik, i srer au kwar.»

Sëramanirai d'öbo: «Kaku, neri mësër ja bur angar be sup, ja bur ma wer, j'öf ro wain dëri arën, ja mäm i sasiar wer.»

I d'öf arkök kaku, i d'awësba, i keia fasia.

Arkök kaku. Inkonkuburi i sasiar wer, i d'an robëan, i masi, i mbrein jar rumia, i d'awës, i köfein: «Wamia, wa sjow nani, mami sup subeda», imnis räsowinda.

Rësëri Sëramanirai i d'öpër, i kin Inkonkuburi ro rwasi, d'öbo: «Wa jökël au ro kuburia dëri.» Bin i köfein: «W'un aja, rësëri wa buk Indowawërik.»

Sëramanirai d'öbo: «I bjo kwar, ja mëwër i rape, ja buk au wanërik.»

Mändira kawäsa Sëramanirai bjedi, si mgir ro rum, si mäm Inkonkuburi. Sëramanirai sandi i marisein d'öbo: «Rëfiobin kaku jedi is örnë.» I forepën i, i sjum i, i buk robëfa, sämfar, saräk faro refiobin bjedi, i jau Indowawërik.

37. Inkonkuburi.

Er waren twee broeders, zij heeten: Sëramanirai en?

Ze hadden ééne zuster.

Sëramanirai beval zijne zuster, zeggende: «Snijd pandanusbladeren, opdat ik een zeil make.» En toen zei de zuster: «Ik snijd pandanusbladeren, opdat ge een zeil zondt naaien, om te zeilen naar Inkonkuburi te Sorëndiwëri; huw haar, opdat ik hebbe eene schoon-zuster.» «Snijdt gij maar, misschien haal ik haar, misschien niet!» zei Sëramanirai.

Het zeil zeilde om de vrouw te halen door de zuster bedoeld, te Sorëndiwëri.

Als hij komt aanzeilen, vragen de mannen van Sorëndiwëri zeggende: «Waar gaat ge heen?» Hij zeide: «Ik haal Inkonkuburi» (De vrouw had een tritonschelp, waarin ze sliep). Als hij die schelp weghaalt, zegt eene andere vrouw: «Ik ben Inkonkuburi, dat is een gewone schelp!» Sëramanirai wierp toen de tritonschelp in de prauw en hij neemt die leugenaarster mee en huwt haar.

Deze vrouw heette Indowawërik.

Alzoo neemt hij Indowawërik, die hij heeft gehuwd, mee naar huis met de tritonschelp, waarin Inkonkuburi is.

En toen ging het volk van Sëramanirai een tuin ontgiennen. Toen ze het huis verlaten hadden, komt Inkonkuburi er uit om te eten

en te baden; hare haren zijn als goud, maar zeer lang z.a. eene njouja.

En toen begon de wind zachtjes te waaien. Ze hield van den wind, ze zegt: »Wind, die in het land van mijne moeder en mijnen vader waait, zij weten van niets; zij zeggen, dat ik gekomen ben en een man heb gehuwd. Maar neen, ik zit zoo maar, ik heb geen man gehuwd.»

Een grijsaard, die niet loopen kon, was niet met het volk meegestaan, dat een tuin ontginde, hij was thuis gebleven. Toen hij iemand hoorde spreken, staat hij op en ziet Inkonkuburi. Als hij eene vrouw ziet, zegt de grijsaard: Dat is een echte vrije vrouw. Sëramanirai heeft Indowawerik meegebracht, maar dat is Inkonkuburi».

De grijsaard verborg zich weer en Inkonkuburi trok zich weer in de tritonschelp terug.

Als het volk van Sëramanirai uit het bosch thuisgekomen is, roept die grijsaard tot Sëramanirai: »Breng tabak en ik zal meeën.» Sëramanirai zegt: »Wat heeft de oude vandaag, dat hij mij roept?» Indowawerik denkt al: »Die grijsaard spreekt van Inkonkuburi!»

Toen Inkonkuburi baadde, had ze de haren gekamd — en één haar was gevallen. Toen Inkonkuburi in hare schelp was gegaan, haalde de oude man dit spoedig. De oude man toonde het aan Sëramanirai, zeggende: »Dit is een haar van Inkonkuburi. De echte Inkonkuburi is in de schelp — gij hebt Indowawerik gehuwd, zij heeft u belogen.»

Sëramanirai zegt: »Juist, wacht, morgen zal ik doen of ik naar het bosch ga, dan kom ik weer terug, en verberg mij in het zoldertje van de prauw, dan zie ik haar als ze er weer uit komt.

Hij verbergt zich tot den middag en spreekt niet, hij bleef stil zitten.

Op den middag, komt Inkonkuburi naar buiten, ze eet voedsel, ze haadt, ze loopt om het huis, ze spreekt, zeggende: »Wind, gij waait in het land van mijn vader en mijne moeder.» enz. gelijk gisteren.

En toen springt Sëramanirai op, hij grijpt Inkonkuburi bij de hand zeggende: »Waarom verbergt gij u in de schelp». De vrouw zegt: »Waarom haalt ge mij en waarom huwt ge dan Indowawerik».

Sëramanirai zegt: 't Is uit, ik wil haar niet meer, ik huw u maar.

's Avonds komt het volk van Sëramanirai uit het bosch in huis en zij zien Inkonkuburi. De zuster van Sëramanirai is blij, ze zegt:

„Dit is mijne echte schoonzuster“. Ze omhelst haar, ze kust haar, ze geeft een oorring, een schelpen armband, een zilveren arming aan hare schoonzuster en ze jaagt Indowawerik weg.

Aant. 1. Inkonkuburi. In (im voor b.) is de aanduiding van den vrouwelijken vorm tegenover mān, (mam voor b) den vorm van het mann., z.a. insar (oude vrouw), mānsar (grijsaard), imbaniori (schoonmoeder), mambaniori (schoonvader). Kon, neven-vorm van kein, zitten, vertoeven, verblijven. Kubur, tritonschelp, dus de vrouw, die verblijf hield in de tritonschelp.

2. Ōrja. Dat in tegenstelling van ōrnē, dit. Menigmaal echter komt het ook voor aan het begin van een zin, zonder eene bepaalde bet. Zooveel als het Mal. bagitu.

3. Jar. Een pandanus-soort, welks bladeren, aan elkander genaaid, zich goed leenen tot matten en ook tot zeil.

4. Kur. 't Samenvoegen der pandanusbladeren, 't aaneenrijgen.

5. Insērēn kaku. Insērēn, vrije vrouw tegenover mānsērēn heer, vrije. Kaku, echt. De Nufooren onderscheiden hunne standen naar de afkomst van vrijen en slaven. Iemand, onder wien's voorouders geen slaaf is aan te wijzen, heet insērēn, of mānsērēn kaku, of ook wel: in zijn (haar) bloed is geen druppel lood, 't is louter zilver (of goud). Het water, waarmee een slaaf gedoopt wordt, die tot kind wordt aangenomen heet men ook zilver- of goud-water. 't Gebeurt wel, dat derde of vierde zoons van vrij-geboren om de hooge bruidsschat zich moeten vergenoegen met eene slavin, die hun aangewezen wordt. De kinderen uit zoo'n huwelijk gelden niet als insērēn of mānsērēn kaku.

38. (1) Aburēi.

Rumgun, si kfo in, si mān nāsēm (2) karifjom bōn, i piar i da. Si serf knām bjeda, Si mān knām, rumgun mēngābo i d'ek bēpōn. Rumgun wēsē, si msor mēngābo, si prer i. Mēngābo (1), i snērī sām i d'or Aburēi, bēnai ro nāsēm: „Aburēi, d'eko d'ekē d'eko!“ (1) Aburēi i kar wa, i mnāfba, bape swari d'ōbo: „Aburēi, s'or au!“ Aburēi, i mbrein be knām, bape i mān romawasi maroba, s'ōf ro nāsēm ruri; mēngābo i d'ōf ro kāngōmbe. (1)

Aburēi i mān rumgun ōsoba, i bur. Mēngābo i d'or wer: „Aburēi d'eko d'ekē d'eko!“

Iriria bēkiōr, i sma mēngābo ro kāngōmbe. Mēngābo i d'ap rumgun si snōsna. Aburēi, i mān si, i for si kām, i d'āfēn si

kām ro rōnan^(*) bēba kaku, ma i bur fa i serf antais, i kun si. Bape rumgun, si frur pāngir ro rōnan kukēr mēngabo ani, ino bjeda.

Su bur, si kapu ro rōnan dōri, rōnan i fo, rēsērī si frar, ma s'ek kinēmknām.^(†) Aburēi, i fauba si bur kwar, i so mēnōf bjeda be rōnan. Bape rumgun ōsoba, kapu seda munda. I serf si wer, i mām si ro kinēmknām. I meōf, i perēm knām kukēr si. Aburēi i perēm ro muu wēsē, kāpānānir i reb kukēr kaprendi, ai, i sipēr wer, ma i kōfein: «Rebērebē a i kuk!» Aburēi i mām kāpānānir, i kēruk kaprendi, ānsōna kuān, i kar. Aburēi, i kōfein: «Karakari, kiur i kar.»⁽⁸⁾

Knām, i sāpi kukēr rumgunsi fauām wai Aburēi, i kar ani, ma rumgunsi s'ek wa bēri ma si borēs.

Aburēi, i pas kum bjena kām, i pām na ma i so rumgun wa seda kukēr jāfēn. Jāfēn i kiur wa ma i sjob wa. Bape rumgun s'un maujowi, i kēin ro ādi. Ma maujowi i d'ark abra kum i muk. Aburēi i pām fasau wer, ma i so wer, bape maujowi i d'ark wer. Iria isōf abra i bro, ma rumgun, si bur be rum scua.

38. Aburēi.

Eenige jongens, die aan het visch schieten waren, zagen de vrucht van een djamboe drijven. Ze zochten den boom. Als ze den boom zien, klimt een jongen met bobento het eerst er in. De andere jongens werden boos op den jongen met bobento en slaan hem. De bobento-lijder wordt boos en roept Aburēi, den eigenaar van den djamboeboom: «Aburēi, klimmen, klimmen!» Aburēi, die eene prauw maakt, hoort niets, maar zijne vrouw zegt: «Aburēi, ze roepen je!» Aburēi loopt naar den boom, maar hij ziet de jongens niet, want ze hebben zich in den top verborgen, de bobento-lijder verborg zich in een groote schelp.

Aburēi, die geen enkelen jongen ziet, gaat heen. De bobento-lijder roept weer: «Aburēi, klimmen, klimmen!»

Zoo geschiedt het drie malen, en nu vindt hij den bobentolijder en de schelp. De bobentolijder noemde de namen der jongens. Aburēi, die hen ziet, vangt hen allen en stopt hen allen in een zeer groote ronan, en hij gaat heen om brandhout te zoeken, om hen te roosteren. Maar de jongens maken een gat in de ronan, met het mes van den bobento-lijder.

Terwijl ze heen gaan, doen ze hunne behoefte in de ronan, de ronan vol en dan vluchten ze en klimmen in een kinēmboom. Aburēi die niet weet dat ze gevlucht zijn, werpt zijn speer naar

de roman. Maar geen enkele jongen is er, hun str... alleen. Hij zoekt hen weer en vindt hen in den kinemboom. Hij wil den boom omhakken met hen allen er in. Als Aburēi aan den anderen kant wil gaan hakken, likt een hagedis met zijn tong den boom weer heel en zegt: „Likken, likken het afgeknabbeld hout.“ Aburēi de hagedis ziende, snijdt de tong door, nu breekt de stam. Aburēi zegt: „Hakken, hakken, hij breekt.“

De boom, met de jongens, valt dichtbij de prauw, die Aburēi aan 't hakken is, en de jongens klimmen spoedig in de prauw en ze roeien weg.

Aburēi trekt al zijne lichaamsharen uit, hij knoopt ze aan elkander vast en hij werpt de prauw der jongens met zijn harpoen. De harpoen treft de prauw en hij trok de prauw. Maar de jongens hadden een papegaai meegenomen, die op den uitlegger zat. En de papegaai bijt in het harentouw, zoodat het breekt. Aburēi knoopt het weer spoedig aaneen, en de papegaai bijt er weer in. Dat gebeurt tot het touw op is en de jongens gaan weer naar hunne huizen.

Aant. 1. De meeste vertellingen hebben haren eigenaar of eigenares, die het alleen mogen verhalen, naar wie men verwijst, indien men een of ander verhaal nog eens zou willen hooren. Het verhaal van Aburēi is algemeen bekend, en wordt algemeen verteld.

2. Nāsēm op Nieuw-Guinea komen vele djamboe-soorten voor. De nāsēm is de z.g.n. djambu-ajer, die ook alweer in grooter of kleiner soort onderscheiden wordt. De nāsēm karifjom is de grootere soort.

3. Mēngāho, kinderen of volwassenen, behebt met eene of andere ziekte, worden dikwijls met den naam hunner ziekte genoemd.

4. Ek is klimmen. In verhalen, waarin uitroepen voorkomen, en ook in versjes worden de w. w. wel verlengd.

5. Kāngombe. Groote schelp, die dichtslaat als een oesterschelp.

6. Ronau. Een vat, gemaakt van boombast, die van den stam wordt losgemaakt. De bast heeft den vorm van den boom behouden en de uiteinden worden alleen bevestigd, en een bodem er aan gemaakt.

7. De kinēm is een hooge, dikke boom.

8. Kar is omhakken, doen breken en breken, omvallen van boom.

Si kar ai. Ze hakken een boom. Kuam i kar. De boom is gebroken.

39. Badasināng.

Ro mēnu ōso, snun i kēin, snōriso Badasinang. Snun ōrnē i sma rwa ōser, kua ōser, mga ōser, we ōser, imnis si kes i.

Ras ōso, si rib djarāk (¹) ro kajēn. Ōso, i rib djarāk kukēr snau suru, wēsē kukēr snau kiōr, wēsē wer snau fiāk, bape Badasināng i rib djarāk kukēr snau di war.

Mananur ro mēno i mām djarāk, si rib ro kajēn, i fukēn: «Mundiri i rib djarāk kukēr snau di war?» Si kōfein: «Ōrnē Badasināng djarāk bjedi. Mananur i wau Badasināng, d'ōbo: «Wa mbrēin, wa serf djarāk kukēr snau di war.»

Badasināng i mbrēin. Ro mēnu, i rama bēpōn, si mam i, si mkak, si kōfein: «Badasināng, si kōfein ani, i serf rosei?» Mananur ro mēnu ōrja, i kōfein: «Mgo mkak awer, — ko fukēn, i marisein rosei.» Ma Badasināng i fukēn: «Djarāk kukēr snau di war is ōrjake?» S'ōbo: «Roba, snau kiōr kada i sia, snau fiāk i isia, bape snau di war, ko sma ba.

Badasināng i d'enēf ōrwa, ma isna, i bur wer, i serf djarāk kukēr snau di war ro mēnu bēsuru. Ōrwa kakō, si mkak i, bape mananur i kōfein wer: «Mgo mkak rosei, ko fukēn, i serf rosei. Ma Badasināng, i kōfein wer: «Ja serf djarāk kukēr snau di war. Ōrwa, si kōfein wer: «Djarāk kukēr snau di kiōr i sia, kukēr snau di fiāk i sia, bape kukēr snau di war ko sma ba.

Iriria i serf ro mēnu kām, isōf i rama ro mēnu napembēr.

Ōrwa si kōfein: «Djarāk kukēr snau di war i sia, kukēr samfur i sia, kukēr samfur di suru i sia. Mangundau!»

I fukēn djarāk kukēr snau di war.

Mandira si fan djarāk, si fes djarāk kukēr snau di war. ma isna Badasināng i d'ek djarāk bjedi, ma i tir gomōra (²) suru ro shari. I marisein djarāk i mbrēin be rwa sar, Badasināng i sjob ro gomōra rwa sar: be rwa kaku, i sjob gomōra ro rwa kaku. Ma iriria i d'un djarāk kukēr snau di war be mēnu bjeda. Mananur ro mēnu, i mām i, i marisein i, i sandik i.

39. Badasināng.

In een dorp woonde een man, wiens naam was Badasināng. Die man had één arm, één oor, één oog, één been, alsof men hem gespleten had.

Op een dag teekenden zij paarden in het zand. Één teekende een paard met twee hoornen, een ander met drie hoornen, een

ander weer met vier hoornen, maar Badasināng teekende er een met acht hoornen.

De hoofdman van dat dorp, ziende de paarden, die ze in het zand hadden geteekend, vraagt, wie dat paard met acht hoornen geteekend heeft. Ze zeggen: „Dat is het paard van Badasināng.“ De hoofdman beveelt Badasināng, zeggende: „Ga, zoek een paard met acht hoornen“.

Badasināng gaat. In het dorp, waar hij het eerst komt, zijn ze bang, als ze hem zien, ze zeggen: „Dat is Badasināng, van wien men zooveel spreekt, wat zoekt hij?“ De hoofdman van dat dorp zegt: „Vreest niet, — we vragen, wat hij wil“. En Badasināng vraagt: „Is daar een paard met acht hoornen?“ Ze zeggen: „Nee, een met drie hoornen, die is er wel; met vier hoornen is er ook, maar met acht hoornen hebben we niet.“

Badasināng slaapt daar en toen het licht werd, ging hij heen, om een paard met acht hoornen te zoeken in het tweede dorp. Daar zijn ze ook bang voor hem, maar de hoofdman zegt weer: „Wat vreest gij, wij zullen vragen, wat hij zoekt“. En Badasināng zegt weer: „Ik zoek een paard met acht hoornen.“ Daar zeggen ze weer: „Een paard met drie hoornen is er, met vier hoornen is er, maar met acht hoornen hebben we niet.“

Zoo zoekt hij in alle dorpen, tot hij komt in het uiterste dorp. Daar zeggen ze: „Een paard met acht hoornen is er, met tien hoornen is er, met twintig hoornen is er. Ge moet 't zelf weten!“

Hij vraagt een paard met acht hoornen. Als ze 's avonds de paarden voeren, binden ze er een vast met acht hoornen en toen het licht werd, besteeg Badasināng zijn paard en hij legt twee haken in den bek. Als hij wil, dat het paard naar links loopt, trekt Badasināng aan den linkerhaak; naar rechts, dan trekt hij aan den rechterhaak. En zoo brengt hij het paard met acht hoornen naar zijn dorp. De hoofdman van dat dorp hem ziende, is tevreden over hem en prijst hem.

Aant. 1. Djarak. Paard. De Clercq teekent omtrent dit woord aan: „Djarak, paard. Misschien is dit woord overgenomen uit het Jav. of Mak., daar op geen der Tern. eilanden paarden voorkomen, behalve de enkelen, door Europeanen of Chineezen ingevoerd.“ (Bijdr. tot de kennis der residentie Ternate, blz. 263).

2. Gomūra. Dik koperdraad. Doch ook wat van koperdraad is gemaakt, in dit geval haken.

40. Tā bai.

I d'or faro mānsērēn bjedi. Mānsērēn bjedi, i baba. Insērēn bjedi d'obo: „Tabai, wa pos in fa j'au.“ Rēsēri Tabai i kōfein: „Bape sarferba, ja sma sarferba!“ Bin, i kōfein wer: „Rēsēri? Ko sma sārferba, ko bērariso?“ Tabai kōfein: „Ku fes kum kubena faro sarfer.“ I wan⁽¹⁾ bin ani, i pas kum, fa ma i duf, bin i mēwēr, d'obo: „Ja duf, ja mēwēr, ku pōs in ba, ku bur be rum.“

Ānsōna insērēn kōfein wer: „W'or bin ro ai bēkwar kobeda (mes)⁽²⁾ fa mānsērēn bedi i buk. Rēsēri rās rās Tabai, i d'un āta⁽³⁾, robēan faro bin ani. I buk fa i bro, insērēn i kōfein: „I bje kwar, Tabai, ko buk robēan i bor kwar, wa fron nejan be ai bēkwar ani, fa ko j'un mānsērēn kobedi faro binia. Wa fukēn ai bēkwar rēsēri.“

I fron nejan di suru. Nejan bjeda, i fanam, nejan faro insērēn bjedi kuker kawāsa i kwaim kaku.

Ōrja rās, si mbreīn fa si jaker⁽⁴⁾ romgunia faro binia, si kōfein: „Tabai, wa ra pōn!“ Bape Tabai i mēwēr, d'obo: „Ja sjuif, ja duf, krāf, i duf māngēnēm. Mgo j'un mānsērēn jedi faro binia, j'arēm⁽⁵⁾ imuis kwar.“ Tabai i mēwēr — kawāsa si bur. Si hor bur swan, Tabai i d'opēr fasau, i masi fasau i mbrein nejan bjeda ma i d'ek aruri.

Kawāsa, si mbrein fa awafuri, imam⁽⁶⁾ i fukēn: „Aja ijonagē?⁽⁷⁾

Tabai karēm: Ijo Taba!“⁽⁸⁾

(I kōfein: „I buk bin bur mānsērēn bjedi).“

Kawāsa si kändor, s'ōbo: „Ai d'ōbo: „Bin i buk Tabai. Imam i fukēn wer. Tabai d'or wer: „Ijo Taba!“

Kawāsa si bur. Tabai i sabu fasau, i siber nejan kwaimba be rum. I barēk wer ro pāfēn, kawāsa s'ek rumia, s'ōbo: „Taba, ai i kōfein: „Au, wa buk bin ōrja, mānsērēn bedi awer. Tabai d'ōbo: „Aja womēn bjeba⁽⁹⁾, ja buk insērēn ba, mānsērēn jedi, i buk i. S'ōbo: „Roba, a i d'ap au kwar, wa masi, ko j'un au faro binia. Taba i marares i, i masi, i famangor i, i rjīm⁽¹⁰⁾ mani ro snumburaim, i sfu⁽¹¹⁾ krāf bjeda, s'un i faro bin. Bape bin, i mām Taba, i mēwēr, d'obo: „Womēn ja mēwēr.“ Iriria, su sma i ba kaim. Taba, i sma ba, mānsērēn bjedi, i sma ba.

40. Tā bai, die eene vrouw ging zoeken voor zijn meester, die nog klein was.

Zijne meesteres zeide: „Tā bai, vang visch, opdat ik eet“. En

toen zei Tābai: „Maar er is geen vischlijn, ik heb geen vischlijn!“ De vrouw zei weer: „Wat dan?“ „Wat moeten we dan als we geen vischlijn hebben?“

Tābai zegt: „Dan binden we onze lichaamsharen tot een vischlijn!“ Hij liet de vrouw hare lichaamsharen uittrekken, maar het deed pijn, daarom wilde de vrouw niet, ze zeide: „Ik heb pijn, ik wil niet, dan vangen we maar geen visch, dan gaan we naar huis.“

Nu zegt de meesteres weer: „Vraag een vrouw aan onzen ouden boom (mes), opdat uw heer ze huwe. En toen brengt Tābai iederen dag goederen en eten aan die vrouw. Toen hij (alles) weg gebracht had, zegt de meesteres: „'t Is goed, Tābai, wij hebben al veel eten gegeven, ga nu een weg wieden naar dien ouden boom, opdat we onzen heer tot zijne vrouw brengen. Vraag 't eerst aan den ouden boom.“

Hij wiede twee wegen. Eén weg, de zijne, was zeer kort, de weg voor zijne meesteres en haar volk zeer lang.

Daarna op den dag, dat zij zouden gaan om den jongen tot de vrouw te brengen, zeiden ze: „Tābai, ga vooruit!“ Maar Tābai wilde niet, hij zei: „Ik ben koud, ik ben ziek, mijn lichaam doet te veel pijn. Brengt gij mijnen heer tot de vrouw, ik heb genoeg bruidschat gebracht.“ Als Tābai blijft weigeren, gaan de menschen weg. Zij hebben nauwelijks 't strand verlaten of Tābai springt snel op en baadt zich gauw; dan loopt hij langs zijn weg en klimt in den top van den boom.

Het volk loopt onder den boom, de priester vraagt: „Aja ijonagē?“

Tābai antwoordt: „Ijo Tābai!“

(Hij zei: dat hij de vrouw, die voor zijnen heer bestemd was trouwen moest).

Het volk was verbaasd; ze zeiden: „De boom zegt: „De vrouw trouwt met Tābai“. De priester vraagt weer. Tābai roept weer: „Ijo Tābai!“

Het volk gaat heen. Tābai daalt spoedig van den boom af en langs den korten weg terug naar huis. Hij ligt weer in de asch, als het volk in huis klimt. Ze zeggen: „Tābai, de boom zegt: „Gij moet die vrouw huwen, uw heer niet.“ Tābai zegt: „Ik ben een slechte slaaf, ik heb geen vrije vrouw, mijn heer moet haar huwen.“ Ze zeggen: „Nee, de boom heeft jou genoemd, baadt je, we brengen je naar de vrouw!“

Tābai is trotsch, hij baadt en hij versiert zich; hij doet olie op zijn haar en smeert zijn lichaam met olie. Daarna brengen ze hem naar de vrouw.

Maar de vrouw, als ze Tabai ziet, weigert ze en zegt: «Een slaaf wil ik niet. Alzoo, kregen ze geen van beiden haar. Tabai kreeg haar niet en zijn heer kreeg haar ook niet.

Aant. 1. Wan. Zenden, Sturen. Ook bevelen, gelasten, iets opdragen, iets laten doen.

2. Mes. Een hooge boom met boven den grond aanvangende wortels, die als 't ware den boom stutten, door zijn voetpunt breeder te maken. De vruchtjes zijn eetbaar, een harde schil en zacht, grijs vleesch om de kern. Smaak gelijk de ramboetan.

3. Als de verloving er door is, die door de wederzijdsche familieleden wordt in orde gebracht, dan begint het betalen van de bruidschat en de familie van den bruidegom laat ook visch en ander voedsel aan de bruid brengen. Gaat de verloving niet door, dan wordt dit voedsel tot den laatsten korrel in rekening gebracht bij de familie van het meisje.

4. Jakër rumgun. Den jongen tot zijne bruid brengen. Doorgaans wordt het meisje tot haren bruidegom gebracht. Gedurende de verloving, die jaren duren kan, mogen bruid en bruidegom elkaar niet zien. Is de huwelijkschat betaald, dan wordt het meisje meer of minder feestelijk naar het huis van den bruidegom gebracht.

5. Arēm. Het brengen van bruidschat gedurende den verlovingstijd.

6. Imam. Priester. De Papoesche eredienst kent geen priesters. Uit het optreden van den priester in dit verhaal, blijkt de vreemde oorsprong er van; ook uit het vereeren van den boom.

7. Aja ijouagē. Liet ik onvertsald, daar ik de bet. er van niet begrijp. Waarschijnlijk geen Nuf.

8. Ijo Taba. De uitlegging van deze woorden volgt in den zin tusschen haakjes.

9. Bjeba. Niet goed, slecht. Kan echter ook beteekenen «niet veel waard, gemeen (ordinair)» enz.

10. Rjim. Gewoonlijk rjimēn, d.i. het haar met olie zalven.

11. Sfu. Een Papoe, die tot een feest opgnat, besmeert zich zoveel mogelijk met olie, zoodat de huid glint.

41. Rumgun, i mun kāpa.⁽¹⁾

Imbēkēpu suru, su nei rumgun kpuri. Rās ōso kēpuru snari, i d'om diaf, i sma kāpa. I rir kāpa ro ajēr, fa i fan i. Rumgun kpuri bjedi i rama, i mām kāpa. I fauba, kapa kēpuri bjedi, i kfo i. Kēpuri i mām, si kfo kāpa, i msor naba. I fukēn mundiri

i kfo kapa bjedi. I muuf rumgun kpuri bjedi i kfo i, i msor i.

Su rama wer ro rum, i d'or rumgun kpuri bjedi, fa su pös in.

Kpuri i fara, ma rumgun i pös in, wa i fu, bape insar i meuf in ba, isof rumgun, i sma tarukën; in örnë insar i marisein.

Su rama wer ro rum, insar i fandur tarukën kor nakam be nora. ⁽²⁾ Rumgun i bur, i masi; i sibër wer, kpuri, i köfein: „W'ënëf ro nora ⁽²⁾ örnë.“ Rumgun i d'ënëf, kpuri i kuk i kukër tarukën borëk, ma i swarepën rumgun i mar kwar, i saa i ro war.

War, i d'un i, snun suru, su suosna Sirije ma Mariai, su sma i, su frur i kukër ariann. Su frur i, su frur i, isof par tarukën borëk na miais kam.

Su frur munara ⁽³⁾ fa si disen wark ⁽⁴⁾ rumgun ani, rumgun i disen:

Apujo rorö waria rwuri,
 Apujo apängak ⁽²⁾ kirje,
 Sirije mambënahje irja
 Mariaj mambënahje irja.

41. De jongen, die een kapa doodde.

Twee grootouders hadden een kleinzoon. Op een dag vindt de grootmoeder, terwijl ze aan 't onginnen is van een tuin, een kapa. Ze zet de kapa op de heg, om ze te voeren. Haar kleinzoon komt en ziet de kapa. Niet wetende, dat het de kapa van zijne grootmoeder is, schiet hij ze met een pijl. Als de grootmoeder ziet, dat men hare kapa met een pijl heeft geschoten, is ze zeer boos. Ze vraagt, wie hare kapa heeft geschoten. Als ze hoort, dat haar kleinzoon ze met een pijl heeft geschoten, is ze boos op hem.

Weer thuis komende, roept ze haren kleinzoon, om te vissen.

De grootmoeder stuurt en de jongen vischt, de prauw vol, maar de oude vrouw wil de visch niet, totdat de jongen een zeeëgel vangt; met deze visch is de oude vrouw tevreden.

Weer thuis komende, vergadert de oude vrouw alle graten van den zeeëgel tot een hoofdkussen. De jongen gaat heen om te baden. Als hij weer terug komt, zegt de oude vrouw: „Slaap op dit hoofdkussen.“ Als de jongen slaapt, prikt de oude vrouw hem met de stekels van den zeeëgel, tot zij denkt, dat de jongen dood is, dan werpt ze hem in het water.

Het water nam hem mee. Twee mannen, wier namen waren Sirijé en Mariai, vinden hem en behandelen hem met medicijn. Ze behandelen hem tot de wonden der zeeëgelstekels alle genezen zijn.

Op het feest dat ze maken om dien jongen, te disen wark, zingt deze:

Grootmoeder aan den bovenloop der rivier,

Grootmoeder stak.

Sirije, dat is een goede man.

Mariai, dat is een goede man.

Aant. 1. Kapa. Een buideldier, klein soort (buidelrat)?

2. Nora. Hoofdkussen. Tern. norah (De Ol. Res. Ternate, blz. 313.).

3. Munara. Al wat behoort tot een feest.

4. Discu wark. Zingen om den invloed van booze geesten te beletten.

5. Apangak. Geen gewoon Nuf., beteekent prikken, steken.

42. Böki ro rirwor.

Radja ōso, i mām böki, i kein ro rirwor. I marisein i ra be i, bape i fauba rarisō. Rās ōso i mām rumgun kapidare, böki sandi bjedi, i serf in ro der. Ma rub i siama, rumgun i d'or be böki: „Wa buk awēk sarāk bani maro aja, fa j'ek, snaro tōbo ma wōngor nēri s'ark aja. Böki i san awēk sarāk faro rumgun bjedi, i d'ek be i.

Rās wēsē, radja ani, i farari rumgun kapidare mgarēm bjeda, i d'or awēk sarāk. Böki i swarēpū: „Mgarēm ro srar jedi ke?“ Bape radja ani i d'awēs mnis kaku, rjani böki i san awēk bjeda faro i. I d'ek kwar, ānsōna rumgun kapidare, i d'or awēk, bape radja i djaga⁽¹⁾ awēk. Rumgun i kanēs, d'ōbo: „Tōbo kukēr wōngor, nēri s'ark aja.“ Srar bjedi i swar i, bape radja i meōfba i d'ek.

Rub i sar kwar, ma war i sia ro rumgun mgasī rape, ānsōna i d'or be kamari, snari⁽²⁾ ro nanggi, d'ōbo: „Aja rumgun mubedi, aja radja, mu bētulung aja.“ I d'or rariria beri, i mam aimāndo bēha bēri; i kin aimāndo, ma ki i san aimāndo kukēr rumgun kapidare be meōs ōso.

Ro meōs snun kukēr bin, su kein kukēr nēi sedi. Nei ōrnē i duk⁽³⁾ māsēu, i mam aimāndo kukēr rumgun ani. I d'un i be mansar, insar. I fiak⁽⁴⁾ su d'ōbo: „Buk swa⁽⁵⁾, ja sma rumgun ōso.“ Si fan rumgun kapidare, isōf i ba.

I be suunguhor kwar, i fas wai ōso ro kajēu kukēr barbār ma snunkaku, ma i d'or wer be snari, kamari bjedi.

Ma rās wēsē i rama, i mam wai, i fas kwar, djadi wai kaku kukēr barbār ma snunkaku. I kōfein faro bin ma snun, su fan i kwar, i serf mob bjeda, bape nēri i siber wer.

Rāso srandi bjedi, radja ani i buk i kwar, i d'orēs kukēr rungūn hjedi ro swan; ma rungūn bjedi i kanēs, d'ōbo: „Wa kanēs awer, ja mām wai, meri bedi ke, aimāndo i d'un i, meri i rama wer. Swari bjedi i kofein: „Ōrnē kaku?“ „Mboi“, bin i kofein, „ja mām i d'orēs ro wai fandu.“

Ma anungubor i d'orēs ro wai, i d'an berēn, ma berēn i rik maroba, piupēr^(*) munda. Ma i ra fanām srandi, rēfiori su, i d'uf ma si kam, si ro. Ma i sibēr wer be meōs ani.

42. De prinses op het koraalrif.

Een koning ziet eene prinses, die verblijf houdt op een koraalrif. Hij wil tot haar gaan, maar hij weet niet, hoe? Op een dag ziet hij een kleinen jongen, den broer van de prinses, visch zoeken bij eb. En als de vloed komt, roept de jongen tot de prinses: „Geef mij die zilveren ladder van je, om op te klimmen, want haaien en krokodillen zullen mij bijten.“ De prinses werpt den zilveren ladder aan haren broer toe, die dan tot haar opklimt.

Op een anderen dag, doet die koning de stem van den kleinen jongen na, roepende om den zilveren ladder. De prinses denkt: „Is dat de stem van mijn broer?“ Maar die koning spreekt zeer juist na, daarom werpt ze haren ladder tot hem. Als hij is opgeklimmen, vraagt die kleine jongen den ladder, maar de koning hield den ladder tegen. De jongen weent, zeggende: „Haaien en krokodillen zullen mij bijten.“ Zijne zuster heeft medelijden met hem, maar de koning wil niet, dat hij opklimt.

De vloed dringt het land in en het water is reeds tot de oogen van den knaap, nu roept hij tot zijnen vader en moeder in den hemel, zeggende: „Ik uw beider zoon, ik ben de koning, helpt mij!“ Als hij aldus geroepen heeft, ziet hij dadelijk een zeer groot drijfhout; hij grijpt dat drijfhout vast en de stroom werpt het drijfhout met den kleinen jongen op een eiland.

Op het eiland houden een man en vrouw verblijf met hunne dochter. Dit meisje zeewater balende, ziet het drijfhout met dien jongen. Ze brengt hem bij den grijsaard en de oude vrouw.

Ze fiak hen beiden, zeggende: „Bukswa, ik heb een jongen.“

Ze voeden den kleinen jongen tot hij groot is.

Als hij jongeling is geworden teekent hij een prauw in het zand met vlaggen en menschen en hij roept weer tot zijn moeder en vader. En den anderen dag, als hij komt, om de prauw te zien, die hij geteekend heeft, is deze een echte prauw geworden met vlaggen

en menschen. Hij zegt tot de vrouw en tot den man, die hem gevoed hebben, dat hij zijne geboorteplaats gaat zien, maar hij zal terugkomen.

Op zekeren dag staat zijne zuster, die met dien koning was gehuwd, met haar kind aan het strand; als haar kind huilt, zegt ze: „Huil niet, ik zie een prauw, 't is misschien je oom, het drijf hout heeft hem meegenomen, hij zal weer komen.“ Haar man zegt: „Is dat zoo?“ „Ja,“ zegt de vrouw, „ik zie hem in het midden van de prauw staan.“ En de jongeling staat in de prauw, hij eet pinang en de pinang is niet rood, ze is slechts wit. En als hij dicht bij zijne zuster en zijnen zwager komt, blaast hij en ze gaan allen verloren. Daarop keert hij weer terug naar dat eiland.

Aant. 1. Djaga. Mal. oppassen. Krijgt in het Nuf. de beteekenis van tegenhouden, beletten, verhinderen.

2. De Nufooren houden de geesten der afgestorvenen voor machtiger dan die der levenden. Daarom vreezen ze den toorn dier geesten op te wekken, b.v. door verandering van adat, b.v. Christen worden. Een gebed echter tot die geesten, z. a. van dezen knaap, zijn de Nuf. niet gewend.

3. Duk. Water putten, ook scheppen uit een rivier of uit de zee.

4. Fiak liet ik onvertaald. J. L. Van Hasselt. Woordenboek. Noef.-Holl. geeft op blz. 12. „schelden, bepaaldelijk gemeene, zedeloze woorden gebruiken.“ Er bestaat voor een schelden een woord *kōriajēr*. Dat is ons gewone uitjouwen, uitschelden. Daar mag een Papoe kwaad om worden, er wordt doorgaans geen boete voor geëischt. Fiak is een trap erger. Dan wordt bijna altijd bedoeld op geslachtsgemeenschap. Men gebruikt die uitdrukkingen bij zaken, die in 't geheel geen verband houden met een dergelijk scheldwoord. Degene, die zoo gescholden wordt, heeft recht eene boete te eischen. De uitdrukking, die hier volgt is echter een zóó algemeen verbreid stopwoord, dat kinderen 't heel gewoon tot de ouders zeggen.

5. Bukswn. Is niet goed te vertalen. Stopwoord, dat lett. beteekent: Houd geslachtsgemeenschap met je man of je vrouw.

6. Wat het beduidt, dat de pinang niet rood, maar wit is, weet ik niet.

43. Nei i d'an berēn kamari, snari.

Bin kukēr swari, kukēr nei bjidi s'neuf ro rum. Isna suun ma

bin, su perēm wai. Su j'āfēn berēn ro noken, su mbrein. Nei i d'an berēn.

Snuu ma bin, su hur be rum wer, su mam ōso i d'an berēn seda. Su fukēn nei, bape nei d'obo: i fauba.

Isua wer, bin ma snuu; su j'āfēn berēn ro nōhēn, su hur fa su perem wa seda. Māndira wer, snuu ma bin, su hur be rum wer, su mam ōso, i d'an berēn. Su fukēn faro nei, bape nei i kōfein: i fauba.

Rās bēkiōr wer, isua, snuu ma bin, su j'āfēn berēn ro nōkēn, su hur fa su perēm wa. Māndira, su hur be rum, su mām, ōso i d'an berēn seda. Su fukēn nei, bape i kōfein: i fauba.

Suari, i msor nei, i kōfein faro i: «Wa hur be Ninbōmbrawi ro Sorēndiwēri⁽¹⁾, i buk au.» Nei i msor, i keruk āmburēs⁽²⁾, i frur pāngir ma i kein ro āmburēs dōri, ma i san maugundi ro māsēn. Ki i d'un i, suari i d'or mānsar, si māsi: «Mgo kin i ba?» Bape mānsar si kōfein. «Amin bēsōrja!» Suari i d'or be snuu, si fararu: «Mgo kin i ba?» Si kōfein: «Amin bēsōrja!» Suari i d'or snuu, si fārbuk robaim: «Mgo kin i be?» Si kōfein: «Amin bēsōrja!» Suari i d'or wer snungubor: «Mgo kin i ba?» Si kako, si kōfein: «Ko kin, bape amin bēsōrja!» Suari i d'or wer be rungūn, si masi: «Mgo kin i ba?» Rungūn, si kōfein: «Ko kin, bape amin i bēsōrja!» Suari i d'or wer be romawa kapidare, si masi: «Mgo kin i ba?» Si kōfein: «Ko kin, bape amin bēsōrja!»

Ma ki, i d'un amin kukēr inei be sorēn, isōf amin i d'er ro swapōr ōso, ma Ninbōmbrawi ro Sorēndiwēri i d'or i ōrwa, i d'un i ma i buk i.

Taun⁽³⁾ suru Nimbombrawi i hur kukēr swari be māmbāniori ma imbaniori. Ma i fukēn swari bjedi i bor hur suari, kamari, snaro? Suari i kōfein, snaro suari i d'awēs i kukēr berēn.

Ma Ninbōmbrawi i kein kukēr swari swari ro rum māmbāniori, imbaniori bjedi.

43. Het meisje, dat de pinang van vader en moeder at.

In een huis wonen vrouw, man en één dochter. Als het licht wordt, gaan man en vrouw weg, om een prauw te hakken. Zij doen de pinang in een zak en ze gaan heen. Het meisje at de pinang op.

Als de man en de vrouw weer naar huis gaan, zien ze dat iemand hun pinang opgegeten heeft. Ze vragen het meisje, maar het meisje zegt, dat ze er niets van weet.

Als het weer licht wordt, doen vrouw en man weer pinang in een zak en gaan heen om hunne prauw te hakken. Als het weer avond is, komen ze weer tehuis en ze zien, dat iemand de pinang heeft opgegeten. Zij vragen naar het meisje, maar het meisje zegt, dat ze er niets van weet.

Als de derde dag aanbreekt, doen de man en vrouw weer hun pinang in een zak en gaan heen om hunne prauw te hakken. 's Avonds, tehuis komende, zien ze weer, dat iemand hunne pinang opgegeten heeft. Ze vragen er naar aan het meisje, maar dit zegt, dat ze er niets van weet.

De moeder is boos op het meisje, en zegt tot haar: „Ga naar Ninbōmbrawi van Sorēndiwēri, huw met hem“. Het meisje is boos, ze hakt een amburēs af en maakt er een gat in, ze gaat in de amburēs zitten, en ze werpt zich zelve in zee. Als de stroom haar meeneemt, roept de moeder tot de grijsaards, die aan het baden zijn: „Houdt ge haar niet vast?“ Maar de grijsaards zeggen: „De bamboe is te glad!“ De moeder roept tot de mannen van middelbaren leeftijd: „Houdt ge haar niet vast?“ Ze zeggen: „De bamboe is te glad!“ De moeder roept tot de mannen, die nog niet getrouwd zijn: „Houdt ge haar niet vast?“ Ze zeggen: „We zouden wel vasthouden, maar de bamboe is te glad!“ De moeder roept tot de jongelingen: „Houdt ge haar niet vast?“ De jongelingen antwoorden: „We zouden haar wel vasthouden, maar de bamboe is te glad!“ De moeder roept tot de jongens, die aan het baden zijn: „Houdt ge haar niet vast?“ De jongens zeggen: „We zouden wel vasthouden, maar de bamboe is te glad!“ De moeder roept tot de kleine jongens, die baden: „Houdt ge haar niet vast?“ Ze zeggen: „We zouden wel vasthouden, maar de bamboe is te glad!“

En de stroom neemt de bamboe met het meisje mede naar den oceaan, totdat de bamboe strandt aan een kaap en Ninbōmbrawi van Sorēndiwēri vindt haar daar; deze neemt haar mee en trouwt haar.

Twee jaren later gaat Ninbōmbrawi met zijne vrouw naar zijnen schoonvader en zijne schoonmoeder. En hij vraagt, waarom zijne vrouw van hare moeder en haren vader is weggegaan. De moeder zegt: „Omdat ze haar berispt heeft, wegens de pinang.“

En Ninbōmbrawi, hij woont met zijne vrouw in het huis van zijnen schoonvader en zijne schoonmoeder.

Aant. 1. Sorēndiwēri. Deze naam komt ook voor in N° 37,

de fabel van Inkonkuburi. Sorēn is oceaan, weri zegt men voor den mond, het einde eener rivier. Sorēndiweri zou dan zijn: „Waar de oceaan eindigt“.

2. Amburēs. Liet ik onvertaald. 't Is een bamboesoort van middelmatige dikte.

3. Taun. Jaar. Uit het Mal. overgenomen. De Nuf. hecht er echter niet het begrip aan van 12 maanden. Heel dikwijls van één moeson.

44. Snun, i d'om diāf ba.

Kawāsa kām s'om diāf. Snun ōser, i d'ak d'om diāf maroba; i d'enēf munda. Rās ōso bin i kōfein faro i: „W'om diāf ba, nēri ku biser!“ Snun i kōfein: „Wa frur robēan, mēsēr arwo prim nēri ja ra!“ Ma arwo snun i d'un sumber ma urēn kukēr robēan bin i fuap kwar. Bape i mbrein wauerik be diūf. I rama ro sup kwar, i d'au robēan bjeda ma i d'enēf wer. Mandira, i bur be rum kukēr kawāsa wēsē, s'om diāf kwar, bin i fukēn: „Diāf ibro fasau?“ Snun, i kōfein: „Alboi, ibro fasau!“ Ma rās bēsuru, ras bēkiōr rariria munda. Rās bēonēm, sunn i bur wer, bin i jom i. Bin, i mām, kawāsa wēsē diāf seda ibro rape. Bin i mām mob, swari bjedi i d'om i mbron munda, ma sunn mangundi i d'enēf. Bin, i msor, i bur be rum. Sunn i rama ro rum wer, bin, i fukēn wer: „Diāf ibro kwar?“ Sunn, i srer wer, d'ōbo: „Ibro kwar, koriko ko ker!“

Arwo sunn, i d'or robēan bjeda wer, bin i d'un urēn, ma i kapu ro dōri, urēn i fo. I bor urēn kukēr undaim, i kōfein faro sunn: „Robēan beda is ōrnē!“ Sunn, i kin sumber, i d'un urēn ma i bur. Sunn i rama ro mob bijani, i bas urēn, ma kapu i mbrām. I snarēm, i kōfein: „Mundiri i kapu ro diāf jeda?“ I d'un urēn wer, i kēin ro mob wēsē. I bas urēn wer i mbrām wer; i d'un urēn wer, i kēin ro mob ōso wēsē wer, i mbrām wer. Bape sunn i kōfein: „Bje kwar, i mbrām wauerik, ja kēin munda. I bas urēn, i marisēin i d'an, bape rwasi i fo kukēr kapu. I suēri sām, i wef urēn, i kin sumber; i frar be rum. Kawāsa, si mām i. si kōfein: „Rosei i sia, wa frar so?“ Bape i d'awēs faro ōso maroba, i frar munda, i kin sumber be bo.

Bin, i mām sunn bjedi i rama, i mkak naba, i swarepēn: „Ras inē, ja mar: nēri i perēm aja!“ I ra be mob s'enēf, i sjob sre be bo. Sunn i serf bin, i sma i rariria, i san sumber bjeda, msor bjeda ibro bēri — i forepēn bin, ma su bēbati wer.

44. De man, die geen tuin ontginde.

Alle menschen ontginnen tuinen. Eén man ontginde echter geen tuin, hij sliep maar. Op zekeren dag zegt zijne vrouw tot hem: „Als gij geen tuin ontgint, dan zullen we honger lijden!“ De man zeide: „Maak eten klaar, morgen uchteud vroeg ga ik!“ En 's morgens neemt de man zijn hakmes en de pan met eten, dat de vrouw heeft gekookt. Maar hij ging zoo maar naar den tuin. Als hij in het bosch komt, eet hij zijn eten op en dan gaat hij weer slapen. 's Avonds gaat hij naar huis met het andere volk, die wel tuinen ontgind hebben, en dan vraagt de vrouw: „Is de tuin gauw klaar?“ De man zegt: „Zeker, gauw klaar!“ En den tweeden dag, den derden dag, gaat hij maar zoo door. Den zesden dag, als de man weer heen gegaan is, volgt de vrouw hem. De vrouw ziet de tuinen der andere menschen reeds gereed, maar ze ziet, dat de plaats, waar haar man ontgint, een wildernis is en dat de man zelf slaapt. De vrouw is boos en ze gaat naar huis.

Als de man weer thuis komt, vraagt de vrouw: „Is de tuin gereed?“ De man ligt weer en zegt: „'t Is gereed, spoedig kunnen we gaan planten!“

Des morgens vraagt de man zijn eten weer en de vrouw brengt de pan, maar ze doet er hare behoeften in, de pan vol. Ze bedekt de pan met bladeren en zegt tot den man: „Hier is je eten!“ De man grijpt zijn hakmes, haalt de pan en vertrekt. Als de man komt op de voor hem bestemde plek, maakt hij de pan open en de st... stinkt. Dit ruikende, zegt hij: „Wie heeft er zijne behoefte gedaan in mijn tuin?“ Hij neemt de pan weer en gaat op een andere plek zitten. Nu maakt hij de pan weer open — daar stinkt het weer; hij neemt de pan weer op en gaat weer op een andere plek, daar stinkt het weer. Maar de man zegt: „'t Is goed, het stinke maar ik blijf maar zitten.“ Hij maakt de pan open, hij wil eten, maar de hand is vol st... Hij wordt boos en verbrijzelt de pan; hij grijpt zijn hakmes en loopt hard naar huis. Het volk, dat hem ziet, zegt: „Wat is er, dat gij zoo hard loopt?“ Maar hij spreekt tot niet één, hij loopt maar hard, hij houdt 't hakmes naar boven.

De vrouw, haren man ziende, vreest zeer, ze denkt: „Heden sterf ik; hij zal me 't hoofd afslaan!“ Ze gaat naar de plaats, waar ze slapen en trekt de sarong op. De man zoekt de vrouw en haar aldus vindende, werpt hij zijn hakmes weg; zijn boosheid is dadelijk voorbij, hij omhelst de vrouw en ze worden weer vrienden.

45. Summersawai.

Summersawai, i buk bin samfur. Bin ōso, i sma rumgun: bin siw, si sma rumgunbaim.⁽¹⁾

Summersawai, i frur wa bjeda, insa i sjom radja Kōraré. I bur, i wan kamari bjedi, i mansar kwar, i djaga bin bjesi. Summersawai i bur, mānsar i kar⁽²⁾ bareām, i fukēn bin ōso i so i.

Si kar bareām kwar, si riāmēs⁽³⁾ mansowe, i wan bin, i d'āfēn⁽⁴⁾ bareām ro undaim. Bin, i kunēm, insa i pangum bareām ro undaim, mansar i perēm rwuri bjeda. I san bākēn, ma rwuri i d'un. I rama ro rum, i san rwuri ro rōnan ro rumraundi, ma i buk bareām faro bin si. Si mām bareām, i rik, si fukēn: «Bareām, i rik rariso?» Mānsar i karēm: «Bareām babo, riani i rik⁽⁵⁾, — mg'an wanerik!» Ma si fukēn: «Bin ani i so?» I kōfēn: «I kein ro ser⁽⁶⁾, wam i mararer ram, i marisēin i d'ēnēf ōrwa.»

Ilsa wer, mānsar i bores wer, i d'un bin bēsurn wer. I kar bareām, su riāmēs mansowe, i wan bin, i pangum bareām. Bin, i pangum bareām, mānsar i perēm rwuri bjeda wer. I san bākēn, ma i d'un rwuri. I rama ro rum, i san rwuri ro rōnan, ma i buk bareām be bin si. Bin, si mām bareām, i rik, si fukēn: «Bareām babo, riani i rik!» Si fukēn: «Bin, i d'un ani, i so?» Mānsar, i kōfēn: «I kein ro ser, wam i mararer ram, i marisēin i d'ēnēf ōrwa!»

Iriria, i mun bin war. I bur kukēr bin bēsiw. Bin i kein kukēr rumgun, i kein mauēr ro rum, i snarēm ro bēmbām. I serf, i mām bin bēmar rwubēkor, si pōkēm ro rōnan. I kin rumgun bjedi, i bur, ma i d'ek kris ōso, i waf Summersawai. I mām wa bjeda ro moh bēkwaim. Wa i fanām, fanām wer, bin, i kein ra airuri, i disēn: «Summersawai, kmami i min, i d'ambērano; rāngēmāk!»⁽⁷⁾

Kawāsa ro wa, si muāf ōso i disēn, i d'āp Summersawai snōri bjedi, si borēs be sup, ma si muāf bin i disēn: «Summersawai, kmami i min, i d'ambērano; rāngēmāk!» Si serf bin ōrnē, si mām i ba. Si mām war ro kuāmafuri. Ōso, i stōr⁽⁸⁾, i mām bin ani nūniman bjeda ro war dōri. Si kōfēn: «Bin ani i sia ro war dōri!» S'arōn, s'arou, fa si serf i, hape si sma i ba. Si mām be bo, si mām bin kukēr rumgun ro knāmruri. S'un i be sōp, i faja nakām faro Summersawai.

Summersawai, i msor. Bape i ma kawāso bjeda, si lamāngor⁽⁹⁾ si, ma si disēn. Iriria si rama be rum. Summersawai i fukēn kamari: «Bin kām s'isia ro? S'un sūnbako ba, s'un berēn⁽¹⁰⁾ ba.» Mānsar, i kōfēn: «Si mbrēin be sup, kniko, si rama wer.»

Sumbersawni, i mkak, i perēm kamari, nēri rik bjeda i min i.⁽¹¹⁾ Bape i kofein faro mānsar, i barek ro swan, ma si frur mānsar be batār.⁽¹²⁾

Ma mānsar i mar rariria.

45. Summersawai.

Sumbersawai had tien vrouwen gehuwd. Eén vrouw had een kind, negen vrouwen hadden nog geen kind.

Sumbersawai maakt zijne prauw in orde, om te gaan hulde brengen aan den sultan van Tidore.

Heengaande, draagt hij aan zijnen vader, die reeds een grijsaard was, op zijne vrouwen te bewaken. Als Summersawai is heen gegaan, gaat de vader sago hakken en hij vraagt eene der vrouwen hem te volgen.

Als ze sago hebben gehakt en de vezelen uitgezift hebben, beveelt hij de vrouw, het sago meel in de bladeren te pakken.

Als de vrouw bukt, om de sago in te pakken, dan hakt de grijsaard haar 't hoofd af. Hij werpt het lichaam weg en het hoofd neemt hij mee. Als hij te huis komt, werpt hij het hoofd de ronan in het voorhuis, en hij geeft de sago aan de vrouwen. Als zij zien, dat de sago rood is, vragen ze: «Hoe komt de sago zoo rood?» De grijsaard antwoordt: «'t Is versche sago, daarom is ze rood! — eet maar!» En op hare vraag: «Waar is die vrouw?» antwoordt hij: «Ze blijft in de ser, de wind beweegt de bladeren, ze wil daar blijven slapen.»

Als 't weer licht wordt, roeit de grijsaard weer weg en hij neemt de tweede vrouw mee. Als hij de sago heeft gehakt, ziften ze de vezelen uit en dan beveelt hij de vrouw de sago in bladeren te pakken. Als de vrouw de sago inpakt, hakt de grijsaard ook haar 't hoofd af. Hij werpt het lichaam weg en hij neemt het hoofd mee. Als hij thuis komt, werpt hij het hoofd in de ronan en hij geeft sago aan de vrouwen. De vrouwen, de sago rood ziende, vragen: «Hoe komt de sago zoo rood?» De man zegt: «'t Is nieuwe sago, daarom is ze rood!» Als ze vragen naar de vrouw, die hij meegenomen heeft, dan antwoordt de grijsaard: «Ze blijft in de ser, de wind beweegt de bladeren, ze wil daar slapen!»

Zoo doodt hij acht vrouwen. Hij gaat met de negende weg. De vrouw, die het kind heeft, is alleen thuis. Ze ruikt, dat er iets stinkt. Als ze zoekt, ziet ze de doodshoofden der doode vrouwen, die rottende zijn in de ronan. Zij grijpt haar kind en gaat weg; ze klimt in

een kriesboom, en wacht op Summersawai. Ze ziet zijne prauw in de verte. De prauw nadert, meer en meer. Na zingt de vrouw, die in den boomtop zit deze woorden: „Summersawai, kmami i min, i d' anberano, rāngēmāk!”

Het volk, dat in de prauw is, hoort iemand zingen, die den naam van Summersawai noemt, daarom roeien ze naar land; en ze hooren de vrouw zingen: „Sumbersawai, kmami i min, i d' aubērano, rāngēmāk!” Ze gaan deze vrouw zoeken, maar zien haar niet. Als ze water onder den boom zien, bukt een zich, om te drinken, en deze ziet haar schim in het water. Nu zeggen ze: „Die vrouw is in het water!” Ze duiken, ze duiken, om haar te zoeken maar ze vinden haar niet. Als ze naar boven zien, zien ze de vrouw met het kind in den top van den boom. Ze brengen haar naar beneden en dan vertelt ze alles aan Summersawai.

Sumbersawai wordt boos. Maar hij en zijn volk versieren zich, en ze zingen. Zoo komen ze thuis. Summersawai vraagt aan zijnen vader: „Waar zijn alle vrouwen? Ze brengen geen tabak, ze brengen geen pinang.” De grijsaard zegt: „Ze zijn naar het bosch, dadelijk komen zij weer.”

Sumbersawai vreest, dat als hij zijnen vader het hoofd afslaat, zijn bloed op hem zal gewroken worden. Maar hij beveelt den grijsaard op het strand te gaan liggen en zij maakten den ouden tot batar.

En zoo sterft de oude man.

Aant. 1. Rungun. Zoon, jongen, doch ook kind in 't algemeen.

2. Kar bareām. Het omhousen der sagoboomen, doch ook al wat met het sago winnen samenhangt.

3. Riamēs mansowe. Als de boomen geveld zijn, wordt de sago uit den stam geklopt. Er zijn echter nog vezelen tussehen het merg. Deze worden er uit gezeefd. De vezelen heeten mansowe. Het zeven, riamēs.

4. Āfēn. Als de sago gezeefd en gewasschen is, wordt ze ter verdere expedieering in bladeren gepakt.

5. Rik. Rood. Er zijn verschillende soorten van sago. De een is blauker dan de andere. De Nuforeen onderscheiden de volgende soorten bareām (sagomeel, ook sagoboom).

Bareām Bēfor. Deze soort levert het meeste meel. Kenteeken: jonge bladeren rood.

B. Kré, levert minder meel. Jonge bladeren geel, dorens aan stam en bladeren, niet lang.

B. Trun, levert weer minder dan kré, scherpe, roode doornen.

B. Bějas, levert weer minder. Geen doornen.

B. Apimbu, levert weinig meel. Stam en bladstengels dicht met doornen bezet. Merg rood.

B. Bon. Komt alleen op de bergen voor. De stam is laag en zeer dik. Levert veel meel.

6. Ser. Het sagobosch. Sago groeit in moerassige bodem.

7. De uitdrukking liet ik onvertaald. Kmami is: uw vader; i min hij treft. Min wisselt echter af met mun, gelijk bin met Meosw. wun (vrouw) en mananar met Brakuz mananir (hoofd); d'anbëranoken ik niet, of het moest gescheiden zijn — an is eten en rau op Roon en Meos War, sago, doch dan begrijp ik nog de invoeging van bē niet; rāngēmāk is het z.n.w. vlieg en duidt, z. a. ik mij de verklaring herinner op de vliegen, die om de rottende doods-hoofden gonsden.

8. Srōr. Het bakken om als een hond water te drinken.

9. Si famamgor si. 't Is de gewoonte van hen, die eenigen tijd uit roeien zijn geweest, om kort voor de plaats hunner bestemming aan land te gaan, zich daar te baden, te versieren met bladeren en bloemen, met olie in te wrijven, om dan zingend «fix und fertig» bij de hunnen te verschijnen. Is er echter eenig ongeval geweest op de reis of heeft men bericht ontrangen, dat er te huis wat niet in den haak is, dan komt de prauw stil binnen. De roeiers roeien langzaam, alsof ze aarzelen binnen te komen.

10. Zie aant. 4 van N°. 20.

11. De Papoea's zijn zeer bevreesd 't bloed te vergieten van hunne eigene verwanten. Ook plaatsen, waar bloed van familieleden is gevloeid, worden zorgvuldig vermeden en men eet tot in het derde en vierde geslacht de voortbrengselen niet van een streek, waar bloed van een der hunnen heeft gevloeid. D^r. Adriani zegt, dat men inzonderheid bevreesd is het bloed te vergieten van hen, die bloedschande bedreven.

12. Batar. Om de prauwen makkelijk op te trekken, legt men op het strand ronde houten, waarover heen de prauw getrokken wordt. Deze houten noemt men batar.

46. Māuoin⁽¹⁾.

Romgun suru, su j'enēf ro rum stām⁽⁴⁾. Rēsēri rōb su serf in.

Su serf in, su sma in kwar rōb fāndu kaku. Rōb fāndu kaku, su bur be rum srām ani.

Mānoin i sia kwar, i d'ek ro arēn.

Māndira, su serf in, su kōfēin faro kamari, i bēmānsar, su kōfēin: «Rōb, nu serf in, w'ēnēf rum inè, ko fauba, suun ōso i rama ke. Ōrja, i d'ek rum srām, mānoin i d'ek bēpōn kwar, i d'ajan ābērūk^(*). Mānsar i pōkba i d'ek, i d'ēnēf ro rum raundi māngundi bjeda, i mbrēin be rum srām ba.

Mānoin i frur māngundi imuis kamari mānsar; i d'ēnēf ro romgun jar subeda, i kun far^(*) subeda. Su rama, su j'un in, su ban mānsar ani, su j'ōbo: «Mami, wa kun in, fa w'an!» Mānoin mānsar, i kōfēin: «I bje, mu kun bēpōn, mu j'ēnēf, j'ek be bo, fa ja kun jedi fa j'an. Su kun in subesi, su j'an bēpōn, su j'ēnēf.

Ānsōna mānoin mānsar ani i d'orēs, i kun in bjedi fa i d'an ibro, ānsōna i min romgun di suru. I mun su kwar, i farowe bēba sāmfar, amo, kak, sarak^(*), mar bjeda faro bēkanikia. Bēkanikia sāmfar, kak, amo, sarak, mar bjeda faro bēbaia. Rēsēri su j'ēnēf isōf isua.

Ārwo su j'ibēr su, bēba i d'ibēr i bēpōn. I mām, d'ōbo: «Mundiri bējun amo, kak, sāmfar, sarak, mar jedi fa i buk pake bēkanik jedi? Bēkanik i d'ibēr i, d'ōbo: Kaku, beda, aja bēpake; jedi, au roa bēpake». Mānsar ani, su fukēn: «Mami, nu w'ēnēf ro rum, nu buk in faro au, au wa farowe famāngor nubena?» Rape kamari subedi frauba, i d'ēnēf ro rum srām ba.

Ānsōna, su swarēpēn: «Ko sma mānoin rape, rōb i d'ek, i farowe famāngor nubena kām.

Ānsōna, su kōfēinbadir kam faro kamari, suari: «Nu buk in, mānoin i min nu, i farowe famāngor nubena.»

Isōf ārkōk rape, imuis su j'inēm swan, rwuri piārek, su mar rape.

Ōrja su fāmfabēr; bēba d'ōbo: «Au, wa mar bēpōn, aja kēin rēsēri.» Bēkanikia i kōfēin: «Rōba, au wa mar bēpōn, ja bēdjaga kubir beda, ja mun mānoin, rēsēri ja mar.

Bēba, i mar bēpōn. S'erak i — bēkanik i kōfēin: «Mgo san saprōp ro bo awer, ugo rir sradaim munda, fa j'ēnēf ro bo; ja mar, ja fūōk bēba jedi.

S'un bēba be kubir, si bor sradaim ro kubiria bori. Māndira, bēkanik i sasiar, i sabu ro kubir bēba bjedi. I sabu, i kēin ro bēba bjedi bori, kuiko mānoin i sia ma. I rama, i fau bēkenēmia ha, i swarēpēn bēmaria munda. I pānkaker sradaim, fa i mām ro kubir dōri, i d'aumēs ro wesi, bēmar i karēmiba, i d'aumēs ro rwuri, bēkenēmia i karēm angar, i srer i.

Békanik i d'enēf kukēr sūmber. Mānoin ani i d'aumēs, bēkanik i for i, i kēruk mānoin r'wuri, mānoin i mar, bēkanik i d'akmar; s'erak kaim.

46. Mānoin.

Twee jongens sliepen in een rum srām. Op een nacht gingen zij visschen. Te middernacht gelukt het hun, wat visch te bemachtigen en toen gingen ze naar die rum srām.

De mānoin was er al, hij was op den zolder geklommen.

Toen ze 's avonds waren gaan visschen, hadden ze gezegd tot hunnen vader, die een grijsaard was: „Van nacht gaan we visschen, slaap in dit huis, want misschien zou iemand kunnen komen.” Daarop was hij in de rum-srām geklommen. De mānoin, die eerst ingeklommen was, schudde echter de āhērūk. De grijsaard kon er niet ieklimmen en ging slapen in zijn eigen voorhuis, en ging niet naar de rum srām.

De mānoin maakte zich gelijk aan den ouden vader, hij ging slapen op de mat der beide jongens en hij stak hun vuur aan. Als zij beiden komen, medebrengende hunne visch, wekken zij dien grijsaard, zeggende: „Vader, rooster de visch, om te eten!” De mānoin (grijsaard), zegt: „'t Is goed, gaat gij eerst roosteren, en als gij slaapt zal ik opstaan, om de mijne te roosteren en te eten.” Als ze hun visch hebben geroosterd en gegeten, gaan ze slapen.

Nu staat die mānoin-grijsaard op, hij roostert zijn visch om op te eten en dan slaat (treft) hij beide jongens. Als hij hen geslagen (getroffen) (gedood) heeft, verwisselt hij de armbanden van den oudste en zijn schaamgordel met die van den jongere. De armbanden van den jongere en zijn schaamgordel verwisselt hij met die van den oudste. En toen sliepen zij tot den morgen.

Des morgens worden ze wakker. De oudste wordt het eerst wakker. Hij zegt: „Wie heeft mijne armbanden weggehaald en mijn schaamgordel, om mijn jongeren broeder aan te doen?” De jongere wordt wakker en zegt: „'t Is zoo, de uwe heb ik aan; de mijne hebt gij aan”. Zij vragen aan den ouden man: „Vader, gij hebt in huis geslapen en wij hebben visch aan u gegeven, hebt gij onze sieraden verwisseld?”

Maar hun vader weet het niet, hij sliep niet in de rum srām.

Nu denken ze: „De mānoin heeft ons reeds in zijne macht, in den nacht is hij ingeklommen en heeft onze sieraden verwisseld.”

Nu zeggen ze alles aan hun vader en moeder: „Wij hebben visch

gegeven aan een mānoin en toen heeft hij ons getroffen en onze sieraden verwisseld."

Tot den middag gevoelen ze zich duizelig of ze sagoweer hebben gedronken, ze waren al stervende.

Daarop twistten ze; de oudste zegt: "Sterft gij nu eerst, dan blijf ik nog". De jongere zegt: "Neen, sterft gij eerst, dan zal ik op uw graf passen en als ik den mānoin heb gedood, dan sterf ik".

De oudste sterft eerst. Als ze hem begraven zegt de jongere: "Werpt geen aarde er op, legt slechts klapperbladeren er op, dat ik er op slaap; als ik sterf, dan voeg ik mij bij mijnen ouderen broeder."

Als ze den oudste naar het graf brengen, leggen ze klapperbladeren boven op het graf. 's Avonds gaat de jongere naar buiten en daalt in het graf van zijnen ouderen broeder. Hij daalt neer en legt zich boven op zijnen ouderen broeder; spoedig komt de mānoin. Hij komt, maar hij weet van den levende niet af, hij denkt, dat de doode er slechts is. Hij schuift de klapperbladeren van een, om in het graf te zien, hij fluit aan de voeten, maar de doode antwoordt niet, hij fluit aan het hoofd, de levende antwoordt bedriegelijk, hij beloog hem.

De jongere lag, gewapend met een hakmes. Als die mānoin fluit, vaagt de jongere hem en slaat het hoofd van den mānoin af. De mānoin sterft, de jongere sterft ook; men begraaft allen tegelijk.

Aant. 1. Mānoin. Wat de Papoea's van den mānoin beweren, komt in veel dingen overeen met de verhalen omtrent den weerwolf elders. De mānoin is een mensch, die verschillende gestalten kan aannemen en in die gestalten zijne prooi nadert. Door hem te treffen, veroorzaakt hij den dood binnen eenige dagen. Naar het verhaal wil, komt de mānoin immer den eersten nacht, dat de prooi begraven is, op diens graf. 't Graf wordt bewaakt en men tracht dan den mānoin te vangen. Een slaaf of slavin, die ongelukkig in de buurt van zoo'n graf wordt gezien, is onder beschuldiging een mānoin te zijn, tot den dood veroordeeld.

2. Rum Srām. Indien in eene familie meerdere jongelingen zijn, zoodat het huis te klein wordt, om hen te bergen, dan maken die jongelingen zich een klein huisje in de nabijheid der familiewoning. Dit huisje heet rum srām. Behalve deze huisjes, had men vroeger in de Dore-Baai de groote rum srām, die al meermalen in werken

over N. G. beschreven werd en afgebeeld (Wilken. Iets over de beteekenis van de ithyphallische beelden bij de volken van den Indischen Archipel; Horst, De rum-srams van Nieuw-Guinea; J. L. van Hasselt, Gedenkboek van een 25 jarig Zendingsleven [blz. 27] enz. enz.).

Wat de afl. van dit woord betreft, is meer dan eene gissing gewaagd. Bewezen is echter nog geene.

3. Abērūk. De rum sram is met de groote woning verbonden door een hoogst eenvoudige brug, meest alleen bestaande in een horizontaal liggende boomstam. Deze toegang heet abērūk. De brug van het strand naar de familiewoning heet adūrēn. Ook boomstammen en brugjes over een rivier dragen den naam abērūk.

4. In de Papoesche woningen onderhoudt men 's nachts verschillende kleine vuurtjes, waarbij men zich te slapen legt.

5. Samfar, armband uit een schelp vervaardigd; amo, breede armband aan de pols, van bladeren gevlochten; kak, smalle gevlochten armband aan den bovenarm; sarāk, zilveren armband, van rijksdaunders of guldenus gemaakt.

Uri (').

Ras ōso Uri, i wan bēknik bjedi Pasai, i serf rumun. Pasai kukēr rumgun suru, si sām naf⁽²⁾. Ma fāsau si sma rumun. Uri i mām, for i das ro sup, i swarepēn Uri sko, si sma rumun rape, si kun i. I mbrēin, ma i d'ek ro kris.

Pasai kukēr rumgun suru, si bur wer ro wai. Si rama fauām kris, Uri i d'ek ani, Pasai i san sārfer bjeda fa i pōs in. I pōs in kukēr rumun wesi. Uri i mām ōnē, i d'un bur rumun⁽¹⁾ ro kaju. Uri rwasi su kwaim kaku. Pasai i swarepēn in, i d'an rumun, i sjob sarfer fāsau, bape roba! I swarepēn in, i d'an rumun ani, i fes wesi bēsuru ro kaju. Uri i d'un bur i wer. Iriria rumun rwasi⁽⁴⁾ kakō, ma rwuri ma kraf kaim.

Rumgun, su so Pasai, su msor, si sma in ba, ma rumun kakō ibro. Si borēs kwaimba, Uri i d'or: «Pasai! Pasai i muāf, ōso i d'or, d'ōba: «Wō, munditi i d'or aja? Ko serf i! Bape krisim, na dwārē Uri, si mām i ba. Si bur. Si borēs knik wer. Uri d'or wer: «Pasai! Pasaisko, si serf i wer. Iriria bēkiōr. Si serf i bēkiōr, ausōna Uri kōfēin: «Aja, j'or au! Ja mām, ngo sma rumun, ja mām for i das ro sup.»

Rumgun su ro Pasai, su kōfēin: «Albōi ko sma kada, ko sma, bape Pasai, i pōs in kukēr rumun, in d'an kam ibro, ma ko sma

osoba kwar." Uri d'obo: "Mgo serf rumun rās bēsiper ma mgo sma roioha, aja, ja serfba, ja sma; w'akimām." Pasai i māmnepēn rumun, Uri fasha, i kōfēin: "A, rumun jedi is ōrnē, rumun ro kaju."

Uri i wan Pasai sko kukēr rumun be rum. Ma i, i san we ōser be rum, i kēin ro rum rape. Pasai sko s'ek rum, si kāndor, si kōfēin: "Kukirine ko bor bur Uri ro kris, ma ausōna i kēin ro rum rape."

Rāso wer, Uri ma Pasai kukēr rumgun subesi, s'as ak warbēki. Kūko, su rama ro rowār wēsē, Pasai i mām be kruri, i mām ōso ro rumgunsi nēri i msar. Uri kōfēin: "Wa kuk i ro āmbober beda ma wa sjob i." S'ek ro sup, Pasai i mām rumgun anī i mar. Pasai i msor Uri, d'obo i srer i. Uri i kōfēin: "Ja kōfēin faro au, rumgun bedi i kin āmbober, ma wa sjob i, bape mangundan wa kuk i.

Rāso wer, i pum rōbērōk bjeda. Pasai i fukēn i: "Wa frur rōbērōk beda rarisō?" I kōfēin: "Rib ro snari jedi snēri, ja les ro rōbērōk ōrnē!" Pasai i kōfēin faro snari bjedi kakō: "Wa barēk, ja kērūk rib ro snembri!" Bape snari mēwēr, d'obo: "Nēri ja mar!" Pasai d'obo: "Roba, Uri i frur rōbērōk bjeda kakō ro rib snēri snari bjeda." Pasai i d'or māngēnēm, snari i kōfēin: "i bjel!" Ma Pasai i kērūk, kērūk, ma snari i mar. Pasai i msor Uri, d'obo, i srer i. Bape Uri kōfēin, i kōfēin ōsoha ro rib ro snari snēri bjeda.

Rās ōso, Uri i wan rumgunsi, si kfo i. I rir rumgunsi ro mob suru ma i d'orēs ro fandu. Si kfo i, i kāndejēn bur iko na, ma rumgun si kfoiai mangunsi. Rumgun, si msor, bape i kōfēin: "Aja maroba, mangungo.

Rāso wer, i wan rumgun suru, su perēm i kukēr sumber. Sumber, su kam, su sar kaku. Ōso nēri i prer i ro rwa sar, wēsē ro rwa kaku. Sumber, nēri su kiur i, i kāndejēn wer ma rumgun su muu māngunsi. Kawāsa, si msor i. Uri d'obo: "Aja fauba, mangunsi su perēmiai su."

Rāso wer, i wan rumgun kapidare, si rer wa mgun sena. Na bark kam, i pās kabu knām bēba, ma i sāpi ro bo wai mgun nakaīm, na mef kām. Si msor i, i d'awes rumgunsi, d'obo: "Mgo bārbor so, mgo snāk fauām kabukuām, mgo māmiba, i kar rape.

Ras ōso, kawāsa s'afer rum. Kuiko s'afer pōsa kwar, ma robēan i miais kwar, Uri i rama. I mam ōs, i kōfēin: «Wō, mg'afer kukēr ōs awer, wam i pōk knik, i d'un ōs!» «K'afer rarisō?», kawāsa si kōfēin. Uri d'ōbo: «Mgo rir a na fanām kaku, rēsēri mgo rir sāprōp ro ho». «Kaku ro Uri⁽⁵⁾!» kawāsa, si kōfēin. «Ko mām, mēkēm, mēkēm i kein ro sāprōp». Si san ōs na wer, ma si rir a na kukēr sāprōp. Bape wam i pōk kukēr mēkēm — sāprōp bur kaw, rum i kar ma kawāsa, si mar.

Ras ōso, Uri i mam rumginsi, s'aauu. I fukēn faro si: «Mg'an rosei?» S'ōbo: «Ko kaprensai!» Uri d'ōbo: «K'a kaprendi rarisō?» Si kōfēin: «Ko sjob kukēr kafus⁽⁶⁾ borik». Ma Uri d'ōbo: «Jakan kaprendi kada!» Rumgun si sjob i, si sjob — isōf kaprendi sasir, ma Uri i mar. Si bur, ma si disēu: «⁽⁷⁾ Ko mun Urio — Uri man bērariso? So orōngo, sasorōngo, Pasai sorōngo, sasorōngo!»

Si disēu rariria, si mōāf ōso i fukēn: «Mgo mun mūndiri?» Rumgun, si kōfēin: «Ko mun Uri!» Uri d'ōbo: «Aja Uri!» Uri manguudi i fukēn faro si kwar: «Mgo mun mūndiri?» Si mām i, si kāndor, si bur, si frar.

Raso wer, Uri i mbrein be swan, i mām wongor. Wōngor d'ōbo: «Kawāsa, si sādik au, s'ōbo au wa pānde⁽⁸⁾ so, wa mambri kaku. Uri kōfēin: «Aja baboi!»

Wōngor i kōfēin wer: «Wa so jāfēn beda ro aja, bape wa fes rib rēsēri ro krāf bjeda. Uri i fes rib ro krāf bjeda, rēsēri i so jāfēn be wongor. Jāfēn i kiur wōngor, ma i d'as, i d'as bē soren fandū. Uri i d'or: «Napirmō, wa fnāk awer, kniko ja ro.» Wōngor kōfēin: «Roba, ma inē wa mar, wa sādik au māngēnēm». War i sia ro mgasi rape, ānsōua Uri i swarepēn ino bjeda, i sia ro mar bjeda, i kēruk rib ma i bur.

Uri.

Op een dag, droeg Uri aan zijnen jongeren broeder Pasai op, een varken te gaan zoeken. Pasai met zijne beide jongens gingen met een hond op varkensjacht. En spoedig vinden ze een varken. Uri ziet vuur rooken in het bosch en denkt bij zich zelven: Uri en de zijnen hebben reeds een varken, ze roosteren het. Hij gaat heen en klimt in een kriesboom.

Pasai met zijne beide jongens vertrekken weer per prauw. Als ze bij den kriesboom, dien Uri beklommen heeft, gekomen zijn,

werpt Pasai zijn vischlijn uit om te visschen. Hij vischt met een varkenspoot. Uri, die dit ziet, haalt het varkensvleesch van den angel weg. De arm van Uri is zeer lang. Pasai denkt, dat een visch het varkensvleesch weghaalt en hij haalt spoedig zijn vischlijn in, maar neen! Denkende, dat het varkensvleesch door een visch werd weggehaald, bindt hij den tweeden poot aan den angel. Uri haalt het weer weg. Aldus de voorpooten ook en den kop en het geheele lichaam.

De beide jongens, die met Pasai zijn medegegaan, zijn boos, omdat ze geen visch hebben, en het varken ook op is. Zij zijn nog niet ver weggerooid, als Uri roept: *Pasai!* Pasai hoorende, dat iemand hem roept, zegt: *Wie roept mij? Laten we gaan zoeken!* Maar de kriesbladeren beletten hen, Uri te zien. Zij gaan heen. Als ze weer een eind gerooid hebben: roept Uri weer: *Pasai!* Pasai en de zijnen zoeken hem weer. Zoo ging het drie malen. Als ze hem de derde maal zoeken, zegt Uri: *Ik, ik roep u!* Ik heb gezien, dat ge een varken hebt, ik zag vuur in het bosch.

De jongens van Pasai zeggen: *Ja, wat het hebben (krijgen) aangaat, we hebben, maar Pasai hij heeft met varkensvleesch gevischt, de visch heeft alles opgegeten en we hebben niets meer.* Uri zegt: *Gij hebt den ganschen dag op varkens gejaagd en ge hebt niets, ik, ik heb niet gezocht en ik heb wel; zie!* Pasai beziet het varkensvleesch, dat Uri toont en hij zegt: *Ah, dat is mijn varken, 't varkensvleesch van den angel.*

Uri zendt Pasai en de zijnen met het varken naar huis. En hij, hij werpt één been naar huis en is reeds thuis. Als Pasai en de zijnen klimmen in zijn geklommen huis, zijn ze verbaasd en zeggen: *„Zoo juist verlieten wij Uri in den kriesboom en nu zit hij al thuis.“*

Op een anderen dag zweemmen Uri en Pasai met hunne jongens eene rivier over. Bijna zijn ze aan de andere zijde, als Pasai omziende één der jongens ziet verdriuken. Uri zegt: *„Steek hem met je bamboe en trek hem!“* Als ze op den oever zijn, ziet Pasai, dat die jongen dood is. Pasai is boos op Uri en zegt, dat deze hem belogen heeft. Uri zegt: *„Ik heb je gezegd, dat je jongen de bamboe moest grijpen en gij hem trekken, maar gij zelf zelf hebt hem gestoken.“*

Op een anderen dag sloeg hij op zijn tifa. Pasai vraagt hem: *„Hoe hebt ge uw tifa gemaakt?“* Hij zegt: *„Het vel van de buik*

mijner moeder heb ik gebonden op deze tifa!" Pasai zegt tot zijne moeder ook: "Ga liggen, dan snijd ik de huid van uw buik!" Maar de moeder weigert, zeggende: "Ik zal sterven!" Pasai zegt: "Neeu, Uri heeft ook zijn tifa van de huid zijner moeder gemaakt." Pasai vraagt zoo dikwijls, dat de moeder zegt: "t is goed!" En Pasai snijdt snijdt en de moeder sterft. Pasai is boos op Uri, hij zegt, dat deze hem belogen heeft. Maar Uri zegt, dat hij niet gesproken heeft van de buik zijner moeder.

Op een anderen dag beveelt Uri de jongens hem met pijlen te beschieten. Hij zet de jongens op twee rijen en hij staat in het midden. Als ze de pijlen afschieten, ontwijkt hij de pijlen en de jongens beschieten elkander. De jongens zijn boos, maar hij zegt: "Ik heb het niet gedaan, gij hebt het zelf gedaan!"

Op een anderen dag beveelt hij twee jongens, hem met een hakmes te slaan. Beide hakmessen waren zeer scherp. Een zal hem links slaan, de andere rechts. Als de hakmessen op hem zullen neervallen, ontwijkt hij weer en de jongens dooden zich zelve. De menschen zijn boos op hem, maar Uri zegt: "Ik niet, zelve hebben ze elkander gebakt".

Op een anderen dag laat hij kleine jongens, hunne kleine prauwen op eene rij leggen. Als ze alle op eene rij liggen, trekt hij een groote ijzerhoutboom uit en die valt op alle kleine prauwen, zoodat zij alle bersten. Zij zijn boos op hem, maar hij doet hun verwijtingen, zeggende: "Gij zijt zeer ondeugend om te spelen bij een ijzerhoutboom, hebt ge niet gezien, dat hij reeds gebroken was?"

Op een anderen dag was men ergens bezig met dak dekken. Als ze bijna gereed zijn en 't eten al gaar is, komt Uri. Als hij de atap ziet, zegt hij: "Wat, dekt niet met atap, want als de wind zich een weinig verheft, neemt hij de atap mee!" "Hoe moeten we dan dekken?" zegt het volk. Uri zegt: "Leg de houten zeer dicht bij elkander en dan legt ge er aarde boven op". "Uri heeft gelijk!" zegt het volk. "We zien als het regent, dat de regen op de aarde blijft staan". Ze werpen de atapen weer weg en ze leggen de houten met aarde. Maar als de wind zich een weinig verheft en de regen valt, dan spoelt alle aarde weg en het huis breekt en het volk sterft.

Op een dag ziet Uri jongens aan 't eten. Hij vraagt aan hen: „Wat eet gij?“ Ze zeggen: „Onze tongen!“ Uri zegt: „Hoe eten we de tong?“ Ze zeggen: „We trekken die uit met een kafroes doorn“. En Uri zegt: „Ik wil ook wel mijne tong eten!“ De jongens trekken, tot de tong er uit komt en Uri sterft. Ze gaan weg en ze zingen: „Ko mun Urio — Uri man berarisu? So orōngo, sasorōngo, Pasai sorōngo, sasorōngo!“

Als ze zoo zingen, hooren ze iemand vragen: „Wien hebt ge gedood?“ De jongens zeggen: „We hebben Uri gedood!“ Uri zegt: „Ik ben Uri!“ Uri zelf had aan hen gevraagd: „Wien hebt ge gedood?“ Als ze hem zien, zijn ze verbaasd, ze gaan vluchtende heen.

Op een anderen dag loopt Uri aan het strand en ziet hij een krokodil. De krokodil zegt: „De menschen prijzen u, ze zeggen ge zijt zoo knap, ge zijt een rechte held“. Uri zegt: „Ik wel zeker!“

De krokodil zegt weer: „Werp uw harpoen op mij, maar bind den riem eerst aan uw lichaam“. Uri bindt den riem aan zijn lichaam en toen werpt hij den harpoen op den krokodil. De harpoen treft den krokodil en hij zwemt, hij zwemt naar het midden van de zee. Uri roept: „Neef, speel niet, zoo dadelijk ben ik verloren“. De krokodil zegt: „Neen, vandaag sterft ge, ge prijst u te veel“. Als het water hem reeds tot de oogen komt, denkt Uri aan zijn mes, dat in zijn schaangordel is, en hij snijdt den riem door en hij gaat heen.

Aant. 1. Uri. Deze Uri is eene eenigszins mythische persoonlijkheid. De verhalen omtrent hem zijn half kakofein (fabel) en half kakajik (legende). Hij wordt beschreven als een ontzaglijke reus. Maar vooral is hij populair wegens zijne lengens. In dezen vertoont hij wel de type van den Papoea.

Van hem hoorde ik ook vertellen, dat toen Mangundi, de schepper der Papoea's hen verliet, omdat ze hem niet meer vertrouwden, deze in zijn plaats Uri aanstelde. Aan Uri ontbrak de wondermacht van Mangundi. Om toch invloed zich te verzekeren onder de Papoea's leerde hij hun de feesten en gaf hun sieraden.

Behalve door zijne leugens, is hij ook bekend door zijne harts-tocht voor vrouwen. Aan zijne beschrijving ontbreekt dan ook niet een abnormaal groote penis. Overal, waar hij kwam, vroeg hij zich eene der dochteren des lands tot vrouw. Gaf men hem er eene, dan schoot hij met een pijltje, gemaakt van den nerf der sago-palmbladen.

Dit pijltje nog groen en frisch ontwikkelde zich tot een sagobosch. Gaf men hem geene vrouw, dan schoot hij ook met zulk een pijl, doch dat was dor en geen sagobosch ontstond.

2. Sām náf. In den regen met een hond varkens opsporen.

3. Rumun. Varken, maar ook varkensvleesch, gedeelten van het varken.

4. Rwasi. Arm. hand. Van dieren voorpoot.

5. Kaku ro Uri! Uri heeft gelijk, lett.: 't Gelijk aan Uri!

6. Kafrus. Liaan met scherpe doornen.

7. Het lied door de jongens gezongen kan ik niet vertalen. 't Begin is: „We dooden Uri“ Wat een man is Uri? 't verdere is geen gewoon Noefoorsch, zoover ik kan nagaan.

8. Pānde. Knap. Als knap geldt bij den Papoea ieder, die listig is en vernuftig is in het liegen.

Behalve de kakōfein, die in de voorgaande bladz. verhaald werden, bestaat onder de Nufooren een vorm van kakōfein, waarvoor ik geen beter woord vooralsnog weet dan recitatief. Ze worden in eenen zekeren dreun opgezegd, niet gezongen, gereciteerd. Worden de gewone kakōfein alleen na zonsondergang verhaald, dit soort kan men ten allen tijde hooren.

Uit taalkundig oogpunt zijn ze van belang, omdat er oude taalvormen in bewaard bleven, die in de gewone spreektaal verloren gingen.

'k Vond de volgende vormen van dergelijk recitatief en ik geef ze letterdijk weer, daar ze juist uit taalk. oogpunt van belang zijn.

Recitatief.

1. Apuje, apuje, wa kunō⁽¹⁾ ufēnka. Kero ma⁽²⁾! J'an ōso, w'an ōso.

Ku randa, k'orēs, ku fakakir. Neibō rōmsike⁽³⁾, samibō⁽⁴⁾ rōmsike, ku mām we⁽⁵⁾ dama⁽⁶⁾; saroi⁽⁷⁾; wa bējuu pōkēmo, darjando⁽⁸⁾ winnsi⁽⁹⁾ sawārwa⁽¹⁰⁾ ma.

Ku j'un sumbero⁽¹¹⁾ rā, ku san ro wai āmbero⁽¹²⁾ dōri. Asisō⁽¹³⁾ kero⁽¹⁴⁾ asiswa bērano⁽¹⁵⁾ kero.

1. Grootmoeder, grootmoeder, kook ufen. Een weinig aan mij. Ik eet één, gij eet één.

Wij beiden gaan strandwaarts, wij stann, wij staan op onze teenen. Meisjes, jongens, wij zien naar daar; walvisch, prauw brengt gierst, vaart de baai om de kaap in.

We halen hakmessen, wij werpen in de prauw, die naar het vreemde land vaart. De vlag (kam) staat, de vlag (kam) wappert staande.

1. Ufēn. Aardvrucht. (*Colocasia antiquorum*).

2. Ker. Weinig. Ma duidt aan de richting naar den spreker. Kero ma, — doe een weinig aan mij.

3. Rōm is het stamwoord voor rōmgun (rom mgun) en rōmawa (rōm mawa). Beide woorden beteekenen jongen, zoon, volgeling. Mgun is in het Nuf. klein, jong; mawa ging op zich zelf staande in het Nuf. verloren, op Meos War en Ron bleef het woord bestaan als klein en het vormde in beide dialecten mawauri (jongere broeder), dat in het Nuf. is: bēkuik.

Op Gebi bestaat een woord awai voor kind.

Het stamw. rōm in beide woorden is op zich zelf staande ook verloren gegaan. Hier staat het echter op zich zelf, voorafgegaan door neiho en samiho. Nei is meisje. Samiho is ook verloren gegaan, doch moet dan het adj. voor jongen zijn volgens mijn zegsman.

5. We (be), naar.

6. Dama. Daar. Dit woord ging ook verloren. Daar is in het huidige Nuf. orwa.

7. Saroi. Walvisch. Wordt hier als beeld genomen, omdat het een groote prauw is, die nadert.

8. Darjan (misschien arjan), om een kaap heen varen.

9. Winusi. Eene baai of reede met zeer breed strand.

10. Sawōrwa. Kaap. In het huidige Nuf. is kaap swapōr of sāwapor.

11. We halen hakmessen en werpen die in de prauw. Dit doelt op eene gewoonte, die onder de Nufooren bestaat om een prauw, die voor de eerste maal geroeid wordt te beschenken. Hakmessen, borden enz. worden in de prauw of in het water geworpen. De roeiers duiken naar de voorwerpen, waarmede hunne prauw beschenken wordt.

12. Wa āmbero. Āmber, vreemdeling. Wa āmber, prauw van vreemdelingen, ook prauw, die naar het land der vreemdelingen vaart. De āmber begint met Salawati.

13. Asis. Kam. Men denke hier aan de Nufoorsche kammen, bestaande uit een reep bamboe, waarin tanden door gedeeltelijke spijting zijn gemaakt. De kam dient o.a. als sieraad. Men zet die

dan in het haar en versiert hem met stukjes goed of met kralen. Dergelijke kam is als beeld genomen voor de vlag, die op de prauw wappert.

14. Kēro. Is ook een verloren gegaan woord, dat staan moet beteekenen. Nu is staan: orēs.

15. Berano. Wapperen. Tegenwoordig kabiraru.

Variant op 't voorgaande is:

1a. Romgun samiauja (¹), ku randa, ku sakakindo, incibo rōmsi ke, samibo rōmsi ke, ku mām we dana saroi wa hējun pōkemo dariariso winusi sawarwa ma.

Asiso kero, asiswa berano kero.

Ku j'un sumbero, ku san do wai ambero dōri, asiso kero, (²) asiswa mberano kero.

1. De grootmoeder, die in N° 1 werd aangesproken, is hier vervangen door *romgun samiauja*. Romgun, kind, sami, blijkbaar vroeger onderscheiding van het mann. geslacht.

2. Boven zagen we reeds, dat kēru voor staan niet meer gebezigd wordt en vervangen is door orēs. Opmerkelijk is dat het gelijkkluidend kēru, steen, in het Roonsch ōr is. Dat de k. wel afvalt aan 't begin van een woord vinden we ook in rib (huid, riem), dat in het Roonsch luidt krib. En dat de e met o afwisselt in mēnu (dorp) en mōnu in het R.

Als vervolg van 1 werd mij eens meegedeeld het volgende:

Isei (¹) kor hjesi bēbarēk na pōnja?

Ma isei wa pē (²) apuj kor hjesi so bēbarēk na ponja ma.

d. i. Wat voor beenderen liggen er voorin?

't Is niets, de beenderen van grootmoeder liggen voorin.

1. Isei. Wat voor. Wordt als zoodanig ook niet meer gebezigd. Ik neem hier over wat Prof. Kern onder sebe opmerkt in zijn Verhouding van het Mafoorsch tot de Mal. Pol. talen.

„Sébe, wie? De eerste lettergreep bevat vermoedelijk het persoon-aanduidende si, dat we in 't Kawi sy-apa, wie, in 't Jav. verbasterd tot sapa, Mal. siy-apa, Tag. si-anu enz. aantreffen. De Ambonsche tongvallen en 't Bulusch hebben sei.”

Men hoort nu in plaats van isei, rōsei. Rō of roi is ding.

2. Wapē of wa pē kan ik niet verklaren. Mijn zegsman beweerde, 't beteekende zooveel als: „'t is niets.”

2. — Apusē, ja mām i.
 — Insōpē? (1)
 — Fungēm i so i rajama.
 — Fungēmbērori? (2)
 — Fungēm, ja mun ra bēmar ani.

2. — Grootmoeder, ik zie hem.
 — Wie is dat?
 — Fungemi, hij komt met hem.
 — Welke Fungēm?
 — Fungēm, ik doodde; de bewuste, die dood is.

1. Insōpē? Wie is dat? Wordt in het Nuf. niet meer gebruikt.

2. Bērori? Welke? Wordt achter persoonsnamen gebruikt om te vragen wie.

Wellicht is dit ror terug te vinden in riori, dat men dikwijls hoort, b.v. „Ik heb tabak van mijnheer gekregen!” Ja sma sām-bako ro tuwan riori. Dit riori zou dan zijn van hem of van dien.

3. Sāmfarwe baje, swaswaf rum inē raweri, wa rowi, wa kōfein badadir awer. Manisu bērowi wa kondo rum inē rawendi, j'afnana kewederewa. Winsi sēpēre-pērena ma-w'anba, j'anba, ārare bēkōkēr, ārare bēkōkēr.

3. Groote sāmfar, die hangt in de voorgalerij van dit huis, gij vliegt, zeg niets. Manisu, gij vliegt, gij zijt in de voorgalerij van dit huis, j'afnana kewederewa. De vrouwen maken eten gereed — 't is gereed, gij eet niet, ik eet niet, haal het eten weg, haal het eten weg.

3. Bevat eene toespraak tot een sāmfar (armband uit schelp gesneden). De woorden, die ik onvertaald liet, ken ik niet.

't Doelt op de Nuf. gewoonte, om den 3^{en} nacht na het vertrek van eene prauw naar Salawati of verder gelegen oorden, te waken, waarbij men weinig of niet eet.

Ook van N° 3 bestaat een variant, meldende dat de prauw mis kabori (zeer dikke schildpad) meenam.

Wat sommige, niet meer gangbare woorden aangaat, perē is gereed maken van eten, pērēna, 't is gereed.

Ararē bēkōkēr zou zijn: haal het eten weg.

4. Mānsaro apusē, wa kwōk ma k'ano kamisānsia.

Rōnesē ria kara si ro mēsrāndia, serakanira, si rama nira, wjeso, wa bje so rawānja; mānsaro Kaibusi wje so wa bje so rawāneja.

4. „Oude man, grootvader, word wakker en eet voedsel!”

„Er is niets, als er er wat was, zou ik eten. 't Is al avond. Ik heb slaap, ik eet niet. Als je goed waart voor den ouden Kaibusi, zoudt ge hem eten gegeven hebben, toen 't nog licht was.”

Dit is de vrije vertaling van 't recitatief, dat heel wat woorden bevat, die men nu niet meer hoort.

Kwōk is wakker worden.

Kamisania, voedsel. Dit woord bevat an, dat eten is.

Rōnesē is blijkbaar rō, ding en het boven reeds behandeld vragend isei of sei, wat, wat voor.

Mēsrāndia, avond. Mēsēr is de volgende dag, rāndia waarschijnlijk begin, dat we nu nog hebben als rāndak. Mēsrāndia zou dan zijn, de volgende dag begint. De Nufoor begint den volgenden dag met den avond.

Serakanira, si rama nira werd mij uitgelegd als: Ik heb slaap, ik eet niet. Maar ik kan er niets in vinden, dat op Nuf. lijkt. 't Zou in het Nuf. luiden: „Enēf i min aja, j'an ba.

Wjeso, wa bje so rawānja enz. zou moeten beteekenen: Als ge goed waart, zoudt ge den ouden Kaibusi te eten hebben gegeven toen het licht was! Maar ook uit dit gezegde kan ik niet veel Nuf. opdiepen. Alleen bje, goed, wa, gij en so, zoo. Wje so zou de samentrekking kunnen zijn van wa bje so en 't zou ook kunnen zijn, dat hier ook de *b* in *w* overgaat.

5. Neī aujai rwa ma, ku sjobo kawra pāpero ma, ku wuk i prankaguno ino koro, w'an i kōndi ke; mano, w'an i kondi ke.

5. Meisje, kom, wij beiden trekken een rood touw herwaarts, wij pakken er visch in, gij eet tot de graat, vogel, gij eet tot het been.

Nui is het gewone Nuf. meisje. Aujai vonden we onder 1. reeds in romgen sami auje. 't Is wellicht het pers. vnw. v. d. 2^e pers. au, (gij); Rwa ma; Ma is herwaarts, rwa het w.w. ra, gaan met het ingevoegd pers. vnw. v. d. 2^e pers., Kawra; het tegenw. Nuf. woord voor touw is abra, al meermalen merkten we op, dat afslijting van de k niet zeldzaam is en de verandering van h in w zeer gewoon is; Papero, dat rood moet zijn, ken ik niet, het gewone Nuf. woord is rik⁽¹⁾. Wuk, wellicht buk, dat meermalen gevoegd wordt bij een zuw. om er een w.w. van te maken, b.v. sansum, kleed, buk sãnsuim of bẽ sansum, kleeden, bekleeden, een kleed doen dragen; Prankaguno, pak, het Nuf. woord voor pak is pangum. Ino is hier visch, het gewone in met het in deuntjes en zangen zoo gewone achtervoegsel o. Wat koro hier beduidt, weet ik niet. Kõndi is kor (graat), de r genasaleerd tot ndi. Mano, vogel. Kondi is behalve graat ook been.

6. Inēija, samia aujajes, mukansa werbai. Snami, kmami su j'uno kapumom benara, su sano bonjaswa. Su ramu fema mansjori sjoriwe hawi k'au apapu ba puwa pawa pumarengka.

6. Van dit deuntje is me niet veel duidelijk. Een meisje (ineija) en een knaap (samija) worden vermaand niet te huilen. Huilen is in het tegenwoordig Nuf. kanēs; mu kansa werbai is dan: gij beiden huilt niet weer. Verder: uw moeder en vader hebben st... weggebracht, (Snami, kmami su j'uno kapumom). Wat benara is weet is niet. Vervolgens: su sano bonjaswa, ze hebben 't bij gindschen berg weggeworpen.

Ramu moet zijn verdwalen. In het tegenw. Nuf. is ramuma verdwalen, afzwerven.

Fema moet zijn afdalen. Nuf. sabu.

Mansjori werd mij vertaald als bōsēn, koraalrotsen.

Bawi zou zijn kaap.

Apapu. Een schelpsoort.

Wat puwa pawa pumarengka beteekent weet ik niet. De beteekenis van 't laatste gedeelte is dan:

Bij 't afdalen (van den berg) naar de koraalriffen (waar men schelpdieren zoekt) zijn vader en moeder verdwaald, wat tengevolge had, dat de thuisblijvende geen apapu te eten kregen.

(1) Zie Spraakk der Nuf. taal, blz. 12.

7. Wō rumbo, rumbo, sjēnsjē sawa.

Deze woorden, beweert men, worden uitgesproken, als er aardbeving is. Ze zouden beteekenen:

't Huis beweegt — (wō rumba, rumbo).

't Is uit — (sjēnsjē)

(de aardbeving) is verder gegaan — (Sawa).

8. Insiri fjaïs sasaro insa wendi, rumboi sjēnsjēn sewa.

Deze woorden vormen een deuntje, gebruikelijk bij 't zelfde spelletje, waarbij hollandsche kinderen hun „Torentje, torentje bossekruid“ enz. ten gehoor te brengen.

De vertaling der verschillende woorden is, naar men mij inlichtte:

Insiri fjaïs — van onderen naar boven.

sasaro — nog een er boven.

insa wendi — weer één.

rumboi — de top.

sjēnsjēn sewa — is bereikt.

Wat insa wendi betreft, insa is opdat en wendi (wer) is weder, nog een; rumboi is rumbo, op het huis.

9. Apaj, buko majo rōrōfē e sapi ro borsma inderi bo orwa fē irōre sasar arōre sasar knikē kini auwe kjo kjo kjo.

Het spelletje in 8 is z.a. bij ons met de duimen, doch er bestaat nog een dergelijk spelletje, waarbij men het vel van de hand eens medespelers tusschen duim en vinger neemt. Bij dit spelletje is het deuntje van 9 gebruikelijk.

Wat de vert. is, weet ik niet.

10. Tjnn, tjnnbe jauri tōrōrēre.

Deuntje van kinderen, die elkander bij de hand vasthouden en de handen ronddraaien.

11. Edjadi kor kor ēwara mānswēk, ē djadi kor kor ēwara mānswēk.

Deun bij 't optrekken van een prauw, balken enz.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE EENIGE ATJEHSCH E ONDERHOORIGHEDEN.

Pentòë.¹

GEOGRAFISCHE BESCHRIJVING.

Het landschap Pentòë ligt geheel geëncloveerd in het landschap Keurentòë en omvat het stroomgebied van de Kroeëng Pentòë, rechter zij-rivier van de Kroeëng Keurentòë, en van haar rechter zijtak de Kroeëng Gendoebang. Alleen de Kroeëng Pentòë is in haar benedenloop voor djaloers bevaarbaar. Beide rivieren bevatten donkerbruin moeraswater en kunnen wegens de vele zich langs de oevers bevindende moerassen, waarvan in den regentijd veel water moet worden afgevoerd, soms zwaar handjiren.

Daar het bewoonde gedeelte van het landschap geheel vlak is en zich slechts in het Oosten lage heuvels verheffen, bevatten beide rivieren in den drogen tijd stilstaand of slechts langzaam stroomend water.

Belangrijke zijrivieren hebben de Kroeëngs Pentòë en Gendoebang niet.

Over de Kroeëng Pentòë is op 458 M. van hare monding, in de maand Juli 1904 een zware ijzeren schroefpaalbrug geslagen, terwijl over Kroeëng Gendoebang thans nog een lichte schroefpaalbrug gemaakt wordt.

In oude stukken wordt als de noordelijke grens van Pentòë genoemd Leubō Lajang, zijnde thans een kleine geheel vervallen kende, ressorteerende onder het aan Ara Boengkō² onderhoorige Matang Oebi en gelegen op den rechter oever der Aloë Tingkeuëm, een benedenstrooms van de Pentòërivier gelegen rechter zijrivier van de Kroeëng Keurentòë. Thans vormen deze Kroeëng Keurentòë en de Aloë Tingkeuëm, die Pentòë respectievelijk van Ara Keumoedi en Ara Boengkō² scheiden, de Noordgrens, zoodat aan deze zijde het

¹ Verbetering van meded. Deel LV (1903) bl. 374.

landschap Peutôë in den loop der jaren een weinig grondgebied verloren heeft.

De Westgrens wordt gevormd door de Paja Beuraudang, welk moeras (paja) de tot Peutôë behorende gampong van dien naam van het langs de Kroeëng Kreh gelegen gedeelte van het landschap Matang Koeli scheidt. De Zuidelijke grens is de in het gebergte gelegen, met alang-alang begroeide vlakte Blang Poelôh Lhang; de Oostelijke grens strekt zich uit tot de nabij de Kroeëng Djamboe Ajé gelegen waterscheiding, tusschen deze rivier en de Kroeëng Gendoebang. De op den linkeroever der Djamboe Ajé rivier gelegen gampongs Laugkahau Mantjang en Rampaih vallen dus buiten Peutôë's territoir.

Vooral het stroomgebied van de Kroeëng Gendoebang is zeer moerassig.

In de laatste jaren zijn in die moerassen eenige gampongs ontstaan, nadat men het terrein, hoewel niet geheel en al drooggelegd, dan toch bewoonbaar gemaakt heeft door het graven van afwateringssloten.

Aan den bovenloop van de Kroeëng Gendoebang bevinden zich vindplaatsen van petroleum.

In Augustus 1903 is in Peutôë door de Koninklijke Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen geëxploreerd, maar zonder succes.

In October d. a. v. werd een oliebrak aan de Gendoebang betrokken, dat ongeveer een maand later werd opgeheven.

Bij het gehouden onderzoek bleek, dat de aardlagen ongeschikt lagen om later tot exploitatie der gevonden olie te kunnen overgaan.

Een gedeelte der bevolking vindt haar bestaan in ladangbouw.

In het geheel zijn slechts 1269 gampongpassen uitgegeven. De voornaamste middelen van bestaan van de bevolking zijn rijstcultuur op moerassawah's en de pinangteelt.

In het Zuiden en het Oosten bestaat het landschap nagenoeg uitsluitend uit zwaar bosch, waarin slechts door het aanleggen van ladangs groote coupures gekapt zijn.

GESCHIEDKUNDIGE EN POLITIEKE BESCHRIJVING.

De eerste ontginners van het land waren, evenals in de meeste landschappen der Paséstroek, Pidiëreezen, van wie een zekere T. Béntara het hoofd was.

Diens zoon ontving uit de handen van den Sultan van Atjeh een

sarakata, waarbij hij als zelfstandig Oelëëbalang over Pentöë werd aangesteld met den titel van T. Hakém Pentjaba.

Achtereenvolgens werd deze als zoodanig opgevolgd door zijn zoon T. Hakém Blang Mangat, door diens jongeren broeder T. Tji Menreubō⁵, door T. Hakém Blang Mangat's zoon T. Hakém Babah Gendoebang, door diens oudsten zoon T. Hakém Diwa, door diens jongeren broeder T. di Pasé en deze weer door diens oudsten zoon T. Hakém Lötan.

Toen T. Hakém Diwa, zonder mannelijke afstammeling na te laten, overleed, had niet T. Di Pasé, de derde zoon van T. Hakém Babah Gendoebang, doch diens tweede zoon T. Keudjroeën Moeda den overleden Oelëëbalang behooren op te volgen. Deze liet zich echter gemakkelijk door zijn jongeren broeder T. Di Pasé verdringen en ook na zijn dood bleven zijne zoons T. Béntara Moeda en T. Moehamad in dien toestand berusten. Toen echter na den dood van T. Di Pasé, 10 à 12 jaar geleden, zijn zoon T. Lötan het bestuur in handen nam, werden beide zoons van T. Keudjroeën Moeda door de heerschzuchtige ondergeschikte hoofden T. Datō⁶ Pentöë en Panglima Prang Ali opgestookt om te trachten zich van het Oelëëbalangschap meester te maken. Een weinig bloedige oorlog, die ongeveer een jaar duurde en met T. Lötan's overwinning eindigde, was hiervan het gevolg. Na dien tijd hebben T. Béntara Moeda en T. Moehamad geene pogingen meer aangewend om zich tegen T. Hakém Lötan's gezag te verzetten.

Beiden bleven in Pentöë wonen, en de verstandhouding met hun Oelëëbalang was zelfs in de laatste jaren zeer goed te noemen.

T. Hakém was een zeer aan opium verslaafde schuiver, een zwak, wantrouwend en vreesachtig persoon, die zich steeds weinig aan het bestuur over zijn landschap heeft laten gelegen liggen.

Op aandrang van zijn energicken tocha peut T. Béntara Djeubent, die zelf in het eind van 1899 in onderwerping kwam, kwam T. Hakém, die zich eerst uit vrees voor den te Langkahan Mantjang aan de Kroëng Djamboe Ajé wonenden Nja⁷ Mamat Peureula⁸ alias T. Moehamad Sabi en T. Oesén van Oelëë Gadjah ter Oostkust daarvan had laten weêrhouden, zich in het begin van 1900 bij het bestuur melden, doch liep in December 1901 weder weg, nadat hem de verbetering van den door zijn landschap loopenden weg en de inlevering van geweren gelast was.

Door de bemoeienis van T. Tji⁹ Béntara van Keureutöë kwam hij in Juli 1902 opnieuw in onderwerping, waarna hij in het

établissement te Lho¹ Seumawè werd aangehouden, totdat hij aan den door het Bestuur gestelden eisch, om een bepaald aantal geweren in te leveren en een waarborgsom te storten, zou hebben voldaan. Vermoedelijk bevreesd gemaakt door T. Bén Gam, peutoeha van Aloeë Ië Mirah (Djamboc Ajé), die evenals hij te Lho¹ Seumawè was aangehouden, ontvluchtte hij met dezen en den eveneens aangehouden T. Bén Tjoet Amat van Matang Bén in den nacht van 7 op 8 Augustus 1902, na echter op den 24^{den} Juli t. v. eerst de korte verklaring in 3 artikelen beëdigd en onderteekeud te hebben.

In tegenwoordigheid van de verschillende peutoeha's van het landschap werd den 14^{den} September 1902 met de waarneming belast T. Béntara Moeda, dezelfde die, ware de opvolging geheel volgens de adat geschied, Oelëbalang van Pentôë geweest zoude zijn: doch in den nacht van 18 op 19 d. o. v. werd hij bij een overvaling door den vijand van de kendé Panté in Matang Oebi, waar hij juist overnachtte, gedood. Zijn jongere broeder T. Moehamad werd daarop tijdelijk met het bestuur over Pentôë belast.

T. Hakém Pentôë, wiens vrouw en kinderen in onze handen waren, meldde zich in begin Maart 1903 weder aan.

Met hem keerde een groot aantal lieden uit de ludangs in de gampongs terug; deze werden van passen voorzien.

Van T. Hakém werd de reeds vroeger van hem geëischte, doch toen niet betaalde ha¹ gautjéng nogmaals gevorderd, alsmede de betaling eener boete wegens zijne ontvluchting.

Nadat T. Tji Béntara van Keurentôë en T. Rajeu¹ van Lho¹ Seumawè zich voor de accurate betaling hadden borg gesteld, werd hij in het gezag over zijn landschap hersteld.

Slechts eenige maanden later, in den nacht van 23 op 24 Juli, werd T. Hakém met een zijner echtgenooten en 4 volgelingen vermoord. Roofzucht was denkelijk wel de voornaamste drijfveer.

De oudste zoon van T. Hakém, T. Ali Basja was pas 13 jaar oud en kon dus nog niet met het bestuur worden belast. Daar hij bovendien reeds een aartschuiver was, vond het Bestuur het noodig hem aan zijne slechte omgeving te onttrekken en te Koeta-Radja op school te doen.

Naar eene oplossing voor de bestuursregeling in Pentôë moest gezocht worden. Onder de mannelijke nabestaanden van T. Hakém was T. Tjoet Moehamad de eenige die in aanmerking zou komen. Maar deze is zwak van karakter en heeft niet het minste gezag.

De eenige waar wat bij zit, die zelfs flink genoemd mag worden, is de stiefzuster van Ali Basja, Tjoet Po⁴ An.

De wd. Controleur trachtte in October a. p. in overleg met de voornaamste uit Peutdë een uitweg te vinden. Dit mocht niet gelukken, zoodat bepaald werd dat voorloopig het bestuur over Peutdë rechtstreeks door den Controleur van Lhō⁴ Senmawb met de peutocha's gevoerd zou worden. Tegen eene verheffing van Tjoet Po⁴ An waren vele peutocha's gekant.

Die tegenstand verminderde allengs niet alleen, maar sedert medio April jl. werd herhaaldelijk verzocht haar tot wd. Oelëebalang te willen verheffen, waarop door het Bestuur werd ingegaan door in Mei 1904 Tjoet Po⁴ An aan te wijzen om tijdens de minderjarigheid van T. Ali Basja als wd. Oelëebalang op te treden.

Onder den Oelëebalang wordt het bestuur over het landschap Peutdë uitgeoefend door een aantal peutocha's, w. o. de tocha penët, 2 Oelëebalangs en een Panglima Prang, die zelf wêr eenige peutocha's onder zich hebben, de voornaamsten zijn.

De tocha penët zijn:

1e. T. Béntara Tjoet, de nog jeuglige zoon van den reeds bovengenoemden, onlangs overleden T. Béntara Djeubenët.

2e. T. Moeda Dalam.

3e. T. Nja⁴ Ali.

4e. Peutocha Nja⁴ Hat.

De beide bovenbedoelde Oelëebalangs zijn:

1e. T. Moehammad Napijah, zoon van den reeds bovengenoemden T. Datō Peutdë en daarom ook zelf wel zoo genoemd. Toen hij nog niet in onderwerping was, waren de onder hem ressorteerende gampongs in het zuidwestelijk gedeelte van het landschap geheel door de bevolking verlaten; in October 1903 evenwel, toen hij zich onderwierp, werden de gampongs weder bewoond.

Deze T. Datō heeft een sarakata van 1103, waaruit blijkt, dat de toenmalige Datō⁴ gesteld was boven de Hakém van het landschap.

2e. Peutocha Amin, een vreemdeling van de Djamboe Ajé, die zijn bovengenoemden zwager Panglima Prang Ali, toen deze zonder zoons na te laten overleed, opvolgde. Dieus zuster Tjoet Seuklenët heeft echter het gezag.

De Panglima Prang is Panglima Prang Banta, die door drainage stukken grond in de Oostelijk gelegen moerassen bewoonbaar maakt heeft en daarop eenige gampongs heeft doen aanleggen.

Den 30sten Juli jl. is door Tjoet Po⁴ An Hakém Peutdë de korte

verklaring in 3 artikelen te Lhō¹ Seumawè bezegeld en ondertekend.

Van de vroeger uitgeweken bevolking is het grootste gedeelte in de gampongs teruggekeerd. Toch houden zich in de bovenstreken van het landschap nog vele ons vijandig gezinde personen op. T. Oesén Oelèë Gadjah vertoefde o. a. langen tijd aan de Kroeëng Seurenké, een zijrivier van de Pentòë. Thans komen zijn volgelingen dikwijls in het landschap fourageeren.

Van de in Pentòë thuis behorende, ons vijandig gezinde personen moet nog vermeld worden T. Moehamat Badeuoen, zoon van den overleden oelama T. Hadji Mat Saleh.

Kocta-Radja, den 30sten Augustus 1904.

Lhō² Seumawè.

GEOGRAFISCHE BESCHRIJVING.

Het landschap Lhō¹ Seumawè heeft eene lengte van pl. m. 6 en een eene grootste breedte van pl. m. 2 K. M. De lengteas is gelegen in de richting N.W.—Z.O.

Ten N. en ten O. wordt het landschap bespoeld door de Straat van Malaka, terwijl het aan de landzijde geheel grenst aan het landschap Tjoenda, waarvan het als het ware een uitwas vormt. Van Tjoenda wordt het gescheiden door een voor sampans goed bevaarbaren laguncarm, Kroeëng Lhō¹ Seumawè geheeten, die in het N. onder den naam van Koewala Mamplam in zee uitmondt en waarvan de beide oevers met rizophorenbossen bedekt zijn.

Door het zuidwaarts ombuigen van de kust ligt ten O. van het landschap de baai van Lhō¹ Seumawè, die alleen voor N. O. huijen open ligt, en voor ongeveer 11 maanden in het jaar een veilige en beschutte ankerplaats voor schepen aanbiedt. Daar de bodem van de zee naar den wal vrij steil oploopt, kunnen de grootste schepen tot op slechts enkele honderde meters van den wal voor anker komen.

Is Lhō¹ Seumawè van de geheele noordkust en van een groot deel der oostkust verreweg de beste reede, voor de Inlandsche, de kustvaart uitoefenende vaartuigen, ligt het niet minder gunstig.

In het Z. O. eindigt Lhō¹ Seumawè in eene landtong, Poesóng genaamd, waarachter voor kleine vaartuigen eene natuurlijke, voor alle winden beschutte haven gevormd wordt, die men binnen kan komen door de, zelfs bij eb te allen tijde voor dergelijke vaartuigen bevaarbare monding der Kroeëng Lhō¹ Seumawè.

Reeds vóór onze vestiging te Lhō¹ Seumawè was deze plaats wegens

beide vermelde gunstige eigenschappen het centrum van de handelsbeweging der omliggende landschappen en dus voor ons als aangewezen voor het oprichten van een établissement.

Het landschap is geheel vlak en laag gelegen; de bodem is onvruchtbaar en zandig.

Behalve pinang en klappers worden cultuurproducten er niet geteeld; van geen enkel artikel heeft echter een enigszins noemenswaardige uitvoer plaats; sawahs zijn er weinig en die er zijn, leveren slechts een schaarschen oogst op.

Nu door het aanleggen van dijken het zeewater niet meer de sawahs kan bereiken, zal een en ander wel veranderen.

Niettegenstaande al deze minder gunstige factoren is de bevolking er toch welvarend te noemen. Deels tengevolge van de gunstige ligging, deels door de vestiging van het Gouvernements établissement en de invoering der scheepvaartregeling, welke de bevolking en de handelaren verplicht allen in- en uitvoer via Lho⁵ Seumawè te doen plaats hebben, bestaat er een levendige handel, een bloeiende kustvaart en een vrij uitgebreide scheepsbouw.

Bovendien bestaat er een geregelde stoomvaartverbinding met Oelèè Lheoè, Sabang, Sigli, Idi, Medan en Penang en is thans de plaats bovendien door den stoomtram verbonden in het Westen met Samalanga en Sigli en in het Oosten met Idi, hetgeen ook weer aan verschillende personen levensonderhoud verschaft.

Behalve de reeds genoemde middelen van bestaan, dient als zodanig nog vermeld te worden de vischvangst.

Uit den aard der zaak vindt men te Lho⁵ Seumawè eene gemengde en dichte bevolking.

Inheemsche bewoners zijn er weinig, doch er wonen zooveel Groot-Atjehers, Pidiëreezen, Pasèërs, Klingaleezen, Maleiers enz. dat in het kleine landschapje nog 3316 besneden mannelijke personen geregistreerd werden, de Chineezzen niet medegerekend, waarvan er 2500 zijn. Evenmin werden hieronder begrepen de 30 lepralijders, die in een kleine gampong aan het zeestrand nabij gampong Hagoo bij elkaar wonen.

Het in 1881 opgerichte, in 1884 bij de invoering der concentratie weder opgeheven Gouvernements établissement was gebouwd op eene open vlakte in gampong Menasah Blang, op ruim $\frac{1}{2}$ K.M. afstand van het zeestrand. In 1892 werd het établissement daarentegen aan de kust geplaatst; de militaire versterking, de woningen en het bureau van den bestuursambtenaar en het emplace-

ment der Atjeh-leverantie op de plaats van de gampong Arön Toedjöh, die daarvoor onteigend en geraseerd werd; het tolkantoor, de woning van den klerk voor de scheepvaartregeling en de politie-kazerne op het Zuidelijk uiteinde der laudtong. Nadat dit établissement in 1895 een vijandelijken aanval te doorstaan gehad had en de onmiddellijk daarnaast gebouwde Chineesche kamp door den vijand verbrand was, werd echter dat établissement ook naar Arön Toedjöh overgebracht, waar later ook wederom een nieuwe Chineesche kamp verrees, welke zich in de laatste 2 jaren zeer heeft uitgebreid.

Ook de nieuwe in verband met de tramexploitatie opgerichte gebouwen werden daar geplaatst.

Aan het W. einde der Chineesche kamp bevinden zich thans een hotel van de firma Nass & Co. en het gebouw van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, terwijl de Atjeh Handel-Maatschappij een établissement heeft opgericht tusschen de Chineesche kamp en de Poesöng.

De Poesöng is thans weer een welvarende wijk, waar vele Chineesche en Atjehsche handelaren gevestigd zijn.

Een nieuwe Europeesche wijk is in wording ten Z. van de handelspier langs het zeestrand, waar nu reeds de woningen van enkele officieren en van den ontvanger van de hagiï-heffing zich bevinden. Een nieuwe handelswijk is thans ontstaan op het kruispunt van den weg naar Meunasah Blang en den Atjeh-passar, welke genoemd wordt Simpang Ampat.

Binnen weinige dagen zal ter hoofdplaats de watervoorziening ook behoorlijk geregeld zijn door de opening van een nieuwe waterleiding, terwijl een nieuwe straatverlichting (gasoline gloeilicht) ook eerstdaags gereed zal komen.

GESCHIEDKUNDIGE EN POLITIEKE BESCHRIJVING.

De stamvader van de Maharadja's van Lhō^s Seumawè was een Maleier uit de Padangsche Bovenlanden, die vandaar naar Atjeh verhuisd was. Zijn zoon, die naar zijne woonplaats T. Oelèè Oe genoemd werd en wiens graf thans nog te Oelèè Oe in de 7 Moekims Ba'ät in Groot-Atjeh als heilig vereerd wordt, was een oelama, die in het laatst der 18de eeuw den toenmaligen Sultan Mahmoet Sjah Djoehau in den godsdienst onderwees.

Diens beide zonen T. Moehamat Sajät en T. Mahmoet Gröt moesten om politieke redenen uit Groot Atjeh verwijderd worden; als verblijfplaats werd hun de Peukao Toeha aangewezen, gelegen in het landschap Tjoenda, van welks toenmalige Keudjroeën zij het on-

vruchtbare en zoo goed als onbewoonde schiereiland Lhō^t Seumawè ter ontginning wisten te verkrijgen.

T. Moehamat Sajet's zoon, T. Abdoellah maakte zich echter van zijn leenheer onafhankelijk en werd door den Sultan met den titel van Orang Kaja Sri Maharaja Mangkoe Boemi als zelfstandig Oelëëbalang erkend.

T. Abdoellah werd opgevolgd door zijn zoon T. Mahmoet, die bij zijn dood slechts één minderjarigen zoon, T. Abdoellah (den vorigen Maharaja) naliët, weshalve zijn jongere broeder T. Moehamat Sajet toen als voogd over den minderjarige en als waarnemend Oelëëbalang optrad.

Deze Maharaja was een persoon met grooten invloed, ook in vele landschappen ter Oostkust waar hij vroeger inner van het Sultanaandeel in de peper-haël was. Daar hem wettelijk 10 pCt. van dat aandeel als zijne eigene inkomsten waren toegekend, werd hem die functie, toen het Gouvernement na de vervallenverklaring van het Sultanaat op dat Sultanaandeel aanspraak maakte, tegen eene ruim getaxeerde schadeloosstelling van f 500.— 'smaands afgekocht.

Reeds in 1874 erkende hij ons gezag en den 23sten van dat jaar onderteekende hij de acte van onderwerping.

Nadat hij herhaaldelijk om de vestiging van een ambtenaar in zijn gebied verzocht had, werd in 1881 een post aldaar opgericht, die echter met de invoering der concentratie in 1884 weder werd opgeheven.

Wegens de gunstige ligging van Lhō^t Seumawè voor den handel en de scheepvaart werd in 1892 bij de invoering der scheepvaart-regeling opnieuw tot het oprichten van een post aldaar besloten.

Hoewel slechts waarnemend Oelëëbalang, bleef hij tot aan zijn dood op 27 Mei 1897 aan het bestuur. Wel is waar had hij na het meerderjarig worden van zijn pupil het gezag willen overgeven, doch T. Abdoellah, die in Samalanga met T. Tji Boegi's dochter gehuwd was, van zijn schoonvader de landstreek Plimbaug ter ontginning bekomen, en zich daar als peperplauter gevestigd had, liet de staatszorgen gaarne aan zijn oom over en vergenoegde zich met den titel van Maharaja Moeda. Zelfs een hernieuwd aanbod van T. Maharaja Moehamat Sajet om af te treden kon T. Abdoellah niet doen besluiten om het bestuur over zijn landschap in handen te nemen. Eerst na zijn oom's dood in 1897 trad hij zelf als Maharaja op.

Hij was echter een zwakke persoonlijkheid, die zich geheel liet leiden door zijn neef T. Rajen^t, tweeden zoon van den in 1897 overleden Maharaja.

Dicus oudste zoon T. Radja Lhō' die met zijne Lhō' Seumawè'sche familieleden steeds op een gespannen voet leefde, en zich meer aangetrokken gevoelde tot zijne familie van moederszijde, namelijk de Gendongsche Oelëëbalangs-familie, waarvan de meeste leden ons vijandig gezind waren, week in Augustus 1901 naar de Pasestreek uit, ten einde zich daar bij zijne Gendongsche bloedverwanten en bij den zich daar toen ook ophoudenden Panglima Polem aan te sluiten.

T. Radja Lhō', die zich meest in het Matang Koelische ophield, deed na zijn uitwijken meermalen van zich spreken.

In Februari 1902 vertoonde hij zich eenige dagen in de landschappen Lhō' Seumawè en Tjoenda. Wegens onvoldoende medewerking bij het opsporen van hem en zijne volgelingen werden de Mahradsja van Lhō' Seumawè zoomede de betrokken landschappen behoet.

Ook in April en Augustus van 1902 vertoonde T. Radja Lhō' zich op het eiland.

Hij kon dit vrij gerust doen, daar een groot gedeelte der bevolking hem zeer genegen en verraad dus niet voor hem te vreezen was.

In September overleed de Mahradsja zonder mannelijke nakomelingen na te laten.

Zijn wettige opvolger T. Radja Lhō' bevond zich nog steeds aan de zijde van de verzetpartij. Daar in het Oelëëbalangschap voorzien moest worden, werd Radja Lhō's jongere broeder met de waarneming daarvan belast.

Dit gaf aan T. Radja Lhō' aanleiding zich per brief tot eenige pentoeha's van Lhō' Seumawè te wenden met verzoek hem de rijksraden te willen toezenden. Daar het bestuur zulks tijdig vernam, werden ze ingenomen en door het Bestuur bewaard.

Ook in 1903 vertoonde zich T. Radja Lhō' meermalen op het schiereiland, door welks bevolking hij steeds in het geheim gesteund en van munitie voorzien werd.

In den loop van dat jaar werden den kwaadwilligen meermalen gevoelige slagen toegebracht en zij uit hunne diepste schuilhoeken steeds verjaagd en achtervolgd, tengevolge waarvan de voornaamste hoofden van verzet, de een voor den ander, het hoofd in den schoot legden.

In Juni kwam o. a. met T. Moehamat Ali Basja Gendong en T. Radja Sabé ook de zuster van laatstgenoemde, Tjoet Atjeh, de vrouw van T. Radja Lhō' terug, terwijl in September d. a. v. ook T. Tji' Gendong en T. Radja Meungkoeta zich onderwierpen.

Een en ander had tengevolge dat ook T. Radja Lhō' terug-

keerde. Den 12^{den} November meldde hij zich eindelijk bij het Bestuur te Lhō⁵ Seumawè.

Natuurlijk kon van zijn onmiddellijke verheffing tot Mahradsja in de gegeven omstandigheden geen sprake zijn. Voorloopig werd hij dus in stede van T. Rajen tot Wd. Oelèbalang aangesteld.

Aangezien hij daarna echter flink met het Bestuur heeft medegewerkt en het te voorzien is, dat hij een geschikt en krachtig landschapshoofd zal worden, werd onlangs tot zijne verheffing tot Mahradsja overgegaan.

Den 21sten Juli van dit jaar werd door hem de korte verklaring geteekend en bezegeld en is hij dus als Tg. Abdoel Hamid Orang Kaja Sri Mahradsja Mangkoe Boemi, Lhō⁵ Seumawè's 5de Mahradsja.

Daar de in Januari 1900 overleden kali van Lhō⁵ Seumawè nog steeds niet vervangen was, werd door den Mahradsja daarin nu ook voorzien door Tg. di Piënnng, die als oelama veel aanzien heeft, tot zijn kali te benoemen.

Een ander geestelijke van aanzien is Tg. Oesin.

Tg. Abdoel Hamid is gehuwd of gehuwd geweest :

1e. met Tjoet Atjeh, een zuster van T. Radja Sabé van Geudōng, bij wien hij twee kinderen heeft: een zoon en een dochter. De dochter Tjahja Oemba is gehuwd met Toeankoe Radja Keumala.

2e. met Tjoet Poetih, een dochter van T. Panglima Prang Tjoet Hasan van Lhō⁵ Seumawè;

3e. met Nja⁵ Jah van Lhō⁵ Seumawè, reeds gestorven, die hem één kind naliet;

4e. met Nja⁵ Jah van Lhō⁵ Seumawè;

5e. met Nja⁵ Rahimah van Lhō⁵ Seumawè.

De 3 laatste vrouwen zijn van geringe afkomst.

Bij zijn verheffing tot Mahradsja heeft hij onder goedkeuring van het Bestuur benoemd tot zijn waki's zijn beide halfbroeders T. Rajeu⁵ en Nja⁵ Teungòh.

In het bestuur over zijn landschap wordt T. Mahradsja bijgestaan door den Sjah-bandar T. Bentara Penkan, den Haréja der kendé Atjeh, de tocha peuët en enkele andere minder peutoehas.

De tocha peuët zijn :

1e. peutoeha Mahmoet van Mdu Geudōng;

2e. peutoeha Biding van Toempō⁵ Teungòh;

3e. peutoeha Ben van Oedjōng Blang en Oeteuën Radji, als wiens waki Panglima Kawou Sjeh fungeert;

4e. peutoeha Langgoegòb van Hagoe.

Lhō^s Seumawò heeft 2 meusigits nl. die te Mōn Geuddug en te Djeuleupé.

Koeta-Radja, den 30sten Augustus 1904.

Seuneu^sam.

Het kuststaatsje Seuneu^sam strekt zich uit van Tripa (grens Koela Si Kandang Rajen^s) tot aan Koela Batèè (grens Koela Seumanjam). In de binnenlanden grenst het aan den voet van het z.g. zwarte gebergte (aldus de sarakata) en niet zooals in vroegere nota's is opgegeven, aan de Gajolanden, zoodat het gebied van Keudjroeën Tripa er nog tusschen ligt.

Seunen^sam, eenmaal eene onderhoorigheid van Keudjroeën Nagan, evenals Tripa, werd door Soeltan Ibrahim Al-Aidén Mançoer Sjah aan een achterneef, Tocankoe Radja Boegéh, afgestaan, een en ander met goedvinden van Keudjroeën Nagan, die ook afstand deed van zijn aandeel in den hacil.

Het land werd toen bewoond door lieden uit Pasé en uit Pidië, die zich met de pepercultuur bezig hielden.

De eerste bewoners waren lieden uit Pasé onder den vader (naam onbekend) van zekeren Nja^s Radja (reeds lang overleden). Zij hadden zich gevestigd op Poelō Rimé en naar de klapperboomen te oordeelen moet dit ± 60 jaren geleden zijn.

Nja^s Radja, in geldverlegenheid zittende, stond zijne rechten op Poelō Rimé af aan Nja^s Nat, iemand uit Sennagan, doch feitelijk afkomstig uit Pidië. Nja^s Radja kreeg daarvoor van iederen pikol peper uit Seuneu^sam 2 koepang wasé.

Zooals wel te voorzien was, hadden de Pasé'sche peperplanters voortdurend oneenigheid met de Pidiëreezen.

Zoolang Tocankoe Radja Boegéh nog leefde, die zich meer aangetrokken gevoelde tot de Paséërs, werden de veel machtiger Pidiëreezen in bedwang gehouden.

Toen Tocankoe Boegéh na zijn dood was opgevolgd door zijn zoon Tocankoe Radja Keutji^s, die zonder energie en zeer verslaafd aan opium was, hadden de Pidië'sche peperplanters vrij spel, en moesten de Paséërs het onderspit delven. Door die onderlinge twisten en bila-kwesties ging de pepercultuur zeer achteruit.

Tocankoe Radja Keutji^s, die meer bij zijn vrouw te Soesōh dan in zijn eigen gebied vertoefde, deed niets om genoemde cultuur weer op te beuren.

De Soeltan, die wel inzag, dat Seuneu'am op deze wijze een zekeren ondergang tegemoet zou gaan besloot maatregelen te nemen.

Zonder nu juist zijn familielid als Oelèëbalang af te zetten, stelde hij een gunsteling, die als oelama in Boven-Meulaböh zeer hoog stond aangeschreven, feitelijk als bestuurder van Seuneu'am aan.

Deze oelama was Teungkoe Saröh Abdo Wahab, ook wel Saijët Wahab genoemd. Te Meulaböh geboren uit een vrouw dezer streken, terwijl zijn grootvader afkomstig was gampoug Boesoë (Pidie), kon de Habib's familie dus gerekend worden tot de oudste Meulaböhsche geslachten.

Niet slechts in Seuneu'am, doch ook in alle onderdeelen van de Kawaj XVI werden alle mogelijke geschillen van eenige beteekenis door Saijët Wahab berecht.

Zooals uit een sarakata blijkt, werd hij niet alleen belast met het bestuur over Seuneu'am, doch droeg Soeltan Ibrahim Al-Afêlê Mangoeer Sjah hem ook op toezicht, uit te oefenen op de handelingen van T. Tji'Abdô Rahman, hoofd der Kawaj XVI. Hij moest hem leiden en terecht wijzen, indien deze T. Tjhi Meulaböh iets verkeers deed. Mocht T. Tjhi soms niet naar hem willen luisteren, dan kon Saijët Wahab den Soeltan er over schrijven.

Door aandeel te krijgen in verschillende heffingen te Meulaböh verkreeg de Habib aanmerkelijke inkomsten. In Seuneu'am zelf kreeg Saijët Wahab o. a. een soekèë van de peper wasé, terwijl de Soeltan en Toeankoe Radja Keutji¹ ieder slechts $\frac{1}{2}$ soekèë ontvingen.

Saijët Wahab ontving deze sarakata van den Soeltan, toen hij omstreeks 1870 van Soesöh uit met Toeankoe Radja Keutji² den Dalam te Koeta-Radja bezocht.

De indolente Toeankoe bekommerde zich al heel weinig om zijne bijna geheel verwilderd rijkje.

Saijët Wahab daarentegen spaarde geen moeite om de pepercultuur weder tot bloei te brengen, voornamelijk met Pidieësche planters.

Als zijn waki trad in Seuneu'am op de reeds bovengenoemde Nja³ Mat uit Seunagan.

Deze Nja⁴ Mat werd na zijn dood als waki en trouwen aanhanger der Habibs, vervangen door zijn neef Nja⁵ Panglima Dolah en deze weer door zijn broer Nja⁶ Latêh, die nog een groot huis op Poelô Rimé bewoont. Hij is al zeer oud en zijn zoon T. Mahmoet zat steeds in het gevolg van de Habibs.

De voornaamste seuneubô's in Seuneu'am hebben hun ontstaan aan Nja⁷ Mat te danken.

Toen Saijét Wahab stierf liet hij één volwassen zoon en vijf minderjarige zoons achter. Zij waren, naar den leeftijd gerangschikt:

1. Habib Asan alias Habib-Pasi Arōn, ook wel Habib Lagenēn genoemd.

2. Habib Oesén.

3. Habib Koelā.

4. Habib Abdolāh alias Habib Teungōh.

5. Habib Moehamat alias Habib Toelōt.

6. Habib Moesa.

Habib Asan, de vader van Saijét Oedjoet was reeds volwassen, toen zijn vader stierf en had zich te Teundōm als oelama gevestigd waar hij aanvankelijk in hoog aanzien stond bij T. Imem Teundōm. Later werd hij echter uit het land verdreven en vestigde hij zich in Lageuēn, alwaar hij een vrouw van het land trouwde. Hier sloot hij zich aan bij wijlen T. Oema, den aartsvijand van T. Imem Teundōm, om eenmaal zich te kunnen wreken. Gedurende zijne rondzwervingen in Pidiē in gezelschap van T. Oema stierf hij tengevolge van vermoeienissen. De andere zoons waren nog klein toen Saijét Wahab stierf; de oudste, Habib Oesén, telde nauwelijks 5 jaren.

Habib Oesén, Habib Teungōh en Habib Toelōt waren in Seuneu'am gebleven.

Habib Koelā, een familielid van Kendjroeēn Nagan, hield zich hoofdzakelijk in Seunagan op. Hij is later gesneuveld in een gevecht tegen T. Rajen' Tripa.

Saijét Moesa, een kind bij een bijwif uit Teundōm, heeft zich destijds als peperplanter gevestigd.

Gedurende de minderjarigheid van de Habibs werd Seuneu'am door den energieke Nja' Mat bestuurd. Gedurende het verblijf der Habibs te Mekka, had Toankoe Radja Kentji' in 1880 het landschap Seuneu'am voor \$ 800.— verpand aan T. Nja' Tjoet, Oelēebalang van Tripa.

Toen Habib Oesén, Habib Teungōh en Habib Toelōt van Mekka terugkeerden wilden zij Seuneu'am, dat zij als rechtmatig erfdeel van hunnen vader beschouwden, van T. Nja' Tjoet voor \$ 300.— inlossen.

De Oelēebalang van Tripa weigerde zulks en vroeg meer dan \$ 1000.— er voor terug, voorgevende reeds onkosten te hebben gemaakt.

Dit gaf toen aanleiding tot gevechten tusschen de Habibs en Tripa.

Men heeft Toankoe Radja Kentji' het verpanden van Seuneu'am

nooit kwalijk genomen; de Habibs zijn steeds wel gebleven met den ontaarden Soeltan's telg.

In 1884 bij zijnen dood waren zijn zoons Toeankoe Mahmoet, Toeankoe Radja Tjoet en Tocankoe Djöhan nog kinderen.

Habib Abdölah (Teungöb) werd wel eens genoemd als voogd van Toeankoe Radja Tjoet, doch dat was onjuist.

De ware toedracht der zaak is vermoedelijk de volgende:

De drie genoemde kinderen van Tocankoe Radja Keutji¹ zaten in Tripa en werden door den Oelöbalaug zeer verwaarloosd.

Habib Teungöb en Habib Toelöt zijn toen die kinderen gaan halen en gaven hun een onderdak en kleeven. Voortdurend echter was er oneenigheid tusschen de jeugdige Toeankoe's en de Habibs over de wasé-verdeeling. Zij dachten steeds, dat zij tekort werden gedaan; daarbij kwam nog, dat Habib Toelöt niet erg gemakkelijk voor de kinderen was.

Het gevolg van deze oneenigheden was, dat de Tocankoe's uit Seunen'am vluchtten.

Langen tijd bleef Tocankoe Radja Tjoet zwervende, tot hij op het laatst van 1899 uit Döah naar Meulaböb kwam en in handen van den Controleur de verklaring in drie artikelen aflegde. Zijn oudste broer was op hunne omzwerving overleden.

Gedurende al dien tijd bleven de Habibs in Seunen'am en 't was voornamelijk Habib Toelöt, die de pepercultuur weer tot bloei wist te brengen. Hij stelde Pentoeha Gam aan tot hoofd van al de tuinen.

Na den dood van Pentoeha Gam werd deze opgevolgd door zijn sluwen broeder Pentoeha Beunga, die bekend staat als een bekwaam peperplanter.

Habib Toelöt werd door een zekeren Saijët Mahmoet (iemand uit Pidie en geen familie van de nakomelingen van Saijët Wahab) vermoord, naar aanleiding van een vrouwenkwestie.

Gesteund door Nja¹ Béu, een handelaar uit Meulaböb, wisten Habib Teungöb en Pentoeha Beunga met hun geld de pepercultuur in Seunen'am nog meer te doen bloeien.

Habib Teungöb is ook de man geweest, die voor het welzijn van Seunen'am waakte.

Toen eene patrouille van Lam Ië voor het eerst Seunen'am bezocht, stonden meer dan 200 Atjehers gereed het open bivonak's nachts te overvallen. De Habibs raadden het af en toen dat niet haatte, heeft Habib Teungöb de bende uit elkaar gejaagd. Dit deed hij niet om van zijne goede gezindheid jegens het Gouvernement blijk te geven, doch slechts, omdat hij inzag dat daardoor Seunen'am

in groote moeilijkheden zou geraken. Om echter niet in de oogen van de bevolking te worden aangezien voor iemand, die het met ons hield, wachtte hij onze troepen aan de Koeala Si Kandang Rajeu' op, alwaar zij door den Habib beschoten werden.

Na het afleggen der korte verklaring in drie artikelen, trachtte Toeankoe Radja Tjoet aanvankelijk tevergeefs zich een aanhang te Seuneu'am te verwerven. Hij vestigde zich daarom te Soesöh en van hier uit verzekerde hij zich tegen de hem z.g. vijandige elementen.

Hoewel de Habibs in het geheel geen plannen hadden Toeankoe Radja Tjoet, een afstammeling van het door hen steeds hoog gehouden Soeltan's geslacht, kwaad te doen, liet de toeankoe zich in Seuneu'am beschermen door twee vrij voorname bendehoofden nl. Pötjoet Agam (dus een verre bloedverwant) en Pang Hamdah. Deze lieden bouwden voor hem en natuurlijk ook voor zich zelf een sterke beunting op Poelö Rimé. Door de geïsoleerde ligging konden onze troepen die versterking nooit verrassen. Er moest steeds eerst om een djalö geroepen of geseind worden, zoodat de bende dan gemakkelijk kon aftrekken.

Deze toestand bleef geruimen tijd bestaan, zonder dat de Civiel Gezaghebber er mede bekend geraakte.

Na de ontdekking hiervan haastte zich Toeankoe Radja Tjoet de door hem onderhouden bende tot onderwerping te brengen. Hoewel de Toeankoe vroeger nooit eenig bericht betreffende de Habibs wist, werden van zijne bende vele van de hierboven vermelde bijzonderheden vernomen.

Nadat door het bestuur beslag was gelegd op den geheelen pepervoorraad van Seuneu'am, onderwierp zich de geheele Habib-familie.

Toeankoe Radja Tjoet heeft in Seuneu'am steeds een min of meer oneerlijke rol gespeeld, misbruik makende van de lankmoedigheid van het bestuur en van de Habibs. Hij zag met leede oogen de onderwerping van de Habibs aan, daar het in troebel water goed visschen was.

Toen de Habibs ons nog vijandig waren, had men uiteraard de namen der tuinhoofden en eigenaren verkeerd opgegeven.

Hierdoor kon de Toeankoe grove winsten verkrijgen door het verkoopen van peper, welke den Habibs toebehoorde. Terwijl de Habibs te Meulaböh geïnterneerd waren, maakte hij zich nog daarnaau schuldig, doch thans hebben de Habibs zich er over beklagd.

Hoewel veel machtiger dan de Tocankoe, hebben zij er vroeger nooit iets van gezegd; hij wordt ook door hen als de „radja“ beschouwd, en zij waren reeds tevreden, wanneer het grootste gedeelte van hun peper ongestoord Seuneu'am kon verlaten.

Over 't algemeen maakt Toeankoe Radja Tjoet, een aartsschuiver, een hoogst ongunstigen indruk, terwijl dit niet van de Habibs kan worden gezegd.

Tocankoe Radja Tjoet is door ons als Oelëebalang van Seuneu'am beëdigd; aan zijne rechten als Oelëebalang twijfelen de Habibs ook niet; zij erkennen hem als zoodanig, hoewel de Toeankoe weinig gezag over zijn bevolking weet uit te oefenen.

Koeta-Radja, 10 Februari 1906.

Beutōng of de Kawaj V.

AARDELIJESKUNDIGE GRENZEN EN LIGGING.

Het landschap Beutōng in engeren zin bestaat uit een keteldal, dat zich vormt waar de bergen zoowel op den rechter- als op den linkeroever van de Boven-Meureubō verder terugwijken tusschen de Goenōng Si Koendō en Goenōng Beutōng. Dit dal is lang $1\frac{1}{2}$ à 2 uur gaans en de grootste breedte bedraagt 2 à 3 K.M.

Dit kleine landschap heeft door verovering weten te verkrijgen:

- I. Sangkadeuën,
- II. Keutambang,
- III. Poelō Raga of Simpang Barat,
- IV. Boengōng Talbē,

en vormt met deze landstreken de zoogenaamde Kawaj V.

De grenzen van dit gebied zijn:

- ten Oosten de Goenōng Beurawan,
- ten Zuiden de Kroëng Seunagan tot Tjòt Goet,
- ten Westen de oostgrens van het gebied van Seunagan en de Kroëng Meureubō,
- ten Noorden het gebergte van Reunggeuët.

VERTICALE FORM.

Zooals boven reeds werd aangestipt is Beutong (eigenlijk Beutōng) een keteldal, dat doorstroomd wordt door de Meureubō rivier, die hier nog geheel het karakter van een woesten bergstroom draagt.

Niet breed is het rivierbed, dat bezaaid is met groote rolstenen

en het bruisende water is op grooten afstand reeds hoorbaar. Terrasvormig loopen de beide oevers op. De rechteroever is echter het meest bewoond, omdat daar de bergen het verst terugwijken. Talrijke aloë's of beekjes doorsnijden deze terrassen, en hunne diepe ravijntjes vormen zoo de verschillende natuurlijke greuzen der gampōngs, waaruit Beutōng bestaat.

De terrassen zijn alle ingericht tot geïrrigeerde sawah's.

De berg-uitloopers zijn bedekt met alang alang en laag kreupelhout, dat geleidelijk overgaat in het oerwoud. Dit wijst er op, dat de eerste bewoners van Beutōng hunne ladangs op bedoelde uitloopers hebben gemaakt. Pas later had de sawabhouw plaats en werden de ladangs verlaten, die thans kale heuvelruggen zijn geworden.

Zoo kan men dit keteldal dan ook niet anders verlaten dan over de omringende bergruggen, waarover de paden loopen.

Naar het westen over Simpang Rië, ¹ Djambō Koeta en Djambō Kroeëng naar Sangkadeuën; naar het Noorden over de Goenōng Bentōng naar Tjélala en het Meergebied; naar het Noord-Westen over de bronnen van de Kroeëng Saja naar Andë en Pamenë (ook loopt er een minder moeilijk pad in Noord-Oostelijke richting naar den bovenloop van de Kroeëng Pamenë naar dit landschap); terwijl naar het Zuiden een pad loopt over de Goenōng Meugadjah naar Seunagan.

KORT GESCHIEDKUNDIG OVERZICHT.

Volgens het overleveringsverhaal zou het landschap Beutōng zijn naam te danken hebben aan de Bamboe Beutōng, die den eersten settlers, over de bergen trekkende, een nabij gelegen rivierdal aanduidde.

De eerste oelëebalang, voor zoover bekend, heette T. Beutōng Banggalang, een Pidiërees uit de kendà Djaman.

Zijn kleinzoon, T. Beutong Bōngsoe, die evenals zijn vader en grootvader, door het storten der «djina-mè Atjèh» van den Soeltan een aanstelling (sarakata) kreeg als Keudjroeën van het bovenbeschreven Bentōng in engeren zin, was echter lang niet tevreden met zijn gebied.

Hij veroverde eerst Bangkadeuën op T. Tandi Langò, behorende

¹ Naar Simpang Rië, waar het pad het hoogste punt bereikt, loopen twee paden. Van Bentōn naar Simpang Rië is het meest noordelijke pad het gemakkelijkst te belooopen, wegens de geleidelijke helling.

tot de Kawaj XVI, die T. Tji^s Meulaböh als hoofd der federntie erkende. In dezen oorlog werd T. Bongsoc trouw bijgestaan door zijn dapperen Panglima Boedoesoen, aan wien hij zijne overwinningen voornamelijk te danken had.

T. Tandi Langò vluchtte naar de benedenstreken, verzamelde er zijn uiteengeslagen volk, kreeg versterking van T. Tji^s Meulaböh en wist T. Keudjroeën Bongsoc gedeeltelijk uit het veroverde gebied terug te drijven.

De Kendjroeën van Beutōng zag wel in, dat hij op den duur zich toch niet in het nog overgebleven veroverd gebied kon handhaven. Door list trachtte hij nu te verkrijgen, wat geweld hem niet vermocht te schenken. Hij liet nl. de kinderen van T. Tandi Langkò oplichten. De oudste der kinderen, T. Radja Tjoet, liet hij trouwen met zijn dochter, Tjoet Ngòh en stelde hem aan als Keudjroeën van Sangkadeuën. Van dit paar stamt af Tjoet Boengòng, die een tijdlang vrouwelijke Oelëëbalang van Sangkadeuën was en wiens stiefzoon bij Teungkoe di Kila, nl. Teungkoe di Lajoeëng, nog leeft. Meer bekend is zijn broeder Teungkoe di Kroeëng Tjoet, alias Teungkoe di Leupoeëng, leermeester van T. Keumangan Sennagan, en wiens graf thans »kramat» is.

Toen Teungkoe di Lajoeëng zich in Juni 1905 onderwierp, werd hij als opvolger van zijne kinderloos gestorven stiefmoeder genoemd.

Na de onderwerping van T. Radja alias T. Manjèng in Augustus d.n.v. werd het duistere raadsel, wie feitelijk oelëëbalang van Sangkadeuën was, opgelost. De in Maart 1905 gesneuvelde T. Keudjroeën Beutōng Dōlah had nl. T. Manjèng, zoon van T. Toendōng Dōlah, dus een oom van T. Keudjroeën Malém Boengòng Taldō (vide stamboom) tot Kendjroeën verkozen van Sangkadeuën.

Teungkoe di Lajoeëng was slechts de »peutimbang» in genoemd landschap.

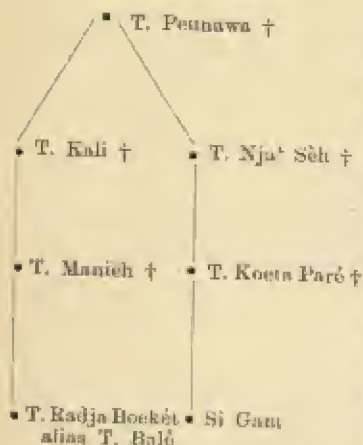
Bij Sangkadeuën werd gevoegd Keutambang. Na den dood van bovengenoemden T. Radja Tjoet werd het landschap Keutambang van Sangkadeuën gescheiden, en aan meergenoemden Panglima Boedoesoen gegeven. Deze Panglima Boedoesoen werd opgevolgd door zijn zoon T. Leupoeë. Toen T. Leupoeë nog zoo heel lang niet geleden stierf, zonder mannelijke nakomelingen achter te laten, nam T. Tjoet Kendjroeën van Beutōng het weinig beteekenend landschap Keutambang onder zijne directe bevelen. T. Leupoeë liet slechts een dochter achter, Tjoet Langi genaamd, die thans getrouwd is met T. Tjoet uit Reumbèë.

Nog niet tevreden met Sangkadenen en Keutambang, trok T. Keudjroeën Pò Bongsoe tegen Seunagan ten strijde. Met afwisselend geluk werd er gevochten, totdat eindelijk een vreedzame oplossing middels een huwelijk tot stand kwam.

De zoon van T. Pò Bongsoe, de latere T. Beutong Luengiëh, huwde nl. met Tjoet Latòj, een halfzuster van T. Meurah Poetëh, oelëëbalang van Seunagan. Als «raoeb pineung» (huwelijksgift) werd door dit huwelijk het gebied van den Keudjroeën Beutong vermeerderd met Boengong Taloe en Poelò Raga.

Van den rechteroever der Seunagan-rivier strekte dit deel zich uit van af de Aloë Poo Oeë benedenstrooms Kroeëng Kila tot aan de Beurawan.

Aan den linkeroever van Tjöt Goet, Babah Aloë Sipöt tot de Kroeëng Boelöh.

Keudjroeën van Boengong Talòë werd een familielid van den Oelëëbalang van Beutong, nl. T. Toenong Radja Tjoet (vide stamboom), een jongere broeder dus van T. Keudjroeën Pò Bongsoe. Poelò Raga werd gegeven aan een zekeren T. Peunawa, eveneens een familielid van den Keudjroeën van Beutong. T. Peunawa moet een oom wezen van T. Beutong Pò Bongsoe; hieromtrent bestaat echter geen zekerheid. T. Kali, de grootvader van den tegenwoordigen Keudjroeën T. Radja Boekét alias T. Balé, had zijn broeder T. Nja' Sèh tot «peutimbang». Laatstgenoemd hoofd, dat als panglima in den strijd tegen Seunagan

den Keudjroeën van Beutong trouw bijstond, was gehuwd met Tjoet Moete, dochter van T. Toenong Radja Tjoet, den eersten keudjroeën van Boengong Talòë. Zijn zoon T. Koeta Paré sneuvelde in een gevecht met een onzer patrouilles.

Zoo had dan de oelëëbalang van Beutong de vijf landstreken bovengenoemd verkregen en samengevoegd tot de Kawaj V.

Volgens deze gegevens staat deze Kawaj V dus in geenlei betrekking tot de Kawaj XII en heeft Beutong daartoe nooit behoord.

De keudjroeëns van Beutong hadden een eigen sarakata, die de andere hoofden der kawaj's niet konden vertoonen. Doch dit zou zeer zeker nog geen bewijs wezen, want Beutong betaalde trouw zijn «wasé» aan den Soeltan, en toen deze zich in 1897 in Keu-

mala bevond, ging T. Beutōng Bēn (vide stamboom) daarheen met een olifant en karbouwen, welke hij zijn leenheer aanbod en ontving in ruil daarvoor een nieuwe sarakata, die hem bevestigde in het veroverde gebied der Kawaj V. Daar bedoelde sarakata niet bij T. Tjoet Amat, den tegenwoordigen titularis, berust, werd er naar geïnformeerd gedurende mijn verblijf te Boengōng Taldē, alwaar T. Keudjroeën Dōlah in Maart 1905 bij een overvalling sneuvelde. Volgens zijne weduwe, die ik aldaar ontmoette, zou bedoeld stuk bij die overvalling zijn zoek gemaakt; het vermoeden bestaat echter, dat T. Badja Meukoeta die sarakata thans heeft opgeborgen. Straks zal aangevoerd worden, waarop dit vermoeden berust.

Wat ook eenigszins wijst op een zelfstandige oelēbalangschap van Beutōng is het feit, dat de Keudjroeën indertijd van den Soeltan een «bawar» ontving, evenals de Gujō'sche hoofden, terwijl de Keudjroeën der Kawaj XII nooit een dergelijk wapen hebben bezeten. Bedoelde «bawar» is nog in het bezit van T. Tjoet Amat.

Uit den stamboom blijkt, wie successievelijk optraden als oelēbalang van Beutōng. Eigenaardig is het op te merken, dat bijna nooit de oudste zoon van den overledene opvolgde, maar wel volgens mijne berichtgevers de verstandigste.

T. Beutōng Bēn sneuvelde in Keumala en T. Beutōng Dōlah aan de Kroēng Tjoet in Maart 1905.

De tegenwoordige titularis T. Tjoet Amat is een suffe man met een enorm kropgezwel, die zich in Mei 1905 meldde en zijne onderwerping aanbod.

Hoewel hij de oudste zoon was, werden twee jongere broeders vóór hem landschapshoofd. Men ging er pas toe over hem tot keudjroeën van Beutōng te benoemen, toen hij als eenige mannelijke nakomeling overbleef.

BEVOLKING.

De bevolking van Beutōng is zuiver Atjēsch, een weinig Toēnōng-achtig.

Evenals de bevolking der overige dalen van de Kawaj V, die hoofdzakelijk uit Pidiē afstamt, kan zij goëdig en gewillig genoemd worden.

Onder elkaar zijn ze betrouwbaar. Dit is ook de reden, dat Tjoet Nja⁴ Dēn na het sneuvelen van haar man, T. Oema alias T. Meulabōh, zich geruimen tijd in de Kawaj V ophield. Niet zoo zeer om beveiligd te wezen tegen onze patrouilles, koos zij de ver-

afgelegen Kawaj V als wijkplaats uit, doch wel om het feit, dat de bevolking en de hoofden zich door degelijkheid onderscheidden.

Zij had toch in genoemd gebied geen enkele familie-relatie. Volgens hare eigen verklaring hield zij zich graag in Djamba en Beutōng op, omdat de hoofden der Kawaj V niet hebzuchtig, geen „rampassers“ en uitzuigers hunner onderhebbenden waren. Door onze patrouilles steeds vervolgd, moest zij korten tijd een wijkplaats in de Gajōlanden zoeken, doch hier werd zij al heel spoedig verdraden en wist door een toeval te ontvluchten. In Beutōng dacht zij toen weer veilig te wezen.

't Was dan ook niet de bevolking, doch wel één harer eigen lieden uit Groot-Atjeh, die haar ons in handen speelde.

De bevolking van de Kawaj V heeft ook nooit tot onze heftigste vijanden behoord.

Toen in Juni 1904 in Boengōng Talōe op een dag twee gliwang-aanvallen op onze patrouilles plaats hadden, geschiedde dit door het opstoken van lieden uit Seunagan. Deze hadden nl. de bewoners van Poelō Raga Boengōng Talōe verweten, dat zij in het geheel geen deel hebben genomen aan den strijd tegen de gehate „kaphé's“. Door schaamte gedreven, gelastte toen T. Tandi Boengōng Talōe een gliwangaanval op het bivouak van den luitenant van der Zee aan de Kroeēng Tjoet en op de colonne van den Kapitein Tolhuys aan de Kroeēng Neu' ang.

De eertijds vrij groote bevolking van de Kawaj V is thans aanmerkelijk verminderd. Niet alleen de oorlog, doch voornamelijk epidemieën eischten talrijke offers.

In het begin van 1905 heeft in Beutōng een kwaadaardige buikziekte geheerscht, die ongeveer 100 slachtoffers eischte. Ook rijstgebrek, voornamelijk in Sangkadenēn, Keutambang en Boengōng Talōe, deed tal van gezinnen uitwijken.

Boengōng Talōe, eertijds pl. m. 1000 weerbare mannen tellende, heeft thans slechts ruim 270 geregistreerden.

Poelō Raga heeft in 't geheel slechts 20 geregistreerden, Beutōng pl. m. 80, Sangkadeuēn pl. m. 40 en Keutambang eveneens 40 geregistreerden.

In 't begin van 1905 was vrijwel de geheele bevolking van de Kawaj V uitgeweken, thans heeft echter op enkele uitzonderingen na de geheele bevolking een gampōngpas gehaald.

ADMINISTRATIEVE INDEELING EN MINDERE HOOFDEN
IN EIGENLIJK BEUTONG.

Zooals boven reeds werd aangestipt, liggen de verschillende gampōngs op de onderscheiden uitloopers, gescheiden door ravijntjes, waarin de beekjes stroomen die de sawahs bevoelen.

In het Westen beginnende ligt, aan de rivier, Koeta Toeha, vroegere verblijfplaats van de Oelēbalaags. Het is een mooie groote „koeta“ van riviersteenen, thans geheel verlaten. Aan de thans geheel vervallen woning met prachtig houtsnijwerk kan men zien, dat er een tijds welvaart geheerscht heeft. Daarop volgt Koeta Barō, waar nu T. Tjoet Amat woont, veel minder ruim en alles behalve een vorstelijk verblijf. Door geldgebrek is T. Tjoet Amat niet in staat de nog heel goed te herstellen woning in Koeta Toeha weer op te bouwen en als verblijf in te richten.

Hierna volgt de eerste meunasah en wel mennasah Tjòt Sapé Barō; aan het hoofd staat T. Tandjōng.

Verder volgt de meunasah Panté Teungòh, aan de rivier gelegen, met T. Banta tot hoofd.

Daarna volgen de beide „Tjòts“ genaamd Tjòt Toe'amoet en Tjòt Goeë, die te zamen de meunasah Tjòt Goeë vormen, aan het hoofd waarvan staat Keutjhi' Ma'éu. Tot nu toe lagen al deze meunasah's op den rechteroever. De navolgende ligt in de Blang Meurandeh, op den anderen oever, zooals de naam dit reeds aanduidt. Leubè Meurandeh is hier het eigenlijk hoofd; hij is echter ziekelijk en wordt nu vervangen door Pang Kocala. Hier woont een zekere Habib Abaih afkomstig uit Isaq (Gajolanden). Thans weer op den anderen oever vinden we het verlaten Panté Roesa, dat met de Blang Poe Oeë en Panté Glina (eveneens verlaten) onder Keupala Nja Lòn staat. Geen dezer meunasahs is op dit oogenblik een „imeum“ of „teungkoe“ rijk.

De meuseugit is afgebrand en niet weder opgebouwd. De laatste imeum Meuseugit was Teungkoe Tjòt Gampōng, Chatib was Teungkoe Sjèh Ma' Aboet, bilcū Teungkoe Beunië, allen reeds overleden.

BOENGONG TALDÈ.

Volgens de overlevering zou dit landschap zijn naam te danken hebben aan de volgende gebeurtenis.

Een zekere Teungkoe Sjèh Ma' It Dèn uit Mennasah Dè'ah werd eens bestolen. Hij beklagde zich bij het landschapshoofd, dat

de geheele bevolking opriep en haar in rijen op de groote vlakte deed aantreden. Het hoofd dreigde de geheele bevolking aan een touw te doen vastbinden, evenals een «boengòng taldè (aaneengeregen bloemen, die de Atjèhsche vrouwen in het haar dragen) indien de schuldigen niet zouden worden aangewezen.

Na zich een tijd bedacht te hebben, zeide hij, dat hij de schuldigen reeds kende, hij zou de rijen langs gaan en indien hij ter hoogte van den dief zou komen, zou deze aan het touw worden vastgebonden en de gliwaag zou op zijn hoofd nederdalen. Deze bekende list gelukte ook hier; nog voor dat het landschaps-hoofd ter hoogte van de schuldigen kwam, liepen twee lieden uit de gelederen hard weg. 't Was nu niet moeilijk meer de schuldigen te kennen.

Als gevolg van deze list heeft men na dien tijd het landschap ook «Boengòng Taldè» genoemd.

De grenzen van dit landschap werden mij als volgt opgegeven.

Noordgrens: Goenong Beurawan.

Zuidgrens: Krocèng Oekam, een linkerrivier van de Krocèng Trang.

Oostgrens Batèè Lintong.

Westgrens: Goenong Tjoet Goot en Krocèng Nen' ang.

Tegenwoordig treft men de volgende gampongs in Boengòng Taldè nog aan:

Op den linker Seunagau-oever:

I. Meunasah Peuté (Keutjhi' Moehamad), hieronder ressorteert het op den tegenovergestelden oever gelegen Krocèng Beukah.

II. Meunasah Babah Krocèng (Keutjhi' Basa). De gampongs Seumöt en Tjöt Pawè, op dezen oever gelegen, zijn verlaten.

Op den rechter Seunagan-oever:

I. Meunasah Babah Teumikoe (Keutjhi' Moeda Si Sèn).

II. Meunasah Teungòh (Keutjhi' Panté Karim).

III. Meunasah Dè' ah (Keutjhi' Tabè).

Vroeger telde Boengòng Taldè twee meuseugits, nl. bij Babah Krocèng op den linkeroever en bij Meunasah Teungòh op den rechteroever.

Beide meuseugits bestaan niet meer. De indertijd prachtige uitgestrekte sawahs van Boengòng Taldè, die door leidingen uitstekend besproeid kunnen worden, waren dit jaar niet bebouwd, wegens gebrek aan ploegvee; daarbij komt nog, dat de bevolking pas terug is. Om geen rijstgebrek te hebben, heeft men de padi op

ladangs langs de rivier verbonwd; dit is voor de bevolking gemakkelijker, doch levert natuurlijk niet zooveel op als op sawahs.

De bevolking verkeert thans ook nog in een onrustig stadium, omdat hun oelèbalang nog niet terug is. Men voelt wel, dat een landschap zonder hoofd dikwijls aan allerlei willekeur is overgeleverd.

Volgens mededeelingen denkt het grootste deel der pas teruggekeerde bevolking naar elders, Seunagan, Tadoe of Tripa te verhuizen, indien de Keudjroeën niet terugkomt.

Deze Keudjroeën, T. Radja Malém genaamd, is ons nog steeds vijandig gezind. Zijn vrouw Tjoet Boengòng met zijn dochtertje werd indertijd gearresteerd en zit thans te Meulaböh om pressie op zijne onderwerping uit te oefenen. Eene tweede vrouw sneuvelde een paar maanden geleden bij eene overvalling van zijn schuilplaats. Toen deze maatregelen niet hielpen, werden de vrouwen van zijne familieleden gearresteerd. Deze lieden deden daarom al hun best, ook in het belang van de bevolking, om hem tot terugkeer te dwingen.

Eerst werden al zijne geweren ingeleverd. Hij had er reeds in toegestemd en was met die familieleden op weg om zich te onderwerpen, toen hij, voorgevende in de rivier zijne behoeften te doen, wist te ontsnappen.

Daar het eenigszins vreemd voorkomt, dat hij na inlevering van zijne geweren weer is weggelopen, wordt vermoed dat T. Radja Maukoeta hem zou hebben bang gemaakt.

Deze reeds boven genoemde T. Radja Maukoeta (vide stamboom) zou gaarne, door zijn eerzucht gedreven, keudjroeën willen worden: ook het verdonkermanen der sarakata van Bentong heeft mij in dat vermoeden versterkt. Zijne vrouw en kinderen werden daarom voorloopig geïnterneerd.

T. Keudjroeën Malém heeft indertijd tot leermeester gehad den bekenden Teungkoe Padang Si Ali, zoon van Habib Seunagan. Deze salé¹ teungkoe heeft vroeger ook in Boengòng Talòë op Padang Si Ali gewoond (zijn naam is ook daarvan afgeleid). Na de vlucht uit de handen zijner familieleden, moet T. Radja Malém zich thans ophouden bij zijn vroegere „goerèc“ (leermeester); misschien om te beraadslagen, wat zij zullen doen, daar ook vrouw en kinderen van bedoelde teungkoe zich in onze handen bevinden.

Toch zou het noodzakelijk wezen, niet lang te wachten met de aanstelling van een nieuwen Keudjroeën, daar er veel kans bestaat, dat het eenmaal zoo prachtig gelegen Boengòng Talòë geheel in verval zal raken zonder landschapshoofd.

't Meest komt daarvoor in aanmerking T. Oema, zoon van T. Babah Loeëng (vide stamboom). Deze energieke jongeling is ons zeer goed gezind en is bij de geheele bevolking bemind. Hij gaf nog kort geleden blijken van zijne goedgezindheid door een onzer gidsen in bescherming te nemen, toen djahats naar hem zochten.

Zijn vader T. Babah Loeëng, vroeger berucht karbouwenroover, heeft zich ook reeds onderworpen.

Een andere titularis van Boengòng Talbè is T. Tandi Boengòng Talbè. Een familielid van de Keudjroeëns van Beutōng, dus ook van den Keudjroeën van Boengòng Talbè (vide stamboom), hebben wij dit hoofd steeds beschouwd als een «tandi» of «waki» van den Keudjroeën Boengòng Talbè.

Van Habib Oesen vernam ik 't eerst (later is dit ook te Boengòng Talbè bevestigd), dat T. Tandi feitelijk hooger staat aangeschreven dan T. Keudjroeën Malém, daar hij de «tandi» is van T. Keudjroeën Beutōng, het hoofd der federatie.

Na de verovering der onderdeelen van de Kawaj V en de aanstelling van zijne familieleden als hoofden dier kawaj's, werd een ander familielid door hem tot zijn «tandi» verkozen. Uit naam van het hoofd der federatie sprak T. Tandi recht in de verschillende onderdeelen der Kawaj V. Wat eenmaal door hem beslist was, kon zelfs de keudjroeën van Beutōng niet veranderen; zijn macht en invloed strekte zich dus uit over de geheele Kawaj V. Van daar dan ook, dat de tegenwoordige ons vijandig gezinde titularis zich veelal in Beutōng schuil hield. Kort voor de arrestatie van Tjoet Nja' Dén werd dan ook op zijn last T. Radja Lëla door Habib Paujang vermoord. T. Radja Lëla, iemand uit Langò, werd door zijne geslepenheid door T. Beutōng Bén verkozen als zijn waki in Beutōng zelf.

Verbitterd door de opzending van zijne gearresteerde kinderen naar Koeta-Radja, denkt hij er heelemaal niet meer aan om zich te onderwerpen. Met een klein gevolg, zonder geweren, houdt hij zich thans in vereeniging met Habib Paujang schuil in Pamenë, alwaar hij pas hertrouwd is met eene jeugdige dochter van een teungkoe uit Pidë.

Hij zou trouwens moeilijk in zijne waardigheid weer hersteld kunnen worden, daar wij en niet T. Tandi, de verschillende kwestie's zullen berechten. Zijn zoon T. Agam, een jongeling van 16 jaren, heeft zich pas onderworpen.

Ouder de panglima's van T. Radja Malém behoorde indertijd de

meermalen in journalen genoemde Teungkoe di Mata Ië, iemand uit Pidië. Door zijne wellustige handelingen jegens jonge meisjes in de gampongs, waar hij met zijne beide neerstreek, maakte hij zich al heel spoedig gehaat.

Teungkoe Poetië¹ en Tenngkoe Padang Si Ali hebben hem toen verder verblijf in Seunagan en Boengong Talde verboden. Met zijn drie voorlaadgeweren en twee donderbussen is Teungkoe di Mata Ië toen zijn geluk in de Gajolanden gaan beproeven.

In Boengong Talde ontmoette ik den ouden, reeds kindschen Panghoelë Peunardë.

De functie van dezen titularis was om onderlinge twisten weer bij te leggen.

De panghoelë Sidé¹ zocht feitelijk eerst de verschillende kwesties uit, ook omtrent huwelijken ging hij na of de vrouw nog getrouwd was enz., om van zijne bevindingen verslag uit te brengen bij de panghoelë peunardë, die door zijne welsprekendheid en bezadigdheid de verschillende partijen wist te bevredigen. Sedert geruimen tijd was Boengong Talde geen panghoelë Sidé¹ rijk, zoodat de panghoelë peunardë wel diens functie zal hebben waargenomen.

Als uitvoerders van zijn gezag verkoos de oelëebalang voor zich 2 panglima's. Deze panglima's waren in den strijd de legeraanvoerders.

Bij de bespreking van Boengong Talde mag een daar aangetroffen, merkwaardig plekje niet onvermeld blijven, n.l. de Paja Rengom, aan den bovenloop der Kroëng Tjoet; een door hooge rotsen ingesloten moeras of meertje, dat veel gouderts moet bevatten. Niet alleen Atjehers, maar ook Chinezen beproefden daar hun geluk, doch wegens de vele sterfgevallen werd de goudexploitatie gestaakt.

(Volgens den resident K. F. H. van Langen werd ongeveer veertig jaar geleden de eerste poging tot gouddelving ondernomen door 17 Chinezen, die van den Keudjroeën van Seunagan vergunning bekomen hadden te Kroeng Tjoet goud te delven; na verloop van eene maand keerden zij terug met 2 katties goud per hoofd. Daarop hadden 160 Chinezen de exploitatie voortgezet, doch wegens ziekte en daarop gevolgde sterfte ging die te niet).

Thans wordt slechts aan de oevers van de Paja Rengom naar goud gezocht, dikwijls met goed gevolg; per dag haalt één man voor eene waarde van f 4 à f 5 op. Het meeste goud moet echter in de paja (het moeras) zelf zitten; men spreekt van overmoedige wanghalzen die duikende den rijksten buit ophaalden, maar daarbij ook soms het leven inschoten.

Volgens de overlevering — gelijk die in Wajla — zou een dier duikers een gouden paard gezien hebben, dat zich oprichtte.

Door de rotsen te doen springen en daardoor het water uit de Paja Reugòm te doen wegvloeien, stelt men zich veel van de goud-exploitatie hier voor.

Niettegenstaande de afschrikkende sterfgevallen wil de bevolking van Boengòng Talòe na den padioogst wederom haar geluk probeeren met goudwasschen.

Ten slotte valt nog te vermelden, dat de bevolking van Boengòng Talòe nauw verwant is met die van Boven-Tripa. De teruggekeerde bevolking kwam ook meestal van Boven-Tripa, waar men ladangs had gemaakt.

POELÒ RAGA.

De grenzen van dit onbeduidend gebied zijn:

ten Noorden Kroeëng Tjoet tot Babah Doekòm en Goenòng Beurawan,

ten Zuiden Kroeëng Seunagan,

ten Westen Aloeë Goentji,

ten Oosten Toewi Reusam.

Bij de behandeling der geschiedenis hebben we reeds gezien, dat thans oelèebalang van Poelò Raga of Simpang Barat T. Radja Boekèt alias T. Balé is. Nog betrekkelijk jeugdig, kan hij lang niet tot de energieke hoofden gerekend worden.

Gampongs met bijbehorende sawahs treft men er niet aan. De bevolking heeft daar slechts ladangs aangelegd.

Men treft er aan:

Simpang Barat met Kentjhi¹ Bén Tapè (Eumpoeh Pineung) met Pentoeha Meunnasah en Toewi Pineung, thans geheel verlaten.

SANGKADEUËN.

Heeft tot Noordgrens Aloeë Meulintah, tot Oostgrens Aloeë Reuloeëm (Driën Si Ba'), Westgrens Kroeëng Meureubò en Zuidgrens Aloeë Manjèng.

Dit gebied bestaat uit de gampōngs: Babah Patjikan — Kentjhi¹ Oesöh; Aloeë Si Djoeë, thans verlaten; evenzoo Toewi Balé; Panté Ara — Radja Itam; Manjèng met Nja¹ Asan tot hoofd.

De Oelèebalang woont in Manjèng, waar ook de eenige meunnasah van zijn gebied wordt aangetroffen.

KEUTAMBANG.

Bestaande uit de gampōngs Djamha, hoofd Si Bensa; Keutambang Toendug (Keupala Asjem) en Keutambang Banoh (Keupala Si Moeda' Gadè).

Het bestuur van dit weinig beteekenend gebied wordt door T. Tjoet, Keudjroen van Bentōng, zelf uitgeoefend.

VEESTAPEL.

De eens zoo rijke veestapel is thans door ziekten en den oorlog tot een minimum gereduceerd. Geiten worden er haast niet aangetroffen.

VOORTBRENGSELEN EN BEZIGHEDEN.

De sawahbouw van de goed geïrrigeerde en terrasvormig aangelegde sawahs is de hoofdbezigheid. Als alle sawahs in eigenlijk Bentōng weer bebouwd worden, kan men gemakkelijk 40 à 50 goentja's zaadpadie uitplanten.

Wanneer men nu weet, dat in Bentōng één nalè bidjè 4 à 5 goentja's oogst afwerpt, dan geven die 40 goentja's (400 nalè) een oogst van 2000 goentja of 400000 KG. padie. Thans worden slechts 8 goentja's bidjè uitgeplant, dus nog slechts $\frac{1}{5}$.

BOSCHPRODUCTEN.

Rotan wordt gezocht aan de Poetjō⁴ Kroeëng Saja en de Aloë Teumoelē⁵, dicht bij Si Koendō en te Djambō Kroeëng. De eenige waardevolle soort is de „Awé Beutdē“ waarvoor 50 cts. per „gloeëng“ (100 stuks) wordt betaald.

In een dag kunnen geoefende rotanzoekers 3 à 4 gloeëngs verzamelen. Zij gaan meestal voor een maand er op uit, terwijl ieder 1 nalè bras bij zich heeft.

De gezochte geutahsoorten zijn: geutah balōm, geutah poetōh en geutah palè. De handel in boschproducten is hoofdzakelijk in handen van T. Tjoet Amat.

Koeta-Radja, 27 Juni 1906.

Kawaj XII.

LIGGING, GRENZEN EN GESTELDHEID.

De staatkundige grenzen van de Kawaj XII zijn:

Pidië tevens Meurendoe en Samalanga, de Gajō landen, de land-schappen in het Meulahōsche (Kawaj XVI) en Seulimeum (Groot-Atjeh). De grenzen loopen ongeveer als volgt:

Van het Noord-Westen beginnende naar het Oosten gaande, heeft men de Pidië-vallei, doch al heel spoedig het gebergte van Zuid-Pidië, inzonderheid Tjdt Panaih, Goenōng Sentoej, Goenōng Poenggō (waar de Kroëng Lhō' Kla' ontspringt) en Goenōng Meureuseuë. Vandaar naar Djambū Koelang en vervolgens naar de Goenōng Penët Sagdë en Goenōng Si Töp Töp om verderop over het gebergte waar de Kroëng Pameuë ontspringt (het nieuwe pad van Beutōng-Pameuë) en de Poetjō' Kroëng Saja, in een grooten hoog van de Noordelijke grens van Beutōng naar den Goenōng Si Tampōj te gaan. Het gebied van T. Tandi Langò dringt hier diep Noordwaarts in. In het Zuiden loopt de grens ongeveer van den Goenōng Tampōj naar de Kroëng Wōjla. Voorts wordt de grens door de Kroëng Wōjla gevormd langs Toengkōb tot Sipoet en gaat dan van hier naar het Westelijker gelegen Lhō' Goetji aan de Kroëng Teundōm.

De Westgrens wordt gevormd door de Kroëng Teundōm, Kroëng Si Koelë, Kroëng Ddë en het scheidingsgebergte der Kroëng Atjeh en Kroëng Taugse tot aan de Noordgrens. De in 't Noorden bijna evenwijdig (Noord-Zuid) loopende bergketens Meureuseuë, Alimōn, Adjibōn Leuhōp en Penët Sagdë vallen dus nog in het gebied van de Kawaj XII.

Het land bestaat uit bergland, de z.g. Boekit Barisan, doorsneden door tal van groote en kleine rivieren, die zoowel naar de Pidië-vallei als naar de Westkust stroomen.

De door bedoelde rivieren gevormde valleitjes en dalen waren indertijd allen bewoond. Door de natuurlijke irrigatie behooren deze schilderachtige dalen tot het vruchtbaarste gedeelte van Atjeh. Helaas zijn zij zeer moeielijk te bereiken. Hooge bergruggen van 1000 à 2000 meter en woeste bergstroomen isoleeren haar van de meer bevolkte streken.

BETEKENIS EN GESCHIEDENIS VAN DE KAWAJ XII.

„Kawaj” of „Kawal” beteekent „wacht”. De „Kawaj's” zijn dan ook ontstaan door uitgewekenen (wegens de voelruldigheid in Atjeh

voorkomende onderlinge twisten en «bila» kwestie's) die zich ergens in een vruchtbare vallei vestigden, en daar een «balè» bouwden om den van Noord- en Oostkust naar de Westkust of omgekeerd doortrekkende handelaren een rustplaats aan te bieden en tevens hen van een gedeelte hunner handelswaren te ontlasten. Zij deden dus denken aan onze Middeleeuwsche roofridders, die hunne tollén willekeurig hieven. Langzamerhand kregen deze Atjèbsche roofridders een grooter aanhang, gampöngs en ladangs werden gevormd, terwijl zij later door schenkingen aan den Soeltan eene aanstelling bekwamen.

Krachtens de aldus verkregen acten van aanstelling (sarakata), waarvoor zij de djinamè Atjèh (§ 500.—) betaalden, kregen die heffingen een wettig karakter. Als ambtenaren van den Soeltan kregen zij den titel van «Keudjroeën». De bovengenoemde «balè's» of «kawaj's» werden dus een soort «douanekantoren voor de heffing van doorvoerrechten».

Hoe in den loop der tijden een nominaal hoofd, een «Tjhi'», over de Kawaj's ontstond moge hieronder blijken.

Aanvankelijk had de Soeltan een kedjroeën, de eerste was T. Keudjroeën Meuih, om de aan hem verschuldigde wasé in ontvangst te nemen van de kawajhoofden.

T. Keudjroeën Meuih, ook wel T. Keudjroeën Blang genoemd, was een kleinzoon van T. Béntara Pò Poetéh en deze was weer een zoon van T. Meureuhdém Pantöng. Zij woonden oorspronkelijk in Launggò (Pidie). T. Keudjroeën Meuih vestigde zich later in Keumala, terwijl zijn broer T. Saman in Launggò bleef.

De naam T. Keudjroeën Blang doet vermoeden, dat hij als jongere broeder van T. Saman door den Soeltan oorspronkelijk tot «Kendjroeën Blang» werd aangesteld. Later werd hij belast met de «adat glé» op te halen bij de hoofden der verschillende «Kawaj's» in het gebergte. Daar de betaling dier «adat glé» aldaar veelal in goud geschiedde, zal men hem ook T. Keudjroeën Meuih genoemd hebben.

Hij was in alle gevallen de tussenpersoon van den Soeltan en de Keudjroeëns der verschillende «kawaj's».

De Soeltan, T. Keudjroeën Meuih persoonlijk niet kennende, zond één zijner vertrouwelingen T. Pò Mbè' om in vereeniging met T. Keudjroeën Meuih de «wasé» op te halen, ten einde precies de werkelijke opbrengst der wasé van bedoelde Keudjroeëns te weten te komen. Beide hoofden begaven zich op weg om de verschillende Kawaj's te bezoeken. In Tangsè komende werd het zoontje van T. Keudjroeën zwaar ziek. (Het ventje is daar ook overleden). De vader wenschte hij zijnen zieken zoon te blijven en liet T. Pò Mbè' alleen gaan.

Daar de verschillende Keudjroeëns hem waarschijnlijk niet zouden erkennen gaf T. Keudjroeën Meuih hem zijn «boengkōëh ranoeb» en zijn sarakata mede bij wijze van «tanda».

Te Geumpang aangekomen en na de verschillende Keudjroeëns om zich te hebben verzameld, vertelde de trouweloze T. Pò Mbè¹, dat T. Keudjroeën Meuih hem als «Keutjhi²» over de verschillende Keudjroeëns had aangesteld, «sarakata» en «boengkōëh» dienden als bewijs; hij vroeg door hen bevestigd en als zoodanig erkend te worden.

Dit geschiedde.

Eerst drie jaren later ging T. Pò Mbè¹ naar Keumala terug en geraakte daar al zeer spoedig in strijd met T. Keudjroeën Meuih. T. Pò Mbè¹ verloor den strijd en moest vluchten naar Moekim IX. Bij T. Keumangan vroeg hij om hulp, terwijl hij de bede om hulp deed vergezeld gaan van een klomp gedegen goud ter grootte en in den vorm van een eend.

Deze gouden eend behoorde feitelijk T. Keudjroeën Andè toe. T. Keumangan was natuurlijk na zoo'n geschenk direct bereid T. Pò Mbè¹ in den strijd tegen T. Keudjroeën Meuih bij te staan.

In dezen hernieuwden strijd tegen een grooteren overmacht moest laatstgenoemd hoofd het onderspit delven.

T. Pò Mbè¹ keerde weer naar Geumpang terug en door het storten van de «djinauëë Atjèh» kreeg hij al heel gemakkelijk van den soeltan een sarakata of acte van aanstelling, waarin hij naast T. Keudjroeën Meuih als hoofd erkend werd van de Kawaj's.

Hij kreeg in de sarakata den titel van «Kedjroeën Tjhi³ Radja Sentia Ba⁴». Van dien tijd af aan dateert feitelijk de naam van «Kawaj doewa blah», want toen had men pas twaalf Keudjroeëns bij elkaar en wel:

- 1°. T. Keudjroeën Meuih,
- 2°. T. Tjhi¹ Geumpang,
- 3°. T. Bèu Keumala,
- 4°. Teungkoe Tjhi² Blang Djeurat,
- 5°. T. Keudjroeën Geumpang,
- 6°. T. " Seumalocè,
- 7°. T. " Andè,
- 8°. T. " Ara,
- 9°. T. " Pameoë,
- 10°. T. " Rennggeuët,
- 11°. T. " Doelo⁵,
- 12°. T. " E.

Beutōng heeft er dus nooit toe behoord; ook Beungga werd later eerst een afzonderlijk landschap.

Eigenaardig, dat er steeds verwarringen ontstaan bij het noemen der bovengenoemde oeloebalangs. Vermoedelijk heeft het getal 12 hier parten gespeeld. Behalve dat men T. Tjhi¹ Geumpang en T. Keudjroeën Geumpang in één gebied had zitten, heeft vermoedelijk het feit, dat naast T. Keudjroeën Meuih, T. Bén Keumala bestond, die verwarring veroorzaakt.

De Kawaj XII moet men dus verstaan als 12 wachters, die voor de wasé van den Soeltan zorgden.

Niet alle Keudjroeëns erkenden T. Tjhi¹ Geumpang als hun hoofd. Het waren alleen T. Keudjroeën Geumpang, T. Keudjroeën Seumaloeë, T. Keudjroeën Audë, T. Keudjroeën Ara, T. Keudjroeën Pameuë en T. Keudjroeën Reunggeuët, terwijl de andere T. Keudjroeën Meuih als hun wettig hoofd bleven erkennen.

En T. Tjhi¹ Geumpang en T. Keudjroeën Meuih inden dus de soeltans wasé.

T. Tjhi¹ Geumpang had volgens zijn sarakata het recht de keudjroeëns aan te stellen. Bij zoo'n aanstelling, die slechts mondeling geschiedde, kreeg T. Tjhi¹ een «djinaamê» ad § 25.— van den nieuw aangestelden Keudjroeën. Die djinaamê is thans vervallen.

Na het beëindigen van den krijg tusschen Teukoe-Lampōih Oe van Tangsè en T. Tjhi¹ Geumpang, een strijd die ten voordeele van den eersuchtigen T. Lampōih Oe afliep, verkreeg de overwinnaar van den toenmaligen Pretendent-Soeltan eveneens een sarakata en daarmee ook het recht om keudjroeëns aan te stellen; een recht, waarvan hij, zooals we later zullen zien, feitelijk misbruik heeft gemaakt. In den loop der tijden is de verhouding van T. Tjhi¹ tegenover de Keudjroeëns eenigszins gewijzigd.

De overige Keudjroeëns bleven T. Keudjroeën Meuih trouw, daar o. a. T. Keudjroeën Doelō en T. Ê. Reuhat bloedverwanten van hem waren. De «djinaamê» bij de aanstelling van een nieuwen keudjroeën behoefden zij niet te betalen, terwijl de wasé voor den Soeltan hem werd afgedragen, indien hij er om vroeg. Door de geïsoleerde ligging had dit natuurlijk hoogst zelden plaats. Toengkōb en Reuhat hebben dus nooit iets te maken gehad met T. Tjhi¹ Geumpang.

De overgebleven macht van de opvolgers van T. Keudjroeën Meuih werd in de Kawaj XII hoe langer hoe minder, vooral na het optreden van Teungkoe Lampōih Oe. In de II Moekims Keumala bleef hun macht alleen gehandhaafd.

BEVOLKING.

De eenmaal zoo zwaar bevolkte dalen van de Kawaj XII zijn op een paar kleine uitzonderingen na thans geheel verlaten. Indertijd was de Westkust bijna onbewoond. Al de uitgewekenen van Noord- en Oostkust hadden zich in de bergen gevestigd. Niet alleen de buitengewoon vruchtbare dalen en valleitjes trokken hen aan, maar het was voornamelijk het goud, dat maakte dat de Kawaj XII indertijd zwaar bevolkt waren. Toen de pepercultuur op de Westkust meer algemeen werd, verkoos men liever zich toe te leggen op deze gemakkelijke cultuur dan op het veel zwaardere werk bij het goudwasschen.

De *seuneubô's* werden alzoo de ware goudmijnen.

De bevolking is over het algemeen goedig en gewillig van aard, doch zij is evenals alle Toenongers bang en angstvallig voor de „*keumpeni*“.

De bevelen, haar door de hoofden verstrekt, worden bereidwillig aanvaard en opgevolgd.

Deze goede gezindheid is duidelijk gebleken tijdens de registratie in Beungga, Taugse, Geumpang en Audê in 1902.

De aanleg van het wegwet in de Taugse-vallei, in heereadienst, kostte niet de minste moeite of dwang. Hoewel in beschaving ten achter bij de kustbewoners, zijn zij openhartiger en soberder van leefwijze, zooals echte Toenongers.

Als een bijzonderheid van de bewoners der Kawaj XII kan vermeld worden, dat de meeste lieden kropgezwollen hebben. Men schrijft dit aan het bergwater toe.

Ware het niet, dat verschillende invloeden van buiten — als inzonderheid het vinden van veilige schuilplaatsen in dit zoo uitgestrekt en door onze troepen voorheen zoo weinig bezocht gebied, door uitgeweken Atjehers, Pidiërs, lieden uit Samalanga en de Westkust —, de Kawaj XII zouden met minder moeite en al heel spoedig een rustig gebied vormen.

Nu echter zal het vinden van vijandige elementen in de Kawaj XII groote inspanning der troepen vereischen.

Behalve Pameuë zijn de nog bewoonde deelen der Kawaj XII reeds allen geregistreerd.

GODSDIENST.

Evenals alle Atjehers zijn de bewoners van de Kawaj XII ijverige Mohamedanen.

De eenigste oelama, die men er eertijds had, was Teungkoe Oesén, afkomstig uit Pidie. Hij was de «kadli» van T. Tjhi' Geumpang.

Geruimen tijd uitgeweken in Boven-Wòjla, bondt hij thans zich weer in Geumpang schuil in vereeniging waarschijnlijk met Teungkoe Tjhi' Ma' ét Tiró en Teungkoe di Lam Goet.

Tangsè heeft o. a. nooit een «kadli» gehad, doordat de aldaar uitgeweken oelama's destijds die functie bekleedden w. o. Teungkoe di Lam Oe, en Teungkoe di Tandh Mirah.

Mensigits werden vroeger aangetroffen in Keumala, Tangsè, Geumpang en Toengkòb.

VOOTBRENGSELEN VAN HET LAND, HANDEL EN NIJVERHEID, ENZ.

Het land levert op: geutah, rotan, damar, was, ivoor en neushoorn.

In Tangsè en Geumpang werd vroeger een weinig aan zijdeteelt gedaan.

Runderen vond men alleen in Keumala Dalam, Beungga en Tangsè, doch thans is er geen spoor meer van te ontdekken, niet-tegenstaande Tangsè vroeger een prachtigen veestapel had. Ook karbouwen, die men vroeger vooral aan de Wòjla veelvuldig aantrof, zijn zoo goed als verdwenen. Geiten en schapen trof men alleen aan in de landschappen, die aan de benedenlanden grensden. De in de laatste jaren geheerscht hebbende veepest bracht een groote slachting onder het vee teweeg. Kon men vroeger in Geumpang een karbouw voor \$ 10 tot \$ 40 krijgen, thans haalt een volwassen buffel er gemakkelijk \$ 100. Zeven à acht jaren geleden telde Geumpang alleen 1000 karbouwen, thans zal men moeilijk een tiental karbouwen bij elkaar halen. Ook Pameud heeft zijn geheele veestapel verloren.

Visch wordt voor eigen consumptie in voldoende hoeveelheid in de rivieren en beekjes gevangen met netten en fuiken. In de kommen, hier en daar door de rivieren gevormd, worden zelfs groote visschen gevangen.

De visch wordt versch en gedroogd verbruikt. Zout en gezouten visch worden ingevoerd en behooren vanwege de groote afstanden tot de zeer dure artikelen.

Suiker voor eigen consumptie perst men uit suikerriet, verbouwd op de ladangs en in de tuinen. Witte suiker wordt zoo goed als niet ingevoerd.

De bevolking doet aan sawahbouw, daar waar de rivieren

valleitjes vormen. Deze valleitjes zijn bij uitstek vruchtbaar, terwijl de vooral snelstroomende beekjes de natuurlijke besproeiing vormen; zij zouden bij eene grootere bevolking zeer zeker meer productief gemaakt kunnen worden.

Daarbij komt nog, dat de bevolking lui van aard is, dewijl de natuur daartoe medewerkt; de oogst van een jaar levert haar voldoende rijst op om er 3 à 4 jaren van te leven.

Aan ladangbouw wordt tegenwoordig zeer veel gedaan als een gevolg van den oorlog en van het gebrek aan ploegvee.

Op de ladangs verbouwt men rijst, tabak, këtalla, obi, laboe enz., hoofdzakelijk voor eigen consumptie.

Was vroeger het goud een voornaam uitvoer-artikel, nu is daarvoor de geutah in de plaats getreden, doch de uitvoer van dit artikel heeft nog weinig te beteekenen.

Van karbouwen, goud, geutah, ivoor en neushooren werd *adat* geheven bij den uitvoer. Was, damar, zijde en rotan waren vrij van uitvoerrecht.

Op olifanten en rhinocerossen maakte de bevolking vroeger veel jacht.

Hiervoor gebruikte men geen vuurwapens, doch men doodde deze dieren door bij hunne rustplaatsen of nauwe doorgangen in het bosch, groote aangepunte en gebrande bamboes te hangen, waaraan men een zwaar stuk hout had bevestigd. Kwam een olifant of rhinoceros op die plaats, dan was een enkele beweging van zoo'n dier voldoende om het zware blok te doen neervallen.

Oorspronkelijk hadden de bewoners van de Kawaj XII bijna geen vuurwapens. Op de jacht bedienden zij zich van hoogst primitieve werktuigen. 't Waren voornamelijk de uitgeweken vijandige elementen uit Groot-Atjeh en Pidië, die er de vuurwapens invoerden. In Geumpang wordt o.n. een levendige handel in kruit, lood en slaghoedjes gedreven door lieden uit Pidië. De vijandelijke benden van de Westkust koopen hunne oorlogsbenodigdheden ook meestal te Geumpang.

RECHTSTREEK IN DE VERSCHILLENDE LANDSCHAPPEN.

Aan het hoofd van elke Kawaj stond een Keudjroeën, door den Oelëebalang d. i. T. Tjhi¹ Geumpang of T. Keudjroeën Meuih aangesteld.

De nieuwe keudjroeën kreeg slechts eene mondelinge aanstelling

van het hoofd der federatie of van diens vervanger. Het gezag over een keudjroeënschap ging van vader op zoon over.

De Keudjroeëns hadden vroeger één of meer «Panglima Prang» onder zich staan. Zoo hadden de panglima's prang van T. Tjhi' gezag over die, door de andere keudjroeëns aangesteld. Zij waren de uitvoerders van het gezag hunner hoofden. Boven zijne gewone werkzaamheden bestond de taak van den panglima prang van T. Tjhi' nog hierin, dat hij eens in het jaar, na het einde van de maand «hadji» de verschillende kawaj's afliep en aldaar van de keudjroeëns de wasé inde, die zij aan den Soeltan van Atjeh verschuldigd waren.

Deze wasé of schatting bestond voor elken Keudjroeë jaarlijks uit een boengkaj (50 gr.) goud en een karbouw. Later geschiedde de inruig van deze wasé op eene andere wijze. Had de ex-Prezident-Soeltan geld noodig, zoo wendde hij zich niet meer tot T. Tjhi' Geumpang of den Oelëëbalang van de II Moekims Keumala (T. Keudjroeë Blang), wel wetende, dat hun gezag op de andere keudjroeëns zeer gering was, doch hij zelf of een gemachtigde ging naar den Keudjroeë waar werkelijk veel te halen was. Hij ontving dan ook meestal het verlangde, waarvoor hij in ruil den bewusten keudjroeë met gunstbewijzen overlaadde. Zij kregen dan wel eens een sarakata bij dergelijke gelegenheden; Tangsè o. a. genoot een dergelijken eer.

De Panglima Prang van T. Tjhi' Geumpang is sedert lang overleden. Hij werd niet meer in zijn functie vervangen. Een tijd lang nam de Imeum van Geumpang zijne functie, nl. het innen van de wasé, waar.

De imeums in de Kawaj's waren zuiver geestelijke hoofden en hadden geen wereldlijk gezag. Ook als geestelijke hoofden stonden zij niet bijzonder hoog aangeschreven. Zij zonden gelijkgesteld kunnen worden met de «teungkoe's meumasah» in het overig deel van Atjeh.

Eigenaardig dat men denzelfden toestand van bovenbeschreven «panglima's en imeums» in het Meulaböhsche terug vindt.

Het wordt daardoor ook meer waarschijnlijk, dat Meulaböh, in plaats van uit de kust, zooals overal elders, uit de binnenlanden werd gekoloniseerd.

Na het overlijden van Teungkoe Imeum Béu is in Geumpang geen imeum meer aangesteld.

-INKOMSTEN DER HOOFDEN.

T. Tjhi¹ Geumpang ontving wasé van de ondervolgende artikelen, die uitgevoerd werden en wel:

- van gautah \$ 5.— per picol;
- " ivoor 50 pCt. van de waarde;
- " neushoorn \$ 3.— per stuk;
- " goud 10 pCt. van de waarde;
- " een karbouw \$ 1.—.

De kendjroeëns kregen van een karbouw \$ 1.—, terwijl de "oesöj" 20 aré per woning bedroeg.

Hierbij valt op te merken, dat van de inkomsten van T. Tjhi, Geumpang betrekkelijk weinig terecht kwam, daar men geen controle had.

Van artikelen, die in Geumpang verhandeld of doorgevoerd werden, kon de rechtmatige wasé geïnd worden. Nergeus was dit voldoende geregeld, en geen enkele, Kendjroeën Andë maakte alleen een gunstige uitzondering, achtte zich verplicht daarop orde te stellen en voor de rechten van T. Tjhi¹ Geumpang op te komen.

De T. Kendjroeën Meuih trouw gebleven Kawaj Toengkob en Reuhat hebben nooit wasé voor hun wettig hoofd opgebracht. Deze heeft het ook trouwens nooit van hen geëischt.

T. Lampöeh Oe uit Tangsö, die in de rechten trad van T. Tjhi¹, zooals we later zullen zien, eischte dikwijls het dubbele van boven-genoemde bedragen, teneinde zich met zijne beide staande te kunnen houden.

INDEELING.

De bij de geschiedenis hierboven genoemde Kendjroeëns zullen vermoedelijk wel de ware hoofden van de Kawaj XII geweest zijn.

Wat Beungga betreft; hierbij valt op te merken, dat dit landschap vroeger deel uitmaakte van het gebied van T. Bén Keumala. Eerst later werd een afzonderlijke Kendjroeën over Beungga aangesteld; beneden zal dit nog nader besproken worden.

DE VERSCHILLENDE KAWAJ'S.

Het gebied van T. Kendjroeën Meuih of T. Kendjroeën Blang. Zooals we bij de behandeling van de geschiedenis gezien hebben was T. Kendjroeën Meuih oorspronkelijk het hoofd der federatie. Langzamerhand begon het gezag van dit hoofd te verminderen en moest hij zich alleen tevreden stellen met de II Moekims Keumala.

Over deze twee Moekims, als behoorende bij Pidië, zal hier verder gezwegen worden.

Keumala Dalam.

Dit landschap is gelegen aan de Kroeëng Baröh, in het Zuidwesten van de Pidiëvallei, en wordt zoo goed als geheel door laag heuvelterrein ingesloten.

Het bestond vroeger uit twee Moekims, nl. Keumala Dalam en Meukië.

Een van de eerste oelëëbalangs van dit landschap was T. Bén, die als «waki» fungeerde van T. Keudjroeën Meuih. Hij inde dan ook meestal de «wasé» voor den Soeltan. Deze boeng kaj menih, die hij van iedere kawaj invorderde, werd aan T. Keudjroeën Meuih afgedragen.

De tegenwoordige titularis van Keumala Dalam heet T. Keudjroeën Mahmoet.

In Keumala Dalam heeft men thans een mensigit en twee mennasah's, nl. mennasah Pakoe onder Keutjhi¹ Gam en mennasah Toendong onder Keutjhi¹ Asan.

Beungga.

Oorspronkelijk ressorteerende onder T. Bén Keumala, werd dit gedeelte afgescheiden en onder een afzonderlijk hoofd gesteld. Dit hoofd was een broer van T. Keudjroeën Meuih, oorspronkelijk alleen belast met het innen van de «adat».

Hoe hij heette is niet bekend, doch van hem stamt T. Keudjroeën Oesén af.

Beungga, gelegen aan de Kroeëng Baröh en een zijrivier, Kroeëng Beungga genoemd, ten Zuiden van Keumala Dalam, is een langgerekte smalle vallei, geheel door heuvels en bergen ingesloten.

In het Noorden zijn het kale heuvels met alang-alang begroeid, die meer zuidwaarts al spoedig in boschrijke bergen overgaan.

Gedurende onze actie in Pidië was de geheele bevolking met den Keudjroeën aan het hoofd gevluht. Sedert 1902 keerde de bevolking weer langzamerhand terug. De reeds lang braak liggende sawah's werden toen weer bebouwd. Nergens in een landstreek had de bevolking toen zooveel last van tijgers als in Beungga. Tal van lieden werden door deze monsters verscheurd.

Beungga is geen mensigit meer rijk, doch telt, hoewel de

bevolking zeer dun gezaaid is, thans 4 mennasahs (vroeger 5).

Al de hoofden dier mennasahs heeten ons goed gezind.

Die mennasahs zijn:

mh.	Aloeë	Igeuëh	onder	Keutjhi ¹	Adé
"	"	Tjalōng	"	"	Palōh
"	Blang	Boeboeë	"	"	Rajen ¹
"	Beungga	"	"	"	Blang.

Een van de laatste keudjroeëns was T. Keudjroeën Oesén. Hij werd in 1901 op last van T. Lampōih Oe vermoord, terwijl laatstgenoemd hoofd daarvoor in de plaats zijn zwager T. Keudjroeën Boegèh aanstelde.

Tangsè of Tamsè.

De beteekenis van «tamsè» is «gelijkende op». Waarom men echter dit vruchtbaar en schilderachtig gelegen landschap aldus noemde, is niet bekend.

Volgens sommigen zou onder eigenlijk Tangsè indertijd slechts een klein gedeelte van de vallei en het bijbehorend gebergte, dat ten Zuiden ligt van de Kroeëng Tangsè, worden verstaan. De tegenwoordige voornaam gampōngs Poelò Mensigit en Binèh zouden dus niet behoord hebben tot het gebied van T. Keudjroeën Blang Djeurat.

Nu begrijpt men onder Tangsè de geheele vallei met inbegrip van Blang Boengōng, Blang Djeurat, Penualōm en het belendende bergland tot aan de Kroeëng Si Koeló en Teuudm in het Zuiden en Oosten en tot aan Beungga in het Noorden. Ook Blang Tō¹ Pandan behoort bij Tangsè.

Dit landschap is een mooie, geheel door bergen ingesloten vallei, gevormd door de rivieren Tangsè, Balé en Penmlōm.

In het Westen vindt men het scheidingsgebergte der Atjèh- en Tangsèrivier; in het Noorden het scheidingsgebergte der Kroeëng Baró en Kroeëng Balé; in het Zuiden de Glé-Singgòh Mata (uitkijk) en in het Noordoosten de Goenōng Meureuseuë.

Door de gesteldheid van den bodem, het heerlijke klimaat en als 't ware de natuurlijke besproeiing kan Tangsè gerekend worden tot de vruchtbaarste plekjes van Atjèh.

Vroeger werd slechts eens in de vier jaren geogst, totdat de muizenplaag er verandering in bracht.

De laatste oelèëbalang is T. Nja¹ Asau, ook wel T. di Blang Djeurat genoemd, naar de gampōng Blang Djeurat, waar de eerste Keudjroeëns gewoond hebben. T. Nja¹ Asau is een zeer oud man,

die ons eertijds goed gezind was. Hij had op het laatst geen invloed meer in zijn gebied, daar de macht van deze Keudjroeëns familie door T. Lampöih Oe gefnuikt werd. Volgens beweren van enkels hoofden, die zich pas onderworpen hebben, zouden na den dood van Teungkoe Lampöih Oe de geestelijke hoofden Teungkoe Tjòt Pliëng en Teungkoe Tjot Tjitjém den rechtmatigen Keudjroeën T. Tjhi³ Blang Djeurat in zijn gezag hersteld hebben.

Omtrent de latere geschiedenis van Tangsè valt het volgende te vermelden.

Een zekere T. Keutjhi⁴ Liëm Tjoet, een man afkomstig uit Renbèë en eenigszins gefortuneerd, vestigde zich in Poelò Meusigit (Tangsè) en huwde aldaar.

Als geslepen handelaar wist hij al heel spoedig zijne rijkdommen te vermeerderen, waardoor hij van zelf bij de bevolking in aanzien kwam.

Uit het huwelijk met de vrouw uit Poelò Meusigit werden twee zonen geboren n.l. T. Aloë Igeuëh of T. Nja¹ Soe'öt en T. Tjoet Amén. T. Amat, een zoon van T. Tjoet Amén, werd door zijn vader en zijn oom tot Kedjroeën van Tangsè aangesteld en wel van dat gedeelte van Tangsè, dat volgens sommigen niet tot de Kawaj XII heeft behoord (het land ten Zuiden van de Kroëng Tangsè).

Toen T. Amat stierf werd hij opgevolgd door zijn niets beduidenden zoon T. Oebit. Dit verdroot den heerschzuchtigen T. Lampöih Oe, zoon van T. Aloë Igeuëh of T. Nja¹ Soe'öt. Hoewel oom zijnde van den nog jeugdigen T. Keudjroeën Oebit, zag hij het Oelèëbalaug-schap van zijn neefje met leede oogen aan.

Als zoon van een rijken en aanzienlijken man stond hij bij de bevolking in aanzien, doch was hij ook gevreesd. Hij wist zijn vader T. Nja¹ Soe'öt over te halen een oorlog te beginnen met Kemala Raja, om het gezag, dat de Oelèëbalaug van genoemd landschap op Tangsè had, te ondermijnen. Hij was echter niet tegen Keumala Raja opgewassen, en moest zijne eierzuchtige plannen voorloopig opgeven.

Al heel spoedig wilde hij daarna zijne krachten probeeren op het tweede hoofd van de Kawaj XII, n.l. T. Tjhi⁴ Geumpang.

In dezen oorlog was T. Lampöih Oe gelukkiger: hij veroverde op Geumpang geheel Blang Djeurat en Beungga, ondanks de hulp die T. Bén Didöih met zijn volk T. Tjhi⁴ verleende. T. Bén Didöih legde hiertoe een nieuwen weg over den Goonöng Meureuseuë aan en vestigde zich met T. di Blang Djeurat in diens versterking Koeta

Triëng», doch werd door T. Lampöih Oe geheel omsingeld, zoodat de bezetting van de buitenwereld was afgesloten. Gebrek aan voedsel noopte de bezetting tot de vlucht en overgave. T. di Blang Djeurat werd afgezet en niet tevreden met het veroverde grondgebied, deed de overwinnaar de bevolking van Blang Djeurat een zware schatting betalen, terwijl eenige onwillige gampöngs werden verbrand. Nu nog gaat de bevolking van Blang Djeurat gebukt onder de geleden ellende van dien oorlog.

Aldus een der lezingen van het verhaal.

Volgens andere zegalieden heeft er nooit een gedeelte van Tangsè bestaan, dat z.g. niet tot de Kawaj XII heeft behoord. Blang Djeurat zou niet op Th. Thji⁴ Geumpang zijn veroverd, daar T. di Blang Djeurat noot het gezag van T. Tjhi⁴ Geumpang heeft erkend, zooals tevoren reeds gemeld. Op aanraden van T. Bén Didöih, familielid van T. Tjhi⁴ Geumpang, had T. Keudjroeën Blang Djeurat de partij gekozen van T. Tjhi⁴ Geumpang; daarbij komt nog dat men voor de eervucht van T. Lampöih Oe vreesde. Hij had wel het onderspit gedolven in den strijd tegen Keumala, doch de kansen konden veranderen.

Hij was dus gevaarlijk voor T. Keumala, het rechtmatige en erkende hoofd van Blang Djeurat. De gelegenheid was schoon om in vereeniging met T. Bén Didöih en T. Tjhi⁴ Geumpang de macht van den indringer T. Lampöih Oe geheel te snuiken.

Bij de beschrijving van Beungga werd reeds medegedeeld, dat T. Lampöih Oe in 1901 T. Keudjroeën Oesén liet vermoorden. Dit deed hij om zich meester te maken van de «wasé» van T. Keudjroeën Meuth of wel van den Oelëëbalang van Keumala.

De grootvader van T. Keudjroeën Oesén was nog geen Oelëëbalang van Beungga, doch alleen wasé-gaarder. In Beungga stonden ook al de karbouwen, als wasé opgehaald. T. Lampöih Oe maakte zich hiervan meester en stelde, zooals we gezien hebben, zijn zwager T. Keudjroeën Boegéh als hoofd van Beungga aan.

Na den oorlog, bovenomschreven, verkreeg T. Lampöih Oe van den Pretendent-Soeltan een sarakata en daardoor ook het recht om keudjroeëns aan te stellen; een recht, dat hij niet ongebruikt heeft gelaten.

In de eerste plaats stelde hij zijn neefje, T. Oebit, tot keudjroeën van Blang Djeurat aan.

Keudjroeën Boegéh werd later in Geumpang door T. Ma⁴ Ali, zoon van T. Lampöih Oe vermoord. T. Ma⁴ Ali, bij de Atjähers bekend staande als een roover, werd daarom door de vijandelijke

hoofden, die zich na de onderwerping van den pretendent-soeltan diens souvereine macht hadden toegeeeigend (nl. Teungkoe Tjòt Pliëng en Teungkoe Tjòt Tjitjém) niet als opvolger van zijn vader erkend; de onde T. Tjhi³ Blang. Djeurat werd door hen weder in zijn vroeger gezag hersteld.

Later hebben T. Lampōih Oe en T. Tjhi³ Geumpang zich wel met elkaar verzoend, doch deze verzoening geschiedde slechts noodgedwongen van de zijde van T. Tjhi³.

T. Tjhi³ Geumpang moest aanzien, hoe T. Lampōih Oe onrechtmatige „wasé“ hief van den uitvoer van alle producten, die in de eerste plaats hem feitelijk toekwam en in de tweede plaats onrechtmatig geschiedde, omdat van die uitgevoerde artikelen of karbouwen reeds de wasé betaald was.

T. Lampōih Oe eischte ook goed- of kwaadschiks meer „wasé“ dan gebruikelijk was. Vandaar dan ook, dat Geumpang een nieuwen weg naar Pidie zocht over Mamprœ. De onrechtmatige „wasé“, door T. Lampōih Oe geheven, werd daardoor ontloopen.

Een ander hoofd, dat min of meer een gewichtige rol in Tangsè heeft gespeeld, was T. Tahé alias T. Keumala. Afkomstig uit Keumala, had hij zijn invloed te danken aan zijne verwantschap met de Oelëëbalangfamilie van Tangsè en aan zijne vroegere bezittingen. Deze invloed klom, toen T. Lampōih Oe, na de komst onzer troepen in Tangsè, verplicht was te vluchten. T. Lampōih Oe stelde T. Keumala als zijn „badaj“ aan en begrijpelijk was 't, dat T. Tahé de beide partijen diende.

Door het overmatige opiumverbruik werd hij van welgesteld Atjèher al heel spoedig straantarm. Hij nam de allures aan van een oelëëbalang, maakte zich schuldig aan knevelarijen en afpersingen, en schaamde zich niet van zijne woning een opiumkit te maken. Hij was gehuwd met Tjoet Piah, nicht van T. Kendjroeën Troesèh en dochter van T. Moeda Boegéh.

Vermoedelijk door gebrek aan opium stierf hij in de gevangenissen te Sigli.

Zijn zoon meldde zich in het begin van 1904 in Boven-Teundum.

Tangsè was steeds een broeinest van kwaadwilligen, wegens de gunstige ligging en den overvloed van levensmiddelen; het is van alle kanten te bereiken.

Over Seumileuë loopt een pad naar Groot-Atjèh.

Langs de Kroeëng Dòë-Dòë over het gebergte recht Noord, en door de Benniët Raja voeren wegen naar Beungga en verder naar

Pidië. Een andere weg naar Pidië gaat over den Goenöng Meureuseuë; de Aloë Pisang volgende komt men van dit pad op Benagga uit.

Geumpang is van Tangsè uit langs twee kanten te bereiken.

De eene weg gaat langs de Kroëng Tangsè en Geumpang; de andere over het gebergte naar de Kroëng Teuudm en zou verder langs de Kroëng Geupòh naar Geumpang.

Langs de Teuudm-rivier gaat een pad naar het Zuiden, terwijl, over het gebergte in het Zuiden, twee wegen voeren naar de Westkust.

De veestapel in Tangsè was vroeger belangrijk, doch heeft tegenwoordig niets meer te beteekenen. Ook de zijdeceelt is enorm achteruitgegaan. Gentah en rotan worden in de bosschen gewonnen en naar Sigli uitgevoerd.

De Imeum van Tangsè is T. Imeum Poetèh, eveneens aan de Oelëbalangs verwant. Diens zoon Nja^s Agam nam eenigen tijd, wegens onbeduidendheid van den vader, het bestuur waar, doch hij werd mede door T. Ma^s Ali vermoord.

Men vindt er een mensigit en 8 meunasahs.

mh. Poetjō ^s Kawa onder Kentjhi ^s	Panté;
" Poelò Senuðug "	" Tahé;
" Blang Giléng "	" Oehit;
" Mensigit "	" Asan;
" Blang Boengdug "	" Kroëng Baròh;
" Lajau "	" Bèu;
" Peupaldm "	" Hadji;
" Blang Djeurat "	" Si Bèh Mat.

De geheele bevolking was reeds geregistreerd, doch na het overloopen van T. Ma^s Ali, zoon van wijlen T. Lampoeh Oe, zijn weer tal van lieden hem gevolgd; en toch staat T. Ma^s Ali bij de partij van verzet niet hoog aangeschreven, daar hij zich veelal schuldig maakt aan willekeurige handelingen en rooverijen.

Een tijd lang, toen hij nog vijandig was, heeft T. Moeda Lhòu, ¹ een zwager van T. Ma^s Ali in Tangsè een voornamc rol gespeeld.

Geumpang.

Geumpang is eene groote en vruchtbare, doch weinig bebouwde vallei, gevormd door de rivieren Geumpang (Kroëng Inòng of

¹ Neef van Pòlém.

Pangké), Mangò, Menkoeëh en Leumiët met een groot aantal kleinere rivieren, die alle bronrivieren zijn van de Kroëng Teundm. De vallei wordt geheel door bergen ingesloten. In het Noord-Westen de uitloopers van den Goenōng Alimèn, in het Noorden de Goenōng Binèh Geumpaung, in het Oosten de Goenōng Oedah, in het Zuiden en Westen de Goenōng Baròh, Tjòt Soelah en de Goenōng Lho⁴ Djamië. De bodem in de vlakke heeft een steenlaag tot ondergrond, waarboven een vruchtbare laag van 0.50 tot 2 Meter.

De rivieren stroomen grootendeels door lei-klei en rotagesteenten.

Het landschap wordt in de richting N.W.-Z.O. doorsneden door de Kroëng Indong. Op den rechteroever bevinden zich enkele groote en kleine gampōngs. De sawahs op dien oever wisselen hier en daar met paja's af. Op de helling der bergen en in het gebergte vindt men enkele nieuwe, doch veelal oude verlaten ladangs. Geumoeë was een mooie streek, half ladang en half gampōng met goed bebouwde sawahs. Geupòh bestond slechts uit ladangs aan de monding van de Kroëng Geupòh en de Kroëng Teundm.

Omtrent de geschiedenis van Geumpaung werd reeds tevoren het een en ander medegedeeld. Als aanvulling dient het ondervolgende:

Door de aanverwantschap van T. Tjhi⁴ Geumpaung met de Oelëëbalangs van Keumangan heeft T. Oeseuman Keumangan zich indertijd met de binnenlandsche aangelegenheden van Geumpaung moeten bemoeien. T. Tjhi⁴ Saman, een van de vroegere tjhi's, was gehuwd met een oudere zuster van T. Oeseuman Keumangan, nl. Tjoet Pò Sapiah. Uit dit huwelijk werd T. Tjhi⁴ Ali geboren. De tweede vrouw van T. Tjhi⁴ Saman was Tjoet Bintéh, eveneens uit een oelëëbalangsfamilie voortgesproten. Bij haar werden geboren T. Tjhi⁴ Bén Prang en Pòtjoet Barén.

T. Tjhi⁴ Bén Prang huwde met een zuster van T. Keudjroëën Dalam en kreeg een dochter, Tjoet Bintang, die later aan T. Tjhi⁴ Tahé werd uitgehuwelijkt.

Toen nu T. Tjhi⁴ Saman stierf, waren er twee pretendenten, die hem wenschten op te volgen als »Tjhi⁴» van Geumpaung.

De bevolking verkoos T. Tjhi⁴ Bén Prang tot oelëëbalang, daar T. Tjhi⁴ Ali steeds bij zijne moeder Tjoet Pò Sapiah in Keumangan zat. Hij was dus een onbekende persoonlijkheid in Geumpaung, doch had door zijne moeder de tjap en sarakata van zijnen vader weten machtig te worden. Tjoet Pò Sapiah riep toen de hulp in van haren broeder T. Oeseuman Keumangan, die besliste dat T. Tjhi⁴ Ali Oelëëbalang zou worden van de Kawaj XII.

De wil van dezen oelëëbalang was hier wet geworden, althans tot een oorlog kwam het niet, T. Tjhi² Ali werd als zoodanig erkend en ook T. Tjhi² Bén Prang scheen er zich niet tegen te verzetten. Het volk echter beschouwde T. Tjhi² Bén Prang als oelëëbalang.

Deze toestand bleef bestaan, zelfs een tijd na den dood van T. Tjhi² Ali, toen zijn zoon T. Tjhi⁴ Tahé reeds hoofd der federatie was geworden. Deze bleef eerst in Keumangan en vertrok eerst naar Geumpang toen T. Tjhi² Bén Prang stierf.

T. Tjhi² Mohamad Tahé onderwierp zich bij ons eerste bezoek aan Geumpang, was daarna weer voortvluchtig en stierf daarop in het Keumala'sche.

Een zijner zoons, T. Peurcudan, woont in de IX Mockims Keumangan, terwijl diens halfbroeder T. Ma^c Oen in Geumpang den rol van „Tjhi²“ vervult en ons vijandig gezind is.

Zooals reeds vermeld werd, was in Geumpang zelf ook een keudjroeën.

Het keudjroeëngeslacht van Geumpang bestond reeds lang voor de komst van T. Tjhi² Geumpang.

De tegenwoordige titularis is T. Keudjroeën Leupoeë, vroeger woonachtig in Koeta Leupoeë, een kleine gampōng bestaande uit twee dinke huizen, omweld door riviersteen. Dit hoofd is ons nog vijandig gezind.

Zijn zoon T. Rajen², die in 1902 bij Panté Loeah sneuvelde, was een trouw aanhanger van den in Pampeu gesneuvelde T. Arōn Dē'ah Tanbh. Hij inde zelf de „wasé“ van zijn vader en eigende zich ook de „wasé“ toe van T. Tjhi⁴ Geumpang.

De bevolking houdt zich veelal bezig met het zoeken van gentah en rotan, Damar komt er zeer veel voor; verschillende soorten bestaan er van. De bamboe houtong vormt er een voornaam bouw-materiaal.

Geumpang telde 5 mennasabs en een mensigit en wel:

mh. Loetōng	onder Keutji ²	Tahé
„ Blang Dalam	„	„ Toelōt
„ Kroeëng	„	„ Rajen ²
„ Poetjō ²		
„ Pangké	„	„ Bén.

Op dit oogenblik is Geumpang een geliefd verblijf van vijandelijke elementen, daar er nog rijst in overvloed is te vinden.

Lamjeuë.

Vroeger gelegen aan de rivier van dien naam en een zijrivier van de Kroeëng Wajla, bestaat thans niet meer.

De geheele bevolking is gevlucht of uitgestorven. 't Is nu slechts een rustplaats voor reizigers, die handelsartikelen of karbouwen naar Pidië brengen. Indertijd werd er door de bevolking veel goud gewonnen.

Het hoofd van dit landschap heette vroeger T. Keudjroeën Senmaloeë of T. Maloeë. De laatste Keudjroeën stierf zonder mannelijke nakomelingen achter te laten. Hij had slechts een dochter, die nog leeft en thans in Bentong gehuwd is met een gampöngman.

Andë.

Dit thans geheel verlaten landschap is gelegen aan de samen-vloeiing van de Kroeëng Pameuë en de Kroeëng Reunggenët. Indertijd bestond Andë uit de gampöngs Oelë Ajou en Poemdh Ba' Oe met mooie sawahs. Men deed er veel aan goudwasschen.

Van Andë uit voeren voetpaden naar Pameuë, Reunggenët, Langò, Meukò, Moegò, Wajla en Geumpaang.

Het op de nieuwe overzichtskaart voorkomende landschap »Sajeuëng«, dat reeds lang verlaten is, behoorde tot het gebied van den Keudjroeën Andë, en werd zoo genoemd naar de overhangende rotsen met platvorm onderaan (Sajeuëng), veelvuldig voorkomende aan de rivier, die door dit gebied stroomt.

Een van de laatste keudjroeëns werd opgevolgd door een familielid T. Ma'én genaamd, (zijn vader T. Meurandéh was dus geen oelëëbalang).

In 1902 sneuvelde T. Ma'én met vier zijner volgelingen in Geumpaang en ook zijn zoon T. Ali sneuvelde kort daarna.

De eenige overgebleven zoon T. Oebit alias T. Moegò zwerft thans nog rond met den ons vijandigen T. Keudjroeën Goemé alia T. di Preunbeuë.

Reunggenët.

Dit landschap, dat eenmaal zwaar bevolkt was, is thans ook geheel verlaten. Van hier voeren voetpaden naar Pameuë, Andë, Langò en Bentong.

De laatste keudjroeën van Reunggenët was T. Ampat Leuhau. Zijn zoon T. Nja' Oesën alia T. Boebön, zit thans in Pameuë en neemt

het gezag waar van den voortvluchtigen Këndjroeën. Hij is ons goed gezind.

De Këndjroeëns van Reunggeuët waren verwant aan die van Andë en Pameuë.

Pameuë.

Is gelegen aan de Kroeëng Pameuë, een rivier, die den bovenloop vormt van de Kroeëng Andë of Wòjla.

Dit landschap is een dal van ± 3 K.M. lang en ± 1 K.M. breed, in het Noorden begrensd door de uitloopers van den Peuët Sagdë, in het Oosten door den Goenōng Si Tòp Tòp, het scheidingsgebergte tusschen Peusangan en Wòjla-rivier, in het Zuiden door Goenōng Si Pòug Pòng, de waterscheiding vormende tusschen Wòjla en Kroeëng Meurenbò, in het Westen door Glé Geunténg. Het wordt in de richting Noord-Oost—Zuid-West doorstroomd door de Pameuë rivier, zijnde de bovenloop van de Kroeëng Wòjla, hier reeds een flinke rivier met diep ingesneden ± 15 Meter hooge oevers, die gedeeltelijk door een leisteenbedding vloeit. Bij gewonen waterstand zijn er eenige wandbare plaatsen.

Bij bandjirs wordt de verbinding tusschen beide oevers onderhouden middels 2 rotankahels (njōn).

Een eigenlijke gumpōng Pameuë bestaat niet. Op den linkeroever der rivier treft men een twaalfstal groote op zich zelf staande huizen en eenige rangkangs aan, rondom een mooie sawahvlakte, die uitstekend wordt geïrrigeerd.

Van bovenstrooms beginnende heeten zij Tandjōng Tjòt Tjikò, Kimèè, Roemòh Lhō', R. Krèh, R. Ramböt, R. Leupoeë, Roemòh Kroeëng, R. Koeloe, R. Keuliló, Roemòh Blang, Beuraudang, allen gelegen op den linkeroever. Op den rechteroever woonden vroeger de uitgewekenen uit Samalanga, Meurendoo en Pidië. De rechteroever is thans geheel onbewoond, met uitzondering van de eenige meunasah, die men in Pameuë vindt, n.l. meunasah Ramböt aan den overkant van Roemòh Ramböt en verbonden door een rotankabel, een z.g. «njōn».

Omtrent de geschiedenis van Pameuë valt het volgende mede te deelen.

«Pameuë is de naam van een boom, volgens de Atjèhërs slechts door geesten bewoond. Voordat zich de eerste settlers in genoemd landschap vestigden was het geheel begroeid met «pameuë-boomen». Volgens het kinderlijk geloof der bergbewoners zouden de wortels en

stronken door de macht der geesten in den grond verdwenen zijn, toen de menschen er zich vestigden. Men schijnt tot dit geloof gekomen te zijn, doordat Pamenë, in onderscheid met de andere valleien der Kawaj XII, geen resten meer van vroegere ontginningen vertoont. Dit wijst misschien op het feit, dat Pamenë de oudste nederzetting der Kawaj XII vormt.

Volgens sommigen zou onder het bestuur van T. Tjhi² Saman, Tjhi² van de Kawaj XII, de Keudjroeën van Pamenë zijn gestorven zonder mannelijke nakomelingen te hebben achtergelaten.

Twee uitgeweken teungkoe's uit Pidië nl. Teungkoe di Bloë en Teungkoe Peunadō² namen het bestuur in handen en weigerden de «wasé» aan T. Tjhi² Geumpang te betalen, voorgevende dat Pamenë niet tot de Kawaj XII behoorde.

De twee genoemde geestelijke hoofden hebben geruimen tijd na elkaar geleefd, doch de inlandsche overlevering maakt meer dergelijke fouten.

Teungkoe di Peunadō², die thans nog als een groot heilige wordt vereerd, moet een paar eeuwen geleden geleefd hebben, zoowel op de Westkust als in de Kawaj XII. Hem worden nu nog allerhande wonderlijke feiten toegelicht. De kroëng Menlaböh, die vroeger in de kroëng Boeböu uitmondde (de sporen bij Goenöng Menih zijn nog goed merkbaar) werd in een booze bni van den heilige, volgens de legende, met een stokje verlegd naar den tegenwoordigen loop der rivier.

Teungkoe di Bloë daarentegen is nog zoo heel lang niet overleden. Men kan thans nog lieden ontmoeten, die hem hebben gekend.

Hij nam niet het bestuur van Pamenë in handen, doch hij trad er als oelama op, die alleen de «djakenët» als wettige «wasé» beschouwde.

Het volk, dat hij onderwees, en over hetwelk hij recht sprak, spoorde hij daarom aan de «wasé» aan T. Tjhi Geumpang niet te betalen. Deze trok daarom tegen Pamenë ten strijde. De opmarsch geschiedde over Andë en de Goenöng Si Pöng Pöng. Op dezen tocht verloor T. Tjhi Geumpang door honger, dorst en uitputting het grootste deel zijner strijders. Het beoorlogden van een oelama wordt natuurlijk volgens de goedgebouwige Mohammedanen door Allah zwaar gestraft.

Van een verder voortzetten van den aangevangen tocht was natuurlijk geen sprake en het was op den top van den Goenöng Si

Pông Pông, dat T. Tjhi¹ Saman een duren eed zwoer, waaraan men tot nu toe getrouw is gebleven; hij legde nl. de gelofte af, dat noch hij, noch een zijner nakomelingen ooit een voet in Pamené zoude zetten.

De vader van den tegenwoordigen Keudjroeën T. Badaj, was T. Moeda Lamba uit Gampông Gápoej, die zijn aanstelling van T. Tjhi¹ Tahé ontving. In een twist werd T. Moeda Lamba door T. Moeda Dalam, broer van den Keudjroeën van Bentông, gedood.

Hierdoor ontstond een bils-oorlog, die pas eindigde toen T. Moeda Dalam door T. Keudjroeën Ampat Leuhan van Reunggeuët werd neergeveld.

T. Moeda Lamba en T. Keudjroeën Ampat Leuhan waren neven van moederszijde.

T. Badaj, de tegenwoordige Keudjroeën, is uitgeweken, een gevolg, zooals gewoonlijk van de schurkerijen van enkele Atjèhsche gidsen, die colonnes vergezellen. Indertijd zou de colonne van den luitenant-kolonel Schmidt T. Badaj bij het verrassen van Pamené hebben gearresteerd, onbewust vermoedelijk, dat deze de oelèebalang was van het landschap. Er was bij deze colonne geen enkele Atjèsch sprekende officier, zoodat men hier was overgeleverd aan de willekeur van Atjèsche tolken en gidsen. Zoo wist een van deze lieden de bevolking wijs te maken, dat de colonne-commandant § 50.— eischte voor de invrijheidsstelling van T. Badaj. De bevolking bracht dit geld op, de gids nam het in ontvangst, waarvan de colonne-commandant natuurlijk niets afwist, doch T. Badaj bleef gevangen. Onderweg wist hij echter te ontvluchten. Thans houdt hij zich vermoedelijk bij Geumpang schuil.

Na de vlucht van T. Keudjroeën Badaj wordt het gezag in Pamené uitgeoefend door een familielid, T. Boebôn genaamd, zoon van den laatsten Keudjroeën van Reunggeuët, bijgestaan door den ouden keutjhi¹ Wahab van Rambôt, schoonvader van T. Badaj. Ook is hij getrouwd met Pötjoet Meuloeë, dochter van den laatsten keudjroeën van Andë.

Pamené is nog niet geregistreerd.

De bevolking bestaat uit de eigenlijke bergbewoners, direct herkenbaar aan hunne kropgezwollen, lieden uit Pidie en Samalanga.

Indertijd was dit rijke landschap zwaar bevolkt. De meeste lieden zijn weer naar hunne oorspronkelijke gampôngs teruggekeerd.

Door de mooie ligging zal men in Pamené niet licht rijstgebrek krijgen. Behalve rijst wordt er veel tabak verbouwd, voorts nog djagong, kétélla, suikerriet enz.

Het klimaat is er heerlijk en verschilt aanmerkelijk niet dat van Beutōng, waar het steeds kil en vochtig is.

Karhouwen komen bijna niet meer voor; de veepest uit de Gajōlanden overgebracht, heeft hier ook vreeslijk huisgehouden.

De omringende bosschen zijn rijk aan geutahboomen.

Boven de reeds opgenomen wegen loopen van Pameuē nog voetpaden naar Andē, naar Keunggeuēt en over den Goenōng Penūt Sagō naar den Goenōng Tjoet Salah en zoo verder naar Mamprōē. Verder het nieuwe pad naar Beutōng over Babah Doa en Poetjō¹ Kroeōng Saja.

Op dit oogenblik zwerfen als vijandelijke hoofden nog alleen rond Habib Panjang, iemand uit Langō en T. Tandi van Boengōng Talō, die pas met eene vrouw uit Pameuē getrouwd is. Geweren hebben zij bijna niet, zoodat patrouilles niet licht in Pameuē zullen beschoten worden. De bevolking is nog erg schichtig. Bij de nadering onzer patrouilles vluchten zij meestal, doch na een paar dagen komt zij terug om den soldaten, klappers, kippen enz. te koop te bieden.

In Pameuē wordt nog een weinig aan zijde-cultuur gedaan. De gewonen zijde wordt meestal in Samalanga tegen zout verruild.

Ara.

Ara, gelegen aan den bovenloop van de Kroeōng Wōja, ten Westen van Andē, was vroeger een vrij belangrijke kaway van wege de goudontginningen. Vroeger telde dit landschap meer dan dertig groote huizen, thans is het echter geheel verlaten. Na een strijd met Andē, waarbij Ara het onderspit moest delven, zocht de bevolking langzamerhand een andere woonplaats op. Ook zullen de goudwassehingen, waaraan Ara zijn ontstaan te danken heeft, heel weinig opgebracht hebben, zoodat een verloop van de bevolking wel te verwachten was.

De laatste keudjroeēn was T. Keudjroeēn Nja¹ Sa¹ id, zoon van T. Keudjroeēn Tjoet Lampōih, die in Boehōn overleed.

T. Keudjroeēn Nja¹ Sa¹ id liet twee kinderen achter bij twee verschillende vrouwen. Zijn zoon, T. Radja Tjoet, heeft zich bij de bende van T. Keudjroeēn Goemē aangesloten. Zijn dochter, verwekt bij Tjoet Aklah, dochter van het hoofd van Lam Balō¹, T. Oedjōng Pensa, heet Si Peula en is met een Atjēhschen gids Panglima Bintang te Koeala Bēē gehuwd.

Van Ara loopen voetpaden:

- 1°. over Aloë Pincung naar Gadjah Maté (Poetjō⁺ Moegò), en
- 2°. over Ladiëm aan de Kroëng Wòjla naar Andè. Van Ladiëm voert een pad, dat zeer moeilijk is, langs de rivier. Atjèhsche goudzoekers maakten er vroeger gebruik van.

Toengkòb.

Gelegen ten Noorden en Noordwesten aan de Kroëng Inòng; de meest zuidelijk gelegen gampōng was Sipoet, thans geheel verlaten.

Deze vroeger welvarende streek was geruimen tijd door de bevolking verlaten; alles was ons vijandig. Sedert korten tijd worden de vroegere gampōngs weer bewoond.

Een van de eerste keudjroeëns was T. Keudjroeën Doelō⁺ Neuratja Tjeunkaj. Hij werd opgevolgd door T. Keudjroeën Doelō⁺ Iam Barèh en deze weer door T. Keudjroeën Doelō⁺ Mohamad, daarna volgde T. Keudjroeën Balè op, voorts T. Keudjroeën Doelō⁺, die twee zoons had: T. Tjoet Amat alias T. Poetjō⁺ Aloë en T. Radja Panjang.

T. Tjoet Amat, die ons evenals zijn overige familieleden steeds vijandig gezind was, stierf in Mei 1905, zonder mannelijke nakomelingen achter te laten. In plaats door zijn broeder T. Radja Panjang, een zeer onbeduidende persoonlijkheid, die eerst in Langò en later in Moegò rondzwierf, werd hij opgevolgd door zijne dochter Pötjoet Barèn.

Deze Pötjoet Barèn, een hoogst merkwaardige vrouw, bestuurde feitelijk reeds gedurende het leven van haar vader in Toengkòb. Zij is een stevig gebouwde, wellustige vrouw, die hare minnaars kommandeerde, en haar gezag weet te handhaven. Haar man T. Keudjroeën Goemè moet sedert jaren niets meer van zijne vrouw hebben. In Juni 1905 zwaar verwond zijnde, werd zij te Meulabòh verpleegd. Als gevolg van hare verwonding verloor zij een been. Na inlevering harer geweren, heeft zij zich weer in haar gebied gevestigd, waar zij druk bezig is de bevolking te doen terugkeeren.

De drie nog vijandige keutjhi's zijn:

Keutjhi Ali van Toengkòb,

» Lam Poetjō⁺ van Tanòh Mirah en

Pentoeha Nja Téh van Geuléng.

De Kawaj Toengkòb telde drie meusigits en wel:

Meusigit Toengkòb, meusigit Tanòh Mirah en meusigit Gaseuè.

De meusigit's Gaseuè en Tanòh Mirah werden door het sluiten van huwelijken door Wòjla aan Toengkòb afgestaan.

Vroeger had Toengkōb een groote kudde karbouwen. Bij het uitwijken van de bevolking heeft men die karbouwen naar Si Ganta en Geumpang gebracht, waar tal van deze beesten aan veepest zijn gestorven.

De eenmaal zoo levendige handel in boschproducten met de benedenstreken heeft thans niets meer te beteekenen. Wegens gebrek aan ploegvee heeft men de sawahs thans onbebouwd gelaten, en plant de reeds geregistreerde bevolking haar padi op ludangs langs de Kroeëng Wōjla.

Tal van voetpaden doorkruisen hét terrein; zij komen veelal uit op het pad naar Si Ganta of naar Geumpang.

Van Geumpang uit voeren drie voetpaden naar Wōjla. Het pad begint bij Pauté Sōrga, loopt over Glé Barōh en splitst zich dan in drieën. Het meest westelijke pad gaat langs de Kroeëng Poenki naar Wōjla; het middelste naar Tanōh Mirah, terwijl het meest Oostelijke langs de Kroeëng Djawiē naar de Wōjla loopt. Ook bestaan er vele paden naar Teundm en Poetjō¹ Seumawōng.

De goudwasschingen in Toengkōb zijn zoo goed als verloopen.

Reuhat of Si Ganta (ook wel Si Panta uitgesproken).

Een zeer eigenaardig deel van de Kawaj XII vormde de Kawaj Reuhat. Bij de geschiedenis van de Kawaj XII hebben we reeds gezien, dat de Keudjroeëns van dit landschap nooit iets met T. Tjhi¹ Geumpang hadden uit te staan vanwege de familiërelatiën met T. Keudjroeën Menih, en dat zij dezen en zijne opvolgers trouw bleven.

De wasé echter werd den Oelëebalang van Teundm uitbetaald, omdat alle producten naar Teundm werden uitgevoerd en men den machtigen en invloedrijken T. Imenm Teundm vreesde.

Men beschouwde den Oelëebalang van Teundm als wettig hoofd, daarbij komt nog dat T. É¹, grootvader van T. lē Tamōng (Keudjroeën van Reuhat) gehuwd was met een dochter van Pang Meura'sa, een wali van T. di Teundm.

De vroegere Keudjroeëns van dit deel der Kawaj XII heeten veelal T. É¹.

Toen de laatste T. É¹ stierf, werd hij opgevolgd door zijn oudsten zoon T. Nja¹ Keutjhi¹. Deze werd niet door zijn zoon, doch wel door een jongeren broeder T. Dalam vervangen.

T. Dalam was de vader van vier ons bekende zoons:

1. T. lē Tamōng, in 1905 verbannen.

2. T. Asjim Lhō^s Goetji sneuvelde een paar jaren geleden in de Wōjla streck (November 1902). In plaats van T. lē Tamong of T. Sjam was zijn jongere broeder T. Asjim Lhō^s Goetji feitelijk kendjroeën van Reuhat na den dood van T. Dalam, doordat T. lē Tamōng zich nooit met bestuursaangelegenheden heeft willen bemoeien.

Hij liet destijds toe, dat het bestuur uit onbekendheid met den waren toestand steeds T. Radja Moeda Sendagan als Oelēbalang van Boven-Teunōm beschouwde, terwijl hij 't feitelijk was. Wie T. Radja Moeda Sendagan eigenlijk is, zullen we hieronder zien.

3. T. Seumantō^s, die reeds kort na zijne onderwerping in 1904 weer overliep door opstokerijen van Panglima Mat Salēh uit Kendē Teunōm, kwam zich in December 1905, nadat een zoontje van hem aan de Aloē Moebrang werd opgevat voor de tweede maal te Koala Bēē melden.

Evenals zijn oudste broer T. lē Tamong heeft T. Seumantō^s zich nooit met bestuursaangelegenheden willen bemoeien. Hij is zeer gehecht aan zijne vrouw, zuster van den ons vijandig gezinden Nja^s Meugliēh in Gasenē en zijn zes kinderen.

4. Zijn jongste broeder is T. Bēn Lhō^s Goetji alias T. di Boebōu, die beschreven wordt als te zijn vechtlustig en dapper. Ons nog vijandig zijnde, houdt hij zich thans op in Geumpang, soms in vereeniging met T. Kendjroeën Goemē en soms met Teungkou Imem Sadeuē.

Hij is nog in het bezit van een karabijn M. '95, indertijd buit gemaakt door zijn neef T. Ali Pasi Teubēē op de patrouille Maidman in Teunōm.

T. Ali Pasi Teubēē, die kort na zijne onderwerping in Teunōm in 1904 stierf, was een zoon van Tjoet Barēn, dochter van T. Nja^s Bideh bij T. Pasi Teubēē.

T. Ali Panēu^s, die eveneens kort na zijn onderwerping met T. Seumantō^s overliep en in September 1905 sneuvelde, was een zoon van T. Mauiēh. T. Latēh, zwager van T. Seumantō^s heeft zich pas onderworpen.

Vanwege het huwelijk van Si Poedoe met T. Doelō^s is Pōtjoet Barēn een nichtje van T. Seumantō^s.

Omtrent T. Radja Moeda Sendagan, die altijd voor den oelēbalang van Boven-Teunōm doorging, valt het volgende mede te deelen.

T. Kendjroeën É^s, feitelijk afkomstig uit Pidiē, had tot zijn panglima verkozen een zekeren Panglima Radja Oedah, ook iemand uit Pidiē. Panglima Radja Oedah had drie zoons en wel:

Panglima Banta Taléb, Panglima Lam Ara en Pawang Dōman.

De panglimas van den Keudjroeën waren belast met de inuning der wasé en met de uitvoering van den wil der keudjroeëns. In tijd van oorlog waren zij legeraanvoerders. Zij waren gevestigd in Reuhat. Wanneer deze panglimas krachtige persoonlijkheden waren, gebeurde het wel eens, dat zij de macht van een zwakken oelèebalang geheel in de schaduw stelden. Dit was zoo het geval met Panglima Lam Ara.

Toen Panglima Radja Oedah stierf, verkoos T. Keudjroeën Nja' Keutjhi' Panglima Banta Taléb tot zijn opvolger; na diens dood werd Panglima Lam Ara de panglima van den Keudjroeën.

De zoons van den Panglima Banta Taléb zijn:

Moeda Lateh (heeft zich pas onderworpen).

Si Peukan (is nog vijandig).

Si Moet (is nog vijandig).

Pentoeha Agan (in 1905 gesneuveld bij Kroëng Bentong, Boven-Teuëndm).

Pentoeha Rangköih (heeft zich pas onderworpen).

Ma' Seuman (idem).

De zoon van Pawang Dōman is Panglima Bén, die nog vijandig is en in Boven-Teuëndm rondzwerft.

Panglima Lam Ara, de vader van T. Radja Moeda Seudagan, was eene bekende persoonlijkheid, die in 1879 de Fransche goudzoekers Vallon en Guillaume bij Toei Pria (Teuëndm) om het leven bracht.

Uit vrees voor den toenmaligen Gouverneur Van der Heijden verwoestte T. Imeum Teuëndm toen de bezittingen van Panglima Lam Ara.

Een heelen tijd bestond er daardoor een gespannen verhouding tusschen de oelèebalangsfamilie van Teuëndm en de nakomelingen van Panglima Lam Ara. Het vermoorden van die twee Franschen berustte op een misverstand. Panglima Lam Ara was nl. gebedgd, dat men hem niet gowaarschuid had, er twee vreemdelingen in Boven-Teuëndm zouden komen. T. Imeum Teuëndm, die in Pangl enkele aangelegenheden had te regelen, had echter wel gowaarschuid, doch zijn schrijven had men niet ontvangen. In alle gevallen matigde Panglima Lam Ara zich de rechten aan van den Keudjroeën.

Zijn zoon, die zich T. Moeda Radja Seudagan liet noemen, beschouwde zich daarom als oelèebalang van Reuhat. Voor de derde

maal kwam hij zich in December 1905 onderwerpen; hij was in Maart 1905 overgelopen naar aanleiding van oneenigheden met T. Gampōng Pisang. Zijn twee zoons hebben zich thans ook onderworpen.

Reuhat bestond uit de mennasahs 'Toendōng, Lhō' Goetji en Reuhat; Mennasah Toendōng werd verlaten en daarvoor kwam mennasah Binta in de plaats.

De gampōng Si Ganta, ook wel Si Ranta genoemd, is in een schilderachtige vallei aan de Kroeëng Bentōng gelegen. De Kroeëng Bentōng, een zijrivier van de Kroeëng Teundōm, verdwijnt hier in het gebergte om aan den anderen kant weer uit een spleet te voorschijn te komen.

Vroeger werd er veel goud in Si Ganta gevonden. Langen tijd hield men het bestaan van de gampōng Si Ganta voor ons verzwegen. Verscheidene patrouilles hadden reeds tevergeefs naar deze nederzetting gezocht, totdat Luitenant Darlang, op een tocht naar Geumpang verdwaald zijnde, in Si Ganta terecht kwam.

Door de ligging was deze gampōng geruimen tijd een geliefd verblijf van uitgewekenen uit Teundōm. Een gampōnghoofd had men er niet.

De Kawaj Reuhat is administratief steeds bij de onderafdeeling Poelō Raja gerekend.

Daar de bevolking, die passen heeft gehaald, zich meestal in Teundōm vestigde, en de eigenlijke Kawaj Reuhat niet meer bewoond is zal dit geene bezwaren opleveren bij het opmaken van eene nieuwe administratieve indeeling der Kawaj XII.

Van Reuhat voeren paden naar Tangsè, Geumpang en Boven-Wōjla.

Koeta-Radja 27 Juni 1906.

Lagenēn met Lhō' Gloempang en Ranuē.

GRENZEN.

Het landschap Lagenēn met zijn onderhoorigheden Lhō' Gloempang en Ranuē wordt begrensd door de landschappen Paté, Lhō' Kroet, Rigaih en Kroeëng Sabé.

Van Paté wordt het gescheiden door de lijn, die van de Koela Babah Ngòm langs den voet van het gebergte loopt, dat de goendōng Kamariah en Goendōng Lhō' Batō onder zijn toppen telt en verder de waterscheiding vormt tusschen de Ligan- en Masén-rivieren.

Van Rigaih wordt het gescheiden door de lijn, die getrokken wordt van de monding der Aloë Bata, die aloë volgend naar den

top van de Goenòng Koeli en verder door het waterscheidingsgebergte tusschen de Rigaib- en Lageuën-rivieren.

De grens tusschen Kroeëng Sabé en Lageuën wordt gevormd door de waterscheiding tusschen de Kroeëng Sabé en Oelêë Ngòm.

Een grens in het diepe binnenland is niet met juistheid bekend.

Men noemt als zoodanig de Goenòng Sikawèt, die op de grens van Lageuën en de Kawaj XII ligt.

GEOGRAPHISCHE BESCHRIJVING.

KUST, EILANDEN, INHAMMEN EN KAPEN.

De kustlijn is slechts klein en strekt zich uit van de monding der Kroeëng Ngòm tot aan die der Aloë Bata.

Door de westelijke deining, waarvoor zij geheel open ligt, staat in den West-moeson eene hevige branding.

In den Oost-moeson echter is een landing achter Poelō Kliëng steeds mogelijk; elders aan de kust is die gevaarlijk.

De koca's van beteekenis, nl. die van de Babah-Ngòm en Lageuën, zijn nimmer binnen te loopen; de eerste is verzand en gewoonlijk geheel gesloten, de tweede is te smal en ligt vol groote steenen.

Een veilige ankerplaats biedt ten allen tijde de baai van Lhō^t Gloempang, die evenwel klein is en hoogstens 3 schepen kan bevatten. Door zijne gunstige ligging was Lhō^t Gloempang eens de havenplaats van Lageuën, vanwaar alle peper uit de bovenstreken werd uitgevoerd.

De eenige voorkomende kaap is de Oedjong Lhō^t Gloempang, gevormd door den in zee uitspringenden Goenòng Tjina.

Tot Lageuën behooren Poelō Kliëng, Poelō Poudjabah en Poelō Batêë. Poelō Kliëng is bewoond, de beide andere eilanden niet. Op alle drie komen klapperaanplantingen voor.

RIVIEREN.

De rivieren in Lageuën vormen tot dusver de hoofdverkeerswegen. De meeste gampongs zijn dan ook langs hare oevers gelegen. Het verkeer heeft met djalō's plaats.

Van Noord naar Zuid gaande hebben achtereenvolgens de volgende rivieren hare uitmonding in zee.

1°. de Kroeëng Babah-Ngòm.

Deze rivier is voor het verkeer van geen beteekenis. Zij ontstaat in een moeras, de Paja Blang Timpleuëng en, daar zij geen boven-

loop heeft, is zij voor de bevolking van geen waarde. Aan haar oevers treft men dan ook geen enkele gampoung aan.

2°. de Kroeëng Lageuën.

Deze ontstaat uit de samenvloeiing van de Kroeëng Masèn en de Kroeëng Oelèë Ngòm. Na de samenvloeiing ontstaat een breede doch korte riviermond, waarin nog een kleine zijrivier, de Aloeë Koeta Priò, die niet bevaarbaar is, uitmondt. De monding is ondiep en zooals reeds gezegd, is binneukomen door de vele steenen niet mogelijk.

De Kroeëng Masèn ontspringt op de Goening Sikawèt; hare rechterzijrivieren zijn: de Babah Rè, de Kroeëng Agòn en de Kroeëng Seumôn; links neemt zij op de Kroeëng Babah Pieuh, de Kroeëng Broeëng, de Kroeëng Kaleuëng, de Aloeë Babah Paja La'òt, de Kroeëng Bèb, de Aloeë Arōngau en de Aloeë Soea'.

De grootste dezer zijrivieren is de Kroeëng Bèb, die zelf weer opneemt de Kroeëng Rambōng en de Aloeë Soe'-òt.

De Aloeë Arōngau is eigenlijk niets anders dan een vernauwings eener paja, die haar water loost in de Kroeëng Masèn en in de Kroeëng Bèb.

Geen der zijrivieren is bevaarbaar. De Kroeëng Masèn is slechts tot aan Babah Pieuh voor kleine vaartuigen bevaarbaar, verderop wordt zulks onmogelijk door de vele stroomversnellingen, die zich bij eene plaats, Kroeëng Kòt genoemd, in die rivier bevinden; zij splitst zich daar bovendien in vele armen.

De Kroeëng Oelèë Ngòm, die ook op de Goendōng Sikawèt ontspringt, neemt rechts op de Aloeë Peuleukōng, de Kroeëng Saddòt, de Kroeëng Lhòb, en de Kroeëng Geumetenēn, terwijl zij links het water ontvangt uit de Kroeëngs Moetòë, Keunareuē, Soea' Djalo, de Babah Iē Djeumeugēh en de Babah Peungapót.

De grootste dezer is de Kroeëng Geumeuteuēn, die weer opneemt de Kroeëng Kanb. Alle zijrivieren zijn bevaarbaar, de Kroeëng Oelèë Ngòm zelfs tot aan Keunareuē.

3°. De Kroeëng Pandèë ontspringt op de Goendōng Tjroeng Tjraug. Haar monding is gewoonlijk dicht.

4°. De Kroeëng Djoebét, die eveneens op de Goendōng Tjroeng Tjraug ontspringt.

5°. De Aloeë Tò' Dawòt.

6°. De Kroeëng Babah Pintō.

7°. De Kroeëng Ranenē.

De laatste vier zijn riviertjes van geen beteekenis en ontspringen op de uitloopers van den Goendōng Koeali.

BERGEN.

Het gebergte zet zich tot vrij dicht aan de kust voort; in Iho' Gloempang rijst het zelfs steil uit zee op. Tusschen de verschillende bergruggen in liggen uitgestrekte moerassen, zoodat de bevolking zich, op enkele uitzonderingen na, aan de oevers der rivier heeft moeten vestigen.

De dicht langs het zeestrand loopende bergketen bestaat uit een aaneenschakeling van toppen. Een der voornaamste hier toppen is de goendong Malèm, die de waterscheiding vormt tusschen de kroëng Babah Ngòm en de Kroëng Lagenèn.

Ten Noorden van de Goendong Malèm bevindt zich de Goendong Paléh.

Na de Lagenèn te zijn overgetrokken, zijn de voornaamste toppen van het kustgebergte, de goendong Tjroeng Tjrang, die steil uit zee oprijst en ook goendong Tjina genoemd wordt; de goendong Iho' en de goendong Keutapang Boengko', terwijl meer binnenwaarts, in Ranenè, de goendong Koeali ligt.

Dieper in het binnenland strekt zich tusschen de Kroëngs Masèn en Oelèè Ngòm een samengesteld gebergte nit, waarvan de voornaamste toppen zijn: de goendong Mennasah, de goendong Tjoet, de goendong Boej, de goendong Batèè Bara, de goendong Penlenkong en de goendong Masèn.

Ook ten Zuiden van de Oelèè Ngòm strekt zich een gebergte nit, waarvan de goendong Tamòh, tegenover Panté Koejoeèn, en de goendong Pantòn Doea de voornaamste toppen zijn. Langs den rechteroever van de Oelèè Ngòm strekt zich een niet hoog rotsgebergte nit, dat doorloopt tot aan de samenvloeiing met de Kroëng Masèn.

De waterscheiding tusschen de Kroëng Oelèè Ngòm en Kroëng Sabé wordt gevormd door een vrij hoog gebergte, waarvan de meest bekende top goendong Sawah heet.

Op de grens van de Kawaj XII en Lagenèn loopt het Barisan-gebergte, aldaar goendong Sikawèt genoemd.

Langs de hellingen van vele dezer heuvels, want meer dan heuvels zijn het feitelijk niet, bevonden zich vroeger groote seuneubò's, die nu echter bijna alle verwaarloosd en verwoest zijn.

Bij Panton Bilé, aan de Kroëng Oelèè Ngòm, komt de rotsformatie duidelijk te voorschijn en vormt daar een reeks van grotten, waarin zwaluwen hare eetbare vogelnestjes bouwen.

De meeste bergen zijn nog met oerbosch bedekt.

VERKEERSWEGEN.

De voornaamste verkeerswegen waren vroeger de rivieren. De bevolking begint echter meer en meer van de voetpaden gebruik te maken.

Deze voetpaden leiden dikwijls door moerassen, hetgeen echter alleen in den regentijd moeilijkheden oplevert, daar vele dan bijna niet doorwaadbaar zijn; o. a. de bekende Paja Peungapét. Dikwijls komt het voor, dat vroeger bestaan hebbende paden verdwenen zijn. Zulke paden hadden hun ontstaan te danken aan lieden, die in 't gebergte boschproducten zochten, dan wel daar ladangs hadden aangelegd.

De voornaamste wegen zijn die van Paté over Lagenèn naar Rigaih. Van Kendé Paté uitgaande leidt deze weg eerst door mul zeezand tot aan den mond van de Babah Ngòm, die, wanneer zij niet dicht is, steeds doorwaadbaar is, om vandaar weer langs het strand te gaan tot aan den voet van de goenòng Malèm; daar buigt hij landwaarts in en loopt langzaam stijgend tot aan den top van dien berg en komt daarna dalend iets beneden gampōng Meurandéh aan de Lagenèn rivier uit. De Kroeëng Lagenèn is niet doorwaadbaar en moet met djalò's worden overgestoken.

Van dit overgangspunt wordt een breede gampōngweg gevolgd tot aan de plaats waar zich vroeger de kendé bevond en komt men dan op den colonneweg, die langs de hellingen van de goenòng Tjroeng Tjrang, goenòng Tjiua en de goenòng Lhō¹ loopt naar de plaats waar vroeger de kendé Lhō¹ Gloempang lag. Verder loopt de colonneweg over de Goenong Lhō² naar de vlakte tusschen de strandmoerassen en de uitloopers van het nabij gelegen gebergte tot aan de baai van Rigaih (Kendé Lhō³ Timon).

De afstand van de kendé Paté naar gampōng Meurandéh aan de Kroeëng Lagenèn is 2½ uur gaans. Van Lagenèn over Lhō¹ Gloempang en Ranuë naar Rigaih 2½ à 3 uur. Die van de kendé Lhō¹ Timon over Peungapét, Panté Koejoeen naar Masèn loopt als volgt:

Van Lhō¹ Timon loopt de colonneweg eerst naar de Koela Lhō¹ Timon, vervolgens naar de Kroeëng Rigaih, hier wordt de colonneweg verlaten en volgt men een voetpad langs den rechteroever der Kroeëng Rigaih tot aan gampōng Broeih. Daarna leidt het pad door het moerassig terrein tot aan den goenòng Sampau.

Na het passeeren van dezen berg, wordt het terrein wederom moerassig tot de weg gaat stijgen om over den goenòng Peungapét te loopen en daarna, langs den voet van dien berg, Peungapét te

bereiken. De afstand Lhō⁺ Timōn—Peungapét is circa 3 uur gaans.

Evenwijdig aan de Babah—Peungapét, maar daarvan door moeras gescheiden, voert de weg om de paja Peungapét heen, hier en daar er in afdalend en langs den voet van een heuvelrij loopend tot aan een uitlooper van den goenòng Pakoe. Over dezen uitlooper wordt daarna de Kroeëng Oelèè Ngòm bereikt.

Deze rivier, die doorwaadbaar is, wordt dan overgestoken en de weg leidt vervolgens langs den voet van het gebergte, door een paar moerassen, tot men de rivier weer bereikt op een plaats, waar hij zich in verscheidene kleine armen splitst, welke een eindweegs door hun bedding gevolgd moeten worden. Eindelijk bereikt men hoog terrein, doorwaadt nogmaals de rivier en passeert Pantōn Bilé, Koeta Batèè en Driën Bampah, waar de rivier weer doorwaad wordt en men ten slotte Panté Koejoeën bereikt. Afstand Peungapét—Panté Koejoeën cc. 5 uur.

Van Panté Koejoeën naar Masèn voeren twee wegen:

a. de eerste voert eerst door een groot en diep moeras, de paja goenòng Tjoet, gaat dan over den goenòng Batèè Bara en daalt af naar de Kroeëng Bèb, die doorwaad wordt, volgt dan de goenòng Tjoet, loopt door een klein moeras, de paja goenòng Tjoet Boenòng, gaat langs den voet van eenige heuvels, passeert de soea⁺ Poetjò⁺ Kroeëng en loopt nu een vrij geruimen tijd door kreupelbosch, daarna passeert men twee kleine moerasjes en leidt het pad langs uitloopers van den goenòng Masèn tot aan een moeras, dat men doorgaat en dan Masèn bereikt. Deze weg is in 4 à 5 uur af te leggen.

b. Een andere weg, die geheel in laag terrein blijft, leidt eerst door een moeras, de paja Tjoeré, dan over een heuveltje aan den voet, waarna men de Kroeëng Oè vindt; eerst wordt dit riviertje een eind in noordelijke richting gevolgd, daarna doorwaadt men het, vervolgens komt men aan de paja lè Bitjah, steekt deze over, gaat nu door bosch tot aan de Blang Pasé Poetéh. Is men dit modderig terrein en een soea⁺ van denzelfden naam over dan bereikt men de paja Namdè Gadjah; na hier overgegaan te zijn, komt men aan een hergrand en volgt dezen pl. m. een uur, daarna steekt men een stuk sawah over en bereikt Masèn. Dit traject is in 3½ à 4 uur af te leggen, maar in den regentijd haast onmogelijk.

Andere bekende paden zijn:

Masèn—Pantōn Rambōt.

Van Masèn leidt de weg langs den rivieroever naar Babah Doea; hier gaat men met djalò's de rivier over dan langs den anderen

oever tot Babah Kroeëng. Vanhier loopt het pad door kreupelhout langs de Poelō Raja tot Pantōn Rambōt. Afstand oc. 4 uur.

Van Pantōn Rambōt gaat de weg verder over Arōngan naar Babah Nipah, Masèn, Masèn, Babah Pieuh, Blang Itang, Gisa naar Tangsé—Panté Koejoeën door het gebergte naar Babah Pieuh.

Dit pad loopt eerst langs de Kroeëng Geumcuteuën, dan langs haar zijrivier de Kroeëng Keub, daarna gaat men een scheidingsgebergte over en daalt af in de Kroeëng Brosëng, volgt dit riviertje een eind om daarna over den goendōng Poetjō Kroeëng Brosëng af te dalen in de Kroeëng Pieuh, en deze stroomafwaarts volgende Babah Pieuh te bereiken.

Kroeëng Sabé—Panté Koejoeën.

Dit pad loopt eerst door hoog terrein naar Peuleukōng, alwaar men de Oelëë Ngēm doorwaadt en door de gampōng Glé Senba gaat, om daarna weer de rivier over te steken en dan, door de gampōngs Baroeë en Toendōng, de Kroeëng Sadit te bereiken; men steekt deze over, gaat door de gampōngs Saddit en Glé Poetōih en bereikt daarna Keunareuë. Afstand Panté Koejoeën—Keunareuë pl. m. 2½ uur.

Van Keunareuë loopt men door de bedding van de Kroeëng Moentëë, passeert de zeer lage waterscheiding, komt dan in de Alocë Moentëë en langs deze gaande in de Kroeëng Dé, die iets beneden Babah Sabé in de Kroeëng Sabé uitmondt. Afstand Keunareuë—Kroeëng Sabé pl. m. 7 uur.

Lageuën—Goendōng Meurasah Masèn.

Men gaat eerst iets beneden gampōng Meurandeh langs den linker-oever van de Kroeëng Masèn over, dan volgende den voet van het gebergte tot aan gampōng Bangkōng. Hier steekt het pad een sawah over en bereikt men de Kroeëng Lageuën, die met djalo's overgetrokken moet worden. Eerst door een moeras, later door droog terrein, leidt het pad naar de gampōng Padang, daarna gaat men door kreupelhout, doorwaadt de Alocë Arōngan, dan de Kroeëng Rambōng, daarna gaat het pad door bosch naar de Kroeëng Bëb.

Na deze overgestoken te zijn bereikt men de gampōng Titi-Seumantō*, welke gelegen is aan de Kroeëng Bëb. Van hier leidt een goed voetpad naar de ladang Boesoë. Is men deze overgetrokken, dan bereikt men door moerassig terrein de gampōng Goendōng Meurasah. Langs den voet van den goendōng Meurasah en den goendōng Boej komt men vervolgens over Babah Doen te Masèn. Dit traject is in een flinken dagmarsch af te leggen.

Een zeer veel belooopen pad gaat van Peungapét over Aloë Pakoe naar Aloë Adji, vandaar langs Lhō' Moekim Penët naar Aloë Mendang. Na deze ladang gepasseerd te zijn, gaat men eerst over den kam van een heuvelrug, deze afdalende komt het pad aan de poeltj⁴ van de Kroeëng Pandè. Het pad volgt dan de bedding dier rivier en loopt dan eens langs den linker- dan langs den rechteroever, totdat het niet ver van de monding der Kroeëng Pandè, den weg Lagenèn—Lhō' Gloempang ontmoet.

Van gampōng Padang gaat een goed voetpad, afgewisseld door hoog en vlak terrein, dat grootendeels met laag kreupelhout begroeid is, over Sape naar Panté Koejoeën. Afstand Padang—Panté Koejoeën pl. m. 3½ uur.

Van Panté Koejoeën voert ook een pad door droog terrein naar Titi Seumantō⁴. Dit pad gaat over de Kroeëng Rambōng.

Van Kennarenē voert een pad stroomopwaarts de Kroeëng Oelē Ngōm tot de Aloë Teugah; deze Aloë wordt tot nabij haar oorsprong gevolgd en steekt dan een laag scheidingsgebergte over, waarna men in de Aloë Boelōh komt. Het pad loopt vervolgens langs rechter- en linkeroever der Aloë Boelōh tot hare monding in de Kroeëng Oesi.

GESTELDHEID VAN DEN BODEM.

Het landschap Lagenèn is feitelijk het stroomgebied van de Lageuënrivier, die bij hare uitmonding in zee een lagune vormt, welke van de zee gescheiden is door een lage dijnenerij.

Tusschen de lagune en de Lageuënrivier strekt zich een strook gronds uit, uitstekend geschikt voor klappercultuur; trouwens deze strook is dan ook één groote klappertuin.

Lhō' Gloempang is de kuststrook, die zich uitstrekt van de baai van dien naam tot aan de Kroeëng Babah Pintō; Raneuë het driehoekig stukje grond, ingesloten tusschen de Kroeëng Babah Pintō en de Aloë Bata.

De hellingen der heuvels in beide landschappen en het daar voorkomende vlakke terrein leveren geschikten grond op voor pepercultuur.

Kentapang Boengkō was o.a. vroeger een groote, rijke sennenhō⁴. Eigenlijk Lageuën bestaat uit vlakke, meest moerassige laaglanden, omgeven door bergland, dat zijn hoogste verheffingen bereikt in de goengōng Tamōh Panton Doea en Sawah.

De vlakte is van jonge formatie en waarschijnlijk geheel door

naanslibbing ontstaan. Is de strook gronds ten Zuiden van de Lagenën-rivier komt echter karang voor, hetgeen weer zou wijzen op opheffing van den bodem.

Lange de oevers van de Masèn-rivier strekt zich meerendeels nog moerassig terrein uit, dat voor rijstbouw zeer geschikt moet zijn.

De oevers van de Oelèè Ngòm zijn over het geheel hooger en waren vroeger blijkbaar geheel met bosch bedekt. In deze alluviale streken komen voor zoover bekend geen mineralen voor.

De berghellingen zijn aan den kam vrij steil; daar beneden echter zacht glooiend, zoodat hier veel ladaags worden gevonden en in verband daarmee over den rug of hellingen van meerdere bergen vele paden loopen.

Behalve voor pepercultuur is de grond op vele plaatsen ook zeer geschikt voor de verbouwing van tabak en koffie.

Omtrent de aanwezigheid van edele metalen in het bergland werd weinig vernomen. Aan de boven-Oelèè Ngòm moet goud en steenkool voorkomen, vermoedelijk echter niet in belangrijke hoeveelheid.

GESCHIEDENIS.

De oorspronkelijke bewoners dezer landschappen waren Mantènè's, die echter door de Atjèhsche volkplanters, die zich in deze streken voor de pepercultuur kwamen vestigen, geheel werden verdrongen.

Het eerst werd Lhō⁺ Gloempang ontgonnen en wel door volkplanters uit de XXV Moekins, onder twee broeders, genaamd Teukoe Lhōng en Teungkoe Asan. Later vestigde zich daar een zekere Teungkoe Imeum Mad Saréh van Blang Oë (Meura'sa), die spoedig veel invloed bewam.

Nadat hij eerst de beide broeders tegen elkaar opgestookt en een oorlog bewerkt had, waardoor Teukoe Lhōng werd verdreven, beoorloogde hij daarna Teungkoe Asan, die op zijn beurt werd genoodzaakt te vluchten.

Op aansporing van Teungkoe Imeum Mad Saréh kwamen nieuwe volkplanters uit Meura'sa, onder aanvoering van Panglima Pò Pang en Teukoe Radja Amat, en ontgonnen meerdere streken in Lhō⁺ Gloempang, later ook in Lagenën.

Toen Teungkoe Imeum Mad Saréh zijn einde voelde naderen, keerde hij naar Oront-Atjèh terug en daar hij kinderloos was, stelde hij de landschappen Lagenën en Lhō Gloempang ter beschikking van den Soeltan.

Deze stond achtereenvolgens Teungkoe Doerōih, Teukoe Gendōng

en Tenkoe Oelèë Lhenë als zijn gemachtigden er heen, doch deze drie keerden wegens ziekte spoedig terug.

Hierop werd Teukoe Lam Pasèh Nja¹ Asan van Paté (oorspronkelijk een handelaar, afkomstig van Blang Tjoet) door den Soeltan als zijn Sjahbandar te Lhō¹ Gloempang aangesteld.

Dit wekte den naijver op van Tenkoe Lam Goegōb, een jongeren broeder van Tenkoe Oelèë Lhenë, die daarop Tenkoe Lam Pasèh den oorlog aandeed. De Soeltan zond zijn Sjahbandar Tenkoe Babah Ngòm ter hulpe, zoodat Tenkoe Lam Goegōb genoodzaakt werd naar Rigaih de wijk te nemen.

Hierop werd Teukoe Lam Pasèh Nja¹ Asan door Soeltan Ibrahim Alsidén Mausō Sjah in het Mohamedaansche jaar 1277, aangesteld als Oelèëbalang over Paté—Lagenën—Lhō¹ Gloempang.

Na den dood van Tenkoe Lam Pasèh volgde zijn zoon Tenkoe Nja¹ Mahmoet hem op, die na zijn overlijden door zijn broeder Tenkoe Nja¹ Sam opgevolgd werd. Daar ook deze kinderloos overleed, kwam in 1878 de derde zoon van Tenkoe Lam Pasèh, de nog minderjarige Teukoe Nja¹ Meurah Samsoe Lam Pasèh aan het bewind. Met diens optreden begon de verwarring.

Als voorgden werden nl. aangesteld voor Paté Teukoe Nja¹ Akōb, een schoonzoon van Teukoe Lam Pasèh en voor Lagenën—Lhō¹ Gloempang Teukoe Goenòng Priō, een zoon van Panglima Bō Pang.

Na het vermoorden van Teukoe Goenòng Priō in 1879, in de meunasah Padang, werd Teukoe Nja¹ Brahim, zoon van Teukoe Radja Amat, als voogd aangesteld.

In 1880 overleed de jeugdige Teukoe Nja¹ Meurah.

Daar zijn eenige zoon Tenkoe Brahim zich destijds bij de vijandelijke partij te Keumala bevond, wist Tenkoe Nja¹ Akōb te bewerken, dat zijn zoontje Teukoe Nja¹ Dōrahman tot Oelèëbalang werd aangesteld; en daar deze nog minderjarig was, traden zijn vader Tenkoe Nja¹ Akōb voor Paté en Teukoe Tjoet Areusjad, een zoon van Teukoe Babah Ngòm en schoonzoon van Teukoe Koeta Barō, voor Lagenën—Lhō¹ Gloempang als voorgden op.

Tenkoe Brahim, die zich op het bericht van den dood van zijn vader naar Penang had begeven, bepleitte daar bij den Consul zijne aanspraken op deze streken. Deze verwees hem naar Batavia, waar hij bij den toenmaligen 1sten Gouvernements Secretaris Sol gehoor vond; deze wist nu te bewerken, dat op last van den Gouverneur-Generaal door den Assistent-Resident een onderzoek werd gehouden.

Naar aanleiding van de resultaten van dat onderzoek stelde die ambtenaar voor, in den toestand te berusten.

Toen echter de heer Sol Assistent-Resident van Groot-Atjeh was, werd in 1883 Teukoe Nja^s Akōb naar Batavia verbaanen en Teukoe Brahim aangesteld tot oelëëbalang van Paté. In Lageuën en Lhō^s Gloempang bleef Teukoe Nja^s Dōrahman onder voogdij van Teukoe Tjoet Areusjad het bewind voeren.

In 1887 werden deze landschappen door Teukoe Oema veroverd en sedert dien tijd tot 1895 had het bestuur geene aanspraak meer met die streck.

In 1888 deed de ons goedgezinde oelëëbalang van Lhō^s Kroeët, die het vorige jaar Paté had veroverd, een inval in Lageuën, maar hij werd met groot verlies teruggeslagen.

Teukoe Tjoet Areusjad werd nu door Teukoe Oema als zijn vertegenwoordiger in Lageuën—Lhō^s Gloempang aangesteld.

In Februari 1893 bood Teukoe Tjoet Areusjad het Gouvernement zijne onderwerping aan.

Intusschen kwam Teukoe Oema in Juli 1893 in onderwerping en werden ook zijne aanhangers in genade aangenomen.

Na de verzoening op den 24sten Januari 1895 tusschen Teukoe Oema en Teukoe Abdōmadjēt Lamkoeta van Lhō^s Kroeët, die beiden nog een deel diër landschappen bezet hielden, kregen we met Paté-Lageuën-Lhō^s Gloempang en Ranenē weer meer bamoeienis.

Met voorbijgang van Teukoe Nja^s Dōrahman en door afkoop van Teukoe Brahim's rechten tegen een aandeel in de peperwasé van Lageuën-Lhō^s Gloempang, werd op voorstel van den controleur Schadeo, Teukoe Tjoet Areusjad, omdat hij cc. 15 jaar die streken had bestuurd, aangesteld tot oelëëbalang van Lageuën-Lhō^s Gloempang, niettegenstaande zijn invloed daar, na het optreden van Teukoe Oesén Loeëng Batn, den tweeden man van Teukoe Nja^s Akōb's weduwe, belangrijk was afgenomen.

Paté bleef onder het bestuur van Teukoe Brahim.

Nadat Teukoe Oema in 1896 was afgevallen, was de toenmalige Gouverneur dan ook bevreesd dat Teukoe Tjoet Areusjad wel niet de zaken in het goede spoor zou willen houden, te meer daar hij steeds met Teukoe Oema zeer bevriend was geweest en deze Teukoe Tjoet Areusjad zeer aan zich verplicht had door in 1895 bij den Gouverneur zijn voorspraak te zijn bij zijne benoeming tot Oelëëbalang van Lageuën-Lhō^s-Gloempang.

Om nu toezicht op hem te houden, werd uit Koeta Radja Teukoe

Mohamad Adjib, kleinzoon zoowel van Teukoe Radja Amat als van Teukoe Babah Ngöm, gezonden. Na vele onderhandelingen kon men hem eindelijk als mede-oelëebalang erkend krijgen.

Teukoe Mohamad Adjib wist echter niet den minsten invloed te verkrijgen en nam dan ook bij de komst van Teukoe Oema te Panté Koejoeën de wijk naar Poelō^t Raja. Na een geruimen tijd begaf hij zich vandaar naar Groot-Atjèh.

Teukoe Tjoet Areusjad had zich intusschen naar Leupoeëng begeven om zijn vrouw, die zich daar bij Teukoe Oema bevond, af te halen. T. Oema wist hem nu te overreden zich bij hem aan te sluiten. Van dat oogenblik af vergezelde hij dien steeds op zijne tochten tegen onze troepen, ook in Pidië, en vluchtte gezamenlijk met Teukoe Oema uit Taagsé.

Op Teukoe Oema verstoord rakende over het niet ontvangen van een aandeel in den gemaakten buit, bleef hij, op de Westkust gekomen, in Lageuën en nam hij verder aan de vijandelijkheden geen deel. Zijne reeds in 1896 in uitzicht gestelde onderwerping bleef voorloopig uit.

Veel steun had Teukoe Tjoet Areusjad van den energieken Pauglima van Teukoe Oema, den bekenden Pauglima Karim, die zich te Panté Koejoeën vestigde.

Ten einde zich staande te kunnen houden, had Teukoe Tjoet Areusjad ook eenige notabele personen nauwer aan zich verbonden door hen onder toekenning van den titel van Oelëebalang limông deel in het bestuur te geven.

Deze „oelëebalang limông“ waren:

Teukoe Ranköng, kleinzoon van Pauglima Pò Paug, Tjoet Mau, schoonzoon van Teukoe Babah Ngöm, Nja Adam, Tjoet Léh en Teungkoe Amat, jongere broeder van Teungkoe Nja^t Oesén, de pauglima van Teukoe Oema.

Verder vond Teukoe Areusjad steun bij zijn zwager Teukoe Pidië, den kleinzoon van Teukoe Radja Amat.

In het begin van 1902 deed Teukoe Tjoet Areusjad meermalen pogingen om met het bestuur weêr in aanraking te komen, o. a. bracht zijn zwager Nja^t Dorahman eenige briefjes van hem bij den Controleur te Poelō^t Raja, zonder dat zulks echter tot eenig resultaat leidde.

In den ochtend van den 28sten Maart 1902 werd Lageuën door den Luitenant Geertsema Beckeringh met 2 brigades overvallen en werden Teukoe Tjoet Areusjad, Teungkoe Nja^t Oesén, Pauglima Karim en

Pentocha Bintang met een 12-tal volgelingen, benevens veel vrouwen en kinderen, die zich daar bevonden om te confereren over hunne onderwerping, gevangen genomen; terwijl dienzelfden dag ook nog Tjoet Man onzen troepen levend in handen viel.

Na aan den eisch van inlevering zijner vuurwapens te hebben voldaan, werd Teukoe Tjoet Arousjad voorloopig met het bestuur van Lageuën-Lhō⁵ Gloempang belast.

Teukoe Nja⁴ Dornhman toch, die in 1895 reeds voorbij was gegaan, was in 1897 overleden, zoodat overbleef Teukoe Radja Itam, de zoon van Teukoe Brahim Paté, den tweeden rechthebberde.

Daar Teukoe Brahim Paté in 1895 reeds afstand gedaan heeft van zijne aanspraken op Lageuën-Lhō⁵ Gloempang tegen een aandeel der peperwasé (\$ 0.12⁵ per picol), kon Teukoe Radja Itam geen aanspraken meer doen gelden.

Tot 30 September 1902 was Raneuë een afzonderlijk Oelëëbalangschap; dus dient ook de geschiedenis van dat landschap hier een plaats te vinden.

Zooals hiervoren reeds gezegd is, was zekere Tenngkoe Imeum Mad Saréh van Blang Oë een van de eerste ontginners van Lhō⁵ Gloempang.

Het ten Zuiden hiervan gelegen Raneuë werd door hem ter ontginning gegeven aan Teukoe Gantdë en Teukoe Kentji² Gadàng, beiden uit de XXV Moekims afkomstig.

Teukoe Kentji² Gadàng werd door zijn zoon opgevolgd; toen deze bij zijn overlijden geen mannelijke nakomelingen achterliet, bestuurde alleen het geslacht van Teungkoe Gantdë het landschap Raneuë.

Na zijn dood werd Teungkoe Gantdë opgevolgd door diens zoon Teukoe Nja⁵ Léman, die in 1882 overleed en opgevolgd werd door Teukoe Nja⁵ Meusé, onder voogdijschap van zijn zwager Teukoe Meulaböh, oudere broeder van T. Oema.

Raneuë was onder het bestuur van Teukoe Nja⁵ Léman ons vijandig gebleven en noch hij noch zijne onderdanen hadden met het bestuur eenige aantaking. Zijn zoon Teukoe Nja⁵ Meusé was goedgezind, weshalve ook zijn gebied in 1887 door Teukoe Oema werd veroverd.

In 1895 werd Teukoe Nja⁵ Meusé door ons als Oelëëbalang van Raneuë aangesteld. Bij het weder verschijnen van Teukoe Oema op de Westkust koos hij diens zijde.

In December 1899 bood hij zijne onderwerping aan; hij werd op Poelō⁵ Raja geïnterneerd, vanwaar hij in het begin van 1900 wist

te ontsnappen. Door toedoen van Tenkoe Tjoet Arensjad kwam hij den 30sten September 1902 opnieuw in onderwerping.

Zijn landje werd nu bij Lagenën-Lhō³ Gloempang ingelijfd en Tenkoe Nja³ Meusé onder Tenkoe Tjoet Arensjad als pentoeha erover aangesteld, aangezien het niet meer gewenscht voorkwam over dit onaanzienlijk landschap nog een afzonderlijken Oelëebalang te hebben.

De Oelëebalang limòng zijn afgeschaft, door de afstammelingen van de oude Oelëebalangsfamilie wordt geen invloed meer uitgeoefend.

Onder het bestuur van Tenkoe Tjoet Arensjad, die zijn gezag wist te doen gelden, keerden orde en rust in zijn land terug. Den 9^{den} Augustus 1904 kwam hij plotseling te overlijden.

Zijn oudste zoon Tenkoe Sabi, ec. 16 jaar oud, was de rechtmatige opvolger, doch om zijn jeugdigen leeftijd en omdat hij nog de inlandsche school te Poelō³ Raja bezocht, werd hij niet onmiddellijk als zoodanig aangesteld. Eerst den 5^{den} Maart 1906 werd hij als Oelëebalang van Lagenën, Lhō³ Gloempang en Rancōe aangesteld en heeft hij de verklaring in drie artikelen geteekend en beëdigd.

Van dezen jeugdigen Oelëebalang wordt veel verwacht; het is iemand van vormen, onderdanig doch zonder slaafschheid en die onder goede leiding een goed bestuurder van zijn land kan worden.

Tenkoe Sabi heeft nog vier jongere broeders van denzelfden vader en moeder, t. w. Tenkoe Abaiñ, Tenkoe Djōhan, Tenkoe Boediman en Tenkoe Poelō, allen nog minderjarig.

Nog kunnen genoemd worden enkele personen, die verwant zijn aan de Oelëebalangsfamilie, zooals Tenkoe Teungdōh, zoon van den verbannen en sedert overleden Tenkoe Akōb, werd in December van het jaar 1902 door een maréchaussée-patrouille in Aloeë Pakoe gearresteerd en heeft in Lagenën niet den minsten invloed. Hij woont thans op de keudé Paté. Zijn broeder Tenkoe Nja³ Boentō³ bevindt zich eveneens te Keudé Panté.

Toekoe Banta, een afstammeling van wijlen Panglima Pò Pang, is hoofd van de gampong Rangkong.

Tenkoe Tjoet Man, schoonzoon van Tenkoe Babah Ngòm, is Kentji van de beide Sawangs en gampong Barōh.

Ten slotte moet hier nog genoemd worden Tjoet Nja³ Sapiab, de gescheiden weduwe van Tenkoe Oema, die thans te Poelō³ Raja woont en gaarne rechten zou willen doen gelden op Lhō³ Gloempang, omdat haar vader Tenkoe Nja³ Banta de ontginner is van Keutapang Boengkō.

Na achtereenvolgens gehuwd te zijn geweest met iemand uit Groot-Atjeh, met Tenkoe Tjoet Mochamat van Rigaith, met Nja^t Pennajöng, met Teuko Oema en eindelijk met Teukoe Abaih, den zoon van den Sjahbandar van Peureula^t, is zij nu weer weduwe. Zij heeft één kind, een dochter Nja Tjoet van Nja Pennajöng.

BEVOLKING, GAMPONGS.

Het grootste gedeelte der bevolking van Lageuën-Lhō^t Gloempang en Raneuë bestaat uit Pidiëreezen en uit Atjèhers afkomstig van Meura'sa, Pennajöng en de V en VI Moekims.

In dit landschap zijn ruim 400 besneden, maonelijke personen geregistreerd.

Lageuën-Lhō^t Gloempang is een land, dat vroeger een groote mate van welvaart genoot, had toen een bevolking, die misschien tien maal zoo sterk was als thans en behalve in de gampongs vooral in de pepertuinen, die hier in groote getale voorkwamen, leefden.

De tegenwoordige bevolking is arm, de pepertuinen zijn door het optreden van Teukoe Oema in deze streken of verwoest of geheel verwaarloosd.

Geld is nagenoeg niet voorhanden, zoodat zelfs aan het verzamelen van boschproducten, waarvoor toch ook het geven van pangkaj noodig is, bijna niet meer wordt gedaan. Eerst in den allerlaatsten tijd is hierin eene verandering ten goede gekomen.

Het grootste gedeelte der bevolking woont in Lageuën, in drie hoofdgroepen verdeeld en wel aan de Kroeëng Masèn, de Kroeëng Oelbë Ngòm en aan de Kroeëng Lageuën. Lhō^t Gloempang is nagenoeg geheel onbewoond.

Teukoe Sabi zal de kendé Lhō^t Gloempang weér opbouwen en de verwaarloosde pepertuinen te Kentapang Boengku in orde trachten te brengen, zoodat ook in Lhō^t Gloempang, de uitvoerhaven van dit landschap, een verandering ten goede wordt verwacht.

De geringe bevolking van Raneuë woont verspreid in hare ladangs en peperaanplantingen.

Aan den oever der Lageuën-rivier of in de onmiddellijke nabijheid daarvan liggen:

Sawang Beusa, gelegen op den linkeroever van de Kroeëng Lageuën, bestaande uit slechts 3 huizen, waaronder de groote Koeta van den Oelèsbalang. Buiten de Koeta staat een flinke balé.

Zuid-Oostwaarts van Sawang Beusa ligt Sawang Tjoet, bestaande uit een zestal flinke huizen, waaronder dat van Tjoet Man, den

tegenwoordigen Keutji¹ der drie ten Zuiden van de Kroeëng Lagenën gelegen gampongs.

Ten Oosten van Sawang Tjoet ligt de gampōng Barō, nog bestaande uit een 4-tal groote huizen.

Deze drie gampōngs zijn door twee gampongwegen van 2½ M. breed verbonden, terwijl van de meeste huizen naar een der beide gampongwegen behoorlijke verbindingswegen loopen.

Van de Keudé Lagenën, voorheen een groote en welvarende markt van de Westkust, is niets meer overgebleven.

Aan de overzijde van de Kroeëng Lagenën ligt de gampong Meurandéh, bestaande uit een 5-tal huizen. Aan de Masèn-rivier ligt Rantō Alam, waar nog slechts 1 huis staat. Op denzelfden oever ligt Rangköng, bestaande uit een 12-tal kleine huizen.

Het hoofd van Rangköng is Teukoe Nja² Banta, een zoon van Teukoe Goendōng Priō, den vroegeren Képala Kroeëng. Van de vroegere gampong Boenta is niets meer overgebleven.

Verder stroomopwaarts ligt op den linkeroever Padang, vroeger een bloeiende gampong, nu nog slechts bestaande uit 3 à 4 bewoonde huizen.

Niet aan de Masèn, maar aan een linkerzijrivier der Kroeëng ligt gampong Meunasah, dat thans nog slechts een 3-tal bewoonde huizen heeft. De bevolking van gampong Meunasah is verhuisd naar de beide Sawangs.

Aan dezelfde rivier, maar meer benedenstrooms, ligt Titi Seumanto³, bestaande uit pl. m. 10 huizen, welke gampong thans onbewoond is.

Aan de Masèn-rivier liggen verder nog op den linkeroever Babah Doea, bestaande uit 5 huizen, Masèn aan beide oevers gelegen met 15 en Babah Pieuh. Laatstgenoemde gampong is nu evenzoo onbewoond.

Nabij Masèn liggen nog enkele kleine nederzettingen, ladaugs en eenige goed onderhouden sennecubō's, waarvan Seuman en Iho⁴ Apoej de voornaamste zijn.

Aan de Kroeëng Oelëë Ngòm ligt Pantōn Bilé⁵ bestaande uit een 6-tal bewoonde huizen. Verder stroomopwaarts ligt Koeta Batëë, bestaande uit een 4-tal en op den rechteroever Driën Rampah, bestaande uit 5 huizen. Verder van de rivier gelegen ligt Sapé met een 8-tal huizen.

Aan den Oelëë Ngòm liggen verder Panté Koejoeën, Teupin Tingkenēm en Peuleukōng, feitelijk één groote gampong, bestaande uit een 15-tal flinke huizen. Do omliggende sawah's, die voorheen braak hebben gelegen, worden thans weer bewerkt.

Nog verder stroomopwaarts bevonden zich eenige kleine gampongs van mindere beteekenis, nl. Glé Seubah, Barō, Blang Dalam en Taupin Rambōt, waarvan slechts de twee eerste bewoond zijn.

Nabij gampong Barō bevindt zich Goendong Balam met eenige nieuwe seuneubō's.

De gampongs Toendong, Sadōt, Glé Poetoih en Raneuē zijn geheel verlaten.

Verder stroomopwaarts aan de samenvloeiing van Oelē Ngōm en Aloeē Peuleukōng ligt Lhō⁵ Pawang, eveneens onbewoond.

Tusschen Panté Koejoēn en Masēn liggen de oude seuneubō's Gadjah en Goendong Tjoet, thans geheel verlaten.

Iets ten Zuiden van deze beide plaatsen ligt de nieuw aangelegde seuneubō⁵ Batōē Bara, met een 3-tal huisjes.

Ten Zuiden van de Kroeēng Oelē Ngōm liggen Aloeē Meudang, Lhō⁵ Moekim Penēt en Aloeē Adji, waarvan eerstgenoemde gampong bewoond is. De bewoners van Aloeē Meudang houden zich voornamelijk bezig met den rijstbouw.

Meer Zuidwaarts liggen Peungapēt en Aloeē Pakoe, waarvan de bewoners zich bezighouden met den rijstbouw en het aanleggen van pepertuinen.

Van de vroegere gampong Djoebēt in Lhō⁵ Gloempang is niets meer over.

In het landschap Raneuē ligt geen eigenlijke gampong; de bevolking woont in een 10-tal huizen, die in de ladangs en pepertuinen verspreid staan.

VOORTBRENGSELEN, CULTURES, MIDDELEN VAN BESTAAN.

Evenals in Kroeēng Subé is ook in Lagenēn-Lhō⁵ Gloempang Teukoe Oema's optreden de hoofdoorzaak van den grooten achteruitgang. Van de groote welvarende pepertuinen — Lagenēn heeft toch tijden gehad dat het 2000 picols peper 'sjaars uitvoerde — is niet veel overgebleven.

Eerst in den allerlaatsten tijd is men begonnen de verwaarloosde tuinen weer in orde te brengen en nieuwe aan te leggen, zoodat in de toekomst grootere opbrengst is te verwachten.

Een ander middel van bestaan is de rijstbouw. In de laatste jaren was de opbrengst niet voldoende om in de behoefte der bevolking te voorzien.

De reden hiervan was, dat de uitgeweken bevolking der borenstroken op hare ladangs niet meer rijst verbouwde dan voor eigen

behoefte, terwijl in de benedenstreken tal van sawahs onbewerkt bleven liggen, tengevolge van den grooten achteruitgang van den veestapel tijdens de aanhoudende oorlogen, die het land teisterden. Hierin is reeds verbetering te bespeuren.

Groote stukken sawah in de benedenstreken en aan de groote rivieren worden waar bewerkt, zoodat in volgende jaren minder rijstgebrek zal voorkomen.

Teelt van tweede gewassen, djagoeng, laboe, kêtela, suikerriet, katjang enz. op de sawah's komt niet voor; deze worden op de ladangs verbouwd. De opbrengst wordt echter door de bevolking zelve verbruikt, voor uitvoer komt zij niet in aanmerking.

De suikerrietteelt voorziet eveneens slechts in eigen behoefte.

Knapperteelt komt voor op den vasten wal en op de eilandjes Poelō Kliëng en Poelō Paundjabët.

De steek om de gampongs Barō en de Sawangs is één groote klappertuin. Aan opbreiding wordt echter nog niet gedaan.

De verzameling van boschproducten was eens naast de peperteelt het hoofdmiddel van bestaan.

Tegenwoordig begint men weer rotan en geutah te verzamelen.

VISSCHERIJ, JACHT EN VEESTAPEL.

Te Lageuën is het visschen met de poekat onmogelijk, wegens de hevige branding en het steil oplopende strand. De overige kuststreken zijn onbewoond.

Op de rivieren vischt de bevolking met net en hengel.

De opbrengst dient uitsluitend om in eigen behoefte te voorzien.

In het rotsgebergte ten Westen van Pantōu Bilé bevinden zich vogelnestgrotten, waaraan sinds de laatste jaren niets wordt gedaan. De bevolking is reeds er op gewezen, welke voordeelen daaruit te trekken zijn.

Aan veeteelt wordt in de laatste jaren nagenoeg niets meer gedaan.

Koeien, vroeger tot een 400-tal in Lageuën aanwezig, komen er nu in het geheel niet meer voor. Ook het aantal karbouwen is gering. In de benedenstreken komen er een 30-tal voor, waarvan het grootste gedeelte aan den Oelëëbalang behoort.

De bekende panglima van Teukoe Oema, panglima Karim, bracht jaren geleden een groote menigte karbouwen uit Teundm te Panté Koejoën; op 't oogenblik zwerft het restant, een 30 stuks, verwilderd in de bovenstreken aan de Kroëng Oelëë Ngòm rond.

In de gampongs worden hier en daar geiten gefokt; hun aantal is echter zeer gering. Kippen en eenden treft men op ieder bewoond erf aan.

INDUSTRIE EN NIJVERHEID.

Toen Lagenœn nog een bloeiend welvarend land was, kwamen ijzersmeden veel voor; hun aantal is nu zeer gering, hun bestaan vinden zij in het vervaardigen van landbouwgereedschappen.

Grooter is het aantal timmerlieden, die hun bestaan vinden in het bouwen van huizen en het vervaardigen van djalô's.

Goudsmeden komen hier thans niet meer voor.

De zijde-cultuur, die vroeger van eenige beteekenis was, komt nu nergens meer voor. De weefkunst wordt weinig beoefend.

Met het vlechten van pandan-matten houden slechts enkele vrouwen zich bezig.

Het bakken van potten en het vervaardigen van houtsnijwerk wordt in deze landschappen niet beoefend.

Kains en lijnwaden, die hier gebruikt worden, worden van Penang aangevoerd.

Over het algemeen is dus de welvaart in deze streken zeer gering. Het is echter te voorzien, dat, nu orde en rust zijn wedergekeerd en de veiligheid van persoon en goed is toegenomen, betere dagen voor deze streek zullen aanbreken.

HANDEL.

Deze is van geringe beteekenis.

INKOMSTEN DER HOOFDEN.

Het grootste gedeelte van de inkomsten voor den oelëebalang van Lagenœn werd indertijd, toen de pepercultuur daar nog bloeide, gevormd door de voordeelen, welke hij daaruit trok.

Deze voordeelen waren evenwel van verschillenden aard, want als oelëebalang hief hij zekere rechten, maar ook door zijn optreden als handelaar, daarbij gebruik makende van zijn invloed, wist hij groote voordeelen te verwerven.

Alle peper toch, die de seuneubô's opleverden, moesten indertijd tegen een minimumprijs, die van \$ 4.— tot \$ 8.— per picol wisselde, aan den oelëebalang verkocht worden, terwijl de verkoopers nog wasé te betalen hadden.

Verdere bronnen van inkomsten waren: «de wasé landh», aan den oelëebalang door alle ladangbewoners betaald.

Terwijl deze voor peper op 2 koepang bepaald was, werd zij, wanneer andere cultuur gedreven werd, in natura opgebracht en hing zij van de goedgeefsheid der landbouwers af.

De wasé oeteuën was een recht, geheven van boschproducten.

Een geutahzoeker b.v. betaalde van ieder picol geutah \$ 13.—. Hiervan was \$ 5.— voor het hoofd der boveustreken en \$ 3.— voor de kepala Kroeëng.

Képala Kroeëng was Teukoe Goendong Prio, die als zoodanig te zorgen had, dat het vaarwater vrij bleef, afgedreven hout werd verwijderd, enz.

Een rotanzoeker bracht van elke 100 bos rotan 15 bos op, die gelijkelijk werden verdeeld tusschen oelëëbalang, kentji en kepala kroeëng.

Van iedere pikol koemeunjan en damar bedroeg de wasé oeteuën \$ 10.—, waarvan \$ 4.— voor den oelëëbalang, \$ 3.— voor den kentji en \$ 3.— voor den kepala kroeëng.

Van iedere 100 planken waren 10 planken voor den kepala kroeëng en 3 voor den kentji.

De olifantenjager moest aan den oelëëbalang tampo siwaih geven, ongeveer ter waarde van de helft van het ivoor, dus van de twee slagstanden één.

Voor de horens van rhinocerossen hief de oelëëbalang per thail \$ 1.—.

Van een geschoten hert moest één achterhout aan den oelëëbalang worden opgebracht.

Een andere bron van inkomsten waren de boeten, aan onderdanen opgelegd voor misdrijven of overtredingen.

Bij verkoop van karbouwen werd door den verkooper aan den oelëëbalang betaald \$ 4.— per karbouw; de zoogenaaude adat keubenë.

De ha' pra' é bedroeg 10 pCt. van alle door tusschenkomst van den oelëëbalang verdeelde nalatenschappen.

Verder moest nog 10 pCt. worden opgebracht van de waarde van alle zaken in civiele gedingen. Deze 10 pCt. werden verdeeld tusschen kadli en oelëëbalang. De eerste ontving $\frac{1}{3}$, de oelëëbalang $\frac{2}{3}$, doch deze moest uit dit aandeel een kleinigheid aan den betrokken kentji afstaan.

De Wasé Koenla werd voldaan door alle prauwen, die de rivier opvoeren, en bedroeg \$ 1.— per prauw.

De adat Lhō werd geheven van alle prauwen, die in de banen ten anker kwamen en bedroeg 1 koepang per prauw.

Thans zijn al die heffingen vervallen en ontvingt de oelëëbalang 40 pCt. van de te Poelō⁵ Raja geheven in- en uitvoerrechten en de hem toekomende wasé van peper en pinang.

Door de marktbezoekers werd verder opgebracht de adat penkan, zijnde 2 of 3 pèng per persoon.

Voor het overzetten van lieden over de Iagenœu-rivier was de pawang Kroeëng aangewezen; deze mocht voor zijne moeite 2 pèng per persoon eischen, doch moest daarvan 1 pèng aan den oelèëbalang afstaan.

Van eigenaars van geiten en karbouwen, die deze buiten het landschap gingen verkoopen werd \$ 0.15 per geit en \$ 1.— per karbouw geheven.

Onbeheerd staande huizen of rijstvelden vervielen aan den oelèëbalang, die ze aan den betrokken keutji¹ of pentoeba afstond.

Vrijwillig werden verder door de bevolking diensten gepresteerd bij den bouw van een huis of het bewerken van de sawah's van den oelèëbalang.

Als schadeboosstelling voor het verlies van het recht tot vrijen invoer van opium, ontvangt de oelèëbalang f 37.50 per kwartaal.

Koeta-Radja, den 30^{en} Juni 1906.

Panté Radja.

In het tegenwoordige landschap Panté Radja, en wel aan den rechteroever der gelijknamige rivier, woode, tijdens T. La' Seumana Hadji Mochamad Oesen in Ndjong het bestuur voerde, aanvankelijk slechts een twintigtal gezinnen, belast met de bewaking en verzorging van eene aan dien Oelèëbalang behorende kudde karbouwen, en zich verder onledig houdende met visscherij.

In het bestuur over zijn vrij uitgestrekt gebied liet T. La Seumana Hadji Mochamad Oesen zich bijstaan door zijn drie oudste zoons, geheeten T. Mahmoeed Adan, T. Rajeu Ma in en T. Sjahboedén. Dezen laatste, die gehuwd was met Pòtjoet Binti, dochter van T. Moeda Tahe van Arosan en zich daar veelvuldig ophield, werd Panté Radja als verblijfplaats aangewezen, met opdracht om dat landschap in ontginning te brengen.

Van die opdracht heeft T. Sjahboedén zich op energieke wijze gekweten. Uit verschillende landschappen in de Pidië vallei met name Ndjong, Ië Leuëuë, Tjoembo, Kaumangan, Troeseb, enz. trok hij volk aan, waarmede hij, dank zij de vruchtbaarheid van den bodem, het landschap spoedig tot ontwikkeling bracht, zoodat onder T. La Seumana Mahmoeed, den opvolger van T. La Seumana Mochamad Oesen, reeds een behoorlijk ingerichte, goed bevolkte gampong bestond en allerwege met den aanleg van pepertuinen begonnen was.

Eénmaal heeft T. Sjahboedén strijd gevoerd met zijn broeder T. La Seumana Mahmoed, en wel naar aanleiding van door hunnen vader aangelegde notenmuskastuinen bij Paroeë.

In dien strijd delfde T. Sjahboedén het onderspit en werd gevangen genomen, doch zijn broeder hergaf hem de vrijheid en herstelde hem als hoofd van Panté Radja, onder voorwaarde evenwel dat hij zijn gebied niet over de grens van Paroeë zou uitbreiden.

Sedert dien is T. Sjahboedén altijd een trouw bondgenoot der oelëebalangs van Ndjong gebleven en stond hij in de oorlogen, die om het bezit van het wakenëh gebied 'Trieëng Gadéng-Peudoeë-Pangwa zijn gevoerd, dan ook aan de zijde dier oelëebalangs.

Bedoeld wakenëh-gebied, oorspronkelijk behoorende aan de vrouwelijke Soeltan Poetrôë Idjo, werd, gedurende het bewind van T. La Seumana Moehamad Oesén in Ndjong, bestuurd door zekeren Panglima Sindah van Trieëng Gadéng. Deze geraakte in oorlog met Meurendoe en riep, toen hij daarbij het onderspit delfde, de hulp in van T. La Seumana Hadji Moehamad Oesén, die het land heroverde en het hem onder zekere voorwaarden teruggaf.

Na den dood van T. La Seumana Hadji Moehamad Oesén ontstond oorlog met T. Béntara Asau van Gloempang Pajong, die Peudoeë veroverde, maar een jaar later door den toenmaligen oelëebalang van Ndjong, T. La Seumana Mahmoed werd verslagen, waarna laatstgenoemde zich definitief in het bezit stelde van Peudoeë en Trieëng Gadéng, terwijl Menrendoe, dat bij deze ontwikkelingen in troebel water had gevischt, Pangwa voor zich behield.

Aan den Atjeh-oorlog heeft T. Sjahboedén weinig of geen werkzaam aandeel genomen. Volgens vage berichten zou hij, na zich in 1876 onderworpen te hebben en door het bestuur als oelëebalang over Panté Radja te zijn erkend, éénmaal met T. La Seumana Pblén met vijandelijke bedoelingen naar Groot-Atjeh zijn getrokken, en wel gedurende het optreden van Habib Abdorahman tegen ons gezag.

Tijdens en na de Pidië-expeditie nam hij geen deel aan het verzet, doch had zijn land veel te lijden van de benden, die daar een veilig toevluchtsoord vonden, aan welke omstandigheid de achteruitgang der vroegere welvaart in hoofdzaak moet worden toegeschreven. T. Sjahboedén was toen reeds vrij bejaard en van zijne vroegere energie weinig meer overgebleven.

Na de verovering van Kosta Sawaug in Mei 1890 door onze troepen op den toenmaligen Pretendent-Soeltan, liep zijne positie

tegenover ons bestuur gevaar en week hij nit — zoogenaamd met de bedoeling om naar Mekka te gaan — naar Penang, alwaar hij verder tot zijn dood op 21 Juli 1903 is gebleven.

T. Sjahboedén heeft negen vrouwen gehad, t. w.:

1. Pötjoet Binti, dochter T. Moeda Tahé van Arosau, van welke vrouw hij gescheiden is ten gevolge van intriges van T. Rajen Ma in van Ië Leubené, die haar toen zelf huwde;

2. Tjoet Nja Aloë, zuster van wijlen den ons vijandig gezienden T. Bén Aloë van Tandh Mirah; deze is reeds dood en heeft geen kinderen nagelaten;

3. Tjoet Asiah, dochter van den oelama Tg. di Simpang van Teupin Raja, reeds overleden, evenals hare twee kinderen;

4. Pötjoet Oebét van Beuratjan, die een zoon had, T. Radja Soléjman, door T. Sjahboedén evenwel niet als kind erkend, doch niettemin door het bestuur als zijn opvolger aangewezen;

5. Pötjoet Lantah, zuster van den vorigen oelëebalang van Keumangan, T. Latéh, kinderloos overleden;

6. Pötjoet Keumala, zuster van T. Sjah Kobat der II Moekim Toendong Samalanga, die nog leeft maar geen kinderen heeft;

7. Tjoet Wan Dadéh, dochter van Sajéd Hasan van Ië Leubené, die van T. Sjahboedén geen kinderen had en hertrouwd is met Habib Tjoet van Ië Leubené;

8. Si Téh (Si Poetéh), bijzit, die een zoon heeft, T. Mochamad Oesén, door T. Sjahboedén als kind erkend en thans ongeveer 8 jaar oud; deze vrouw is thans gehuwd met zekeren Si Badaj van Lantjo, terwijl het kind zich bevindt bij T. Sjahboedén's zuster, Pötjoet Poetéh, die in gampong Loeëng Poetoe woont;

9. Sjarifah Fatimah te Penang, welke vrouw reeds een maand na de voltrekking van het huwelijk door T. Sjahboedén verstooten werd.

Van zijne roerende goederen vermaakte T. Sjahboedén slechts een som van \$ 150 aan T. Radja Soléjman; zijne overige goederen stelde hij te Penang in handen van twee Engelsche advocaten (Mrs. Adams en Hogan) en drie Arabieren (Sajéd Sjaich bin Ahmat, Sajéd Mochamad bin Sajéd Hoesain en Hadji Dzakariah) met bepaling, dat die goederen, een gezamenlijke waarde van \$ 80.000 vertegenwoordigende, grootendeels aan T. Mochamad Oesén zouden worden gegeven, wanneer deze volwassen zou zijn.¹

¹ Een afschrift van het testament dds. 16 Juli 1901 berust in het civiel archief te Sigli.

T. Radja Solèjman, die zijn vader als oelèëbalang opvolgde, overleefde dezen slechts drie maanden, daar hij reeds in het eind van 1903 overleed. Hij was getrouwd met Pòtjoet Hamida, dochter van T. Rajen Ismaïl, die weder een zoon was van T. Rajen Ma in, den eersten oelèëbalang van Ië Leubeuë. Bij die vrouw had T. Radja Solèjman 3 kinderen, t. w. T. Moehammad Dawòt, T. Ma Ali en Pòtjoet Manja.

Na den dood van T. Radja Solèjman, ging zij met hare drie kinderen naar Penang, waarheen haar vader reeds eerder was uitgeweken.

T. Radja Solèjman was echter ook getrouwd geweest met een vrouw van geringe afkomst uit Panté Radja, Tjoet Pò Poetéh heetende, die later hertrouwde met zekeren Jakoeb te Panté Radja.

Bij deze vrouw had hij als kinderen: Pòtjoet Boekét, gehuwd met T. Ma Ali, zoon van T. Rajen Ma in's tweeden zoon T. Moehammad Oeseuman Koeta Baro, en T. Oebét, die thans pas 9 jaar oud is en de Inlandsche school te Sigli bezoekt.

Daar de opvolger van T. Radja Solèjman nog minderjarig is, werd als waarnemend oelèëbalang door het bestuur aangewezen T. Moehammad Oeseuman Koeta Baro van Ië Leubeuë.

Aanvankelijk trad Tg. Hadji Ibrahim Ndjong, in wiens gebied Panté Radja geënclaveerd ligt, als zoodanig op, doch later is daarin verandering gebracht, omdat T. Moehammad Oeseuman Koeta Baro als zoon van T. Rajen Ma in, die een volle broeder was van T. Sjahboedén, in familiebetrekking nader tot diens kleinzoon T. Oebét staat dan T. Hadji Ibrahim, als zoon van T. La Senmana Mahmoed, die slechts halfbroeder van T. Sjahboedén was.

Koeta-Radja, den 19^{den} Juli 1906.

MEDEDEELINGEN BETREFFENDE DE LAND-
SCHAPPEN SOREANG, BATJOE KIKI,
BODJO, PALANRO EN NEPO (MAL-
LOESE TASIE).

De bovengenoemde landschappen vormden vroeger een onderdeel van het landschap Soeppa. Gedurende de Engelsche heerschappij was Pare-Pare (Soreang) een Engelsche nederzetting. De overneming der Engelsche bezittingen door het Nederlandsch-Indisch Gouvernement bracht ook mede dat Paré-Paré Nederlandsch-Indisch grondgebied werd. Dit grondgebied werd niet bezet, maar in leen uitgegeven aan den vorst van Sideureng. In deze verhouding gingen ook de landschappen Batjoe Kiki, Bodjo, Palanro en Nepo in handen van Sideureng over, blijkens de informaties geheel vrijwillig. (Hierbij wordt aangeteekend dat Koepa geen afzonderlijk landschap maar een kampong van Bodjo is).

Onder de genoemde landschappen was Nepo verreweg het voor-
naamste.

Elk der genoemde landschappen wordt bestuurd door een aroeng, bijgestaan door een hadat, welker samenstelling beneden nader zal worden omschreven.

De Aroe Nepo is tengevolge van bijzondere omstandigheden opgetreden als vertegenwoordigster van den vorst van Sideureng in alle vijf landschappen en wordt nu ook beschouwd als algemeen hoofd over dat complex van landschappen, onder den titel van Talloe LattaE. Van vroeger af werd Nepo als hoofd der vereeniging beschouwd omdat de zoon van een der vroegere vorsten van Soeppa huwde met een dochter van Aroe Nepo en een der uit dit huwelijk gesproten zoons, naar Soeppa gebracht, daar werd gekozen tot Aroe Soeppa; voorts omdat de tegenwoordige Aroe Nepo weduwe is van den overleden adatowaang van Sideureng, Soemanga Roekka, die tevens haar volle neef was.

Als Talloe LattaE verving zij in de vijf landschappen (de z. g. palili pasidjingang) haar echtgenoot. Alle bevelen van den Adatoe-

wang, bestemd voor de vijf polili's, werden door haar aan de vijf aroengs overgebracht. Zij treedt dus op grond van de adat op als hoofd van het complex.

Thans overgaande tot de bespreking van het inlandsch bestuur in de 5 landschappen van Malloese Tasie zal ik deze behandelen in de volgorde van Noord naar Zuid.

Soreang.

Het noordelijkste der landschappen is Soreang (waartoe ook het gebied van Paré-Paré behoort).

Soreang werd van ouds bestuurd door een Aroeng, bijgestaan door een hadat. De hadat bestond uit 1 Pabitjara en 2 matowa's (een te Soreang en een te Paré-Paré). De Pabitjara is reeds 2 jaar geleden overleden en sedert niet meer vervangen. De matowa van Soreang is na zijn ontslag niet meer vervangen. De matowa van Paré-Paré, destijds Itadji Daeng Pagesa, is tijdens den oorlog gevlucht naar Batjoe Kiki, waar hij thans nog verblijft en daarom als ontslagen werd beschouwd. In zijne plaats werd met medeweten van Andi Dauggo Patta Oenga, Aroe Soreang, Laoesing Daeng Matarang, neef van Daeng Pagesa, tijdelijk als matowa van Paré-Paré erkend. Zijne voorouders zijn steeds matowa van Paré-Paré geweest.

Het matowaschap Soreang bestaat uit de kampoengs Soreang (verlaten) en OedjoengE; dat van Paré-Paré uit de kampoengs SabbangE, PaoewE en Laboekang. Over elk dier kampoengs waren door den betrokken matowa kapala-kampoengs aangesteld voor hulp bij het overbrengen zijner bevelen.

De grens tusschen het gebied van Soreang en Soeppa, Alietta, Sidenreng en Batjoe Kiki werd opgegeven als te zijn: in het Noorden de rivier Agalat jangungE, cc. 1 paal benoorden de kampoeng Soreang in de basi van Paré-Paré uitmondende; stroomopwaarts vormt deze rivier tevens de grens met het landschap Alietta; van de bron van deze rivier naar den berg Lasakko (grens Sidenreng, Alietta en Soreang komen hier bij elkaar); van dien berg langs de rivier Marassing tot een punt Soempang Ala en vandaar een rechte lijn naar den heuvel Labaerroe en door naar de kust, welke lijn de grens vormt met Batjoekiki. De helft van de Basi van Paré-Paré behoort aan Soreang, de andere helft tot het gebied van Soeppa.

Batjoekiki.

Het landschap Batjoekiki sluit onmiddellijk aan het gebied van Soreang.

Van ons werd het bestuurd door een aroeng (thans eene vrouw met name Boea Barne) bijgestaan door een hadat, bestaande uit een Soelewatang, een pabitjara en een Matowa.

Het gebied bestaat uit de navolgende kampoengs: Watang Batjoekiki, Laboewa Lamangingpoerne, LontongE, LompoE, SalamereE, Lawalane en Tjappa Galoeng. Elk dezer kampoengs wordt bestuurd door een matjowa die bevelen ontvangt van den matowa.

De grenzen met het gebied van Sidenreng kon men niet opgeven; over het algemeen wordt de waterscheiding als grens beschouwd.

De geestelijkheid van Batjoekiki bestaat uit 1 Kadli, tevens Imam, 2 Chatibs en 2 bilals, die tot een sjarret vereenigd, beslissen in huwelijkszaken.

Erfeniszaken beslist de hadat.

Bodjo.

Het landschap Bodjo ligt ten Zuiden van Batjoekiki. Het wordt bestuurd door een aroeng (thans eene vrouw met name Ramba), bijgestaan door een hadat bestaande uit een soelewatang, een pabitjara en een matowa.

Het bestaat uit de navolgende kampoengs: Watang Bodjo, Koepa (steeds abusievelijk als afzonderlijk landschap opgegeven) LaboeangE, Gaoetjearang en LoempoeE, elk onder een Kapa kapala die alle bevelen krijgen van den matowa.

De grens met Sidenreng is niet bekend; men beschouwt de waterscheiding als zoodanig.

De geestelijkheid van Bodjo, die in huwelijkszaken beslist, bestaat uit 1 Kadli, tevens imam, 2 Chatibs en 2 bilals.

Erfeniszaken beslist de hadat.

Palanro.

Het landschap Palanro ligt ten zuiden van Bodjo.

Het wordt bestuurd door een aroeng (thans Andi AmaE, oud cc. 12 jaar) bijgestaan door een hadat, bestaande uit een soelewatang, een pabitjara en 2 matowa's.

Het bestaat uit de navolgende kampoengs: Amasangang, PatalalangE en kampoeng Tengah. De beide eerste worden elk bestuurd door een matowa en de laatste door den pabitjara.

Het landschap wordt ingesloten door Nepo en de zee; het grenst niet aan Sidenreng.

De geestelijkheid van Palanbo bestaat uit 1 Imam, 2 Chatibs en 1 bilal, die, als sjarat vereenigd, beslissen in huwelijkszaken.

Erfeniszaken behandelt de hadat.

Nepo.

Het landschap Nepo is het zuidelijkste van de vijf en verreweg het grootste.

Het wordt bestuurd door een aroeng, bijgestaan door een hadat bestaande uit een soelewatang, 3 pabitjara's, 4 matowa's en 3 kapala's.

De soelewatang ontvangt de bevelen van de aroeng en verdeelt die onder de hadatsleden.

De pabitjara's voeren het bestuur over de drie kampoeng-complexen Watang Nepo, Marapang en Manoeba.

Het kampoeng-complex Watang Nepo bestaat uit de kampoengs LauraE, Matjege, PalaE, Noord-Tjongkong, Zuid Tjongkong, Kaili, Barantang, Waroeng Paroeng, AlakangE, Pakka en ToE.

Het kampoeng-complex Marapang bestaat uit de kampoengs Lalalibi ToporangE en Mari-Mario.

Het kampoeng-complex Manoeba bestaat uit de kampoengs Patjiro, Kalapé en een paar kleine berg-kampoengs.

Onder den pabitjara van Watang Nepo dienen twee matowa's, die, zonder bepaald gebied, door hem worden gebruikt om bevelen over te brengen.

Onder de pabitjara's van Marapang en Manoeba dienen elk een der andere matowa's voor hetzelfde doel.

De drie kapala's van Nepo hebben geen bepaald gebied, maar dienen voor adviseurs en medestemmers in de hadat.

De geestelijkheid bestaat uit 1 Kadli, 6 Imams (van Tjilalang, Goesoen, Malawa, Manoeba, Oedjong en Marappang), 4 Chatibs en bilals te Nepo, en 2 Chatibs en 2 bilals voor elk ander kampoeng complex.

De sjarat beslist in huwelijkszaken. Erfeniszaken behandelt de hadat.

Van oudsher is het regel, dat in het landschap Nepo het oudste kind zijn overleden vader of moeder opvolgt (is er geen kind dan wordt daar een der naaste familieleden door de hadat tot opvolger aangewezen), en dat in de andere vier landschappen na het overlijden van een aroeng een geschikt familielid door de hadat als opvolger wordt aangewezen, onverschillig of het een kind of verder familielid van den overledene is.

De inkomsten, door de bestuurders der landschappen genoten, waren voornamelijk die, genoten uit de opbrengst van :

a. de kasoewiangvelden :

van Soreang met eene geringe opbrengst, van Batjoekiki met een opbrengst van 300 bossen padi 's jaars ;

van Bodjo met eene opbrengst van 1000 bossen padi 's jaars ;

van Palanro met eene opbrengst van 480 bossen padi 's jaars en

van Nepo met eene opbrengst van 400 bossen padi 's jaars ;

b. de in- en uitvoerrechten, behalve die van Paré-Paré (welke bestemd waren voor den adatoewang van Sidenreng en waarvan hij $\frac{1}{2}$ afstand aan de Talloe LattaE) welke zeer weinig opbrachten, vooral nadat op zeker tijdstip de adatoewang van Sidenteng den last gaf, dat alle uit te voeren artikelen van Paré-Paré moesten worden geëxporteerd.

c. de soesoengpasser, alleen geheven te Palanro en aldaar zonder vasten regel geëischt van passergangers, die artikelen brachten, benodigd voor de dagelijksche behoeften van den aroeng. Deze heffing werd alleen toegepast, wanneer de aroeng iets noodig had.

d. eene heffing voor het afdoen van rechtszaken te Palanro, bedragende voor groote zaken f 5 + 40 duit door de verliezende partij, en f 2.50 + 20 duit door de winnende partij te betalen.

Al de inkomsten der bestuurders, uit de bovenvermelde heffingen genoten, waren zeer gering. Waren zij zelf niet in het bezit van eigen padivelden, dan waren die inkomsten zeker niet voldoende voor levensonderhoud van hen en huane familieleden.

Paré-Paré, 16 Januari 1906.

UN VOCABULAIRE MALGACHE-HOLLANDAIS

PAR

M. GABRIEL FERRAND.

Le manuscrit 3 du fonds arabico-malgache de la Bibliothèque Nationale de Paris est un in-4° de 65 feuillets de 250 × 255, provenant de l'ancien couvent de Saint-Germain-des-Prés. Le folio 4 verso contient un vocabulaire bilingue de 36 mots en caractères arabes que j'ai pu identifier sans peine après l'avoir lu: c'est un vocabulaire malgache-hollandais.

Le titre est bilingue, arabe et malgache:

هَذَا اسمُ كَلِمِ الْعَرَبِ ..... (1) مَرَطُو لَوَّه
ceci est le nom des mots arabes... lire مَرَطُو لَوَّه *mandrantu lavitsi*,
(utiles à) ceux qui vont faire du commerce au loin.

1. مَوْرٌ erreur de graphie pour مَوْرَرٌ *mivarutru*, vendre. فُرُورٌ *furu-kupi* = verkoop, vente.

2. مَسَوْرٌ *masu-andru* 2), litt. l'œil du jour, soleil. سُنٌّ *sunna* = zon.

3. وَلِيٌّ = وَلِيٌّ *ulan*, lune. مَنَا *mana* = maan.

4. وَيَطْعُ = وَيَطْعُ *vintan*, étoile 3). سَطَرٌ (*sic*), *satar* = star.

---

1) On peut lire: فَيَرُّ فَيَرُّ ou فَيَرُّ فَيَرُّ

2) Qu'il soit transcrit par س ou ش, l'un des dialectes orientaux est toujours chuintant.

3) *Vintan* ou malgache moderne, signifie *destinée*, *destin astrologique*; étoile se dit *kintan*, *kintama*. L'un et l'autre répondent au malais *hintan*.

5. طَرَكَ مَسِيرَهُ *teraka mašu-andru*, litt. le soleil naît, lever du soleil.
 اَوَّكَنَّا *opokan* = opgaan, se lever.
6. فُفَّ مَسِيرَهُ *fufu mašu-andru*, litt. chute du soleil, coucher du soleil.
 اَنَارِكَنِي *andarikani* = ondergaan, se coucher.
7. وَطُ *valu*, pierre. سَطَا *sati* = steen.
8. وَى *vi*, fer. اِزُر *izuri* = ijzer.
9. فَيَّفَ *feku*, hache. قَرَنَ *houna* = houwen, frapper de la hache.
10. فَمَاكِ هَاضِ *famaki hasu*, litt. l'instrument avec lequel on fend le bois, hache à bois. سَاكَ *saka* = zaag, scie.
11. اِنِي فَانَاتَرُو *ini fantatro*, je ne sais pas. كُنْطِ نِيْطِ *ku viti niti* = ik weet niet.
12. وَلَفَا *vula futsi*, litt. argent blanc par opposition à l'or qui s'appelle argent rouge, *vula mena*. اِسْمُ الْعَمْدِ سُلَوَّارِ *ism al-ʿamda sulawari* les deux premiers mots qu'il faut lire اِسْمُ الْفِضَّةِ *ism al-fidda*, nom de l'argent, sont arabes; *sulawuari* = zilver.
13. وَلَمِي *vula miya*, litt. argent rouge, or. اَعِغَطِ *sic, (ini) guti* = goud. *Ini* est l'article malgache.
14. اَسَبَ *asaba*, cuivre. كُفَرِ *koperi* = koper.
15. وَرَحْمَنِ *varahi mena*, cuivre rouge. رُوْلُفَرِ *sic, ru[ti] koperi* (pour *ruti*, vide infra 18) = rood koper.
16. فَيَاغَ = فَيَاغَ *finga*, bol, tasse. فُسْلِينِ *fusuleina* = porseleinen, tasse de porcelaine.
17. عَا *sic* = عَا *hatau* ¹⁾, (bouteille en) verre. فُولَيِّ سِفَ = فُولَيِّ سِفَ *fulaisiki* = fleschke, petite bouteille.
18. هَانِغِ *hanggi*, en malgache moderne *vua-hanggi*, perles de corail.

1) Cf. malais *kōda* < Skt. *kōṇa*.

رَوَّطَ كِرَ عَلَيَّ *ruti kirinalai* = rood kornalijn, cornaline rouge.

19. شَبَّيَّعَ *šabaizangi* (dans le ms. 8 du même fonds, folio 70 recto, orthographié شَبَّيَّعَ *šabaizangi* et glosé par l'arabe حَقِيفٌ barbarisme pour عَقِيفٌ cornaline), cornaline. سَوَّرَ كِرَ عَلَيَّ *šuwura[ti] kirinalai* = zwart kornalijn, cornaline noire.

20. اَنْبَ *anumbi*, bovidé. اَبَرَّ سَطَ sic, vraisemblablement pour اَبِيَّ سَطَ *abisiṭi* = beest, bête.

21. اَمَلِكُ *amiliko*, litt. être vendu par moi, je vends. فُرُكُپُ *furukupi* = verkoop, vente.

22. اَنْدَرِي *anundri*, mouton. سَقَى قَ *šakipi* = schaaap.

23. اَسَى *oši*, chèvre. اَزُكِي *azuki* = sik.

24. اُلُنْ مَرُ *ulun maru*, beaucoup de gens. فُلُفُلُفُ *fulum-puluku* = *fulu* + *n* + *fuluku* = vol volk, plein de monde ¹⁾.

25. اَكْدُ وَوَ *akkadu* litt. gallinacé femelle, poule. اِنِ هُنَ *ini han* = een hoen, une poule.

26. اَكْدُ لَهَ *akkadu* litt. gallinacé mâle, coq. اِنِ هَانَ *ini han* = een haan, un coq.

27. اَكْدُ وَ سَرُ *akudu vaditri*, litt. gallinacé châtré, chapon. كُفُ *kupu* = kapoen.

28. تَرِرِ *tsiriri*, sarcelle, *dendrocygna viduata*, Lin. سَمِيْدُ *šumindi* = smient, canard siffleur.

29. وَرَغُ اَوِ *wurugi* ²⁾ *avi*, oiseaux. فُغُلُوسَى *fugulusi* = vogels.

30. لَبَ *lamba*, vêtement. كُلُكِي *kuluki* = klok, manteau.

1) L'exact équivalent du malgache serait *veel volk*, mais la traduction hollandaise est très nette: il faut lire *fulumpuluku*. La mutation de l'f initial de *fuluku* en p, est exigée par la loi de sandhi malgache.

2) *Avi* litt. tous, est ici en fonction de marque du pluriel.

31. ^{أَنْ} ^{هِنَا} ^{عِنَ} ^{أَنْ} *hena an-dranu*, litt. viande dans l'eau, poisson. ^{فِيس} *fisi* = visch.
 32. ^{تِنْتَلِي} *tinteli*. miel. ^{هُونِيخَا} *huniki* = honig.
 33. ^{فِيك} *feku*, hache. ^{بِلِي} *beli* = bijl.
 34. ^{تَافُفَر} *tafofora*, soufflet de forge. ^{بَلِيْزَابُلَاكَا} *belizabulaka* = blaasbalg.
 35. ^{تَانَانَا} *tantania*, marteau. ^{هَامِرِي} *hameri* = hamer.
 36. ^{تَانَان} *tanan*, village. ^{دَرَاپُكُو} *darapuku* = dorpke, petit village.

La transcription des phonèmes hollandais présente les particularités suivantes :

d est transcrit par *d* (6, 36) et par *t* (18);

g est représenté par *غ* = *g* (13, 29), par *k* (5, 6, 10) par *ك* (17, 34) et par *خ* = *ch* allemand de *suchen* ¹⁾ (32);

k est noté par son équivalent malgache *ك* *k* (1, 14, 15, 18, 19, 21, 23, 27, 30, 36); deux fois par *ك* *k* (24, 30);

n pur hollandais est transcrit par l'*n* pur malgache (2, 3, 16, 25, 26, 32) et par *ع* = *n* vélaire (18, 19);

s est rendu par la chuintante *ش*, le dialecte de l'auteur du vocabulaire ne possédant pas la sifflante (4, 7, 16, 17, 20, 22, 28, 29); deux fois par *س* = *s* en arabico-malgache (23, 34);

t est transcrit tantôt par *t* (4, 7, 11), tantôt par *d* (28);

w est représenté par son équivalent malgache *v*, en arabico-malgache *و* (11, 19);

z est noté une fois *س* = *z* (8), généralement *ش* (2, 10, 12, 19).

En ce qui concerne les transcriptions des phonèmes hollandais *v* et *sch* initial, celui-là est rendu une fois par *و* = *v* = *w* hollandais (12), mais cinq fois par *ف* (1, 21, 24, 29 et 31); celui-ci, par *ش* + voyelle + *k* (22). L'indigène qui est l'auteur de ce vocabulaire, a donc été en relations avec des Hollandais qui prononçaient *ferkup*,

1) Ces variantes sont fréquentes dans les manuscrits arabico-malgaches. Les scribes indigènes emploient indifféremment les lettres dont la valeur phonétique exacte leur est inconnue.

fol, *folk*, *fogels*, *fiſ* et *ſkap*, les mots *verkoop*, *vol*, *volk*, *vogels*, *viſch* et *ſchaap*.

Dans la dédicace de son *Spraeck- ende Woord-boeck inde Maleysche ende Madagaskarsche Talen* paru à Amsterdam en 1603 ¹⁾, Frédéric de Houtman dit: „C'est un indigène de cette île (Madagascar) qui a passé quatre ans avec les Hollandais et qui parlait bien notre langue, qui m'a fourni la collection des mots malgaches ²⁾.” Il est possible que l'auteur du vocabulaire malgache-hollandais ci-dessus, soit l'ancien interprète de Frédéric de Houtman. La sûreté de sa transcription des mots hollandais — car elle est remarquablement exacte, si on tient compte des légères modifications qu'ils ont subies conformément aux lois de la phonétique malgache — indique très nettement que sinon la langue, tout au moins les mots hollandais usuels lui étaient familiers. Les textes du manuscrit 3 ne sont pas datés, mais rien ne s'oppose à ce qu'ils aient été rédigés au XVIIe siècle. Les relations de voyage permettent seulement de fixer la limite extrême d'ancienneté de ce manuscrit. L'amiral Cornelis de Houtman, frère de Frédéric, est le premier marin hollandais qui visita Madagascar; il atterrit dans le sud-est de la grande île africaine en septembre 1595. Le vocabulaire malgache-hollandais ne peut donc être antérieur aux premières années du XVIIe siècle. Peut-être l'étude de la partie hollandaise par un linguiste permettra-t-elle de préciser davantage la date de rédaction de ce curieux document.

5) Cf. Th. Ch. L. Wijmanen, *Frédéric de Houtman comme philologue* in *Actes du 6e congrès international des orientalistes, section polynésienne*, Leide 1885, p. 301—313.

6) A. et G. Grandidier, *Collection des ouvrages anciens concernant Madagascar*, Paris 1903, in-8°, t. I, p. 325 in fine.

10
7-10
10-12

✓
2m✓

"A book that is shut is but a block"

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY

GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI.

Please help us to keep the book
clean and moving.